MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESIS
XI

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2002

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XI

PITEŞTI
2002

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESIS
History series
Annals of the District Argeș Museum
Pitești

Comitetul de redacție:

Prof. univ. dr **Radu STANCU** - Director
Lector dr. **Spiridon CRISTOCEA**- Redactor responsabil
Drd. **Dragoș MĂNDESCU** - Secretar de redacție
Dr. **Sergiu I. NICOLAESCU**

EDITORI: CONSILIUL JUDEȚEAN ARGEȘ ȘI
MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 0300 Pitești
tel./fax: 0248/220254

EDITORIAL STAFF: THE DISTRICT ARGEȘ COUNCIL AND
THE COUNTY ARGEȘ MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 0300 Pitești
phone/fax: 0248/220254
PITEȘTI - ROMÂNIA

Culegere și tehnoredactare computerizată:
Ionel DOBRE

I.S.S.N. 1453 - 2182

Responsabilitatea asupra conținutului științific al studiilor și comunicărilor revine exclusiv autorilor.

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

CORNELIU BELDIMAN – Contribuţii la studiul pescuitului în epoca pietrei pe teritoriul României: cârlige de undiţă epipaleolitice din materii dure animale 7

ION PĂTRAŞCU – Aşezările culturii Gumelniţa din bazinul Vedei şi Teleormanului (partea I) 19

DRAGOŞ MĂNDESCU – Cercetări arheologice pe valea Dâmbovnicului.... 31

CONSTANTIN AUGUSTUS BĂRBULESCU – O nouă descoperire aparţinând culturii Coţofeni în nord-vestul Munteniei la Cotmeana (Argeş) 43

ION NANIA – Necropola hallstattiană de la Ţiţeşti 49

DRAGOŞ MĂNDESCU – Fibulele de tip hibrid pe teritoriul României şi Republicii Moldova 53

COSTIN CROITORU – Contribuţii la istoria relaţiilor politice dintre Imperiul Roman şi geto-daci (expediţia lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus) 57

CONSTANTIN C. PETOLESCU – *Ala Flavia* în Dacia Inferior 69

CONSTANTIN PREDA, AURELIA GROSU – Date noi cu privire la localizarea castrului roman *Rusidava* 75

VASILE MARINOIU, DUMITRU HORTOPAN – Unităţile militare ce au staţionat în castrele romane de la Bumbeşti Jiu 83

GHEORGHE DRAGOTĂ – Castrele romane de pe linia Oltului făgărăşean 89

DOREL BONDOC – Semne pe faţadele laterale ale unor altare romane din Oltenia 97

MIRCEA NEGRU – Consideraţii privind cultura Militari-Chilia în vestul Munteniei 105

ION BICA – Cinstirea Sf. Gheorghe pe teritoriul României în lumina documentelor arheologice, epigrafice, sigilografice şi literare (secolele IV- XIII) 117

SERGIU HAIMOVICI, RADU GAVA – Studiul materialului faunistic găsit în două gropi din perimetrul necropolei de incineraţie de la Păuleasca (sec. IX) 123

ION BICA – Informaţii cuprinse în izvoarele bizantine referitoare la situaţia teritoriilor româneşti nord-dunărene în ultima treime a secolului al X-lea 131

NICOLAE CONSTANTINESCU – Nicolae Alexandru Voievod - Iachint de Vicina sau despre rosturile argeşene ale momentului istoric 1359 137
GEORGE GEORGESCU – Pictorul D. Norocea despre grafitul cu anul morţii marelui Basarab de la Curtea de Argeş 147
ION NANIA – Localizarea şi datarea luptelor de la Rovine şi de „la locul numit Argeş“ 151
SPIRIDON CRISTOCEA, ROMEO MASCHIO – Cercetările arheologice de la ctitoria boierilor din Cepari, judeţul Argeş 183
CLAUDIU NEAGOE – „Uniuni dinastice“ şi proiecte matrimoniale între Ţările Române în a doua jumătate a veacului al XVI-lea 195
MARIUS PĂDURARU – Moşiile mănăstirii Râncăciov, judeţul Argeş 203
CONSTANTIN ŞERBAN – Ecoul european al morţii lui Mihai Viteazul 211
RADU ŞTEFAN VERGATTI – Evoluţie şi involuţie în istoria marilor oraşe argeşene din secolul al XVII-lea 219
CLAUDIU NEAGOE – Noi aspecte referitoare la „Zborul de la Sfântul Ilie“ din Câmpulung-Muscel (sec. XVII-XVIII) 225
SPIRIDON CRISTOCEA – Despre bisericile de lemn din Vlădeştii de Jos, com. Vlădeşti, jud. Argeş 231
ROMEO MASCHIO – Tezaurul monetar descoperit la Deagu, com. Recea, jud. Argeş (sec. XVIII-XIX) 235
IONEL CLAUDIU DUMITRESCU – Aprovizionarea armatelor otomane 243

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

VASILE NOVAC – Preocupări pentru aşezarea caselor la linie în deceniul al IV-lea al secolului al XIX-lea în judeţul Argeş, în lumina unor documente inedite 255
SPIRIDON CRISTOCEA – Două diplome acordate de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica lui Ion C. Brătianu 303
DRAGOŞ CHISTOL – Ideile lui Ion C. Brătianu privitoare la dezvoltarea social-economică a României, exprimate în anii opoziţiei parlamentare (1871-1876) 307
IULIAN BOŢOGHINĂ – Despre prizonierii primului război mondial activitatea serviciului statistic din Ministerul de Război 313
CRISTINA BOŢOGHINĂ, IULIAN BOŢOGHINĂ – Propagandă şi educaţie naţională în taberele Legiunii Române din Italia 1918-1920. 337
VALERIU FLORIN DOBRINESCU – Ion I. C. Brătianu şi misiunea lui George Clerk la Bucureşti (11-29 septembrie 1919). Noi consideraţii 345

VINTILĂ FLORESCU – Particularităţile războiului civil din Spania (1936-1939) în viziunea unor documente militare româneşti inedite... 349
TEODOR CIOFLAN – Gheorghe Tătărescu – ambasador la Paris 357
VASILE TUDOR – Vintilă V. Brătianu pe frontul antisovietic......................... 373
VASILE TUDOR – Sosirea misiunii militare aeronautice germane în România 379
NICOLAE PETRESCU – Hidroaviaţia română în cel de-al II-lea război mondial. Campania din est (partea a II-a) 387
MIHAELA ORJANU, ALIN SPÂNU – Probleme de ordine publică în Argeş şi Muscel (1940-1942).. 397
NARCIS GHERGHINA – Viaţa cotidiană în urbea Piteşti în timpul bombardamentelor americane (1943-1944) 405
AURELIAN CHISTOL – Consideraţii asupra moralului armatei şi al populaţiei în contextul „grevei regale“ (august 1945 - ianuarie 1946)................. 419
VICTOR MARTIN – Revoluţionarii iugoslavi antititoişti din România 429
VASILE NOVAC – Sentinţa nr. 11 din 12 februarie 1962 a Tribunalului Militar de Regiune Bucureşti - în deplasare în Garnizoana Piteşti....... 441
ANDREEA DRĂGHICI, ANDREEA TABACU – Evoluţia istorică a uniunii monetare europene 449

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

CARMEN OPRESCU – Funcţiunea de apărare şi rolul ei în evoluţia oraşului Câmpulung 453
MARIA MULŢESCU, ALEXANDRU MULŢESCU – Câmpulung Muscel. Cronică 461
PAUL I. DICU – Ziaristul piteştean Ioan G. Valentineanu (1834-1898) şi evenimentele istorice din anii 1848-1900.. 477
ELENA ROTARU, VASILE NOVAC – Discursuri rostite la moartea lui C. A. Rosetti 487
SPIRIDON CRISTOCEA – Despre şcolile particulare din Piteşti şi din fostul judeţ Argeş în prima jumătate a secolului al XIX-lea 491
PAUL I. DICU – I. L. Caragiale, revizor şcolar la Piteşti pentru circumscripţia Argeş - Vâlcea (1882-1883).. 499
VALERIU FLORIN DOBRINESCU, REMUS PETRE CÎRSTEA – Vintilă I. Brătianu şi implicaţiile internaţionale ale Legii Minelor 507
ELENA ROTARU – Un portret neterminat al lui Liviu Rebreanu, în colecţia de la Valea Mare 513

OCTAVIAN UNGUREANU – Millan – visătorul de pe dealul Sân Nicoară 517
FILOFTEIA PALLY – Consideraţii privind statutul femeii în societăţile tradiţionale 523
FLORENTINA COJOCARU – Memoriile profesorului Nae Dumitrescu 533
GEORGE GEORGESCU – Obiceiuri şi datini tradiţionale din comuna Şuici, judeţul Argeş 539
CORNELIU TAMAŞ – Un culegător de folclor argeşean, Nicolae (Nicu) Georgescu 545
MIHAIL M. ROBEA – Ion I. Popescu - preocupări etnologice 549
NICOLAE LEONĂCHESCU – Sâmbra oilor, o instituţie originală de metrologie 557
TEODOR DINA – Evoluţia şcolii din Piscani, judeţul Argeş, în perioada 1865-1940 563
SEVASTIAN TUDOR – Învăţământul în fostele judeţe Argeş şi Muscel în perioada 1892-1914 577
GABRIEL BĂDESCU PLETEA – Cărţi bisericeşti din colecţia Muzeului Judeţean Argeş 605
PETRE POPA – Istoriografie romană în secolele regalităţii şi republicii 609
ANDREEA TABACU – Despre istoria unui important instrument juridic –Cambia 619
SILVESTRU VOINESCU – Autori şi cărţi argeşene, 2002 625
ELENA ROTARU – In memoriam. Eugen Martin (1922 - 2002) 629
TOMA RĂDULESCU – Preotul militar general (rezervă) Gheorghe I. Barbu (1903-1976) 633

ADDENDA

DAN PINTILIE – Societatea Petrolieră „Concordia“ 1907-1948 643
VIOREL CĂRĂMIZARU – Instrucţiuni referitoare la recepţionarea şi repartiţia materialelor ruse, aflate în România, în timpul primului război mondial 649
ANDREI NICOLESCU – Contribuţii franceze la crearea industriei aeronautice româneşti. Uzinele I. A. R 653

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

CONTRIBUŢII LA STUDIUL PESCUITULUI ÎN EPOCA PIETREI PE TERITORIUL ROMÂNIEI: CÂRLIGE DE UNDIŢĂ EPIPALEOLITICE DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN[*]

Progresele înregistrate în cercetarea preistorică din România în ultimele decenii au contribuit la abordarea şi lămurirea unei game variate de probleme, de la originea, difuziunea şi evoluţia diverselor culturi până la aspectele legate de paleoeconomie, habitat, spiritualitate, comportament funerar etc.

În acest larg context general, un demers care se dovedeşte esenţial pentru cunoaşterea realităţilor din domeniul achiziţiei, prelucrării, stocării şi utilizării mijloacelor de subzistenţă este studierea sistematică exhaustivă (tipologie – tehnologie – funcţionalitate) şi potrivit metodologiei actuale aplicate în plan internaţional a diferitelor categorii şi tipuri de artefacte, realizate din materiale de o mare varietate, precum cele minerale dure (litice) şi plastice (argilă), organice (vegetale şi animale) etc. Potenţialul informaţional al acestor loturi de artefacte este foarte mare şi, în mod frecvent, el a rămas subexploatat. În multe cazuri, aceste artefacte reprezintă singurele dovezi relevante relative la practicarea unor activităţi specifice din sfera subzistenţei; totodată, ele ilustrează aplicarea unor soluţii tehnice evoluate, unele dintre ele unicat în prelucrarea materiilor prime respective[1].

În această ordine de idei, pentru augmentarea cunoştinţelor noastre relative la strategiile de subzistenţă ale populaţiilor preistorice timpurii de pe teritoriul României şi, în acelaşi timp, pentru a ilustra în mod succint utilizarea datelor pe care le putem obţine prin valorificarea extensivă a unor descoperiri mai vechi în lumina achiziţiilor metodologice recente, ne propunem ca, într-o suită de lucrări care debutează cu studiul de faţă, să etalăm datele referitoare la categoriile cele mai vechi de unelte din materii dure animale (os, corn) folosite în practicarea pescuitului (în forma sa activă), aşa cum se cunosc ele din descoperirile de până acum: cârlige de undiţă; armături ale instrumentelor de aruncare de tipul harpoanelor şi al vârfurilor de suliţă. Obiectivul propus este cu atât mai important şi necesar cu cât el nu a beneficiat încă de o tratare specială în literatura românească de profil[2]

---

[*] Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir“ Bucureşti

[1] A se avea în vedere, în primul rând, cazul industriei preistorice a materiilor dure animale, domeniu care constituie de circa un deceniu şi în România obiectul unor cercetări sistematice, finalizate prin elaborarea unei teze de doctorat, prin contribuţii la finalizarea unor lucrări de referinţă în străinătate şi prin elaborarea unui număr important de studii; cf. H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier VI. Eléments récépteurs*, Union Internationale des Sciences préhistoriques et protohistoriques, Commission de Nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Treignes, 1993 (în colaborare cu J. Allain, A. Averbouh, H. Barge-Mahieu, C. Beldiman, D. Buisson, H. Camps-Fabrer, P. Cattelain, S.-Y. Choi, J. G. Nandris, M. Patou-Mathis, A. Peltier, N. Provenzano, D. Ramseyer); C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan“ din Bucureşti, 2000; idem, *Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale – istoricul problemei şi evoluţia concepţiilor metodologice*, în „Analele Universităţii Creştine «Dimitrie Cantemir»“, 4, 2001, p. 45-88 (cu bibliografia).

Repertoriul descoperirilor, aşa cum se configurează el la momentul actual al cercetărilor, înregistrează pentru grupa tipologică a cârligelor de undiţă din materii dure animale databile în epipaleolitic (cultura tardigravettiană de aspect mediteranean, aproximativ mileniile 12 – 10 B. P.)[3] existenţa excepţională a unui efectiv de proporţii reduse, însumând trei piese (N total = 3), recent încadrate tipologic şi funcţional ca atare. Este vorba de descoperiri provenind din două situri riverane din zona Clisurii Dunării: Dubova – „Cuina Turcului", com. Plavişeviţa, jud. Mehedinţi (adăpost sub stâncă, unde s-au descoperit două piese, N = 2) şi Ogradena – „Icoana", com. Ieşelniţa, jud. Mehedinţi (aşezare de terasă, de unde provine o piesă, N = 1).

1. **Cârlig de undiţă rectiliniu** (fig. 1/1). A fost descoperit în aşezarea de la Dubova – „Cuina Turcului", prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopşor şi V. Boroneanţ în anul 1964. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/II 20 şi aparţine tipului *I A13 a*[4]. După datele publicate relative la contextul de provenienţă, artefactul a fost recuperat din nivelul epipaleolitic II al sitului, fiind considerat vârf de suliţă sau de săgeată (?)[5]. Piesa nu a putut fi identificată în loturile cercetate recent şi aflate în colecţiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române din Bucureşti – Sectorul Paleolitic,

---

[2] Pescuitul ca domeniu preistoric specific de achiziţie a mijloacelor de subzistenţă nu s-a bucurat, în literatura românească, de o tratare sistematică a tuturor aspectelor pe care le implică; s-au valorificat în special datele rezultate din analiza resturilor scheletice ale faunei piscicole; tehnicile şi uneltele de pescuit nu au făcut obiectul unor studii aprofundate, pe măsura masei documentare acumulate; uneori, chiar materialele publicate cu ani în urmă sunt ignorate – cf. Th. Nalbant, *Câteva observaţii asupra resturilor de peşti descoperite în straturile romanello-aziliene (I-II) de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 21, 1970, 1, p. 41-44; E. Comşa, *Pescuitul în epoca neolitică din sudul României*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", 1, 1985, p. 17-24; idem, *Neoliticul pe teritoriul României. Consideraţii*, Bucureşti, 1987, p. 85-87; idem, *Viaţa oamenilor din spaţiul carpato-danubiano-pontic în mileniile 7-4 î.Hr.*, Bucureşti, 1996, p. 177-191; vezi mai recent V. Radu, *Sur la durée d'utilisation d'une zone de rejet ménajers appartenant à la culture Gumelnitza A_2 du tell d'Hârşova. Etude archéologique préliminaire*, în „Cercetări arheologice", 11, Partea I, 1998-2000 (2001), p. 75-83, ca şi rapoartele de săpături prezentate la sesiunile arheologice anuale din ultimii şapte ani privind siturile de la Hârşova, jud. Constanţa şi Borduşani, jud. Ialomiţa.

[3] Pentru problematica generală a epipaleoliticului pe teritoriul României şi a culturii tardigravettiene de aspect mediteranean cf. Al. Păunescu, *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, în „L'Anthropologie" (Paris), 93, 1989, 1, p. 123-158; idem, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, *passim*; idem, *Paleoliticul şi mezoliticul pe teritoriul României*, în M. Petrescu-Dîmboviţa, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor*. Vol. I. *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, 2001, p. 96-100.

[4] C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti, 2000, vol. II, p. 83.

[5] C. S. Nicolăescu-Plopşor, M. Davidescu, Şt. Roman, V. Boroneanţ, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 16, 1965, 2, p. 407-411; V. Boroneanţ, *La période épipaléolithique sur la rive roumain des Portes de Fer du Danube*, în „Prähistorische Zeitschrift", 45, 1970, 1, p. 4-10, 23-24; Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 22-23, fig. 7/10.

ale Muzeului Naţional de Istorie a României şi ale Muzeului „Porţilor de Fier" din Drobeta-Turnu Severin. În aceste condiţii, nu avem la dispoziţie, deocamdată, decât datele sumare publicate. Nivelul epipaleolitic II a fost datat radiometric la 10.125 ±200 B.P.[6].

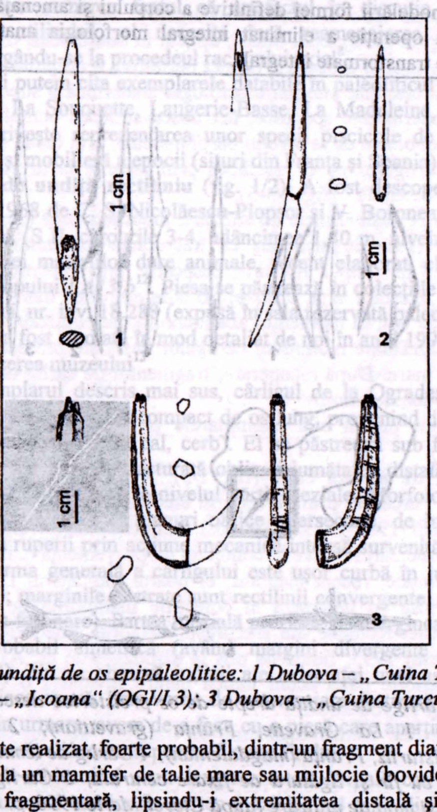

Fig. 1. Cârlige de undiţă de os epipaleolitice: 1 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT II 20); 2 Ogradena – „Icoana" (OGI/I 3); 3 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT I 40).

Cârligul este realizat, foarte probabil, dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb). El se păstrează în stare fragmentară, lipsindu-i extremitatea distală şi partea proximală (stabilite de noi în mod convenţional). Aceasta din urmă a fost fracturată oblic, probabil în vechime, în urma folosirii. Piesa aparţine tipului rectiliniu având corpul lis, cu margini convexe, fără amenajare de retenţie a firului şi secţiuni ovale. Corpul are silueta asimetrică în plan axial, cu margini convexe convergente; extremităţile sale erau ascuţite. Partea mezială reprezintă zona de maximă îngroşare, şi, aşa cum s-a precizat deja, nu are amenajări speciale pentru fixarea fibrei/firului undiţei.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială cca. 80 mm; lungime păstrată 72 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 7/5 mm; diametrul părţilor distală şi proximală 4/3 mm.

---

[6] Idem, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, p. 344.

Etapele ipotetice ale fabricării au inclus: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuţie directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafaţă a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării formei definitive a corpului şi amenajării părţilor ascuţite. Această din urmă operaţie a eliminat integral morfologia anatomică a suportului (volume anatomice transformate integral).

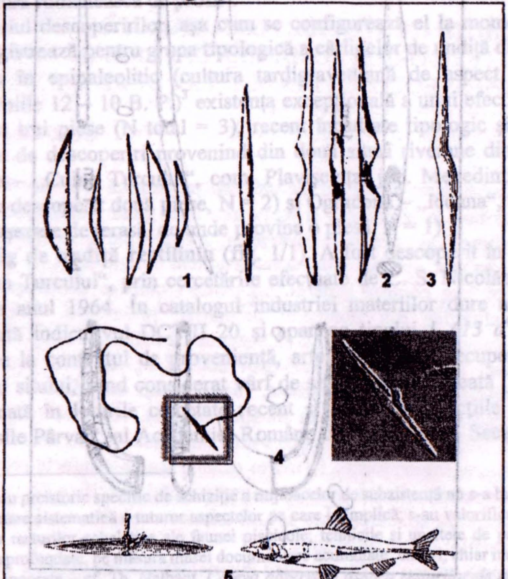

Fig. 2. Cârlige de undiţă drepte de os preistorice descoperite în Europa şi analogii actuale: 1 La Gravette, Franţa (gravettian); 2 Rochereil, Franţa (magdalenian); 3 Isturitz, Franţa (magdalenian); 4 Cârlig de lemn drept din sud-vestul Franţei, sec. XX, cu fir şi ligatura de fixare centrală; 5 Cârlig de lemn drept din Finlanda, sec. XX şi mod de utilizare (după Cleyet-Merle 1990, p. 85-87; Feustel 1973, p. 165, 202, fig. 125/2 şi 156/1-2) (scări diferite).

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părţii meziale. Odată ce momeala fixată la unul sau la ambele capete ascuţite era înghiţită de peştii de talie mare, capturarea lor era posibilă prin fixarea cârligului la nivelul esofagului sau al stomacului, aşa cum se cunoaşte şi se aplică până astăzi în practica halieutică[7] (fig. 2/4-5). În ceea ce priveşte urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de fractură respective, redată în desenul avut la dispoziţie, este de presupus că fracturarea extremităţii distale şi a părţii proximale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peştelui, acesta având, probabil, o greutate destul de mare. Mai putem remarca faptul că artefactul în discuţie era, la momentul abandonului, încă utilizabil; el necesita însă reamenajarea prin reascuţire a extremităţilor, recurgându-se la procedeul raclajului axial[8].

---

[7] Cf. analogiile la R. Feustel, *Technik der Steinzeit*, Weimar, 1973, p. 201-202, fig. 1-2; J.-J. Cleyet-Merle, *La Préhistoire de la pêche*, Paris, 1990, p. 84-87 (ambele lucrări oferă şi bibliografia extinsă asupra temei). Pentru problematica specifică a faunei paleoihtiologice cf. O. Le Gall, *L'Ichtyofaune d'eau douce dans les sites préhistoriques. Ostéologie – Paléoécologie – Palethnologie*, Cahiers du Quaternaire No. 8, Paris, 1984.

Ca analogii putem cita exemplarele databile în paleoliticul superior provenind de la: La Gravette, La Souquette, Laugerie-Basse, La Madeleine, Rochereil, Franţa[9] (fig. 2/1-2). Cât priveşte reprezentarea unor specii piscicole de apă dulce în arta europeană parietală şi mobilieră a epocii (situri din Franţa şi Spania) a se vedea fig. 4[10]

2. **Cârlig de undiţă rectiliniu** (fig. 1/2). A fost descoperit prin cercetările întreprinse în anul 1968 de C. S. Nicolăescu-Plopşor şi V. Boroneanţ în aşezarea de la Ogradena – „Icoana“ (S II, carourile 3-4, adâncimea 1,40 m, nivelul I epipaleolitic)[11] În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul OGI/I 3 şi aparţine tipului *I A13 b*[12]. Piesa se păstrează în colecţiile Muzeului Naţional de Istorie a României, nr. inv. 18.288 (expusă în sala rezervată paleoliticului superior şi epipaleoliticului) şi a fost studiată în mod detaliat de noi în anul 1995, fiindu-ne pusă la dispoziţie de conducerea muzeului[13].

Ca şi exemplarul descris mai sus, cârligul de la Ogradena – „Icoana“ este realizat dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb). El se păstrează sub formă de fragment: lipseşte extremitatea proximală, fracturată oblic şi jumătatea distală (respectiv, partea mezială şi cea distală), fracturată la nivelul părţii meziale. Morfologia fracturilor este neregulată, ea producându-se pe planuri oblice intersectate, de lungime variabilă şi indicând producerea ruperii prin acţiune mecanică intensă survenită brusc, probabil în timpul utilizării. Forma generală a cârligului este uşor curbă în jumătatea inferioară (reconstituită grafic); marginile păstrate sunt rectilinii convergente, iar secţiunile ovale şi microfaţetate (prin fasonare). Partea mezială prezintă, pe marginea stângă, o porţiune concavă, foarte probabil simetrică (având margini divergente spre extremităţile proximală şi distală). Nu se observă indicii ale existenţei unei astfel de îngustări a corpului şi pe marginea opusă. Este vorba de o amenajare destinată ataşării prin legare a firului undiţei. Prin urmare, avem de-a face cu o piesă care aparţine tipului rectiliniu cu amenajare (scobitură, adâncitură) pentru fixarea firului.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială cca 125 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 5/4 mm; diametrul părţii distale (şi, probabil, al celei proximale) 2/1,5 mm; lungimea porţiunii concave (scobitura) cca

---

[8] Diagnoza paleoihtiologică a nivelului II al sitului înregistrează speciile: plătică, ştiucă, cegă, nisetru, şalău, clean, somn, crap – cf. Al. Păunescu, *Paleoliticul şi mezoliticul din spaţiul cuprins între Carpaţi şi Dunăre*, Bucureşti, 2000, p. 342.

[9] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 86-87.

[10] *Ibidem*, p. 56, 61, 65, 79.

[11] Piesa este inedită. Pentru date asupra cercetărilor şi stratigrafiei sitului cf. V. Boroneanţ, *op. cit.*; Al Păunescu, *op. cit.*, p. 394-408.

[12] C. Beldiman, *op. cit.*, p. 94.

[13] Exprimăm mulţumiri dr. Crişan Muşeţeanu şi dr. Radian Andreescu pentru sprijinul acordat cu amabilitate colegială.

10 mm; adâncimea porțiunii concave față de margine 1,5 mm.

Etapele ipotetice ale fabricării au inclus, ca și în cazul piesei precedente: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuție directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafață a piesei prin raclaj axial intens, aplicat în dublu sens, dinspre partea mezială spre extremități, în scopul modelării formei definitive a corpului și amenajării părților ascuțite; operația a eliminat integral morfologia anatomică a suportului și a condus la producerea unor microfațete specifice, net observabile cu ochiul liber și mai ales cu lupa; amenajarea scobiturii de la nivelul părții meziale, prin raclaj axial intens.

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părții meziale, în scobitura special amenajată[14] (fig. 2/4-5).

În ceea ce privește urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de fractură respective, este de presupus că fracturarea extremității distale și a părții meziale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peștelui; acesta a avut, probabil, o talie destul de mare. Remarcăm faptul că artefactul în discuție era, la momentul abandonului, nereutilizabil, dată fiind lungimea păstrată, necorespunzătoare modulului cârligelor destinate prinderii speciilor piscicole cu greutate relativ mare. După recuperare, fragmentul de cârlig de la Ogradena a fost, în consecință, abandonat definitiv[15].

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la Rochereil, Isturitz, Franța[16] (fig. 2/2-3).

3. **Cârlig de undiță curb** (fig. 1/3). A fost descoperit în așezarea de la Dubova – „Cuina Turcului" prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Păunescu în anii 1965-1969. El a fost recuperat din nivelul epipaleolitic I; nu dispunem de alte precizări relative la contextul de proveniență[17]. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/I 40 și aparține tipului *I A14*[18]. Piesa se păstrează în colecțiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române din București, Sectorul Paleolitic și a fost studiat în detaliu de noi în anul 1995, fiindu-ne pus la dispoziție de dr. Al. Păunescu[19] Datele radiometrice disponibile până acum indică pentru nivelul I o vârstă cuprinsă între 12.600 ±120 B.P. și 11.960 ±60 B.P.[20].

Obiectul a fost confecționat dintr-un fragment diafizar de os lung provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb) și se păstrează în stare fragmentară. Lipsește partea distală, respectiv cca 2/3 din segmentul curb, fracturat în vechime. Planul rectiliniu de fractură, dispus transversal pe axul lung (funcțional) poate indica producerea ruperii atât datorită acțiunii agenților taphonomici neantropici, respectiv deshidratării osului și presiunii straturilor solului, cât și greutății peștelui capturat (uzură funcţională). Extremitatea proximală are aspect neregulat, ea fiind brută de debitaj (fracturare prin percuţie directă/flexiune).

---

[14] Vezi *supra*, nota 5.

[15] Diagnoza paleoihtiologică a sitului (nerepartizată stratigrafic) înregistrează speciile: știucă, somn, crap, plătică, nisetru, șalău - cf. Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 406.

[16] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 87.

[17] Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 25, fig. 9/3.

[18] C. Beldiman, *op. cit.*, p. 79.

[19] Aducem mulțumiri dr. Al. Păunescu pentru sprijinul acordat.

[20] Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000, p. 344.

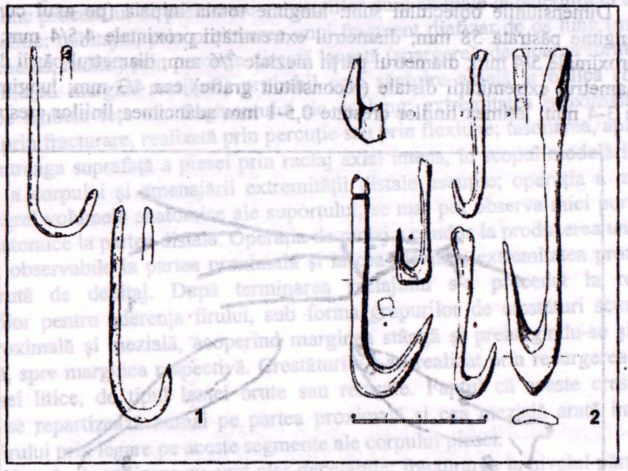

Fig. 3. Cârlige de undiţă curbe de os preistorice descoperite în Europa: 1 Bedeilhac, Franţa (magdalenian); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Rusia, Germania, Suedia (paleolitic superior – mezolitic – neolitic) (după Cleyet-Merle 1990, p. 99, 137) (scări diferite).

Ca încadrare tipologică avem de-a face cu un cârlig de undiţă curb cu partea proximală rectilinie simplă (fără amenajare pentru fixarea firului); el are o morfologie complexă, putându-se distinge: partea proximală şi partea mezială, formând cca jumătate din lungimea piesei şi având formă rectilinie piramidală sunt faţetate, având margini convergente şi secţiuni poligonale neregulate; partea distală, de formă generală curbă accentuată (semicirculară asimetrică), are marginile convexe convergente, extremitate foarte probabil ascuţită şi secţiune convex-concavă spre partea mezială şi hexagonală la mijlocul părţii distale. Pe marginea stângă a părţii meziale şi a părţii proximale, prelungindu-se pe faţa inferioară, se observă şase grupuri compuse din 2-5 linii scurte relativ paralele, realizate prin crestare cu tăişul unei unelte litice şi dispuse transversal faţă de axul principal al piesei, la intervale variabile de 5-8 mm. Aceste crestături nu reprezintă un decor (de altfel, utilitatea obiectului nu se precizează în publicaţiile în care acesta figurează până acum)[21], ci au fost executate în scopul facilitării fixării firului undiţei, respectiv pentru sporirea gradului său de aderenţă, având în vedere solicitarea prin tracţiune la care era supusă ligatura respectivă în timpul utilizării şi existenţa riscului curent de alunecare pe o suprafaţă lisă. Nu am putut identifica în literatura consultată o analogie atât de veche pentru piesa de la Dubova.

---

[21] Vezi, spre exemplu, J. K. Kozlowski, *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris, 1990, p. 174, fig. 123 g.

Vom constata însă aplicarea acestei soluţii mai târziu, la cârligele de os pentru undiţă atribuite culturii Starčevo-Criş descoperite în acelaşi sit[22].

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală iniţială (pe axul curb) cca 80 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul extremităţii proximale 4,5/4 mm; diametrul părţii proximale 5/4 mm; diametrul părţii meziale 7/6 mm; diametrul părţii distale 16/6 mm; diametrul extremităţii distale (reconstituit grafic) cca 4/3 mm; lungimea liniilor crestate 3-4 mm; lăţimea liniilor crestate 0,5-1 mm adâncimea liniilor crestate 0,3-0,5 mm.

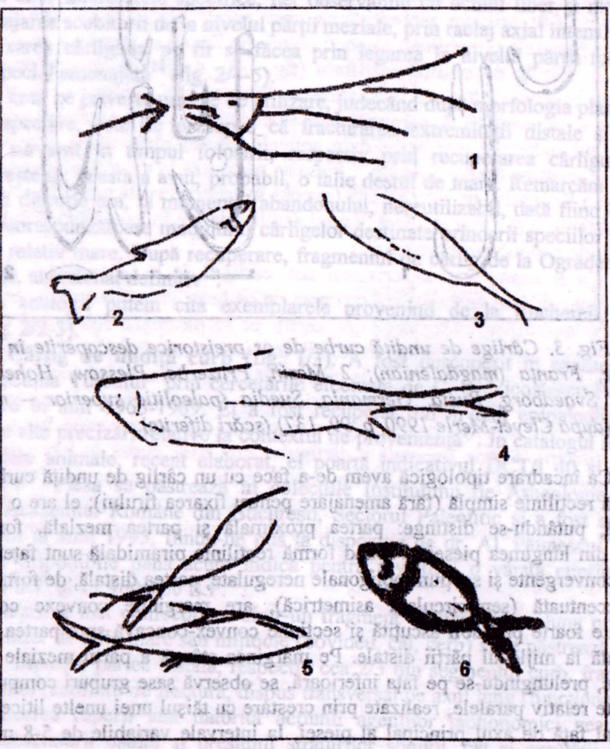

Fig. 4. Reprezentări ale faunei ihtiologice în arta parietală şi mobilieră paleolitică din Europa – câteva exemple: 1 Fontarnaud, Franţa; 2 Laugerie-Basse, Franţa; 3 Chufin, Spania; 4 Laugerie-Basse, Franţa; 5 Casarès, Spania; 6 Reignac, Franţa (după Cleyet-Merle 1990, p. 56, 61, 65, 79) (scări diferite).

---

[22] Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus", 5, 1978, p. 33-36, fig. 14/1-5.

Şi în cazul cârligului curb de la Dubova – „Cuina Turcului", „lanţul operator" al fabricării a parcurs, în linii mari, aceleaşi etape ca şi în cazul pieselor precedente, etape comune procesului de prelucrare a materiilor dure animale în paleoliticul superior şi epipaleolitic: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuţie directă lansată (spargere); decuparea formei brute a cârligului (cu margini rectilinii) probabil prin şănţuire axială şi oblică (burinaj), aplicată pe ambele feţe ale fragmentului de os lung; extremitatea proximală a fost modelată prin fracturare, realizată prin percuţie sau prin flexiune; fasonarea, aplicată pe aproape întreaga suprafaţă a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării formei definitive a corpului şi amenajării extremităţii distale ascuţite; operaţia a modificat quasi-integral volumele anatomice ale suportului; se mai pot observa mici porţiuni ale feţelor anatomice la partea distală. Operaţia de raclaj a condus la producerea unor faţete specifice, observabile la partea proximală şi la cea mezială; extremitatea proximală a rămas brută de debitaj. După terminarea raclajului s-a procedat la realizarea amenajărilor pentru aderenţa firului, sub forma grupurilor de crestături scurte de la partea proximală şi mezială, acoperind marginea stângă şi prelungindu-se şi pe faţa inferioară, spre marginea respectivă. Crestăturile s-au realizat prin recurgerea la tăişul unei piesei litice, de tipul lamei brute sau retuşate. Faptul că aceste crestături de aderenţă se repartizează numai pe partea proximală şi cea mezială arată intenţia de fixare a firului prin legare pe aceste segmente ale corpului piesei.

Urmele de utilizare nu sunt clar decelabile; fracturarea la nivelul părţii distale a putut surveni, aşa cum am precizat deja, fie mult ulterior abandonului piesei, după înglobarea sa în sol (de aici putându-se formula concluzia după care abandonul a survenit atunci când obiectul era încă întreg), fie prin utilizare, datorită greutăţii peştelui prins[23].

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la: Mezin, Rusia (paleolitic superior – fragment distal, morfologic foarte apropiat de exemplarul de la Dubova); Bedeilhac, Franţa (paleolitic superior – la extremitatea proximală prezintă un şanţ circular pentru retenţia firului); Mas d'Azil, Franţa (mezolitic); Plitzerbe, Plessow, Germania (mezolitic?)[24] (fig. 3).

Studiul artefactelor din materii dure animale de tipul cârligelor databile în epipaleolitic documentează cea mai veche atestare directă a practicării pescuitului activ (cu undiţa) în preistoria României (mileniile 12 – 10 B.P.). Sub raportul clasificării, ele ilustrează pentru prima dată în preistoria acestor regiuni ale Europei existenţa şi utilizarea a două tipuri, ambele confecţionate din os, având unele analogii în culturile paleoliticului superior şi ale epipaleoliticului european: 1. rectiliniu – *I A13* (cu două subtipuri: a. având margini convexe, fără amenajare de retenţie a firului; b. cu amenajarea unei scobituri de retenţie a firului); 2. curb – *I A14*. Din punctul de vedere al gradului de dificultate tehnică în execuţie se remarcă modelarea exclusivă prin raclaj axial a formei accentuat curbe (semicirculare) a piesei de la Dubova – „Cuina Turcului", morfologie mai rar întâlnită în repertoriul artefactelor din materii dure animale în paleoliticul superior şi epipaleolitic. Acest din urmă fapt oferă o importantă bază de comparaţie cu piesele similare din punct de vedere funcţional, descoperite în acelaşi sit, dar databile în neoliticul timpuriu şi atribuite culturii Starčevo-Criş; acestea au fost realizate prin aplicarea unei scheme tehnice diferite[25]. Piesa de la Dubova mai reţine atenţia şi prin atestarea cea mai veche din aceste regiuni a utilizării striurilor de retenţie pentru fir sau fibră, detaliu tehnic important atunci când se studiază originea şi utilizarea uneltelor de tip compozit. În cadrul culturii mezolitice Schela Cladovei, aceste amenajări sunt curente la partea proximală teşită a vârfurilor de săgeţi, care se fixau în despicătura tijei de lemn, legată apoi cu fibre vegetale sau de origine animală[26].

---

[23] Pentru diagnoza paleoihtiologică a nivelului I al sitului cf. *supra*, nota 8.

[24] J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 99, 137-138.

Artefactele prezentate şi discutate în mod detaliat în rândurile de mai sus ilustrează soluţiile paleoeconomice optime de adaptare aplicate de comunităţile care ocupau în mod sezonier mediul riveran danubian în epipaleolitic, având drept soluţii principale de achiziţie a mijloacelor de subzistenţă exploatarea bogatelor resurse cinegetice şi halieutice (piscicole) ale zonei Clisurii.

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DE LA PÊCHE À L'ÂGE DE LA PIERRE DE ROUMANIE: HAMEÇONS ÉPIPALÉOLITHIQUES EN MATIÈRES DURES ANIMALES

Résumé

L'ouvrage aborde pour la première fois dans la Préhistoire de Roumanie le problème des plus anciens outils de pêche active connus jusq'à nos jours. À cet égard, on suive les exigences méthodologiques actuels de l'étude de l'industrie des matières dures animales (l'approche integrée proposée par les *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, élaborées sur la direction de Henriette Camps-Fabrer).

On analyse un petit lot de trois objets, c'est à dire **hameçons fragmentaires**. Ils ont été travaillés sur éclats diaphisaires d'os longs de mammifères de grand taille (probablement bovidés ou cheval) par percussion directe et par raclage axial intense et ont été découvertes pendant les anciens fouilles (1964-1969) conduites par C. S. Nicolăescu-Plopşor, V. Boroneanţ et Al. Păunescu dans deux sites riverains placés dans la région des Portes de Fer du Danube et datés de l'Épigravettien (ou „Tardigravettien d'aspect méditerrenéen“, d'après Al. Păunescu) au 12 – 10 millénaires B.P.

Il s'agit de **deux hameçons droits** (le types *I A13 a* et *b*, selon notre classification), dont un (DCT/II 20) découvert dans le site de Dubova – „Cuina Turcului“, niveau II et ayant le corps lis; l'autre (OGI/I 3) provient de site de Ogradena – „Icoana“, niveau I et il a la partie mésiale étranglée, aménagement spécial pour la

---

[25] Cf. *supra*, nota 17.

[26] C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic şi neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată şi susţinută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan“ din Bucureşti, vol. I, 2000, p. 178-185; V. Boroneanţ, C. Beldiman, *L'utilisation de l'arc dans la zone des Portes de Fer du Danube durant le Mésolithique: le cas du site de Schela Cladovei/Drobeta-Tr.Severin*, comunicare susţinută la Simpozionul internaţional „Schela Cladovei-Lepenski Vir: 30 ans de recherches archéologiques“, Drobeta - Turnu Severin, decembrie 1995.

fixation du lien. **Le troisiéme hameçon** (DCT/I 40) est **de type courbe** (le type *I A14*, selon notre classification) en provenance de site de Dubova – „Cuina Turcului", niveau I. Ce dernier a permis de constater que sur son borde gauche et la face inférieure – les parties proximale et distale – ont été aménagé plusieurs groupes de petits entailles transversales peu profondes (ayant entre 2 et 5 entailles chaque), dont antérieurement ont été interpreté comme décor gravé. Dans notre opinion, ces attributs ont eu le but exclusif d'augmenter l'adhérence du lien (stries d'adhérence), en conditions où le hameçon n'a pas d'autre aménagement de retention à son extremité proximale. Ainsi, il s'agit de le plus ancien cas d'utilisation de cette solution technique, constaté sur un objet en matière dure animale de Roumanie; plus tard, au Mésolithique de même région, les stries d'adhérence sont présentes présque invariablement sur les parties proximales des armatures légères en os (flèches). Pour les hameçons on connait une situation semblables (objets ayant entailles sur la partie proximale) dans le même site, mais pour les artéfacts appartenant à la culture néolithique de Starčevo-Criş.

Les artéfacts étudiés ont été ainsi placé dans leur catégorie typologique et fonctionnele réelle; on a pu conclure aussi sur la connaissance et application en première des solutions techniques éficaces dans la fabrication des objet en os, comme l'aménagement des stries d'adhérence. Toute à la fois, les objets prouvent d'une manière iréfutable la pratique de la pêche active (à hameçon) au bord du fleuve par les communautés qui habiteant la zone des Portes de Fer du Danube à l'Épipaléolithique, ce qui permet d'intégrer cette région dans l'aire européenne où on connaisse des découvertes semblables.

Explication des figures:

Fig. 1. Hameçons épipaléolithiques en os de Roumanie: 1 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT/II 20); 2 Ogradena – „Icoana" (OGI/I 3); 3 Dubova – „Cuina Turcului" (DCT/I 40).

Fig. 2. Hameçons droits préhistoriques découvertes en Europe et exemples actuels: 1 La Gravette, France (Gravettien); 2 Rochereil, France (Magdalénien); 3 Isturitz, France (Magdalénien); 4 Hameçon en bois de Sud-Ouest de la France et ligature; 5 Hameçon en bois de Finlande et mode d'emploi (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 85-87; *Feustel 1973*, p. 165, 202, fig. 125/2 et 156/1-2) (déssins sans échelle).

Fig. 3. Hameçons courbes préhistoriques découvertes en Europe: 1 Bedeilhac, France (Magdalénien); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Russie, Allemagne, Suède (Paléolithique supérieur, Mésolithique, Néolithique) (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 99, 137) (déssins sans échelle).

Fig. 4. La faune ichtyologique dans l'imagerie du Paléolithique européen (art mobilier et pariétale) – quelques exemples: 1 Fontarnaud, France; 2 Laugerie-Basse, France; 3 Chufin, Espagne; 4 Laugerie-Basse, France; 5 Casarès, Espagne; 6 Reignac, France (d'après *Cleyet-Merle 1990*, p. 56, 61, 65, 79) (déssins sans échelle).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

AŞEZĂRILE CULTURII GUMELNIŢA DIN BAZINUL VEDEI ŞI TELEORMANULUI
(PARTEA I)

ION PĂTRAŞCU*

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR

CHEIA REPERTORIULUI: Localitatea (satul, comuna); Nr. crt.; a. Punctul de descoperire; b. Tipul cercetării, autorul (echipa), anul; c. Constatări şi observaţii (descrierea aşezării, stratigrafia etc.); d. Locul unde se află materialul descoperit; e. Bibliografia.

I. JUDEŢUL TELEORMAN

ALBENI, sat, com. Scurtu Mare; Nr. 1.; a. *Gropării*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1978; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Sericu. Are diametrul de circa 50 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Moscalu 1979a, p. 396; Spiru 1996, p. 22, 80, nr. 70.

ALEXANDRIA, mun.; Nr. 2; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959; c. Aşezare situată pe malul stâng al râului Vedea, la circa 100 m depărtare de albia acestuia şi la baza terasei. Aşezarea este parţial distrusă datorită căutătorilor de comori şi a exploatării lutului. Diametrul aşezării este de circa 80 m, iar înălţimea de 6-7 m. La 15 m nord-est de tell se găsesc numeroase izvoare. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa şi epocii geto-dacice; d. MJT, nr. inv. 3673-3696; 3699-3720; 10588-10596; e. Spiru 1969, p. 169; Spiru 1996, p. 10, 79, nr. 11.

Nr. 3; a. *Izvorul Rece*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La circa 4 km vest de Alexandria, imediat în dreapta şoselei Alexandria-Turnu Măgurele, lângă podul de la *Izvorul Rece*, se află o altă aşezare de tip tell, de dimensiuni mai mici decât cea de la *Gorgan*, având platforma de 26x20 m şi înălţimea de 2 m. Latura de est a aşezării este scăldată de pârâul Nanov. Zona înconjurătoare este mlăştinoasă, iar izvoarele, foarte puternice se găsesc la circa 50 m depărtare. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa; e. Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 10.

BACIU, sat, com. Blejeşti; Nr. 4; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976; c. La vest de sat, pe malul drept al pârâului Glavacioc, se află o aşezare

---

[*] Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria

de tip tell de mari dimensiuni. După materialul ceramic recoltat se pare că aşezarea a fost locuită de purtătorii culturii Gumelniţa, în epoca geto-dacică şi în secolele III-IV p. Chr.; e. Trohani & Oancea 1981, p. 245, nr. 36, fig. 2 şi 4/4-5.

BALACI, com.; Nr. 5; a. *Măgura din Baltă*; b. Săpături sistematice D. Butculescu 1871-1872; Cercetări de suprafaţă M. Petrescu Dâmboviţa 1946; C. Beda, 26 iunie 1969; c. Aşezare de tip tell situată în partea de nord a localităţii, în lunca pârâului Burdea În anul 1870, cu prilejul construirii şoselei Turnu Măgurele-Piteşti, aşezarea a fost tăiată în două părţi inegale. Dimensiunile aproximative ale aşezării sunt de 80x60 m şi o înălţime de 3 m; d. Materialele din periegheze se află la MJT, nr. inv. 8722-8748; e. Tocilescu 1880, p. 523; Petrescu Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1996, p. 22, 80, nr. 35; EA, p. 152.

Nr. 6; a. *Măgura de la Hodorog*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; C. Beda, 26 iunie 1969; c. Aşezarea se află la sud de sat, a fost amintită în răspunsul învăţătorului St. Popescu, din anul 1871, la *Cestionarul* lui Al. Odobescu. Aşezarea este distrusă pe latura de nord din cauza transformării ei în lutărie. Pe lângă materialele ceramice aparţinând culturii Gumelniţa a fost descoperit şi un tezaur de secol V p. Chr. Dimensiunile aproximative ale aşezării sunt de 60x60 m şi 4 m înălţime; d. Materialele din periegheze se află la MJT, nr. inv. 8722-8748; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1996, p. 23, 80, nr. 7.

BEUCA, sat, com. Drăcşenei; Nr. 7; a. *Măgura Jidovului*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de formă rotundă, cu diametrul de 60 m şi înălţimea de 3 m, se află situată în lunca pârâului Burdea, la est de sat. De pe suprafaţa aşezării au fost culese fragmente ceramice specifice culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 25, 80, nr. 42.

BLEJEŞTI; Nr. 8; a. *Măgura de la gârla satului*; b. Sondaje efectuate de Dumitru Berciu, 1-11 august 1948; c. Aşezarea se afla în marginea de nord-vest a comunei, în imediata sa vecinătate. Era înconjurată din toate părţile de *Gârla Satului*. Pe latura de nord aşezarea a fost distrusă prin transformarea ei în lutărie. Depunerile arheologice, groase de circa 2,50 m, au fost împărţite de autorul săpăturilor în trei niveluri corespunzătoare celor trei faze cronologice ale culturii Gumelniţa: I (=A1), II (=A2), III (=B1). În nivelul corespunzător fazei Gumelniţa II (=A2), cu o grosime care în unele părţi atinge 2 m, au fost descoperite resturile incendiate ale unei locuinţe de suprafaţă, cu dimensiunile de 5,20 x 4,10 m. De sub stratul de chirpici, gros de circa 1,50 m, au fost scoase vase întregi şi întregibile, piese de silex şi os, figurine de lut etc. La baza depunerilor aparţinând culturii Gumelniţa au fost descoperite câteva fragmente ceramice atribuite culturii Boian. Cu prilejul săpăturilor în aşezare a fost descoperit şi un mormânt de incineraţie aparţinând culturii Basarabi; e. Berciu 1956, p. 544-562; Trohani & Oancea 1981, p. 247, 44 a; Spiru 1996, p. 25, 81, nr. 64.

Nr. 9; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca râului Teleorman, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 26, 81, nr. 79.

BREBINA, sat, com. Scrioaştea; Nr. 10; a. *Măgura din vale*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru şi C. Beda, 1952-1954; c. Aşezarea, de formă rotundă, este situată la circa 250 m sud de sat, pe malul stâng al râului Vedea, la baza terasei. Diametrul aşezării, la bază, este de 52 m, iar al platformei de 26 m, cu o înălţime de circa 3 m. De pe suprafaţa aşezării au fost culese piese de silex, chirpici şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1959, p. 698; Spiru 1996, p. 26, 79, nr. 3.

BURDENI, sat, com. Balaci; Nr. 11; a. *Măgura din sat; La Măgură*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Burdea, în mijlocul satului (în grădina unui locuitor). Este o aşezare de dimensiuni medii, având dimensiunile de 50x40 m şi înălţimea de peste 3 m. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării sunt de tip Gumelniţa; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1959, p. 702; Spiru 1996, p. 23, 80, nr. 34.

Nr. 12; a. *Măgura lui Protopopescu*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La circa 1 km sud-est de sat, în lunca pârâului Burdea, se află o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 60 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Spiru 1959, p. 702; Spiru 1996, p. 23.

BUTCULEŞTI, sat, com. Săceni; Nr. 13; a. *Măgura lui Stavăr*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, pe malul drept al acestuia. De pe suprafaţa aşezării au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 26, 80, nr. 49.

CĂLINEŞTI, com.; Nr. 14; a. *Măgura Zamfirei*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru 1959-1960; c. Pe malul drept al Pârâului Câinelui, la sud-vest de localitate, se află o aşezare de tip tell, de formă ovală, cu dimensiunile de 100x50 m şi înălţimea de 10 m; e. Spiru 1996, p. 26.

CETATE, sat, com. Rădoieşti; Nr. 15; a. *Măgura cetate*; b. Cercetări de suprafaţă Vl. Dumitrescu, 1938; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, semnalată încă din anul 1908 de G. I. Fulger. Aceasta a fost distrusă de localnici înainte de 1938 şi se pare că avea diametrul de circa 60-70 m şi o înălţime de 4-5 m. Ceramica descoperită pe locul aşezării a fost atribuită culturii Gumelniţa; e. Dumitrescu 1945, p. 531-532.

CIOLĂNEŞTII DIN DEAL sat, com. Ciolăneşti; Nr. 16; a. *Măgura Ţui*; b. Sondaje, M. Petrescu-Dâmboviţa, S. Sanie, Gh. Marinescu, 1964-1965; săpături sistematice A. Niţu, Gh. Marinescu 1966; c. Aşezare de tip tell, situată în marginea de nord-est a localităţii, în lunca Pârâului Câinelui, fără legătură cu terasa. Are o formă uşor ovală, cu dimensiunile de 46x40 m şi o înălţime de circa 3 m. În stratul de cultură, gros de peste 1 m, Au fost descoperite numeroase vase ceramice întregi şi întregibile, greutăţi de lut, piese de silex, un topor de aramă etc. Întreaga depunere arheologică a fost atribuită culturii Gumelniţa, faza A2, d. Materialele arheologice descoperite în 1966 şi o parte a celor din 1964-65 se află la MJT; nr. inv. 7129; 7134-7168; 7471-7843; 10339-1340; e. Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1969, p. 41-53; Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1972, p. 242; Spiru 1996, p. 31.

CONŢEŞTI, com.; Nr. 17; a. *La Cetate; Măgura Conţeştilor*; b. Sondaje C. Bolliac; cercetări de suprafaţă G. Dobrescu; c. În partea de sud a localităţii, în lunca râului Vedea, se găseşte o aşezare de tip tell cunoscută încă din sec. al XIX-lea; e. Georgescu 1897, p. 76; Moscalu & Beda 1979, p. 370; Spiru 1996, p. 31.

COŞOTENI, sat, com. Vedea; Nr. 18-19; a. *Măgura de la Pădure*; b. Cercetări de suprafaţă C. Bolliac şi Gr. Tocilescu, la sfârşitul sec. al XIX-lea; I. Spiru, 1952. c. În partea de sud-est a satului, în pădure, se află două aşezări de tip tell, la aproximativ 500 m distanţă una de cealaltă. Acestea au dimensiunile de 80x60 m şi înălţimea de 7 m, respectiv 60x50 m şi 5 m înălţime. Cele câteva fragmente de vase ceramice culese de pe suprafaţa lor au fost atribuite culturii Gumelniţa; e. Georgescu 1897, p. 90-91; Stroescu 1934, p. 29; Spiru 1959, p. 704.

DOBRENI, sat, com. Tătărăştii de Sus; Nr. 20; a. *Măgura Dobrenilor*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în partea de nord a satului, în lunca râului Teleorman. A fost distrusă în totalitate de localnici; e. Georgescu 1897, p. 85; Spiru 1996, p. 34.

DOBROTEŞTI, com.; Nr. 21; a. *La Baltă; Măgura Jidovului*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată pe partea dreaptă a pârâului Burdea, la est de localitate, fără legătură cu terasa. Pe suprafaţa aşezării au fost descoperite piese de silex, râşniţe, chirpici şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 526, nr. 9; Spiru 1996, p. 33.

DRĂCŞĂNEI, com.; Nr. 22; a. *Măgura Morarului*; b. Cercetări de suprafaţă N. Baroană, 1958; c. Pe locul numit *în coturi*, la punctul de întâlnire a două văi seci cu valea pârâului Drăcşănel, se găseşte o aşezare de tip tell cu circumferinţa de circa 200 m şi înălţimea de 5 m. Aşezarea se află pe partea dreaptă a pârâului Burdea, fără legătură cu terasa; d. Fragmente ceramice descoperite în cercetările de suprafaţă se găsesc la MJT, nr. inv. 10606-10609; e. Baroană 1970, p. 421-422, fig. 1; Spiru 1996, p. 33, 80, nr. 40.

DRĂGĂNEŞTI DE VEDE, com.; Nr. 23a; a. *Măgura cu Liliac*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, cu dimensiunile de 60 X 50 m. Aşezarea este situată pe malul stâng al pârâului Burdea; e. Baroană 1970, p. 423; Spiru 1996, p. 80, nr. 45.

Nr. 23b; a. *Măgura Pletii*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1967; c. Aşezare de tip tell, de formă alungită, cu dimensiunile de circa 60 X 40 m, fiind înconjurat din toate părţile de apă şi pădure; e. Baroană 1970, p. 423; Berciu & Moscalu 1972, p. 639, fig. 5 / 2.

DRĂGHINEŞTI, sat, com. Gratia; Nr. 24; a. *Măgura cu Pui*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată în lunca pârâului Dâmbovnic; e. Spiru 1996, p. 34, 81, nr. 67.

FRĂSINET, sat, com. Băbăiţa; Nr. 25; a. *Măgura de la Vâlcele*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1993; c. Aşezare de tip tell situată în lunca pârâului Clăniţa, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; e. Spiru 1996, p. 35, 81, nr. 71.

GĂRĂGĂU, sat, com. Vârtoape; Nr. 26; a. *Măgura din Islaz*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1984-1985; c. La circa 1,5-2 km sud-vest de sat se afla o aşezare de tip tell, actualmente distrusă de lucrările agricole. Aşezarea avea dimensiunile de 65x60 m. Pe locul unde se găsea aşezarea au fost descoperite fragmente ceramice, piese de silex, statuete precum şi un topor de aramă; d. Toporul şi o parte din materiale la MNIR; e. Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 526, nr. 10; Spiru 1996, p. 37; Andreescu 1997, p. 309.

GÂRDEŞTI, sat, com. Necşeşti; Nr. 27; a. *Măgura lui Francisc*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, la vest de sat. De pe suprafaţa aşezării au fost culese mai multe fragmente ceramice, chirpici şi piese de silex; e. Georgescu 1897, p. 108; Spiru 1996, p. 38.

IZVOARELE, sat, com. Călineşti; Nr. 28; a. *Măgura lui Teacă*; c. Aproape de sat, în partea de nord, se află o aşezare de tip tell cu diametrul de circa 50 m şi înălţimea de 7 m; e. Georgescu 1897, p. 35; Spiru 1996, p. 80.

LĂCENI, sat, com. Orbeasca; Nr. 29; a. *Măgura din Pădure*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; sondaje SRAP, 2000; c. Aşezare de tip tell, situată în luncă, la mai puţin de 500 m de cursul actual al râului Teleorman, pe marginea terasei stângi. Aşezarea, situată în pădure şi acoperită de vegetaţie, are o formă aproape rotundă cu dimensiunile de 60x60 m şi o suprafaţă totală de 2827 m². Au fost executate patru secţiuni având ca obiectiv urmărirea stratigrafiei aşezării. Numai în S3, aflată spre partea superioară a aşezării, cu dimensiunile de 3x1 m, au fost descoperite complexe arheologice. Din punct de vedere al evoluţiei culturale în aşezarea aparţinând culturii Gumelniţa de la Lăceni sunt atestate fazele A2 şi B1; d. Materialele arheologice la MJT; e. Spiru 1996, p. 39, 79, nr. 25; Bailey & colab. 1999, p. 47; Andreescu 2001, p. 128; Bailey & colab. 2001, p. 86-90.

LICURICIU, sat, com. Călineşti; Nr. 30; a. *Măgura Zamfirei*; b. Cercetări de suprafaţă Vl. Dumitrescu, 1938; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa, la est de sat. Transformată de localnici în lutărie, aşezarea a fost distrusă înainte de 1938. Se pare că avea un diametru de circa 40+50 m şi o înălţime ce nu depăşea 4 m. Materialele ceramice culese de pe locul unde se găsea aşezarea aparţin culturii Gumelniţa; e. Dumitrescu 1945, p. 532-538; Spiru 1959, p. 706; Spiru 1996, p. 41, 80, nr. 54.

Nr. 31; a. *Măgura Cimitirului* sau *Măgura Morţilor*; c. aşezare situată în lunca pârâului Tinoasa, la sud de sat. Are circumferinţa de circa 125 m şi înălţimea de 5 m; e. Georgescu 1897, p. 129, 150; Spiru 1996, p. 41, 80.

LISA, com.; Nr. 32; a. *Măgura Buga* sau *Măgura de la Moară*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, octombrie 1987; c. Aşezare de tip tell, situată la sud de localitate, pe partea dreaptă a şoselei Zimnicea-Turnu Măgurele. Aşezarea, de formă aproape rotundă, are înălţimea de circa 4 m şi diametrul de 120 m. De pe suprafaţa ei au fost culese câteva fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialul arheologic se află la MJT; e. Georgescu 1897, p. 45, 130-131; Spiru 1996, p. 41.

MĂGURA, com.; Nr. 33; a. *La Biserică*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 2 iulie 1984; c. Aşezare de tip tell, plasată pe o prelungire a terasei, se găseşte la circa 100 distanţă de cursul pârâului Clăniţa şi la circa 1,5 km amonte de confluenţa acestuia cu râul Teleorman. Tell-ul are o formă aproximativ trapezoidală, cu o lungime de aproape 150 m, lăţimea de 100 respectiv 75 m şi înălţimea de peste 11 m. Din 1857, de când a fost amplasat pe el cimitirul modern, tell-ul se degradează continuu. În anul 2001 a fost executat un sondaj pe panta de nord-est, foarte abruptă, care a avut iniţial dimensiunile de 30x2 m, reduse ulterior la 30x1 m. Grosimea nivelului de depuneri arheologice este de aproximativ 6 m, la partea superioară existând o locuire geto-dacică sub care se află una aparţinând epocii bronzului (cultura Glina). Datorită intervenţiilor moderne dinspre partea superioară a sondajului grosimea stratului neolitic nu a putut fi determinată cu exactitate. In ceea ce priveşte locuirea neolitică au fost evidenţiate cele trei faze ale culturii Gumelniţa: A1, A2 şi B1; d. Materialul arheologic se află la MJT; e. Georgescu 1897, p. 127; Spiru 1969, p. 160; Florea 1995, p. 16; Spiru 1996, p. 26; Andreescu & colab. 2002, p. 195-196; 198-199.

MERI, sat, com. Vedea; Nr. 34; a. *Măgura din sat*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1953; c. Aşezare de tip tell, situată pe partea stângă a râului Vedea, între localităţile Meri şi Goala (Vedea); e. Spiru 1996, p. 44.

MERIŞANI,sat, com. Dobroteşti; Nr. 35; a. *Măgura din islaz*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată pe partea dreaptă a pârâului Tecuci, la sud de sat. Tell-ul are înălţimea de peste 8 m; e. Spiru 1996, p. 42.

NĂSTURELU, com.; Nr. 36; a. *Orzea*; c. Aşezare de tip tell, situată în localitate, la nord de pârâul Pasărea; e. Georgescu 1897, p. 154; Spiru 1996, p. 45.

NECŞEŞTI, com.; Nr. 37; a. *Măgura din luncă*; b. Cercetări C. Bolliac; I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al *Pârâului Câinelui*; e. Lahovari 1901, p. 474-475; Spiru 1996, p. 45.

NEGRENI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 38; a. *Măgura Clăniţei*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1974; I. Spiru 1981-1982; c. La est de sat, într-o vale în care nu se află nici o apă, se găseşte o aşezare de tip tell cu diametrul de circa 60 m şi înălţimea de 2,5-3 m; d. MJT, nr. inv. 11731-11739; e. Moscalu 1979, p. 396, nr. IX; Spiru 1996, p. 44.

NENCIULEŞTI, sat, com. Mavrodin; Nr. 39; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1967-1968, 1980; c. Pe malul stâng al râului Vedea, la sud de sat (în spatele grajdurilor fostului CAP), se găseşte o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 25 m şi înălţimea de 2 m. Fragmentele ceramice culese de pe suprafaţa aşezării aparţin culturii Gumelniţa; e. Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 45, 79, nr. 9.

ODOBEASCA, sat, com. Drăcşenei; Nr. 40; a. *Măgura Mare*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1953+1954; c. Aşezare de tip tell, situată în nordul satului, pe partea dreaptă a pârâului Burdea. Tell-ul are dimensiunile de 100x50 m şi înălţimea de 12 m. Aşezarea a fost parţial distrusă datorită lucrărilor de terasare; e. Spiru 1959, p. 704; Baroană 1970, p. 423; Spiru 1996, p. 46, 80, nr. 43.

Nr. 41; a. *Măgura Morii*; c. Tot pe partea dreaptă a pârâului Burdea se află o altă aşezare de tip tell, de dimensiuni mai mici decât *Măgura Mare*; e. Spiru 1996, p. 46.

PERII BROŞTENI, sat, com. Olteni; Nr. 42; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, oct. 1976; SRAP, 1998; c. Aşezare de tip tell, situată în localitate, pe partea stângă a şoselei Alexandria-Piteşti, la circa 100 m de aceasta. Este o aşezare de formă aproximativ rotundă, având dimensiunile de 65x65 m şi înălţimea de circa 4 m. Pe latura de est, pe o suprafaţă de 10x5 şi o adâncime de 1,5 m, a fost distrusă prin amenajarea în perioada comunistă a unei gheţării. De pe suprafaţa tell-ului au fost recoltate fragmente ceramice, piese de silex, chirpici; d. Materialele arheologice se află la MJT; e. Moscalu 1979, p. 396, nr. VIIIa; Spiru 1996, p. 49; Bailey & colab. 1999, p. 47.

PIETROŞANI, com.; Nr. 43; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu şi C. Beda, 1969; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al râului Vedea, la circa 1 km vest de localitate; e. Spiru 1996, p. 79, nr. 15.

PLOSCA; Nr. 44; a. *Măgura de la Moară*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959, 1961-1962,1967; c. Aşezare de tip tell, situată în partea de sud-est a comunei, dincolo de calea ferată şi la circa 500 m distanţă de albia râului Vedea. Tell-ul are o formă ovală, orientat E-V, cu dimensiunile de 65x55 m şi înălţimea de 4-5 m; d. Materialele arheologice la MJT, nr. inv. 3487-3662; 6970; 7284-7309; 8934; 12999; e. Spiru 1965, p. 307-309, fig. 2; Spiru 1969, p. 159; Spiru 1979, p. 401-404; Spiru 1996, p. 51.

PURANII DE SUS, sat, com. Siliştea; Nr. 45; a. *Măgura din Vale*; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976; I. Spiru, oct. 1985; c. Aproape de marginea de sud-est a satului, în luncă, lângă confluenţa văii de Margine cu Glavaciocul, se află o aşezare de tip tell, aplatizată, cu numeroase materiale aparţinând culturii Gumelniţa; e. Trohani & Oancea 1981, p. 243, nr. 27; Spiru 1996, p. 51.

RĂDOIEŞTII DIN DEAL, sat, com. Rădoieşti; Nr. 46; c. aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Tinoasa; e. Spiru 1996, p. 52.

ROŞIORII DE VEDE, mun.; Nr. 47; a. *Măgura Palanca*; c. La circa 3,2 km de cantonul CFR Roşiori Sud, spre Peretu, pe partea dreaptă a căii ferate, în lunca râului Vedea, se află o aşezare de tip tell cu urme materiale aparţinând culturii Gumelniţa; e. Stroescu 1943, p. 28; Spiru 1959, p. 698-699; Vlad 1994, p. 13; Spiru 1996, p. 14, 79, nr. 4.

Nr. 48; a. *Cetatea de la Livezi*; c. Aşezare de tip tell, situată la circa 300 m nord de *Măgura Palanca*, înconjurată pe trei părţi de apa Bratcovului. Aşezarea are o formă rotundă, cu diametrul de circa 60 m; e. Vlad 1994, p. 13-14; Spiru 1996, p. 14.

SĂCENI, com.; Nr. 49; a. *Măgura Morii*; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca pârâului Burdea; e. Georgescu 1897, p. 213;Spiru 1996, p. 53, 80, nr. 48.

SERICU, sat, com. Blejeşti; Nr. 50; a. *Măgura lui Pantelimon*; b. Cercetări de suprafaţă G. Trohani şi Al. Oancea, 1976, C. Beda, 1977; c. La circa 2 km nord de sat, în lunca pârâului Dâmbovnic, aproape de albia acestuia, se află o aşezare de tip tell, cu dimensiunile de 40x35 m, de pe suprafaţa căreia au fost culese fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialele arheologice descoperite în periegheza C. Beda 1977 se află la MJT, nr. inv. 12984-12995; 13001-13017; 13035-13036; e. Trohani & Oancea 1981, p. 245, nr. 40; Spiru 1996, p. 53, 81, nr. 65.

SFINŢEŞTI, com.; Nr. 51; a. *Măgura Golaşă*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată la vest de comună, în lunca pârâului Tinoasa. Aşezarea are înălţimea de 12 m şi diametrul de 50 m; e. Georgescu 1897, p. 222-223; Spiru 1996, p. 54,80, nr. 50.

Nr. 52; a. *Măgura din luncă*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată la vest de comună, în lunca pârâului Tinoasa; e. Spiru 1996, p. 54.

SILIŞTEA, com.; Nr. 53; a. Săpăruri de salvare IAB şi MJT, 1965; b. În marginea localităţii, aproape de lac şi la circa 100 m de şcoală, se află o aşezare de tip tell aparţinând culturii Gumelniţa; c. Materialele arheologice scoase la lumină cu ocazia săpăturilor de salvare se află la MJT, nr. inv. 6344-6391; 7113-7126; d. Popescu 1966, p. 712, nr. 17; Spiru 1979, p. 454; Trohani & Oancea 1981, p. 243; Spiru 1996, p. 54.

SILIŞTEA GUMEŞTI, com.; Nr. 54; a. *Măgura Mantolea*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. La sud-vest de localitate, pe partea dreaptă a Pârâului Câinelui, se află o aşezare de tip tell, cu dimensiunile de circa 60x60 m. În anul 1916 au fost descoperite mai multe vase întregi, greutăţi de lut, piese de silex şi o daltă de aramă; e. Georgescu 1897, p. 121; Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525; Spiru 1959, p. 705; Spiru 1996, p. 54, 80, nr. 56.

SLĂVEŞTI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 55; a. *Măgura din Valea Măgurii*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell, situată în valea unui fost afluent al râului Teleorman, la 1-1,5 km depărtare de acesta. Tell-ul are diametrul de 40 m şi înălţimea de 4-5 m. De pe suprafaţa lui au fost culese mai multe piese de silex, greutăţi de lut, statuete şi fragmente ceramice aparţinând culturii Gumelniţa; d. Materialele se află la MJT, nr. inv. 11740-11748; e. Spiru 1996, p. 56.

SUHAIA, com.; Nr. 56-57; a. *Râiosul*; c. În partea de nord a comunei Suhaia, pe insula Râiosul, se aflau două aşezări de tip tell distruse înainte de 1916; e. Georgescu 1897, p. 19, 27, 203; Dumitrescu 1993, p. 49; Spiru 1996, p. 56, 81, nr. 75.

TECUCI, sat, com. Balaci; Nr. 58; a. *Măgura lui Mieluş*; b. Cercetări de suprafaţă M. Petrescu-Dâmboviţa, 1946; c. Aşezare de tip tell, situată la circa 3 km. SSV de sat, spre comuna Dobroteşti, în lunca pârâului Tecuci. Aceasta are dimensiunile de circa 60 X 40 m şi înălţimea de 5 m: e. Georgescu 1897, p. 121; Petrescu-Dâmboviţa 1953, p. 525, nr. 8; Spiru 1996, p. 57, 80, nr. 37.

Nr. 59; a. *Măgura de la SatulVechi*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. În lunca pârâului Tecuci, la circa 3 km de satul Tufeni, se află o aşezare de tip tell cu dimensiunile de 60x50 m, pe suprafaţa căreia au fost descoperite fragmente ceramice de tip Gumelniţa; e. Spiru 1959, p. 699; Spiru 1996, p. 80, nr. 38.

TRIVALEA MOŞTENI, com.; Nr. 60; a. *La Blidaru*; b. Cercetări de suprafaţă E. Moscalu, 1979; c. Aşezare de tip tell, situată la marginea comunei, pe malul drept al râului Teleorman. Latura de est este scăldată de apele bălţii satului, iar pe celelalte laturi terenul este mlăştinos, accesul pe aşezare fiind imposibil de realizat primăvara şi toamna. Tell-ul are o formă rotundă, cu diametrul de 40 m şi înălţimea de 3 m; d. Numeroase fragmente ceramice se află în colecţia şcolii din localitate, altele la MJT, nr. inv. 12258; e. Moscalu 1979a, p. 396; Spiru 1996, p. 60.

TROIANUL, com.; Nr. 61; a. *Măgura Mică*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. La sud de localitate, la circa 60 m de şoseaua Troianul-Urlui, în lunca pârâului Urlui, se află o aşezare de tip tell, de formă rotundă, cu diametrul de 30 m; e. Spiru 1959, p. 696; Spiru 1996, p. 58.

ŢIGĂNEŞTI, com.; Nr. 62; a. *Gorgan*; b. Cercetări de suprafaţă C. Bolliac, 1869; Săpături D. C. Butculescu, 1872; cercetări de suprafaţă I. Spiru, 1959, 14 iulie 1983; c. Aşezare de tip tell, situată pe malul stâng al râului Vedea, pe terasă, în partea de nord-est a localităţii. Tell-ul are diametrul de peste 100 m şi înălţimea de circa 12 m. *Gorganul* de la Ţigăneşti este mai bine cunoscut în literatura de specialitate sub numele de *Măgura Calomfirescu*, nume împrumutat de la moşia pe care se afla; d. Numeroase fragmente ceramice din cercetările de suprafaţă efectuate de I. Spiru se află la MJT, nr. inv. 3791-3832; 8919-8933; e. Georgescu 1897, p. 119; Spiru 1969, p. 159; Spiru 1996, p. 59, 79, nr. 12.

UDENI, sat, com. Sârbeni; Nr. 63; a. *Măgura din Luncă*; b. Cercetări de suprafaţă C. Beda, 1975; c. Aşezare de tip tell situată în lunca pârâului Jirnev; e. Spiru 1996, p. 54, 60, 81, nr. 72.

VÂNĂTORI, sat, com. Lisa; Nr. 64; a. *Măgura Cocorilor*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare situată în lunca Dunării, la nord de sat; e. Spiru 1996, p. 41, 81, nr. 74.

VITĂNEŞTI, com.; Nr. 65; a. *Măgurice*; b. Săpături sistematice R. Andreescu, 1993-2001; c. Aşezare de tip tell, situată în lunca râului Teleorman, pe partea stângă. Tell-ul este plasat la sud-vest de comună, în imediata vecinătate. Acesta are dimensiunile platformei de 45x40 m şi înălţimea de 5-6 m. Săpăturile arheologice au scos la lumină resturile arse şi nearse ale unor locuinţe de suprafaţă, vetre, gropi menajere. Materialele arheologice descoperite atât în complexe cât şi în strat sunt în cantitate mare şi diversificate tipologic: vase şi fragmente ceramice, statuete de lut ars, vârfuri de săgeată de silex, lame, dălţiţe, săpăligi de corn, străpungătoare, ace, cârlige de undiţă, dălţiţă de cupru etc. Lângă L 5/97 a apărut un fragment ceramic pictat cu aur, fiind primul de acest fel descoperit la nord de Dunăre. Ceramica descoperită în urma săpăturilor arheologice se încadrează în fazele Gumelniţa A2 şi B1. La mai puţin de 50 m de tell, spre S, se află o altă locuire gumelniţeană (Vităneşti II), plasată într-o zonă mai ridicată. Sondajele din 1999-2001 (25x1 m şi 10x8 m) au scos la lumină fragmente ceramice şi chirpici de la trei construcţii. Fragmentele ceramice aparţin fazei Gumelniţa B1. La circa 1 km S de cele două locuiri gumelniţene, a fost descoperită în 2001 o a treia locuire aparţinând aceleiaşi culturi (Vităneşti III); d. Materialele descoperite se află la MJT; e. Andreescu 1994, p. 72; Andreescu 1995, p. 100; Andreescu 1996, p. 136; Andreescu 1998, p. 85-86: Andreescu 2000, p. 113; Andreescu 2002, p. 197-198.

VOEVODA, sat, com. Furculeşti; Nr. 66; a. Măgura din Islaz; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell situată în islazul satului; e. Spiru 1996, p. 80, nr. 30.

ZÂMBREASCA, com.; Nr. 67; a. *Măgura din Sat*; b. Sondaje H. Dumitrescu, 1947; c. Aşezare de tip tell, situată în vâlceaua Grama, având dimensiunile de 50 X 40 m şi înălţimea de 3-4 m; e. Spiru 1959, p. 705; Spiru 1996, p. 63, 81, nr. 61.

ZIMNICELE, sat, sub. Zimnicea; Nr. 68; a. *Jianca*; b. Cercetări de suprafaţă I. Spiru; c. Aşezare de tip tell; e. Spiru 1996, p. 19, 63, 81, nr. 77.

ZLOTEŞTI, sat, com. Tătărăştii de Jos; Nr. 69; a. *Măgura din Luncă*; b. Cercetări de suprafaţă R. Andreescu; c. Aşezare situată pe malul drept al râului Teleorman, la baza terasei, distrusă de localnici; e. Spiru 1996. p. 59.

BIBLIOGRAFIE

Andreescu 1994 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1993: a XXVIII-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Satu Mare 1994“, Bucureşti, cIMeC, 1994, p. 72.

Andreescu 1995 = Andreescu R. R., „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1994: a XXIX-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca 1995“, Bucureşti, cIMeC, 1995, p. 100.

Andreescu 1996 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1995: a XXX-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Brăila 1996“, Bucureşti, cIMeC, 1996, p. 136.

Andreescu 1997 = Andreescu R. R., *Plastica gumelniţeană din colecţiile Muzeului Naţional de Istorie a României*, în „CAMNI“, X, 1997, p. 309-323.

Andreescu 1998 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1997: a XXXII-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Călăraşi 1998“, Bucureşti, cIMeC, 1998, p. 85-86.

Andreescu 2000 = Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 1999: a XXXIV-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Deva 2000“, Bucureşti, cIMeC, 1998, p.113.

Andreescu 2001= Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2000: a XXXV-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Suceava 2001“, Bucureşti, cIMeC, 2001, p. 127-130; 271-272.

Andreescu 2002= Andreescu R. R., în „Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2001: a XXXVI-a ediţie a Sesiunii naţionale de rapoarte arheologice, Buziaş 2002“, Bucureşti, cIMeC, 2002, p. 195-199.

Bailey & colab. 1999 = Bailey D.W., Andreescu R.R., Mills S. (eds.), *Southern Romania Archaeological Project: Preliminary report 1998*, Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University, 1999.

Bailey & colab. 2001 = Bailey D.W., Andreescu R.R., Mills S., Trick, S. (eds.), *Southern Romania Archaeological Project: Second Preliminary report,* Cardiff: School of History and Archaeology, Cardiff University, 2001.

Baroană 1970 = Baroană N., *Descoperiri arheologice în partea de nord a judeţului Teleorman*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, IX, 1970, p. 421-424.

Berciu 1956 = Berciu D., *Cercetări şi descoperiri arheologice în regiunea Bucureşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, II, 1956, p. 493-562.

Berciu & Moscalu 1972 = Berciu D., Moscalu E., *Cercetări în cetatea de la Albeşti (jud. Teleorman),* „SCIV“, 23, 1972, 4, p. 633-640.

Cristea 1994 = Cristea S. V. (coord.), *Alexandria - 160 de ani*, Teleormanul liber, Alexandria, 1994.

Dumitrescu 1945 = Dumitrescu Vl., *Alcune scoperte preistoriche nel distretto di Teleorman*, „Dacia“, IX-X, 1944-1945, p. 531-538.

Florea 1995 = Florea F., *Măgura. File de istorie teleormăneană*, Teleormanul liber, Alexandria, 1995.

Georgescu 1897 = Georgescu P., *Dicţionarul geografic, statistic, economic şi istoric al judeţului Teleorman*, Stabilimentul Grafic I. Socecu, Bucureşti, 1897.

Lahovari & colab. 1901 = Lahovari I., Brătianu C.I., Tocilescu Gr., *Marele dicţionar geografic al României,* vol. IV, Stabilimentul grafic I. Socecu, Bucureşti, 1901.

Lahovari & colab. 1902 = Lahovari I., Brătianu C.I., Tocilescu Gr., *Marele dicţionar geografic al României,* vol. V, Stabilimentul grafic I. Socecu, Bucureşti, 1902.

Morintz 1962 = Morintz S., *Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţii şi împrejmuire în Cultura Gumelniţa*, în „SCIV“, XIII, 1962, 2, p. 273-282.

Moscalu 1979 = Moscalu E., *Noi cetăţi traco-getice*, în „CAMNI“, III, 1979, p. 361-373.

Moscalu 1979a = Moscalu E., *Sondaje şi cercetări de suprafaţă*, în „CAMNI“, III, 1979, p. 385-400.

Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1953= Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Cercetări arheologice la Surduleşti*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, I, 1953, p. 523-542.

Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1969 = Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Sondajul din tell-ul gumelniţean de la Ciolăneştii din Deal*, în „Arheologia Moldovei“, VI, 1969, p. 41-53.

Petrescu-Dâmboviţa & Sanie 1972 = Petrescu-Dâmboviţa M., Sanie S., *Cercetări în aşezarea geto-dacică de la Ciolăneştii din Deal*, în „Arheologia Moldovei“, VII, p. 65-78.

Spiru 1959 = Spiru I., *Aşezări străvechi în raionul Roşiorii de Vede*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, V, 1959, p. 695-707.

Spiru 1965 = Spiru I., *Câteva descoperiri paleolitice şi neolitice în raionul Alexandria, în* „SCIV“, 16, 1965, 2, p. 307-309.
Spiru 1969 = Spiru I., *Cercetări şi descoperiri arheologice în judeţul Teleorman,* în „Revista Muzeelor“, VI, 1969,2 , p. 158-161.
Spiru & Beda 1979 = Spiru I., Beda C., *Tell-ul gumelniţean de la Plosca, judeţul Teleorman,* în „CAMNI“, III, 1979, p. 401-404.
Spiru 1996 = Spiru I., *File de istorie teleormăneană,* Teleormanul liber, Alexandria, 1996.
Stroescu 1934 = Stroescu P., *Roşiorii de Vede,* Alexandria, 1934.
Tocilescu 1880 = Tocilescu Gr., *Dacia înainte de romani*, Tipografia Academiei, Bucureşti, 1880.
Trohani & Oancea 1981 = Trohani G., Oancea Al., *Cercetări arheologice pe valea Glavaciocului*, în „CAMNI“, IV, 1981, p. 240-252.
Vlad 1994 = Vlad E.O., *Roşiorii de Vede*, Teleormanul liber, Alexandria, 1994.

LISTA PRESCURTĂRILOR

com = comuna
fig. = figura
IAB = Institutul de Arheologie ''Vasile Pârvan'' Bucureşti
m = metru
MJT = Muzeul Judeţean Teleorman
nr = număr
nr. inv. = număr de inventar
p. = pagina
pct. = punctul

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PE VALEA DÂMBOVNICULUI

DRAGOȘ MĂNDESCU[*]

I. ȘANTIERUL ARHEOLOGIC ZIDURI, COM. MOZĂCENI, JUD. ARGEȘ

Comuna Mozăceni se află situată în extremitatea sud-estică a județului Argeș, la 50 km de Pitești. Pe islazul satului Ziduri, la aproximativ 1,5 km nord-vest de vatra satului, în punctul „Măgura" (fig. 1) se află un tell care are astăzi un diametru maxim de 45 m și o înălțime maximă, în zona central-vestică, de 2 m (fig. 2). Se află situat chiar în lunca plată a Dâmbovnicului[1], râu care curge la 400 m vest, și este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la nord (200 m distanță), dar mult mai aproape la est (doar 10-15 m).

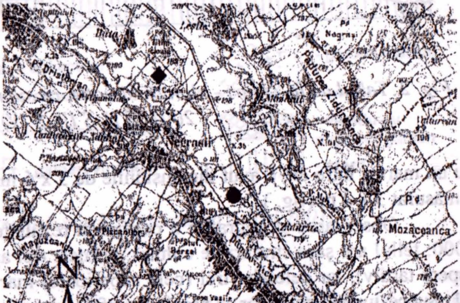

Fig. 1. Harta văii Dâmbovnicului în zona Negrași-Mozăceni. (● - Ziduri, „Măgura"; ◆ - Negrași, „Fântâna Ilinii").

În perioada 20 august – 6 septembrie 2001 am continuat aici săpăturile arheologice începute cu un an înainte printr-un sondaj arheologic[2]. În campania 2001 s-a intenționat observarea situației arheologice din tellul de la Ziduri prin săparea unor suprafețe mai mari. Astfel, au fost executate două suprafețe în zona central-estică a tellului, adiacente la S1/2000, la sud și la vest de aceasta. Prima suprafață alcătuită din secțiunile S2 și S3

---

[*] Muzeul Județean Argeș Pitești

[1] Am optat pentru ortografierea consacrată. După alte opinii etimologice, numele râului provine de la planta meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum L.*) și nu de la cuvântul slav „dîbi" = stejar. Cf. I. Nania, *A fost satul românesc o fortificație militară prevăzută cu șanțuri de apărare?*, în „Argessis. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș", X, 2001, p. 75, nota 20.

[2] D. Măndescu, *Tellul gumelnițean de la Ziduri (com. Mozăceni, jud. Argeș)*, în „Argessis. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Argeș", X, 2001, p. 7-19.

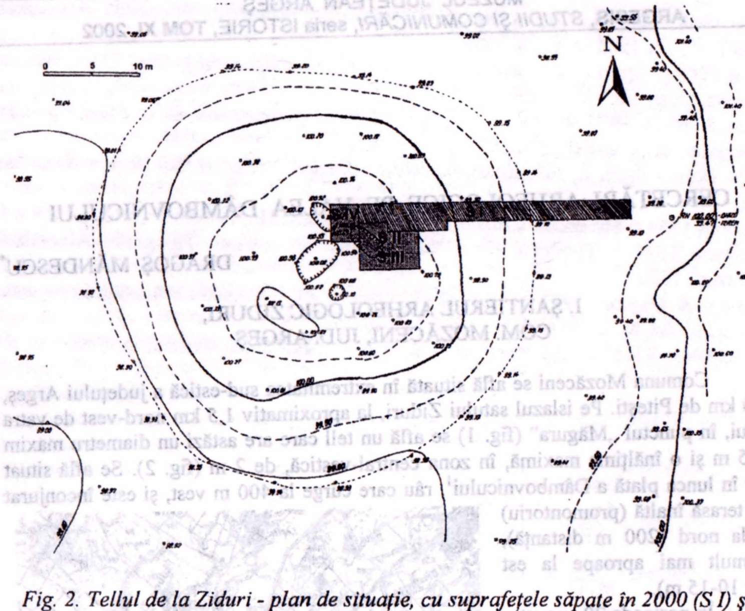

Fig. 2. Tellul de la Ziduri - plan de situație, cu suprafețele săpate în 2000 (S I) și 2001 (S II, S III, S IV).

cu un martor între ele a avut dimensiunile de 5 x 6 m, iar cea de-a doua suprafață (S 4) a măsurat 3 x 4 m (fig.).

Observarea stratigrafiei a confirmat rezultatele obținute în campania din anul 2000: tellul are şase straturi de cultură, primele trei aparținând fazei Gumelnița A2 (un aspect tardiv), iar celelalte trei (cele superioare) marcând o intensă locuire Gumelnița B1. Succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos (fig. 3):

- strat vegetal actual, cu o grosime de până la 18 cm;
- strat cenuşiu cu puternice urme de incendiere, cu o grosime între 50 şi 85 cm (Gumelnița B1);
- strat galben-cenuşos, şi acesta prezentând urme de arsură, cu grosimea de 40-50 cm (Gumelnița B1);
- strat galben-vinețiu, cu grosimea variind între 25 şi 50 cm (Gumelnița B1);
- strat gălbui cu aspect nisipos şi cu mici concrețiuni calcaroase, cu grosimea variind între 20 şi 50 cm (Gumelnița A2);
- strat negru, cu grosimea între 20-45 cm, cu slabe urme de locuire (Gumelnița A2);
- strat vinețiu cu pigment galben, cu grosimea între 20 şi 40 cm (Gumelnița A2);
- sol steril – începe la adâncimea de 2,50 – 2,80 m.

Rezultatul principal al campaniei din anul 2001 a fost dezvelirea totală sau parțială a patru locuințe de suprafață, construite în tehnica obişnuită, cu podina din lut bine bătătorit şi cu pereții din împletitură de nuiele între pari de lemn, peste care s-a aplicat lipitură (pomosteală) de lut amestecat cu paie şi cu pleavă. Două dintre cele patru locuinţe aparţin fazei Gumelniţa A2 iar celelalte două fazei Gumelniţa B1, acestea din urmă fiind distruse printr-un incendiu de proporţii care, de altfel, a pus capăt definitiv locuirii eneolitice de la Ziduri. În cele ce urmează prezentăm locuinţele în ordinea descoperirii lor.

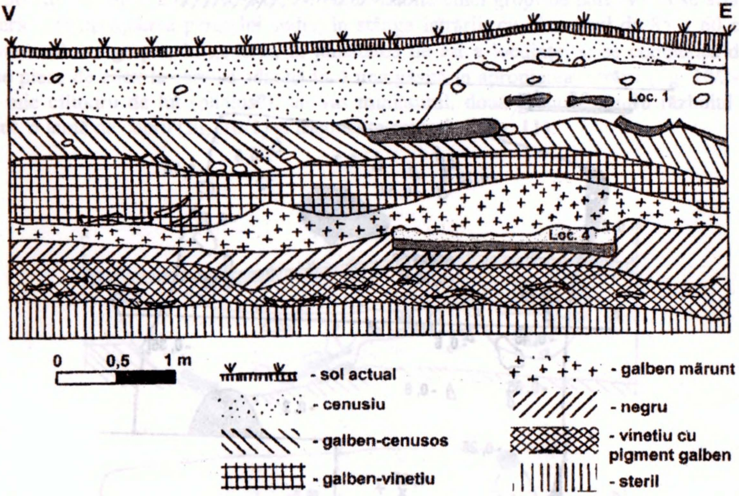

Fig. 3. Ziduri. Profilul nordic al secţiunii S III / 2001.

Locuinţa 1 (fig. 4) a fost descoperită în ultimul nivel de locuire (Gumelniţa B1), în cadrul secţiunilor S1/2000, S2/2001 şi S3/2001, aproximativ 1/4 din suprafaţa sa rămânând necercetată. Locuinţa este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la est şi la vest şi se remarcă prin dimensiunile sale mari: 6,3 x 4,1 m. Nu au fost surprinse în săpătură decât patru gropi de pari (două la colţul sud-vestic, una în jumătatea sudică şi alta în marginea intrării). Podina din lut bătătorit avea o grosime maximă de 15 cm. Pereţii erau prăbuşiţi spre interior, grosimea stratului de chirpici fiind de maxim 35 cm. Intrarea se afla pe latura lungă dinspre vest şi avea o deschidere de 1, 6 m. In interior, opus intrării, în zona central – estică a locuinţei se afla o vatră circulară, cu diametrul maxim de 70 cm. Inventarul recuperat se compune din: 10 unelte de silex (fig. 9), o dălţiţă de mână din rocă roşcată, un vas *askos* întreg şi multe fragmente ceramice neîntregibile, precum şi o râşniţă dintr-o piatră mare de râu. Majoritatea pieselor de inventar erau dispuse în zona de nord-vest a locuinţei, cu excepţia râşniţei găsită aproape de colţul sud-vestic.

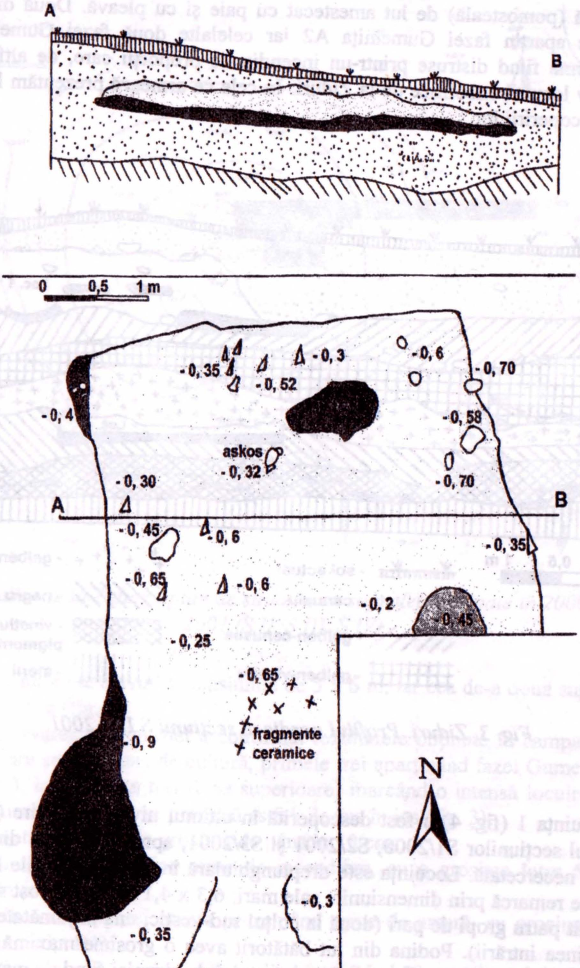
A
B
0
0,5
1 m
- 0, 35
- 0, 3
- 0, 6
- 0, 70
- 0, 52
- 0, 4
- 0, 58
askos
- 0, 32
- 0, 30
- 0, 70
A
B
- 0, 45
- 0, 6
- 0, 35
- 0, 65
- 0, 6
- 0, 2
- 0, 45
- 0, 25
- 0, 65
fragmente ceramice
- 0, 9
N
- 0, 3
- 0, 35
- 1, 0
- 0, 45
- 0, 8

Fig. 4. Ziduri 2000-2001. Locuinţa 1 - plan şi profil.

Locuinţa 2 (fig. 5) se afla tot în ultimul nivel de locuire (Gumelniţa B1), cercetată în întregime în secţiunile S1/2000, S2/2001 şi S4/2001. Era foarte aproape de locuinţa 1, la vest de aceasta, spaţiul dintre ele fiind de doar 60 cm. Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la nord şi la sud, însă dimensiunile sunt mai modeste: 4,2 x 3 m. Deşi face parte tot din categoria locuinţelor de suprafaţă, locuinţa 2 era uşor adâncită, în special în partea de vest, cu maxim 70 cm de la nivelul de călcare corespunzător. Intrarea a fost localizată pe latura lungă dinspre sud şi avea o deschidere de 50 cm. Pe laturile de sud şi de est erau vizibile cinci gropi de pari. Vatra se afla în interior, în apropierea peretelui sudic, în stânga intrării, cu diametrul de 85 x 60 cm. Inventarul era grupat, în general, în jumătatea de est a locuinţei şi se compunea din: şase piese de silex la care se adaugă încă una găsită în apropierea intrării (fig. 10/2-5), un mic cilindru de lut (phalus?), un vas miniatural, două greutăţi pentru războiul de ţesut, o lamă de cupru (fig. 10/1) şi fragmente ceramice (fig. 11).

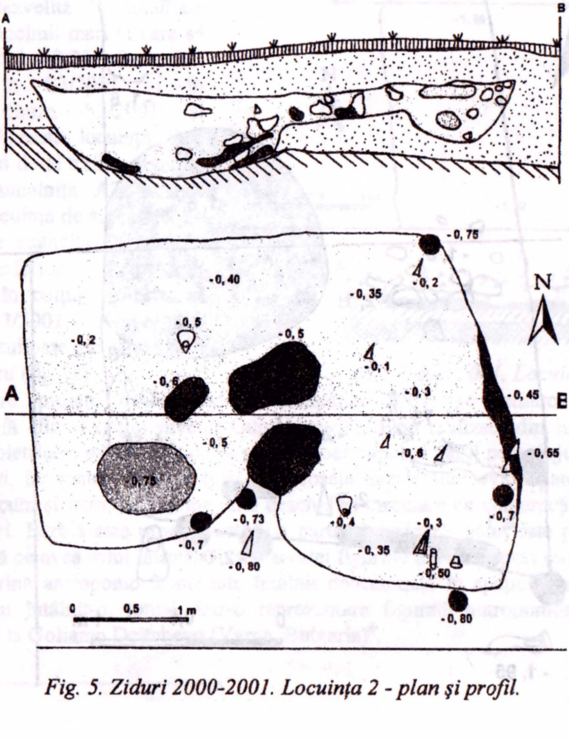

Fig. 5. Ziduri 2000-2001. Locuinţa 2 - plan şi profil.

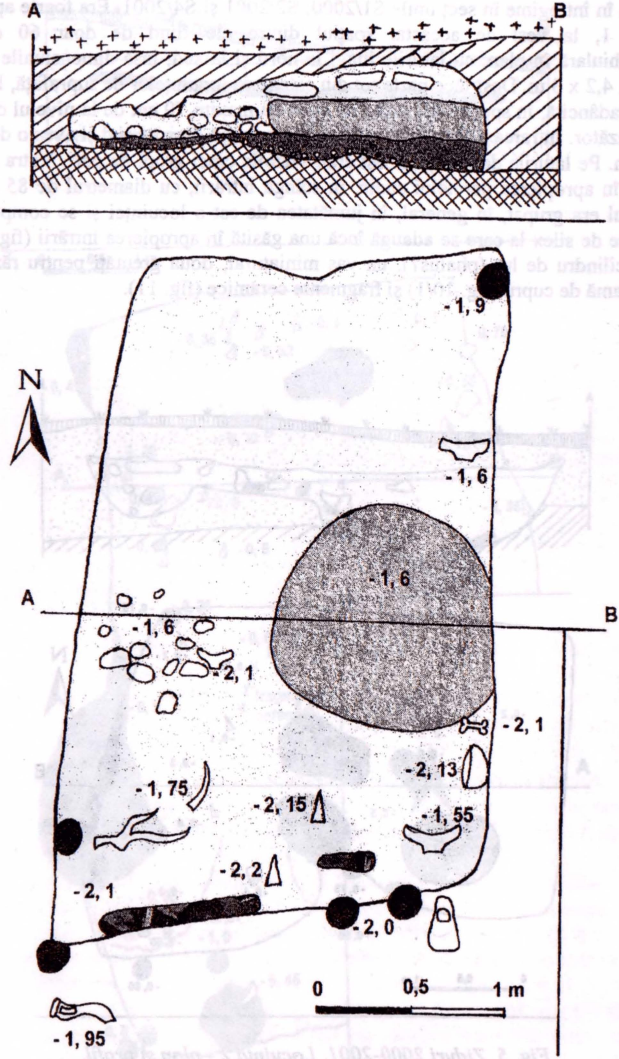
A
B
N
-1, 9
-1, 6
-1, 6
A
B
-1, 6
-2, 1
-2, 1
-2, 13
-1, 75
-2, 15
-1, 55
-2, 2
-2, 1
-2, 0
0
0,5
1 m
-1, 95

Fig. 6. Ziduri 2000-2001. Locuinţa 3 - plan şi profil.

Locuința 3 (fig. 6) a fost descoperită în întregime în secțiunile S1/2000 și S2/2001, în cel de-al doilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Este dreptunghiulară în plan, cu laturile lungi la est și la vest, cu dimensiunile de 3,2 x 2,2 m. În privința amenajării acestei locuințe, s-a putut observa faptul că înainte de construirea podinii din lut bine bătătorit, pe nivelul de călcare corespunzător a fost întins un strat subțire de pietriș mărunt care la descoperire dădea impresia că face corp comun cu podina. Pe traseul pereților s-au evidențiat cinci gropi de pari. Intrarea nu a fost găsită, însă probabil că se afla pe latura de nord, unde a fost observată o ușoară discontinuitate a stratului de chirpici prăbușiți. Vatra era lipită de mijlocul peretelui estic, circulară, cu diametrul de 1,15 m. În imediata apropiere a vetrei, la sud de ea au fost găsite un os de animal și o râșniță dintr-o piatră mare de râu. La vest de vatră era amenajată o platformă de pietre. Inventarul era grupat mai ales în zona sudică a locuinței: două unelte de silex, trei străchini din care una întregibilă și un corn de cerb. În exteriorul locuinței, la doar 25 cm de colțul său de sud-vest a fost găsită o săpăligă din corn, cu gaură rectangulară pentru înmânușare (fig. 8).

Locuința 4 (fig. 7) nu a putut fi dezvelită în totalitate datorită adâncimii mari la care se afla (- 1,85 / - 2,25 m). A fost cercetată în S3/2001 și în martorul dintre S2/2001 și S3/2001. Această locuință face parte din cel de-al treilea nivel de locuire (Gumelnița A2 tardiv). Era tot o locuință de suprafață, cu podina ușor adâncită (20 cm) în nivelul inferior. Inventarul, descoperit în colțul sud-estic al secțiunii S3/2001, se compune din trei răzuitoare de silex și o sulă de cupru (fig 12).

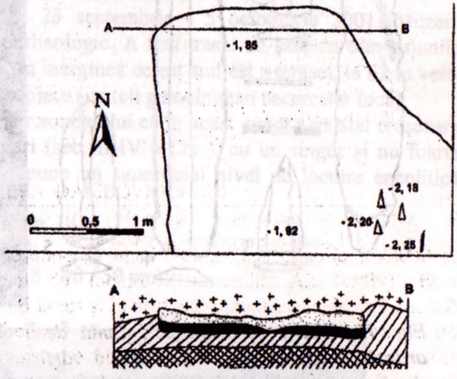

Fig. 7. Ziduri 2001. Locuința 4.

Între piesele descoperite în campania 2001, se remarcă o figurină antropomorfă (fig. 13) din nivelul Gumelnița B1. Este realizată din lut de culoare roșcată cu pietricele mărunte în pastă și redă doar capul și gâtul personajului. Ochii nu sunt marcați, iar dintre detaliile feței doar fosele nazale sunt evidențiate prin câte o incizie, precum și gura, sub forma unei deschideri circulare ce comunică cu interiorul gol al piesei. Bărbia este proeminentă. La partea inferioară, gâtul este prevăzut cu o proeminență ce avea rolul întăririi fixării acestei figurine într-un suport (corpul?). Acest tip de figurină antropomorfă nu este întâlnit deocamdată în spațiul nostru[3]; o bună analogie am întâlnit-o, totuși, într-o reprezentare figurată antropomorfă din tellul eneolitic de la Goliamo Deltchevo (Varna, Bulgaria)[4].

---

[3] S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzeul raional Oltenița*, Sibiu, 1967; E. Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995.

[4] Săpături H. Todorova, 1968-1970. Expoziția permanentă a Muzeului Arheologic Varna (vizită personală, 4 decembrie 2001).

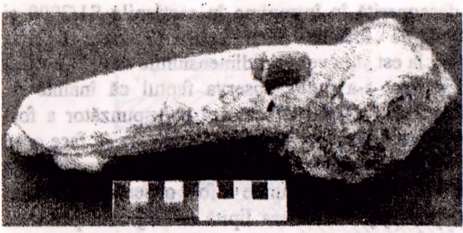

Fig. 8. Ziduri, locuința 3. Săpăligă de corn.

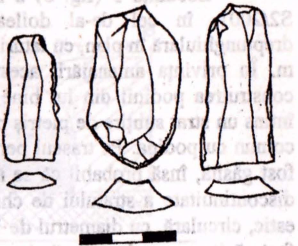

Fig. 9. Ziduri, locuința 1. Silexuri.

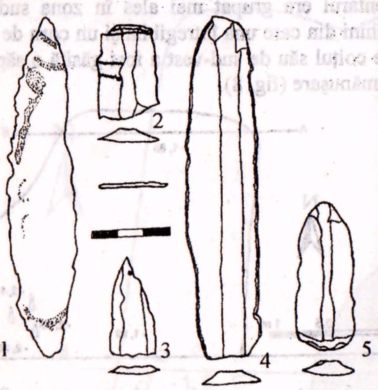

Fig. 10. Ziduri, locuința 2. 1 lamă de aramă; 2,4-5 răzuitoare de silex; 3 vârf de săgeată de silex.

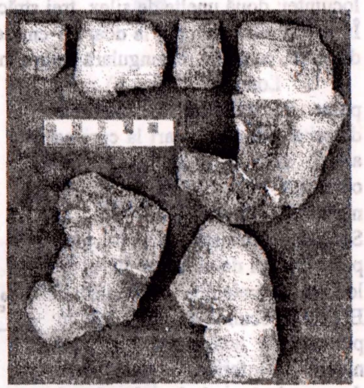

Fig. 11. Ziduri, locuința 2. Vas ceramic, înainte de restaurare.

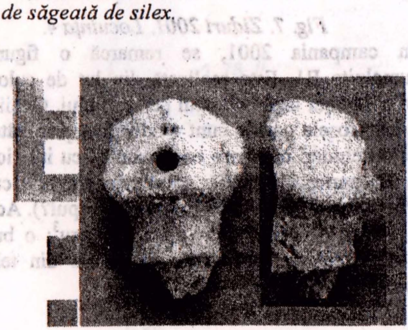

Fig. 13. Ziduri. Figurină antropomorfă.

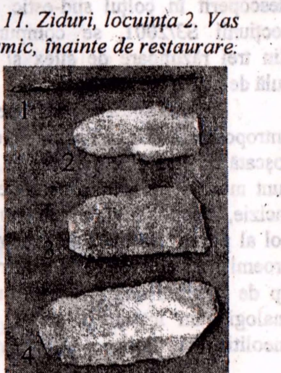

Fig. 12. Ziduri, locuința 4. 1 sulă de cupru, 2-4 răzuitoare de silex.

II. ŞANTIERUL ARHEOLOGIC NEGRAŞI, COM. NEGRAŞI, JUD. ARGEŞ[5]

La 45 km sud-est de Piteşti se află comuna Negraşi alcătuită din satele: Bârlogu, Mozacu, Negraşi şi Buta. La 2 km nord de limitele datului Negraşi, pe izlaz, la 1,3 km vest-nord-vest de rezervaţia naturală „Poiana Narciselor“, pe stânga râului Dâmbovnic, este situat punctul numit „Fântâna Ilinii“ (fig. 1). Aici terenul are forma unei terase naturale, expuse soarelui, învecinându-se la sud-vest cu lunca plată şi joasă a Dâmbovnicului. La doar 1 km est-sud-est de punctul „Fântâna Ilinii“ este bine marcat în teren traseul Brazdei lui Novac de nord. Pe acest platou, în anii 1963-1965, prin cercetări de suprafaţă, prof. Ion Nania descoperise o fusaiolă şi mai multe fragmente ceramice la mână şi la roată, cenuşii în cea mai mare parte, de certă factură Chilia-Militari. În ultimii ani am realizat aici mai multe periegheze[6] în urma cărora am putut constata că fragmentele ceramice de tip Chilia-Militari se întâlnesc pe întreg platoul, însă cu o concentrare mai mare spre limita sa de est-sud-est.

În această zonă, în perioada 25 septembrie - 5 octombrie 2001, Muzeul Judeţean Argeş a efectuat un sondaj arheologic. A fost trasat un şanţ cu dimensiunile 15 x 2 m, orientat nord-est - sud-vest, în marginea de est-sud-est a terasei, la 62 m vest-nord-vest de centrul „măgurii“ din apropiere (un tell gumelniţean necercetat încă).

S-a stabilit în urma rezultatelor sondajului că în acest punct a existat o aşezare a dacilor liberi - cultura Chilia-Militari (sec. II-IV p.Chr.), cu un singur şi nu foarte consistent nivel de locuire care suprapune un superficial nivel de locuire eneolitică (cultura Gumelniţa).

Stratigrafia se prezintă astfel (fig. 14):
- sol actual, cenuşiu (0 - 18 cm);
- strat negru, Chilia-Militari (-18 - 40 / 50 cm);

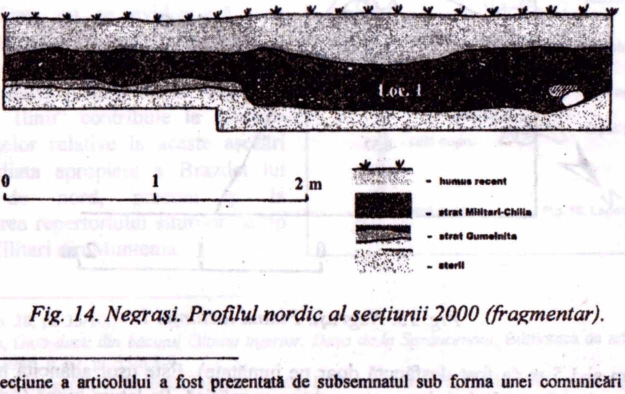

Fig. 14. Negraşi. Profilul nordic al secţiunii 2000 (fragmentar).

---

[5] Această secţiune a articolului a fost prezentată de subsemnatul sub forma unei comunicări la Muzeul Municipiului Bucureşti, la 18 octombrie 2001, în cadrul proiectului cultural „Muntenia în secolele II-IV p.Chr.”. O versiune în limba engleză va apărea în volumul sesiunii de comunicări „Muntenia în sec. II-IV p. Chr.”.

[6] Mulţumesc d-lui prof. Ion Nania care a avut bunăvoinţa de a-mi semnala acest punct şi de a mă conduce pe teren.

- strat albicios-gălbui, Gumelniţa (- 50 - 60 cm);
- pământ viu, pietriş amestecat cu lut galben, foarte dur şi compact (începe la adâncimea de - 55 / - 60 cm).

Stratul de cultură Gumelniţa este foarte subţire (doar 10-15 cm), însă destul de uşor de observat prin culoarea sa deschisă şi trebuie pus, fără îndoială, în legătură directă cu tellul din apropiere („Măgura Căluşarilor"). Materialul recoltat, constând în fragmente ceramice şi câteva unelte de silex – răzuitoare, vârfuri, burine – permite încadrarea locuirii gumelniţene de la „Fântâna Ilinii" în faza Gumelniţa B1. Fragmentele ceramice au o culoare brun-roşcată şi fac parte, în majoritate, din specia grosieră, cu multe impurităţi în pastă (pleavă, nisip, pietricele mărunte). Se remarcă un fragment de la un capac cu apucătoarea în formă de locuinţă, model cu origini în plastica culturii Boian[7].

Stratul de cultură Chilia-Militari nu este consistent, având, în medie, o grosime de 25-30 cm. Mai mult, partea sa superioară a fost deranjată de arăturile care, deşi rare, au „reuşit" să fărâmiţeze foarte mult materialul ceramic.

Ceramica descoperită este cea de obicei întâlnită în staţiunile Chilia-Militari: la roată în cea mai mare parte, dar şi la mână, distingându-se net cea de culoare cenuşie, fără a lipsi nici speciile brun-gălbuie şi cărămizie. Fragmentele provin de la următoarele categorii ceramice: căni, ceşti, castroane, străchini, capace, vase de provizii. Au fost găsite şi multe fragmente gălbui-roşcate, la roată, din pastă fină, unele cu caneluri circulare paralele pe interior, provenind de la amfore romane „piriforme", de tip I b (după Gh. Bichir), datate în sec. III p. Chr.[8].

Cea mai importantă descoperire o reprezintă locuinţa din capătul de nord-est al secţiunii (fig. 15). Este orientată nord-sud, de formă dreptunghiulară în plan, cu laturile de 2,3 m şi 1,5 m (a fost desfăcută doar pe jumătate). Este uşor adâncită în pământul viu (20 cm) străpungând şi depunerea subţire eneolitică. Pe latura lungă (cea de sud) a

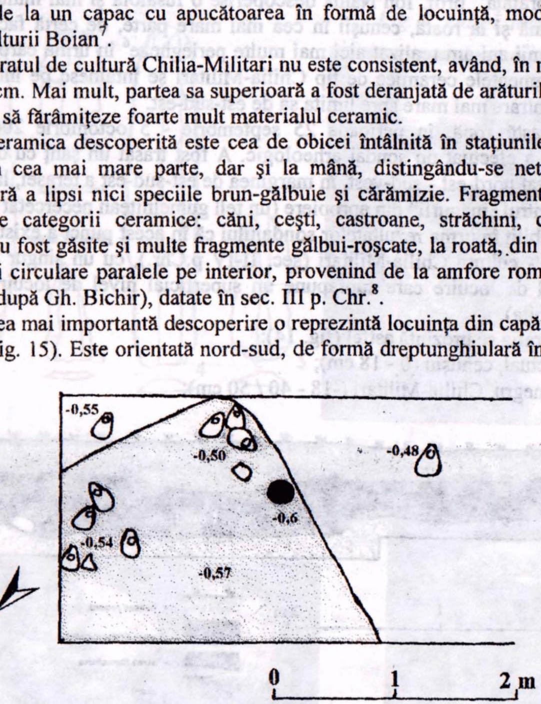

Fig. 15. Negraşi. Planul locuinţei 1.

---

[7] Ministerul Culturii şi Muzeul Dunării de Jos, *Civilizaţia Boian pe teritoriul României*, catalog de expoziţie, Călăraşi, 1999, p. 29, nr. cat. 66, 68, 70 şi fig de la p. 43.

[8] G. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Biblioteca de Arheologie 43, Bucureşti, 1984, p. 39.

fost surprinsă o singură groapă de par, în care se mai păstra încă rămăşiţe din lemnul de esenţă tare (stejar, probabil). Podeaua era din pământ simplu, bătătorit, fără lutuială sau arderi succesive, iar pereţii probabil din nuiele împletite, fără pomosteală, fragmentele de chirpici fiind extrem de mărunte şi de reduse cantitativ. Deoarece nu am găsit nici cea mai mică urmă de incendiere, considerăm că această locuinţă, ca şi întreaga aşezare dealtfel, a fost părăsită din alte cauze decât cele violente.

În interiorul locuinţei au fost descoperite nu mai puţin de şapte greutăţi de lut ars pentru războiul vertical de ţesut, la adâncimea de 50-57 cm, iar în imediata apropiere a limitelor acesteia au apărut încă două greutăţi întregi şi două fragmentare, în total deci 11 piese. Acestea sunt de formă piramidală, din lut amestecat cu nisip şi pietricele mărunte, arse oxidant, căpătând un aspect poros. Au numeroase analogii în spaţiul cultural Militari-Chilia, la: Mătăsaru, Udeni, Coloneşti-Mărunţei, Bucov[9]. Greutăţile pentru războiul vertical de ţesut ce apar în siturile culturii dacilor liberi din Muntenia continuă în timp tradiţia acestor ustensile casnice din cultura geto-dacică clasică, deci din perioada preromană. Pentru sec. II a. Chr. - I p. Chr., greutăţile din lut ars piramidale sau conice pentru războiul de ţesut apar în multe aşezări geto-dacice, cum sunt cele de la: Sprâncenata[10], Grădiştea (jud. Brăila)[11] şi Căpâlna[12].

Datarea în secolul III p. Chr. a aşezării Militari-Chilia de la Negraşi la care ne îndeamnă fragmentele ceramice descoperite, în special cele de amfore romane, este întărită de un denar roman imperial descoperit întâmplător în punctul „Fântâna Ilinii": Geta (Publius Septimius Severus Geta), Roma, data 199-202 p. Chr., Ag., Greut. 3,10 g., Diam. 19 x 19,3 mm[13].

Deşi nu se evidenţiază prin spectaculozitate ori prin varietatea şi abundenţa materialului descoperit, aşezarea dacilor liberi de la Negraşi - „Fântâna Ilinii" contribuie la sporirea cunoştinţelor relative la aceste aşezări din imediata apropiere a Brazdei lui Novac de nord, precum şi la îmbogăţirea repertoriului siturilor de tip Chilia-Militari din Muntenia.

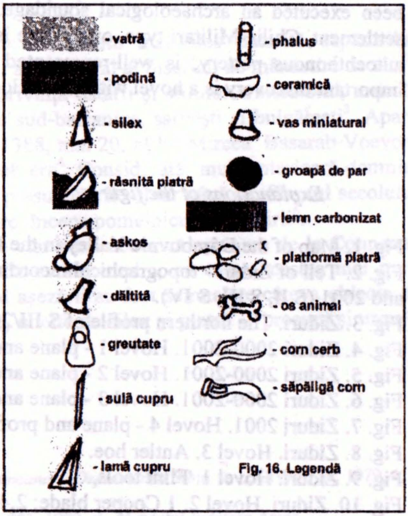

Fig. 16. Legendă

---

[9] *Ibidem.*, p. 28, pl. 35/10.

[10] C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata*, Biblioteca de arheologie 47, Bucureşti, 1986, p. 67, pl. 55/6,8-9.

[11] V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila*, Biblioteca Istros 12, Brăila, 1996, p. 97, fig. 52/11.

[12] I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, Bucureşti, 1989, p. 93, fig. 73/35.

[13] I. Nania, R. Maschio, *Monede romane imperiale descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni*, comunicare la a 32-a ediţie a sesiunii anuale de comunicări ştiinţifice *Ecosinteze şi etnosinteze carpatine*, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2-3 noiembrie 2001. Moneda a fost descoperită în anul 1951 de către localnicul Stan B. Joiţa şi se află în colecţia particulară I. Nania.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES ON THE VALLEY OF DÂMBOVNIC RIVER

Abstract

The second researches campaign at aeneolithic tell at Ziduri (2001), in the South-Eastern part of Argeş county, was, finally, ending with the discovery of four hovel, all of them belonging from Gumelniţa B2 and A1 layer, with an typical rich inventory: flint, antler, rock and cooper tools and utensils, pottery and anthropomorphic figurine in clay, from an rather-known type. Probably these hovels was intentionally burned off, and a general fire disaster brought the end of living at the tell of Ziduri, sometime in the second half of the 4th millennium BC.

At 45 km southeast from Piteşti is placed Negraşi commune. On the pasture of the Negraşi village, in the place call „Fântâna Ilinii", the Argeş County Museum have been executed an archaeological soundage. It have been discovered a free Dacians settlement, Chilia-Militari type, of a single layer, dated in the 3rd century AD. Close by autochthonous pottery, is well-represented fragmental Roman amphorae. The most important discovery is a hovel with eleven loom's weight.

Explanations of the figures:

Fig. 1. Map of the Dâmbovnic Valley in the Negraşi-Mozăceni zone.
Fig. 2. Tell of Ziduri - topographical recording, with the areas dug up in 2000 year (S I) and 2001 (S II, S III, S IV).
Fig. 3. Ziduri. The northern profile of S III/2001 section.
Fig. 4. Ziduri 2000-2001. Hovel 1 - plane and profile.
Fig. 5. Ziduri 2000-2001. Hovel 2 - plane and profile.
Fig. 6. Ziduri 2000-2001. Hovel 3 - plane and profile.
Fig. 7. Ziduri 2001. Hovel 4 - plane and profile.
Fig. 8. Ziduri. Hovel 3. Antler hoe.
Fig. 9. Ziduri. Hovel 1. Flint tools.
Fig. 10. Ziduri. Hovel 2. 1 Cooper blade; 2,4-5 Flint tools; 3 Flint arrowhead.
Fig. 11. Ziduri. Hovel 2. Fragmental pottery, before the restoration process.
Fig. 12. Ziduri. Hovel 4. 1. Copper piercer; 2-4 Flint tools.
Fig. 13. Ziduri. Gumelniţa B1 level. Anthropomorphic figurine (clay).
Fig. 14. Negraşi. Northern profile of section 2000 (fragmental).
Fig. 15. Negraşi. Plane of the hovel 1.
Fig. 16. Key of illustrations.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

O NOUĂ DESCOPERIRE APARŢINÂND CULTURII COŢOFENI ÎN NORD-VESTUL MUNTENIEI LA COTMEANA (ARGEŞ)

CONSTANTIN AUGUSTUS BĂRBULESCU[*]

Cotmeana este unul din principalii afluenţi ai râului Vedea, formându-şi cursul chiar pe teritoriul satului care-i poartă numele, lângă linia de contact dintre Subcarpaţii Getici şi Piemontul Cotmeana, în zona deluroasă din nord-vestul Munteniei.

Piemontul Cotmeana cuprinde îndeosebi pietrişuri asociate sau intercalate cu nisipuri. Cele mai multe complexe litologice aparţin Villafrachianului, cunoscute şi sub denumirea de „pietrişuri de Cândeşti“[1]

Aşezarea de la Cotmeana este cunoscută mai ales datorită săpăturilor arheologice făcute în incinta complexului arhitectural al bisericii de mânăstire de aici[2]. Aceasta suscită încă vii controverse în privinţa datării şi stilului arhitectural, unic în Ţara Românească, dar cu influenţe clare sud-balcanice, sârbeşti şi bulgăreşti[3] Apare pentru prima dată într-un document din 1388, mai 20, al lui Mircea Basarab Voevod, alături de mânăstirea Cozia al cărei metoh era[4]. Considerată mult anterioară domniei lui Mircea Basarab, specialiştii merg cu presupunerile chiar până la sfârşitul secolului XIII[5] sau până la Vladislav Vlaicu, cu care începe pomelnicul mânăstirii[6].

Din punct de vedere istoric este clar până acum că aşezarea de la Cotmeana este interesantă mai ales pentru perioada evului mediu, cu toate acestea mai mult întâmplător în ultimul secol de istorie al aşezării au fost semnalate câteva obiecte de origine preistorică – fragmente ceramice, unelte de silex şi piatră[7] – precum şi urmele unei vetre de foc[8] (fig. 1).

---

[*] Piteşti

[1] P. I. Dicu, *Paleoliticul inferior în Piemontul Cotmeana şi Depresiunea Sibiu*, în „SCIVA“, 30, 1979, 4, p. 575.

[2].Vezi rapoartele de săpătură din anii 1956, 1959, 1993, 1999, ale Muzeului Judeţean Argeş.

[3] Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale*, vol. 1. Bucureşti. 1959, p. 135-136; N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*,în „BCMI“, 39, 1936, 87-90, p. 129.

[4] *D.R.H.* vol. I. Bucureşti, 1956, p. 25-28.

[5] Virgil Vătăsianu, *op. cit.* p. *136*.

[6] Grigore Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mânăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Academia Română. Bucureşti, 1878, p. 78-79.

[7] *Ibidem*, p. 78-80; I Barnea şi N. Constantinescu, *Sondajul de la mânăstirea Cotmeana*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, 5, 1956, p. 668.

[8] I. Barnea şi N. Constantinescu, *op. cit.* p. 668.

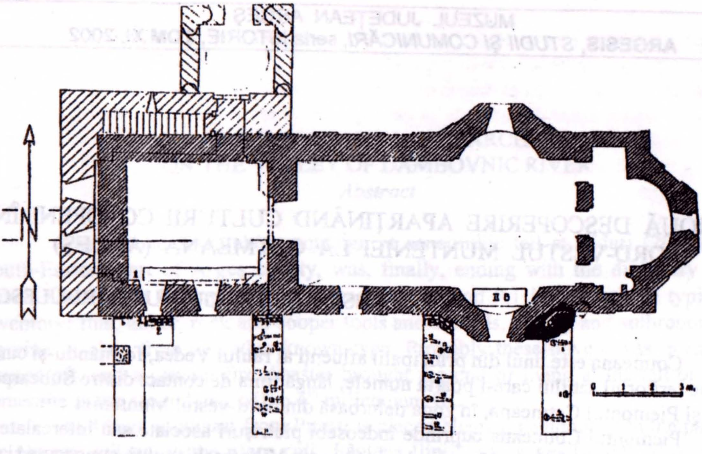

Fig. 1. Mănăstirea Cotmeana. Planul săpăturilor din 1956. Sectorul A secțiunea 1 - Vatră neolitică. (după I. Barnea și N. Constantinescu)

Este știut că geneza teraselor fluviatile, din această zonă, este climatico-tehtonică și a început în Pleistocenul mediu continuându-se în Pleistocenul superior.[9] Ceea ce a dus încă din Paleolititic – care corespunde istoric perioadei geologice a Pleistocenului – la apariția și dezvoltarea unor comunitățiі preistorice. O zonă deluroasă înaltă, cu un pământ propice agriculturii, cu păduri bogate în viețuitoare, cu ape curgătoare numeroase – pâraie care se varsă în râul Cotmeana - și în sfârșit cu o deosebită varietate litică de la silex la gresie. În plus valea propriu-zisă se deschide spre Câmpia Munteniei la sud, spre Valea Oltului în vest – prin Valea Topologului – și spre Valea Argeșului în est – prin Valea Bascovului.

În perioada 1972-1975 un colectiv de specialiști a efectuat un sondaj arheologic în zona Piemontului Cotmeana și Depresiunea Sibiului cu scopul de a identifica piese aparținând Paleoliticului inferior[10]. Făcând referire acum doar la Valea Cotmenei menționăm că s-au identificat în talvegul râului, dar și pe terasele din apropiere un număr de patruzeci și șase de piese aparținând Culturii de Prund[11]. Este vorba de douăzeci cioplitoare unifaciale; doisprezece cioplitoare bifaciale, două poliedre, un discoid spre sferoid, un racloar, doi bifaciali, o așchie non-Levallois, două așchii Levallois, patru așchii decorticare, un nucleu. Numărul mare de unelte, peste cinci sute, descoperite în Piemontul Cotmeana – Valea Bascovului, Valea Topologului,

---

[9] V. Mutihoc și L. Ionesi, *Geologia României*, București, 1974, p. 471-475, 632-643; P. I. Dicu, *op. cit.* p. 576.

[10] P. I. Dicu, *op cit.* p. 575.

[11] *Ibidem*, p. 585

Valea Teleormanului, Valea Vedea, Valea Argeşului – conferă zonei de vest-nord-vest a Munteniei, atributul de centru principal al Paleoliticului timpuriu din România [12]

Considerând ca suficientă prezentarea în mare a cercetărilor de la Cotmeana, ne vom concentra atenţia asupra descoperirilor ceramice întâmplătoare din timpul unei săpături edilitare din vara anului 2001, descoperiri care fac şi obiectul prezentului studiu. Fragmentele ceramice prelevate vin să completeze un capitol dedicat preistoriei la Cotmeana şi început în mod întâmplător, în vara anului 1887 de către Grigore Tocilescu aflat la data acea la Cotmeana pentru un studiu asupra bisericii de mânăstire de aici.

Se menţiona într-un raport istoric existenţa la Cotmeana în colecţia particulară a învăţătorului Ion Tomescu a „unui topor de piatră ordinară şi două ciocane mici.[13] Toporul de culoare neagră, mai mare a fost găsit într-o râpă de lângă Drăguţeşti (sat aparţinând comunei Cotmeana, n. n.) ciocanele aflate tot în apropiere, prezintă interes pentru că deasupra găurii destinate cozii se află o scobitură cu scopul probabil de a întării împănarea acestuia“. Având în vedere caracteristicile acestor obiecte şi ţinând cont atât de tehnica de perforare pot fi integrate perioadei medii şi târzii a Neoliticului, dar şi Epocii Bronzului[14] Astfel de topoare de piatră şi silex de formă trapezoidală prelungă, de obicei de circa 20 cm lungime sunt atestate în ariile Gumelniţa şi Sălcuţa[15] dar ele apar cu precădere la începutul fazei III a Culturii Precucuteni când se şi răspândesc[16]. Culoarea neagră a toporului şi a celor două ciocane este specific integrată tipului de silex „oltenesc“[17] folosit în faza târzie a neoliticului şi eneoliticului, până la începutul epocii metalelor ca material de confecţionare a uneltelor (fig. 2). Alte obiecte de silex sau piatră[18] au fost descoperite cu ocazia săpăturilor efectuate de Ion Barnea şi N. Constantinescu în 1956 în curtea de incintă a mânăstirii. Tot atunci în încercarea de a stabilii dacă absidele fac corp comun cu restul construcţiei pentru o nouă posibilă datare[19] s-au descoperit multiple fragmente ceramice grosolane, şi o vatră neolitică[20].

Noile descoperiri ceramice se încadrează aceluiaşi tip descris şi de Ion Barnea în urma cercetărilor amintite mai sus. Din punct de vedere al formei şi structurii se observă o ceramică grosieră de culoare brun-roşcată, cu multiple urme de pietricele şi nisip, atribute ale unei ceramici de uz comun, de o tradiţie mai veche (borcane, vase piriforme, ornamentaţii cu barbotină, brâuri în relief, proeminenţe)[21] specifică aşezărilor izolate care-şi produc singure ceramica.

Presupunerile cu privire la o cronologie, fie ea şi relativă, pentru aşezarea de la Cotmeana pot fi împinse până în faza târzie a viitoarelor culturi de tranziţie la epoca metalelor[22], cu precădere în aria culturii Coţofeni din prima ei fază care este şi unică pentru zona estului Transilvaniei şi nord-vestului Munteniei[23].

---

[12] *Ibidem*, p. 585.

[13] Gr. Tocilescu, *op. cit.* p. 228.

[14] E. Comşa, *Neoliticul pe teritoriul României*, Bucureşti, 1987, p. 92.

[15] *Ibidem*, p. 90.

[16] D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1964, p. 102.

[17] E. Comşa, *op. cit.* p. 89.

[18] P. Roman, *Cultura Coţofeni*, Bucureşti, 1976, p. 18 : „Piesele de silex şi de piatră deşi în număr redus, nu dispar“.

[19] I. Barnea şi N. Constantinescu , *op. cit.* p. 666.

[20] *Ibidem*, p. 668.

[21] E. Comşa, *op. cit.* p. 43.

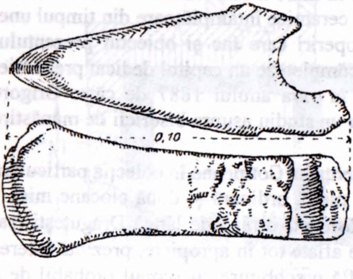

Fig. 2. Cotmeana - „Valea Drăguţeşti". Topor de piatră. (după D. Berciu)

În ceramica aparţinând acestei culturi de tranziţie se amestecă un procent mai mare de nisip, de mică sfărâmată, de calcar şi de scoici, aceasta fiind o caracteristică tehnică a epocii. Suprafaţa vaselor devine aspră, atât din cauza degresanţilor, cât şi a tendinţei generale a epocii de a trata neglijent suprafaţa vaselor.[24] Tipul de toartă descoperit la Cotmeana aparţine tipului B din aria Coţofeni, în formă de ansă cornută[25] (fig.3).

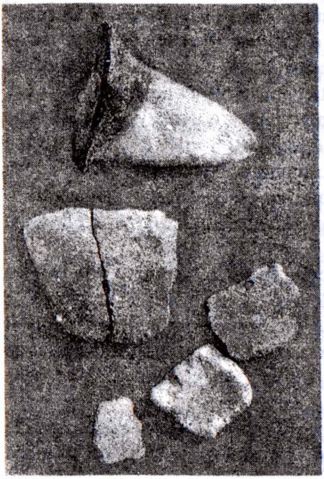

Vatra de foc vine să certifice ca şi în cadrul altor descoperiri caracterul stabil al comunităţilor de tip Coţofeni şi exclude ideea că ar fi fost vorba de o populaţie nomadă sau seminomadă, ci mai degrabă fiind vorba de o mişcare limitată de necesităţile economice zonale şi de cauze fortuite[26]. În lucrarea *Neoliticul pe teritoriul României* Eugen Comşa preciza că aşezările neolitice sunt răspândite pe aproape tot întinsul Munteniei, excepţie făcând până acum zona de dealuri din nord[27]. P. Roman identifică în aria Coţofeni patru tipuri de aşezări este vorba de aşezările de joasă altitudine din zona Dunării, cele aflate pe terase, grinduri, apărate natural de ape - cum pare să fie şi cazul de la Cotmeana -, apoi aşezări pe înălţimi, boturi de deal şi în sfârşit cele din peşteri sau altfel de adăposturi naturale[28].

Fig. 3. Cotmeana. Fragmente ceramice Coţofeni.

---

[22] *Istoria Românilor*, Bucureşti, 2001, vol. I, p. 228: „Grupurile culturale Cernavodă I-III, Celei, Herculane II, Cheile Turzii, Folteşti, Horodiştea, definite pe formă şi decorul ceramic, separă intervalul cuprins între sfârşitul neo-eneoliticului şi formarea primei noi culturi a epocii metalelor, blocul cultural Baden-Coţofeni".

.[23] P. Roman, *op. cit.*, p. 75: „Cultura Coţofeni se încheie odată cu faza I în estul Transilvaniei şi cu aşezările din vestul Munteniei".

[24] D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961, p. 127; P. Roman, *op. cit.*, p.18-19.

[25] P. Roman, *op. cit.*, p. 24.

[26] *Ibidem*, p. 77.

[27] E. Comşa, *op. cit.* p. 41.

[28] *Ibidem*, p. 41/128. P. Roman, *op. cit.* p. 14.

Astfel de aşezări sunt semnalate şi în Oltenia, în vestul şi centrul Munteniei, ele fiind identificate pe terase joase şi văi laterale[29].

Formele de locuire sunt în funcție de aspectul geomorfologic în care au evoluat, în marea varietate de mediu există numeroase tipuri de aşezări, în acelaşi timp vom observa ținând cont de cele trei perioade Coțofeni – determinate pe baza ceramicii – că începând cu faza a doua şi pe tot parcursul fazei a treia se va afirma un proces de regionalizare, când se formează între altele o variantă zonală şi în nordul Olteniei[30] – purtătoare a unor forme arhaice – variantă care va ajunge până în cel mai răsăritean punct cunoscut până acum la est de Olt, la Retevoieşti-Argeş[31] Un ultim aspect deloc de neglijat este cel funerar, caracteristica principală fiind înmormântarea în tumuli[32], astfel de morminte supraînălțate aflându-se şi la Cotmeana, totuşi apartenența lor la cultura Coțofeni fiind doar de domeniul probabilității.

Având o arie de răspândire foarte întinsă Transilvania, Banatul, Oltenia şi jumătatea vestică a Munteniei, cultura Coțofeni va da naştere în opinia lui Petre I. Roman, biologic şi cultural nucleului principal al ramurii şi culturii tracice nord-dunărene[33].

Cel mai important lucru la care considerăm că s-a ajuns prin acest studiu este integrarea aşezării de la Cotmeana pe harta descoperirilor culturii Coțofeni din România, în special pentru zona deluroasă din nord-vestul Munteniei săracă în astfel de situri arheologice şi în al doilea rând stabilirea unei cronologii relative a aşezării, sfârşit de eneolitic început de bronz tracic.

---

[29] E. Comşa, *op. cit.*, p. 128.

[30] *Ibidem*, p. 47-49

[31] D. Berciu, *op. cit.* p. 133-134.

[32] P. Roman, *op. cit.*, p. 31; *Istoria Românilor*, I, p. 231-232.

[33] P. Roman, *op. cit.*, p. 78.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

NECROPOLA HALLSTATTIANĂ DE LA ŢIŢEŞTI

ION NANIA*

În toamna anului 1964, cu prilejul săpării şi turnării temeliei noii şcoli de opt ani, din comuna Ţiţeşti, judeţul Argeş, s-au descoperit nişte „pardosele" din piatră de râu, „aşezate special", printre care se aflau oase arse şi cioburi, dar şi două văscioare de culoare neagră, „ca nişte căniţe". Vasele au fost aduse, în noiembrie 1964, la Muzeul Judeţean Argeş, de către învăţătorul Ioan A. Duţulescu. Erau vase din prima epocă a fierului. Întrucât, odată cu încălzirea vremii, urma să fie reluate lucrările de construire a şcolii, în zilele de 5-8 aprilie 1965 am efectuat un sondaj arheologic[1], în interiorul temeliei pentru sala de clasă din partea de sud-vest a şcolii, unde am descoperit un tumul hallstattian de tip Ferigile[2], cu un diametru de aproximativ 5 m (Fig. 1), conţinând un singur mormânt de incineraţie; văscioarele descoperite în toamnă făceau parte dintr-un alt mormânt care, „a avut pietre mult mai puţine, aşezate într-un cerc cam de 1,5 m diametru", după cum declarau muncitorii.

Resturile de oase calcinate, împreună cu cenuşa şi mici cărbuni, din mormântul descoperit de noi, s-au aflat depuse într-o strachină-castron, care a servit drept urnă şi care a fost aşezată direct pe solul antic, la 2,65 m de marginea vestică a tumulului, 2,35 m de cea estică şi 3,45 m de cea nordică; marginea sudică a tumulului a fost distrusă în timpul turnării fundaţiei, în toamna anului 1964, când s-au găsit şi cele două văscioare[3], din tumulul de mici dimensiuni. Lângă urna funerară, în partea sa estică, la aproximativ 8-10 cm, s-au găsit depuse două săgeţi de tip Ferigile şi un mic fragment din bara unei zăbale, obiecte care nu a u putut fi recuperate; fiind total distruse de rugină, s-au „vărsat" în soluţia de tratare din laborator, deşi laboranta, Maria Ştefan, nu făcuse o soluţie prea concentrată.

În centrul tumulului se afla o zonă lipsită de pietre, neacoperită, iar grosimea maximă a mantiei din bolovani de râu era de 0,50-0,52 m; peste mantie s-a depus un strat de lut galben, adus din malurile uneia din văile din apropiere, şi care umplea şi centrul tumulului, neacoperit de pietre, şi avea o grosime maximă de 4-7 cm pe tumul şi de 15-25 cm spre extremităţile lui. Avem, aşadar, o necropolă de tipul celor de la Ferigile[4], Tigveni[5] şi Radovanu[6]. Deşi mormântul de la Ţiţeşti are urna direct pe sol, aspect întâlnit şi la Radovanu[7], locul lipsit de mantia de pietre se afla la nord de urnă şi nu deasupra urnei; la Radovanu, acest loc se afla deasupra oaselor calcinate, în centrul tumulului.

---

* Piteşti

[1] Ion Nania, *O nouă descoperire arheologică*, în „Secera şi ciocanul", Anul XV, Nr. 3405, vineri 16 aprilie 1965.

[2] Raport depus de noi la muzeu în ziua de 9 aprilie 1965.

[3] Recuperate de înv. Ioan A. Duţulescu, cel care le-a adus la muzeu.

[4] Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1967. Vezi şi: idem, *Cimitir din prima epocă a fierului la Ferigile*, în „Materiale şi cercetări

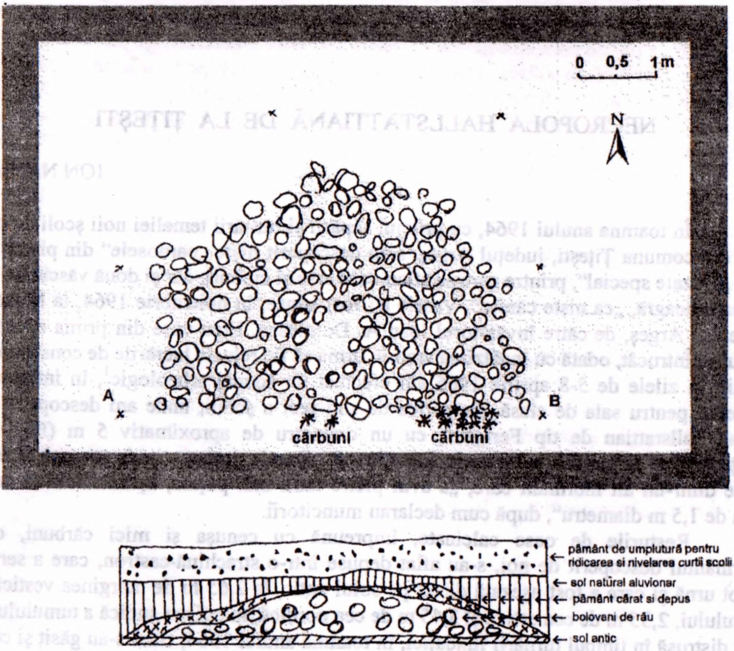

Fig. 1.Tumulul halstattian de la Ţiteşti.

Tumulul era acoperit de un strat aluvionar natural, gros de aproape 0,90 m, depus în decursul celor două milenii şi jumătate; peste acest sol natural s-a cărat un strat de pământ gros de 35-40 cm, pentru a înălţa şi nivela curtea şcolii.

---

arheologice", V, 1959, p. 363-372; idem, *Săpăturile de la Costeşti-Ferigile,* în „Materiale şi cercetări arheologice", VI, 1959, p. 237-249; idem, *Săpăturile de la Ferigile,* în „Materiale şi cercetări arheologice", VII, 1961, p. 219-225; idem, *Voprosî v sviazi s konţom rannejeleznogo veka v svete raskopok v Feridjele,* în „Dacia", N. S., IV, 1960, p. 181-199.

[5] Această necropolă a fost vizitată de noi în vara anului 1959 împreună cu regretatul folclorist Dumitru Udrescu (n. 24 februarie 1892) care funcţionase ca învăţător la Cepari între anii 1923-1928, când a avut prilejul să descopere tumulii de la Tigveni; de altfel soţia sa era din această localitate. Ulterior necropola a fost cercetată: Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Date noi privind grupul Ferigile în Argeş,* în „Studii şi Comunicări. Muzeul Piteşti. Istorie-Ştiinţele Naturii", I, 1968, p. 23-30.

[6] Ion Nania, *Necropola hallstattiană de pe Câmpul Radovanul de la Curtea de Argeş,* în „Studii şi Comunicări. Muzeul Curtea de Argeş", III, 1990, p. 3-21.

[7] *Ibidem,* p. 13.

Avem convingerea că în jur se mai află şi alte morminte, dar tumulii au fost acoperiţi de aluviuni şi solul nivelat de mâlul cărat de puhoaiele apelor.

Teritoriul comunei Ţiţeşti a fost cercetat de noi, împreună cu învăţătorul Ioan A. Duţulescu din satul Bucşeneşti, încă din decembrie 1960, făcând periegheze într-un diametru de 12-16 km, studiind deschiderile malurilor de pe Valea Oii, Valea Berzei, Valea Goleasca, Valea Grădinii, Valea lui Moroe, Valea Racoviţei, Valea Stânii, Vâlcelul Futăreasca, zona Lacului lui Bârcă ş. a. puncte; pe cele mai semnificative le-am revăzut în zilele de 5-8 aprilie 1965.

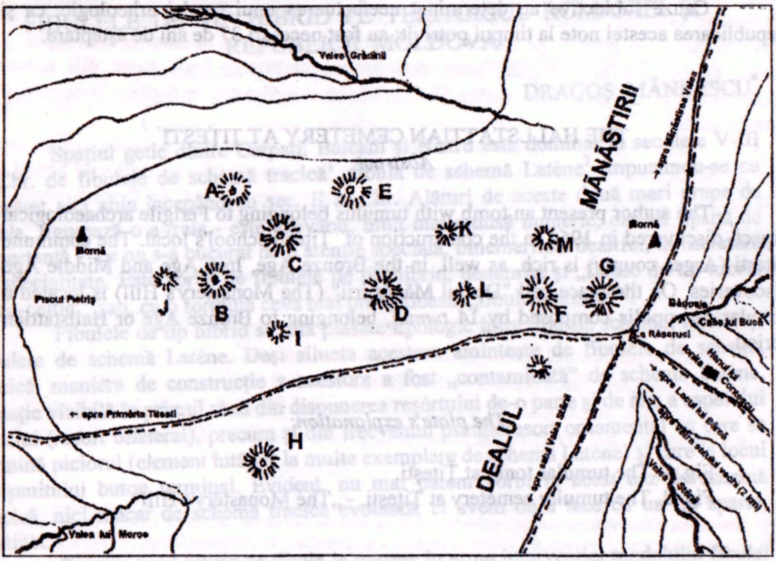
Valea Grădinii
MĂNĂSTIRII
spre Mănăstirea Valea
A
E
C
K
M
G
Bornă
Bornă
Piscul Pietriş
J
B
D
L
F
I
Bădoaia
Casa lui Bucă
La Răscruci
Hanul lui Ioniţă Contescu
spre Lacul lui Bârcă
spre Vatra satului vechi (2 km)
Valea Stânii
spre satul Valea Stânii
DEALUL
← spre Primăria Ţiteşti
H
Valea lui Moroe

Fig. 2. Necropola tumulară de la Ţiţeşti - „Dealul Mănăstirii".

În partea de sud-est a satului Bucşeneşti am descoperit o locuire din epoca bronzului, în câteva puncte locuiri medievale din secolele al XV-lea – al XVI-lea, iar în apropierea Mănăstirii Valea se vedeau zidurile unei locuinţe din evul mediu.

Cea mai valoroasă descoperire a fost necropola tumulară de pe Dealul Mănăstirii, formată din 14 tumuli, la sud de Valea Grădinii, a căror schiţă am desenat-o în ziua de 29 decembrie 1960 (Fig. 2), împreună cu distinsul însoţitor, învăţătorul Ioan A. Duţulescu. Un număr de 12 tumuli se află la nord de şoseaua care porneşte din punctul „La Răscruce", din apropierea „Casei lui Bucă", spre Primăria Comunei Ţiţeşti, iar alţi doi la sud de această şosea, unul notat cu „N", spre punctul „La Răscruce", iar altul, „H", spre obârşia Văii lui Moroe; întreaga necropolă ocupă o suprafaţă de aproximativ 3800 m^2. Un număr de opt tumuli – A-H – au diametrul de 10 m; cel mai înalt, A, are 2 m; B este înalt de 1,50 m, C de 1,20 m, iar ceilalţi cinci (D-H), au aceeaşi înălţime: 0,70 m. Şase măguri sunt mai mici; doar movila I are un diametru de 8,50 m, celelalte cinci având toate 8 m diametru; toate şase au înălţimea de 0,70 m. De la tumulul J, cel mai vestic, până la G, cel mai estic, este o distanţă de circa 98-100 m, iar de la A, cel mai nordic, şi cel mai înalt, până la H, cel mai sudic, tot cu diametrul de 10 m, dar numai de 0,70 m înălţime, este o distanţă de aproximativ 60 m[8].

Toţi tumulii erau intacţi, în afară de măgura B care a fost distrusă, în mare parte, de către căutătorii de comori şi, se pare, chiar de un „arheolog" amator.

În privinţa datării credem că această necropolă aparţine de cea hallstattiană din apropiere, dar nu excludem nici datarea în epoca bronzului, dovedită în zonă.

Cauze subiective au determinat neefectuarea unui sondaj arheologic, ca şi nepublicarea acestei note la timpul potrivit; au fost necesari 37 de ani de aşteptare.

THE HALLSTATTIAN CEMETERY AT ŢIŢEŞTI

Abstract

The author present an tomb with tumulus belonging to Ferigile archaeological aspect, discovered in 1964 in the construction of Ţiţeşti school's local. The commune Ţiţeşti (Argeş county) is rich, as well, in the Bronze Age, Iron Age and Middle Age discoveries. On the place call "Dealul Mănăstirii" (The Monastery's Hill) is located a tumular necropolis composed by 14 *tumuli*, belonging to Bronze Age or Hallstattian period.

The plate's explanation:

Fig. 1. The tumular tomb at Ţiţeşti.
Fig. 2. The tumular cemetery at Ţiţeşti. - „The Monastery's Hill".

---

[8] Măsurătorile sunt cele din 29 decembrie 1960; în 1965 tumulii aveau încă aceleaşi dimensiuni. Nu ştim cum se mai prezintă această necropolă azi, după 40 de ani.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

FIBULELE DE TIP HIBRID PE TERITORIUL ROMÂNIEI ȘI REPUBLICII MOLDOVA

DRAGOȘ MĂNDESCU*

Spațiul getic dintre Carpați, Balcani și Nistru este dominat în secolele V-III a. Chr. de fibulele de schemă tracică[1], fibula de schemă Latène[2] impunându-se cu adevărat aici abia începând cu sec. II a. Chr. Alături de aceste două mari grupe de fibule, figurează o a treia - este adevărat, mult mai redusă numeric, dar nu lipsită de importanță - ce nu s-a bucurat de o atenție specială, binemeritată dealtfel, în literatura de specialitate. Este vorba de fibulele de tip hibrid, denumite și „fibule de tip hibrid traco-celtic"[3] sau, cu o formulă ceva mai pretențioasă, „fibule metisate"[4].

Fibulele de tip hibrid se află plasate tipologic între tipurile schemei tracice și fibulele de schemă Latène. Deși silueta acestora amintește de fibulele de schemă tracică, maniera de construcție a acestora a fost „contaminată" de schema Latène, situație vizibilă în primul rând din dispunerea resortului de-o parte și de alta a capătului arcului (resort bilateral), precum și din frecventul pseudoresort ornamental cu care se termină piciorul (element întâlnit la multe exemplare de schemă Latène) și care ia locul obișnuitului buton terminal. Evident, nu mai putem vorbi în acest caz de schemă tracică, nici măcar de schemă tracică evoluată, ci avem de a face cu un tip aparte, distinct.

Practic, tipul hibrid de fibulă ia naștere în urma intervenției modelului fibulei de schemă Latène B2 asupra tipurilor târzii ale fibulei de schemă tracică - cu arcul îngroșat, aplatizat și cu piciorul în formă de S.

Tehnologic și tipologic, schema tracică presupunea o construcție extrem de simplă: arcul subțire, îngroșat sau aplatizat este egal boltit, resortul este monospiralic, iar piciorul, cu înălțime variabilă, fără să fie prins de arc, are trei forme: vertical, îngroșat sau îndoit în formă de S. Adoptarea resortului bilateral și trecerea la tipul hibrid a conferit, fără îndoială, mai multă stabilitate piesei. Mai mult, se modifică şi poziţionarea acesteia în ansamblul costumaţiei - o schimbare de modă, în ultimă instanţă - de la poziţionarea orizontală, cu piciorul la exterior[5], la una verticală, cu resortul în jos.

---

* Muzeul Județean Argeș Pitești

[1] V. V. Zirra, *Bemerkungen zu den thraco-getischen Fibeln*, în „Dacia, N. S.", 40-42, 1996-1998, p. 29-53; D. Măndescu, *Fibula de schemă tracică - noi puncte de vedere*, în „SCIVA", 51, 2000, 1-2, p. 71-92, cu istoricul cercetării comentat și analizat critic.

[2] Din bogata literatură, ne limităm la menționarea operelor „clasice": R. Beltz-Schwerin, *Die Latènefibeln*, în „Zeitschrift für Ethnologie", 5, 1911, p. 664-963; J. Déchelette, *Manuel d'archéologie prèhistorique celtique et gallo-romaine*, II, 3, Paris, 1914. p. 1245-1262, fig. 533-536.; D. Viollier, *Les sèpultures du second Age du Fer sur le Plateau Suisse*, Geneva, 1916, p. 28-38, pl. 1-8.

[3] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., 24, 1980, p. 30.

[4] V. V. Zirra, *Observații asupra fibulelor traco-getice*, în „Symposia Thracologica", 7, 1989, p. 305.

Tipul hibrid se răspândeşte în întregul spaţiu al fibulei de schemă tracică. Apariţia sa poate fi considerată o consecinţă directă a influenţei celtice în zona balcanică în urma „marii invazii" din 280/277 a. Chr., influenţă activă între al doilea sfert al secolului al III-lea a. Chr. şi până în ultimele decenii ale aceluiaşi secol[6]. Izvoarele istorice literare referitoare la „marea invazie" celtică din 280-277 sunt îndestulătoare, şi permit, pe alocuri, chiar tratarea subiectului în detaliu, secvenţial[7]. O serie de izvoare arheologice, mult mai reduse cantitativ însă, parte din acestea constituind şi subiectul demersului de faţă, vin să completeze, în deplină concordanţă, ştirile antice.

Cele mai multe fibule de tip hibrid, peste 50 (dintre care amintim aici pe cele de la: Branicevo[8], Stoikite[9] şi Seuthopolis[10]), au fost descoperite pe teritoriul actual al Bulgariei[11]. Numărul mare al acestor piese descoperite la sud de Dunăre poate fi explicat prin existenţa în estul Thraciei, între anii 279-212, a regatului celtic de la Tylis[12].

În zona nord-getică, pe teritoriul actual al României şi al Republicii Moldova, numărul descoperirilor este mult mai mic, doar cinci:

- Măşcăuţi, r. Criuleni, Republica Moldova. Cetate getică. Bronz. L = 5,8 cm[13].
- Poiana, jud. Galaţi. Davă getică. Bronz. L = 2,6 cm[14].
- Răcătău, jud. Bacău. Davă getică. Bronz. L = 3,2 cm[15].
- Tariverde, jud. Constanţa. Aşezare în teritoriul Histriei. Bronz. L = 6,2 cm[16].
- Zimnicea, jud. Teleorman. Necropolă getică. C10 M97. Bronz. L = 1,54 cm[17].

---

[5] D. Mândescu, *Obsérvations sur le port de la fibule de schèma thracique*, în „Istros", 10, 2000, p. 215.

[6] A. D. Alexandrescu, *Á propos des fibules « thraces » de Zimnicea*, în „Thraco-Dacica", 1, 1976, p. 140; M. Domaradzki, *Présence celte en Thrace au début de l' époque hellénistique (IV-e - III-e siècles av. n. è.)*, în: *Actes du II-e Congrès International de Thracologie*, I, Bucureşti, 1980, p. 463.

[7] Pausanias, *Periegesis*, I, 4; X, 19, 4-23; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XXII, 3-5, 9; Justin, *Epitome*, XXIV, 4-8. Un comentariu pe larg al izvoarelor istorice, cu bibliografia problemei, în recentul studiu al Margaretei Arsenescu, *Izvoare literare referitoare la expansiunea celţilor în secolul al III-lea a. Chr.*, în: *Faţetele istoriei. Existenţe, identităţi, dinamici. Omagiu academicianului Ştefan Ştefănescu*, Bucureşti, 2000, p. 627-644.

[8] Ţv. Dremsizova, *Mogilniat nekropol pri s. Branicevo (Kolarovgradsko)*, în „Izvestia Sofia", 25, 1962, p. 176, obr. 18/5.

[9] K. Kisjov, *Trakiiski nekropol krai s. stoikite, Plovdivsko oblast*, în „Arheologia", Sofia, 31, 1989, 4, p. 17, obr. 6 a.

[10] D. Dimitrov et alii, *Sevtopolis*, I, Sofia, 1984, p. 176, obr. 2/80.

[11] M. Domaradzki, *op. cit.*, 1980, p. 463.

[12] Polibiu, *Istorii*, IV, 45-46; VII, 22.

[13] I. T. Niculiţă *Severnîie frakijţi v VI-I vv. do n.e.*, Chişinău, 1987, p. 105, fig. 27/1.

[14] S. Teodor şi S. Ţău, *Obiecte de port şi podoabă din aşezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galaţi, I. Fibule*, în „Arheologia Moldovei", 19, 1996, p. 94, nr. cat. 13, fig. 2/4.

[15] V. Căpitanu, *Fibule de tip Latène descoperite în aşezarea de tip „dava" de la Răcătău, com. Horgeşti, jud. Bacău*, în „Carpica", 14, 1984, p. 64, fig. 1/3.

[16] V. Zirra, *Le probléme des Celtes dans l' espace du Bas-Danube*, în „Thraco-Dacica", 1, 1976, p. 175-182.

[17] A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în „Dacia", N. S., 24, 1980, p. 30, fig. 49/1.

După cum se poate observa, patru din cele cinci exemplare au fost descoperite în aşezări, în strat arheologic corespunzător, în mare, sec. III a. Chr. şi doar una făcea parte dintr-un complex închis - mormântul 97 din C10, aflată în asociere cu fibule de schemă tracică de tip III 2 şi III 3a[18], mormânt ce poate fi datat, după cronologia asociată a tipurilor fibulelor de schemă tracică[19], în prima jumătate şi la mijlocul sec.

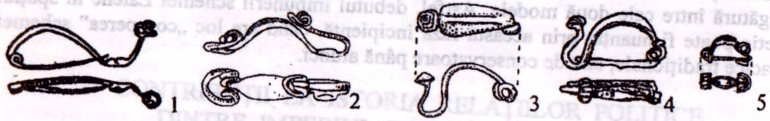

Fig. 1.Fibulele de tip hibrid din România şi Republica Moldova.
1 Măşcăuţi; 2 Tariverde; 3 Poiana; 4 Răcătău; 5 Zimnicea. Toate bronz. Scări diferite.
(după I. Niculiţă, V. Zirra, S. Teodor, V. Căpitanu, A. D. Alexandrescu)

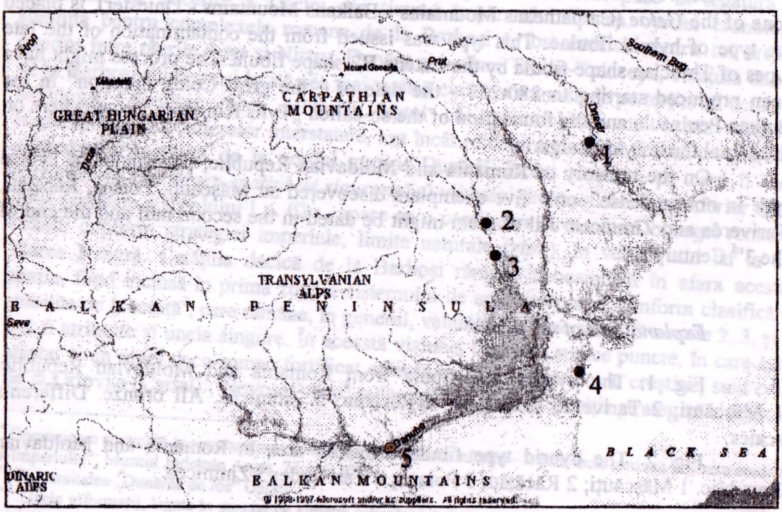
Hron
Kékestető
GREAT HUNGARIAN PLAIN
Tisza
Mount Goverla
Prut
Southern Bug
Dniestr
CARPATHIAN MOUNTAINS
TRANSYLVANIAN ALPS
BALKAN PENINSULA
Sava
Danube
BLACK SEA
DINARIC ALPS
BALKAN MOUNTAINS
1
2
3
4
5
© 1988-1997 Microsoft and/or its suppliers. All rights reserved.

Fig. 2. Răspândirea fibulelor de tip hibrid în România şi Republica Moldova.
1 Măşcăuţi; 2 Răcătău; 3 Poiana; 4 Tariverde; 5 Zimnicea.

---

[18] *Ibidem*, p. 30, fig. 47/22-23.

[19] D. Măndescu, *Fibula de schemă tracică-noi puncte de vedere*, în „SCIVA", 51, 2000, 1-2, p. 87-88, fig. 8.

III a. Chr., încadrare cronologică întărită în bună măsură şi de amfora de Thasos din acelaşi complex închis[20].

Dată fiind absenţa asocierilor, în complexele închise, dintre fibula de schemă tracică şi fibula de schemă Latène, tipul hibrid poate fi considerat, în esenţă, veriga de legătură între cele două modele. Astfel, debutul impunerii schemei Latène în spaţiul getic poate fi nuanţat prin această fază incipientă, când are loc „coruperea" schemei tracice tradiţionale, atât de conservatoare până atunci.

THE HYBRID FIBULA TYPE ON THE TERRITORY OF ROMANIA AND MOLDAVIAN REPUBLIC

Abstract

Between the Thracian shape fibula and Latène shape fibula, in the ancient zone of the *Getae* (Carpatheans Mountains - Balkans Mountains - Dniester), is placed the type of hybrid fibulae. This type was issued from the contamination of the late types of Thracian shape fibula by the Latène B2 shape fibula. The process might have been produced starting to 280-277 - the date of „ the great Celtic invasion" in the Balkan Peninsula and the foundation of the so-called „Tylis Kingdom", somewhere on the actual territory of Bulgaria.

On the territory of Romania and Moldavian Republic, the fibulae of hybrid type in not so dense - only five exemplars discovered at: Măşcăuţi, Poiana, Răcătău, Tariverde and Zimnicea. All of them might be dated in the second half and the end of the 3rd Century BC.

Explanations of the plates:

Fig. 1. The hybrid type fibula from Romania and Moldavian Republic. 1 Măşcăuţi; 2 Tariverde; 3 Poiana; 4 Răcătău; 5 Zimnicea. All bronze. Differents scales.

Fig. 2. The hybrid type fibula diffusion area in Romania and Moldavian Republic. 1 Măşcăuţi; 2 Răcătău; 3 Poiana; 4 Tariverde; 5 Zimnicea.

---

[20] A. D. Alexandrescu, *loc. cit.*, fig. 37/15, determinarea amforei efectuată de către V. Eftimie-Andronescu: *„epoque hèllenistique ou un peu plus tard"*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CONTRIBUŢII LA ISTORIA RELAŢIILOR POLITICE DINTRE IMPERIUL ROMAN ŞI GETO-DACI (EXPEDIŢIA LUI TIB. PLAUTIUS SILVANUS AELIANUS)[*]

COSTIN CROITORU[**]

Începuturile stăpânirii romane[***] în Moldova au fost puse în legătură cu războaiele de cucerire a Daciei din timpul împăratului Traian. Astfel cronologia stabilită pentru complexele romane de la Barboşi a fost extinsă pentru tot arealul cuprins între râurile Siret şi Nistru, Dunăre şi *vallum* Traian-Tuluceşti, cetăţuia dacică de la Barboşi fiind considerată cea mai sudică cucerire romană de pe teritoriul actual al Moldovei[1] Trebuie, însă, subliniat faptul că în antichitate nu exista sistemul contemporan al frontierelor interstatale, aşa încât romanii trebuie să fi avut o vedere de ansamblu a spaţiului de la nordul gurilor Dunării. Acest teritoriu, pe care îl vom considera în continuare *spaţiul de siguranţă* al viitoarei provincii Moesia Inferior din a doua jumătate a secolului I p. Chr., apare ca o continuare firească a Dobrogei romane, având, conform strategiei imperiale, limite naturale (*ripa*), în vest Prutul iar la est Marea Neagră. Cetăţuia dacică de la Barboşi rămâne deocamdată în afara acestui spaţiu, fiind inclusă în prima zonă a sistemului de apărare roman, conform clasificării stabilite de I. Ioniţă[2], care rămâne, în general, valabilă, cu observaţia că zonele 2, 3, şi 4 pot fi atribuite şi uneia singure. În această viziune, cele mai sudice puncte, în care este atestat şi un nivel daco-roman fortificat aflat în uz în primele secole creştine, sunt cele de la Orlovka (Cartal)[3], Novosel'skoe[4] şi Izmail[5]. Dată fiind poziţia strategică a acestor puncte pentru sistemul defensiv al Moesiei, aflate pe limanuri fluviatile, în dreptul unor vaduri de trecere ale Dunării, ele trebuie să fi intrat mai devreme de prima parte a secolul II p. Chr. în atenția strategilor romani. O astfel de realitate este atestată de acțiunile guvernatorului Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus[6], cunoscute prin intermediul elogiului funerar descoperit la Ponte Lucano, în apropiere de Tibur[7], unul dintre primele documente cu referire directă la spațiul est-carpatic:

---

[*] Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.

[**] Universitatea „Dunărea de Jos" Galaţi

[***] Unele informaţii, legate în special de situaţia arheologică de la Orlovka, ne-au fost furnizate de către dl. Valeriu Sîrbu, căruia îi mulţumim şi pe această cale pentru sprijinul acordat pe parcursul documentării necesare lucrării de faţă.

[1] S. Sanie, *Civilizaţia romană la est de Carpaţi şi romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n. – III e.n.)*, Iaşi, 1981, p. 75.

[2] I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în secolele II – IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 18-46.

[3] Mai recent vezi: S. Sanie, *La civilisation romaine et la romanisation à l'est des Carpates*, în „ArhMold", 16, 1993, p. 145-150; idem, *Unele aspecte ale situaţiei politice şi demografice din Dacia răsăriteană în perioada Domitianus-Traianus*, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 145-153; V. P. Vancugov, V. Sîrbu, I. T. Niculiţă, V. Bârcă, *Cercetările arheologice de salvare de la Orlovka-Cartal (Ucraina) - Campania 1998*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, III, 1999, p. 135-221; V. Bârcă, V. Sîrbu, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube* (*I^{er}-III^{e} siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „ActaMN", 37, 1, 2000, p. 71-81, cu bibliografia.

I. *Ti(berio) Plautio M(arci) f(ilio) Ani(ensi tribu) / Silvano Aelian(o), / pontif(ici) Sodali Aug(ustali), / III vir(o), a(ere) a(rgento) a(auro) f(lando) f(eriundo), q(uaestori) Ti(berii) Caesaris, / legat(o) leg(ionis) V in Germania, / pr(aetori) ur(bano), legat(ato) et comiti Claud(ii) / Caesaris in Britannia, consuli, / proco(n)s(uli) Asiae, legat(o) pro praet(ore) Moesiae, /* II. *in qua plura quam centum mill(ia) / ex numero Transdanuvianor(um) / ad praestanda tributa cum coniugib(us) / ac liberis et principibus aut regibus suis / transduxit; motum orientem Sarmatar(um) / compressit, qumvis parte(m) magna(m) exercitus / ad expeditionem in Armeniam misisset; / ignotos ante aut infensos p(opulo) R(omano) reges signa / Romana adoraturos in ripam, quam tuebatur, / perduxit; regibus Bastarnarum et / Rhoxolanorum filios, Dacorum fratr(es\rum) / captos aut hostibus ereptos remisit; ab / aliquis eorum opsides accepit; per quem pacem / provinciae et confirmavit et protulit; / Scytharum quoque regem a Chersonensi, / quae est ultra Borustenen, opsidione summoto. / Primus ex ea provincia magno tritici modo / annonam p(opuli) R(omani) adlevavit.* III. *Hunc legatum in / in Hispaniam ad praefectur(am) urbis remissum / senatus in praefectura triumphalibus / ornamentis honoravit, auctore imp(eratore) / Caesare Augusto Vespasiano, verbis ex / oratione eius q(uae) i(nfra) s(cripta) s(unt): / Moesiae ita praefuit, ut non debuerit in / me differri honor triumphalium eius / ornamentorum; nisi quod latior ei / contigit mora titulus praefecto urbis. / Hunc in eadem praefectura urbis imp(erator) Caesar / Aug(ustus) Vespasianus iterum co(n)s(ulem) fecit.*

Textul celebrei inscripții poate fi împărțit în trei părți distincte: I. (r. 1-8) funcții și demnități deținute de Tiberius Aelianus[8]; II. (r. 9-26) acțiuni întreprinse la nordul Dunării; III. (r. 27-37) acordarea onorurilor triumfale de către împăratul Vespasian.

Ne vom referi în cele ce urmează asupra celei de-a doua părți a inscripției. R. 9 – ...a mutat 100 000 de *trans danubieni* – dincolo de cifra destul de mare, care poate fi totuși exagerată, importante sunt etnicul și zona de proveniență a acestora. Recent, s-

---

[4] Mai recent vezi I. V. Brujako, E. Ju. Novițkii, *Grădiștea Novosel'skoe II (Satu Nou II) - un nou complex tracic la Dunărea de Jos*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, II, București, 1997, p. 113-168; V. P Vancugov, I. V. Brujako, V. Sîrbu, I. Niculiță, *Cercetările arheologice de la Novosel'skoe - Satu Nou. Campaniile 1997-1998*, în vol. *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, III, București, 1999, p. 223-278.

[5] Gh. I. Năstase, *Bugeacul în antichitate (Contribuție de geografie fizică și omenească)*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie", 60 (1936), București, 1937, p. 147-151; P. Nicorescu, *O inscripție a împăratului Traian găsită la Cetatea Albă* în „AARMSI", 3, 26, 1944, p. 509 și urm.; N. Gostar, *Misiunea lui Tiberius Pompeianus la gurile Dunării*, în „Apulum", VII, 1968, p. 381-390; I. Ioniță, *op. cit.*, p. 34-35.

[6] L. Halkin, *Tiberius Plautius Aelianus, légat de Mésie sous Néron*, în „L'Antiquité Classique", III, 1934, p. 121-161.

[7] CIL, XIV, 3608 = ILS, 986 = *Inscriptiones Italiae*, IV, 1, 12 = IDRE, I, 113.

[8] Vezi și CIL, X, 825 = ILS, 6385; CIL, XIV, 4216; CIL, I, 774 = ILS, 5161; P. C. Conole, R. D. Milns, *Neronian Frontier Policy in the Balkans: The Career of Ti. Plautius Silvanus*, în „Historia", 32, 1983, *passium*.

a remarcat, pe bună dreptate[9], faptul că ipoteza lui D. M. Pippidi[10], conform căreia cei mutaţi dincolo de Dunăre ar fi fost majoritar geţi, nu poate fi susţinută întrucât, în acest caz, Aelianus şi cel care a scris elogiul, buni cunoscători ai realităţilor nord-dunărene, i-ar fi nominalizat ca atare, aşa cum se poate vedea individualizarea clară în r. 19 - *Dacorum fratrum*. Acelaşi raţionament funcţionează şi pentru cazul în care termenul ar desemna o singură populaţie dintre cele atestate în rândurile inscripţiei (r. 18-19).

Este foarte probabil ca cei strămutaţi să fi făcut parte tocmai din neamurile amintite în r. 18-19, identificarea *transdanubienilor* cu un amalgam etnic – bastarno-roxolano / sarmato-dacic (?)[11] – ducând mai aproape de adevăr cifra de 100 000 de oameni. Dintre aceştia, în ceea ce priveşte locul de provenienţă al dacilor, rămânem la părerea că nu poate fi identificat cu spaţiul Câmpiei Munteniei[12]. Adăugăm la argumentele arheologice[13] ce relevă clar faptul că fondul etnic prezent în Muntenia, după acţiunile lui Aelius Catus[14], nu putea suporta un nou transfer de populaţie – aşezări precum cele de la Popeşti[15], Piscul Crăsani[16], Cârlomăneşti[17] sau Grădiştea[18], îşi încetează existenţa în această perioadă – faptul că majoritatea acţiunilor relatate de elogiul funerar se referă la evenimente ce au avut loc la nordul gurilor Dunării[19], astfel încât ar fi lipsită de sens căutarea locului de provenienţă al *transdanubienilor*-daci în altă parte, fie el în Muntenia, ori, cu atât mai puţin, în Banat[20], unde eventualele urme ale unui transfer de populaţie pot fi puse pe seama lui Lucius Tampius Flavianus[21]

---

[9] V. Lica, *The Coming of Rome in the Dacian World*, Konstanz, 2000, p. 159-162.

[10] D. M. Pippidi, *Tiberius Plautius Aelianus şi frontiera Dunării de Jos în sec. I e. n.*, în vol. *Contribuţii la istoria veche a României*^{2}, Bucureşti, 1967, p. 305.

[11] V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926, p. 104; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucureşti, 1938, p. 124; C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa, V. Aus 500 Jahren vorrömischer u. römischer Geschichte Südosteuropas*, 1. Teil, *Bis zur Festsetzung der Römer in Transdanuvien*, Viena-Leipzig, 1932, p. 165; C. Daicoviciu, în: *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 290-291; Gh. Bichir, *Dacii liberi din Muntenia şi relaţiile lor cu romanii*, în „Thraco-Dacica", 2, 1981, p. 73.

[12] Costin Croitoru, *Câteva consideraţii privind traseul şi cronologia Brazdei lui Novac de nord*, în „Istros", X, 2000, p. 116.

[13] R. Vulpe, *Aşezări getice din Muntenia*, Bucureşti, 1966, p. 16; M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei*, Bucureşti, 1979, p. 192; N. Conovici, *Aşezări fortificate şi centre tribale geto-dacice din Muntenia (sec. IV î.e. n. - I e. n.)*, în „Istros", IV, 1985, p. 71-89;

[14] Strabon, 7, 3, 10. D. Benea, *Contribuţii la istoria relaţiilor politice dintre Imperiul roman şi geto-daci (expediţia lui Aelius Catus)*, în „Apulum", XXVI, 1989, p. 147-159, încearcă să plaseze zona de acţiune a lui Tiberius Aelianus în spaţiul dintre Dunăre şi Tisa.

[15] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campania anilor 1976-1977*, în „Cercetări Arheologice", III, 1979, p. 95-104; idem, *Şantierul arheologic Popeşti, com. Mihăileşti, jud. Ilfov*, în „Cercetări Arheologice", IV, 1981, p. 58-65.

[16] N. Conovici, *Şantierul arheologic Piscu Crăsani – 1978. Raport preliminar*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", XIII, 1979, p. 143-145; N. Conovici, M. Neagu, *Şantierul arheologic Piscu Crăsani*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", XV, 1983, p. 193-200.

[17] M. Babeş, *Problème de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cârlomăneşti*, în „Dacia", N. S., 19, p. 125-139.

[18] V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila*, Brăila, I, 1996, p. 54, 105.

[19] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 128-129; D. Tudor, *Oltenia romană*^{3}, Bucureşti, 1967, p. 31; R. Vulpe, *Les gètes de la rive gauche du Bas-Danube et les romains*, în vol. *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 137; S. Sanie, *Civilizaţia romană*, p. 37.

[20] M. Garasanin, în „Beogradski Univerzitet. Zbornik Filozofiskog Fakulteta", 7, 1963, p. 53, *apud* D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 307, n. 67.

[21] Vezi V. Lica, *op. cit.*, p. 166.

Că din rândul populaţiilor strămutate ar fi făcut parte şi geţi din sudul Moldovei, ar fi atestat, pe lângă regresul demografic, pus ipotetic şi pe seama migrărilor către interiorul arcului Carpatic[22], şi de dispariţia din izvoarele de secol II p. Chr. a unor neamuri dacice anterior atestate în zona de la nordul gurilor Dunării, cum este cazul cotensilor şi caucoensilor[23]. Un toponim *Cauca / Cauce*, atestat la sud de fluviu[24], ar putea fi pus în legătură tocmai cu transferul neamurilor amintite.

Mutarea *transdanubienilor* părea la un moment dat a nu fi fost paşnică, aşa cum opinau V. Pârvan[25], C. Patsch[26], Em. Condurachi[27], şi R. Vulpe[28], urmele de distrugere prin incendiere a fortificaţiilor dacice din sudul Moldovei[29], de la Matăsaru-punctul Păneşti, Barboşi şi Orlovka[30], susţinând contrariul. În măsura în care acceptăm, însă, că acţiunile prezentate de inscripţie sunt relatate coerent, ca elemente ale unei singure campanii[31], cum înclinăm să credem, ar fi lipsită de logică politica lui Aelianus, despre care s-ar presupune că distruge aşezările dacilor de la Barboşi, Orlovka[32] etc., mută populaţia, sau o parte a ei – în esenţă măsuri violente – iar ulterior restituie regilor sau regelui dac fratele (r. 19-20)[33] – o dovadă a bunelor relaţii dintre părţi, sau a unui acord ce confirmă raporturile daco-romane. Iată o inadvertenţă care merită a fi subliniată. Atestarea unui nivel de ardere nu este urmată de întreruperea locuirii nici la Barboşi[34], nici la Orlovka[35] Cercetările arheologice au dovedit, însă, faptul că, încă de la începutul primului secol creştin, sistemele de fortificaţii ale cetăţilor de pe „Piatra Cartalului" şi respectiv de pe înălţimea Tirighina au încetat să mai funcţioneze[36], aceeaşi situaţie regăsindu-se şi în cazul altor fortificaţii din Moldova[37] (Poiana, Brad,

---

[22] V. Crişan, *Aspecte privind relaţiile dacilor din estul Transilvaniei cu ţinuturile extra Carpatice, (sec. II a. Chr. – I p. Chr)*, în „Istros", X, 2000, p. 239-249.

[23] N. Gostar, *Toponimia antică a Moldovei*, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice. Seria Istorie-Filologie", Bacău, 1974, p. 37-42.

[24] CIL, VIII, 9390.

[25] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 104, n. 1.

[26] C. Patsch, *op. cit.*, p. 165.

[27] Em. Condurachi, *Tib. Plautius Aelianus şi strămutarea transdanubienilor în Moesia*, în „SCIV", IX, 1, 1958, p. 125.

[28] R. Vulpe, în vol. *Studia Thracologica*, p. 139.

[29] N. Gostar, *Cetăţi dacice din Moldova*, Bucureşti, 1969, p. 35-37; idem, *Cetăţile dacice din Moldova şi cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în „Apulum", V, 1965, p. 145.

[30] Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984, p. 96; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 30.

[31] V Pârvan, *op. cit.*, p. 103; C. Patsch, *op. cit.*, p. 165; N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Iaşi, 1984, p. 50.

[32] N. Gostar, în „Apulum", V, 1965, p. 144-145; idem, *Aliobrix*, în „Latomus", XXVI, 4, 1967, p. 991; R. D. Bondari, *Arheologiceskie raskopki u s. Orlovka*, în „Arheologiceskie issledovanija na Ukraine v 1968 godu", III, Kiev, 1971, p. 68; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 30; Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 96.

[33] N. Gostar, *DACORVM FRATRVM în inscripţia lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus (CIL, XIV, 3608=ILS, 986=Inscr. Ital. IV.12.125)*, în „Pontica", XII, 1979, p. 37-49.

[34] S. Sanie, în „ArhMold", XVI, 1993, p. 145-150; idem, în vol. *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 145-153.

[35] V. Sîrbu, V. Bârcă, *Daci şi romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d.Chr.)*, în vol. *Daci şi romani la începutul sec. al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timişoara, 2000, p. 32, 41-42, cu bibliografia problematicii în discuţie.

[36] *Ibidem*, p. 42.

[37] V. Ursachi, *Fortificaţii dacice de pe valea Siretului*, în „Carpica", XVIII-XIX, 1986-1987, p. 33-49; S. Teodor, *Stratigrafia staţiunii arheologice de la Poiana, jud. Galaţi*, în „Carpica", XVIII, 1, 1992, p. 115-124; S. Sanie, în vol. *Din istoria Europei romane*, 1995, p. 150,

Răcătău). Totodată, coroborarea diverselor fragmente de informaţii (cuvintele lui Tacitus[38], care se plânge de infidelitatea dacilor, tranzitarea teritoriului dacilor de către romani în drumul lor către teatrul de operaţiuni, menţinerea situaţiei fortificaţiilor încă de la începutul secolului) par a atesta existenţa unui tratat oferit de Tiberius Aelianus dacilor de la gurile Dunării. Care va fi fost „potentatul statal sau local" cu care guvernatorul roman a „negociat" prevederile acordului este greu de precizat şi orice încercare de identificare se întemeiază pe o sumă de presupuneri. Iată, de exemplu, N. Gostar[39], adept al tezei unităţii statului dac, credea că tratatul a fost încheiat între Tiberius Aelianus şi regele dacilor, căruia îi înapoiază fratele (*dacorum fratrum*), capturat de duşmanii săi. Pentru Vasile Lica[40], acest rege nu putea fi altul decât Scorylo. Desigur, se pune întrebarea care era raportul comunităţilor din spaţiul est-carpatic cu puterea centrală din Munţii Orăştiei ? Pe de o parte, nu vedem legătura dintre cetăţile dacice, lipsite de fortificaţii pe tot parcursul secolului I p. Chr., de la gurile Dunării, mai degrabă izolate, şi „armătura defensivă" de pe linia Carpaţilor[41] a statului dac, iar pe de altă parte, nu există dovezi care să probeze existenţa unei structuri politice geto-dacice izolate în sudul Bugeacului[42], însă în acest caz argumentul *de silentio* este irelevant dacă avem în vedere urmele neîntrerupte de locuire pe tot parcursul primului secol creştin, densitatea populaţiei şi importanţa strategică a zonei. În egală măsură trebuie avute în vedere şi alte aspecte care ar putea ajuta la clarificarea chestiunii: 1. în ce măsură ar fi putut avea succes politica diplomatică a lui Tiberius Aelianus în acţiunea de oprire a raidurilor sarmate, acolo unde puterea militară a regelui dac eşuase, şi 2. dacă nu cumva motivul prizonieratului fratelui ori surorii regale – redat în inscripţia de la Tibur prin sintagma *dacorum fratrum* – este un clişeu al istoriografiei antice[43]

Prin prisma celor arătate şi în actualul stadiu al cercetărilor considerăm că ipoteza lui N. Gostar nu mai poate fi susţinută, în consens cu descoperirile arheologice, fiind mai degrabă vechea variantă a lui Fr. Vollmer[44], care vedea în *fratres* un sinonim pentru *socii*, r. 18-21 primind astfel interpretarea: „ *regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum filios (remisit) (regibus) Dacorum fratrum captos aut hostibus ereptos remisit, ab aliquis eorum opsides accepit* (... dacilor aliaţi, Aelianus le înapoiază fii captivi şi pe cei prinşi de duşmani, iar dacilor nealiaţi le cere ostatici).

În dezafectarea fortificaţiilor cu greu nu poate fi întrezărită tactica practicată de administraţia romană. Prezenţa acestei realităţi încă de la începutul secolului, împreună cu tolerarea „ameninţării dacice" chiar pe malul Dunării, după ce în prealabil fusese aplicată politica „spaţiului de siguranţă" prin depopulare în Câmpia Dunării[45], dublate de o posibilă atestare prin intermediul inscripţiei a calităţii dacilor din spaţiu est-carpatic de aliaţi ai romanilor (*fratrum = socii ?*) şi de tranzitarea teritoriului acestora de trupele imperiale către teatrul de operaţiuni din est, înainte de cunoscutul episod al adorării efigiilor romane, deci a ceea ce a fost interpretat ca şi un tratat oferit „barbarilor", ne îndeamnă să credem că acordul dintre dacii de la gurile Dunării şi romani este ceva mai vechi, în vremea lui Aelianus fiind cel mult reînnoit.

---

[38] Tacitus, *Istorii*, 3, 46.

[39] N. Gostar, în „Pontica", XII, 1979, p. 37-49.

[40] V. Lica, *Scripta Dacica*, Brăila, 1999, p. 105-106, n. 33.

[41] I. Glodariu, *Arhitectura dacilor civilă şi militară (sec. II î. e. n.-I e. n.)*, Cluj-Napoca, 1983, p. 23-38.

[42] V. Sîrbu, V. Bârcă, *op. cit.*, p. 47.

[43] Nu este aici locul potrivit pentru o înşiruire a exemplelor de fraţi şi surori ai diverşilor regi, (fie căzuţi în prizonierat la romani, în contextul unui *bellum iustum*, fie eliberaţi de către aceştia de la alte neamuri în contextul unei politici pacifiste) cert este că acestea există şi sunt îndeobşte cunoscute.

[44] Fr. Vollmer, în „Rheinische Museum", 53, 1898, p. 636-637, *apud* N. Gostar, în „Pontica", XII, 1979, p. 133, n. 23.

[45] V. Sîrbu, V. Bârcă, *op. cit.*, p. 47.

De altfel, din ordinea în care sunt prezentate evenimentele în elogiul de la Tibur, reies următoarele: 1. (r. 15): Tiberius Silvanus Aelianus a oprit invazia dinspre răsărit a sarmaţilor; 2. (r. 16-17): a adus regi necunoscuţi sau duşmani pe malul Dunării, pentru a se închina în faţa steagurilor romane; 3. (r. 18-21): a înapoiat regilor bastarnilor, şi celor ai roxolanilor pe fiii lor... Toate aceste etape sunt redate pentru a justifica operaţiunea de strămutare a *transdanubienilor*, astfel Aelianus porneşte în expediţia întreprinsă în preajma teritoriilor locuite de sarmaţii răsăriteni, altfel spus a bazelor din care aceştia îşi porneau raidurile, pentru a opri un nou atac, încă înainte de a începe. Informaţiile despre un atac al sarmaţilor se pare că erau cunoscute şi dacilor, în legătură cu această tentativă de invazie, oprită de Aelianus, fiind pusă şi îngroparea a două tezaure monetare de pe cuprinsul Daciei[46], poate nu singurele. Urmarea expediţiei este redată sugestiv: guvernatorul Moesiei aduce pe malul Dunării regi, cunoscuţi romanilor, adică ai duşmanilor amintiţi în r. 13: *motum orientem Sarmatarum* şi necunoscuţi, dintre cei atestaţi în r. 18-19: *regibus Bastarnarum et Rhoxolanorum*..., pe care îi obligă să se închine în faţa efigiilor romane. Reconstituind ceremonialul uzitat într-o atare situaţie[47], nu-l vedem pe regele „barbar" singur între trupele imperiale ci însoţit de supuşii săi, adică exact aşa cum apare în r. 11-12: *„cum coniugibus / ac liberis et prinncibus aut regibus suis "*. Totodată, faptul că aceşti regi sunt aduşi tocmai pe malul Dunării pentru a fi supuşi jurământului de credinţă, implică în sine două aspecte: a) actul aducerii lor pe malul fluviului presupune prin excelenţă, o „transmutare", întrucât aceştia puteau fi supuşi aceluiaşi tratament la fel de bine şi în locul lor de origine, şi b) supunerea la prestarea jurământului de credinţă se face pe malul Dunării, în faţa teritoriului roman, înainte de a se pătrunde în *Orbis romanus*.

În ce măsură dacii făceau parte dintre *transdanubieni*, iată o întrebare la care numai arheologia poate oferi un răspuns elocvent. Dacă avem în vedere faptul că în spaţiul locuit de daci nu avem atestate dislocări masive de populaţie, precum şi bunele relaţii ce par a fi atestate între părţi, atunci numărul dacilor strămutaţi trebuie să fi fost destul de mic, şi în acest caz rolul jucat de ei ar putea fi acela al unor miliţii, imperios necesare pentru supravegherea *transdanubienilor*.

Motivul pentru care aceştia au fost deportaţi este explicat în r. 11- *ad praestanda tributa*. Desigur că nu poate fi vorba decât despre un tribut material, obţinut probabil din exploatarea pământului, raţiune în urma căreia fraza a fost pusă în legătură cu r. 25-26[48]- *primus ex ea provincia magno tritici modo / annonam p(opuli) R(omani) adlevavit*. Pare greu de crezut că cei 100 000 (?) de *transdanubieni*, dintre care, cu siguranţă, un anumit procentaj erau exclusiv consumatori (r. 11-12- *cum coniugibus /*

---

[46] M. Macrea, I. Berciu, în „Apulum", I, 1939-1943, p. 197 şi urm.

[47] Un astfel de episod este relatat pe larg de Tacitus, *Annales*, V, 28-31.

[48] V. Pârvan, *Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*^{4}, Bucureşti, 1967, p. 132, 144; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 309; Constantin C. Petolescu, *Dacia şi Imperiul roman. De la Burebista până la sfârşitul Antichităţii*, Bucureşti, 2000, p. 37.

ac liberis et prinncibus aut regibus suis), ar fi fost capabili să obțină, cu mijloacele specifice perioadei, o producție de cereale atât de mare încât să poată supraviețui într-un mediu nou, respectiv să şi plătească un impozit care i-ar fi permis lui Tiberius Plautius Aelianus, pe lângă nevoile provinciale, să scoată populația Romei din criză, prin trimiteri masive de grâne către capitala imperială. Acțiuni similare întreprinde şi guvernatorul Pannoniei, Lucius Tampius Flavianus, despre care ne informează o inscripție[49] că a primit onorurile triumfale în urma transferării transdanubienilor, de pe malul stâng pe malul drept al Dunării, cu scopul de a asigura mâna de lucru şi plata tributului (r. 6-9).

L. Tampio L. F. / Cam. Flaviano / Flam. Quir. cos. pro. cos. provinc. / Africae. leg. Aug. pro. pr. Pannoniae / curator aquarum ... Huic / Senatus triumphalia ornamenta de / crevit multis opsidibus a Transdanuvi / anis acceptis limitibus omnibus exploratis / hostibus ad vectigalia praestanda traductis / L. Tampius Rufus.

După cum se poate remarca, inscripția, de o asemănare izbitoare cu elogiul funerar de la Tibur, nu pomeneşte nimic despre trimiterea de grâne la Roma, aşa încât considerăm că proveniența surplusului de cereale pe care îl avea la dispoziție guvernatorul Moesiei trebuie căutată şi în altă parte decât în cuantumul tributului achitat de către *transdanubieni*. Mult mai plauzibilă ar fi varianta conform căreia Tiberius Plautius Silvanus Aelianus ar fi suplimentat trimiterile de grâne către capitala Imperiului şi cu cantitățile obținute în urma schimburilor comerciale cu cetățile greceşti Olbia şi Tyras, despre care se ştie că erau în bune relații cu administrația imperială[50] Adoptarea erei romane de către locuitorii Tyras-ului[51], la jumătatea secolului I p. Chr., fie că este interpretată în sensul anexării cetății de către Tiberius Plautius Silvanus Aelianus[52] sau doar a acordării unor facilități fiscale[53], dovedeşte cu prisosință relațiile economice care se stabiliseră între părți[54], de unde izvorăşte şi necesitatea instituirii unui „protectorat roman", care să impună interesele Romei în zonă. La aceeaşi dată, cetatea Olbia caută protecția imperială, încheind o alianță (*symmachia*) cu Roma[55]. Este de remarcat faptul că cetățile Tyras şi Olbia, despre care avem astfel dovezi certe că intraseră în sfera de influență romană chiar în timpul lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, închideau căile de acces de la limanurile Nistrului şi Bugului spre Dobrogea. În acelaşi timp, două izvoare epigrafice rețin atenția, care, deşi datate după cucerirea Daciei, credem că redau realități ceva mai vechi.

1. Placă de marmură cu o inscripție dedicată lui *Marcus Ennius Illadianus*, centurion al legiunii *V Macedonica*[56], datată la începutul secolului II p. Chr.

---

[49] ILS, 985. Vezi de asemenea şi CIL, X, 6225, ILS, 921; 1023.

[50] Pentru alte ipoteze cu privire la proveniența acelei *annona*, vezi D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 309, n. 74.

[51] CIL, III, 781; P. Nicorescu, *Scavi e scoperte a Tyras*, în „Ephemeris Dacoromana", II, 1924, p. 379.

[52] V. Pârvan, *op. cit.*, p. 733.

[53] D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 323, n. 120.

[54] I. Glodariu, *Dacian Trade with the Hellenistic and Roman World*, British Archaeological Reports, Oxford, 1976.

[55] *L'Année épigraphique*, Paris, 1996, 1357.

[56] P. Nicorescu, *Garnizoana romană în sudul Basarabiei*, în „AARMSI", 3, 19, 1937, p. 219-220 şi fig. 7-8; idem, în „AARMSI", 3, 26, 1944, p. 502.

„M(arco) Ennio Illadiano centurioni / Leg(ionis) V Mac(edonicae) / Cornelius Vita- / lis actuarius. Jul(ius) / Iamblic(ul) eques. M(arcus) / Valer(ius) Val...”.

Atestarea între funcţiile enumerate a celei de *actuarius*, ceea ce presupune şi existenţa celei de *susceptores*[57], fac dovada strângerii în zonă a unor dări în natură.

2. Inscripţie descoperită la Korotnoe, dar provenită de la Tyras, datată în anul 201[58]

„...Exemplum epistulae ad Heraclitum / Quamquam Tyranorum civitas oreginem / dati beneficii non ostendant, nec facile quae / per errorem aut licentiam usurpata sunt, prae / scriptione temporis confirmentur, tamen, quoniam divi Antonini parentis nostri litte / ras sed et fratrum imperatorum cogitamus, item / Antonii Hiberi gravissimi praesidis, quod attinet / ad ipsos Tyranos quique ab iis secundum leges / eorum in numerum civium adsumpti sunt, ex pri / stino more nihil mutari volumus...”.

Reconfirmarea unor scutiri de taxe este justificată în text şi de faptul că un astfel de privilegiu fusese primit încă de foarte multă vreme (*quamquam Tyranorum civitas oreginem dati benefici non ostendat*), poate chiar înainte de ocupaţia romană propriu-zisă[59]

Aşadar, este de presupus că interesele economice şi strategice romane impuneau prezenţa permanentă a unei trupe în zonă. Plasarea unei garnizoane romane la nordul gurilor Dunării, logică până la evidenţă dar rămasă încă neatestată, nu înseamnă *ipso facto* că teritoriul respectiv ar fi intrat automat în componenţa Imperiului, ci ar putea demonstra, cel mult, interesul roman asupra zonei şi, eventual, preparativele de anexare efectivă a Dobrogei[60]. Din păcate, nu cunoaştem identitatea exactă a acestei trupe ori locul ei de staţionare. La dispoziţia lui Aelianus, în momentul expediţiilor efectuate la nordul gurilor Dunării, se aflau doar două legiuni: a VIII-a *Augusta* şi a VII-a *Claudia*[61], prezenţa acestora nefiind atestată pe teritoriul Moldovei. Legiunea a V-a *Macedonica* fusese transferată în Orient, în intervalul 62-71[62], fiind angajată în luptele cu parţii. Prezenţa unor trupe din această legiune la nordul gurilor Dunării, după anul 71, rămâne ipotetică, întrucât atestările sale la Barboşi, Orlovka, Novosel'skoe, Izmail şi Tyras au fost datate doar de la începutul secolului II[63], dar nu se exclude, ştiut fiind faptul că, cel puţin în cazul descoperirilor de material tegular, a fost semnalată posibilitatea reutilizării ţiglelor[64].

---

[57] *Ibidem*; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 40.

[58] CIL, III, 781 = ILS, 423, întregită de Gr. Tocilescu, *Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Muzeului Naţional de antichităţi din Bucureşti*, I, 1902, p. 230.

[59] E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 446; Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 231; I. Ioniţă, *op. cit.*, p. 40.

[60] Al. Suceveanu, *În legătură cu data de anexare a Dobrogei de către romani*, în „Pontica“, IV, 1971, p. 112-114; idem, *Viaţa economică în Dobrogea romană (secolele I - III e. n.)*, Bucureşti, 1977, p. 21.

[61] A. Petre, *Organizarea limesului dunărean în provincia Moesia*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor. Seria Monumente istorice şi de artă“, I, 1974, *passim*.

[62] Tacitus, *Annales*, XV, 6; M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica şi castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 1987, p. 16.

[63] P. Nicorescu, în „AARMSI“, 3, 19, 1937, p. 217-222; N. Gostar, *Unităţile militare din castellum roman de la Barboşi*, în „Danubius“, I, 1967, p. 107-113; E. Doruţiu-Boilă, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, în „SCIV“, 23, 1, 1972, p. 45-62.

[64] S. Sanie, *Civilizaţia romană*., p. 80; vezi şi A. H. Jones, *Le dèclin du monde antique*, Paris, 1970, p. 342.

În lumina celor arătate mai sus raţiunile economice ale strămutării transdanubienilor-daci trecând în plan secundar, ne vom concentra atenţia asupra argumentelor de ordin strategic. De regulă, administraţia imperială recurge la transferurile de populaţie din două motive bine întemeiate: crearea unor zone de siguranţă de tip *terra deserta* şi slăbirea presiunii exercitate de populaţiile migratoare, cu alte cuvinte, diminuarea fondului demic, ambele dovedindu-se funcţionale în situaţia de faţă. Şi într-un caz, ca şi în celălalt, măsurile sunt premergătoare acordării unui tratat de *amicitia*, al cărui punct de plecare era aproape invariabil *deditio*, capitularea necondiţionată, ce cuprindea în sine atât actul dispariţiei cât şi cel al reconstituirii ca subiect de drept al învinsului, prin voinţa discreţionară a Romei. Între clauzele tratatului, un loc aparte îi revenea aspectului defensiv, în fapt, motivul primordial al acţiunii propriu-zise.

J. Klose[65] împărţea în patru categorii statele clientelare romane de la Rhin şi Dunăre, în secolele I – II p. Chr. 1. State care nu plătesc tribut Romei, însă oferă trupe armatei romane pe durata tratatului, în schimbul unor avantaje; 2. State care în schimbul unor stipendii trimit ajutor militar în caz de război; 3. State care în schimbul unor stipendii se obligă să asigure securitatea frontierei romane; 4. State care în schimbul unor stipendii se obligă să nu întreprindă incursiuni în Imperiu. Împotriva acestei clasificări se pronunţă, mai recent, C. H. Opreanu[66], care însă sfârşeşte prin a o accepta, cu amendamentul că, sintagma „Klientel-Randstaaten" „reprezintă o expresie fără acoperire documentară... iar orice încercare de a trata global acest subiect este puţin recomandabilă". Fără îndoială că actele de politică externă romană sunt tributare deopotrivă particularităţilor zonale, ale subiecţilor asupra cărora se răsfrâng şi distanţei politice, economice, militare şi chiar culturale existente între părţi, însă nu trebuie uitat că numitorul comun al acestor acte este, potrivit unei ipoteze emise de F. Millar[67] – cu care primul istoric amintit este de acord – împăratul.

Partea comună a acestor categorii de state, este cea referitoare la obligaţiunile militare ale învinşilor, redată sub forma prestării unui tribut[68]. În situaţia noastră, aceasta apare cu atât mai necesar, cu cât este cunoscut faptul că guvernatorul Moesiei este lipsit de aportul lui *legio V Macedonica*, transferată în Orient. O inscripţie din *Caesarea*[69] pare a atesta această realitate:

„diis manibVS SAECI CAVCESIS / eques ALAE II THRACVM / dec.
proPINQVI VIXIT AN / nis xxXIIII MILITAVIT AN / hic SITVS EST S T T L /
testaMENTO FECIENdum / ……MAGANVS …… / ANVS HEr. cur. "

---

[65] J. Klose, *Roms Klientel-Randstaaten am Rhein und an der Donau. Beitrage zu der Geschichte und rechtlichen Stellung im I und 2 Jahrhundert n. Ch.*, Breslau, 1934, p. 147.

[66] C. H. Opreanu, *Dacia romană şi Barbaricum*, Timişoara, 1998, p. 22-26

[67] F. Millar, *Emperors, Frontiers and Foreign Relations 31 BC-AD 378*, în „Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies", 13, 1982, p. 1-23.

[68] O ipoteză similară propusese Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 126, care, fără a nega „raţiunile economice" ale transferului considera că: „romanii vor recruta în curând din rândurile geto-dacilor strămutaţi la sudul Dunării excelente trupe auxiliare". Aceeaşi idee la Zvi Yavetz, *Latin authors on Jews and Dacians*, în „Historia", 47, 1998, p. 103, care presupune că: „the Romans could hope to recruit into their auxilia the healthy sons of the population newly settled by Plautius Aelianus"

[69] CIL, VIII, 9390, propunere de reîntregire şi traducere de N. Gostar, în „Studii şi Cercetări Ştiinţifice", Bacău, 1974, p. 39.

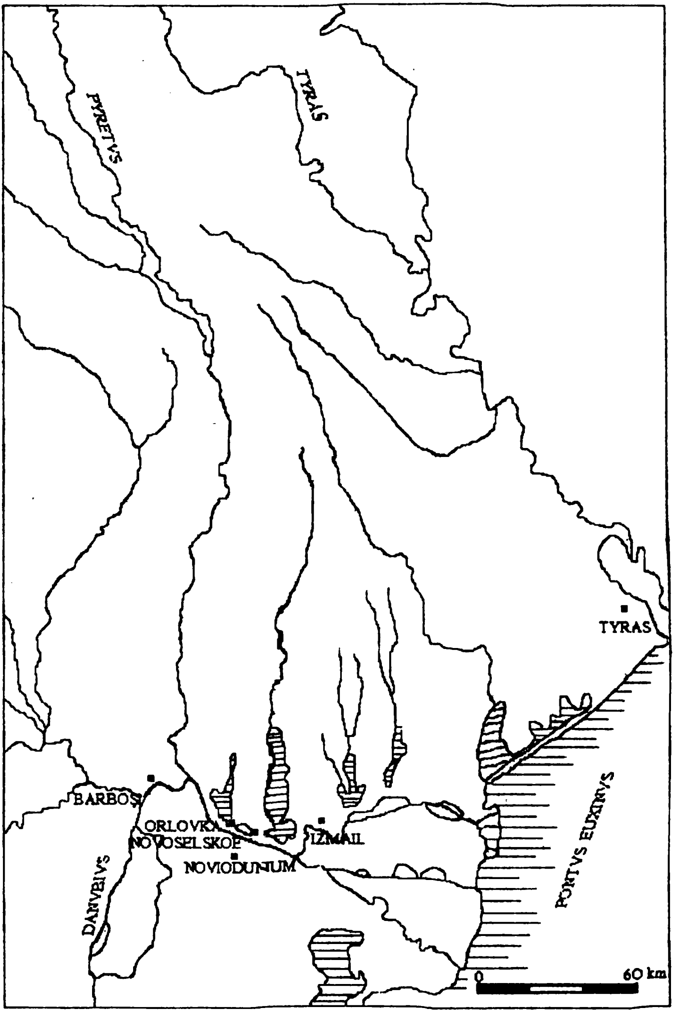
PYRETVS
TYRAS
TYRAS
BARBOŞ
ORLOVKA
NOVOSELSKOE
IZMAIL
NOVIODUNUM
DANVBIVS
PONTVS EVXINVS
0
60 km

Fig. 1. Sudul Moldovei.

Prezența unui militar în a doua unitate de cavalerie a thracilor din armata romană, a cărui familie era după toate probabilitățile originară din *Cauca / Cauce*, ne duce invariabil cu gândul la motivele strategice ale transferului *transdanubienilor*-daci. Dacă populația din care făcea parte și soldatul atestat ar fi fost strămutată în scopuri exclusiv economice, cu greu acesta ar fi putut îmbrăţişa o astfel de carieră militară şi, în plus, în lipsa argumentului militar, nu vedem care ar putea fi raţiunile transferului de populaţie atâta timp cât Aelianus putea, în aceeaşi măsură, obliga *transdanubienii* la prestarea unui tribut, fie că ei locuiau la sud sau la nord de Dunăre. Alte informaţii documentare atestă prezenţa geto-dacilor în trupele auxiliare romane. Este vorba despre două diplome militare, prima descoperită la Dalgodeltzi (*Ciabrus*)[70], eliberată de Vespasian în anul 71 p. Chr. pentru *Tutio Buti f. Dacus* care făcuse parte din flota de la Missenum, şi a doua descoperită la *Nicopolis ad Istrum*[71], eliberată în anul 88 de acelaşi împărat, pentru *pediti Gario Stibi f. Dacus*, militar în *cohors Musulamiarum*.

Deşi rămâne încă destul de controversat, pe temeiul textului inscripţiei de la Tibur, cel puţin cu titlul de ipoteze de lucru, putem propune următoarele concluzii:

Tiberius Plautius Aelianus acţionează conform unui plan stabilit de administraţia imperială de la Roma[72]. Acest program de politică externă romană trebuie văzut într-un context mai larg, putând fi pus fie pe seama unei excelente viziuni strategice ce viza transformarea Mării Negre în *mare nostrum* şi mai departe învăluirea imperiului part, eternul adversar al Romei din Orient[73], fie pe seama unui dezinteres total al guvernării neroniene pentru actele de politică externă[74] şi, în acest context, încercarea rapidă de pacificare a zonei urmărea asigurarea unei linişti relative la graniţele imperiale, ceea ce i-ar fi permis împăratului să se dedice exclusiv pasiunilor sale artistice. Conform datelor de care dispunem în momentul de faţă, şi în consens cu tradiţia literară, prima ipoteză este mult mai plauzibilă. Interesul neronian pentru litoralul nord pontic în special şi circumpontic în general[75] izvorăşte, pe lângă considerentele arătate, şi din intenţia de a controla cel mai important drum comercial ce lega bazinul Mării Negre de India şi China[76]

Politica romană a „spaţiului de siguranţă" practicată la Dunărea de Jos cu precădere în perioada Augustus-Nero, este redată în izvoare prin intermediul unor sintagme de genul: „*per quem pacem provinciae et confirmavit et protulit*[77]" sau „*Dacia non victa, sed summota atque dilata est*[78]". Dacă în primul caz nu este clar la ce se referă lapicidul elogiului de la Tibur când scrie *confirmavit et protulit*, la *pacem* sau la *provincie*[79], în cel de-al doilea caz, *Dacia... dilata est*, nu poate fi interpretată decât în sensul extinderii zonei de influenţă romane la nordul Dunării. Cum pentru momentul cronologic expus în stânga fluviului artefactele romane sunt sporadice, rezultat al penetraţie culturale, şi nu urme masive ale elementului roman cuceritor, considerăm că, cel puţin pentru primul secol creştin, la Dunărea de Jos n-a existat o frontieră lineară în sens modern şi nici măcar sub forma a ceea ce anticii vor desemna sub titulatura de *limes*, limita imperială fiind redată în această perioadă printr-o zonă[80] de contact între *Orbis romanus* şi *barbaricum*. În acest context, Dunărea reprezenta nu graniţa, ci axa de o parte şi de alta a căreia se desfăşura în teren frontiera romană. De altfel, o *ripa* nu are relevanţă sub aspect juridic – al delimitării clare a spaţiului roman, ea constituind doar din punct de vedere defensiv o graniţă. Dinamica configuraţiei limitelor zonale ale Imperiului relevă clar raportul Romei cu populaţiile din *barbaricum*.

---

[70] CIL, XVI, 13; Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 126, n. 2

[71] A. Alföldi, *Dacians on the southern bank of the Danube*, în „Journal of Roman Studies", Londra, XXIX, 1939, p. 28-31.

[72] Tadeusz Zavadski, *La légation de Ti. Plautius Silvanus Aelianus en Mèsie et la politique frumentaire de Néron*, în „La Parola del Passato", 30, 1975 („Neroniana", 1974), p. 73.

[73] E. Cizek, *Secvenţă romană*, Bucureşti, 1986, p. 291-316.

[74] Se pare că Nero prefera să lase politica externă în seama consilierilor săi, în special a lui Seneca, A. Oltramare, *Sénéque diplomate*, în „Revue des Études Latines", 16, 1938, p. 318-335; W. M. Calder, *Seneca, Tragedian of Imperial Rome*, în „The Classical Journal", 72, 1, 1976, p. 1-13.

[75] Flavius Josephus, *Bell. Jud.*, II, 336; Suetonius, *Nero*, 19, 2; Tacitus, *Istorii*, I, 6.

[76] Pliniu cel Bătrân, *Istoria Naturală*, VI, 17, 52.

[77] CIL, XVI, 3608 = ILS, 968

[78] Florus, II, 28, 18.

[79] V. Pârvan, *Getica*, p. 128; D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 316-319.

Traducerea sintagmei *per quem pacem / provinciae et confirmavit et protulit* (r. 21-22) implică deci, indiferent de interpretarea acceptată, o extindere zonală a autorităţii romane. Dacă Aelianus şi-a întemeiat influenţa pe existenţa efectivă în teren a unor trupe romane care să protejeze interesele imperiale în zonă sau a unor acorduri încheiate cu localnicii, în virtutea cărora aceştia ar fi acţionat sub forma unor miliţii locale, este greu de precizat în actualul stadiu al cercetărilor. Cert este că, nici într-un caz, nici în celălalt, nu poate fi vorba despre o schimbare a configuraţiei frontierei dunărene în sensul deplasării graniţei către nord. Acţiunile lui Aelianus merg, mai degrabă, în sensul creării unui „vorlimes” care să asigure graniţa nordică a viitoarei provincii Moesia Inferior.

Întrucât în spaţiul locuit de către daci, pentru momentul cronologic la care se desfăşoară acţiunile lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, nu sunt atestate dislocări etnice masive, deci elemente ale politicii „spaţiului de siguranţă”, este de presupus că în rândul *transdanubienilor* ponderea elementului dacic va fi fost destul de redusă.

---

[80] C. R. Whittaker, *Les frontières de l'Empire Romain*, Paris, 1989, p. 32-33.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, **2002**

ALA FLAVIA ÎN DACIA INFERIOR

CONSTANTIN C. PETOLESCU*

În anul 1974, în cursul săpăturilor din castrul de la Boroşneul Mare (jud. Covasna), a apărut un fragment de dală de calcar cu inscripţie, publicată îndată de descoperitor cu următoarea lectură**[1]:

Imp(erator) Caesar d[ivi Traiani]
Parthici f(ilius) di[vi Nervae nep(os)]
Traianus Ha[drianus Aug(ustus)]
pont(ifex) max(imus) tri[b(unicia) pot(estate)- - -co(n)s(ul) III]
5 *Egnatio [- - - - - - - - - -]*
ala I Lat[obic(orum)- - -]

Numele trupei a fost „corectat" de I. I. Russu (prin retuşarea literelor care precedă fractura, în ultimul rând): *ala I Bat[av(orum) ∞]* [2].

De curând, preocupat de lectura acestei inscripţii, I. Piso propune a citi în ultimul rând (6): *ala Fla[via Gaetulorum]*[3]. De asemenea, revizuie ştampila **ALFALM** din aceeaşi localitate[4] şi propune lectura: *al(a) F(lavia) al(a) As(turum)*[5], deci ştampila comună a două unităţi: *ala I Flavia Gaetulorum* (trupă din Moesia Inferior) şi *ala I Asturum* (această trupă staţiona şi ea în sud-estul Transilvaniei, în castrul de la

---

* Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti

**Abrevierile utilizate în acest articol sunt cele adoptate în revista SCIVA, 46, 1995, 3-4, p. 356 şi urm. Alte abrevieri: CIG: *Corpus Inscriptionum Graecarum*; IDRE, I-II: C. C. Petolescu, *Inscriptiones Daciae Romanae*. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie, I-II, Bucureşti, 1996-2000; PME: H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (1976), II (1977), III (1980), IV (Suppl. I; 1987), V (Suppl. II; 1993); REG: Revue des Études Grecques, Paris; SEG: *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Lugdunum Batavorum; TAM - *Tituli Asiae Minoris*, Wien.

[1] Z. Székely, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 344-346, fig. 4-5 (foto, desen); reprodusă în AnnÉp, 1974, 564.

[2] I. I. Russu, SCIVA, 29, 1978, 4, p. 561 (= IDR, III/4, 325); AnnÉp, 1978, 696.

[3] I. Piso, ActaMN, 36 (I), 1999, p. 81-86, fig. 1 (foto) şi 4 (reconstituire grafică).

[4] Enigmatica ştampilă a fost publicată de Z. Székely (SCIVA, 26, 1975, 3, p. 344, fig. 2/2; de aici, reprodusă în AnnÉp, 1974, 565) cu lectura: *Al(a) Palm(yrenorum)*; lectură acceptată de I. I. Russu (IDR, III/4, 328). Noi am atras însă atenţia (SCIVA, 46, 1995, 1, p. 37, nota 24) că această ştampilă apare şi în repertoriul lui J. Szilágyi (*Die Besatzungen des Verteidigungssystems von Dazien und ihre Ziegelstempel*, Diss. Pann., II, 21, Budapesta, 1946, p. 19, pl. XIV/194), întregită de I. I. Russu (Dacia, N.S., 1, 1957, p. 361-362): *al(a) p(rima) A(sturum)*.

[5] I. Piso, ActaMN, 36 (I), 1999, p. 83 şi fig. 2-3 (foto şi desen).

Hoghiz)[6]. După acelaşi epigrafist, tot alei de getuli i se poate eventual atribui o inscripţie funerară de la Căşei menţionând un fost călăreţ dintr-o misterioasă *al(a) elect(orum)*[7]

Ala I Flavia Gaetulorum[8] este menţionată în Moesia Inferior în diplomele militare din anii 99[9], 110/113[10], 120[11], 125[12], 127[13] şi 145[14], precum şi într-o mică *tabula honestae missionis* din anul 215 pentru un *eques* al acestei trupe[15]. Dintre comandanţii acestei trupe, cunoaştem pe următorii: M. I(ulius) Sanctus Maximinus, ἔπαρχος ἄλης Γαιτούλων (pe timpul lui Domitian)[16]; T. Antonius Cl. Alfenus Arignotus (inscripţia de la Thyateira), χιλίαρχος σπείρας πρώτης Κιλίκων, πραιπόσιτος σπείρας πρώτης Γαιτούλων (pe timpul lui Marcus Aurelius)[17]; P. Aelius Hammonius, ἔπαρχος ἄλης α΄ Γετούλων (pe timpul lui Maximin Tracul)[18]. Acestei trupe i se pot atribui ştampilele *AL·FL* de la Carsium[19]. Numele trupei apare de asemenea în Moesia Inferior în inscripţii de la Oescus[20], Tomis (fragmentară, menţiunea unui veteran)[21] şi Histria (inscripţia unui veteran; anul 152)[22].

---

[6] Dspre *ala I Asturum*: C. C. Petolescu, SCIVA, 46, 1995, 1, p. 36-37, nr. 2 (cu bibliografie).

[7] Inscripţia a fost publicată de I. I. Russu, în *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956, p. 129 (vezi idem, ActaMN, 4, 1967, p. 90; AnnÉp, 1957, 331): *D(is) M(anibus)./ Aur(elius) Titus vix(it) / an(nos) LX. Aur(elia) Gemel/lina vix(it) an(nos) XX. Aur(elius) / Cotes, eq(ues) al(ae) elect(orum) / m(aritae) p(iissimae) et socro.* Reexaminând textul pe piatră, I. Piso (ActaMN, 36/I, 1999, p. 87-89, fig. 5-6 - foto şi desen) propune în r. 5: *eq(ues) al(ae) Fl(aviae) f(aciendum) c(uravit)*; această trupă poate fi identificată, după epigrafistul citat, fie cu *ala Flavia Gaetulorum*, fie cu *ala Flavia Augusta Britannica ∞ c. R.* din Pannonia Inferioară.

[8] Despre această trupă: C. Cichorius, RE, I, col. 1234; W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 35; J. Beneš, *Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia*, Praga, 1978, p. 8, nr. 13; A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, Bucureşti, 1977, p. 51-52, nr. 3; John E. H. Spaul, *Ala²*. *The auxiliary cavalry units of the pre-Diocletianic imperial Roman Army*, Nectorea Press, Andover, 1994 [versiune revăzută a articolului lui Cichorius din RE], p. 124-125.

[9] CIL, XVI, 45.

[10] CIL, XVI, 58.

[11] P. Weiß, ZPE, 117, 1997, p. 239-242, nr. 6 (= AnnÉp, 1997, 1776) (datată 19 oct. 106 sau între 117-124); reluată de W. Eck şi P. Weiß, Chiron, 32, 2002 şi datată 19 octombrie 120.

[12] W. Eck - M. M. Roxan, ZPE 116, 1997, p. 193-203 (= AnnÉp, 1997, 1772).

[13] M. M. Roxan, ZPE, 118, 1997, p. 287-289 (= AnnÉp, 1997, 1780).

[14] RMD, 165.

[15] W. Eck - M. M. Roxan, în Archäologisches Korrespondenzblatt, 28, 1998, 1, p. 96-100 (= AnnÉp, 1998, 1618).

[16] AnnÉp, 1993, 1561; cf. H. Devijver, PME, Suppl. II, p. 2147, nr. 118 bis.

[17] ILS, 8853; TAM, V/2, 935; IDRE, II, 383 (în realitate, trupa este tot o *ala*); cf. H. Devijver, PME, A 132.

[18] ISM, II, 106 (= ILS, 8851); cf.H. Devijver, PME, A 21.

[19] La Carsium s-a descoperit mai întâi jumătatea dreaptă a unei ştampile păstrând doar două litere: *[- -] FL* (M. Zahariade, C. Muşeţeanu, C. Chiriac, Pontica, 14, 1981, p. 255, nr. 1, fig. 2; CEpR, II, 205). Ulterior (1987) a apărut alt fragment de ştampilă, citită *[al(a) G]al(lorum) Fl(aviana)* (publicată de Victoriţa Nicolae - Constantin Nicolae, SCIVA, 42, 1991, 1-2, p. 79-80, fig. 1 - desen; AnnÉp, 1992, 1496); această trupă este menţionată în Moesia Inferior prin diplomele din anii 99 şi 105 (CIL, XVI, 44 şi 50), iar ulterior apare în Moesia Superior (diplomele din 159/160 şi 161: CIL, XVI, 111; RMD, 55) (despre această trupă: A. Aricescu, *Armata*, p. 54, nr. 6; J. Beneš, *Auxilia*, p. 9, nr. 17). Cu câţiva ani în urmă a apărut o nouă ştampilă, de data aceasta întreagă: *AL·FL*; ea poate fi atribuită trupei de care s-a vorbit *(ala Gallorum Flaviana)*, dar mai degrabă alei *I Flavia Gaetulorum* (AnnÉp, 1998, 1145).

[20] AnnÉp, 1961, 318 a (= B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, Sofia, 1989, nr. 57): piatra funerară a unui *eq(ues) al(ae) G(a)et(ulorum)*.

[21] CIL, III, 7557 (= ISM, II, 247).

[22] Al. Suceveanu, Pontica, 31, 1998, p. 109-114 (= CEpR, XVIII, 814; AnnÉp, 1998, 1148).

O *ala* omonimă apare în provincia Pannonia Inferior într-o diplomă din 1 septembrie 114[23]; este vorba probabil tot de trupa din Moesia Inferior, adusă în Pannonia Inferior în locul alei *I Flavia Augusta Britannica milliaria civium Romanorum* (trimisă de Traian să lupte în războiul cu parţii)[24]. Aproximativ din acest răstimp poate data cariera lui L. Flavius Secularis, aşa cum apare într-o inscripţie funerară de la Roma[25]: *praef(ectus) coh(ortis) primae equitatae civae* (sic) *Roman(orum) in Germ(ania) Inferior(e), trib(unus) coh(ortis) primae voluntariae Campanorum in Pan(n)onia Inferiore*[26], *praef(ectus) alae primae Flaviae Gaetulor(um) in Pan(n)onia Inferiore.* Dintr-o altă inscripţie (fragmentară) de la Roma cunoaştem o parte din cariera lui Sex. Attius Senecio, *trib(unus) leg(ionis) X Geminae* (în Pannonia Superior), *missus a divo Hadriano in expeditione Iudaica ad vexilla[tiones deducendas in...]*, apoi *praef(ectus) alae [I] Fl(aviae) Gaetulorum*[27]; dar mersul carierei lui arată că şi-a îndeplinit comadamentul nu asupra alei de getuli din Pannonia Inferior[28], ci mai degrabă asupra trupei întrucâtva omonime din Orient.

Într-adevăr, la Taurini (Italia, regio XI), *decuriones alae Gaetulorum,* participanţi la *bellum Iudaicum* al lui Vespasian, onorează cu o inscripţie pe fostul lor prefect C. Valerius Clemens[29]. Apoi, o *ala veterana Gaetulorum* apare în Iudaea într-o diplomă din 13 mai 86[30]. Ulterior, această trupă a fost transferată în provincia *Arabia*[31], fiind menţionată de grafiţii de la Meda-in-Salih (în nord-vestul Arabiei Saudite)[32]. La *această* trupă se referă şi o inscripţie de la Tomis, dedicată lui *Heros Manimazos* de către Sedatius [A]pollonius, ἔπαρχος ἱππέων εἴλης Γαιτούλων τῶν ἐν ’Αραβίᾳ[33].

Ar însemna (după I. Piso) că, după un scurt stagiu pannonic, *ala I Flavia Gaetulorum* a fost adusă de Hadrian în sud-estul Transilvaniei, unde a construit castrul de la Boroşneul Mare; cel mai târziu în anul 120, trupa revenea în Moesia Inferior[34]. Dar, după părerea noastră, *ala Fla[via...]* din inscripţia de la Boroşneul Mare ar putea fi, totuşi, altă trupă: *ala I Flavia Britannica milliaria civium Romanorum*[35].

---

[23] CIL, XVI, 61: pe *extrinsecuas* apare CRETVL, pe *intus* CAET. Nu credem că numele acestei trupe ar fi fost înscris şi în două diplome (fragmentare) din timpul lui Antoninus Pius: CIL, XVI, 112-113.

[24] Vezi CIL, XVI, 61: *item ala Britannica ∞ missa in expeditionem.* Despre această trupă, vezi *infra,* nota 35.

[25] CIL, VI, 3520 (= ILS, 2731); Cf. H. Devijver, PME, F 68.

[26] Din timpul acestei a doua miliţii ecvestre datează o dedicaţie a acestui ofiţer către Neptun (CIL, III, 10248).

[27] CIL, VI, 3505.

[28] Cum presupun: R. Saxer, în Epigraphische Studien, 1, 1967, p. 28, nr. 49; H. Devijver, PME, p. 132-133, A 188.

[29] CIL, V, 7007 (= ILS, 2544). Cf. H. Devijver, PME, p. 812-813, V 8.

[30] CIL, XVI, 33.

[31] M. P. Speidel, *Exercitus Arabicus,* în Latomus, 33, 1974, 4, p. 935-936.

[32] H. Seyrig, Syria, 22, 1941, p. 218-223 (= *Antiquités syriennes,* III, Paris, 1946, p. 162-166; vezi şi Jeanne et Louis Robert, REG, 89, 1976, p. 501, nr. 484).

[33] ISM, II, 127 (= A. Rădulescu, SCIV, 14, 1963, 1, p. 90-91, nr. 10; SEG, XXIV, 1064). Cf. A. Aricescu, în Epigr.-Travaux, 1977, p. 155-158) (care credea că este aceeaşi cu trupa din Moesia Inferior); despre prefect: H. Devijver, PME (Suppl.I), S 13.

[34] Conform diplomei din acest an; *supra,* nota 11.

[35] Despre această trupă: A. Mócsy, în RE, Suppl. IX (1962), col. 619 (s. v. Pannonia); K. Strobel, în *Studien zur Alten Geschichte. Siegfried Lauffer zum 70. Geburtstag am 4. August 1981 dargebracht von Freunden, Kollegen und Scülern* (herausgegeben von Hansjörg Kalcyk, Brigitte Gullath und Andreas Graeber), III, Roma, 1986, p. 937-938; J. E. H. Spaul, *Ala*², p. 68-73.

Această trupă apare în Pannonia într-o diplomă din anul 102: *I Flavia Britanniciana milliaria c(ivium) R(omanorum)*[36]. A participat la războiul dacic al împăratului Traian, aşa cum rezultă dintr-o inscripţie de la Emona menţionând pe P. Cassius Secundus, *praef(ectus) alae Brit(annicae) milliariae c(ivium) R(omanorum) bis torquatae, donis donatus bis bello Dacico ab Imp(eratore) Caesare Nerva Traiano Aug(usto) Ger(manico) Dacico*[37]. Apoi apare în Dacia, conform diplomelor de la Ranovać din 14 octombrie 109[38] şi Porolissum din 2 iulie 110[39]. H. Nesselhauf considera că această trupă poate fi identificată cu *ala I Fl(avia) Aug(usta) Britannica ∞ c. R.* din diploma cu aceeaşi dată de la Tokod[40]. După războiul cu dacii, s-a întors în Pannonia (Inferior); dar în 114, cum s-a văzut, a fost trimisă în războiul cu parţii[41].

Trupa a fost readusă pentru scurt timp de împăratul Hadrian în Dacia[42]; de aici a plecat iarăşi în provincia sa, înainte de 10 august 123, aşa cum rezultă din diploma de la Gherla cu această dată: *[equit(ibus) et pe]d(itibus) qui mi(li)t(averunt) in al(is) duab(us) et coh(orte) [una qua]e appell(antur) II Pannon(iorum) et I Brit[ton(um) c(ivium) R(omanorum) e]t I Britann(ica) ∞ quae sunt in [Dacia Po]rolis(s)ensi sub Livio Grapo [et ala I] Britann(ica) c(ivium) R(omanorum) quae est in Pannon(ia) Inferiore, quin(is) et vicen(is) pluribusve stipend(iis) emerit(is) dimissis honesta missione per Marcium Turbonem* etc.[43] (textul constituţiei imperiale se repetă, cu mai multe lacune, în fragmentul de diplomă militară cu aceeaşi dată de la Čovdin[44]). Prin urmare, militarii din trupele respective fuseseră "lăsaţi la vatră" de Q. Marcius Turbo, prin 118/119; dar decretul imperial de acordare a obişnuitelor privilegii (*civitas Romana* şi *conubium*) a întârziat până în anul 123. Se vede că că militarii lăsaţi la vatră de Turbo fuseseră omişi din listele înaintate birourilor centrale de la Roma de cancelariile legatului Daciei (Superioare) şi procuratorului Daciei Inferioare; această neglijenţă se poate datora faptului că, între timp, trei dintre aceste trupe fuseseră transferate în Dacia Porolissensis, iar *ala I Britannica c. R.* plecase şi ea din Dacia şi se afla acum în Pannonia Inferior: *quae est in Pannon(ia) Inferiore*. Aşa s-ar explica gruparea în aceeaşi diplomă a unor trupe din două provincii diferite[45] Trupa aflată acum în Pannonia Inferior a fost identificată de I. I. Russu[46] cu *ala I Flavia Augusta*

---

[36] CIL, XVI, 47

[37] IDRE, I, 154 (= AnnÉp, 1980, 496); cf. H. Devijver, PME [Suppl. I, p. 1490-1491], C 97 ter.

[38] RMD, 148 (= J. Garbsch, în Bayerische Vorgeschichtsblätter, 54, 1989, p. 137-151; AnnÉp, 1990, 860; IDRE, II, 307).

[39] CIL, XVI, 163: *I BRITANNICA C R* (vezi nota 2, H. Nesselhauf: "Pleno nomine *I Flavia Augusta Britannica milliaria c. R.*.") (= IDR, I, 3).

[40] CIL, XVI, 164 (nota 3: "Coniectura nostra probari videtur eo, quod alteri militasse et dimissi esse honesta missione, alteri adhuc militare dicuntur"); vezi şi nota precedentă.

[41] CIL, XVI, 61: *item ala Britannica ∞ missa in expeditionem* (v. nota 24).

[42] Biografia lui Hadrian din Historia Augusta ne informează că, îndată după primirea domniei, aflând de evenimentele din zona dunăreană, împăratul şi-a trimis înainte trupele, apoi a venit el însuşi în Moesia (*Hadr.* 6, 6: *audito dein tumultu Sarmatarum et Roxalanorum praemisis exercitibus Moesiam petit*).

[43] IDR, I, 7 (= RMD, 21).

[44] IDR, I, 7 a (= RMD, 22).

[45] Se poate cita spre analogie diploma din 24 septembrie 105, cu menţionarea privilegiilor celor *dimissi honesta missione* din trei ale şi patru cohorte din Egipt, *item translatarum in Iudaeam I Hispanorum et I Thebaeorum* (AnnÉp, 1968, 513 = RMD, 9).

[46] I. I. Russu, *Dacia şi Pannonia Inferior în lumina diplomei din anul 123*, Bucureşti, 1973, p. 35, nr. 4; idem, IDR, I, p. 92.

Britannica milliaria c. R. din diplomele din 1 septembrie 114[47], identificată la rândul-i de H. Nesselhauf cu *ala I Britannica c. R.* din diplomele din 2 iulie 110 de la Porolissum şi Tokod[48].

Considerăm prin urmare că lucrarea militară menţionată de inscripţia de la Boroşneul Mare (probabil chiar ridicarea castrului[49]) a fost efectuată de *ala I Flavia Britannica milliaria c. R.*, readusă de Hadrian din Orient; nu după mult timp, trupa a plecat din nou (a revenit) în Pannonia Inferior (cum rezultă din diplomele de la Gherla şi Čovdin din 10 august 123). În acest caz, *Egnatius...*, menţionat de inscripţia de la Boroşneul Mare (r. 5)[50], pare a fi primul procurator imperial al Daciei Inferioare.

L'*ALA FLAVIA* EN DACIE INFÉRIEURE

Résumé

Une inscription mise au jour dans le camp de Boroşneul Mare (dans le sud-est de la Transylvanie) enregistrait (à l'époque de l'empereur Hadrien) une oeuvre militaire réalisé par une troupe, dont le nom serait *ala I Lat[obicorum]* (voir AnnÉp, 1974, 564); selon une autre lecture: *ala I Bat[avorum]* (AnnÉp, 1978, 696).

Récemment, en réexaminant l'inscription d'après la pierre, I. Piso propose dans la dernière ligne: *ala Fla[via...]* (voir ActaMN, 36/1, 1999, p. 81-86). Il s'agirait de l'*ala I Flavia Gaetulorum,* troupe appartenant à l'armée de la Mésie Inférieure (bibliographie essentielle: J. E. H. Spaul, *Ala*², p. 124-125); envoyée temporairement par Trajan en Pannonie Inférieure (vers 114: CIL, XVI, 61) et puis par Hadrien en Dacie (vers 118; à cette occasion, elle aurait construit le camp de Boroşneul Mare), elle revenait ensuite (vers 120: AnnÉp, 1997, 1776) en Mésie Inférieure.

A notre avis, cette énigmatique troupe serait tout autre: *ala I Flavia Britannica milliaria civium Romanorum* (voir à ce propos Spaul, *Ala*², p. 68-71). Cette troupe (attestée en Pannonie Inférieure en 102: CIL, XVI, 47) participa à la guerre dace de Trajan (AnnÉp, 1980, 496), étant mentionnée dans les diplômes militaires de *Dacia* du 14 octobre 109 (AnnÉp, 1990, 860; RMD, 148) et du 2 juillet 110 (CIL, XVI, 163); après sa rentrée en Pannonie (voir le diplôme de Tokod toujours du 10 juillet 110: CIL, XVI, 164), elle fut envoyée dans la guerre contre les Parthes (CIL, XVI, 61). Revenue d'Orient, elle séjourna de nouveau temporairement en Dacie (à cette occasion, à l'ordre de l'empereur Hadrien, elle édifia le camp de Boroşneul Mare). Puis la troupe revint définitivement en Pannonie Inférieure, ainsi qu'il résulte du diplôme de Gherla du 10 août 123 (AnnÉp, 1973, 459; RMD, 21): *[idem in ala] Britann(ica) c(ivium) R(omanorum) quae est in Pannon(ia) Inferiore.*

---

[47] CIL, XVI, 61; RMD, 87.

[48] CIL XVI, 163 (= IDR, I, 3) şi 164.

[49] Despre castrul de la Boroşneul Mare: N. Gudea, *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, extras din Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz, 44, 1997, p. 64.

[50] Vezi nota 1.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

DATE NOI CU PRIVIRE LA LOCALIZAREA CASTRULUI ROMAN *RUSIDAVA*

CONSTANTIN PREDA[*]
AURELIA GROSU[**]

Una din problemele cercetării Limesului Alutanus, care îşi aşteaptă încă o rezolvare, este şi aceea a localizării castrului roman *Rusidava*. În istoriografia românească s-a încetăţenit opinia, potrivit căreia *Rusidava* urmează a fi plasată în apropiere de Drăgăşani, la Momoteşti[1]. După cum se ştie, poziţia geografică şi numele castrului figurează în Tabula Peutingeriană. Din această hartă antică rezultă că *Rusidava* se află la 24.000 paşi la nord de *Acidava*, azi Enoşeşti, jud. Olt. Luându-se în calcul distanţa dintre cele două castre, corespunzătoare a 36,64 km, *Rusidava* a fost localizată în zona oraşului Drăgăşani, adică la limita nordică a celor 24.000 paşi[2].

În ciuda tuturor aparenţelor, o asemenea localizare nu a fost confirmată arheologic. Se vorbeşte totuşi de unele descoperiri întâmplătoare făcute la Momoteşti, printre care s-ar număra: temelii de construcţii, cărămizi, ceramică etc. Vestigiile respective, despre care se afirmă că ar fi fost recuperate de intelectualii din Drăgăşani, ar fi dispărut înainte de a fi văzute şi cercetate de un specialist[3]. Investigaţiile de teren întreprinse în mai multe rânduri de arheologi în această zonă nu au confirmat veridicitatea informaţiilor referitoare la aceste descoperiri, nici la Momoteşti şi în nici o altă parte a oraşului Drăgăşani.

În vremea din urmă, prof. Ion Ciucă din Drăgăşani a efectuat unele investigaţii de teren de suprafaţă, reuşind să culeagă informaţii cu privire la apariţia unor antichităţi romane, de-a lungul timpului, I. Ciucă vorbeşte despre forma şi dimensiunile castrului, de zidul de incintă, care ar fi fost construit din cărămidă, de două şanţuri de apărare, de ceramică romană şi dacică, de o cărămidă cu ştampila COH ..., etc. pe aceste temeiuri s-a ajuns la concluzia că *Rusidava* urmează să fie plasată la Strejeştii de Jos[4].

---

[*] Bucureşti

[**] Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Olt, Slatina

[1] Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, 1880, p. 91; idem, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, 1900, p. 120-126; V. Cristescu, *Istoria militară a Daciei romane*, 1937, p. 124 şi bibliografie, p. 127; D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. IV-a, 1978, p. 298 şi 354; idem, *Oraşe, târguri şi sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1968, p. 366.

[2] Tabula Peutingeriană, VII, 4; Gr. Tocilescu, *op şi loc cit.*; idem, *Monumentele epigrafice şi sculpturale ale Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti*, 1902-1903, p. 211; idem, *Manuscrisele de la Biblioteca Academiei Române*, f. 6-15.

[3] D. Tudor, *op.* şi *loc. cit.*

[4] I. Ciucă, în „Revista istorică“, I, 1990, nr. 9-10, p. 897-900.

Pornind de la aceste informaţii preliminare, Cristian Vlădescu, de la Muzeul Militar Central, a întreprins un sondaj în anul 1984, în locul unde s-a semnalat prezenţa de urme arheologice. Din păcate, rezultatele obţinute în urma acestor prime investigaţii arheologice nu se cunosc.

În scopul de a verifica cele consemnate de I. Ciucă şi de a obţine date suplimentare verificabile, menite să contribuie la clarificarea acestei probleme, Muzeul Judeţean de Istorie şi Artă Olt, în colaborare cu Facultatea de Istorie a Universităţii Hyperion, au întreprins în anul 1996 câteva sondaje arheologice. Întrucât o cercetare arheologică de oarecare proporţii nu era posibilă din cauza gospodăriilor, care acoperă întreaga zonă unde s-au semnalat urme de antichităţi romane, săpăturile s-au restrâns doar la o suprafaţă de teren relativ redusă, aflată la extremitatea de nord-est a acestui sector arheologic.

Terenul în cauză este situat pe terasa dreaptă a Oltului, întinzându-se pe suprafeţele ocupate în prezent de gospodăriile şi proprietăţile locuitorilor Ion Tomescu şi V. Bica. În acest punct, terasa este cea mai ridicată, faţă de terenul înconjurător, atingând înălţimea de circa 3 m faţă de nivelul drumului naţional (E 64), care delimitează spre est întreagă această zonă. Latura de nord este mărginită de o mică vâlcea naturală, amenajată şi folosită, după unele aparenţe, ca şanţ de apărare.

Cercetările întreprinse aici constau în trasarea şi săparea a cinci secţiuni. Prima dintre acestea (S. I), orientată N-S, are lungimea de 26 m şi lăţimea de 2 m. o a doua secţiune (S. II), lungă de 16, 50 m şi lată de 2 m, a fost trasată pe aceeaşi direcţie N-S, paralelă cu prima, ambele devenind în final o suprafaţă. Cea de-a treia (S. III), cu lungimea de 14, 50 m şi lăţimea de 2 m, a fost orientată E-V, cu scopul de a sonda terenul înspre interiorul terasei. A patra secţiune (S IV), lungă de 10 m şi lată de 2 m, s-a trasat pe aceeaşi direcţie E-V, având drept scop clarificarea unor situaţii arheologice apărute în secţiunile anterioare. Ultima secţiune, cea mai mică, a fost plasată în marginea terasei, având dimensiunile de 5 x 2 m şi orientată E-V. (fig. 1).

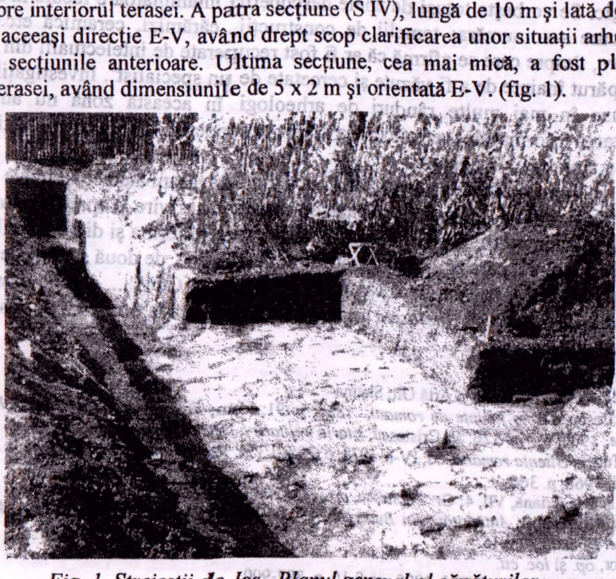

Fig. 1. Strejeştii de Jos. Planul general al săpăturilor.

În zona centrală a săpăturilor, la adâncimea de 0, 50 m, s-a dat peste un mare pavaj de cărămizi. Pentru dezvelirea lui a fost necesară extinderea în suprafaţă a cercetărilor. Astfel s-a constatat că pavajul s-a păstrat intact, constând din cărămizi cu dimensiunile de 0, 27 x 0, 32 m. forma lui este rectangulară, cu laturile de 11, 70 x 6, 60 m, cu faţa principală spre est. La limitele pavajului nu se remarcă nici o urmă de zidărie, care să ne indice apartenenţa acestuia la o anumită construcţie. Doar la limita nordică s-a înregistrat prezenţa unei linii de cărămizi mari, care mărgineau pavajul pe o lungime de 3, 10 m. (fig. 1 şi fig. 2).

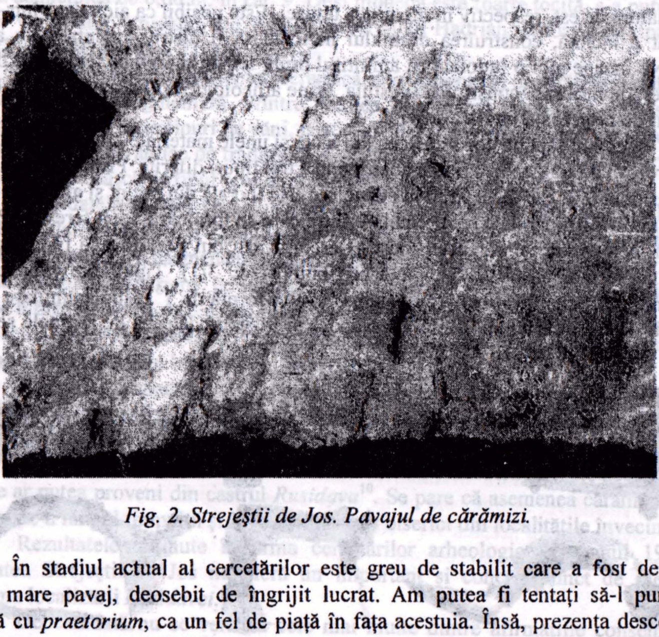

Fig. 2. Strejeştii de Jos. Pavajul de cărămizi.

În stadiul actual al cercetărilor este greu de stabilit care a fost destinaţia acestui mare pavaj, deosebit de îngrijit lucrat. Am putea fi tentaţi să-l punem în legătură cu *praetorium*, ca un fel de piaţă în faţa acestuia. Însă, prezenţa descoperirii respective în colţul de N-E al zonei arheologice şi nu către centrul acesteia, cum ar fi de aşteptat, ca şi absenţa oricăror urme evidente de construcţii din vecinătate sau alte indicii, nu sunt în măsură să susţină o astfel de eventualitate. Oricum, un astfel de pavaj, pentru realizarea căruia s-a utilizat un număr impresionant de cărămizi, trebuie să fi avut o destinaţie de importanţă majoră.

Printre descoperirile demne de menţionat se mai numără apariţia, în S. III, a unui pavaj de pietriş, lat de 2 m, care mărgineşte, spre vest, parte din pavajul de cărămidă. Acesta este orientat N-S şi ar putea reprezenta, după cum ne arată şi urmele lui din S. IV, un fragment dintr-un drum din interiorul acestui punct arheologic.

În secţiunea III, la distanţa de 7, 50 m de la capătul ei de est, s-a descoperit un şir de cărămizi şi altele dărâmate, împreună cu urme de lipitură arsă (chirpici), reprezentând, probabil, resturile unor temelii de zid. (fig. 1).

O situaţie mai puţin clară din punct de vedere stratigrafic se întâlneşte pe latura de nord a săpăturii. Mai exact la capetele celor două secţiuni (S. I şi S. II). Spre deosebire de principala zonă săpată, unde urmele de cultură se opresc în jurul adâncimii de 0,60 m, aici stratul de depuneri arheologice măsoară peste 1 m grosime şi cuprinde un amestec de cenuşă, chirpici, lemn carbonizat, resturi de cărămizi, fragmente ceramice etc. Ne-am fi aşteptat ca aici, unde se află şi marginea eventualului şanţ de apărare, să întâlnim urme ale zidului de incintă. Din păcate, nu am dat de nici un indiciu în acest sens. Este posibil ca acesta, dacă a existat, să fi fost demontat în întregime de săteni de-a lungul timpului. Urme ale eventualei incinte nu au fost sesizate nici pe latura de est, respectiv în marginea terasei. Este posibil ca aici, dacă într-adevăr a existat o incintă, construirea drumului naţional să fi distrus în întregime această latură. Nu încape nici o îndoială că amintitul drum a tăiat marginea terasei pe direcţia N-S, operaţie necesară construirii acestuia, urme arheologice fiind încă vizibile la baza terenului de pe această latură a şoselei.

În cursul săpăturilor s-au scos la iveală şi unele materiale arheologice romane. Este vorba, mai întâi, de trei fibule aparţinând a trei tipuri diferite. Prima dintre acestea, descoperită în S. I, car. 2, la 0, 30 m adâncime este lucrată din argint şi are arcul format din trei ramificaţii paralele semicirculare între care se formează două ferestre. Piciorul este plat, gen papuc. Acul, care lipseşte, pare a fi fost din fier, dovada fiind făcută de urmele ce se mai păstrează pe piciorul fibulei. (fig. 3/1). Tipul este cunoscut sub denumirea de „Scharnierfibel“ (cu balama) sau în formă de T[5]. Fibule similare se mai cunosc în Dacia la Bucium, Moigrad, Napoca şi Ilişua şi datează de la finele sec. II şi primele decenii ale sec. III d. Ch[6].

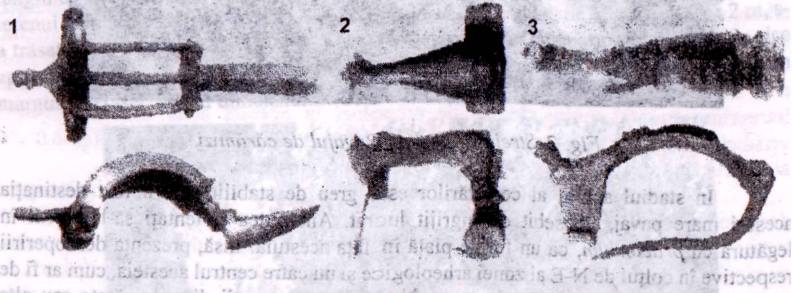

Fig. 3. Strejeştii de Jos. Fibule romane, sec. II-III.

Cea de-a doua fibulă, lucrată din bronz, s-a găsit în S. III, car. 4, la adâncimea de 0, 30 m (fig. 3/2). Tipul este apropiat de cel cunoscut în lumea germană sub numele de „Kniefibel“[7] (fibule cu genunchi). După unele cercetări recente, acest tip de fibulă este specific părţii de nord a provinciei Dacia, întâlnindu-se cu precădere în castre.

---

[5] I. Kovrig, în „Dissertationes Pannonicae“, II, 1937, 4, p. 123-124, pl. XVII şi p. 179-180, pl. XXVIII, 1.

[6] N. Gudea şi V. Lucăcel, în „Acta Musei Porolissensis“, 3, 1979, p. 348-349, pl. XXIV, denumite în formă de T sau „mit umgeleten Bügel“; M. Takács, S. Cociş şi A. Rustoiu, în „Acta Musei Napocensis“, 32, 1995, pl. V, 29; D. Protase, C. Gaiu, *Castrul roman de la Ilişua*, Bistriţa-Năsăud, 1997, pl. LXXIV, 1.

[7] O. Almgren, *Studien über nordeuropëische Fibeln*, Bonn, 1975, p. 64-66.

Descoperiri mai însemnate sunt semnalate la Porolissum, Buciumi, Gherla şi Micăsasa[8]. Din punct de vedere cronologic, acest tip de fibulă se plasează, ca şi primul, în ultima parte a sec, II şi primele decenii ale secolului următor. Ultima dintre fibule, tot din bronz, s-a descoperit în peretele despărţitor dintre S. I şi S. II, la aceeaşi adâncime ca şi celelalte două (fig. 3/3). Tipul se încadrează în grupa fibulelor „puternic profilate", cu analogii în descoperirile de la Bucium şi Moigrad[9], şi se datează în a doua jumătate a sec. II şi eventual şi la începutul sec. III d. Chr.

Printre descoperiri se numără şi o monedă de bronz, un dupondius, apărută în S. I, la adâncimea de 0,60 m, în car. 9. Deşi moneda este foarte tocită, s-a putut stabili că este vorba de o emisiune din vremea împăratului Hadrian, probabil de tipul BMC, 1167 (?), datând din anul 119.

În mod oarecum neaşteptat, ceramica este prezentă în cantităţi destul de reduse şi numai în stare fragmentară. Printre acestea se remarcă fragmenta de vase de uz comun, provenind de la tipuri de căni, ceşti, farfurii şi amorfe. La acestea se adaugă şi câteva fragmente ceramice de tradiţie dacică, lucrate cu mâna, în rândul cărora se află şi parte dintr-o ceaşcă de tipul bine cunoscut şi mult răspândit în cultura veche dacică.

Din datele culese de la locuitorii din vecinătatea acestui punct arheologic rezultă că aici, în locuri şi ocazii diferite, s-au descoperit urme de construcţii din cărămidă şi piatră. De asemenea, se spune că din aceeaşi zonă arheologică ar proveni şi unele cărămizi „cu scriere" pe suprafaţa lor. Dispariţia acestora nu ne dă posibilitatea doar de a presupune că este vorba de eventualele ştampile de unitate militară. Tot din acest sector arheologic provine o însemnată cantitate de cărămizi folosită în construcţia conacului Buzeştilor şi a bisericii din localitate.

Cu prilejul săpăturilor efectuate de I. Barnea la biserica medievală de la Stăneşti, com. Lungeşti, situată la circa 5 km vest de Strejeştii de Jos s-au descoperit, în ruinele acesteia, cărămizi romane, un cap de leu din piatră şi o inscripţie în limba greacă din primele decenii ale sec. III d. Chr. Autorul consideră că toate aceste vestigii romane ar putea proveni din castrul *Rusidava*[10]. Se pare că asemenea cărămizi au fost utilizate de-a lungul timpului şi la ridicarea altor biserici din localităţile învecinate.

Rezultatele obţinute în urma cercetărilor arheologice din anul 1996 din localitatea Strejeştii de Jos ne oferă un important şi concret punct de plecare în problema localizării *Rusidavei.*

Deocamdată nu se verifică cele mai multe dintre afirmaţiile consemnate în nota publicată de I. Ciucă. Înainte de toate trebuie să apreciem ca fiind nefondate informaţiile cu privire la forma şi dimensiunile castrului, oferite cu atâta exactitate de autor. Ţinem să precizăm că, din nefericire, până în prezent nu dispunem de nici-o urmă concretă a zidului de incintă şi cu atât mai puţin de conturul şi dimensiunile acestuia. De asemenea, nu credem, după cum se prezintă configuraţia terenului, în existenţa a două şanţuri şi valuri de pământ, care înconjurau castrul. În aceiaşi situaţie de incertitudine se prezintă şi datele referitoare la tehnica de construcţie a drumului roman de aici, în afara unor observaţii directe, prin săpături arheologice, precum şi opinia potrivit căreia apele pârâului Mamu, situat la mare distanţă, ar fi contribuit la distrugerea castrului.

---

[8] N. Gudea şi V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 334-335, pl. XI; idem, *Castrul roman de pe vârful dealului Pomet-Moigrad*, Zalău, 1997, p. 123; idem, în „Acta Musei Porolissensis", 3, 1979, p. 297-299, pl. VI-VII; S. Cociş, R. Ardevan şi R. Pintea, în „Acta Musei Porolissensis", 16, 1992, p. 328; S. Cociş şi C. Oproiu, în „Acta Musei Napocensis", 36/1, 1998, p. 198-199 şi 126, pl. VII-VIII; I. Mitrofan şi S. Cociş, în „Acta Musei Napocensis", 32, 1995, p. 433-434, pl. II-III; M. Takács. S. Cociş şi A Rustoiu, *op. cit.*, p. 455, pl. V, 29; R. Ciobanu şi N. Rodean, în „Apulum", 34, 1997, p. 188, fig. 6/4.

[9] I. Kovrig, *op. cit.*, p. 212, pl. X, 99-100; N. Gudea şi V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 325, pl. II, 15 şi p. 326.

[10] I. Barnea, în „Materiale şi cercetări arheologice", IX, 1970, p. 345-351.

În al doilea rând nu se poate confirma, cel puţin în stadiul actual al cercetărilor şi informaţiilor noastre, nici descoperirea, în perimetrul arheologic mai sus menţionat, de ceramică „terra sigillata“, opaiţe ştampilate, vârfuri de lance şi de săgeţi, cuţite şi chei romane, precum şi însemnate urme ceramice dacice găsite „chiar în interiorul castrului“[11]

Făcând abstracţie totală de inexactităţile publicate de I. Ciucă, după opinia noastră, bizuindu-ne, nu pe simple impresii şi obsesii, ci exclusiv pe observaţiile şi rezultatele săpăturilor noastre de la Strejeştii de Jos, în sectorul cercetat se află un important centru arheologic roman din sec. II-III d. Chr. Apariţia aici a unui pavaj, de proporţii, din cărămidă, atingând o suprafaţă de aproape 80 m^2, precum numărul enorm de mare de cărămizi folosite la construcţii medievale şi moderne din localitate şi din comunele învecinate ar putea servi drept argument în favoarea localizării aici a castrului roman *Rusidava*. Asemenea descoperiri nu sunt, de regulă, tipice unei aşezări civile. În sprijinul unei astfel de concluzii ar fi de luat în consideraţie şi distanţa dintre cele două castre, *Acidava* şi *Rusidava*, care măsoară circa 20 km, înscriindu-se oarecum în limitele celor mai multe dintre distanţele consemnate de Tabula Peutingeriană pentru limesul alutan inferior.

În cazul în care această nouă localizare a *Rusidavei* va fi pe deplin asigurată, atunci castrul *Pons Aluti* nu mai poate fi plasat în zona localităţii Ioneştii Govorei, acolo unde de fapt a fost căutat fără nici un rezultat concret, ci undeva mai la sud între localităţile Prundeni şi Zăvideni.

Pentru a înlătura eventualele rezerve ce ar mai putea exista în privinţa localizării *Rusidavei* este nevoie ca în viitor să se întreprindă cercetări suplimentare. Avem convingerea că acestea vor veni să confirme părerile noastre, ce se sprijină pe rezultatele unei prime şi utile cercetări arheologice.

---

[11] I. Ciucă, *op.* şi *loc. cit.*

NEW INFORMATION REGARDING THE LOCATION OF THE ROMAN CAMP *RUSIDAVA*

Abstract

The roman camp from *Rusidava* has been located until now, in keeping with the information from Tabula Peutingerian, in Drăgăşani.

However, this kind of processing hasn't been archaeological confirmed.

A few years ago urn archaeological roman setting from II-III centuries after Chr. was discovered in Strejeştii de Jos, Olt county. After a few archaeological tests performed here there were discovered: a big brick pavement with an area of about 80 square meters (fig. 1-2).

Safety pins (*fibulae*) of different types (fig. 3), roman ceramics of common use and a bronze coin from Hadrian. Within the framework of the same searching there were also traced out marks of foundations for brick constructions and of metalloid road.

All these archaeological discoveries permit the location of *Rusidava* in Strejeştii de Jos, at about 7 kilometers south from Drăgăşani.

Explanation of the figures:

Fig. 1. Strejeştii de Jos. General plane of the excavations.
Fig. 2. Strejeştii de Jos. Bricks floor.
Fig. 3. Strejeştii de Jos. Roman *fibulae*, 2nd-3th centuries.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

UNITĂȚILE MILITARE CE AU STAȚIONAT ÎN CASTRELE ROMANE DE LA BUMBEȘTI JIU*

VASILE MARINOIU
DUMITRU HORTOPAN**

Efectivele militare ce au staționat în castrele de la Bumbești Jiu, județul Gorj, au fost stabilite pe baza materialului epigrafic, litic și tegular. Acesta este prezent doar în cele două castre permanente, cele din punctele „Vârtop" și „Gară", el lipsind din castrul de marș de la Pleșa-Porceni.

Marele număr de ștampile militare aplicate pe cărămizi și țigle, precum și inscripția descoperită la *porta praetoria* castrului de la Bumbești Jiu „Gară", atestă prezența mai multor unități militare ce provin, atât din legiuni (*Legio V Macedonica, Legio IIII Flavia, Legio VII Claudia*) (fig. 1), cât și din trupe auxiliare regulate (*Cohors IV Cypria C[ivium]R[omanorum] și Cohors I Aurelia Brittonum Miliaria Antoniniana*).

În privința garnizoanei castrului din punctul „Vârtop", avem o singură ștampilă a legiunii a III-a Flavia, aplicată într-un cartuș *tabula ansata*, semnalată pe o cărămidă pătrată descoperită în anul 2000 în interiorul unei încăperi din termele de la sud de castrul cu val de pământ (fig. 2)[1].

Cele mai multe informații asupra efectivelor militare le deținem din inscripția și ștampilele descoperite în castrul din punctul „Gară". În acestea sunt amintite toate unitățile auxiliare menționate mai sus, pe care le prezentăm în ordinea numărului de descoperiri, al analizei materialului documentar și al ultimelor cercetări privind istoricul lor. Cele mai frumoase ștampile aparțin cohortei a IV-a Cypria[2], descoperite atât în castru, cât și în *vicus*-ul militar de la Bumbești Jiu „Gară". Aici s-au descoperit cinci tipuri de ștampile (fig. 3), pe care le prezentăm mai jos:

1. În cartuș *tabula ansata* (lung. = 9,5 cm; lat = 5 cm), litere capitale (î = 3 cm), imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 23,5 x 6 cm) care s-au descoperit în castru.

2. În cartuș dreptunghiular (lung. = 9,5 cm; lat = 5 cm), litere capitale (î = 3 cm), imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 24 x 6,5 cm) care s-au descoperit în castru.

---

* Comunicare susținută la simpozionul „Spada și gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Județean Argeș, 23 mai 2002.

** Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu", Târgu-Jiu

[1] V. Marinescu și D. Hortopan, *Cercetările arheologice de epocă romană din județul Gorj, în anul 2000*, în „Cronica cercetărilor arheologice - 2000", Suceava, 2001, p. 15.

[2] IDR II, p. 97-98, nr. 179, a, b, c, d.

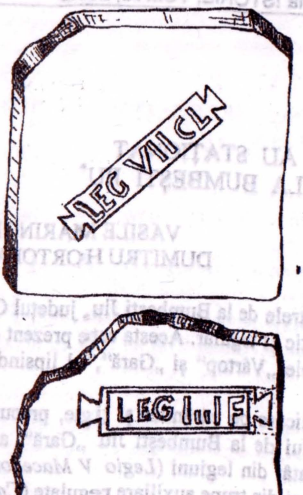

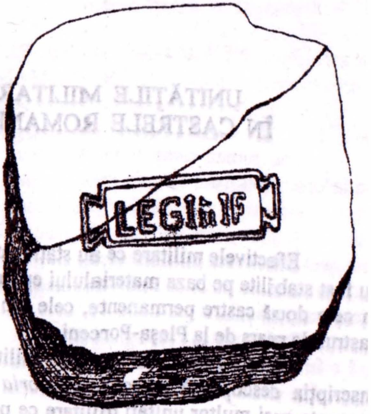

Fig. 1. Cărămizi cu ştampila unor legiuni descoperite la Bumbeşti Jiu „Gară" (1, 2 - după E. Bujor, 3 - după A. Bărcăcilă).

Fig. 2. Cărămidă cu ştampila legiunii a IIII-a Flavia Felix descoperită în termele vicus-ului militar de la Bumbeşti Jiu „ Vârtop" (2000).

3. În cartuş dreptunghiular (lung. = 8,3 cm; lat = 4 cm), litere capitale inversate (V are hasta din dreapta prelungită mai mult în jos, luând aspect de Y). Cărămizi de formă pătrată (18,3 x 18,3 x 7,5 cm) care au fost descoperite în terme.

4. În cartuş drept la un capăt şi semicircular la celălalt. Litere mai puţin reuşite, imprimare pozitivă. Cărămizi dreptunghiulare (36 x 24 x 5 cm), care au fost descoperite în *fossa* de pe latura de sud şi în interiorul castrului.

5. În cartuş dreptunghiular, semicircular la ambele capete (lung. = 5,3 cm; lat = 3,5 cm). Aceleaşi litere redate ca la tipul 3, dar mai puţin înalte, imprimare inversă. Cărămizi dreptunghiulare (fragment 21 x 15 x 5 cm) care s-au descoperit în terme.

Data formării unităţii nu este precizată în izvoare, ea fiind menţionată pentru prima dată în diploma militară datată între 103/107[3]. A făcut parte din trupele Moesiei Superior şi a luat parte la războiul cu dacii, rămânând la Bumbeşti Jiu (unde construieşte castrul în prima sa fază de pământ), în armata de ocupaţie, fiind amintită

---

[3] CIL XVI, 54, apud C. C. Petolescu, *Unităţile auxiliare din Dacia romană*, în „SCIVA", 46, 1995, 3–4, p. 253.

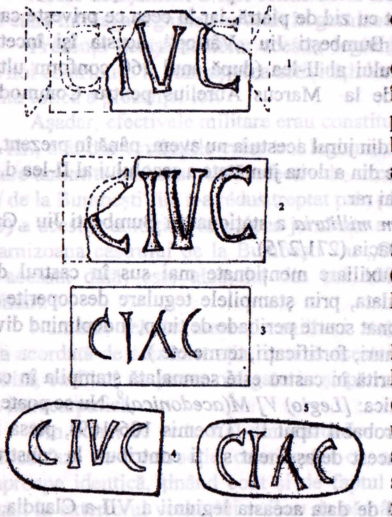

Fig. 3. Tipuri de ştampile ale cohortei a IV-a Cypria (CIVC) - descoperite în castrul şi vicus-ul militar de la Bumbeşti Jiu „Gară".

între trupele provinciei Dacia şi în diplomele militare din 14 octombrie 109 şi 17 februarie 110[4]: *IIII Cypria C(ivium) R(omanorum)*, ceea ce înseamnă că militarii acestei trupe primiseră cetăţenia pentru vitejie şi bravură în cursul războiului cu dacii, atribut ce apare şi în diploma din 103/107.

Unitatea avea un efectiv da 500 de militari pedestraşi (*quingenaria*) şi a staţionat la Bumbeşti Jiu încă din anul 106.

Un detaşament a fost dislocat la Polata (localitate la 25 km sud de Bumbeşti Jiu, unde s-au descoperit cărămizi şi ţigle cu ştampila acestei unităţi), el având un rol de supraveghere spre Pasul Vâlcan şi a staţionat, probabil, într-o mică fortificaţie (*spaecula*) de aici.

În a doua jumătate a secolului al II-lea, cohorta este trimisă de împăratul Marcus Aurelius în nordul Mării Negre[5] într-o misiune militară, pentru ca în diploma militară din anul 160 să o semnalăm în Moesia Superior[6] în vechea sa garnizoană, de unde ea venise în Dacia.

Ce-a de-a doua unitate care a lăsat urme în castrul de la Bumbeşti Jiu „Gară" a fost cohorta I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana, aceasta luând locul celei de mai sus. Este cunoscută doar din inscripţia de reconstrucţie a castrului cu zid de piatră din anul 201, descoperită la *porta praetoria* de către Gr. Tocilescu la sfârşitul secolului al XIX-lea. După mai bine de 40 de ani de când unitatea îşi avea garnizoana aici, se simţea nevoia refacerii fortificaţiei. De aceea în timpul împăraţilor Septimius Severus şi Caracalla „*muros cesp[iticios] castro[ru]m coh[ortis] I «A»[u]reliae Brittonum (millitariae) Antoniniana(e) vetust(ate) dil(apsos) «lapide eos» restitue(r)unt per O«ct»avium Iulianum leg(atum) ipso[rum] pr(o) pr(aetore)*"[7].

Supranumele *Antoniniana* este, se pare, un adaos ulterior (regravare) din perioada refacerii zidurilor de la *principia* castrului spre sfârşitul domniei lui Caracalla (215/216) atestate de inscripţia descoperită în această zonă, care aminteşte şi de guvernatorul provinciei Dacia *C. Iulius Septimius Castinus*[8].

---

[4] CIL XVI, 57 (= IDR, I, 2).

[5] ILS, 9161. Este amintit *L. Volusius, mil(es) coh(o)r(tis) Cypriae, (centuria) ael(ii) Secundi.*

[6] CIL, XVI, 111.

[7] CIL III, 14485 (= ILS 9179), IDR II, p. 95, nr. 174.

[8] M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti 1969, p. 88, IDR II, p. 96, nr. 175.

Unitatea avea un efectiv de 1000 de militari, probabil tot pedestraşi, având garnizoana în castrul pe care l-a refăcut cu zid de piatră, iar în ceea ce priveşte castrul de pământ şi *vicus*-ul militar de la Bumbeşti Jiu „Vârtop", acesta îşi încetează activitatea în a doua jumătate a secolului al II-lea (după anul 160 conform ultimei monede descoperită aici, un sesterţ de la Marcus Aurelius pentru Commodus - 175/177).

În castrul şi în *vicus*-ul militar din jurul acestuia nu avem, până în prezent, alte ştampile pe cărămizi sau ţigle, deoarece din a doua jumătate a secolului al II-lea d. Hr., acest obicei de ştampilare devine tot mai rar.

Cohorta I-a Aurelia Brittonum milliaria a staţionat la Bumbeşti Jiu „Gară", probabil, până la părăsirea provinciei Dacia (271/275).

Pe lângă cele două unităţi auxiliare menţionate mai sus în castrul de la Bumbeşti Jiu „Gară", mai sunt semnalata, prin ştampilele tegulare descoperite aici, detaşamente din trei legiuni ce au staţionat scurte perioade de timp, îndeplinind diverse acţiuni (militare şi de construcţii - drumuri, fortificaţii, terme etc.).

Astfel, pe o cărămidă descoperită în castru este semnalată ştampila în cartuş *tabula ansata* a legiunii a V-a Macedonica: *[Legio) V] M(acedonica)*[9]. Nu se poate data şi nu cunoaştem sigur nici tipul ei (probabil tipul I - Troemis 106-169), piesa fiind dispărută în prezent. Este posibil ca acest detaşament să fi contribuit la construirea castrului în prima sa fază.

Un alt detaşament, aparţinând de data aceasta legiunii a VII-a Claudia, este semnalat recent printr-o ştampilă descoperită în anul 1969, pe o cărămidă pătrată, în termele castrului (inedită). Ştampila, într-un cartuş *tabula ansata*, este aplicată în diagonală pe cărămidă, litere corect marcate în scriere monumentală: *LEG(IO) VII CL(AUDIA)*.

Ştampila face parte din tipul IV şi se încadrează în tipologia ştampilelor timpurii ale legiunii[10] (începutul secolului II), exemplare asemănătoare fiind descoperite la Drobeta, Gornea, Pojejena etc.

Acest detaşament a fost retras probabil încă din timpul împăratului Traian, în anul 116 care o foloseşte pentru a înăbuşi răscoala iudeilor din Cypru[11].

Tot în ruinele termelor (atât în punctul „Vârtop" - în anul 2000, cât şi în cel de la „Gară"[12] - în 1969) au fost descoperite două cărămizi ştampilate în cartuş *tabula ansata* cu litere corect marcate în scriere monumentală: *LEG(IO) IIII F(LAVIA)*. Ştampilele se încadrează în tipul III şi au fost utilizate în secolele II-III, ele fiind atestate şi la: Singidunum, Sirmium, Aquincum şi Mursa[13].

---

[9] A. Bărcăcilă, *op. cit.*, în BCMI, 1927, p. 44; IDR II, p. 79, nr. 178; E. Doruntiu-Boilă, *op. cit.*, în „SCIVA", 41, 1990, 3-4, p. 251-255.

[10] D. Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior şi Daciei. Legiunea a VII-a Claudia şi a IIII-a Flavia*, Cluj-Napoca 1983, p. 38-39.

[11] ILS, 9491; cf. D. Benea, *op. cit.*, p. 117.

[12] E. Bujor, *Lucrările de restaurare şi consolidare la castrul cu zid de piatră de la Bumbeşti Jiu (jud. Gorj)*, în „Materiale şi cercetări arheologice", A XV-a sesiune anuală de rapoarte arheologice, Braşov, 1981, (1983), p. 350.

[13] D. Protase, *Legiunea a IIII-a Flavia la nordul Dunării şi apartenenţa Banatului şi Olteniei de vest la provincia Dacia*, în „Acta Musei Napocensis", 4, 1967, p. 63; D. Benea, *op. cit.*, p. 162; V. Marinoiu şi D. Hortopan, *op. cit.*, p. 15.

Acest detașament a fost retras de la Bumbești Jiu, probabil în anii 118-119, atunci când întreaga legiune a revenit în garnizoana Singidunum[14].

Prezența detașamentelor acestor legiuni, pentru prima oară la Bumbești Jiu, aduce noi contribuții la cunoașterea activității lor în această zonă, stabilindu-se totodată și limita estică a prezenței lor.

Așadar, efectivele militare erau constituite în prima jumătate a secolului al II-lea d. Hr., atât din vexilațiile celor trei legiuni, cât și din cei 500 de militari ai unității auxiliare amintite mai sus. Acest efectiv de circa 800 militari, ce a staționat în ambele castre de la Bumbești Jiu, s-a redus treptat prin plecarea, în diferite etape (116, 118/119 și 160) a acestor unități. Din a doua jumătate a secolului al II-lea numărul militarilor din garnizoana castrului de la Bumbești Jiu „Gară“ (cel de la „Vârtop“ fiind părăsit după această dată) este alcătuită din cei 1000 de militari ai cohortei I Aurelia Brittonum.

Numărul relativ mare de militari staționați în acest castru, demonstrează atenția acordată de administrația romană acestei zone ce avea o importanță strategică deosebită, ea fiind un punct obligatoriu și permanent de trecere prin Pasul Vâlcan în Dacia intracarpatică.

Din punct de vedere al dimensiunilor castrului de la Bumbești Jiu „Gară“ în cele două faze de construcție, considerăm că, cel puțin în privința incintei, aceasta a fost aproape identică, ținând cont și de faptul că zidul de piatră al castrului a fost construit în exteriorul vechiului *vallum* de pământ, partea sa interioară jucând rolul de *agger* pentru zidul nou construit. El avea dimensiunile de circa 168 x 125[15] (peste 2,1 ha) și făcea parte din categoria castrelor de mărime mijlocie.

Complexul de fortificații romane de la Bumbești Jiu „Gară“ avea un rol important de apărare, supraveghere și control militar ale intrării în Pasul Vâlcan, precum și ale zonei submontane a Carpaților Meridionali. Aici era și un important punct de intersectare a căilor de comunicație, pentru drumurile strategice care veneau dinspre Drobeta sau Răcari spre Ulpia Traiana Sarmizegetusa, ori cel care pornea de aici spre est, de-a lungul zonei subcarpatice, spre Buridava făcând legătura cu drumul roman de pe Olt.

---

[14] D. Protase, *op. cit.*; D. Benea, *op. cit.*, p. 158 (afirmă că legiunea a fost retrasă încă din 114).

[15] *Istoria Românilor*, vol. II, București, 2001, p. 133.

THE ARMY CORPS WHICH STAYED IN THE ROMAN CAMPS AT BUMBEŞTI JIU

Abstract

The epigraphic, lithic and tegular stuff discovered to Bumbeşti Jiu in the settlements „Vârtop“ and „Gară“ certified the presence of several military corps, belonging both to the regulary corps, *legio V Macedonica, IIII Flavia, VII Claudia* and to the auxiliary regiments, *cohors IV Cypria C[ivium] R [omanorum]* and *cohors I Aurelia Brittonum milliaria.*

The most numerous stamps found at Bumbeşti Jiu in the *vicus* from its neighbourhood, belong to *cohors IV Cypria* the one which remained here since the end of the second Dacian war until in the ending half of the second century.

A relatively high number of soldiers garrisoned in the Roman camps from Bumbeşti Jiu proves the Roman's attention for this area. It had a strategical importance in that territory being an main access road through Vâlcan pass towards intracarpathian Dacia.

Explanation of the plates:

Fig. 1 Stamped bricks of some Roman Legion discovered at Bumbeşti Jiu „Gară“ (1, 2 - after E. Bujor; 3 - after A. Bărăcilă).

Fig. 2. Stamped brick of Legio IIII Flavia Felix discovered in *therma* of military *vicus* at Bumbeşti Jiu „Vârtop“ (2000).

Fig. 3. Types of Cohors IV Cypria stamps discovered in *castrum* and military *vicus* at Bumbeşti Jiu „Gară“.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CASTRELE ROMANE DE PE LINIA OLTULUI FĂGĂRĂŞEAN[*]

GHEORGHE DRAGOTĂ[**]

În perioada stăpânirii romane, zona văii Oltului a avut o deosebită importanţă strategică şi economică pentru provincia romană Dacia. Sud-estul Transilvaniei şi implicit zona din dreapta Oltului, de la cucerirea romană şi până în anii 118-119 era subordonată provinciei Moesia Inferior, iar după 118-119 şi până la 158, sau chiar până la 167, aparţinea provinciei Dacia Inferior.

Ca urmare a atacurilor sarmaţilor iazigi şi roxolani, Hadrian a luat măsuri de fortificare a graniţei estice, pe linia Oltului şi de reorganizare a provinciei cucerite de Traian, prin constituirea provinciilor Dacia Inferior şi Dacia Superior, foarte probabil în anii 118-119 d. H. Este posibil ca, la sfârşitul domniei lui Hadrian sau în vremea lui Antoninus Pius, valea Oltului făgărăşean să fi fost ataşată la Dacia Inferior, după cum indică numele trupelor auxiliare staţionate în castrele din această zonă: Cohors II Flavia Numidarum, la Feldioara, Cohors II Flavia Bessorum, la Cincşor şi Cohors III Galorum, la Hoghiz.

Cercetările arheologice efectuate în Ţara Făgăraşului, pentru epoca romană, au cuprins castrele de la Hoghiz, Feldioara şi, mai recent, Cincşor, ridicate tocmai în faţa (orientare nord-sud) aşezărilor dacice fortificate de la Arpaşul de Sus, Breaza şi a celei, probabil fortificată, de la Cuciulata[1], de pe „Pleşiţa Pietroasă".

Pe malul stâng al Oltului, la sud-vest de Hoghiz[2], se afla cel mai mare castru roman din sud-estul Transilvaniei (de fapt castrul era situat în hotarul localităţii Fântâna). În vremea stăpânirii romane, zona Hoghizului avea o mare importanţă strategică şi economică, constituind un punct unde se putea controla întreaga circulaţie de pe drumurile romane din sud-estul Transilvaniei.

Cercetarea sistematică a castrului de la Hoghiz (fig. 1) a început în 1948[3] şi s-a continuat până în anii 1975-1979[4]. Suprafaţa castrului însumează 3,6 hectare

---

[*] Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.

[**] Muzeul Ţării Făgăraşului, Făgăraş

[1] I. Glodariu, Fl. Costea şi I. Ciupea, *Comăna de Jos. Aşezările de epocă dacică şi prefeudală*, Cluj-Napoca, 1980, p. 22, 59 şi 63.

[2] K. Horedt, *Castrul roman de la Hoghiz*, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", I, 1953, p. 785-798; D. Protase, *Castre romane cu dublu zid de incintă descoperite în Dacia*, în „Sargetia", XIII, 1977, p. 196-200.

[3] K. Horedt, în „SCIV", 1, 1950, p. 24.

[4] Fl. Costea, *Repertoriul arheologic al Judeţului Braşov*, I, Braşov, 1995, p. 137.

(220x165m). El a avut o incintă dublă alcătuită din ziduri paralele legate din loc în loc cu ziduri transversale, având colțurile rotunjite și prevăzute cu câte un turn[5].

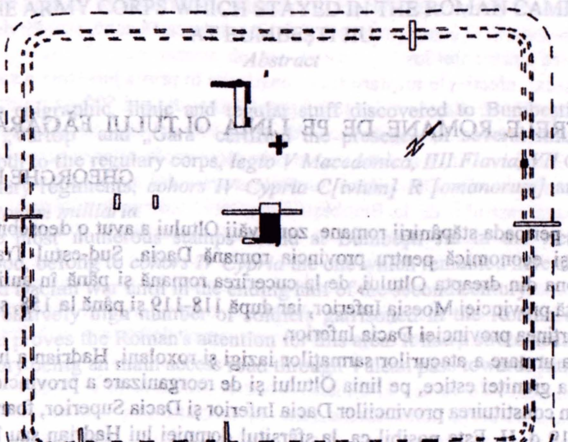

Fig. 1. Planul castrului de la Hoghiz.

Acest castru, împreună cu cele de la Caput Stenarum (Boița) și de la Angustia (Brețcu), prezintă – prin alcătuirea incintei duble – o particularitate, remarcată nu numai pentru castrele din colțul de sud-est al Transilvaniei, cu același gen de incintă[6]. În interiorul castrului au fost identificate câteva clădiri. Lângă castru se întindeau obișnuitele canabae. Pe celălalt mal al râului (în perimetrul actualei localități Ungra) exista o mare construcție romană de zidărie, un castellum (sau un burgus) menit să asigure capul podului dinspre nord. Sub ocrotirea acestei întărituri luase ființă și o așezare civilă. La Hoghiz, cea mai veche trupă militară romană cunoscută până acum era Ala I Asturum care, probabil, a ridicat castrul de pământ, imediat după cucerirea romană.

Cu prilejul săpăturilor, pe lângă alte materiale, s-au descoperit inscripții, olane și cărămizi ștampilate, care arată că aici și-au avut garnizoana, ori s-au aflat temporar, Ala I Asturum, o vexilație a Legiunii XIII Gemina, Numerus Illyricorum pe vremea lui Antoninus Pius și Cohors III Gallorum, staționată la Hoghiz de împăratul Marcus Aurelius, după războaiele marcomanice (167-172), care făceau parte din trupele auxiliare ale Daciei Inferioare[7]. Cunoscând mărimea castrului și existența a două întărituri învecinate, prezența simultană a mai multor unități militare este un lucru explicabil.

---

[5] C. M. Vlădescu, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, 1986, p. 81; idem, *Armata romană în Dacia Inferior*, București, 1983, p. 117.

[6] *Ibidem*, p. 82.

[7] Bakó Géza, în „SCIVA“, 26, 1975, 1, p. 141-146; idem, în „SCIVA“, 28, 1977, 2, p. 195-208.

Ca urmare a măsurilor de fortificare a graniţei estice, pe linia Oltului, Hadrian, a adus la Hoghiz o vexilaţie a Legiunii a XIII-a Gemina, care – pe lângă construcţia castrului – a ridicat şi un monument imperial de piatră, dedicat împăratului Hadrian[8].

Dintre descoperirile monetare din castru şi din aşezarea civilă din apropiere sunt semnalate în literatura de specialitate emisiuni de la împăraţii Traian, Hadrian[9], Antoninus Pius, Severus Alexander, Gordian al III-lea, precum şi emisiuni de după retragerea stăpânirii romane din Dacia.

În anul 1973 au început cercetările arheologice la Feldioara[10], unde a fost identificat cel de-al patrulea castru dinspre est, pe Oltul transilvan, şi al 45-lea în sistemul defensiv al Daciei romane, situat pe partea dreaptă a Oltului. Castrul era situat pe malul drept al Oltului, pe locul numit „Cetatea", spre satul Feldioara (com. Ucea, jud. Braşov). A fost distrus aproape jumătate de o inundaţie sau de un curs mai vechi al Oltului, deviat spre nord. Au fost cercetate laturile de nord-est şi nord-vest, păstrate pe 86 m şi, respectiv, 94 m[11] (fig. 2). Castrul avea formă patrulateră, cu colţurile rotunjite, fiind prevăzut la început cu val de pământ iar apoi cu zid de piatră. Se pare că a fost construit pentru controlul drumului de-a lungul Oltului.

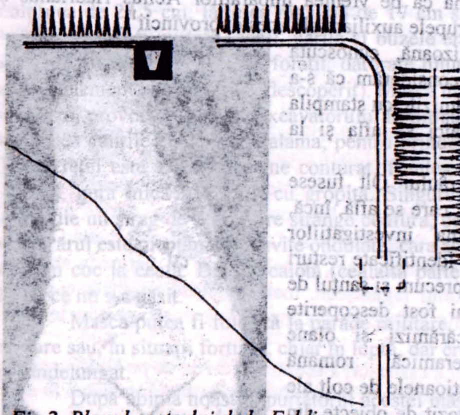

Fig.2. Planul castrului de la Feldioara.

Materialul arheologic este cel caracteristic pentru castre: materiale de construcţie (piatră, cărămizi, ţigle şi olane), unelte, arme, podoabe, monede etc. Pe baza materialului arheologic se poate presupune că, spre deosebire de castrele situate la sud de Carpaţi, viaţa fortificaţiei de la Feldioara s-a prelungit şi după mijlocul sec. III d.H. Mai mult decât atât, exista şi material arheologic databil în ultimele decenii ale sec. III d.H. care dă posibilitatea să se întrevadă o prelungire a vieţii în castru şi după părăsire.

Săpăturile arheologice au dovedit că în castrul de la Feldioara era locul de garnizoană al Corhotei II Flavia Numidarum, care a lăsat aici cărămizi (fig. 3) şi tegule (fig. 4) cu ştampilele COH (ors) NVMID (arum), C (ohors) N (umidarum) şi COH (ors) NVM (idarum) ANT (oniniana)[12]. Epitetul de „Antoniniana" îl poartă de la începutul sec. III, dovadă în plus a vieţii de lungă durată a castrului.

---

[8] V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina*, Cluj-Napoca, 1985, p. 69.

[9] C. Popa, *Castrul de la Hoghiz în lumina unor noi descoperiri monetare*, în „SCIVA", 3-4, 1990, p. 310.

[10] I. Pop, N. Gudea, *Castrul roman de la Feldioara (Făgăraş)*, în „Cumidava", VIII, 1974-1975, p. 39-54.

[11] *Ibidem*, p. 41.

[12] I. I. Pop, în „SCIVA", 26, 1975, 2, p. 289-292.

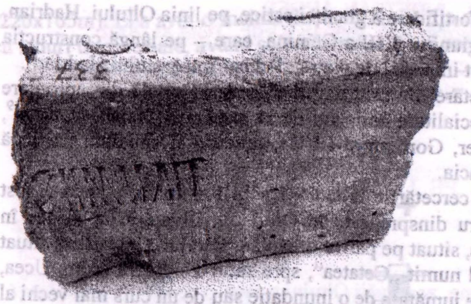

Fig. 3. *Feldioara. Cărămidă ştampilată.*

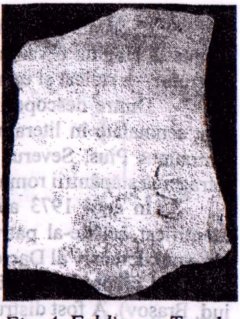

Fig. 4. Feldioara. Tegula.

Cohors II Flavia Numidarum a fost adusă în Dacia poate încă pe vremea războaielor de cucerire, sau cu prilejul evenimentelor din anii 117-118. Această unitate militară auxiliară mai este menţionată şi în diplomele militare ale Daciei Inferior din anii 129 şi 140, ceea ce înseamnă că pe vremea împăraţilor Aelius Hadrianus şi Antoninus Pius făcea parte dintre trupele auxiliare ale acestei provincii[13].

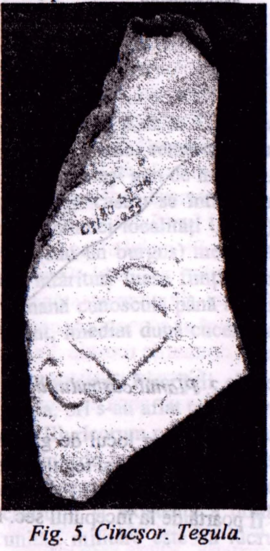

Fig. 5. Cincşor. Tegula.

Întrucât singura ei garnizoană, cunoscută până acum, se afla la Feldioara, considerăm că s-a stabilit aici încă de la început. Cărămizile cu ştampila COH:NUM:ANT denotă că tot aici se afla şi la începutul secolului al III-lea[14].

Tot pe malul drept al râului Olt fusese construit şi castrul de la Cincşor[15], care se află, încă, în curs de cercetare. În urma investigaţiilor arheologice de până acum, au fost identificate resturi din zidul de pe latura de nord-est, precum şi şanţul de apărare[16]. De asemenea, au mai fost descoperite fragmente de ţigle (fig. 5), cărămizi şi olane (ştampilate, fragmentare), ceramică romană provincială şi, recent, unul din bastioanele de colţ ale castrului, cel de SV[17], un mic depozit de obiecte din fier, cuie şi piroane din fier, o aplică şi o brăţară din bronz ş.a. În apropierea castrului roman în anul 1986, a fost descoperită întâmplător o mască de paradă (fig. 6).

---

[13] I. I. Russu, *Inscripţiile Daciei romane*, I, Bucureşti, 1975, p. 99-100 şi p. 108-109.

[14] I. Pop, *op. cit.*, p. 291-292.

[15] Idem, *Atestări recente ale cohortei II Flavia Bessorum la Cincşor*, în „Cumidava", XIII/2, 1983, p. 43-45.

[16] Costea Fl., *op. cit.*, p. 130.

[17] D. Isac şi A. Isac, *Noi date arheologice despre castrul roman de la Cincşor (jud.Braşov)*, în „Ephemeris napocensis", IV, 1994, p. 103-112.

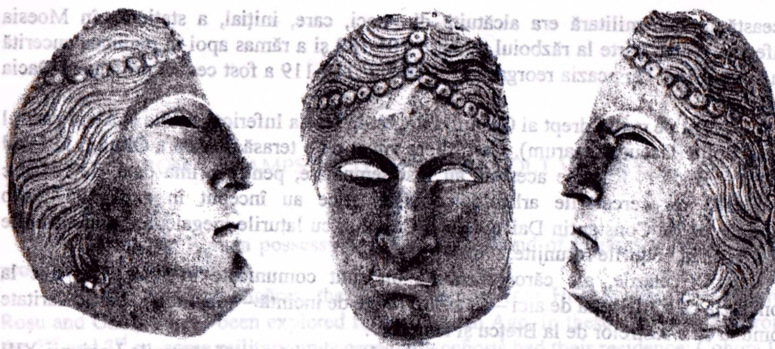

Fig. 6. Mască de paradă descoperită în apropierea castrului de la Cincşor.

Masca descoperită la Cincşor[18] înfăţişează o figură feminină, tipic romană. A fost confecţionată din bronz, prin turnare şi apoi finisare, având greutatea de 570 g, înălţimea de 24,5 cm, lăţimea maximă de 17 cm şi adâncimea reliefului de 14,5 cm. Pentru a putea fi purtată, ochii, nările şi buzele erau crăpate, iar de ambele părţi ale obrazului există câte două perforaţii, datorate niturilor de fixare a măştii de calotă – celălalt element al coifului (nedescoperit). Masca mai prezintă în zona creştetului unele perforaţii, provocate de cupa excavatorului în timpul scoaterii ei la lumină şi tot aici se pot vedea găurile cuiului de balama, pentru prinderea măştii de calotă şi în acest loc. Ovalul feţei este alungit şi bine conturat, fruntea proporţionată, nasul subţire (puţin acvilin), gura mică şi bărbia cu gropiţă. Singurul element de podoabă al măştii îl constituie un şirag de perle care strânge coafura, de la creştet către frunte şi de aici pe părţi. Părul este pieptănat în şuviţe ondulate, care acoperă şi urechile şi era – probabil – prins în coc la ceafă. Despre calotă (cealaltă parte a coifului) nu putem face referiri deoarece nu s-a găsit.

Masca putea fi folosită la parade militare, întreceri hipice pe echipe, exerciţii militare sau, în situaţii fortuite, chiar în luptă, dar era incomodă pentru a fi purtată timp mai îndelungat.

După opinia noastră, purtătorul acestei măşti făcea parte din cohorta II Flavia Bessorum, unitate militară romană, auxiliară, alcătuită din traci (besii erau unul din cele peste 100 de triburi tracice), care-şi avea atunci sediul în castrul de la Cincşor.

Pe baza analogiilor cu alte măşti asemănătoare precum şi a inventarului arheologic descoperit la Cincşor, masca poate fi datată în sec. II-III.

Suntem convinşi că viitoarele cercetări arheologice din această zonă ne vor ajuta să cunoaştem mai bine viaţa daco-romanilor de la Cincşor, în special, şi din Ţara Făgăraşului, în general.

Castrul de la Cincşor a fost identificat ca loc de staţionare a cohortei II Flavia Bessorum[19], stabilită aici încă din timpul războaielor de cucerire a Daciei. Se pare că această unitate militară era alcătuită din traci, care, inițial, a staționat în Moesia Inferior. A luat parte la războiul din anii 101-102 și a rămas apoi în regiunea cucerită cu acest prilej. Cu ocazia reorganizării din anii 118-119 a fost cedată provinciei Dacia Inferior[20].

---

[18] Gh. Dragotă, *Masca romană de bronz de la Cincşor (jud. Braşov)*, în „SCIVA“, 38, 1987, 3, p. 276-280.

[19] I. I. Russu, în „Acta Musei Napocensis“, 4, 1967, p. 86-88.

Tot pe malul drept al Oltului, integrat în Dacia Inferior, se afla situat și castrul de la Boița (Caput Stenarum). Castrul era situat pe o terasă deasupra Oltului, în locul numit " Ruda ". Ruinele acestuia au fost semnalate, pentru prima dată, de Grigore Tocilescu iar cercetările arheologice sistematice au început în anul 1957, sub conducerea lui Constantin Daicoviciu[21]. Castelul, cu laturile inegale, are dimensiunile 47 x 41 m și colțurile rotunjite.

Cercetările, ale căror rezultate nu sunt comunicate în întregime, duc la concluzia că fortificația de aici – cu ziduri duble de incintă – constituie o particularitate comună cu a castrelor de la Brețcu și Hoghiz[22].

Având în vedere că unele cărămizi descoperite poartă ștampila Legiunii XIII Gemina și după monedele de la Marc Aureliu, s-a ajuns la concluzia că acest castru de la Boița a fost construit de un detașament al acestei legiuni, în a doua jumătate a sec. II și a fost folosit până la retragere[23].

Prin poziția sa la 1 km de gura pasului Turnu Roșu, castrul de la Caput Stenarum avea o deosebită importanță, atât pentru apărarea graniței provinciei Dacia Inferior cât și pentru supravegherea pasului din interiorul arcului carpatic și a drumului care se bifurca aici.

În timpul provinciei, regiunea dintre Olt și Munții Făgăraș era închisă și supravegheată, în est prin castrul de la Râșnov (Cumidava), în vest prin castrul de la Turnu Roșu (Caput Stenarum), iar puțina populație pe care o avea (căci este imposibil de admis, ca practic, să fie strămutată întreaga populație dacică în interiorul provinciei) fiind supravegheată prin castrele de la Hoghiz, Feldioara și Cincșor. Astfel, prin acest sistem de castre se asigura securitatea frontierei de sud a Daciei intra-carpatine.

Din cele prezentate se desprinde, deci, concluzia că, în perioada stăpânirii romane a zonei limitrofe văii Oltului făgărășean, toate unitățile auxiliare cunoscute până acum din castrele de la Hoghiz, Feldioara și Cincșor aparțineau provinciei Dacia Inferior.

Cercetarea în anii următori a castrelor, a așezărilor civile de pe lângă acestea și a altor așezări rurale, va aduce o sumă de noi date privitoare la locuirea zonei în epoca romană.

---

[20] *Ibidem.*

[21] C. Daicoviciu, în „Acta Musei Napocensis" , II, 1960, p. 652.

[22] C. M.. Vlădescu, *op. cit.*, p. 80.

[23] „Materiale și Cercetări Arheologice", VII, p. 420.

ROMAN CAMPS ON THE FĂGĂRAŞ OLT VALLEY

Abstract

During the Roman possession in Dacia, the Land of Făgăraş was part of the province Dacia Inferior.

In the Land of Făgăraş, the Roman camps from Hoghiz, Feldioara, Turnu Roşu and Cincşor have been explored for the Roman Age. In these camps dating from the 2nd and 3rd cc. some military units especially cohorts had their residence: Cohors III Gallorum at Hoghiz, Cohors II Flavia Numidarum at Feldioara, Cohors II Flavia Bessorum at Cincşor.

The archaeological materials discovered in the Roman camps lying on the banks of the River Olt, in Făgăraş, region, are characteristic of any other camps: building materials (stone, bricks, tiles and gutters tools, arms, jewels, coins as well as a great deal of Roman provincial ceramics.

The camp system in the Olt Valley guaranteed security for the southeast border of Transylvania.

The next archaeological researches in the Land of Făgăraş for the Roman period will give further information about the life and civilization of the Daco-Roman people in this region.

List of pictures:

Photo 1. Plan of Hoghiz camp.
Photo 2. Plan of Feldioara camp.
Photo 3. Stamped brick discovered in Feldioara camp.
Photo 4. Tegula mammata discovered in Feldioara camp.
Photo 5. Stamped tile discovered in Cincşor camp.
Photo 6. Parade mask discovered close to Cincşor camp.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

SEMNE PE FAŢADELE LATERALE ALE UNOR ALTARE ROMANE DIN OLTENIA

DOREL BONDOC[*]

În cele ce urmează, semnatarul acestor rânduri atrage atenţia asupra unor semne practicate pe faţadele laterale ale unor monumente romane din piatră (desenele au fost executate de Pena Mihaela, sincere mulţumiri). Este vorba despre trei altare din Dacia Inferior.

1. Cioroiul Nou, comuna Cioroiaşi, judeţul Dolj: altar votiv mithraic (fig. 1/1), executat din calcar nisipos. A fost descoperit în sondajul arheologic din anul 1938. Profilul superior este decorat pe abac cu un triunghi flancat de două acrotere uşor deteriorate, mai ales cea din stânga. Altarul conţine o inscripţie pe şase rânduri, cu litere înalte de 0,04-0,05m. Stare de conservare- bună. Dimensiuni: 0,86 x 0,35 x 0,34 m; Muzeul Olteniei, inv. I 5582/ 12537. Secolele II-III.

D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 1, SE 187; *Ibidem*, ed. 2, SE 301; *Ibidem*, ed. 3, SE 384; IDR, II, 145.

S I M	S(oli) I(nvicto) M(ithrae)
PRO SALV	pro salu(te)
SVA SVOR	sua suor-
VMQ C ANT	umq(ue) C. Ant(onius)
IVLIANVS	Iulianus
VLMS	v(otum) l(ibens) m(erito) s(olvit)

Soarelui nebiruit Mithra, în sănătatea sa şi ălor săi, C. Antonius Iulianus a îndeplinit făgăduinţa, cu dragă inimă şi după merit.

Altarul de mai sus prezintă un semn şi pe o faţadă laterală (fig. 1/2), situată la dreapta celei pe care este scrisă inscripţia. Semnul (fig. 1/3) se găseşte în partea dreaptă a profilului superior, la 0,06 m de latura de sus şi 0,04 m, de latura dreaptă a faţadei. Este săpat mai adânc decât literele inscripţiei mithraice. Faptul denotă că poate fi datat mai târziu decât inscripţia. În ceea ce priveşte semnificaţia semnului, se pot emite două ipoteze: fie avem de-a face cu un semn de pietrar, fie este vorba despre un chrismon. Cred că ultima este cea mai probabilă. Semnul ar putea să reprezinte partea superioară a unei *crux monogrammatica*, cu un P în vârf.

Înălţime- 0,028 m. Secolul IV (?).

XP Χρ(ιστός)

---

[*] Muzeul Olteniei, Craiova

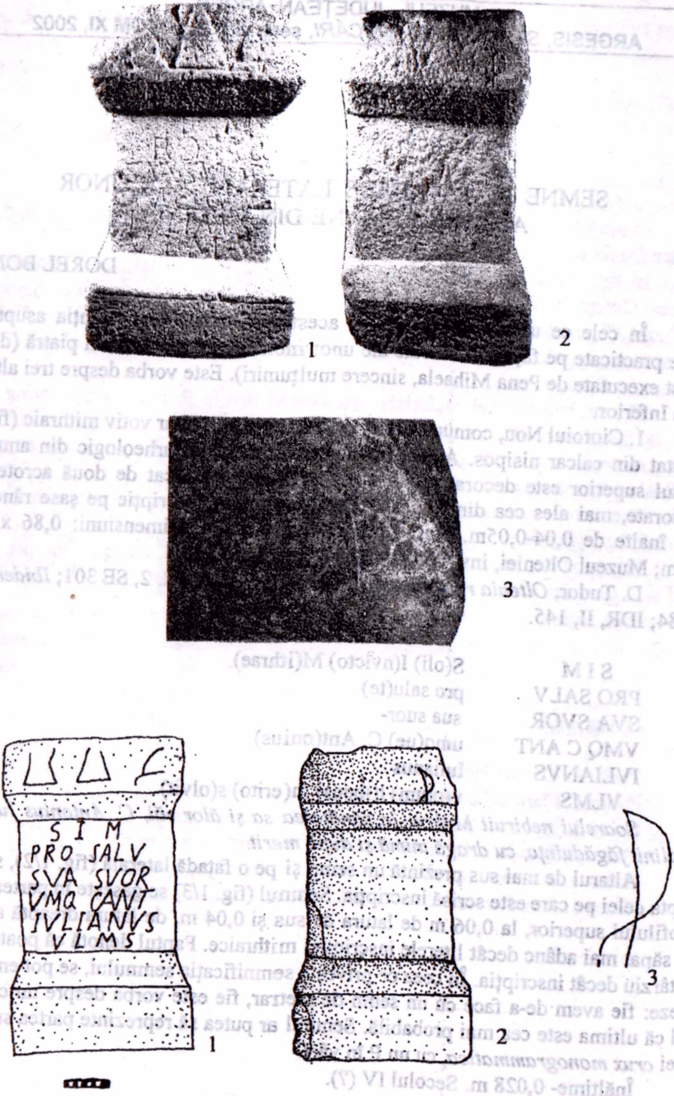
1
2
3
S I M
PRO SALV
SVA SVOR
VMQ CANT
IVLIANVS
V L M S
1
2
3

Fig. 1. Altarul roman de la Cioroiul Nou.

Este de remarcat faptul că semnul a fost gravat destul de sumar, în comparaţie cu inscripţia mithraică. De asemenea, diferă şi modul de inscripţionare. Este clar că semnul a fost executat de un alt lapicid decât în cazul inscripţiei. Mai dă de gândit şi faptul că semnul a fost schiţat pe o faţadă alăturată celei pe care se află inscripţia mithraică. Pare a fi vorba despre o execuţie prudentă, timidă, ca şi când lapicidul nu ar fi dorit ca semnul său să atragă atenţia.

Dacă este vorba despre un chrismon, atunci acesta a fost executat ulterior inscripţionării altarului. În acest caz piesa a fost supusă unui proces de „creştinare". Se mai poate presupune că membrii comunităţii de la Cioroiul Nou nu erau pe deplin convinşi de necesitatea acestui proces. Numai aşa s-ar putea explica poziţionarea oarecum ferită, ascunsă, semnul trebuind practic să treacă neobservat. Din acest punct de vedere nu este de mirare că semnul în discuţie a scăpat editorului inscripţiei, dealtfel un epigrafist foarte atent.

2. Orlea, judeţul Olt: altar votiv (fig. 2/1), executat din calcar. A fost descoperit într-o surpătură a malului Dunării, în anul 1932. Partea superioară (abacul) a fost ruptă cândva; actualmente cele două fragmente sunt lipite.

Altarul nu prezintă elemente de decor, ci numai o inscripţie de cinci rânduri. Literele sunt înalte de 0,035-0,045 m şi au fost îngrijit executate. Stare de conservare-bună. Dimensiuni: 0, 57 x 0,21 x 0, 22 m; Muzeul Olteniei, inv. I 5585/15275. A fost datat de către D. Tudor, la sfârşitul secolului II.

D. Tudor, în „BCMI", 1933, p. 77; Idem, în „Arhivele Olteniei", 1936, p. 111, nr. 6; Idem, *Oltenia romană*, ed. 1, SE 203; *Ibidem*, ed. 2, SE 318; *Ibidem*, ed. 3, SE 470; IDR, II, 308.

I O M	I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
P IVLIVS	P(ublius ?) Iulius
VITALIA	Vitalia-
NVS EX	nus ex
VOT P	vot(o) p(osuit)

Lui Iupiter cel prea bun şi prea mare. Publius Iulius Vitalianus i-a pus închinarea.

Pe o faţadă laterală (fig. 2/2) situată în partea dreaptă a inscripţiei ioviene a fost scrijelit un semn (fig. 2/3). Actualmente greu lizibil, semnul care seamănă cu un chrismon (?), are o înălţime- 0, 056 m. Este plasat în jumătatea superioară, aproape de mijloc, la 0, 09 m distanţă de latura de sus şi 0, 03 m distanţă faţă de latura dreaptă a faţadei altarului. Sub semn şerpuieşte o linie lungă de 0, 064 m. La fel ca în cazul anterior, în privinţa semnificaţiei semnului există două posibilităţi: fie este un semn de pietrar, fie este un chrismon. În cazul ultimei variante am avea schiţată partea superioară a unei *crux monogrammatica*, cu un P în vârf.

Înălţime- 0,056m. Secolul IV (?).

XP	Χρ(ιστός) ?

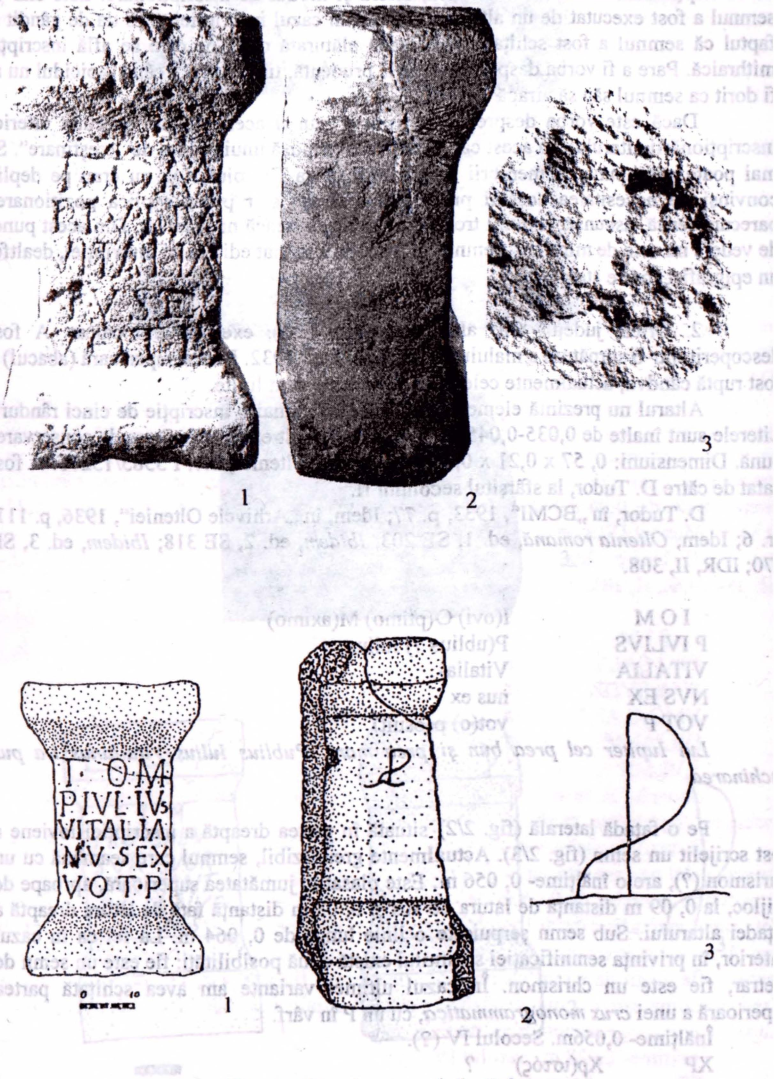
1
2
3
I O M
P IVL IVs
VITALIA
N·V·SEX
VOT·P
0 10
1
2
3

Fig. 2. Altarul roman de la Orlea.

Apariţia unui semn creştin la Orlea, nu ar surprinde, întrucât pe teritoriul acestei localităţi au mai fost descoperite urme creştine. Surprinde însă schematismul semnului, precum şi faptul că a fost săpat pe o faţadă alăturată celei pe care se află inscripţia ioviană. Probabil, este vorba despre aceeaşi precauţie, motivată de diferenţa de convingeri religioase.

3. Slăveni, comuna Gostavăţu, judeţul Olt: altar votiv fragmentar (fig. 3/1), executat din calcar. Din piesă s-a păstrat numai partea inferioară. A fost descoperit în pretoriul castrului, cândva între 1962-1965 (dată neprecizată). Nu prezintă elemente de decor. Din inscripţie s-au păstrat fragmentar în momentul publicării numai ultimele două rânduri; litere înalte de 0,04 m. Actualmente, primul dintre cele două rânduri este distrus, iar cel de-al doilea este greu de descifrat. Starea de conservare a piesei este slabă.

Dimensiuni: 0, 46 x 0, 34 x 0, 30 m; Muzeul Olteniei, inv. I 47802.

Secolele II-III.

D. Tudor, în „SCIV“, 17, 1966, 3, p. 597, nr. 8; Idem, *Oltenia romană*, ed. 3, 448; IDR, II, 506.

... R AVRE	[Au]r(elius) Aure-
LIANVS SES	lianus ses(quiplicarius)

... *Aurelius Aurelianus, sesquiplicarius, (a pus aceasta).*

Altarul prezintă pe faţada laterală (fig. 3/2) situată la stânga inscripţiei, un semn indescifrabil (fig. 3/3). Este plasat la 0,22 m distanţă de latura superioară şi 0, 07 m distanţă faţă de latura dreaptă a faţadei. Pare să fie vorba despre un semn de pietrar.

Înălţime- 0,05 m. Secolele II-III.

Cu siguranţă, cele trei piese cu însemne laterale descrise mai sus, nu sunt unice; în muzee sau lapidarii mai există multe astfel de cazuri. Ca atare, se impune reexaminarea lor cu atenţie.

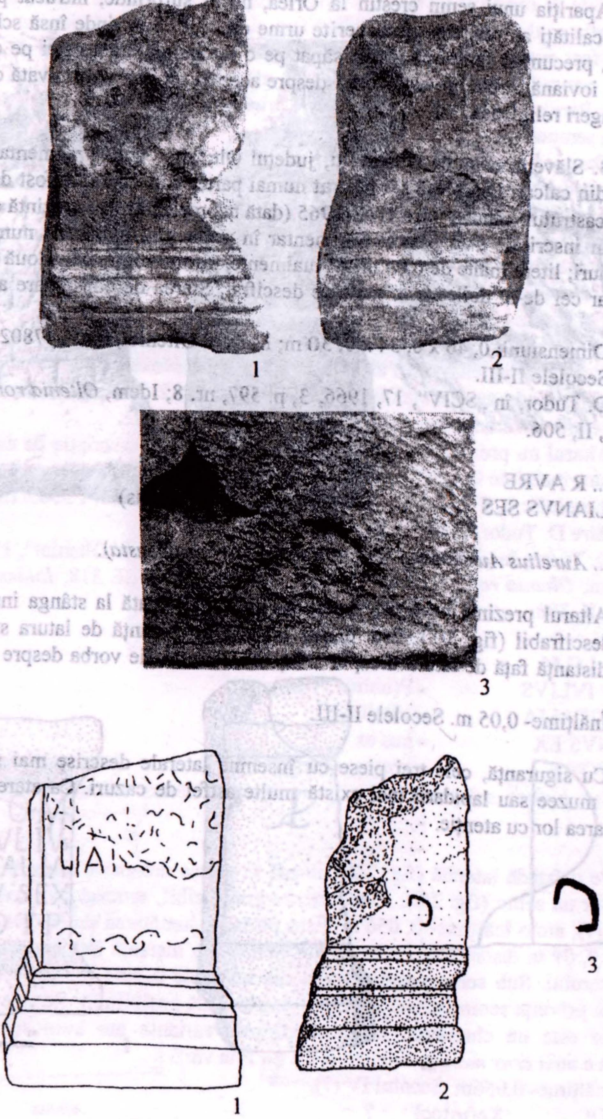

1 2 3 1 2 3

Fig. 3. Altarul roman de la Slăveni.

MARKS ON THE LATERAL FRONT OF SOME ROMAN ALTARS FROM OLTENIA

Abstract

This article points out the presence of some marks, apart from the inscription for which they were worked out. The altars come from Oltenia.

1. Votive altar, dedicated to Mithras, has a mark on a lateral front. It seems to be the upper side of a *crux monogrammatica*. It might be dated in the 4th century.

2. Votive altar, dedicated to Iupiter. On the right front of the inscription presents a mark that might have two significations. The first possibility is that it might be a stone mason's mark and the latter- it might be the upper side of a *crux monogrammatica.*

3. Fragmentary votive altar has an illegible sign on the front situated at the right of the inscription. It seems to be a stone mason's mark.

Explanation of the figures:

Fig. 1. Roman altar from Cioroiul Nou.
Fig. 2. Roman altar from Orlea.
Fig. 3. Roman altar from Slăveni.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CONSIDERAŢII PRIVIND CULTURA MILITARI-CHILIA ÎN VESTUL MUNTENIEI[*]

MIRCEA NEGRU[**]

Vestul Munteniei este cuprins între Munţii Făgăraşului la nord, Dunărea la sud, râul Olt la vest şi linia formată din râurile Călmăţui-Urlui-Vedea-Râul Târgului la est. Pe această suprafaţă de peste 10.000 Km^2 se întâlnesc principalele tipuri de relief, climă, soluri, vegetaţie şi faună prezente pe teritoriul actual al României.

Politica spaţiului de siguranţă, aplicată la alte frontiere ale Imperiului Roman, a fost pusă în practică şi la nordul Dunării de Jos în cursul secolului I p.Chr. Astfel, Aelius Catus, în anii 10-12 p.Chr., şi Tiberiu Plautius Silvanus, la mijlocul secolului I p.Chr., au strămutat la sudul Dunării peste 50.000 de geţi[1], respectiv peste 100.000 de transdanubieni[2]. Consolidarea graniţei Imperiului Roman la Dunărea de Jos, de-a lungul întregului secol I p.Chr., deschidea posibilitatea cuceririi teritoriilor getice de la nordul fluviului. În cursul celor două războaie dintre daci şi romani din anii 101-102 şi 105-106, o parte a teritoriului fostului regat geto-dac condus de Decebal a fost cucerită şi transformată în provincie romană.

I. Aşezări şi necropole

În vestul Munteniei au fost identificate peste 40 de situri arheologice de tip Militari-Chilia. Cercetări arheologice de mică amploare sau simple sondaje au fost întreprinse la Chilia[3], Scorniceşti-Rusciori Nord (aşezarea nr. 1)[4], Scorniceşti-Rusciori Sud (aşezarea nr. 2)[5], Coloneşti-Gueşti[6], Coloneşti-Mărunţei[7], Ipoteşti[8], Vultureşti[9], Socetu[10] şi Stoicăneşti[11].

---

[*] Comunicare susţinută la simpozionul „Spada şi gloria. Dacia Inferior – o provincie romană la limita nordică a Imperiului", Muzeul Judeţean Argeş, 23 mai 2002.

[**] Muzeul Municipiului Bucureşti

[1] Strabon, *Geografia*, VII, 3, 10.

[2] CIL, XIV, 3608.

[3] S. Morintz, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 517 şi urm.

[4] Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 112-127.

[5] *Ibidem*, p. 126.

[6] Idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1980, p. 261-265.

[7] Idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti, 1984, p. 4.

[8] E. Comşa, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VIII, 1962, p. 214-215; idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 10, 1973, p. 33-34.

[9] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 7.

[10] *Ibidem*, p. 42.

[11] În anul 1995 un sondaj a fost efectuat în această aşezare de Paul Damian şi M. Negru.

Suprafaţa ocupată de aşezările de tip Militari-Chilia variază între 2-3 ha (Scorniceşti, aşezarea nr. 1) şi 7 ha (aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei). Locuirea a fost compactă la Coloneşti-Mărunţei şi de-a lungul unui curs de apă la Chilia şi Stoicăneşti.

1.1. Locuinţele

În aşezările de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei au fost descoperite atât locuinţe de suprafaţă, cât şi bordeie.

Bordeiele aveau forme rectangulare sau rotund-ovale. Bordeie dreptunghiulare sau pătrate au fost descoperite la Scorniceşti (aşezarea nr. 1), Coloneşti-Mărunţei, Coloneşti-Gueşti şi Vultureşti. Dimensiunile lor variază de la 2,30 x 3,90 m la Coloneşti-Gueşti şi 4,80 x 5,00 m la Scorniceşti. Adâncimea lor este cuprinsă între 0,65 m şi 1,10 m la Scorniceşti. Scheletul bordeielor era din lemn, iar podeaua nu era lutuită.

Bordeie de formă rotund-ovală au fost descoperite numai în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei. Tehnica de construcţie era aceeaşi ca şi la bordeiele rectangulare. Ele nu aveau instalaţii de foc, cu excepţia unui bordei de la Chilia, care avea un cuptor menajer.

Locuinţe de suprafaţă au fost descoperite la Scorniceşti (aşezarea nr. 1) şi Coloneşti-Mărunţei, unde reprezintă o minoritate în raport cu bordeiele din cadrul aşezărilor respective. Locuinţele de la Coloneşti-Mărunţei sunt de formă rectangulară, în timp ce locuinţa de la Scorniceşti este de formă pătrată. Dimensiunile lor variază între 3,15 m x 3,00 m şi 3,90 x 4,00 m, iar adâncimea lor între 0,35 m şi 0,45 m. Podeaua era din lut bătut, doar locuinţa nr. 3 de la Coloneşti-Mărunţei ea a fost acoperită cu lut galben[12].

Cuptoare menajere şi vetre de foc

În colţul de nord-est al bordeiului cercetat la Chilia a fost descoperit un cuptor menajer de forma unei potcoave. Săpat într-un bloc de lut cruţat, vatra era puternic arsă şi avea dimensiuni de 0,75 x 0,68 m. Carcasa a fost construită din pietre de râu şi lut. Cuptorul are analogii la Mătăsaru[13] şi Dulceanca[14] în cadrul culturii Militari-Chilia, la Noşlac[15] în provincia Dacia, la Poiana-Dulceşti[16] în mediul carpic, respectiv la Popeşti-Mihăileşti[17] şi Poiana-Tecuci[18] în La Tène-ul geto-dacic.

Vetre de foc rectangulare sau ovale au fost descoperite în locuinţe de suprafaţă şi printre bordeie. Ele erau construite din lut pe un pat de pietre de râu. Vetre construite în aceeaşi tehnică au fost descoperite în aşezările din secolele II-III p.Chr. de la Mătăsaru[19], Bucureşti-Militari[20], Dulceanca[21], Hangu-Cetăţuie[22] şi Poiana-Dulceşti[23] în mediul carpic, iar în La Tène-ul geto-dacic la Sprâncenata[24], Ostrovu Şimian[25], Bâtca Doamnei[26], Poiana-Tecuci[27] etc.

---

[12] Gh. Bichir, *op. cit*, p. 8.

[13] *Ibidem*, p. 11.

[14] S. Dolinescu-Ferche, *Aşezări din secolele III şi VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Bucureşti, 1981, p. 32.

[15] I. Mitrofan, în „ActaMN", 9, 1972, p. 155.

[16] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1973, p. 24; idem, în „SCIV", 16, 1965, p. 681.

[17] R. Vulpe, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VI, 1959, p. 310.

[18] Idem, în „SCIV", 2, 1951, 1, p. 194, fig. 4.

[19] Gh. Bichir şi E. Popescu, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Piteşti", 1, 1969, p. 85.

[20] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, 1984, p. 11; M. Negru, în M. Negru, C. F. Schuster şi D. Moise, *Militari-Câmpul Boja. Un sit arheologic pe teritoriul Bucureştilor*, Bucureşti, 2000, p. 81.

[21] S. Dolinescu-Ferche, *op.cit.*, p. 39-40.

[22] S. Teodor şi S. Teodor, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", VII, 1961, p. 43.

[23] Gh. Bichir, în „SCIV", 16, 4, 1965, p. 681.

Gropi de provizii

În toate aşezările cercetate în preajma locuinţelor au fost descoperite gropi de provizii de formă cilindrică, tronconică sau ovală.

Gropile cilindrice sunt mai frecvente. Adâncimea lor variază între 0,85 m în aşezarea nr. 1. de la Scorniceşti şi –2,30 m în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei, iar diametrele între 1,10 m şi 1,58 m.

În mod obişnuit pereţii gropilor nu se lutuiau sau ardeau. Singura excepţie este groapa nr. 9 de la Coloneşti-Mărunţei[28], care a avut pereţii lutuiţi şi arşi.

Argumente cu privire la utilitatea acestor gropi sunt boabele de grâu carbonizat descoperite în groapa nr. 9 din aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei şi tulpinile de cânepă din aşezarea de la Scorniceşti[29]. După deteriorare, în aceste gropi se depuneau resturile menajere.

Necropole

În vestul Munteniei au fost descoperite şi cercetate două necropole de tip Militari-Chilia, la Chilia şi Scorniceşti, iar a treia a fost descoperită la Stoicăneşti. Pe teritoriul localităţii Dăneasa a fost descoperit întâmplător un mormânt de tip Militari-Chilia.[30]

În cadrul necropolei de la Chilia au fost cercetate un număr de 95 de morminte, altele fiind distruse de o viroagă[31]. La Scorniceşti au putut fi salvate numai 11 morminte în via fostului învăţător Constantin Rădulescu[32]. Cele două morminte de incineraţie identificate la Stoicăneşti, făceau şi ele parte dintr-o necopolă distrusă parţial de amenajarea unui canal de irigaţii.[33]

Necropolele de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt plane şi conţin numai morminte de incineraţie. O situaţie similară caracterizează întreaga arie a culturii amintite[34], precum şi cultura Sântana-Arad.[35]

În cadrul incineraţiei pot fi identificate două variante: a) morminte cu urne; b) morminte fără urne.

A. Mormintele cu urne reprezintă majoritatea covârşitoare în cadrul necropolei de la Chilia şi aproximativ 60% în cea de la Scorniceşti. Din această variantă fac parte şi cele descoperite întâmplător la Dăneasa şi Stoicăneşti.

A/1. Morminte în urne cu capac. Urnele au fost modelate, în general, la roată şi rareori cu mâna. Drept capace au fost folosite străchini aşezate gura în sus şi o singură dată cu gura în jos la Chilia, cioburi de vase modelate la roată la Scorniceşti şi cu mâna la Chilia, baza unui vas la Scorniceşti şi, într-un singur caz, un capac special la Chilia.

---

[24] C. Preda 1986, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata*, Bucureşti, 1986, p. 39-41.

[25] D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 188.

[26] C. Mătasă şi colab., în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, 1961, p. 340.

[27] R. Vulpe, *op.cit.*, p. 198; idem, în „SCIV“, 3, 1952, 1, p. 194.

[28] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 12.

[29] *Ibidem*, p. 13.

[30] Mulţumim pentru informaţie Domnului Profesor Traian Zorzoliu (Drăgăneşti-Olt).

[31] S. Morintz, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, VII, 1960, p. 441-447; idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice“, VIII, 1962, p. 513-518.

[32] Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica“, VII, 1986, p. 120.

[33] M. Negru şi Gh. Vieru, în vol. *Cercetari în aria nord-tracă*, III, Bucureşti, 2000, 342-345.

[34] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 15.

[35] Gh. Diaconu, în „SCIVA“, 37, 1984, 4, p. 299.

Merită reţinute cazurile în care la Chilia şi Scorniceşti oasele incinerate au fost depuse pe un ciob şi acoperite cu altul. Situaţii similare au mai fost întâlnite în cadrul necropolelor de la Mătăsaru[36] şi Butnăreşti.[37] Cercetătorul Gh. Bichir considera că vasele sparte accidental în timpul ceremoniei nu puteau fi înlocuite.[38]

Mormintele nr. 12 şi 17 de la Chilia reprezintă cazuri speciale. În cazul mormântului nr. 12, vasul urnă a fost acoperit cu un vas mai mare, iar în mormântul nr. 17 oasele care nu au mai avut loc în urnă au fost depuse lângă aceasta şi totul a fost acoperit cu un vas mare.[39]

A/2. Morminte în urne fără capac. Lipsa capacului fie el şi improvizat, nu poate fi pusă pe starea economică a familiei decedatului, nici pe seama arăturilor adânci[40], ci ascunde anumite semnificaţii ce ne scapă.

Urnele erau aşezate în poziţie verticală într-o groapă cilindrică sau ovală de mici dimensiuni. Diametrul era în jur de 0,35-0,55 m, iar baza se afla la –0,50/0,80 m de la nivelul actual al solului.

Vasele secundare sunt prezenţe rare. Ele constă în căniţe (Chilia) şi ceşti dacice la (Scorniceşti).

Urnele erau pline cu oase calcinate în proporţie de ½ până la 2/3 din capacitatea lor. Uneori fragmentele de oase erau alese cu grijă de la rug (Chilia), alteori erau amestecate cu lemn ars (Chilia), sau lemn ars şi cenuşă (Scorniceşti, Stoicăneşti). Aceste situaţii au analogii în necropolele de tip Militari-Chilia de la Târgşor, Mătăsaru, Bucureşti-Tei etc., cât şi în cele din Dacia şi în mediul dacilor liberi.

La Scorniceşti, uneori, au fost depuse mai întâi oasele de craniu, situaţie semnalată, de asemenea, în necropolele de la Mătăsaru[41] şi în mediul carpic.[42]

B. Morminte cu resturile incinerate depuse direct în groapă au fost descoperite la Chilia şi Scorniceşti.

B/1. Morminte cu resturile incinerate depuse direct în groapă şi acoperite cu un capac. Oasele de la rug au fost depuse într-o grămăjoară în mijlocul gropii şi acoperite cu un capac improvizat (un ciob de chiup la Scorniceşti, respectiv baza unui vas la Chilia).

B/2. Morminte cu resturile incinerate neacoperite depuse direct în groapă. Acestea au fost descoperite la Chilia (număr neprecizat) şi Scorniceşti (4).

Gropile sunt cilindrice şi au diametre cuprinse intre 0,35-0,55 m la Chilia, respectiv 0,45-0,55 m la Scorniceşti. Adâncimea lor era în jur de 0,50 m.

Mormintele cu resturile incinerate depuse direct în groapă conţin mai puţine oase decât cele cu urne.

---

[36] Gh. Bichir şi E. Popescu, *op. cit.*

[37] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 31-32.

[38] *Ibidem.*

[39] S. Morintz, în „Dacia", N. S., VI, 1961, p. 396.

[40] Gh. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980, p. 55.

[41] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 16.

[42] Idem, *Cultura carpică*, p. 31.

Incinerarea a fost făcută în afara necropolelor, fapt ce reiese din formele şi dimensiunile gropilor, precum şi din cercetările întreprinse până acum.

În cadrul necropolei de la Chilia a fost observată o grupare a mormintelor în cuiburi, fenomen sesizat şi în necropola de la Mătăsaru[43], precum şi în cele de la Butnăreşti, Pădureni şi Moldoveni-Gabăra din mediul carpic.[44]

Inventarul necropolelor

Inventarul mormintelor de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei este sărac în comparaţie cu cel al mormintelor carpice, dar asemănător celor ale populaţiei autohtone din provinciile Dacia şi Moesia (Locusteni, Soporu de Câmpie, Obreja, Enisala etc.) ori permanent supravegheat de armata romană (Târgşor, Mătăsaru, Medieşu Aurit etc.). De fapt, se poate vorbi mai degrabă, de un inventar bogat al mormintelor carpice în raport cu ale celorlalţi daci liberi.

Vasele ceramice modelate la roată sau cu mâna liberă reprezintă inventarul de bază al mormintelor. La Chilia 75% din totalul vaselor au fost modelate la roată, faţă de 85% în necropolele de tip Militari-Chilia în general.[45]

Vasele modelate cu mâna au fost folosite ca urne sau capace improvizate. Vasele modelate la roată sunt în general din pastă fină şi doar în câteva cazuri din pastă zgrunţuroasă de tip provincial roman. Oalele au fost folosite ca urne, cănile ca urne sau vase de ofrandă, iar străchinile drept capace. Ceramica romană este prezentă printr-o amforă folosită ca urnă în cadrul mormântului nr. 11 de la Scorniceşti.

În afară de ceramică, în unele morminte au mai fost descoperite: fusaiole de lut ars (Chilia, Scorniceşti M4), fibule din bronz şi fier (Chilia şi Scorniceşti), lame de cuţit (Chilia – 4, Scorniceşti – 1), o cataramă şi o verigă din bronz la Chilia, un fragment de pahar de sticlă la Scorniceşti (M7), mărgele din sticlă la Chilia şi un fragment dintr-un cercel din bronz la Scorniceşti. Toate acestea au fost trecute prin focul de la rug.

În concluzie, se poate spune că populaţia din vestul Munteniei a practicat în linii mari aceleaşi variante de ritual funerar cunoscute la geto-daci şi daco-romani în secolele II-IV p.Chr.

II. Ocupaţiile

Agricultura şi creşterea animalelor

În vestul Munteniei au fost descoperite o serie de unelte ce constituie argumente pentru practicarea agriculturii. Astfel, în aşezarea de la Coloneşti-Mărunţei a fost descoperită o săpăligă ce are analogii în La Tene-ul geto-dacic la Grădiştea Muncelului şi Poiana-Tecuci[46] În aceeaşi aşezare au fost descoperite două seceri din fier de tipul cu tijă la mâner, ce au analogii în alte aşezări de tip Militari-Chilia din Muntenia[47], în La Tène-ul geto-dacic[48] şi în mediul celtic.[49] Cutele de gresie frecvente în orice aşezare au fost folosite la ascuţirea coaselor, cosoarelor, secerilor şi cuţitelor[50]

---

[43] Idem, *Geto-dacii*, p. 17.

[44] Idem, *Cultura carpică*, p. 33.

[45] Idem, *Geto-dacii*, p. 17.

[46] H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Bucureşti, 1972, fig. 38; R. Vulpe, în „Dacia", N. S., 1, 1957, p. 148, fig. 3:5.

[47] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 20; M. Negru, *op. cit.*, 80.

[48] Gh. Bichir, *Cultura carpică*, p. 45-46; idem, în „SCIV", 16, 1965, 4, 688-689.

În stadiul actual al cercetărilor, cultivarea grâului este documentată arheologic prin boabele descoperite în groapa nr. 9 din așezarea de la Colonești-Mărunței. Pentru măcinarea lui se foloseau râșnițe de tipul celor din așezarea nr. 1 de la Scornicești. Tulpini de cânepa cum sunt cele descoperite în așezarea nr. 2 de la Scornicești erau folosite la confecționarea îmbrăcămintei.[51]

Pe lângă cultivarea plantelor, creșterea animalelor constituia o ocupație de bază. În așezările de la Scornicești, Colonești-Mărunței și Vulturești, unde au fost făcute statistici, erau preferate în ordine: vitele cornute (*bos taurus*), porcinele (*sus scrofa domestica*), ovicaprinele (*ovicaprinae*) și mai rar calul (*equus caballus*).[52]

Deși nu avem dovezi în acest sens, putem presupune că locuitorii din această regiune se ocupau cu vânătoarea, pescuitul și culesul, surse ancestrale de existență.

Meșteșugurile

Unele obiecte de uz casnic erau produse în cadrul fiecărei gospodării, dar uneltele agricole, vasele din ceramică, prelucrarea osului și lemnului presupuneau o muncă calificată.

Prezența unor cantități însemnate de zgură de fier în așezările de la Colonești-Mărunței (cca. 20 kg) și Scornicești (0,9 kg) indică existența unor ateliere de obținere și prelucrare a fierului.[53]

În așezarea de la Scornicești au fost descoperite mai multe coarne de căprior, dintre care două au servit ca mânere de cuțite.

Producția ceramicii

Larga utilizare a vaselor de lut ars, de la pregătirea și păstrarea hranei până la funcțiile de urne și vase de ofrandă, a impus dezvoltarea producției ceramice.

În vestul Munteniei, în secolele II-IV p.Chr., au fost descoperite două cuptoare de ars ceramică la Colonești-Mărunței[54] și Drăgănești-Olt.[55]

La Colonești-Mărunței s-a păstrat *in situ* doar baza cuptorului de tipul cu perete median. Sub vatră pământul era ars pe o grosime de 0,12 m. Pe vatră și în jurul ei au fost descoperite bucăți de chirpici perforat de la grătar. Cuptoare de acest tip au mai fost descoperite în așezarea de tip Militari-Chilia de la Mătăsaru[56], în mediul dacilor liberi la Medieșu Aurit[57], Lazuri[58], Satu Mare[59], în mediul carpic la Poiana-Dulcești[60], Butnărești[61] și Țifești[62], iar în La Tène-ul geto-dacic la Cățelu Nou[63] și Poiana Tecuci[64].

---

[49] Teza susținută de V Pârvan (*Getica*, 1926, p. 495-496), potrivit căreia secerile cu lama lată erau dacice iar cele cu lama îngustă celtice nu mai poate fi susținută. Cercetările au demonstrat că ambele tipuri sunt prezente la celți și daci.

[50] M. Negru, *op. cit.*, p. 120.

[51] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 29.

[52] *Ibidem*, p. 22-23.

[53] *Ibidem*, p. 24.

[54] Gh. Bichir, *Geto-dacii* p. 26.

[55] Informații primite de la prof. Traian Zorzoliu (Drăgănești-Olt). Îi mulțumim.

[56] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 26.

[57] S. Dumitrașcu și T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșu Aurit*, Oradea, 1967, p. 20-31.

[58] E. Dörner, în vol. *Omagiu C. Daicoviciu*, p. 24.

[59] Gh. Lazin, în „Studii și Comunicări. Muzeul Satu Mare", 1980, p. 133-136.

[60] Gh. Bichir, în „Materiale și Cercetări Arheologice", X, 1973, p. 103.

[61] Idem, *Cultura carpică*, p. 53.

[62] S. Morintz și R. Harțuchi, în „Materiale și Cercetări Arheologice", VIII, 1964, p. 522-523, fig. 2.

În anul 1979, pe teritoriul oraşului Drăgăneşti-Olt, la 2 Km nord de Stoicăneşti, a fost descoperit fortuit un cuptor de ars vase din lut. Grătarul cuptorului avea pe margini 16 perforaţii, ceea ce ne determină să credem că era un cuptor cu pilon central. Cuptoare similare au fost descoperite în cadrul Imperiului Roman[65], în aşezările de tip Militari-Chilia, pe teritoriul provinciei Dacia, în teritoriile dacilor liberi din secolele II-IV p.Chr. şi în La Tène-ul clasic geto-dacic[66]

Torsul, ţesutul şi împletitul sunt atestate de fusaiolele tronconice, bitronconice sau cilindrice, greutăţile de lut piramidale, foarfece, ace din bronz şi fier[67]

Ceramica

În general, în complexele cercetate predomină ceramica din pastă modelată la roată. Ea reprezintă aprox. 60% în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti şi 75% în cadrul necropolei de la Chilia. Ponderea ceramicii din pastă modelată la roată descoperită în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti este asemănător celui de 66,6% din aşezarea de la Bucureşti-Militari[68], din centrul Munteniei.

Ponderea ceramicii modelate la roată a crescut în a doua fază a culturii Militari-Chilia în cadrul aşezărilor de la Scorniceşti (aşezarea nr. 2) şi Coloneşti-Mărunţei.[69]

Vasele modelate cu mâna liberă au în compoziţie nisip, pietricele şi rar fragmente ceramice pisate. De obicei, ele au culoarea cărămizie-gălbuie şi rareori cenuşie-gălbuie. Principalele forme întâlnite sunt vasele ovoidale, cilindrice, capacele, ceştile dacice şi platourile cilindrice.

Ceramica de tradiţie getică modelată la roată din pastă cenuşie fină este prezentă prin vase de provizii, vase globulare, bitronconice, căni, ulcioare, un vas cu trei toarte, străchini, capace şi strecurători.

Ceramica de aspect zgrunţuros reprezintă în unele complexe de la Coloneşti-Mărunţei aproximativ 35% din întregul material modelat la roată.[70] În aşezarea de la Bucureşti-Militari, această categorie ceramică reprezintă numai 10,66% din total.[71] Ea este din pastă nisipoasă ce conţine pietricele şi prezintă culorile cenuşie, cenuşiu-gălbuie sau cărămizie. Principalele forme ceramice sunt: oalele şi platourile.

Ceramica romană fină de culoare roşie, cărămizie, cărămiziu-gălbuie sau cenuşie este prezentă în cantităţi mici de aproximativ 10% la Scorniceşti.[72] Formele întâlnite sunt amforele, străchinile, cupele, *terra sigillata* şi opaiţele.

Alte obiecte descoperite în aşezările şi necropolele de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt: un fragment de pahar de sticlă (Scorniceşti, M7), cuţite din fier (Chilia şi Scorniceşti), ace de cusut (Scorniceşti, Coloneşti-Mărunţei), foarfecă din fier

---

[63] V. Leahu, în „Cercetări Arheologice în Bucureşti", I, 1963, p. 30, fig. 19-20.

[64] R. Vulpe şi colab., în „SCIV", 1, 1950, 1, p. 50.

[65] Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 139 şi urm; V. Swan, *Pottery in Roman Britain*, Shire Archaeology, Fourth edition, 1988, p. 41; P Tyers, *Roman Pottery in Britain*, London, 1996, p. 28.

[66] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 26; M. Negru, *op. cit.*, p. 81.

[67] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 28-29.

[68] M. Negru, *op. cit.*, p. 196-197.

[69] *Ibidem*, p. 30.

[70] *Ibidem*, p. 37.

[71] *Ibidem*, p. 196.

[72] Gh. Bichir, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 119.

(Coloneşti-Mărunţei), cheie de tip roman (Coloneşti-Măruntei), catarame (Chilia, Coloneşti-Măruntei), fibule din fier sau bronz, piaptăn de os (Coloneşti-Măruntei), brăţări din bronz (Coloneşti-Măruntei şi Scorniceşti), un vârf de lance, vârfuri de săgeţi, piroane, scoabe, fusaiole, monede etc.[73]

III. Cronologia

Pentru datarea descoperirilor de tip Militari-Chilia din vestul Munteniei sunt utile monedele, fibulele, cataramele şi ceramica romană.

Din prima fază a culturii Militari-Chilia, respectiv între mijlocul secolului al II-lea şi începutul secolului al III-lea p.Chr., datează aşezarea de la Coloneşti-Gueşti, aşezarea nr. 1 şi necropola sa de la Scorniceşti. Aşezarea şi necropola de la Chilia pot fi datate în secolul al III-lea p.Chr. De la mijlocul secolului al III-lea până la începutul secolului al IV-lea p.Chr. au fost datate aşezările de la Scorniceşti (aşezarea nr. 2), Coloneşti-Măruntei, Ipoteşti, Vultureşti, Socetu şi Stoicăneşti, precum şi mormintele descoperite la Stoicăneşti şi Dăneasa.

În aşezarea de la Coloneşti-Gueşti a fost descoperită o monedă de la Iulia Domna şi ceramică romană timpurie[74], iar în aşezarea nr. 1 de la Scorniceşti au fost descoperite monede de la Antoninus Pius şi Geta.[75]

Fibulele de tipul cu piciorul întors pe dedesubt şi fragmentele de vase de provizii (*dollia*) datează aşezarea de la Coloneşti-Măruntei în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr. şi la începutul secolului al IV-lea. În inventarul celor două morminte de incineraţie de la Stoicăneşti au fost descoperite fibule cu resortul bilateral scurt, cât şi cu resortul bilateral lung. Ele datează necropola la sfârşitul secolului al III-lea p.Chr. şi începutul secolului al IV-lea p.Chr.[76]

IV. Consideraţii finale

Datarea iniţială a necropolei de la Chilia în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr., corelată cu lipsa altor descoperiri, a făcut să se creadă de o serie de cercetători, că în perioada funcţionării Limesului Transalutan populaţia autohtonă din vestul Munteniei ar fi fost evacuată.[77] Descoperirea aşezărilor de la Scorniceşti (aşezarea nr. 1) şi Coloneşti-Gueşti, datate în secolul al II-lea şi la începutul secolului al III-lea p.Chr., existenţa aşezării şi necropolei de la Chilia la începutul secolului al III-lea p.Chr., infirmă ipoteza mai sus amintită. De asemenea, Gh. Bichir a coborât datarea necropolei de la Chilia şi în prima jumătate a secolului al III-lea p.Chr.[78]

Aşezările din faza târzie a culturii Militari-Chilia de la Coloneşti-Măruntei, Scorniceşti (aşezarea nr. 2), Ipoteşti, Vultureşti etc., precum şi a necropolei de la Stoicăneşti, demonstrează continuitatea populaţiei locale după abandonarea Limesului

---

[73] Idem, *Geto-dacii*, p. 40-61.

[74] Idem, în „Materiale şi Cercetări Arheologice", 1980, p. 263 şi urm.

[75] Idem, în „Thraco-Dacica", VII, 1986, p. 120-126.

[76] M. Negru şi Gh. Vieru, *op. cit.*, p. 435.

[77] I. Bogdan-Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al lumii romane*, Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 1981, p. 19; D. Tudor, *Oltenia romană*, Ediţia a doua, Bucureşti, 1956, p. 236.

[78] Gh. Bichir, *Geto-dacii*, p. 92.

Transalutan. La mijlocul secolului al III-lea p.Chr., în urma părăsirii limesului amintit, sarmaţii au pătruns în număr nesemnificativ în această regiune[79].

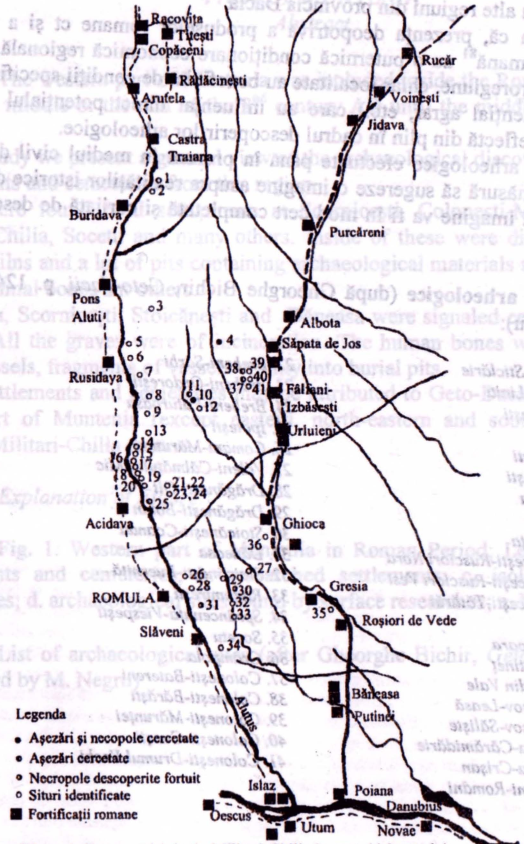
Racoviţa
Titeşti
Copăceni
Rădăcineşti
Arutela
Castra Traiana
Buridava
Pons Aluti
Rusidava
Acidava
ROMULA
Slăveni
Alutus
Islaz
Oescus
Utum
Poiana
Danubius
Novae
Rucăr
Voineşti
Jidava
Purcăreni
Albota
Săpata de Jos
Fâlfani-Izbăşeşti
Urluieni
Ghioca
Gresia
Roşiori de Vede
Băneasa
Putinei
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
16
17
18
19
20
21,22
23,24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
Legenda
• Aşezări şi necopole cercetate
• Aşezări cercetate
∘ Necropole descoperite fortuit
○ Situri identificate
■ Fortificaţii romane

Planşa 1. Descoperiri de tip Militari-Chilia în vestul Munteniei

Fig. 1. Vestul Munteniei în epoca romană

---

[79] *Ibidem*, p. 97.

Extrem de dificil de surprins arheologic rămâne problema romanizării în general, iar cea a romanizării populaţiei din vestul Munteniei nu face excepţie. Un argument în acest sens este situaţia similară a prezenţei materialelor arheologice de factură romană în Vestul Munteniei aflat în interiorul graniţelor Imperiului Roman şi restul Munteniei aflat în afara graniţelor Imperiului. Se poate afirma chiar, că există aşezări ale geţilor liberi din Muntenia (Mătăsaru, Bucureşti-Militari)[80] în care produsele romane chiar sunt la fel de numeroase şi chiar mai diverse comparativ cu cele din vestul Munteniei sau alte regiuni din provincia Dacia.

Considerăm că, prezenţa deopotrivă a produselor romane ct şi a celor de tradiţie locală preromană[81] au o puternică condiţionare economică regională. În mod concret, fiecare microregiune, chiar localitate au beneficiat de condiţii specific (climă, cursuri de apă, potenţial agrar, etc.) care au influenţat direct potenţialul de viaţă economică care se reflectă din plin în cadrul descoperirilor arheologice.

Cercetările arheologice efectuate până în prezent în mediul civil din vestul Munteniei sunt în măsură să sugereze o imagine asupra realităţilor istorice din epoca romană, dar această imagine va fi în mod cert completată şi corijată de descoperirile viitoare.

Lista siturilor arheologice (după Gheorghe Bichir, *Geto-dacii*, p. 124, pl. I/2; completări M. Negru):

1. *Goranu-Sticlărie*
2. *Budeşti-Linia*
3. *Sâmbureşti*
4. *Chilia*
5. *Vultureşti*
6. *Dumitreşti*
7. *Cungrea*
8. *Cucueţi*
9. *Comăniţa*
10. *Scorniceşti-Rusciori Nord*
11. *Scorniceşti-Rusciori Vest*
12. *Scorniceşti-Tătărăi*
13. *Teslui*
14. *Curtişoara*
15. *Dobrotineţ*
16. *Linia din Vale*
17. *Cireaşov-Leasă*
18. *Cireaşov-Sălişte*
19. *Slatina-Cărămidărie*
20. *Slatina-Crişan*
21. *Brebeni-Români*
22. *Brebeni-Sârbi*
23. *Brebeni-Ordoreşti*
24. *Brebeni-Puturoasa*
25. *Ipoteşti*
26. *Comani-Mărunţei*
27. *Văleni-Călmăţuiul Mic*
28. *Drăgăneşti-Olt*
29. *Drăgăneşti-Boian*
30. *Stoicăneşti-Coanda*
31. *Dăneasa*
32. *Stoicăneşti-Puerniţă*
33. *Radomireşti*
34. *Sprâncenata-Viespeşti*
35. *Socetu*
36. *Crâmpoia*
37. *Coloneşti-Batereni*
38. *Coloneşti-Bărăşti*
39. *Coloneşti-Mărunţei*
40. *Coloneşti-Gueşti*
41. *Coloneşti-Drumul Vechi*

---

[80] *Ibidem*, p. 106; M. Negru, *op. cit.*, p. 200.

[81] Idem, în vol. *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, II, Bucharest, 1998, p. 633; idem, în „Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta", 36, 2000, Abingdon, p. 238.

CONSIDERATIONS ABOUT MILITARI-CHILIA CULTURE IN THE WESTERN PART OF MUNTENIA

Abstract

The western part of Muntenia was included inside the Roman Empire borders from the middle or the end of the 2nd century AD until the middle of the 3rd century AD.

In this study we present a general view of the archaeological discoveries in the civilian settlements and cemeteries from this region.

There were found rural settlements at Scorniceşti, Coloneşti-Mărunţei, Coloneşti-Gueşti, Chilia, Socetu and many others. Inside of these were discovered dwellings, pottery kilns and a lot of pits containing archaeological materials as pottery, brooches, coins, animal bones ant others.

At Chilia, Scorniceşti, Stoicăneşti and Dăneasa were signaled cemeteries or isolated graves. All the graves were of incineration. The human bones were found inside of some vessels, fragments of vessels or only into burial pits.

These settlements and cemeteries may be attributed to Geto-Dacians that lived in the most part of Muntenia (except eastern, north-eastern and south-eastern) part and created Militari-Chilia culture.

Explanation of Figure:

Fig. 1. Western part of Muntenia in Roman Period; Legend: a. researched settlements and cemeteries; b. researched settlements; c. isolated discoveries in cemeteries; d. archaeological sites found by surface researches; e. Roman forts.

List of archaeological sites (after Gheorghe Bichir, *Geto-dacii,* 124, pl. I/2; completed by M. Negru)

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

CINSTIREA SFÂNTULUI GHEORGHE PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN LUMINA DOCUMENTELOR ARHEOLOGICE, EPIGRAFICE, SIGILOGRAFICE ŞI LITERARE (SECOLELE IV-XIII)

ION BICA[*]

Cultul Sfântului Mucenic Gheorghe-sfânt martirizat, în Cappadokia, în timpul persecuţiei împăratului Diocleţian din anul 303[1] - este posibil să fi pătruns în regiunea de la Dunărea de Jos cu mult înainte de secolul al IX-lea[2], mai precis în veacurile VI-VII[3] Pentru moment, în argumentarea acestei afirmaţii, ca mărturie certă[4], nu putem aduce decât o dovadă din domeniul sigilografiei. La Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea) a fost găsit un sigiliu, destul de bine păstrat, care are reprezentat în câmpul avers bustul văzut din faţă al Sfântului Gheorghe, în costum antic - fără nici un fel de atribut militar (platoşă, lance, scut) - purtând nimb şi în atitudine de rugăciune (orantă).

---

[*] Facultatea de Teologie, Universitatea din Piteşti

[1] Gherasim Timuş, *Dicţionar aghiografic cuprinzând pe scurt vieţile sfinţilor*, Bucureşti, 1898, p. 314-317; Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Persecuţiile sub Diocleţian, sub coregenţii şi urmaşii lui. Sfârşitul persecuţiilor*, în *Istoria bisericească universală*, vol. I (1-1054), ediţia a III-a, revăzută şi completată, Bucureşti, 1987, p. 133; Cristopher Walter, *The Origins of the Cult of Saint Georges*, în „Revue des Etudes Byzantines", 53, 1995, p. 295-326.

[2] K. Dieterich, *Zur Kulturgeographie und Kulturgeschichte des byzantinischen Balkanhandels*, în „Byzantinische Zeitschrift", 31, 1931, p. 54-55; Haralambie Mihăiescu, *Influenţa grecească asupra limbii române până în secolul al XIV-lea*, Bucureşti, 1966, p. 108-109; Răzvan Theodorscu, *Bizanţ, Balcani, Occident de la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1974, p. 343.

[3] Alexandru Barnea, *Sigilii şi inscripţii din Dobrogea (sec. VI-VII e.n.)*, în „Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie", 37, 2, p. 138.

[4] La Capidava (com. Topalu, jud Constanţa) a fost descoperit întâmplător un mic fragment ceramic, lucrat din pastă de culoare roşie cărămizie de bună calitate, pe care este reprezentat schematic un personaj călare pe cal, purtând în mână însemnul creştin al crucii, identificat cu Sfântul Gheorghe (Zizi Covacef-Petru Covacef, *O nouă mărturie arheologică paleocreştină descoperită la Capidava*, în „Pontica", XXV, 1992, p. 343-347); pe o cruce de marmură de la sfârşitul secolului al VI-lea şi începutul celui de al VII-lea, descoperită în comuna Lazu (jud. Constanţa), în anul 1960, apare o inscripţie în limba latină, citită de profesorul Emilian Popescu astfel: „O (sa) ec sunct ΓGeo (r) γgi. Conservu (s) servo tuo Georgio filio Murini (Oasele sunt ale lui Gheorghe" Cel de o credinţă cu el (a pus această cruce în amintirea robului tău (Doamne), Gheorghe, fiul lui Murinus), Emilian Popescu, *Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, Bucureşti, 1977, p. 87-89, nr.52, cf. I. Barnea, *Artacreştină în România*, 1 (secolele III-IV), Bucureşti, 1979, p. 94-95, planşa 29; Adrian Rădulescu, *Bazilici şi monumente creştine în contextul etnogenezei româneşti din secolele III-VII în Dobrogea*, în *Monumente istorice şi izvoare creştine. Mărturii de străveche existenţă şi continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos şi al Dobrogei*, Galaţi, 1987, p. 47; în ultima vreme, însă unii dintre istorici (N. Duval, Alexandru Barnea) văd în crucea de la Lazu o inscripţie cu caracter votiv: „D (eus) (sau D (ominu) s) et sancti Geo/rgi. Conserva ser/vo tuo Georgio filio Murini" (Dumnezeu şi ale Sfântului Gheorghe fereşte pe sclavul tău Gheorghe, fiul lui Murinus), Alexandru Barnea, *op. cit*, p. 138.

în câmpul avers, sigiliul are o legendă în trei rânduri, cu litere mari, clare bine conturate: Ὁ ἅγιος Γεώργιος (Sfântul Gheorghe)[5]. Pe baza studierii caracteristicilor sale, sigiliul a fost datat în secolele VI-VII[6]. Documentul are o deosebită importanță iconografică, fiind singura piesă de acest gen descoperită pe teritoriul Dobrogei, care-l înfățișează pe Sfântul Gheorghe fără atribute militare ceea ce „constituie un argument pentru datarea mai timpurie a micului obiect"[7]

Cultul sfinților militari (Gheorghe, Dumitru, Theodor, Stratilat) cunoaște o mare popularitate în epoca marilor împărați războinici din dinastia Macedonenilor (Nikephor II Phokas, Ioan Tzimiskes, Vasile II), mai precis, începând cu a doua jumătate a secolului al X-lea[8]. Cu prilejul campaniei balcanice, organizată de basileul Ioan Tzimiskes în primăvara anului 971 împotriva alianței kieveano-bulgare, cronica bizantină intitulată Skylitzes-Kedrenos ne spune că împăratul s-a îndreptat de la Preslavul Mare (capitala primului țarat bulgar) către Dorostolon (Dristra, Silistra din zilele noastre în Bulgaria), numai „după ce a adus rugăciuni de mulțumire pentru victorie mucenicului Gheorghe"[9].

După alungarea cneazului Sviatoslav de la Dorostolon, în vara anului 971, teritoriul de la Dunărea de Jos intră din nou în stăpânirea efectivă a administrației constantinopolitane pentru o perioadă de peste două secole[10]. Reinstalarea dominației bizantine la frontiera dunăreană a reprezentat un moment important în intensificarea legăturilor comerciale, politice, culturale dintre orașele paristriene și metropolele bizantine. Consolidarea autorității imperiale în regiunea Dunării de Jos, după evenimentele din vara anului 971, n-a reprezentat însă un moment important numai pentru teritoriul Dobrogei (fosta provincie romano-bizantină Scythia Minor) ci și pentru teritoriile românești nord-dunărene[11]

Categoria obiectelor de cult din secolele XI-XII cu o largă circulație pe teritoriul țării noastre (mai ales în Dobrogea și Moldova) este reprezentată de cruciulițele duble-relicvar din bronz de factură bizantină. Pe unele dintre aceste documente, datate în secolele XI-XII, apare reprezentată imaginea Sfântului Gheorghe cu brațele în poziție orantă, deasupra capului având inscripția Ὁ ἅγηος Γεόργηος (Sfântul Gheorghe). Asemenea obiecte au fost descoperite la Bisericuța - Gărvan (com. Jijila, jud. Tulcea, 1 ex.)[12] și la Adjud (jud. Vrancea, 1 ex.)[13]. Pe o cruce engolpion de factură kieveană (de tip B) descoperită întâmplător, în anul 1954, într-un mormânt aparţinând unei străvechi bisericuţe din localitatea Cândeşti, jud. Neamţ, Sfântul Gheorghe este reprezentat în partea de jos, în medalion[14].

---

[5] I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III)*, în „Pontica", XXIII, 1990, p. 317-319.

[6] *Ibidem*, p. 319

[7] *Ibidem*, p. 319 cf. Gheorghi Atanassov, *Encolpion du Bas Moyen Âge avec saint Theodor Stratilat d'Appiaria*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de jos", Călărași, XIII-XIV, 1995, p. 210.

[8] Gheorghi Atanassov, *op. cit.*, p. 210.

[9] Georgius Cedrenus, *Historiarum compendium*, II, Bonn, 1839, p. 400; *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. III, „Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)", publicate de Al. Elian și N. S. Tanașoca, București, 1975, p. 138-139

[10] N. Bănescu, *Les duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucarest, 1946, p. 9-117; Gh. Mănucu - Adameșteanu, *Contribuții arheologice și numismatice la istoria Dobrogei în perioada 969-1204*, vol. 1, teză de doctorat, București, 1998, p. 145-355; Iob Bica, *Thema Paristrion (Paradounavon) în istoriografia bizantină și română*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2001.

[11] Petre Diaconu, *À propos de la culture matérialle byzantine du Bas-Danube aux X^{e}-XII^{e} siècles*, în *Actes du XIV^{e} Congrès International des études byzantines*, vol. IV, Histoire, Athena, 1980, p. 97-102; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-danubiană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Iași, 1981, p. 53-54.

[12] I. Barnea, *Obiecte de cult*, în: Gh. Ștefan, Ion Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogeția, I, Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța Gărvan*, București, 1967, p. 365-366 (*Dinogeția I*, mai departe); idem, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Române*, în „Studii Teologice",

Cruciuliţelor duble-relicvar li se adaugă alte mărturii arheologice. Pe un fragment din peretele unei farfurii din pastă caolinoidă, găsit la Dinogeţia - Gărvan, este înfăţişat cu galben şi maro, pe un fond verde aprins figura unui călăreţ din care se mai păstrează, şterse de vreme, doar capul călăreţului şi o parte a calului. Personajul din această imagine a fost identificat de arheologul şi istoricul Ion Barnea cel mai probabil cu Sfântul Gheorghe[15]. O plachetă turnată din bronz, găsită întâmplător la Sălacea (jud. Bihor), înfăţişează un sfânt militar care ţine în mâna dreaptă lancea iar cu stânga se sprijină de scut. Ca îmbrăcăminte poartă o tunică lungă până la genunchi, cu falduri mari şi grele, o platoşă (lorica) şi o chlamidă aruncată pe spate, prinsă de umărul drept cu o fibulă[16]. Având în vedere răspândirea cultului Sfântului Gheorghe în părţile ungaro-transilvănene, în secolele X-XII, unii dintre istorici (Ion Barnea[17], Răzvan Theodorescu[18]) identifică personajul reprezentat pe plachetă cu Sfântul Gheorghe.

O importanţă deosebită în tratarea subiectului nostru prezintă sigiliile bizantine - mici bucăţi de plumb care pecetluiau corespondenţa adresată unor funcţionari ai imperiului (civili, militari, ecleziastici). Majoritatea documentelor sfragistice descoperite pe teritoriul Dobrogei, datate în secolele X-XII, au pe una dintre feţe înscris numele şi funcţia titularului, iar pe cealaltă o reprezentare iconografică. Imaginea Sfântului Gheorghe în picioare, îmbrăcat în costum militar sau, uneori, purtând chlamidă (tunică ce se oprea deasupra genunchilor) cu lance şi scut, însoţită de inscripţia Ὁ ἅγιος Γεώργιος (Sfântul Gheorghe), apare pe mai multe sigilii bizantine din secolele X-XII, provenind de la Isaccea (anticul Noviodunum, jud. Tulcea, 4 ex.)[19] şi Nufărul (jud. Tulcea, 2 ex.)[20].

XVII, 1965, 3-4, p. 172-173 (fig. 35); idem, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Bucureşti, 1981, p. 144-145 (mai departe, I. Barnea, *Arta creştină*); Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 272.

[13] Victor Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du II^e millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în „Dacia, N.S.“, XIX, 1975, p. 231; idem, *Moldova în secolele XI-XIV*, Bucureşti, 1982, p. 107 (fig. 15/7); idem, *Piese de cult din regiunile carpato-danubiene în secolele X-XV*, în „Teologie şi viaţă“, serie nouă, Iaşi, III, 1933, 4-7, p. 73 (fig. 1/1); Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 402-403, nr. 444; I. Barnea, *Arta creştină*, p. 186-187; idem, *Creştinismul pe teritoriul Moldovei în secolele III-XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română“, CVI, 1988, 1-2, p. 129 (fig. 13), unde semnalează asemănarea dintre cele două cruci (de la Dinogeţia şi de la Adjud), presupunând chiar că „amândouă ar putea proveni din unul şi acelaşi atelier, al cărui meşter nu excela în cunoaşterea limbii greceşti“; Dan Gh. Teodor, *Creştinismul la est de Carpaţi. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Iaşi, 1991, p. 92, 136 (fig. 18/1), 166.

[14] I. Barnea, *Creştinismul pe teritoriul Moldovei*... p. 134 (fig. 24).

[15] I. Barnea, *Ceramica de import*, în „Dinogeţia I“, p. 234; idem, *La céramique de Dobroudja, X^e-XII^e siècles*, în „Bulletin de la correspondance hellenique“, supplement, XVIII, 1989, p. 140 (fig. 9/2).

[16] I. Barnea, *Arta creştină*, p. 220; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române. I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Bucureşti, 1959, p. 171.

[17] I. Barnea, *op. cit.*, p. 220.

[18] Răzvan Theodorescu, *Un mileniu de artă creştină la Dunărea de Jos (400-1400)*, Bucureşti, 1976, p. 114; vezi o altă opinie la V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. care consideră că ar fi vorba de unul dintre cei doi sfinţi cu numele de Theodor.

[19] I. Barnea, *Sigilii bizantine de la Noviodunum (II)*, în „Studii şi cercetări de numismatică“, VI, 1975, p. 161, are numai lance pe umărul drept; idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, în „Pontica“, XVI, 1983, p. 264, pe unul dintre sigilii apare ţinând lancea pe umărul drept şi cu scutul lângă cel stâng, iar cel de al doilea

Un sigiliu descoperit la Dervent (jud. Constanța, prima jumătate a secolului al XI-lea) îl înfățișează pe Sfântul Gheorghe în costum militar împreună cu Sfântul Theodor[21]. Acest cuplu de sfinți militari (Sfântul Gheorghe și Sfântul Theodor) este cel mai adesea reprezentat în arta creștină pe tot parcursul Evului mediu[22].

Sfântul Gheorghe călare, la pas, mergând spre dreapta și lovind cu lancea balaurul de sub picioarele calului, apare pe un sigiliu găsit la Constanța[23]. Pe un altul, provenit din colecția lui Mihail C. Sutzu, este înfățișat tot călare, însă, aici, poartă o lance terminată cu o cruce mare[24].

Amănunte interesante despre răspândirea cultului Sfântului Gheorghe pe teritoriul României ne oferă și izvoarele literare. Scrierea cu caracter hagiografic intitulată „Vita Sancti Gerhardi" (Viața sfântului Gerard) arată că voievodul bănățean Achtum (Ochtum) care-și avea reședința în cetatea Morisana Urbs Morisena (Murășana, Cenadul de astăzi, jud. Timiș) - a fost învins de regele maghiar Ștefan cel Sfânt (997-1038), datorită trădării slujitorului său Chanadius, eveniment petrecut cel mai probabil în perioada anilor 1028-1030[25]. În cuprinsul său, același izvor ne relatează că, ajuns cârmuitor al acelui ținut, Chanadinus ridică o mănăstire în cinstea Sfântului Mucenic Gheorghe (in honorem beati Georgii martiris monasterium aedificavit) în Oroslanos[26] - undeva lângă Mureș, spre confluența acestuia cu Tisa, azi Maidan, în Iugoslavia, în apropierea graniței cu țara noastră.

Vechimea cinstirii Sfântului Mucenic Gheorghe pe teritoriul țării noastre este adeverită și de existența unor toponime. Un portulan italian din anul 1296 cuprinde cea mai veche mențiune a brațului Sfântul Gheorghe (San Georgii), care este definit ca o gură a fluviului Vicinei[27].

îl înfățișează numai cu lance pe umăr, fără scut; idem, *Sceaux byzantins du Nord de la Dobroudja*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", XXIII, 1985, 1, p. 29, ține lancea în mâna dreaptă iar scutul în cea stângă.

[20] Idem, *Sigilii bizantine din Dobrogea (III)*, în „Pontica", XXIII, 1990, p. 327, Sfântul Gheorghe poartă nimb, în mâna dreaptă ține lancea, iar în stânga scutul, așezat vertical pe pământ; idem, *Sceaux byzantines inédits de Dobroudja*, în „Studies in Byzantine Sigillography", Dumbarton Oaks, 3, 1993, p. 62, capul nimbat, îmbrăcat în tunică până la genunchi, lancea o ține pe umărul drept, iar în mâna stângă scutul.

[21] Idem, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, în „Studii și cercetări de numismatică", III, 1960, p. 326-327; idem, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, în „Dacia, N. S.", VIII, 1964, p. 246.

[22] Gheorghi Atanasov, *op. cit.*, p. 210.

[23] W. Knechtel, *Plumburi bizantine*, în „Buletinul Societății Numismatice Române" XII, 1915, 2 (aprilie-iunie), nr. 24, p. 91, sigiliul provine din colecția Ruzick și a fost datat în secolele VI-VII; V. Laurent, *Bulletin de sigillographie byzantine*, în „Byzantion", VI, 1931, p. 810, nu este de acord cu această încadrare cronologică: „En réalité il ne saurait être antérieur au XI^e, le motif iconographique qu'il porte n'apparaissait pas avant cette époque", cf. Rudolf Günther, *Der älteste Zyclus des Drachentöters St. Georg*, în „Byzantinisch-Neugri chische Jahrbücher", I. 1921, 2, p. 389-412; Gheorghi Atanasov, *op. cit.*, p. 210, cu bibliografia de la nota 23.

[24] I. Barnea, *Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", VII, 1969, 1, p. 32, datat la sfârșitul secolului al IX-lea, începutul celui de al X-lea.

[25] Eugen Glück, *Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Achtum*, în „Ziridava", VI, 1976, p. 104; Vasile V. Muntean, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara, 1990, p. 73; Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 129.

[26] I. D. Suciu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 30, 47.

[27] Silvia Baraschi, *Izvoare scrise privind așezările dobrogene de pe malul Dunării în secolele XI-XIV*, în „Revista de istorie", 34, 1981, 2, p. 325.

Reinstalarea şi consolidarea dominaţiei constantinopolitane în regiunea Dunării de Jos, în vara anului 971, a contribuit, între altele, la dezvoltarea vieţii bisericeşti, nu numai în teritoriul cuprins între Dunăre şi mare (Dobrogea), ci chiar şi dincolo de fluviu, în regiunile intra şi extra-carpatice. Diferite obiecte de cult, provenite din Bizanţ, pătrund pe cale comercială, prin intermediul oraşelor apărute în această vreme de-a lungul Dunării (Vicina, Dinogeţia-Gărvan, Dorostolon), până în cele mai îndepărtate aşezări de pe teritoriul românesc. Studierea informaţiilor arheologice, epigrafice, sigiligrafice şi literare arată că, în mod special, în secolele X-XIII Sfântul Mucenic Gheorghe se bucura de o deosebită cinstire în rândul populaţiei creştine autohtone (protoromâne, vlahe).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

STUDIUL MATERIALULUI FAUNISTIC GĂSIT ÎN DOUĂ GROPI DIN PERIMETRUL NECROPOLEI DE INCINERAŢIE DE LA PĂULEASCA (SEC. IX)

SERGIU HAIMOVICI[*]
RADU GAVA[**]

Zona satului Păuleasca (com. Frumoasa – judeţul Teleorman) se găseşte situată pe dreapta râului Vedea, între păraiele cu apă temporară, spre nord Valea Găuriciu iar spre sud Valea Viei; actualmente lunca râului este îndiguită. Ea se află în plină Câmpia Română, Vedea fiind apa ce desparte Câmpia Boian de cea a Burnasului. Altitudinea medie este cu ceva peste 50 m. Pedologic, găsim un mozaic alcătuit din soluri brun roşcate de pădure (subfosile) ce-şi dau mâna cu altele, mai evoluate, formate din cernoziomuri levigate; în lungul Vedei sunt soluri de luncă. Vegetaţia este alcătuită din culturi agricole în sens larg şi pajişti secundare; din loc în loc mai găsim însă petice mici de pădure formată din stejărişuri uşor termofile: speciile de cer şi gârniţă.

În zonă a fost descoperită de către arheologul Maria Comşa, în 1962, o necropolă de incineraţie datată secolul IX. Între morminte s-au găsit şi două gropi cu material animalier, care aproape cu siguranţă, reprezintă resturile rămase de la mese rituale ce au avut loc în perimetrul necropolei. Acest material poate arăta, cel puţin în parte, atât unele caracteristici ale economiei animaliere a populaţiei umane ce a folosit în secolul IX, respectiva necropolă, cât şi unele date privind fauna sălbatică din zonă la acea vreme, întrucât este sigur că locuitorii respectivi se ocupau cu vânătoarea dar şi cu pescuitul.

Resturile osoase sunt în cantitate destul de mică fiind însă semnificative. Întrucât materialul luat pe gropi nu arată nimic aparte, el a fost sumat şi considerat ca un tot.

Dăm mai jos, pe grupe şi specii de vertebrate o descriere sumară a resturilor osoase şi acolo unde a fost posibil şi măsurători executate la respectivele piese.

Peşti teleosteeni

Acest grup care are în total opt resturi, dintre care la trei s-a putut stabili şi specia, iar pentru altele doar familia.

- una vertebră de somn (*Silurus glanis),* individ mare cam de 10-15 kg;

---

[*] Muzeul de Istorie a Ştiinţelor Naturii, Universitatea din Iaşi
[**] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti

- una vertebră fragmentară de la un ciprinid, credem că un crap (*Ciprinuscarpio*) mare, bătrân, de vreo 6-7 ani şi câteva kilograme greutate;

- un dentar de la un şalău (*Stizostedion lucioperca)* cu dentiţie, arătând sexul femel, cam de 30-40 cm lungime şi în jur de cam un kilogram greutate;

- un preopercular, precis de percid, poate aparţinând chiar individului de mai sus;

- două radii branhiostegale, probabil de la un ciprinid;

- două lepidotrihia, individ (izi) mare (i).

Păsări

S-a găsit un singur rest, provenit de la *Gallus domest.*, adică **găină domestică** şi anume un fragment cu epifiza superioară de la un tibio-tars, cu lărgimea = 18 mm*; aceasta este reprezentată printr-un tip de talie mică.

Mamifere

Sunt reprezentate prin 66 resturi osoase; pentru cinci dintre ele, dată fiind fărâmiţarea înaintată nu s-a putut da o diagnoză specifică (trei sunt de fapt resturi de coaste). S-au determinat următoarele specii:

Bos taurus – **taurine** – este reprezentat prin 21 resturi aparţinând la cinci indivizi prezumaţi.

- un fragment de craniu cu porţiunea frontală tăiată în lung în dreptul planului mediosagital, cornul stâng fiind secţionat chiar de la bază încât se văd sinusurile frontalului; linia intercornuală are evidente caractere brahicere. Aparţine unui individ mic şi gracil, probabil o femelă;

- un fragment de maxilar inferior din stânga, cu regiunea simfizară;

- un molar superior foarte puternic erodat;

- un premolar inferior puternic erodat;

-opt fragmente de vertebre, toate provenind aproape sigur de la indivizi maturi;

- două fragmente coaste;

- un fragment de epifiză superioară a unui radius ce apare masiv; ar fi, poate, un rest provenind de la o femelă de bour *(Bos primigenius);*

- trei resturi de coxale, unul aparţinând unui individ tânăr, sau abia adult;

- două falange I măsurabile:

Lungimea	57; 58
Larg epif super	27; 29
Larg min diaf	23; 25
Indice gracilit	40, 35; 43, 10

- una falangă III, fragmentară;

* toate măsurătorile sunt date în mm.

Sus domest. – **porcine,** are 22 resturi, provenind de la şase indivizi prezumaţi

- şase fragmente craniu neural, cinci dintre ele fiind relativ gracile şi al şaselea ce apare mult mai masiv, putând fi atribuit, posibil, unei femele de mistreţ (*Sus scrofa ferus);* trei dintre ele aparţin unor tineri sau abia adulţi, având încă deschise suturile craniene.

- două fragmente de craniu facial provenite evident de la tineri;

- cinci fragmente de maxilar inferior, dintre care două prezintă simfiza mandibulară, unul fiind un mascul cu simfiza = 65 lungime şi altul o femelă, având aceiaşi lungime = 62: la două resturi se constată că M_3 este pe cale de a ieşi, deci având o vârstă cu ceva sub doi ani. Constatăm că cel puţin patru resturi provin de la nematuri sexual;

- un dinte incisiv inferior, oarecum masiv;
- un fragment mic de la o vertebră;
- două resturi de la omoplaţi;
- un fragment de humerus cu o parte a epifizei inferioare; nu prezintă foramen supracondilar;
- un fragment de coxal cu diam. cav. acetab. = 36;
- un peroneu fragmentat;
- două metapodii, unul fiind neepifizat, deci provenind de la un tânăr.

Ovicaprinae (Ovis et *Capra)* - **ovicaprine**- au în total 14 resturi ce provin de la ambele genuri putându-se stabili pentru un fragment că aparţine precis caprei şi pentru două că provin, tot precis, de la oaie; ar fi un număr de trei indivizi prezumaţi.

un fragment de craniu neural, cu sutura occipito-parietală deschisă, provenind de la *Capra;*

- patru vertebre fragmentare, dintre care un rest de atlas; una dintre ele este precis de la un individ încă tânăr;
- un fragment de maxilar inferior cu M_3 pe cale de a ieşi deci cam de 1 ½ ani;
- două fragmente coaste;
- un fragment mic de omoplat;
- un fragment de humerus cu epifiza inferioară ce are lărgimea de 34; aparţine lui *Ovis;*
- un fragment diafiză metacarp;
- un fragment diafiză tibie, probabil roasă de către om;
- un calcaneu, încă fără tuber alipit, deci sub 2 ½ ani, aparţine lui *Ovis*;

Cervus elaphus – **cerbul roşu** – are trei resturi:

- un fragment de omoplat cu capul articular: lung, cap = 61, lung., supr. artic.= 44, lărgimea sa = 40;
- un fragment tibie cu epifiză superioară deteriorată; lărgimea ei = (75);
- un centrotars, cu lărgimea = 48;

Cele trei fragmente ar aparţine la cel puţin unui individ prezumat.

Capreolus capreolus – **căprior,** un singur rest osos

- un condil mandibular, foarte gracil şi îngust pare a-i aparţine.

După cele expuse mai sus, se poate acum defini prin tabele, mai clar, grupele şi speciile de la care provin resturile osoase, frecvenţa lor, apartenenţă la gruparea domestice sau sălbatice.

Tabelul I

Grupele de vertebrate cărora le aparţin resturile osoase.

Grupa	Resturi	%
Peşti *(Pisces)*	8	11,43
Păsări *(Aves)*	1	1,43
Mamifere *(Mammalia)*	61	87,14
Total	**70**	

Tabelul II.
Frecvenţa speciilor de mamifere în fragmente şi indivizi prezumaţi.

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr.abs	%	Nr. abs.	%
Bos taurus	21	34,42	5	31,25
Sus domest.	22	36,07	6	37,50
Ovicaprinae (*Ovis* et *Capra)*	14	22,95	3	18,75
Cervus elaphus	3	4,91	1	6,25
Capreolus capreolus	1	1,63	1	6,25
Total	**61**		**16**	

Menţionăm că cele mai multe resturi de la mamifere aparţin la patru specii domestice, la care este bine totuşi să adăugăm şi o pasăre: găina domestică.

Mamiferele sălbatice sunt reprezentate doar prin două specii de artiodactile comestibile, cerbul şi, eventual, doar căpriorul (6,54 % ca fragmente şi 12,50% ca indivizi prezumaţi, din total mamifere); s-ar putea totuşi, cu o doză destul de mare de probabilitate, să fi fost prezente atât bourul cât şi mistreţul.

Aşa cum am arătat, materialul osos găsit (nu apar moluşte: valve de lamelibranhiate şi/sau cochilii de gastropode), provine din două gropi, acestea fiind aproape sigur umplute cu resturile „de bucătărie“ rezultate în urma unor ospeţe cu caracter funerar, ce făceau şi ele parte din ritualul de înmormântare al decedaţilor. Ele reflectă, credem, destul de clar caracteristicile economiei animaliere a locuitorilor dintr-o aşezare căreia îi aparţinea respectivul cimitir, destul de întins dealtfel. Nu pare astfel să fi existat vreo preferinţă bine definită în ceea ce priveşte grupele sau speciile de vertebrate care erau folosite la desfăşurarea acestor mese funerare, ci vedem că, de obicei, „în grabă“, deci nedeliberat, ci în mod oportunist, se foloseau acele animale comestibile pe care le aveau la îndemână în respectivul moment, spectrul acestora fiind aşa cum s-a arătat, relativ, destul de larg.

Considerând tabelele I şi II putem spune că, locuitorii aşezării practicau pe larg pescuitul în râul Vedea – ce oferea o faună piscicola destul de variată (ciprinidele şi percidele fiind de fapt familiile dintre cele mai bine reprezentate în apele dulci de câmpie de la latitudinile noastre) şi era totodată atunci, bogat în peşte.

Lipsa lamelibranhiatelor arată că culesul acestora nu prea era practicat (ele se găseau precis în cantitate mare la malul mâlos al Vedei din acele vremuri), sau poate erau considerate ca prea de neluat în seamă pentru a fi folosite la o masă funerară.

Singurul rest de găină pare a arăta că aceasta nu era încă prea apreciată sau poate mai bine, incomplet asimilată de respectiva populaţie şi deci de aceea avea o frecvenţa cu totul joasă în cadrul animalelor domestice crescute de locuitorii aşezării.

Mamiferele domestice au o frecvenţă înaltă, reprezentând, cum era de aşteptat, factorul de bază în asigurarea necesităţilor de proteine animale a respectivei societăţi umane, dar totodată având şi ponderea aproape exclusivă în economie. Se constată lipsa calului (în mileniu I d. Ch, calul ar fi trebuit să aibă şi el, în raport cu celelalte elemente ale şeptelului, cam 3-4 fragmente la Păuleasca); putem considera că nu era agreat ca specie comestibilă.

Taurinele şi porcinele se „bat" pentru primul loc (să nu uităm însă că, primele întrec cu mult ca masă porcul). Totuşi secundele au într-adevăr o frecvenţă numerică cu totul mare şi acest fapt trebuie remarcat.

Taurinele pot fi considerate de o talie, în medie, mică, cu caractere brahicere; resturile relativ puţine nu ne dau posibilitatea de a evidenţia şi alte caracteristici. Se constată însă faptul că erau folosite la masa funerară şi vite bine mature şi chiar bătrâne, ce au carnea „tare"; vedem că suntem în faţa unei atitudini, nu doar maliţioase, ci chiar ipocrite a familiei (rudelor) decedatului – cel puţin mortul nu mai poate avea nici o pretenţie. Pe de altă parte însă se sesizează caracterul polivalent al cornutelor mari.

Porcinele par relativ masive, concomitent cu caractere de primitivitate, aparţinând unui tip zis tardiv, cu creştere înceată, încât mărimea optimă pentru sacrificare era atinsă abia către doi ani; poate că, în privinţa lor- ca monovalente- nu mai apare caracterul ipocrit al rudelor decedatului.

Ovicaprinele , cu talie mult mai mică decât celelalte două specii, având puţine resturi, nu pot da nici o relaţie mai evidentă; se constată doar că erau prezente ambele genuri: *Ovis* şi *Capra*.

Facem remarca că multe resturi osoase ale mamiferelor domestice poartă urme rezultate din tranşarea cărnii lor; populaţia respectivă avea unelte de fier de diverse tipuri cu care executau acest exerciţiu de măcelărire, dar se constată că erau destul de stângaci în folosirea acestor instrumente.

Două specii sălbatice arată că şi vânătoarea era o ocupaţie a locuitorilor aşezării ce foloseau necropola descoperită la Păuleasca. Ea era bine conturată, nu se executa doar ca divertisment şi datorită acesteia se acoperea o parte, de loc de neglijat, din necesarul de proteine animale a respectivei societăţi; totodată prin sacrificarea tuturor speciilor de mamifere se asigurau şi alte multiple necesităţi, folosindu-se coarnele, pieile, oasele, organe moi, etc., pe lângă cea de ordin alimentar. Se remarcă, de asemenea, prezenţa, la acea dată, a cerbului în plină Câmpie Română.

Ne rămâne acum, către sfârşitul lucrării, să trecem în revistă şi caracteristicile ambientului de la sfârşitul mileniului I, în preajma necropolei şi evident şi a aşezării de la Păuleasca. Datele actuale: soluri de pădure, subfosile, cât şi prezenţa unor petice de pădure cu stejărişuri uşor termofile, dar mai ales existenţa de netăgăduit atunci a cerbului în zonă, specie cu totul stenoecă, ce face parte din gruparea ecologică de „pădure", ne conduce să afirmăm că în jurul celor două formaţiuni, necropolă şi aşezare, se întindea odinioară, la sfârşitului mileniului I o mare şi chiar neumblată pădure de *Quercetum mixtum*, cu specii de stejar uşor termofile (cer şi/sau gârniţă) ce caracterizează de altfel şi astăzi, fitogeografic, respectiva zonă, ţinând evident cont de latitudine, meridian şi altitudine.

Acest mediu silvestru, cu toate caracteristicile sale benefice, atât pentru om cât şi pentru natură, făceau ca pluvialitatea să fie mai mare, variaţia temperaturii anuale mai mică, încât cursul Vedei să fi avut astfel un debit mai constant şi mai voluminos decât cel de astăzi şi totodată pe deplin propice pentru o faună piscicolă abundentă; speciile sălbatice de mamifere „de pădure" stenoece puteau fi mai larg răspândite în zonă şi cu condiţii bune de trai; de asemenea tot pădurea de joasă altitudine, formată din stejărişuri, reprezintă un mediu foarte propice pentru creşterea, evident în libertate, a speciilor de mamifere domestice, specificate în lucrare, căci taurinele, porcinele şi chiar caprinele au strămoşi sălbatici făcând parte din grupa ecologică de „pădure“, ovinele găsind şi ele în poieni şi runcuri spaţii bune de păşunat. Lemnul, cu foarte multe întrebuinţări se găsea din plin la îndemâna omului care, în condiţii limită, avea şi adăpost sigur în sânul acestor imense şi neumblate păduri.

La întreaga lucrare trebuie alăturată un fel de *addenda* cu două probleme adiacente ei:

Mai întâi trebuie amintit că, încă de mult timp, a fost studiat materialul faunistic de secolele VIII –X *p. Chr.*, din două aşezări apropiate: Tioca şi Rotari, de la Bucov-Ploieşti, acolo unde dealurile subcarpatice se continuă lent cu Câmpia Română. Economia animalieră oglindită prin prezenţa unor grupe şi specii de animale domestice şi sălbatice, particularităţile lor morfologice, momentul sacrificării lor, utilizarea acestora de societatea omenească ş. a. au fost bine puse la punct, având în vedere şi cantitatea mare, de peste trei mii de resturi determinate. Totuşi deşi materialul animalier, luat de noi în studiu, din prezenta lucrare, este în cantitate mică şi nu provine din aşezare, ci dintr-o necropolă, fiind considerat ca reprezentând resturile osoase rămase în urma unor ospeţe funerare ce au avut loc în perimetrul cimitirului, acesta se apropie prin caracteristicile sale de cel de la Bucov Ploieşti. Există însă, ca bătătoare la ochi, o diferenţă în ceea ce priveşte frecvenţa porcinelor: la Bucov aceasta este mult mai joasă, în fragmente decât la Păuleasca unde ea chiar întrece pe aceea a taurinelor, fiind acolo doar cu ceva mai înaltă decât cea a cornutelor mici şi mult în urma taurinelor; situaţia se schimbă atunci când se ia în considerare frecvenţa indivizilor prezumaţi: aceasta saltă mult în favoarea porcinelor şi la Bucov, încât porcul se apropie mult ca frecvenţă de taurine. Cu privire la frecvenţa înaltă a porcinelor vom reveni.

A doua problemă este aceea a necropolei însăşi, privind aşa dar resturile umane găsite în morminte. Se constată că, cu puţine excepţii, ea trebuie considerată ca o necropolă de incineraţie. Noi ne vom ocupa, ca morfologi, doar de materialul uman dintr-un număr de peste 60 morminte (numărul celor descoperite este cu mult mai mare).

Se poate constata că resturile incinerate sunt puternic arse, calcinate chiar şi foarte friabile, neexistând piese mai mari de 2,5 cm^2. În mod cu totul excepţional se găsesc dinţi şi resturi mici oarecum semnificative de craniu, după care se poate aprecia, doar prezumtiv, fie vârsta, fie sexul individului cinerat. În cadrul necropolei au fost găsite însă şi unele morminte de inhumaţie; în materialul nostru există trei asemenea morminte, cuprinzând copii foarte mici ca vârstă – *neonatus* – care nu au măcar dinţi (s-au pus bine în evidenţă unele părţi din cutia craniană şi mai ales partea iliacă a coxalului).

De asemenea nici la aceşti copii înhumaţi şi nici subiecţilor incineraţi nu li s-au pus, înainte de cinerare, ofrande animaliere; astfel nu am descoperit la nici un individ resturi de animale incinerate, alături de cele umane.

Remarcăm însă că în unele morminte au fost depuse gastropode (vii?, sau doar cochilia) şi anume *Cepaea vindobonensis*, un melc mic cu cochilia cam de 1 ½ centimetri diametru, terestru şi ierbivor.

Să ne oprim asupra grupului etnic la care ar fi aparţinut indivizii îngropaţi în necropolă. Se ştie că atât dacii liberi dar şi slavii îşi ardeau cu precădere morţii. De asemenea că slavii creşteau de obicei multe porcine, frecvenţa porcului întrecând adesea pe aceea a taurinelor, mergând până la peste 50%, în cadrul mamiferelor domestice. S-ar putea să fi existat la Păuleasca o comunitate slavă, care, în timp, s-a topit în masa dacică, constituindu-se cultura Dridu, caracteristică fazei de încheiere a procesului de formare a poporului român.

L' ETUDE DU MATERIAU FAUNIQUE TROUVE DANS DEUX FOSSES DU PERIMETRE D' UNE NECROPOLE D' INCINERATION DATEE IX-ÈME SIECLE P. CHR., (VILLAGE DE PĂULEASCA DEP. DE TELEORMAN, ROUMANIE)

Résumé

Le matériaux faunique des fosses est forme par les restes osseux représentant les vestiges des festins funéraires. Les restes sont en petite quantité, seulement 70 (voir leur répartition par les groupes et espèces dans le tableaux I et II). On a fait une étude somatoscopique et biometrique de ces restes et en rapport des résultats et aussi de la fréquence des espèces on a tente de présenter les caractéristiques de l'économie animalière et aussi de l'environnement de jadis.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

INFORMAŢII CUPRINSE ÎN IZVOARELE BIZANTINE REFERITOARE LA SITUAŢIA TERITORIILOR ROMÂNEŞTI NORD-DUNĂRENE ÎN ULTIMA TREIME A SECOLULUI AL X-LEA

ION BICA[*]

În perioada dintre anii 969-970, sub conducerea cneazului Sviatoslav, ruşii ocupă teritoriul de la Dunărea de Jos, supun pe bulgari şi apoi, invadează Thracia, punând astfel în pericol posesiunile bizantine din Peninsula Balcanică. Beneficiind de o perioadă de linişte şi având la dispoziţie toate forţele militare (terestre şi navale), în primăvara anului 971[1], împăratul Ion Tzimiskes (969-976) porneşte în urmărirea puternicului inamic, expediţia organizată fiind considerată una dintre cele mai strălucite campanii militare din istoria Bizanţului. După ce în aprilie ocupă Preslavul Mare, capitala statului bulgar, bizantinii cuceresc şi alte localităţi (Pliska, Dineia), îndreptându-se, în cele din urmă, către Dristra (Dorostolon, astăzi Silistra, în Bulgaria), oraş dunărean între zidurile căruia se refugiase cneazul kievean. La sfârşitul lunii iulie, după un asediu îndelungat, armata imperială respinge ultima încercare de rupere a încercuirii, Sviatoslav fiind obligat să capituleze şi să încheie pace cu bizantinii[2] După victoria obținută împotriva alianței kieveano-bulgare, Bizanțul își reinstalează autoritatea sa asupra teritoriilor de la Dunărea de Jos, acestea fiind supuse regimului administrativ-militar al themelor[3]

---

[*] Facultatea de Teologie, Universitatea din Piteşti

[1] Data începerii expediţiei bizantine împotriva lui Sviatoslav a fost fixată diferit de istorici. Unii dintre aceştia (G. Schlumberger, D. Anastasievici, H. Mihăiescu) s-au oprit asupra anului 972, însă cei mai mulţi (H. Grégoire, C Göllner, Fr. Dölger, P Karichkovsky, G. Ostrogorsky, D. Obolensky) s-au pronunţat pentru anul 971 (G. Ostrogorsky, *Historie de l'Etat byzantin*, traduction française de J. Gouillard, enrichie de nombreuses additions par l'auteur préface de Paul Lemerle, Paris, 1967, p. 319-320, cu bibliografia de la nota 2; H. Grégorie, *La dernière campagne de Jean Tzimiskès contre les russes*, în „Byzantion", XII, 1937, p. 267-276; idem, *The Amorians and the Macedonians (842-1025)* în *The Cmbridge Medieval History*, vol. IV, „The Byzantine Empire", Part I, „Byzantium and its Neighbours", edited by J. M. Hussey, Cambridge, 1966, p. 160, cu bibliografia de la nota 1; D. Obolensky, *The Empire and its Neighbours (565-1081)*, în „ibidem", p. 514, cu bibliografia de la nota 4; Marin Cojoc, *Leon-Diaconul-izvor de istorie byzantină în sud-estul Europei*, în „Mitropolia Olteniei" XLI, 1989, 5, p. 10-12).

[2] Pentru desfăşurarea evenimentelor din Peninsula Balcanică, în perioada aprilie-iulie 971, vezi: Leonis Diaconis Caloensis, *Historiae libri decem*, e recensione C. B. Hasii, Bonn, 1828, p. 129-159; Leon Diaconus, *Războiul byzantino-rus între Ioan Tzimiskes şi Sviatoslav la Silistra*, traducere de C. Brătescu, în „Analele Dobrogei", I, 1920, 2, p. 282-309; *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. II. „De la anul 300 până la anul 1000", publicate de Haralambie Mihăiescu, Gheorghe Ştefan, Radu Hâncu, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Bucureşti, 1970, p. 681-697 (*FHDR*, II, mai departe); Georgius Cedrenus, *Historiarum compendium*, tomus alter, Bonn, 1839 (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuchrii, C. F. Instituta, Auctoritate Academiae Litterarum regiae Borusciae), p. 398-402 (Skylitzes- Kedrenos, II, mai departe), *Fontes historiae Daco-romanae*, vol. III, „Scriitori byzantini (sec. XI-XIV)", publicate de Al. Elian şi N. S. Tanaşoca, Bucureşti, 1975, p. 137-143 (*FDHR*, III, mai departe); Gustave Schulberger, *L'épopée byzantine à la fin du dixièm siècle*, vol, II, „Les jeunes années de

În timpul luptelor de la Dorostolon, cu puțin înainte de asediul final, cronica bizantină intitulată Skylitzes-Kedrenos[4] ne informează despre prezentarea în fața împăratului Ioan Tzimiskes a unor soli veniți din Konstanteia și din alte cetăți ridicate dincolo de Dunăre: „Καί προσήλθον αὐτώ πρέσβεις έκ Κωνσταντείας καί τών άλλων φρουρίων τών πέραν ἱδριμένων τοῦ Ιστρου άμνηστίαν κακών αἱτούμενοι καί έαυτούς έγχειρίζοντες σὺν τοίς οχυρώυασίν" „(Și au venit la dânsul din Konstanteia și din alte fortărețe ridicate dincolo de Istru soli, care cereau iertare pentru faptele rele săvârșite, predându-se cu acele fortărețe)"[5]

Localizarea cetății menționată în cronica bizantină cu denumirea de Konstanteia (Κωνσταντεία) continuă să reprezinte și astăzi un subiect controversat în rândul istoricilor. O grupare a acestora - Eugen Stănescu[6], Petre Diaconu[7], Emilian Popescu[8], Oana Damian[9] - consideră că textul se referă la așezarea Constantia de pe litoralul Mării Negre (fosta metropolă romano-bizantină Tomis, actualul oraș Constanța) - menționată cu acest nume, în secolul al X-lea, de împăratul cărturar

---

Basile II tueur de Bulgares", Paris, 1896, p. 109-178; Ion Barnea - Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, „Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos", București, 1971, p. 71-76 (DID, III, mai departe); Marin Cojoc, *op. cit.*, p. 16-17.

[3] N. Oikonomidès, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube aux X^e-XI^e siècles: La Mésopotamie de L'Occident*, în „Revue des études Sud-Est européennes" (RESEE, mai departe), III, 1965, 1-2, p. 59-72; idem, *Les listes de préséance des IX^e et X^e siècles*, introduction, texte, traduction et commentaire, Paris, 1972, p. 262-263, 268-269; Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Contribuții arheologice și numismatice la istoria Dobrogei în perioada 969-1204*, vol. I, teză de doctorat, București, 1998, p. 148-157; Oana Anca Damian, *Bizanțul la Dunărea de Jos în secolele VII-X*, teză de doctorat, București, 1998, p. 243-254; Ion Bica, *Thema Paristrion (Paradounavon) în istoriografia bizantină și română*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2001, p. 60-65.

[4] Georgios Kedrenos, contemporan cu împăratul Alexios I Comnenul (1081-1111) a scris o cronică universală Σύνοψις ἱστοριών (Compendiu de istorii). În această lucrare ele face o prezentare a evenimentelor până în momentul înscăunării basileului Isaac I Comnenul, adică până în anul 1057. Pentru perioada anilor 811-1057, Kedrenos copiază aproape literă cu literă opera istorică a lui Ioan Skylitzes, care a activat în a doua jumătate a secolului al XI-lea (Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527-1453)*, zweite Auflage, München, 1897, p. 268-368; Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcia*, vol. I, „Die byzantinischen Qellen der Geschichte der Türkvölker", zweite Durchgearbeitete Auflage, Berlin, 1958, p. 273-275).

[5] *Skylitzes-Kedrenos*, II, p. 401; *FHDR*, III, p. 16-17.

[6] E. Stănescu, *Byzance et les Pays roumains*, în *Actes du XIV^e Congrès International des études byzantines (Bucarest, 6-12 septembre, 1971)*, publiés pae les soins de M. Berza et E. Stănescu, Bucarest, 1975, vol. I, p. 398, consideră că în realitate textul ar fi făcut mențiune despre două ambasade: una de la Constanța (Tomis) și alta din stânga Dunării.

[7] P. Diaconu, *Les Pechénègues aux Bas-Danube*, Bucarest, 1970, p. 24, nota 40; idem, *Les rives du Danube à la lumiere de quelques passages de la cronique du Skylitzes*, în „RESEE", XIV, 1976, 2, p. 315; idem, *Realități politice la Dunărea de Jos: români, bizantini, bulgari, pecenegi*, în „Revista de istorie", 34, 1981, 6, p. 1125; idem, *Câmpia Română și Bizanțul în secolul al X-lea*, în „Istros", V, 1987, p. 218.

[8] Emilian Popescu, *Constantiniana, ville évêché de la Scythie Mineure. Un problème de géographi historique*, în *Christianitas daco-romana. Florilegium studiorum*, Bucarest, 1994, p. 282; idem, *L christianisme sur le teritoire de la Roumanie au temps de l'évangelisation des russes*, estratt da „Nuovi stud storici", 17, 1992, p. 179, unde are o altă părere: „Cette Konstantéia pourrait être la ville Tomis (auj Constanta) ou même Constantiniana Daphné à l'embouchure de l'Argeș, dans le Danube".

[9] Oana Anca Damian, *op. cit.*, p. 239.

Constantin Porfirogenetul[10] - pe când Ştefan Pascu[11], Ion Barnea[12], V Tăpkova-Zaimova[13], Nicolas Oikonomidis[14], Marin Cojoc[15], Corina Nicolescu[16], Ilie Cătrinoiu[17], Traian Valentin Poncea[18] optează pentru Constantiniana Daphne, cetate construită de Constantin cel Mare şi refăcută din temelii de Justinian I, localizată ipotetic pe malul stâng al Dunării, cel mai probabil la vărsarea râului Argeş în Dunăre[19]

Având în vedere că acumulările informaţionale din ultimele decenii nu sunt suficiente pentru a susţine ideea venirii unei ambasade la Dorostolo din Constantia (Constanţa de astăzi)[20], credem că textul cronicii Skylitzes Kedrenos, aşa cum este formulat, face referire mai degrabă la cetatea Constantinia Daphne de pe malul stâng al Dunării decât la Constanţa din zilele noastre, anticul Tomis.

În ceea ce priveşte „cetăţile ridicate dincolo de Istru“ (τά φρούρια τών πέραν ἱδρυμένων τοῦ Ιστρου), nedispunând de repere topografice sigur istoriografia presupune că acestea reprezintă fortificaţii nord-dunărene consolidate cu pământ şi lemn sau chiar piatră, situate cel mai probabil în Câmpia Munteană şi în zona colinară subcarpatică[21]

---

[10] Constantine Porphyrogenitus, *De administrado imperio*, greek text edideby Gy. Moravcsik, english translation by R.H. Jenkins, Budapesta, 1949, p. 62; *FHDR*, II, p. 660-661.

[11] Şt. Pascu, *Cristalizarea relaţiilor feudale şi apariţia primelor formaţiuni politice pe teritoriul ţării noastre în secolul al X-lea începutul secolului al XI-lea*, în *Istoria României*, vol. 2, Bucureşti, 1962, p. 51; idem, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ediţia a II, Cluj, 1972, p. 55.

[12] I. Barnea, *DID*, III, p. 74; idem, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Bucureşti, 1981, p. 14; în ultima vreme, ca urmare a apariţiei unor documente sigilografice, care ne prezintă numele a doi mitropoliţi de Tomis (Vasile şi Aniket), de la sfârşitul secolului al X-lea şi începutul celui de al XI-lea, Ion Barnea îşi schimbă opinia: „cunoaştem însă că aproape toate fortăreţele (φρούρια) de la Dunărea de Jos, la care se referă cronicarul bizantin, nu erau situate pe malul stâng, ci pe malul drept al fluviului, iar despre Constantiniana Daphne nu ştim precis nici unde se afla, nici dacă mai exista în secolul al X-lea. De aceea este de presupus că textul lui Skylitzes se referă mai degrabă la Constanţa-Tomis (I. Barnea, *Noi date despre mitropolia Tomisului*, în „Pontica“, XXIV, 1991, p. 279)“

[13] V. Tăpcova-Zaimova, *L'administration byzantine au Bas-Danube (fin du X^{e}-XI^{e} s.)*, în „Études Balcaniques“, 9, 1973, 3, p. 99.

[14] N. Oikonomidès, *Recherches sur l'histoire* ... p. 63.

[15] Marin Cojoc, *op. cit.*, p. 18.

[16] Corina Nicolescu, *Aspecte ale relaţiilor culturale cu Bizanţul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV*, în „Studii şi materiale de istorie medie“, V, 1962, p. 31.

[17] Ilie Catrinoiu, *Influenţa bizantină asupra teritoriului Munteniei în secolele VII-XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice*, în „Biserica Ortodoxă Română“, CII, 1984, 8-10, p. 634.

[18] Traian Valentin Poncea, *Geneza oraşului medieval românesc în spaţiul extracarpatic (secolele X-XIV)*, prefaţă de Radu Florescu, Bucureşti, 1999, p. 89-90.

[19] I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei*, II, „Romanii la Dunărea de Jos“, Bucureşti, 1968, p. 388-389; idem, *Preocupări ale Sfântului Constantin cel Mare la Dunărea de Jos*, în „Mitropolia Olteniei“, XXXII, 1980, 1-2, p. 30; idem, *Dafne (Constantiniana Daphne)*, în *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. II, coordonator ştiinţific Constantin Preda, Bucureşti, 1996, p. 24; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Bucureşti, 1982, p. 115-116; Emilian Popescu, *Le christianisme* ... p. 417; o altă opinie, la Petre Diaconu, *În căutarea Daphnei*, în „Pontica“, 4, 1971, p. 311-317; idem, *Sur l'emplacement de l'anciene Daphne*, în „Studia Balcanica“, Sofia, 10. 1975, p. 87-93.

[20] Gh. Mănucu-Adameşteanu, *Tomis - Constantia - Constanta*, în „Pontica“, XXIV, 1971, p. 317.

[21] La această concluzie s-a ajuns datorită faptului că în nici una din aşezările de pe malul stâng al Dunării nu s-au descoperit materiale arheologice din secolul al X-lea, iar aşezările din Câmpia Munteană de tip Dridu nu prezintă sisteme de fortificaţii (Petre Diaconu, *Despre pecenegii de la Dunărea de jos în secolul al X-lea*, în „Studii. Revistă de istorie“, 18, 1965, 5, p. 1126; idem, *Rolul cetăţii din insula Păcuiul lui Soare în cadrul situaţiei politice a Dobrogei la sfârşitul secolului al X-lea*, în „Pontica“, II, 1969, p. 395-396; idem, *Les rives du Danube à la lumière* p. 315; idem, *Câmpia Română şi Bizanţul* p. 217-218; cf. N. Bănescu, *Des duchés byzantins de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie*, Bucarest, 1946, p. 46; Şt. Pascu,

La Slon (jud. Prahova) au fost găsite urmele unor aşezări întărite cu puternice ziduri de cărămidă şi piatră din secolele IX-XII, alcătuind un sistem de fortificaţii de-a lungul unuia dintre cele mai importante drumuri de lega teritoriul Munteniei de ţinuturile situate dincolo de Carpaţi[22]. Cercetând fortificaţiile de la Slon, Maria Comşa a ajuns la concluzia că acestea au reprezentat, în secolele IX-X, reşedinţa unuia dintre primele cnezate româneşti din nordul Munteniei[23]. Prezenţa voievodatului de la Slon implică posibilitatea existenţei altor formaţiuni protoromâne în zona carpatică şi subcarpatică[24]. Aceste aşezări fortificate, conduse de şefi locali feudali -mărturii ale unei pronunţate stratificări sociale[25]- aparţineau populaţiei locale protoromâne[26]. Ele au o importanţă deosebită, reprezentând atât o dovadă incontestabilă a continuităţii elementului autohton[27], cât şi a permanentelor legături (comerciale, politice, culturale) dintre locuitorii de pe cele două maluri ale Dunării[28].

Aceeaşi cronică, Skylitzes-Kearenos, ne informează că împăratul i-a primit cu bunăvoinţă pe reprezentanţii cetăţilor nord-dunărene, poruncind să fie trimise garnizoane pentru a lua în stăpânire fortificaţiile: „οὗς προσηνώς δεξάμενος ἀπέστειλε τοὺς παραληψομένους τά φρούρια καί στρατιάν ἀποχρώσαν εἱς τήν αὐτῶν φυλακήν“ (Primindu-i cu bunăvoinţă împăratul a trimis oameni să preia fortăreţele şi oaste îndestulătoare pentru paza lor)[29]. Informaţia scoate în evidenţă extinderea autorităţii bizantine, în timpul împăratului Ioan Tzimiskes, asupra unei părţi importante din stânga Dunării, în Câmpia Munteană[30].

Cristalizarea relaţiilor feudale ... p. 51; Alexandru Andronic, *Români, bulgari, ruşi şi bizantini la Dunărea de Jos la sfârşitul secolului al X-lea*, în „Memoria Antiquitas“, I, 1969, p. 212; Barbu Câmpina, *Problema apariţiei statelor feudale româneşti*, în „Scrieri istorice“, vol. I, îngrijit de Damaschin Mioc şi Eugen Stănescu, Bucureşti, 1973, p. 31-32; M. Sâmpetru, *La région du Bas-Danube au X^e siècle de notre ère*, în „Dacia N.S.“, XVIII, 1974, p. 260; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1974, p. 49; Ştefan Olteanu, *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI. Structuri demo-economice şi social politice*, Bucureşti, 1997, p. 253; Oana Anca Damian, *op. cit.*, p. 239, 240; Traian Valentin Poncea, *op. cit.*, p. 90.

[22] Maria Comşa, *Cercetările de la Slon şi importanţa lor pentru studiul formării relaţiilor feudale la sud de Carpaţi*, în „Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al judeţului Prahova“, Ploieşti, II, 1969, p. 21-29; idem, *Un cnézat roumain de X^e-XII^e siècles à Slon-Prahova. Etudes préliminaires*, în „Dacia N. S.“ , XXII, 1978, p. 303-317.

[23] Idem, *Un cnézat roumain* ... p. 315.

[24] *Ibidem*, p. 317.

[25] Ştefan Olteanu, *op. cit.*, p. 253, cf. Barbu Câmpina, *op. cit.*, p. 32, consideră că informaţia reprezintă în cadrul cercetării instituţiilor feudale româneşti o dovadă pentru „generalizarea procesului de făurire a acestor instituţii în veacul al X-lea pe tot teritoriul locuit de poporul român, dacă ţinem seama de contextul împrejurărilor istorice în care se inserează evenimentul“.

[26] Ion Barnea, *Byzance, Kiev et l'Orient sur le Bas-Danube du X^e-XII^e siècles*, în „Nouvelles Études d'Historire“, Bucarest, 1955, p. 173; idem, *DID*, III, p. 74; Corina Nicolescu, *Moştenirea artei bizantine în România*, Bucureşti, 1971, p. 32; M. Sâmpetru, *op. cit.*, p. 260.

[27] C. Daicoviciu, *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, sub redacţia prof. univ. D. Berciu, Bucureşti, 1968, p. 91, semnalează, în cadrul culturii protoromâne Bucov (din care face parte şi aşezarea de la Slon), păstrarea vechiului tip de locuinţe (bordeie sau case), cu vetre de foc deschise, de tradiţie dacică şi daco-romană.

[28] I. Barnea, *DID*, III, p. 74; Alexandru Andronic, *op. cit.*, p. 212.

[29] *Skylitzes-Kedrenos*, II, p. 401; *FHDR*, III, p. 140-141.

[30] N. Bănescu, *op. cit.*, p. 46; P. Diaconu, *Rolul cetăţii din insula Păcuiul lui Soare* ... *p. 395;* idem, *Câmpia Română şi Bizanţul*, p. 217; N. Oikonomodès, *op.cit.*, p. 63.

Un alt izvor, cunoscut sub denumirea de „Taktikon-ul Escurial“ (listă de întâietate a funcționarilor bizantini, datată în anii 971-876/979, descoperită în biblioteca Escurial, de lângă Madrid), publicat de la Nicolas Oikonomidis[31], aduce amănunte interesante în această problemă. În cuprinsul său, documentul face mențiune despre existența unei theme (circumscripție administrativ-militară, în secolele VII-XI, în care întreaga putere -civilă și militară- era încredințată strategului) cu denumirea de Mesopotamia Apusului -ο(στρατηγος) Μεσοποταμίας της Δύσεως[32]-, themă localizată de bizantinologul grec Nicolas Oikonomidis la Dunărea de Jos[33]. Printre ipotezele propuse de acesta se află și regiunea din stânga Dunării (Câmpia Munteană), care este străbătută de mai multe râuri (Argeș, Ialomița, Buzău)[34]. Mai mult, în ultima vreme, istoricul și arheologul Petre Diaconu este de părere că această localizare trebuie considerată o certitudine: „Astăzi e un lucru pe deplin stabilit că prin Mesopotamia Apusului era designată regiunea din stânga fluviului, inclusiv Câmpia Dunării încorporată Bizanțului în 971“[35] Acest aspect pare a fi adeverit de faptul că, în mai toate așezările din Câmpia Dunării cercetate până în prezent, apar fragmente de amfore piriforme modelate în atelierele bizantine sau alte obiecte (mărgele) tipice regiunilor pontice[36]. Regiunea ocupată de bizantini în stânga Dunării, în vara anului 971, a rămas sub controlul administrației constantinopolitane pentru o perioadă scurtă de timp, cel mai probabil până la moartea împăratului Ioan Tzimiskes (976) sau la puțin timp după această dată[37]

Informația oferită de cronica Skylitzes-Kedrenos prezintă o deosebită importanță pentru istoria poporului român, într-o perioadă mai puțin cunoscută. Din textul prezentat mai sus reiese că, în a doua jumătate a secolului al X-lea, în teritoriile românești situate la nord de Dunăre existau fortificații (φρούρία, οχυρώματα), care aparțineau populației locale (protoromâne), conduse de șefi feudali locali.

Existența unei asemenea realități infirmă teoriile fanteziste referitoare la extinderea dominației primului țarat bulgar la nord de Dunăre, în secolele IX-X.

---

[31] N. Oikonomidès, *Un takticon inédit du X^e siècle. Cod. Scorial. Gr. R. II, 11*, în *Actes du XII^e Congrès International des études byzantines (Ochride, 10-16 septembre)*, vol. I, Belgrad, 1964, p. 177-183; idem, *Les listes* ... p. 255-363.

[32] Idem, *Les listes*... p. 269.

[33] Idem, *Recherches sur l'histoire* ... p. 59-79.

[34] *Ibidem*, p. 72-73.

[35] P. Diaconu, *Câmpia Română și Bizanțul* ... p. 218.

[36] Idem, *Pătrunderea pecenegilor în Câmpia Română și argumentul numismatic*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie“, 35, 1984, 2, p. 71; idem, *Câmpia Română și Bizanțul* p. 218; Ilie Catrinoiu, *op. cit.*, p. 638-639.

[37] P. Diaconu, *Pătrunderea pecenegilor în Câmpia Română*..., p. 71-72.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

NICOLAE ALEXANDRU VOIEVOD – IACHINT DE VICINA SAU DESPRE ROSTURILE ARGEŞENE ALE MOMENTULUI ISTORIC 1359

NICOLAE CONSTANTINESCU*

Moştenitorul scaunului voievodal de la Argeş, al lui Basarab I (c. 1310-1351/52)[1] a fost fiul său – probabil întâiul născut – numit Alexandru Voievod (c. 1352-16 XI 1364), ştiut ca atare de contemporani: Alexander Bassarati (adică Alexandru fiul lui / al lui / Basarab), kyr Alexandros, puţin cunoscut îi era numele-dublu, săpat după trecerea-i din viaţă pe insolita lespede de mormânt din biserica Adormirii de la Câmpulung, ctitorită de voievod: Nicola / sic / Alexandru (sintagmă prosopografică menită să genereze mai târziu, îndeosebi în pomelnicele din secolele XVII-XVIII, confuzii, crezându-se în existenţa a doi şi chiar trei domni diferiţi - Alexandru, Nicolae, Nicolae Alexandru!)[2].

Altminteri, strict cronologic, indiscutabil este că Alexandru Vv. A apărut pe scena politică a Ţării Româneşti şi în plan extern, împins în faţă de tatăl său, înainte de urcare pe tron, cu siguranţă pe la începutul anilor '40 ai veacului. El era deja căsătorit - a doua oară - cu o prietenă catolică (din Ungaria, cu ascendenţă spaniolă?), Clara de Kukenus - faimoasa *noverca* a lui Vladislav I-Vlaicu (născut din prima căsnicie a lui Alexandru Vv., cu Maria, o ortodoxă)[3]. Dar la acest aspect care priveşte starea civilă a voievodului nostru, un altul se dovedeşte mult mai relevant: bătrânul Basarab, cu aura de organizator al statului sud-carpatic şi de învingător, în 1330, rămas în veghe continuă faţă de vecini şi mai ales faţă de regatul angevin condus atunci de Ludovic I (1342-1382) slăbise în puteri (moartea, din întâmplare, îl ajunse chiar la Câmpulung) şi ca atare există suficiente temeiuri să admitem asocierea la domnie a tânărului Alexandru Vv. Ambele ipostaze - consoartă catolică şi asociat la domnie - pot explica împrejurarea că, înainte de 17 octombrie 1345, din Avignon, papa Clement VI găsea nimerit să adreseze o scrisoare în zece exemplare unor personalităţi apte să sprijine consolidarea frontului antitătar, unul dintre cei zece fiind chiar Alexander Bassarati (un altul, ca să fie menţionat de pe acum: episcopul Dimitrie de Oradea) - demers epistolar şi intenţii de viitor ca şi ratate, căci documentul purtat de curierul papal a fost confiscat, prin abuzul regelui din Vişegrad, toate acestea fiind înfăţişate în scrisoarea adresată de această dată lui Ludovic I, la 17 octombrie 1345, cu nelipsita dojană din partea lui Clement VI, un document arhicunoscut şi dezbătut în chip felurit în istoriografie[4]

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" Bucureşti

[1] Punctul nostru de vedere despre rolul istoric al lui Basarab I este înfăţişat în recentul tratat academic *Istoria Românilor*, vol, III, *Genezele Româneşti*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 571-582; amplu şi cu detalii, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol» - Iaşi" (în continuare A.I.I.A.I.), 23 (1986), 2, p. 553-570.

[2] Pe larg la Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1974 - passim (cu remarcabile contribuţii, alături de opinii inacceptabile). Nu este cazul să răspund recenziei (?) din „Buletinul Bibliotecii Române" (în continuare B. B. R.), vol. XIV (XVIII) Serie nouă, Freiburg, Br. Germania, 1987/88, p. 103 şi urm. - deocamdată. În rest, pentru problemele abordate în articolul de faţă, v Petre Ş. Năsturel, *La partition de la Métropole de Hongrovalachie*, în B. B. R., vol. VI (X) - Serie nouă, 1977/1978, p. 293-326 (cu bibl. la zi); Daniel Barbu, *Sur le double nom du prince de Valachie Nicolas-Alexandre*, în „Revue Roumaine d'Histoire" (în continuare R. R. H.), XXV (1986), 4, p. 287-300 - reeditat, cu ajustări: cf. id., *Byzance, Rome et les Roumains. Essais sur la production politique de la foi au Moyen Âge*, Ed. Babel, Bucureşti, 1998, p. 103 şi urm.

[3] D. Barbu, *Byzance*, p. 104; cf. Al. Iordan, în „Balcania", I (1938), p. 151. Vezi şi lucrarea noastră, *Vladislav I 1364-1377*, Bucureşti, 1979, p. 18-19, 32 şi urm.

În sfârşit, dar fără a risipi ceaţa ce stăruie asupra etapei premergătoare urcării pe tron, la Argeş, a lui Alexandru Vv., este de presupus că asociatul la tron îşi va fi ales el însuşi locul de reşedinţă, sau a fost sfătuit: de tatăl său ori mai degrabă de soţia sa şi e vorba de Câmpulung - aşezarea de pe râul Târgului, situată la drumul mare ce lega Transilvania cu Gurile Dunării, de unde şi prezenţa timpurie a meşteşugarilor şi negustorilor, a saşilor în primul rând, care încă în jurul lui 1300 îşi aleseseră pe greavul lor, pe acel *comes Laurencius* şi zidiseră importante locaşuri de cult[5]; în acest mediu catolic, de înţeles de la sine, Doamna Clara era mai aproape de casă... La rându-i, Alexandru Vv. a ridicat biserica de care am amintit, iar alături de ea, spre est, o casă de zid (descoperită, în pofida a ceea ce s-a afirmat şi comentat de peste un secol, abia în zilele noastre, acum doi-trei ani)[6] Acest statut pasager - de *sedes secundaria* al aşezământului voievodal de la Câmpulung şi-a aflat ecoul în spusa de mai târziu a *Istoriilor* lui Radu Popescu despre „Alixandru vodă, carele zic să fie fost de feliul lui câmpulungean“[7] Informaţia, uşor nesigură („zic /unii/“) ne poate sugera contaminarea cu elaboratele câmpulungene despre pretinsul „descălecat“ al lui Radu Negru Vv., plasat cronologic la 1215, pe când letopiseţele munteneşti ne dau data 6798/1289-90, iar în plus indică doar Argeşul drept scaun domnesc.

Oricum, documentaţia de care azi dispunem ne arată limpede că rolul istoric al lui Nicolae-Alexandru Vv. începe chiar din 1351-52, odată cu preluarea frânelor domniei din Argeş - un rol ce ne dezvăluie pe un om matur şi înzestrat cu reale calităţi de negociator în planul relaţiilor externe, cu atât mai necesare cu cât el moştenise de la tatăl său şi încărcatul contencios cu regalitatea ungară. De altfel, chiar atunci, în 1351, Ludovic I de Anjou proclamase propria-i cruciată împotriva păgânilor tătari (îi chemase alături şi pe regii Boemiei şi Poloniei, acceptând de formă şi patronajul papei Clement VI), rezervând spaţiului românesc extracarpatic un loc însemnat în planurile sale ascunse de subordonare politică înainte de toate, inclusiv de cucerire, planuri îmbrăcate de regulă în nevinovate iniţiative de bunăvoinţă regală. Să amintim, în context, că încă din 1349 (deci în vremea „popasului câmpulungean“ al lui Alexandru Vv.) când Ludovic I făcea călătoria de inspecţie în Transilvania, în suita acestuia se găsea şi episcopul amintit, Dimitrie de Oradea (numit în funcţie la 15 iulie 1345), martor la emiterea actului regal dat la 2 septembrie 1349, din Alba Iulia,[8] personaj-cheie, care, probabil încă de atunci a fost folosit de rege în politica sa atât de versatilă, de a da aparenţă de normalitate climatului politic dintre regatul său şi Ţara Românească. Căci, iată, odată cu urcarea pe tronul din Argeş al lui Nicolae-Alexandru se ajunge la o reconciliere româno-ungară - rezultă aceasta din diploma de răsplătire a episcopului, ajuns sol regal, act datat 18 februarie 1355 şi întărit pentru meritele lui Dimitrie de Oradea „după dobândirea slujbei episcopale, ‹când› a purces de mai multe ori la Alexandru al lui Basarab, voievodul nostru din Ţara Românească, cu prilejul dezbaterii, aşezării şi întăririi păcii şi înţelegerii între noi şi dânsul (*occasione pacis et concordie inter nos et eundem tractande, disponende et firmande*)“[9] Din nefericire, actul propriu-zis de reconciliere, ca document diplomatic, nu ne este cunoscut (iar dacă există, stă undeva în arhive aşteptând lumina zilei).

---

[4] *DRH*, D., vol. I. p. 60-61.

[5] Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu*, în „SCIA“, IV (1957), 1-2, p. 109-128.

[6] Cercetări conduse de dr Gh. I. Cantacuzino (vezi o primă prezentare a recentelor descoperiri în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2000*, Cimec, Bucureşti, 2001, p. 64).

[7] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, Ed. Constant Grecescu, Ed Academiei, 1963, p. 11.

Nu vom înţelege conţinutul real al acestei reconcilieri ivite între 1352 şi 1355 (şi atât de asemănătoare cu aceea din 1324, între Basarab I şi Carol Robert, când mijlocitor a fost Martin, comitele de Sălaj), dacă nu vom lua în considerare ceea ce a fost deja sugerat mai sus: în acei ani, de tensiune cvasi-generală în sud-estul Europei monarhul Ungariei îşi făurea politica orientală, cu miză mare în ce priveşte ţinuturile de la Dunărea de Jos, în scurt, o politică expansionistă prin excelenţă. Aici însă, în această parte a continentului tocmai se constatau evenimente şi desfăşurări contradictorii, în planuri diverse, cu implicaţii de ordin militar, politic şi economic, deopotrivă şi de aspect cultural, chiar confesional pe alocuri; împrejurări şi condiţionări care, inevitabil, l-au cuprins în angrenajul lor şi pe cel ajuns în fruntea Ţării Româneşti - mai mult, determinând de la sine opţiunile politice, de durată, ale lui Nicolae Alexandru Vv. şi transmise urmaşilor ajunşi Domni ai Ţării Româneşti. Este vorba şi de contextul specific în care, alături de Domn, se iveşte, ca o noutate absolută, Mitropolitul Iachint de Vicina.

Rezumativ (căci există adevărate *literaturi* pe temele evocate aici), cu privire la cele petrecute în acel mijloc al veacului al XIV-lea şi îndată după aceea, în prim plan se detaşează criza ivită atunci în Imperiul bizantin şi în bazinul vest-pontic / dunărean; criză profundă şi de multă vreme răscolitoare în Bizanţ, atingând dimensiuni catastrofale: împărat minor dar legitim, alungat de pe tron (1341, Ioan V Paleologul) de marele său domestic (şi apoi socru!) Ioan VI Cantacuzino, autoproclamat împărat la Didymoteichos; război civil între adepţii minorului, conduşi de regenta Ana de Savoia şi cei ai uzurpatorului, care îi chemă în sprijin - s-a zis, şi a fost ironia soartei! - pe turcii osmani, care pun mâna pe Gallipoli; împrejurări de care profită vecinii slavi, Ştefan IV Duşan al Serbiei şi Ivan Alexandru al Bulgariei[10]. De asemenea, în configuraţia crizei din Bizanţ se distinge o interesantă componentă italiană, mai exact: din partea puterilor maritime care îşi disputau supremaţia, pe de o parte în Mediterana (Veneţia), iar pe de alta în Marea Neagră (Genova), inclusiv la Constantinopol, unde grecii şi veneţienii asaltau poziţiile solide ale genovezilor (aceştia din urmă, se ştie, erau de multă vreme instalaţi în puternicul lor centru numit *Galata* sau, potrivit denumirii oficiale bizantine, *Pera*).

---

[8] *DIR*, C, XIV, vol. IV, p. 498.

[9] *DRH*, D., vol. I, p. 69-72.

[10] Ioannis Cantacuzeni eximperatoris, *Historiarum libri IV*, Ed. Bonn, vol. II (1831), p. 551-52; cf. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, II, Paris, 1932, p. 298-302; J. Meyendorf, în „Actes-CIEB", XIV-Bucarest, *Rapports*, I, 1971, p. 54,72; cf. Ernst Werner, *Die Geburt einer Grossmacht - Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, ed. a 3-a, Berlin, 1978, p. 142 şi urm.

Asalt la propriu, căci izbucnise atunci un război veneto-genovez, cu dedesubturi puse în lumină încă de contemporani - între aceştia şi cronicarul bizantin Nicephor Gregoras -, căci Ioan VI Cantacuzino voia să-şi construiască o flotă dar s-au opus genovezii; în ajutorul basileului săriseră veneţienii şi catalanii, dar bătăliile din anii 1349-1352 au fost favorabile genovezilor, care îşi menţin şi chiar îşi consolidau poziţiile la Constantinopol şi în Marea Neagră (cu excepţia Caffei, în Crimeea, unde ei întâmpinară dificultăţi, de moment, din partea tătarilor)[11]

Drept urmare, Bizanţul a pierdut şi poziţiile sale de la Gurile Dunării, în spaţiul românesc, de fapt lovite de aceiaşi tătari încă din anii '40, inclusiv Vicina, cum atestă un izvor din epocă[12] Dar lovitura de graţie o primeşte scăpătatul Imperiu din partea aceloraşi genovezi, căci după 1349 administraţia bizantină de la Vicina, Chilia şi Licostomo a fost pe rând înlocuită cu una genoveză[13] Iar dacă mai luăm în considerare şi faptul, că aliaţii de nădejde ai politicii angevine la Dunărea de Jos au fost aceiaşi genovezi - înţelegem mai bine şi mai conturat canevasul general de care s-a ancorat procesul reconcilierii mijlocite de episcopul Dimitrie de Oradea înainte de 18 februarie 1355. În ce condiţii? Le bănuim sau le cunoaştem indirect prin documente de mai târziu, care îl incriminau pe voievodul român ca „infidel“, cum vom vedea îndată.

Astfel, cu certitudine, Nicolae-Alexandru Vv. a trebuit să recunoască din capul locului suzeranitatea regelui Ludovic I - era o condiţie *sine qua non* a acelor „înţelegeri /*pacta*/“ dintre cei doi suverani, aşa cereau uzanţele vieţii feudale. În schimb, regele va fi încuviinţat vasalului său stăpânirea asupra Severinului, dar impunând totodată angajamente în plan militar de exemplu pe frontul antitătar, posibil şi în plan confesional, la cererea episcopului Dimitrie (care şi mai târziu, în 1369, se bucura de protecţia lui Vlaicu Vodă). Au existat şi stipulaţii de ordin economic, material: când, la 5 ianuarie 1365, acelaşi Ludovic I vestea războiul împotriva lui Vladislav I-Vlaicu, regele găsea nimerit să-i ocărască părintele: acesta încălcase „scrisorile întocmite între noi şi el, cu privire la anumite înţelegeri, dări şi .../*lacună în doc.*/ cuvenite nouă în temeiul stăpânirii noastre fireşti /*super certis pactis, censibus et an ...nostri domini naturalis nobis debitis, inter nos et ipsum initam et emanatas* /“[14]

---

[11] Nicephori Gregorac *Byzantina Historia*, ed. Bonn, vol. II (1830), p. 841-42, 855-56, 877, cf. N. Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe*, în „Byzyntinische Zetschrift“ (în continuare BZ), XV (1906), p 208; A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 309-313; mai nou: Hélène Ahrweiler, *Byzynce et la mer La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzynce au VII^e-XV^e siècles*, Paris, PUF, 1966. p. 385-86; Michel Balard, *La Romanie génoise (XII^e - début du XV^e siècles)*, Roma, 1978, p. 69-81. Pentru rivalitatea veneto-genoveză şi reflexul ei în bazinul pontic - pe larg la Ş. Papacostea, *Quod non iretur ad Tanam. Un aspect fondamental de la politique gênoise dans la mer Noire au XIV-e siècle*, în „RÉSEE“, XVII (1979), 2, p. 201-217 (cu privire la anii 1347-50: p. 212-237).

[12] Hurmuzaki-Iorga, *Doc.*, XIV-1, p. 1. cf. *DIR*, B veac. XIII, XIV şi XV, p. 12 (situaţia mitropolitului Macarie al Vicinei pe la 1340).

[13] Oct. Iliescu, *Contribuţii numismatice la localizarea Chiliei*, în „SCIVA“, 29 (1978), 2, p. 208 şi urm; M. Balard, *op. cit.*, p. 143-150 (precizăm că privilegiul acordat de Ludovic I genovezilor, citat la p. 144, n. 94 sub a. 1349 (cf. *DIR*, C, XIV-XV, 486) se datează iunie 1379, cf. V. Eskenasy, *Din istoria litoralului vest-pontic: Dobrotici şi relaţiile sale cu Genova*, în „Revista de Istorie“ (în continuare RI), 34 (1981), 11, Extras, p. 11, n. 61).

[14] Maria Holban, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Bucureşti, 1981, p. 126 şi urm., 136 şi urm., 146-148.

În afară de îndoială, de asemenea, se dezvăluie documentar un alt aspect, poate esențial: cei doi pactizanți au înțeles fiecare în mod diferit cele convenite prin repetatele solii ale lui Dimitrie de Oradea - regele mizând pe genovezi și pe politica sa de anvergură, iar voievodul român constrâns să apeleze doar la forțele proprii, căutând sprijin - și recunoaștere, trebuie spus - chiar în Bizanț. Curând după 1355 relațiile cu regalitatea angevină încep să se deterioreze; o diplomă regală din 29 august 1359, cu referire la anii '56-57 și la un boier din Loviște, Ladislau fiul lui Zarnă, supus unor vexații din partea voievodului din argeș și fugit peste munți, mai arată că acestea se petrecuseră „în vremea când Alexandru Basarab, voievodul Țării Românești, nu voia să ne recunoască de domn al său firesc */nos pre domino naturali recognoscere renuebat/*"[15] Pretențiile regelui, de stăpân peste Țara Românească, se explicitează clar și prin acel scurt document din 1358, iunie 28: prin câteva rânduri, negustorilor brașoveni li se „îngăduie" să treacă slobozi pe teritoriul situat „între Buzău și Prahova, adică locul unde se varsă în Dunăre râul numit Siret și să nu vă poată opri nimeni pe nedrept în această trecere a voastră"[16]

Fapt este că opțiunile lui Nicolae Alexandru Vv. se vădesc de îndată și ele vor marca veacuri întregi de-acum încolo politica Țărilor Române față de răsăritul ortodox. Noua orientare nu însemna doar o redimensionare a existenței de-sine-stătătoare promovată și impusă pe câmpul de luptă de Basarab I, ci mai cu seamă de un făgaș nou și necesar pe al cărui parcurs să acționeze, cu mijloace specifice, puterea laică și Biserica, respectiv înalta ei ierarhie. Într-adevăr, trecuseră timpurile acelor „pseudoepiscopi ce țin de ritul grecilor" (1234), departe era și epoca Diplomei ioaniților cu acei „episcopi și arhiepiscopi" anonimi ai românilor (1247). Ordinea de stat trebuia pusă în acord cu cea ecleziastică - aceasta era expresia în plan instituțional a opțiunii pentru ortodoxie din partea lui Nicolae Alexandru Vv., căci domnul din Argeș, cumpănind politic lucrurile, s-a decis să ceară Constantinopolului, Patriarhiei ecumenice, recunoașterea ierarhii ecleziastice din Țara Românească de rang mitropolitan. El a pornit cu demersurile din vreme, cu probabilitatea între 1355 și 1358, stârnindu-și suzeranul și accentuând deteriorarea relațiilor cu acesta.

Nu este de insistat aici de ce și cum exercita încă Bizanțul, chiar în declin fiind, o atracție pentru cei din jur și de mai departe - o fascinație; modelele bizantine, preluate ca atare sau adaptate mediului receptor se regăsesc peste tot în sud-estul Europei - în sfera instituțiilor politice, administrative, fiscale, juridice etc. și mai ales în sfera artelor, a arhitecturii, picturii monumentale etc. - inclusiv în spațiul românesc, cu deosebire chiar la Argeș. Suverani din preajma Imperiului, mari și mici, observa St. Runciman, cugetau zi și noapte că ar putea, și ei, domni pe malul Bosforului și al Cornului de Aur[17] În scurt: a intra în legătură cu Bizanțul, a fi în vederile acestuia era un titlu şi totodată o chezăşie la care mulţi râvneau în veacul al XIV-lea. Acest lucru era valabil şi pentru Nicolae Alexandru Vv.

---

[15] *DRH*, D, I, p. 78-79.

[16] *DRH*, D, I, p. 72. Problemă dezbătută în istoriografie, cf. N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I (1925), p. 38; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 95; G. I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIV-e siècle. À propos du livre de B. Homan sur «Les Angevis de Naples en Hongrie»*, în „Academie Roumaine. Bull. Sect. Hist.", t. XXVIII, 1 (1947), p. 67-105 (și Extras). Pentru detalii, M. Holban, *Relații* (1981), p. 148-152, cu concluzia: actul din 1358 exprimă limpede „un conflict foarte acut cu domnul Țării Românești" (v. infra n. 34).

[17] St. Runciman, *Căderea Constantinopolului - 1453*, trad. de Al. Elian, București, 1971, p. 16-17

Bineînţeles, rodat în decursul secolelor şi învăţând din propria-i experienţă (vezi cucerirea latină din 1204 şi faimoasa „*partitio Romaniae*"), Bizanţul nu recunoaşte orice stare politică statornicită sau ivită în orbita sa de interese. Mai mult, cum s-a observat de multă vreme, Imperiul bizantin, care trimitea cândva coroane şi purpură (practică părăsită chiar în veacul de care ne ocupăm), acum condiţiona ca stările politice instituite în aria ortodoxismului să depindă numai de Patriarhia ecumenică din Constantinopol, respectiv prin ierarhiile „naţionale" (iată de ce, alt fapt bine ştiut, nu a recunoscut vreodată Imperiul Asănăştilor şi, deci, Patriarhia din Târnovo). Dacă se îndeplinea o astfel de condiţie, Bizanţul lua act de existenţa unui Stat; aceasta era mentalitatea bizantină, de fapt feudală numai Biserica, prin reprezentanţii ei, ai Patriarhului îi putea consacra ca suverani.

Astfel privite lucrurile, rezultă că un voievod - un Mare voievod şi Domn - de prestigiul lui Basarab I nu putea fi considerat în Bizanţ un şef de stat, câtă vreme Biserica acestuia nu era oblăduită de Marea Biserică a Constantinopolului[18]; sau cum atât de expresiv se pronunţa N. Iorga: nu era posibilă sub Basarab I „inserarea românilor în ierarhia imperială şi în familia monarhilor"[19]

Prin prisma celor înfăţişate până aici trebuie privită şi iniţiativa lui Nicolae Alexandru Vv. (care, trebuie precizat, îl avea deja alături pe mitropolitul Iachint - şi nu ar fi de neglijat ipoteza că însuşi vlădica îi va fi deschis ochii, evidenţiind avantajele imediate ale demersului pe lângă Patriarhia ecumenică).

Procedural, se ştie că voievodul român a adresat cel puţin două scrisori patriarhului Calist I şi sinodului constantinopolitan, arătând că el şi Biserica ţării sale se supun Patriarhiei ecumenice; mai cerea, cu insistenţă ca mitropolitul Iachint de Vicina, aflat de câtva timp în Ţara Românească, să fie deocamdată strămutat /*tò paròn metatethē*/, urmând ca după trecerea sa din viaţă să fie numit un alt „legiuit arhireu". Dând curs acestor scrisori, în mai 1359 se întocmeşte o *synodiké prāxis* - act sinodal prin care se încuviinţa transferul lui Iachint, aprobat în prealabil şi de basileul Ioan V Paleologul; pe deasupra, un *pitákion* al lui Calist I era adresat special lui *kyr Aléxandros*, fapt ce dădea un şi mai pronunţat relief aprobării imperiale, votului patriarhal şi sinodal[20] De nicăieri, scrutând cele două acte, nu rezultă că încuviinţările respective îl priveau pe un proaspăt convertit la ortodoxie. Să stăruim asupra unor formulări.

---

[18] *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutele teologice, vol. I, Bucureşti, 1957 (în continuare IBR), în red. Pr. prof. Gh. I. Moisescu, Pr. prof. Ştefan Lupşa, Pr. prof. Al. Filipaşcu, p. 139 - cu vechea bibl. Vezi îndeosebi N Iorga, *Condiţiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile româneşti în veacurile XIV-XV*, în „Academia Română. Mem. Secţ. Ist. (în continuare ARMSI), seria II, 1913, p. 387 (precizarea în legătură cu lucrarea lui N. Dobrescu, *Întemeierea Mitropoliilor*, 1906).

[19] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti 1937, p. 340; cf. Al. Elian, *Postfaţă* la l. c.; v. şi Val. A. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Ed. Academiei, 1980, p. 11 şi urm.

[20] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV-1, p. 1-4, 4-6; trad. în *DIR*, B, veac. XIII, XIV şi XV, p. 13-14, 14-16. alte precizări la J. Darrouzès, *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I. Les actes des Patriarches. Fasc. V. Les regestes de 1310 à 1376, Paris, 1977, p. 338-40 (nr. 2411, *synodikè prāxis*), p. 340-41 (pittákion). Pentru problemele privind Mitropolia Vicinei, v P. Ş. Năsturel, *Les Fastes épiscopaux de métropole de Vicina*, în „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher", XXI, (1976), p. 33-42.

De pildă, rezultă limpede recunoaşterea patriarhală (implicit imperială), respectiv stăpânirea şi titlul: „marele voievod şi domn a toată Ungrovlahia" (ultimul termen era uzual în cancelaria patriarhală, fiind preluat şi de aceea a Ţării Româneşti, respectiv cu sensul „Vlahia dinspre unguri"), sau: „Marele voievod, în scaunul a toată Ungrovlahia şi al stăpânirii şi domniei sale" - iar acestea ca urmare a angajamentelor asumate de voievod, în scris, inclusiv printr-un jurământ (valabil şi pentru urmaşii săi), cum că „de acum şi în viitor întreaga lui stăpânire şi cârmuire să fie sub jurisdicţia şi conducerea preasfintei mari biserici"; reprezentantul acesteia fiind mitropolitul Iachint. Este redat în acest pasaj cheie sensul şi se explicitează rezolvarea întregului demers întreprins de domnul din Argeş, care îşi vede astfel legitimă nu doar Domnia personală ci şi existenţa statului feudal Ţara Românească.

Cu toate acestea, de observat că o doză oarecare de reticenţă - de drămuire, mai exact se strecoară printre formulările din cele două documente constantinopolitane, ştiută fiind isteţimea diplomatică a cancelariilor bizantine, a celei patriarhale în speţă, cu privire la percepţia alterităţii de alt neam - a „barbarilor" */non-graeci/* în mentalitatea elină. Căci, revenind, formulările menţionate privind titlul voievodal şi atributele sale par mai degrabă o interpretare sui-generis a cancelariei menţionate; din ele lipseşte complet menţiunea despre atributul principal din titlu, cu siguranţă înfăţişat în scris de voievodul Nicolae-Alexandru: acela de singur-stăpânitor */samoderjavnyi/*. În această privinţă nu mai era nimic de făcut, căci corespondentul grecesc - *autokrátor* (ultimul o fiind omega)era rezervat, oricând şi peste tot în Imperiu, basileului, iar cancelaria patriarhală se conforma în chip desăvârşit. Cu o excepţie absolut notabilă, grafic mai ales: modul de adresare către ginerele lui Alexandru-Nicolae Vv., ţarul Sraţimir din Vidin, includea şi pe *autokrátor* (fără omega! - o fineţe excepţională, remarcată de specialişti) [21]

Se poate trage concluzia: mobiluri adânci, politice mai ales îl determină pe voievodul Nicolae-Alexandru să solicite Bizanţului, prin Patriarhia ecumenică o rezolvare de circumstanţă în plan ecleziastic politic a răspuns şi Bizanţul prin rezolvarea favorabilă a cererii voievodului privind strămutarea lui Iachint, mitropolit de Vicina, recunoscând totodată, nedisimulat, existenţa Ţării Româneşti şi a Marelui voievod şi Domn din fruntea ei Imperiului şi Patriarhiei ecumenice nefiindu-le indiferent că un stăpânitor nord-dunărean le cere oblăduirea pe linie ecleziastică. El era un Domn */authéntes/*, iar Domnia sa o *arhè*.

Evident, în mai 1359, Alexandru-Nicolae Vv. nu a fost investit cu titlul menţionat mai sus (*authéntes* sau *avthéntis*, cum se pronunţa deja în secolul al XIV-lea) nefiind totuna cu „singurstăpânitor", cum printr-o scăpare de condei a crezut D. Onciul[22]: nimeni din afara Ţării Româneşti nu avea căderea să confere acest titlu[23]

Legalizarea ierarhiei mitropolitane din Ţara Românească a contribuit în mare măsură la consolidarea puterii domneşti şi, deci, a construcţiei statale care continua între Carpaţi şi Dunăre. Moment istoric cu atât mai semnificativ, cu cât la est de

---

[21] J. Darrouzès, *Ekthésis Néa. Manuel des pittakia du XIV^{e} siècle. Edition critique et commentaire par* R. p... Paris, 1969, p. 62 şi comentariul de la p. 120, n. 47.

[22] D. Onciul, *Originile Principatelor Române /1899/*, ed. A. Sacerdoţeanu, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 643. – Corectat de Em. Vârtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova până în secolul al XVI-lea*, Ed. Academiei, 1960, p. 197 şi urm.

[23] Em. Vârtosu, *op. cit.*, p. 206-207 Critica lui Val. A. Georgescu, *Bizanţul*..., p. 22.

Carpaţi prindea contur al doilea stat feudal - Ţara Moldovei (şi aceasta în dispută cu regalitatea angevină)[24] În alte cuvinte: aliindu-şi Biserica în opera de guvernare şi apropiindu-se de Bizanţ, Alexandru-Nicolae Vv. şi-a înscris ţara „într-un complex de drept şi prin aceasta în conştiinţa politică a lumii", cum considera acelaşi N. Iorga (supra, n. 19).

Ne rămâne să ne pronunţăm şi asupra rolului jucat de Iachint însuşi în textura evenimentelor din jurul anului 1359. Se cunosc din nefericire prea puţine lucruri despre el, ca persoană (origine, unde s-a călugărit ş. a. absolut nici o ştire) şi chiar în legătură cu localizarea sediului mitropolitan de unde venise la nord de Dunăre - Vicina subzistă încă neclarităţi, opiniile oscilând între Isaccea - Măcin şi insula Păcuiul lui Soare, spre malul drept al Dunării, în aval şi la mică distanţă de Dorostolon / Dristra, Silistra, cu o puternică cetate bizantină (localizare plauzibilă) [25] Cert, înainte de mai 1359, el se găsea deja alături de voievodul Nicolae-Alexandru - era un refugiat -, iar ca întâistătător în eparhia sa dobrogeană, la Vicina, aceasta se întâmpla după 1347/48; mai ştim că Iachint a păstorit peste toată Ţara Românească mai bine de un deceniu - mai exact: până în august-octombrie 1370 –, după care prin voinţa voievodului Vladislav I-Vlaicu (şi mai ales datorită răcirii relaţiilor lui Iachint cu stăpânul patriarhal – acum Filotei Kokkinos, vezi pitacul mitropolitului din circa 1370), el ajunge doar peste o parte din ţară, cealaltă fiind încredinţată noului consacrat şi numit, fostul dicheofilax Daniil Critopulos care şi-a luat numele de Antim; şi e de reţinut că în actul sinodal de numire a acestuia din urmă amintirea Vicinei încă era prezentă la Constantinopol: eparhia lui Iachint e indicată drept „cealaltă jumătate rămasă având ca ierarh pe cel strămutat mai dinainte de la Vicina /*héňontos arhieréa tón metatethénta próteron apó Bitzinis*/"[26] Din pitacul amintit, adresat patriarhului, s-ar putea deduce că eparhia „rămasă" era la vest, în Oltenia, căci Iachint invocă în sprijinul stării sale de suferinţă şi de amărăciune spusele şi mărturia „fratelui meu", mitropolitul Vidinului[27]

Revenind însă la momentul mai 1359, se pune întrebarea unde anume, în ce loc i s-a fixat lui Iachint locaşul de închinare, sediul propriu-zis mitropolitan? Că era vorba de capitala Ţării Româneşti Argeşul nu mai încape discuţie, mărturiile documentare istorico-arheologice o atestă[28], dar unde se găsea vechea Mitropolie în cuprinsul fostei capitale?

S-a crezut şi se mai crede că locaşul mitropolitan încredinţat lui Iachint era chiar Biserica Domnească Sf. Nicolae din Argeşul istoric (apelativul *Curtea de Argeş*, indicând „oraşul cu o curte domnească" fiind mai nou, cu începuturi cam în vremea lui Neagoe Basarab) - s-a combătut şi am adus argumente împotriva acestei localizări; solide şi coerente observaţii le face arh. Cristian Moisescu, printr-o recentă contribuţie la discutarea de care ne ocupăm aici[29] Căci, în afară de îndoială, locaşul unde a slujit mitropolitul Iachint se găsea la nord de fosta curte domnească de la Argeş, chiar pe locul unde acelaşi Neagoe Vv. va construi (între circa 1513/14 şi 15 august 1517) faimoasa Mănăstire a Argeşului; topografic aşadar, distanţa dintre Curte şi Mitropolie era de circa 1,5 km. A fost şi este tradiţia Bisericii noastre: „Între curtea domnească şi Mitropolie trebuia să fie o oarecare distanţă. Aşa era obiceiul ca să se poată desfăşura alaiul în zilele de sărbătoare"[30]

---

[24] Mai nou, Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chişinău, 1994, p. 307 şi urm.

[25] Cf. P. Diaconu, *Păcuiul lui Soare - Vicina*, în „Byzantina", 8 (1976), p. 407 şi urm. Recent, Const. Rezachevici, *De unde venea şi unde a păstorit primul mitropolit al Ţării Româneşti?*, în „Argessis"- Piteşti, t. VIII (1999), p. 63 şi urm. Crede că e vorba de Măcin (p. 63, n. unde e invocat N. Dobrescu, 1906). Din păcate, absolut fără probe, autorul crede că Iachint a fost instalat la Câmpulung!

[26] P. Ş. Năsturel, *La partition* p. 306 (cf. *DIR*, B, veac. XIII, XIV şi XV, (1247-1500), p. 22: cu omisiunea „cealaltă jumătate rămasă").

[27] P Ş Năsturel, *op. cit.*, p. 301-304 (cf. *DIR*, *op. cit.*, p. 20-21).

[28] N. Constantinescu, *Curtea de Argeş 1200-1400. Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Ed. Academiei, 1984 (Biblioteca de Arheologie, XLIV), p. 26-27, în special p. 149-150.

Dar decisivă în această privinţă este însăşi spusa voievodului Neagoe Basarab - şi aceasta în cuprinsul celei de a doua pisanii slavone aşezată de el pe peretele de vest al bisericii sale, care, de reţinut, păstra hramul Adormirii Precistei, al vechii Mitropolii. Iată: „Acestea dar văzându-le şi noi, cu dorinţă şi osârdie am poftit către sfintele şi dumnezeieştile biserici a le zidi şi a le înălţa şi înfrumuseţa, după cum le-au făcut şi le-au înălţat şi le-au înfrumuseţat sfânt răposaţii noştri moşi şi strămoşi şi s-au făcut ctitori şi sfinte biserici au înălţat şi au înfrumuseţat. Asemenea şi noi, urmând lor, având dorinţă şi osârdie *către preasfântul şi dumnezeescul hram şi lăcaş al preasfintei, curatei şi preabinecuvântatei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria, cinstitei Adormiri, pe care l-am găsit domnia mea şi la Curtea de Argeş dărâmat şi neîntărit* şi cu darul lui Dumnezeu şi îndemnarea Preacuratei Maici a lui Dumnezeu s-au deschis ochii inimii noastre, *am gândit ca pe acest mai sus numit hram, din nou să-l clădim şi să-l înălţăm şi să-l întărim*; şi i-am dăruit sate şi aţigani şi bălţi cu peşte şi vămi şi obiecte de aur şi de argint şi mărgăritare şi pietre nepreţuite"[31] (s. n.).

Mai clar nici că se putea - o biserică a înlocuit-o pe cealaltă pe acelaşi loc, hramul ambelor fiind acelaşi. De acord - zic adepţii teoriei care situează la Curte vechea Mitropolie: biserica dărâmată de Neagoe Basarab fusese clădită de voievodul Vlad Dracul (se indică şi data sfinţirii: 15 august 1439), reieşind că sediul - pasager - din ambianţa fostei Curţi domneşti se mută într-adevăr, dar abia în 1439, la nord pe locul viitoarei mănăstiri, un argument palpabil fiind reprezentat şi de stema săpată în piatră, emblema dragonului, aparţinând lui Vlad Dracul Vv., găsită în cuprinsul acareturilor mănăstireşti[32] Nu putem extinde argumentaţia şi să risipim ideile noastre - contracarând şi această faţetă a teoriei înfăţişate sumar aici - întrucât avem în pregătire o lucrare despre Curtea domnească din Târgovişte - prilej de a sublinia un efort remarcabil din partea voievodului Vlad Dracul, care, exact în vremea când se pretinde că la Argeş se edifica un locaş mitropolitan, în cealaltă capitală a Ţării Româneşti dărâma la rându-i o parte din nucleul Curţii vechi (a lui Mircea cel Bătrân / Mihail Vv.), clădind impozanta clădire, păstrată şi azi în ruină, reamenaja clopotniţa paraclisului (transformată în ceea ce astăzi e denumit Turnul Chindiei !), înconjura totul cu un uriaş şanţ de apărare etc. Aşa cum s-a afirmat deja, stema adusă în discuţie poate ilustra o etapă de reparaţie la turnul de intrare în vechea Mitropolie[33]

---

[29] Cristian Moisescu, *Unde a funcţionat primul lăcaş al Mitropoliei Ţării româneşti?*, în „Argessis"- Piteşti, t. VIII (1999), p. 55-61, cu interesante observaţii şi puncte de vedere (inclusiv în privinţa terenului ales pentru construirea Mitropoliei vechi şi apoi a Mănăstirii lui Neagoe. Vor servi investigaţiei viitoare).

[30] IBR, I (1957), p. 151. Cf. Cr. Moisescu, *op. cit.*

[31] Vezi mai nou Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV - 1848)*, Ed. Academiei, 1994, p. 210 (= I 232). Altminteri, rămâne actuală, prin acurateţe în exprimare, lucrarea binecunoscutului medievist Emil Lăzărescu, *Biserica Mănăstirii Argeşului*, Ed. Meridiane, 1967.

[32] P. Chihaia, *op. cit.*, p. 46-65.

Încheiem acest demers ce s-a voit să scoată în relief firele unei reglementări canonice ce legau sudul bizantin cu vatra voievodală argeşeană - reglementare într-un fel sui-generis, cum s-a şi observat: refugiatul Iachint de Vicina, un transferat */metatetheis/* era totodată, potrivit actului sinodal, un *restabilit / apokatastàs /*, detaliu mai puţin observat, care denotă aceeaşi nedezminţită, în fineţuri, practică a cancelariei patriarhale; actul sinodal (şi nici pitacul lui Calist I) nu indică nimic despre vreo înfiinţare de scaun mitropolitan la nord de Dunăre. Acest subtil mod de exprimare, care vădeşte ponderea crescândă a Patriarhiei ecumenice în materie ecleziastică (cum se va dovedi în continuare şi în privinţa pământului românesc extra-carpatic)[34], explică înainte de toate de ce, odată cu plecarea lui Iachint, scaunul mitropolitan dobrogean este radiat din listele patriarhale. Dar mai este vorba de altceva: ca oriunde la marginile Imperiului bizantin, şi în cazul Vicinei întâistătătorul îl reprezenta deopotrivă şi pe basileu; prin reglementarea oficializată în mai 1359, restabilitul Iachint mitropolitul purta cu sine povara reprezentării imperiale, dar transmisă - nici nu se putea altfel - lui Nicolae-Alexandru Vv., care, inevitabil, îşi va fi asumat de pe atunci patronajul politic asupra teritoriului dintre Dunăre şi Mare şi, în general, asupra Dunării de Jos[35], curând ajunsă în mâinile românilor.

---

[33] Cr. Moisescu, *op. cit.*, p. 56.

[34] D. Barbu, *Byzance*..., p. 106-107: consideră noua politică patriarhală, a lui Filotei Kokkinos, îndreptată cumva împotriva celei imperiale, iar despre semnificaţia întregului moment - 1359, textual: „une insurréction féodale dirigée contre Louis de Hongrie“

[35] N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I, Bucureşti, 1929 (pe foaia de titlul: 1928), p. 32-33; cf. Pr. prof. Ion Ionescu, în „Glasul Bisericii“, XXXVII (1978), 9-12, p. 1065. Mai conturat însă, cf. Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la inceputurile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1974 (Biblioteca Istorică, XLI), passim.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

PICTORUL D. NOROCEA DESPRE GRAFITUL CU ANUL MORȚII MARELUI BASARAB DE LA CURTEA DE ARGEȘ

GEORGE GEORGESCU*

Întrucât grafitul din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, conținând anul morții lui Basarab I, a suscitat numeroase discuții și controverse în literatura istorică românească, credem că este binevenită și justificată prezentarea însemnărilor autografe ale descoperitorului grafitului amintit, pictorul D. Norocea. Manuscrisul acestuia se intitulează „Biserica Domnească din Curtea de Argeș - o problemă arheologică, 1961".

„Grafitul cu moartea lui Marele Basarab cu data de 6860 (1352) ce l-am descoperit în ziua de 12 septembrie 1920, pe peretele de nord din interiorul bisericii, nu poate fi luat de bază că biserica a fost în construcție, putea foarte bine să fie în reparație și unul dintre zidari sau zugravi, (sau chiar unul din serviciul bisericii) auzind de moartea Marelui Basarab, cu un vârf ascuțit a scris pe mortarul dintre bolovani și cărămizi, data ce se vede și pe care am găsit-o acoperită de stratul de frescă pe care era zugrăvită draperia făcută de Pantelimon la 1827, nu sub stratul de tencuială al primei fresce.

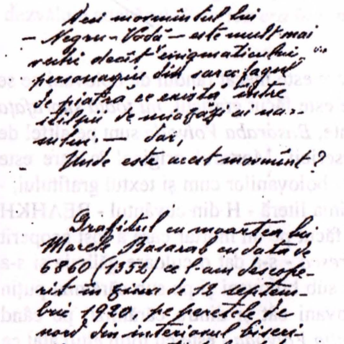

Acest mormântul lui
– Negru-Vodă – este mult mai
vechi decât „enigmaticului"
personagiu din sarcofagul
de piatră ce există între
stâlpii de mijloc ai na-
osului. — Dar,
Unde este acest mormânt?

Grafitul cu moartea lui
Marele Basarab cu data de
6860 (1352) ce l-am descope-
rit în ziua de 12 septem-
brie 1920, pe peretele de
nord din interiorul biseri-
cii, nu poate fi luat de
bază că biserica a fost în
construcție, putea foarte
bine să fie în reparație și
unul dintre zidari sau zugravi,
(sau chiar unul din serviciul
bisericii) auzind de moar-
tea Marelui Basarab, cu

Pagină din manuscrisul lui D. Norocea.

În interiorul naosului și nartexului, de la ferestre în jos, nu am găsit prima frescă, ceea ce denotă că partea de jos a zugrăvelii prime era deteriorată la facerea grafitului.

Chiar pe zidul despărțitor dintre naos și diaconicon, unde am lăsat dovadă de tencuielile cu zugrăveli posterioare, prima pictură frescă nu am găsit-o.

Pictură frescă primă, de la ferestre în jos, am găsit numai la altar și la proscomidie, unde este imitația de plăci de marmură și nu draperie. Urme de imitație de marmură se observă și la stâlpii din naosul bisericii.

---

* Şuici

Astfel de grafite făcute pe mortarul zidurilor sunt atât în interiorul bisericii cât şi în exteriorul ei, făcute în urma sau poate chiar înaintea grafitului cu moartea Marelui Basarab.

Multe în interior au fost acoperite la facerea draperiei şi restaurarea zugrăvelilor de la brâul cu ornament ce încinge intrarea în biserică, în interior, pe deasupra ferestrelor, pe care eu le-am lăsat spre descifrare, cum şi dovezi de jocuri de pensulă cu litere. Ele şi mortarul în care este făcut ne vorbesc.

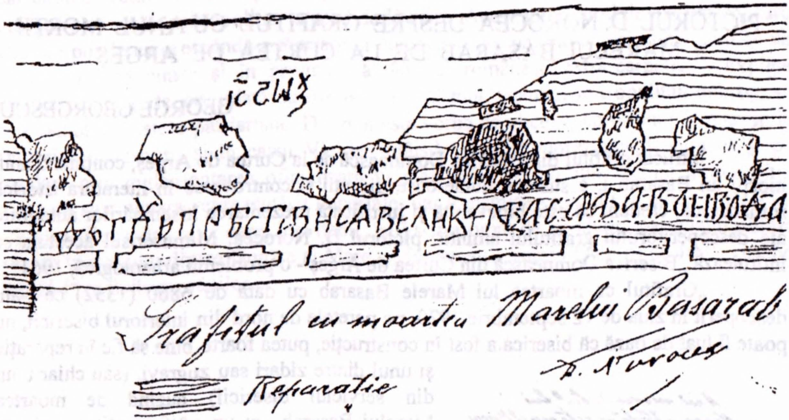
ѕѠѮ
ВЪ ГѪ ПЬ ПРѢСТАВНСА ВЕЛНКЪ БАСАРАБА ВОЕВОДА
Grafitul cu moartea Marelui Basarab
D. Norocea
Reparație

Dacă observăm cu atenţie mortarul în care este înecat rândul de bolovani ce se găseşte între cele două frize de cărămizi, pe care este făcut graficul, *nu toată suprafaţa mortarului este originală*, ci ultimele două cuvinte, *Basaraba Voivoda* sunt pe altfel de mortar ce a fost făcut de zidar la reparaţia bisericii. Mortarul original în care este scârjiată data 6860 (1352) ce se găseşte deasupra bolovanilor cum şi textul grafitului, - La Câmpulung a răposat Marele...... până la ultima literă - H din cuvântul - ΒΕΛΗΚΗ -, care este sub rândul de bolovani, grafitul este făcut pe un mortar care a fost acoperit cu un strat subţire de var curat peste care - *al fresco* - s-a dat o culoare gălbuie şi s-a sclivisit dup tehnica frescă şi care se prezintă pe sub bolovani şi pe sub cărămizi puţin înclinat, umplând perfect spaţiul atât între bolovani cât şi dintre cărămizi; pe când mortarul pe care sunt scârjiate cuvintele: - *Basaraba Voivoda* - este cu totul altul atât ca compoziţie cât şi ca tehnică. Mortarul nu este acoperit de stratul subţire de var curat, nu are culoarea gălbuie, nu este sclivisit asemenea tehnicii frescei şi nu se prezintă pe sub bolovani înclinat şi nici nu umple regulat cu îngrijire spaţiul dintre bolovani, ci este lăsată tencuiala brută făcută de zidar cu ocazia reparaţiilor părţilor stricate ce avea biserica în timpul morţii Marelui Basarab la anul 1352; ceea ce ne dovedeşte că pe alocuri mortarul dintre bolovani şi poate şi la ziduri erau stricate părţile de jos ale bisericii ceea ce ne dovedeşte şi lipsa picturii frescelor prime întrucât pe pereţii bisercii de ferestre în jos nu am găsit în tot naosul nicăiri prima frescă.

Mortarul original pe care este făcut grafitul se aseamănă cu mortarul zidăriei ce nu a suferit nici o reparaţie, după cum am arătat mai înainte, atât în exterior cât şi în interior la diaconicon unde nu a fost niciodată pictură.

Dacă nu se acopereau pereţii de la brâul de deasupra ferestrelor în jos, am fi văzut toate reparaţiile ce a suferit biserica, în mod cronologic, pe când în interiorul bisericii nu avem decât pereţii diaconiconului şi locul unde se găseşte grafitul.

O altă dovadă că mortarul pe care este făcut grafitul nu este acelaşi de la începutul lui şi până la sfârşitul lui, mai este următoarea:

La punerea ramei cu geam ce acopere acest grafit s-a dat cu ulei peste tot mortarul unde este grafitul ca să apară mai bine literile. Mortarul unde s-a făcut reparaţia pe care sunt cuvintele - Basaraba Voivoda - a absorbit uleiul şi apare mat, iar literile nu se mai văd clar ca la mortarul original, care fiind preparat - *al fresco* - şi bine sclivisit, are pojghiţă de carbonat de calciu - asemeni unui geam subţire - specific adevăratelor fresci -, şi nu a lăsat să pătrundă uleiul în mortar încât apare lucios şi literile se văd clar.

Un asemeni grafit făcut pe mortarul original al primei zidării, ce este cu secole poate mai târziu se găseşte pe zidul exterior de sud-vest, la colţul bisericii, ale cărui scârjieli se aseamănă cu cele ale grafitului din interior făcut pe mortarul original, ceea ce ne dovedeşte că se pot face grafite oricât de vechi ar fi mortarul......; luând de bază numai grafitul cu data 6860 (1352) moartea Marelui Basarab, s-a ajuns la concluzia că biserica a fost zidită în secolul XIV

Totuşi, acest grafit şi mortarul dintre bolovani, pe care este făcut el, ne dezvăluie adevărul. *Biserica era în reparaţie la facerea grafitului!*"

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria **ISTORIE**, **TOM XI**, 2002

LOCALIZAREA ȘI DATAREA LUPTELOR DE LA ROVINE ȘI DE „LA LOCUL NUMIT ARGEȘ"

ION NANIA[*]

Articolul de față este rezumatul unei lucrări mult mai vaste[1], care se voia și un răspuns la câteva falsuri, din cele trei monografii publicate în urma sărbătoririi din 1986 a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Mircea cel Bătrân[2].

După cum se intitula după anul 1404 Mircea[3], reiese că vajnicul domn reușise să unească sub sceptrul său cel mai întins pământ românesc care a existat până la unificarea lui Mihai Viteazul și, cum observa Hasdeu, mai mare decât întreaga Românie de după unirea din 1859[4]. Această înfăptuire a fost posibilă în urma unor strălucite victorii câștigate prin lupte crâncene și credință în Dumnezeu, dintre care cea de la Rovine a dăinuit peste veacuri în conștiința poporului român.

Dacă în privința datării bătăliei de la Rovine nu există dubii, cu toate încercările unora de a schimba adevărata dată, asupra localizării încă nu s-a găsit un punct comun, pentru ca toți istoricii români să-l accepte.

Letopisețul Cantacuzinesc, vorbind despre „Mircea voevod bătrânul", arată că: „Acesta au avut mare războiu cu Baezet sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea vodă pre turci și făr de număr au perit, trecând Baezet Dunărea fără vad. Și alte multe războae au avut cu turcii"[5], iar cronicarul Radu Popescu afirmă: „Zice istoricul Ghiorghe Franți că au avut războaie Mircea-vodă cu Baizit, împăratul turcescu, unul cătră Nicopoia, altul pă apa Ialomiții, și la amânduao l-au biruit pe Baizit-bei. Alt istoric scrie că un războiu ce au avut Mircea-vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinele, nu le spune)"[6] Nu știm pe ce se bazează Radu Popescu în spusele sale. Ceea ce cunoaştem este faptul că Georgios Sphrantzes nu pomeneşte nimic despre aceste lupte, ci doar Pseudo-Phrantzes, mitropolitul Monemvasiei, Macarie Melissenos, falsificând cartea de Memorii a lui Sphrantzes, arată că Baiazid „a pornit război împotriva lui Mircea, domnul Ţării Româneşti, stricând mult loc. Apoi Mircea a venit la luptă deschisă într-un loc neprielnic, iar sultanul, dându-şi seama că locul este potrivnic (V Grecu traduce: „iar sultanul, chibzuindu-se în faţa locului rău", n. n.), s-a retras părăsind lupta (după V. Grecu, „Lupta de la Rovine"; după Fontes Historiae Daco-Romanae, IV, 1982, p. 443: „Probabil lupta de la Rovine - 1394); în cele din urmă, ajungând [ei] la o învoială (V. Grecu: „înţelegere", n. n.), Mircea s-a hotărât în sfârşit să-i dea tribut şi au trăit în pace"[7] Mihai I. Cantacuzino (n. 1723 - m. cca. 1793) susţine şi el existenţa a două războaie: unul cu un seraschier, „la Cirolaşi din Ilfov" şi altul „la Rovine de pe Ialomiţa" unde Mircea câştigă şi-l alungă pe sultan „până la hotarele Adrianopolei"[8]

---

[*] Pitești

[1] I. Nania, *Controversata problemă a bătăliei de la Rovine - Șapte victorii strălucite obținute în cinci ani*, manuscris.

[2] * * *, *Marele Mircea voevod*, coordonator Ion Pătroiu, Edit. Academiei, București, 1987; Constantin Căzănișteanu, *Pe urmele lui Mircea cel Mare*, Edit. Sport-Turism, București, 1987; Nicolae Șerbănescu și Nicolae Stoicescu, *Mircea cel Mare*, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.

[3] *D. R. H.*, B, I, 1969, doc. 28, p. 63-64.

[4] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, Edit. Minerva, Buc., 1984, p. 48 (lucrare scrisă în anul 1873).

[5] *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Edit. Academiei, București, 1960, p. 3; *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 84-85.

[6] *Istoria domnilor Țării Românești*, de Radu Popescu, în: *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, vol. I, 1961, p. 239.

Într-un manuscris mai târziu al *Letopiseţului Cantacuzinesc*, după „făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiţii", se adaugă: „şi la Craiova au mai avut şi alt războiu tot cu acest sultan"[9] Deşi adăugarea nu ne surprinde, întrucât foarte mulţi cărturari şi istorici aveau să aşeze încleştarea de la Rovine lângă Craiova, luând ca bază lucrările, destul de târzii pentru această precizare (din secolul al XVII-lea) ale lui Mauro Orbini[10] şi Giaccomo di Pietro Luccari[11], care fac probabil o legătură între asemănarea denumirii oraşului Craiova cu numele eroului atât de cântat de baladele sârbeşti, Marco Cralevici de Prilep, care şi-a găsit sfârşitul în această confruntare[12], surprinde, după cum vom vedea şi în cele ce urmează, consemnarea a două lupte între Mircea şi Baiazid. La această concluzie ajunge Dimitrie Onciul, dar nu localizează cele două lupte pe Ialomiţa şi la Craiova, ci la Craiova şi la Argeş: „Învingător la Rovine (lângă Craiova) în 10 octombrie 1394, el (Mircea, n. n.) pierdu apoi lupta la Argeş şi fu nevoit să se retragă în Transilvania"[13], întrucât „...la Rovine, lângă Craiova, s-a dat memorabila bătălie din 10 octombrie 1394, unde Mircea după mărturii sârbeşti, bulgăreşti, bizantine, italieneşti - raguzane şi româneşti - a învins pe Baiazit"[14] În 1902 se consemnează lapidar: „Rovine, loc istoric, unde Mircea cel Mare, Domnul Munteniei, a bătut la 1398 pe sultanul Baiazet... trecu Dunărea în anul 1398 pe la Călăraşi şi începu a pedepsi ţara. Mircea, văzând primejdia, trimise în munţi pe femei, copii şi bătrâni de la şes, cu toate vitele şi lucrurile lor trebuincioase, punând apoi să se arză holdele în urma lor; iar el cu o oaste destul de numeroasă, se întăreşte în pădurile dese, care ţărmuiau câmpiile apusene ale Bărăganului, în partea în care armata Turcă îşi făcea mişcările...“[15]. În 1922 aflăm consemnat că în comuna Rucăr, jud. Muşcel, „la întâlnirea Iabloviţei (Râuşorul) cu Dâmboviţa“ se află Roghina (ruină şi loc mocirlos) unde ar fi fost şi luptele lui Mircea cu Turcii“[16] Lăsând la o parte faptul că în graiul muşcelean roghină înseamnă scobitură adâncă făcută de ape, râpă, vale îngustă, ropină[17] şi foarte rar ruină, deci cu totul alt sens decât rovină, care are înţelesul de loc umed, mocirlos, cu smârcuri, şanţuri şi gropi pline de apă, nu există nici un indiciu că aici s-ar fi luptat Mircea cel Bătrân, mai ales că tradiţia orală rucăreană păstrează amintirea unei lupte când românii şi ungurii i-au bătut pe turci aici, fiind deci vorba de lupta dată în octombrie 1522 de Radu de la Afumaţi şi Ioan Zápolya[18], nicidecum de Mircea care nu a fost ajutat de unguri în lupta de la Rovine. Dacă pentru stadiul cercetărilor istorice din 1922 scurta presupunere îndoielnică a lui C. Rădulescu-Codin este scuzabilă, o asemenea afirmaţie a luptei lui Mircea în Roghina Rucărului este susţinută şi în 1972 într-o publicaţie pe plan local[19] şi, regretabil, este extinsă şi prin publicaţiile editurilor centrale, afirmându-se că: „Dâmboviţa are la Rucăr nu numai o Posadă aidoma celei descrise în Cronicon Pictum (autorul localizează aici şi Posada - 1330, n. n.) ci şi, extrem de aproape, şi o „Roghină“ căreia i se atribuie şi astăzi, după starea neschimbată a terenului, sensul de loc mlăştinos“[20], iar mai departe: „punctul numit Roghină-Rovină (sic!) de la Rucăr corespunde acestor însemnări ale cronicarilor: „Aici pârâiaşul Roghina (Rovina), afluent pe dreapta râului Dâmboviţa, cunoscut pe atunci din hărţi ca râul Ialomiţa (sic!), formează un loc mocirlos, plin de mlaştini până în ziua de astăzi...“[21]. Greşeala este că autorii confundă „roghină“ cu „rovină“ care înseamnă în graiul românesc mlaştină, loc acoperit de smârcuri, în timp ce roghină, în toată zona de sud a Carpaţilor, este sinonim, după cum am constatat pe teren, cu „ropină, ropini şi ropine, s. f. râpă; surpătură; p. ext. scobitură făcută de ploi, de torente; şanţ, scochină“[22]. Această greşeală exclude ipoteza lui C. Rădulescu-Codin, amplificată fără noimă în zilele noastre.

---

[7] Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401-1477* În anexă, Pseudo-Phrantzes: Macarie Melissenos, *Cronica 1258-1481*, Ediţie critică de Vasile Grecu, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p. XV, pentru Pseudo-Phrantzes, *Cronica*, p 223.

[8] Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 395 şi 496

[9] *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., note în subsol, p. 3, r. 45.

[10] Mauro Orbini, *Il Regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, p. 279: „Chraglicuo citta di Valachia"

[11] Giaccomo di Pietro Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Veneţia, 1605, p. 75: „sotto la cita di Chralievo", ceea ce justifică eroarea, dacă avem în vedere „asemănarea"· Craiova - Cralevici - Chralievo. Vezi şi: General Nicolau Teodor, *O eroare istorică. unde a avut loc lupta de la Rovine?*, în „România militară", anul LXXI, nr. 5, mai 1934, p. 15-17.

[12] Mauro Orbini, *op. cit.*, loc. cit.

[13] Dimitrie Onciul, *Scrieri alese*, vol. II, ed. critică îngrijită de Aurel Sacerdoţeanu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 126.

[14] *Ibidem*, p. 249. Tot lângă Craiova aşează Rovinele şi I. Lupaş, *Istoria Românilor*, clasa a VIII-a, p. 86: O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Bucureşti, 1937, p. 452.

În 1934 se aşeza bătălia de la Rovine în rovina Călmăţuiului, lângă satul Putineiul, în Teleorman[23], pentru ca în 1937 să se afirme că „lupta a trebuit să se dea în marginea Craiovei, la Rovine, „ruine“[24], sau „probabil în Dolj, unde se află un loc Rovine, lângă Scăeşti, pe Jiu, în jos de Craiova“[25] Tot prin 1936-1938, vorbindu-se despre istoricul judeţului Ialomiţa, se arată că „era prielnic îndeosebi armatelor reduse ale Principatului, care puteau lovi repede, după tactica lor, o armată numeroasă în mersul ei prin Bărăgan. Aici, la al doilea Rovine, Mircea bătu pe Turci în 1394“, iar în plasa Căzăneşti apare satul Rovine, la sud-vest de Reviga;[26] mai târziu, pentru ca localizarea să fie credibilă, un alt sat al comunei Reviga, din apropiere de satul Rovine, fu denumit Mircea cel Bătrân,[27] încât cine priveşte harta şi vede satul Rovine la 1,5 km vest de bălţile râului Fileanca-Reviga, iar la 2 km est de aceste bălţi satul Mircea cel Bătrân[28], rămâne imediat cu convingerea că aici s-a dat bătălia de la Rovine. Numele comunei este luat după lacul Reviga, aflat la sud de sat, şi care comunică, prin Valea Fileanca, cu Lacul Crunţi[29], acesta comunicând, tot prin Fileanca, spre sud, cu Lacul Fundata; pe coastele Văii Fileanca, la nord de Lacul Crunţi, se află comuna Crunţi[30], azi sat al comunei Reviga[31] Aşadar în toată zona nu a existat nici pomeneală de un toponim „Rovine“, plăsmuit după primul război mondial. Cercetând personal această zonă, am constatat că tradiţia populară, care păstra amintirea a două vetre ale satului Reviga - Reviga Veche, mai în sus, de unde oamenii s-au mutat în urma unei molime de ciumă şi au format Reviga Nouă, mai în jos, susţine că altădată, pe toată Fileanca, cu bălţile Cocora, Reviga, Crunţi şi Fundata, erau zăvoaie şi stufărişuri în care cloceau atât de mulţi cocori, gâşte şi tot felul de păsăret, încât larma lor făcea să vuiască întregul Bărăgan, mai ales când pajurele, şoimii şi hereţii dădeau iama printre ele. Toponimia este în perfectă concordanţă cu această realitate păstrată de memoria colectivă, Balta Cocora şi satul Cocora amintesc numărul mare al cocorilor care cuibăreau aici. Reviga este un străvechi compus slav, în conformitate deplină cu tradiţia: vb. rev(a) - a vui, a urla, a răcni, a răsuna + igo (la pl. iga) - spaimă provocată de cineva străin (crud), asuprire, zăpăceală, zarvă. Aşadar, Reviga înseamnă vuiet, larmă a păsăretului de baltă, speriat de ameninţarea numeroaselor răpitoare. Dacă mai adăugăm şi faptul că tradiţia orală, folclorul local, nu păstrează nimic despre amintirea unei lupte cu turcii la Reviga, avem toate motivele să cerem redarea vechilor nume în locul plăsmuirilor recente - Rovine şi Mircea cel Bătrân.

---

[15] George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. V, Bucureşti, 1902, p. 248.

[16] C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, vol. I, *Comuna Corbi şi locuitorii săi*, Tipografia Gh. N. Vlădescu, Câmpulung, 1922, p. XXVII.

[17] *Ibidem*, p. CXXI, mai consemnează: Roghina şi Roghină - râpă la Rucăr, Roghină la Lereşti, Roghina Mare şi Roghina Mică, livede la Retevoeşti şi Ropina, deal la Racoviţa.

[18] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1971, p. 116.

[19] Gh. Pârnuţă, *Rucăr - monografie sociologică*, Comitetul pentru Cultură Argeş, Societatea Culturală „Ion Barbu“ din Rucăr, Bucureşti, 1972, p. 31-32.

[20] Nicolae Docsănescu, *Valea Voievozilor*, Editura Academiei, Bucureşti, 1981, p. 67.

[21] *Ibidem*, p. 68-69.

[22] D. Udrescu, Glosar regional Argeş, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 227.

[23] General Nicolau Teodor, *op. cit.*, loc. cit, p. 15, 17, 18.

[24] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 297.

[25] O. G. Lecca, *op. cit.*, loc. cit.

Prin 1947, Rovine locul bătăliei lui Mircea -, se declara „localitate neidentificată până astăzi“[32], pentru ca apoi să se aşeze ambele lupte pomenite de izvoarele istorice, pe Argeş: „la Rovine pe Argeş (localitatea neidentificată până azi)“[33] şi „...după ce mai încercă să lupte lângă Curtea de Argeş, Mircea se retrage la Braşov“[34] În 1962 bătălia se localizează „pe malurile Argeşului, nu departe de cetatea de scaun a ţării“[35], iar după aceea să se afirme că războiul s-a purtat „undeva în Argeş“[36], sau „la Argeş - cum sunt unanime în a consemna sursele turceşti: Arceş, Arkiş“[37] S-a propus chiar şi o localizare în interiorul oraşului, lângă „Mănăstirea de la Curtea de Argeş“, deoarece, „e posibil ca vechiul lăcaş, care a precedat ctitoria lui Neagoe Basarab (1512-1521) să fi trecut, la sfârşitul sec. XIV, printr-o fază de ruinare“. Remarcabilă, în acest sens, ni se pare o precizare din Balada Maşterului Manole: Neagoe vodă căuta „Un zid învechit / Şi neisprăvit, / De mult părăsit“ - cu alte cuvinte, o ruină - pe care l-a înlocuit cu strălucitoarea lui ctitorie. De altfel, însuşi Nicolae Iorga explica cuvântul rovine prin „ruine“[38], autorul neştiind că nicăieri în graiul românesc nu există sinonimie între rovine şi ruine. Şi mai greu de acceptat este părerea că bătălia s-ar fi dat în Curtea de Argeş lângă „ruinele fostei reşedinţe voevodale, profund afectată de invazia maghiară din 1330“[39], nu numai din considerentul arătat mai sus, dar şi prin faptul că în cei 65 de ani care trecuseră, curtea domnească se refăcuse indiscutabil. Nicolae Constantinescu susţine de asemenea, că în oraşul Curtea de Argeş, „au fost purtate lupte - căci arheologia a sesizat urmele unui mare incendiu la Curtea domnească, într-un nivel datat cu monede emise de voevod înainte de 1394“[40], afirmaţie nesprijinită de dovezile sale arheologice[41] De altfel, N. Constantinescu mai susţine că marea bătălie de la 10 octombrie 1394 de la Rovine s-a dat în „ţinutul de lângă Merişanii de azi (sat care exista probabil şi în timpul lui Mircea cel Bătrân)“, că Rovinele se află deci, „aici, la circa 20 km de oraşul-capitală Argeş, în lunca şi şesul cu mlaştini dintre cele două ape, cu munţi (ai Făgăraşului) profilaţi în zarea nordică[42] Această localizare, însă cu altă dată a evenimentului, a fost îmbrăţişată şi de alţi autori[43]. Alte localizări, ar fi: „pe valea râului Argeş, în comuna Ţuţuleşti, la miazăzi de Piteşti“[44], sau, şi mai şi, la „Ţuţuleşti pe Ialomiţa, în apropiere de Piteşti“[45]

---

[26] *Enciclopedia României*, vol. II, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938, p. 235.

[27] *Indicator alfabetic al localităţilor din Republica Populară Română*, Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică, Bucureşti, 1954, p. 301; Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 179.

[28] Vasile Dragomir, Victor Balea, Gheorghe Mureşan, Gheorghe Epuran, *România. Atlas Rutier*, Editura Sport-Turism, Direcţia Tipografică Militară, 1979, 61 B, p. 80.

[29] G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, G. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 231.

[30] *Ibidem*, vol. II, p. 791.

[31] *Judeţele României Socialiste*, Editura Politică, Bucureşti, 1969, p. 313.

[32] Gh. I. Georgescu, Dumitru Tudor, Vasile Maciu, Mihail Roller, *Istoria României*, manual unic pentru clasa a VIII-a secundară, 1947, p. 111.

[33] Mihail Roller, *Istoria R. P. R. Manual pentru învăţământul mediu*, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1952, p. 93.

[34] *Ibidem*, p. 94.

Încă din 1944 se arăta, cu deosebită competenţă, că „lupta de la Rovine a fost o luptă în codru, întocmai ca luptele lui Ştefan cel Mare la Vaslui, Războieni şi Codrii Cosminului; este o caracteristică tradiţională a strategiei defensive româneşti în toate timpurile“, „lupta nu poate fi căutată decât pe linia ce uneşte Turnu cu Argeş“[46] După 1960 s-a propus, şi nu fără temei, localizarea bătăliei la 20 km sud de Piteşti şi la 14 km vest de apa Argeşului, în linie dreaptă, în vestul comunei Ţuţuleşti, pe Valea

---

[35] B. Câmpina, D. Mioc, în: *Istoria României*, vol. II, (1962), p. 368.

[36] Gh. Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, colaborator literar colonel Gh. Bejancu, Editura Militară, Bucureşti, 1976, p. 44.

[37] Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1655*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1978, p. 63

[38] Sergiu Iosipescu, *La Rovine în câmpii*, în „Magazin Istoric“, anul VIII, nr. 12 (93), decembrie 1974, p. 18.

[39] Vasile Muntean, *Organizarea mănăstirilor româneşti în comparaţie cu cele bizantine - până la 1600*, Bucureşti, 1984, p. 37, n. 109.

[40] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, Editura Militară, Bucureşti, 1981, p. 107.

[41] Idem, *Curtea de Argeş (1200-1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Edit. Academiei, Buc., 1984.

[42] *Ibidem*, p. 31; idem, *Mircea cel Bătrân*, p. 103, de unde am luat şi citatele.

[43] *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Editura Militară, Bucureşti, 1986, p. 170; vezi şi harta „Bătălia de la Rovine“, p. 171.

[44] V. Tamaş, *Locuri din regiunea Argeş legate de amintirea lui Mircea cel Mare*, în „Secerea şi ciocanul“ anul XVI, nr. 3851, duminică 25 septembrie 1966, p. 2.

[45] Grigore Olaru, *De două ori Rovine - din nou despre localizarea bătăliei din anul 1394*, în „Magazin Istoric“, anul XVI, nr. 6, (183), iunie 1982, p. 60.

[46] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Casa Şcoalelor, 1944, p. 241, 243.

Gligănelului, în partea de nord a şoselei Costeşti-Ţuţuleşti[47], localizare susţinută de mai mulţi istorici: „a avut loc la 10 octombrie 1394 la Rovine, probabil cam la 20 km sud de Piteşti“[48], „loc situat pe drumul dintre Turnu şi Curtea de Argeş“[49], „pe drumul dintre Turnu şi Argeş“[50], ceea ce corespunde, de fapt, cu intuiţia istoricului P. P. Panaitescu. O opinie aparte s-ar părea plasarea bătăliei la „Cacaleţii za Rovina“, pe Neajlov, în fostul judeţ Vlaşca[51], dar şi aceasta vine în sprijinul localizării la Ţuţuleşti, deoarece „Rovina Cacaleţilor“, sat care a aparţinut până în 1830 de Vlaşca, se afl, în 1832, în continuarea Rovinelor de la Ţuţuleşti, formând o singură câmpie[52]

Am lăsat, la încheierea ipotezelor de localizare a marii bătălii, părerile regretatului Constantin C. Giurescu. În tinereţe, prin 1934, în *Cursul de Istoria Românilor*, predat la facultate, C. C. Giurescu conchide: „Mi se pare mai probabil că lupta să se fi dat la Rovine în Oltenia, în apropierea Craiovei, şi admit data de 10 octombrie 1394“[53] Dar, în 1946, marele istoric afirma cu privire la localizarea Rovinelor că „unii cred că ar fi fost lângă Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu, alţii le aşează pe apa Ialomiţei. Mai probabilă pare însă o a treia grupă de păreri care le situează pe unul din râurile atinse în drumul dintre Turnu şi Curtea de Argeş, deci pe Călmăţui, pe Vedea, pe Teleorman sau pe Argeş“[54] Din 1971 îşi schimbă total părerea, afirmând hotărât că „locul bătăliei de la Rovine n-a fost nici pe Ialomiţa, nici pe direcţia Turnu-Argeş, ci pe drumul care, pornind de la Severin, trecea Jiul, apoi Oltul, spre a ajunge la reşedinţa lui Mircea... De aceea, revenind asupra unei păreri mai vechi, din 1946, socotim că lupta de la Rovine a avut loc pe Jiu, în marginea Craiovei, aşa cum arată cronicarii Giacomo di Pietro Luccari şi Mauro Orbini“, ţinând totuşi să precizeze: „Desigur, localizarea luptei de la Rovine, lângă Craiova, rămâne încă o ipoteză“[55] Reluând problema, pentru localizarea respectivă, se aduce ca argument un document din secolul al XV-lea, descoperit în 1957 de către istoricul turc H. Inalcik în arhivele de la Topkapî Serai din Istanbul, în care se arată o incursiune imaginară a lui Baiazid Yldîrîm (Trăznetul) prin Ungaria inferioară şi Banat, intrând în Ţara Românească pe la Turnu Severin, înaintând dinspre vest spre est[56], iar în final

---

[47] A. A. Bolşacov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie“, IV, 1960, p. 391-394; Marin Branişte, *Noi contribuţii la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în „Mitropolia Olteniei“, anul XV nr. 7-8, 1963, p. 612-618; Ion Nania, *Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*, în „SAI“, V, 1963, p. 431-435.

[48] Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliţa, *Pagini din trecutul diplomaţiei româneşti*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 63.

[49] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României, Partea întâi (sec. al X-lea - sfârşitul sec. al XVI-lea)*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 168.

[50] Ştefan Pascu, *Epoca medie (feudală)*, în *Istoria Românie. Compendiu*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 144.

[51] G. T Ionescu, *Contribuţiuni la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrân şi a lui Vlad voevod in Ţara Românească*, în *Materiale ale sesiunii ştiinţifice a Institutului Pedagogic Bucureşti pe anul 1956*, Bucureşti, 1957, p. 269, n. 1.

[52] Arh. St. Piteşti, fond Tribunalul jud. Argeş, dosar, nr. 214/1832.

[53] General Nicolau Teodor, *op. cit.*, loc. cit., p. 6.

[54] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor. Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun*, vol.I, ediţia a V-a, Bucureşti, 1946, p. 471.

[55] Idem, *Căutând pe hartă Posada, Rovine, Vicina*, în „Magazin istoric“, V, nr. 1(46), ianuarie 1971, p. 55.

[56] Documentul, datat după anul 1442, evocă itinerariul lui Baiazid care trece Dunărea la Pojejena, o ia spre vest pe la Zalánkemen-Titel-Becicherec-Timişoara-Şemlacul Mare şi Şemlacul Mic-Caraşova-Sebeş-Mehadia-Orşova şi intră în Ţara Românească pe la Severin: H. Inalcik, *An ottoman document on Bayezid I*

C. C. Giurescu se întreabă: „Cum rămâne însă cu cronicile lui Neşri şi Leunclavius, care arată că Baiazid a trecut Dunărea pe la Nicopole, şi cu cronica Enveri, care afirmă că lupta s-a dat în apropiere de râul Arcîş (Argeş)?“ Istoricul răspunde prin soluţia arătată de cronicari - existenţa a două lupte: „Putem admite că un al doilea corp de oaste turcească a trecut Dunărea pe la Nicopole, urcând apoi spre miazănoapte, şi că, după ce s-a unit cu corpul principal, condus de Baiazid, a avut loc a doua luptă care a putut să se dea în apropiere de râul Argeş“[57] Observăm, deci, că însuşi Constantin C. Giurescu a avut ezitări şi nedumeriri, căutând permanent o localizare a Rovinelor, întrucât unii, „le socot lângă Craiova, cam pe unde este mănăstirea Jitianu, dacă Baiazid venea dinspre Turnu Severin“[58] „Dacă însă Baiazid a intrat pe la Nicopole, atunci Rovinele trebuie căutate în altă parte“[59] Cu toate acestea sunt încă unii cercetători care mai susţin că lupta de la Rovine s-ar fi dat pe lângă Craiova[60]

Lăsând la o parte contradicţiile istoricilor moderni, reamintim cronicarii români. Din cele mai vechi surse româneşti reiese deci clar că un război s-a purtat spre est, „pă apa Ialomiţii“ şi altul „cătră Nicopoia“, spre Turnu Măgurele, pomenindu-se şi de Rovine[61] Izvoarele sârbeşti, contemporane evenimentului, chiar dacă se păstrează în copii târzii, vorbesc de „rovine“ - na rovinah, u rovina[62]. Documentul turcesc mai sus pomenit, datat după 1442, arată că lupta dintre Mircea şi Baiazid „s-a continuat o săptămână întreagă pe Argeş“[63] Enverî, unul dintre cei mai vechi cronicari, spune că s-a dat „în apropiere de Arkiş“[64], iar cronicarul Mehmed Neşri, care s-a născut pe vremea sultanului Murad al II-lea (1421-1451) şi a murit pe la 1520 (în anul 926 după Hegiră), la o vârstă foarte înaintată, spune că lupta s-a dat „la locul numit Argeş (Arkaşi)“[65], ştire preluată şi de cronicarul german Leunclavius, care aminteşte de o

---

expedition in to Hungary and Wallachia, în: *Actes du X-e Congrès International d'Etudes Byzantins Istanbul*, 1957, p. 220-222 Drumul lui Baiazid, cit. şi: Nicolae Constantinescu, *Coconi - un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân - Studiu arheologic şi istoric*, Editura Academiei, Bucureşti, 1972, p. 153. „Documentul conţine atât realităţi cât şi ficţiuni post festum“, „realizează o incursiune imaginară“ şi „constituie expresia grandilocventă“, în scopul educării războinice: Aurel Decei, *Deux documents turcs concernant les expedition des sultans Bayazid I-er et Murad II dans les pays roumains*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, tom XIII, nr. 3, 1974, p. 395-413; Idem, *Relaţii româno-orientale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 209-222.

[57] Constantin C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Editura Albatros, Bucureşti, 1977, p. 164-165.

[58] Drumul este o născocire: Aurel Decei, *op. cit.*, p. 220-221.

[59] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor. De la mijlocul secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVII-lea*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 74.

[60] Vasile Rotomeza, *Rovine. Opinii*, *Studii Vâlcene*, 1972, p. 214-216; Zaharia Gărău, *Noi argumente privind localizarea bătăliei de la Rovine lângă Craiova. O ipoteză de lucru*, în „Oltenia“, 1981, p. 69-87.

[61] Vezi mai sus, trim. 5 şi 6.

[62] Lj. Stojanović, *Stari, srpski, hrisovulij, akti, biografije, letopisi, tipiki, pomeniki, zapisi i dr*, în: *Spomenik Srpska Kraljevsca Akademija*, Belgrad, III, 1890, p. 126, 132 şi 140; idem, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*. Sr. Karlovci, 1927, p. 213-219.

[63] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 213. Decei pune în paranteză: „pe (malurile) Argeş“, dar cum din documentul turcesc Argeş nu se traduce în cazul genitiv, iar cuvântul „malurile“ lipseşte, este clar că lupta s-a dat în zona numită Argeş.

[64] *Ibidem*, p. 213, n. 8.

[65] *Ibidem*; vezi şi Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmed, *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 39 pentru Enveri şi 113 pentru Neşri.

bătălie, „in loco quem Turcitam Arcas, quam Artzes nominant...“[66] („în ţinutul pe care turcii îl numesc Arcas sau Artzes“), aşadar nefiind vorba nici de localitate, nici de râu, cum greşit se interpretează, ci de ţinut, zonă, regiune, parte de loc, termeni corespunzători lat. „in loco“, ceea ce noi numim azi, ca şi în trecut, zona Argeş, judeţul Argeş. De altfel, istoricul turc „Mükrimin Halil Ynanc, în lucrarea *Bayezid I Yldîrîm*, în *Islâm Ansiklopedisi*, vol. II, Istanbul, 1946, p. 346, folosind izvoarele turceşti adoptă grafia Arkuş ovasinda („pe câmpia Arkus“)“[67]

Având în vederea faptul că toponimia românească nu cunoaşte azi, la sud de Carpaţi, nici o localitate, cătun, sat ori comună cu numele Rovine[68], iar în grai avem termenul general răspândit „Rovină, rovine s.f. 1. Groapă, adâncitură, surpătură de teren, râpă (mocirloasă). 2. Loc mlăştinos, mlaştină, mocirlă (acc. şi róvină. - Pl. şi rovini) - Din bg. rovine“[69], precum şi calificativul „Rovinos adj. (Teren) plin de rovini, mocirlos“[70] şi făcând o coroborare cu afirmaţiile documentelor mai sus amintite, reiese că „Rovinele“ din timpul lui Mircea cel Bătrân sunt nişte mlaştini, smârcuri, mocirle, „rovine“, care trebuie căutate în zona de câmpie a Argeşului până pe Ialomiţa.

Cunoscând cele de mai sus şi, mai ales, marea întrebare: „Unde au fost Rovinele?“, o simplă întâmplare din toamna anului 1957 ne-a determinat preocuparea faţă de această problemă. Mergeam pe şoseaua Costeşti-Ţuţuleşti, când atenţia ne-a fost atrasă de trunchiurile uriaşe ale unor stejari, vreo 11 la număr, risipiţi pe o mare întindere, scoşi din pământ prin dezvelirea şi tăierea rădăcinilor. Atunci am aflat că spre est câmpia poartă numele de Rovine. Pe loc ne-a încolţit în minte bătălia de la Rovine şi priveam martorii marii încleştări care supravieţuiseră 600 de ani şi care zăceau doborâţi de vitregia ignoranţei. Am aşteptat cu nerăbdare primăvara anului 1958, când am pornit periegheze obositoare, cercetări pe care le socotim încheiate abia acum, după 45 de ani.

Încă din 1963 arătam că la vest de satul Ţuţuleşti, pe Valea Gligănelului, în partea de nord a şoselei Costeşti-Ţuţuleşti, au existat până în primăvara anului 1962 resturi de păduri seculare dispuse pe un teren uşor accidentat. De o parte şi de alta a şoselei, mai mult la vest de Gligănel, se întindea altădată o pădure numită de localnici Róvina Mică, iar spre nord, tot pe Gligănel, începând din partea de miazănoapte a Lacului Popii se întindea, până în partea nord-estică a Eleşteului Raicului, în dreptul comunei Suseni, pădurea Róvina Mare. La est de acestea se întindea o altă pădure, mai mică în suprafaţă, care înconjura Eleşteul Ilenii, despărţită de celelalte două printr-un drum ce porneşte din Róvina Mică, de la şoseaua Costeşti-Ţuţuleşti, din punctul „Troiţa", traversează Gligănelul şi trece pe lângă partea de est a Lacului Popii, ajungând la estul Eleşteului din Câmp, de lângă satul-comună Suseni. Se mai păstra, pe atunci, un mic petic din această pădure denumită Tufele Roşii, defrişată în 1973, în marginea satului Odăeni-Ţuţuleşti. Drumul amintit este cunoscut de localnici sub numele de Drumul Omorului. Privitor la aceste toponimice, am făcut următoarele constatări: - din 100 de subiecţi[71] din satul Ţuţuleşti, toţi 100 cunoşteau denumirea de Tufele Roşii şi Drumul Omorului, 97 denumeau partea vestică a Gligănelului, Róvina (Róvina Mică şi Róvina Mare) folosind pluralul Rovine, doi foloseau termenul Róvinele Mici şi Róvinele Mari şi unul întrebuinţa termenul Rovinélele. Pădurea Ţuţuleasca din unele hărţi, din vestul Gligănelului, este necunoscută de localnici, terenul făcând parte din Rovìne. Denumirea de Ţuţuleasca este dată de locuitorii din Gliganul de Sus şi Costeşti. Din 100 de locuitori din Costeşti (pe atunci comună), 79 foloseau denumirea de Ţuţuleasca, 14 o denumeau Rovina Ţuţuleştilor, patru Rovinele Ţuţuleştilor, iar trei nu cunoşteau nici o denumire pentru acest câmp, acoperit altădată de pădure.

---

[66] Leunclavius, *Historia musulmana Turcorum de monumentis ipsorum exscripta*, Frankfurt, 1591, col. 320.

[67] Aurel Decei, *op. cit.*, loc. cit.

[68] Din cercetările noastre amintim: Rovine, câmpie la vest de satul Priseaca, municipiul Târgovişte, în care a existat, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea şi Fântâna din Rovine, unde tradiţia nu păstrează nimic în legătură cu vreo luptă; din 100 de locuitori din Priseaca, în vârstă de 20-40 de ani, doar doi cunosc toponimul Rovine; din 100 de locuitori de peste 50 de ani, 67 cunosc ambele toponime. Nu este exclusă o ciocnire între Mircea şi turci în apropiere de Târgovişte, cum o dovedeşte locuinţa 1-B din vatra Curţii Domneşti: Nicolae Constantinescu şi Cornel Ionescu, *Asupra habitatului urban de la Târgovişte înainte de 1394. Repere din viaţa Curţii Domneşti*, în „SCIVA“, 31, 1, 1980, p. 67 şi urm. O ciocnire cu turcii se putea întâmpla şi la Târgovişte, atât în anul 1391, dar şi în 1394. Tot din cercetări personale mai amintim toponimul Rovinari la sud de satul-comuna Cotmeana, jud. Argeş. Cercetând 30 de ţărani în vârstă de peste 70 de ani, majoritatea neştiutori de carte, aceştia nu cunoşteau nici o legendă în legătură cu toponimul Rovinari (august, 1972).

[69] *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958, p. 727; DEX, 1975, p. 817

[70] I. Aurel Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“* Editura Cartea Românească S A., Bucureşti, 1931, p. 1083.

Despre Róvina cei chestionaţi spun că, mai demult, a fost o pădure mare şi aşa de deasă, încât se putea merge din creangă în creangă, fără să se atingă pământul şi că aici era locul de refugiu al localnicilor în timpul zaverei. În Róvina Mică a existat o mlaştină întinsă şi un lac numit Ciuvica, precum şi o altă mlaştină întinsă, Mlaca, din care nu se scurgea apa niciodată. Lacul Ciuvica a mai rămas astăzi sub formă de mici lăsături pe terenul cultivat, iar din Mlaca, întinsă prin anii 1900 pe circa 5-6 hectare, a mai rămas o porţiune de 1-1,50 ha în apropiere de „Troiţă" (în 1958). După mărturia unui mare număr de locuitori, până prin anul 1910, au existat prin aceste părţi o mulţime de stejari cu diametrul de peste 2 metri, iar fâneţele erau cuprinse de smârcuri permanente, dispărute astăzi din cauza defrişării totale şi a cultivării pământului. În memoria localnicilor a dăinuit o puternică tradiţie privitoare la toponimele zonei, a pădurii Tufele Roşii.

Ţăranul a iubit pădurea pentru că i-a fost scut şi l-a primit în desişurile ei, în vremuri de pribegie: „Au fost timpuri grele... Pe-aici s-au dat lupte multe, că era pământul cumpănă de drumuri: Drumul Slatinii, care venea de la Craiova, dar şi Drumul ăl Mare şi Drumul Giurgiului, care veneau de la Dunăre şi duceau la Argeş"[72] Tradiţia păstrează o interesantă legendă privitoare al Rovine şi toponimia locului... Pădurea Roşie şi Drumul Omorului şi Lacul Popii, în amintirea celui care a sfinţit oastea şi locul înainte de măcel şi Drumul Cerbului care merge până-n satul Cerbu, ce aminteşte de minunea dumnezăiască. De-atunci se zice că Albul ăla a primit moşie de-a-ntemeiat satul Albota, iar un viteaz, Şerban, a primit moşie mai aici, de-a-ntemeiat Şerbăneştii..."[73]

Un alt locuitor din Ţuţuleşti, Petre Mateescu, care cunoştea legenda, ne spunea, în mai 1962, că oastea română a fost condusă de Mihai Viteazul, lucru explicabil prin faptele de vitejie ale acestui domnitor şi prin timpul mai puţin îndepărtat de noi. Din 100 de persoane chestionate, din satul Ţuţuleşti, 37 nu ştiu de unde vine denumirea pădurii Tufele Roşii, 48 spun că de la o luptă cu turcii, când au fost stropite cu sânge, 11 spun că poate din timpul zaverei, când turcii omorau pe localnici, iar 4 spun că probabil de la culoarea frunzelor în timpul toamnei. Referitor la Drumul Omorului, din 100 de persoane, 40 spun că nişte hoţi ar fi omorât aici doi călători, tatăl şi fiul său, care veneau de la Bucureşti cu banii; 48 spun despre aceeaşi luptă cu turcii, 10 spun că poate din timpul zaverei şi doi nu ştiu nimic.

---

[71] Subiecţii au fost bărbaţi între 30 şi 85 de ani, fiind chestionaţi în septembrie 1958.

[72] Petre Mateescu (n. 1900) şi Pavel Stănescu. Foarte interesant este faptul că s-a păstrat nealterată, până în vremea noastră, noţiunea de „oastea a mare" care a apărat „moşia", adică ţara.

[73] De la Florea Dima (n. 1888).

Privind tradiţia despre această mare bătălie, care s-a dat în Rovinele Ţuţuleştilor, nu este lipsit de importanţă, credem, să amintim că până la cel de al doilea război mondial aproape că nu era nuntă din satele Ţuţuleşti, Gruiu, Gliganu, Rociu, Bârlogu şi Teiu din Vale să nu se cânte „Cântecul despre Rovine“[74] De la bun început am socotit acest cântec opera unui rapsod popular sub influenţa capodoperei eminesciene „Scrisoarea a III-a“[75] Creaţia are meritul de a fi contribuit la trezirea amintirii marii bătălii în această zonă, dar nu exclude nici posibilitatea existenţei unei variante populare, care să fi fost auzită şi prelucrată de marele nostru poet[76] şi introdusă în capodopera sa.

Foarte interesant este faptul că tradiţia cu privire la bătălia de la Rovine a fost foarte puternică pe o arie destul de întinsă, mai ales spre sud de Ţuţuleşti. Pe teritoriul comunei Negraşi, la aproximativ 12-14 km distanţă, între vechile drumuri Drumul Mare la vest şi Drumul Giurgiului la est, s-a păstrat toponimul Puţul lui Baiazid[77] despre care, în septembrie 1974, locuitorul Gheorghe Mănoiu zis Checiu (n. 19 martie 1903) cunoştea o interesantă legendă: „Se zice că pe vremea sultanului Baiazid, când o fi trăit, nu ştiu, a venit cu oaste mare să cotropească ţara. Şi venind el cu oastea, fiind toamnă, când se pornesc nunţile, în Negraşi era nuntă şi petrecere. Da de unde până unde, aflară păgânii şi se-ndreptară spre sat. Şi toate fetele, de frică să nu fie luate-n robie, împreună cu mireasa, s-au aruncat în fântână, mai bine să moară decât să fie robite. Flăcăii şi bărbaţii au fugit călări pe cai spre oastea românească. Şi de-atunci a rămas amintire Puţul lui Baiazid la Negraşi şi o pădure Tufele Roşii, unde i-au bătut românii pe păgâni şi s-au făcut tufanii roşii de sânge. Pădurea asta este dincolo de Gliganu, mai spre Găleşeşti; nu o ştiu care este. Nici puţul lui Baiazid nu se mai ştie precis unde a fost; se zice că ar fi fost pe Negrişoara, unde a fost satul pe vremuri. Alţii zic că ar fi fost pe Drâmbovnic. Numai Dumnezeu mai ştie unde o fi fost“.

Povestea cu fetele care s-au aruncat în fântână de frica turcilor circulă şi în satele Mozacu, Mozăceni, Recea şi Slobozia, fiecare povestitor plasând-o pe teritoriul satului său; peste 80% o plasează toamna, când în sat era o nuntă; ceilalţi vorbesc despre o sărbătoare, când fetele şi flăcăii erau la horă, fără să precizeze anotimpul.

---

[74] Cules de la Gheorghe Tomescu (n. 26 aprilie 1902 în Teiu Vale), octombrie 1956; îl ştia de la un lăutar bătrân din satul Rociu.

[75] Părere formulată şi de eminescologul Augustin Z. N. Pop, într-o scrisoare adresată nouă şi datată: Bucureşti, 9 februarie 1981.

[76] Eminescu trece prin Argeş în vara anului 1866: Augustin Z.N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Bucureşti, 1978, p. 79, dar şi în 1878, în drum spre Floreşti-Dolj, unde traduce documentele transcrise de Hurmuzaki la Viena.

[77] Toponimul Puţul lui Baiazid a fost sesizat şi de prof. Ion Ionescu, *Toponimia comunei Negraşi - lucrare pentru gradul I la limba română*, 57 pagini dactilografiate.

De o importanţă excepţională sunt câteva legende care au circulat în comuna Mozăceni: „Căpitanul Mozac“, „Cum s-a hotărnicit moşia Mozăcenilor“, dar mai ales „Legenda Bisericii Sfânta Cuvioasă Paraschiva“: „Acu, se zice că luptele alea scurte, ca fulgerele, asupra hoardelor păgâne, vreo trei-patru până la lupta cea mare, au fost cu mare meşteşug, dar şi cu mare osteneală, că şi de piatră să fi fost, şi tot oboseşti; chiar şi călări fiind, li s-au muiat braţele, iar de mâncat n-au gustat dumicat nici de cuc; au băut doar apă din pâraie. Iar după bătălia aceea cruntă, în care au căzut turci câtă trestie pe baltă, le tremurau alor noştri trupurile, şi mâinile şi picioarele; le tremura, se spune, până şi vederea; rămăseseră-n ochi cu sclipirile iataganelor şi lăncilor pe care le opriseră din lovituri cu ghioagele, pentru a-nlătura izbiturile morţii; şi rămăseseră-n urechi cu urletele de luptă ale hoardelor turceşti. Ce mai la deal, la vale... a rămas din gură-n gură peste veacuri povestea aia, cu lupta care a-nroşit apele şi-a acoperit pământul cu morţi, cum n-a mai fost aşa bătălie; bătălie de-o zi, dar cu cazne cât în zece! Puhoaiele turceşti, rărite, au făcut cale-ntoarsă, chiar din noaptea care a urmat. Şi pe unde era să se-ntoarcă hoarda păgână, dacă nu tot pe la noi, pe-aici, să ajungă mai repede la Dunăre. Obosiţi, cum erau, mozăcenii cu Mozac al lor în frunte, n-au vrut să-i lase pe păgâni chiar aşa de capul lor; înspăimântaţi-înspăimântaţi or fi fost ei, păgânii, dar foamea le rodea burţile şi-i punea necuratul de se mai abăteau în cete prin cătune, pe la casele oamenilor, să prade mâncare; mai făceau şi alte rele. Şi-atunci Mozac cu mozăcenii noştri îi scurtau de fesuri, cu capete cu tot; aşa i-a dus până spre Dunăre, retezând capetele celor ce se răzleţeau din ordie. Şi-n noaptea care a urmat după alungarea lor, obosiţi frânţi, au poposit la o bisericuţă, la marginea unui sat; au legat caii de arborii din faţa sfântului lăcaş, şi-au aşternut sumanele pe muruiala bisericii, că pe-atunci nu aveau toate bisericile pardosele ca astăzi, şi s-au culcat îngrămădiţi, să se încălzească, toţi 70-80, câţi or fi fost, că le-a ajutat Bunul Dumnezeu de nu pierise nici unul. Şi-n noaptea aia a avut Mozac un vis frumos, atât de frumos, încât se simţea odihnit şi atât de înzdrăvenit, de parcă nu fuseseră cinci zile încheiate de încăierări primejdioase şi ostenitoare. Şi-n vis se făcea că era o zi de vară, şi străluceau toate peste tot, ca fotele fetelor în horă; şi era cald; şi el sta la umbra unui gorun, la poalele pădurii, dincolo de Balta Mare. Şi dintr-o dată îi apare în faţă o fată tânără şi frumoasă, dar nu blondă ca ielele, că avea părul ca pana de corb şi ochii ca două mure coapte; era blândă-n priviri şi-mbrăcată într-o rochie albă, aşa, ca de mireasă, şi purta la gât o cruciuliţă strălucitoare, cu Isus pe cruce. S-a apropiat de el cu dreapta întinsă, puindu-i-o pe creştet, acolo unde s-a frânt iataganul izbit de fierul de sub căciulă. „- Erai mort dacă nu-ntindeam eu mâna; iataganu-ţi reteza gâtul; azi e a şasea zi de când te-am salvat de la moarte, pentru că şi tu ai salvat şi eliberat atâtea copile de la robie şi pângărire. Să fiţi sănătoşi cu toţii, Domnul să vă aibă în pază, iar voi să apăraţi mereu sfânta cruce şi credinţa în Cristos“. Şi s-a topit ca o vedenie; s-a trezit buimăcit, privind sfinţii de pe pereţii bisericuţei. Se luminase bine, iar voinicii se treziseră cu toţii; l-au văzut speriat şi plin de nelinişte; le-a povestit Mozac visul; toţi s-au cutremurat zicând: „Apoi, azi este prea Sfânta Cuvioasă Paraschiva“. „ - Ea ne-a salvat vieţile!“ „ - Ea ne-a dat biruinţă asupra mulţimii păgâne!“. Şi-au venit voinicii creştini şi s-au apucat de au înălţat o bisericuţă, între cătune, pe Valea Mozacului, cam pe unde este Troiţa. Era o bisericuţă de lemn, închinată Sfintei Cuvioasa Paraschiva, care i-a ocrotit şi i-a ridicat în biruinţă. Dar Vodă s-a interesat cine şi de unde au fost vitejii care-au adus izbânda, lovindu-i pe păgâni fulgerător pe la spate, tocmai când cumpăna luptei înclina de partea lor. A venit Vodă în persoană şi i-a hotărnicit de-au rămas pentru vecie stăpâni pe moşia asta-ntinsă şi mănoasă, un adevărat colţ de rai. Iar când s-au mutat satele misilor şi dumbrăvenilor pe Dealul Drâmbovnicului, mai încolo, „în Ţarină", au înălţat o biserică nouă, tot cu hramul Sfintei Cuvioasă Paraschiva, pe locul unde se află şi azi biserica, mult mai nouă, închinată tot Sfintei"[78]

Tradiţia din Mozăceni, deşi nu păstrează zilele cu data exactă, prin geniul poporului român ne furnizează indirect aceste date. După ce Mozac povesteşte camarazilor săi visul, aceştia au exclamat: „ Apoi azi este prea Sfânta Cuvioasă Paraschiva" „Ea ne-a dat biruinţa asupra mulţimilor păgâne!" Dar Sfânta Cuvioasă Paraschiva i-a precizat în vis: „... azi e a şasea zi de când te-am salvat de la moarte...", adică de la prima lovitură pe care le-a dat-o vitejii noştri turcilor în locul de-atunci numit Cap de Fier. Ştim că Sfânta Cuvioasă Paraschiva se sărbătoreşte în ziua de 14 octombrie; aceasta înseamnă că prima luptă, în punctul Cap de Fier, s-a dat în ziua de 9 octombrie; în „Legenda căpitanului Mozac", povestitorul ţine să precizeze că, după lupta din punctul respectiv, aşadar din ziua de 9 octombrie, „i-a mai lovit pe păgâni de câteva ori, şi-au omorât grămadă de păgâni, până ce s-a dat a doua zi o bătălie mare, într-o mociorniţă, dintr-o pădure de pe lângă Găleşeşti, unde sta ascuns Vodă al ţării cu oastea" Aşadar din îmbinarea celor două legende din Mozăceni, reiese că marea bătălie de lângă Găleşeşti s-a dat în ziua de 10 octombrie şi, cum bine se ştie, din anul 1394, an pe care tradiţia nu avea cum să-l păstreze. „Legenda Bisericii Cuvioasa Paraschiva" este cutremurătoare în contextul credinţelor româneşti despre această apreciată sfântă a poporului român[79]

Din nefericire, istoricii noştri, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a marelui voevod şi domn Mircea cel Bătrân, moştenit de tradiţie în memoria colectivă cu numele Vodă ăl Bătrân, i-au falsificat până şi numele, la comandă, în „Mircea cel Mare"; s-a falsificat până şi data bătăliei de la Rovine, fixând-o la 17 mai 1395[80] Fără a se fi cercetat cât de puţin tradiţia moştenită de memoria ţăranilor noştri, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a afirmat fără temei despre „absenţa tradiţiei istorice româneşti despre o bătălie la Rovine. Cunoscuta frază a lui Radu Popescu: „alt istoric scrie că un război ce au avut loc Mircea vodă au fost la Rovine (unde vor fi Rovinele, nu le spune) se referă la sursele sârbeşti, nu autohtone"[81]

---

[78] De la Florea Şerban (Şerbănescu), n. 1883; iulie 1968.

[79] Preot Scarlat Porcescu, *Cuvioasa Paraschiva de la Iaşi*, în *Sfinţi români apărători ai legii strămoşeşti*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 258-271

[80] Alexandru V Diţă, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală - victoria românească de la Rovine*, în *Marele Mircea Voievod*, coordonator Ion Pătroiu, Editura Academiei, Bucureşti, 1987, p. 254-277; Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare, factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a sud-estului european*, în *Ibidem*, p. 291, 292, 296; Mihai Maxim, *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în *Ibidem*, p. 378; Ion Pătroiu, *The great Mircea Voevod. Summary*, în *Ibidem*, p. 531, 532; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418), 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 40, 41 - notele 44, 153, 181, 257, 281 - notele 21, 299-302, 363, 364, 383.

[81] Sergiu Iosipescu, *Două chestiuni de geografie istorică... II) locul bătăliei de la „Rovine"*, în *Marele Mircea voievod*, 1987, p. 446.

Dar cine a studiat tradiţia? Dacă se studia cât de cât tradiţia şi toponimia, nu se afirma că Rovine ar fi la „Ţuţuleşti (pe Ialomiţa, în apropiere de Piteşti)“[82]

Lăsând la o parte aberaţiile scornite, socotim că localizarea bătăliei de la Rovine este, fără îndoială, la Rovine pe Drumul Omorului, lângă Tufele Roşii, la vest de Ţuţuleşti şi Găleşeşti, în ziua de 10 octombrie 1394, datare documentată magistral în 1990 de Nicolae Constantinescu[83], consolidată pe deplin de legendele ţăranilor din zona Ţuţuleşti-Mozăceni. Din nefericire, chiar şi după dovezile zdrobitoare aduse de Nicolae Constantinescu, mai sunt singrafi care, fără să citească, încă mai susţin aberaţia că lupta de la Rovine s-ar fi dat la 17 mai 1395, localizând-o aiurea[84] Şi mai gravă este idioţenia unor manuale alternative; într-un astfel de manual, la pagina 36, citim: „Marile confruntări militare, precum cea de la Rovine (17 mai 1395)...“, pentru ca la pagina 38 să ni se spună că: „...lupta decisivă s-a dat la 10 octombrie 1394 la un loc mlăştinos, după unii autori întărit cu şanţuri (fabulaţii, n. n.), denumit Rovine, şi s-a soldat cu înfrângerea armatei otomane“[85]

Descoperirile arheologice sunt cele mai sigure dovezi. Presupunerea că pe un câmp de luptă, atât de însemnat, s-ar putea găsi resturi de oseminte ori arme, pare îndreptăţită la prima vedere. Dar nu trebuie să uităm că după fiecare luptă morţii erau adunaţi şi îngropaţi şi s-ar putea să aflăm mai degrabă un cimitir comun, sau chiar o groapă comună, lucru care nu se poate descoperi decât întâmplător. La Rovine-Ţuţuleşti noi am descoperit un inel şi o săgeată[86], la care s-ar putea adăuga „un inel ostăşesc (nu ştim cum arată n. n.) şi o săgeată cu vârful turtit, probabil din lovitura într-o pavăză, ambele specifice secolului al XIV-lea“, găsite de localnici pe locul bătăliei[87] După informaţiile primite de la ţăranii care au muncit la defrişarea pădurii Tufele Roşii şi a plantării viţei, au fost descoperite „o mulţime de fiare ruginite“, toate fiind aruncate în apă, din ordinul ocârmuitorilor de la colectiv, pentru a nu se afla şi opri lucrările în terenurile respective. Noi am recuperat un vârf de lance şi o superbă lance întreagă, specifice secolului al XIV-lea şi care acum se află în colecţia noastră din Muzeul Judeţean Argeş .

Foarte semnificativă rămâne descoperirea unei spade din timpul lui Mircea cel Bătrân într-o măgură, probabil un tumul străvechi, de pe Valea Drâmbovnicului, în apropiere de Găleşeşti. „Data“ la care spada a ajuns în pământ ar putea fi plasată spre sfârşitul secolului al XV-lea, sau chiar un secol mai târziu[88] (!?).

---

[82] Grigore Olaru, *De două ori Rovine - Din nou despre localizarea bătăliei din anul 1394*, în „Magazin Istoric“, an XVI, nr. 6 (183), iunie 1982, p. 60-61.

[83] Nicolae Constantinescu, *Puncte de vedere asupra datării bătăliei de la Rovine (17 V 1395)*, în „Revista istorică“, tom 1, nr. 7-8, iulie-august 1990, p. 783-802.

[84] George Georgescu, *Locul şi data luptei de la Rovine-Argeş*, în „Argessis“, Istorie, VII, Piteşti, 1995, p. 41-44; Radu Şerban Vergatti, *Argeşul în politica lui Mircea cel Bătrân*, în „Argessis“, Istorie, X, 2001, p. 83.

[85] Nicoleta Dumitrescu, Mihai Manea, Cristian Niţă, Adrian Pascu, Aurel Trandafir, Mădălina Trandafir, *Istoria românilor. Manual pentru clasa a XII-a.* Referenţi ştiinţifici Conf. univ. dr. Gheorghe Vlad Nistor, prof. gr. I Angela Bălan, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001

[86] Ion Nania, *op. cit.*, în „SAI“, V, 1963, p. 435.

[87] Pr. Marin Branişte, *Noi contribuţii la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în „Mitropolia Olteniei“, anul XV, nr. 7-8, 1963, p. 612-613.

[88] Teodor Cioflan, Elena Rotaru, *O spadă din timpul lui Mircea cel Mare* (sic!) *intrată în patrimoniul Muzeului Judeţean Argeş*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor-Muzee“, 5, 1989, p. 48-50.

Este cunoscută valoarea folclorului; el cuprinde comori care au fost sesizate şi cu privire la lupta de la Rovine, cu prilejul simpozionului consacrat aniversării a 575 de ani de la marea bătălie organizat la 12 octombrie 1968 la Roşiorii de Vede de regretatul profesor Petre Voivozeanu[89] În cinstea Sf. Cuvioasă Paraschiva ţăranii au înălţat biserici în satele din jurul Rovinelor; la începutul secolului al XIX-lea se mai aflau biserici cu hramul ce-i cinsteau numele şi memoria biruinţei în satele Siliştea, Cacaleţii de Sus, Cacaleţii de Jos, Strâmbeni şi Şerbăneştii de Sus, toate aflate în apropierea locului marii bătălii, dar şi mai în jos, la Teiu, Mozăceni, Bornogul şi Slobozia. Din cele 21 de biserici existente în Plasa Găleşeştilor la începutul secolului al XIX-lea, nouă purtau acest hram[90], iar în Plasa Margini (i), din zece biserici, cinci erau închinate Sfintei Paraschiva[91]

Şi pentru că vorbim despre memoria colectivă nu rămâne lipsit de importanţă nici faptul că în pădurea Trivale, la nord-vest de Piteşti, la circa 3 km spre vest de drumul Piteşti - Curtea de Argeş, se află Biserica Sf. Dumitru care, conform tradiţiei orale, „a fost o bisericuţă ridicată de Mircea cel Bătrân şi ostaşii lui, pe locul unde s-au odihnit după o luptă crâncenă cu turcii. Spuneau bătrânii că atunci, în lupta aia, au murit atâţia turci, de-au înroşit pădurile cu sânge; se făcuseră mlaştini de sânge de se scufundau caii până aproape de genunchi. S-au apucat şi-au făcut-o din lemn chiar atunci, şi s-a sfinţit în ziua Sfântului Dumitru, în ziua de 26 octombrie, dar în ce an o fi fost, nimeni nu mai ştie. De atunci drumul care merge spre Ciocănăi, pe lângă biserică, şi o ia spre Cotmeana, după ce ocoleşte Râpa Roşie, se numeşte drumul lui Mircea. Nu ştiu de ce unii bătrâni îi mai spuneau Drumul Morii şi Drumul Morii lui Mircea; o fi fost probabil şi vreo moară pe-acolo, sau prin altă parte. Cine mai ştie?[92]" Nu avem nici o îndoială că este vorba tot de lupta de la 10 octombrie 1394 de la Rovine-Ţuţuleşti[93] Era şi firesc ca Mircea, după luptă, să se retragă spre nord, în punctul cel mai favorabil pentru a se apăra în cazul unui nou atac, de unde putea să supravegheze orice mişcare a trupelor invadatoare pe drumurile principale ale ţării şi unde oastea română să nu fie observată. Punctul cel mai potrivit pentru o astfel de situaţie era locul pe care se află azi Biserica Sf. Dumitru[94]. Dinspre Rovine-Ţuţuleşti, Mircea s-a retras pe Drumul Mare, care venea pe la vest de satul Boieni, prin Pârvu Roşu, pe digul Eleşteului lui Grecu, la Bradu-Geamăna şi de aici a apucat pe drumul ce trecea prin fostele păduri Colunelu - Maior Roşu - Papuceşti - Marineasca, pe unde se află azi staţia de gaze, pe la vest de

---

[89] Florea Costache, *Elemente de folclor despre Rovine*, comunicare prezentată în cadrul simpozionului. Vezi şi C. S., Simpozion „Rovine 575 ani", în „Revista Muzeelor", nr. 1, 1970, p. 84.

[90] I. Ionaşcu, *Catagrafia Eparhiei Argeş la 1824*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1942, p. 68.

[91] *Ibidem*, p. 80.

[92] De la Valeria Brătăşanu, n. Stănciulescu Al. Valeria, 26 iunie 1926, Găvana; iunie 2002.

[93] Memoria Sf. Dumitru era comemorată prin aprinderea de lumânări şi de bătrânele satelor Odăeni şi Suseni, la Troiţa lui Rădan, aflată în punctul unde Drumul Mare atinge Rovinele.

[94] Chiar dacă s-a afirmat că la Valea Rea - Argeş este o „biserică de lemn Sf. Dumitru, construită la începutul secolului al XIX-lea de Martin Buliga şi Hagi Ţenea" (vezi: N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, Ţara Românească (Muntenia, Oltenia şi Dobrogea)*, I, vol 2: M-Z, editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 700), aceştia, tot conform tradiţiei, au reparat-o. Istoricul acestei biserici, scris de preoţii parohi, se află azi la Muzeul Judeţean Argeş şi citim: „În timpul lui Mircea cel Bătrân, Voevod al Ţării Româneşti, pentru satul Valea Rea a fost construită în anul 1402 biserica cu hramul Sf. Ierarh Nicolae şi Sf. Mucenic Dumitru" Din nefericire, o mână criminală a pus foc bisericii în iarna 1989/1990. Biserica a fost reclădită.

Cornul Vânătorului, prin Poiana Valjan, unde se află Parcul Zoo-Trivale, direct la Biserica Sf. Dumitru, distanţă de circa 24 km de Ţuţuleşti.

Locul era foarte bine ascuns de pădurile seculare care-l înconjurau din toate părţile, apărat de vâlcele adânci, spre sud aflându-se Valea Bisericii, cu un afluent spre nord-vest, Vâlceaua Năvlegului, iar spre nord, Valea Grozii, printre acestea trecând drumul care unea Piteştii cu Râmnicu Vâlcea, numit Drumul lui Mircea, Drumul Morii sau Drumul Morii lui Mircea, fără a se mai şti că este vorba de moara dăruită de Mircea cel Bătrân la 20 mai 1388 ctitoriei sale, Mănăstirea Cozia, şi aflată „în hotarul Piteştilor"[95]

Cu toată certitudinea pe care o avem în localizarea bătăliei „din Rovine" de la 10 octombrie 1394, la Ţuţuleşti-Găleşeşti, pentru elucidarea problemei trebuie să se răspundă la cel puţin două întrebări enigmatice:

1. De ce izvoarele turceşti, scrierile cronicarilor otomani, sunt în unanimitate de acord cu datarea luptei în anul 1391[96], iar cronicile sârbeşti dau ca dată sigură, consemnată prin moartea lui Marco Cralevici, ziua de 10 octombrie 1394, întrucât diferenţa de trei ani nu poate fi socotită o simplă greşeală.

2. De ce cronicarii români, care aveau o sursă sigură, fie şi în tradiţia orală de acum 300-350 de ani, vorbesc de o luptă pe Ialomiţa şi de alta „către Nicopoia", afirmându-se, „că au avut doao războiae Mircea vodă cu Baiazit, împăratul turcescu, unu către Nicopoia, altul pă apa Ialomiţii", ba chiar şi o luptă în judeţul Ilfov.

Pentru elucidarea acestei probleme am pornit pe firul văilor de la Jiu la Ialomiţa, încurajaţi de ideea că dacă la Ţuţuleşti, în „rovinele" de pe Valea Gligănelului, s-a păstrat o atât de puternică tradiţie, ar fi imposibil ca o altă luptă, purtată în alte „rovine", în aceeaşi perioadă, să nu fi lăsat măcar o amintire peste veacuri.

Strădania avea să ne fie răsplătită în vara anului 1968 când, în câmpia dintre pădurile Afumaţi la sud, Golăşei (Creaţa-Leşile) la est şi Dascălul şi Vulpeasca la nord, deci între comunele Ştefăneşti, Petrăchioasa şi Dascălu (judeţul Ilfov), aveam să descoperim o situaţie asemănătoare, până la identitate, cu cea de la Ţuţuleşti, judeţul Argeş. Această câmpie, în trecut una dintre cele mai rovinoase dintre râurile Mostiştea la est şi Pasărea la vest, limitată în această parte, spre apus, de Valea Boltaşi şi străbătută prin centru de Valea Păsăruica, poartă denumirea de Rovina Mare şi este împărţită într-o serie de rovine cum ar fi, de la nord spre sud: Rovina lui Bucur, între pădurile Dascălu şi Golăşei (Creaţa-Leşile), Rovina lui Călin, Rovina lui Bélea, Rovina lui Boală, Rovina lui Simion, Rovina lui Onică, Rovina Legiuite - aceasta în nord-estul satului Boltaşi, începând chiar din marginea satului - şi rovina Creaţa Mare lângă Pădurea Afumaţi; toate aceste nume au fost impuse la sfârşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, după numele proprietarilor, ţărani împroprietăriţi. Bătrânii au numit Rovina lui Bucur şi Rovina lui Călin cu un singur nume: Rovina Turcului. Rovinele lui Bélea, Boală, Simion şi Onică formau Rovina Râioasă, care continua spre sud, până la Pădurea Afumaţi, cu Rovina Creaţa Mare, a cărei parte apuseană era numită de boltăşeni Rovina Legiuite. Din şoseaua ce leagă satele Dascălu la nord, cu Boltaşi la sud, şosea numită de cei vârstnici Drumul Bucureştilor, din cotul sud-estic al Pădurii Dascălu pornea spre sud-est un drum de care ce separa Rovina Turcului de Rovina Râioasă şi mergea, în linie dreaptă, prin nordul Pădurii Afumaţi, până în estul Pădurii Strava, în punctul Rovina Olteanului şi de aici, mai departe, până la Dunăre, numit Drumul Mare. Între pădurile Golăşei (Creaţa-Leşile) şi Afumaţi, de o parte şi de alta a Drumului Mare, se afla, până la jumătatea secolului al XX-lea, o pădure mică în suprafaţă, rară, dar cu stejari seculari, numită Tufele Roşii, situată pe un teren ceva mai ridicat şi mai puţin rovinos, stejari uriaşi, resturi ale acestei păduri păstrându-se până în anul 1962, când au fost scoşi[97] Zona imediat învecinată, spre vest şi spre nord de această pădure, deci partea estică a Rovinei Râioasa, s-a numit, până la începutul secolului al XX-lea, Rovina Omorului, iar porţiunea din Drumul Mare, care o străbătea, purta numele de Drumul Omorului. Nu este lipsit de interes nici faptul că din partea de răsărit a pădurii Tufele Roşii, unde se află câmpia numită uneori Rovina Mică, mai ales de către locuitorii din Boltaşi, porneşte o vâlcea care, după ce merge pe o distanţă scurtă cu direcţia vest-est, se îndreaptă către nord-est, separând satele Stoenoaia la nord, de Surlari la sud, vărsându-şi apele în Mostiştea, pârâu ce până azi poartă amintirea vremurilor în numele său de o reală semnificaţie: Valea lui Vodă.

---

[95] *D. R. H.*, B, I, 1996, doc. 9, p. 26-27.

[96] Din cei 24 de cronicari turci din sec. XV-XVII redaţi în *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. I, întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, 1996, patru: Enveri, p. 39; Idris Bitlisi, p. 157-158, Mustafa Ali, p. 339 şi Mehmed bin Mehmed, p. 402, vorbesc de lupta dintre Mircea şi Baiazid fără să ne spună anul; şase din ei dau ca dată anul 793 al Hegirei, datat, după era creştină, între 9 decembrie 1390 şi 28 noiembrie 1931, deci lupta s-a dat sigur în anul 1391; aceştia sunt: Mehmed Neşri, p. 113; Hadji Lüfti-paşa bin Abdî-el-Muin, p. 236; Mehmed-paşa Kücitük Nişandji, p. 290: Sa' adeddin Mehmed Hodja Efendi, p. 303; Kodja Husein, p. 442 şi Abdul-Azis Efendi (Kara Celebi Zade), p. 543. Orujd bin Adil ar părea să dea anul 792 al Hegirei, adică în era creştină 20 decembrie 1389 - 8 decembrie 1390, p. 49, dar „în manuscrisul de la Cambridge (p. 98) apare anul 793 (= 19 decembrie 1390 - 29 noiembrie 1391)"; *Ibidem*, p. 49, nota 17, ceea ce este în concordanţă perfectă cu ceilalţi cronicari turci.

Cu privire la zona cercetată, tradiţia păstrează amintirea unor păduri masive, cu stejari seculari, ce permiteau ca „uşile caselor şi magaziilor să se facă dintr-o singură bucată", Pădurea Afumaţi făcând altădată trup comun spre miazănoapte cu pădurile Golăşei (Creaţa-Leşile), Vulpeasca, Dascălul, Runcu, Ţiganca Mică, Ţiganca Mare, Moara Săracă, Brânzeasca şi Căldăruşani-Vlăsia. Cu excepţia micilor păduri Tufele Roşii şi Dascălul, toate celelalte păduri, „erau aşa de rovinoase, încât cu greu bieţii oameni puteau să scoată lemnele tăiate, înjugând câte patru şi şase boi".

Tradiţia orală păstrează şi aici puternica amintire a marii bătălii din Rovine: „S-a pomenit din bătrâni că moşii noştri, pe vremea lui Vodă ăl Bătrân, a bătut aici pe sultanul turcesc de i-au tăiat şi zdrobit toată oastea. Se zice că atât de multă oaste avea acel sultan, că numai frunze în pădure se aflau atâtea la număr. Românii erau puţini, dar cunoşteau bine pădurile şi le-au tras o păcăleală de s-a dus pomina. Câţiva călăreţi de-ai noştri îi tot sâcâiau pe turci pe Drumul Bucureştilor, până ce au ajuns în dreptul Rovinei Mari şi de-odată s-au dat bătuţi, dând dosul în pădure, unde au început ostaşii lui Vodă Bătrânul să bată din tobe şi să trâmbiţeze din surle, de vuiau codrii. Şi turcii, au zis: – Pe ei! Şi s-au afundat în pădure, trecând prin Rovine şi peste o gârlă de se cheamă Păsăruica, dar de ce mergeau, se-mpotmoleau, că prin pădurile Rovina Râioasă şi Rovina Creaţa Mare se-ngloda omul până la genunchi şi calul până la burtă. Şi-au început românii să-i taie şi să-i omoare cu măciucile, că n-a fost tufan să nu roşească de sânge turcesc şi apele toate de sânge păreau că au izvoare. Dar turcii mulţi veneau mereu, că aveau de unde să moară şi tot rămâneau, până au ajuns la Drumul Mare, dintre Rovine, şi acolo mulţi au căzut şi dintr-ai noştri, gata-gata să fie răzbiţi de păgâni. Da' ce-i veni în minte lui Vodă ăl Bătrân, că cei bătrâni şi funie de nisip ştiu să împletească. Cum adia Crivăţul, puse foc pădurii şi se ducea focul peste turci. Păgânii, buimăciţi de foc şi fum, tot peste ai noştri dădeau pârliţi şi orbiţi, de rămânea pământul acoperit de capete cu fesuri. Care scăpau, afumaţi cum erau, o rupeau la sănătoasa. Şi i-au fugărit ai noştri până la Dunăre şi acolo mulţi păgâni dintre cei scăpaţi din Rovine s-au înecat, că au trecut Dunărea la-nghesuială, de era să se-nece şi sultanul. De-atunci au botezat românii locurile astea: Rovina Râioasă, că multă râie turcească a rămas acolo, Rovina Turcului, Drumul Omorului - cum s-a numit drumul din Rovine, o parte a şoselei Boltaşi-Leşile, pădurea Tufele Roşii, Valea lui Vodă şi Pădurea Afumaţi. Au trecut atâtea peste pământul acesta, dar s-au uitat. Ăi tineri au uitat până şi lupta din Rovine. Bătrânii ştiau povestea asta şi-o povesteau copiilor şi copiii, copiilor. Astăzi aproape că s-a uitat cu totul lupta din Rovine. Copii învaţă la şcoală despre Rovine şi ştiu din cărţi că lupta s-a dat în altă parte, sub Mircea cel Bătrân, cum ştiu cei care fac cărţile. Or fi ştiind oamenii cu carte ceva, dar din bătrâni se povesteşte că aici s-a dat lupta lui Vodă ăl Bătrân cu turcii şi de-aici i-a gonit de i-a-necat în Dunăre şi i-a spălat de fum, dar pădurea tot Afumaţi a rămas până în zilele noastre"[98] Deşi este clar că povestitorul nostru ştie „din cărţile de şcoală" că domnul care i-a bătut pe turci la Rovine a fost Mircea cel Bătrân, conform tradiţiei, în povestirea sa îl numeşte Vodă ăl Bătrân. Avem, în cazul de faţă, cel mai bun exemplu de înlăturare a adevărului moştenit prin tradiţie, de cărţile autorilor care au neglijat tradiţia, bâjbâind în căutarea acestui adevăr.

---

[97] Locuitorii din Boltaşi numeau aceşti stejari, Tufănele: de la Ilie Gh. Marin (n. 31 octombrie 1911 în satul Boltaşi), un bun cunoscător al toponimiei din zonă; iulie 1968 şi 3 iulie 1981.

Nu lipsită de importanţă este şi existenţa unei troiţe în apropiere de Dascălu, la nord de drumul Mare, lângă Drumul Bucureştilor unde, foarte semnificativ, la Înălţare, când se sărbătorea „Ziua Eroilor", femeile bătrâne mergeau dimineaţa şi aprindeau lumânări. Troiţa a fost rezidită imediat după al doilea război mondial, întrucât intrase într-o „mare stare de paragină" şi avea să fie dărâmată după aceea. „Atunci s-au scos şi nişte stejari mari, din apropierea troiţei, sub care se zicea că s-ar fi odihnit Mircea cel Bătrân şi Vlad Ţepeş"[99].

În asemenea împrejurări, nu ne surprinde următoarea notă: „în privinţa Rovinelor - locul celebrei înfruntări dintre oştile lui Mircea cel Bătrân şi ale sultanului Baiazid -, învăţătorul Dinu Tache Florea din satul Condeieşti (com. Bărcăneşti, jud. Ilfov) ne-a încredinţat spre publicare o listă, extrasă probabil dintr-un pomelnic, cuprinzând nume ale oamenilor satului care au luat parte la războiul de la Rovine în oastea lui Mircea: Vasile Măruntu, Ion Ulescu Micu, Dumitru Conescu, Gheorghe Mănăilă, Dumitru Voinea, Costache Cluşcaru, Neculaiu Piroscă, Dumitru sin Ioniţă, Marin Condeescu şi Tudor Sinişteanu. O parte din aceste nume aparţin unor vechi familii moşneneşti, ai căror descendenţi trăiesc şi astăzi. Acelaşi corespondent crede că lupta de la Rovine s-ar fi dat în judeţul Ialomiţa, bizuindu-se pe unele observaţii de teren, din păcate insuficient descrise“[100] Ori, comuna Bărcăneşti se află între Ialomiţa şi Mostiştea, în partea de est a zonei cercetate de noi, nu tocmai departe de aceasta (circa 25 km în linie dreaptă).

---

[98] De la Ion Niţă Dascălu, n. 1901 în satul Dascălu-Creaţa, comuna Dascălu, iulie 1968. Cu privire la toponimul Afumaţi, B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, Ed. îngrijită de Grigore Brâncuşi, Editura Minerva, Bucureşti 1977, p. 340, afirmă: „Numele topic Afumaţi, plural de la afumat, rămâne vecinică amintire a tristelor vremuri ale ciumei. Afumarea contra ciumei era lăsată de la moşi-strămoşi, deoarece o seamă de sate se numeau aşa deja din secolul XV" Hasdeu nu a cunoscut tradiţia locală.

[99] De la Anica I. Călin, din satul Boltaşi (n. Dascălu, în satul Dascălul-Creaţa), 3 iulie 1981.

Tradiţia orală este autentificată de cercetările arheologice de la Piscul Coconilor-Căldarea, comuna Mănăstirea. Coroborându-se observaţiile din săpături cu concluziile numismatice, „putem ajunge la încheierea că faza A a aşezării medievale de la Coconi ocupă în timp deceniul al 9-lea din secolul al XIV-lea şi prima parte a celui de al 10-lea. În consecinţă, viaţa se va fi înfiripat pe Căldarea sub Dan I (eventual chiar la sfârşitul domniei lui Radu I), aproximativ în jurul anului 1380, încheindu-se, odată cu faza A, înainte de 1396; or, evenimentul istoric cel mai apropiat de această dată este invazia lui Baiazid I în Ţara Românească, culminând cu înfruntarea de la Rovine (1394). Deşi nimicită prin foc, vieţuirea se încheagă din nou în aşezare, de astă dată în a doua fază (B), imediat însă, la sfârşitul secolului al XIV-lea“[101]

Despre tradiţia orală nu vom insista asupra asemănării cu cea de la Ţuţuleşti, mai ales asupra identităţii privind toponimia. Vom încerca o succintă analiză a legendei amintită mai sus: evenimentul s-a petrecut, „pe vremea lui Vodă ăl Bătrân“, cu toate că povestitorul cunoaşte şi faptul, „că lupta s-a dat în altă parte, sub Mircea cel Bătrân, cum ştiu cei care fac cărţile“; cunoaştem că singurul voevod român care a primit ca o cinstire acest nume a fost Mircea (1386-1418) întrucât numai Laiotă Basarab mai este numit uneori „cel Bătrân“ dar acesta nu i-a bătut pe turci. Se mai afirmă că Vodă, „a bătut aici pe sultanul turcesc“, ştiut fiind că oastea otomană era condusă personal de Baiazid. „Câţiva călăreţi de-ai noştri îi tot sâcâiau pe turci pe Drumul Bucureştilor“, ceea ce corespunde celor transmise de Laonic Chalcocondil, cum Mircea „se ţinea apoi şi el după armata lui Baiazid prin pădurile ţării“ şi, „săvârşea fapte vrednice de amintit“[102] Înfrânţi, turcii au fost alungaţi şi „au trecut Dunărea la-nghesuială, de era să se-nece şi sultanul“, aspect confirmat şi de cronicarul român Moxa: „şi mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul“[103] şi mai ales de *Letopiseţul Cantacuzinesc*: „Biruit-au Mircea vodă pre turci şi făr de număr au pierit, trecând Baezet Dunărea fără vad“[104], lucru care deosebeşte net acest letopiseţ de cronicile străine, aşezând lupta pe Ialomiţa şi arătând victoria decisivă a românilor, până la alungarea invadatorului peste Dunăre, întocmai cu tradiţia de pe Mostiştea. Nu încape nici o îndoială că este vorba de două lupte diferite, care au avut loc după o tactică şi strategie identice, în mlaştinile unor păduri de stejar, una în rovinele de la Dascălu-Surlari-Boltaşi de pe Păsăruica, cealaltă în Rovinele de la Ţuţuleşti-Găleşeşti, de pe Gligănel. Aşa indică şi documentele, dar mai ales puternica tradiţie a poporului român.

---

[100] „Magazin Istoric“, anul V, nr. 10 (55), octombrie 1971, p. 94.

[101] Nicolae Constantinescu, *Coconi...*, Bucureşti, 1972, p. 71. Faza A a aşezării de la Coconi, a fost incendiată cu siguranţă în anul 1391. Autorul dă anul 1394 pentru că, necunoscând bătălia de la Rovine Boltaşi-Surlari-Dascălul, dintre Pasărea şi Mostiştea, de pe Păsăruica, o pune pe seama bătăliei de la Rovine-Ţuţuleşti, judeţul Argeş, din 10 octombrie 1394.

[102] *Fontes Historiae Daco-Romanae*, IV, 1982, p. 457; vezi şi: Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediţia V. Grecu, 1958, p. 64.

[103] *Cronica* lui Mihail Moxa, în B. P Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*; I, 1878, p. 402; ediţia îngrijită de G. Mihăilă, 1983, p. 397.

[104] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 3. Susţinerea bătăliei „la Rovine pe apa Ialomiţei“ este întărită şi de Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 496, abordând chiar ideea unei lupte în judeţul Ilfov

Pentru a se putea trage concluzii valabile şi pe înţelesul tuturor, ar fi necesar să amintim toate izvoarele şi să le analizăm în contextul marilor momente şi schimbări din Peninsula Balcanică în a doua jumătate a secolului al XIV-lea[105], lucru imposibil din cauza vastităţii materialului.

În primul rând, toţi cronicarii turci scriau pe placul sultanilor, dictatori militari, care intenţionau cucerirea Europei, a lumii întregi. Bunăoară la Kossovo Polje turcii au înfrânt nu numai pe sârbi, bosnieci şi albanezi, ci armate formidabile formate din unguri, români şi cumani din sudul Rusiei, oştiri care însumau „200.000 de oameni"[106], iar după Neşri, au participat români, unguri, cehi, sârbi, albanezi, bulgari, ba chiar şi frânci, adică „vreo 500.000 de ostaşi"[107]; Memed bin Mehmed vorbeşte şi el de unguri şi frânci, albanezi, valahi şi moldoveni, precum şi banii cehi[108] Când este vorba de luptele cu Mircea cel Bătrân se procedează în aceeaşi manieră: „ghiaurii fiind zdrobiţi" (Enveri)[109], Mircea a fost „înfrânt la prima ciocnire" (Neşri)[110], turcii „au măturat ca vântul munţii" (Idris Bitlisi)[111], „nimicind şi spulberând" (Sa' adeddin)[112], „într-o oră oastea diavolească (a românilor) fiind împrăştiată, cea mai mare parte a fost ucisă şi luată în robie" (Kodja Husein)[113], pentru că Baiazid Yldîrîm „a distrus dintr-un singur atac rândurile oştii" lui Mircea (Abdul-Aziz)[114] Pentru ce l-a pedepsit atât de rău Baiazid pe Mircea? Să spicuim câteva mostre din aceiaşi cronicari otomani: pentru că „Mircea, voevodul Ţării Româneşti, care era tributarul padişahului, a trecut Dunărea şi a devastat Karânovasî" (Neşri)[115], deoarece domnul Ţării Româneşti „de multă vreme se afla în ascultarea faţă de sultanul islamic" (Idris Bitlisi)[116] şi „a dat dovadă de nepăsare în trimiterea tributului" (Abdul-Aziz)[117]

Se ştie că Baiazid devine sultan pe câmpul de luptă de la Kossovo Polie, din ziua de 15 iunie 1389; cronicarii turci datează exact această bătălie, în anul 791 al Hegirei, adică după era creştină, între 31 decembrie 1388 şi 19 decembrie 1389 (Neşri, Idris Bitlisi, Lütfi-paşa, Sa'adeddin, Abdul-Aziz)[118] Dacă această dată este exactă, oglindind victoria turcilor, nu vedem care ar fi motivele pentru care datele următoare nu rămân valabile, sau nu le luăm în consideraţie.

---

[105] E. D. Pitcher, *An Historical geography of the Ottoman Empire from earliest times to the end of the sixteenth century*, Leiden, 1972, p. 48-55; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, New York - Washington, 1973, p. 10-14; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 120-142.

[106] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *Cronici turceşti*, vol. I, p. 38 - Enveri.

[107] *Ibidem*, p. 111

[108] *Ibidem*, p. 401.

[109] *Ibidem*, p. 39, v 91.

[110] *Ibidem*, p. 113.

[111] *Ibidem*, p. 158.

[112] *Ibidem*, p. 303.

[113] *Ibidem*, p. 442.

[114] *Ibidem*, p. 543.

[115] *Ibidem*, p. 113.

[116] *Ibidem*, p. 156.

[117] *Ibidem*, p. 543.

[118] *Ibidem*, p. 112, 154, 236, 301, 543.

Cunoaştem că Firuz-bei a cucerit Vidinul în anul 792 al Hegirei (Lütfi-paşa, Mehmed-paşa Küciük Nişandji, Sa' adeddin)[119], adică între 20 decembrie 1389 şi 8 decembrie 1390, deci în anul 1390 al erei creştine. După cucerirea Vidinului, Firuz-bei trece şi jefuieşte Ţara Românească (Orudj): „a trecut din Vidin şi s-a repezit în Ţara Românească“ (Aşîk-paşa-zade); „trecând pe la Vidin, a făcut incursiune în Ţara Românească “ (Neşri); „împreună cu oştile nenumărate aflate pe locul din faţa Ţării Româneşti a trecut fluviul Dunărea“ (Idris Bitlisi); „după aceea, Firuz-bei, galopând, a făcut o incursiune în Ţara Românească“ (Lütfi-paşa); la fel zice şi Sa' adeddin, deşi ne spune că „în 792, lui Firuz-bei, de asemenea (Baiazid), i-au încredinţat vilaietul Vidin“, arătând că aceasta, „la rândul său, plecând din vilaietul Vidin şi trecând apa Dunării, a făcut o incursiune în ţinuturile Ţării Româneşti“[120] Observăm, aşadar, că nici un cronicar turc nu precizează data incursiunii lui Firiz-bei în Ţara Românească; deşi toţi o amintesc şi o laudă pentru prăzile luate, toţi îi ascund data. În schimb Orudj, după ce pomeneşte incursiunea lui Firiz-bei, spune că „Hanul Ildîrîm a stat la Brusa, unde a pus să se construiască o geamie, o şcoală teologică şi un spital... în 791“ (31 decembrie 1388 - 19 decembrie 1389), lucru inexact, acesta fiind anul luptei de la Kossovo Polje. De la Brusa, Baiazid „a mers în vilaietul Karaman“, apoi, „cucerind Nicopolul şi Silistra, a trecut în Ţara Românească“, împotriva lui Mircea „s-a dat o mare bătălie“ şi, după ce cronicarul descrie în amănunţime evenimentul, arată că s-a petrecut în anul 792 al Hegirei, dar în manuscrisul de la Cambridge apare anul 793 (= 19 decembrie 1390 - 29 noiembrie 1391), deci în anul 1391. Baiazid a trecut Dunărea pe la Nicopole, a mers la Adrianopol, de acolo a mers spre Moreea şi s-a aşezat la Karaferia, la vreo 60 de km sud-vest de Salonic; descrie apoi lupta de la Nicopole, fără să amintească de români[121]

Akîş-paşa-zade spune că după incursiune, Firuz-bei a mers la Adrianopol, unde se afla Baiazid, şi după aceea sultanul a plecat la Brusa unde a construit aşezăminte de binefacere. Descrie apoi bătălia de la Nicopole, fără a aminti de români. Apoi din nou arată că „Baiazid-han a făcut o expediţie sfântă“ şi „această întâmplare a avut loc în anul 793 al Hegirei prin mâna lui Baiazid-han“, când sultanul Baiazid a mers şi a cucerit Nicopolea şi Silistra. „Întorcându-se de acolo, a plecat spre Moreea“[122]

Mehmed-paşa Küciük Nişandji pare mai explicit,. arătând că Firuz-bei cucereşte Vidinul în anul 792, iar „cucerirea Ţării Româneşti în 793“, când „Hanul Baiazid (a trecut în Rumelia) şi, având de gând să facă o expediţie sfântă, s-a apropiat de vilaietul Ţării Româneşti. Atunci Mircea, voievodul Ţării Româneşti, s-a supus şi a luat asupra sa plata haraciului; anul 793“ După aceea, „în anul 797“ are loc bătălia de la Nicopole[123]

Abdul Aziz efendi arată şi el că „Voevodul Ţării Româneşti, intrând sub urma steagului răzvrătirii, a dat dovadă de nepăsare în trimiterea tributului pe care îl luase asupra sa“, pentru care Baiazid I a pornit spre Ţara Românească şi „a distrus dintr-un singur atac rândurile oştirii (ghiaure) şi l-a pedepsit cu sporirea tributului, pe care el (Mircea) şi-l luase asupra sa mai înainte; anul 793"[124]

---

[119] *Ibidem*, p. 236, 290, 303.

[120] *Ibidem*, p. 48, 83, 112, 156, 236, 303. Autorii, p. 112, nota 16, ţin să precizeze foarte vag că „această incursiune a avut loc după 4 ramazan = 27 august 1389, data urcării pe tron a sultanului Baiazid Fulgerul“, ceea ce se înţelege de la sine.

[121] *Ibidem*, p. 48-49.

[122] *Ibidem*, p. 83.

[123] *Ibidem*, p. 290.

Din toate acestea înţelegem că după ce otomanii cuceresc Vidinul în 1390, Baiazid Ildîrîm îi ordonă în anul 1391 lui Firuz-bei să treacă în Ţara Românească pe la Vidin, iar el, pentru a deruta pe români, merge de la Nicopole spre Silistra, trecând şi el la nord de Dunăre. Coroborând toate acestea şi tradiţia din Ilfov, este clar că armata română îl întâmpină în Rovinele de pe Păsăruica, luptă pomenită de cronicarul român „pe Ialomiţa", şi îl zdrobeşte total. În acest timp seraschierul Firuz-bei venea jefuind ţara spre a se întâlni cu armata lui Baiazid; nemaiputând să-i vină în ajutor, este întâmpinat de Mircea şi alungat, aşa cum aflăm din *Genealogia Cantacuzinilor*, la Ciorolaşi-Ilfov, nu înainte însă de a expedia uriaşele prăzi peste Dunăre, prăzi expediate probabil pe măsură ce se adunau şi turcii înaintau dinspre vest spre est. Şi cum nimeni nu avea curajul să pomenească de înfrângerea lui Baiazid Ildîrîm, cronicarii turci pomenesc doar de incursiunea lui Firuz-bei, mândrindu-se cu prăzile lui, transformând totala zdrobire a lui Baiazid în glorie, ba încă într-o supunere totală a Ţării Româneşti.

Izvoarele turceşti ne arată că Mircea era şi un mare diplomat al timpului, având legături strânse şi coordonându-şi totodată acţiunile antiotomane cu cele desfăşurate de Kötürüm Baiazid şi de fiul său, Isfendiar, conducătorii vilaietului Kastamonu din nord-vestul Asiei Mici, cu centrul la Sinop. În momentul când Baiazid Ildîrîm era zdrobit de Mircea, „tocmai atunci hainul mai sus-amintit", Kötürüm Baiazid, se răscoală, iar Baiazid Ildîrîm, mergând să-l reprime, Kötürüm „l-a îndemnat (pe Mircea) să prade şi să devasteze unele locuri din Rumelia" şi Mircea, „adunând oaste mare, a devastat Kazanovasî" (Idris Bitlisi)[125] Răscoala din Asia Mică a fost de mari proporţii. Sa' adeddin ne spune că „în anul 793, ghiaurul din Ţara Românească, făcând înţelegere cu acel aţâţător la dezbinări, a pornit cu călăreţii săi pentru a face răutăţi în ţinuturile musulmane", pentru care Ildîrîm-han a venit în Ţara Românească, „a zdrobit într-o clipă şi dintr-un singur atac pe cei din ceata aceea de răufăcători", adică pe români, pentru a afla de la „căpeteniile lor" că de fapt toată această stare „îşi are izvorul la Kötürüm Baiazid". Dar pe când Baiazid Ildîrîm se afla în Ţara Românească, în Anatolia, Karamanoglu îl prinde pe Timurtaş-paşa la Ankara, în anul 794[126]

Tot astfel vorbeşte şi Mehmed bin Mehmed, amintind mai întâi răscoala şi supunerea vilaieturilor Aidîn, Saruhan şi a ţării lui Karamanoglu, apoi răscoala lui Mircea şi expediţia peste Dunăre a lui Baiazid I pentru a-l supune, apoi din nou expediţia împotriva lui Karamanoglu care luase în robie pe Timurtaş-paşa, muhafâz de Ankara; se dovedeşte că faptele, „puse la cale mai înainte de ghiaurii din Ţara Românească, se datorau uneltirilor lui Kötürüm Baiazid", sultanul pornind din nou din Brusa spre Kastamonu[127]

Kodja Husein ne dă aceleaşi date: „Cel care era stăpânul Ţării Româneşti, un ghiaur cu apucături rele, fiind aţâţat de bătrânul nenorocit căruia i se spunea Kötürüm

---

[124] *Ibidem*, p. 543.

[125] *Ibidem*, p. 156-157.

[126] *Ibidem*, p. 303-304.

[127] *Ibidem*, p. 401-402.

Baiazid“, atacă ţinuturile islamice. Ildîrîm porneşte spre Adrianopol, vine în Ţara Românească şi „s-au războit într-un loc strâmt“ şi „într-o oră oastea diavolicească“, adică a românilor, a fost distrusă. Dar, „între timp, auzindu-se că s-a răsculat Karamanoglu, s-a dat iarăşi poruncă de întoarcere. Aceste evenimente s-au întâmplat în anul 793“ Karamanoglu Ali-bei a atacat pe muhafâzul de Ankara, „pe când şahul lumii era în Ţara Românească“ şi Ildîrîm face din nou o expediţie împotriva lui Kötürüm[128]

Abdul-Aziz Efendi ne arată cu certitudine expediţia lui Baiazid I în anul 793, deci în 1391, după care are loc răscoala lui Baiazid cel Şchiop în Kastamonu, iar Ildîrîm pleacă să-l pedepsească în anul 795 (adică între 17 noiembrie 1392 şi 5 noiembrie 1393)[129]

Aşadar, vrând-nevrând, cronicarii turci scot în evidenţă strânsele legături diplomatice şi strategice dintre Mircea cel Bătrân şi căpeteniile din Anatolia care se răsculau tocmai în momentele când Ildîrîm îl ataca pe Mircea. Toţi cronicarii turci revin obsesiv asupra victoriei lui Baiazid I din anul 1391, pentru a nu se pomeni de catastrofala înfrângere a turcilor, care vor păstra multă vreme în memorie această dată, probabil tocmai datorită numărului mare de morţi, de văduve şi orfani.

Se ştie că în cursul anului 1393 a avut loc, pe vreme de iarnă, expediţia lui Mircea cel Bătrân la sud de Balcani, distrugând bazele militare de la Karînovasî[130] Enveri ne spune răspicat că după aceea, „sultanul, adunând oaste, a plecat în Ţara Românească. În apropiere de Argeş s-a dat o luptă crâncenă“[131] Neşri ne spune şi el că în timp ce sultanul Baiazid „s-a îndreptat spre Kastamonu“, „Mircea voevodul Ţării Româneşti...auzind acestea, a trecut Dunărea şi a devastat Karînovasî“. Baiazid I „a amânat în acel an plecarea“, se întoarce la Adrianopol, „a trecut în Ţara Românească pe la Nicopol“ şi a dat lupta cu Mircea „la locul numit Argeş“, dar şi această luptă, după Neşri, „s-a petrecut în anul Hegirei 793“[132], lucru imposibil de vreme ce Mircea cel Bătrân a distrus bazele militare de la Karînovasî în anul 795, aşa cum o spune răspicat Abdul-Aziz efendi, după expediţia lui Baiazid din anul 793[133]

Cu toată stăruinţa de a acoperi adevărul, izvoarele turceşti reliefează de fapt două înfrângeri ale lui Baiazid: cea din 1391 şi cea de după dezastrul turcesc de la Karînovasî din iarna 1393/1394, deci din anul 1394, ambele înfrângeri ale lui Baiazid fiind plasate de cronicari în anul 1391, pentru a fi ascunse sub jafurile lui Firuz-bei, expediţie socotită de musulmani victorie. În acest sens, ştirile transmise de Neşri au o semnificaţie deosebită. După ce vorbeşte despre dezastrul provocat de Mircea la Karînovasî, ne descrie lupta „la locul numit Argeş“, ascunsă intenţionat tot în anul 1391, apoi, acelaşi Neşri, descrie lupta şi înfrângerea ungurilor la Nicopole în anul 797, deci între 27 octombrie 1394 - 15 octombrie 1395 şi apoi vorbeşte din nou de cucerirea cetăţilor Nicopole şi Silistra în anul 798, adică 16 octombrie 1395 - 4 octombrie 1396, ceea ce dovedeşte iarăşi două războaie[134] Şi Mehmed-paşa Küciük Nişandji ne spune că „în anul 797 (27 octombrie 1394 - 15 octombrie 1395), ungurii s-au apropiat de cetatea Nicopol" pe care o asediază[135] Şi asupra acestor evenimente observăm metoda ascunderii intenţionate, pentru a se reliefa doar ce convenea puterii supreme. Aşa se întâmplă şi acum când insuccesele otomane de după 27 octombrie 1394, până la 16 octombrie 1395, se vor acoperite de marea victorie otomană din 1396 de la Nicopole, sau raportate tot la anul 1391, la expediţia lui Firuz-bei. Cronicarii turci pomenesc de bătălia de la Arcîş-Argeş, dar şi aceasta este datată tot în 1391. Aşa procedează Neşri; vorbind despre lupta de la Argeş, ne spune că a avut loc în anul 793, apoi lupta de la Nicopole în 797 şi iarăşi de cucerirea Nicopolului în anul 798. Mehmed-paşa spune şi el că ungurii vin la Nicopole în 797, iar Mustafa Ali vorbeşte de Nicopole în anul al şaptelea al domniei lui Baiazid, ceea ce înseamnă 1396 din era creştină, dar în cifre consemnează anul 794, adică între 29 noiembrie 1391 - 16 noiembrie 1392.

---

[128] *Ibidem*, p. 441-442.
[129] *Ibidem*, p. 543.
[130] Aurel Decei, op. cit., p. 140-155.
[131] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *op. cit.*, p. 39.
[132] *Ibidem*, p. 113.
[133] *Ibidem*, p. 543.
[134] *Ibidem*, p. 112-113.

Mircea era cu adevărat un „mare voevod şi domn", un strălucit biruitor al lui Baiazid Ildîrîm, şi încă de două ori în confruntări directe - 1391 şi 1394, iar dacă luăm în seamă şi alungarea lui Firuz-bei la Cirolaşi-Ilfov, în 1391, şi zdrobirea turcilor la ei acasă, la Karînovasî, în iarna 1393/1394, sunt patru victorii ale marelui voevod român, pe bună dreptate numit de Leunclavius „Principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager"[136]

Erau faţă în faţă „doi Ildîrîmi": unul, Baiazid I al turcilor, celălalt, Mircea, mare voevod al românilor. Retragerea lui Baiazid I la sud de Dunăre, după două înfrângeri suferite personal - 1391 şi 10 octombrie 1394, însemna noi pregătiri militare, consolidate cu viclenii şi legături viclene prin apropiere şi cumpărare de trădători.

Bănuim că Baiazid I „cumpără" în iarna 1394/1395 un grup de boieri români trădători, care să-l ajute în viitoarele acţiuni.

După înfrângerea lui Sigismund de Luxemburg, între 2 şi 14 februarie 1395, de moldoveni, la Hindov, probabil la Ghindăoani, judeţul Neamţ[137], Mircea încheie cu acesta la Braşov tratatul de la 7 martie 1395. Tratatul dovedeşte că Sigismund îşi dădea seama de capacitatea lui Mircea, care nu cunoscuse nici o înfrângere, dar şi de pericolul otoman.

Baiazid reia acţiunile militare în primăvara anului 1395; ne-o spune Neşri când vorbeşte despre înfrângerea ungurilor la Nicopole în anul 797 şi apoi de cucerirea aceleiaşi cetăţi în anul 798. La fel şi Mehmed-paşa Küciük Nişandji vorbeşte despre bătălia de la Nicopole din anul 797. Un izvor preţios este scrisoarea trimisă în iarna 1395-1396 de către Timur Lenk lui Baiazid Ildîrîm din care aflăm: „Înainte de aceasta (adică după victoria lui Timur Lenk asupra lui Tohtamîş, din 15 aprilie 1395, de pe râul Terek, dar înainte de zdrobirea partizanilor lui Tohtamîş în Caffa şi Crimeea în vara aceluiaşi an, n. n.) fiul meu Miranşah Gürgan Bahadîr l-a trimis la domnia voastră... pe Hagi Muhammed-i Kîssa-han cu o scrisoare, dar aflând pe drum că v-aţi trimis oastea împotriva ghiaurilor şi că mărşăluiţi în partea de apus a ţării dumneavoastră, s-a întors... Dacă domnia voastră câştigaţi lupta domniei voastre cu ghiaurii, atunci să trecem împreună la acţiune pentru zdrobirea acelor care ni se opun, eu de această parte, domnia voastră de cealaltă“[138] Documentul dă în vileag proiectele mongolo-otomane de prindere a Europei într-un puternic cleşte şi explică atacurile repetate, puternice şi chiar disperate ale lui Baiazid Ildîrîm la nord de Dunăre, care voia să aibă în mână partea răsăriteană a Europei înainte de marea invazie proiectată. De asemenea, ne face să înţelegem mai bine de ce nimeni nu a avut voie să scoată măcar o vorbă, nicidecum să mai şi consemneze vreun cuvânt despre înfrângerile suferite de Baiazid I la nord de Dunăre.

---

[135] *Ibidem*, p. 290.

[136] Leunclavius, *op. cit.*, loc. cit.

[137] N. Iorga, *op. cit.*, p. 283-284; Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 459-460.

Dar şi campania din primăvara anului 1395 s-a terminat cu înfrângerea lui Baiazid Ildîrîm, care venise hotărât să-l schimbe din domnie pe Mircea şi să supună Ţara Românească. Această bătălie, din mai 1395, este cea dată „la locul numit Argeş“ (Neşri)[139], când, „Mircea, încrezându-se în munţii cei tari şi greu de pătruns, se pregătise în acel ţinut nenorocit şi-şi rânduise propria sa oaste purtătoare a stelei nenorocirii pentru a aştepta ajutorul celorlalţi regi şi stăpâni“ (Idris Bitlisi)[140], cronicarul turc informându-ne clar că ajutoarele pe care Mircea le aştepta din Transilvania şi Ungaria, conform tratatului din 7 martie din acel an, nu au sosit şi Mircea a înfruntat singur armata otomană. La această bătălie se pare că se referă şi Sa' adeddin atunci când spune că oastea românească s-a aşezat în calea oştii islamice, „având în spate un munte“[141], „într-un loc strâmt“ (Kodja Husein)[142]. Această luptă, „la locul numit Argeş“, într-un teren accidentat, „într-un loc strâmt“, nu poate fi confundată cu acel loc aflat în părţile de câmpie, „în smârcuri, în rovine“, din 10 octombrie 1394. Este posibil ca lupta să se fi dat în zona Merişani-Tutana, dar este tot atât de posibil să se fi dat şi pe Valea Cotmenei, lângă Cotmeana, unde există valea şi pădurea smârcoasă Rovina, armata lui Mircea având în spate Dealul Rovina, deoarece Cronica serbica Georgii dă formularea în latină: „movit Baiazit contra Mircsam et debellavit eum ad Rovinam“ şi nu „ad Rovinas“, în cazul unui nume la plural[143] Presupunerea noastră ar putea fi argumentată şi prin faptul că Mircea, vrând să evite distrugerea capitalei, i-a atras pe turci mai spre vest, în speranţa aşteptării unui ajutor dinspre Bran, care să cadă în spatele turcilor, ajutor care nu i-a sosit. Oricum, în această zonă Tutana-Cotmeana ne aflăm, cum spune cronicarul turc, „la locul numit Argeş“ Este de presupus că turcii aveau cu ei şi pe acel Vlad, de partea căruia să fi trecut unii boieri trădători, dar Baiazid nu a reuşit nici de data aceasta să-l înfrângă pe Mircea şi să-şi ducă planurile la îndeplinire. Suferind pierderi grele şi fiind la curent cu punerea în mişcare a oştilor maghiare conduse de Sigismund, Baiazid se grăbi fugind spre Dunăre, lăsând doar puternice garnizoane în Necopolea Mică (Turnu) şi probabil în alte puncte de-a lungul Dunării. A fost tot ce a putut realiza vreodată Baiazid Ildîrîm împotriva lui Mircea cel Bătrân, care şi în mai 1395 i-a întâmpinat singur pe turci. Toate acestea sunt recunoscute şi de Sigismund de Luxemburg în diploma acordată la 5 noiembrie 1403 lui Ioan de Maroth: „Pe lângă aceasta, atunci când Baiazid... ocupase prin forţă cetatea noastră, a Nicopolului Mic de la voevodul Mircea, ruda noastră, şi îşi lăsase în ea, pentru a o păstra, oameni de-ai săi, iar noi ne-am grăbit cu o mare putere a noastră şi am ieşit în întâmpinarea îndrăznelii acestui Baiazid.... Şi am cucerit acea cetate a Nicopolului Mic din mâinile oamenilor lui”[144] Aşadar, este clar de ce şi acum cronicile turceşti ascund data pretinsei lor victorii de „la locul numit Argeş”, pentru că Baiazid a fost înfrânt şi a fugit, lăsând doar garnizoane în Turnu, un fel de cap de pod pe malul stâng al Dunării, care va fi lichidat la venirea lui Sigismund.. Într-o altă diplomă, acordată la 1 august 1406, de acelaşi Sigismund fraţilor Ioan şi Nicolae de Gara, regele spune: „Pe când Înălţimea Noastră pornise către părţile noastre transalpine,... ajunseserăm la o cetate numită Nicopolul Mic, unde se instalaseră o mulţime de turci care făceau mari stricăciuni locuitorilor creştini şi, printr-un puternic atac războinic,... am reluat această cetate sub conducerea lui Hristos, recuperând-o în chip lăudabil şi lăsând în ea castelani credincioşi şi am restituit-o fostului său stăpân, lui Mircea voevodul transalpin, care fusese lipsit de stăpânirea ei de către turci”[145] Aşadar, Mircea obţinuse o victorie categorică; Baiazid fugind peste Dunăre, s-a limitat doar la lăsarea garnizoanelor în Turnu.

---

[138] Traducere efectuată de turcologul Mihai Maxim din Yaşar Yücel, *Timur' un dîş politlkasînda Türkiye ve Yakîn-Dogul (1393-1402)*, Ankara, 1980, p. 22-23; vezi şi Alexandru V. Diţă, *600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în „Anale de istorie“, anul XXXII, nr. 4, 1986, p. 38.

[139] Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, *op. cit.*, p. 113.

[140] *Ibidem*, p. 157-158.

[141] *Ibidem*, p. 304.

[142] *Ibidem*, p. 442.

[143] Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, în „Magazin Istoric“, anul VIII, nr. 12 (93), decembrie 1974.

Din nefericire, pe lângă faptul că nu ştim precis unde s-a dat această bătălie, „într-un loc strâmt”, „la locul numit Argeş”, nu ştim deocamdată nici data exactă, până în prezent toţi istoricii, ignorând strălucitele victorii ale lui Mircea consemnate de cronicile străine, le-au redus pe toate la una singură - cea de la Rovine -,şi, ceea ce este mai grav, s-a confundat şi se confundă bătălia de la 10 octombrie 1394 de la Rovine, cu bătălia din mai 1395 din „locul numit Argeş”. Primul care a făcut această confuzie a fost istoricul C. Jireček, care a susţinut că după ce Mircea a fost învins (sic!) la 10 octombrie 1394 la Rovine, fuge la unguri, căci la 7 martie 1395 îl găsim la Braşov. După Jireček, Baiazid I instalează ca domn pe Vlad, lasă o garnizoană la Turnu şi apoi vine Sigismund în mai şi iunie 1395, pune din nou pe Mircea şi ia Nicopolea Mică, după care este atacat de români în munţi, probabil de noul domn Vlad[146], scenariu acceptat apoi de aproape toţi istoricii români. Având în vedere că Hasdeu aşezase Rovinele lângă Craiova şi datase bătălia de la Rovine la 17 mai 1395[147], C. Litzica reia această problemă în anul 1901, pe baza unei combinaţii de ştiri, cele sârbeşti în care se spune că în bătălia de la Rovine au căzut Marco Kralevici şi Constantin Dejanovici, luându-se de bază doar acele cronici care spun că lupta s-a dat în anul 6903, cu consemnarea din *Tipiconul Romanov* de la Hilandar că despotul Constantin, fiul lui Dejan Dragaş, a murit la 17 mai, fără însă să spună şi anul, acesta fiind trecut în cronicile sârbe -6903-, adică la 1 septembrie 1394 - 31 august 1395, omiţând data de 10 octombrie consemnată de cele zece cronici sârbeşti[148] Bun cunoscător al tuturor surselor, Litzica arată că, de fapt, Neşri greşeşte atunci când datează lupta de la Argeş în anul 1391, deoarece această luptă are loc în anul 1395, dar în ceea ce priveşte expediția din 1394, „...aici nu mai e dificultate la evenimentele externe: Baiazid era la 1393 la Dunăre, cuprinsese și supusese definitiv Bulgaria, retragerea îi era deci asigurată și se putea bizui să treacă în Muntenia. Pe de altă parte, un mare număr de izvoare independente ne atestă o expediție în 1394, sfârșită printr-o victorie a creștinilor și prin recucerirea T. Măgurele"[149]; în continuare enumeră pe rând „aceste diferite izvoare", consolidând pe deplin victoria domnitorului român din 10 octombrie 1394. Litzica trece apoi la analizarea actului de danie pentru mănăstirea Petra din Constantinopol, dăruire făcută de către împăratul Manuel al II-lea (1391-1425) pentru parastasele socrului său Constantin, mort la Rovine, și consemnată „octombrie 1395", arătând: „D-l Jireček crede că această danie s-a făcut la parastasul de un an de la moartea lui Constantin, așa încât lupta lui Baiazid cu Mircea s-a întâmplat în octombrie 1394 și prin urmare data de 10 octombrie din izvoarele slave e adevărată, lucru pe care l-au admis toți istoricii noștri. Dar partea finală a actului ne duce la altă conclusiune, căci iată ce spune: «Mai mărturisim că am primit de la puternicii și sfinții noștri domni și împărați o sută de hyperpyre, *ca să facem de acum înainte patru parastase* (s. n.) pentru sufletul tatălui puternicei și sfintei noastre stăpâne, și anume *două în curând* (s. n.) ca de 40 de zile și de 3 luni, iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 și 9 luni de la moartea lui»"[150] Fără să țină seama de totalitatea consemnării și să interpreteze documentul ca atare, Litzica îl interpretează trunchiat și eronat: „Dacă am presupune că acest act ar fi chiar de la 31 octombrie 1395, urmează că deja cu 3 luni înainte, adică la 31 iulie, Constantin murise, dar că trăia cu 6 luni înainte, adică la 30 aprilie; prin urmare lupta în care a murit Constantin s-a întâmplat între 30 aprilie și 31 iulie 1395 și nu la 10 octombrie"[151]. Textul trebuie analizat și interpretat netrunchiat, așa cum consemnează: s-au primit deci 100 hyperpyre „ca să facem de acum înainte patru parastase", adică, dacă suntem în octombrie, să facem patru parastase din octombrie înainte, „și anume două în curând ca de 40 de zile și de 3 luni" și documentul continuă clar: „iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 și 9 luni de la moartea lui". Reiese foarte clar că în momentul consemnării acestei danii se strânseseră cele 100 de hyperpyre, dar încă nu trecuseră 40 de zile de la moarte, sau nu se făcuse primul parastas, și este tot una. Urmau să se facă în curând parastasele de 40 de zile și de 3 luni, iar pe viitor, când se va împlini sorocul, să se facă parastasele de 6 și 9 luni. Pentru respingerea zilei de 17 mai, ca dată a morții lui Constantin, o observație asemănătoare făcea și Iorga: „Actul, din octombrie 1395, cuprinde mențiunea serviciilor ce se vor face la patruzeci de zile, la trei, șase și nouă luni de la data morții. Dar de aici nu rezultă că avem a face cu aceste termene socotite imediat de la moarte (sic!), ci cu o comemorație ce urma a se face anual, „acum și în viitor" Iar data exactă a luptei putea să n-o știe încă în 1395 rudele mortului Constantin"[152]. Și totuși, textul sună clar: „două (parastase) în curând ca de 40 de zile și de 3 luni", ceea ce ne determină să ne gândim că a fost consemnat înainte de 19 noiembrie 1394, adică înaintea împlinirii celor 40 de zile de la moarte. După ce au trecut cele patru pomeni, a urmat parastasul obligatoriu de un an. Cum banii donației fuseseră cheltuiți și pe donaţie nu se făcuse consemnarea, a urmat adăugarea: octombrie 1395, sau, poate, chiar acum s-a consemnat cheltuiala în numele celor patru parastase pentru a se justifica suma cheltuită, nemaiexistând bani din această donaţie pentru pomana de un an, din octombrie 1395. În orice caz, C. Litzica nu neagă lupta de la 10 octombrie 1394; el s-a străduit, eliminând prima parte a actului de danie, pentru a dovedi că socrul împăratului Manuel al II-lea a murit la 15 mai 1395 şi nu la 10 octombrie 1394, concluzionând: „în toamna anului 1394 Baiazid intră în Muntenia, poate că bate pe Mircea (sic!) la 10 octombrie la Argeş, în orice caz pune în locul-i pe Vlad (sic!), dar e bătut la 17 mai 1391 (citeşte 1395, I. N.), la Rovine, şi alungat peste Dunăre"[153], concluzie care cade de la sine prin interpretarea trunchiată a documentului, prin eliminarea primei părţi, dar mai ales prin socotirea posibilei înfrângeri a lui Mircea la 10 octombrie 1394. Despre „Tipicul lui Roman" de la Hilandar, Iorga arată că acesta „nu face parte din tipicul însuşi", iar anul 1395 este adăugat de Miklosich[154] Nicolae Constantinescu, deşi confundă şi el bătălia de la Rovine cu lupta „din locul numit Argeş" şi se menţine pe poziţia aşezării Rovinelor la Merişani, lămureşte concludent datarea luptei la 10 octombrie 1394, dând pentru prima dată în întregime, în limba română, actul de danie pentru mănăstirea Petra din Constantinopol, în traducerea lui Nicolae Şerban Tanaşoca şi arată clar câtă bază se poate pune pe „Tipic", arătând că încă în 1858 Fr. Miklosich şi-a îngăduit să adauge anul (1395)[155]

---

[144] F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.*, în „Starine Jugoslavenska Akademija“, XXXIX, p. 231-232; cit. şi Alexandru V Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 38-39.

[145] F Šišić, *op. cit.*, loc. cit., p. 280-281; Alexandru V Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 39.

[146] C. Jireček, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în „Archiv für slavischen Philologie“, XIV, 1892, p. 267-269.

[147] B. P. Hasdeu, *Originile Craiovei*, în „Columna lui Traian“, VIII, 1876, p. 668-669.

[148] C. Litzica, *op cit.*, loc. cit.

---

[149] *Ibidem*, p. 375-376.

[150] *Ibidem*, p. 377.

[151] *Ibidem*, p. 377-378.

[152] N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 141.

Oricum, data de 10 octombrie 1394 este o realitate consemnată, o certitudine care nu poate fi înlăturată de nimeni cu nici un alt document din cele existente până în prezent. Dimitrie Onciul, observând că Mauro Orbini şi Luccari afirmă că în bătălia de „lângă oraşul Craiova" vorbesc numai de moartea lui Marco Cralevici, trăgea concluzia că, de fapt, acesta a murit la 10 octombrie 1394 la Rovine, iar la data stabilită de Miklosich, 17 mai 1395, au murit Constantin şi Dragaş[156] (socotit de foarte mulţi istorici, unul şi acelaşi personaj - Constantin Dragaş). Noi socotim că ambii au murit la 10 octombrie 1394, iar adaosul la tipicon „17 mai" priveşte data când cel mort a fost înscris acolo[157]

O dată sigură a marii victorii de la Rovine ne-o dă Philippe de Mézières, fost cancelar al regelui Ciprului, Petru I de Lusignan, în anii 1360-1369 şi apoi consilier al regelui Franţei, Carol al V-lea, retras în 1380 în viaţa monastică. Preocupat până la obsesie de ideea cruciadei antiotomane, Philippe de Mézières a rămas până la moarte, în 1405, un atent observator al evenimentelor politice şi militare, scriind, imediat după dezastrul creştinilor de la 25 septembrie 1396, „Epistolă de plâns şi consolare despre înfrângerea de plâns a nobilului şi viteazului rege al Ungariei de către turci în faţa oraşului Nicopole" În „Epistola" sa, Philippe de Mézières aminteşte de strălucita victorie a lui Mircea în felul următor: „De asemenea şi fiul său (al sultanului Murad, n. n.) - au trecut cam trei ani de atunci - a avut o altă bătălie contra românilor, în care a fost înfrânt cu desăvârşire şi a pierdut în jurul a 30.000 de turci, care au murit în luptă.

---

[153] C. Litzica, *op. cit.*, loc. cit., p. 383.

[154] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

[155] Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, în „Revista Istorică", tom I, nr. 7-8, 1990, p. 783-802.

[156] Dimitrie Onciul, *Scrieri istorice*, II, 1968, p. 126-127, nota 228.

[157] Astfel de greşeli se fac şi astăzi. Amintim în acest sens lucrarea *Argeş - Cartea eroilor*, Piteşti, 1984; Pentru satul Leşile, unde sunt trecuţi eroi din 1941-1945, bărbaţi care trăiesc şi azi.

Şi o mare mulţime de creştini de asemenea a murit"[158] Cum se ştie sigur că această „Epistolă" a fost scrisă, să zicem, în perioada octombrie 1396 - mai-septembrie 1397, şi cum autorul ne spune că de la marea victorie a românilor „au trecut cam trei ani", datarea este sigură, în octombrie 1394; altfel ar fi spus că au trecut doi ani.

Afirmaţia că „veracitatea datei de 10 octombrie 1394 - a făcut-o în 1927/1928 istoricul Radojičić, cel mai bun cunoscător al izvoarelor sârbeşti în problemă, care a atras atenţia că data respectivă apare numai în 10 din cele 39 de cronici sârbeşti în care este pomenită bătălia de la Rovine", pentru „că aceste zece sunt, de fapt, copii ale unui singur arhetip târziu, prost informat şi asupra lui Constantin Dragaş din care fac parte două persoane: Constantin şi Dragaş"[159], nu are nici un temei. Nimeni nu neagă faptul că Radojičić rămâne cel mai bun cunoscător al acestor izvoare, dar însuşi Al. Diţă, care a stârnit atâtea discuţii, este nevoit să recunoască faptul că „...academicianul sârb nu încearcă nici o explicaţie asupra provenienţei acestei date în arhetipul postulat" şi aceasta pentru motivul că nimeni nu poate înlătura o dată precisă, consemnată cu certitudine de un document, şi acela în 10 copii (!). Este imposibil astăzi să se facă un pomelnic al eroilor sârbi căzuţi la Rovine, fie şi pentru marii comandanţi, dar nu este exclus să fi existat doi eroi cu numele Dragaş - Constantin Dejanovici (Dragaş), socrul împăratului din Bizanţ, şi un boier Dragaş, a cărui vitejie a rămas în conştiinţa poporului sârb alături de celălalt, consemnându-i pe amândoi, iar pentru a nu le repeta numele, unul a rămas Constantin, iar celălalt Dragaş. Nici faptul că în istoriografia internaţională s-a adoptat data de 17 mai 1395, ca zi în care a avut loc marea bătălie de la Rovine[160], nu poate fi o dovadă a certitudinii acestei date, de vreme ce toţi istoricii respectivi sunt necunoscători ai limbii române, iar data respectivă s-a impus pe plan internaţional prin lucrarea lui Radojičić, pentru că a fost publicată în limba franceză. Cea mai bună dovadă în acest sens este faptul că istoriografia internaţională a adoptat şi părerea greşită a istoricului sârb că „regele Ungariei Sigismund se sili tocmai în mai 1395 să recucerească de la turci, în profitul lui Mircea, ţara şi tronul Valahiei"[161] când, de fapt, regele Sigismund nici nu se afla pe teritoriul Ţării Româneşti în luna mai a anului 1395, luând parte doar la eliberarea cetăţii Turnu[162], după ce Baiazid fusese înfrânt în luna mai „la locul numit Argeş" Din păcate, aşa-zisele argumente aduse de

---

[158] N. Iorga, *Uné collection de lettres de Philippe de Mézières (Notice sur le ms. 491de la bibliothèque de l'Arsenal)*, în „Revue historique", tom 49, Paris 1892; Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Luceafărul", anul XXIX, nr 32 (1265), sâmbătă 9 august 1986.

[159] Alexandru V Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 31

[160] Din care se citează: Denis A. Zakythinos, *Les despotat grec de Morée*, Paris, 1932, p. 153; *Histoire du Moyen Age. L'Europe Orientale de 1081 à 1453*, vol. IX/1, Paris, 1945, p. 346; Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'état byzantin*, Paris 1969, p. 572-573; Ivan Dujčev, *Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*, Roanne, 1977, p. 242; Georges Castellan, *Histoire de la Roumanie*, Paris, 1984, p. 11; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age. 1300-1600*, New York - Washington, 1973, p. 209.

[161] Georges Sp. Radojicić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, în „Revue historique du sud-est européen", nr. 4-6, 1928, p. 137

[162] Victor Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*, Gherla, 1924, p. 12; Idem, *Luptele lui Sigismund şi Mircea cel Bătrân cu turcii în 1395. Un document inedit*, în „Revista istorică", nr. 10-12, 1925, p. 281-287; Alexandru V Diţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 32. La 6 iulie 1395, regele Sigismund abia se afla în tabăra militară de lângă Câmpulung, poruncind locuitorilor din Cristian să dea ascultare şi supunere lui Ioan, fostul jude de Sibiu: *D. R. H.*, D, I, doc. 94, p. 150-151.

Alexandru V. Diţă - de fapt, argumentele aduse de Hasdeu, Litzica şi Radojičić - , sunt reluate apoi şi de alţi istorici[163]

La 6 aprilie 1395, Sigismund de Luxemburg dispunea recrutarea de oşti care se pun în mişcare abia în a doua parte a lunii mai[164], „ridicând o oaste puternică de credincioşi ostaşi ai regelui nostru" [165] şi, pornind spre Ţara Românească, pătrunde de la Braşov la Câmpulung, unde ajunge la 6 iulie 1395[166], după ce Mircea zdrobise şi alungase pe Baiazid „la locul numit Argeş", probabil în zona Tutana-Cotmeana. Informat de curierii împăratului Manuel Paleologul că armatele turceşti s-au retras la sud de Dunăre, Sigismund pătrunde şi el în Ţara Românească[167], pentru a elibera Nicopolul Mic, lăudându-se apoi că „de acolo, Baiazid, aflând de sosirea noastră în persoană, s-a retras" [168], când, de fapt, el ştia dinainte, de la curierii bizantini, că Baiazid se retrăsese. Auzind de laudele lui Sigismund de Luxemburg, Baiazid îi scrie, ameninţându-l: „Tu te lauzi pretutindeni spunând şi lăudându-te că m-ai gonit de pe câmpul de luptă, ceea ce n-a fost adevărat, deoarece eu am hotărât să părăsesc câmpul de luptă din cauza unor situaţii mai importante şi de aceea îţi trimit ţie această scrisoare pentru ca să încetezi să te mai lauzi, întrucât în viitoarea lună martie voi veni negreşit cu armata mea ca să te găsesc acolo, unde ai fi sau oriunde te-ai găsi, şi pentru ca încă de pe acum să încetezi să te mai lauzi cum că m-ai fi gonit pe mine de pe câmpul de luptă şi că nu aş fi avut îndrăzneala să te aştept"[169] Despre înfrângerea lui Mircea, Baiazid nu suflă nici un cuvânt, lucru imposibil dacă el ar fi obţinut o victorie. După o luptă crâncenă, „îndurând răniri, ucideri şi răni cumplite"[170], „cu foarte mare vărsare de sânge"[171], Sigismund, împreună cu oştile româneşti, au eliberat cetatea Turnu. Pe lângă gărzile turceşti, în cetate se pare că erau şi o parte din boierii trădători, cum ne dă de înţeles *Letopiseţul Ţării Româneşti*, care împrumută ştirea din Bonfini şi Thuròczi: „şi a doua zi au pornit Jăcmont craiu toate oştile spre Nicopol cel Mic, ce iaste în ţărmurile Dunării, şi l-au ocolit şi în cetate era muntenii, iar în oraş erau turcii. Şi începu a-i bate foarte tare şi din läuntru încă se apăra bine. Iar deaca sfărâmară zidul oraşului şi al cetăţii, făcură mare năvală şi îndată luară cetatea şi oraşul şi i-au tăiat şi i-au zdrobit foarte rău şi au pus oaste în cetate"[172] După cucerirea cetăţii, Sigismund pune în cetate proprii săi castelani şi pleacă spre Ungaria, îndreptându-se spre Severin. Mircea cel Bătrân îşi dă seama de intenţiile personale ale regelui maghiar. După ce acesta îşi lăsă garnizoane şi castelani în Turnu, doreşte să pună mâna şi pe Banatul de Severin. Mircea îl aşteptă însă în munţi, îl zdrobeşte, cum însuşi Sigismund o recunoaşte: „pe când urcam culmile munţilor, zisă în vorbirea obişnuită Posada, prin nişte strâmtori şi poteci înguste, strânse între tufişuri mari, unde mulţimea românilor stătea la pândă, aruncând cu cruzime, din păduri dese şi întunecoase, suliţi vătămătoare şi săgeţi otrăvite şi înveninate asupra însoţitorilor şi supuşilor noştri", scăpând cu viaţă datorită lui Nicolae de Gara care, „stând necurmat alături de noi pentru ocrotirea persoanei noastre şi pentru o trecere mai ferită de primejdie şi nestânjenita siguranţă a întregii noastre escorte, întocmai ca un leu înfuriat, fără teamă de moarte, şi respingând cu putere pe sus-pomeniţii români, care pândeau cu mâinile înarmate, s-a străduit cu vrednicie să ne ocrotească şi să ne apere vitejeşte pe noi şi supuşii noştri de atacurile blestemate ale pomeniţilor români şi de capcanele lor duşmănoase, nu fără mare ucidere şi pierdere"[173] Cum se ştie, cu siguranţă că la 25 august 1395 Sigismund se afla în „tabăra ostăşească de pe malul Dunării, lângă Severin"[174], este foarte probabil că lupta s-a desfăşurat într-o posadă dintre Orşova şi Caransebeş[175] şi nu în altă parte. Este posibil ca multă vreme Sigismund de Luxemburg să nu fi ştiut că a fost atacat şi zdrobit de oştile româneşti conduse de Mircea, punând aceasta pe seama boierilor români conduşi de Vlad, partizanul turcilor şi al polonezilor, putându-se ca Mircea în persoană să fi răspândit zvonul respectiv. Această convingere şi-a consolidat-o regele maghiar după bătălia de la Nicopole din 25 septembrie 1396 când, din cauza lui Vlad, partizanul turcilor, este nevoit să ajungă în ţara sa ocolind prin sudul Europei. Este, poate, unul din motivele pentru care Sigismund îl va ajuta pe Mircea împotriva lui Vlad, dar după capturarea acestuia avea să afle că de fapt oastea maghiară a fost zdrobită la Posada nu de Vlad, ci de Mircea, aşa cum recunoaşte însuşi regele la 12 iulie 1408: „Noi, îndreptându-ne spre Ţara Românească, străbătând aproape cea mai mare parte din pomenitele ţinuturi, am împresurat cu putere cetatea Nicopolul Mic, unde sălăşluia o mare mulţime de turci, şi am cuprins, nu fără vitejiile acelor fii ai răposatului Nicolae palatinul, acea cetate şi am lăsat-o în mâinile credincioşilor noştri, şi chiar lui Mircea, voevodul nostru al Ţării Româneşti, care fusese asuprit de acei turci, i s-a înapoiat stăpânirea, în numele acelor credincioşi ai noştri; în cele din urmă, întorcându-ne noi înapoi cu fericită biruinţă spre ţara noastră a Ungariei, îndrăzneaţa şi învârtoşata mulţime a românilor, condusă de pomenitul Mircea voevod, alunecat pe calea vechii necredinţe, a înconjurat oastea noastră în trecătorile foarte înguste ale munţilor numite Posada, aruncând cu viclenie împotriva noastră şi a lor noştri săgeţi otrăvite şi ucigătoare. Şi, fără întârziere, pomenitul Nicolae palatinul s-a pus împotrivă pentru noi, el însuşi cu ai săi, ca un scut de apărare, şi, îndepărtând cu vitejie năvala acelor români, nu fără moartea şi rănirea multora din însoţitorii lui, ne-a înlesnit nouă ieşirea de pe acele drumuri"[176] Documentul este atât de clar, încât ar fi o aberaţie să se mai susţină că ungurii ar fi fost atacaţi de Vlad, ori că acesta ar fi stăpânit Oltenia, ori o parte a

---

[163] *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Edit. Militară, Bucureşti, 1986, p. 167, 172; Dan Zamfirescu, *Un ctitor al măreţiei româneşti în istoria universală*, în „Luceafărul", XXVIII, nr. 24 (1257), sâmbătă 14 iunie 1986, p. 6; Idem, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Luceafărul", XXIX, nr. 32 (1265), sâmbătă 9 august 1986, p. 2 şi 6; Virgiliu Z. Teodorescu, *Personalitatea domnitorului în acte de cancelarie*, în „Magazin Istoric", XX, nr. 9 (234), septembrie 1986, p. 12; Valeriu Veliman, *Cel mai vestit dintre principi*, în „Magazin Istoric", XXI, nr. 6 (243), iunie, 1987, p. 33-34.

[164] Elemer Mályusz, *Zsigmondkóri oklevеltár (1387-1399)*, I, Budapesta, 1951, p. 361-362.

[165] *D. R. H.*, D, I, p. 157.

[166] F. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, III, Hermannstadt, 1902, p. 152-153.

[167] E. Zawalinski, *Polska w kronikach tureckich, XV i XVI wiek*, Stryj, p. 22; P. P Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Casa Şcoalelor, 1944, p. 256.

[168] Vezi nota 144.

[169] Alexandru V Diţă, *op. cit.*, în „Anale de istorie", anul XXXII, nr. 4, 1986, p. 43, nota 79.

[170] *D. R. H.*, D, I, p. 157.

[171] Karàcsonyi Janos, *A magyarok es románok második közös harca a törökök ellen*, în „Cultura", nr. 1, 1924, Cluj, p. 12-16; *D. R. H.*, D. I, p. 159-160, 177, 182.

[172] *R. I. A. F.*, XI, 1910, p. 108.

---

[173] *D. R. H.* D, I, doc. 99, p. 157

[174] *Ibidem*, p. 152.

[175] Karàcsonyi Janos, *op. cit.*, loc. cit.

[176] *D. R. H.*, D, I, doc. 112, p. 182-183.

Ţării Româneşti. Vlad nu avea cum să ajungă domn al Ţării Româneşti. El vine cu turcii în mai 1395, dar sunt înfrânţi în lupta „din locul numit Argeş“, probabil la 17 mai, se retrag spre Dunăre şi Baiazid îl lasă pe Vlad la Turnu, de unde este alungat de Mircea împreună cu regele Sigismund. Dacă Vlad ar fi fost în Ţara Românească, este greu de închipuit că Mircea, oricât de viteaz şi de curajos ar fi fost, ar mai fi îndrăznit să zdrobească oştile lui Sigismund de Luxemburg. Vlad a stăpânit, în perioada 1395-1396, doar Dobrogea şi a crezut că va deveni domn al Ţării Româneşti după zdrobirea creştinilor la Nicopole, ceea ce nu s-a întâmplat; îndrăzneala de a veni la nord de Dunăre l-a dus la capturare şi la pierderea oricăror speranţe.

Aşadar, chiar şi din această analiză sumară a izvoarelor este clar că în perioada 1391-1395 Mircea cel Bătrân a obţinut 7 victorii strălucite: două în 1391 una împotriva lui Baiazid, la Rovine - Surlari şi alta împotriva lui Firuz-bei, „la Cirolaşi din Ilfov“, probabil Golăşeii de azi[177], una în 1393 la Karînovasî, la sud de Balcani[178], una la 10 octombrie 1394, la Rovine - Ţuţuleşti, împotriva lui Baiazid, una în mai 1395, „la locul numit Argeş“, undeva în zona Tutana - Cotmeana, tot împotriva lui Baiazid Ildîrîm, alta în iulie 1395, la Turnu, în cooperare cu oştile maghiare, toate şase împotriva turcilor, şi, a şaptea, împotriva regelui Sigismund, în august 1395, la Posada, în Banatul de Severin.

---

[177] Localizarea este posibilă dacă avem în vedere sensul toponimului Golăşei = oameni nevoiaşi, săraci, dezbrăcaţi, iar Cirolaşi, s. m. învechit şi aproape dispărut = oameni nevoiaşi, săraci, dezbrăcaţi, care mâncau numai cir de mei.

[178] Aceasta a fost singura victorie a lui Mircea cel Bătrân în cursul anului 1393, încât datarea bătăliei de la Rovine în acest an, cum susţine Donald Edgar Pitcher, *op.cit.*,p. 49-50, nu are nici un temei.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CTITORIA BOIERILOR DIN CEPARI, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO*

În partea de nord-vest a judeţului Argeş, pe valea râului Topolog, se află satul Ceparii Pământeni[1], reşedinţa comunei Cepari. Cea mai veche atestare documentară a acestei localităţi datează din vremea lui Vlad Călugărul, domnul Ţării Româneşti (1482-1495), când satul este cumpărat de Albul vistierul de la Tudora, de la Vâlcan şi de la fratele lui Radul, pentru 9000 aspri[2]

Satul Cepari este cunoscut în istoria noastră medievală prin boierii cu acelaşi nume care în secolele XVI-XVII au ocupat mari dregătorii în viaţa politică a Ţării Româneşti[3]. Deţinători ai unor mari demnităţi, posesori ai unor întinse domenii, boierii Cepari şi-au înscris numele în istorie şi prin biserica ridicată de ei în această localitate. În centrul satului Ceparii Pământeni, pe o terasă aflată în stânga râului Topolog, se păstrează şi astăzi biserica ctitorită de boierii din acest sat.

Biserica, construită din cărămidă, are formă de navă şi este compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis, adăugat ulterior. Absida altarului este decroşată, cu cinci laturi în exterior, iar în interior este semicirculară. Singura turlă ce se înalţă peste pronaos serveşte de clopotniţă, la care se ajunge printr-o scară aflată în zidul de nord al acestuia.

Cele trei pisanii aflate deasupra uşii de intrare în pronaos ne furnizează date suficiente privind ctitorul şi anul ridicării locaşului. Astfel, potrivit pisaniei de piatră biserica (Fig. 1) a fost construită de jupanul Ştefan Balotă, vel clucer de arie, la leat 7260.

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] Pe raza satului Ceparii Pământeni au fost descoperite vestigii arheologice datând din Hallsttatul târziu. Astfel, dr. Alexandru Vulpe (Institutul de Arheologie Bucureşti) şi Eugenia Popescu (Muzeul Judeţean Argeş) au efectuat cercetări arheologice într-o necropolă tumulară dacică situată în punctul „Topliţa", pe partea dreaptă a râului Topolog. În afară de această necropolă, pe raza satului au mai fost descoperite încă două grupuri de tumuli, unul situat pe partea stângă a Topologului, vizavi de cel din punctul „Topliţa", şi altul aflat în jurul bisericii cu hramul „Înălţarea"

[2] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35.

[3] În afară de Dragomir mare sluger, dintre boierii Cepari care în secolul al XVI-lea ai deţinut mari dregătorii amintim pe nepotul său, Radu mare comis (1580 dec. 30 - 1583 iunie 15) şi apoi mare paharnic (1585 iulie 14 - oct. 22). În secolul al XVII-lea, Eftimie şi Ivaşco, fii logofătului Stanciu Cepariul, deţin şi ei mari dregătorii. Primul a fost mare pitar (aşa apare la 1 februarie 1635), iar al doilea a fost mare armaş (1654 aprilie 23 - 1657 oct. 8), mare pitar (1660 august 2 - august 25), mare serdar (1661 nov. 29-1662 aprilie 19) şi mare medelnicer (1663 iunie 17-1664 ian. 8). Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 82, 200.

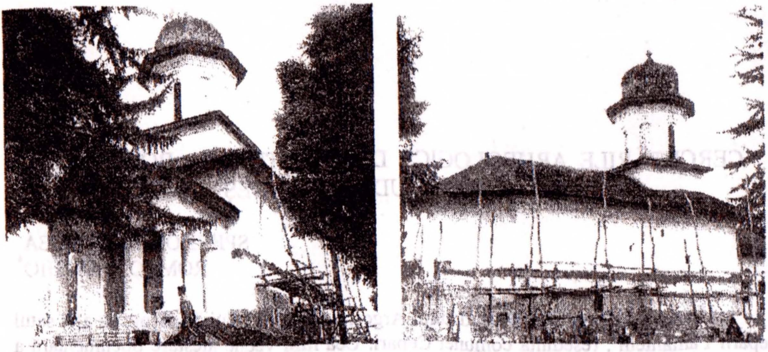

Fig. 1. Biserica din Cepari în timpul lucrărilor de restaurare din 1976

Indicarea în pisanie (Fig. 2) numai a leatului, 7260, ne arată că biserica a fost construită în 1751-1752. Ştiind însă că Ştefan Balotă a fost vel clucer de arie[4] în 1752 înseamnă că locaşul a fost ridicat în acest an. Tot din textul acestei pisanii[5], mai aflăm că Ştefan Balotă a ridicat din temelie biserica în locul celei vechi, construită de Dragomir vel vornic la leat 7041 (1532-1533).

Construind biserica în 1752, Ştefan Balotă a păstrat şi pisania primului locaş ridicat de Dragomir vornic, pe care a folosit-o ca ancadrament orizontal la uşa de intrare în pronaos. Potrivit acestei pisanii s-a început construirea bisericii „în luna iunie 8 zile şi s-a isprăvit în luna iulie 31 zile, cu puterea jupanului Dragomir". Anul când a fost ridicat lăcaşul nu se indică, însă în pasajul următor al pisaniei se precizează: „Luna august 6 zile, a răposat şi jupanul Dragomir vornicul, în anul 7041".

---

[4] Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1972, p. 468.

[5] „+ Cu mila şi ajutoriul lui D<u>mnezeu, Tatălui şi Fiiului şi Sfântului duh. S-au zidit această sfântă besearecă, din temelie, de dumnealui jupan Ştefan vel clucear za harie, sân Balotă cap<i>tan, i jupaniţ<a> lui Saftha, cocon<i>: Iordache, Gheorghie, Costandin, Matei, Şerban, Pârvu, Ilinca, Mira, întru cinstia şi lauda sfintei Înnălţării Domnului nostru I<isus> H<ri>s<tos>, în urma besearicii cei vechi, care o au fost făcut de dumnealui jupan Dragomir vel vornic Cepariu, strămoş lui Ivaşcu vel armaş Cepariu, de la leat 7041. Şi s-a zidit acum nou la leat 7260, în zilel<e> preaînnălţatulu<i> domnu Ion Gligorie Ghica Voevod. Sandu, Mariia, Hârsu". Pisania pe piatră (0,98 m x 0,75 m), scrisă în limba română, cu alfabet chirilic, a fost publicată de: Virgil Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş. Note istorice şi arheologice*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, X-XVI, 1917-1923, Bucureşti, 1923, p. 33-34; I. Ionaşcu, *Biserici, chipuri şi documente din Olt*, Craiova, 1934, p. 58-59; Grigorie, episcop al Argeşului, *Comorile Argeşului*, p. 48; Dumitru V. Georgescu, *Bisericuţa din Cepari*, în „Păstorul Ortodox", XIX, 1938, nr. 3-4, p. 116-118; Dumitru V. Georgescu, George Georgescu, *Date privind unele biserici monumente istorice de pe Valea Topologului*, în „Glasul bisericii", 1970, nr. 7-8, p. 781-786; C. Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Editura Academiei Române, 1994, p. 155, 157.

Moartea ctitorului la 6 zile de la terminarea bisericii a fost consemnată în textul pisaniei care fără îndoială n-a fost aşezată la 31 iulie, astfel că anul 7041 (1533) îl putem socoti ca an al ridicării acestui locaş[6].

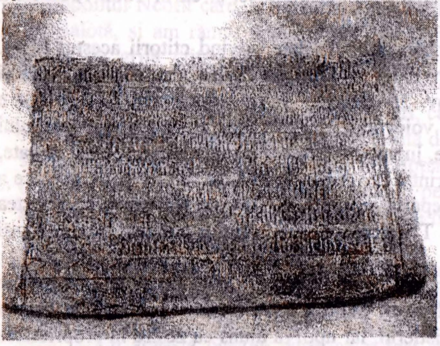

Biserica construită în 1533 de Dragomir vornic a fost vizitată la 17 iulie 1747 de către mitropolitul Neofit care consemnează: „... şi am ajuns la Cepari, la casa lui Balotă, şi am rămas acolo, şi Duminică au făcut părintele liturghie la biserica din sat, şi această biserică iaste de piatră, veche de la leat 7041“[7].

Fig. 2. Pisanie de la Biserica din Cepari, 1751-1752

Din cea de a treia pisanie (Fig. 3), aflată deasupra celei din 1752, aflăm că în 1888-1889 biserica a fost restaurată total adăugându-i-se amvonul, zugrăvindu-se din nou şi legându-se zidurile crăpate[8]. Despre lucrările din 1888-1889 aflăm şi dintr-o inscripţie din proscomidie[9].

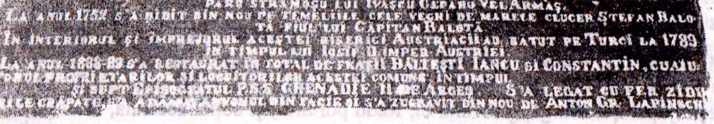

ACEASTA SÂNTA BISERICĂ A FOST FĂCUTĂ LA ANUL 1533 DE MARELE VORNIC DRAGOMIR CE-
PARU STRĂMOŞU LUI IVAŞCU CEPARU VEL ARMAŞ.
LA ANUL 1752 S'A ZIDIT DIN NOU PE TEMELIILE CELE VECHI DE MARELE CLUCER ŞTEFAN BALO-
TĂ FIUL LUI CĂPITAN BALOTĂ
ÎN INTERIORUL ŞI ÎMPREJURUL ACESTEI BISERICI AUSTRIACII AU BATUT PE TURCI LA 1789
IN TIMPUL LUI IOSIF II IMPER. AUSTRIEI.
LA ANUL 1888-89 S'A RESTAURAT ÎN TOTAL DE FRAŢII BĂLŢEŞTI IANCU ŞI CONSTANTIN, CU AJU-
TORUL PROPRIETARILOR ŞI LOCUITORILOR ACESTEI COMUNE ÎN TIMPUL
ŞI SUPT EPISCOPATUL P. S. S. GHENADIE II DE ARGEŞ. S'A LEGAT CU FER ZIDU-
RILE CRĂPATE, [illegible] DIN FACIE ŞI S'A ZUGRĂVIT DIN NOU DE ANTON GR. LAPINSCHI

Fig. 3. Pisanie de la Biserica din Cepari, 1889

---

[6] „+ S-a început acest sfânt hram al Înălţării Domnului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru, Isus Hristos, în luna iunie 8 zile şi s-a isprăvit în luna iulie 31 zile, cu puterea jupanului Dragomir. Luna august 6 zile, a răposat şi jupanul Dragomir vornicul, în anul 7041“ . Traducere datorată lui C. Bălan, *op. cit.*, p. 153. Pisania a mai fost publicată de: V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 34; Pr. Dumitru V. Georgescu, *op. cit.*, p. 116-118; Pr. Dumitru V. Georgescu, George Georgescu, op. cit., p. 781-786.

[7] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 33-34.

[8] „Acestă sântă biserică a fost făcută la anul 1533 de marele vornic Dragomir Ceparu, strămoşu lui Ivaşcu Ceparu vel armaş. La anul 1752 s-a zidit din nou pe temeliile cele vechi de marele clucer Ştefan Balotă, fiul lui căpitan Balotă. În interiorul şi împrejurul acestei biserici austriacii au bătut pe turci la 1789, în timpul lui Iosif II, imper. Austriei. La anul 1888-1889 s-a restaurat în total de fraţii Bălteşti, Iancu şi Constantin, cu ajutorul proprietarilor şi locuitorilor acestei comune, în timpul şi supt episcopatul P. S. S. Ghenadie II de Argeş. S-a legat cu fer zidurile crăpate, s-a adăogat advonul din facie şi s-a zugrăvit din nou de Anton Gr. Lapinschi. R. 1949 iunie“. Textul scris în limba română, cu alfabet latin, cu vopsea albă.

[9] „Această s<fântă> Biserică s-a făcut la 1533 de Dragomir Ceparu; s-a zidit din nou la 1752 de Ştefan Balotă. S-a restaurat în total la 1889 de Iancu Bă<l>tescu, cu soţia sa Elena, şi de Constantin Băltescu cu muma sa Marioara, Grigorie Balotă cu fiii, Mihail Predescu, Costică A. Balotă, cu sora Anastasia, Georghie Lămbescu, cu soţia sa Elena, şi fiii. Zugrav arhitectu Anton Gr. Lapinschi. Lucrători Anton, Joiţa, Georgie, Ion, Vasilie, Ion, Costandin, Apostol, Din, Elefterie, Constantin, Bănică, Ion, Mihai, Stan, Dimitrie, Sandu, Ion, Andrei, Ilie, Tudor“. Text scris în limba română, cu alfabet, latin cu culoare neagră.

Rezumând cele trei pisanii, rezultă că prima biserică a fost construită în 1533 de Dragomir vornic, că în 1752 Ştefan Balotă vel clucer de arie a ridicat un nou locaş pe temeliile celui vechi, compus din altar, naos şi pronaos, şi că în 1888-1889 i s-a adăugat un pridvor deschis.

Documentele păstrate ne furnizează unele date privind ctitorii acestui locaş. Astfel, Dragomir, ctitorul bisericii din 1533, era fiul lui Badea vlastelin din Şuici şi frate cu Şuică mare vornic (1509 nov. 3 - dec. 5). Primul document în care apare datează din 1519 ian. - aug. 10, când voievodul Neagoe Basarab întăreşte „cinstitului dregător, încă şi din casa domniei mele, jupanului Dragomir mare sluger", părţi de sate, munţi, case în Râmnic, vii şi ţigani. Printre proprietăţile întărite se află şi „zestrea ce a luat jupan Dragomir, satele, anume Ceparii, cu toată seliştea, cu Neagra şi cu Seliştea Mare şi cu Seliştea Mică şi Seliştea Todereştilor şi cu munţii anume: Olanul tot şi Petriceaua toată"[10].

La această dată, Dragomir era posesorul unei averi considerabile, o parte din ea provenind din zestrea soţiei sale Marga. Satul Cepari fusese cumpărat, în timpul voievodului Vlad Călugărul, de Alb vistierul, iar apoi a ajuns ca zestre în proprietatea lui Dragomir mare sluger. Având numai o fiică din căsătoria cu Marga, Dragomir mare sluger a venit în 1519 ian. - aug. 10 înaintea lui Neagoe Basarab „de a aşezat pe fiica sa mai sus zisă, Neacşa, peste toate mai sus-spusele sate şi ţigani şi peste toate averile", cu condiţia ca în timpul vieţii să şi le stăpânească singur. Neacşa a fost căsătorită cu jupanul Radul portarul şi a avut trei băieţi, Albul, Dumitru, Dragomir, şi două fete, Caplea şi Tudora[11].

Dregător din „casa" lui Neagoe Basarab, Dragomir a fost mare sluger între 1519 ian - aug. 10-1525 aprilie - aug[12]. În pisania aşezată în 1533 la ctitoria sa este trecut „jupanul Dragomir vornicul". Tot Dragomir vornicul apare şi în hrisovul lui Radu Paisie, domnul Ţării Româneşti (1535-1545), din 1536 iulie 10-20 prin care întăreşte jupaniţei Marga, ginerelui ei, Radu portarul, şi soţiei acestuia, Neacşa, sate şi ţigani[13] În hrisovul lui Radu de la Afumaţi, domnul Ţării Româneşti (1521-1529, cu întreruperi), din 6 iulie 1526 Dragomir figurează ca hotarnic, fără să i se indice vreo dregătorie, ci numai precizarea „fratele lui Şuica"[14]. Doar în pisania din 1752 el figurează ca „jupan Dragomir vel vornic Cepariu".

Mort la 6 august 1533, Dragomir a fost înmormântat, ca şi soţia sa Marga, aşa cum aflăm din hrisovul voievodului Alexandru Mircea, din 31 iulie 1573, la mănăstirea Cotmeana căreia îi dăduse satul Brativoieşti[15], ca să fie trecut în pomelnic şi înhumat aici. Şi Neacşa, fiica lui Dragomir, călugăriţă sub numele de Mecdotia, a fost înmormântată tot la mănăstirea Cotmeana, căreia i-a dat satele Voiceşti[16] şi Cacaleţi[17], şi două sălaşe de ţigani[18].

---

[10] *D. R. H.*, B, II, nr. 175, p. 335-338.

[11] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35; *D. I. R.*, B, XVI, vol. IV (1571-1580), nr. 119, p. 115-116.

[12] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 54.

[13] *D. R. H.*, B, IV, nr. 24, p. 30-35.

[14] *D. R. H.*, B, III, nr. 23, p. 41-42.

[15] Sat în jud. Mehedinţi.

[16] Sat dispărut, lângă Văleni, jud. Argeş.

[17] Sat dispărut, lângă Cotmeana, jud. Argeş.

[18] *D. I. R.*, B, XVI, vol. IV, nr. 119, p. 115-116.

Cel de al doilea ctitor, Ştefan Balotă, vel clucer de arie în 1752, era fiul căpitanului Balotă şi al soţiei acestuia, Despa. Despre „cula“ sa de aici ne relatează mitropolitul Neofit care, la 17 iulie 1747, i-a fost oaspete: „am ajuns la Cepari, la casa lui Balotă, şi am rămas acolo“[19] Urmaş al lui Dragomir vel sluger, Ştefan Balotă a purtat de grijă ctitoriei acestuia, înzestrând-o, printre altele, cu un clopot[20] şi cu pictură, realizată în frescă, care a fost acoperită în 1888-1889 de către zugravul Anton Gr. Lapinschi cu una în ulei. În unele locuri, căzând pictura realizată de A. Lapinschi, a ieşit la iveală cea iniţială. Biserica construită de Ştefan Balotă a fost pictată când acesta nu mai era vel clucer de arie, căci inscripţia din tabloul votiv îl indică ca „biv vel clucer“. În tabloul votiv care se întinde pe pereţii de sud, vest şi nord ai pronaosului sunt pictaţi ctitorii ce ţin în mâini biserica, ce figurează şi cu pridvor, iar în dreapta şi în stânga lor ceilalţi membri ai familiei [21]

Cercetările arheologice. În primăvara anului 1976 au început lucrările de consolidare a bisericii şi de combatere a ciupercii *Merullius lachrymans* care a atacat lăcaşul în interior.

Cu această ocazie, după ce a fost scoasă pardoseala din lemn, pentru a fi înlocuită cu una din cărămidă, şi după ce a fost îndepărtat un strat de pământ de circa 0,30 m, a fost descoperită în partea de sud a pronaosului o piatră de mormânt (Fig. 4 a), iar în colţul de sud-vest al acestuia o jumătate dintr-o altă lespede tombală (Fig. 4 b) şi o grămadă de oase umane sub ea. În urma deplasării la faţa locului a reprezentanţilor Direcţiei pentru Patrimoniul Cultural Naţional (arh. Andrei Pănoiu), Comitetului Judeţean Argeş pentru Cultură şi Educaţie Socialistă Argeş (Iulian Rizea) şi Muzeului Judeţean Argeş s-a hotărât efectuarea unor cercetări arheologice de salvare la acest monument. Cercetările au avut ca obiective principale: cunoaşterea planului bisericii din 1533 şi cercetarea presupuselor morminte din pronaos. De asemenea, trebuiau furnizate constructorului date privind adâncimea şi rezistenţa fundaţiilor actualei biserici.

Pentru realizarea acestor obiective au fost trasate, atât în interiorul cât şi în exteriorul bisericii, mai multe secţiuni şi casete. Odată cu decaparea de către constructor, în 1976, a pământului din jurul bisericii, pe adâncimea de circa 0,80 m, au fost îndepărtate şi depunerile arheologice, astfel că singurul lucru realizat în exterior a fost stabilirea adâncimii fundaţiei monumentului.

---

[19] V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 33-34.

[20] Clopotul (Î = 0,45 m, D. gurii = 0,45 m), ce se păstrează şi astăzi, are următoarea inscripţie în limba română, cu alfabet chirilic: „+ Acest clopot l-au făcut Ştefan căp<itan> sin Balot<ă> c <ăpi> t<an> în Cepar <i>, lt. 7245“

[21] Deoarece V. Drăghiceanu a publicat cu greşeli inscripţiile care indică numele membrilor familiei ctitorului din 1752 le redăm în continuare: deasupra uşii de intrare în pronaos, pe peretele de vest, se află imaginea bisericii ţinută în mâini de „Jupan Ştefan bi-vel clucer“, spre sud, şi „jupaniţa d-lui Safta“, spre nord. În dreapta lui Ştefan biv vel clucer se află „fii lui Balotă titor“, „jupan Iordache“, pe peretele de vest, şi „Gheorghiţă postelnic“, „Matei“, „Costandin postelnicu“, pe cel de sud. În stânga jupaniţei Safta se află ceilalţi fii ai ctitorilor „Cocon Pârvu“ şi „Cocon Şerban“, pe peretele de vest, „Cocoana Ilinca“ şi „Cocoana Mira“, pe cel de nord. Pe peretele de sud al pronaosului, între fereastră şi zidul ce desparte pronaosul de naos, se află părinţii lui Ştefan vel clucer de arie, „Jupan Balotă capitan“ şi „Jupaniţa d-lui Despa“ Pe peretele de nord al pronaosului se află sora ctitorului, „Filofteia stariţa“, şi fraţii săi, „Jupan Balotă“, „Jupan Preda paharnic“ cu soţia, ‚jupaniţa d-lui Catrina“, şi fiul lor, „Mihalache“

Cercetările arheologice efectuate în perioadele 19 iulie - 9 august și 17-21 august 1976 au permis obținerea unor rezultate importante privind diferite aspecte ale istoriei noastre.

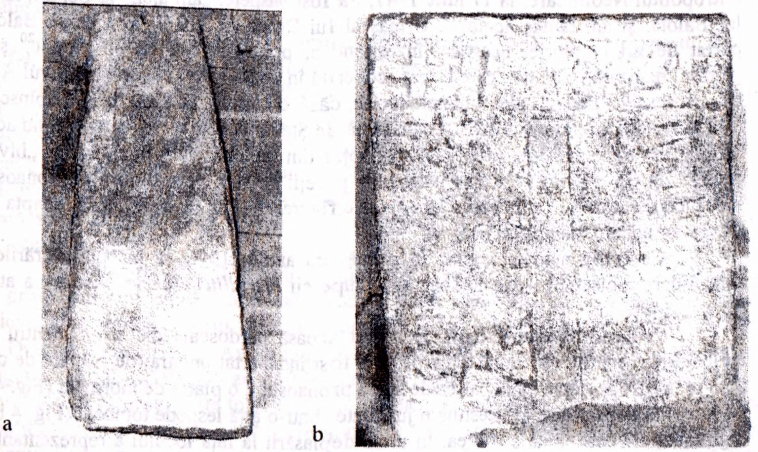

Fig. 4. Biserica din Cepari, pietre de mormânt: ***a****. cca. 1575-1600,* ***b****. 1571-1572*

Astfel, prin aceste cercetări au fost descoperite fundațiile și a fost stabilit planul bisericii (Cepari 1) construite în 1533 de Dragomir vornic. Confirmând textul pisaniei din 1752, care menționează că Ștefan Balotă a construit biserica sa „din temelie" și „în urma bisearicii cei vechi care o au fost făcut de dumnealui jupan Dragomir vel vornic Cepariu", cercetările arheologice au arătat că exceptând absida altarului, actuala biserică a fost construită pe fundațiile lăcașului din 1533.

Biserica din 1533 (lungimea - 11,70 m, lățimea - 4,55 m, în interior), are forma de navă și este compusă din altar, naos și pronaos. Absida altarului are cinci laturi, atât în interior cât și în exterior. Naosul, de formă dreptunghiulară, are dimensiunile: lungimea - 5,15 m, lățimea - 4,55 m, în interior, iar pronaosul lungimea - 2,55 m, lățimea - 4,15 m, în interior. Biserica a fost pardosită cu cărămidă așezată pe un strat de mortar cu o grosime de circa 3 cm. Fundația bisericii este construită din bolovani de râu prinși cu mortar și nu are peste tot aceeași adâncime. Astfel, fundația de sud a naosului vechi, construită din bolovani mari de râu, are o adâncime de 1,05 m, pe când cea sud-vestică a vechiului altar, edificată din bolovani de râu mai mici, are adâncimea - 0,65 m și lățimea - 0,55 m.

Descoperirile arheologice nu ne dovedesc existența pe acest loc a unei construcții anterioare bisericii din 1533. În schimb, ele au pus în evidență faptul că locașul din secolul al XVI-lea a fost construit peste un tumul dacic datând din secolul V î. Hr. Astfel, în secțiunile 5 și 8, la -0,80 m, a fost descoperită o manta din bolovani mici de râu, iar sub ea multe fragmente ceramice, putând fi restaurat un vas (lekané) din pastă brun deschisă, (Fig. 5) cu două toarte dispuse simetric, încadrate fiecare de

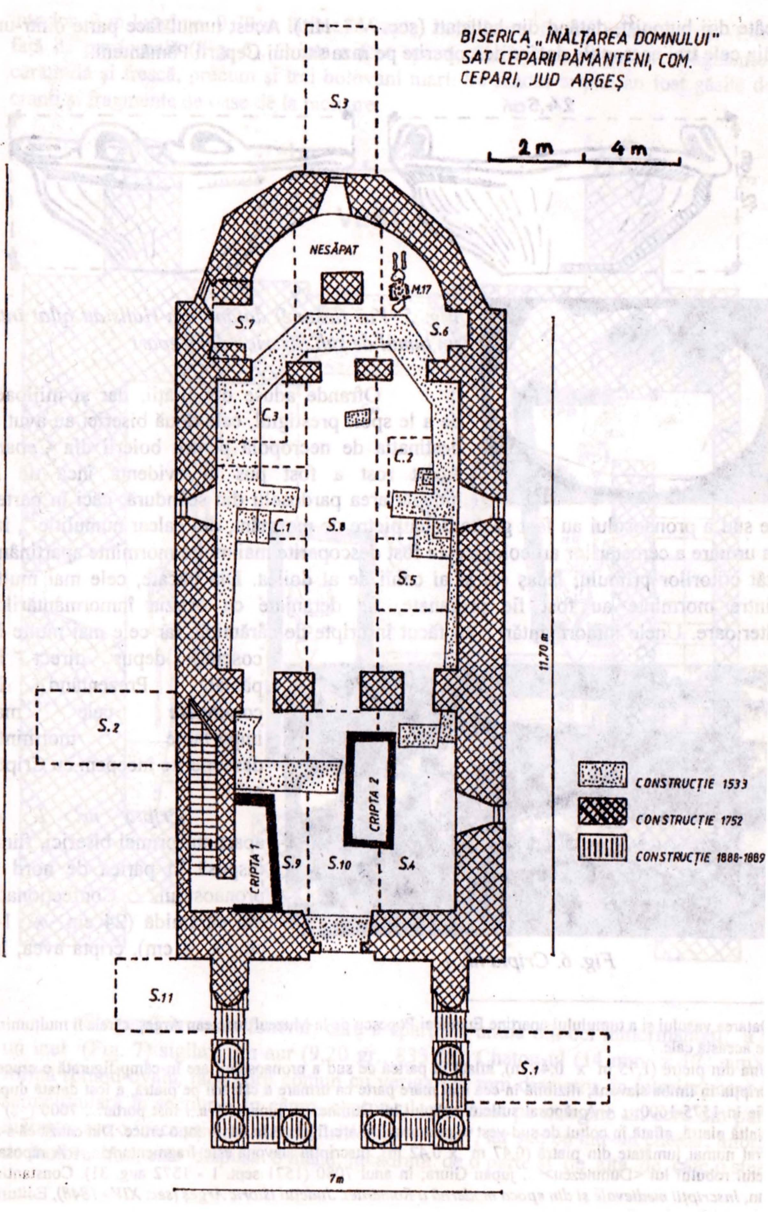
BISERICA „ÎNĂLȚAREA DOMNULUI"
SAT CEPARII PĂMÂNTENI, COM.
CEPARI, JUD ARGEȘ
2 m
4 m
S.3
NESĂPAT
M.17
S.7
S.6
C.3
C.2
C.1
S.8
S.5
16,40 m
11,70 m
S.2
CRIPTA 1
CRIPTA 2
S.9
S.10
S.4
S.11
S.1
7m
CONSTRUCȚIE 1533
CONSTRUCȚIE 1752
CONSTRUCȚIE 1888-1889

câte doi butoni[22], datând din hallstatt (sec. V î. Hr.). Acest tumul face parte dintr-una din cele trei necropole dacice descoperite pe raza satului Ceparii Pământeni.

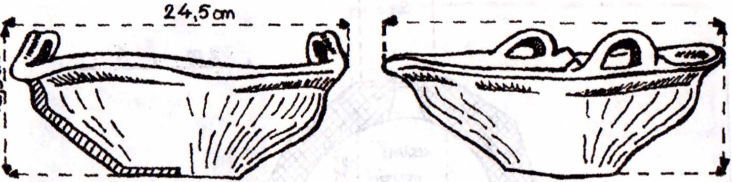

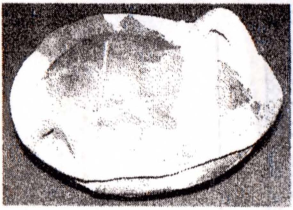

Fig. 5. Vas (lekané) datând din Hallstatt aflat într-un tumul de sub Biserica din Cepari

Ofrande aduse divinității, dar și mijloace de a le spori prestigiul, cele două biserici au avut și destinația de necropolă pentru boierii din Cepari. Acest rost a fost pus în evidență încă de la îndepărtarea pardoselii din scândură, căci în partea de sud a pronaosului au fost găsite două pietre de mormânt, din calcar numulitic[23], iar ca urmare a cercetărilor arheologice au fost descoperite mai multe morminte aparținând atât ctitorilor primului lăcaș cât și ai celui de al doilea. Din păcate, cele mai multe dintre morminte au fost fie profanate, fie deranjate cu ocazia înmormântărilor ulterioare. Unele înmormântări s-au făcut în cripte de cărămidă, iar cele mai multe în cosciug depus direct în pământ. Prezentând în continuare cele mai importante morminte descoperite începem cu Cripta nr. 1.

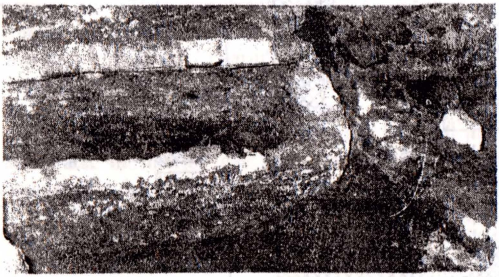

Fig. 6. Cripta nr. 1

Cripta nr. 1. A aparținut primei biserici, fiind dispusă în partea de nord a pronaosului. Confecționată din cărămidă (24 cm x 14 cm x 4 cm), cripta avea, în interior, 2 m lungime, 0,70 m lăţime la cap şi la picioare, fundul aflându-se la -1,46 m faţă de pardoseală (Fig. 6). Cripta a fost spartă, fiind plină cu moloz, fragmente de cărămidă şi frescă, precum şi trei bolovani mari. Pe fundul criptei au fost găsite două cranii şi fragmente de oase de la picioare.

---

[22] Datarea vasului și a tumulului aparține Eugeniei Popescu de la Muzeul Județean Argeș, căreia îi mulțumim și pe această cale.

[23] Una din pietre (1,75 m x 0,45 m), aflată în partea de sud a pronaosului, are în câmp figurată o cruce. Inscripția în limba slavonă, ilizibilă în cea mai mare parte ca urmare a călcării pe piatră, a fost datată după grafie în 1575-1600: „ + A răposat sufletul robului lui Dumnezeu, jupanul Iva... fost portar.... 7000 (_?)". Cealaltă piatră, aflată în colțul de sud-vest al pronaosului, are figurată în câmp tot o cruce. Din cauză că s-a păstrat numai jumătate din piatră (0,47 m x 0,42 m), inscripția slavonă este fragmentară: „+ A răposat sufletul robului lui <Dumnezeu> ... jupan Giura; în anul 7080 (1571 sept. 1 - 1572 aug. 31). Constantin Bălan, *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (sec. XIV - 1848)*, Editura Academiei Române, București, 1994, p. 154-155.

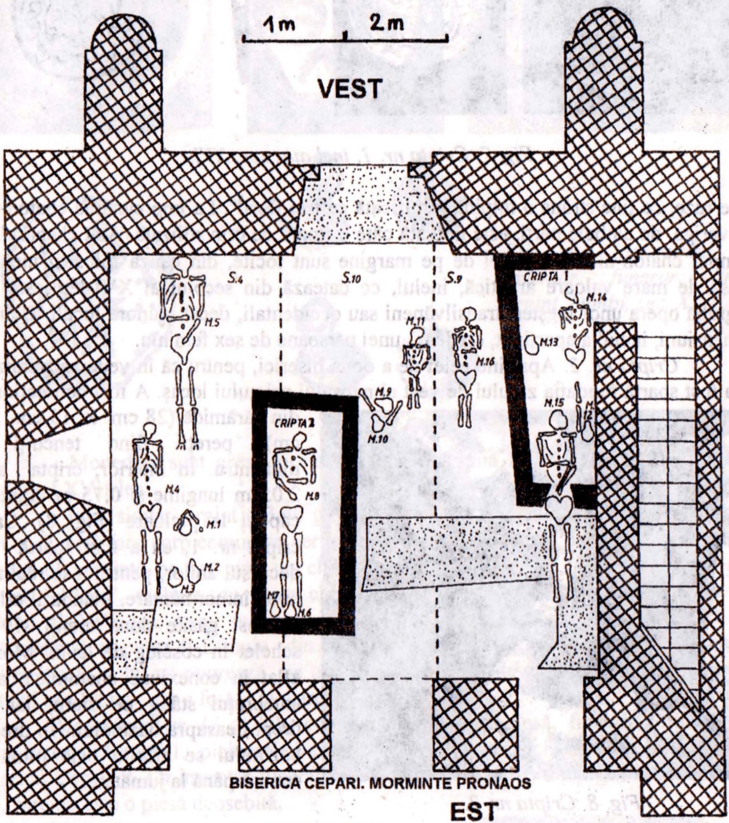

BISERICA CEPARI. MORMINTE PRONAOS

Singurul inventar funerar, care a aparţinut unuia din cei înmormântaţi, a fost un inel (Fig. 7) sigilar, din aur (9,20 gr., 833 %). Chaton-ul (14 mm x 17 mm), de formă rotund-ovală, face corp comun cu veriga (20 mm diametru, în interior) care este semicirculară în secţiune. În câmp, chaton-ul, prevăzut pe margine un cerc din puncte incizate, are o inscripţie cu litere chirilice „+ Chera", iar sub ea într-un chenar, îmbrăcat de lambrechini, este dispusă o mână, încadrată de o parte şi de alta de câte o stea cu

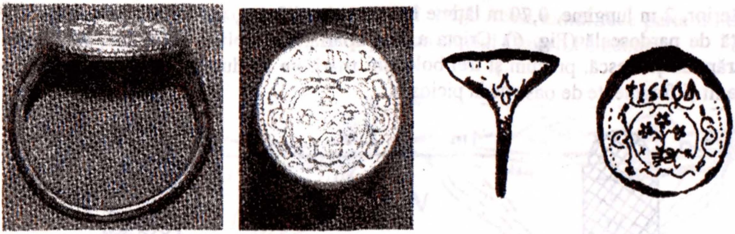

Fig. 7. Cripta nr. 1, inel aur, sec. XVI.

şase raze, ce ţine strâns o tulpină ramificată cu trei flori[24]. La împreunarea chaton-ului cu veriga, de ambele părţi, este gravată câte o floare de crin stilizată. Atât chenarul din câmpul chaton-ului cât şi cel de pe margine sunt tocite, din cauza folosirii inelului. Piesă de mare valoare artistică, inelul, ce datează din secolul al XVI-lea, este mai degrabă opera unor meşteri transilvăneni sau occidentali, decât a unora locali. De mici dimensiuni, inelul a aparţinut, credem, unei persoane de sex feminin.

Cripta nr. 2. Aparţine celei de a doua biserici, pentru că în vederea realizării ei a fost spartă fundaţia zidului de vest al naosului primului locaş. A fost confecţionată din cărămidă (28 cm x 15 cm x 7 cm), pereţii fiind tencuiţi pe dinăuntru. În interior, cripta avea 2,05 m lungime şi 0,75 m lăţime la cap şi la picioare (Fig. 8). Ca şi cripta nr. 1, ea a fost spartă în decursul anilor, pentru a se realiza o nouă înmormântare. Înăuntrul criptei au fost găsite două cranii şi un schelet în cosciug de lemn. Mortul, aflat în conexiune anatomică, avea antebraţul stâng pe stern, iar cel drept deasupra bazinului. În dreptul bazinului se afla o oală plină cu cenuşă până la jumătate.

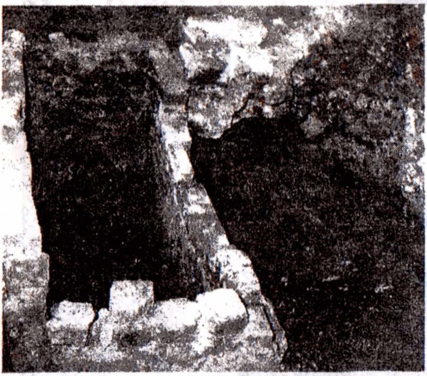

Fig. 8. Cripta nr. 2.

Mormântul nr. 5. Adult (1,80 m), bărbat, conexiune anatomică, cu antebraţul drept pe stern, iar cel stâng deasupra bazinului. Trebuie menţionat faptul că unul din dinţii maxilarului superior era crescut în afară (zâmbat). Inventarul funerar (Fig. 9) este compus din cinci bumbi găsiţi în zona toracelui, şi un inel aflat în partea stângă a bazinului.

---

[24] Potrivit botaniştilor de la Muzeul Judeţean Argeş (dr. Valeriu Alexiu, dr. Daniela Stancu), cărora le mulţumim şi pe această cale, floarea, care are cinci petale, ar putea fi untişor (Ficaria verna) sau saschiu (Vinca minor).

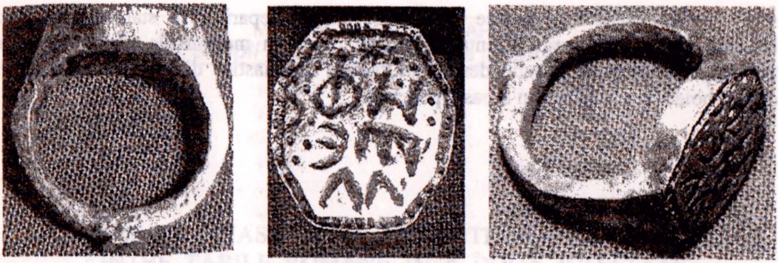

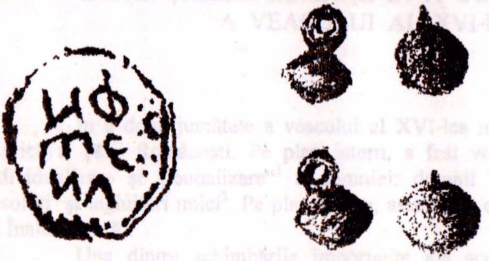

Fig. 9. Mormântul 5, inventar funerar: inel, argint, bumbi, sec. XVII

- Monedele sunt grosetto emişi la Raguza, una în 1627, iar cealaltă tot în secolul al XVII-lea.

- Inel, sigilar, argint (13,40 gr., 900 %), sec. XVII. Chaton-ul octogonal (16 mm x 9 mm) face corp comun cu veriga, care prezintă în partea de jos o protuberanţă. Chaton-ul prezintă pe margine un chenar din puncte incizate, iar în câmp se află numele „Iftem", realizat, cu litere chirilice, tot prin incizie. Monedele datând din secolul al XVII-lea, ca şi inscripţia de pe chaton, ne îndeamnă să credem că cel înmormântat ar putea fi Eftimie din Cepari. Piesă comună, lucrată, probabil, într-un atelier local, inelul nu onorează pe un boier, care într-adevăr n-a deţinut dregătoriile fratelui său Ivaşco, dar a fost şi el mare pitar.

Mormântul nr 17. Adult, conexiune anatomică, însă, fiind înmormântat în afara bisericii Cepari 1, picioarele i-au fost tăiate de la genunchi în jos de constructorii bisericii Cepari 2. Ca inventar funerar avea un inel (Fig. 10) din argint (3,50 gr., 500 %), care nu este o piesă deosebită.

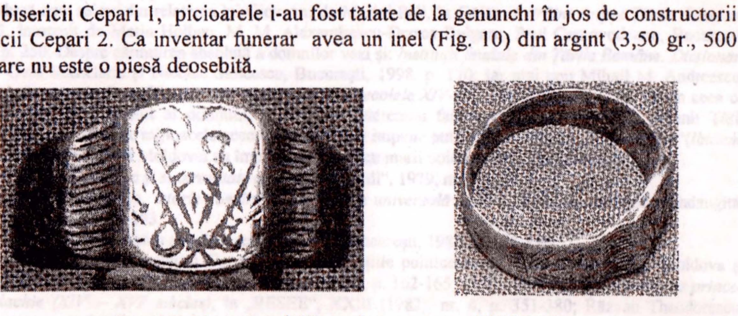

Fig. 10. Mormântul 17, inel, argint, sec XVII-XVIII.

Cercetările arheologice de salvare de la Cepari, prin stabilirea planului bisericii Cepari 1 şi prin inventarul funerar găsit în mormintele din pronaos, au îmbogăţit cunoştinţele noastre despre arhitectura ecleziastică din sec. al XVI-lea şi despre boierimea română din această perioadă.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

„UNIUNI DINASTICE“ ȘI PROIECTE MATRIMONIALE ÎNTRE ȚĂRILE ROMÂNE ÎN A DOUA JUMĂTATE A VEACULUI AL XVI-LEA

CLAUDIU NEAGOE[*]

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea noi tendințe au marcat evoluția istorică a Țării Românești. Pe plan intern, a fost vorba de un proces evident de individualizare și „feudalizare“[1] a domniei: domnii Țării Românești erau stăpâni absoluți[2] și legiuitori unici[3]. Pe plan extern, asistăm la o accentuare a dependenței față de Înalta Poartă[4].

Una dintre schimbările importante ale acestei epoci, a fost înlocuirea vechilor „alianțe politico-militare“[5] cu „alianțe sau uniuni dinastice“[6]. Domnii nu s-au mai mulțumit cu instalarea unui candidat fidel politicii lor, pe tronul țării vecine, și s-au gândit să-l ocupe ei înșiși sau, dacă nu, un membru al familiei lor. Practica ocupării celor două tronuri din Țara Românească și Moldova, de către membrii aceleiași familii a fost frecventă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea.

---

[*] Universitatea din Pitești

[1] Cf. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, 1957, p. 225-226. Această „feudalizare“ a fost rezultatul achizițiilor funciare făcute de domni prin: confiscări (vezi *DIR. B. Țara Românească, veac. XVI*, vol. II, p. 331, 332, 348), cumpărări (*Ibidem*, vol. IV, p. 24-25) sau moșteniri (vezi I. Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească sec. XIV-XVI*, București, 1996, p. 194-206).

[2] Așa după cum reiese din relatarea lui Giovanni de Marini Poli, în *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, întocmit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1971, p. 250. Despre cârmuirea absolută a domnilor vezi și: *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1998, p. 170; iar mai nou Mihail M. Andreescu, *Puterea domniei în Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, București, 1999, p. 96. În ceea ce privește caracterul absolut al domniei, Mihail M. Andreescu face următoarea distincție: domnii Țării Românești „au dispus de mijloacele necesare pentru a-și impune puterea și voința asupra supușilor“(*Ibidem*, p. 98), în schimb domnii Moldovei au împărțit puterea „cu marii boieri și Biserica“(*Ibidem*).

[3] I. Matei, *Regim boieresc și suzeranitate otomană*, în „RdI“, 1979, nr. 5, p. 944.

[4] Vezi Bogdan Murgescu, *Istorie românească – istorie universală (600 - 1800)*, ed. revăzută și adăugită, București, 1999, p. 141-153.

[5] Vezi I. Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988, p. 151-210.

[6] Vezi Șt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. I, (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526 - 1593), București, 1980, p. 162-165; idem, *Alliance dinastiques des princes de Valachie (XIV^e – XVI^e siècles)*, în „RESEE“, XXIII (1982), nr. 4, p. 351-380; Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii, 1500 – 1800*, vol. I, București, 1987, p. 8-10.

Prima „uniune dinastică“ a fost realizată, între 1545 şi 1568, de familia Muşatinilor prin fiicele lui Petru Rareş, Chiajna şi Ruxandra[7]; prima era căsătorită cu domnul Ţării Româneşti, Mircea Ciobanul (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559)[8], iar cea de-a doua cu domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561, 1564-1568)[9]. Apoi, a fost rândul Mihneştilor să realizeze o astfel de „uniune“, între 1574 şi 1591[10]. La sfârşitul secolului al XVI-lea alte două familii au realizat „uniuni dinastice“: cea a lui Mihai Viteazul, între 1599 şi 1600[11], şi cea a Movileştilor, între 1600 şi 1602[12].

Fiecare pretendent, odată ajuns domn, va căuta să-şi consolideze poziţia internă, prin stabilirea unor legături matrimoniale cu marile familii boiereşti pământene[13], şi mai ales să-şi sporească prestigiul pe plan extern, înrudindu-se cu casele domnitoare vecine printr-un „import şi export de domniţe“[14]

La 1561 vestita doamnă Chiajna, zisă „Mircioaia“[15], o adevărată „Catherina de Medici a Valahiei“[16], peţea pentru fiul ei, Petru cel Tânăr (1559-1568), pe frumoasa Elena, fiica unui nobil ardelean, căpitanul Nicolae Cherepovici[17], o tânără de 18 ani crescută şi educată la curtea Transilvaniei[18] Un an mai târziu, în 1562, doi boieri moldoveni, Moţoc şi Avram din Bănila, veneau la curtea Ţării Româneşti ca să peţească, pentru domnul lor, Despot-vodă, pe una din fiicele Chiajnei, domniţa

---

[7] C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I, Chişinău, 1991, p. 54.

[8] *Ibidem*, p. 101. Fusese căsătorită prima oară, în 1530, cu Vlad Înecatul. La acea vreme era cunoscută cu numele de Ana: cf. Şt. S. Gorovei, *Muşatinii*, Chişinău, 1991, p. 84.

[9] C. Gane, *op. cit.*

[10] Vezi C. Rezachievici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „MI“, XIII (1979), nr. 4, p. 10-14; Gh. David, *Întâiul Basarab pe tronul Muşatinilor – Petru Şchiopul*, în „MI“, XVI (1982), nr. 7 şi 8, p. 9-12 şi 14-18; Şt. Andreescu, *Din nou despre prima cronică a Ţării Româneşti*, în *Istoria Românilor: cronicari, misionari, ctitori (sec. XV-XVII)*, Bucureşti, 1997, p. 21.

[11] Vezi Şt. Ştefănescu, *Mihai Viteazul – unificator de ţară*, în „MI“, XIII (1979), nr. 3, p. 2-7; A. Pippidi, *Mihai Viteazul sau complexitatea faptelor istorice*, în „Transilvania“, Sibiu, 1980, nr. 8, p. 15.

[12] Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, p. 175.

[13] Fetele lui Mircea Ciobanul s-au căsătorit cu boieri însemnaţi, dregători de la curtea tatălui lor: Stana s-a căsătorit mai întâi cu Barbul din Pietroşani, apoi cu Ivan Norocea din Răzvad (D. Pleşia, *Mănăstirea Dealu – necropolă domnească şi ceva despre frământările interne din Ţara Românească în veacul al XVI-lea*, în „AV“, IV (1972), tabelul D); Dobra s-a căsătorit cu boierul Barbul (*Ibidem*); Anca, cu Neagoe banul (*Ibidem*). Pătraşcu cel Bun se căsătorise cu Voica din Slătioare (*Ibidem*, tabelul C), iar urmaşul său, Petru Cercel, se căsătorise cu o anume Stana (*Ibidem*). Fiul lui Alexandru al II-lea Mircea, Mihnea al II-lea s-a căsătorit în 1582 cu jupâniţa Neaga din Cislău (E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV/1, 1915, doc. CXXXV, p. 61). Verişoarele acestuia, fiicele doamnei Lucrezia, erau căsătorite cu boieri însemnaţi de la curte: Benetta cu marele clucer Pârvu din Cioroiaşi, iar Păuna cu marele spătar Pătru din Luciani (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 240). Alţi doi veri, copiii lui Miloş vodă, unchiul său după tată, s-au căsătorit şi ei la rândul lor cu odrasle boiereşti: Vlad cu Velica, fiica lui Ivan Norocea din Răzvad (*Ibidem*, p. 226), iar Irina (Erina) cu marele clucer Albu Golescu (N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV – XVII*, Bucureşti, 1971, p. 62). Mihai Viteazul a fost căsătorit cu Stanca din Izvorani- Cărţucleşti (D. Pleşia, *art. cit.*). Fiul său, Nicolae Pătraşcu s-a căsătorit cu Ancuţa, fiica marelui paharnic Şerban din Coiani (*Ibidem*). Surorile lui Nicolae au fost şi ele căsătorite cu mari boieri: Florica cu Preda din Cepturoaia şi Greci (*Ibidem*), iar Marula cu marele clucer Socol din Cornăţeni (*Ibidem*).

[14] Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, Bucureşti, 1973, p. 87.

[15] Vezi C. Rezachievici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324 – 1881*, vol. I, Secolele XIV – XVI, Bucureşti, 2001, p. 250 şi 283.

[16] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 115.

[17] C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 250.

[18] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 120.

Dobra[19]. Această alianţă matrimonială trebuia să întărească legăturile dintre cei doi domni, Petru-vodă şi Despot-vodă[20]. Peţitorii domnului moldovean s-au întors la Suceava, aducând acestuia promisiunile Chiajnei şi ale fiului ei, Petru cel Tânăr, precum şi un dar din partea lor: *„un inel de briliante şi portretul miresei"*[21]. A urmat, apoi, solia munteană a marelui vornic Radu Socol[22], *„cu daruri constând din doi cai şi veşmântul de mire de fir de aur, apoi dintr-o cucă cu pietre scumpe şi cu un sac de bani de aur şi de argint în valoare de 24.000 de ducaţi"*[23]. Data nunţii a fost fixată pentru 15 august 1562, aceasta urmând a se face în acelaşi timp cu cea a lui Petru cel Tânăr cu Elena Cherepovici[24]. Dar, nu după multă vreme logodna a fost ruptă de Chiajna, care aflase, probabil, că Despot Vodă urmărea să aducă pe tronul Ţării Româneşti pe un anume Dumitru (Demetrios)[25], presupus frate al său[26] Domnul Moldovei - ne spune cronicarul Miron Costin - *„să simeţiia să apuce domniia Ţărâi Munteneşti de la Mircea Vodă (în realitate de la Petru cel Tânăr, s. n.) şi Ţara Ardealului (...) dzicând că i s-au pogorât den ceriu doauă cununi de aur"*[27]

Pentru că nu i-a mai fost trimisă mireasa, Despot Vodă a atacat Ţara Românească obţinând chiar o victorie, în urma ciocnirii cu oştile domnului muntean, la 20 octombrie 1562[28]. Demersurile principelui Ioan Sigismund Zápolya al Transilvaniei şi plângerile doamnei Chiajna la Înalta Poartă, îl vor determina pe Despot Vodă să renunţe la planurile sale de mărire şi să revină în Moldova[29]. În aceste condiţii el va căuta să stabilească legături cu magnaţii poloni, în special legături matrimoniale, urmând să se căsătorească cu fiica lui Martin Zborowski, castelan de Cracovia[30]. Acest proiect nu s-a finalizat însă din cauza neînţelegerilor lui Despot cu magnaţii poloni[31].

În 1563, la curtea Ţării Româneşti au avut loc evenimente importante. Mai întâi a fost desfăcută căsătoria lui Petru cel Tânăr cu Elena Cherepovici, care la numai 5 luni de la nuntă[32] a născut o fetiţă pe nume Teodora, presupusă a fi rodul iubirii dintre frumoasa Elena şi un nobil cavaler de la curtea Transilvaniei[33]. Apoi, doamna Chiajna a descoperit un complot boieresc care avea drept scop înscăunarea pretendentului Dumitru[34].

---

[19] C. Gane, *op. cit.*, p. 72.

[20] Cf. *Călători străini despre Ţările Române*, vol. II, 1970, p. 142.

[21] C. Gane, *op. cit.*

[22] *Ibidem.* Acesta era, în taină, iubitul domniţei Anca (Ana), o altă fiică a Chiajnei: cf. Al. Alexianu, *op. cit.*, 86-87.

[23] *Călători străini despre Ţările Române*, p. 190-191.

[24] *Ibidem*, p. 191-192.

[25] J. S. Pirnensis, A. M. Gratianus, *Viaţa lui Despot Vodă. Istoriografia renaşterii despre români*, ed. bilingvă de Traian Diaconescu, Iaşi, 1998, p. 49.

[26] Cf. C. Gane, *op. cit.*, p. 72-73.

[27] N. Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidire lumii până la 1601*, în „Scrieri" [în continuare se va cita: N. Costin, *Letopiseţul*], vol. I, Chişinău, 1990, p. 246.

[28] Adina Berciu - Drăghicescu, *O domnie umanistă în Moldova. Despot Vodă*, Bucureşti, 1980, p. 72. De această dată domnul Moldovei aducea un nou pretendent la tronul Ţării Româneşti, pe Nicolae Basarab, fiul lui Barbu Craiovescu: cf. *Documente turceşti privind istoria României*, vol. I, *1455 – 1774*, întocmit de Mustafa A. Mehmed, Bucureşti, 1976, doc. 53, p. 58.

[29] Adina Berciu – Drăghicescu, *op. cit.*, p. 73.

[30] *Ibidem.*

[31] Cf. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. III, ed. a IV-a, Bucureşti, 1988, p. 71.

[32] Care a avut loc la Sibiu, pe 22 august 1563: cf. C. Rezachievici, *op. cit.*

[33] Vezi N. Iorga, *Elena Cherepovici, doamna lui Petru-Vodă Mircea al Ţării Româneşti*, în „RI", XVI (1930), nr. 7-8, p. 154-157.

În aceeaşi vreme, în Moldova aveau loc schimbări importante. Boierii, în frunte cu marele hatman Ştefan Tomşa îl omorau, la Suceava, pe Despot Vodă[35]. Tot atunci, la graniţa moldo-polonă îşi făcea apariţia un nou pretendent: Dimitrie Wisniowiecki[36], fiul Magdalenei Rareş şi al nobilului polon Ivan Wisniowiecki[37] În aceste momente de cumpănă pentru Moldova, *„domnul muntenescu gândi ca să să ispitească să apuce ţara <Moldovei> să fie suptu ascultarea sa ...“*[38], cu atât mai mult cu cât *„domnia Tomşei iaste neaşezată că steag de la împărăţie încă nu-i venise“*[39] Deşi a ieşit învingător în urma ciocnirii cu domnul muntean, Ştefan Tomşa a fost nevoit să fugă în Polonia, deoarece Alexandru Lăpuşneanu revenea în scaunul de domnie cu ajutor turcesc[40]

Evenimentul cel mai important al anului 1563 l-a constituit însă proiectul de alianţă matrimonială, pus la cale de Chiajna, cu puternica familie a Cantacuzinilor[41]: una din fiicele Chiajnei, domniţa Marina, urma să se căsătorească cu Ioan (Iane) Cantacuzino[42], fratele lui Mihail Cantacuzino, vestitul „Şeitanoglu“[43], înalt demnitar al Imperiului, *„stăpânul tuturor salinelor din Imperiu, arendaşul numeroaselor vămi, traficant de slujbe (...) proprietar de sate“*[44], care va ajunge, folosindu-se de protecţia şi sprijinul marelui vizir Mehmed Sököllü Paşa[45], să numească sau să mazilească, după bunul său plac, patriarhi şi domni[46]. Nunta a avut loc la sfârşitul anului 1563 sau, mai sigur, pe la începutul anului 1564[47]. Mirii au pornit spre Istanbul, dar, când aceştia se aflau *„într-o vale din apropiere de satul numit Samoran (?), din cazaua Hezargrad“*[48], câţiva dregători şi slujitori domneşti au venit pe neaşteptate şi au răpit-o pe Marina, împreună *„cu toate lucrurile sale“*[49] şi chiar cu o parte din darurile mirelui[50]

---

[34] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 119. Acest pretendent, pe nume Dumitru, a fost prins de Alexandru Lăpuşneanu, revenit pe scaunul Moldovei, şi trimis Chiajnei, cumnata sa, care l-a dat pe mâna călăului: J. S. Pirnensis, A. M. Gratianus, *op. cit.*, p. 89.

[35] Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei de când s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viiaţa domnilor carea scrie de la Dragoş-vodă până la Aron-vodă (1359 - 1595)*, în *Letopiseţul Ţării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce* [în continuare se va cita: Gr. Ureche, *Letopiseţul*], îngr. textelor, glosar şi indici de Tatiana Celac, Chişinău, 1990, p. 97.

[36] *Ibidem*, p. 95-96.

[37] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 114, nota 41.

[38] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 98.

[39] *Ibidem.*

[40] Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 104. Ajuns în Moldova, Lăpuşneanu „au aşedzat pace de toate părţile şi au grijit aşedzare ţărâi“ (N. Costin, *Letopiseţul*, p. 232) până la 5 mai 1564, când a murit şi a fost înmormântat în ctitoria sa, mănăstirea Slatina (N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Bucureşti, 1992, p. 47).

[41] Apud D. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, ed. Ariadna Camariano şi Nestor Camariano, sub îngrijirea lui C. C. Giurescu, Tom. I, Bucureşti, 1939, p. 39.

[42] *Ibidem*, p. 38.

[43] *Ibidem.*

[44] Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, vol. III, Bucureşti, 1986, p. 359.

[45] Ion M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor in vâltoarea secolelor*, Bucureşti, 1996, p. 111.

[46] Cf. D. Russo, *op. cit.*

[47] Cf. C. Rezachievici, *op. cit.*

[48] *Documente turceşti privind istoria României*, doc. 60, p. 66.

[49] *Ibidem.*

Jigniţi şi mâniaţi de această faptă, Cantacuzinii s-au plâns măritului sultan, care la 14 noiembrie 1564 avea să poruncească lui Petru cel Tânăr să-şi trimită cât mai grabnic sora la Înalta Poartă *„cu toată zestrea ei şi cu lucrurile jefuite“*[51]. Numai că, abila doamnă Chiajna a ştiut cum să facă în aşa fel încât să nu îndeplinească porunca sultanului, ba chiar să asigure, în continuare, tronul fiului ei, cu ajutorul pungilor cu galbeni date favoritelor sultanului, Nurbani evreica şi Safărgi veneţiana[52]. Cantacuzinii n-au renunţat însă şi au început a unelti la Poartă împotriva acesteia. Abia în 1568 ei au reuşit să obţină de la sultan mazilirea lui Petru cel Tânăr[53] şi exilarea lui, a Chiajnei şi a întregii familii, la Konya, în Asia Mică[54] Pe tronul Ţării Româneşti avea să urce pretendentul Alexandru II Mircea[55], din familia Mihneştilor[56], protejat al Cantacuzinilor[57]. Acesta beneficiase de un sprijin financiar substanţial din partea familiei Salvaresso din Pera[58] şi a mai multor greci de la Constantinopol[59].

Tot în acea vreme, pe tronul Moldovei urca Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572)[60] Chiar de la începutul domniei, acesta a căutat să-şi consolideze puterea printr-o politică de alianţe matrimoniale cu magnaţii poloni, hotărând în acest scop să-şi mărite surorile, una cu Gaşpar Paniewski, fiul starostelui din Zydaczow[61], iar alta cu Cristofor Zborowski, fratele voievodului de Cracovia[62], el însuşi ajungând s-o peţească pe fiica lui Jan Tarlo, stegarul de Liov[63]. Opoziţia boierimii moldovene şi neînţelegerile cu magnaţii poloni aveau să-i zădărnicească planurile[64]. Mai mult, din cauza acestei politici de apropiere faţă de poloni Bogdan Lăpuşneanu s-a văzut nevoit să-şi

---

[50] D. Russo, *op. cit.*, p. 40; C. Gane, *op. cit.*, p. 74-75. Se pare că doamna Chiajna se răzgândise, ne vrând să-şi nenorocească fiica, măritând-o cu „un bătrân nevolnic în vârstă de peste 50 de ani!“(Ion M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 133). Recent s-a arătat că vârsta lui Ioan (Iane) a fost mult exagerată (Cf. C. Rezachievici, *op. cit.*). În acest episod a fost, se pare, implicat şi patriarhul de la Constantinopol, Ioasaf Paleologul, al cărui nepot, Stamate Paleologul, s-a căsătorit foarte curând cu Marina (*ibidem*).

[51] Documente turceşti privind istoria României.

[52] Cf. C. Gane, *op. cit.*, p. 71.

[53] N. Iorga, *Bizanţ după Bizanţ*, trad. după ed. franceză de Liliana Iorga-Pippidi, Bucureşti, 1972, p. 114.

[54] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 253.

[55] *Ibidem*, p. 255.

[56] Era fiul lui Mircea „Pribeagul“ şi nepotul lui Mihnea cel Rău: *DIR, B, Ţara Românească, veac. XVI*, vol. III, p. 380-381.

[57] Cf. Gh. David, *Un precursor al unităţii de stat a românilor: Alexandru II Mircea*, în „MI“, XXIII (1989), nr. 2, p. 10. Ion M. Cantacuzino arată că între Alexandru II Mircea şi Cantacuzini exista şi o legătură de rudenie. Sora acestuia, Marina (Maria), se căsătorise cu Mihail Cantacuzino (Ion M. Cantacuzino, *op. cit.* , p. 115).

[58] Alexandru II Mircea se căsătorise cu Ecaterina Salvaresso. Familia acesteia ia asigurat tronul din punct de vedere financiar: vezi N. Ghinea, *La famille de la princesse Catherine Salvaressa. Contribution à la connaissance des rélations roumano-italiènnes*, în „RRH“, XXII (1983), nr. 4, p. 391-399.

[59] C. Gane, *op. cit.*, p. 92. Gh. David, *art. cit.* Unii dintre aceştia au venit alături de noul domn în Ţara Românească: vezi Claudiu Neagoe, *Grecii în Ţara Românească în a doua jumătate a veacului al XVI-lea*, în „Analele Cercului de Istorie <<Gheorghe I. Brătianu>>“, I-II (1998-1999), Câmpulung Muscel, 2000, p. 6. Cu ajutorul creditorilor de la Stanbul, Alexandru II Mircea va reuşi să obţină, în 1574, de la Înalta Poartă, tronul Moldovei, pentru fratele său Petru Şchiopul (Gh. David, *Petru Şchiopul(1574-1577, 1578-1579, 1582-159)*, Bucureşti, 1984, p. 29), căsătorit cu Maria Amirali, membră a unei familii influente din Pera (C. Gane, *op. cit.*).

[60] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 694.

[61] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 76.

[62] *Ibidem*.

[63] *Ibidem*.

[64] *Ibidem*.

părăsească tronul[65]. Doi ani mai târziu, în 1574, după ce şi-a pierdut tronul în favoarea lui Ioan-vodă „Armeanul“[66], îl vom găsi pe Bogdan pribeag în Rusia, unde el căuta protecţie şi ajutor pentru redobândirea domniei[67].

Între 1574 şi 1577 Mihneştii, Alexandru II Mircea, domnul Ţării Româneşti, şi Petru Şchiopul, domnul Moldovei, au realizat o „uniune dinastică“[68]. La 1577 această „uniune“ a fost întreruptă de efemerele domnii ale fraţilor Potcoavă (1577-1578)[69] şi a lui Iancu Sasul (1580-1582)[70], în Moldova, şi de domnia lui Petru Cerecel (1583-1585)[71], în Ţara Românească. Apoi, între 1585 şi 1591 „uniunea dinastică“ este refăcută de Petru Şchiopul şi nepotul său, Mihnea al II-lea. În vederea consolidării ei, cei doi aveau să se întâlnească la 15 august 1586 în satul Bogdăneşti, pe Prut: *„împreunatu-s-au Petru-vodă cu nepotu-său, Mihnea-vodă, domnul muntenescu, feciorul lui Alixandru-vodă, la satu la Bogdăneştii pre Prut, amândoi cu curte multă şi cu gloate mari şi s-au ospătat împreună în mare cinste“*[72]. Un an mai târziu, la 20 iunie 1587, cei doi domni s-au reîntâlnit la Tecuci, la nunta rudei lor, Vlad, fiul lui Miloş-vodă, cu Velica[73], fiica lui Ivan Norocea din Răzvad, fost mare logofăt al Ţării Româneşti[74].

Mazilit din domnie, în 1591, Mihnea al II-lea a ajuns să se turcească, devenind astfel un renegat[75]. Unchiul său, Petru Şchiopul, ne vrând a lua „*blestemul ţării asupra sa*“[76], în urma impunerii de noi biruri, pentru satisfacerea cererilor repetate ale Porţii[77], a hotărât să pribegească, cu toată familia sa, în Germania[78].

După efemerele domnii ale lui Ştefan Surdul[79] şi Alexandru cel Rău[80], pe tronul Ţării Româneşti a urcat Mihai, fostul ban al Olteniei[81], care „*îşi trăgea originea*

---

[65] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 696.

[66] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 101.

[67] Bogdan Lăpuşneanu a peţit mai întâi pe fiica lui Simion de Rostov, apoi pe fiica lui „Teodor, ducele Miscislaviensis“, ruda ţarului Ivan cel Groaznic: A. D. Xenopol, *op. cit*, p. 81.

[68] Vezi C. Rezachievici, *Aceiaşi domnitori în Moldova şi Ţara Românească*, în „MI“, XIII (1979), nr. 4, p. 10-14.

[69] Vezi Gh. David, *op. cit.*, p. 70-105; Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 119.

[70] Acesta fusese sprijinit la Poartă de familia soţiei sale, Maria Paleologu, şi de doamna Chiajna „Mircioaia“: C. Gane, *op. cit.*, p. 102.

[71] Între septembrie 1584 şi iunie 1585, Petru Cercel a purtat tratative cu principele Ştefan Báthory, pentru încheierea unei duble alianţe matrimoniale: fiul domnului muntean, Marco, urma să se căsătorească cu fiica unui nobil de la curtea Transilvaniei, Drusina Bogathi (Şt. Pascu, *Petru Cercel şi Ţara Românească la sfârşitul secolului XVI*, Sibiu, 1944, p. 48), iar Petru Cerecel urma să ia în căsătorie pe sora lui Sigismund Báthory (vezi Cristian Luca, *Petru Cercel- un domn umanist în Ţara Românească*, Bucureşti, 2000, p. 85-86).

[72] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 114.

[73] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. III, p. 226; vezi despre acest eveniment şi N. Iorga, *Un pact de familie şi o nuntă domnească la 1587*, în „AARMSI“, s. III, t. XII (1931), p. 27-31. Aşa după cum arată cronicarul, la Tecuci s-a făcut petrecere mare cu „*multă cheltuială şi jocuri*“: Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 115.

[74] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 66.

[75] Cf. N. Iorga, *Renegaţi în trecutul ţerilor noastre şi al neamului românesc*, în „AARMSI“, s. III, t. XXXVI (1914), p. 2.

[76] Gr. Ureche, *Letopiseţul*, p. 116.

[77] Vezi C. Rezachievici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova, a. 1324 – 1881*, vol. I, *Secolele XIV – XVI*, p. 740-741.

[78] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, *Vitejii*, ed. a II-a, Bucureşti, 1998, p. 229-230.

[79] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 309-311. Era fiul lui Ion-vodă cel Viteaz: *DIR. B. Ţara Românească, veac. XVI*, vol. VI, p. 9.

din neamul lui Pătraşcu Vodă“[82], el fiind sprijinit de rudele sale Iane şi Andronic Cantacuzino[83], primul fiind „*om înţelept şi priceput*“[84] şi cu mare trecere la Poartă[85]

Odată ajuns domn, Mihai-vodă a căutat să-şi consolideze poziţia, atât pe plan extern cât şi plan intern, printr-o politică diplomatică şi militară activă, care a fost dublată de acel sistem de alianţe matrimoniale, specific epocii[86]. Astfel, în iarna anului 1596, cu ocazia vizitei la Alba Iulia, în vederea stabilirii unor viitoare acţiuni antiotomane[87], Mihai Viteazul şi principele Sigismund Báthory au stabilit un proiect de alianţă matrimonială: „*feciorul lui Mihai Vodă să ia în căsătorie pe sora mai mică a lui Iojica, ori dimpotrivă fratele mai mic a lui Iojica să ia pe fata lui Mihai Vodă*“[88]. La acea vreme, cancelarul Ştefan Iojica (Josica) era cel mai influent personaj de la curtea Transilvaniei[89]. Mai târziu, la 1598, în condiţiile instabilităţii principelui Sigismund Báthory, Mihai Viteazul a recurs la tratative cu Habsburgii, urmărind şi realizarea unei alianţe matrimoniale cu aceştia: Nicolae Pătraşcu să se căsătorească cu fiica ducelui de Prusia, iar Florica să se căsătorească cu însuşi Rudolf al II-lea[90]. Apoi, în 1599, la scurtă vreme de la cucerirea Transilvaniei, Mihai Viteazul a căutat să stabilească, prin intermediul lui Ioan Muraltus, o alianţă matrimonială şi cu Movileştii din Moldova: Nicolae Pătraşcu urma să se căsătorească cu una din fiicele lui Ieremia Movilă[91], iar Florica cu fostul principe al Transilvaniei, Sigismund Báthory, pribeag la curtea Moldovei[92]. Domnul Moldovei însă a refuzat propunerea lui Mihai Viteazul, el dorind să aducă pe fratele său, Simeon Movilă, cu ajutorul Poloniei, la tronul Ţării Româneşti[93]

În vara anului 1600, Mihai Viteazul avea să unească cele trei ţări româneşti sub sceptrul său, el reuşind astfel „să depăşească forma tradiţională a alianţei politico-

---

[80] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 312-317.

[81] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 70.

[82] Apud Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy şi însemnările lui privitoare la români, 1566-1608*, Cluj, 1928, p. 53.

[83] Vezi C. Rezachievici, *op. cit.*, p. 320-321.

[84] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 77.

[85] Cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 64.

[86] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 87.

[87] Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1994, p. 123-125.

[88] Ioachim Crăciun, *op. cit.*, p. 109.

[89] La 1597, când principele Sigismund Báthory făcea cunoscută intenţia sa de a părăsi tronul, în favoarea imperialilor, cancelarul Josica avea să nutrească gânduri de mărire (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 471-472). El se bucura şi de sprijinul lui Mihai Viteazul (E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XII, p. 362). S-a vorbit chiar de intenţia cancelarului Josica de a da tronul Transilvaniei domnului muntean (Manole Neagoe, *Problema unităţii Ţărilor Române în sec. XVI*, în „RA“, 1975, nr. 4, p. 438; Damian Todiţa, *Pătraşcu cel Tânăr, fiul lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1982, p. 29).

[90] *Ibidem*, p. 37.

[91] *Ibidem*, p. 55.

[92] Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979, p. 401.

[93] Se pare că şi o parte a boierimii muntene dorea acest lucru: vezi N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, doc. XXVIII, p. 42. Refuzul domnului moldovean, intrigile acestuia la Poartă (Şt. Andreescu, *Restitutio Daciae*, vol. II, *Relaţiile politice dintre Ţara Românească, Moldova şi Transilvania în răstimpul 1601-1659*, Bucureşti, 1989, p. 12) şi protecţia acordată unor boieri munteni pribegi (N. Iorga, *op. cit.*) l-au determinat pe Mihai Viteazul să pună stăpânire pe Moldova, aşa cum făcuse cu Transilvania, prin forţa armelor.

militare"[94] a acestora. Condițiile externe și interne nefavorabile, însă, au făcut ca această „unire" sau „uniune"[95] să se destrame foarte curând.

Iată, așadar, că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea vechiul principiu dinastic decade[96], ajungându-se, totodată, la un „echilibru între domnie și boieri"[97], pentru ca în veacul următor să se instaureze o „domnie a stărilor"[98].

La sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea, când Moldova și Țara Românească au format o „uniune dinastică" sub conducerea Movileștilor (1600-1602)[99], se va afirma tot mai mult ideea „unității etnice" a muntenilor și moldovenilor[100], idee ce va fi argumentată și dezvoltată de către cronicarii secolului al XVII-lea.

---

[94] Șt. Ștefănescu, *Mihai Viteazul. Între «Republica christiana» și monarhia absolută*, în „Pagini transilvane", Cluj, 1994, p. 87.

[95] În realitate a fost vorba tot de o „uniune dinastică": Mihai Viteazul domnea peste Transilvania, fiul său, Nicolae Pătrașcu, peste Țara Românească (vezi Damian Todița, *op. cit.*, p. 39-40), iar nepotul său, Marco Cercel, peste Moldova (*Cronicari munteni*, vol. I, ed. M. Gregorian, București, 1961, p. 137).

[96] Cf. P. P. Panaitescu, *De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate?*, în *Interpretări românești*, 1994, p. 105.

[97] Mihail M. Andreescu, *op. cit.*, p. 155.

[98] Vezi Gh. I. Brătianu, *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române*, București, 1995, p. 81-90.

[99] Șt. Andreescu, *op. cit.*

[100] Vezi N. Iorga, *op. cit.*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

MOŞIILE MĂNĂSTIRII RÂNCĂCIOV, JUDEŢUL ARGEŞ

MARIUS PĂDURARU[*]

Situată în comuna Călineşti, în satul al cărui nume îl poartă – Râncăciov, şi datând de la jumătatea secolului al XIX-lea, biserica mănăstirii ce altă dată făcea parte dintr-un amplu ansamblu monahal, este singurul edificiu care se mai păstrează astăzi.

Datorită faptului că nu a fost una dintre cele mai impozante mănăstiri ale ţării, Râncăciovul n-a fost decât tangenţial tratată în istoriografie[1], deşi se poate lăuda cu o istorie palpabilă de peste 150 de ani, la care se adaugă una certificată arheologic şi documentar de aproximativ 450 de ani, deci în total şase secole de existenţă.

Prima atestare documentară a mănăstirii o constituie un hrisov emis de cancelaria lui Radu cel Mare (1495-1508), la 19 iulie 1498[2], prin care domnitorul îi întărea ocinele lui Albu şi Cârstian din satul Cârstieni, precum şi alte bunuri pe care i le dăruise Vlad Călugărul (1481, 1482-1495). Nu se cunoaşte din păcate cine a ctitorit-o şi când. Singurul lucru cert este că exista pe vremea domniei lui Vlad Călugărul[3] Acestui locaş, din lemn, datat în secolul al XV-lea[4], i-a urmat un altul din cărămidă, ctitorit de căpitanul de păhărnicei Arsenie Şoimul şi de soţia sa Ana între 10 iunie 1647-27 septembrie 1648, fapt consemnat în pisania săpată în piatră de Albeşti ce se păstrează şi astăzi. Ea a supravieţuit până la 1845, când a început ridicarea locaşului existent şi astăzi, finalizat în 1845.

---

[*] Piteşti

[1] Mănăstirea nu a făcut obiectul decât unor puţine studii serioase, cele mai multe de dată recentă, neexistând încă o monografie publicată a acesteia. Dintre studiile dedicate locaşului cele mai importante sunt: C. Rădulescu-Codin, *Viaţa lui Arsenie Căpitanul care se dă ca întemeietorul Mănăstirii Râncăciov din 7161 (1653) oct. 10*, în „Prietenul nostru“, anul IX, Priboieni, 1925; C. I. Popescu, *Mănăstirea Râncăciov*, în anul „Biserica Ortodoxă Română“ (în continuare se va cita „BOR“), LV, 1937, nr. 5-6 (mai-iunie), p. 311-328, cu un extras de 20 de pagini tipărit la Editura Seminarului de Istoria Bisericii Române, de la Facultatea de Teologie din Bucureşti. Lucrarea întreagă se află în manuscris la Institutul Teologic din Bucureşti, având cota 1209/1937; Constantin Dinu, *Ctitorii mănăstirii Râncăciov. Boierii Vlădeni*, Bucureşti, 1943, teză de licenţă la Facultatea de Istorie – Universitatea Bucureşti; Spiridon Cristocea, *Arsenie Şoimul, ctitorul celei de a doua biserici de la Mănăstirea Râncăciov – Argeş*, în „Lumină Lină“, anul IV, nr. I, (XVI), Piteşti, 1994, p. 9; Idem, *Aspecte ale luptei sociale pe domeniul Mănăstirii Râncăciov*, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Judeţean Argeş. Seria Istorie“, 1969; Idem, *Noi date despre Mănăstirea Râncăciov*, în „Glasul Bisericii“ (în continuare se va cita „GB“), nr. 1-3 (ianuarie-martie), 1982; Idem, *O catagrafie inedită a Mănăstirii Râncăciov din anul 1817*, în „GB“, anul XXXVII, nr. 5-6 (mai-iunie), 1987; Idem, *O catagrafie necunoscută a bisericilor şi slujitorilor din judeţul Muscel la 1832*, în „GB“, nr. 7-8 (iulie-august), 1974; Spiridon Cristocea, R. Maschio, *Rezultatul cercetărilor arheologice de la biserica fostei mănăstiri Râncăciov, judeţul Argeş*, în „Revista Monumentelor Istorice“, nr. 1-2, 1993-1994.

[2] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 463-465.

[3] Pentru detalii vezi studiul nostru în curs de publicare *Evoluţia mănăstirii Râncăciov – Argeş de la fundare până în prezent*, în curs de publicare.

[4] Spiridon Cristocea, R. Maschio, *op. cit.*, p. 176.

Din 1498 avuţia mănăstirii s-a extins şi a constat în rumâni, ţigani, sate şi părţi de sate, moşii, vii, mori, livezi, cârciumi, case, vite, stupi etc. Grupate pe categorii, bunurile amintite permit o evaluare generală a valorii lor.

Între aceste categorii de bunuri, moşiile, acordate în special de ctitori, au constituit una dintre cele mai importante surse de existenţă ale mănăstirii. În afară de ce i-au lăsat ctitorii, mănăstirea a mai stăpânit şi alte moşii, pe care le-a obţinut prin donaţii, cumpărare sau schimb. Moşiile mănăstirii Râncăciov nu au fost foarte numeroase. Totuşi, acelea pe care le-a stăpânit mănăstirea au fost mari, formate din mai multe trupuri.

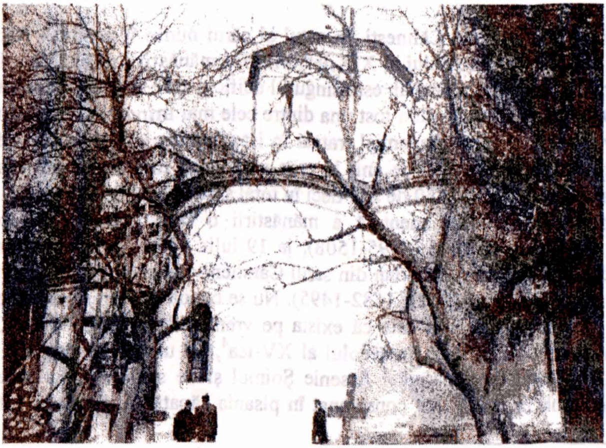

Fig. 1. Biserica Mănăstirii Râncăciov, ctitorită de egumenul David Râncăcioveanul, aşa cum arată ea astăzi. Vedere din sud-est.

Pierderea unor hrisoave domneşti, ce întăreau stăpânirea Râncăciovului asupra unora dintre moşii, a dus în mod inevitabil şi la pierderea acestora[5].

Potrivit documentelor studiate în Arhivele Naţionale Istorice Centrale, mănăstirea a stăpânit în mod sigur paisprezece moşii. În ceea ce priveşte prezentarea acestora, s-a ţinut cont de ordinea alfabetică, şi nu de judeţul în care se aflau:

1. *Moşia Boldeşti*. Situată în prezent în judeţul Buzău, iar în evul mediu în judeţul Săcueni, era o moşie mare, danie a ctitorului Arsenie Şoimul[6], cu o suprafaţă de circa 536 ha, ce includea şi un lac de 8 ha[7]. Cel de al doilea ctitor al mănăstirii îi lăsa acesteia prin diată „...partea mea şi partea frăţine-mieu, <a> lui Lăudat comisul, de

---

[5] Pr. Constantin I. Popescu, *Mănăstirea Râncăciov*, în „BOR", LV, nr. 5-6, 1937, p. 326.

[6] Diata lui Arsenie Şoimul din 10 octombrie 1652: Arhivele Naţionale Centrale (în continuare ANC), *Fond M-rea Râncăciov*, I/1.

[7] B. Iorgulescu, *Dicţionar geografic al judeţului Buzău*, Bucureşti, 1892, p. 50.

moşie de la Boldeşti, iar heleşteul de la Boldăşti să-l împarţă mă<nă>stirea în doao cu frati-mieu Stepan“[8]. Această moşie a schimbat-o mănăstirea la 30 aprilie 1705, egumen fiind atunci Onofrie, cu partea de moşie a biv vel spătarului Mihai Cantacuzino din Poenari[9], ce avea „după 6 rumâni dealniţe 9 şi mai având şi cumpărători de la un Sima neguţătoriu moşie de galbeni 100“[10]. În schimbul Boldeştilor, mănăstirea ar fi trebuit să primească cele 9 delniţe ale rumânilor şi încă 13 delniţe cumpărate de spătar de la negustorul Sima, deci în total, 22 delniţe[11]. Schimbul era recunoscut douăzeci de ani mai târziu, în vremea egumenului Paisie, şi de urmaşul spătarului, biv vel comisul Mihai Cantacuzino[12] Numai că, în 1729, când domn al Ţării Româneşti era Nicolae Alexandru Mavrocordat (1715-1716, 1719-1730) „sculându-se moşnenii din Poienari şi alegându-şi părţile lor de moşie de către moşia Râncăciovului cu 12 boiari hotarnici au rămas mănăstirii numai 9 dealniţe de moşie“[13] Prin urmare, domnitorul, mitropolitul Daniel şi Divanul au hotărât ca moşia Boldeşti să revină mănăstirii, iar aceasta să înapoieze biv vel spătarul Mihai Cantacuzino cele 9 delniţe din moşia Poenari[14] Schimbul s-a făcut, dar clironomii spătarului Mihai, n-au respectat hotărârea domniei, ceea ce-l determina pe egumenul Paisie să se adreseze domnitorului Grigorie II Ghica (1733-1735, 1748-1752), care decidea la 8 mai 1735: „să ţie sfânta mănăstire Râncăciovul moşia Boldeşti cu pace, şi ce ar fi luat clironomii lui Mihai spătar de pă acea moşie să aibă a da îndărăt, dupre cum după leage au fost judecat şi au fost îndreptat, într-alt chip să nu fie“[15] Tot în Boldeşti, lângă moşia mănăstirii, aveau moşii biv vel paharnicul Toma Creţulescul şi Frangulea[16]. La 1817 avea un venit de 300 taleri[17]

2. *Moşia Brătuleşti.* Situată în fostul judeţ Muscel[18], profitul cel mai mare al acestei moşii îl aduceau viile de la care mănăstirea lua otaştină[19] Se învecinează cu satul Cârstieni pe care era aşezată mănăstirea[20]. Hotarele ei au fost călcate în mai multe rânduri, determinând procese lungi. La 20 septembrie 1761, moşia era păgubită de dijmă de către „sărdăreasa Stanca Călineasca şi Micul Călinescu“, fapt pentru care egumenul Isaia se plângea domnitorului Constantin Mavrocordat[21]. Acesta hotăra ca diferendul să fie rezolvat de ispravnicul judeţului, iar în caz contrar chema părţile să se înfăţişeze la divan[22]. Pe moşia Brătuleşti se găsea via de la Gorgani, lăsată de călugărul Stepan, de unde lua vinărici mănăstirea Câmpulung[23].

---

[8] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), *Fond M-rea Râncăciov*, I/1; ms. 292, f. 1-3.

[9] *Ibidem*, X/1.

[10] *Ibidem*, IX/10; ms. 292, f. 45.

[11] *Ibidem*, IX/3; msse. 292, f. 40-41, 294, f. 4.

[12] *Ibidem*, X/2; ms. 292, f. 45; zapisul din 8 mai 1725.

[13] *Ibidem*, X/3.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*, X/4.

[16] ANIC, *Fond Mitropolia Ţării Româneşti* (în continuare se va cita *MŢR*), CCCIV/2; 11; 14.

[17] Spiridon Cristocea, *O catagrafie inedită*..., p. 646.

[18] Toate moşiile mănăstirii Râncăciov aflate în fostul judeţ Muscel, se găsesc acum în judeţul Argeş.

[19] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, III/3.

[20] Azi mănăstirea se află în satul Râncăciov, vecin cu satul Cârstieni.

[21] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, III/2.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*, III/1; ms. 292, f. 7.

Nu mai este menţionată în catagrafia de la 1817, fiind probabil vândută de mănăstire între timp.

3. *Moşia Cacaleţii de Rovină.* Aşezată în fostul judeţ Vlaşca, a fost făcută danie mănăstirii de logofătul Tudor Rătescu. Nu s-a păstrat actul de danie, dar în schimb se păstrează zapisele prin care logofătul a cumpărat-o de la sătenii Muşat, Datco, Bogoslov şi Drăgan. De la primul, logofătul a cumpărat la 28 februarie 1686, 206 stânjeni pentru 13,5 taleri[24], iar de la al doilea în aceeaşi zi, 5 stânjeni pentru suma de 10 taleri[25] Călugărul Bogoslov i-a vândut logofătului la 24 aprilie 1687, un loc mic, pentru 3 taleri[26], iar Drăgan „sni Sârbu ot Cacaleţi“ cinci locuri din partea lui de moşie pentru suma de „bani gata taleri 10“. Nu se precizează suprafaţa acestor locuri, se specifică doar pentru unul, că era „cât o zi şi jumătate de arătură“[27] Ultima vânzare era întărită prin zapisul din 20 martie 1691[28]. La 1817, era moşia, care aducea mănăstirii cel mai mic venit: 15 taleri[29].

4. *Moşia Cârstieni*[30] Mai târziu s-a numit *Râncăciov*, de la pârâul din zonă, de la care vine şi numele mănăstirii[31] Situată în fostul judeţ Muscel şi formată mai mult din pădure, pe aceasta se află aşezată mănăstirea, fiind atestată pentru prima dată documentar de hrisovul lui Radu cel Mare (1495-1508)[32]. Mare parte din această moşie a fost cumpărată de Luca vistierul şi de nepotul său Şerban de la megieşii din Cârstieni[33]. Vistierul Luca şi jupâneasa Nasta Cârstianca vor adăuga la trupul de moşie deţinut de mănăstire la 1498 daniile lor. Dacă despre prima reiese din documente că avea o lungime de 540 stânjeni[34], despre a doua nu se ştie cât măsura[35] Pentru donaţia făcută de jupâneasa Nasta Cârstianaca, egumenul Neofit Râncoviceanul a avut „pricină“ cu moşnenii din Cârstiani[36].

Logofătul Tudor Rătescu, cel care a donat mănăstirii moşia Cacaleţii de Rovină, a deţinut şi el moşii în satul Cârstiani. Pe acestea le-a cumpărat la 9 august 1691 de la Stoica, fiul lui Oprea din Cârstiani, pentru 8 taleri[37], şi de la Stanca, fata lui Stan Gănjăscu din Cârstiani, care dădea logofătului Tudor Rătescu, pentru o datorie a tatălui său de 67 ughi, toată partea ei de moşie din acest sat[38]. În 1817 moşia aducea mănăstirii cel mai mare venit, 2200 taleri[39]

5. *Satul Dobroeşti*[40] A fost dăruit mănăstirii de Radu cel Mare la 19 iulie 1498[41]. Nu mai există nici o altă semnalare asupra lui în arhiva mănăstirii.

---

[24] *Ibidem*, X/1.

[25] *Ibidem*, XI/2; ms. 292, f. 50 v.-51.

[26] *Ibidem*, XI/3; ms. 292, f. 51.

[27] *Ibidem*. XI/4; ms. 292, f. 51 v.

[28] *Ibidem*.

[29] Spiridon Cristocea, *art. cit*, p. 646.

[30] Azi satul Cârstieni, în comuna Călineşti, judeţul Argeş.

[31] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 644.

[32] Vezi supra nota 2.

[33] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, IV/4, ms. 292, f. 11 v.-12.

[34] *Ibidem*, IV/13; ms. 292, f. 17; *Ibidem*, IV/6; ms. 292. f. 12-13; *Ibidem*, IV/12; ms. 292, f. 16.

[35] *Ibidem*, IV/8; *Ibidem*, IV/9.

[36] *Ibidem*, IV/7; *Ibidem*, IV/11; *Ibidem*, IV/13; ms. 292, f. 17; *Ibidem*, XIII/82, 85.

[37] *Ibidem*, IV/2; ms. 292, f. 10.

[38] *Ibidem*, IV/3; ms. 292, f. 10 v.-11.

[39] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 646.

[40] Sat dispărut; probabil era situat lângă Budişteni, judeţul Argeş.

6. *Moşia Fureşti*[42]. Aflată în trecut în judeţul Muscel, este plastă în apropierea pârâului Cârcinov, şi se constituie în cea mai mare parte din pădure[43]. Nu se cunoaşte donatorul. Este completată la 1721 cu dania paharnicului Matei Călinescu, care dă mănăstirii moşie în Boţeşti, în lungime de 250 de stânjeni, pe care o cumpărase de la şelarul Stanciu Boţescul pentru 60 de taleri[44]. La 1817 aducea mănăstirii un venit de 500 de taleri[45].

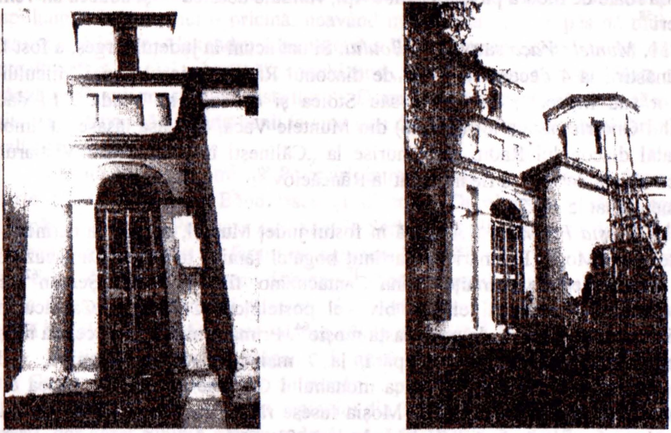

Fig. 2. Clopotniţa bisericii de la Râncăciov astăzi. Vedere dinspre sud şi sud-vest.

7. *Moşia Gorganul*[46]. Situată mai jos de moşia Cârsteni, tot pe apa Râncăciovului, se întinde până la albia Argeşului. Nu i se cunoaşte donatorul. Aducea un venit însemnat mănăstirii prin viile[47] şi prin livezile[48] pe care aceasta le deţinea aici. Pe dealul Gorganului aveau vii şi orăşenii din Câmpulung, dar, potrivit zapiselor domneşti, doar mănăstirea avea voie să vândă vin sau rachiu în zonă[49]. Probabil a fost vândută de mănăstire, căci nu mai este menţionată în catagrafia de la 1817.

8. *Satul Iacoveşti*[50]. A fost dăruit de Radu cel Mare la 1498[51], aceasta fiind singura sa menţionare.

9. *Satul Neculeşti*[52]. A fost dăruit de Matei Basarab la 13 mai 1633 pentru că mănăstirea era „sărăcită şi fără moşii"[53].

---

[41] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 465.

[42] Sat, comuna Dobreşti, judeţul Argeş.

[43] Constantin I. Popescu, *art. cit.*, p. 327.

[44] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, VIII/1; ms. 292, f. 38 v.

[45] Spiridon Cristocea, *art. cit.* p. 646.

[46] Sat, comuna Călineşti, judeţul Argeş.

[47] ANIC, *Fond MŢR*, CCCLVI/12; Idem, *Fond M-rea Râncăciov*, XIII/59.

[48] *Ibidem*, XIII/58.

[49] *Ibidem*, XIII/90.

[50] Sat, desfiinţat. Se situa lângă Găeşti, judeţul Dâmboviţa.

[51] *D.R.H.*, B, vol. I, doc. 285, p. 465.

[52] Situat în fostul judeţ Vlaşca.

10. *Moşia Negoeşti*[54]. Situată în judeţul Dâmboviţa, mai era cunoscută şi sub numele de Râncăciovul[55]. Are o suprafaţă mare şi a adus un venit important mănăstirii. Cel mai vechi act, care o aminteşte ca moşie a mănăstirii, este o hotărnicie făcută la 5 august 1695 de „şase bătrâni megieşi" din Dragomireşti la cererea egumenului Onofrie de la Râncăciov, deoarece oamenii părintelui Dichiul îi stricaseră hotarul[56] La 1817 avea „dooă roate de moară pă apa Dâmboviţii, *vândute acestea*"[57] şi aducea un venit de 1300 taleri[58].

11. *Muntele Vaca* sau *Piscul Boului*. Situat acum în judeţul Argeş, a fost făcut danie mănăstirii la 4 decembrie 1694 de diaconul Radu „feciorul popei Miicului din Văleani ot sud Muscel", de fratele său Stoica şi de soţia sa Vlada[59] Ei dădeau egumenului Onofrie partea lor (a treia) din Muntele Vaca, căci aşa lăsase cu limbă de moarte tatăl diaconului Radu, care murise la „Călineşti în satul Lucăi Vistiarul" şi avusese ca ultimă dorinţă să fie înhumat la Râncăciov[60]
Nu este menţionat la 1817.

12. *Moşia Poienari*[61]. Aşezată în fostul judeţ Muscel, despre ea deţinem cele mai multe date. Moşia Poienari a aparţinut bogatei familii boiereşti Cantacuzino. O întâlnim în testamentele domniţei Elina Cantacuzino, fiica lui Radu Şerban[62], care, conform dorinţei răposatului ei soţ, biv vel postelnicul Constantin Cantacuzino[63], elibera din rumânie oamenii de pe această moşie[64]. Prima achiziţie din această moşie a făcut-o egumenul Onofrie care cumpără, la 7 mai 1707, de la Dumitra, văduva „judeţului Stanciu ot Dlăgopol" şi fiica monahului Gligorie Plohdanul, partea ei din Valea Lupului pentru 25 de taleri[65]. Moşia fusese răscumpărată de proprietară de la fratele ei Sima şi apoi vândută „sfinţiei sale mai eftioară [...] ca să ne pomenească pre noi şi pre părinţii noştri la sfânta mănăstire la sfântul jirtăvnic"[66]. O altă parte din moşia Poienari este vândută, la 14 februarie 1710, părintelui Daniil de Bodea „sin diaconul Neacşul ot Poinari" şi de mama acestuia „diiconeasa Stanca"[67]. Ei vindeau mănăstirii o jumătate de delniţă, cu 100,5 taleri[68]

---

[53] ANIC, *Fond M-rea Nămăeşti*, II/10.

[54] Sat neidentificat.

[55] C. I. Popescu, *art. cit.*, p. 327.

[56] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, XIII/24; *Ibidem*, XIII/25; *Ibidem*, VII/1.

[57] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 644. Sublinierile reprezintă adăugiri făcute în catagrafie ulterior de o altă mână.

[58] *Ibidem*, p. 646.

[59] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, V/1.

[60] *Ibidem*.

[61] Sat, comuna Poienarii de Muscel, judeţul Argeş.

[62] Pentru amănunte vezi A.D. Xenopol, *Testamentul Elenei, soţia lui Constantin Cantacuzino*, în „Arhiva", I, 1889-1890, p. 244-247; Hurmuzaki, XIV/1, p. 244-247; N. Iorga, *Documentele familiei Cantacuzino*, Bucureşti, 1902, p. 42; *Ibidem*, *Testamentele domniţei Elina Cantacuzino*, în „Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice", seria III, tom. XVI, mem. 7, 1934, p. 93-101.

[63] Vezi despre el Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, p. 135-137.

[64] ANC, *Fond M-rea Râncăciov*, IX/2; msse. 292, f. 39 v.-40; 294, f. 3.

[65] *Ibidem*, IX/4; msse. 292, f. 41 ; 294, f. 5.

[66] *Ibidem*.

[67] *Ibidem*, IX/5; msse. 292, f. 41 v.-42; 294, f. 6.

[68] *Ibidem*.

La 28 noiembrie 1709 unchiaşul Iarco, fratele său Stoica, şi un Gligore din Poienari au vândut egumenului Daniil de la Râncăciov cele trei delniţe ale lor din moşia respectivă, cu 12 taleri bucata[69]

Anterior datei de 17 aprilie 1721 mănăstirea era să piardă moşia, căci proegumenul Daniil, „ce-au fost egumen mai denainte vreame la această sfântă mănăstire, s-au fost sculat de au vândut-o această moşie (Poienari n.n.) lui Şărban din Câmpulungu, fără de nici o pricină, neavând mănăstirea nici un păs dă nici o parte". Domnitorul Nicolae Alexandru Mavrocordat îl caracteriza „drept ca un om fără dă socoteală şi fără dă nici o ispravă", conchizând „că nu iaste cu cale, nici iaste obiceai ca să vânză egumenii moşiile mănăstiriloru". Domnia hotăra ca mănăstirea să-şi păstreze moşia, „iar Şărban să-şi caute banii la cine i-au dat, c-au cumpărat rău şi fără dă cale, şi într-alt chip să nu fie"[70]

O altă parte din moşia Poienari intra în posesia mănăstirii înainte de 29 ianuarie 1723, când Stan Băndulescu şi diaconul Dumitraşco vindeau egumenului Daniil părţile lor „den Poienari, care sânt în Şerbăneşti" pentru suma de 10 taleri. Ei se plâng egumenului Paisie de faptul că egumenul Daniil, care între timp murise, nu le plătise decât 4 taleri şi-şi cereau diferenţa[71]. Tot în timpul egumenului Paisie, în 1724, moşia a fost călcată de vechii posesori, fapt pentru care egumenul se plângea la divan lui vodă Nicolae Alexandru, care-i dădea câştig de cauză[72].

Un timp mănăstirea a stăpânit şi partea din moşia Poienari a biv vel spătarului Mihai Cantacuzino[73], „moşie făr de rumâni", pe care acesta o avea moştenire de la părinţi[74]. În compensaţie, conform zapisului din 30 aprilie 1705, spătarul a primit moşia Boldeşti, dar acest schimb n-a ţinut decât până în 1729[75] La 1817 aducea un venit de 150 taleri[76].

Pierdută de mănăstire între timp, a devenit moşie a statului, încă din ianuarie 1890 fiind scoasă la vânzare, conform „Legii pentru înstrăinarea bunurilor statului"[77]

13. *Moşia Rădeşti*[78] Situată în judeţul Olt, moşia a fost cumpărată de paharnicul Ignat Rudeanul de la patru slujitori – Drăguşin, Mitraşco, Ghiorghie şi Drăguşin cel Roşu[79]. Acesta a împărţit-o în două, o parte lăsând-o ginerelui său Mecul şi fiicei sale Smaranda, iar cealaltă parte a donat-o la, 13 decembrie 1721, egumenului Daniil al Râncăciovului[80] Nu mai aparţinea mănăstirii la 1817.

14. *Moşia Tompa* (Tâmpa). Situată în judeţul Muscel, nu este menţionată decât de catagrafia de la 1817[81]. La acea dată aducea mănăstirii un venit de doar 18 taleri.

---

[69] *Ibidem*, IX/6; msse. 292, f. 42; 294, f. 7.

[70] *Ibidem*, IX/7; msse. 292, f. 42 v.; 294, f. 8.

[71] *Ibidem*, IX/8; msse. 292, f. 42 v.; 294, f. 9.

[72] Zapisul din 2 mai 1724: *Ibidem*, IX/9; msse. 292, f. 43; 294, f. 10.

[73] Fiul marelui postelnic Constantin Cantacuzino. Amănunte vezi la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 140-142.

[74] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, X/1; ms. 292, f. 45.

[75] *Ibidem*, X/3.

[76] Spiridon Cristocea, *art. cit.*, p. 646.

[77] George Ioan Lahovari, g-ral C.I. Brătianu, Grigore C. Tocilescu, *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. V, 1902, p. 22.

[78] Sat, comuna Oporelu, judeţul Olt.

[79] ANIC, *Fond M-rea Râncăciov*, XII/1; ms. 292, f. 55.

[80] *Ibidem*.

[81] Spiridon Cristocea, *O catagrafie inedită...*, p. 644.

Catastihul din 13 octombrie 1817, întocmit cu ocazia învestirii ca egumen a arhimandritului Vasilie din ordinul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818) arată starea deplorabilă a mănăstirii la acea vreme datorată în special proastei administrații a unora dintre egumenii anteriori. La acea dată domeniul mănăstirii mai îngloba doar șase din cele paisprezece moșii pe care locașul le deținuse odinioară: Râncăciov, Furești și Tâmpa în județul Muscel, Negoești în județul Dâmbovița și Boldești în județul Saac. Toate, exceptând moșia Boldești, erau arendate de proegumen până la 23 aprilie 1818 și aduceau mănăstirii în anul 1817 un venit de 4480 taleri[82].

Venitul acestora se va dovedi insuficient, căci în prima jumătate a secolului al XIX-lea starea locașului se deteriorează tot mai mult, fapt consemnat și de Regulamentul Organic, care a trecut mănăstirea între cele din clasa a IV-a, adică în rândul celor mai sărace. Ca atare, la jumătatea aceluiași secol, biserica mănăstirii care se găsea în ruină este refăcută de către egumenul David Râncăcioveanul între 1845-1848, fiind sfințită abia în 1852[83] Cu toate acestea situația mănăstirii se va agrava tot mai mult, în 1863 fiind desființată prin legea secularizării averilor mănăstirești din 13/25 decembrie și redusă la biserică de mir.

În prezent, biserica este în curs de restaurare, inclusiv pictura. Deși lucrările de renovare a Râncăciovului au fost demarate încă din 1990, când mănăstirea a fost reînființată, din păcate, din lipsa banilor, după ce s-a montat schela de consolidare provizorie a bisericii, nu s-a mai inițiat nici un demers în vederea restaurării ei.

THE ESTATES OF RÂNCĂCIOV MONASTERY FROM ARGEȘ COUNTY

Abstract

Placed in a village from Argeș County named Călinești, the church of the Râncăciov Monastery is the only building from the monastic pile has survived over the centuries.

This church was certificated for the first time on the 19th of July 1498 during the reign of Radu the Great, but it was built during the rule of Vlad the Monk.

The archaeological researches proved the existence of three phases in which the Râncăciov monastery was built. The first one was represented by a church built under the reign of Vlad the Monk, the second one was founded by a nobleman named Arsenie Șoimul between 1647-1648, and the third one which can be seen also today was built in 1848, during the Superior David Râncăcioveanul with the help of hospodar Gheorghe Bibescu and the metropolitan Neofit. The monastery estates and vineyards used to bring an important income.

Unfortunately, today, because of the numerous earthquakes from 1977, 1986 and 1990, the monastery is in an advanced state of degradation.

---

[82] ANIC, *Fond MȚR*, CCCXXVI/5.

[83] C. I. Popescu, *art. cit.*, p. 16.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

ECOUL EUROPEAN AL MORȚII LUI MIHAI VITEAZUL

CONSTANTIN ŞERBAN[*]

În vara anului 1601, la 9/19 august, acum 400 de ani, Mihai Viteazul, care la vârsta de 35 de ani (în 1593), dobândise tronul Țării Româneşti, cădea răpus mişeleşte, din ordinul generalului imperial George Basta pe câmpia de la Turda, când în numai opt ani de domnie, se acoperise de glorie prin faptele sale de vitejie, săvârşite în cadrul alianței antiotomane, cunoscută sub numele de *Liga creştină*[1], în speranța că pe această cale va redobândi neatârnarea celor trei țări româneşti: Țara Românească, Transilvania şi Moldova.

În acea vreme, întreaga creştinătate europeană, de la Oceanul Atlantic la Marea Mediterană şi Marea Baltică, salutase cu bucurie victoriile sale, obținute în 1594 la Oraşul de Floci de la gura Ialomiței, în 1595 la Hârşova, Silistra, Putineiu, Şerpăteşti, Brăila, Rusciuk, Călugăreni, Târgovişte şi Giurgiu, 1596 şi 1598 în părțile sudice ale Dunării şi chiar dincolo de fluviu în Imperiul otoman, de la Vidin şi Cladova până la Sofia şi versantul de nord al munților Balcani[2]. Drept urmare, Mihai Viteazul, ca domn al Țării Româneşti, era considerat în acea vreme în toată Europa creştină răsăriteană, cel mai mare om al secolului[3] sau, faptele sale, stârnind „admirația lumii întregi şi în special în rândul lumii elenice"[4], pe de o parte iar pe de alta spaima şi groaza în rândul lumii islamice, întinsă atunci pe trei continente. De altfel pierderile suferite de oştile otomane au fost considerate de cronicarul turc Selakzade (1575-1658), drept inegalabile în comparație cu cele din perioada anterioară. „El (adică Mihai Viteazul n.n.) afirma acesta, a pricinuit atâta pagubă musulmanilor încât aşa ceva nu s-a mai văzut în nici un secol“[5]. În fine, au urmat apoi victoriile din anii 1599 şi 1600, obţinute contra aliaţilor Înaltei Porţi, Andrei Bathory, principele Transilvaniei şi Ieremia Movilă, domnul Moldovei, în urma cărora, după mărturia istoricului Ion Lupaş „Mihai atinsese culmea gloriei sale ostăşeşti şi a puterii politice. Stăpânea acum – continua acesta – trei ţări cu populaţie românească de baştină“[6] Prin aceasta numitul domn pusese prima piatră de temelie a statului naţional român creat mai târziu în epoca modernă.

---

[*] Bucureşti

[1] Ion Sârbu, *Domnii romani şi plănuita Ligă creştină în 1593-1594*, în vol.: „Prinos lui D.A. Sturdza în împlinirea celor şaptezeci de ani", Bucureşti, 1903, p. 408-409; Petre P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 35-40; Al. Radna, *Pro Republica christiana. Die Walachei im „langen" Turkenkrieg der katolischen Universalmachte 1593-1600*, München 1964, p. 77-90; Constantin Şerban, *Raporturile lui Mihai Viteazul cu Malaspina di San Severo*, în „Revista de istorie", 4/1975, p. 541-542; Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, Bucureşti, 1986, vol. 5, p. 305 şi urm.; Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, Bucureşti, 1996, p. 91.

[2] Petre P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 110-127, 145-160, 181-186; Carol Göllner, *Faima lui Mihai Viteazul în apus, Broşuri contemporane*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj", VIII, 1919-1942, p. 123-296; Constantin Velichi, *Pahodite na Mihai Viteazul na jug ot Dunav (Campania lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre)*, în „Istoriceski".

[3] Mihail Kogălniceanu, *Opere, Scrieri istorice*, ed. critică, introducere şi note de Andrei Oțetea, Bucureşti, 1946, p. 255-256.

[4] Demostene Russo, *Studii istorice greco-romane. Opere postume*, publicate sub îngrijirea lui Constantin C. Giurescu, de Ariadna Camariano şi Nestor Camariano, Bucureşti, 1939, vol. I, p. 103-109.

În anul 1601, Mihai Viteazul, aflat la apogeul ascensiunii sale politice şi militare şi-a continuat succesele sale, când în fruntea armatei căreia i se alăturase şi o armată imperială germană, condusă de generalul George Basta, a obţinut o nouă victorie strălucitoare, contra lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei şi acesta aliat al otomanilor, cea de la Gurăslău (3/13 august) reuşind de data aceasta să scoată pentru a doua oară Transilvania de sub suzeranitatea Înaltei Porţi. Şi pentru faptul că, după această victorie, îşi exprimase în mod făţiş, hotărârea de a guverna de *unul singur* acest principat, fără protecţia împăratului Rudolf al II-lea, el a devenit dintr-un aliat de nădejde, un aliat cât se poate de incomod în tabăra creştină şi mai ales pentru imperialii ale căror interese erau reprezentate în această parte a Europei de generalul George Basta. Ceea ce a urmat, în săptămânile următoare, se ştie. Printr-un adevărat complot, organizat de generalul George Basta şi colaboratorii săi, marele erou de la Călugăreni a fost ucis mişeleşte în dimineaţa zilei de 9/19 august 1601, în chiar tabăra sa de pe câmpia de la Turda.

La vremea respectivă, vestea morţii lui Mihai Viteazul ale cerui fapte de vitejie deveniseră de notorietate europeană, s-a răspândit relativ foarte repede în principalele state de pe continentul nostru, provocând o puternică consternare în rândul unor monarhi şi înalte personalităţi politice europene cu care domnul român întreţinea o bogată corespondenţă cu caracter politic[7] Astfel de la Turda, vestea morţii sale s-a transmis la Cluj a doua zi, apoi în Slovacia la Kosice după cinci zile, la Viena şi Praga la 29 august, la Roma la 1 septembrie, la Graz în landul Stiria din Austria, la 10 septembrie, la Istambul la 12 septembrie, la Veneţia în Republica dogilor la 15 septembrie[8]

Dar moartea lui Mihai Viteazul s-a răspândit şi în împrejurări oarecum stranii şi într-un moment când nimeni din cei ce-l cunoşteau sau auziseră de succesele sale militare şi politice de până atunci nu se aşteptau la un sfârşit atât de tragic pentru acest erou, care în Transilvania era considerat drept un adevărat „Hanibal valah“, de către contemporanii săi[9]. Din aceste motive de la început au circulat numeroase versiuni privind acest eveniment tragic pe cât de fanteziste pe atât de contradictorii. Astfel unii din contemporani au aflat vestea că domnul român ar fi fost ucis de nişte soldaţi mercenari, care se simţiseră jigniţi de acesta în anumite împrejurări, alţii că marele comandant de oşti ar fi fost spânzurat sau împuşcat de unii din duşmanii săi pe când dormea în cortul din tabăra sa[10]. Apoi vestea uciderii sale a mai fost însoţită de zvonul potrivit căruia în cortul său ar fi fost găsite scrisori, din care reieşea că ar fi întreţinut legături tainice cu unele paşale otomane, de exemplu cu cel de Timişoara, şi chiar cu Sigismund Bathory, care-i promiseseră ajutor militar pentru a-i scoate pe imperiali din Transilvania. Aceste scrisori nu au fost arătate niciodată de ucigaşi iar cercetările ulterioare ale istoricilor au demonstrat că acestea aveau un caracter apocrif[11]. În consecinţă, atunci, Mihai Viteazul calificat de generalul George Basta drept un trădător a fost executat din porunca acestuia în numele împăratului Rudolf al II-lea. De altfel această versiune, a fost transmisă printr-o scrisoare a lui George Basta expediată la Praga la Curtea Imperială, prin care acesta motiva măsura luată ca fiind singura soluţie pentru a feri Imperiul german de noi primejdii din partea domnului român[12]

---

[5] Mihail Guboglu, *Cronici turceşti privind ţările române. Extrase*, vol. II *secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1974, p. 158.

[6] Ion Lupaş, *Istoria românilor*, Bucureşti, 1937, p. 156.

[7] Constantin Şerban, *Contribuţii la repertoriul corespondenţei politice şi diplomatice a lui Mihai Viteazul*, în vol. Mihai Viteazul, culegere de studii, ed. Coord. Paul Cernovodeanu şi C. Rezachivici, Bucureşti, 1975, p. 259-271.

[8] Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, Bucureşti, 1940, p. 200; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VI, *Acte şi scrisori (1600-1601)*, Bucureşti, 1933, p. 457-458.

[9] Ion Lupaş, *op. cit.*, p. 149.

În ceea ce priveşte atitudinea luată de împăratul Rudolf al II-lea la aflarea acestei veşti, acesta nici nu a aprobat hotărârea luată de generalul George Basta de a-l suprima pe domnul român acuzat de trădare dar nici nu a condamnat acest asasinat, ceea ce înseamnă că a aprobat în mod tacit felul cum s-a procedat pentru scoaterea lui Mihai Viteazul de pe scena istoriei[13] Şi totuşi unele documente de epocă atestă faptul că Rudolf al II-lea nu a fost împăcat în cugetul său, la început, în legătură cu dispariţia în mod tragic a fostului său aliat. Drept urmare, ulterior, acesta a ordonat o anchetă a acestui caz, încredinţată stegarului Vincenzo Zucconi. Astfel într-o scrisoare din Praga din 19 noiembrie 1601, se menţionează faptul că numitul stegar ar fi prezentat înaltului monarh justificarea morţii valahului (adică a lui Mihai Viteazul n. n.) şi că acesta şi miniştrii săi „s-ar fi declarat mulţumiţi pe deplin“ de concluziile acestei investigaţii[14]

În anii ce au urmat în secolul al XVII-lea, unii cronicari străini contemporani cu acest eveniment tragic, pe baza unor investigaţii efectuate pentru documentarea operelor lor istorice, au reuşit să scoată în bună parte la iveală, cauzele uciderii mişeleşte a lui Mihai Viteazul pe câmpia de la Turda din ordinul generalului George Basta. Astfel istoricul englez Richard Knolls (1550-1610) în vârstă de 51 de ani în 1601, care a scris prima lucrare consacrată istoriei turcilor apărută la Londra în 1603 cu titlul *The generall historie of the Turkes*, afirma în opera sa că agravarea relaţiilor dintre Mihai Viteazul şi George Basta s-a adâncit după bătălia de la Guraslău, când domnul român i-a declarat generalului imperial că nu mai recunoaşte suzeranitatea imperială şi că Transilvania, pe care o luase în stăpânire prin luptă de două ori va face, ceea ce crede mai bine fără încuviinţarea lui sau a împăratului. De asemenea, George Basta ar fi informat atunci pe colaboratorii săi că domnul român ar avea înţelegeri secrete cu Înalta Poartă, cu ajutorul căreia urmărea să-i alunge pe imperiali din Transilvania, păstrând pentru sine acest principat în calitate de tributar al sultanului. Drept urmare, arăta în continuare istoricul englez, George Basta după ce s-a sfătuit cu colaboratorii săi a hotărât să-l suprime pe domnul român, ceea ce s-a şi întâmplat la 9/19 august 1601. În final, istoricul englez încheia acest capitol consacrat lui Mihai Viteazul prin cuvintele „O moarte nedemnă, pentru un căpitan atât de valoros“ cauzată de „ambiţia care frământa spiritele mari, care l-au dus atât de sus pe aripile dorinţei, fără, măsură, dincolo de obligaţia de loialitate şi raţiune“[15].

---

[10] Ludovic Demeny şi Paul Cernovodeanu, *Relaţiile politice ale Angliei cu Moldova, Ţara Românească şi Transilvania sec. XVI-XVII*, Bucureşti, 1974, p. 42.

[11] Nicolae Iorga, *Exista o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?*, Bucureşti, 1929; Andrei Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 284-285; Al. Matei, *Cele două scrisori apocrife ale lui Mihai Viteazul, din mai 1601*, în „Revista arhivelor“, s. n., 3/1976, p. 256-266.

[12] Andrei Veress, *Basta Gyorgy. Epistolae et acta generalis*, vol. IV partea 1 p. 266-267, 278-279.

[13] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. 2 *Cronicari şi istorici străini sec. XVI-XVIII*, Bucureşti, 1983, p. 39, de exemplu cronicarul Nicolae Istvanffi afirma în opera sa *Historiarum de rebus Ungaricus*, liber XXXIV (Köln, 1622), că după ce s-a primit la curtea imperială ştirea morţii lui Mihai Viteazul de la generalul George Basta „la aceasta însă împăratul lungind aşteptarea lui Basta peste măsură răspunde într-un chip echivoc încât nici nu fu lăudată crima şi pentru că nu putea fi prezentată ca neîmplinită, nici să nu pară că dezaprobă, socoti că trebuie să o treacă pentru moment sub cea mai adâncă tăcere“.

[14] Andrei Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 473-474.

Un alt cronicar, de origine francez, Jacques Augustin de Thou (1553-1617) în vârstă de 48 de ani în 1601, care a scris o istorie a timpului său pentru anii 1546-1607, cu titlul *Historiarum sui temporis*, susţinea că obiectul disputei dintre George Basta şi Mihai Viteazul era faptul că cel de-al doilea declarase primului că „nu mai voia să recunoască pe nimeni mai mare deasupra sa“. În continuare, după ce arată pe scurt cum a fost pregătit şi executat asasinatul din câmpia de la Turda cu ajutorul unei adevărate armate de mercenari, istoricul francez încheia astfel: „Mihai era atunci în vârstă de 43 de ani, bărbat strălucit şi în norociri şi în nenorociri, după chiar judecata inamicilor săi“[16].

Ecoul european al morţii lui Mihai Viteazul mai este reflectat şi într-o broşură tipărită la Paris în toamna anului 1601, luna septembrie purtând titlul *Discours de la mort de Michel voyvoda de Valachie, après la victoire obtenu par luy et Georges Basta, contre Sigismond Bathory* apărută la Paris în 1601 în tipografia lui Denys Duval. Acest izvor istoric narativ a intrat în circuitul ştiinţific românesc în urmă cu aproape şapte decenii, datorită istoricului Andrei Veress (1868-1953) care a inclus-o în monumentala culegere de documente cu titlul *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VI. *Acte şi scrisori (1600-1601)*, Bucureşti, 1933[17].

De la început considerăm că este surprinzătoare ignorarea acestui izvor istoric narativ de către istoricii care s-au preocupat în cercetările lor din perioada interbelică şi după aceia până în zilele noastre de istoria vieţii lui Mihai Viteazul, fie în sinteza privind istoria românilor, precum Nicolae Iorga[18], Constantin C. Giurescu[19], Ştefan Pascu[20], Ion Ionaşcu[21], Mihail Berza[22], Eugen Stănescu[23], ş.a.[24], fie în lucrări speciale cu caracter monografic precum: Nicolae Iorga[25], Petre P. Panaitescu[26], ş.a.[27], deşi această colecţie de documente s-a aflat la îndemâna oricui interesat de această problemă cu caracter istoric din anii 1929-1933[28]. Apoi facem precizarea că acest izvor istoric narativ numit *Relatare* (*Discours*), a fost redactat iniţial în limba italiană de nobilul Morando Fossati, originar din Milano, aflat în tabăra imperialilor de pe câmpia de la Turda, martor ocular la uciderea lui Mihai Viteazul. Acesta, în drum spre Viena a trecut prin Kosice la sfârşitul lunii august 1601, unde s-a întâlnit cu Fernando Gonzaga, căpitan general imperial căruia, atunci, i-a înmânat o copie după o *Relatare italiană*[29] Ulterior, după ce aceasta a fost tipărită la Praga a fost expediată la Paris, unde avea să apară în traducere franceză în tipografia unui oarecare Denis Duval[30] Datorită importanţei conţinutului său *Relatarea italiană* a fost tradusă şi în limba spaniolă la ambasada regatului Spaniei din Praga şi expediată la Madrid regelui Filip al III-lea (1598-1620)[31]. Din aceste motive textul spaniol al *Relatării* privind moartea lui Mihai Viteazul se află azi în fondurile Arhivelor generale spaniole din Simancas (fondul Germania, dosar 707, f. 52)[32], unde se află de altfel şi alte documente privind istoria românilor din secolele XVI-XVIII, provenite din arhiva lui Don Guillen de San Clemente ambasadorul spaniol la Praga pe lângă curtea imperială a lui Rudolf al II-lea[33]

---

[15] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, *op. cit.*, p. 102; Paul Cernovodeanu, *Epopeea lui Mihai Viteazul într-o operă istorică engleză a vremii sale*, în vol.: *Mihai Viteazul. Culegere de studii op. cit.* p. 207.

[16] ***, *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, *op. cit.* p. 135.

[17] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Romămneşti*, *op. cit.*, vol. VI, p. 460-463.

[18] Nicolae Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanite orientale* vol. V, *Epoques des Braves*, Bucureşti, 1940, p. 445 (vezi şi nota 1).

[19] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol, III, partea 1, Bucureşti 1937, p. 275-279.

[20] Miron Constantinescu, Constantin Daicovici şi Ştefan Pascu, *Istoria României Compendiu*, Bucureşti, 1970, p. 201.

[21] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu şi Constantin Cihodaru, *Istoria medie a României*, Bucureşti, 1966, p. 367.

[22] ***, *Istoria poporului român*, sub redacţia lui Andrei Oţetea, Bucureşti, 1970, p. 160-161.

[23] *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p. 1001-1004.

Relatarea franceză apărută la Paris[34], şi răspândită în mai multe state europene (Spania, Italia, Germania), un exemplar aflându-se la Roma în fondul bibliotecii Corsini, cuprinde ştiri potrivit cărora generalul George Basta, fără a fi menţionat şi Mihai Viteazul, a învins armata lui Sigismund Bathory la Guraslău, după care apoi a supus Transilvania în numele „Majestăţii sale imperiale“, împreună cu oraşele şi târgurile acestei ţări. La început, se relatează mai departe, generalul imperial şi-ar fi arătat bunăvoinţa faţă de valah (adică faţă de Mihai Viteazul n.n.) aşa cum făgăduise deseori şi l-ar fi îndemnat să se pregătească întru aceasta şi să fie încrezător în spusele lui (adică ale lui George Basta n.n.) în legătură cu guvernarea Transilvaniei. Dar „valahul“ (adică Mihai Viteazul n.n.) lăsând să se creadă că prea puţin îl frământă acest gând, iar fi răspuns cu viclenie (frauduleusement) că nu era timp atunci să se gândească

---

[24] Kurt W. Treptow, *a History of Romania*, Iaşi, 1996, ed. 2, p. 151.

[25] Nicolae Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1935, vol. 2.

[26] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 248 nota 2, autorul aminteşte numai existenţa acestei broşuri.

[27] Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Craiova, 1976, autorul include la ilustraţii facsimilul coperta broşurii *Relatarea franceză privind moartea lui Mihai Viteazul*, dar în noua ediţie din 1994 a scos toată ilustraţia.

[28] Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Romămneşti*, Bucureşti, 1929-1933, 11 volume.

[29] Idem, vol, VI, p. 442.

[30] *Ibidem*, p. 443.

[31] Alexandru Ciorănescu, *op. cit.*, p. 199-200; Andrei Veress, *op. cit.*, vol, VI, p. 483 nota 1.

[32] *Ibidem.*

[33] Arhivele din Simancas sunt depozitate într-un castel construit în epoca modernă aflat la 10 km distanţă de Valadolid, fondurile sale de documente aparţin Secretariatului de stat Simancas şi sunt grupate în 68 de serii. Ele cuprind corespondenţa diplomatică a regatului Spaniei cu numeroase state Europene precum: Portugalia, Franţa, Anglia, Sfântul Scaun, Olanda, Suedia, Danemarca, Saxonia, Imperiul German, Polonia, Prusia, Rusia, Elveţia etc.

[34] Textul în limba franceză publicat de Andrei Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 460-463, facsimil al copertei broşurii, p. 461; şi în vol.: *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, *op. cit.*, vol. IV *Relatări şi presa*, Bucureşti, 1986, p. 378-379.

la aşa ceva. De altminteri – se continua în *Relatarea franceză* – în cugetul său rău (adică al lui Mihai Viteazul n.n.), nu pătrunsese credinţa şi supunerea ce le datora şi le jurase Majestăţii Sale (adică lui Rudolf al II-lea, n.n.). Mai departe, se arată în document, că Mihai Viteazul, după ce s-ar fi arătat la început cu supunere faţă de împărat, în timpul bătăliei duse contra transilvănenilor (la Guruslău n.n.), ulterior s-ar fi lăsat purtat doar de ură şi răzbunare faţă de transilvăneni, în felurite chipuri săvârşind chiar crime împotriva acelora rămaşi credincioşi împăratului (adică lui Rudolf al II-lea, n.n.), de exemplu a poruncit să fie ucis comisarul imperial Gaspar Kornis deşi se ştie că moartea acestuia a fost provocată din ordinul lui Sigismund Bathory, n.n.).

Tot în această *Relatare franceză*, Mihai Viteazul mai este acuzat de autor că ar fi săvârşit multe samavolnicii contra localnicilor, că ar fi adunat în tabăra sa, oameni care erau duşmanii imperialilor, că fără ştirea lui George Basta ar fi capturat 10 tunuri de la cetatea Şimleul Silvaniei, alăturându-le celor şase pe care le avea de mai înainte, că s-ar fi învoit cu duşmanii trădând pe împărat. Drept urmare, – se continua în *Relatarea franceză* – generalul George Basta a început să-i urmărească îndeaproape domnului român toate mişcările prin oamenii săi credincioşi şi chiar să-i intercepteze corespondenţa ce purta cu duşmanii împăratului. Din aceste scrisori ar fi rezultat că Mihai Viteazul negocia în particular cu paşa de la Timişoara şi cu Sigismund Bathory spre a „trăda“ cauza cea dreaptă a Majestăţii Sale Imperiale şi a-şi pune armata sa în slujba duşmanului acestuia. În fine pentru a preîntâmpina unele primejdii din partea lui Mihai Viteazul generalul imperial George Basta, ar fi convocat de îndată Consiliul militar al armatei sale şi la un gând cu acesta a hotărât ca Mihai Viteazul să fie adus în faţa acestui for militar, pentru a se arăta vinovăţia şi apoi să fie trimis la judecata Majestăţii Sale imperiale.

Drept urmare – se continua în respectiva *Relatarea franceză* – Mihai Viteazul nu numai că n-a vrut să se prezinte în faţa Consiliul militar al armatei generalul imperial dar s-ar fi pregătit să plece la Făgăraş pentru a-şi salva familia reţinută cu forţa în acel loc de duşmanii lui. Auzind toate acestea generalul George Basta l-a trimis pe colonelul Pezzen cu regimentul său şi cu o companie de valoni să-l încercuiască şi să-l împiedice pe numitul valah (adică pe Mihai Viteazul n.n.) să-şi părăsească tabăra, iar dacă va afla împotrivire din partea acestuia „ştia ce are de făcut“, cu alte cuvinte să se folosească chiar forţa armată.

Urmează apoi descrierea uciderii mişeleşte a lui Mihai Viteazul în sensul că numitul colonel ducându-se în tabăra românească a înconjurat cu oamenii săi cortul „valahului“ (adică al lui Mihai Viteazul n.n.) şi l-a anunţat pe acesta că îl face prizonier al Majestăţii Sale Imperiale. La această veste, numitul valah a pus de îndată mâna pe sabie pentru a se împotrivi. Atunci un căpitan valon i-ar fi dat o lovitură cu halebarda în pântece şi valahul, căzut la pământ fiind grav rănit, fu de îndată copleşit de ceilalţi ostaşi mercenari, care îi tăiară capul, fără ca cineva din cei de faţă să se împotrivească, afirmaţie care nu corespunde adevărului, în sensul că în ajutorul lui Mihai Viteazul, la chemarea acestuia au sărit mai mulţi ostaşi în frunte cu banul Mihalcea consilierul domnului care au plătit cu viaţa fapta lor.

În fine, se mai adaugă –în *Relatarea franceză* – că răvăşindu-se cortul lui Mihai Viteazul, s-ar fi găsit acolo câteva scrisori care dovedeau trădarea de care se face vinovat acesta faţă de împărat, precum şi mai multe scrisori de ale lui George Basta interceptate de domnul român. Ulterior generalul George Basta s-a grăbit să expedieze scrisori lui Rudolf al II-lea, printr-un curier pentru a-i da de știre monarhului său, despre cele întâmplate pe câmpia de la Turda, justificând totodată hotărârea luată într-o situație extremă pentru Imperiu, dar acest curier nu s-ar mai fi întors după 15 zile. Din acest motiv ar fi fost expediat la Praga la Curtea Imperială cu aceiași știre un alt curier, de data aceasta curierul fiind chiar italianul din Milano Morando Fossato un apropiat al colonelului Pezzen, cel care redactase acea *Relatare italiană*, ulterior tradusă și în limba franceză, care de fapt cuprinde versiunea generalului George Basta. Citită cu atenție această versiune rezultă că prețul uciderii lui Mihai Viteazul a fost luarea în stăpânire a Transilvaniei de către imperiali până în 1604[35]

L' ECHO EUROPÉEN DE LA MORT DE MICHEL LE BRAVE

Résumé

A la fin du XVI-è siècle, Michel le Brave, prince de Valachie (1593-1601), ayant réussi à remporter une série de brillantes victoires sur les turcs et leurs alliés, pour reconquérir l' indépendance des Pays roumains (la Valachie, la Moldavie et la Transylvanie), ceux-ci est devenu, ce temps là, une personnalité politique set militaire de notoriété européenne. C' est pourquoi, la nouvelle dd sa meurtre en Transylvanie sur la plaine de Turda, le 9/19 août 1601-il y a quatre cents années-à la suite d' un complot organisé par le général impérial, George Basta a étonné et affligé aussi de nombreux monarques et hautes personnalités politiques du notre continent.

Pour présenter le vrai areal géographique de l' écho de la mort de Michel le Brave, ce temps là, l' auteur a établi d' abord comment la nouvelle de ce triste événement fut connu dans les principales capitales européennes par la correspondance politique et diplomatique aussi et puis à l' aide de quelques brochures contenant de détails sur cet évènement tout à fait tragique, une place importante occupent le *Discours de la mort de Michel voïvode après la victoire obtenu sar luy et Georges Basta, contre Sigismond Battori*, imprimé d' abord en italien à Prague et redigé par un gentilhomme de Milan nommé Morando Fossati et plus tard en traduction franc aise à Paris dans la typographie de Denis Duval, qui contient beaucoup de détails peu connu jusqu' aujourd' hui, l' auteur accordant une grande importance à ce document, pour la première fois, si précieux pour l' historiographie roumaine.

---

[35] M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Projets d'organisation de la Transylvanie sous la domination des Habsbourg (1602-1604)*, în „Revue Roumaine d'Histoire", 2/1972, p. 251-264.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

EVOLUŢIE ŞI INVOLUŢIE ÎN ISTORIA MARILOR ORAŞE ARGEŞENE DIN SECOLUL AL XVII-LEA

RADU ŞTEFAN VERGATTI*

Referindu-ne la subiectul discutat în cazul de faţă, involuntar, ne-am amintit cuvintele lui Voltaire: „*...domnilor, dacă vreţi să staţi de vorbă cu mine, mai întâi, definiţi-vă noţiunile*"[1] Spusele adresate de sagacele şi ironicul părinte al iluminismului francez unor pretinşi confraţi, ne impun să începem prin lămurirea termenilor din titlu.

Prin zona Argeş nu înţelegem – stricto sensum – exclusiv ţinutul istoric. Dorim să lărgim zona şi să o aducem la limitele actuale, adică la judeţul Argeş, care include în el şi ţinutul istoric Muscel[2]. Termenul de „mari oraşe" include aşezările urbane cu acest caracter pentru locuitorii Ţării Româneşti şi pentru contemporanii lor din secolul al XVII-lea. În fine, când ne-am propus să discutăm secolul al XVII-lea, nu am înţeles o delimitare absolut matematică, adică între anii 1601-1700. Am integrat acest veac între două momente semnificative pentru evoluţia istorică, unitară, a populaţiei Ţării Româneşti: asasinarea lui Mihai vodă Viteazul şi instaurarea domniilor fanariote, adică între anii 1601-1716. Ne-am oprit asupra acestui veac, deoarece de atunci au rămas suficiente informaţii pentru a putea sintetiza elementele evoluţiei dar şi involuţiei oraşelor argeşene.

În secolul al XVII-lea, aşa cum rezultă din harta alcătuită de stolnicul Constantin Cantacuzino, publicată la Padova în anul 1700, pe teritoriul Ţării Româneşti erau 23 oraşe[3]. În ţinutul Argeş se găseau trei mari aşezări urbane: Piteşti, Câmpulung şi Curtea de Argeş. Ele erau considerate astfel de marele boier cantacuzin şi de cei care-l înconjurau: oameni obişnuiţi, boierii şi domnii Ţării Româneşti. În acest sens, stau mărturie, în primul rând, actele domneşti[4] şi cronicile Ţării Româneşti[5], unde, când s-a socotit necesar, a fost însoţit numele aşezărilor amintite de calificativul de oraş. În actele administrative ale domniei au fost desemnaţi dregători pentru conducerea treburilor urbei, cu rang corespunzător pentru nivelul fiecărui oraş. Astfel, pentru Câmpulung au fost numiţi judeţi şi pârgari[6], pentru Piteşti – epistaţi[7], iar pentru Curtea de Argeş, cu rol în continuă scădere, s-a menţinut numirea unor vătafi de târg[8].

---

* Universitatea „Valahia" Târgovişte

[1] Voltaire, *Dictionnaire philosophique*, în *Oeuvres complètes*, vol. 20, Paris, 1879, p. 149.

[2] Pentru discutarea numelui de Muscel şi întinderea acestui judeţ istoric, v. *Hartele Judeţelor cu Plăşile, comunele, Satele şi Cătunele Viitoare*, Bucureşti, 1903; *Enciclopedia României*, vol. II, ed. I, Bucureşti, 1938, p. 290-297; Nicolae Iorga, *Revelaţii toponimicea pentru istoria neştiută a românilor*, Bucureşti, 1941, passim; Nicolae A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic român*, Bucureşti, 1962, passim; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, passim .

[3] Harta alcătuită de stolnic are pe ea marcate 23 oraşe, 526 sate şi 73 mari mănăstiri. Documentul cartografic, de mari dimensiuni (132 x 64 cm.), splendid colorată, se păstrează la British Museum (London). Pentru descrierea şi discutarea hărţii, v. Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, p. 194-196.

[4] Cf. *Documente privind istoria României. B. Ţara Românească, veacul XVII*, vol. I-IV, Bucureşti, 1952-1954, passim.

În vremea domniei lui Şerban Cantacuzino (1678-1688) nu a fost acceptată şi confirmată numirea judelui Andreas, ales de locuitorii oraşului Câmpulung[9] S-ar părea că el nu a fost recunoscut, deşi fusese ales, deoarece era sas de origine. Atitudinea domniei este ciudată, mai ales că sasul Andreas deţinuse această demnitate şi în trecut[10] Se ştia bine că locuitorii oraşului Câmpulung nu erau uşor de supus. Ca atare, în acea situaţie domnul, şi-a asumat riscuri, mai ales că era în dispută cu o comunitate urbană de la frontiera ţării. Câmpulungenii şi-au dovedit mai târziu dârzenia şi conservatorismul, căci au fost singurii orăşeni din Valahia care au reuşit să menţină, până la începutul secolului al XIX-lea, instituţia judeţului şi a pârgarilor[11]

Călătorii străini au apreciat aşezările discutate, în acelaşi mod ca şi autorii actelor interne româneşti. Astfel, despre Piteşti, considerat oraş în plin progres, a scris Pietro Deodato Bakšić, episcop catolic care l-a vizitat în mai multe rânduri[12], Paul de Alep, care chiar a stat în oraş[13], generalul imperial Federigo Veterani[14], Antonio Maria del Chiaro[15] etc. Aproape toţi au apreciat aşezarea ca fiind un oraş[16] bogat în produse agricole, în special în cele viticole[17], în măcelării[18] şi în diverse bunuri aduse de negustori pentru marele târg anual din perioada sărbătorii Sf. Ilie[19] Comerţul care se făcea acolo se datora şi drumurilor moderne, orientate cel puţin în patru direcţii importante, cu centre urbane în plină dezvoltare: spre Bucureşti, spre Braşov prin Câmpulung, spre Craiova, spre Dunăre[20]. S-ar putea ca în acest ultim aspect –

---

[5] Cf. *Istoria Ţării Româneşti de la octomvrie 1688 până la martie 1717*, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1959, passim; *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, passim; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1963, passim.

[6] Cf. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XI, Bucureşti, 1898, p. 315.

[7] *Ibidem*; *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 676.

[8] *Ibidem*.

[9] Cf. V A. Urechia, *op. cit.*, p. 310; *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 82.

[10] *Ibidem*.

[11] Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 676.

[12] Numele său real era Petru Bogdan Bakšić (Baksev); pentru biografia, datele vizitelor lui în ţările române şi relaţiile de călătorie, v. *Călători străini despre ţările române*, publ. de M. Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 194-270.

[13] Pentru biografia, datele vizitelor pe pământurile româneşti şi relaţiile de călătorie, v. *Călători străini...*, col. cit., vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 1-307.

[14] Pentru biografia, datele vizitelor în ţinuturile româneşti şi rapoartele sale asupra călătoriei, v. *Călători străini*......col. cit., vol. VII, Bucureşti, 1980, p. 464-478.

[15] În legătură cu viaţa secretarului domnesc, şederea lui în ţinuturile româneşti şi scrierile sale despre români, v. *Călători străini*......col. cit., vol. VIII, Bucureşti, 1983, p. 364-397.

[16] Episcopul catolic Bakšić a notat că oraşul avea 200 case de români şi aproximativ 1000 locuitori, „oameni ceva mai răsăriţi" (cf. *Călători străini...*, col. cit., vol. V, p. 208).

[17] Cf. *Călători străini*... col. cit., vol. V., p. 209; idem, vol. VI, p. 164; idem, vol. VIII, p. 374

[18] cf. *Călători străini*...col. cit., vol. VI, p. 208.

[19] Cf. *Călători străini*... col. cit. vol. VI, p. 272-276; târgul se va menţine şi în secolul al XVIII-lea ca mare punct comercial (cf. *Călători străini*....col. cit., vol. X, partea a II-a, p. 1338).

[20] Cf. Eugenia Grecianu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982, passim.

schimbarea traseelor vechilor drumuri comerciale medievale şi situarea oraşului la o întretăiere a marilor căi de negoţ moderne – să constea explicaţia, în bună măsură, a ridicării rapide a oraşului în secolul al XVII-lea.

Afirmarea oraşului s-a remarcat şi prin construirea de către locuitorii lui, potrivit lui Paul de Alep, a 10 biserici din cărămidă şi din piatră[21]. Chiar dacă cifra indicată de diaconul sirian a fost exagerată, în realitate fiind numai 4-5 biserici[22], de notat pentru starea oraşului este că meşterii au folosit materiale scumpe – piatră şi cărămidă – arătând, implicit, bogăţia aşezării. Ea a fost relevată şi în relaţia de călătorie a episcopului catolic Baksic[23], şi de căutarea unui adăpost în acest oraş de către patriarhul Macarie al III-lea Za'im, în timpul când Bucureştii erau agitaţi, în anii domniei lui Constantin Şerban Cantacuzino Cârnul (1654-1658)[24]. Credinţa că Piteştiul era în continuă ascensiune, fiind astfel socotit de contemporani, reiese evident şi din ansamblul documentelor rămase din epocă [25]

Evoluţia permanent pozitivă a Piteştiului nu se întâlneşte la celelalte două mari oraşe argeşene: Câmpulung şi Curtea de Argeş. Primul s-a bucurat de atenţia domniei ca oraş-centru economic: punct de vamă [26], loc de trecere a unor drumuri comerciale intens circulate (spre Braşov, spre Piteşti şi spre Târgovişte[27]), loc de desfăşurare a marelui târg în timpul sărbătorii Sf. Ilie[28], zonă de practicare a unor meserii tradiţionale ca morărit, măcelării, prelucrarea pietrelor[29] etc .Totodată, s-a remarcat şi ca centru spiritual-cultural[30] A fost poate situaţia care l-a determinat pe Matei Basarab voievod (1632-1654) ca, în 1634, să poruncească refacerea mănăstirii domneşti[31], mult lăudată pentru aspectul şi fortificaţiile ei de episcopul catolic itinerant Bakšić[32]. Tot atunci, acelaşi misionar înregistra că oraşul avea circa 400 case[33], numărând, foarte probabil, *„peste 2.000 români*"[34]. Alături de aceştia, vieţuiau 500 de catolici (400 adulţi, 100 copii)[35] Toţi catolicii erau saşi de origine, dar nu mai vorbeau limba lor deoarece în timp o uitaseră[36]. Curând apoi, în anul 1648, în timpul unei noi vizite, acelaşi misionar a remarcat că oraşul a sărăcit, iar comunitatea catolică, după datele oferite de registrul parohial[37], se redusese la 229 suflete[38]. El a inserat şi informaţia că orăşenii din Câmpulung, saşi de origine, s-au îndreptat către Braşov[39] Motivele involuţiei, evidente şi prin lipsa construirii unor edificii noi, cu repercusiuni şi în viaţa culturală şi spirituală, ar putea fi explicate, poate, prin orientarea celei mai mari părţi a activităţii ţării spre sud. În contextul general s-a remarcat şi în acest caz o modificare a traseelor vechilor căi de comerţ. Drumul medieval Câmpulung-Braşov a decăzut: era prea lung şi greu practicabil iarna. Ca atare, în secolul al XVII-lea, s-a mers, mai ales, pe noul drum, mai scurt, mai accesibil, pe Valea Prahovei. O altă cauză a involuţiei a fost aceea că la finele secolului, în 1689-1690, oraşul Câmpulung a fost ocupat de armatele austriace comandate de generalul Donat Heissler[40] Cronicile au redat succint jafurile la care s-au dedat trupele rămase la iernat în Ţara Românească.[41] Nu este locul să reluăm , aici, acest subiect dezbătut în mai multe rânduri[42]. Pentru noi, în cazul de faţă, interesează că ocupaţia trupelor străine[43] a determinat o accentuare a involuţiei oraşului Câmpulung. Încercările domniei – Constantin vodă Brâncoveanu şi nepotul său, Ştefan vodă Cantacuzino – nu au dat roade.[44] Ei nu au reuşit să revitalizeze oraşul, în sensul de a-l readuce la starea din primele decenii ale secolului al XVII-lea.[45] Câmpulungenii au avut puterea numai să se menţină şi să se înscrie între aşezările urbane de rangul al doilea şi al treilea din Ţara Românească [46].

---

[21] Cf. *Călători străini*...col. cit., vol. VI, p. 164.

[22] *Ibidem*.

[23] V. N. 16; în cazul de faţă, este semnificativă expresia „oameni înstăriţi", întrebuinţată de un misionar catolic.

[24] Cf. *Călători străini*....col. cit., vol. VI, p. 272-274.

[25] Cf. *Cronici brâncoveneşti*, antologie de Dan Horia Mazilu, Bucureşti, 1988, passim.

[26] Cel mai nimerit termen ar fi de târg de margine în apropiere de vamă (cf. Nicolae Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor din Ţara Românească în sec. XV-XVII*, în „Studii şi materiale de istorie medie", IV, 1960, p. 197-198; I. Comănescu, *Albeşti de Muscel – Sat de plai şi obligaţia de a păzi graniţa în cuprinsul moşiei satului*, în „Studii şi Comunicări", V, Muzeul Câmpulung Muscel, 1989, p. 37-39; Ştefan Trâmbciu, Gheorghe Pârnuţă, *Pânza „Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel* 1215-1747, Piteşti, 1995, p. 143, doc. 27.

[27] Cf. I. Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 99 şi urm.; Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 368-378.

[28] Cf.. *Călători străini*....col. cit., vol. V., p. 211, 266; idem, vol. VIII, p. 129, 374; idem, vol. X, partea I, p. 460.

[29] Cf. I. Răuţescu, *op. cit.*, passim.

[30] *Ibidem*.

[31] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 205-305; Gheorghe I. Cantacuzino, *Probleme ale cercetării vechii reşedinţe domneşti din Câmpulung*, în „Argessis", IX, Piteşti, 2000, p. 107-116 (prin rezultatele săpăturilor arheologice confirmă refacerea bisericii şi curţii domneşti în vremea domniei lui Matei Basarab voievod).

[32] Cf. *Călători străini*..., col. cit., vol. V, p. 211, 265-266.

[33] Idem, p. 211.

[34] *Ibidem*.

La rândul lui, oraşul Curtea de Argeş a mers mai rapid, evident şi sigur, pe un drum involutiv, cu toate că pe harta alcătuită de stolnic, la finele perioadei, figura între marile oraşe ale ţării[47]. Din actele vremii nu rezultă a mai fi pe acelaşi plan cu aşezările urbane de prim ordin – Bucureşti, Târgovişte, Craiova, Brăila – sau chiar cu cele de grad secundar – Câmpulung, Piteşti, Ploieşti, Caracal, Cerneţ.[48]

---

[35] Idem, p. 209.

[36] *Ibidem*.

[37] În literatura de specialitate, se afirmă ritos că în bisericile catolice din Europa orientală nu au existat şi nu s-au păstrat registrele parohiale (cf. Michael W. Flynn, *The European Demographic System, 1500-1820*, Baltimore, 1981, p. 8-10). Relaţia lui Baksic, în oarecare măsură, infirmă această aserţiune

[38] cf. *Călători străini*..., col. cit., vol. VI, p. 264; menţinerea acestei situaţii a înregistrat-o şi misionarul Giovanni-Battista del Monte Santa Maria (idem, vol. VII, p. 230); o scădere dramatică a catolicilor o înregistrează o relaţie latină anonimă despre Ţara Românească, datată ante august 1688: în Câmpulung mai erau aproximativ 10 familii de catolici (idem, p. 461).

[39] Idem, vol. V, p. 264.

[40] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, passim. Pentru comentarii a se vedea Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca*, Bucureşti, 1969, p. 68 şi urm.

[41] Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, passim.

[42] Cf. Şt. Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 70 şi urm. A se vedea şi bibliografia aferentă.

[43] Imediat după austriaci, ţara a fost invadată de armatele turceşti şi tătărăşti, venite la chemarea domnului pentru alungarea imperialilor.

[44] Cf. Ştefan Trâmbaciu, Gheorghe Pârnuţă, *op. cit.*, doc. 27, 28, 29; I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 18 şi urm.

[45] Această situaţie se vede şi din incapacitatea orăşenilor de a ridica noi monumente de arhitectură laică sau eclesiastică; este unul dintre puţinele oraşe româneşti care a păstrat nealterat planul urbanistic din timpul evului mediu.

[46] Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 986-987.

[47] Cf. Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *op. cit.*, p. 196 şi urm.

[48] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 373 şi urm.

Locuitorii din Curtea de Argeş au ajuns să fie dominaţi de lupta pentru moşie cu episcopia şi şi-au irosit forţele în lungi procese, cum a fost acela din 1648-1649.[49] Curtea episcopală şi preoţii din oraş nu au reuşit să formeze un mediu polarizator pentru orăşenii activi, în primul rând pentru meseriaşii-negustori. Aceştia din urmă nu au găsit o clientelă cu potenţial financiar între călugării, preoţii şi pelerinii care frecventau episcopia din Curtea de Argeş. Ultimii erau puţin numeroşi, iar rezidenţa lor în oraş la diverse hramuri, dura scurt timp.

În fine, drumurile comerciale care străbăteau în lung Curtea de Argeş nu se îndreptau spre centre mari, consolidate, ci spre localităţi în curs de afirmare (Piteşti), sau în stagnare (Târgovişte, Câmpulung). Negustorii nu puteau fi atraşi prea mult în Curtea de Argeş, căci nu găseau acolo obiecte meşteşugăreşti ori târguri bogate, cum erau cele de la Piteşti sau Câmpulung. Meşteşugarii nu aveau o gamă prea bogată pentru piaţă: erau pielari, olari, botuşari[50] etc. Erau meserii larg răspândite, dar produsele celor care le practicau nu au reprezentat o atracţie specială pentru negustori. Ei găseau aceste mărfuri, cu uşurinţă, la aceleaşi preţuri, sau mai ieftine, pe întreg teritoriul ţării.

Un alt motiv care a ţinut pe loc sau, chiar, a făcut să regreseze acest oraş mic, care număra în jur de 1000 locuitori, a fost şi în cazul lui ocupaţia armatelor austriece din iarna 1689-1690. Oştenii de sub comanda generalului Donat Heissler, precum şi tătarii şi turcii, care i-au urmat imediat, nu au pregetat nici un moment să jefuiască populaţia săracă a acestei foste capitale a Ţării Româneşti[51].

În pofida părerilor locuitorilor Ţării Româneşti şi a călătorilor veniţi din Balcani, elegantul şi rafinatul general imperial Federigo Veterani a scris în relaţiile sale de călătorie că două din cele trei oraşe argeşene, discutate aici, Piteşti şi Câmpulung, erau numai nişte sate mari[52]. El a precizat că acesta era punctul său de vedere. A arătat că locuitorii le socoteau oraşe însemnate pentru ei[53] Practic, atunci, el a exprimat o opinie a unui om venit din lumea occidentală, pus în faţa realităţilor Europei de sud-est.

Se poate conchide că în lungul secolului al XVII-lea oraşul Piteşti a evoluat continuu, mergând pe linia de afirmare, în viitor, între marile aşezări urbane româneşti. Înclinăm spre a susţine că, deşi originile oraşului sunt mai vechi – începuturile secolului al XVI-lea – afirmarea şi ridicarea lui datează din secolul al XVII-lea. Celelalte două oraşe argeşene – Câmpulung şi Curtea de Argeş – au stagnat mult timp, sau chiar au involuat, secolul al XVII-lea fiind evident pentru această situaţie. Târziu, abia în secolul trecut, secolul al XX-lea, profitând de pe urma celui de-al treilea ciclu al revoluţiei urbane, s-a început o nouă evoluţie a lor.

---

[49] Cf. *Istoria României*, vol. III, ed. cit., p. 70 şi urm.

[50] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 192-204.

[51] Cf. Ştefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 30 şi urm.

[52] Cf. *Călători străini…*, col. cit., vol. VII, p. 477.

[53] *Ibidem* („…această câmpie se întinde cale de patru zile până la Piteşti, localitate care, deşi este socotită ca un oraş, poate fi luată drept un sat; …şi de asemenea Câmpulung, pe care îl socotesc ei ca unul dintre cele mai frumoase ale lor, nu poate trece decât drept un sat mare…").

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

NOI ASPECTE REFERITOARE LA „ZBORUL DE LA SFÂNTUL ILIE“ DIN CÂMPULUNG – MUSCEL (SEC. XVII-XVIII)

CLAUDIU NEAGOE[*]

Evoluţia oraşului Câmpulung, de-a lungul Evului Mediu, a fost strâns legată de apartenenţa sa la un important drum comercial european, *drumul unguresc*[1] Importanţa economică[2] şi comercială[3] a acestui oraş de la graniţa Ţării Româneşti cu Transilvania, dar mai ales existenţa acelui „zbor“ sau târg anual, cu caracter regional[4], aveau să explice atenţia deosebită acordată Câmpulungului, de-a lungul secolelor, de către domnii Ţării Româneşti[5].

---

[*] Universitatea din Piteşti

[1] Despre traseul „drumului unguresc“ şi importanţa sa vezi: Radu Manolescu, *Unitatea economică a Ţărilor Române în evul mediu, secolele XIV-XVI*, în vol. *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, p. 137; Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1974, p. 150-151; P. P. Panaitescu, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în Evul Mediu*, în *Interpretări româneşti*, Bucureşti, 1994, p. 84.

[2] Ca urmare a dezvoltării vieţii urbane şi meşteşugăreşti începând cu secolele XIV-XV (cf. I. Hurdubeţiu, Fl. Mârţu, *Câmpulung-Muscel medieval*, în „SAI“, XI, 1968, p. 28-29) şi continuând cu secolele XVI-XVII (vezi Sebastian Tudor, *Dezvoltarea meşteşugurilor din zona Muscelului în Evul Mediu, sec. XIV-XVIII*, „Studii şi comunicări“, III, Câmpulung Muscel, 1984, p. 49-54).

[3] Aşa cum reiese din documentele de cancelarie de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea: vezi Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. I, *(1215-1699)*, Bucureşti, 1999, p. 113-114.

[4] Comerţul câmpulungean s-ar încadra în categoria „comerţului la distanţă medie“, un comerţ regional şi inter-regional, cu produse de larg consum (vezi despre acest tip de comerţ în: Bogdan Murgescu, *Istorie românescă- istorie universală, 600-1800*, ed. revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1999, p. 43-44) el putând fi comparat, dar numai într-o oarecare măsură, cu cel de la *târgurile din Champagne*, unde se întâlneau negustorii occidentali, atât cei din nord cât şi cei din sud (Fernand Braudel, *Timpul lumii*, vol. I, Bucureşti, 1989, p. 135). Multă vreme s-a considerat că târgul de la Câmpulung a avut un caracter internaţional (cf. Flaminiu Mârţu, *Bâlciul, târg internaţional*, în *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 37; idem, *Gândirea orăşenească din Câmpulungul Muscel medieval în contextul contactelor cu civilizaţiile Apusului şi Răsăritului*, în „Studii şi comunicări“, II, Câmpulung Muscel, 1982, p. 20; Costin Murgescu, *Drumurile unităţii româneşti. Drumul oilor. Drumurile negustoreşti*, Bucureşti, 1996, p. 110), plecându-se, probabil, de la faptul că unii călători străini au subliniat importanţa deosebită a acestui târg, asemeni lui Sebastian Münster (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, ed. Maria Holban, Bucureşti, 1968, p. 504), Anton-Maria del Chiaro (vezi Anton-Marta del Chiaro Fiorentino, *Revoluţiile Valahiei*, trad. S. Chris-Cristian, Iaşi, 1929, p. 10) sau mitropolitului Neofit Cretanul (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, 1997, p. 342).

Informaţiile despre târgul sau „zborul de la Sf. Ilie“, ţinut la Câmpulung încă din veacul al XV-lea, se înmulţesc cu veacul al XVII-lea. Atunci, el a fost mutat de către Matei Basarab de la biserica Sf. Ilie[6] la mănăstirea Negru Vodă (10 aprilie 1647)[7] Între 1650 şi 1670 „zborul“ a fost împărţit în trei secţiuni sau, altfel spus, în trei mici târguri, în funcţie de specificul produselor cu care se făcea comerţ: târgul de produse (lângă mănăstirea Negru Vodă), târgul de peşte (lângă biserica Sf. Ilie) şi târgul de animale (lângă biserica Sf. Marina)[8].

Aici, la Câmpulung, cu ocazia „zborului de la Sf. Ilie“(17-27 iulie), care avea loc în fiecare an[9], se adunau, aşa după cum relatează Anton-Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin-vodă Brâncoveanu, *„negustori din toate părţile“*[10] Mitropolitul Neofit Cretanul, care a stat vreme de trei zile la Câmpulung, între 14 şi 17 august 1746[11], arăta că târgul *„era cunoscut chiar şi în Europa; fiindcă se adunau în fiecare an negustori ca la 20.000 sau 30.000 de oameni“*[12].

Beneficiarii acestui comerţ erau, în primul rând, orăşenii câmpulungeni[13] care se bucurau de o serie de privilegii din partea Domniei: scutire de vama pârcălabilor din oraş[14]; scutire de vama de peşte[15]; dreptul de a încărca toate mărfurile ce intră sau ies din târgul oraşului[16]; scutire de darea goştinăritului pentru porcii pe care îi vindeau în Ţara Ungurească[17]; scutire de darea fumăritului[18] şi de cotărit[19]

---

[5] Drept mărturie, în acest sens, hrisoavele şi cărţile de întărire a scutirilor şi privilegiilor acordate orăşenilor câmpulungeni de-a lungul Evului Mediu: vezi Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *Pânza „Ocolnica“ cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel, 1215-1747*, Piteşti, <1997>.

[6] Unde funcţionase încă din veacul al XV-lea: cf. Flaminiu Mârţu, *op. cit.*, p. 37-38.

[7] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 64, p. 209-216. Înainte de a fi transformată în mănăstire, biserica domnească Negru Vodă a fost refăcută din porunca lui Mazei Basarab. Această refacere a avut loc în trei etape: prima între 1635 şi 1636 (Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 234), a doua între 1636 şi 1638 (*ibidem*) şi cea de-a treia între 1640 şi 1647 (*ibidem*, p. 235). Dacă în primele etape, lucrările de refacere au fost conduse de clucerul Socol Cornăţeanul, numit ispravnic de către domn (*ibidem*, p. 234), în cea de-a treia etapă supravegherea lucrărilor a fost făcută de către ieromonahul Melchisedec, egumenul viitoarei mănăstiri, cel care „a ridicat în jurul mănăstirii ca un fel de cetate din bârne mari înconjurând-o cu 12 bastioane de jur împrejur“(*Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, 1973, p. 212). Era vorba despre o „palisadă“, înlocuită în 1646 cu un zid (Pavel Chihaia, *op. cit.*). un an mai târziu, în 1647, s-a ridicat şi un turn-clopotniţă (*Călători străini despre Ţările Române*, p. 266).

[8] Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privitoare la „zborul de la Sfântul Ilie“ din Câmpulung*, în „Studii şi comunicări“, V, Câmpulung Muscel, 1989, p. 301-302; Claudiu Neagoe, *Aspecte economice şi culturale din Câmpulungul de altădată*, în „Gazeta de Muscel“, an. VI, 1999, nr. 197-198, p. 6.

[9] Cf. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608- 1665)*, trad. şi studiu introd. de Gh. Duzinchievici şi E. Reus-Mârza, Bucureşti, 1965, p. 12.

[10] Anton-Marta del Chiaro Fiorentino, *op. cit.*

[11] Claudiu Neagoe, *Vizita mitropolitului Neofit Cretanul la Câmpulung (14-17 august 1746)*, în „Gazeta de Muscel“, an. VI, 1999, nr. 214, p. 6

[12] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX. Cifra menţionată, de 20-30.000 de negustori, este însă exagerată.

[13] Cf. Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privind comerţul dintre Câmpulung, Braşov şi Sibiu în secolele XIV-XV*, în „Studii şi comunicări“, I, Câmpulung Muscel, 1981, p. 37-40.

[14] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 33 (7 mai 1615), p. 160-163.

[15] *Ibidem*, doc. 134 (27 iun. 1672), p. 295-297; doc. 139 (1674), p. 302-303.

[16] *Ibidem*, vol. II (1700-1799), doc. 10 (21 dec. 1709), p. 99; doc 11 (21 dec. 1710), p. 99-100.

[17] *Ibidem*, doc. 40 (31 mai 1733), p. 132.

Nu de puţine ori, câmpulungenii intrau în conflict cu negustorii străini, mai ales cu cei turci[20]. La 1670, de pildă, orăşenii se plângeau lui Antonie Vodă din Popeşti împotriva negustorilor turci care vin „*şi fac silă de strică obiceiul, de prindu prăvălii ale neguţătorilor de ţeară şi ale altora streini şi ale altor răfeturi*“ şi care „*nu să pun la locul lor pre unde au fost şi mai nainte...*“[21]; *mai mult decât atât* „*chiria de prăvălie o oprescu de nu dau precum dau şi alţi neguţători...*“[22], iar alţi turci „*cari au datorii în oraş nu-şi caută cu judecată dreaptă şi să-i adune să-i închiză judecătorii de acolo, de loc îi închid şi fără nici o judecată, şi-i bat şi-i căznescu cum le iaste voia lor...*“[23] A fost nevoie de trimiterea unui slujitor domnesc, un *beşleagă*[24], care să pună capăt neînţelegerilor, astfel încât „*să nu îmble turcii în voia lor ci să să aşaze pre la răfetul lor pre unde au fost şi mai nainte, iar să n-aibă voe a prinde ei prăvăliile altor neguţători şi ale altor răfeturi*“[25] şi, în plus, „*să aibă a-şi darea chiria prăvăliilor pre deplin cum dau şi alţi neguţători*“[26]. *Iar* „*cei ce vor avea datorii la orăşani să n-aibă ei voe a-i închide ci întâi să-i judece de faţă la judecători acolo, apoi după judecată îi vor închide judecătorii*“[27]

Tot pentru nişte „*gâlcevi şi nebunii*“, iscate de turci la Câmpulung cu ocazia târgului de Sf. Ilie, Ştefan-vodă Cantacuzino avea să trimită aici, în 1715, un corp de *beşlii* condus de un *beşli-agasî*[28].

Alteori, turcii erau cei supuşi jafurilor, abuzurilor şi chiar omorurilor, din partea creştinilor, în vremea războaielor de la 1716-1718[29], 1737-1739[30] şi 1788-

---

[18] *Ibidem*, doc. 55 (4 febr. 1742), p. 144.

[19] *Ibidem*, doc. 57 (13 iun. 1742), p. 145.

[20] Cel mai vechi episod, în acest sens, a fost cel de la 1516 când, din porunca lui Neagoe Basarab, negustorii turci au fost alungaţi din Câmpulung datorită abuzurilor (vezi Grigore Tocilescu, *534 documente slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603*, Bucureşti, 1931, p. 253-254). După această dată, Sebastian Münster menţionează, în *Cosmografia* sa, existenţa la Câmpulung a unui *slujbaş* turcesc (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, 1968, p. 504), care avea, probabil, sarcina de a-i ţine în frâu pe turcii de la Câmpulung şi, bineînţeles, de a le apăra drepturile.

[21] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, vol. I, doc. 129 (8 iul. 1670), p. 290.

[22] *Ibidem.*

[23] *Ibidem.*

[24] Era comandantul unui corp de mercenari turci sau tătari, însărcinat cu prevenirea abuzurilor, jafurilor şi omorurilor făcute de turci şi cu pedepsirea acestora: cf. *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, coord. Ovid Sachelarie şi Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988, p. 42.

[25] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem.*

[28] Apud N. Stoicescu, Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române, Bucureşti, 1968, p. 205.

[29] Din toamna anului 1716 până-n primăvara anului 1717 oraşul Câmpulung s-a aflat sub ocupaţia trupelor imperiale (vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulungul în timpul războiului austro-turc 1716-1718*, în „Analele Cercului de Istorie «Gheorghe I. Brătianu»“, an. I-II (1998-1999), Câmpulung-Muscel, 2000, p. 41-42). La 3 septembrie 1717, Ioan-vodă Mavrocordat cerea generalului Stenville, comandantul-general armatelor imperiale din Transilvania, să oprească incursiunile austriecilor şi sârbilor în Ţara Românească: N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, doc. LXXIV, p. 259.

[30] Acum, oraşul Câmpulung a fost jefuit şi incendiat de către austrieci (vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulung ,1737*, în „Argessis. Studii şi comunicări“, seria istorie, X, Piteşti, 2001, p. 181-183). Iarmarocul sau „zborul de la Sf. Ilie“ a încetat a se mai ţine după 1737 (cf. Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 91 şi 93, p. 180 şi 182), ca dovadă şi lipsa ştirilor despre acesta în izvoarele săseşti, care până atunci fuseseră destul de

1790[31]. Din această cauză turcii luau adesea măsuri. Iată de pildă, la 24 iunie - 3 iulie 1732 sultanul Mahmud I dădea poruncă ceauşului Hüseyin, , să numească un *zabit*[32], pentru „iarmarocul“ de la Câmpulung, care să apere pe turcii de aici şi pentru ca negustorii creştini *„să nu mai încalce şi să nu mai atingă, sub pretextul negoţului, mărfurile şi onoarea neguţătorilor şi negustorilor şi altor robi ai lui Alah, care, venind din cele patru părţi, pentru negoţ, se adună în iarmarocul cunoscut sub numele de Câmpulung (Kumbuluk), ce se ţine de obicei o dată pe an, în principatul Ţării Româneşti...*“[33]. Totodată, au fost luate măsuri şi împotriva abuzurilor făcute de turci în Ţara Românească. Astfel, Poarta a numit aici, în 1737„„*un bimbaşa, anume Veli-aga, care a strâns şi a ţinut în frâu pe aceşti turci, gâtuind şi omorând pe câţiva dintr-înşii...*“[34]. O poruncă sultanală din 16-25 septembrie 1756, dădea puteri depline *agăi de beşlii* asupra supuşilor otomani *„răufăcători şi aţâţători şi necinstiţi*“, recunoştea şi întărea *„vechea regulă şi uzanţă a principatului ca voievodul Ţării Româneşti să desemneze, dintre beşliii aflaţi în slujba sa, câte un locţiitor al agăi beşliilor, în târgurile şi în împrejurimile lor şi în celelalte locuri cuvenite din principatul menţionat*“[35]

După 1737, când oraşul a avut de suferit de pe urma ocupaţiilor militare austriece şi turceşti[36], „zborul de la Sf. Ilie“ a fost închis[37]. Se va redeschide abia la 1772, prin hotărârea marelui Divan al Ţării Româneşti, el fiind lăsat în seama ispravnicilor de la Câmpulung[38]. Aceştia urmau să se îngrijească atât de organizarea cât şi de liniştea „zborului“[39] Au existat, însă, cazuri în care ispravnicii nu puteau rezolva conflictele iscate pe timpul târgului între participanţi. Iată, de pildă, la 1786 câmpulungenii aveau să intre conflict cu egumenul mănăstirii Negru Vodă pentru vama „zborului“. A fost nevoie de trimiterea unui *mumbaşir*[40] pentru aplanarea conflictului[41].

---

numeroase (apud Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre saşi. Românii în cronica săsească*, Bucureşti, 1980, p. 295).

[31] Vezi Claudiu Neagoe, *Câmpulungul în vremea „răzmiriţei“ din anii 1788-1790*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări“, VI, Câmpulung Muscel, Bucureşti, 2001, p. 91-95.

[32] Era o căpetenie otomană cu atribuţii militare şi administrative, însărcinată cu poliţia târgului: *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, p. 517.

[33] Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane (1711-1821). Documente turceşti*, Bucureşti, 1984, p. 202. Un amănunt extrem de interesant îl constituie şi relatarea celor doi meşteşugari germani Andreas Jäschke şi Zacharias Hirschel, ajunşi la Câmulung pe 27 iunie 1740, din care aflăm că la primul *post turcesc* din Ţara românească, probabil la Rucăr, ei au fost „controlaţi în chipul cel mai riguros şi cercetaţi cu de-amănuntul..., de un *căpitan turc* (s. n.)“: *Călători străini despre Ţările Române*, vol. IX, p. 250.

[34] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ed. Nestor Camariano şi Ariadna Camariano-Cioran, Bucureşti, 1965, p. 401.

[35] Valeriu Veliman, *op. cit.*, doc. 130, p. 343-344.

[36] Claudiu Neagoe, *Câmpulung, 1737...*

[37] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

[40] Era un agent domnesc care ducea imediat la îndeplinire hotărârile privind pricinile mai importante de judecată : *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, p. 313.

[41] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *op. cit.*, doc. 141 (10 febr. 1786), p. 239.

În timpul „*răzmiriţei*“ dintre anii 1788-1790, „zborul de la Sf. Ilie“ a fost din nou închis[42]. Trecând „*răzmiriţa*“, marele Divan a dat din nou poruncă ispravnicilor şi judeţului de la Câmpulung, la 12 mai 1791, ca să „dea de ştire la neguţători, la lăcuitori şi la toţi dă obşte spre a să strânge ca să facă acest zbor cum s-a făcut şi mai nainte vreme în locul cel obicinuit al lui“[43]. Un an mai târziu, însă, la 1792, „zborul“ avea să fie închis din porunca lui Mihail Constantin Şuţu „*pentru ferirea de zmerduire a boalei ciumei*“[44], apoi deschis din nou, la 8 iunie 1793, prin porunca lui Alexandru Moruzi[45].

Pe termen lung, evoluţia economică a oraşului Câmpulung a fost strict legată de acest „zbor de la Sfântul Ilie“, care a făcut din el unul din cele mai importante centre comerciale al Ţării Româneşti[46]

---

[42] *Ibidem*, doc. 157, p. 261.

[43] *Ibidem*.

[44] *Ibidem*, doc. 165 şi 168, p. 274 şi 276.

[45] Apud Şt. Trâmbaciu, *Câteva date privitoare la „zborul de la Sfântul Ilie“ din Câmpulung*, în „Studii şi comunicări“, V, p. 303. A fost redeschis la începutul secolului al XIX-lea, el fiind menţionat deja la 9 iulie 1810 (vezi Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente privind istoria oraşului Câmpulung*, vol. III (1800-1821), Bucureşti, 2000, doc. 65, p. 169-170).

[46] Vezi Claudiu Neagoe, *Aspecte economice şi culturale din Câmpulungul de altădată*, în „Gazeta de Muscel“, an. VI, 1999, nr. 197, p. 6.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

DESPRE BISERICILE DE LEMN DIN VLĂDEŞTII DE JOS, COM. VLĂDEŞTI, JUD. ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA[*]

La sfârşitul lunii martie 1976 m-am deplasat în satul Vlădeştii de Jos pentru a efectua cercetări arheologice la biserica de aici, care, datorită stării proaste în care se afla, urma să fie demolată în vederea construirii unui nou lăcaş. Construită din lemn pe fundaţie din bolovani de râu şi cărămidă, lăcaşul era compus din altar, naos, pronaos şi pridvor, fiind tencuită atât în interior cât şi în exterior. De plan dreptunghiular compus, cu naosul supralărgit şi absida decroşată, cu cinci laturi, biserica se încadra în tipul „III a 2", după tipologia lui Radu Creţeanu[1]. În interior biserica era pictată în ulei de către pictorul Dumitru Belizarie din Domneşti, jud. Argeş.

Pe peretele de est al pridvorului, deasupra uşii de intrare în pronaos, se afla o pisanie[2] din care aflăm că biserica, care avea hramurile Adormirea Maicii Domnului şi Sfântul Nicolae, a fost construită între 1893 şi 1896 de către enoriaşii din sat şi alţi „pioşi din mai multe comuni" Biserica, care s-a sfinţit la 14 ianuarie 1896, a fost construită în locul „althii vechi".

Considerând că datorită stării proaste în care se afla (turlele înclinate, pereţii curbaţi, lemnul putrezit), biserica se putea prăbuşi în timpul şi datorită săpăturilor arheologice, care s-ar fi făcut înăuntru şi în afară, nu ne-am încumetat la această operaţie. De aceea, m-am mulţumit numai cu o cercetare sumară, cu ocazia îndepărtării dalelor de piatră cu care era pardosită biserica şi a unui strat de pământ de circa 10-15 cm grosime. Ca urmare a acestei operaţii au fost descoperite, în anumite locuri, fundaţiile vechiului locaş. Datele oferite de această cercetare nu ne permit să cunoaştem în întregime vechea biserică. Cu certitudine se poate afirma că a fost o

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş

[1] Radu Creţeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.

[2] Pisania, scrisă cu vopsea în alfabet latin, avea următorul conţinut: „Această sft. biserică, cu patronagiurile Ador<mirea> M<aicii> D<omnu>lui şi Sft. era<r>h Nicolae, s-au fondat din nou, în locul althii vechi. Începând lucrarea în 1893 s-a termenat şi sfinţit la 1896 14 ianuarie de protoereul Ioan Burcă, în zilele (loc şters) şi cu binecuvântarea înalt preasfinţitului D. D. Ghenadie Mitropolitul primat, cu cheltuiala d-lor pre<ot> Gheorghe Giorgianu, Constantin Matheescu, pre<ot> Const. Pârvulescu, Const. Popescu, Ion Pătraşcu şi cu ajutoru obştii ienorieaşilor, mai venind în ajutor şi alţi pioşi din mai multe comuni. Între cti<torii> principali sânt şi Ioan D. Pătraşcu, Ion Poposcu. Pictor Belidarie Domneşti"

În proscomidie, cu alfabet latin, era scris „Pomelnicul ctitorilor. Gheorghe pre<ot>, Maria pri<oteasa>, Ioan, Filofthea, Const<antin> pre<ot>, Ileana pri<oteasa>, Const<antin>, Elisaveta, Nicolaie, Const<antin>, Maria, Ioan, Maria, Ioan, Stanca, Ioan, Maria, Nicolaie, Belidarie, Maria, Ghe<or>ghi, 2, Marin, Maria"

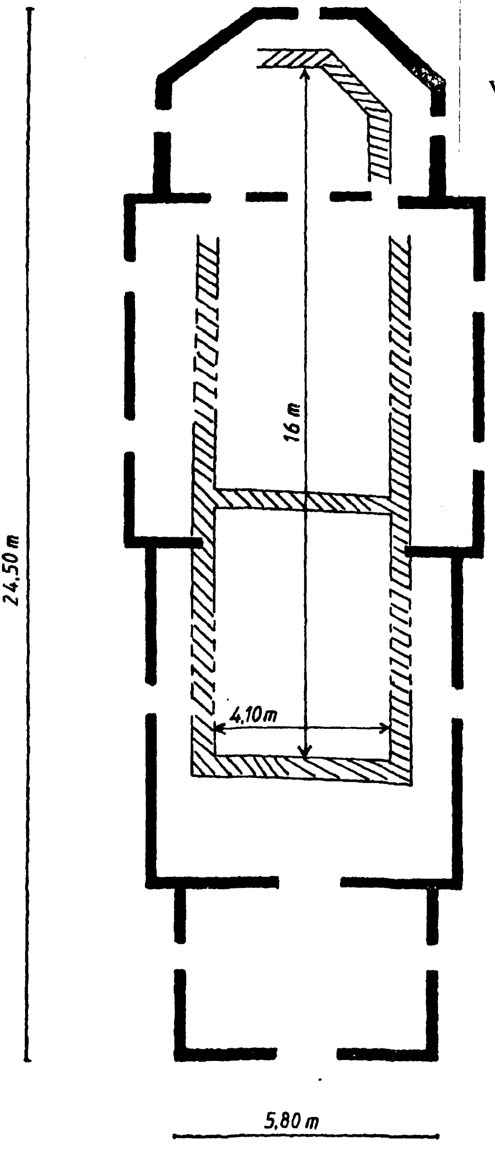
16 m
4,10 m
24,50 m
5,80 m

BISERICA „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ ŞI „SF. NICOLAE“, VLĂDEŞTII DE JOS, COM. VLĂDEŞTI, JUD. ARGEŞ
SC. 1:100

▨ CONSTRUCŢIE SEC. XVIII-XIX

■ CONSTRICŢIE 1893-1896

biserică tot din lemn, ridicată pe o fundaţie (0,50 m lăţime) din bolovani. Având 17 m lungime şi circa 5,20 m lăţime, în exterior, biserica era de plan dreptunghiular simplu şi absida decroşată poligonală, compusă din altar, naos şi pronaos, putând fi încadrată fie în tipul „II a" fie în tipul „II c 1", după tipologia lui Radu Creţeanu. Neefectuându-se cercetări arheologice sistematice, nu s-au descoperit obiecte care să ne ajute la datarea primei biserici, care ar fi putut fi construită în secolele XVIII-XIX.

Deşi deplasarea noastră a avut ca obiectiv cercetarea arheologică a monumentului, am constatat existenţa în patrimoniul bisericii a mai multor icoane, unele destul de valoroase. Întrucât s-a putea să nu mai existe astăzi, prezentăm în continuare numai inscripţiile aflate pe unele din ele, care ne permit să aflăm numele zugravilor şi al comanditarilor, ca şi data executării lor. Astfel, pe icoana cu numărul de inventar 179 (Iisus Hristos) se afla inscripţia: „Aceste doo sfinte icone s-au făcut prin osărdiia dumnialui Ioan Cotopelia şi soţiia dumisale Bălaşa cu tot cheltuiala du<mn>ialor. 1856 d<e>c<hemvrie> 15. Gheorghie Băliceanu zugraf". Cea de a doua icoană, care avea tot numărul de inventar 179, reprezenta pe Ioan Botezătorul. Pe icoana cu numărul de inventar 181 (Sf. Nicolae) se afla inscripţia „ Prin osă<r>diia şi cheltuiala dum<n>ialui D. Gligorie Lăngescu 1857 aprilie 6", iar pe cea cu nr. 180 (Sfinţii Voievozi) era inscripţia „1864 m. 1, Petrică zu<grav>".

Întrucât după demolarea bisericii din 1893-1896 nu s-au mai efectuat cercetări arheologice, din motive care nu ne aparţin, observaţiile realizate de noi cu ocazia deplasării din 1976 îmbogăţesc cunoştinţele noastre despre bisericile de lemn din această zonă.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

TEZAURUL MONETAR DESCOPERIT LA DEAGU, COM. RECEA, JUD. ARGEŞ (SEC. XVIII-XIX)

ROMEO MASCHIO*

Descoperit întâmplător, în urma unor lucrări agricole, tezaurul de la Deagu a intrat în posesia Muzeului Judeţean Argeş în anul 1964 prin achiziţionarea acestuia[1].

Tezaurul cuprinde 290 monede emise în Imperiul Otoman de sultanul Selim al III-lea 7 aprilie 1789 - 29 mai 1807 (11 B 1203 - 21 Ra 1222)[2]. Monedele sunt din argint cu titlul cuprins între 650-700 $^0/_{00}$, greutatea totală fiind de 8928 g.

Lista monedelor tezaurului cu datele tehnice[3]:

1. **Av.** Sultanül berreyni v haknül bahreyni essultan bin esultan.
   Rv. Tugrâ / Duribe Islâmboi fi 1203.
   AR; Yüzlük; G = 31,10 g; D = 45 mm; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 212.
2. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 111.
3. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 270.
4. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 276.
5. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 24.
6. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 169.
7. AR; Yüzlük; G = 32,50; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 132.
8. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 18.
9. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 44; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 73.
10. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 207.
11. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 153.
12. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 249.
13. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 241.
14. AR; Yüzlük; G = 30,30; D = 43; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 195.
15. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 237.
16. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 49.

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] Alte informaţii despre condiţiile descoperirii nu cunoaştem, cetăţeanul Ciubuc Constantin care a găsit tezaurul decedând cu mulţi ani în urmă.

[2] Anii Hegirei. Vezi Mihail Guboglu, tabele sincronice, *Datele Hegirei şi datele erei noastre*, Bucureşti, 1955, LXIII + 330 p. + 3 planşe.

[3] Nuri Pere, *Osmanlilarda Madenâ Paralar*, Istambul, 1968.
Pentru Yüzlük cf. Nuri Pere p. 231, nr. 705; pentru Ikilik cf. Nuri Pere p. 231, nr. 706.

17. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 61.
18. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 63.
19. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 152.
20. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 43.
21. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 142.
22. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 44; Istambul; Anul 11; 1799-1799; inv. 161.
23. AR; Yüzlük; G = 28,60; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 124.
24. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 90.
25. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 40.
26. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 289.
27. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 45.
28. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 175.
29. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 6.
30. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 227.
31. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 136.
32. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 276.
33. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 256.
34. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 42; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 266.
35. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 27.
36. AR; Yüzlük; G = 32,60; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 2.
37. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 26.
38. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 33.
39. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 32.
40. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 72.
41. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 31.
42. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 84.
43. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 107.
44. AR; Yüzlük; G = 27; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 186.
45. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 102.
46. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 135.
47. AR; Yüzlük; G = 32; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 118.
48. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 214.
49. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 123.
50. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 119.
51. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 60.
52. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 113.
53. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 11; 1797-1798; inv. 272.
54. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 281.
55. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 121.
56. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 223.
57. AR; Yüzlük; G = 30; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 17.
58. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 185.
59. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; (? tocit1 789-1790); inv. 257.
60. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 54.
61. AR; Yüzlük; G = 30,10; D = 44; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 140.

62. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 181.
63. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 115.
64. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 39.
65. AR; Yüzlük; G = 30,80 = 45; Istambul; Anul 7 1794-1795; inv. 173.
66.. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 244.
67. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 263.
68. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 98.
69. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 243.
70. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 139.
71. AR; Yüzlük; G = 33,40; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 36.
72. AR; Yüzlük; G = 32,50; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 92.
73. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 81.
74. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 193.
75. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 5.
76. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 45; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 213.
77. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 86.
78. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 104.
79. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 14.
80. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 99.
81. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 80.
82. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 245.
83. AR; Yüzlük; G = 30,40; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 35.
84. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 82.
85. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 42.
86. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 148.
87. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 246.
88. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 204.
89. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 129.
90. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 101.
91. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 138.
92. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 77.
93. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 7.
94. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 248.
95. AR; Yüzlük; G = 30,70; D = 43; Istambul; Anul 13; 1798-1799; inv. 206.
96. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 228.
97. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 64.
98. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 192.
99. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 198.
100. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 218.
101. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 171.
102. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 146.
103. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 109.
104. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 62.
105. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 28.
106. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 225.
107. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 174.

108. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 279.
109. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 112.
110. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 189.
111. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 65.
112. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 17; 1804-1805; inv. 46.
113. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 251.
114. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 236.
115. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 30.
116. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 130.
117. AR; Yüzlük; G = 32,70; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 267.
118. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 83.
119. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 59.
120. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 103.
121. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 274.
122. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 202.
123. AR; Yüzlük; G = 30,40; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 29.
124. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 8.
125. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 165.
126. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 172.
127. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 287.
128. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 9.
129. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 85.
130. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 253.
131. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 67.
132. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 79.
133. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 229.
134. AR; Yüzlük; G = 32; D = 43; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 76.
135. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 34.
136. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 191.
137. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 166.
138. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 170.
139. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 247.
140. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 252.
141. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 22.
142. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 126.
143. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 177.
144. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 44.
145. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 51.
146. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 21.
147. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 116.
148. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 3.
149. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 252.
150. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 200.
151. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 48.
152. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 53.
153. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 238.

154. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 271.
155. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 52.
156. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 219.
157. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 114.
158. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 254.
159. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 56.
160. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 283.
161. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 220.
162. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 262.
163. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 16.
164. AR; Yüzlük; G = 32,60; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 286.
165. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 203.
166. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 201.
167. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 188.
168. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 13.
169. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 199.
170. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 19.
171. AR; Yüzlük; G = 32,80; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 275.
172. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 232.
173. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 162.
174. AR; Yüzlük; G = 32; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 69.
175. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 12.
176. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 222.
177. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 147.
178. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 117.
179. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 239.
180. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 235.
181. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 284.
182. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 184.
183. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 150.
184. AR; Yüzlük; G = 31,80; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 216.
185. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 131.
186. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 71.
187. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 151.
188. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 280.
189. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 149.
190. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 180.
191. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 197.
192. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 230.
193. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 12; 1792-1800; inv. 122.
194. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 38.
195. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 57.
196. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 141.
197. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 278.
198. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 155.
199. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 187.

200. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 164.
201. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 156.
202. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 233.
203. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 120.
204. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 250.
205. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 217.
206. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 93.
207. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 264.
208. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 106.
209. AR; Yüzlük; G = 30,60; D = 43; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 167.
210. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 45; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 157.
211. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 159.
212. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 108.
213. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 268.
214. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 182.
215. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 269.
216. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 45; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 179.
217. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 190.
218. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 45; Istambul; Anul 9; 1795-1796; inv. 194.
219. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 211.
220. AR; Yüzlük; G = 29,70; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 210.
221. AR; Yüzlük; G = 31,50; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 260.
222. AR; Yüzlük; G = 31; D = 43; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 91.
223. AR; Yüzlük; G = 30,50; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 20.
224. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 255.
225. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 178.
226. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 44; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 154.
227. AR; Yüzlük; G = 31; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 285.
228. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 45; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 226.
229. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 44; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 105.
230. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 11.
231. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 45; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 95.
232. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 89.
233. AR; Yüzlük; G = 30,90; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 134.
234. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 215.
235. AR; Yüzlük; G = 32,10; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 144.
236. AR; Yüzlük; G = 31,30; D = 44; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 208.
237. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 290.
238. AR; Yüzlük; G = 32,40; D = 45; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 55.
239. AR; Yüzlük; G = 31,60; D = 44; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 258.
240. AR; Yüzlük; G = 30,20; D = 44; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 128.
241. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 176.
242. AR; Yüzlük; G = 31,40; D = 45; Istambul; Anul 8; 1795-1796; inv. 70.
243. AR; Yüzlük; G = 32; D = 45; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 1.
244. AR; Yüzlük; G = 31,70; D = 44; Istambul; Anul 7; 1794-1795; inv. 100.
245. AR; Yüzlük; G = 30,80; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 15.

246. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 183.
247. AR; Yüzlük; G = 32,30; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 74.
248. AR; Yüzlük; G = 31,10; D = 45; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 127.
249. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 43; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 10.
250. AR; Yüzlük; G = 31,20; D = 43; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 234.
251. AR; Yüzlük; G = 31,90; D = 45; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 168.
252. AR; Yüzlük; G = 31; D = 44; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 137.
253. AR; Yüzlük; G = 32,20; D = 44; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 37.

254. **Av. Tugrâ.**
Rv. Duribe fi Islâmbol 1203.
AR; Ikilik; G = 24,40 g; D = 42 mm; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 88.
255. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 68.
256. AR; Ikilik; G = 24,90; D = 42; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 41.
257. AR; Ikilik; G = 23,40; D = 40; Istambul; Anul 16; 1803-1804; inv. 75.
258. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 18; 1805-1806; inv. 25.
259. AR; Ikilik; G = 25,30; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 23.
260. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 240.
261. AR; Ikilik; G = 25,50; D = 41; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 231.
262. AR; Ikilik; G = 24,810; D = 43; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 27.
263. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 110.
264. AR; Ikilik; G = 25; D = 42; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 261.
265. AR; Ikilik; G = 25,80; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 224.
266. AR; Ikilik; G = 24,50; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 205.
267. AR; Ikilik; G = 24,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 265.
268. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 78.
269. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 58.
270. AR; Ikilik; G = 24,20; D = 43; Istambul; Anul 10; 1797-1798; inv. 50.
271. AR; Ikilik; G = 24,80; D = 41; Istambul; Anul 3; 1790-1791; inv. 94.
272. AR; Ikilik; G = 25,50; D = 41; Istambul; Anul 14; 1801-1802; inv. 196.
273. AR; Ikilik; G = 25; D = 43; Istambul; Anul 13; 1800-1801; inv. 209.
274. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 43; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 160.
275. AR; Ikilik; G = 25; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 4.
276. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 42; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 158.
277. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 87.
278. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 6; 1793-1794; inv. 96.
279. AR; Ikilik; G = 25,30; D = 42; Istambul; Anul 4; 1791-1792; inv. 277.
280. AR; Ikilik; G = 24,70; D = 42; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 143.
281. AR; Ikilik; G = 24,40; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 125.
282. AR; Ikilik; G = 24,20; D = 41; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 47.
283. AR; Ikilik; G = 24,90; D = 43; Istambul; Anul 9; 1796-1797; inv. 66.
284. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 41; Istambul; Anul 15; 1802-1803; inv. 163.
285. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 242.
286. AR; Ikilik; G = 25,40; D = 41; Istambul; Anul 5; 1792-1793; inv. 288.
287. AR; Ikilik; G = 24,30; D = 42; Istambul; Anul 12; 1799-1800; inv. 273.

288. AR; Ikilik; G = 25,10; D = 41; Istambul; Anul 1; 1789; inv. 145.
289. AR; Ikilik; G = 25,60; D = 41; Istambul; Anul 2; 1789-1790; inv. 221.
290. AR; Ikilik; G = 25,20; D = 41; Istambul; Anul 11; 1798-1799; inv. 282.

Tezaurul conţine două nominaluri, yüzlük - 253 piese (87,24% din tezaur) şi ikilik - 37 de piese (12,76% din tezaur). Toate monedele sunt bătute la Istambul, de sultanul Selim al III-lea în perioada 1789-1806.

Dăm mai jos un tabel cronologic cu monedele cuprinse în tezaur:

Nr. crt.	Anul creştin de batere	Nominal yüzlük	Nominal ikilik
1.	1789	29	4
2.	1789-1790	52	10
3.	1790-1791	30	4
4.	1791-1792	26	1
5.	1792-1793	28	5
6.	1793-1794	13	3
7.	1794-1795	11	-
8.	1795-1796	5	-
9.	1796-1797	7	1

Nr. crt.	Anul creştin de batere	Nominal yüzlük	Nominal ikilik
10.	1797-1798	4	1
11.	1798-1799	10	2
12.	1799-1800	7	1
13.	1800-1801	6	1
14.	1801-1802	7	1
15.	1802-1803	13	1
16.	1803-1804	4	1
17.	1804-1805	1	-
18.	1805-1806	-	1

Starea de conservare a monedelor în general este bună. Există însă o caracteristică, sunt tocite pe o porţiune mică, de formă rotundă, avers şi revers, zonă apărută în urma manipulării sau numărării - fiind ţinute între arătător şi degetul mare - şi dând impresia unei circulaţii destul de intense înainte de tezaurizare. De asemenea 80% dintre ele au tăieturi de control pe muchie.

Unul din fenomenul monetar însemnat atestat sporadic din secolul al XVII-lea şi care se va generaliza treptat către mijlocul secolului al XVIII-lea a fost transformarea leului în monedă de calcul, fixată la 120 de bani sau 40 parale[4].

Astfel valoarea tezaurului de la Deagu, calculată în lei este de 28.260 parale sau 706 lei 20 parale[5] reprezentând un capital destul de însemnat pentru acele vremuri[6]

În ceea ce priveşte cauzele îngropării tezaurului, ele se datoresc se pare situaţiei generale din Ţara Românească după izbucnirea războiului ruso-turc din anii 1806-1812. În primăvara anului 1807 trupele ruseşti pătrund în Oltenia, localitatea Deagu aflându-se în sudul judeţului Argeş, în apropierea căilor de invazie.

---

[4] În 1575 Ţările de Jos devenite independente crează talerul de argint, monedă - datorită reprezentării pe revers a unui leu - cunoscută şi sub numele de leeuwendaalders, Löwenthale, thaleri leonis, taleri - lei. Datorită legăturilor comerciale intense dintre Ţările de Jos şi Levant aceste monede pătrund şi în Ţările Române. După ocuparea Ţărilor de Jos de către Imperiul hbsburgic, baterewa talerului leu încetează, locul fiind luat de talerul austriac, dar şi de piastrul sau gruşul turcesc, emis după 1687, care era echivalent cu talerul. Înlocuirea talerilor lei s-a făcut treptat, leul devenind monedă de calcul în relaţiile de schimb, iar sub influenţa piastrului ajunge să fie fixat la 40 de parale. Vezi Arthur Engel şi Raymond Serrure, *Traité de numismatique moderne et contemporaine*, I, Paris, 1897, p. 64; 97; Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Editura „Meridiane", Bucureşti, 1970, p. 50-51.

[5] Yüzlük = 100 parale = 2 lei 20 parale; Ikilik = 80 parale = 2 lei.

[6] Cal - 70-80 lei; vacă + viţel - 34 lei; 1 chintal păcură - 2 lei 30 parale; 1 oaie - 10-12 lei. Cf. *Istoria României*, Editura „Academiei" R. P. R., vol. III, Bucureşti, 1964, p. 653; 657; 665; 666.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

APROVIZIONAREA ARMATELOR OTOMANE

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU*

Asigurarea hranei a constituit o preocupare fundamentală a comunităţilor umane şi pentru a se elimina spectrul foametei încă din neolitic au apărut depozitele pentru păstrarea alimentelor[1]. Se asigura astfel aprovizionarea în perioada rece a anului sau atunci când calamităţile naturale afectau bunul mers al recoltelor. Producţia agricolă putea cu greu să hrănească populaţia în creştere în special în marile oraşe medievale unde existau organisme de sine stătătoare care se preocupau de aprovizionarea cu grâne[2]. Războiul, care răpea pe oameni de la activităţile productive, provoca mari daune în zonele de conflict. Armatele consumau mari cantităţi de alimente secătuind practic teritoriile unde ostilităţile se prelungeau. Comandanţii militari erau obligaţi să rezolve problema spinoasă a aprovizionării sau să găsească o cale de încheiere a luptelor deoarece trupele înfometate devin nesigure. Asigurarea aprovizionării a fost, este şi va fi o preocupare de bază a strategilor şi succesul operaţiunilor depinde de acest factor deoarece nu întotdeauna războiul se poate hrăni singur.

Dacă realizările unor conducători militari au fost peste cotele obişnuite, acest lucru s-a datorat asigurării subzistenţei trupei. Sun Tzu, marele strateg şi gânditor chinez, consideră că „o armată căreia îi lipseşte armamentul greu, furajul, hrana şi materialele va fi pierdută"[3]. Romanii şi-au împins acvilele biruitoare pe trei continente datorită reţelei de drumuri şi a flotei da transport care uşurau aducerea alimentelor şi a armamentului de la mari distanţe[4] Evul Mediu a marcat o perioadă de regres a serviciilor logistice deoarece efectivele implicate erau mici iar campaniile durau de obicei, câteva luni. Mongolii lui Ginghis Han au făcut excepţie de la regulă în lungile lor expediţii fiind însoţiţi de unităţi specializate în transportul hranei şi a furajelor, dar bineînţeles, prada de război sau hrana transportată de fiecare luptător permitea

---

* Colegiul Naţional „Alexandru Odobescu" Piteşti

[1] V. E. Comşa, *Cultura plantelor în cursul epocii neolitice pe teritoriul României*, în, „Terra Nostra", Bucureşti, 1973, p. 243-252; E. Comşa, *Neoliticul pe teritoriul României. Consideraţii*, Bucureşti, 1978, p. 174.

[2] Fernand Braudel, *Mediterana şi lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, Bucureşti, 1985, p. 171-176.

[3] Sun Tzu, *Arta Războiului*, Bucureşti, 1991, p. 50. Într-un comentariu la acest verset Li Ch'uan considera că „protecţia cu ajutorul pereţilor metalici este mai puţin importantă decât grânele şi hrana". (Sun Tzu, *op. cit.*, p. 50).

[4] *Istoria Universală*, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 592-634. v. şi: J. Ullrich, *La guerre à travers les ages*, Paris, 1942, p. 25-50.

deplasarea rapidă a forţelor fără a mai aştepta coloanele de aprovizionare[5] Începând cu secolul al XIV-lea aspectul războiului îşi schimbă înfăţişarea prin multiplicarea unităţilor de infanterie care vor ajunge să predomine pe câmpul de luptă începând din secolul al XVI-lea. Modificarea raportului de forţe în defavoarea cavaleriei s-a datorat posibilităţii pedestraşilor de a opri şarjele călăreţilor prin tir dens de săgeţi sau printr-o pădure de suliţe. Armele de foc vor impune definitiv infanteria ca regină a bătăliilor. Totodată s-a dat posibilitatea prelungirii campaniilor deoarece nu se mai depindea de anotimpurile bogate în furaje, dar o expediţie iarna implica asigurarea hranei mai ales dacă teritoriul străbătut fusese pustiit în prealabil. Fără cele 400 de care cu provizii Iancu de Hunedoara n-ar fi putut pătrunde în condiţiile unei ierni aspre până-n apropiere de Sofia (1443). În campania din 1444, cruciaţii dispuneau de 800 de care cu alimente ceea ce le-a permis înaintarea până la Varna toamna târziu[6] Specialiştii militari consideră că în epocă era necesar o căruţă la fiecare zece oameni, ceea ce înseamnă o coloană de 100 de căruţe pentru o unitate de 1000 de oameni[7]. Coloanele erau vulnerabile datorită lungimii şi încetinelii lor, la atacurile prin surprindere ale adversarului şi de aceea erau protejate de subunităţi de cavalerie sau de infanterişti aflaţi în care[8]

Dezvoltarea intensivă a artileriei a dus la apariţia şi a lungilor convoaie de căruţe necesare transportului de pulbere şi muniţii care se consumau în mari cantităţi la asedii[9] Cetăţile blocau timp îndelungat armate întregi şi doar printr-o bună aprovizionare se putea rezista până când apărarea ceda.

Otomanii, în prima fază a cuceririi Balcanilor, au recurs la aprovizionarea din prada de război. Ulterior, pe măsura sporirii rezistenţei statelor creştine şi deci a lungirii duratei campaniilor, a măririi efectivelor şi totodată a reducerii mobilităţii, a luptelor duse în zone puţin favorabile agriculturii, a impus sultanilor crearea unui puternic serviciu logistic având la dispoziţie pentru transportul proviziilor căruţe (harabale) cai şi catâri şi nu în ultimul rând cămile[10] Numeroasele oşti turceşti consumau mari cantităţi de cereale, produse aflate în cantităţi insuficiente în Imperiul otoman unde Constantinopolul absorbea o bună parte din recolte. De aceea sultanii au început să ceară începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cantităţi din ce în ce mai mari de grâu, orz, ovăz, secară, carne seu, unt, şi miere pentru nevoile trupelor care luptau pentru fronturile din Europa.

Pe măsură ce războaiele cu Iranul au devenit tot mai sângeroase şi mai îndelungate, zaherea din Ţările Române a fost trimisă şi pe frontul oriental, îndeosebi în secolul al XVII-lea. Transportul de cereale româneşti se impunea deoarece zona

---

[5] T. Nicolau, *Invazia tătarilor şi prima ocupare a Budei şi Pestei*, Bucureşti, 1930, p. 20.

[6] Traian Dafinescu şi Ion Boaţă, *Istoria serviciilor logistice ale armatei române*, Bucureşti, 1990, p. 38.

[7] *Ibidem*, p. 38.

[8] *Ibidem*, p. 38.

[9] În 1513, cele 180 de tunuri engleze care trăgeau asupra oraşului Tournai consumau 32 t pulbere zilnic adică un total de 510 t. Phillipe Contamine, *La guerre au Moyen Âge*, Paris, 1980, p. 275.

[10] În Europa cămilele erau aduse din Asia la început dar cu timpul au fost amenajate locuri de iernat şi de sporire a efectivelor, unul din aceste centre aflându-se la Philipopolis. Cămilele nu permiteau însă o campanie de iarnă spre Polonia sau Imperiul habsburgic deoarece erau sensibile la frig. În timpul expediţiei asupra Cameniţei (1672) o mare parte din cămile au pierit iar celelalte au fost incapabile să transporte proviziile pe drumul de întoarcere (*Cronicile turceşti privind Ţările Române*, vol. II, ed. M. Guboglu, Bucureşti, 1974, p. 341).

Iranului, Azerbaidjanului şi estul Turciei sunt regiuni montane sau deşertice şi nu acopereau necesităţile de hrană ale trupelor sultanului din Constantinopol. Cererile turceşti au sporit, cel puţin aşa lasă să se înţeleagă documentele păstrate, începând cu domnia sultanului Süleyman Magnificul când luptele dintre turci şi unguri, apoi austrieci, vor dura cu unele întreruperi până în 1606. depărtarea de bazele proprii şi mai ales imposibilitatea aprovizionării unor oşti numeroase într-o regiune slab populată şi secătuită de războiul îndelungat va determina Sublima Poartă să sporească contribuţia în alimente a Ţărilor Române.

În secolul al XVII-lea necesităţile armatelor otomane au sporit datorită deschiderii frontului din nordul Moldovei cu Polonia, luptele purtându-se după 1683 şi până la Carlovitz pe mai multe teatre de operaţiuni împotriva Veneţiei, Austriei şi Rusiei. Apropierea de zonele de conflict a fost nefastă pentru locuitorii celor trei principate, atât datorită sporirii exploatării din partea sultanului de la Constantinopol, cât şi datorită pătrunderii oştilor austriece şi poloneze în spaţiul românesc cu scopul de a captura sau distruge „chilerul Ţărilor mele bine păzite". Ostilităţile duse între beligeranţi pentru menţinerea acestor poziţii cheie din sud-estul Europei au provocat mari pagube iar Moldova, mai expusă datorită situării în apropierea Poloniei, a fost practic sleită de forţele beligerante[11].

Veacul al XVIII-lea va aduce alţi nori negri deasupra Principatelor Române. Teritoriul lor va constitui teatru de operaţiuni pentru armatele austro-ruso-turce care se vor confrunta pentru controlul regiunilor dintre Nistru şi Dunăre, excelentă trambulină în vederea lansării atacului final asupra Imperiului otoman „omul bolnav al Europei". Poarta însă va rezista tuturor valurilor de asalt chiar dacă în timpul ostilităţilor pierdea controlul asupra teritoriilor de la nord de Dunăre.

După fiecare război Principatele Române erau obligate să repare cetăţile de pe malurile bătrânului fluviu, să reconstruiască o parte din flota otomană şi bineînţeles, să umple cu cereale hambarele fortăreţelor şi pe cel mare de la Isaccea necesar pentru aprovizionarea oştilor care treceau la nord de Dunăre împotriva ruşilor. Până la 1829 în timp de pace grânele luau drumul Imperiului otoman pentru ca în timp de război să fie supuse jafului sistematic de către trupele ruse trimise să cucerească Istambulul şi să realizeze visul Rusiei de a avea ieşire la Mediterana, flota sa putând ieşi nestingherită din Strâmtori[12].

---

[11] În timpul domniei lui Dumitraşco Cantacuzino (a doua domnie 1684-1685), Moldova a suferit de o foamete cumplită deoarece „de 4, 5 ani tot oşti şi prăzi erau într-însa şi ara oamenii foarte puţin" Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. II, ed. G. Strempel, Bucureşti, 1994, p. 170. Atunci moldoveni „mulţi cu mai bune moşii au pierit" cum se spune într-un document din 25 iulie 1684 (C. A. Stoide, *Contribuţii la cunoaşterea foametei celei mari din 1684-1685*, în „Arhiva. Revistă de istorie, filologie şi cultură română din Iaşi", 1934, nr. 3-4, p. 157). Consecinţa directă a acestei stări de lucruri (jafuri, foamete, corupţie, lipsuri de orice fel) a fost vânzarea a numeroase moşii sau ţăranii liberi devin „vecini nerăscumpăraţi" aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, cu Machidon şi familia sa din satul Voineşti de pe Tutova, care prin actul din 23 noiembrie 1685, răsplăteau astfel pe boierul Pătraşco jienicer, care îi hrănise şi îi îmbrăcase în acele vremuri grele (*Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor Centrale*, vol. IV, 1676-1700, Bucureşti, 1970, p. 215).

[12] Într-un raport al consulatului francez din Bucureşti datat 25 martie 1811, se scriau următoarele: „Divizia lui Suvorov face orori peste tot pe unde trece. Jefuieşte, fură, distruge toate satele Valahiei care se găsesc în drumul său. Divanul a prezentat plângeri prinţului care a răspuns: „Trupele mele fac bine; eu le-am permis orice" (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XVI, Bucureşti, 1912, p. 908). Consulul Franţei la Bucureşti, Hugot, observa la 28 mai 1828, o situaţie identică: „Dacă se consideră că o atât

Proviziile adunate din porunca sultanului sau a marelui vizir puteau fi folosite în trei moduri de către turci în funcție de necesitățile impuse de război, asigurarea hrănirii oștilor turco-tătare aflate în trecere spre teatrele de operațiuni și în timpul luptelor, aprovizionarea garnizoanelor din cetățile aflate în imediata apropiere a teritoriului românesc, iernarea unităților otomane însărcinate cu misiunea de a proteja Țările Române, chilerul Sublimei Porți, de incursiunile podghiazurilor polone sau a detașamentelor de cătane austriece. Chiar dacă nu asigurau totalitatea zaherelei pentru marile efective deplasate de sultan, contribuția Țărilor Române era consistentă în cazul unor cetăți, cum ar fi Camenița (1672-1699) sau Hotinul (după 1713), era majoritară. Fără proviziile trimise din Moldova, cheia Podoliei ar fi căzut în mâinile polonilor cu cel puțin cinci ani înaintea păcii de la Carlovitz.

Aprovizionarea oștilor turco-tătare.

Războaiele consumă resursele materiale și financiare ale statelor beligerante și de multe ori în decursul Evului Mediu, încheierea păcii s-a datorat nu victoriilor militare ci sleirii din punct de vedere economic a adversarilor[13]. Victoria aparținea statului care putea arunca în balanță toate resursele astfel încât să-l epuizeze pe inamic și să-l determine să încheie pacea[14]. Imperiul otoman, având de înfruntat țări puternice atât sub aspect militar cât și economic (Veneția, Austria, Polonia, Rusia), nu și-a putut permite să nu utilizeze în mod intensiv Țările Române, un adevărat corn al abundenței plin cu cereale, vite și bani.

Specialiștii în arta militară considerau că pentru întreținerea unei armate de 100.000 de ostași este nevoie de efortul a 700.000 de familii[15], ceea ce înseamnă că Moldova și Țara Românească puteau hrăni cu ușurință între 150.000 și 200.000 de turci, degrevând astfel Istanbulul de o parte din cheltuielile destinate întreținerii trupelor. În secolul al XVIII-lea când vistieria otomană a fost în câteva rânduri complet goală[16], deci statul era falimentar, se dorea chiar să se lase trupele în seama domnilor fanarioți[17]

Misiunea asigurării aprovizionării ritmice a oștilor otomane era de o deosebită importanță pentru sultanul de la Constantinopol. Poruncile soseau la sfârșitul iernii sau în luna martie astfel încât să existe timp suficient pentru strângerea zaherelei[18].

---

de numeroasă armată (90.000 de ruși - n. n.) n-a fost până-n prezent însoțită de nici o ladă cu bani, de nici o provizie, nici chiar de o cutie cu medicamente și că este lipsită de toate necesitățile și chiar de plata soldatului, ..., se poate face o idee despre împovărarea nefericiților locuitori ai acestei țări" (Humurzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 70). Asupra ocupației rusești din anii 1828-1829, a se vedea articolul meu, *1828-1829. Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur*, în „Magazin Istoric" nr. 2 (347)/1996, p. 53-55.

[13] F. Braudel, *op. cit.*, vol. V, p. 323.

[14] *Ibidem*, vol. IV, p. 232.

[15] Sun Tzu, *op. cit.*, p. 91.

[16] Într-un raport din 1742 se spunea că: „Vistieria publică este complet epuizată. Provinciile de frontieră sunt ruinate..." iar soldele trupelor nu puteau fi plătite. R. Mihneva, *La Russie, L'Empire Ottoman et la Suede dans la politique européenne (1741-1743)*, în „Etudes balkaniques", nr. 3, 1982, Sofia, p. 104.

[17] Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 149. Conform documentului publicat mai mulți generali turci și-au dus trupele la iernat în Moldova și Țara Românească în iarna anilor 1778-1779.

[18] În vederea aprovizionării armatei otomane care urma să asedieze cetatea Szighet din Ungaria, Süleyman Magnificul cerea de la voievodul Țării Românești la 28 martie 1566, 100.000 chile de orz (A. N., *Documente turcești*, D XXX/14-14a). O poruncă asemănătoare pornise spre Moldova la 19 martie 1566 (A. N.,

Neîndeplinirea poruncilor sultanale la timp sau apariţia (foametei), unei scumpiri a cerealelor în tabără puteau avea consecinţe grave pentru nefericitul domn. Constantin Duca a pregătit toate conacele după cum sunase porunca primită din partea sultanului Mehmed IV (1648-1687), lucru recunoscut şi de cronicarii turci care descriu expediţia asupra Cameniţei[19], dar pe o porţiune din sudul Moldovei mai puţin locuită, zahereaua nu s-a ajuns şi preţul chila de orz a sporit de la 25 aspri la 160 aspri[20] Mânia padişahului putea să-l coste capul pe Duca vodă şi doar o blană scumpă i-a salvat capul[21]. Domnia a fost însă pierdută.

Pe frontul din Austria în secolul al XVII-lea grânele, untul, carnea şi mierea românească constituiau baza hranei armatelor turceşti care luptau într-o Ungarie puţin populată şi devastată[22]. Transportul proviziilor se făcea de obicei cu corăbii pe Dunăre, marfa fiind transbordată la Porţile de Fier. Se aduceau astfel cantităţi mari mai repede şi mai ieftin. Din Moldova şi Ţara Românească plecau, în acelaşi timp cu oştile trimise în sprijinul turcilor lungi convoaie de care pline cu făină. În bătălia de la Leva (1664) austriecii au capturat 3000 de care de transport cu făină şi cu alte provizii precum şi 7000 de animale de tracţiune[23]. Cum un car era suficient pentru 10 ostaşi, înseamnă că celelalte 2000 serveau la aprovizionarea tătarilor alături de care luptau cei 10.000 de români[24]. Spre Buda trimiteau transilvănenii importante cantităţi de provizii, spre Polonia sau pe frontul din Asia greul căzând în seama celorlalte două principate. În 1684 s-au trimis la oştile din zona Budei 30.000 de chile de făină 20.000 chile de brânză, 40.000 chile de orz şi 10.000 chile de mei urmând ca valoarea lor să se scadă din tributul pe anul 1095 H[25] La preţurile stabilite de sultan întreaga încărcătură valora 68.333 guruşi imperiali dar în preţ nu erau incluse cheltuielile legate de chiria carelor şi plata însoţitorilor astfel încât totalul depăşea cei. 80.000 de taleri cât era tributul Transilvaniei[26].

Oştile otomane care luptau împotriva Poloniei şi apoi împotriva Rusiei se aprovizionau în cea mai mare parte din Moldova şi Ţara Românească. În 1672 numai în urma unei singure porunci s-au luat 60.000 chile de orz şi respectiv 80.000 chile[27]

Documente turceşti, D XXX / 11a-11), unde se menţionează şi existenţa unui document anterior care nu s-a păstrat şi prin care se cereau pe lângă orz, cirezi de vaci şi turme de oi.

[19] Hagi Ali, *Komanice seferine dairtarihce*, în vol.: *Cronici turceşti privind Ţările Române* vol. II, ed. M. Guboglu, Bucureşti, 1974, p. 215. S-a ajuns ca o chilă de Istanbul de orz să se vândă şi cu 3 aspri în funcţie de cantităţile aduse de moldoveni.

[20] *Ibidem*, p. 213.

[21] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi o samă de cuvinte*, ed. G. Strempel, Bucureşti, 1982, p. 218. Axinte Uricariul aminteşte de două blănuri de vulpe de Mosc valorând 40 de pungi de bani adică 20.000 de taleri. Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 121.

[22] Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 255. Corăbiile româneşti ajungeau până la Buda de unde proviziile erau încărcate în care şi expediate spre zona de operaţiuni.

[23] Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, p. 1, doc. 290, p. 212.

[24] *Ibidem*, p. 212.

[25] Z. Vesela-Premosilova, *Contribuion aux rapports de la Porte Sublime avec la Transilvanie àpres les documents ottomans*, în „Archiv orientâlni“, Praga, 33, 1965, 4, p. 587.

[26] *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 30.

[27] Tashin Gemil, *Relaţiile Ţărilor Române cu Poarta otomană*, în vol.: *Documente turceşti*..., Bucureşti, 1984, p. 341. Dacă se ţine cont de preţurile reale, de cheltuielile de transport şi de celelalte obligaţii la care fusese supusă Moldova în acelaşi timp, suma depăşea tributul din care trebuia să fie scăzută. Cantitatea trimisă se ridica la 140.000 chile de Istanbul adică 3.598.000 kg (3598 t) de orz.

Constantin Brâncoveanu era obligat în 1713 să trimită 60.000 chile de secară (1542 t) la Hotin unde se afla oastea turcească[28] Domnul a cerut să le transporte cu vasele pe Nistru „ca să nu mai trapede săracii până la Hotin, că nici era cu putinţă a se împlini atâta sumă de care“[29] În afară de produsele trimise în urma poruncilor sultanale, soldaţii otomani cumpărau cantităţi importante de grâne chiar dacă preţul era inferior celui al pieţei. Anul 1672, fiind un an bogat, a adus o împrospătare a masei monetare din Moldova şi o prosperitate care nu va fi atinsă vreme de câteva decenii[30].

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cavaleria otomană a devenit din ce în ce mai ineficientă şi s-a impus aducerea tătarilor pe frontul din Ungaria. Prima menţiune a trecerii ceambulurilor tătare prin Moldova şi Ţara Românească datează din 14 martie 1566 când Süleyman Magnificul poruncea să se adune zaherele de care au nevoie iar ei să le cumpere cu banii lor şi să nu persecute raialele[31]. Ulterior trecerile s-au înmulţit pe măsură ce valoarea trupelor de spahii scădea continuu şi practic turcii erau dependenţi de urmaşii lui Ginghis Han. Tătarii prin cruzimea şi elanul cu care se aruncau în luptă, răspândeau groaza în rândurile adversarilor şi sultanul chiar răspândea ştirea pe câmpul de luptă[32].

Strângerea unor provizii suficiente era necesară deoarece hanul putea oricând contrar poruncilor sultanale[33], să ordone jefuirea şi robirea populaţiei din zonele de trecere. Greutatea acestei impuneri consta în faptul că nu se indicau cu exactitate traseele pe care urmau să se deplaseze coloanele de călăreţi ceea ce implica o multiplicare a punctelor de aprovizionare. Într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara din 20 aprilie 1715, Ştefan Cantacuzino se confruntă cu această problemă a conacelor pentru 10.000 de tătari ce se deplasau spre Bosnia[34].

Dările care se impuneau cu ocazia trecerii tătarilor sunt bine cunoscute pentru perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu cuprinsă între anii 1694-1699, din condica vistieriei publicată în 1873 de C. D. Aricescu. Fiecare judeţ era obligat să dea un anumit număr de oi şi vaci , care se schimba în funcţie de efectivele trimise spre front. Numărul oilor era egal cu cel al vacilor în fiecare judeţ. Conform condicii s-au furnizat în total 6696 vaci şi tot atâtea oi, din cele 22064 adunate din impozite[35]. În 1695 pentru a se asigura cele 15 conace ale hanului s-au luat următorul număr de vite din judeţele: Slam - Râmnic 200 de vaci şi 200 de oi, Buzău 100 de vaci şi 100 de oi,

---

[28] Nicolae Iorga, *Documente privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1901, p. 119. Moldova a trimis o cantitate identică.

[29] P. I. Panait, *Şantiere constructoare de nave din Ţările Române în Evul Mediu*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos“, III-IV, Călăraşi, 1987, p. 191.

[30] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 217.

[31] *Documente turceşti*, vol. I, p. 82.

[32] Sultanul Mustafa al II-lea (1695-1703) eliberează un prizonier austriac doar pentru a se răspândi ştirea sosirii a 6000 de tătari în jurul Timişoarei (1696), *Cronici turceşti*, vol. II, p. 474.

[33] Jaful se pedepsea cu moartea şi doar indulgenţa unor comandanţi otomani n-a dus la aplicarea acestei pedepse în toate cazurile. Mustafa al II-lea a spânzurat un tătar pentru un ied luat cu forţa, iar doi turci din Anatolia prinşi la furat de miere în Ţara Românească avură aceeaşi soartă.

[34] Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XIV, p. I; *Documente greceşti* publicate de Nicolae Iorga, Bucureşti, 1915, p. 679.

[35] C. D. Aricescu, *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1703)*, în „Revista istorică a arhivelor României“, Bucureşti, 1873, p. 49, 135, 223, 325, 414.

Argeş câte 90 de capete, Muscel 100 de vaci şi 100 de oi, Dolj 155 de vaci şi 155 de oi etc[36]

Dacă furnizarea animalelor nu era atât de împovărătoare dată fiind bogăţia Ţării Româneşti, cheltuielile cu darurile către han şi alţi conducători tătari apăsau greu pe umerii contribuabililor munteni, banii provenind din restul vitelor care erau vândute. Astfel numai în 1698 din cei 11.930 de taleri obţinuţi pe vite au fost cheltuiţi pentru diferite daruri 3107 taleri[37] Suplimentar se adăugau cadourile trimise anual hanului şi tuturor fruntaşilor tătari în 1697 suma ridicându-se la 2975 taleri[38]

Când trupele din Ţările Române erau trimise în misiune alături de turci, aveau conacele asigurate de locuitorii din zonele pe unde treceau, eliminându-se o parte din mulţimea de care. În martie 1566, Süleyman Magnificul cerea voievodului Ţării Româneşti, Petru cel Tânăr, şi principelui Ardealului să furnizeze zaherea pentru cei 3000 de oşteni din Moldova care urmau să participe la viitoarea campanie imperială[39]

Armatele otomane, care luptau împotriva Iranului sau a rebelilor celâlî din zonele pustii ale Anatoliei, se confruntau adeseori cu lipsa proviziilor şi atunci se făcea apel la Ţările Române. În 1608-1609, voievodul Moldovei, Constantin Movilă, primeşte poruncă să expedieze urgent 50.000 chile de grâu şi orz (1285 t) în portul de la Cetatea Albă de unde corăbiile urmau să le ducă la Trabzon[40]. Transportul cu carele se făcea pe socoteala domnului Moldovei şi pentru întreaga cantitate erau necesare circa 1000 de care cu 2-3000 de boi sau cai şi 1000 de oameni însoţitori. Se adăugau călăreţii care trebuiau să protejeze convoiul şi se observă astfel câte cheltuieli implica un astfel de transport de provizii.

Aprovizionarea cetăţilor

Campaniile aveau un caracter sezonier şi se încheiau relativ repede dar cetăţile aveau garnizoane permanente care trebuiau aprovizionate cu cele necesare traiului în timp de pace sau de război. Brăila, Tighina, Oceahov, Belgrad, Cameniţa şi Hotin au însemnat tot atâtea „găuri negre" unde se scurgeau bogăţiile Ţărilor Române, atât în momentele de acalmie cât şi în timpul desfăşurării operaţiunilor militare. Cum o garnizoană avea efective, în timp de război de peste 6000 de soldaţi, proviziile absorbite erau în cantităţi mari. Primele cereri pentru zaherea datează din secolul al XVI-lea când se cerea pentru hrana ostaşilor din cetăţile Yahova, Belgrad şi Oceahov (1560)[41]. Probabil Brăila se aproviziona după 1540 din Ţara Românească.

Hrănirea garnizoanei din Cameniţa a căzut de la început în seama locuitorilor Moldovei „deoarece nu există ţinuturi mai apropiate de acest loc", după cum se exprima sultanul Mehmed IV într-un document din 7 august 1672[42] Ulterior Moldova fiind epuizată sa apelat la resursele Ţării Româneşti şi cetatea a fost menţinută până-n 1699. Polonezii supravegheau de departe orice deplasare şi interceptau greoaiele convoaie de căruţe încărcate. În 1696, polonezii pregătiseră o ambuscadă, dar Antioh Cantemir a fost informat şi tătari au introdus în cetate doar cât au putut transporta pe cai[43], adică vreo 50-60 kg de grâu. Cantitatea n-a fost suficientă deoarece garnizoana ajunsese să-şi mănânce caii[44] şi în aprilie 1698 primeau de la Sublima Poartă porunci pentru alcătuirea unui nou convoi[45]. Până la formarea convoiului, Antioh Cantemir l-a trimis pe Moise serdariul cu 300 de soldaţi care escortau 300 de cai ce cărau fiecare câte două chile* de pâine. Pe furiş au ajuns la Cameniţa „de le-au mai prinsu foamea turcilor deodată cu acea pâne". Convoiul mare a străpuns şi el blocada poloneză, prea slabă pentru a-l opri. Cei 13.700 de turci şi tătari, sprijiniţi de 1500 de moldoveni, şi 600 de munteni au dus în cetate 1500 de care cu alimente şi 800 pungi cu bani pentru soldele ostaşilor[46]. A fost ultimul care a intrat în Cameniţa.

---

[36] *Ibidem*, p. 135.

[37] *Ibidem*, p. 415/416.

[38] *Ibidem*, p. 449/450. Din datele aceleiaşi condici rezultă că trecerea hanului amplifica valoarea darurilor, ele însumând în total 6728 taleri. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 152.

[39] M. Guboglu, *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 35.

[40] T. Gemil, *op. cit.*, p. 128.

[41] M. Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 28.

[42] T. Gemil, *op. cit.*, p. 341.

În mai multe rânduri polonezii au interceptat zahereaua şi soldele trimise din Moldova, dar alte convoaie au înlocuit pierderile. „Tot ceea ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi tot ceea ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor şi nici nu se trecea măcar în catastiful de zi"[47]. Era o nouă metodă de spoliere a resurselor Ţărilor Române pentru menţinerea unei cetăţi îndepărtate şi greu de menţinut. Cheltuielile mari au determinat pe turci să renunţe cu uşurare la Cameniţa în 1699.

Cât revenea pentru un cap de locuitor nu ştim cu exactitate din cauza lipsei de documente. Un document din 19 iulie 1693, prin care Constantin Duca scuteşte opt vecinic de cea mai mare parte a dărilor precizează că trebuia să dea totuşi câte o chilă de pâine de om „ca să mai ajutorească şi ei nevoia ţării"[48]. Antioh Cantemir scutea în ianuarie 1696, 24 dintre vecinii mănăstirii Galota din Deal, dar o chilă de Cameniţa fiecare tot trebuia să dea domniei[49] Se poate concluziona că pe umerii fiecărui ţăran cap de familie, apăsa această dare extraordinară, dar nu se putea strânge de la toţi fiindcă ţara era răvăşită de războaie şi mulţi se bucurau de imunităţi[50]. De multe ori cererea depăşea posibilităţile Moldovei şi atunci se apela la domnul Ţării Româneşti.

În 1695, s-au trimis provizii în valoare de 5442,5 taleri[51], iar în decembrie 1697 au fost trimise 8000 chile de zaharea în valoare de 866 t, dar chiria carelor ce au dus-o la Cameniţa s-a ridicat la 5200 taleri[52]. Alte lipsuri la cântărire au fost plătite cu 397,5 taleri[53]. La cheltuielile legate direct de cumpărarea şi trimiterea zaherelei se adăugau numeroasele daruri. Trei agale trimise după zahereaua Cameniţei au primit în total 1357,5 taleri (aproximativ 25% din valoarea produselor solicitate)[54].

Ţara Românească a fost mai afectată de îndelungatul război pe care l-au purtat turcii cu armatele austriece în jurul Belgradului între anii 1690-1699. Condica vistieriei lui Constantin Brâncoveanu aduce date prețioase privind aprovizionarea cheii Imperiului otoman şi dacă aceasta n-a putut fi cucerită de creştini acest lucru se datorează în mare măsură zaherelelor trimise din Muntenia. Grâne, unt, miere şi mari turme de oi şi boi luau calea spre şesul Belgradului denumit de turci *dar-al-Djihad* (Casa războiului sfânt). Doar în perioada 1694-1699 au ieşit din țară conform însemnărilor din condică 9105 boi şi vaci valorând 63.735 taleri. Boii morți pe traseu erau înlocuiți şi trecuți tot la cheltuielile Țării Româneşti[55]. Multe vite erau folosite la carele de transport dar consumate de turci astfel încât nu reveneau în țară. Un bou ieşit din granițele țării era considerat pierdut. Pentru a hrăni trupele turceşti cu carne de oaie, mult apreciată de orientali, s-au trimis în vara anului 1695 5100 de oi[56], dar sunt puține mențiuni. Grânele intrau şi ele în rația garnizoanei otomane şi în mai 1695 s-a trimis pesmet făcut din 8813 obroace de grâu*[57]. Untul şi mierea folosite la pregătirea mâncării pentru marele vizir şi alți demnitari otomani aflați în campanie proveneau tot din Țara Românească deoarece aceste produse erau recunoscute prin calitățile lor. Iamache Mîndili a dus în ianuarie 1696 15.000 ocale de unt[58], iar în august s-au trimis alte 4000 de ocale (787 1/2 taleri) pentru a se înlocui untul din vasele scufundate[59] Mierea era trimisă în cantități mai mici. În iunie 1698, s-au trimis 60 de cântare care au costat vistieria 210 taleri[60]

---

[43] Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, p. 282.

[44] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 337.

[45] Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 297.

* Este vorba aici de chila de Istanbul care avea 25,7 kg.

[46] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 387/388.

[47] Silahdar Fîndîklîlî Mehmed aga, *Nusretnome*, în *Cronici turceşti*, vol. II, p. 421.

[48] *Catalogul documentelor moldoveneşti*, p. 353.

[49] *Ibidem*, p. 395.

[50] *Ibidem*, p. 353.

[51] C. D. Aricescu, *Condica*, p. 138.

[52] *Ibidem*, p. 366.

[53] *Ibidem*, p. 366.

[54] *Ibidem*, p. 138/139.

Din Țara Românească s-a trimis zaherea şi la Babadag unde se afla baza serasberului Iusuf paşa. Acesta a primit în iunie 1697 500 oca de miere şi 1000 de unt[61] pentru ca în 1698 să primească 12 cântare de miere şi 1000 oca de unt[62]. Un an mai târziu erau trimise la Babadag 100 de vaci şi 300 de oi în valoare de 900 taleri[63] Cantități mai mari sau mai mici erau trimise spre cetățile aflate pe linia Dunării, Vidin, Nicopole**, Rusciuc sau Silistra. Bineînțeles că fiecare transport era însoțit de cadouri consistente menite să atragă bunăvoința puternicelor paşale. Cantitatea totală a alimentelor trimise este greu de apreciat datorită lipsei documentelor asupra unor evenimente sau a impreciziei lor. În unele cazuri cunoaştem marile cantități de provizii acumulate de turci (la Brăila ruşii au găsit în 1828 nu mai puțin de 400.000 de puduri de făină (6552 t)[64], dar nu se ştie însă dacă respectiva zaherea provine în totalitate sau parțial din Țările Române.

---

[55] *Ibidem*, p. 129. Günghüler agasi a dat 40 de taleri pentru cei cinci şase boi căzuți pe drum.

[56] *Ibidem*, p. 129. Din cei 7463 taleri adunați din birul oilor doar 359 taleri n-au fost cheltuiți în legătură cu aprovizionarea turcilor.

* Un obroc mijlociu avea 44 ocale adică 74,712 l.

[57] *Ibidem*, p. 125. În sistem metric cantitatea este echivalentă cu 658,436 t valorând 2315 taleri.

[58] C. D. Aricescu, *Condica*, p. 373/374.

[59] *Ibidem*, p. 425.

[60] *Ibidem*, p. 407.

[61] *Ibidem*, p. 352.

[62] *Ibidem*, p. 458.

[63] *Ibidem*, p. 496.

** Darul către paşa de Nicopole din martie 1701 cuprindea 100 oca unt şi 30 de berbeci. C. D. Aricescu, *Condica*, p. 616.

[64] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 84; Paul Mihail şi Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia*, vol. I, p. 1812-1830, Bucureşti, 1933, p. 335.

Iernarea oştilor otomane

Începând de le sfârşitul secolului al XV-lea turcii au întreprins expediţii de jaf împotriva Poloniei. Campaniile erau scurte, oştile retrăgându-se în bazele de la sud de Dunăre. După 1672 luptele desfăşurându-se fără întrerupere până-n 1699, se impunea ca pe timpul armistiţiului impus de anotimpul rece o parte a trupelor turceşti sau tătare să rămână pe teritoriul Moldovei, atât pentru a respinge evenimentele incursiuni de pradă a podghiazurilor poloneze, cât şi pentru a se constitui într-o avangardă capabilă să atace imediat după trecerea iernii. Uneori iernarea tătarilor se datorează rugăminţilor domnilor Moldoveni confruntaţi cu răscoale ale supuşilor[65], sau ameninţaţi de incursiunile străine sprijinite şi din interior de boierii nemulţumiţi de unii domni trimişi de Sublima Poartă[66] Din cauza devastărilor la care fusese supusă Moldova, chiar dacă exista intenţia de iernare acest lucru nu era posibil. Într-un raport veneţian din 29 ianuarie 1675 se scria că retragerea turcilor la Babadag s-a produs „din cauza devastării totale a ţării“[67] Trupele de turci sau tătari erau cantonate în zone strategice, în apropierea capitalei Ţuţora (1674)[68] sau în zonele de graniţă (Orhei 1737)[69] Ostaşii musulmani atunci când totul era pregătit din timp aşa cum procedase marele logofăt Sandu Sturdza din porunca lui Grigore II Ghica, erau încartiruiţi în sate evacuate, localnicii găsindu-şi adăpost în alte aşezări, unii pe la rude, alţii fiind repartizaţi prin poruncă domnească[70].

Oastea bosniacă comandată de Bechir paşa a găsit în satele de lângă Davida toate „cele trebuincioase pentru iernat“ Evacuarea se impunea deoarece ostaşii se dedau la mari abuzuri faţă de populaţia lipsită de orice apărare. În 1674 când au iernat tătarii, aceştia au ucis oameni, au batjocorit fete şi femei, au torturat ţărani şi boieri pentru a descoperi averi ascunse, „iar primăvara când s-au ridicat de pre ţară, au luat tot de la cine ce au fost rămas neluat şi nemâncat de dânşii: iape, cai, boi, vaci, oameni de i-au robit...“[71]. În general, acolo unde erau cantonate trupe amice, daunele erau comparabile cu cele produse de oştile inamice[72]. În secolul al XVIII-lea Sublima Poartă cantona trupe în Ţara Românească şi Moldova în timp de pace pentru a limita cheltuielile din tezaurul şi aşa subţire al sultanului otoman. În octombrie 1778, domnii Moldovei şi Ţării Româneşti primeau ordine de a alcătui mari depozite cu provizii pentru oştile care trebuiau să ierneze la nord de Dunăre[73]

---

[65] Duca vodă a chemat pe tătari împotriva revoltaţilor conduşi de Hâncu şi apoi au iernat în ţară.

[66] Dumitraşco Cantacuzino, în prima domnie (1674-1675) fiindcă nu avea încredere în boierii moldoveni a chemat în ţară pe Hangeri sultan cu oamenii săi (Axinte Uricariul, *op. cit.*, vol. II, p. 136).

[67] Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, (1650-1699), Bucureşti 1886, p. 146.

[68] Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 13.

[69] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*; ed. M. Camariano şi A. Camariano - Cioran, Bucureşti, 1965, p. 389.

[70] *Ibidem*, p. 389.

[71] Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 136. În 1737 sunt cantonaţi la Iaşi 3-4 mii de turci deoarece Grigore II Ghica se temea de boieri şi cazaci, dar turcii „destule răutăţi face“ (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 205).

[72] Un călător englez care a trecut prin Ţările Române la 1778, scria că hoardele nedisciplinate ale turcilor „jefuiesc, pustiesc întreaga ţară şi uneori distrug sate întregi, masacrându-i pe locuitorii fără apărare“... „Soldatul turc indiferent cât de puţin stătea într-un loc, producea atâta pagube, încât bieţii locuitori ai Moldovei şi Valahiei reveniţi la casele lor după plecarea < turcilor > erau vreme îndelungată în imposibilitatea de a-şi reconstrui < casele > şi de a-şi procura grâul necesar însămânţărilor“(Victor Ionescu, *1778. La Galaţi cu Williams Eton*, în „Magazin Istoric“, nr. 12/1996, p. 60).

[73] Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 149.

Luarea proviziilor în cantități mari și aproape gratuit din Principatele Române a susținut efortul Imperiului otoman de a se menține în Europa. Armatele bine hrănite cu produse românești ieftine, au reușit să oprească ofensiva Imperiului habsburgic și a Rusiei pe linia Dunării. Obligația de a aproviziona marile mulțimi de turci era una din cele mai grele deoarece pe lângă cererile oficiale se luau ilegal diferite produse, iar cele capturate de inamic trebuiau înlocuite fără a se plăti ceva[74]. Afirmația sultanului că prețul lor se va scade din tribut apare drept cinică când doar valoarea produselor era aproape egală cu a tributului fără a se calcula cheltuielile de transport[75] sau alte servicii prestate concomitent.

---

[74] v. nota 47. În 1675 au fost capturați o mie de boi trimiși spre Camenița din Țara Românească, paznicii munteni fiind respinși de 4000 de călăreți poloni (Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 84). În 1677, un convoi de 700 de căruțe ce aduceau muniții și hrană din Principate a fost interceptat de cazaci, făcând astfel imposibilă capturarea Cehrinului de către turci în acel an (*Ibidem*, vol. I, p. 88).

[75] v. cazul Transilvaniei la 1684 când tributul era de 80.000 de taleri, iar zahereaua la prețul impus de sultan valora 68.333 taleri

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

PREOCUPĂRI PENTRU AȘEZAREA CASELOR LA LINIE ÎN DECENIUL AL IV-LEA AL SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN JUDEȚUL ARGEȘ, ÎN LUMINA UNOR DOCUMENTE INEDITE.

VASILE NOVAC*

Sistematizarea satelor sau așezarea caselor la linie a fost o preocupare permanentă a Stăpânirii, din epoca regulamentară și a lui Alexandru Ioan Cuza până în vremea lui Nicolae Ceaușescu. Etnografii s-au străduit să clasifice diferite tipuri de așezări rurale, pe baza cercetărilor de teren. Credem că, pentru înțelegerea evoluției satului românesc în ultimele două secole, e necesară și cunoașterea eforturilor făcute în prima jumătate a secolului al XIX-lea pentru așezarea caselor la linie.

Ne vom ocupa, mai întâi, de cadrul legislativ:

a). Regulamentul Organic, în cadrul atribuțiilor Departamentului Treburilor din Lăuntru (în continuare: D. T. L.), la art. 151, într-unul din aliniate, prevedea: „De a primi cuviincioasele măsuri pentru întâmpinarea strămutării sătenilor și de a li se face înlesniri, îndatorându-să să-și clădească lăcuințe regulate și de odihnă, cu grajduri și cu îngrădirile trebuincioase pentru îmbunătățirea legumelor, a sădirii pometurilor și, mai vârtos, a dudăriilor, pentru creșterea gândacilor de mătase"[1].

b). Marele vornic din Lăuntru, Gheorghe Filipescu, din partea Vorniciei Mari a Treburilor din Lăuntru (în continuare: V. M., D. T. L.), încă de la 29 august 1829, trimitea tuturor ocârmuirilor de județe două exemplare din proiectul „Pentru întâmpinarea strămutării lăcuitorilor du prin sate și de a se lua măsuri spre a-și clădi lăcuințele regulate și de odihnă", precum și recomandarea să se ia măsuri pentru construirea caselor „mai cu îngrijire, mai frumoase la vedere, mai de odihnă și pă linie dreaptă, cu ulițe largi prin mijloc". Se mai poruncea să se raporteze trimestrial câte case s-au mai construit în fiecare sat, în acest chip, și câte au rămas în starea veche, pentru ca să se „recomandarisească cu osebire către Înalta Stăpânire osârdia dumitale"[2].

c). La 30 noiembrie 1836, D. T. L. trimite Ocârmuirii de Argeș noi instrucțiuni, pe care le redăm aproape în întregime: „Așezarea caselor la linie, ce este una din trebuințele atingătoare de datoria acestui Departament, coprinsă în articolul 151 din Regulamentul Organic, fiind o legiuire care urmează a să aduce la cuviincioasă

---

* Muzeul Județean Argeș

[1] *Regulamentul Organic*, București., 1847, pag. 152.

[2] *Direcția Argeș a Arhivelor Naționale, fond Prefectura (Ocârmuirea) județului Argeș*, dos. nr. 159/1832-1833, f. 1.

îndeplinire, Măria Sa Vodă, prea înaltul nostru domn, luând în băgare de seamă raportul ce s-au îndreptat de către acest Departament asupra unei asemenea împrejurări, a binevoit a se uni cu propunerea [ce] i s-au făcut, dând dezlegare, prin Cinstitul Secretariat al Statului cu nr. 106, potrivit cu chibzuirea Departamentului, ca, adică:

Să să dea poruncă către ocârmuirile judeţelor ca să stăruiască către lăcuitorii ţărani de a-şi face, în curgerea vremii, această cuviincioasă pregătire pentru clădirea caselor, iar aşezarea şi clădirea lor să se urmeze la viitorul mai, deosebindu-să însă dintr-aceasta numai cei din părţile munţilor, cu care să va urma atunci, după povaţa împrejurărilor ce va descoperi poziţia lor.

Spre un asemenea sfârşit, acest Departament, îndatorind asupra acei Ocârmuiri ca, prin suptocârmuirile ţării, a să pătrunde atât de îmbunătăţirile către cari pot ei înainta, aflându-să fieşcare sat cu lăcuitorii adunaţi la un loc, cum şi de asigurarea ce, printr-acest mijloc, să facă măsurile poliţieneşti, care sânt cel dintâi temei al liniştitei petrecerilor, iar, pă de alta, să-şi îndatoreze pe fieşcare ţăran ca, în curgerea iernii acesteia să-şi facă căpuiri de trebuinciosele materialuri, câte adică sânt cuvenite la facerea unei case cu împrejmuirea ei, care materialuri, prin stăruinţa suptocârmuitorilor, aducându-le treptelniceşte, vor fi datori a le avea toate complect până la sfârşitul ernii, ca, la zi întâi a viitorului mai, când ei rămân datornici despre câmpeneştile îndeletniciri, îndată să se apuce şi de clădirea caselor la locurile ce se vor chibzui de către proprietarii de moşii, luând, însă, Ocârmuirea în băgare de seamă că, în anul viitor, fiind şi sorocul Obşteştii Catagrafii, care neapărat a ei începere urmează să găsească pe toate satele aşezate la linie, trebuieşte şi din partea Ocârmuirii, precum şi din partea celorlalţi supuşi să se întrebuinţeze cea mai mare nădejde, stăruire întru îndeplinirea unui asemenea articol, ca nu cumva şi, la sfârşitul iernii, să se afle vre-un locuitor cu materialul dă facerea casii nepregătit ca, cu aceasta, să să dea pricină de zăticneală sfârşitului ce să nădăjduieşte, căci atunci Ocârmuirea va fi în toată răspunderea.

Iar pentru satele cele din părţile de su munte, la cari, ori pentru că ţăranii îşi au clădirile de lăcuinţă prin vii şi prin dealuri fără să se afle acolo loc, întâi ca să li să aşeze casele în regulă, sau pentru că lăcuitorii munteni, avându-şi casele în pometurile lor, clădite pe căminuri moşteneşti şi adăpându-le toţi la un loc, li s-ar face nedreptate cu strămutarea lor din proprietatea lor şi împilarea lor de a fi clăcaşi pă alte moşii, aflându-să ei moşneni, Ocârmuirea va cerceta, cu cea mai mare scumpătate, şi pentru câte din satele de munte va cunoaşte că, pentru cuvintele de mai sus, nu este putinţă, nici iartă poziţia lor a să aduna la un loc, să alcătuiască listă cu deslușire de împrejurarea fiecărui sat, arătând şi câţi dintre cei ce sunt moşneni alcătuiesc un moş şi să o trimită la Departament, spre a i să da dezlegare; luând, însă, Ocârmuirea în băgare de seamă că, şi în părţile muntelui, nu pot fi toate satele întru această rea neputinţă ca să le puie în regulă, mai cu seamă cele ce sunt aşezate pă şesurile după ţărmurile apelor care, deşi sânt în munţi, dar lărgimea unor asemenea şesuri întinse, fireşte, iartă aşezarea lor pă linie.

Pentru care... să facă Ocârmuirea o foarte bună vorbire la descrierea ce va trimite, spre a nu rămânea în răspundere la întâmplarea de a se ivi neorânduieli în prileju acesta în Departament, având desăvârşit încredinţare că d. ocârmuitorul, pătruns de sfinţenia datoriilor în slujbă, nu va scăpa din vedere dorinţa ce are Stăpânirea de a ajunge şi la sfârşitul acestui de obşte folositor articol, ce va întrebuinţa toate mijloacele ce haracteresc afinitatea unui ocârmuitor bun nu să mărgineşte în alt decât întru adastă îndemnul de bunele nădejdi ale înaintării lucrările ce va va face"[3].

La 26 septembrie 1832, Costache Rătescu, subocârmuitorul Plăşii Piteşti, răspunde că se va conforma poruncii nr. 416 a Ocârmuirii de Argeş, privitoare la „strămutarea lăcuitorilor du prin sate şi a-şi clădi lăcuinţele regulat şi de odihnă, cunoscându-se învederat folosul obştii, care mi se pune întru îndatorire a face toată îndemânarea, prin cuvinte blânde şi cele mai destoinice mijloace a îndupleca pă locuitorii ţărani a cunoaşte... al lor bine, fără asprime"[4]. Răspunsuri similare au mai trimis suptocârmuitorii plaiurilor: Aref şi Loviştea şi ai plăşilor: Topolog şi Piteşti[5]

Subocârmuitorul Plăşii Oltului, la 3 octombrie 1832, confirmă primirea poruncii nr. 4159, „în trei ponturi, pentru clădirea caselor", pricepe îndatorirea sa ca, împreună cu proprietarii, să aleagă loc bun, „cu uliţe largi", dar are unele nelămuriri, pentru care cere desluşiri: „la multe moşii unde să află trei şi patru stăpâni şi moşia să află deavalma i clăcaşii, să mi să poruncească în ce chip să urmez cu aducerea sătenilor la un loc; unii dintre proprietarii care au numai câte trei-patru clăcaşi, adunând satul, rămân păgubaşi, precum şi cele megieşeşti, unde să să strângă satul acesta..."[6].

Primele proteste împotriva strămutării au venit de la unele sate din plăşile Topologului şi Oltului de Sus. Citâm, în întregime, această jalbă: „Noi, satele cele mai jos însemnate, fiindcă au venit la noi dumnealui suptocârmuitorul plăşilor Topologului şi Oltului de Sus ca să ne mutăm casele în apa Topologului, ca să ne facem casele pă linie, unde ne este cu greutate cu astă strămutare, fiindcă aceste sate sânt toate strânse pă lângă biserici, având şi apă, cum şi loc pentru vite, deşi suntem pă moşiile noastre cu casăle unii din noi, iar în luncă unde ne sânt numai livezi şi tot locuri de hrană şi strâmtoare pentru vite, nu e cu putinţă a ne muta acolo, dacât să rămânim nestrămutate, unde ne sânt casile, pe lângă biserici şi toate cele trebuincioase, că mai bine să ne prăpădim cu totul, decât să ne strămutăm acum şi să ne lăsăm toate coprinsurile noastre din copilărie şi de la moşi-strămoşi.

Prea plecaţi jeluitori, / Satul Izbăşeşti - 2 biserici; / Satul Mângureni - 2 biserici; / Satul Milcoi - 3 biserici; / Satul Căzăneşti - 2 biserici; / Satul Doduleşti - 3 biserici; / Satul Blidari - 1 biserică; / Satul Creiteşti - 1 biserică"[7].

La această jalbă şi la multe alte nemulţumiri, într-un concept, este certat subocârmuitorul de Topolog, căruia i se porunceşte, „strajnic, ca să se îndrepteze acest fel dă urmări nepotrivit duhului poruncilor ce-ţi sânt slobozite întru aceasta, silindu-te ca, cu cuviincioase blânde mijloace, singuri şi sineşi lăcuitorii... a aduce aceasta în săvârşirea ce priveşte la al lăcuitorilor folos, fără a cerca vre-o silă sau împilare, care sânt neplăcute auzului Stăpânirii. În scurt, să-i povăţuieşti a urma, fără abatere, povăţuirile cuprinse în porunca cu no.... căci arătându-să lăcuitorii cu asemenea jălbi, vei fi căzut spre o grea răspundere şi neiertată învinovăţire"[8].

La 25 octombrie 1832, subocârmuitorul Plăşii Topologului raportează că, în unele sate, sunt câte şapte-opt proprietari şi toţi vor să-şi aşeze clăcaşii în moşia lor, iar unde sunt moşneni nu vor să-şi mute casele unde vor aleşii satelor, pentru „a eşi din dealuri şi din păduri, apropiindu-să de drum şi de apă, care le fac trebuinţă totdeauna“[9]

---

[3] Idem, fond Pretura (Suboc.) Plaiului Aref, dos. nr. 10/1833-1836, f.f. 44 şi 55.

[4] *Idem, fond Pref. (Oc.) jud. Argeş*, dos. nr. 159/1832-1833, f. 4.

[5] *Ibidem*, f.f. 5-8.

[6] Ibidem, f. 9.

[7] *Ibidem*, f. 12.

[8] *Ibidem*, f. 13.

Locuitorii satului Bărbăloteştii, din Plasa Argeşului, cer Ocârmuirii Argeşului ca satul lor să fie lăsat lângă biserică, în Drumul cel Mare ce merge la Câmpulung şi având şi patru izvoară de apă bună, „angajându-se ca pă cei depărtaţi să-i mute, pe osteneala“ lor[10]. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să se înţeleagă cu proprietarul şi să îndemne pe locuitori, cu încetul, să ia „săvârşire aşezarea caselor la linie, fiind pentru al lor folos“[11].

Badea Olar, Ion şi Dinu Fleoţa, Din Anghelescu, Apostol Mărculescu şi cu toţi sătenii din Flămânzeşti jăluiesc Ocârmuirii să fie lăsaţi în siliştile şi caselor lor, fiind aşezate „pă marginea drumului, şi pă o parte şi pă alta, din jos dă Sfânta Episcopie, „fiind aşezatu pă marginea drumului, şi pă o parte şi pă alta, din jos dă Sfânta Episcopie şi avem şi Biserica Sf. Gheorghe - veche, cum şi noi, „din vechime, ne aflăm într-acest cătun“. Şi va fi foarte greu să plece, şi din „pricina pământului“, „având meşteşugul olăriei“. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului din Curtea de Argeş ca, împreună cu proprietarii, conform poruncilor trimise, să aducă pă locuitori la înţelegerea necesităţii aducerii caselor la linie“[12].

La 7 noiembrie 1832, subocârmuitorul Plăşii Găleşeşti, Ion Bălăşanu, raportează că a mers prin toate satele şi a căutat să lămurească, atât proprietarii, cât şi sătenii, despre folosul obştesc al aşezării caselor la linie. Cere, totodată, dezlegare pentru rezolvarea unor „împiedecări“:

„1-iu. Fiindcă poziţia plăşii aceştia nu este întinsă numai în câmpie pentru toate satele, ci numai cele mai multe sânt pe dealuri şi la locuri dosnice, cu o oareşcare dăpărtare de Drumul cel Mare şi pă câte 5 şi 6 părţi dă moşie a multor moşteni, care unii din ei zic că, strămutându-să din hălăduirea lor, voiesc a să trage iarăşi pă pământul lor, dar nu la linie;

2-lea. Asemenea şi proprietarii se împotrivesc, cerând a-şi aşeza clăcaşii ce-i are fiecare pă moşia sa, cu cuvânt că nu să pot păgubi dă drepturile lor. Şi, fiindcă pă unile din moşii să află cătune legate dă tabla capitaţiilor cu alte sate, cer a să trage la satele de care sânt legaţi dă sânt slobozi a să strămuta;

3-lea. Pă alocurea, să găseşte numai loc înfrumuseţat, dar îndestulare dă trebuinţă vitelor nu au;

4-lea. Altele, iarăşi, după vremi, întinzându-şi printre case, ogrăzi dă pruni şi brănişti unii dă la alţii, cu aceasta fac împiedecare la linie şi, dă să vor scoate din acel loc, să depărtează dă la biserică şi să... lipsesc dă apă;

5-lea. Satul Adunaţi Negraşi ce este pă moşia dumnealui comisul Grigore Cantacuzino, au şi un cătun de 15 case, în capul moşii, care trece în judeţul Teleormanului, aproape de un sat Recea şi zic a rămânea tot în acelaşi loc, fiind de multă vreme acolo, statornici.

Toate aceste împiedecări, punându-le înaintea Cinstitei Ocârmuiri, mă rog a mi să face dezlegare dă sânt împuternicit a le aşeza la locul unde mi să va părea dă cuviinţă şi mai înfrumuseţat pă orice moşie va cădea, tăind şi orice ogradă dă pruni şi branişti va fi înainte numai cât trebuinţa va cere spre a merge linie dreaptă. Şi, dă să poate strânge toţi lăcuitorii la un loc, câţi să află legaţi la tabla unui sat..."[13]

---

[9] *Ibidem*, f. 14.

[10] *Ibidem*, f. 15.

[11] *Ibidem*, f. 15^v.

[12] *Ibidem*, f.f. 16-17.

Ocârmuirea de Argeş porunceşte Subocârmuirii Plăşii Găleşeşti, în dosul jalbei sătenilor din Cacaleţii de Sus, care se rugau, cu „fierbinţi lacrămi", să amâne până în primăvară, aşezarea caselor la linie, fiind vreme de iarnă[14].

La 3 februarie 1833, Ioan Bucşanu, subocârmuitorul Plăşii Găleşeşti, raportează Ocârmuirii că pârcălabul şi vătăşeii satului Osebiţii Negraşi se plâng că nu pot strânge birurile de la peste 60 de familii risipite pe moşie, la două-trei ceasuri distanţă între ele. Deoarece epistatul moşiei doreşte să-i aşeze la „Drumul cel Mare, lângă apa Dâmbovnicului, fiind şi aproape de biserică şi chiar lor le-au plăcut", ţinând cont că n-au nici „case temeinice" şi nu este „nici o altă împiedecare" pentru a-şi construi case sau bordeie, se solicită „poruncă de urmare"[15].

Biv vel clucerul Alexandru Vlangal jeluieşte Marii Vornicii din Năuntru aşezarea la linie a clăcaşilor din Câmpu Mare - Argeş şi Vânceşti - Olt, care sunt, „după obiceiu", „cu totu risipiţi, din care pricină nu poate să cunoască cineva şi unde sânt livezile şi arăturile de orice semănături, căci cu vitele fac mare stricăciune". Departamentul Vorniciei din Lăuntru, apreciind jalba „cu rezon", porunceşte Ocârmuirii de Argeş şi aceasta, la 22 februarie 1833, Subocârmuirii de Olt, să se pună în lucrare, „prin destoinice chipuri"[16].

Locuitorii satelor Ciofrângeni Pământeni se plâng Marii Vornicii a Trebilor din Lăuntru: „fiindcă acest sat este foarte vechi şi întemeiat cu case bune, cu vii, cu pometuri, ogrăzi şi alte sădiri şi Sfântă Biserică la mijloc... şi ne sânt moşii, părinţii şi copiii îngropaţi la această biserică, iar acum ne-am pomenit cu suptcârmuitorul plăşii făcându-ne cunoscut că porunca este să ne lăsăm toate acestea ale noastre şi să ne mutăm la linie, la drum. Şi, fiindcă una ca aceasta ne este cu totul peste putinţă şi chiar împotriva vieţii noastre, căci decât să pătimim una ca aceasta, mai bine să pierim, pentru că nu mai avem atunci pentru ce mai trăi, dacă strămoşeştile căminuri ni le vom pierde"[17]. În urma acestei jeluiri, Departamentul Vorniciei Trebilor din Lăuntru „face întrebare Ocârmuirii pă ce temei ar putea sili pă lăcuitori a să strămuta cu silişti întregi, când instrucţiunile nu tălmăcesc decât a mijloci către lăcuitori dă blânde cuvinte şi îndemnări ca tot în siliştile lor, la preînnoirea dă nămestii, să nu le mai facă cum să întâmpla, ci să le facă la linie, mai mari, mai bune şi, totdeodată, să porunceşte ca, potrivit cu buna orânduială, să facă îndestulare negreşit jăluitorilor şi să ia Ocârmuirea bune măsuri în pricina clădirii la linie, ca nici lăcuitorii să nu să strâmtoreze împotriva dreptăţii, nici proprietarii dă moşie să ia pricini de a să arata cu reclamaţii"[18]. La 16 martie 1833, Ocârmuirea Argeş trimite subocârmuitorului de Topolog porunca Marii Vornicii pentru conformare, repetând că instrucţiunile „nu tălmăcesc" către locuitori decât „sfaturi de blânde cuvinte şi îndemnuri ca, tot în siliştile lor, la preînnoiri dă nămestii, să nu le mai facă aşa cum se întâmplă, ci să le facă la linie, mai mari, mai bune"[19]

---

[13] *Ibidem*, f. 18.

[14] *Ibidem*, f. 19.

[15] *Ibidem*, f. 20.

[16] *Ibidem*, f.f. 22-24.

[17] *Ibidem*, f. 26.

[18] *Ibidem*, f. 25.

La 19 martie 1833 Grigore Ţigveanul jeluieşte Ocârmuirii de Argeş că unii clăcaşi de pe moşia sa, Răteşti, ce „să află cu lăcuinţa în lunca Argeşului, unii răzaşi cu arăturile, alţii pă supt Coastă, din care pricină şi la holde, în toţi anii, fac stricăciuni cu vite, cu păsări, cu copii... Le-am zis, în toţi anii, să iasă în deal să-şi facă case... nici ei nu cearcă vre-o supărare cu mutarea mai mult decât patru-cinci zile, neavând acareturi grele". Unii vor să se mute, dar se opune Dinea Uncheaş, care are stupina în ţarină. Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului Plăşii Găleşeşti ca, potrivit cu instrucţiile ce-i sunt date, să îndemne pe locuitori să-şi construiască casele la linie, mai ales acelea ce se fac din nou, „ferind, însă, a le aduce mai multă strâmtoare"[20].

Tot în martie 1833, Ocârmuirea judeţului Argeş ceartă pe subocârmuitorul Plăşii Oltului pentru că a folosit dorobanţ împotriva sătenilor din Buciumeni, pentru a-i strămuta, împotriva instrucţiunilor Stăpânirii, ordonându-i ca, dacă dorobanţul a făcut-o din proprie iniţiativă, pe lângă cuvenita dojană, să-l silească la despăgubirea celor ce au fost forţaţi să-şi dărâme clădirile[21] Subocârmuitorul de Olt raportează că a străbătut satele plăşii sale, îndemnând pe proprietari şi pe săteni să „strângă casele la un loc", dar unii „s-au pus în lucrare cu mutarea caselor în locuri nemăsurate". De aceea, a poruncit să nu se mai clădească nici o construcţie „decât în locul unde s-au măsurat"[22].

Departamentul D. M. T. L. trimite Ocârmuirii de Argeş, la 4 septembrie 1833, o copie după adresa Prezidentului Sfatului Administrativ, în care se scrie să nu se strice casele bune de locuit, iar aşezarea la linie „trebuie să înceapă treptat şi numai când se vor zidi case din nou sau când se vor preînnoi cele vechi"[23]. La porunca Ocârmuirii către subocârmuiri, acestea răspund, între 17 şi 29 septembrie, că se vor conforma dispoziţiilor primite[24].

Locuitorii şi juraţii satului Şerbăneşti din Plasa Găleşeti roagă Ocârmuirea de Argeş să poruncească zapciului să nu-i oblige să-şi mute casele acum, fiind iarnă [sfârşitul lunii noiembrie], lăsându-i pentru primăvara viitoare. Ocârmuirea dispune să nu se facă „supărări lăcuitorilor, prin silnicie"[25].

Subocârmuirea Plăşii Piteşti, în baza reclamaţiei lui Ghiţă Mărăcineanu, epistatul moşiei Valea Mărului, proprietatea pitarului Tache Zisul, acuză pe Nicolae Juratu din Valea Mărului pentru că şi-a clădit casa „aiurea, iar nu la linie". Ocârmuirea hotărăşte, la 14 decembrie 1833, să se urmeze întocmai „după poruncile Stăpânirii şi ale Ocârmuirii... în pricina mutării caselor la linie"[26].

---

[19] *Ibidem*, f. 26.

[20] *Ibidem*, f.f. 28-29.

[21] *Ibidem*, f. 30.

[22] *Ibidem*, f. 31.

[23] *Ibidem*, f.f. 35-36.

[24] *Ibidem*, f.f. 38-42.

[25] *Ibidem*, f. 43.

[26] *Ibidem*, f.f. 45-46.

Documentele prezentate până acum provin din fondul Prefecturii (Ocârmuirii) de Argeş. Deoarece, în acest fond, nu mai găsim asemenea acte până în anul 1837, în continuare, vom folosi fondurile ce s-au păstrat la Plaiul Aref şi la Plasa Piteşti, după care vom reveni la fondul Prefecturii.

La 3 aprilie 1834, juraţii satelor: Berislăveşti, Valea Albă şi Rădăcineşti din Plaiul Aref trimit lui Vlasie Arhimandritul următoarea solicitare: „Noi, toţi sătenii după moşia Sfintei Mănăstiri Berislăveşti, facem arătare Sfinţii Tale că, viind porunca Cinstitei Stăpâniri ca să ne strămutăm după unde ne aflăm casele, noi ne rugăm Sfinţii Tale ca să-ţi faci milă să faci arătare Cinstitei Stăpâniri, după cum este fiinţa adevărului, că şedem la loc de munte, câţi pe unde ne aflăm acum cu satele, ne este loc cu strâmtoare, mai vârtos că nu este nici loc, căci ale Sfinţii Tatle să cred mai bine decât ale noastre“[27].

La 13 aprilie, Vasile Arhimandritul scrie Ocârmuirii că cele arătate sunt „Prea adevărate“, „că pă dealuri şi pă râpe îşi au casele aşezate“. Există o apă, dar, „nefiind statornică întru închiderea ţărmurilor sale, când vine mare, nu numai că se prăpădeşte, ci şi bolovani cât de mari îi mută din locul lor. De aceia, mă rog şi eu ca să fie ascultaţi lăcuitorii de a nu se mai strămuta din lăcuinţa lor cea veche“[28]. Ocârmuirea, la 17 aprilie, răspunde printr-o poruncă trimisă Plaiului Aref ca subocârmuitorul şi proprietarul să cerceteze dacă arătările jeluitorilor sunt adevărate, „silindu-te, însă, a găsi poziţie pentru aşezarea încăperilor jeluitorilor la linie, raportuind şi Ocârmuirii spre ştiinţă“[29]. Ocâmuirea de Argeş, la 14 septembrie 1834, scrie subocârmuitorului de Aref: „de vreme ce arăţi că altă poziţie mai bună pentru aceasta n-ai găsit, apoi să îngăduieşti pă lăcuitori a şădea tot pă locul ce să află, însă să-i îndatorezi a să aduna la un loc şi a să aşăza întocmai după instrucţiile Stăpânirii“[30].

În iunie 1836, Pătru Dogar, Niculaie Ogradă, Gheorghe Frunţeanu, aleşii satului Sălătruc, cu Niţă Moloiu şi Iorga Frunţeanu - comisari, cu Popa Gheorghe şi cu epistatul moşii scriu Subocârmuirii de Aref că vor fi următori poruncii primite despre aşezarea caselor la linie, dar, „până acum, nimeni din lăcuitori n-au început a preînnoi vere-o casă“[31] La 30 iunie 1836, satul Rătunda-Ueşti raportează că, îndeletnicindu-să cu munca pământului, lăcuitorii nu le-au stat mijloc a să muta la linie[32]. În aceiaşi zi, satul Ueşti Ungureni trimite un raport similar[33], ca şi aleşii satului Dăngeşti[34]. Rapoarte mai mult sau mai puţin asemănătoare sunt primite de la următoarele localităţi: Rădăcineşti[35], Sălătrucel[36], Jiblea, Brătieni, Brădet, Galeş, Aref, Streini Ungureni,

---

[27] *Idem, fond Pretura (Suboc.) plaiului Aref*, dos. nr. 10/1833-1836, f. 4.

[28] *Ibidem*, f. 5^v

[29] *Ibidem*, f. 5.

[30] *Ibidem*, f. 6.

[31] *Ibidem*, f. 12.

[32] *Ibidem*, f. 14.

[33] *Ibidem*, f. 15.

[34] *Ibidem*, f. 16.

[35] *Ibidem*, f. 17.

[36] *Ibidem*, f. 18.

Țărbănești, Corbeni, Berislăvești, Valea Albă, Stoenești, Căpățâneni Ungureni, Căpățâneni Pământeni și Turburea[37].

La 8 decembrie 1836, Ocârmuirea de Argeș, o dată cu porunca nr. 2852 a Marii Vornicii, atrage atenția asupra supravegherii pregătirii tuturor materialelor necesare reconstruirii gospodăriilor: „Dumneata, suptocârmuitorule, mai înainte de a sosi vremea clădirii caselor la linie, preumblându-te din sat în sat, să revizuiești materialurile fieșcăruia lăcuitor, spre a fi tot numărul lor trebuincios în ființă“[38]. La rândul ei, Subocârmuirea de Aref scrie aleșilor și pârcălabilor din toate satele, ca și proprietarilor, între altele: „Drept aceia, Suptocârmuirea... nu lipsește... a vă porunci ca, pătrunzându-vă din mai sus coprinsele, numaidecât scriitorul satului a vă opști în auzul tuturor lăcuitorilor, iar pârcălabul, dimpreună cu aleșii satului, cu dinadinsul să stăruiască asupra lăcuitorilor ca, la zi întâiu de mai, să-și ia sfârșit această madea...“[39] Pârcălabul și aleșii satului să insiste ca, „până la sfârșitul iernii, fără alt cuvânt, să-și aibă toți lăcuitorii gata toate materialurile trebuincioase căci, la preumblarea prin toate satele Plaiului, de voi găsi vre un lăcuitor necăpuit dă materialurile ce i-ar face trebuință, cu hotărîre să știți că veți fi căzuți în neiertată vină... iar dumnealor proprietari sau arendașii moșiilor din acest ținut sânt pohtiți, ca din partea Suptocârmuirii, cu dinadinsul, să stăruiască asupra clăcașilor dă supt stăpânirea lor a aduce la îndeplinire, fără zăbavă, cele mai sus glăsuite și a să trimite raport, la sfârșitul fieșcărei săptămâni, din partea aleșilor satului, pentru câți din lăcuitori anume și-au agonisit cheresteaua trebuincioasă și și-au cărat-o la locul arătat de dă dv., unde este a să și așeza linia“[40].

La 7 decembrie 1836, Mihalache Ghica, marele vornic, trimite și Ocârmuirii de Argeș o poruncă, prin care se cere proprietarilor, nu numai să-i îndemne pe clăcași a-și așeza casele la linie, ci să le dea și materialele necesare[41]. La 12 decembrie Costandin (Dincă) Brătianu, ocârmuitorul județului Argeș, poruncește Subocârmuirii de Aref să se adreseze proprietarilor să-și achite îndatoririle și să se silească „pentru de a-și căpui fieșcare lăcuitor toate trebuincioasele materialuri, în cursul următoarei erni...“[42] Pentru conformare, la 14 decembrie 1836, Subocârmuirea de Aref scrie: Arhimandritului Vlasie, la Schitul Berislăvești; „Oieștilor arendași“; la Bucșănești - lui Ianccu Bucșănescu; La Spini, lui Costandin Popescu; la: Jiblea, Șerbănești și Sălătrucel - lui Ion Teodosie; la Vieroșul; vistierului Frunzescu - la Galeșu și Brădetu; la Dângești - lui Mihai Brătianu și la Sălătruc - lui Drăghici Brătianu ca să înlesnească sătenilor procurarea de materiale și, mai ales, a lemnelor necesare[43].

Ștefan Frunzescu răspunde Subocârmuirii Plaiului Aref că se va conforma poruncilor, pentru satele: Corbeni, Brădetu, Căpățâneni Ungureni, Căpățâneni

---

[37] *Ibidem*, f.f. 19-37.

[38] *Ibidem*, f.f. 42-57.

[39] *Ibidem*, f.f. 45 și 54.

[40] *Ibidem*, f. 54.

[41] *Ibidem*, f. 47.

[42] *Ibidem*, f. 46.

[43] *Ibidem*, f.f. 49-50.

Pământeni, Turburea „şi o parte din Brătieni“[44]. În aceiaşi zi, Vlasie Arhimandritul răspunde că se va conforma noilor porunci, „ca şi lăcuitorii să fie mulţumiţi şi Schitul să nu cerce pagubă despre locurile cele de hrană“[45].

Aleşii: Tudor Buriul, Grigore Cornea şi Nicolae Dănuţă din Streini Ungureni; Gheorghe zet Bădescu, Niţă al Popii şi Pătru Popii din Corbeni; Toma Răduţi şi Niculaie Greavu din Ungureni; Pătru Trifu, Radu Stroie şi Ioan Mitrofan din Rătunda Oieşti au raportat că scriitorul a citit, în auzul tuturor lăcuitorilor, noua poruncă şi aceştia vor căra materialele trebuincioase, la locul stabilit[46]. Mai raportează de conformare aleşii satelor: Berislăveşti, Valea Albă şi Stoeneşti, Jiblea, Stoeneşti, Sălătrucelul, Căpăţâneni Pământeni, Căpăţâneni Ungureni, Turburea, Brătieni, Brădet, Galeşu şi Sălătruc[47].

Nicolae Pop, epistatul moşiei Galeş a Sfintei Episcopii de Argeş, Logofătul Ghiţă, epistatul moşiei Sălătruc, răspund şi ei cu promisiunea de conformare[48] La 4 ianuarie 1837, şi Teodosie, arendaşul Jiblii, promite că se va conforma ordinelor primite[49]. La 10 ianuarie, Gheorghe Arendaşul şi aleşii: Pătru, Ghiţă şi Niculae, din satul Urşi, spun că se vor conforma poruncilor primite, „dară, pă această moşie, nu se poate a le face pă linie că este locul împotrivă, dară casele după pădure le vom aduna“[50]. C. Lecca, din Piteşti, arendaşul moşiei Bucşăneşti, scrie Subocârmuirii de Aref că se „va asămăna cu urmare întocmai pentru mutarea caselor la linie, îndemnând pă lăcuitori, iar, pă de alta, vom face cunoscut şi d. proprietarului... ca să hotărască locul mutării“[51].

Teodosie, „arendator“ al moşiei Jiblea, scrie Subocârmuirii de Aref că Mănăstirea i-a poruncit că, până nu va lua dezlegare de la Marea Logofeţie Bisericească, „nu îngăduie pă clăcaşi a tăia cel mai mic lemn, din care poruncă am şi dat de ştire satelor a nu să îndrăzni să taie cel mai mic lemn, până să va porunci al doilea dă Mănăstire şi până nu-i voi trimite lista de lipsa fiecăruia hălăduitor“[52]. La 15 ianuarie, năstavnicul Mănăstirii Cozia scria lui Ioan Teodosie, arendaşul moşiei Jiblea, „că şi, pentru construirea unui acaret al Mănăstirii, trebuie făcută listă care să se trimită la Ocârmuirea judeţului şi aceasta la Logofeţia Bisericilor spre a se obţine dezlegare. Ca atare, se va trimite un om al Mănăstirii ca, împreună cu arendaşul moşii, prevăzând câţi din clăcaşi vor avea neapărată trebuinţă... să alcătuieşte o listă cu numele fieşcăruia, suma cherestelii ce-i trebuieşte, pentru ce clădire, pe care întărind-o cu a d-lui iscălitură să mi să trimiţă... şi până va veni dezlegare, vor fi popriţi lăcuitorii a nu tăia nici cel mai bun în această trebuinţă“[53]

---

[44] *Ibidem*, f. 58.

[45] *Ibidem*, f. 59.

[46] *Ibidem*, f. 60.

[47] *Ibidem*, f. 61-70.

[48] *Ibidem*, f.f. 71-72.

[49] *Ibidem, dos, nr. 5/1837*, f. 1.

[50] *Ibidem*, f. 2.

[51] *Ibidem*, f. 3.

[52] *Ibidem*, f. 4.

[53] *Ibidem*, f. 5.

Costandin Brătianu, ocârmuitorul județului Argeş, la 12 ianuarie 1837, ceartă pe subocârmuitorul de Aref că nu i s-a raportat despre progresele realizate în aşezarea caselor la linie. De aceea, „să puie şi, printr-aceasta, straşnică îndatorire. Tot deodată, să iei şi cuviincioasele măsuri a nu te abate câtuşi de puțin din ceia ce o dată ți s-a pus înainte, grăbind ca, în soroc de patru zile cel mult, să încunoştințezi pă Ocârmuire ce înaintare au luat această punere la cale, căci la împotrivă zăbavă şi neînțelegere, vei rămânea în răspundere şi meritată vină"[54].

La 17 ianuarie 1837, subocârmuitorul Plaiului Aref poruncea pârcălabilor şi scriitorilor satelor din cuprinsul arealului său ca, în termen de trei zile, să-i trimită lista „de câți oameni şi-au primit lemnele trebuincioase pentru clădirea altor case la linie", căci, altfel, „să va trimite într-adins bumbaşir, cu plata ostenelilor, pă zi, câte lei 5"[55]. La 21 ianuarie, Ocârmuirea Argeşului scrie „Suptocârmuirii de Aref" ca, î termen de 10 zile, să se înțeleagă cu părinții egumeni ai sfintelor mănăstiri, pentru a acorda clăcaşilor lemnele trebuincioase aşezării caselor la linie[56]. Pentru conformare, la 27 ianuarie, Subocârmuirea Plaiului Aref porunceşte aleşilor, pârcălabilor şi scriitorilor tuturor satelor din cuprinsul întregului ocol „să faceți listă de câți lăcuitori anume vor fi cu casele putrede şi nu le vor putea duce la locul unde li să vor arăta la linie, precum şi câte lemne le fac trebuință de a clădi case noi... după care, alcătuindu-să aşa zisa listă o vei duce la părinții egumeni, stăpânii acei moşii mănăstireşti, care iscălind-o, în soroc dă trei zile cel mult, să o trimită la Suptocârmuire, fără zăbavă"[57].

C. Brătianu şi G. Enescu, la 22 august 1837, trimit „Suptocârmuirii de Aref" porunca nr. 613 a M. V., pentru a fi dusă la „întocmai îndeplinire"[58]. D. T. L., constatând unele nedumeriri ale ocârmuirilor în aşezarea caselor la linie, porunceşte ca îndeletnicirile viitoare „să fie îndeplinite, după următoarele băgări de seamă:

1-iu. Fiindcă cuvântul de aşezarea caselor la linie nu însumează stricarea sau mutarea a tot satul... ci însămnează o opştească strângere a caselor fieşcăruia sat la un loc, care case, cu prilejul acestei strângeri, să fie aşezate după o oareşcare regulă pă linie, fiind acesta singur un mijloc al asigurării măsurilor polițieneşti, prin comunicația soțială a sătenilor spre un asemenea sfârşit. Dar oricâte sate... vor fi aşezate la poziție bună şi nici proprietarul nu ar găsi de cuviință să se mute în alt loc, acelora li să va deschide numai un codru la mijloc şi ulițe mai multe sau mai puține, după mărimea satului, corespunzătoare cu acel chendru la casă din nou să vor clădi, cum ai acelor lăcuitori ce nu vor cădea în linia acelor ulițe sau vor fi împrăştiate neregulat pă la feluri dă locuri, cu depărtare de chendru [centru] satului ca, cu acest mijloc şi satul să se adune la un loc, pă cum şi regula prin adunarea caselor celor risipite să le formalisească pă gândul căci care privesc nişte asemenea lucrări i oricâte sate sau pentru cuvântul că sânt clădite la poziție rea ori că sânt multe risipite, ar găsi proprietarul de cuviință şi prin înlesnirea ce li se va face şi el li-ar însemna al lui loc pentru aşezare din nou, acelea să vor clădi iarăşi după o asemenea închipuire, adică întru a aduna cât să va putea de strâns şi în mai multe uliţe corespunzătoare cu chendru, iarăşi într-un şir sau două de case clădite numai într-o lungime...

---

[54] *Ibidem*, f. 7.

[55] *Ibidem*, f. 8.

[56] *Ibidem*, f. 9.

[57] *Ibidem*, f. 10.

[58] *Ibidem*. f. 22.

2-lea. Asupra regularisirii satelor după oricare dintr-aceste categorii, bordeile dă lăcuinţă vor lipsi cu totul, fiind invederat că totdeauna lăcuinţa încăperii clădite d-asupra pământului este mult priincioasă la opşteasca sănătate şi, dacă în linia uliţelor satelor celor dintâia categorie vor cădea şi nişte asemenea bordeie, să vor preface, negreşit, în casă regulată.

3-lea. Lăcuitorii ce-şi clădesc casele din nou pot întrebuinţa şi din materialurile caselor celor vechi, care vor fi bune şi potrivite în trebuinţă, îndeplinind cu din nou, numai acele câte vor lipsi.

4-lea. Toţi câţi sub cuvântul de proprietate s-au vârît şi să cearcă a să vârî cu lăcuinţa prin dealuri, la câte un pogon şi doă de vie ce le au înfundate, aceia să vor trage la regulă pă aceleaşi proprietăţi dă unde să şi îndestulează sau de unde s-au strămutat, fiindcă viile înfundate nu pot intra în rândul proprietăţilor dă lăcuinţă, ci în rândul sădirilor ce să clădesc pentru spiculaţie, deosebindu-să, însă, dintr-aceştia vierii cei boiereşti, ce slujesc cu sâmbrie şi cu mijlociri dă tocmeli sunt aduşi după la alte proprietăţi, căci aceştia când să vor trage dintru asemenea slujbă, trebuie să se întoarcă, iarăşi, la lăcuinţa lor cea veche şi acolo să se aşeze la linie, însă, pentru bunele lor purtări, trebuie să fie şi ei legaţi de satele cele mai cu apropiere de acele vii.

5-lea. Dacă unii din cei ce lăcuesc într-o vie, îşi vor avea adevărata proprietate şi la moşie chiar într-acest trup, apoi, ca să să păzească unora ca acestora drepturile proprietăţii, iar după alt chip ca să să regularisească şi a lor strângere la un loc, să va însămna o parte dă loc cu oareşcare întindere chiar pă acelaşi trup dă moşie şi unii ca aceştia, acolo, îşi vor clădi încăperile, care să înţelege că toţi moşnenii întrupează un sat regulat pă singura lor proprietate.

6-lea. Într-una şi aceiaşi categorie să pot socoti şi moşnenii din părţile muntelui, ce îşi au lăcuinţele împrăştiate până la feluri dă locuri, stăruind pe lângă câte o livede dă pomi ce au clădit lângă satele lor şi suferind o deosebită înstreinare şi sălbăticire despre soţietatea conlocuitorilor.

7-lea. Şi, în sfârşit, Ocârmuirea să îndatorează ca îndeletnicirile sale asupra lucrărilor acestui articol să fie soglăsuite şi unite cu d.d. proprietari ai moşiilor la care Stăpânirea nădăjduieşte o deplină sprijinire şi îmbunătăţire silinţelor ei la o întreprindere care, după toate chipurile, făgăduieşte proprietăţilor un însemnător folos"[59]

La 23 martie 1837, Subocârmuire Plaiului Aref trimite copii după porunca Marii Vornicii nr. 613, pentru a lua cunoştinţă şi a se conforma: egumenului Cozianu - la Jiblea; Arhimandritului Vlasie - pentru Brăslăveşti; vistierului Ştefan Frunzăscu - pentru Vieroş; lui Iancu Bucşănescu - pentru Bucşăneşti; păhărnicesei Marghioala Drugăneasca - pentru Oeşti şi polcovnicului Drăghici Bocănescu - pentru Mitropolie[60] A doua zi, Nectarie, egumenul Coziei, expediază Subocârmuirii de Aref lista cu lemnele ce urmează a se da lăcuitorilor din Jiblea, pentru „facerea caselor la linie"[61]. La

---

[59] *Ibidem*, f.f. 23 şi 43.

[60] *Ibidem*, f. 24.

[61] *Ibidem*, f. 25.

6 martie, şi Vlasie Arhimandritul răspunde că a primit porunca şi se va conforma[62]. Nectarie, „igumenul Cozii" reconfirmă că se va conforma poruncii nr. 613 şi aduagă că, pentru un om care să zorească pe locuitori a se muta la linie, să se înţeleagă cu arendaşul moşiei Jiblea, care a primit dispoziţii în acest sens[63] La 9 martie, arhimandritul năstavnic al Mănăstirii Cozia roagă pe subocârmuitorul de Aref să mai adaste tăierea lemnelor, fiindcă n-a primit, încă, dezlegarea cuvenită[64].

Subocârmuirea Arefului, la 23 martie 1837, pofteşte pe arhimandritul Samuil, năstavnicul Sf. Schit Vieroş, să iscălească lista cu „felurimea materialurilor trebuincioase la vre-o 25 de lăcuitori... după moşia Căpăţâneni a Sf. Schit"[65]. Pentru 10 locuitori din Berislăveşti de pe moşia Schitului Scăueni, erau necesare: 42 de temeie (câte 4 de fiecare, cu excepţia lui Nicolae Curpeş, care avea nevoie de 6 bucăţi); 60 de grinzi, 60 de stâlpi, 1950 podine (câte 200 bucăţi de locuitor, afară de Tecul lui Bacheni care era trecut cu 150); 380 de laţi (majoritatea câte 40), 56 de blăni (opt câte 6 şi doi câte 4); 390 de vârghini (9 câte 40 şi unul 30) şi 80 de cosoroabe (câte 8 de fiecare)[66].

Mihai Brătianu, arendaşul moşiei, şi aleşii: Ion Frunteanu, Nica Golescu şi Neagoe Cloşcaru arată că, pentru mutarea a 18 locuitori din Diaconeşti, erau necesare: 92 de temeie, 92 de grinzi, 66 stâlpi, 3000 de podini, 492 de laţi, 144 căpriori, 930 vârghini şi 120 cosoroabe. În timp ce Din Cloşcaru a primit aproape toate materialurile la maximum: 6 temeie, 8 grinzi, 6 stâlpi, 300 podini, 40 laţi, 12 căpriori, 80 vârghini şi 8 cosoroabe, Marin Şelaru n-a fost înscris decât cu 4 laţi şi 4 cosoraoabe[67].

Pentru 17 săteni de pe moşia Mănăstirii Brăslăveşti, s-a propus a se da: 65 de temeie, 72 grinzi, 76 stâlpi, 730 podine, 440 laţi, 156 căpriori, 28 blăni, 352 vârgini şi 120 cosoroabe. În timp ce Tănase urma să primească: 4 temeie, 8 grinzi, 4 stâlpi, 100 podine, 40 de laţi, 12 căpriori, 4 blăni, 40 vârghini şi 8 cosoroabe, Nicolae Căprarul şi Ilinca Văduva erau trecuţi doar cu câte 3 temeie[68].

La satul Rădăcineşti, urmau să se primească lemne 25 de familii, din care 22 de clăcaşi şi 4 de moşneni. În total, erau trecute: 78 temeie, 80 grinzi, 58 stâlpi, 2200 podini, 478 laţi, 164 căpriori, 535 vârghini şi 82 cosoroabe. nici la acest sat, ca şi la cele prezentate până acum, nu e prevăzută nici o şindrilă sau şiţă, la nimeni. În timp ce Sandu Tomoiu urma să beneficieze de: 6 temeie, 8 grinzi, 6 stâlpi, 300 de podini, 40 de laţi, 12 căpriori, 60 vârghini şi 8 cosoroabe, La Duţă Leontin erau înscrişi doar 5 laţi, la Petre Avrămescu 8 laţi, iar la Floarea Văduva: 12 laţi şi 10 căpriori[69].

Pentru localităţile: Jiblea, Sălătrucel şi Şerbăneşti ale Mănăstirii Cozia, Rădăcineşti şi Berislăveşti ale Schitului Berislăveşti, Dăngeşti al Schitului Fedeleşoiu, Căpăţâneni al Mănăstirii Vieroş şi Scăeni-satul Berislăveşti al Mănăstirii Cozia, erau necesare: 800 temeie, 1003 grinzi, 1101 cosoroabe, 878 stâlpi, 4692 bârne, 1937 căpriori, 7981 laţi, 36.380 podine, 389 blăni, 12.300 şindrilă şi 48.500 şiţă[70]

---

[62] *Ibidem*, f. 27.

[63] *Ibidem*, f. 28.

[64] *Ibidem*, f. 29.

[65] *Ibidem*, f. 31.

[66] *Ibidem*, f. 32.

[67] *Ibidem*, f. 33.

[68] *Ibidem*, f. 45.

[69] *Ibidem*, f. 46.

Niţă Belu, Gheorghe Murăraş, Dumitru sin Hera Muraru şi Popa Stan sin Barbu, în numele întregului sat Păuşa, roagă Sf. Mănăstire Cozia „a nu ne mai strămuta de aici într-altă parte... că, viind un bumbaşir şi cu aleşii satului Jiblea, ca să ne surpe casele şi să ne mutăm în Jiblea. Noi, fiindcă avem biserică aici întru cătunul nostru, facem căzută rugăciune Sfinţii Tale ca să facă un răspuns la Cinstita Suptocârmuire a nu ne strămuta. Toate familiile sânt douăzeci şi şase“[71]. A doua zi, li se răspunde: „Cât despre Mănăstire, veţi putea fi îngăduiţi a vă strânge încăperile la linie, acolea, mahalaua cătunului Păuşa, fiindcă aveţi şi biserică, care nu se cuvine a rămânea pustie. Dar, fiindcă această trebuinţă să atinge dă îndatoririle C. Suptocârmuiri, vă veţi arăta cu această cerere şi acolo“[72].

La 28 martie 1837, Ocârmuirea Argeş reaminteşte Subocârmuirii de Aref că, deşi i s-a mai poruncit, în repetate rânduri, să grăbească aşezarea caselor la linie, după terminarea lucrărilor de primăvară (arături şi semănături), dar, primind porunca nr. 1820 a Marii Vornicii, îndeamnă: „îndată, să şi stăruiască, neîncetat, prin orice mijloace va socoti de cuviinţă mai înlesnitoare pentru lăcuitori, căci acum trebuie să se fi isprăvit toate arăturile şi sămănăturile de primăvară“[73]

Stoica Bălan, posidaru (păzitorul graniţii) şi Din Bălan din Brătieni solicită să nu le mute casele la depărtare „cum bate puşca“, pe altă moşie, ca să devină clăcaşi. Din porunca Subocârmuirii, au „casele risipite“[74] (demolate). Ocârmuirea Argeş, la 27 iunie 1837, porunceşte Subocârmuirii de Aref: „dacă lăcuinţa lor va fi potrivită cu voinţa Stăpânirii, adică la locu cuviincios şi unde îşi au îndeplinirea trebuinţei, nu să pot strămuta după a lor moşie şi să să dea clăcaşi pă alte moşii“[75].

La 6 iulie 1837, Ocârmuirea comunică Subocârmuirii de Aref că, în urma raportului ce l-a adresat Marii Vornicii, i s-a răspuns, prin adresa nr. 2322 că „regularisirea“ „priveşte mai mult la adunarea lăcuitorilor fieşcăruia sat la un loc... La întâmplare, însă, de a se ivi împrejurări binecuvântate, pot alcătui unile sate cătune, dar şi lăcuitorii acestora să nu se lase risipiţi“[76]

Aleşii satelor Căpăţâneni Pământeni şi Ungureni raportează Subocârmuirii de Aref că, „din multa curgere a ploii, au venit apa Argeşului mare şi revărsându-să, au făcut multă stricăciune pă la lăcuitori şi au înecat şi Casa Împărătească, nu se ştia lemn cu lemn“. Cer răspuns cum să procedeze[77]. Subocârmuirea, la 23 iulie, informează

---

[70] *Ibidem*, f.f. 52ᵛ şi 53.

[71] *Ibidem*, f. 61.

[72] *Ibidem*, f. 61ᵛ.

[73] *Ibidem*, f. 62.

[74] *Ibidem*, f. 66.

[75] *Ibidem*, f. 63.

[76] *Ibidem*, f. 64.

[77] *Ibidem*, f. 65.

Ocârmuirea[78], la care ocârmuitorul C. Brătianu decide să facă altă Casă de Sfat, „la un loc ferit de asemenea întâmplări“[79].

În pricina dintre Stana Nedeloiu şi un stolnic [probabil, C. Brătianu], „ca să-şi mute casa la linie sau să i se preţuiască sădirile ce le are... numita zice să-i preţuim casa“ - declară: Sandu Biserică, Neagu şi Ion Arnăutu, aleşii din Dăngeşti, Ştefan Vătăşelu şi Petru Olărelu din Sălătrucel. După preţuirea lor, probabil, sub valoarea adevărată sau aşteptată, „Stana au căzut cu rugăciune ca să nu-i mai preţuim, căci va muta casa la linie. Şi aşa, se şi legă, cu zapis“[80].

La 28 august 1837, Nicolae Cătăneţi, „îndeplinitorul datoriilor de ocârmuitor şi secretar“, porunceşte Subocârmuirii de Aref să zorească aşezarea caselor la linie şi să trimită liste, pe sate, cu cele mutate[81]. La 15 septembrie, pitarul N. Cătăneţi revine mai amănunţit la porunca de mai sus: „Pentru casile de linie, şi acum să porunceşte straşnic... până în soroc dă trei zile, să trimiţi liste curate şi adevărate, una, de câte sate s-au aşezat la linie, şi alta, de câte nu s-au aşezat, arătând în fiecare listă suma caselor fieşcăruie sat, fiind prea trebuincioase a să da şi în cunoştinţa Marii Vornicii şi a să cere poruncă dă urmare pentru cele nepuse în linie ce se fac de acum înainte, când vremea coboară spre iarnă, să să mai silească lăcuitorii la săvârşirea aşezării caselor la linie sau să rămână cele neaşezate până în primăvara viitoare...“[82] .Subocârmuitorul decide, pentru conformare, „să se silească aleşii... şi să se ia cerutele liste de la scriitori“, trimiţându-le adresele cu nr. 5600-5619[83]

Aleşii şi scriitorul satului Broşteni, Despărţirea 1-iu, răspund, la 5 septembrie, că cinci locuitori: Ion Iordăneci, Nicolae Păişi, Badea Anghel, Ioana Giurgea şi Ion al Safti şi-au mutat locuinţele la linie, iar alţi opt au a se muta de acum înainte: Păun Băleanu, Din Băleanu, Ion Giurcă, Preda Bădescu, Radu Stăvulescu, Ion Săvulescu, Bucur Păişi şi Ion Marin[84]. Aleşii şi scriitorul din Brădet raportează, în aceiaşi zi, că toţi cei şapte locuitori s-au aşezat la linie: Silm Muscalu, Nicolae Plăieşu, Badea sin Dulescu, Dimitru Ivaşinec, Dimitru Păţitu, Ion Vătăşelu şi Licsandru Păţitu[85]. În Galeş, până la 26 septembrie, se mutaseră cinci locuitori: Uncheaş Radu Cojocaru, Păun Barbu, Ioan sin păun Barbu, Vasile Petrilă şi Ioan sin Barbu Şandru şi alţi cinci urmau să se mute: Ion Olteanu, Din Olteanu, Pătru Olteanu, Stroe Petrilă şi Maria Văduva[86]. La Oeşti, până la 26 septembrie, nu se mutase la linie nici unul dintre cei trei propuşi: Ion Dănulescu, Bucur Budreală şi Din Torbureanu[87] Aleşii satului Rătunda Oieşti raportează, la 5 septembrie, că au fost aduse de la margine toate casele ce fuseseră stabilite, adică ale: lui Matei sin Sfia, Safira Văduva şi Costandin Mihai[88]. La satul Streini Ungureni, până la 14 octombrie, s-au aşezat la linie toţi cei opt săteni care au fost nominalizaţi, dintre care doi (Luca sin Din croitorul şi Costandin sin Stanciu Trif) „n-au isprăvit"[89]. Alţi trei: Badea sin Crăciun, Marcu Onicariu şi Pavel Bucur Serafim „nu şi-au mutat casa"[90]. Aleşii satului Corbeni raportează, la 15 octombrie: „din 6 case ce au fost să să surpe, doă din clăcaşi şi patru din moşteni, noi, aleşii, după poruncă, am mers, în doă-trei rânduri, să le surpăm şi n-au vrut să dea supunere"[91]. La 30 septembrie, aleşii satului Căpăţâneni Ungureni: Nistoran Moga, Dumitru Podaru şi Ion sin Boia, împreună cu Dincă zet Avram, scriitorul localităţii, declară că, „la satul nostru, nu sânt case de mutat la linie"[92]. În aceiaşi zi, aleşii de la Căpăţâneni Pământeni şi acelaşi scriitor, Dincă zet Avram, raportează că şi-au mutat casele la linie trei locuitori, şi anume: Badea sin Şerban Ciobanu, Pârvu Vătăşescu şi Ion zet Niţu[93] Din satul turburea, până la 27 septembrie, se mutaseră la linie şase familii: Gheorghe Manolescu, Zaharia Ungureanu, Toma sin Gheorghe Grămadă, Din Manolescu, Dincă sin Stan Grămadă şi Toma Din Arinişi, urmând să se mute alte 15 familii: Mihalcea sin Şerban, Gligore sin Şerban, Iordache Şărban, Mira Drăgăneasa, Neagoe sin Mihai, Grigore Teacă, Ioniţă Teacă, Radu Văcaru, Iordache Bolovanu, Pătru Făgăraşu, Uţa Homogioaia, Gheorghe Coptrobeanu, Stanca, soţia lui Ion Albu, Gheorghe Dogaru şi Nicolae brat Dumitru[94]. Până la 10 august 1837, din Sălătruc, se mutaseră la line opt familii: Iordache al Marinii, Ion al lui Neagoe, Dumitru Huhui, Ghiţă Martalog, Radu lui Ghiţă, Duminică Untaru, Mătuşa Iliana şi Niţă sin Roman, iar alţi 19 urmau să se mute[95]. La satul Rădăcineşti, se mutaseră 20 de case şi mai erau de transferat cinci, dintre care o caterina Văduva[96]. La Brăslăveşti, până la 30 septembrie, se aşezaseră la linie 19 familii, alte 15 „nu şi-au mutat casile, fiind la loc de munte" şi urmau să mai fie transferaţi alţi 19 săteni[97]. În satul Valea Albă, şi-au refăcut, la linie, casele trei locuitori: Ion zet Oni Surdulei, Vasile sin Onea Surdu şi Pătru Brat[98], iar în localitatea Stoineşti s-au mutat cinci case[99]. Din Sălătrucel, 28 de locuitori îşi aşezaseră casele la linie[100], iar din Spineni, tot în septembrie, erau mutate 9 familii şi în urmau să mai fie transferate alte 32 de familii[101]. În satul Jiblea, până la 4 octombrie, se construiseră 17 case şi urmau să se mai refacă altele şapte[102]. La Şerbăneşti, se transferaseră 30 de gospodării, urmând a fi urmate de alte 13[103]. La 11 octombrie, dintr-un raport al Subocârmuirii reiese că se mai mutaseră la linie: 5 case din Streini, 2 din Corbeni şi 15 din Dăngeşti, rămânând nestrămutate: 5 case din Sălătrucel şi 3 din Dăngeşti[104].

---

[78] *Ibidem*, f. 68.

[79] *Ibidem*, f. 76.

[80] *Ibidem*, f. 75.

[81] *Ibidem*, f. 79.

[82] *Ibidem*, f. 80.

[83] *Ibidem*, f. 80^{v}

[84] *Ibidem*, f. 86.

[85] *Ibidem*, f. 87.

[86] *Ibidem*, f. 88.

[87] *Ibidem*, f. 89.

---

[88] *Ibidem*, f. 90.
[89] *Ibidem*, f. 91.
[90] *Ibidem*, f. 92.
[91] *Ibidem*, f. 93.
[92] *Ibidem*, f. 102.
[93] *Ibidem*, f. 103.
[94] *Ibidem*, f.f. 104 şi 120.
[95] *Ibidem*, f.f. 106 şi 117.
[96] *Ibidem*, f. 107^v.
[97] *Ibidem*, f. 108.
[98] *Ibidem*, f. 109.
[99] *Ibidem*, f. 110.
[100] *Ibidem*, f. 111.
[101] *Ibidem*, f. 115.

La 10 octombrie 1837, Ocârmuirea de Argeş porunceşte Subocârmuirii Plaiului Aref, în baza ordinului Marii Vornicii, să se sisteze, până la primăvara viitoare aşezarea caselor la linie, pentru a nu fi obligaţi oamenii, iarna, să stea „prin covergi“. Până atunci, să-şi pregătească toate materialele necesare. „Şi, apoi, îndată cu sosirea primăverii, să facă cea de cuviinţă urmare pentru regularisirea poruncită, ce, dându-să aceasta şi în cunoştinţa acei Suptocârmuiri, i să scrie ca, pentru casele cele începute, să îndemneze pă ai lor proprietari a şi le isprăvi, mai vârtos pă acei care li se vor fi stricat cele vechi, ca să-şi mute într-însele, a nu rămânea pribegi pă vremea ernii, iar pentru cei ce încă nu şi le vor fi stricat, va urma potrivit cu dezlegarea ce i s-au zis că s-au luat de la Cinstita Marea Vornicie, soglăsuită şi cu părere Ocârmuirii“[105].

Pentru Plasa Piteşti, avem, în această „madea“, numeroase informaţii, pentru perioada 1833-1838. La 15 septembrie 1833, Ocârmuirea Argeşului porunceşte subocârmuitorului de la Piteşti: „să nu sileşti pă nimenea a-şi muta casele ce vor fi în stare de lăcuit la linie, numai casele ce din nou se vor face sau se vor înnoi, acelea să le puie la linie, căci, la orice abatere, vei fii în cea mai grea răspundere“[106].

Ghiţă Mărăcineanu, „epistatul moşii“ Valea Mărului a d. pitar Tache Zisu, reclamă, la Ocârmuire, pe Nicolae Juratu, pentru că nu şi-a pus casa la linie, la locul stabilit, ci „aiurea, unde au voit“, iar ceilalţi săteni „să unesc după dânsul“[107]

În conformitate cu porunca Ocârmuirii, pentru a se urma instrucţiunile primite, Subocârmuirea Piteştilor hotărăşte să scrie aleşilor din Valea Mărului ca, „negreşit, până în primăvară, să-şi mute [casa] la linie, unde s-au arătat de suptocârmuitor“[108].

Arendaşul moşiei Groşi reclamă pe locuitorii satului că nu vor să-şi mute casele la locul indicat, ci unde vor ei, nedând ascultare poruncilor, „sărind şi cu zurbalâc asupra juraţilor satului“. Rezoluţia Subocârmuirii, pe jalba căpitanului Radu, din 7 martie 1834, prevedea: „Să să rânduiască un dorobanţ... a dărâma casile acelor ce le vor fi preînnoit şi nu le-au pus la linie şi, surpându-le, să le puie la linie, unde să vor chipzui şi de către proprietar şi unde i s-au arătat de Subocârmuire. Cei ce nu s-au conformat dispoziţiilor legale erau: Ion Diacnu Lazăr, Stan Dumitru, Tudosie sin Gherghina şi Barbu sin Marin din Groşi şi Dumitru Sărbu şi Ion Epure din Valea Rea[109]

La 3 martie 1834, Costandin Drăguţ informează Subocârmuirea Piteştilor că locuitorii din mai multe sate, nu respecta dispoziţiile Stăpânirii, construind locuinţe în locuri nepotrivite: 20 de case şi 2 pivniţe, şi anume: 4 case în săpunari, 2 case în

---

[102] *Ibidem*, f.f. 122 şi 134.

[103] *Ibidem*, f.f. 123 şi 134.

[104] *Ibidem*, f. 124.

[105] *Ibidem*, f. 127.

[106] *Idem, fond Pretura (Suboc.) Plăşii Piteşti*, dos. nr. 195/7473/1833, f.1.

[107] *Ibidem*, f.f. 3-4.

[108] *Ibidem*, f.f. 5-6.

[109] *Idem*, dos. nr. 343/8304/1834, f. 1-2.

Bărbăteşti, 7 case şi 2 pivniţe în Baţcov şi 5 case în Budeasa[110]. În decembrie 1836, Ocârmuiurea Argeş trimite şi Subocârmuirii de Piteşti porunca D. T. L. privitoare la pregătirea materialelor necesare mutării caselor la linie[111].

La 15 decembrie 1836, C. Brătianu răspunde Subocârmuirii Piteştilor, referitor la adresa ce însoţea jalba clăcaşilor din Râjleţul Govorii, să se înscrie din instrucţiunile şi poruncilor trimise[112]. Subocârmuitorul Lahovari, la 9 ianuarie 1837, asigură Ocârmuirea Argeşului că se va îndeletnici „cu îndemnarea lăcuitorilor i cu împlinirea trebuincioaselor materialuri pentru clădirea caselor din nou"[113]. Totodată, expediază porunci pârcălabilor şi aleşilor satelor şi unor proprietari, ca: Anica Răteasca, N. Rătescu, Costandin Moraitu, C. Lecca, Ioan Condeescu, C. Vărzaru şi Pavlache Rătescu[114].

C. Brătianu porunceşte, la 21 ianuarie, subocârmuitorului de Piteşti[115] ca, în conformitate cu decizia Logofeţiei Trebilor Bisericeşti să ia „înţelegere, mai întâi, cu părinţii egumeni ai mănăstirilor... spre a-şi alcătui listă dă clăcaşii lăcuitorii pă acele moşii mănăstireşti şi pă care vor fi păduri, cum şi dă câtăţimea i felurimea bunurilor trebuincioase şi care să i să trimiţă ca să dea cuviincioasa dezlegare, mai adogând... a să face o asemenea listă şi pentru câte moşii mănăstireşti pă unde sânt sate şi nu va fi având păduri, în care să să arate şi preţul ce să urmează în partea locului"[116]. Având în vedere „delicateţea acestei madele şi graba cu care să cere a ei îndeplinire, scrie Suptocârmuirii a aduce la îndeplinire şi această cerere a C. Logofeţii până în soroc cel mult dă zece zile"[117]. Pentru conformare, în februarie 1837, Subocârmuirea Piteştilor transmite porunca arendaşilor din: Găvana, Gura Bascov şi Fleşti-Băbana; Zigoneni, Băiculeşti şi Mâniceşti; la Valea Rea, Slătioarele şi Bascov; arendaşului din Poiana Lacului, egumenului Sfintei Mănăstiri Cotmenii, Drăguţeşti şi Săpunari; arendaşului de la Topana, Valea Mare şi Ungureni; arendaşul moşii Râjleţul şi Diconeşti şi a „arendaşilor ot Vâlcelele, Tutana, Valea lui Ienache şi Noapteş"[118].

Subocârmuirea de Piteşti trimite, la sediul Ocârmuirii, la 15 martie, 22 de liste „pentru binalele ce sunt de trebuinţă lăcuitorilor clăcaşi la mutarea caselor pă linie" din mai multe sate. Matei Din şi Stoica, aleşii satului Richiţelele de Sus, alcătuiesc, la 25 ianuarie, o listă cu 29 de săteni cu: „toate casele lăcuitorilor, care după cum să află, care este şindrilit sau învălit cu blăni, care este cu coceni...

1. Ioniţă sin Matei. Casa este bună şi învălită cu blăni; 2. Ion sin Ion. Casa este bună şi învălită cu blăni; 3. Marin sin Ion. Casa este bună şi învălită cu coceni; 4. Anghel zet Dumitru. Are bordei şi şi-a făcut casă până în grinzi, noo; 5. Călin. Are casă bună, numai tălpile nu sânt bune ale casei, învălită cu blăni vechi; 6. Matei sin Petru are casă bună, învălită cu blăni; 7. Marin sin Costandin are casă bună, învălită cu

---

[110] *Ibidem*, f.f. 3-4.

[111] *Idem*, dos. nr. 469/6753/1836, f.f. 2-5.

[112] *Ibidem*, f. 6.

[113] *Idem*, dos. nr. 479/57961837/ f. 1

[114] *Ibidem*, f.f. 2-102.

[115] *Ibidem*, f. 17.

[116] *Ibidem*, f. 226.

[117] *Ibidem*.

[118] *Ibidem*, f. 227.

blăni; 8. Gheorghe sin Costandin are casă bună, învălită jumătate cu blăni, jumătate cu coceni; 9. Ion sin Matei are casă bună, învălită cu blăni; 10. Radu Militaru. tălpile casii sânt bune; 11. Stanca Văduva are bordei; 12. Diaconu Neacşu are casă bună, învălită cu şindrilă; 13. Sima are casă noaoă, numai are să şi-o lăţuiască şi să-şi puie uşile casii; 14. Arsene Roşca are casă veche; tălpile casii nu sânt bune, învălită cu şindrilă veche; 15. Tudorache sin Din Roşca are casă bună, învălită cu blăni noao; 6. Ion sin Diaconu Udrea - casa este veche, şindrila este veche 17. Mărin sin Gheorghe - casa este bună, învălită cu coceni; 18. Mărin sin Licsandru - casa este bună, învălită cu coceni; 19. Licsandru sin Sandu are casă bună, învălită cu coceni; 20 [loc ilizibil] Casa este bună, învălită cu coceni; 21. Sin Radu are casă bună, învălită cu coceni şi nu este podită; 22. Gheorghe sin Stan Ghiberdeanu are casă noaoă, lucrată până-n pod; lemne sânt aduse, tăiate; 23. Nicolae sin Dan Roşca are casă bună, noao, lucrată până-n pod; 24. Din Roşca are casă bună, învălită cu şindrilă; 25. Stana Văduva are casă bună, învălită cu blăni; 26. Ion sin Gheorghe are bordei; 27. Mărin Balotă are bordei; 28. Sanda Văduva. Casa este bună; 29. Ion sin Radu are casă noao, lucrată până-n pod; lemnele [le] are dăplin; 30. Stoica sin Gheorghe are casă bună, învălită cu coceni; 31. Joiţa Văduva. 20 dă lemne nu sânt bune de loabe; 32. Mărin sin Dumitru - Casă bună, învălită cu coceni; 33. Stanciu sin Licsandru are casă bună, noao, lucrată până-n pod şi lemnele le are; 34. Stanciu cel Mare are casă bună, îmblănită; 35. Stanciu are casă bună, învălită cu coceni; 36. Dumitru sin Diaconu Pătruare bordei; 37. Popa Mirea are casă bună, şindrilită, învălită cu şindrilă; 38. Sima sin Ristea are casă bună, învălită cu blăni; 39. Cristina Diaconeasa Văduva are casă bună, învălită cu coceni; 40. Nedelea sin Barbu are casă bună, învălită cu blăni; 41. Popa Neacşu are casă bună, învălită cu şindrilă; 42. Radu sin Petre are casă bună, învălită cu coceni; 43. Diaconu Marin are casă bună, învălită cu blăni; 44. Stan Diaconu - casă bună, şindrilită; 45. Samfir sin Petru - doo tălpi şi o cosoroabă nu sânt bune; 46. Păuna Văduva - douăzeci de lemne oble rele; 47. Mareş sin Cstandin - casă bună, învălită cu coceni; 48. Ştefan sin Barbu - casă bună, învălită cu coceni; 49. Ştefan sin Barbu - casă bună, învălită cu coceni; 50. Popa Mărin - casă bună, învălită cu şindrilă..."[119]

La satul Bărbăteştii Zigoneni, din 53 de familii, unele aveau nevoie de toate lemnele casii, altele, de la pod în sus, altelor le trebuia „învălişul" sau podina, iar altele erau bune[120]. La Uda de Sus, marin sin Crăciun şi Luca zet Gore aveau nevoie fiecare de câte: 4 temeie, 300 bucăţi podină, 16 căpriori, 40 de laţi şi „învălişul", iar alţi trei locuitori doar „învălişul"[121]. În satul Merişanii de Jos, 26 de familii şi-au pregătit materialele trebuincioase şi celelalte 26 erau în curs de pregătire[122].

Pârcălabul, juratul şi cutierii din Bascovul de Sus se plâng Subocârmuirii de Piteşti, reclamând pe îngrijitorul Mănăstirii Cotmeana că le-au dat voi doar la „buşteni după jos şi la mesteceni i la plopi şi la carpeni, la lemne neroditoare, cu cuvânt că d. nu este proprietar, ca să ne dea voie, ci este arendaş. Şi noi, după jos, nu găsim nici o casă bună, dar încă cei mai mulţi din lăcuitori au bordeie şi surle, dar şi cei care au case, să află şi acelea dărăpănate“[123]

---

[119] *Ibidem*, f.f. 228-229.

[120] *Ibidem*, f. 230.

[121] *Ibidem*, f. 239.

[122] *Ibidem*, f. 240.

La 27 ianuarie 1837, aleşii şi cutierii din Merişanii de Sus raportează: „noi, satul nostru, este de doăzăci familii numai, din care familii noi case s-au făcut noi cu toată pregătirea isprăvită acum, pă toamnă, numai sus să mute la locul dă linie, numai câte un rând dă temeie pă jos, pe care le-au şi făcut, iar cinci case sânt să să facă din nou, pentru că au bordeie“[124]. La 28 ianuarie, nemulţumit de felul cum pârcălabii şi aleşii s-au preocupat de pregătirea materialelor necesare aşezării caselor la linie, subocârmuitorul Plăşii Piteşti a orânduit câte un dorobanţ la un grup de 2-3 sau patru sate „ca să zorească pă juraţi şi ceilanţi lăcuitori îndărătnici a-şi face pregătirea materialurilor... în cel mai scurt soroc, şi pă toată ziua să pună îndatorire juraţilor să raportuiască ... de înaintările aceştii madele... căci, la din împotrivă abatere, atât juraţii şi pârcălabii, cât şi orânduiţii dorobanţi să vor dojeni, cu asprime“[125]. Juraţii sau aleşii satului Vâlcele informează că, „după straşnicile porunci şi după zorirea ce ne face Florea Dorobanţu... din şaizeci şi două de case, cu popi, cu diaconi şi cu văduve ce sânt în Mahaloa Crâmpotani pă moşia Tutanii, patruzeci dă case sânt gata cu toată pregătirea, numai să să mute la locu cel dă linie, iar cincisprăzece sânt pă jumătate şi sânt în lucrare. Şi acelea, în scurt soroc, să isprăvesc şi numai şapte sânt a să face din nou... cum şi moştenii Vălceleni, din 45 familii, cu popi, cu diaconi şi boiernaşi, 37 sânt casa gata, numai să să mute la linie cu toată pregătirea, şi 5 case sânt pă jumătate şi 3 sânt a să face din nou care, după zorul ce le dăm, sânt în lucrare şi, în scurt soroc, să săvârşăsc; cum şi în Mahalaoa Brătiască di la Vale, tot moşia Tutanii, din 26 de casă ce sânt, 12 case s-au gătit cu toată pregătirea, numai să să mute la linie, iar 13 s-au pregătit pă jumătate şi, în scut soroc, să săvârşesc, iar una este a să face din nou şi, după zorul ce le dăm, în scurt, vor lua săvârşire. De aceea, rugăm... a ni să ridica, dar, dorobanţul că, în scurt soroc, vom trimite răport dă toată săvârşirea“[126]. Pârcălabul şi aleşii satului Vărzari raportează că, din cele 14 familii, care trebuiau mutate, şapte au case noi, patru au cheresteaua gata, una pe jumătate şi una are 10 lemne. După săvârşirea lucrării, vor trimite alt raport[127]. La 29 ianuarie, juraţii din Tutana scriu Subocârmuirii că au umblat din casă în casă, au întocmit listă de materialele trebuincioase fiecăruia „şi au mers şi la arendaşul moşii de i-au făcut întrebare şi au zis că şindrilă pentru învăliş nu voieşte ca să ne lase să facem, ci să ne învălim casile cu ce om şti. Şi încă şi alte mai au lăcuitorii zăticnire cu păduraru d. arendaşului; umblând prin pădure, au luat topoarele lăcuitorilor clăcaşi... şi le ţine poprite şi nu au lăcuitorii cu ce să-şi facă materialurile...“[128] La satul Budeasa, se alcătuieşte o listă nominală cu 83 de locuitori care aveau nevoie, unii doar de câte 5 tălpi ale casei, iar alţii de câte: 5 tălpi, 8 cosoroabe, 12 stâlpi, 6 grinzi, 12 căpriori, 200 sau 300 podini[129]. Şi aleşii din Băiculeşti fac listă nominală cu materialele necesare fiecărui clăcaş. De pildă, Florea sin Frâncea Murariu avea trebuinţă de: 6 temeie, 10 stâlpi, 80 păreţi, 10 grinzi, 8 cosoroabe, 200 blăni de pod, 12 căpriori, 8 străşini, 40 laţi şi 100 bucăţi şindrilă. la alţii, le trebuiau: 1050, 1080 sau 2000 bucăţi şindrilă[130]. La Găleşeşti, în urma cercetării întreprinse, aleşii şi logofătul satului constată că 50 de case sunt bune, iar ceilalţi urmează să-şi pregătească „cheresteaua necesară“[131]. Juraţii, pârcălabul şi vătăşeii satului Zigoneni arată că, în urma înţelegerii cu proprietarul, au tăiat cele şapte temeie necesare mutării caselor la linie[132]. Juraţii şi pârcălabii din Drăguţeşti şi Săpunari reclamă că, deşi au făcut foaie cu felurimea materialurilor trebuincioase fiecărui cetăţean (temeie, păreţi, cosoroabe, stâlpi, grinzi şi altele), îngrijitorul moşiei „nu ne-a dat voie în pădure, cu cuvânt că au raportuit la Cinstita Ocârmuire şi cum îi va vii răspunsul, aşa va urma; ci, fiindcă pă noi ne sâleşte dorobanţul cu bătăi spre a face materialurile după porunci, ne rugăm... spre a slobozi poruncă, după cum...va fi cu putinţă“[133]. La Săpata de Jos, 56 de case erau bune, 27 rele, bordeie şi coşari[134]. Pentru satul Bărbăteştii Zigoneni, era nevoie de 17 case noi. Pentru casa lui Costandin Drăgan, erau necesare: 5 temeie, 16 stâlpi, 8 proptele, 8 grinzi, 8 cosoroabe, 12 căpriori, 31 laţi, 250 podină, 6 blăni (uşi) şi 2 lăviţi[135] La 2 februarie, juraţii şi pârcălabul din Richiţelele de Sus raportează progresele făcut în procurarea materialelor, din care citâm: „1-iu. Poşircă are casă nouă, lucrată până-n pod şi a mai făcut cosoraobe 4; 2. Preda sin Marin Căpuzaru au mai tăiat opt lemne, grinzi şi cosoroabe; 3. Anghel sin Panduru au tăiat: 2 temeie, 2 cosoroabe; 4. Maria Văduva au tăiat doo tălpi şi patru căpriori; 5. Ene Panduru a făcut toate lemnele casii şi le-au şi adus...“[136]

---

[123] *Ibidem*, f. 241.

[124] *Ibidem*, f. 242.

[125] *Ibidem*, f. 243.

[126] *Ibidem*, f. 245.

[127] *Ibidem*, f. 246.

[128] *Ibidem*, f. 256.

[129] *Ibidem*, f. 259.

Sătenii din Măniceşti, aflaţi pe moşia Episcopiei de Argeş, se plâng că nu li se dă voie să taie nici un lemn[137] Juraţii satului Valea Mărului arată că, mergând la „coconu Nae şi la coconu Pavlache Răteşti... ca să ceară lipsa lemnelor... nu au voit a le da, supt cuvânt că nu are“[138]. Subocârmuirea de Piteşti trimite raportul la Ocârmuire, iar aceasta o obligă a preda proprietarilor Răteşti un convent (adresă) în această pricină[139]. La jalba satului Slătioarele, ocârmuitorul C. Brătianu porunceşte subocârmuitorului de Piteşti „a înstrâmtora pă acel arendaş“ să respecte poruncile trimise în această privinţă[140] La Zigoneni, după cercetarea efectuată, s-a găsit o „lipsă dă toată cheresteaua caselor“, la 17 familii, care le va fi asigurată de Sf. Episcopie, iar moşnenii îşi vor procura singuri lemnele necesare[141]. Pârcălabul şi Juraţii din Merişanii de Sus raportau, prin dorobanţu Ion sin Ion Tabacu, care i-a zorit să-şi pregătească materialele că au terminat lucrarea „fără numai doao case sânt a să mai găti, dar sânt în lucrare. Şi, după îndreptarea vremii, cărând toată cheresteaua din pădure, vom da raport a ne arăta locul cel dă linie, ca să ne şi înlesnim“[142]. Pârcălabul şi juraţii din Merişanii de Jos raportează, tot prin Ion sin Ion Tabacu, că au pregătit toate materialele, „rămânând o puţintică lipsă“. Unii au avut case noi, alţii doar „dă temelii“, iar „cinci casă sânt a să face din nou“[143]. Până la 6 martie, la Zigoneni, 18 locuitori au pregătit: 83 temeie, 110 stâlpi, 28 poridă pereţi, 56 proptele, 73 grinzi, 91 cosoroabe, 34 căpriori, 90 laţi, 30 podină şi 20 blăni uşi. Cele mai multe a pregătit Mihai Belaria: 4 temeie, 4 stâlpi, 28 poridă pereţi, 1 grindă, 4 cosoroabe, 10 căpriori, 30 laţi, 30 podină şi 2 blăni uşi[144]. La satul Mângădeni, juraţii raportează că toate casele sânt bune, doar Ion sin Ilie Velea are casă nouă şi-i lipsesc „laţii casii nepuşi“[145] La Lereşti, se terminase procurarea materialelor pentru 23 de locuitori, care sânt nominalizaţi, şi care au pregătit: 39 temeie, 20 cosoroabe, 5 grinzi căpriori şi 2650 de blăni pentru acoperiş. La cele 5 case noi, era necesară doar o grindă căprior[146].

---

[130] *Ibidem*, f.f. 260 şi 267.

[131] *Ibidem*, f. 261.

[132] *Ibidem*, f. 262.

[133] *Ibidem*, f. 263.

[134] *Ibidem*, f. 275.

[135] *Ibidem*, f. 276.

[136] *Ibidem*, f. 279.

[137] *Ibidem*, f. 280.

[138] *Ibidem*, f. 281.

[139] *Ibidem*, f.f. 282 şi 298.

[140] *Ibidem*, f. 293.

[141] *Ibidem*, f. 299.

La 20 martie 1837, Subocârmuirea Plăşii Piteşti susţinea că, „prin cele mai multe sate, s-au săvârşit aceste materialuri, numai cele care să află pă moşiile mănăstireşti, nefiind îngăduiţi lăcuitorii, până nu va veni dezlegare, s-au făcut mai puţine, prin lemnele ce au găsit pă jos“[147].

Clăcaşii lui Nae Drugănescu din Borleşti au tăiat lemne pentru prefacerea caselor şi cei ce au bordeie, pentru case noi, dar, venind proprietarul din Bucureşti, „au trimis ţigani şi ne-au luat zăloage, zicând că o să ne ia şi boii. Şi nucă are vre-o pădure, ci fagi şi anini şi plopi. Herbinte ne rugăm... ca să ni să facă dreptate. şi cum să poate, fiind noi clăcaşi, să cumpărăm pădure dintr-altă parte. Deosăbit că pari şi nuiele nu ne lasă să tăiem pentru trebuinţa noastră. Şi, dacă i-am zis că este porunca Stăpânirii, au înjurat şi pă Stăpânire, zicând că n-are treabă cu moşia d-lui. Apoi, noi să ne vindem boii şi să cumpărăm lemne şi d. caută plată la noi; vedem la coconu Mihăilă Berindei că le-a dat voie să taie cât îi va trebui fieşcărui lăcuitor“[148]

La 29 martie, Ocârmuirea pretinde ca, în trei zile, să se trimită o singură listă de materiale, iscălită şi de părinţii egumeni[149]. Juraţii şi sătenii din Borleşti, la 6 aprilie, dau înscris lui Florea Ceauş, din parte Subocârmuirii, că se vor muta, în trei săptămâni, „la locurile cele arătate, după primirea şi d. proprietarului“[150]. 10 familii de clăcaşi de pe moşia Băiculeşti a Sf. Episcopii Argeş se plâng că, pe de o parte, li s-a pus dorobanţ să-i zorească la pregătirea materialelor, şi, pe de altă parte, sunt opriţi a tăia cel mai „mic lemn“. La 16 februarie, C. Brătianu porunceşte subocârmitorului local să ia măsuri de respectarea poruncilor, „ne mai dând prilej lăcuitorilor a veni la Ocârmuire cu asemenea reclamaţii"[151]. 28 de locuitori din satul Crestuşeştilor, aflaţi din moşi-strămoşi alături de Lunca Corbului, solicită Ocârmuirii să fie aşezaţi la linie, tot lângă Lunca Corbului, nu lângă Săpata, fiind depărtată de un ceas şi jumătate[152]. 16 săteni din cătunu Glâmbocu, satul Gura Bascovului, se jeluiesc Ocârmuirii că se intenţionează mutarea lor în Gura Bascovului, iar ei sunt aşezaţi la linie şi au făcut biserică, iar „alt pământ, mai cu încăpere decât acesta nu avem, ca să ne mutăm pă moşie mânăstirească sau boierească"[153].

---

[142] *Ibidem*, f. 309.
[143] *Ibidem*, f. 310.
[144] *Ibidem*, f. 325.
[145] *Ibidem*, f. 326.
[146] *Ibidem*, f. 375.
[147] *Ibidem*, f. 376.
[148] *Ibidem*, f. 379.
[149] *Ibidem*, f. 381.
[150] *Ibidem*, f. 391.

Moşnenii din cătunul Făcăleţeşti din satul Cocu arată că nu se por muta în Vale, neavând moşii acolo şi nefiind loc suficient: „Deşi s-ar putea găsi vre-un codru de prisos la ei, cum putem să ne dăm clăcaşi... Şi, mai vârtos, că cătunul nostru de cel din vale nu este depărtare mai mult decât aproape de o sută stânjeni. Şi sântem puşi aproape şi pă marginea drumului şi casele noastre sânt bune toate şi aşezate întocmai pă linie, în doao părţi, şi cu uliţa prin mijlocul nostru, care ne aflăm la numai douzăci şi două dă familii, afară din vre-o câţiva flăcăi care, nădăjduim că, în toamnă, să vor face şi ei familii. Dar, fiindcă un sat nu să poate alcătui mai jos dă cincizăci familii, alăturea cu noi să mai află, iarăşi, un cătun de douăzeci şi patru dă familii, ce i să zice Alimpeşti, tot cu împrejurările de mai sus arătate, la care socotim că, la catagrafia viitoare, ne vom face o tablă aceste amândouă cătune, iar satu Cocu din Vale va rămânea singur cu toată tabla, iarăşi pă cincizăci dă familii"[154].

La 24 iunie 1837, Subocârmuirea de Piteşti, în urma poruncii nr. 2515, scrie aleşilor tuturor satelor din subordine să îndemne, zi şi noapte, pe toţi locuitorii pentru aşezarea caselor la linie, „fără câtuşi de puţină abatere sau zmintire, căci, apoi, voi, aleşii, veţi fii în primejdie, ca unora ce [li] s-au dat tot felul de poveţe"[155]

Moşnenii din Groşi în număr de 40 se plâng Ocârmuirii că, deşi se află pe moşia lor, lângă două biserici, Subocârmuire îi sileşte să se mute „pă vale". Argumentarea lor este următoarea: „dar, acolo, chiar ne avem toate locurile cele întocmite pentru semănăturile spre hrana noastră, drese din vremi cu gunoi şi altele. Şi nu ne mutăm pă asemenea locuri, căci şi toate fâneţile tot pă această vale le avem, iar pă deal unde ne aflăm lăcuind în jurul bisericii, putem lăcui, căci şi izlazurile şi livezile de pruni le avem pă deal. de aceea... ne rugăm... ca să ne îngăduiască a lăcui tot în locurile noastre, ca nişte megieşi pă a noastră proprietate. Numai pă vre-o câţiva din cătun, ce sânt ceva mai depărtate, să-i aducă, alăturându-i, iarăşi, lângă cei mai mulţi ce arătăm că sântem în jurul bisericii. Şi atunci, nu mai avem trebuinţă de altă linie"[156]. Ocârmuirea hotărăşte, la 3 mai, să rămână pe loc, fiind multe familii şi având şi biserică, aducând la linie pe cei depărtaţi[157]

---

[151] *Ibidem*, f. 412.

[152] *Ibidem*, f. 414.

[153] *Ibidem*, f. 415.

[154] *Ibidem*, f. 416.

[155] *Ibidem*, f. 420.

[156] *Ibidem*, f. 430.

[157] *Ibidem*, f. 426.

Subocârmuirea Piteştilor, la 3 iunie, scrie lui Drăghici Budişteanu să meargă la moşia Lipia a fratelui său, Ioan Budişteanu, şi să aşeze pe linie doar pe clăcaşii fratelui său, nu şi pe cei ai răzaşului Ioniţă Balotă, pentru că şi el a fost înştiinţat[158]. Tot la 8 iunie, Ocârmuirea informează pe subocârmuitorul de Piteşti că Samuil, egumenul Vieroşului, i-a comunicat că el a obligat pe clăcaşii din Gropeni să-şi surpe casele şi să se aşeze la linie în altă parte a moşiei, fără acordul năstavnicului. I se cere să se înţeleagă cu stareţul, conform cu poruncile şi instrucţiile trimise. La 24 iunie, subocârmuitorul răspunde că ştie bine instrucţiile şi poruncile, negând „a fi făcut vre-o asemenea urmare cu acei clăcaşi de la Gropeni“[159].

La 12 iunie, Subocârmuirea scrie tuturor juraţilor, pârcălabilor şi sătenilor plăşii sale să meargă la Groşi şi să ia exemplul cum, într-o săptămână, „au mutat toate casele, într-o frumoasă regulă la linie, încât aduce mulţumire inimii fiecărui privitor. Aceşti săteni au ştiut mai bine să preţuiască luminarea ce pot dobândi dintr-această bună întocmire. Şi, de acum, împlându-să de bucurie că s-au văzut apropiaţi de aceia cu care numai la trei-patru luni să putea vedea du prin văi şi dealuri“[160] Lui Pandele Petre, arendaşul moşiei Poiana Lacului, aceiaşi Subocârmuire îi scrie să arate clăcaşilor cum să-şi aşeze casele la linie. Dacă nu ştie, să meargă la Groşi, pe moşia lui Nae Mărgineanu să ia exemplul, „că, împotrivă zăbovind, vei fii dumneata în toată răspunderea şi învinovăţirea, pentru pierdere vremii lăcuitorilor zadarnic, tocmai acum când s-au apropiat şi facerea opşteştii catagrafii, care a ei începere, neapărat, urmează a găsi toate satele aşezate la linie“[161].

La 13 iunie, pentru stabilirea locului aşezării caselor la linie, Subocârmuirea convoacă pe proprietari, la faţa locului, după cum urmează: La Dobrogostea, polcovnicul Istrate Micescu să fie prezent, luni, la 14 iunie; la Vărzari, proprietarii să vină tot luni, iar la Borleşti, Mihai Berindei şi Nae Drugănescu sunt convocaţi marţi, la 15 iunie[162]. C. Vărzaru, din Piteşti, răspunde că doreşte o amânare a aşezării caselor la linie, fiind deavalma cu unchiul său, Răducanu Vărzărea, până la isprăvirea hotărniciei ce este în lucru[163]

Juraţii şi 47 de săteni din Râjleţul Govorii arată că, din cei 80 de clăcaşi, 30 au fost mutaţi de către arendaşul Costandin Pantazi lângă satul Ciorâca, tot pe această moşie, „iar pă noi, 51 familii voieşte, din pizmă... a ne muta pă deal, cu depărtare dă biserică ca la jumătate de ceas şi mai bine. Iar, şi mai cu temei, este că sântem cu totul departe de apă. Sânt şi chiar grădinile noastre cu bucate pă deal, unde, de ne vom muta, sânt supuse stricăciunii, neapărat de vitele satului... Locu pă care noi cerem... este aproape de biserică şi de apă, este un câmp slobod, nu este nici de livede, nici de semănături ca... să pricinuim supărare venitului a să păgubi proprietarul cu ceva“[164]. La aceasta, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului să cerceteze şi, dacă împrejurările relatate sunt adevărate, „pă de o parte, să facă jeluitorilor îndestulare... iar, pă de alta, să răportuieşti Ocârmuirii, cu desluşire, împrejurarea celor reclamarisite“[165].

---

[158] *Ibidem*, f. 431.

[159] *Ibidem*, f.f. 433-434.

[160] *Ibidem*, f.f. 435 şi 440.

[161] *Ibidem*, f. 436.

[162] *Ibidem*, f. 437.

[163] *Ibidem*, f. 438.

[164] *Ibidem*, f. 446.

Fiindcă egumenul Tutanei, Radu Liot, se află la Bucureşti, Subocârmuirea Piteştilor cere dezlegare Ocârmuirii să se înţeleagă cu arendaşul, Costandin Moraitu[166]. la 18 iunie, se scrie egumenului Coziei să împuternicească pe cineva pentru aşezarea clăcaşilor din Drăguţeşti, Săpunari şi Bărbăteştii Cotmenii, la linie[167] în aceiaşi zi, se scrie îngrijitorului Episcopiei de Argeş, pentru satele: Mâniceşti, Zigoneni şi altele; arhimandritului Samuil, egumenul Mănăstirii Vieroş, pentru clăcaşii săi[168].

La 19 iunie, în satul Drăganu, din 83 de familii, 20 îşi aşezaseră casele la linie, iar „alelante sânt dărâmate grămadă jos“[169] La Săpata de Jos, la 3 iunie, trei case erau „săvârşite de tot“, trei „şi căpriorite numai pă laţi“, 17 case „sânt făcute până-n pod“, iar celelalte „s-au cărat toate la linie şi lucrează oamenii la dânsele, că, până acum, deabia le-am cărat“[170]. Poiana Lacului raportează, la 19 iunie, că 17 case s-au isprăvit, iar restul „să află, pă unile rotunjite, iar altele pă jumătate... Şi noi ne rugăm Cinstitei Ocârmuiri ca să ne mai păsuiască o săptămână de zile ca să ne săpăm porumbul, că ne prăpădim cu totul, că nu ne slăbeşte dorobanţu nicidecum. Şi toate casele s-au adunat la linie, iar trei oameni au dat jos“[171]. Preda sin Ilie, Ioan sin Preda, Ioan sin Stancea şi Ianache cer Ocârmuirii să-i lase să se mute la linie pe moşia lui Ioan Condeescu fiindcă, deşi au locuinţele pe moşiile lor, dar „hrana de bucate i de fân şi erbăritu de vite, adică izlazu, precum şi lemnele de foc ni le avem din vechime pe moşia d-lui Ion Condeescu“[172]. Până la 19 iunie, 12 case au fost mutate la linie, în Richiţelele de Jos[173]. Şi satul Bascov solicită amânarea cu o săptămână a mutării caselor, pentru a-şi săpa porumbul[174] La Vâlcelele, două case sunt aduse la linie şi „încheiate“ şi 30 sunt stricate şi puse la linie[175] În satul Dealul Bradului s-au „ridicat 25 de case, câteva şi învălite şi hălelalte s-au adus casele la linie“. Ele s-au aşezat de aşa natură, încât să „nu strice livezile dă pruni şi ogrăzile cu poame“ Se roagă şi ei să fie păsuiţi o săptămână de zile, „să mai săpăm şi noi la porumb, că rămânem săraci“. 12 case s-au construit pe la alte linii[176] la Dobrogostea, patru case s-au refăcut până la „învăliş“ şi şase până în pod[177] La Mogândineni, cinci locuitori şi-au adus casele la linie, dar „nu s-au ridicat până acum“[178]

---

[165] *Ibidem*, f. 446ᵛ

[166] *Ibidem*, f. 447.

[167] *Ibidem*, f. 448.

[168] *Ibidem*, f.f. 448-450.

[169] *Ibidem*, f. 451.

[170] *Ibidem*, f. 452.

[171] *Ibidem*, f. 454.

[172] *Ibidem*, f. 455.

[173] *Ibidem*, f. 466.

[174] *Ibidem*, f. 467.

[175] *Ibidem*, f. 468.

[176] *Ibidem*, f. 469.

[177] *Ibidem*, f. 470.

[178] *Ibidem*, f. 471.

Aniţa Găleşeasca, proprietar, şi trei aleşi, „Din partea opştii şi pentru toţi enuriaşii“ intervin pentru Răducanu Ţârcovnicu, fiul unicului preot din sat, să fie lăsat cu locuinţa lângă biserică, împotriva deciziei vistierului Petrache Tigveanu, subocârmuitorul plăşii, care vrea să-l mute, în altă parte, lângă clăcaşii săi. În caz că nu li se dă dreptate, „vom fi siliţi a răportui mai departe, căci nu suferim a vieţui dobitoceşte“[179].

Juraţii din Valea Mărului informează Subocârmuirea că au fost ridicate, până-n pod, şapte case pe moşia Pitarului Tache, şapte pe a coconului Pavlache şi una pe a cocoanei Anica[180]. Până la 25 iunie, se refăcuseră 75 de case, urmând a „să ridica şi celelalte“[181]. La Diconeşti, s-au aşezat la linie toate, dar „numai până-n pod“[182] Şi la Râjleţul Govorii, „s-au aşezat la linie toate, dar numai 20 s-au lăţuit, au rămas numai pă învăliş, iar celelante sânt numai până în pod“[183]. La Băbana, şapte case erau gate şi oamenii intraseră în ele, iar celelealte 20 ajunseseră la acoperiş[184]. Aleşii satului Groşi raportau: „case, până acum, s-au aşezat 52, căpruite, lăţuite... şi pentru celelante, vom fi întocmai următori“[185]. La Drăganu, din 83 de familii, 53 s-au mutat la linie, iar celelalte vor fi gata „până sâmbăta viitoare“[186]. La Mogândăni, 11 case au fost ispăvite, şase sunt neisprăvite şi trei sunt neaduse la linie[187]. Proprietarul Ioan Belat, fiind bolnav şi neputându-se deplasa, roagă Subocârmuirea de Piteşti ca cei 12 clăcaşi ai săi „să să aşeze la linie, în preajma bisericii, la căminul părintesc, din prunii ce sânt la pomostul casii în sus, iar neîncăpând, poate a să aşeza dintr-ânşii, unul sau doi, şi din vale, lângă biserică“[188]. La satul Fieşti, de pe moşia Mitropoliei, „s-au mutat case la linie 16, iar din cele vechi s-au rădicat opt până-n pod şi cele din nou lucrează la iele“[189] La Bascov, tot pe moşia Mitropoliei, s-au reconstruit 60 de case, iar „din cele făcute bune din vechi, s-au rădicat până în pod 20“[190]. Aleşii şi pârcălabul din Păduroiu arată că au aşezat la linie toate casele, „dar învălişul nu s-au pus la toate şi ne-a rămas porumbul nesăpat... de ticăloşia noastră, că porumbul nostru a îngălbenit“[191]

Moşnenii din „satul Uda de Sus, din funia Mercănească“, reclamă pe Radu Preda şi pe Ion Manole, că vor să-i tragă la linie, lângă ei, unde sunt 21 de case, „iar noi suntem 54 de familii“[192]. Ocârmuirea scrie Subocârmuirii de Piteşti să-i lase a-şi întocmi linia pă moşia lor[193].

---

[179] *Ibidem*, f. 472.
[180] *Ibidem*, f. 474.
[181] *Ibidem*, f. 484.
[182] *Ibidem*, f. 485.
[183] *Ibidem*, f. 486.
[184] *Ibidem*, f. 487.
[185] *Ibidem*, f. 488.
[186] *Ibidem*, f. 489.
[187] *Ibidem*, f. 490.
[188] *Ibidem*, f. 491.
[189] *Ibidem*, f. 492.
[190] *Ibidem*, f. 502.
[191] *Ibidem*, f. 503.

Moşnenii din Săpata de Jos reclamă domnului Alexandru Dimitrie Ghica, printre altele: „Şi satul nostru este strâns la un loc, iar nu risipit, şi împrejurul satului doă biserici, cu apă şi puţuri pentru dobitoace şi cu grădini cu pruni roditori bătrâni şi ci livezi înprejur. Casele ne sânt bune, zdravene, unele dintr-însele de zestre. Şi unde hălăduim este locul cu totul strâmt.

Acum, vedem că otcârmuitorul cu dorobanţi, s-au pus de ne dă casele jos, ne taie livezile de pomi, ne pune pă alte fâşii streine ale altor moşneni şi pă aceia pă fâneţile noastre, făcându-ne o amestecătură ca să nu să isprăvească gâlcevurile dintre noi niciodată şi să rămânem clăcaşi unul la altul.

De aceia, ne rugăm să fie poruncă către Cinstita Ocârmuire să rămânem tot în satul unde hălăduim, care şi de ne vom strămuta de acolo, ne prăpădim şi noi şi dobitoacele, rămâind şi bisericile pustii. Şi grădinile şi livezile ni se prăpădesc, iar pă cei mărginaşi, ne legăm că-i vom strânge pe toţi la un loc, în sat, pă ale lor fâşii de moşii“[194].

Satele Richiţelele de Jos, Richiţelele de Sus şi Bogdanu reclamă Ocârmuirii că subocârmuitorul plăşii „ne supune a ne strămuta de unde suntem adunaţi ca să ne ducă casele în vale, spre aşezeare la linie, unde într-acest loc ce d. voeşte, ne avem toată hrana caselor noastre. De aceia... să poruncească... ca să ne lase unde ne aflăm, făcând linia după orânduială. Şi adunând şi mărginitele case du pân prejur, a le pune după cererea Cinstitei Stăpâniri... Pentru că dacă vom merge cu dărăpănarea caselor, precum cere d. suptocârmuitorul, atuncea putem a rămânea ca nişte muritori de foame, ne mai având unde ne face ponovurile întru toată viaţa, cum şi pentru apă ne este cu mare vătămare“[195]. Ocârmuirea porunceşte să se cerceteze jalba şi, dacă vor fi vătamaţi, la mutare, „trebuie să privească la a lor înlesnire şi să-i lase unde îşi pot avea îndemânarea tot pă a lor moşie“[196].

Până la 30 iunie 1837, la Păduroiu de Jos, se terminase refacerea la linie a 16 case, iar altele 11 erau doar transportate[197]. Cu această ocazie, Arsenie Dorobanţu, care fusese plecat 30 de zile, cere voie să meargă acasă să-şi sape porumbul, având şi calul şchiop[198]

Juraţii din Prundu raportează, la 3 iulie: 15 case s-au lăţuit la linie, 14 s-au căpriorit, 3 sunt nedesfăcute, 8 sunt să se mai aducă şi 20 sunt făcute până-n pod[199]. La Dealu Bradului, „S-au rădicat câteva până-n pod şi câteva s-au şi învălit şi au băgat şi pământ în ele. Şi mai sânt patru case, lemnele aduse şi neridicate“[200]. Juraţii din Săpata de Sus raportează: „6 lucrate până în pod; în linia Drăghiceştilor, să află 18 tot asemenea; în linia de la biserică, să află tot asemenea. Şi celelalte sunt în lucrare. Iară, ne-am ruga... ca să ne mai păsuiţi o săptămână de zile să săpăm săracii de noi porumbii, că ne prăpădim cu totu“[201]. La Râjleţu Govorii, „S-au ridicat în Vale, în Vede, spre Diconeşti, 32 de case până-n pod şi pă Dealul Găvăneştilor case 35 învelite; în Ciorica, 13 case“[202]. La Săpata de Jos, 22 de case au fost ridicate până-n pod, 11 au fost căpriorite şi 19 lăţuite. „Iar celelalte, sânt începute...“[203]. La Richiţelele de Jos, „s-au cărat toate casele la linie şi 15 s-au clădit, iar 29 sânt numai cărate şi neclădite“[204] Aleşii din Dobrogostea raportează că 25 de case „s-au săvârşit la aşezarea liniei“[205]. La Băbana, juraţii raportează terminarea aşezării caselor la linie şi mutarea locuitorilor în ele[206].

---

[192] *Ibidem*, f. 504.

[193] *Ibidem*, f. 504ᵛ

[194] *Ibidem*, f. 506.

[195] *Ibidem*, f. 507.

[196] *Ibidem*, f. 514.

[197] *Ibidem*, f. 508.

[198] *Ibidem*.

[199] *Ibidem*, f. 510.

[200] *Ibidem*, f. 521.

La 6 iulie 1837, arendaşul moşiei din Râjleţu Govorii scrie subocârmuitorului plăşii că a făcut trei cătune, „din care un cătun să aşează lângă biserică unde au cerut, altul în deal cu apropiere cu cel din Vedea, al treilea să aşează în vale, la Vedea. Şi făcându-le întrebare cu a cui voie aşează casile acolo în Valea Vedii şi arătară că din porunca d. suptocârmuitor, mirare mai cu prisos cum d-au dat această voie să aşeze casile la mijlocu moşii, la semănături şi livezi, în vreme ce această putere nu ţi s-au dat de Stăpânire; de vreme ce d. ai urmat într-acest chip, fac cunoscut d. să porunceşti a să rădica casile dă acolo şi a să muta unde i s-au însemnat de mine, sau în deal sau pă Vedea, unde s-au aşezat casile cele mai multe. Împotrivă, câtă pagubă să va urma pă moşie, voi face pretenţie spre despăgubire de la dumneata“[207]

La 9 iulie, în urma solicitării medelnicerului Ioan Budişteanu, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Piteşti să amâne aşezarea caselor la linie pentru câteva zile, ca să se poată săpa porumbul[208]

Aleşii satului Richiţelele de Jos raportează, la 10 iulie: „18 case s-au lăţuit, numai învălişu lipseşte şi 13 ridicate până-n pod şi 17 cărate şi 32 nestrămutate“[209] Satul Păduroiu de Jos trimite următorul raport: „Pă linia din vale s-au aşezat 52 dă case, 18 case s-au învălit, 16 s-au lăţuit... şi 18 sânt cu totu... necăpriorite. Şi pă linia din deal, s-au aşezat 25 de case şi s-au învălit case 5 şicase 11 s-au lăţuit şi case 8 sânt numai rătunde cu lăţuit. Şi Badea Tomescu n-are casă şi el zace de lingoare şi muierea şi cu copii“[210]. La Borleşti, până la 10 iulie, toate casele au fost mutate la locul arătat, unele fiind învelite, iar le celelalte, se continuă lucrul[211]. În Richiţelele de Jos, tot până la 10 iulie, „18 s-au lăţuit, numai învălişu lipseşte şi 13 ridicate până în pod şi 17 cărate şi 32 nestrămutate, fiind venite în linie“[212]. La Uda de Sus, se mutaseră numai jumătate şi nici nu fuseseră ridicate[213]. La Păduroiu de Sus, se mutaseră toate casele „şi le-am învălit mai mult de jumătate, iară unii... n-au cu ce le învăli“[214]. La satul Lipia, 19 case erau lăţuite, 2 ridicate până-n pod şi „5 surpate, netrase la linie“[215], iar la Măgândineni: 22 erau deja la linie, 17 s-au lăţuit şi „7 sunt la linie nefăcute“[216]. În satu Cocu, „8 s-au zidit până în podină, în linie, 9 să află surpate şi neaduse în linie şi neisprăvite şi 23 să află să află nesurpate“[217]. La Săpata de Jos, 26 de case fuseseră ridicate până în pod, 10 căpriorite şi 31 şindrilite[218] La Popeşti, 12 cse erau zidite până în pod, 11 surpate şi aduse la linie şi 13 nesurpate[219]. La Păduroiu de Sus, 30 de case erau învelite, 12 numai lăţuite, 6 făcute până în pod, iar 4 nu au fost stricate, fiind aşezate la linie[220]. Rapoarte similare despre stadiul aşezării caselor la linie au mai fost trimise de satele: Săpata de Sus, Sămara, Păduroiu de Jos, Poiana Lacului, Mogândineni, Richiţelele de Sus, Zigoneni, Richiţelele de Jos, Uda de Jos etc[221].

---

[201] *Ibidem*, f. 523.
[202] *Ibidem*, f. 524.
[203] *Ibidem*, f. 525.
[204] *Ibidem*, f. 526.
[205] *Ibidem*, f. 527.
[206] *Ibidem*, f. 536.
[207] *Ibidem*, f. 538.
[208] *Ibidem*, f. 541.
[209] *Ibidem*, f. 542.
[210] *Ibidem*, f. 543.
[211] *Ibidem*, f. 544.

Ioan Mărăcinescu, „ipistatu moşii Valea Mărului a d. pitarului Tache Zilub“, informează că, după ce au „aşezat în vale toate casile, lucrându-le până în pod, şi, din voia lui Dumnezeu, au ieşit apă“, solicită ca Subocârmuirea să trimită un om, pentru a se „muta în deal“[222]. 39 de locuitori din Cocu arată că satul lor este compus din trei cătune: Limpeşti, Făcăleţi şi Cocu. Ei sunt aşezaţi „în linie, pă vale în sus şi drumul cel mare pântre noi, iar pentru cele două cătune cum să va chibzui... Iar pentru noi, ne rugăm fierbinte... ca să nu ne strămutăm din locurile şi pomosturile noastre şi nici că mai e loc întins şi mai bun de linie decât unde ne aflăm cu casăle, astăzi, aşezaţi şi lângă sfânta biserică“[223]

În august 1837, Subocârmuirea de Piteşti scrie aleşilor din Râjleţul Govorii: „Dumnealui C. Mălurescu, epistatu Mănpstirii Govorii, prin hârtia ce au trimis Supocârmuirii, au făcut arătare că lăcuitorii dintr-acel sat s-ar fi aşezat la linie în luncă, unde-şi au locurile de hrană, iar nu unde din partea proprietăţii au arătat dumnealui arendaşu, chir Hristea Pantazi, după care, măcar că s-au mai orânduit Radu Puică dorobanţ a sili pă aceia ce de sineşi s-au pus unde au voit şi la loc pricinuitor de pagubă mănăstirii, dar vi se scrie şi voao ca, îndată după săvârşirea coasii şi strânsurii fânului, precum şi a strângerii prunelor, să-i siliţi, cu zi, cu noapte, a lua sfârşit şi aşezarea caselor pă linie, acolo unde s-au hotărît şi unde iaste poziţia locului... căci înpotrivă, voi veţi fi sub toată răspunderea şi căzuţi în mare primejdie“[224]. În urma poruncii Ocârmuirii de Argeş, care a trimis pe pomojnicul Dinu Mălaimare la faţa locului, Subocârmuirea de Piteşti porunceşte aleşilor din Băscovelu ca acel sat „să să aşeze în doaoă cătune, adecă jumătate în câmpia ce este acolo cu a proprietarului de cârciuma Schitului Bascovu, unde şi semne au pus şi jumătate într-altă câmpie ce să află mai di la vale de Stan Gaiţă juratul, tot pă acea moşie Bascovu, fiind amândouă aceste poziţii pă Drumul cel Mare al Olacului şi cu apropiere una de alta, dar şi, printr-aceasta, straşnic vi să mai porunceşte ca, coasă şi strângerea fânului şi a prunelor, îndată să puneţi toată silinţa asupra tuturor lăcuitorilor acelui sat ca să-şi clădească toţi casele regulat la linie în arătatele de mai sus doaoă poziţii cercetate de dumnealui pomojnicul, spre precurmarea a orice pricinuire întru aceasta cu drăgănenii“[225]

---

[212] *Ibidem*, f. 554.
[213] *Ibidem*, f. 555.
[214] *Ibidem*, f. 556.
[215] *Ibidem*, f. 557.
[216] *Ibidem*, f. 558.
[217] *Ibidem*, f. 559.
[218] *Ibidem*, f.f. 560 şi 563.
[219] *Ibidem*, f. 561.
[220] *Ibidem*, f. 570.
[221] *Ibidem*, f.f. 571-595.
[222] *Ibidem*, f. 577.
[223] *Ibidem*, f. 603.

Ocârmuirea de Argeş porunceşte subocârmuitorului de Piteşti ca, împreună cu Postelnicul Gheorghe, îngrijitorul moşiilor Cotmenei, să grăbească stabilirea locului aşezării caselor la linie[226].

La 28 iulie, Costandin Pantazi reclamă Subocârmuirii de Piteşti pe juraţii: Ion Moţu şi Tudor sin Ion că, „până astăzi casile lor stau întregi, nu le-au mutat la linie, cu cuvânt ca să taie alte lemne din pădure să-şi facă noi şi acelea să şază la locul lor. Casăle lor sânt bune şi cu chresteaua noă. De aceia, rog pă Cinstita Suptocârmuire să binevoiască a-i străşnici a nu tăia măcar un lemn şi să-şi mute acele case“[227]

Arsenie Rusu din Găleşeşti reclamă Ocârmuirii pe Mateiaş Găleşescu că, după ce şi-au dus lemnele la locul arătat de Subocârmuire şi de aleşii satului, coconul Mateiaş îi trage lemnele la alt loc, nu în rând cu clăcaşii. În urma refuzului său, „au pus ţiganii şi m-au ţinut şi m-au bătut, din care şi patima mea să va vedea şi scăpând din mâinile lui, am alergat la Cinstita Ocârmuire“[228]. ocârmuirea porunceşte să i se facă „îndestulare“[229]

La 7 august, Subocârmuirea de Piteşti porunceşte straşnic aleşilor din Prundu ca, a doua zi, în vederea stabilirii locului aşezării caselor la linie să anunţe pe toţi clăcaşii moşiei Goleşti şi pe ceilalţi locuitori să fie prezenţi, căci va veni acolo şi îngrijitorul moşiei, Vasile Rădulescu[230].

În urma poruncii Ocârmuirii, Subocârmuirea de Piteşti scrie aleşilor din satele plăşii sale ca să fie lăsaţi chirigii care transportă sare de la ocne să-ş facă transporturile solicitate, urmând ca, după aceia, să-şi aşeze şi ei casele la linie[231].

La 31 august, Subocârmuirea Piteştilor poruncea tuturor aleşilor satelor plăşii să trimită „listă de numele tuturor celor aşezaţi şi mutaţi în casele la linie, iar, pă de alta, pentru lăcuitorii aceia ce au lăsat în batalisire această Înaltă Stăpânească poruncă să le faceţi cel mai straşnic mumbaşârlâc a să muta“[232]

---

[224] *Ibidem*, f. 605.

[225] *Ibidem*, f.f. 606-607.

[226] *Ibidem*, f. 608.

[227] *Ibidem*, f. 609.

[228] *Ibidem*, f. 611.

[229] *Ibidem*, f. 614.

[230] *Ibidem*, f. 612.

[231] *Ibidem*, f.f. 624-625.

Satul Uda de Jos trimitea o listă cu 20 de locuitori mutaţi, precizând că, într-o săptămână sau două, vor intra şi ceilalţi „prin case“[233] La satul Groşi, erau 11 case gata, 9 bune şi 28 căpriorite[234]

„Tot satu Gura Bascovului“, nemulţumit de locul ales pentru mutarea caselor la linie, „în văi şi dealuri“ şi depărtat de biserică, solicită Ocârmuirii să trimită un alt om pentru a le fixa un loc mai potrivit[235]. Ocârmuitorul Nicolae Cătăneţi stabileşte ca însuşi subocârmuitorul şi cu proprietarul să stabilească linia, la faţa locului, spre mulţumirea locuitorilor şi a proprietarului[236]

Aleşii din Râjleţu Vieroş raportau, la 5 septembrie, că toţi locuitorii s-au aşezat în casele mutate le linie[237] La zorul făcut de juraţi, şi la Diconeşti, au intrat locuitorii în casele noi[238]. Satul Lereşti cere voie să se constituie în trei cătune, deoarece în Vede, „în vremea înnecăturii, au luat apa lemne şi acuma numiţii săteni nu mai vor să se mute la acea linie“[239] În satul valea Mare, în 43 de case s-au mutat oamenii, iar alte 42 sunt făcute până în pod şi se continuă lucrul la ele[240]. La Lereşti, în 15 case se mutaseră oamenii în ele, 20 erau fărâmate şi cărate la linie şi 15 case erau nestricate, de vină fiind coconu Ghiţă, fostul subocârmuitor, care nu venise să le arate locul mutării[241]. Aleşii din Ungureni raportează, la 10 septembrie, că: „S-au isprăvit linia de tot şi 15 lăcuitori ai intrat în case, cu tot calabalâcul lor, dar ceilalţi să gătesc şi aceia“[242]. La Richiţelele de Sus 14 familii intraseră în casele refăcute, iar alte 25 de case erau gata, dar erau încă nelocuite[243]. La Băbana, 36 de familii se mutaseră în noile case, iar alţi 25 nu şi le isprăviseră şi, deci, nici nu se putuseră muta[244]. Şi la Groşi, se mutaseră 46 de familii., până la 22 septembrie[245] Aleşii din Cocu trimit următorul raport: 18 case din cătunu Făcăleşeşti sunt mutate la linie şi locuite, „22 case, care sânt la cătunu Alepişti şi sânt tot de satu Cocului aşăzaţi, sânt casele isprăvite, învălite numai, pomosti nu s-au băgat prin toate şi coşuri n-au făcut până acuma. Valea Cocului, care să află 40 de familii, cu birnici şi cu nemernici şi cu văduve, să află cu casăle mutate la linie, unii cu ele zidite până la podină, altele isprăvite numai cu coşuri.

---

[232] *Ibidem*, f. 628.
[233] *Ibidem*, f. 630.
[234] *Ibidem*, f.f. 632-633.
[235] *Ibidem*, f. 642.
[236] *Ibidem*, f. 642^v
[237] *Ibidem*, f. 645.
[238] *Ibidem*, f. 646.
[239] *Ibidem*, f. 647.
[240] *Ibidem*, f. 649.
[241] *Ibidem*, f. 650.
[242] *Ibidem*, f. 653.
[243] *Ibidem*, f.f. 644-665.
[244] *Ibidem*, f.f. 666-667
[245] *Ibidem*, f. 668.

Şi mai sânt şi nemutate"[246]. La Dobrogostea 31 de case erau aşezate la linie şi altele opt nu se aflau la locul ordonat[247] Aleşii din Găvana raportau, la 11 septembrie, că proprietarii încă nu le-au arătat locul unde să se mute[248]. Juraţii din Borleşti raportau, la 11 septembrie, că: toate casele s-au mutat la linie, „dar n-au cu ce le învăli, până n-or culege porumbii, să taie cocenii şi să le învălească"[249].

Locuitorii şi aleşii satului Sămara reclamă opt familii depărtate de sat, „cale de un ceas şi mai bine, peste văi şi peste ape, în mijlocul unii păduri, deci la acel cap de moşie unde lăcuiesc numiţii este toată hrana satului, a moştenilor: livezi de fân, porumb i grâne, feluri producturi şi păduri, oprituri. şi multă pagubă avem din partea lor... Şi s-au aşezat satul bine, frumos, care şi pă a lui proprietate s-au încăputat, care cu schimburi, care cum au putut. Acum, vedem că dă poruncă ca să ne spargă linia satului şi să-şi ridice casăle să le întoarcă înapoi, să-şi facă linie acolo, în pădure. Şi acum linia noastră rămâne de râs"[250]

La Băbana, toţi locuitorii se aşezaseră în casele noi, „dar unii dintre din dânşii mai au de lipit"[251]. Moştenii din Vâlcelile cer Ocârmuirii să fie lăsaţi în două cătune, pentru că se află pe câte zece stânjeni de moşie câte patru şi cinci case. „Şi dintr-aceste case, câteva sânt la linie, iar dintr-însele, mai sânt abătute mai pă alături, tot cu apropiere, tot pă câmp. Şi osăbit dă aceasta, mai sânt case cincisprezece mai d-asupra, într-un deal, tot la loc bun, tot cu apropiere de cele din vale"[252]. Subocârmuirea Piteştilor primeşte poruncă să cerceteze şi, dacă arătarea va fi adevărată, „să urmeze porunca Ocârmuirii ce li s-a trimis cu nr. 3646 iulie 6"[253]. În baza acestei dispoziţii, Subocârmuirea solicită lui Iancu Spiru să meargă la faţa locului şi să stabilească unde să se facă linia satului. Dacă se va face pe deal, se vor aduce cei din vale şi invers[254]. Sătenii din Topana roagă Ocârmuirea să trimită delegat care să studieze la faţa locului şi să-i mute în Dealul Crânguţeştilor şi al Codrilor, nu unde vrea arendaşul, căci acolo este pericol de înec. Nicolae Cătăneţ porunceşte subocârmuitorului să cerceteze şi „să să găsească alt loc cu o poziţie bună, unde nici lor, nici proprietarului să nu să aducă vre-o supărare... grăbind săvârşirea acestei însărcinări, pentru căci toamna au venit, iarna s-au apropiat şi frigul s-a îngroşat şi lăcuitorii încă până acum nu şi-au pus casele la linie şi o să ajungă a pătimi de asprimea vremii"[255].

Aleşii din Râjleţul Vieroşu raportează că Preda sin Ioan a avut casa „lângă biserică în linia acelui deal, prin care şi noi ştim că l-au bătut acel dorobanţ şi i-au mutat casa în alt deal"[256]. La Mogâldeni, până la 15 septembrie, se mutaseră nouă locuitori la linie şi intraseră în case[257]. 20 de familii de moşneni din Uda de Sus revin la reclamaţia făcută cu două săptămâni în urmă, deoarece „şădem cu casele stricate şi vedem că vine iarna în care ne apucă pă câmpuri, că voesc alţi alăturaşi cu moşii ca să ne tragă la linie pă moşia lor, unde noi avem moşie moştenească cu lărgime şi, după jalba ce am dat până acum, nu ni s-au făcut nici o urmare"[258]. Ocârmuirea porunceşte, la 15 septembrie, „a odihni pă jăluitori... Iar... pă de o parte, să privegheze a nu să năpăstui oamenii de a-şi lăsa ohavnica lor proprietate şi a să numi clăcaşi pă moşii streine, iar pă de alta... să-i laşi deodată nesupăraţi până vei avea al doilea poruncă de urmare"[259].

---

[246] *Ibidem*, f.f. 669-674.

[247] *Ibidem*, f. 670.

[248] *Ibidem*, f. 682.

[249] *Ibidem*, f. 683.

[250] *Ibidem*, f. 684.

[251] *Ibidem*, f. 685.

[252] *Ibidem*, f. 686.

[253] *Ibidem*, f. 686^v

[254] *Ibidem*, f. 687.

[255] *Ibidem*, f.f. 695 şi 688.

[256] *Ibidem*, f. 690.

Satul Băscovel jeluieşte Ocârmuirii să amâne până în primăvară aşezarea caselor la linie şi stabilirea definitivă a locului: „toată vara şi tot într-una au fost ploi şi înnecături, încât ni s-au înnecat şi şasă casă din cele care le dusesem să le aşezăm la linie... din care pricină de zmăcinuiri nici nu ştim cu temei unde să ne aşezăm. Şi ne-au stătut şi vremea cu totul înpotrivă. Acum, ne vedem cu totul înpotrivă zoriţi cu mumbaşir de către Cinstita Suptocârmuire a ne muta unde d. pomoşnicu ne-au arătat, neavând nici un fel de gătire acolo, din pricina potoapelor de ploi ce s-au urmat.

De aceia, cu plângere şi fierbinţi lacrămi, ne rugăm Cinstitei Ocârmuiri, fiindcă este vremea strânsurilor la toate după câmp, a să slobozi o cinstită poruncă ... a rămânea nesupăraţi până în primăvară"[260]. Ocârmuirea la acceptă cererea[261].

Mai multe familii (37) din Valea Boborii, satul Uda de Jos, solicită să fie aşezate în linie tot în cătunul lor, iar Ocârmuirea este de acord să-i aşeze tot pe proprietatea lor, „atâta numai să dea chezăşie unul pentru altul... că-şi vor întocmi strejuirea de noapte şi de ziua i vătăşel ca pe toată săptămâna, de doă ori, să aducă răspuns Suptocârmuirii de orice întâmplare, cum şi la înprejurări de călcare a cuiva şi de către făcătorii de rele, ori înăuntru cătunului lor sau înprejurul cătunului să fie răspunzători"[262].

La 15 septembrie 1837, Ocârmuirea Argeşului porunceşte Subocârmuirii de Piteşti să trimită, în trei zile, liste „de câte sate s-au aşezat la linie şi alta de câte nu s-au aşezat, arătând în fiecare listă şi suma caselor fieşcăruia sat"[263].

Un număr de 20 de case din Uda de Sus, ce alcătuiesc un cătunaş, „pă un deal frumos şi cu toate cele întrebuinţate apropiate şi pă moşiile noastre şi câteva case nici nu ne-au stricat până acum, iar câteva s-au stricat, şi acum au venit ca să le strice şi pe celelante. De aceia, plecaţi, ne rugăm... fiindcă şi până acum am fost apăraţi... să fie cinstita porunca dumneavoastră a nu le mai strica aceste case, cât şi cele ce să află acum batalisite să să aducă a le pune tot pă pomosturile lor, fiindcă acolo unde s-au strămutat na apucă a da... câte un galben înpărătesc"[264].

---

[257] *Ibidem*, f. 691.
[258] *Ibidem*, f. 702.
[259] *Ibidem*, f. 702^v
[260] *Ibidem*, f. 703.
[261] *Ibidem*, f. 720.
[262] *Ibidem*, f. 718, 704 şi 705.
[263] *Ibidem*, f. 707.
[264] *Ibidem*, f. 714 şi 709.

Satul Drăguţeşti de pe moşia Sf. Mănăstiri Cotmeana arată că „ni s-au hotărît de sfinţia sa răposatul părintele Daniil, fostul egumen, i de d. suptocârmuitorul ce au fost ca să se aşeze casile pă linie în doo cătune, adică unul în Dealul Boului şi altul la d. postelnicu Din Drăguţi, între care să află şi sfânta biserică la mijloc şi care, după acele hotărâri, s-au făcut şi Casa de Sfat şi pătulelele de rezervă. Şi acum, vedem că d. postelnicu Gheorghe, epistatul moşiei, ne-au arătat că l-au orânduit părintele arhimandritu Cozii ca să punem linia în Dubercea, unde este cu depărtare de sfânta biserică şi de Casa de Sfat i de toate cuprinsurile noastre.

Aşa şi noi... ne-am dus la Sfinţia Sa părintele arhimandritu Cozii de am jăluit şi aşa ne-au spus că n-au ştiut că avem biserică deosebită în sat şi pentru că n-au ştiut au dat poruncă la d. epistatu moşii de a ne muta în Dubercea. Iar după jăluinţa noastră, au slobozit iarăşi poruncă la d. epistau moşii, de a ne lăsa tot unde s-au hotărît mai dinainte, iar d. epistatu moşiei nu ne îngăduieşte unde s-au hotărît mai din nainte şi lângă sfânta biserică“[265]. La 19 septembrie, N. Cătăneţi porunceşte subocârmuitorului de Piteşti, „dacă cătunul jeluitorilor va fi dă 47 case şi cu apropiere dă sfânta biserică, iar celălalt cătun numai de şase case, apoi să nu îngăduiască pă arendaş a face această pornire, adică a trage pă cei mai mulţi la cei puţini“[266].

Preda lui Ion Pârcălabu din Râjleţu Govorii reclamă că, deşi avea casa la linie, lângă biserică, „m-am pomenit într-o sară cu un dorobanţ şi au început a mă bate numai pă mine dintre ceilanţi, că numai eu să-mi caut car şi să-mi spargă casa şi să mi-o duc pă alte dealuri, unde eu nu-mi am acolea nici un fel de prisoase şi să-mi las acolea porumbii şi via, pomostul ce mi l-am întemeiat de la moşii, strămoşii miei, puindu-mă de le-am tăiat de frică şi cu bătăi şi doă găini de le-am dat de au mâncat. Şi le-am dat şi doă oca rachiu“[267]. Ocârmuirea porunceşte, la 18 septembrie, dacă arătarea jeluitorului va fi adevărată, să certe pe cei doi dorobanţi, „cu câte zece toiege la spate, apoi să-i îndatorezi a plăti găinile şi rachiu, căci trebuia să se mulţumească cu ceia ce ar fi putut jeluitorul să le dea, iar pentru casă, dă vreme ce are pomostul său care cade în mijlocul liniei caselor făcute în sat , prea rău i-a fost urmarea de l-au mutat în loc strein... ci negreşit să aibă voie să se întoarcă în pomostul său şi acolo să-şi aşeze casa în linie“[268].

Moştenii din cătunu Gulerţii, satul Uda de Jos, arată că sunt 15 familii „şăzători pă moşia noastră, cu casă toate strânse la un loc şi pusă pe Drumul cel Mare al Piteştilor şi u vii şi livezi de pruni de la moşii noştri în pomosturi şi aproape şi de sfânta biserică de Râjleţu Vieroşului, fiind între noi... şi s-au fost şi poruncit de a rămânea nesupăraţi şi nestrămutaţi la altă parte, ci a ne aşeza casele la linie acolea unde de mai înainte ne-am aflat din vechime şăzători; acum, ne pomenim cu mumbaşir i dorobanţ de către C. Suptocârmuire de a ne muta casăle peste doă sate... unde nu avem nici locuri şi nici un fel de prisos şi din moşia noastră să fim clăcaşi la alţii, care socotesc că nu va fi suferit la auzul C. Stăpâniri“[269]. Ocârmuirea porunceşte să li se facă „îndestulare“, în conformitate cu porunca nr. 6258[270]

---

[265] *Ibidem*, f. 712-711.

[266] *Ibidem*, f. 711.

[267] *Ibidem*, f. 723 şi 740.

[268] *Ibidem*, f. 740.

Sătenii moşteni din Groşi reclamă pe aleşi că, deşi unii dintre ei s-au strămutat la linie şi alţii lucrează la ele, „Acum, pă unde am şezut mai înainte, avem pometuri şi vii şi avem câte o pimniţă, cramă, pă unde avem viile şi pometurile, care acelea ne fac trebuinţă acolo; acum, ne-am pomenit cu numiţii aleşi că ne-au surpat acele pimniţe şi ce-au găsit pă într-însele au surpat şi au vărsat, la care ne-au omorât şi din stupi la unii din noi. La care, la unii din noi, ne-au găsit femeile... şi le-au bătut cât au vrut, la care şi oamenii în sat nu au rămas niciunul nebătut“[271]. La aceasta, Ocârmuirea hotărăşte ca subocârmuitorul „să cerceteze şi, dacă însuşi va cunoaşte că acele pivniţe le sânt jeluitorilor de neapărată trebuinţă a le avea într-acele locuri, apoi li se va da bună pace, iar pentru ceea ce să atinge de îndărătniciile cu care zic jeluitorii că să poartă pântre dânşii acei juraţi, să cerceteze şi dovedindu-le adevărate, atunci le va arăta jeluitorilor ca să facă alegere dă alţii, care ei să vor trimite la ocârmuire, cu raportu acei Suptocârmuiri, spre a să înainta şi de aici, la Cinstita Judecătorie ca să-şi ia întărire de aleşi“[272].

Grigorie Iorgu, arendaşul moşiei Râjleţurile, reclamă Subocârmuirii că toţi locuitorii s-au mutat la linie, cu excepţia aleşilor. datorită lor, nici sătenii nu zoresc terminarea lucrării. Subocârmuirea porunceşte bumbaşirilor orânduiţi la Râjleţurile să să zorească şi pe juraţii satelor Râjleţurile şi Diconeşti să se aşeze la linie[273].

Sătenii din Poloeşti şi Prosteşti, „moşteni din vechime“ reclamă Ocârmuirii că au fost cu satul Popeşti „de-a valma, iar de la leatu 824, din poruncă gospod., ne-au fost făcut-o petece la hotărnicia ce ni s-au fost făcut atunci. Şi suntem noi zece familii cu casăle noastre cătun deosăbit... şi vedem că acum au venit mumbaşir dorobanţ... şi ne zoreşte cu totul, înpotrivindu-ne mutării la altă parte, unde noi acolo nu avem nici un fele de prisoase, să fim clăcaşi din bună moşia noastră... pă moşii streine.

De aceia, cu plângere, ne rugăm a fi nesupăraţi până în primăvară de a ne putea căuta şi noi de agoniseala casii, fiind de acum înainte şi vreme de iarnă şi precum C. Ocârmuire va găsi de cuviinţă, căci... noi ne aflăm şezători pă moşia ...noastră strămoşească“[274]. Jalba este dată în cercetarea Subocârmuirii, pentru a se găsi o soluţie optimă şi pentru jeluitori şi pentru aşezarea caselor la linie[275]

Un număr de 19 familii din cătunul Băceştilor, satul Drăganu, roagă Ocârmuirea să fie lăsate unde se află, căci în valea unde se intenţionează să fie mutate nu este loc suficient. La 22 septembrie, Ocârmuirea porunceşte ca, dacă arătarea jeluitorilor este adevărată, „să nu se supere aceşti reclamanţi a-i strămuta din locul lor, până nu i să va slobozi a doa poruncă de urmare“[276]. Subocârmuirea Piteştilor răspunde că, „după cercetarea făcută, îndrăznesc a zice că poziţie de loc cu întindere mai bună decât unde s-au aşezat la linie regulat satul Drăganu cu toţi lăcuitorii la un loc şi în Drumul cel Mare al Râmnicului, nu este în toată plasa, unde s-au aşezat toţi ceilalţi, căci fiind cu totul îndărătnici supt feluri de pricinuiri au rămas cei mai mulţi cu casile dărâmate aduse la linie, neaşezaţi până acum la locurile ce li s-au însemnat îndestul de bune şi cu calităţile cerute, dintr-a cărora pricină nu numai că satul nu-şi poate dobândi deplin numirea regularisirii cu lipsirea acestor case ce cad în Uliţa cea Mare, dar încă cu aceasta dă prilej de neastâmpărare şi celorlalţi lăcuitori.

---

[269] *Ibidem*, f.f. 737 şi 726.

[270] *Ibidem*, f. 726.

[271] *Ibidem*, f. 728.

[272] *Ibidem*, f. 728^v

[273] *Ibidem*, f.f. 729-730.

[274] *Ibidem*, f. 731.

[275] *Ibidem*, f. 731^v.

[276] *Ibidem*, f. 743.

Pentru care, pă temeiurile acestea: 1. Că într-acest sat este cea mai frumoasă poziţie de loc, cu îndestulă întindere şi în Drumul cel Mare al Râmnicului; 2. Pentru că şi jeluitorii să află cu toate casele dărâmate şi a celor mai mulţi dintr-înşii cărate la linie şi 3. Căci locurile pentru aşăzarea caselor să află în Uliţa cea Mare şi lipsind este destulă neorânduială, Supocârmuirea este de părere ca, precum toţi ceilanţi lăcuitori s-au tras, aşezându-şi casele la linie, asemenea să urmeze şi jeluitorii...“[277]

30 de familii din Băscovelul reclamă pe subocârmuitor că vrea să-i mute pe un loc noroios, în zmârcuri, unde totdeauna vor fi „supăraţi de apă“. Ocârmuitorul N. Cătăneţi stabileşte că, dacă arătarea jeluitorilor este adevărată, să nu fie supăraţi până la a doua poruncă[278]. Subocârmuirea răspunde că pomojnicul Ocârmuirii a stabilit locul de aşezare şi ea se va ocupa de zorirea lucrării[279].

La 25 septembrie, aleşii din Tutana raportează că s-au aşezat la linie - 24 de case şi 30 se află transportate, dar neridicate[280]. Ioan Nicopoleu, arendaşul moşiei Slătioarele, roagă Ocârmuirea să poruncească subocârmuitorului să amâne până la primăvară mutarea clăcaşilor la linie, pentru a-şi strânge nutreţul şi pentru a nu se îmbolnăvi. Cererea este rezolvată favorabil, la 23 septembrie[281].

Nedelcu sin Călin din Groşi reclamă pe căpitanul Radu din acelaşi sat că l-a pus de şi-au aşezat casa în două locuri, iar ultima dată, pe moşia soacrei. „Acum, umblă să-mi ridice casa şi de acolea, zicându-mi să o duc pă moşia dumnealui, care eu în lume mă voi duce, dar pă moşia dum.-lui nu mă duc“[282].

În Valea lui Enache, până la 30 septembrie, din 77 de familii, 39 se muraseră la linie[283], iar la Merişanii de Sus, 8 rămăseseră pe loc, 5 se mutaseră dar nu erau isprăvite şi 7 erau gata şi oamenii se mutaseră în ele[284].

La 14 octombrie 1837, Subocârmuirea Piteştilor porunceşte dorobanţului Radu Mălureanu şi aleşilor din Drăganu să zorească pe locuitorii din cătunul Băceşti, care făcuseră arătări mincinoase, să se mute la linie, conform dispoziţiilor Ocârmuirii[285]. Această poruncă era împotriva spiritului şi literei poruncii Ocârmuirii de

---

[277] *Ibidem*, f.f. 744 şi 759.

[278] *Ibidem*, f. 745.

[279] *Ibidem*, f. 746.

[280] *Ibidem*, f. 747.

[281] *Ibidem*, f.f. 765 şi 780.

[282] *Ibidem*, f. 767.

[283] *Ibidem*, f. 784.

[284] *Ibidem*, f. 829.

[285] *Ibidem*, f.f. 830 şi 845.

Argeş din 8 octombrie care prevedea, între altele: „lăcuitorii ce încă nu şi-au regularisit ale lor lăcaşuri la linie, stricându-le de acum înainte, n-au vreme când să şi le introducă în stare de a putea lăcui într-însele, pă iarna viitoare. Şi ca nu (ferească Dumnezeu!) să să ivească vre-o epidemie între nişte asemenea lăcuitori, şezând prin covergi în vreme de iarnă, Ocârmuirea... s-au îndreptat cu raport către Cinstitul Departament al Trebilor din Lăuntru, rugându-l ca lăcuitorii ce nu-şi va fi stricat până acum vechile lăcaşuri să mai fie opertiţi până în primăvara viitoare, la care şi-au şi primit dezlegare... însă până atunci să-şi facă pregătirea tuturor materialurilor trebuincioase", iar „pentru casele cele începute, să îndemneze pă ai lor proprietari a şi le isprăvi, mai vârtos ă cei ce li se vor fi stricat cele vechi, ca să să mute într-însele, a nu rămânea pribegi pă vremea iernii"[286].

Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Piteşti să cerceteze reclamaţia episcopului Samoil, făcută prin trimisul Cănciu că locuitorii cătunelor: Aninoşani, Spătăreşti şi Brăgleni în loc să se aşeze pe locurile stabilite, „într-o noapte, s-au sculat şi s-au pus la altă parte, unde, cu nici un chip, nu sânt primiţi proprietăţii, pentru căci fac stricăciune şi la luncă şi la pădure"[287]

Juraţii satului Varza arată că la ei, „să află toţi lăcuitorii prin casele unde au fost, fiindcă nu s-au stricat a să pune în rândul liniei"[288]. La Păduroiu de Sus, toţi locuitorii erau aşezaţi în case la linie, cu excepţia a trei case[289]. Sătenii din Aninoşeni, Spătăreşti şi Brăgleni cer Ocârmuirii să poruncească subocârmuitorului să-i lase în pace, fiindcă ei şi-au aşezat casele unde le-a arătat coconul Dinu, iar acum, „ne pomenim cu dorobanţi ca să ne surpe casăle, dându-ne foc covergilor, din care pricină ne-am stins din faţa pământului". ocârmuirea porunceşte să se cerceteze a cui arătare e mai temeinică, a jeluitorilor ori a delegatului „prea osfinţiei sale", iar „pă dorobanţii ce le-au dat foc covergilor, să-i îndatoreze a le plăti orice pagubă vor fi cercat jeluitorii"[290]. La 18 octombrie, Subocârmuirea Piteştilor răspunde că toate plângerile Aninoşanilor, Spătăreştilor şi Brăglenilor „s-au dovedit toate neadevărate, în vreme când nu le-au dat foc covergilor nici un dorobanţ, ci ei, în silnicie, ş-au pus casăle unde au voit, nu unde li s-a arătat"[291].

Aleşii satelor Plăşii Piteşti confirmă primirea poruncii de sistare până în primăvară a mutării caselor la linie şi de grăbire a terminării celor începute[292].

La 29 septembrie, ocârmuitorul N. Cătăneţi porunceşte ca subocârmuitorul sau pomojnicul său să meargă şi să studieze locul arătat de jeluitorii Topăneni şi cel desemnat de către proprietar şi oricare „va avea calităţile cerute, acolo să îndatoreze pă jăluitori a-şi clădi casăle pă linie"[293] Aleşii şi sătenii din Topana se plânseseră Domnului că locul ales de Sfânta Episcopie Argeş era inundabil: „când vine apele mari, ne ia cu totul, după cum şi acum s-au urmat“[294]. N. Cătăneţi mai porunceşte Subocârmuirii de Piteşti ca Niţă sin Ion din Gura Bascovului să fie lăsat până la primăvara unde şi-a mutat casa, când va putea reveni de unde a plecat, iar proprietarul din Valea Rea să nu-i oprească această casă, „căci o are cumpărată, iar nu este făcută după moşie“[295].

---

[286] *Ibidem*, f.f. 832 şi 843.

[287] *Ibidem*, f. 835.

[288] *Ibidem*, f. 836.

[289] *Ibidem*, f. 851.

[290] *Ibidem*, f. 852.

[291] *Ibidem*, f.f. 854-902.

[292] *Ibidem*, f. 914.

[293] *Ibidem*, f. 916.

Un număr de 20 familii din Grebenul, satul Uda de Sus, se roagă să rămână pe moşia lor, deoarece vor să-i mute pe moşia Ceauşului Ioniţă care le cere de casă câte „lei 60 batichi“. Ocârmuirea este de acord ca să nă se scoată „pă lăcuitori din proprietăţile lor şi a-i da clăcaşi pă moşii streine“[296].

Locuitorii din Vâtăşeşti dau înscris, la 1 decembrie 1837, că se vor muta, la primăvară, pe moşia lui Fănică Jianu[297]

Gheorghe Păţescu şi Grigorie sin răposata Elenca, proprietari din Băiculeşti, reclamă, la Marea Vornicie, pe Popa Ispas şi pe juraţii satului, care au venit beţi şi i-au necinstit cu înjurături, ca, într-o zi, să-şi mute casele la linie, la fel cu clăcaşii, „când mai vârtos că şi casele noastre sunt fireşte puse la un loc şi la linie, aproape foarte una de alta şi de Drumul cel Mare, iar nu ca alţi lăcuitori pă văi şi pă dealuri“[298].

La plângerea sătenilor din Milcoiu, Plasa Topolog, că juraţii le-au stricat casele, Ocârmuirea ceartă pe subocârmuitor, pe ce temei li s-au dărâmat locuinţele, împotriva poruncilor -i, „mai vârtos este că nişte moşneni pot statornici satul unde vor avea mai bună îndeletnicire“[299]

La 15 februarie 1837, Departamentul Pricinilor din Lăuntru scrie Ocârmuirii de Argeş, între altele: „ca, preţuind ale sale sfinte îndatoriri, mai cu seamă întru ceea ce se atinge de o asemenea înprejurare a liniştirii lăcuitorilor, să întrebuinţeze tot felul de mijloace, atât prin suptocârmuitori, cât şi singur d. otcârmuitorul d-a dreptul către ţărani, prin care mijloace, pă de o parte, să le dea să înţeleagă a să părăsi de zadarnicile osteneli şi cheltuieli, alergând cu jălbi la Stăpânire... iar pă de alta să şi stăruiască Ocârmuirea a linişti pă fiecare ţăran ce-l va cunoaşte în asemenea cugete şi a le regularisi în statornicile lor lăcuinţe, ca tot într-o vreme să înceapă şi la lucrarea pământului.

Să face, însă, Otcârmuirii cunoscută şi aceasta că, dacă în urma unor îndeaproape băgări de seamă, va cunoaşte pe vreunii din ţărani că întru adevăr, din pricina strâmtorării proprietăţii, să află în lipsă despre cele ce să îndatorează proprietatea prin exemplar a le da, atunci d. otcârmuitor, numaidecât, să va înţelege d-a dreptul cu proprietarul acelei moşii... că urmează a odihni pă acei clăcaşi ori cu o îndestulare potrivită cu legiuirea sau cu o uşurinţă corespunzătoare cu cele ce sânt de lipsă, încât să dobândească şi ei reciprocă mulţumire şi să nu le mai rămâie cuvânt de a cugeta la nestatornicie“[300].

---

[294] *Ibidem*, f. 917.

[295] *Ibidem*, f.f. 918 şi 929.

[296] *Ibidem*.

[297] *Ibidem*, f. 922.

[298] Idem, fond Prefectura (Ocârmuirea) jud. Argeş, dos. nr. 37/1837-1838, f. 11.

[299] *Ibidem*, f.f. 28-29.

[300] *Ibidem*, f. 32.

Locuitorilor din Copăceni, Plaiul Loviștii, le trebuiau pentru refacerea caselor: pari, nuiele, lavițe, cosoroabe, grinzi, lați, tălpi, bârne, fagi de podină, vantori etc.[301] Locuitorilor din Bratovoești, de pe moșia Mănăstirii Cozia, aveau nevoie , în plus, și de: urși, stâlpi ai ușilor, stâlpă în păreți și uși[302].

În Plasa Topologului, 677 clăcași aparțineau mănăstirilor Găiseanca și Cotmeana, schiturilor Berislăvești, Tutana, Ostrov, Fedeleșoiu, Goranu și episcopiilor Râmnicului și Argeșului. Pentru mutarea caselor la linie, aveau nevoie de: 1986 bârne de temelie, 7306 vârghini, 2945 cosoroabe, 4016 stâlpi, 3449 grinzi, 3196 legături, 5481 căpriori, 12493 lați, 66983 podină, 5709 blăni pentru uși, lăviți și paturi, 344240 pari pentru pereții casii și curte, 4793 care nuiele pentru pereții casii și curte, 71600 șindrilă de gorun și 517 furci[303]

Sătenii din Șerbănești-Argeș se plâng, în martie 1837, lui Alexandru D. Ghica, fiindcă sunt siliți a se muta de la locul lor de lângă biserică, la linie: „cu totu ne este peste putința noastră a mai strica... case și alte namestii ale noastre ce la avem clădite din vechime, mai cu seamă neavând unde ne statornici la linie din moșteneștile noastre hotare, apoi rămânem din moșteni clăcași supuși la alte moșii, lucru cu totul nepravilnic“[304].

M. Predescu, în numele subocârmuitorului de Pitești, propune Ocârmuirii ca cele peste 40 de familii de țigani robi ai Mănăstirii Cotmenei de pa moșia Bărbătești, să fie mutați la linie cu clăcașii, fiind împrăștiați, „pentru lipsirea a orice bântuire din partea făcătorilor de ele“[305].

Satul Fierbinți și Osebiții de Fierbinți, de pe moșia Mănăstirii Glavacioc, se jeluiesc Domnului: „trăim cu mare lipsă și neajungere și nu ajunge atâtea nevoi de multe, ci, de la o vreme încoaci, nu lipsește după noi poruncile cinstitei ocârmuiri cu dorobanți peste dorobanți și porunci peste porunci și ne bate și ne căznește... a ne pune casele la linie... și ne mor copiii de foame și nu ne duce puterea să cumpărăm mălai, [să] cumpărăm cherestele... că... după moșia Sfintei Mănăstiri Glavacioc nu ne îngăduiește a tăia măcar o nuia verde de mânat boii... și noi nemaiputând răbda atâtea apucări, năzuirăm și căzurăm la mila Mării Tale Doamne... ca ori să ne lase la locurile noastre a nu ne mai strămuta au să ne faci altă chibzuire... iară de nu ni să va face vre-o scădere din aceste arătări ale noastre, p-altă moșie ne vom pune, dară pă moșia Sfintei Mănăstiri nu ne punem“[306].

Un număr de 215 clăcașii de pe șapte moșii ale Mănăstirii Cozia și Vieroșul și ale schiturilor Berislăvești și Fedeleșoiu din Plaiul Arefului aveau nevoie de: 800 de temeie, 1003 grinzi, 1181 cosoroabe, 878 stâlpi, 4692 bârne, 1937 căpriori, 7981 lați, 36380 podini, 389 blăni, 12200 șindrilă și 48500 șiță[307]. 37 de clăcași ai moșiei Rociu ai „Sf. Mănăstiri Brăslăveşti" aveau nevoie de 260 de tufani, pentru mutarea caselor la linie[308]

---

[301] *Ibidem*, f. 33.

[302] *Ibidem*, f. 38.

[303] *Ibidem*, f.f. 65-66.

[304] *Ibidem*, f. 73.

[305] *Ibidem*, f. 77.

[306] *Ibidem*, f. 80.

[307] *Ibidem*, f.f. 95^v-96.

La 11 mai 1837, G. Balotă raportează Ocârmuirii de nesupunerea sătenilor din Slobozia, cerând pedepsirea lor: „vrând a da lăcuitorilor instrucţiile cuviincioase asupra chipului aşezării la linie, totdeodată, am auzit din parte-le nişte asemenea răspunsuri cu totul înpotrivitoare şi nesuferite Stăpânirii , după care vrând a dojeni pă câţiva dintr-înşii pentru chipul nesupunerii cu care s-au arătat, deodată m-am pomenit cu mulţime de lăcuitori înbrâncind dorobanţii şi năvălind în curte unde mă aflam cu vorbe necuviincioase, strigând să mă lege. Acestea văzându-le din partea lăcuitorilor, am fost silit (ca să nu se întâmple, ferească Dumnezeu, vre-un omor), după cum am cunoscut a lor pornire, de am încetat. Şi întrebându-i fără care temere de Stăpânire îndrăznesc a să arăta cu acest fel de nesupunere, ei, în unire, mi-au răspuns că cu orice mijloc de i-ar sili Stăpânirea să se aşeze la linie pă moşia d. marelui logofăt Ştirbei acesta nicicum nu o fac, iar pă altă moşie, acum să li să poruncească şi pă dată să şi pun la linie"[309] Ocârmuitorul porunceşte ca „cei care s-au arătat mai cu îndrăznire i pe aleşi să-i trimiţi la Ocârmuire, cât mai în grab"[310]. La 15 iunie, G. Calotă raportează că, mergând la Slobozia „cu doă cete de dorobanţi ai aceştei plăşi ca să ridic pe juraţii satului şi pă cei mai zurbagii lăcuitori, care au pricinuit nesupunere a tot satul întru aşezarea caselor la linie, şi iarăşi cu aceiaşi înpotrivire s-au arătat". În consecinţă, se solicită trimiterea tistului judeţului „cu îndestui dorobanţi" căci numai astfel se vor putea „răsni dintr-aceşti lăcuitori" pe cei mai „înpotrivitori". Ocârmuirea socoteşte că subocârmuitorul este nedestoinic şi dă voie să se folosească şi dorobanţii Ocârmuirii din acea plasă[311].

În mai, D. T. L., socotind că s-au terminat lucrările de primăvară, porunceşte Ocârmuirii de Argeş să zorească aşezarea caselor la linie[312]. La 28 mai, şi Ocârmuirea porunceşte tuturor subocârmuirilor să stăruiască pentru îndeplinirea acestei delicate madele[313]

D. Drăgolescu, proprietarul moşiilor Leleasca şi Dobroteşti, solicită Ocârmuirii să poruncească subocârmuitorului de Olt să strângă casele de pe margine spre centru, fără a se mai face linie, fiindcă nu există această posibilitate. Ocârmuirea este de acord[314].

Iancu Bălcescu, subocârmuitorul de Olt, informează că la moşia Galicea a Mănăstirii Govora „nu sânt păduri cu lemne de casă"[315].

La 2 iulie 1837, D. T. L. răspunde că unele sate pot fi alcătuite din mai multe cătune, dar „şi lăcuitorii acelora să nu să lase risipiţi"[316].

---

[308] *Ibidem*, f. 98.

[309] *Ibidem*, f. 102.

[310] *Ibidem*, f. 103.

[311] *Ibidem*, f. 115.

[312] *Ibidem*, f. 106.

[313] *Ibidem*, f. 107.

[314] *Ibidem*, f. 117.

[315] *Ibidem*, f. 121.

[316] *Ibidem*, f. 132.

Subocârmuirea de Topolg roagă Ocârmuirea să intervină pentru a li să da lemne pentru reconstruirea caselor locuitorilor din Bârsăşti şi Feţeni de pe moşia Sf. Episcopii de Râmnic şi Bereştii şi Morăreştii a Mănăstirii Cotmeana[317]

La 18 iulie, Subocârmuirea Găleşeştilor reuşeşte să trimită la sediul Ocârmuirii pe răzvrătiţii: Mihai cel Mare , Pârvu Făsule, Marin Martin şi Mirea. Ocârmuitorul stabileşte să li se aplice „câte 25 toiege la spate, pentru înpotrivire şi să să puie la arest“[318].

Moşnenii din Bădiceşti - Plasa Găleşeştilor cer Ocârmuirii să oblige pe clăcaşi a-şi aduce casele la linie, pe lângă ei, la Drumul cel Mare şi lângă biserică, nu unde vor ei, „lângă Drumul Oii, pă matca Mozacului“[319]. La 21 iulie, Ocârmuirea trimite Subocârmuirii Găleşeşti jalbele proprietarilor şi clăcaşilor, cu precizarea de a se chibzui „o poziţie de loc mai bună, plăcută şi potrivită, aşa precum trebuinţa cere, unde şi lăcuitorii să-şi afle înlesnirea pentru cele trebuincioase, statornicindu-să tot într-acelaşi loc unde moşnenii vor clădi casele şi clăcaşii, căci poruncile slobozite glăsuesc că unde vor vrea proprietarii să aşeze pă ai lor clăcaşi“[320]

Subocârmuirea de Argeş răspunde la jalba trimisă Ocârmuirii de Preda şi tovarăşul său din Buteşti că, deşi sunt moşneni, dar fiind aşezaţi în mijlocul pădurii Păuleasca, la trei ceasuri depărtare de satul lor, e bine „a să muta la un sat care va fi mai cu apropiere de proprietatea lor“[321].

Pităreasa Zoiţa Bălceasca solicită Departamentului Trebilor din Lăuntru să poruncească ocârmuirii de Argeş ca şi clăcaşii săi de pe moşia Gâltofani, mai puţin de 20 de familii, să fie aşezaţi la locul însemnat, alături de sătenii din Bălceşti, fiindcă la Gâltofani nu este loc propice aşezării caselor la linie[322].

Popa Ion din Ciomăgeştii de Jos reclamă pe Ioniţă Dudan, arendaşul moşiei Cotmeana, că i-a fărâmat casa cu câţiva clăcaşi şi a fugit. „A doua zi, au venit şi mi-au fărâmat şi pivniţa, din care pricină mi s-au prăpădit multe lucruri, zicând ca să mă mute le linie. Aşa, eu mi-am şi mutat pivniţa la linie, iar casa, deşi am mutat lemnele, dar sânt putrede şi nu poci să le închei. Un slon ce am înprejuru casii ce l-au surpat nu mă îngăduie nicicum a-l muta la linie ca să-mi fac casă fiind bun şi săp într-însul acolo unde am avut casa ce mi-am mutat-o, având şi ograda ci livezi, acum rămânând pustie...“ Cere despăgubire „de multele pagube ce mi s-au pricinuit şi de necinstea ce am cercat, fără a fi cevaşi vinovat, căci un arendaş n-are voie de la Stăpânire a urma un fel de netrebnicii cu clăcaşii săi, ci d-a avea ca să-şi caute prin canal judecătoresc“[323]. ocârmuirea porunceşte să se cerceteze şi, dacă va fi adevărat, să se mustre arendaşul şi să-ţi dea despăgubire[324].

---

[317] *Ibidem*, f. 143.

[318] *Ibidem*, f. 144.

[319] *Ibidem*, f. 154.

[320] *Ibidem*, f. 155.

[321] *Ibidem*, f. 159.

[322] *Ibidem*, f. 162.

[323] *Ibidem*, f. 164.

[324] *Ibidem*, f. 165.

Mai mulţi locuitori din Corbi reclamă Ocârmuirii că sunt siliţi a se muta pe moşia unui ales din Milcoiu, ori ei declară că „noi nu suntem putincioşi a ne muta pă moşie streină până ce avem a noastră, cu îndestulare, iar că suntem cu răspunderea banilor capitaţii de satul Milcoiu, nu tăgăduim a răspunde fără vre-o zăbavă, mai vârtos că să află şi cu apropiere dă noi“[325]. Ocârmuirea stabileşte că, dacă moşia este a lor şi nu se află „pă la nişte locuri înfundate... să nu-i mai supere“[326].

La 26 august, Subocârmuirea de Topolog raportează, în pricina reclamaţiei pităresii Joiţa Bălceasca adresată Marii Vornicii, că toţi clăcaşii Gâltofani „au primit a scoborî dintr-acel cătun... După cercetarea făcută s-au dovedit întru adevăr că, pă câtă vreme s-au aflat acolo în acel cătunaş şezători, mai în centrul pădurilor pomenitelor moşii, au pricinuit nu puţin ci îndestul de păgubitoare vătămări pădurii cu tăierea pă supt ascuns. D-lor proprietarii acestor moşii, adecă d-ei pităreasa Joiţa şi d-lui Iancului Bălcescului priimesc cu deplină mulţumire a le da materialurile trebuincioase a-şi clădi case“[327].

La 1 septembrie, G. Balotă, subocârmuitorul de Găleşeşti, se plânge din nu Ocârmuiri că, mergând la Slobozia, la 28 august, în urma cererii inginerului delegat de proprietar pentru aşezarea caselor la linie şi întâlnind nesupunere, a ridicat, cu cele două cete de dorobanţi, pe: Iarul, Din Bănică, Stana, fiul său, Rizea , fiul său, Mihai Stana pasăre, dar au fost înconjuraţi şi bătuţi, dorobanţi şi cai, de săteni, fiind obligaţi să-i elibereze pe cei arestaţi. Deoarece dorobanţii sunt speriaţi, G. Balotă roagă Ocârmuirea să-i trimită pe „d. tist cu numai puţin de 100 dorobanţi ca să năvălim în pomenitul sat şi să ridicăm pe cei ce Supocârmuirea ăi cunoaşte mai înpotrivitori dă nesupunere“[328] Ocârmuirea stabileşte trimiterea unui ofiţer cu subocârmuitorul şi cu soldaţii, „spre a să pedepsi pă toţi acei zurbagii“ la faţa locului sau să-i aducă la Piteşti „şi la zioa de târgu oborului ce să face vinerea în toată săptămâna, să să pedepsească în vederea tuturor sătenilor ce vin... spre pilda şi înfrânarea şi a altor asemenea înpotrivitori poruncilor Stăpânirii“[329].

Ioan Balotă, subocârmuitorul Paiului Loviştei raportează, la 31 august, 1837, că, „fiind partea de sus a muntelui, dealuri, văi, zghiaburi“ nu se pot pune locuitorii la linii, dar sunt strânşi toţi la un loc, fără a mai fi vre-o casă „neadusă în sat, făcându-li-să tot într-o vreme şi uliţe în cruciş şi curmeziş“[330].

La 6 septembrie 1837, Subocârmuirea Argeşului arată că în cele 24 de sate ale sale, s-au adus la linie 258 de case. Cele 24 de localităţi sunt: Valea Faorului-7; Zărneşti - 5; Costeşti Ungureni şi Pământeni - 15; Stroeşti - 21; Vâlsăneşti - 3; Bădiceni - 7; Topliţa - 8; Măneşti - 14; Buneşti - 26; Cerbureni - 20; Valea Danului Ungureni - 28; Cicăneşti 8; Albeşti Ungureni - 18; Albeşti Pământeni - 18; Brătăşeşti - 10;

---

[325] *Ibidem*, f. 169.

[326] *Ibidem*, f. 170.

[327] *Ibidem*, f. 183.

[328] *Ibidem*, f.f. 184-185.

[329] *Ibidem*, f. 185^v

[330] *Ibidem*, f. 187.

Muşăteşti - 4; Mălureni - 10; Bohari - 4; Buteşti - 7; Cacaleţi - 5; Bărbăloteşti - 8; Flămânzeşti - 2; Marina Ungureni - 3 şi Valea Iaşilor - 7[331].

Satul Deduleşti de pe moşia Mănăstirii Cotmeana, format din 50 de familii, cu biserică în mijloc, arată că: „ne aflăm pă patru dealuri şi noi, când am picat aicea, au fost păduri şi am curăţat şi am făcut curături şi am pus pruni. Şi, acum, vedem că... să ne mutăm pă linie, pă un deal. Şi, la vreme de secetă, apă nu avem toţi de ajuns, unde zice d. să ne mute“[332]. În consecinţă, se solicită: „să ne facem doă linii, una pă Dealu Bisericii şi alta pă Dealu Tănăseştilor că, între noi, să află fântâni şi doă eleştee cu apă, însă dacă nu va dăpărta şi ogrăzile, să sălbăticesc şi nu mai fac roade, că pă noi ogrăzile şi apa şi iarba şi lemnele ne ţin pă moşia Sf. mănăstiri Cotmenii, că locuri dă hrană avem pă alte moşii streine, că moşia Sfintei Mănăstiri să află pă loc sălbatic... ci, pentru aceasta, ne rugăm Cinst. Ocârmuiri... ca să ne facem doă cătune“[333].

La 23 septembrie 1837, Subocârmuirea Plăşii Topologului raportează mutarea la linie a 966 de case, după cum urmează: Şuici Ungureni - 110; Rudenii - 60; Tigvenii - 70; Valea Giurgiului - 38; Ciovârnăşeni Ungureni - 98; Ciovârnăşeni Pământeni - 35; Mângureni - 46; Fedeleşoiu - 109; Voiniceşti - 75; Opăteşti - 30; Vătăşeşti - 28; Blidari 68; Brânduşari 30; Budeşti 75; Ostroveni 28 şi Ruda - 65[334]. Aceiaşi Subocârmuire raportează, mutarea la linie a 1017 case şi a altor 1297 nemutate[335]

Din satele: Brătieni, Brădetul, Galeşul, Oieşti Ungureni, Rătunda Oeşti, Căpăţâneni Pământeni, Tulburea, Areful, Sălătrucul, Rădăcineşti, Brăslăveşti, Valea Albă, Stoieneşti, Sălătrucel, Şerbăneşti, Jiblea, Dăngeşti, Streini Ungurenişi Corbeni , s-au mutat la linie 200 de case, urmând a se mai transfera, încă 155[336].

La 15 octombrie 1837, subocârmuitorul de Găleşeşti, G. Balotă, că-n afară de Fierbinţi şi Osebiţi, „pe la celelalte sate, s-au făcut o plăcută urmare, regularisându-să mai toate casăle ce au cerut trebuinţă, dar, până acum, nu s-au putut ispărăvi desăvârşit decât satele: Suseni, Cacaleţii dă Sus, Popeşti şi câteva cătune după moşiile proprietariceşti şi anume: cătunu Arghiropulo, cătunu Roteşti, Roteşti-Ticveni, cătunu Aslavolu şi Bârlogu Băbeaştiului“[337].

Referitor la jalba a 12 moşneni din Milcoiu, subocârmuitorul Topologului, din Şuici, raportează, la 20 octombrie 1837, că a mers personal la faţa locului şi a stabilit „locul cel mai cu bună poziţie... iar ei nărăviţi fiind, s-au tot arătat cu prelungiri de a rămânea tot pe lângă vechile lor lăcaşuri, în găuri şi râpi primejdioase“. Rezoluţia ocârmuitorului e de acord cu aplicarea poruncilor Stăpânirii, „însă să nu le tălmăcească spre paguba şi neodihna lăcuitorilor... şi să-i scoată din găuri şi râpi, la poziţia bună, însă tot pă a dumnealor stăpâniri, iar să nu-i dea clăcaşi pă moşia altor megiaşi... Şi, mai vârtos...să să înţeleagă şi cu Cinstita Comisie [a] Obşteştii Catagrafii“[338].

---

[331] *Ibidem*, f. 191.

[332] *Ibidem*, f. 201.

[333] *Ibidem*.

[334] *Ibidem*, f. 205.

[335] *Ibidem*, f. 207.

[336] *Ibidem*, f. 215.

[337] *Ibidem*, f. 226.

[338] *Ibidem*, f.f. 228-229.

Ioan Vărzaru, cu 106 case ale clăcaşilor din Căzăneşti, solicită D. T. L., ca toţi clăcaşii săi să fie aşezaţi la locul însemnat de el, nu alături de moşneni şi de apa Topologului, care poate să le aducă pagube. Departamentul şi Ocârmuirea poruncesc să se analizeze la faţa locului şi să se decidă în raport cu situaţia ce se va constata acolo[339]. La 25 noiembrie, subocârmuitorul raportează că moşnenii din Deduleşti şi Milcoiu, ca şi clăcaşii sunt de acord cu separarea satului de clăcaşi cu denumirea de Căzăneşti-Vărzaru[340].

În baza poruncii nr. 622/25 februarie 1838 a Departamentului Pricinilor din Lăuntru, Ocârmuirea porunceşte subocârmuirilor să grăbească terminarea aşezării caselor la linie[341]. Subocârmuitorii plăşilor Piteşti, Găleşeşti, Topolog, Loviştea şi Aref răspund că se vor conforma[342].

La 11 martie 1838, locuitorii din satul Negraşi, plasa Găleşeşti, cer Ocârmuirii să amâne aşezarea caselor la linie până ce vor reconstrui biserica ce le fusese dărâmată de „cutremurul cel mare"[343]. Ocârmuitorul I. Prijbeanu este de acord cu solicitarea[344].

La 5 aprilie 1838, Ocârmuirea scrie tuturor subocârmuirilor să nu mai zorească pe moşneni „a-şi dărâma casele după ale lor proprietăţi şi pomosturi, supt cuvânt că s-ar fi aflând cu depărtare de celelalte case ale satului aceluia şi, cu acest chip, după ce îşi năpustesc pomosturile lor în alte înprejmuiri ce din vechime au, apoi urmează nenădăjduind a se vedea clăcaşi pă alte proprietăţi, faptă fără nici o bună chipzuire şi cu totul înpotriva bunei rânduieli şi a voinţei Înaltei Stăpâniri.

Aşadar, fiindcă cuvântul dă aşezarea caselor la linie... nu însemnează alt decât casăle fieşcăruie sat să fie, precât putinţa va sta, adunate a un loc şi numai acelea care vor fi răspândite şi trebuinţa va cere negreşit a să strica şi a să aşeza la linie, iar cele care sânt adunate la un loc şi în bună stare, să rămâie neclintite, până când şi acelea, ajungând în proastă stare, trebuinţa îi va sili a-şi face alte case. Pentru unii ca aceia, Suptocârmuirea să fie cu toată îngrijirea ca să nu-i înmgăduiască a-şi clădi casele unde ei vor voi, ci să le aşeze la linie... moşnenii proprietari... să nu fie siliţi a să strămuta... pă alte proprietăţi străine, ci numai aceia care vor fi răspândiţi să fie siliţi a să trage la linie pă lângă dânşii, iar clăcaşilor ce vor fi răspândiţi, să-i aşeze negreşit la linie...

În sfârşit, toate satele, atât cele după moşii megieşeşti, cât şi după cele mănăstireşti şi boiereşti, să fie Suptocârmuirea cu toată îngrijirea... priveghind a nu-şi depărta după lângă cele neapărat trebuincioase ale lor, cum biserică, apă şi altele"[345].

Teodor Nanoescu, magistratul oraşului Argeş, revine la cererile sale anterioare de a se aduce la linie acei orăşeni ce locuiesc „în mijlocul pădurilor şi al livezilor de fân, din a cărora pricină să aduc mari pagube celorlalţi orăşani, atât cu stricăciunea ce fac vitele lor prin semănături i fâneţe, precum şi alte întâmplări de hoţii, căci dacă aceşti lăcuitori du prin păduri s-ar fi adus la linie... nu s-ar fi făcut omorul acelui orăşan din anul trecut, în pădure, de către acei lăturaşi". Ocârmuitorul stabileşte să se grăbească „a aduce la îndeplinire, fără întârziere, aşezarea caselor la linie a oraşului"[346]

---

[339] *Ibidem*, f.f. 237 şi 283.

[340] *Ibidem*, f. 239.

[341] *Ibidem*, f. 240-241.

[342] *Ibidem*, f.f. 242-246.

[343] *Ibidem*, f. 247.

[344] *Ibidem*, f. 249.

[345] *Ibidem*, f. 252.

Moşnenii Mozăceni solicită D. T. L. să nu fie mutaţi din locurile lor, unde au casele, livezile de pruni şi alte acareturi, pe lângă biserică, urmând ca şi clăcaşii lor să fie aşezaţi printre ei. Departamentul, găsind că cererea nu este „abătută din duhul poruncilor", dispune ca „adevăraţii proprietari să nu fie ei siliţi a să strămuta"[347].

17 locuitori din Adunaţii Negraşi reclamă pe Manolache, epistatul moşiei cruceruIui Grigore Cantacuzino că, pentru a nu fi mutaţi în noiembrie, i-au dat bani, animale sau i-au făcut prestaţii în valoare de peste 356 de lei. La informarea făcută de subocârmuitorul G. Balotă, ocârmuitorul I. Prejbeanu ordonă să fie trimis la ocârmuire pentru a plăti „jafurilre ce au făcut lăcuitorilor"[348].

La 20 mai 1838, „lăcuitorii satului Cadâlâcu Glogoveanului pă moşia Glavacioc sud Argeş" solicită Domnului să nu fie mutaţi de pe locurile lor la depărtare de două ceasuri şi să nu fie scoşi „din pomosturile şi livezile i arăturile şi de unde ne avem puţurile cu apă şi de la biserică". În baza rezoluţiilor Stăpânirii, ocârmuitorul I. Prijbianu porunceşte subocârmuitorului de Găleşeşti: „să-i aşăzi la linie pă toţi, lângă biserica satului, iar nu unde proprietarul cere a-i muta, cu depărtare dă doă ceasuri la satul Fierbinţi, unde nici apă, nici biserică, nici Casă de Sfat n-au"[349].

Satele de pe moşia Cotmenii: Lăunele, Bărbălani, Cuca, Săpunari, Morăreşti, Baţcovul, Drăguţeşti şi Bălbăteşti cer Departamentului din Lăuntru să fie lăsaţi unde s-au aşezat la linie, deoarece arendaşul moşiei vrea să-i mute în altă parte. În baza dispoziţiilor superioare, Ocârmuirea porunceşte să se facă jeluitorilor „dreaptă îndestulare"[350].

În iunie-iulie 1838, există un adevărat război al hârtiilor între Eforia Şcoalelor Naţionale şi ocârmuirea Argeşului, prima susţinând ca şi cătunul Glogoveanu să fie mutat lângă cătunul Fierbinţi şi Ocârmuirea fiind de părere să rămână pe vechiul amplasament, lângă biserică. Până la urmă, la 25 iulie 1838, D. T. L. hotărăşte: că, dacă „lăcuitorii ot satul Glogoveanul... nu să unesc cu dorinţa Cinstitei Eforii a Şcoalelor de a să strămuta la satul Glavaciocu, nu vor fi siliţi a-şi părăsi lăcuinţele lor cele vechi". În august, D. T. L., probabil, în urma unor noi intervenţii, revine la hotărârea anterioară, scriind Ocârmuirii de Argeş „să [se] străduiască cu dinadinsu a-i face să înţeleagă ca să să statornicească la locu cerut de către Cinstita Eforie"[351].

Clucerul C. Lerescu arată că, la Valea Rea, proprietatea sa, are câţiva clăcaşi, „care-i sânt puşi linie, pă marginea drumului şi lângă sfânta biserică" Nu este de acord cu mutarea lor, cu excepţia a doi fraţi, care trebuie să vină din deal, lângă biserică[352].

Mai mulţi locuitori, în numele satului Suseni, cer Ocârmuirii să nu fie strămutaţi de pe proprietatea şi de pe pomosturile lor[353] La aceasta, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Găleşeşti „să le aşeze casele la linie negreşit, acolo unde s-au aflat şi până acum, hălăduind pă proprietatea lor, căci mai arătându-să cu reclamaţie că mai cearcă asemenea supărări... apoi să vor lua mai de aproape măsuri şi potrivite cu neînţelegerea dreptăţilor lăcuitorilor“[354].

---

[346] *Ibidem*, f. 264.

[347] *Ibidem*, f. 274.

[348] *Ibidem*, f.f. 276-280.

[349] *Ibidem*, f.f. 281-283.

[350] *Ibidem*, f.f. 292-293.

[351] *Ibidem*, f.f. 294-304; 310 şi 316.

[352] *Ibidem*, f. 306.

La 24 iulie 1838, 17 locuitori din Adunaţii Negraşi dau înscris că au fost despăgubiţi de către logofătul Manolache, epistatul moşiei, de lucrurile şi banii luaţi abuziv[355]

Pandele Petre, arendaşul moşiei Poiana Lacului reclamă Ocârmuirii pe subocârmuitorul local că a permis la zece familii să se reîntoarcă la locurile anterioare[356].

la o nouă jalbă a clăcaşilor din Glogoveanu, D. T. L. porunceşte Ocârmuirii de Argeş ca, „pe cea mai mare parte dintre jeluitori să-i aducă în presusvia [sediul] ei şi, cu cele mai bune mijloace, domerindu-i şi dându-le să înţeleagă fericirea ce le făgăduieşte viitorimea dacă ei să vor muta la Glavaciocu, cum şi ajutoarele ce li să face de proprietar, să se silească cu toate chipurile a-i îndupleca să se mute negreşit şi... le va făgădui şi un soroc mai îndelungat pentru liniere, fie măcar şi până în anul viitor“[357]. La 13 septembrie 1838, Ocârmuirea, în baza unei informări a Subocârmuirii de Găleşeşti, că locuitorii din Glogoveanu s-au aşezat la linie, lângă biserică , în vechea lor sălişte, şi lângă fântâni şi heleştee, solicită Marii Vornicii „a nu fi siliţi mai mult, în vreme ce au apucat dă s-a regularisit la linie, acolo unde din vechime s-a pomenit şăzători, căci rămânând a să rădica şi a trece acolo unde sânt ceruţi, apoi prăpădenia agoniselilor lor le va fi prea apropiată“. Ca răspuns, Departamentul ceartă şi ameninţă pe ocârmuitorul de Argeş pentru nesupunere şi stăruie să silească pe clăcaşii Glăgoveni să-i aşeze unde doreşte proprietarul. În această situaţie, se scrie Subocârmuirii să-i aşeze „la locul unde le va fi însemnat de către epistatul acei moşii“[358]. Popa Ion sin Marin din cătunul Glodoveanu şi cu alţi 30 de locuitori dau un înscris, la reşedinţa judeţului, că, la primăvara anului 1839, „după săvârşirea arăturilor pământurilor, să şi începem a ne strămuta casile de unde acum să află şi a le aşeza la locul hotărât de Cinstita Eforie şi, până la sfârşitul lunii lui august din acel an să fim toţi strămutaţi şi aşezaţi în linie“[359]

Gheorghe Tatu, epistatul moşiei Cotmenei, reclamă ocârmuirii că locuitorii nu s-au mutat la locurile stabilite, rămânând pe vechile lor locuri, la care Ocârmuirea porunceşte ca, împreună cu delegatul năstavnicului Mânăstirii, subocârmuitorul să stabilească locuitorii „să se aşeze cu casele lor la acel loc“[360].

La 11 noiembrie 1838, Mihalache Ghica, şeful D. T. L., dispune trimiterea unui catastih „alcătuit în doă rigle, pentru toate satele, cu desluşire de numărul celor

---

[353] *Ibidem*, f. 308.

[354] *Ibidem*, f. 309.

[355] *Ibidem*, f. 314.

[356] *Ibidem*, f. 318.

[357] *Ibidem*, f. 320.

[358] *Ibidem*, f.f. 323 şi 327.

[359] *Ibidem*, f. 332.

[360] *Ibidem*, f. 335.

regularisite, cu arătare, la aceste din urmă, şi pricina pentru care s-au întârziat până acum. Tot într-o vreme... să stăruiască... asupra lăcuitoilor ca în cursul ernii următoare să-şi facă toată pregătirea despre trebuincioasele materialuri, ca la viitorul martie să nu le mai rămână pricinuire a nu-şi face şi clădirea încăperilor“[361].

Locuitorii de pe moşia Lipia a lui Ioniţă Budişteanu şi a lui Balotă solicită Domnitorului să li se acorde un loc mai la înălţime, mai apropiat de biserică şi de pomosturile lor, căci unde au fost aşezaţi e loc mocirlos, „vine apa de ne îneacă în casele noastre, încât şi o casă de ale noastre au luat-o apa de au înecat-o i un copil, ca de zece ani, s-au înecat, încât şi noi, cu totul, ne-am speriat că o să ne ia şi pă noi apa să ne prăpădim. Şi vedem că şi pomosturile noastre, pruni i alţi pomi ce-i avem, i-au umplut mărăcinii şi tufili, fiind cu depărtare dă nu putem să-i căutăm“[362]. În baza raportului Subocârmuirii Piteştilor, Ocârmuirea de Argeş, la 22 aprilie 1839, convingându-se că arătările jeluitorilor sunt adevărate, dispune „să să dea voie a să muta la alt loc mai priincios sănătăţii lor“[363]

Ioan Bălcescu, subocârmuitorul de Olt este primul care răspunde poruncii lui Mihalache Ghica, la 14 februarie 1839, arătând că toate „casele satelor aceştii plăşi sânt toate regularisite la linie, după ştiinţa ce s-au luat prin raporturi încredinţătoare de la aleşii satelor, în urma primirii cărora, mergând şi însuşi suptocârmuitorul din sat în sat, m-am îndestulat de adevăr, văzându-le bine regularisite şi întru tot asemănat cu voinţa Stăpânirii. O prea puţină cătăţime de case ce să văd începute şi neisprăvite de lucru, acum, cu prilejul primăverii... va lua şi acelea săvârşire“[364].

Din cele înfăţişate până acum, se pot trage, cel puţin, câteva concluzii:

Ideia aşezării caselor la linie a precedat regulamentul Organic, care a preluat-o ca o obligaţie a D. T. L.

Înfăptuirea ei a avut două etape: prima, cuprinsă, aproximativ între anii 1832-1835, consta în aşezarea la linie doar a acelor case care se vor construi din nou, şi a doua, între anii 1836-1839, avea ca obiectiv ca toate casele să fie aşezate la linie.

Realizarea acestei reglementări a întâmpinat poziţia clăcaşilor, a moşnenilor şi, uneori, a proprietarilor (mănăstiri şi boieri), care a mers, de la proteste prin jalbe, la subocârmuiri, Ocârmuirea de Argeş, V. M. şi Domn până la adevărate revolte, ca în cazul sătenilor din satul Slobozia.

Cel puţin în prima fază a încercării de sistematizare, trebuie remarcată grija Stăpânirii şi a Ocârmuirii ca să se folosească lămurirea necesităţii acţiunii, prin mijloace blânde. Pe parcursul sistematizării, s-au făcut numeroase abuzuri din partea: aleşilor satelor, dorobanţilor, subocârmuitorilor, mumbaşirilor, proprietarilor şi arendaşilor, care au folosit forţa şi, mai ales, bătaia. puţine abuzuri au fost pedepsite.

Ocârmuirea Argeş, de cele mai multe ori, a luat apărarea clăcaşilor şi moşnenilor, obţinând şi înlesniri de la V. M., dar în cazul Glogovenilor de la Glavacioc, împotriva convingerilor proprii, a trebuit să se conformeze dispoziţiilor contradictorii ale D. T. L. Se pare că apărarea clăcaşilor Glogoveni a dus la îndepărtarea ocârmuitorului de Argeş.

---

[361] *Ibidem*, f. 337.

[362] *Ibidem*, f. 347.

[363] *Ibidem*, f.f. 349-350.

[364] *Ibidem*, f. 348.

Stabilirea noilor locuri de amplasare trebuia făcută de subocârmuitor cu proprietarul moşiei sau delegatul acestuia. De cele mai multe ori, moşnenii, în calitate de proprietari, nu puteau fi mutaţi decât pe propriile lor averi. Argumentele cele mai importante pentru menţinerea pe vechile amplasamente erau: vecinătatea bisericii, existenţa surselor de apă pentru oameni şi vite, a pomosturilor pe care erau: pruni, alţi pomi, vii şi grădini.

Întârzierea aşezării caselor la linie s-a datorat, atât opoziţiei unor moşneni ş clăcaşi, cât şi unor boieri şi, mai ales mănăstiri, care cu foarte mare greutate au acceptat să ofere clăcaşilor materialul lemnos necesar mutării caselor la linie.

Documentele comentate mai sus aduc o contribuţie însemnată la explicarea evoluţiei aşezărilor rurale în secolul al XIX-lea şi la cunoaşterea denumirilor şi materialelor necesare construirii caselor şi gospodăriilor ţărăneşti.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

DOUĂ DIPLOME ACORDATE DE DOMNITORUL ALEXANDRU DIMITRIE GHICA LUI ION C. BRĂTIANU

SPIRIDON CRISTOCEA[*]

Colecţia Muzeului Judeţean Argeş s-a îmbogăţit în anul 1994 cu două diplome[1] pe care domnitorul Alexandru Ghica le-a acordat lui Ioan Brătianu. Prin prima diplomă (Fig. 1), datând din 8 aprilie 1839, domnitorul face cunoscut că a înălţat, la 11 aprilie 1831, pe Ioan Brătianu la rangul de praporcic, iar prin a doua (Fig. 2), din 6 septembrie 1842, îl înalţă la rangul de serdar. Ioan Brătianu, cel căruia i-au fost acordate diplomele, este fără îndoială viitorul mare om politic Ion C. Brătianu. Născut la 2 iunie 1821, la Piteşti, Ion Brătianu, după ce a învăţat carte în casa părintească, a fost între 1833 şi 1835 elevul lui Nicolae Simonide la Şcoala Naţională din Piteşti, iar în 1835 a intrat în armată fiind „încorporat la iunkări la Bucureşti şi pe urmă la Zimnicea în regimentul fratelui Teodor"[2]. Deşi nu-i plăcea cariera armelor, după cum ne relatează tot sora sa Sabina, Ion Brătianu, intrat în armată, s-a remarcat prin activitatea depusă, astfel că la 3 aprilie 1838 dobândea gradul de praporcic.

1

8 aprilie 1839. Bucureşti.
Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica înalţă la rangul de praporcic pe Ioan Brătianu.

Noi, Alecsandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn şi stăpânitor a toată Ţara Românească. Ştiut şi cunoscut să fie la fiecare că pă Ioan Brătiianul, înnălţatu în rang de praporcic al oştirii rumâneşti la anul una mie opt sute treizeci şi unul[3], luna aprilie, în unsprezece zile, bine voind poruncim tuturor supuşilor noştri să cunoască şi să cinstească pă Ioan Brătiianu ca praporcic al nostru. Nădăjduim că în acest rang numitu onor ofiţer să va purta cu credinţă şi activitate precum să cuvine unui bun şi credincios ofiţer.

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş.

[1] Diplomele au fost achiziţionate prin actul de vânzare-cumpărare din 2 septembrie 1994 de la Maria Cristea din Brăduleţ, jud. Argeş. Brăduleţul este denumirea actuală a vechiului sat Brătieni, locul de origine al familiei Brătianu.

[2] Sabina Cantacuzino, *Din viaţa familiei I. C. Brătianu 1821-1891*, ediţia a II-a, Editura „Universul", Bucureşti, 1934, p. 13.

[3] Anul este greşit, pentru că Ion Brătianu a intrat în armată în 1835 şi nu în 1831.

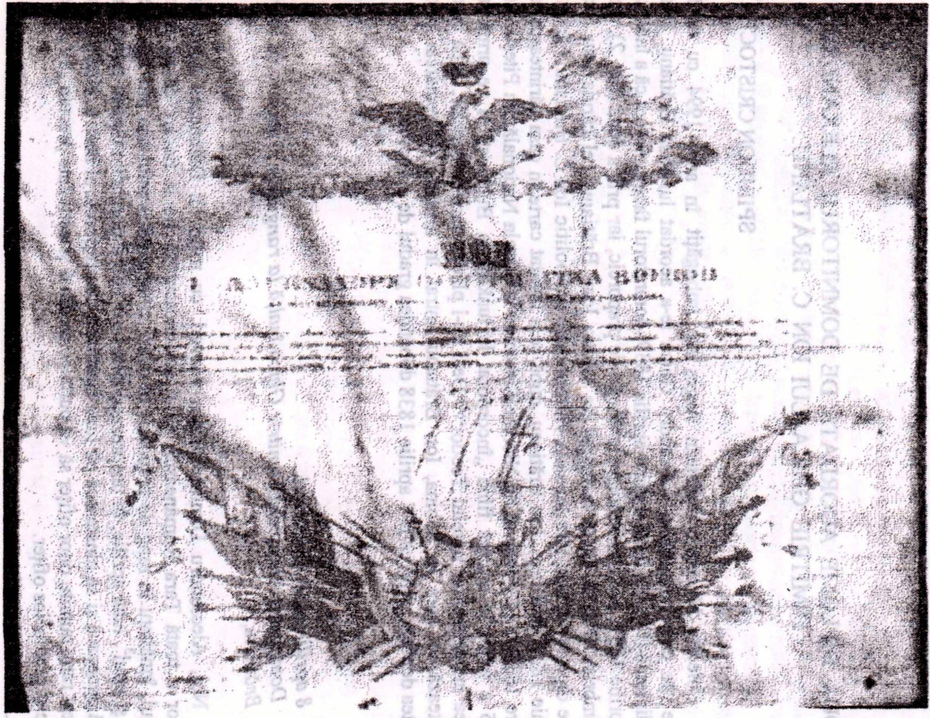

Fig. 1. 8 aprilie 1839. Alexandru Ghica înalţă pe Ioan Brătianu la rangul de praporcic

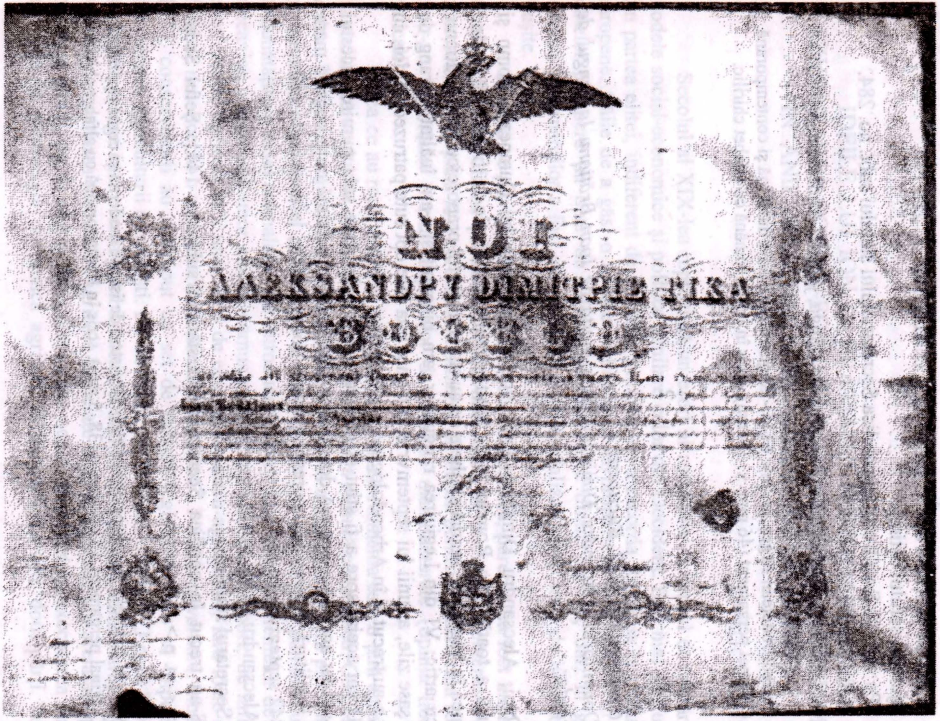

НОI

АЛЕКСАНДРУ ДИМИТРИЕ ГИКА

ВОЕВОД

Fig. 2. 6 septembrie 1842. Alexandru Ghica înalță pe Ioan Brătianu la rangul de serdar

Spre încredinţare Noi am iscălit aceasta şi am poruncit ştabului nostru a o întări cu domneasca noastră pecetie.

S-au dat în oraşul Bucureşti, la anul una mie opt sute treizeci şi noă, luna aprilie, în opt zile.

Alecsandru Ghica <m. p>.

La ştabul înălţimei sale. S-au trecut la condică subt. n. 215.

Ajutorul şefului oştire ....[4]

<Pe verso>: S-au trecut în condica Secretariatului statului subt. no. 284.

Seful Secţii ....[4].

<Pe recto, cu alfabet latin, în colţul din stânga, jos>: I. Andreescu 5 II 918.

Muzeul Judeţean Argeş, nr. inv. 6115 - Registrul de istorie modernă şi contemporană. Original pergament (46 mm x 35 mm), scris în limba română cu alfabet chirilic.

2

6 septembrie 1842. Bucureşti.

Domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica înalţă pe Ioan Brătianu la rangul de serdar.

Noi, Alecsandru Dimitrie Ghica voevod, cu mila lui Dumnezeu domn şi stăpânitoriu a toată Ţara Românească. Ştiut şi cunoscut să fie la fiecare că, luând domnia mea în băgare de seamă slujbele ce au săvârşit fostul praporcicu Ioan Brătianu, potrivit cu artic. VI din Legiuirea rangurilor, am binevoit şi l-am înălţat în rang de sărdar la şase zile, a lunii lui septemvrie, din anul una mie opt sute patruzeci şi doi, cu care rang s-au trecut şi în Arhondologie.

Drept aceia, spre a fi ştiut şi cunoscut la toţi de obşte subt numirea acestui rang, i s-au dat această a noastră domnească Diplomă încredinţată cu a noastră mare pecete şi iscălitură în oraşul Bucureşti, scaunul domnii mele, la anul de la mântuirea lumei, 1842 septemvrie în 6.

Alecsandru Ghica <m. p.>

Secretarul statului ....[5].

S-au trecut în condica Secretariatului statului subt. no. 1441. Şeful Secţii P. Poenaru < m. p.>.

Muzeul Judeţean Argeş, nr. inv. 6116 - Registrul de istorie modernă şi contemporană. Original pergament (53,5 mm x 38, 5 mm), scris în limba română cu alfabet chirilic.

---

[4] Ilizibil.

[5] Indescifrabil.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

IDEILE LUI ION C. BRĂTIANU PRIVITOARE LA DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ A ROMÂNIEI, EXPRIMATE ÎN ANII OPOZIŢIEI PARLAMENTARE (1871-1876)

DRAGOŞ CHISTOL*

Secolul al XIX-lea reprezintă un efort al românilor în sensul dezvoltării unor modele social-economice şi politice similare celor din Occident. Este mai ales un efort din partea elitei, indiferent de culoarea politică, de a racorda România la pulsul vieţii europene. Căile de a găsi o soluţie viabilă care să propulseze ţara noastră în rândul statelor prospere ţin doar de diferenţele ideologice dintre partide, dar, în general, intenţia guvernanţilor a fost generoasă şi s-a materializat într-o serie de incontestabile reuşite.

În ceea ce priveşte dezvoltarea social-economică, părerile au fost împărţite şi au mers de la a afirma păstrarea caracterului agrar al economiei româneşti (opinia conservatorilor), până la a cere industrializarea ei forţată pentru a transforma România dintr-un importator într-un exportator de produse manufacturate (opinia liberalilor radicali).

Ceea ce au recunoscut cu toţii a fost faptul că România este o ţară agrară care îşi realizează veniturile din această aproape exclusivă ramură economică. Conservatorii vedeau în agricultură unica ramură productivă viabilă a ţării, atât pentru prezent, cât şi pentru viitor. Era nevoie, considerau ei, de o exploatare raţională a pământului, de o îmbunătăţire a rasei animalelor, de introducerea maşinilor şi instrumentelor de muncă mecanice, de crearea unor căi de comunicaţii şi mijloace de transport, de înfiinţarea unor credite agricole şi a unor case de economii pentru agricultori, fără toate acestea fiind de neconceput o agricultură românească modernă[1] Fiind la guvernare, între 1871-1876, conservatorii au conceput un set de măsuri legislative care să impulsioneze dezvoltarea agriculturii româneşti. De exemplu, în 1872, au elaborat „Legea învoielilor agricole“, o lege care oferea posibilitatea dobândirii concursului administraţiei publice locale în executarea tocmelilor agricole încheiate între proprietari sau arendaşi, pe de o parte, şi ţărani, pe de altă parte[2] Intenţia era aceea de a garanta executarea clauzelor stipulate în contractele de muncă agricolă încheiate între cele două părţi. Teoretic,

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş

[1] Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 257.

[2] *Ibidem*.

ideea era bună pentru că nu mai lăsa loc unor pierderi în producţia agricolă ca urmare a neîndeplinirii sarcinilor de către ţărani, dar, în practică, ea a generat şi abuzuri din partea autorităţii publice locale.

Firesc, atât dezbaterile pe marginea promulgării acestor legi, cât şi efectele negative puse în evidenţă în aplicarea lor, au fost speculate de adversarii politici, mai ales de Ion C. Brătianu şi liberalii radicali. De exemplu, „Legea învoielilor agricole“ era declarată „barbară şi feudală“[3] şi a avut drept rezultat „sugrumarea şi împilarea ţăranului“[4], „supunerea sa constrângerilor corporale“[5]

Mai mult, corupţia şi abuzurile celor din administraţia publică locală[6], dublate de o fiscalitate excesivă[7], au generat o acută nevoie de bani în mediul rural[8] Pentru a face faţă sarcinilor fiscale ţăranii sunt nevoiţi să apeleze la împrumuturile cămătăreşti ale căror dobânzi nu sunt „de 20, 30 sau 50%, ci chiar de 200 sau 300% anual“[9], fapt care-i determină pe ţărani să-şi vândă munca pe mai mulţi ani şi să sărăcească şi mai mult[10]

Care sunt soluţiile oferite de Brătianu pentru ameliorarea stării ţăranilor? În primul rând consideră absolut necesar abrogarea „Legii învoielilor agricole“[11], care a oferit ocazia unor funcţionari locali să comită o serie de abuzuri, ba mai mult, au încălcat principiile Constituţiei care prevăd dreptul cetăţeanului la împotrivire în cazul în care este supus presiunii psihice sau fizice din partea autorităţii administrative[12] De asemenea, pentru ca satele să nu mai fie „cufundate în întunericul ignoranţei“[13], Brătianu consideră esenţială dezvoltarea unei reţele de şcoli în mediul rural[14] „Fără instrucţiunea publică, aprecia el, nu putea fi vorba de libertate şi ordine atâta vreme cât populaţia rurală este privită doar ca o masă de manevră pe timpul campaniilor electorale“. Era nevoie, deci, de emanciparea şi transformarea ţăranului în ştiutor de carte, cu atât mai mult cu cât de introducerea votului universal urmau să beneficieze doar cei alfabetizaţi[15]

Prosperitatea materială a ţăranilor mai era legată şi de aplicarea celor două legi din 1864 şi 1868 care prevedeau împroprietărirea însurăţeilor şi respectiv vânzarea către mahalagii agricoli a unor suprafeţe de teren aflate în proprietatea statului[16], pentru a se dezvolta astfel o mică gospodărie agricolă ţărănească. O ţară este bogată dacă locuitorii ei sunt bogaţi, iar cum majoritatea populaţiei trăia în mediul rural, rezultă deci că era necesară asigurarea prosperităţii materiale a ţăranilor.

---

[3] *Ibidem,* p. 224.
[4] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1.
[5] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 113 din 31 octombrie, p. 1.
[6] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 1
[7] „Românul“, XVI, 1872, 5-6 septembrie, p. 765.
[8] „Românul“, XVIII, 1874, 21-22 decembrie, p. 1100.
[9] „Alegătorul liber“ I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1.
[10] „Românul“, XVIII, 1874, 17 ianuarie, p. 42.
[11] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 2.
[12] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 74 din 1 august, p. 1
[13] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 113 din 31 octombrie, p. 1.
[14] *Ibidem.*
[15] „Alegătorul liber“, II, 1876, nr. 192 din 26 mai, p. 1.
[16] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 49 din 4 iunie, p. 2.

Dezvoltarea unei agriculturi moderne în România nu depindea însă numai de ţărani. O foarte mare parte a pământurilor agricole din ţară aparţineau marilor proprietari. Şi unii, şi alţii, pentru a determina creşterea producţiei aveau nevoie de capital pentru achiziţionarea de utilaje agricole; însă banii lipseau[17] Venind în sprijinul producătorilor agricoli, pentru a le pune acestora la dispoziţie sumele de bani necesare modernizării agriculturii, Ion C. Brătianu propune înfiinţarea unei societăţi de credit funciar[18] care să asigure acestor producători surse de finanţare cu dobândă redusă, de 0,5-3% anual[19] Agricultura românească, beneficiind de acest sprijin, va produce astfel mai mult, mai bun şi mai ieftin, făcând concurenţă cu succes produselor străine de import, iar în acelaşi timp va asigura creşterea nivelului de trai în mediul rural. Creditul funciar rural trebuia creat nu cu capital străin, ci cu cel autohton, rezultat din asocierea marilor proprietari agricoli din România[20] „Creditul rural, cerea el într-o scrisoare deschisă adresată ministrului de finanţe, Petre Mavrogheni, trebuie să rămână în mâinile noastre pentru ca, cu puternicele mijloace ce ne vom procura, să putem lupta cu succes [...] să asigurăm românilor pământul românesc“[21].

În epocă mulţi proprietari îşi arendau domeniile pentru a obţine un venit sigur şi confortabil, deoarece administrându-şi direct terenul agricol nu obţineau rezultate şi beneficii satisfăcătoare, ori erau puşi chiar în situaţia de a apela la împrumuturi cămătăreşti. Menirea unui credit agricol era tocmai aceea de a oferi împrumuturi proprietarilor pentru a-şi putea redresa şi rentabiliza activitatea pe domeniu, pentru ca astfel, aceştia să nu mai apeleze la sistemul arendăşiei sau la împrumuturile cămătarilor. Creditele obţinute puteau fi rambursate peste o perioadă de timp mai mare (4-5 ani), fiind folosite la investiţii şi ameliorări, ori rambursate în termen scurt, fiind folosite pentru exploatarea agricolă de la o recoltă la alta[22]

Nu era vorba de a se întemeia o casă de împrumuturi în numerar, ci de a se crea o asociaţie a marilor proprietari de garantare a solvabilităţii unor credite obţinute de la bancherii români. Spre a împrumuta o sumă de bani solicitantul trebuia, în prealabil, să depună o ipotecă de o valoare dublă faţă de suma cerută, după care societatea de credit funciar, neavând capital în numerar, îi dădea o recomandare scrisă („inscripţiune ipotecară“), care era scontată de bănci sau de oricare alt posesor de capital. „Inscripţiunea ipotecară“ era garantată atât de ipoteca depusă de cel împrumutat, cât şi de capitalul funciar al proprietarilor acţionari[23].

Dezvoltarea unei agriculturi româneşti, care să beneficieze de credite din interiorul ţării, pentru a nu mai apela la capitalurile externe care ar fi înstrăinat pământul proprietarilor români, a constituit o motivaţie puternică pentru Ion C. Brătianu de a participa ca membru fondator în toamna anului 1872 şi în anul următor la înfiinţarea Creditului Funciar Rural Român[24]. În acelaşi timp, Brătianu este nu numai teoreticianul măsurilor menite să emancipeze lumea rurală românească, ci şi cel care, pe domeniul său de la Florica, îşi instituie un sistem de relaţii cu localnicii reciproc avantajos. El însuşi, ca proprietar de pământ, şi-a transformat moşia într-o fermă agricolă, produsele realizate aici, de altfel de foarte bună calitate, fiind comercializate pe pieţele bucureştene. Este modelul de proprietar de pământ pe care fratele său, Dimitrie, îl recomanda tuturor marilor proprietari din ţară[25]

---

[17] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 1 din 23 ianuarie, p. 2.
[18] *Ibidem.*
[19] „Românul“, XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 83.
[20] „Românul“, XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.
[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] „Românul“, XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 84.
[24] *Ibidem.*

Totodată concepţia liberal-radicalilor şi a lui Ion C. Brătianu cu privire la dezvoltarea economică de viitor a României avea în vedere crearea unei solide industrii naţionale. Statele occidentale industrializate precum Anglia şi Franţa, reprezentau pentru Brătianu modelul economic pe care România este capabilă să-l imite şi să-l dezvolte cu capitaluri autohtone[26] Brătianu considera că România avea nevoie în primul rând de o industrie care să ofere agriculturii întregul necesar de maşini agricole, pentru a nu mai apela la importuri, şi totodată de o industrie care să prelucreze produsele acesteia. Industria şi agricultura apar ca două ramuri economice care se găsesc în interdependenţă, dezvoltarea uneia atrăgând după sine şi dezvoltarea celeilalte. Prelucrarea în ţară a produselor agricole şi a resurselor solului şi subsolului şi comercializarea acestora pe pieţele externe, ar fi transformat România dintr-un exportator de produse brute într-unul de produse finite şi s-ar fi adus astfel în ţară importante resurse financiare[27]. Se puteau dezvolta cu succes întreprinderi industriale, precum: fabrici de zahăr, de hârtie, de sticlă, de ceramică, de postav, de prelucrare a pieilor, în general industrie alimentară şi uşoară[28].

Dar pentru a se naşte o astfel de industrie era nevoie de crearea unor condiţii favorabile şi una din acestea o reprezenta „instrucţiunea publică în domeniul economic“[29] România avea nevoie de economişti adevăraţi, de profesionişti, pentru ca ţara să nu-şi mai risipească puţinele resurse financiare pe care le avea în încercări eşuate. Făcându-şi o „mea culpa“ şi recunoscând că procesul de transformare economică a ţării a avut şi efecte negative datorită amatorismului său şi al celor care au gestionat finanţele, Brătianu declara că „de-acum înainte nu vom mai avea scuza de a ne înşela în chestiuni economice, căci biata ţară s-a stors plătind ucenicia noastră şi experienţele ce le-am făcut pe spinarea ei“[30] Ţările din apusul Europei îşi datorează ascendentul economic nu numai resurselor materiale pe care le-au avut şi le au în ţară şi în colonii, dar şi datorită bunilor economişti care au ştiut să investească şi să administreze capitalurile acolo unde ele aduceau profit. Cu atât mai puţin România, o ţară bogată în resurse materiale, dar săracă în resurse financiare, îşi mai poate permite pe viitor să rateze şansa dezvoltării sale economice în plan industrial.

Pentru a lua naştere o astfel de industrie era nevoie de sprijinul statului, de limitarea din partea acestuia a pătrunderii capitalurilor străine în ţară[31] Fiind adeptul protecţionismului economic, Ion C. Brătianu se declara împotriva semnării oricăror convenţii comerciale cu alte state industrializate motivând că ele dezavantajau economia românească. Astfel, în iunie 1875, el se pronunţă categoric împotriva încheierii convenţiei comerciale cu Austro-Ungaria motivând că produsele acesteia, industriale ori agricole, datorită costurilor reduse de producţie sunt superioare celor româneşti prin calitate şi preţ. Mai mult, Austro-Ungaria beneficiază de efectele pozitive pe care le implică existenţa unor societăţi de credit industrial şi agricol care acordă producătorilor din imperiu împrumuturi cu dobândă redusă, de doar 2-3% anual[32]. Austro-Ungaria, fiind o mare producătoare şi exportatoare, piaţa internă fiind deja saturată de propriile-i produse industriale şi agricole, nu va mai avea nevoie de cele româneşti, mai scumpe şi mai slabe calitativ. Ca atare, România se va afla în postura de a deveni o simplă piaţă de desfacere[33]

---

[25] „Românul“, XV, 1871, 25-26 decembrie, p. 1124.

[26] „Românul“, XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.

[27] „Românul“, XIX, 1875, 24 decembrie, p. 1124.

[28] Apostol Stan, *op. cit.*, p. 246.

[29] „Românul“, XVII, 1873, 7 februarie, p. 116.

[30] *Ibidem*.

[31] „Monitorul Oficial“, nr. 154 din 16/28 iulie 1875, p. 3492-3494.

Dezvoltarea economiei româneşti, a agriculturii şi industriei, era văzută de Brătianu doar în condiţiile creării unei reţele de căi de transport. Lipsa mijloacelor de transport, a unei reţele feroviare în special, făcea ca produsele şi comerţul nostru să fie mai scumpe, fapt care nu lăsa loc competitivităţii cu produsele străine[34] Crearea unor trasee feroviare trebuia să aibă în vedere în primul rând unirea celor mai importante centre sau zone economice ale ţării, să înlesnească şi să accelereze circulaţia bunurilor şi a oamenilor, realizându-se pe această cale o importantă economie de timp, efort şi bani[35] În acelaşi timp, realizând o reţea de căi ferate care să facă joncţiune cu cele austriece şi otomane, România avea şansa de a deveni o zonă de tranzit comercial între Occident şi Orient[36] Acest fapt avea o dublă semnificaţie: pe de o parte, România realiza importante câştiguri financiare, iar pe de altă parte, şi acesta era aspectul cel mai important, ţara noastră intra într-un circuit economic european şi mondial în care motorul dezvoltării era Europa Occidentală. După o colaborare mai mult sau mai puţin fericită cu diferite companii de peste hotare, dar mergând totodată pe ideea realizărilor economice interne doar cu forţe proprii, Ion C. Brătianu consideră necesară concesionarea construirii reţelei de căi ferate din ţară capitalurilor autohtone[37] El însuşi, proprietar de pământ, cu capital disponibil şi spirit întreprinzător, participă ca membru fondator la constituirea unei companii române de construcţie şi exploatare căi ferate, alături de alte personalităţi politice ale timpului: D. Brătianu, I. Cantacuzino, A.G. Golescu, N. Golescu, D.A. Sturdza şi alţii[38]

Preocupările lui Ion C. Brătianu privitoare la dezvoltarea economiei româneşti erau dublate de dorinţa acestuia de a pune bazele unei bănci naţionale. Intenţiile sale şi ale altor oameni politici ai timpului de a fonda o astfel de bancă în perioada anterioară câştigării independenţei naţionale nu s-au materializat datorită condiţiilor interne şi externe, dar discuţiile de acum s-au dovedit utile pentru mai târziu când, în 1880, a fost fondată Banca Naţională a României.

Astfel, în opinia lui Brătianu, expusă cu ocazia unei conferinţe pe teme economice ţinută la Ateneul Român, la 21 ianuarie 1873[39] („Chestiunile economice în România. Creditul Funciar şi Banca de Scont şi Circulaţiune"), întocmai ca şi Creditul

---

[32] „Monitorul Oficial", nr. 155 din 17/29 iulie 1875, p. 3510.

[33] *Ibidem*, p. 3511.

[34] „Românul", XVII, 1873, 3 mai, p. 388.

[35] *Ibidem*.

[36] *Ibidem*.

[37] „Românul", XIX, 1875, 23 iulie, p. 679.

[38] „Alegătorul liber", I, 1875, nr 44 din 21 mai, p. 2.

[39] „Românul", XVII, 1873, 22 ianuarie, p. 82.

Funciar Rural, Banca Naţională a României trebuia întemeiată numai cu capital autohton. De ce era necesar acest lucru? Datorită faptului că străinii, posesori de capital ce ar putea fonda o astfel de bancă în România, „pot folosi finanţele statului Român în folos propriu"[40] şi în acelaşi timp „finanţele statului român ar depinde de toate fluctuaţiile ce se vor întâmpla în Europa: crize monetare, crize financiare, crize comerciale, industriale şi politice"[41].

Capitalul necesar înfiinţării unei bănci de credit şi circulaţie trebuie să provină numai de la persoane fizice române care posedă sume de bani şi sunt dispuse să devină acţionari. Rolul acţionarilor şi al băncii este să construiască un mecanism economic care să pună în circulaţie capitalurile României, dar în acelaşi timp să le atragă şi pe cele străine[42].

Beneficiind de un sistem bancar propriu, de o agricultură şi o industrie naţională solidă, protejată de stat prin măsuri care să limiteze accesul capitalurilor străine, de o reţea de transport feroviar, România ar fi capabilă, în concepţia lui Ion C. Brătianu, să recupereze „întârzierea noastră de secole ce ne desparte de societăţile occidentale"[43]

---

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem*, p. 84.

[42] „Românul", XVII, 1873, 10 februarie, p. 127.

[43] *Ibidem.*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

DESPRE PRIZONIERII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL – ACTIVITATEA SERVICIULUI STATISTIC DIN MINISTERUL DE RĂZBOI

IULIAN BOŢOGHINĂ*

Secolul trecut a fost marcat de cele două conflicte mondiale, anii postbelici fiind marcaţi de radicale modificări geo-politice. Astfel după primul război pe ruinele imperiilor multinaţionale şi-au afirmat identitatea statele naţionale, totodată a fost consacrat primul stat bolşevic, care după cel de-al doilea război mondial avea să domine o bună parte a lumii ceea ce a determinat polarizarea ideologică cu consecinţa sa „Războiul rece” România, factor activ în ambele restructurări geo-politice, este exemplu elocvent. 1 Decembrie 1918 este ziua în care România a desăvârşit procesul de formare a statului naţional, idealul de veacuri al naţiunii române. Obiectiv realizat însă cu jertfe pe măsura măreţiei sale, căci entuziasmul naţional nu a putut compensa lipsa unei temeinice pregătiri militare, astfel că şocul anilor de război a fost neînchipuit de mare, astfel că, dramatica realitate de pe front şi din spatele lui a marcat profund mentalul societăţii româneşti postbelice, deoarece indiferent de scopurile şi obiectivele care le-au determinat, războaiele au adus înainte de toate durere şi suferinţă, într-un cuvânt, alienarea fiinţei umane.

Drama prizonierilor de război constituie un exemplu elocvent în acest sens. După Marea Unire guvernele de la Bucureşti au fost puse în situaţia de a se ocupa nu numai de militarii români prizonieri la inamici ci şi de „noii cetăţeni”, locuitori ai provinciilor reunite, indiferent de naţionalitate. Aceştia militari ai fostelor armate austro–ungare sau ţariste erau prizonieri fie la aliaţii sau foştii aliaţi ai României fie la inamicii ei. (Amintim aici pe cei din Italia, Rusia, Franţa, basarabenii din Germania şi Turcia etc.). Nu mai puţin grea se prezenta situaţia militarilor români prizonieri în Germania, Ungaria, Bulgaria, Turcia etc. După 1918 chiar dacă războiul se sfârşise societatea românească continua să fie răscolită de frământările sale. Toată această situaţie nu poate fi înţeleasă la adevărata sa dimensiune dacă nu se are în vedere schimbările produse în societatea românească. Aceasta poate că este una dintre explicaţiile sensibilităţii societăţii româneşti vis-a-vis de chestiunea prizonierilor de război. Prin documentele inedite pe care le vom supune atenţiei dumneavoastră, dorim să reliefăm modul în care a fost abordată problema acestor marginalizaţi[1]

---

* Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” Piteşti.

[1] Arhivele Militare Române, Fond, Ministerul de Război, Serviciul Statistic, dosar, 433, f. 34-112.

Începând războiul, prin Înaltul Decret Regal nr. 2793 din 14 august 1916 şi Jurnalul Consiliului de Miniştrii No. 1786 din 14 august 1916, se instituie pe lângă Direcţia Statistici din Ministerul de Război două comisii, care să se ocupe de prizonierii de război şi de internaţii civili. Din prima comisie făceau parte: G. N. Bagdat, primul preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, ca preşedinte, sublocotenent G. D. Creangă, profesor universitar, fost secretar general al Ministerului de Industrie şi Comerţ, Lascăr Catargiu, fost deputat şi senator, ca membrii, cu atribuţiunea de a soluţiona toate chestiunile referitoare la prizonierii de război. A doua comisie formată din: J. Carabatescu, preşedintele Consiliului Superior al Agriculturii, ca preşedinte, Dr. Gr. Antipa, membru al Academiei Române, inspector general al Ministerului de Domenii, secretarul general al Ministerului de Intern, directorul general al Siguranţei Generale a Statului, ca membrii, cu atribuţiunea de a soluţiona toate chestiunile privitoare la supuşii străini internaţi. Colonelul Mironescu din Marele Stat Major făcea parte din ambele comisii. Hotărârile acestor comisii se executau prin Direcţia Statistici. Într-o serie de şedinţe, aceste comisii au stabilit normele de conducere ale centrelor de internare pentru internaţii civili şi lagărele de prizonieri.

În acelaşi timp pe lângă Direcţia Statisticii a luat fiinţă un serviciu de prizonieri şi internaţi civili precum şi un birou de informaţii şi ajutorare a prizonierilor români de război, care, cu timpul s-a transformat în serviciu, acest birou a fost înfiinţat cu scop de a face legătură între organele din ţară şi cele străine neutre. Din documentele şi actele aflate în arhiva Ministerului de Război reiese că acest birou în decursul anului 1916 a primit 30.000 informaţii şi corespondenţă personală a prizonierilor români prin Crucea Roşie Internaţională, pe care la rândul său le-a transmis familiilor prizonierilor, în scop de a le putea veni în ajutor. Aceste informaţii se comunicau prin corespondenţă poştală. Tot prin acest birou se comunica familiilor celor răniţi sau morţi pe front, informaţii culese prin biroul pierderilor ce funcţiona la Marele Cartier General. Aceste comunicări prezentau o deosebită importanţă deoarece listele de pierderi publicate de Marele Cartier General de foarte multe ori nu ajungeau până în colţurile cele mai depărtate ale ţării şi foarte multe familii aflau de moartea celor plecaţi în război numai din comunicările făcute de acest birou.

La începutul campaniei 1916/1918, odată cu centrele de internaţi civili, au luat fiinţă şi lagărele de prizonieri. Lagărele de prizonieri au fost în prima parte a campaniei în Tecuci, Bârlad, Galaţi, Şipote, Işalniţa, Vaslui.

La data 30 septembrie 1916 s-a prezentat M. S. Regelui Ferdinand I situaţia prizonierilor inamici capturaţi în lupte de armata noastră, pe care o prezentăm în tabelele următoare: În anul pe lângă Direcţia Statisticii funcţiona un serviciu al prizonierilor de război şi internaţilor civili, având organizate trei birouri cu următoarele atribuţiuni: Biroul prizonierilor de război, Biroul internaţilor, Biroul cenzurii, corespondenţei prizonierilor şi internaţilor. Personalul era compus din: şeful serviciului, un ofiţer superior activ şi funcţionari şi grade inferioare.

Lucrările executate în cursul anului 1917 au avut ca prioritate obţinerea datelor privind pierderile pe front, la prizonierii români şi la cei morţi în prizonierat. Astfel, după cum am arătat mai sus, la M. C. General luase fiinţă un birou al pierderilor. Rapoartele pierderilor suferite de trupă pe front erau primite la M. C. G., care la rândul său le trimitea Direcţiei Statisticii. Întrucât de pe aceste liste nu se puteau da informaţii celor interesaţi, s-a simţit nevoia fişierului. Listele primite se numerotau şi se făceau dosare în ordinea sosirii, iar după ele s-au întocmit fişe individuale, astfel a luat fiinţă fişierului M. C. G. care cuprindea toate pierderile suferite pe front şi pe categorii: morţi, răniţi, dispăruţi. La sfârşitul anului 1917 fişierul pierderilor pe front, întocmit alfabetic, cuprindea 160.000 fişe şi a dat posibilitate direcţiei să furnizeze informaţii în cel mai scurt timp celor interesaţi. În cursul anului s-au dat 105.000 informaţii. Concomitent cu listele primite de la biroul pierderilor M. C. G. se primeau liste de pierderi şi direct de la corpurile de trupă, servicii şi spitale, ceia ce făcea ca fişierul de pierderi pe front să cuprindă aproape dublu numărul real al pierderilor suferite de armata noastră. Aceasta, pe deoparte îngreuna considerabil lucrarea întocmirii fişelor, iar pe de altă parte făcea aproape imposibile situaţiile statistice care trebuiau puse la dispoziţia organelor de conducere ale armatei. Acest fenomen, după cum vom vedea, poate fi pus pe totala lipsă de instrucţiuni şi directive pregătite din timp de pace.

În ceea ce priveşte felul cum erau întocmite listele, în majoritate lipsite de date de stare civilă şi militară, darea informaţiilor de pe ele era aproape imposibilă.

În cursul anului au început să sosească din ţările inamice prin intermediul Crucii Roşii Internaţionale de la Geneva liste de prizonieri, liste de morţi şi corespondenţă de la prizonieri.

Listele de prizonieri cuprindeau numele a 104.118 ostaşi, repartizaţi astfel: 62.475 din Germania, 26.027 din Austro-Ungaria, 10.411 din Bulgaria şi 5.205 din Turcia. Aceste liste în forma în care erau alcătuite sumar şi nesistematizate, era imposibil a fi utilizate. De aici s-a simţit nevoia de a le sistematiza şi pune în stare să servească la darea informaţiilor asupra pierderilor.

În acest scop, listele s-au cusut în dosare în ordinea primirii lor pe ţări de prizonierat şi lagăre de internare, s-au numerotat şi apoi pentru a uşura căutarea în ele, s-a procedat la întocmirea fişierelor. În cursul acestui an s-au întocmit fişe pentru 104.118 prizonieri. Cu ajutorul acestor fişe s-au dat 28.000 informaţii corpurilor de trupă, serviciilor şi familiilor prizonierilor. Informaţiile se dădeau după cerere sau din oficiu. Începând chiar din acest an până în anul 1921 inclusiv listele de prizonieri cuprindeau aproape împătrit numărul real al prizonierilor, de oarece pentru unul şi acelaşi prizonier veneau comunicări de la diferite autorităţi (Crucea Roşie Internaţională, ţări de prizonierat, comisii de repatriere etc.). Acest fenomen se atribuie faptului că un prizonier fiind purtat în câte trei şi patru lagăre, figura pe fiecare listă a lagărului prin care a trecut. Datorită acestui fapt, în fiecare an fişierele de prizonieri au crescut într-o proporţie nebănuită, la un moment dat având patru, cinci şi chiar şase fişe pentru acelaşi prizonier.

Din ţările inamice, tot prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva, s-au primit listele de morţi care cuprindeau numele a 27.000 prizonieri decedaţi în captivitate. Tot în acest an s-au primit acte de deces: din Germania pentru 8.300 prizonieri din Austro-Ungaria pentru 4.900 prizonieri. Actele de deces s-au numerotat şi îndosariat, păstrându-se în arhivă până la organizarea unui birou care să se ocupe cu prelucrarea lor, totuşi ele serveau ca material informativ.

În anul 1918 lucrările în legătură cu războiul luând o dezvoltare care întrecea cu mult capacitatea de lucru a Serviciului Statisticii, Direcţia Statisticii a fost nevoită să-şi schimbe complet destinaţia, ocupându-se exclusiv cu lucrările impuse de război.

Aceste lucrări se pot rezuma în: înregistrarea şi statistica pierderilor armatei noastre, înregistrarea şi statistica pierderilor inamicului, administrarea, întreţinerea şi întrebuinţarea prizonierilor străini, administrarea, întreţinerea şi întrebuinţarea internaţilor civili, cenzura corespondenţei, corespondenţa cu ţările inamice prin mijlocirea ţărilor neutre şi cu organele de Cruce Roşie Internaţională.

Personalul direcţiei era compus din: directorul Statisticii, funcţionar civil, un ofiţer superior activ însărcinat cu supravegherea lagărelor de prizonieri şi centrele de internaţi civili, funcţionari, reangajaţi şi grade inferioare.

Lucrări executate în cursul anului au fost aceleaşi ca şi în 1917. În ceea ce priveşte pierderile pe front, s-a continuat întocmirea fişierului după listele de pierderi ale M. C. G., s-au primit liste cuprinzând 120.000 pierderi de toate categoriile (morţi, răniţi, şi dispăruţi).

Referitor la prizonierii români au sosit prin intermediul Crucii Roşii din Geneva liste cuprinzând numele a 135.000 prizonieri capturaţi de armatele inamice, din care: 81.540 din Germania, 33.975 din Austro-Ungaria, 13.590 din Bulgaria, 6.795 din Turcia. Listele s-au îndosariat şi numerotat. S-au întocmit circa 85.000 fişe în fişierul general. De asemenea s-au primit liste de prizonieri şi prin Crucea Roşie Internaţională, cuprinzând numele a 51.783 prizonieri români internaţi în lagăre din teritoriul fost ocupat:

Slatina	7.465	Titu	170
Bucureşti – Tonola	1.375	Turnu Măgurele	1.277
Bucureşti – Cotroceni	5.254	R. Vâlcea	280
Bucureşti – Colentina	3.207	Videle	95
Piteşti	5.934	Văleni	195
Ploieşti	2.365	Urlaţi	43
Roşiori-de-Vede	1.762	Urziceni	275
Sinaia	113	Turnu-Severin	241
Craiova	5.139	Ţăndărei	314
Giurgiu	2.121	Lehliu	
Târgovişte	2.692	Drăgăneşti	
Tg. Jiu	702	Caracal	
Călăraşi	754	Corabia	
Ocnele-Mari	182	Câmpu-Lung	
Alexandria	1.284	Câmpina	

Aceste liste s-au îndosariat şi numerotat, întocmindu-se circa 45.000 fişe.

Din corespondenţa Crucii Roşii Internaţionale reiese că în cursul anului 1917 s-au eliberat din lagărele din teritoriul ocupat 17.500 prizonieri români, muncitori agricoli, cari au fost trimişi la munca câmpului.

S-au primit în cursul anului liste de morţi cuprinzând numele a 15.205 prizonieri decedaţi în lagăre, repartizaţi astfel: 8.400 din Germania, 6.240 din Austro-Ungaria, 965 din Bulgaria, 895 din Turcia.

În acest an au început lucrarea actelor de deces. Cum nu existau texte de legi pentru prelucrarea acestor acte şi nici instrucţiuni precise, actele de deces ar fi urmat, conform codului civil, să fie trimise Ministerului Afacerilor Străine pentru a fi traduse şi expediate comunelor respective, spre a le transcrie în registrele de stare civilă. Întrucât această operaţiune ar fi cerut un timp îndelungat, iar pe de altă parte, fiind vorba de decedaţi în serviciul armatei, Ministerul de Război urmărind de a pune la dispoziţia familiilor decedaţilor cât mai repede posibil aceste acte, a angajat trei translatori de limba germană, care să procedeze de îndată la traducerea actelor. Translatorii angajaţi au început a traduce actele venite din Germania. Pe măsură ce se traduceau actele se trimeteau direct la comune pentru a fi transcrise în registrele de stare civilă. Acest procedeu simplist, după cum vom vedea, a dat rezultate cu totul negative, deoarece 90% din acte erau greşit întocmite, incomplecte şi cu deformări în înscrierea datelor. Din această cauză s-a simţit nevoia unei alte operaţiuni, aceia a „identificării“, care începe în anul următor. În cursul acestui an s-au tradus şi trimes la comune circa 6.000 acte.

Cu ajutorul fişierelor, listelor şi actelor de morţi şi prizonierat s-au dat 150.000 informaţii la cerere şi din oficiu, familiilor prizonierilor.

În martie 1918 trebuia, în urma convenţiei încheiată între noi şi ţările inamice, să înceapă schimbul de prizonieri cu Puterile Centrale. Germania se sustrăgea sistematic clauzelor prevăzute de convenţie, întrucât avea nevoie de braţe pentru munci grele. Ministerul de Război având informaţii că lagărele germane de prizonieri sunt dezorganizate şi că mortalitatea prizonierilor noştri a crescut în mod îngrozitor, a format o comisie compusă din: lt. colonel Lupaşcu Emanoil, şef al misiunii, maior Racoviţă Mihail, căpitan Zlatian Paul, locotenent Maniu Horia, sublocotenent Crăciun Gheorghe şi intendant-căpitan Zaharescu, cu misiunea de a pleca în Germania, având următoarele însărcinări: să cerceteze şi să afle dislocarea în lagăr a prizonierilor morţi, să obţină liberarea celor condamnaţi, de comun acord cu misiunile militare aliate şi puterile centrale să stabilească modalităţile de repatriere, punctele unde să se facă concentrarea prizonierilor pentru o mai grabnică repatriere, îngrijire ca prizonierii până la intrarea în ţară să fie suficient alimentaţi şi echipaţi, să stabilească identitatea decedaţilor; să intervină ca garniturile C. F. să vină direct în ţară, să ia în primire relicvele rămase de pe urma decedaţilor în prizonierat, să îngrijească de hrana şi transportul bolnavilor transportabili şi netransportabili, să-şi asigure sprijinul delegaţiei militare franceze, să viziteze şi să ia măsuri pentru îngrijirea mormintelor prizonierilor decedaţi conform convenţiei internaţionale.

Cu aceste însărcinări, la 12 decembrie 1918 misiunea română primeşte ordine pentru plecare la Berlin.

Statul român consecvent convenţiei încheiate cu puterile centrale în 1918, a eliberat pe toţi prizonierii aflaţi în lagărele de internare.

În legătură cu pierderile suferite de armata noastră şi cele suferite de armatele inamice, s-au dat: 2.507 informaţii la particulari în urma cererilor, 99 informaţii la cercurile de recrutare, 128 informaţii la consiliile de război, 57 informaţii la judecătorii, 2.913 informaţii la diverse autorităţi civile şi militare, 1.725 informaţii la regimente, 367 informaţii la particulari, 225 dovezi date internaţilor pentru eliberare, 14.587 scrisori de ale internaţilor trimise familiilor, 9.250 scrisori primite de la prizonierii români prin Crucea Roşie şi trimise familiilor.

Direcţia Statisticei a funcţionat în aceste condiţiuni până la 5 ianuarie 1919, când prin decretul-lege Nr. 65 (Monitorul Oficial Nr. 230 din 10 ianuarie 1919), este redusă la „SECŢIE“ şi înglobată la Serviciul Personalului; această reducere se face numai ca să înlăture trecerea Direcţiei Statisticii la Ministerul de Industrie, deoarece prin decretul-lege Nr. 122 din 10 ianuarie 1919 (Monitorul Oficial No. 232/919) urma ca toate direcţiile statistice departamentale să fie trecute la Direcţiunea Generală a Statisticii din Ministerul de Industrie şi Comerţ. Cu toată reducerea formală, Secţia Statisticii a avut aceleiaşi atribuţiuni şi aceeaşi organizare ca şi în trecut. La data de 15 ianuarie 1919 Domnul N. Tabacovici, directorul statisticii, şi-a dat demisia, mai târziu la 28 martie 1919 se demite şi urmaşul său Domnul A. Curtovici. Secţia Statisticii are următoarea organizare în acest an: biroul adjutanturei şi registraturii, biroul I, se ocupa cu toate chestiunile în legătură cu internaţii civili şi prizonierii de război inamici, biroul II, care se ocupă de toate chestiunile în legătură cu pierderile suferite de armata noastră, biroul III, statistici militare, cu următorul personal: şeful Secţiei, maior Mihăilescu de la 10/IV/919-15/XII/919, personal civil şi militar.

Lucrările executate în cursul anului au fost următoarele: s-au verificat şi cart fişele pierderilor pe front suferite de armata noastră (morţi, răniţi, dispăruţi).

Prin corpurile de trupă şi serviciile armatei s-au strâns materialul care cuprindea pierderile pe front, acest material s-a strâns cu ordinul circular No. 42.491 din 5 decembrie 1918 şi s-a confruntat cu fişele întocmite de pe listele Marelui Cartier General. Aici avem de observat că ordinele date pentru strângerea materialului nu s-a dat decât prin ordin circular, din această cauză ordinului i s-a dat diferite interpretări, întârziind totodată şi prelucrarea materialului, întrucât a fost nevoie ca situaţiile să fie înapoiate unităţilor spre a le reface. Totdeodată, din cauză că parte din unităţi erau desfiinţate, materialul primit reprezenta circa 90% din pierderile suferite, pentru rest nu se ştia precis căror unităţi fusese vărsată arhiva unităţilor desfiinţate.

În ceea ce priveşte prizonieri români continuau a sosi liste de prizonieri prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva, în liste fiind înscrişi: 36.393 prizonieri, repartizaţi astfel: 21.835 din Germania, 7.200 din Austro-Ungaria, 5.453 din Bulgaria, 1.905 din Turcia. Listele s-au îndosariat şi numerotat. S-au întocmit circa 20.000 fişe în fişierul general. S-au primit liste pentru 4.100 prizonieri decedaţi în captivitate, repartizaţi astfel:1.750 din Germania, 960 din Ausatro-Ungaria, 720 din Bulgaria, 670 din Turcia. S-au primit acte de deces pentru 10.900 prizonieri decedaţi în lagărele din ţările inamice, repartizate astfel: 5.400 din Germania, 3.200 din Austro-Ungaria, 1.600 din Bulgaria, 700 din Turcia.

Actele de deces trebuiau expediate comunelor spre a fi transcrise în registrele de stare civilă, însă, după cum am arătat la activitatea Direcţiei Statisticei, în anul 1918, trimiterea în traducere a actelor de deces la comune nu a dat rezultate din cauză că: multe din comune nu recunoşteau Ministerului de Război calitatea de a întocmi asemenea acte, majoritatea actelor de deces aveau deformări de nume sau date şi comunele nu recunoşteau pe cei înscrişi în acte, pentru acest motiv s-a recurs la identificarea actelor.

Actele primite şi îndosariate se dădeau interpreţilor juraţi ai ministerului spre a le traduce. După această operaţie, actul de deces în copie se trimitea comunei specificată în act; întrucât parte din cei înscrişi în acte nu erau recunoscuţi de comună, actul se trimitea din comună în comună, iar după un an sau doi, el se înapoia Secţiei Statisticii însoţit de un dosar care conţinea 50-100 file. Dacă din dosar se putea identifica cel înscris în act, se trimitea actul în traducere comunei respective. Dacă cel înscris în act nu putea fi identificat, actul rămânea în nelucrare iar decedatul se trecea în categoria dispăruţilor. De foarte multe ori se întâmpla ca în urma identificării să se constate că cel înscris în actul de deces să fie înapoiat la vatră din prizonierat. Acest paradox se datorează faptului că prizonierul decedat în vreun lazaret inamic să aibă fişa de bolnav schimbată şi astfel să fie considerat decedat unul care în realitate se găsea în viaţă.

Un punct important l-a reprezentat repatrierile prizonierilor români şi stabilirea numărului total de prizonieri. În această privinţă s-au întâmplat cele mai mari dificultăţi din cauza luptelor violente şi neîncetate din prima parte a campaniei, care nu a dat răgaz corpurilor să-şi stabilească cu precizie categoriile de pierderi (morţi, răniţi, dispăruţi). După cum am arătat, puterile centrale, în special Germania, căuta să împiedice cât mai mult repatrierea prizonierilor români. Cu oarecare aproximaţie şi după o muncă de câteva luni, misiunea română a stabilit numărul prizonierilor pe ţări de prizonierat astfel:

În Germania	3.290	139.353
În Austro-Ungaria	2.315	58.994
În Bulgaria	998	20.189
În Turcia	1	12.795
Total	6.604	231.331

Către sfârşitul acestui an nu mai exista nici un prizonier în lagărele din statele puterilor centrale. Repatrierile încep în primăvara anului 1918, când pe timpul armistiţiului s-a efectuat un prim schimb de prizonieri între noi şi puterile centrale, repatrindu-se în ţară 2.191 prizonieri infirmi şi invalizi. Imediat după aceasta şi înainte de semnarea tratatului de pace de la Buftea, s-a încheiat la 23 martie 1918 o convenţie între România de o parte şi Puterile Centrale de alta cu obligaţiunea reciprocă de a se repatria prizonierii respectivi. România şi trei din statele puterilor centrale s-au conformat convenţiei încheiate, repatrindu-se:

	Din Austro-Ungaria		
1.	Cu liste nominale din lagărul Sopronnyek	ofiţeri	522
	din lagărul Ostffyasyonnyffa	grade inferioare	19.231
2.	Fără liste în grupuri şi individual din diferite lagăre care aparţineau de lagărul principal Ostffyasyonnyffa	Ofiţeri grade	1.771
		inferioare	16.730
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	ofiţeri	2
		grade inferioare	355
	Din Bulgaria		
1.	Cu liste nominale de autorităţile bulgare prin Rusciuk şi luaţi în primire cu procese-verbale de ofiţerii români la Giurgiu şi duşi în carantină, după care au fost lăsaţi la vatră	ofiţeri	738
		grade inferioare	12.625
2.	Fără liste	ofiţeri	231
		grade inferioare	2.443
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	ofiţeri	4
		grade inferioare	450
	Din Turcia		
1.	Cu liste nominale prin Constantinopol, la Constanţa făceau carantină	grade inferioare	5.429

2.	Fără liste	ofiţeri	1
		grade inferioare	2.500
3.	Dispăruţi şi evadaţi din lagăre	grade inferioare	1.500

Germania până la sfârşitul anului 1918, nu a trimis decât: 1.850 ofiţeri, 1.020 grade inferioare.

De îndată ce s-a produs defecţiunea în armatele puterilor centrale, germanii au eliberat un număr de: 324 ofiţeri, 47.777 grade inferioare.

Din teritoriul fost ocupat, aceste eliberări s-au efectuat chiar înainte de defecţiune, parte în 1917-1918 şi 1919, în special ţărani trimişi la munca câmpului.

Din prizonierii aflaţi în Germania, 5.230 grade inferioare care se aflau la diferite munci pe teritoriul ocupat de germani în Franţa şi pe malul stâng al Rinului, au fost eliberaţi de către armatele aliate în înaintarea lor şi repatriaţi cu vapoarele româneşti în cursul lunilor februarie, martie, aprilie şi mai prin porturile Marsilia şi Toulon, debarcaţi la Constanţa, unde au făcut carantină. Prin comisia noastră trimisă în Germania în 1918 şi care a lucrat acolo sub auspiciile misiunii interaliate, s-au repatriat în primăvara anului 1919 cu liste nominale prin centrul de repatrieri Oderberg şi trimişi în carantină la Braşov, T. Severin şi Cotroceni: 1.218 ofiţeri, 37.024 grade inferioare.

În urma revoluţiei din Germania un număr însemnat de prizonieri au fugit din lagăre, răspândindu-se în ţările vecine, parte din ei s-au recuperat prin staţiunile de etape instalate la Oderberg, Cracovia, Passau şi Viena, repatrindu-se în ţară, fără liste în număr de: 1.614 ofiţeri, 6.000 grade inferioare, dispăruţi şi evadaţi din lagăre:10 ofiţeri,3.672 grade inferioare.

Aceste numere nu reprezintă totalitatea celor repatriaţi din următoarele cauze: din teritoriul ocupat mulţi au evadat de la lucru fără a-şi aranja situaţia militară faţă de organele ce se ocupau cu aranjarea situaţiei prizonierilor, în timpul revoluţiei mulţi s-au repatriat cu mijloace proprii.

Prizonierii morţi şi cu situaţia neclară formează capitolul cel mai trist al războiului nostru, căci scăzând din totalul de: 237.932 prizonieri înscrişi pe liste, 70.531 prizonieri erau decedaţi.

Din totalul de 70.531 prizonieri, decedaţi pe ţări sunt repartizaţi astfel:

	Ofiţeri	Grade inferioare
În Germania şi teritoriul fost ocupat	124	39.650
În Austro-Ungaria	20	22.678
În Bulgaria	25	4.671
În Turcia		3.363
Total	169	70.362

Din numărul decedaţilor către sfârşitul anului 1919, misiunea română se găsea în posesia a: 23.654 acte de deces din Germania şi teritoriul ocupat, 10.969 acte de deces din Austro-Ungaria, 2.306 acte de deces din Bulgaria, 508 acte de deces din Turcia.

Această mortalitate impresionantă, reprezentând circa 30% din numărul prizonierilor, s-a datorat în special tratamentului la care erau supuşi prizonierii.

Simultan cu activitatea de repatriere din Germania, s-a desfăşurat repatrierea prizonierilor din teritoriile noi alipite. Astfel s-au repatriat odată cu prizonierii români şi un număr de circa 4.000 români originari din Basarabia. Din Italia prizonierii originari din Transilvania constituiţi în legiuni, au fost repatriaţi în totalitate. Numărul lor se ridică la: 272 ofiţeri, 28.538 grade inferioare. În ceea ce priveşte repatrierea prizonierilor români din Rusia sovietică şi Rusia orientală, misiunea română n-a putut face nimic pentru prizonierii din teritoriile alipite. Modul cum s-au făcut aceste repatrieri va forma obiectul altui capitol, în anul 1921 când încep repatrierile din Rusia sovietică.

Pentru prizonierii inamici, Secţia Statisticii continua să trimită informaţii ţărilor de origine prin intermediul Crucii Roşii de la Geneva. În cursul anului s-au dat: 3.805 informaţii particularilor, 2.261 informaţii cercurilor de recrutare pentru clarificarea situaţiei prizonierilor, 133 informaţii consiliilor de război pentru judecarea prizonierilor, 1.843 informaţii direcţiilor din Ministerul de Război, 597 informaţii judecătoriilor, 2.812 informaţii diverselor autorităţi militare şi civile, 10.922 informaţii regimentelor pentru clarificarea situaţiei ostaşilor ce-i aparţinuseră, 2.130 informaţii primăriilor, 5.266 acte de deces trimise primăriilor respective spre a fi transcrise în registrele de stare civilă, 349 acte de deces, prizonieri şi străini şi internaţi civili, trimise ţărilor de origine, 420 corespondenţe cu fostele regiuni de internare, 857 corespondenţe cu lagărele de carantină în care se concentraseră prizonierii repatriaţi, 104 dovezi date internaţilor civili.

Secţia Statisticii şi în anul 1920, ca şi în anii următori, păstrează aceeaşi organizare, ocupându-se exclusiv cu clarificarea situaţiei celor pierduţi în război, fie pe front fie în captivitate. Simultan cu aceste lucrări, se trimiteau în ţările foste inamice atât informaţii cât şi acte de deces. E de remarcat, începând din acest an, că pe măsură ce materialul de lucru creştea, primindu-se din toate ţările beligerante date şi informaţii asupra pierderilor armatei române, pe aceeaşi măsură personalul statisticii se reducea simţitor, ceea ce a avut ca urmare îngreunarea mersului lucrărilor şi prelungirea timpului de lucru.

Astfel de unde în anul 1919 Secţia Statisticii avea: 21 ofiţeri, 119 funcţionari civili şi 64 grade inferioare – majoritatea titraţi – în aprilie 1920 personalul s-a micşorat având: 12 ofiţeri, 40 funcţionari şi 20 grade inferioare. Deşi în timp ce materialul de prelucrat aproape s-a dublat, personalul s-a micşorat la jumătate. După cum vom vedea în anii următori, acest fenomen este şi mai accentuat, în deosebi în perioada de economii impusă de situaţia generală a ţării, care nu mai permitea angajarea nici unui nou funcţionar şi nici măcar înlocuirea celor ce părăseau serviciul. Am insistat asupra acestui fenomen pentru bunul cuvânt că lucrările în legătură cu războiul au durat până în anul 1929 şi a continuat încă în mică măsură, iar procedeele de lucru au trebuit să varieze după nevoile impuse de situaţia momentului.

Astfel întreaga atenţie a Secţiei Statisticii s-a concentrat, după cum vom vedea în anii următori, la pregătirea materialului informativ în ordinea necesităţilor.

În acest an începeau să sosească materialul de pierderi pe front de la corpurile de trupă, întocmit conform ordinului circular No. 42.491 din 5 decembrie 1918.

Hotărându-se centralizarea materialului, de la început operaţiunea întâmpină dificultăţi mari, deoarece ordinul circular neprevăzând modele tip de situaţii pe care doar să le completeze corpurile de trupă, a lăsat putinţa să se dea tot soiul de interpretări şi ca urmare corpurile de trupă au întocmit tabelele de pierderi fiecare după cum s-a priceput şi după materialul avut la îndemână. Unele din corpuri au trimis tabele cu date de stare civilă complete, însă fără nici o dată de stare militară. Altele le-au trimis incomplete și ca date de stare civilă și ca date de stare militară. În ceea ce privește partea cea mai importantă a acestor tabele, aceea care se referea la date asupra însăși pierderilor (localitatea, cauza morții sau rănirii, felul rănii, etc), aproape nici un corp de trupă n-a fost în măsură să dea precizări. Din această cauză nu s-a putut întocmi o statistică a pierderilor pe front care să apropie într-o cât de mică măsură realitatea. Ca urmare firească a acestei constatări, Secția Statisticii s-a văzut nevoită să dea un nou ordin circular cu instrucțiuni mai ample pentru întocmirea tabelelor de pierderi.

Terminându-se repatrierea prizonierilor din țările foste beligerante, Secția Statisticii a procedat de urgență la sistematizarea materialului informativ, deoarece au început operațiunile de lichidare, consecințe ale războiului. S-au primit liste de prizonieri de la Berlin, Viena, Bulgaria și Turcia, care cuprindeau numele a 17.800 prizonieri. De asemenea s-a întocmit complet fișierul bulgaro-turc cartându-se 15.000 fișe.

S-au primit din țările inamice liste pentru 4.200 morți în prizonierat. Întrucât pentru parte din cei decedați în prizonierat se trimiteau din nou liste, s-a simțit nevoia de a se confrunta listele primite cu fișierul întocmit, făcându-se mutații la fișele existente, sau întocmindu-se noi fișe pentru cei ce nu figurau în fișier. Numărul actelor de deces crescând simțitor prin primirea actelor de deces ale morților în prizonierat în Turcia și Bulgaria, s-au angajat noi interpreți de limba bulgară și turcă. Numărul interpreților ce lucrau în acest timp, se ridica la 10. Cu ajutorul lor s-au tradus circa 15.000 acte. S-au identificat prin sistemul adoptat în anul 1919 circa 20.000 acte. S-au expediat la comune pentru transcriere în registrele de stare civilă circa 5.000 acte de deces.

Prin jurnalul Consiliului de Miniștrii nr. 3.154/919, s-a numit ca delegat al Guvernului Român cu depline puteri pentru repatrierea românilor din Siberia maior dr. Victor Cădere, care și-a început activitatea în primăvara anului 1920. În executarea misiunii s-a avut în vedere: chestiunea repatrierii legiunii de voluntari, chestiunea repatrierii foștilor prizonieri, la care se adaugă și basarabenii, culegerea de informații pentru chestiunile direct legate cu misiunea, precum și pentru lămurirea evenimentelor generale, ce se petrec în extremul-orient.

Pentru a putea să se ocupe de soarta prizonierilor, dl. dr. Cădere a procedat a formarea celor trei centre de triaj: Cita, Charbin, Nicolsc-Ussuuriisc și un centru de concentrare la Wladivostok. Totodată s-a trimis un ofițer emisar la Jrkutsc, unde se găseau aproximativ 1.000 români, cu misiunea de a porni pe toți acei rămași acolo spre Wladivostok, sau dacă nu vor să vină la Wladivostok, să-i determine să plece singuri spre casă prin Rusia.

S-au efectuat în cursul acestui an următoarele transporturi de prizonieri, arătându-se în dreptul fiecăruia data și localitățile de debarcare, costul transportului și de ce țară am fost creditați: 3/II/920 îmbarcați, 4/V/920 debarcați în Raguza, costul 17.000 yeni, creditați de englezi.1.715 oameni, 25/V/920 îmbarcați, 4/VII/920 debarcați Constanța, costul 514.500 yeni, creditați de englezi. 1.986 oameni, 1/VII/920 îmbarcați, 7/VII/920 debarcați la Constanța, costul 327.000 yeni, creditați de englezi. 120 oameni, 25/VIII/920 îmbarcați, 15/X/920 debarcați la Triest, costul 36.000 yeni, creditați de englezi. 943 oameni, 25/X/920 îmbarcați, 21/I/921 debarcați la Triest, costul 132.900 yeni, creditați de Crucea Roșie Germană. De altfel repatrierile au continuat și în anul 1921. Tot în acest an s-a efectuat repatrieri din Rusia Europeană prin Crucea Roşie Internaţională, Dr. Nansen şi Liga Naţiunilor. Aceste instituţii au repatriat din Rusia Sovietică un număr de circa 500.000 prizonieri ai fostei armate Austro-Ungare. Dintre aceştia 19.516 prizonieri au revenit statului român ca fiind originari din teritoriile alipite. Repatrierile s-au făcut în patru etape: de la începutul anului 1920 şi continuând până la sfârşitul anului 1922.

În etapa I în interiorul Rusiei au funcţionat până la 10 decembrie 1921 Comitetul de ajutor Dr. Nansen, care a ajutat cu îmbrăcăminte şi hrană circa 12.000 români, cheltuind aproximativ 1.800.000 mărci. De la guvernul român prin Ataşatul Militar de la Berlin s-au trimis alimente în valoare de 426.000 mărci şi numerar 200.000 mărci. Au fost repatriaţi: 10.922 prizonieri prin Oderberg, 7.599 prizonieri prin Tetschen, 955 prizonieri prin Passau.

În etapa a II-a de la Reval şi Riga la Stettin, transportul a fost creditat de Liga Naţiunilor.

În etapa a III-a de la Stettin la Tetschen sau Oderberg, transportul a fost creditat de Crucea Roşie Internaţională.

Guvernul român a avansat prin Ataşatul Militar român de la Berlin: 1.776.000 mărci numerar, 224.000 mărci în alimente.

În etapa a IV-a de la Tetschen sau Oderberg la Halmei, am fost creditaţi de Cehoslovacia. Din cauza rechemării organelor de triere română de la Stettin şi Oderberg, 995 prizonieri au fost trecuţi prin Passau fără control, pentru care motiv ataşatul militar de la Berlin nu i-a putut justifica nominal, aşa cum s-a procedat cu cei 18.521.

Cât despre wranghelişti şi ucrainieni se poate spune următoarele: trupele generalului Wranghler fiind înfrânte în luptele cu bolşevicii, au fost silite să se retragă şi chiar să părăsească teritoriul Rusiei. Aceste trupe au trecut pe teritoriul nostru, iar guvernul român a luat următoarele măsuri pentru cazarea lor. Pentru primirea acestor refugiaţi, s-au stabilit două puncte de intrare în ţară: Cetatea-Albă pentru refugiaţii ce vin pe uscat; Sulina pentru refugiaţii ce vin pe mare. S-au făcut lagăre provizorii în afară de cele de la Tulcea la Brăia, Reni şi Babadag. Aceste lagăre erau sub supravegherea comandamentelor de corp de armată şi Siguranţei Generale a Statului. Ulterior, atât ucrainenii cât şi wrangheliştii au fost cazaţi în lagăre.

Situaţia wrangheliştilor şi ucrainenilor rămaşi în ţară a fost următoarea:

	Ucraineni	**Wranghelişti**
În lagărul Braşov	111 ofiţeri	43 ofiţeri
	447 trupă	114 trupă
În lagărul Făgăraş	9 ofiţeri	105 ofiţeri
	103 trupă	263 trupă
	18 femei	22 funcţionari
	3 copii	16 femei,
		1 copil.

	Refugiaţi:
Mânăstirea Tismana	20 ofiţeri activi,
	78 ofiţeri rezervă,
	64 funcţionari,

	24 femei, 10 copii, 2 preoţi.
Mânăstirea Cozia	165 intelectuali, 20 femei, 13 copii.
Mânăstirea Secu	94 bărbaţi, 7 femei, 4 copii.

Întreţinerea lor se făcea de către Ministerul de Război, iar în ceea ce priveşte supravegherea se făcea atât de minister, cât şi de Siguranţa Generală a Statului. in sânul lor s-a constituit un comitet care a solicitat Guvernului român învoirea de a trimite la lucru pe refugiaţii valizi. Aceşti refugiaţi au fost la lucru în fabricile de zahăr de la Roman şi Danubiana (Giurgiu). În afară de aceşti refugiaţi care au rămas în ţară, s-au tranzitat prin România circa 2.000-2.500 refugiaţi care au trecut parte în Serbia parte în Bulgaria.

De unde până în acest an informaţiile care se cereau secţiei se dădeau din oficiu, fie particularilor, fie autorităţilor, aveau un caracter pur informativ asupra sorţii prizonierilor, decedaţilor sau răniţilor, începând din acest an informaţiile ce sunt cerute Secţiei Statisticii constituie acte pe baza cărora autorităţile militare sau civile procedează la stabilirea drepturilor urmaşilor celor pierduţi în război, precum şi la lămurirea situaţiei militare a foştilor prizonieri. În anul 1920 punându-se în aplicare reforma agrară, toţi foştii prizonieri, pentru a putea fi împroprietăriţi, erau obligaţi să prezinte acte prin care să dovedească situaţia lor din timpul prizonieratului, ca atare cererile de certificate şi adeverinţe asupra prizonieratului se înmulţesc considerabil iar Secţia Statisticii este nevoită să-şi pună la zi materialul informativ pentru a putea face faţă multiplelor cereri. În acelaşi timp, conform dispoziţiilor Ministerului de Război, foştii prizonieri trebuie să-şi rezolve situaţia faţă de: consiliile de război, aceia care erau daţi în judecată pentru predare sau dezertare la inamic, ofiţerii activi şi de rezervă prizonieri faţă de Serviciul Contabilităţii Ministerului de Război pentru primirea drepturilor băneşti pe timpul prizonieratului, cercurile de recrutare la care lucrau comisiile pentru lămurirea situaţiei foştilor prizonieri, Ministerul Instrucţiei Publice pentru lămurirea situaţiei profesorilor şi învăţătorilor foşti prizonieri, familiilor celor decedaţi în război pentru valorificarea drepturilor de moştenitori şi stabilirea drepturilor de pensie, diverse alte autorităţi militare şi civile interesate în lămurirea situaţiei prizonierilor.

Aici consistă întreaga importanţă a Secţiei Statisticii Ministerului de Război, întrucât graţie unui material bine sistematizat şi pus la punct, ea a putut face faţă multiplelor cereri, s-au dat sute de mii de informaţii. În acest an s-au dat următoarele informaţii: 2.390 particularilor, 8.770 cercurilor de recrutare, 1.300 consiliilor de război, 2.549 direcţiilor şi serviciilor din Ministerul de Război, 176 judecătorilor, 1.622 la diverse autorităţi militare şi civile, 5.798 regimentelor, 1.406 primăriilor, 127 acte de deces ale prizonierilor şi internaţilor civili străini, trimise ţărilor de origine, 15.000 informaţii verbale celor ce se interesau de soarta morţilor şi dispăruţilor în război.

În 1921 s-a păstrat aceeaşi organizare ca şi în anul precedent, adică efectivul personalului a fost: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri, 3 reangajaţi, 38 funcţionari.

Lucrările executate în cursul anului 1921 s-au ocupat de pierderile pe front. Astfel, cu ordinul nr. 172 din 4 aprilie 1921, Secţia Statisticei a înapoiat corpurilor de trupă materialul statistic primit în cursul anului 1920, dând noi instrucţiuni pentru a fi complectat şi pus la curent, cuprinzând toate datele necesare unei statistici reale. Nici de data aceasta nu s-au dat formulare tip, astfel materialul care s-a strâns n-a putut servi decât pentru întocmirea unei statistici care să arate numeric fiecare categorie de pierderi. În ce priveşte data, localitatea, cauza morţii, felul rănirii, arma care a provocat moartea sau rănirea, boala, etc., nu au fost înscrise, aşa cum nu s-a putut întocmi de pe acest material nici un fel de statistici. Situaţia pierderilor pe front la sfârşitul anului 1921 întocmită prin centralizarea tabelelor primite de la corpuri, este următoarea: Morţi pe front şi în restul ţării în campania I-a: 1708 ofiţeri, 73.730 trupă, iar în campania II-a: 89 ofiţeri, 3.240 trupă.

Deci totalul în cele două campanii a fost de 1797 ofiţeri, 76.970 trupă, în total 78.767 Dispăruţi pe front şi în restul ţării: în campania I-a: 360 ofiţeri, 68.963 trupă, 69.323 în total. În campania II-a: 4 ofiţeri, 668 trupă, în total 672.

Secţia Statisticei însă este departe de a expune realul de pierderi şi după cum vom vedea în anii următori, ea suferă o continuă schimbare pe măsură ce corpurile de trupă aflând de soarta fiecărui om, raporta Secţiei Statisticei pentru a face cuvenitele mutaţii. Treptat, treptat scade numărul dispăruţilor, iar în schimb se măreşte numărul morţilor şi acel al prizonierilor.

În ceea ce priveşte prizonierii de război cu ajutorul listelor de prizonieri din Germania, s-a complectat fişierul general, care în acest an cuprinde 125.000 fişe. Parte din prizonieri fiind înscrişi pe circa două sau chiar trei liste, a fost nevoie de a se confrunta listele primite în fişierul existent, întocmindu-se mutaţii la fişele care n-aveau date complecte. În cursul anului s-au confruntat liste cuprinzând un număr de circa 30.000 prizonieri.

Referitor la despăgubirile prizonierilor şi internaţilor civili români, în urma dispoziţiunilor luate de Comisiunea Tratatelor de Pace încă din anul 1918, s-a început strângerea declaraţiunilor relativ la răul tratament şi pagubele suferite atât de prizonierii români, cât şi de internaţii civili. Centralizarea datelor a început în cursul anului 1919 şi au durat până în acest an. Ceea ce e de observat, e că tot acest considerabil material compus din 146.000 declaraţii şi îndosariate în 250 volume, a fost strâns cu formularea tip. Datorită acestui fapt lucrarea a fost mult uşurată.

În urma obligaţiunilor impuse statelor învinse, Comisiunea Tratatelor de pace renunţă la datele cerute în ceea ce priveşte morţii în prizonierat, până în acest an listele de morţi primite din Germania erau întocmite în ordinea datei decesului. Din acest an Germania întocmeşte liste de morţi în prizonierat în ordinea alfabetică. S-au primit liste care cuprindeau numele a 28.000 prizonieri, aceste liste au fost legate în dosare şi ele s-au confruntat cu fişierul existent. În cursul anului s-au tradus, identificat şi expediat la comune spre a fi transcrise în registrele de stare civilă: 15.000 acte de deces.

În ceea ce priveşte repatrierea prizonierilor se continuă repatrierile din Rusia Sovietică începute în anul 1920 sub supravegherea Comitetului de Cruce Roşie

Internațională dr. Nansen și Liga Națiunilor, repatrierile s-au executat după cum am arătat în anul 1920. În ceia ce privește repatrierile din Rusia Orientală, ele au continuat astfel: 152 oameni (la data de 2 martie 1921 au fost îmbarcați, la 25 aprilie 1921 debarcați la Triest, costul călătoriei fiind de 65000 yeni, creditați de Crucea Roșie Germană.

Alți 150 oameni îmbarcați la 12/III/921 și debarcați la Triest la 30 aprilie 1921, costul fiind de 65.000 yeni creditați de Crucea Roșie Internațională, 107 oameni îmbrăcați în 12 martie și debarcați la Genua pe 30 aprilie același an costul 32.100 yeni fiind un credit al Crucii Roșii Internațională.

În cursul acestui an s-au dat informații 4560 particularilor, 1634 cercurilor de recrutare, 2645 consiliilor de război, 246 direcțiilor din minister, 963 judecătorilor, 1454 diverse autorități militare și civile, 2540 regimentelor, 1496 primăriilor, 765 acte de deces prizonieri străini și internați civili trimise țărilor respective.

În anul 1922 a fost aceiași organizare ca și în anul precedent, adică 1 ofițer superior, 9 ofițeri, 30 funcționari, 3 reangajați.

Principala activitate desfășurată în acest an s-a referit la pierderi. În urma cercetărilor făcute de corpurile de trupă și cercurile de recrutare, o parte din cei dispăruți au fost trecuți în categoria morților, astfel în acest an situația morților și dispăruților pe front a fost următoarea:

În campania I-a: au fost identificați1732 ofițeri morți, 77.290 trupă, în total 79.022 militari, iar în campania II-a_91 ofițeri, 3.351 trupă, 3.442 în total. Numărul celor dispăruți pe front era de: în campania I-a: 336 ofițeri, 65.403 trupă, în total 65.736, iar în campania II-a doar 2 ofițeri, 557 trupă, total 559. Total: 338 ofițeri, 65.960 trupă, în total 66.295.

O altă preocupare de interes major a fost identificarea prizonierilor. Se continuă confruntarea listelor de prizonieri în fișierul general. În cursul anului s-au confruntat liste cuprinzând un număr de circa 24.000 prizonieri. În acest an s-a întocmit de pe acte oficiale situația prizonierilor din ambele campanii, care este următoarea: În Germania, ofițeri și tr. 124.954, Austro-Ungaria - 58.994, Bulgaria -20.162, Turcia - 12.793.

Situația repatriaților a fost următoarea: Germania - 83.604, Austro-Ungaria - 35.961, Bulgaria -15.068, Turcia- 7.929. Iar cea a morților în prizonierat a fost următoarea: Germania - 39.650, Austro-Ungaria - 22.678, Bulgaria - 4.644, Turcia - 3.363.

În același timp situația dispăruților în prizonierat se prezenta astfel: în Germania 1700, Austro-Ungaria 355, Bulgaria 450, Turcia 1500.

Ofițerii au fost trecuți total în țări de prizonierat, fiind foarte des schimbați din țări în țări de prizonierat. Numărul actelor de deces al morților în prizonierat a crescut de la an la an. Observându-se o mare disproporție între numărul prizonierilor și al celor morți în prizonierat, s-a născut bănuiala că pentru unul și același prizonier decedat s-au trimis câte 2-3 și chiar 4 acte. Bănuiala s-a verificat repede prin birourile de identificare și mai ales prin confirmările primite de la comune. Această constatare a impus o nouă operație, care a dus la îngreunarea mersului lucrării actelor de deces. Noua operație consta în confruntarea actelor de deces ce se primeau cu fișierul, pentru a eluda dubletele și tripletele. Operația aceasta era absolut necesară, căci altfel fiecare din operațiile: traducerii, identificării și expedierii la comune s-ar fi făcut pentru fiecare din dublete, triplete, etc. Timpul ce s-ar fi întrebuinţat, făcându-se noi lucrări cu aceste dublete si triplete, ar fi fost aproape de 5 ori mai mare decât acel întrebuinţat cu eludarea. În afară de aceasta, interpreţii ar fi făcut o muncă absolut inutilă în detrimentul actelor bune. Dacă se mai adaogă consumul de materiale şi îngreunarea autorităţilor civile şi militare în lucrări de prisos, se evidenţiază mai mult necesitatea operaţiunii eludării. În cursul anului s-au primit 12.000 acte de deces din ţările de prizonierat, care au comportat aceleiaşi lucrări. Pentru 15.560 acte de deces s-au întocmit fişe, cartându-se în fişierul general. S-a continuat confruntarea listelor de morţi cu fişierul existent, întocmindu-se 3.500 fişe.

O problemă deosebită au ridicat-o wrangheliştii şi ucrainienii.

Ministerul de Război fiind informat că o bună parte din refugiaţii ruşi daţi la lucru, au părăsit locurile unde se angajaseră să lucreze, ministerul împreună cu Siguranţa Generală a Statului au hotărât un control riguros pentru a se stabili precis situaţia fiecărui refugiat. În acest scop s-au suspendat eliberări pentru lucru, iar pentru cei deja eliberaţi s-a ordonat urmărirea. Controlul şi supravegherea s-au intensificat. În acest an s-au lichidat lagărele de internare, ţinându-se toţi refugiaţii sub directa şi exclusiva supraveghere a Siguranţei Generale a Statului. În cursul acestui an s-au dat informaţii: particularilor, cercurilor de recrutare, consiliilor de război, direcţiilor din minister, judecătorilor, comisiilor de împroprietării, regimentelor, numărul informaţiilor se ridică la circa 21.000. De asemenea s-au trimes comunelor respective 2500 acte de deces spre a fi transcrise în registrele de stare civilă.

Structura secţiei în anul 1923 a rămas aceiaşi fiind deservită de 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 4 ofiţeri, 29 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Lucrări executate în cursul anului au avut acelaşi obiective ca şi în anii precedenţi. S-a complectat şi trecut la zi materialul strâns de la corpurile de trupă, cercuri de recrutare şi autorităţi comunale, referitoare la morţii şi dispăruţii din vechiul regat. În legătură cu aceste chestiuni, secţia a lucrat 2300 corespondenţe. Acest material s-a sistematizat, pe cât a fost posibil, ca să se poată întocmi cu el diferite lucrări asupra pierderilor şi să se dea diverse informaţii cerute de autorităţi sau particulari.

În urma cercetărilor făcute de Secţia Statisticei la unităţi, cercuri de recrutare şi comun, situaţia pierderilor pe front este următoarea: morţi pe front în campania I-a 1822 ofiţeri şi 92.073 trupă. Iar în campania II-a: 91 ofiţeri 3.351 trupă. Dispăruţi pe front în campania I-a 246 ofiţeri, 50.620 trupă adică 50.866 militari; în campania II-a: 2 ofiţeri, 557 trupă.

Comparând situaţia morţilor pe front şi a dispăruţilor din acest an cu cea din anul 1921, constatăm că în timp ce numărul dispăruţilor a scăzut, numărul morţilor a crescut. Acest lucru este explicabil. În timpul luptelor, unităţile au dat dispăruţi pe cei de a căror soartă nu se ştia precis; ulterior când s-a putut verifica listele de dispăruţi, s-a constatat că un mare număr de dispăruţi erau în realitate morţi.

Prin ataşaţii militari şi fostele comisiuni de repatriere s-au obţinut în cursul acestui an, următoarele documente oficiale privind ofiţerii români: 60 caiete oficiale cu liste de prizonieri, cuprinzând circa 80.000 prizonieri, 3 caiete oficiale cu fişe originale de ofiţeri, cuprinzând 1500 ofiţeri, cartoteca de la Viena, cuprinzând 65.000 fişe, cartoteca de la Berlin, cuprinzând 150.000 fişe. Din caietele de prizonieri s-au făcut circa 60.000 mutaţii la fişierul general, restul în curs de lucru. Din cele 3 caiete de ofiţeri prizonieri, s-au făcut mutaţiile la fişierul ofiţerilor. Cartoteca de la Berlin şi cea din Viena s-a cartat și sistematizat, astfel ca să se poată da cu ele orice fel de relații privitoare la prizonierii din statele respective (Germania și Austro-Ungaria). În cursul anului s-au dat 10.500 informații consiliilor de război și cercurilor de recrutare pentru aranjarea situației oamenilor, diverselor autorități militare și civile.

Problema morților în prizonierat și dispăruților a fost legiferată prin legea dispăruților, publicată în Monitorul Oficial Nr.204 din 23 Decembrie 1923.

Până la apariția legii dispăruților, urmașii lor se foloseau, pentru valorificarea drepturilor de moștenitori, de cărți de judecată. De la apariția legii, cărțile de judecată s-au înlocuit prin acte de „moarte prezumată“ eliberate de judecători. Prin această lege, Ministerul de Război este obligat să furnizeze informații, pentru fiecare dispărut în parte, însă judecătoriile aveau să statueze asupra dispăruților.

Începând din anul 1924, cererile de informații pentru dispăruți se înmulțesc, de oarece familiile celor dispăruți urmăreau îndeaproape obținerea actelor de „moarte prezumată“ pentru valorificarea drepturilor legale. Astfel, s-au primit 30.000 acte de deces ale morților în prizonierat, s-au prelucrat 17.500 acte traducându-se și identificându-se, s-au adunat circa 40.000 acte de deces ale ostașilor morți prin diferite comune din țară și de care corpurile de trupă nu știau unde au dispărut.

Dispăruții din teritoriile alipite a constituit o problemă cu totul inedită.

Legea având aplicație pe întreg teritoriul țării, Ministerul de Război, Secția Statisticei, s-a văzut nevoită să se ocupe și de dispăruții din teritoriile alipite, luptători în fostele armate austro-ungare și rusă. În acest scop, s-a dat instrucțiuni însoțite de formulare tip, cercurilor de recrutare, care erau obligate să le complecteze. Materialul a fost strâns și întocmit în triplu exemplar. Un exemplar s-a oprit la secție, iar câte un exemplar s-a trimis serviciilor de informați de la Berlin și Viena, care au primit însărcinarea să cerceteze situația fiecărui dispărut în cartotecile de la Berlin și Viena.

Tabele cuprindeau datele de stare civilă și militară, iar situația dispăruților din teritoriile alipite a fost următoarea: în Ardeal în 3109 comune au fost 72.000 dispăruți, în Basarabia în 1625 comune au fost 40.200 dispăruți.

Operațiunea aceasta a dat rezultate foarte mulțumitoare, de oarece după cum vom vedea în anii următori serviciile din Viena și Berlin au fost puse în situație de a afla de soarta majorității dispăruților, iar pentru circa 20%, s-a obținut chiar acte de deces oficiale.

Materialul acesta informativ a servit în anii următori la darea informațiilor.

Printre alte lucrări diverse desfășurate de secție în acest an mai amintim: s-au întocmit și trimes Ministerului Afacerilor Streine, Direcția Despăgubirilor, tabele cu sumele și obiectele confiscate prizonierilor noștri în lagărele inamice. Tabelele cuprind 1500 prizonieri cari urmează a fi despăgubiți. S-au dat 2200 informații consulatelor și delegațiilor străine, asupra prizonierilor streini foști în lagărele noastre. Prin atașații noștri militari s-au trimes guvernelor respective 5000 acte de deces ale prizonierilor inamici morți în captivitate la noi. Pentru internați civili s-au dat 150 informații cerute de diverse autorități străine, din țară și de particulari. Secția Statisticii în legătură cu Serviciul Contabilității a căutat să stabilească datoriile noastre față de diferite organe care s-au ocupat cu repatrierea celor 23.500 transilvăneni din Rusia Sovietică. S-a urmat tratative cu Austria în vederea repatrierii celor 4-5000 prizonieri ce s-ar mai afla încă în Rusia Sovietică. S-a expediat circa 4000 pachete și gropuri prin comune foștilor prizonieri și urmașilor prizonierilor decedați, cu diferite sume de bani și obiecte venite din ţările de prizonierat. S-a primit din Italia şi s-au distribuit Comandamentelor Teritoriale 170.000 diplome de onoare, spre a fi înmânate urmaşilor celor morţi şi dispăruţi în războiul de întregirea neamului.

În interval de un an, au intrat la Secţia Statisticei 36.864 corespondenţe şi au ieşit 33.623 corespondenţe. Pentru anul 1924 organizarea a fost aceiaşi ca şi în anul precedent: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri subalterni, 24 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Principalele lucrări executate în cursul anului au fost aceleaşi ca şi în anii precedenţi.

În ceea ce priveşte pierderile pe front. după materialul primit şi ţinut la curent cu mutaţiile survenite, se dau informaţii celor interesaţi.

Referitor la prizonieri români, s-au făcut mutaţii de repatriere la 120 ofiţeri după răspunsurile primite de la Berlin. S-au făcut 1000 mutaţii de repatriere la fişierul lagărului Ostffyasszonnyfa, după caietele oficiale primite de la Viena. Consiliilor de război şi cercurilor de recrutare s-au dat circa 7200 informaţii în vederea clarificării situaţiei prizonierilor.

Prin aplicarea legii dispăruţilor, intrată în vigoare în anul precedent, lucrările în legătură cu situaţia morţilor şi dispăruţilor a luat o dezvoltare mai mare.

În cursul anului s-au identificat prin ajutorul fişierelor, corpurilor de trupă şi comunele respective 15.920 acte de deces. De la Berlin si Viena s-au primit 13.135 acte de deces ale morţilor în prizonierat. Actele au fost cartate, numerotate şi trecute în repertoare, confruntându-se cu fişierul actelor de deces, s-au eludat dubletele şi tripletele. S-au făcut circa 25.000 fişe ale actelor de deces cu care s-a complectat la zi fişierul actelor de deces. Acest fişier cartat în întregime a putut fi utilizate în perfecte condiţiuni. De la Viena s-au primit 1800 acte de deces de ale dispăruţilor din noile teritorii alipite. S-a luat măsuri ca să se întocmească fişe de pe actele de deces, fişele morţilor din teritoriile alipite constituindu-se într-un fişier aparte.

Cu ajutorul fişierelor dispăruţilor, actelor de deces, tabelelor de le comune şi regimente, Secţia Statisticii dădea zilnic informaţii instanţelor judecătoreşti, care au început să aplice legea dispăruţilor, pentru aranjarea situaţiei urmaşilor celor 220.000 dispăruţi. În cursul anului s-au dat 3.700 informaţii judecătoriilor.

Printre altele s-a intervenit la Ministerul Afacerilor Streine şi Ataşatul Militar din Warşovia, ca prin intermediul guvernului polon să se găsească modalitatea repatrierii sau ajutorarea prizonierilor români din Rusia Sovietică. Încercările guvernului polon n-au avut rezultatul aşteptat, guvernul sovietic interzicând guvernului polon de a se amesteca în chestiuni care nu-l privesc. Tot în acest an s-a intervenit la Ministerul Afacerilor Streine ca delegaţia română care tratează la Viena diferite chestiuni cu delegaţia sovietică, să ia în discuţie şi repatrierea celor circa 5000 prizonieri români. Întrerupându-se tratativele, nu s-a putut face nimic pentru aceşti prizonieri În urma desfiinţării lagărului de wranghelişti şi ucrainieni de la Făgăraş, s-a trimis Siguranţei Generale a Statului şi Ministerului Muncii, în seama cărora au trecut internaţii din punct de vedere al controlului şi al supravegherii, tabelele nominale precum şi foile matricole individuale în care erau înscrişi toţi refugiaţii. S-au copiat după registrele de morţi ale lagărelor de internare: 3061 extracte de deces ale foştilor prizonieri inamici morţi la noi. Din ele s-au trimis ataşaţilor militari de la Viena, Praga, Sofia şi Belgrad, 1845 extracte, pentru a fi predate autorităţilor respective. S-au trimis consulatelor polon, italian şi Legaţiei franceze, 7605 extracte de deces, primite de la Primăria Comunei Bucureşti şi Direcţia 6-a Sanitară. S-a răspuns la 1450 cereri ale legaţiunilor şi ataşaţilor militari streini, ataşaţilor militari români şi diferitelor autorităţi, care au cerut relaţii asupra foştilor prizonieri la noi.

S-au distribuit circa 3000 tablouri istorice alegorice, corpurilor de trupă şi serviciilor.

Pentru anul 1925 a rămas aceiaşi organizare ca şi în anul precedent, excepţie făcând numărul funcţionarilor civili, adică: 1 ofiţer superior, şeful secţiei, 5 ofiţeri subalterni, 26 funcţionari civili, 3 reangajaţi.

Şi în acest an au continuat a sosi de la corpurile de trupă rapoarte privitoare la cei pierduţi pe front. Cu ajutorul tabelelor de morţi, răniţi şi dispăruţi pe front, Secţia Statisticei a întocmit 2 registre cuprinzând numele şi pronumele ofiţerilor, date de stare civilă şi militară precum şi data şi locul unde au decedat. Aceste registre s-au întocmit, unul alfabetic, iar unul pe corpuri de trupă şi servicii.

Tot în acest an s-a primit arhiva Crucii Roşii Române, care cuprindea listele şi dubletele a 350.000 fişe. Din cauza intensificării lucrărilor de identificare a actelor de deces şi expedierea lor la comune şi parchetele tribunalelor respective, aceste fişe nu au mai fost confruntate cu fişierul existent, folosindu-se acest fişier numai în cazul când cel vizat nu era găsit în fişierul general. De altfel cu timpul acest fişier nu a mai fost folosit, constatându-se inutilitatea lui. S-au făcut 4029 mutaţii la fişele prizonierilor.

Din Germania au continuat să sosească liste de prizonieri decedaţi, care cuprindeau numele a 22.795 ostaşi. Confruntându-se aceste liste cu fişierul morţilor în prizonierat, s-a constatat că circa 14.500 ostaşi fuseseră comunicaţi cu alte liste şi se găseau înscrişi în fişier.

Atât de la Berlin cât şi de la Viena au continuat să sosească încă acte de deces. Din cele 11.000 acte de deces primite, circa 6500 erau din teritoriile alipite, iar decedaţii înscrişi în ele au fost identificaţi de birourile de informaţii de la Berlin şi Viena după tabelele de dispăruţi din teritoriile alipite.

În cursul anului s-au expediat parchetelor tribunalelor respective 10.530 dosare cu acte de deces. Expediţia dosarelor actelor de deces la judecătorii, s-a întrerupt provizoriu, până la sosirea răspunsurile din ţările de prizonierat, întrebate, în urma cererii Ministrului de Justiţie, dacă serviciile respective, care au întocmit actele, au avut calitatea de oficierea stării civile. Numai după ce vor sosi toate răspunsurile, se va hotărî definitiv asupra actelor de deces. Această întrebare a Ministerului de Justiţie a fost făcută în urma întâmplării Secţiei Statisticii, care comunicase Ministerului de Justiţie că sunt judecătorii care refuză primirea dosarelor cu acte de deces, pe motiv că actele au fost întocmite de organele care au constatat moartea reală şi pe baza principiului: „Locus regit actum“ nu poate fi socotite actele de deces simple note informative şi deci urmează a fi trimise direct comunelor respective spre a le transcrie în registru de stare civilă. S-au tradus 16.173 acte de deces. S-au identificat 13.239 prizonieri decedaţi în captivitate. Parchetele tribunalelor respective au confirmat primirea a 9330 dosare. Tot în legătură cu complectarea actelor de deces, s-au făcut 1648 corespondenţe la diverse autorităţi. S-au întocmit 8801 fişe. S-au cartat 37.678 fişe.

Printre alte lucrări diverse mai amintim. La 22 Februarie 1922, între Guvernul Român şi Guvernul Cehoslovac a fost semnată o convenţiune privitoare la schimbul de documente relativ la supuşii acestor state. Domnul colonel Hristescu Mihail, Şeful Secţiei Statisticei, a primit însărcinarea de a reprezenta Ministerul de Război şi de a proceda la schimbul documentelor, conform convenţiei.

În cursul anului s-au dat informaţii: 860 particularilor, 1877 cercurilor de recrutare, 1036 consiliilor de război, 622 diverselor autorităţi militare şi civile, 579 regimentelor, 1406 primăriilor. 1760 informaţii s-au dat consulatelor şi legaţiilor streine asupra prizonierilor streini foşti în lagărele noastre. Prin ataşaţii noştri militari s-au trimes guvernelor respective 3200 acte de deces ale prizonierilor inamici morţi în captivitate la noi. S-au dat 86 informaţii cerute de autorităţile străine, din ţară şi de particulari relativ la internaţii civili. S-a întocmit şi expediat 759 pachete cu obiecte rămase de pe urma foştilor prizonieri români, decedaţi în lagărele inamice, originari din teritoriile alipite. S-a primit confirmarea primirii lor de la comune. S-a cartat 60.456 fişe ale lagărelor de prizonieri streini şi s-au controlat 38.456 fişe din categoria celor de mai sus. S-au expediat cercurilor de recrutare 7190 dosare ale foştilor militari cari au făcut parte din Legiunea română din Italia.

În ceia ce priveşte organizarea Secţiei Statisticei, pentru anul 1926 a rămas aceiaşi ca şi în anul precedent; lucrările în cursul anului repartizate pe birouri fiind cele arătate mai jos. Secţia Statisticei a avut acelaşi personal ca şi în anul 1925.

Biroul I s-a ocupat de prizonieri străini din lagărele româneşti, internaţii civili de război, legionari români în Italia şi succesiunile foştilor prizonieri români de război, decedaţi în lagărele inamice.

Referitor la prizonieri străini din lagărele române, terminându-se scrierea după registre şi acte a „Fişierului general al prizonierilor streini de războiu“, s-au cartat şi aranjat cele 56.366 fişe. Lucrarea este în curs de controlare şi verificare cu actele justificative. S-au cerut şi dat 285 informaţii din fişier, la autorităţile civile, militare şi la particulari. S-au lucrat 885 corespondenţe cu diferite ministere, cercuri de recrutare, spitale, primării etc.

Referitor la legionari români în Italia, s-au lucrat şi expediat cercurilor de recrutare 12.000 dosare, pentru a le complecta mutaţiile în registrele matricole.

S-a lucrat şi la problema succesiuni foştilor prizonieri români de război, decedaţi în lagărele inamice. S-au verificat, tradus, identificat şi expediat 1125 pachete şi obiecte diverse familiilor celor decedaţi prin organele administrative, cerându-se dovezi de primire, care împreună cu copia corespondenţei expediate, formează în arhivele secţiei dosarul special al succesiunilor. Mai sunt de expediat 420 pachete.

Adjutantura s-a ocupat de lucrările cu autorităţile particulare, corpuri de trupă, adrese ministeriale, referate, dări de seamă, tabele şi situaţii, ordine de bătaie, corespondenţă confidenţială, etc în total 16659.

De la 1 ianuarie până la 22 decembrie 1926 au intrat 12.112 corespondenţe şi 541 petiţii. Au ieşit 14.303 corespondenţe şi referate. La corespondenţele intrate şi ieşite arătate mai sus, s-a operat registrele respective şi s-au confecţionat 36 dosare.

Arhiva din 1919-1920 compusă din 162 dosare, s-au numerotat, şnuruit, sigilat şi urmează a fi vărsate Depozitului General de Arhive de la Mogoşoaia.

Arhiva din anii 1921-1922 şi 1923 s-a aprobat prin referatul Secţiei Statisticii N_r.12 din 13 mai 1925, să nu fie vărsată Depozitului de Arhive, fiind încă necesară.

Biroul II a avut însărcinarea să lucreze statisticile militare. A studiat modul cum trebuie să se facă aceste lucrări potrivit prevederilor noii legi pentru înfiinţarea Institutului de

Statistică Generală a Statului. În urma acestui studiu și în așteptarea apariției regulamentului de aplicare al legii, biroul a lucrat la stabilirea și facerea situațiilor model tip, prin care își propune să strângă datele de care avea nevoie pentru lucrările statistice ce intrau în atribuțiunea sa.

Lucrările executate de Biroul III de la 1 ianuarie 1926 până la 31 decembrie 1926, privitoare la pierderile în personal ale armatei române în compania 1916-1918 și 1919-1921 s-au ocupat de prizonierii români, morți în prizonierat, dispăruți și dispăruții din teritoriile alipite. De pe listele și caietele primite din țările foste beligerante, s-au întocmit fișe pentru 31.198 foști prizonieri de asemenea s-au făcut 14.418 mutații la fișe de pe comunicările primite, în urma intervenției noastre, din țările foste inamice. S-au primit de la Viena. 10.070 fișe ale ostașilor din regat, 11.900 fișe ale ostașilor din teritoriile alipite, 1.200 fișe ale basarabenilor. În cursul anului s-au cartat 33.122 fișe. S-au dat 4090 informații diferitelor autorități civile, militare și particulare (consiliile de război judecătoriile comunelor, ministere, cercuri de recrutare, etc.) S-au recartat 42.162 fișe din fișierul general german.

În cursul anului s-au primit 3281 acte de deces, s-au identificat 12.872 ostași români morți în prizonierat. S-au tradus 7609 acte de deces. S-au căutat și eludat 4388 dublete din actele de deces.

După repetate interveniri din partea Ministerului de Războiu, punctul nostru de vedere privitor la soluționarea chestiunii actelor de deces, susținut de altfel din anul 1922, a fost acceptat și de Ministerul Justiției. Adresa N_r.80.540 din 21 octombrie 1926 confirmă ceea ce afirmasem noi în 1922, așa că actele de deces ale foștilor prizonieri români decedați în captivitate nu se mai socotesc note informative, așa cum Ministerul Justiției avizase anterior.

În urma avizului Ministerul de Justiție, acte de deces se împarte în trei categorii: acte de deces complecte și exact întocmite, se traduc de interpreții secției și se trimeteau comunelor spre transcriere, acte de deces incomplecte și greșite întocmite se trimit judecătoriilor prin parchete pentru a hotărî asupra utilizării lor. Cele găsite neutilizabile servesc la complectarea cercetărilor în vederea aplicării „Legei dispăruților" pentru cei înscriși în ele, acte de deces a căror identificare este imposibilă, rămân în nelucrare, iar cei înscriși în ele treceau în categoria dispăruților, familiile urmând să se prevaleze de Legea dispăruților.

Comunele au obligațiunea să informeze corpurile de trupă respective despre actele de deces primite de la Secția Statisticei și hotărârile judecătorești.

Începând de la 3 decembrie anul curent, s-au expediat: 335 dosare cu acte de deces la parchete, 126 dosare cu acte de deces la comune.

Pentru cei dispăruți în prizonierat furnizau date judecătoriilor, care aplicând legea dispăruților, îi declară morți prezumați.

În ce privește dispăruții pe front, de a căror situație autoritățile în drept nu aveau cunoștință, s-au luat măsurile necesare, stabilind legături între corpurile de trupă și cercurile de recrutare, pentru ca cercurile de recrutare să nu mai repartizeze acești oameni corpurilor de trupă. De asemenea s-a trimis Secției I-a Personal tabele cu ofițerii dispăruți de care trebuie să se țină seamă la încadrarea corpurilor de trupă și serviciilor respective.

Dispăruții din teritoriile alipite. Tabele în copie ale celor 103.200 dispăruții din teritoriile alipite i se găsesc încă la Berlin și Viena pentru cercetarea și obținerea actelor de deces. S-au dat informaţii celor interesaţi (autorităţilor civile, militare, particulare etc.).

S-a comunicat generalului Marius de Cavalcanti, fost şef al Casei Militare Regale a Spaniei, statistica pierderilor suferite de armata română în războiul European.

Muzeului militar i s-a comunicat rectificările ce au survenit în situaţia pierderilor armatei române în campania 1916-1921.

Şcolii Militare de Infanterie N_0.2, i s-a trimis pierderile de ofiţeri ale armatei române pe front în timpul campaniei, cu care s-a întocmit „Cartea de aur“ cu ocazia dezvelirii monumentului eroilor.

S-a studiat şi întocmit tabele tip pentru strângerea unui nou materiale statistic al pierderilor pe front, susceptibil de orice soi de lucrări statistice, care va ajuta la întocmirea istoricului campaniei şi studiu căreia să se poată trage diferite învăţăminte.

Aceste tabele vor fi lansate îndată ce Marele Stat Major va fi în măsură să ne indice corpurile participante în război.

În afară de aceste lucrări obişnuite ale Secţiei Statisticei, ea a mai terminat anul acesta şi marea chestiune a schimbului de documente militare cu Cehoslovacia, conform acordului încheiat la Viena la 1922 şi cu Protocolul de la Satu-Mare din 21 Septembrie 1924. Schimbul a avut loc în ziua de 10 septembrie 1929 în localitatea Satu-Mare prin încheierea de procese-verbale între Comisiunea Militară Cehoslovacă şi colonel Hristescu Mihail, ca delegat militar al României.

Cu această ocazie s-a predat şi primit un voluminos material documentar militar privitor pe actualii cetăţeni cehoslovaci sau români, foşti cetăţeni austro-ungari.

Acte militare primite de la delegaţii militari cehoslovaci, au fost predate conform regulamentului întocmit de Marele Stat Major român, Comandamentului 6 Teritorial Cluj, prin procesul-verbal din 5 octombrie 1926, care a procedat apoi la trierea şi repartiţia lor autorităţilor militare respective, după natura şi conţinutul lor.

Efectuarea schimbului de documente a fost ratificată în ziua de 20 decembrie la Kosice pe teritoriul cehoslovac de reprezentanţii autorizaţi de autorităţile ţării şi cu aceasta a luat sfârşit această importantă şi folositoare lucrare.

În anul 1927 secţia îşi păstrează aceiaşi organizare ca şi în anul precedent, personalul secţiei române neschimbat.

Biroul I a continuat să se ocupe de prizonierii străini din lagărele române. Terminându-se în 1926 scrierea după registre şi acte, cartarea şi aranjarea „Fişierului General al Prizonierilor Streini de Războiu“, compus din 56.366 fişe, în acest trimestru s-a verificat şi controlat cu actele justificative. Astfel că această lucrare s-a terminat. S-au cerut şi dat 282 informaţii din fişier, la autorităţile civile, militare şi particulare. S-au lucrat 185 corespondenţe cu diferite ministere, cercurile de recrutare, spitale, primării, particulari etc.

Legionari români în Italia au continuat să fie în atenţia acestui birou. S-au lucrat şi expediat cercurilor de recrutare 14200 dosare, pentru a le complecta mutaţiile în registrele matricole. Mai sunt în curs de expediere 13.800 dosare.

Pentru succesiunea foştilor prizonieri români decedaţi în lagărele inamice s-au expediat ultimele 1420 pachete familiilor celor decedaţi, prin organele administrative, cerându-se dovezi de primire, cari împreună cu copia corespondenţei expediate, formează în arhiva secţiei, dosarul special al succesiunilor.

Biroul II avea în sarcina sa lucrările statistice militare, continuând să studieze modul cum trebuie să se facă aceste lucrări, potrivit prevederilor noii legi pentru înființarea Institutului de Statistică Generală a Statului, în urma acestui studiu şi în aşteptarea apariţiei regulamentului de aplicare al legii, biroul a lucrat la stabilirea şi facerea situaţiilor modele-tip, prin care îşi propune să strângă datele de care avea nevoie, pentru lucrările statistice ce cădeau în atribuţiunea sa.

Biroul III a continuat să execute lucrările privitoare la pierderile în personal ale armatei române în campania 1916-1918 şi 1919-1921. S-a primit, 12.968 adrese de la diferite autorităţi civile şi militare şi s-au dat 11.289 informaţii, astfel s-a comunicat informaţii: 2751 consiliilor de război, 2290 diferitelor autorităţi civile şi militare şi 161 certificate s-au liberat foştilor prizonieri în vederea reglării situaţiei militare.

S-a întocmit: 4706 fişe pentru decedaţii în captivitate, 1370 fişe pentru prizonieri –acestea în urma comunicărilor primite din ţările de prizonierat. S-au eludat 7661 dublete de acte de deces. S-au cartat 4546 fişe. S-au recartat 6199 fişe.

Pentru morţii în prizonierat s-au lucrat 7000 buletine de identificare, s-au clasat 13180 buletine de informaţii. S-au tradus 11881 acte de deces originale venite din ţările de prizonierat. S-au trimis parchetelor tribunalelor respective – în vederea aplicării „Legii dispăruţilor" 7009 dosare cu acte de deces, de asemenea s-au trimes comunelor pentru înscriere în registrele de stare civilă 2501 dosare cu acte de deces. S-au cartat 1251 acte de deces şi s-a primit răspunsuri la 9182 buletine de identificare.

Secţia având aceleiaşi atribuţiuni, şi-a menţinut organizarea şi în cursul anului 1928, având acelaşi personal ca şi în anul precedent.

Biroul I a continuat să se ocupe de prizonieri străini, în lagărele române, internaţii civili de război, legionarii români din Italia.

Pentru prizonierii străini în lagărele române s-au întocmit 3207 acte de deces ale prizonierilor streini s-au trimis ţărilor de origină prin ataşaţii militari români, spre a fi înmânate urmaşilor. S-au cerut şi s-au dat 124 informaţii autorităţilor civile, militare şi particularilor. S-au lucrat 196 corespondenţe cu diferite spitale, primării, în legătură cu prizonieri străini.

Pentru legionarii români din Italia s-au expediat cercurilor de recrutare restul de 13.800 dosare.

Biroul II a continuat cu lucrările executate în legătură cu pierderile în personal ale armatei române în campania 1916-1921. S-au primit 10.563 adrese de la diferite autorităţi civile şi militare şi s-au dat 9.650 informaţii, s-au comunicat informaţii: 1025 consiliilor de război pentru judecarea foştilor prizonieri, 150 Secţiei Pensii grade inferioare, 300 particularilor în vederea aranjării situaţiei militare. S-au întocmit 4096 fişe de pe listele oficiale de prizonieri morţi în lagăre, listele s-au primit de la Berlin, Viena şi Sofia. S-au făcut 11.697 mutaţii în fişierul prizonierilor decedaţi S-au primit de la Berlin 51.766 fişe care s-au recartat şi confruntat cu fişierul existent. 450 acte de deces ale prizonierilor s-au primit de la Berlin. S-au tradus 5137 acte de deces. S-au identificat 11.280 acte de deces. S-au expediat la parchetele tribunalelor respective 4260 dosare cu acte de deces, pentru ca judecătoriile să statueze asupra celor înscrişi în acte, actele având date incomplecte. S-au expediat la comune pentru a fi transcrise în registrele de stare civilă 1560 acte de deces. S-au primit de la parchetele tribunalelor respective 9382 adrese prin care ni se confirmă primirea dosarelor cu acte de deces.

Din actele oficiale aflate la secţie, pierderile suferite de armata noastră în războiul de înregistrare a neamului în raport cu mobilizaţii, sunt următoarele mobilizaţi 1.285.000, morţi şi dispăruţi 255.300, răniţi, din care 20% de câte 2 şi 3 ori 90.379, prizonieri 161.408.

Pentru a evidenţia aportul de forţe şi pierderile suferite de armata noastră în războiul mondial, în raport cu celelalte state, situaţia este următoarea. Înainte de război, efectivul întreg al armatelor din Europa era de 4.200.000 oameni. În timpul războiului au fost mobilizaţi 74.000.000 oameni. Din statistici rezultă că în războiul mondial 1914-1918 revine un mort sau dispărut la 28 locuitori în Franţa, la 35 în Germania, la 50 în Austro-Ungaria, la 66 în Anglia, la 79 în Italia, la 103 în Rusia şi la 2000 în Statele-Unite ale Americe de Nord. Dacă s-ar pune sicriele eroilor căzuţi în războiul mondial într-o linie, s-ar putea face un drum de 10.000 km adică o linie de la Berlin la Wladivostok. Pentru învagonarea sicrielor în vagoane de trenuri, 50 sicrie într-un vagon, am avea nevoie de 10.000 trenuri cu câte 20 vagoane, pentru a putea repatria aceşti eroi în ţara lor.

Către sfârşitul anului 1928 lucrările în legătură cu războiul intrând în faza lichidării, o parte din personal devenind disponibilă, s-a procedat de urgenţă la stabilirea planului de lucru în vederea noii organizări ce urma să se dea statisticei Ministrului Armatei, conform legii Institutului de Statistică Generală a Statului, publicat în Monitorul oficial No 73 din 2 Aprilie 1927. Acest plan se poate rezuma în următoarele puncte: lichidarea lucrărilor în legătură cu războiul, lucrările pregătitoare pentru aplicarea legii Institutului de Statistică Generală a Statului,
stabilirea lucrărilor statistice, necesare armatei cu caracter militar şi în legătură cu celelalte departamente, care deşi neprevăzute în mod expres de lege, erau totuşi îngăduite de lege.

SUR DES PRISONNIERS DANS LA PREMIERE GUERRE MONDIALE - L'ACTIVITE DE SERVICE STATISTIQUE DU MINISTERE DE GUERRE

Résumée

Dans les lignes ci-hautes nous avons eu l'intention de mettre en évidence, par la présentation de l'activité du Service Statistique durant la première guerre mondiale, la complexité du problème des prisonniers de guerre. Les chiffres statistiques- c'est sûr- ne peuvent pas parles de leur drame, mais ils peuvent, au moins, témoigner des horreurs et des souffrances subies par les étres humains pendant la conflagration. Comme on y peut lire, les activités déployées pour le rapatriement des prisonniers ont duré assez d'années après la fin de la guerre, l'Etat roumain se voyant mis dans une situation particulière – celle de veiller sur tous ses sujets, sans faire différence de leur origine ethnique, le nombre des minorités augmentant à la suite de la Grand Union.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

PROPAGANDĂ ŞI EDUCAŢIE NAŢIONALĂ ÎN TABERELE LEGIUNII ROMÂNE DIN ITALIA 1918 – 1920

CRISTINA BOŢOGHINĂ
IULIAN BOŢOGHINĂ*

În lucrarea *Despre prizonierii primului război mondial, cazul Legiunii române din Italia,* prezentată la sesiunea de comunicări prilejuită de aniversarea a 85 ani de la înfiinţarea Arhivelor Militare Române, am încercat să arătăm, printre altele, evoluţia statutului de legionar în Italia anilor 1918 - 1920[1]. Cu această ocazie am subliniat faptul că în acel moment, a fi român nu era echivalent cu a fi legionar. Înrolarea în Legiune se făcea prin opţiune individuală si numai în momentul depunerii jurământului faţă de România şi familia dinastică. Facem o paranteză şi amintim faptul că nu toţi românii, prizonieri în Italia, au optat pentru înrolarea în Legiune, un exemplu cunoscut este „cazul celor 859 nazarieni". Pe de altă parte este necesar a se nuanţa faptul că nici reciproca nu era valabilă, adică a fi legionar nu era echivalent cu a fi român. După unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei şi Banatului, autorităţile de la Bucureşti au fost puse în situaţia de a se ocupa de toţi prizonierii din Italia, indiferent de naţionalitate, locuitori ai acestor provincii. Guvernul român a optat pentru soluţia de a permite şi acestor prizonieri să se înroleze în Legiune. Prin depunerea jurământului, moment cu o încărcătură simbolică deosebită, prizonierii din Italia, locuitori ai provinciilor reunite, indiferent de naţionalitate (germană, ucraineană, iudaică, chiar şi maghiară), nu numai că deveneau legionari, mai mult decât atât, ei deveneau cetăţeni ai României Mari. Sigur, aşa cum s-a arătat în lucrarea mai sus citată, înrolarea acestor prizonieri în Legiune s-a datorat în primul rând dorinţei de înapoiere pe meleagurile natale, căci despre sentimentele de fidelitate faţă de noua patrie nu se poate vorbi, acestea fiind irelevante.

Iată pe scurt sensul termenului de legionar, însă esenţa nu poate fi percepută dacă nu se au în vedere schimbările de la sfârşitul primului război mondial: prăbuşirea imperiilor multinaţionale şi recunoaşterea internaţională a statelor naţionale, totodată apariţia primului stat bolşevic. Şocul acestor schimbări a marcat definitiv sistemul de valori al omului simplu, cu efecte profunde asupra mentalităţilor noii epoci.

---

* Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.

[1] Iulian Boţoghină, *Despre prizonierii primului război mondial, cazul Legiunii Române din Italia*, în *România în ecuaţia păcii si a dictatului*, Piteşti, 2001.

Acesta este contextul care ne-a determinat să prezentăm un aspect inedit din istoria Legiunii române din Italia, şi anume propaganda şi activitatea de educaţie naţională desfăşurate în taberele Legiunii.

Încă de la începutul prizonieratului, românii, foşti militari ai armatei austro-ungare, au avut trista surpriză să constate că majoritatea militarilor italieni nu aveau nici cea mai vagă idee despre problema naţională a românilor din Monarhia austro-ungară. Educaţi în spiritul latinităţii, a ascendentei romane, nu mică le-a fost surpriza când au constatat că nu li s-a răspuns pe măsura entuziasmului lor. Solicitând să fie acceptaţi voluntari în armata italiană, nu au obţinut decât permisiunea de a se organiza lagărul numai pentru români. Cu durere aveau să constate că acest fapt se datora, pe de-o parte lipsei în Italia a unui lobby eficace pentru cauza românismului, pe de alta parte unei intense propaga de antiromâneşti desfăşurată de presa şi agenţiile maghiare si germane din Elveţia[2]

O exemplificare a unei astfel de experienţe cât se poate de dramatice este mărturia lui Romul Popovici, care în cele din urmă va ajunge preot militar al regimentului 1 „Horea". La 03 ianuarie 1919 el arată că a căzut prizonier pe 31 octombrie 1918, în apropierea oraşului Feltre. Dacă la început, sublocotenentul care l-a luat în primire l-a tratat destul de cavalereşte, nu acelaşi tratament i l-au aplicat ceilalţi militari italieni cărora le-a fost predat.

Pe lângă cuvintele injurioase care i-au fost adresate, el a fost prădat de un cojocel de către un locotenent italian. Plângerile sale nu numai că au fost primite cu nepăsare, de către un locotenent-colonel şi un ofiţer capelan, mai mult decât atât a fost pocnit cu o bâtă peste spate. Calvarul nu avea să se oprească aici. Escortaţi în spatele frontului, pe traseu au fost jefuiţi de toate bunurile chiar de către populaţia civilă, nu de puţine ori fiind bătuţi şi agresaţi. Acest tratament a durat până la 5 noiembrie 1918 când au ajuns în lagărul de prizonieri de la Cittaducale. Nici calitatea de preot român nu l-a salvat de la acest tratament[3]. Dorim să subliniem un aspect, considerăm noi important, anume că drama lui Romul Popovici s-a întâmplat după 15 octombrie 1918, data oficializării Legiunii Române din Italia.

Aceasta fiind situaţia, încă de la sfârşitul anului 1915 şi începutul lui 1916, elita prizonierilor români a luat iniţiativa constituirii „unui mic grup, un mic centru românesc". Acest nucleu al românismului din lagărele italiene, şi-a asumat nobila misiune de a face cunoscute revendicările naţionale atât italienilor, cât şi masei prizonierilor români:

„[ ] ne-a reuşit să le explicăm situaţia noastră ca iredenţi, să deşteptăm în sufletele şi inimile lor o ură vie faţă de Monarhia asupritoare şi să le arătăm cât de mare este în noi iubirea de neam şi de rasă, să deşteptăm ecoul acestei iubiri în inimile lor"[4]. Relevant este faptul că unii membri ai acestui grup se regăsesc printre fondatorii *Comitetului de acţiune al Românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina,* comitet care a jucat un rol deosebit de important in recunoaşterea cauzei românismului în Italia, pentru bunul tratament care în cele din urmă a fost aplicat prizonierilor români şi mai ales pentru organizarea Legiunii române din Italia.

---

[2] Arhivele Militare Române (A. M. R.), fond *Biblioteca documentară - Registrul istorice*, (B. D. - R. I.), dosar 906, f. 1.

[3] *Ibidem*, fond *M. R. Serviciul Statistic*, dosar 3017, f. 33-35.

[4] *Ibidem*, fond *B. D. - R. I.*, dosar 906, f. 1.

Şi după 1 Decembrie 1918, românii care încă se mai aflau prizonieri în Italia au fost nevoiţi să coabiteze cu ceilalţi prizonieri. În raportul său către col. Florescu (ataşatul militar al României la Roma), locotenentul dr. Ion Oniţiu arăta la 15 martie 1919, că desfiinţându-se lagărul de la Ostia transferaţi fiind în tabăra de la Casale d'Altamura, a găsit aici 528 de români, între care 11 saşi, trei unguri, un neamţ şi patru evrei, solicitând toţi a fi primiţi în Legiune[5].

Însă nu puţine au fost situaţiile când prizonierii români, chiar şi legionarii, au fost nevoiţi să suporte intense acţiuni antiromâneşti. La 23 aprilie 1919, din aceeaşi tabără, Casale d'Altamura, lt. dr. Emil Pop arată că: „[ ] legionarii noştri juraţi şi încadraţi în cele patru batalioane de marş, sunt încă şi azi închişi în îngrăditură de sârmă, ieşirile şi întreg câmpul îngrădit păzit şi azi de sentinelele italiene înarmate. Întocmai cum era acest câmp când servea de concentrament numai pentru prizonieri. Cei mai mulţi închişi în aceeaşi îngrăditură cu toţi prizonierii unguri, nemţi etc., şi cu acei nevrednici care la timpul lor au fost denegat să intre în legiunea noastră. Separarea acestor străini de către legionarii noştri nu e făcută decât în barăci de locuit separate, e lăsată însă cu totul liberă comunicaţia între singuratecele barăci. Legionarii noştri au trebuit să fie înghesuiţi în barăcile puse la dispoziţia lor, după ce o mulţime din acestea au fost reţinute încă pentru prizonieri, căci în multe barăci sunt mult mai putini şi mai bine prevăzuţi şi cu paturi ca oamenii noştri. Să mai amintim apoi, că soldaţii noştri poartă şi până azi veşmintele vechi austriece, murdare şi zdrenţuite, încât întru nimic nu se pot deosebi după exterior de străinii din acelaşi câmp. Toate aceste împrejurări şi mai ales posibilitatea liberei comunicaţii între ai noştri şi străinii răutăcioşi, o ţinem de stricăcioasă şi de-a dreptul periculoasă intereselor noastre. Între aceşti din urmă se găsesc elemente mârşave, care cearcă să se apropie de oamenii noştri şi umblă să ne zădărnicească munca noastră de luminare şi creştere în spirit românesc. Ei se folosesc în contrapropaganda ce o fac, chiar de împrejurările amintite mai sus, că adecă nici ai noştri nu se bucură de mai mare libertate ca ei, sunt şi ei sub paza sentinelelor armate ca şi ei, nu se deosebesc unii de alţii nici măcar după exterior etc. Dacă astă propagandă nu poate deocamdată strica în şirele legionarilor noştri, cu atât mai uşor află teren şi crezământ între acei prizonieri români de curând concentraţi aici, cari în zadar aşteaptă să fie şi ei primiţi în legiune [...]“[6].

Se pare că situaţia a rămas neschimbată în lunile următoare, căci la 12 iulie 1919, sblt. Ioan Sângeorzeanu raporta tot din Casale d'Altamura că moralul trupei este bun, însă după ce legionarii vin în contact cu prizonierii de diferite naţiuni la cantină, la rezervorul de apă care e comun şi la spălătorie, deşi e interzis a vorbi unul cu altul, totuşi ici, colea câte un prizonier face propagandă contra Legiunii noastre, spunând de exemplu că Banatul şi Bihorul nu sunt ale românilor, apoi că familiile legionarilor vor fi maltratate de sârbi şi unguri şi că ei, prizonierii vor ajunge mai curând acasă şi că nu vor trebui să lupte[7]

---

[5] *Ibidem*, fond *M. R. Serviciul Statistic*, dosar 2683, f. 130.

[6] *Ibidem*, f. 102 - 103 v.

[7] *Ibidem*, f. 65.

Nu de puține ori asemenea situații au degenerat în conflicte violente. Despre astfel de ciocniri amintește chiar lt. dr. Emil Pop în raportul citat mai sus. Cel mai tragic însă s-a petrecut pe 12 octombrie 1919 în tabăra de la Arezzano, soldat cu morți și răniți, în rândurile prizonierilor unguri, și cu răniți printre legionari[8].

Acestea sunt numai câteva exemple care argumentau necesitatea intensificării efortului activităților de propagandă, de educație națională pentru a întări speranța și încrederea în autoritățile române.

Situația a fost sesizată și raportată de personalități ale Legiunii care se aflau permanent în mijlocul masei de prizonieri și legionari. Astfel, în raportul din 12 iulie 1919 citat mai sus, sblt. Sângeorzan arată că pentru a combate asemenea acțiuni antiromânești le-a explicat oamenilor că acestea sunt minciuni scornite de inamicii noștri, care în ura lor contra noastră nu mai știu ce să facă [...]“[9]

O lună mai târziu, la 13 august 1919, preotul Leon Munteanu, sublinia necesitatea activității de educație națională pentru întărirea moralului prizonierilor și legionarilor, enumerând printre pericole și bolșevismul[10].

Atât pentru prizonierii și legionarii români, cât și pentru prizonierii celorlalte naționalități din provinciile unite propaganda și educația națională desfășurată de elită au cunoscut diverse forme, de la organizarea unor cursuri de limba română, școli pentru analfabeți, conferințe și activități culturale, presă și cărți până la momente festive, cum ar fi depunerea jurământului, oficierea slujbelor religioase în cadrul cărora un moment important era invocarea valorilor simbol ale națiunii: tricolorul și crucea, eroii și martirii neamului.

Este cunoscută discriminarea națiunii române din Transilvania, cu deosebire după instaurarea dualismului, acesta fiind unul dintre motivele pentru care printre prizonierii și legionarii români s-au aflat mulți care nu cunoșteau limba română sau erau chiar analfabeți. Astfel raportându-se asupra modului cum a decurs festivitatea depunerii jurământului în tabăra din Casale d'Altamura la 10 aprilie 1919, se spune că blanchetele de jurământ s-au umplut și subscris celor jurați, iar pentru analfabeți au semnat ofițerii în prezenta lor[11]

De asemenea, preotul Leon Munteanu raporta din Barletta la 10 octombrie 1919 că printre bolnavii din spital a găsit mai mulți analfabeți pentru care a organizat o școală spre a-i instrui întru scris și citit[12].

Sigur analfabeții nu erau numai printre români, însă dintre ei erau majoritatea. De aceea printre primele inițiative s-a numărat organizarea cursurilor pentru limba română și a școlilor pentru analfabeți, totodată românii care nu cunoșteau limba au fost încadrați în batalioanele cu români[13]

Cursurile de limbă română pentru străini încep să se organizeze din 23 mai 1919, cel însărcinat cu aceasta fiind sublocotenentul Șerban Mihail. În ordinul colonelului Florescu se arăta că legionarii de alte naţionalităţi care ştiu bine româneşte să li se încredinţeze instruirea celor care nu ştiu[14].

---

[8] *Ibidem*, dosar 3015, f. 297 - 311.

[9] *Ibidem*, dosar 2683, f. 65.

[10] *Ibidem*, f. 29 A.

[11] *Ibidem*, f. 106.

[12] *Ibidem*, f. 14.

[13] *Ibidem*, dosar 3015, f. 134 - 135.

Cât despre ofiţeri, majoritatea aparţinând celorlalte naţiuni, o statistică a celor care cunoşteau limba română, realizată în tabăra de la Cittaducale, arăta că din 10 ofiţeri saşi, doi cunoşteau limba română, dintre unguri doar unul, iar din patru ofiţeri evrei, trei cunoşteau puţin limba română[15].

Prin urmare şi pentru aceştia, invitaţi fiind şi ofiţeri italieni s-a organizat un curs de conversaţie în limba română[16].

În cadrul acestor şcoli un loc important l-au ocupat lecţiile şi conferinţele de istorie. Astfel, începând cu 19 mai 1919, din tabăra de la Arezzano, maiorul Cosmuţă raporta colonelului Florescu că: „[ ] Pentru a întări în inimile soldaţilor iubirea de neam, de patrie şi de lege“, i-a dat ordin sublocotenentului Mihail Şerban ca în înţelegere cu comandanţii de batalioane să ţină soldaţilor prelegeri cu teme luate din istoria noastră naţională, despre figurile măreţe, despre suferinţele din trecut, despre pământul şi bogăţiile ţării noastre[17].

Prin urmare la 01 iulie 1919 sublocotenentul Mihail Şerban a ţinut câte o prelegere la fiecare batalion cu tema *Provinciile ţării noastre şi situaţia lor înainte de război. Unirea.* cu această ocazie solicitând colonelului Isnaldi, comandantul taberei o pânză de 3x2 m, pe care să fie desenată harta României Mari, hartă care să folosească drept material didactic[18]

În săptămânile următoare s-au prezentat lecţii cu temele: *Dacii şi romanii, Traian, Migraţiunea popoarelor - ungurii, Horea Cloşca, Crişan, Avram Iancu*[19]

Sublocotenentul Şerban Mihail a susţinut conferinţe nu numai pentru soldaţi ci şi pentru ofiţeri[20].

Din acest punct de vedere, un aspect considerăm interesant, este faptul că şi ofiţerii italieni au ţinut conferinţe pe teme de istorie. Astfel maiorul Garrone Umberto a expus pe 1 iulie 1919 o prelegere cu tema: *De la Taranto la Constantinopole: observaţiuni cu caracter politico-sociale şi economice*, iar pe 22 iulie 1919 conferinţa: *A traverso Romenie e Transilvania*[21].

Un alt ofiţer italian este maiorul Poletti care pe 8 iulie 1919 a ţinut conferinţa *Notiţe istorice asupra Albaniei*, iar pe 26 iulie 1919 subiectul a fost : *L'armata italiana nella compagna di Rusia - 1812*[22].

În scop cultural-recreativ s-au format orchestre, cum ar fi cea din tabăra de la Casale d'Altamura, despre care raporta la 24 martie 1919 sublocotenentul dr. Ion Oniţiu, spunând că: „[...] mai bine zis <este> o bandă de ţigani, asemenea s-a format <şi> o ceată de << căluşari>>, căutând în felul acesta prin muzică şi dans românesc să mai uităm prezentul şi ne imaginăm pe moment că suntem în scumpa noastră patrie România Mare"[23]

---

[14] *Ibidem*, f. 150 - 150 v.

[15] *Ibidem*, dosar 3911, nenumerotat.

[16] *Ibidem*, dosar 3913, nenumerotat.

[17] *Ibidem*, dosar 3015, f. 148 - 149

[18] *Ibidem*, f. 231.

[19] *Ibidem*, f. 221 v.

[20] *Ibidem*, dosar 3911, nenumerotat.

[21] *Ibidem*.

[22] *Ibidem*.

Tot în acest scop s-au organizat ansambluri corale, unul dintre promotorii acestei iniţiative a fost sublocotenentul Eusebiu Smerecinski, care în tabăra de la Arezzano a organizat un cor în fiecare batalion, iar la batalioanele 13 şi 18 un cor bisericesc. La 4 mai 1919 se arăta că toate batalioanele cântă bine imnul regal, câteva cântă chiar şi *Trei culori*, pentru ca la 25 mai să se raporteze că aproape toate batalioanele ştiu să cânte afară de imnul regal şi cântecele *La arme!*, *Sunt vânător*, *Pe-al nostru steag e scris Unire*, *Vitejii cei căzuţi în luptă*. Corul bisericesc al batalioanelor 13 şi 18, cânta pe patru voci *Du-su-s-a bădiţa sus*, *Hai leliţo* şi *Liturghia*[24].

Pentru aceasta, la 22 aprilie 1919 s-au trimis la Arezzano, două violini, două mandoline, o armonică, un arcuş pentru violină şi mai multe corzi şi o ghitară. Aceste instrumente au fost primite în mod gratuit de la americani „pentru a fi date soldaţilor şi nu ofiţerilor, pentru a-şi procura ei singuri distracţia ce atât de mult le lipseşte"[25]

Jurnalele, buletinele de ştiri şi cărţile au avut un rol important în ridicarea moralului şi alinarea dorului de ţară, fapt confirmat şi de preotul Leon Munteanu, care la 10 octombrie 1919 spunea că bolnavilor din spitalul de la Barletta zilnic le vorbeşte şi le citeşte despre starea îmbucurătoare a lucrurilor din Patrie, aducând pentru asta cărţi şi jurnale poporale din Transilvania, precum şi harta României Mari[26].

Dintre jurnalele timpului, cele mai solicitate erau *România Mare* şi *La Roumanie*. Astfel, locotenent dr. Ion Oniţiu cerea ca aceste ziare să fie trimise de către ambasada română din Paris, prin poştă, legionarilor din Ostia şi Casale d'Altamura. Primind ordin în acest sens de la col. Florescu, sblt. Petru Uglis raporta la 1 aprilie 1919 că pe 14 martie 1919 a dus personal la Ostia şi predat sblt. Mocanu cinci exemplare cu *Vorbirea M.S. Regelui la 1 Decembrie 1918*, exemplarul *România Mare* no. 31, cinci exemplare cu *Proclamaţia M.S. Regelui din 28 octombrie 1918* şi *Cuvântul M.S. Regelui către armată* iar pe 16 martie a predat personal sblt. Mocanu în gara Trastavere cinci exemplare din *La Roumanie* no. 60, iar pe 22 martie a dat părintelui Lucaciu să ducă la Altamura 80 exemplare *România Mare*, la 1 aprilie trimiţându-i lt Oniţiu 80 exemplare *România Mare* no. 33[27].

Aceste gazete au ajuns şi în tabăra de la Albano Laziale, în aprilie 1919, *România Mare* no. 33 în 34 exemplare, iar *La Roumanie* no. 62 în 20 exemplare, no. 63 în nouă exemplare[28]

În ceea ce priveşte cărţile, Legaţia română din Roma a oferit câteva volume taberei de la Arezzano pentru a constitui o bibliotecă. De această bibliotecă s-a ocupat sblt. Şerban Mihail. La 15 iunie 1919 sblt. Şerban Mihail raporta că are în bibliotecă 47 de volume, însă avem convingerea că numărul acestora ar fi fost mai mare, deoarece nu puţine au fost cazurile când ofiţerii se mutau în altă tabără sau se repatriau şi nu mai restituiau cărţile împrumutate. Prezentându-se asemenea cazuri, putem constata şi ce titluri se aflau în bibliotecă. Printre ele amintim: St. O. Iosif *Poezii*, Caraivan, *Poveşti*

---

[23] *Ibidem*, dosar 2683, f. 128.

[24] *Ibidem*, dosar 3015, f. 145 - 154 v.

[25] *Ibidem*, f. 161.

[26] *Ibidem*, dosar 2683, f. 14.

[27] *Ibidem*, f. 129.

[28] *Ibidem*, dosar 3017, f. 52.

franceze, Miclescu, *Poezii,* Mihai Negru, *Abatele Constantin,* Bruto Amanti, *Ovidiu în exil,* Eminescu, *Articole politice,* Emil Gârleanu, *Cea dintâi durere,* H. C. Lecca, *Câinii,* G. Coşbuc, *Coroana de oţel.*

Printre alte volume mai amintim şi *Istoria provinciilor româneşti,* pe care sblt. Ioanesi Eusebiu raporta că a distribuit câte un exemplar în fiecare lagăr[29]

Nu în ultimul rând, în acest intens efort de educaţie naţională, un capitol deosebit de important l-a constituit apelul la valorile simbol ale naţiunii române: drapelul tricolor şi crucea.

15 octombrie 1918 este ziua în care, prin ordinul nr. 220300 al Ministrului de Război italian, Legiunea română a fost oficializată ca organism militar. Până la începutul lunii decembrie 1918 a fost organizat şi primul regiment al Legiunii, regiment care a purtat numele lui Horia, eroul românilor transilvăneni. Aşa cum s-a arătat în articolul nostru citat mai sus, încă cetăţeni ai monarhiei austro-ungare, legionarii erau subordonaţi armatei italiene, prin urmare statului italian. De jure, aceştia au devenit cetăţeni ai României după 1 decembrie 1918. Astfel se explică autorităţile de la Bucureşti, în mod oficial, şi-au asumat existenta Legiunii abia la 5 decembrie 1918. În acest moment, printr-un gest simbolic în cadrul unei ceremonii religioase au avut loc înmânarea şi sfinţirea drapelului tricolor şi botezul regimentului. Prin urmare, în Italia tricolorul românesc a devenit simbolul identitar al tuturor celor care au acceptat suveranitatea noii patrii, România.

Semnificativ în acest sens a fost ceremonialul înmânării drapelului tricolor la 5 decembrie 1918, cu ocazia serviciului divin de sfinţirea steagului şi botezul regimentului[30].

Din mâinile părintelui Lucaciu drapelul a fost înmânat ministrului Lahovari, care la rândul său „cu câteva cuvinte venite de la inimă“, l-a predat colonelului Dante Siliprandi, comandantul regimentului. Cuvântarea colonelului ţinută în limba română a fost primită cu mult entuziasm de către cei prezenţi: „Domnule Ministru! Sunt mândru de a primi întâiul drapel al României întregite. Acest drapel nu este numai simbolul patriei sub cutele căruia se strânge regimentul, dar mai este şi icoana sfântă la care fii răpiţi de barbari de la sânul Mamei, mulţămesc lui Dumnezeu că i-a mântuit după şaptesprezece veacuri de suferinţe. Majestatea Sa Regele Ferdinand poate fi sigur că voi păzi acest sfânt simbol al României ca pe acela al patriei mele, că vom şti să murim până la unul, pentru desăvârşirea unităţii naţionale a tuturor Românilor, pentru gloria României Mari, şi a scumpei sale dinastii“[31]

Ceremonialul avea să se repete ori de câte ori alţi foşti prizonieri se înrolau şi depuneau jurământul de legionar. Despre un astfel de moment amintea sublocotenentul Socolnic George, care la 26 august 1919, orele 19^{30} a participat la depunerea jurământului a 522 de români, veniţi în tabăra de la Casale d'Altramura „din felurite concentramente din Calabria“. Colonelul Petrucelli, comandantul taberei a hotărât ca prestarea jurământului de către noii legionari să se facă în prezenta întregului corp ofiţeresc italian, o companie de gardă, un escadron de carabinieri. După serviciul divin săvârşit de preotul Leon Munteanu, sfinţirea drapelului şi depunerea jurământului, colonelul s-a adresat noilor legionari, subliniind importanta momentului[32].

---

[29] *Ibidem,* dosar 2996, f. 7

[30] *Ibidem, B. D. - R. I.,* dosar 906, f. 5.

[31] *Ibidem,* fond M. R. Serviciul Statistic, dosar 3017, f. 11.

Importanta drapelului este subliniată şi de către doctorul Munteanu care, în scrisoarea sa din 17 ianuarie 1919 adresată căpitanului Stinghe, prezentând rezultatele căutărilor sale prin lagărele de prizonieri din zona Genova îi spunea că: „tricolorul i s-a gătat aproape de tot“, aşa că cei pe care-i va găsi la Milano şi Verona, vor trebui să se deplaseze cu escortă şi nu cu tricolorul ca cei de până atunci[33]

În încheiere dorim să spunem că prin prezentarea unor documente inedite din arhivele militare am dorit să nuanţăm şi acest aspect, anume educaţia naţională, proces deosebit de important în contextul constituirii României Mari.

PROPAGANDE ET EDUCATION NATIONALE DANS LES CHAMPS DES LEGIONS ROUMAINS D' ITALIE

Résumé

Le présent article se propose d'argumenter que la nation est dans un permanent processus d'organisation, de transformation et de réglementation. Ce sont les soldats de la Légion roumaine d'Italie qui constituent notre exemplification. Ceux-ci, originaires des Transylvanie, de Banat et de Bucovine, ex-combattants dans l'armée du défunt Empire Austro-Hongrois, de nationalités diverses, mais en majorité des Roumaines étaient tombés prisonniers des Italiens. Or, après la Grande Union, ils se sont vus obliges à opter pour l'Etat dont ils voulaient être les citoyens. Au cours d'une cérémonie symbolique les minoritaires et les Roumaines ont été prépares à devenir des citoyens de l'Etat jeune – la Grande Roumanie – en faisant appel aux valeurs emblématiques de la nation roumaine.

---

[32] *Ibidem*, dosar 2683, f. 26.

[33] *Ibidem*, dosar 3017, f. 6.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

ION I. C. BRĂTIANU ŞI MISIUNEA LUI GEORGE CLERK LA BUCUREŞTI (11–29 SEPTEMBRIE 1919) NOI CONSIDERAŢII

VALERIU FLORIN DOBRINESCU*

La 12 septembrie 1919, premierul I. I. C. Brătianu îşi prezenta demisia, motivul principal fiind acela de a nu accepta unele prevederi, considerate inacceptabile pentru România, ale Tratatului de la Saint Germain en Laye. După o zi, expremierul îl informa pe M. Mişu despre situaţia creată şi îi cerea acestuia să urmeze, faţă de Aliaţi, linia politică anterioară. "E prea târziu pentru mine – sublinia Brătianu – şi prea devreme pentru altul de a vă modifica instrucţiunile. *De altfel, persist în a considera o imposibilitate morală de a adera la stipulaţiile privitoare la minorităţi; cât priveşte Ungaria, cred că, dacă conferinţa arată puţină bunăvoinţă, ne vom putea înţelege. Aceasta este părerea mea* (s. ns.)[1].

În plină criză politică sosea, la Bucureşti, cu destule sentimente şi prejudecăţi ostile, diplomatul englez George Clerk. În portofoliul său se aflau nu mai puţin de nouă note ultimative ale forumului păcii, adresate, în perioada 4 august –5 septembrie 1919, guvernului de la Bucureşti. Ultima, parafată de G. Clemenceau, Frank L. Polk, Arthur James Balfour şi Tommaso Tittoni, se încheia prin următorul avertisment: "Trebuie ca Conferinţa să ştie şi să ştie fără înţelegere unde a ajuns şi cum urmează de acum înainte să considere un stat pe care până acum a fost mândră de a-l numi aliatul ei"[2]. Misiunea George Clerk se adaugă celei creată la 5 august 1919 şi formată din patru generali aliaţi: american, francez, englez şi italian[3] După ce, în prealabil, G. Clemenceau refuzase să recunoască Comandamentului Român dreptul de a impune un armistiţiu Ungariei[4], fără autorizaţia Puterilor Aliate şi Asociate, ca şi pe acela referitor la reparaţii, la 13 august tonul telegramelor lui Georges Clemenceau devenea mai potolit. Cu acel prilej, premierul francez recunoştea că Comisia Generalilor Aliaţi nu era militar calificată să dea ordine directe Comandamentului Român, ci numai să-i comunice opiniile Puterilor Aliate[5]. Politica Consiliului Suprem faţă de Ungaria viza: dezarmarea trupelor maghiare, menţinerea ordinii cu minimum de soldaţi străini, aprovizionarea acestei ţări, abţinerea de la orice imixtiune în politica ei internă. Un punct unde opiniile cu românii nu coincideau era acela că nici o preluare definitivă de material de război, rulant, din agricultură sau de animale, nu putea avea loc[6].

---

* Universitatea din Craiova

[1] Gheorghe I. Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, 1940, ediţia a II-a, p. 158.

[2] *Ibidem*, p. 159

[3] M.A.E. al Franţei, A.D., P.A.–A.P. Andre Tardieu, 166, dosar 381, f. 2–3 (telegramă a Consiliului Suprem către guvernul român, 5 august 1919, orele 22,30).

[4] *Ibidem*, f. 3 (telegramă din 6 august 1919, semnată G. Clemenceau).

[5] *Ibidem*, f. 7.

Mandatul lui George Clerk a fost dat la 5 septembrie 1919[7]. Peste o săptămână, la 12 septembrie 1919 el s-a întâlnit cu I. I. C. Brătianu, căruia i-a înmânat nota forumului suprem. I. I. C. Brătianu i-a declarat atunci că el a decis să nu tipărească textul notei din cauza opiniei publice, ceea ce George Clerk a acceptat; al doilea a sugerat că acest lucru să nu se facă nici la Paris şi nici în altă parte[8], guvernul de la Bucureşti reamintind că "el nu doreşte altceva decât să ajungă la un acord complet cu Consiliul Suprem în chestiunea ungară"[9]

E-premierul român s-a arătat profund dezamăgit de conţinutul notei Consiliului Suprem, atât din punct de vedere al formei, cât şi al fondului, el considerând-o "injustă" şi bazată pe mărturii exagerate care trebuiau coroborate, ele dând o imagine complet falsă despre atitudinea Românie. Omul politic român a reafirmat dorinţa Bucureştilor "de a restabili relaţii de încredere mutuală şi amicală" cu forumul păcii, el promiţându-le o Ungarie "calmă şi prosperă" şi care să promoveze o politică moderată. I. I. C. Brătianu a amintit interlocutorului său că, la 22 august 1919, colonelul Ion Antonescu plecase la Paris pentru a preciza explicaţiile necesare la problema rechiziţiilor, a cărei responsabilitate ex-premierul şi-o asuma. Campania din Ungaria, după opinia sa „*fusese esenţială pentru securitatea României şi a Europei, în general*" (s. ns.)[10] Apoi, ex-premierul a răspuns la cele patru chestiuni existente în notă. Mai întâi, s-a arătat dispus să ordone retragerea trupelor (punctul 1); totodată, el a spus că nu a autorizat nici o rechiziţie în afară de material de război rulant şi pentru aprovizionare, pe care le-a plătit în aur şi bunuri de rechiziţii. În acest sens, el era dispus să accepte formarea unei Comisii de Reparaţii, din care să facă parte şi România, care să inventarieze toate rechiziţiile. În finalul convorbirii, I. I. C. Brătianu a reafirmat dorinţa României în menţinerea ordinii şi existenţa unui guvern responsabil în Ungaria, *chestiuni esenţiale* pentru guvernul de la Bucureşti[11].

Sir George Clerk revenea, la 20 septembrie 1919, cu un **memorandum** privind misiunea sa de la Bucureşti. Diplomatul aprecia că I. I. C. Brătianu acorda o atenţie specială condiţiilor şi datei evacuării Ungariei de către trupele române, în urma îndeplinirii acestora rezultând un guvern de ordine. Cât priveşte rolul permanent al armatei române acesta era sfera de distrugere a bolşevismului. Interesele române – scria Clerk – se pot rezuma după cum urmează: 1) relaţii amicale la subiectul noii frontiere române asupra căreia Ungaria trebuie să renunţe la toate drepturile sale: 2) Noua frontieră trebuie să lase României gurile Mureşului, joncţiunea căii ferate Bekés–Csaba şi o zonă teritorială suficientă pentru a asigura calea ferată de la Oradea Mare la Satu Mare[12] I. I. C. Brătianu a reamintit diplomatului englez că oameni politici unguri de toate nuanţele au făcut propuneri pentru o înţelegere specială cu guvernul român, dar el s-a abţinut să-şi ia vreun angajament fără avizul Conferinţei, deoarece considera "că nu poate să facă o politică sănătoasă decât în acord perfect cu Aliaţii"[13].

---

[6] *Ibidem*, f. 8 (telegramă din 14 august 1919, semnată St. Pichon).

[7] *Ibidem*, f. 15–19.

[8] *Ibidem*, f. 20 (telegrama din 13 septembrie 1919, semnată G. Clerk).

[9] *Ibidem*.

[10] *Ibidem*, f. 21–24 (telegramă din 16 septembrie 1919, semnată Clerk).

[11] *Ibidem*, f. 24.

[12] *Ibidem*, f. 25–26.

În timpul misiunii de la Bucureşti, George Clerk a fost însoţit de A. W. A. Leeper, bun cunoscător al realităţilor româneşti. La 24 septembrie 1919, A. W. A. Leeper pleca la Paris cu un expozeu detaliat asupra politicii lui I. I. C. Brătianu, îndeosebi în ce priveşte poziţia sa faţă de Tratatul minorităţilor[14].

Rămas la Bucureşti, până în dimineaţa zilei de 29 septembrie 1919, George Clerk a reuşit să se mai întâlnească, încă o dată, cu expremierul Brătianu şi cu noul prim ministru desemnat, generalul Arthur Văitoianu[15], problemele abordate fiind legate de prezenţa şi retragerea trupelor române din Ungaria şi, mai ales, de poziţia faţă de natura rechiziţiilor, chestiune în care punctele de vedere ale Consiliului Suprem şi cabinetului de la Bucureşti se aflau în divergenţă. Cei doi
l-au asigurat, aşa cum o făcuse şi Regele Ferdinand I, că România avea intenţia de a rămâne în Alianţă şi de a coopera din toată inima cu Antanta. "Punctul delicat – scria Clerk în raportul său – asupra căruia este imposibil de cedat, fără a compromite onoarea şi independenţa României, este tratatul minorităţilor, dar planul consta în a lăsa un timp deoparte această chestiune arzătoare până când poporul român îşi va face cunoscută opinia sa prin alegeri libere"[16]

Misiunea George Clerk, începută pe 11 septembrie 1919, s-a dovedit, cel puţin din punct de vedere al Aliaţilor, neconcludentă. La 15 septembrie 1919, David Lloyd George şi F. Polk înţelegeau, din rapoartele miniştrilor lor acreditaţi la Bucureşti, că reprezentanţii Franţei şi Italiei încurajau pe români în politica lor faţă de Ungaria ceea ce contravenea vederilor Foreign Office-ului şi Departamentului de Stat[17]. George Clerk constata că singura dorinţă a Bucureştilor "era să lucreze, în deplină înţelegere cu Consiliul Suprem, în problema Ungariei"[18]. Peste cinci zile, la 20 septembrie 1919, David Lloyd George îl acuza pe Georges Clemenceau că susţine discret opoziţia României, la care premierul francez îi replica cu sarcasm lipsa de rezultate a misiunii Georg Clerk la Bucureşti prin expresia: "Iată agenţii Dumneavoastră"[19]

Cu o zi înainte de a pleca din Bucureşti, George Clerk primea ordin să se oprească, în drum spre Paris, la Budapesta, unde el avea să sosească la 1 octombrie 1919. În după amiaza aceleiaşi zile, el i-a văzut pe cei patru generali aliaţi, precum şi pe Constantin Diamandy, Înaltul Comisar Român[20]. Ultimul i-a prezentat situaţia privind oprirea rechiziţiilor şi aprovizionarea constantă a populaţiei budapestane. Cât priveşte raporturile cu guvernul Friedrich, C. Diamandy i-a declarat că acesta promovează "o politică reacţionară şi antiromânească", încurajată şi consolidată de activitatea mai puţin imparţială a comisiei celor patru generali aliaţi[21].

---

[13] *Ibidem*, f. 27. (În vară sosise la Bucureşti Henric Csáky).
[14] *Ibidem*, f. 49–51 (Vezi Nota lui A. W. A. Leeper).
[15] *Ibidem*, f. 32 (Raport transmis Consiliului Suprem prin A. W. A. Leeper).
[16] *Ibidem*, f. 32.
[17] Seth P. Tillman, *Anglo–American Relations at the Paris Peace Conference of 1919*, Princeton University Press, 1961, p. 390–391.
[18] D.B.F.P., First Series, I, 1919, p. 741.
[19] Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 160.
[20] M.A.E. al Franţei, A.D., A.P.–P.A. Andre Tardieu, 166, dosar 381, f. 33.
[21] *Ibidem*, f. 45.

La Budapesta, George Clerk s-a mai văzut cu oamenii politici maghiari Friedrich şi Gárami. Rezultatele acestei vizite au fost comunicate printr-un raport detaliat Consiliului Suprem[22]. Din raport reţinem concluzia potrivit căreia "politica externă a României, în ansamblul ei, este în egală măsură un factor de care trebuie să se ţină cont..."[23] Clerk credea că principala opoziţie pe care românii o fac guvernului Friedrich reprezintă şi raţiunea pentru care nu se grăbeau să părăsească Budapesta[24].

Vizita lui George Clerk la Budapesta a neliniştit opinia publică românească.

"Opinia publică, scria într-un raport lt. de Gressot, sosit la Bucureşti, la 11 octombrie 1919, după ce a acuzat Franţa de măsuri coercitive luate faţă de România, a evoluat. Se spune acum, în mod curent, că Franţa a cedat Americii şi că aceasta din urmă pedepseşte Bucureştii pentru faptul de a se fi arătat ostil tentativei de acaparare a grâului şi petrolului. Misiunea lui Sir Clerk la Budapesta a iritat puţin opinia (publică) şi este bine pentru Franţa ca şeful acestei misiuni să nu fie francez"[25]

Cu o zi mai înainte, Consiliul Suprem comunica la Bucureşti "via satisfacţie"[26] a asigurărilor prezentate lui George Clerk în urma vizitei efectuate la Bucureşti. Erau prezentate opiniile Consiliului Suprem la cele trei probleme care creaseră dezacordul cu I. I. C. Brătianu:
1) frontiera româno-ungară; 2) Tratatul minorităţilor şi 3) Ungaria. Faţă de primele două puncte, Consiliul Suprem îşi menţinea vechile poziţii. Totuşi, în chestiunea minorităţilor, după ce România semna, fără rezerve, Tratatul cu Austria, forumul păcii era dispus să examineze "în înţelegere cu România", toate modificările clauzelor interesând Bucureştii[27].

Problema ungară poza două probleme principale: rechiziţiile făcute de armata română de ocupaţie şi evacuarea Ungariei. Consiliul Suprem constata că nu exista o divergenţă de vederi asupra principiului general, aşa cum fusese el exprimat de I. I. C. Brătianu. Aliaţii urmau să stabilească ce parte din material trebuia atribuită definitiv României şi ce parte, în natură sau contravaloare, trebuia să intre la fondul comun. O Subcomisie Interaliată a Comisiei Reparaţiilor avea mandat să procedeze la o anchetă detaliată a tuturor rechiziţiilor şi trebuia să alcătuiască un raport asupra repartiţiei de operat între România şi Aliaţi[28].

Misiunea George Clerk la Bucureşti şi Budapesta a avut darul să lămurească cauzele unora dintre neînţelegerile guvernului de la Bucureşti cu forumul păcii. Diplomat inteligent şi beneficiind şi de sfaturile şi experienţa lui A. W. A. Leeper, Clerk nu a căzut în capcanele unora din colegii săi englezi (vezi cazul amiralului Troubridge)[29], preşedintele Comisiei Interaliate a Dunării şi a dezarmat maşinăriile unor agenţi englezi şi americani care exagerau, voit şi numai în manieră negativă, acţiuni de ale diplomaţiei de la Bucureşti, îndeosebi ale lui Ion I. C. Brătianu.

---

[22] *Ibidem*, f. 31–48.
[23] *Ibidem*, f. 42.
[24] *Ibidem*, f. 46.
[25] A.N.C., fond Microfilme Franţa, rola 182, c. 686; F.R.U.S., VIII, 1919, p. 675.
[26] M.A.E. al Franţei, A.D., P.A.–A.P., A. Tardieu, 166, dosar 381, f. 52.
[27] *Ibidem*, f. 54.
[28] *Ibidem*, f. 55.
[29] C.A.D.N., Legaţia Bucureşti, seria A, dosar 1 (telegrama nr. 178, de la Bucureşti, 5 octombrie 1919, către ministrul de Externe al Franţei, semnată Saint Aulaire).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

PARTICULARITĂŢILE RĂZBOIULUI CIVIL DIN SPANIA (1936–1939) ÎN VIZIUNEA UNOR DOCUMENTE MILITARE ROMÂNEŞTI INEDITE

VINTILĂ FLORESCU*

Istoriografia a înregistrat de la Herodot şi până astăzi, numeroase confruntări militare, desfăşurate pe arii geografice mai mici sau mai mari, dar dintre toate, cele din deceniul IV al secolului al XIX-lea le-au depăşit pe toate cele precedente prin faptul că al II-lea Război mondial (care a lăsat răni profunde în conştiinţa omenirii) a fost pregătit şi prin intermediul evenimentelor din anii 1936-1939 din Spania. În această perioadă, pe o mare parte a Europei şi a Asiei, omenirea era ameninţată de cea mai crâncenă forţă, fascismul. Războiul naţional al poporului spaniol a constituit o etapă destul de importantă în îndelungata luptă eroică a poporului francez, pentru apărarea democraţiei, împotriva fascismului şi pericolului de război, înscriind astfel o pagină de neşters în lupta generală a forţelor democratice din întreaga lume. Perioada războiului civil din Spania (1936-1939) reprezintă un moment important din istoria universală, deoarece în timpul acestui război sau confruntat nu numai ideile politice şi militare ale unor state europene, dar această ţară (Spania) a constituit pentru unele Mari Puteri, un adevărat „poligon“ de experimentare a armelor şi tehnicilor moderne de luptă, din care multe s-au folosit în timpul celui de-al doilea război mondial. Războiul civil din Spania reprezintă, fără îndoială, o prefaţare a celei de-a doua conflagraţii mondiale, război faţă de care România şi-a prezentat poziţia prin personalitatea lui Nicolae Titulescu, care a luat atitudine fermă faţă de încercările Germaniei şi Italiei de a-şi extinde politica de ameninţare militară, economică şi politica asupra unor zone europene (Spania), prin participare în cadrul Brigăzilor Internaţionale a unui mare număr de muncitori, intelectuali şi studenţi, care luptând pe pământurile Spaniei, au avut în vedere apărarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale ale României. Faţă de informaţiile cunoscute din istoria mai veche sau mai nouă, privind războiul civil din Spania, de o mare importanţă sunt şi alte informaţii mai puţin cunoscute, provenite din Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (fondurile Secţiei a II-a Informaţii, a III-a Operaţii, Ataşaţi militari şi Serviciile istorice).

Cauza principală a dezlănţuirii Războiului civil din Spania îşi are rădăcinile interne în ura faţă de Republică, a aristocraţiei latifundiare şi oligarhiei plutocratice, ale căror interese se împleteau strâns.

---

* Liceul cu Progam Sportiv, Slatina.

„Evenimentele din Spania anilor 1936-1939 îşi au rădăcinile în evoluţia economico-socială şi politică a acestei ţări“[1].

La începutul anului 1931 în Spania existau „500 de mii de şomeri industriali şi peste un milion de şomeri în rândul muncitorilor agricoli, în timp ce cursul pesetei a scăzut foarte mult“[2]

Cauzele economice (care au generat declanşarea Războiului civil din Spania li se adaugă şi unele de ordin extern, deoarece o parte a bogăţiilor Spaniei, erau vizate a fi acaparate de Marile Puteri. Astfel, bogatele zone extractive din Nord (Bilbao) şi cele de mercur din Sud (Pozoblanco) şi Almadeul, considerat ca cel mai mare centru din Europa), au constituit unul din obiectivele urmărite de cei care au sprijinit pe rebeli în Războiul civil din Spania. Început şi desfăşurat în condiţii cu totul speciale, războiul civil din Spania nu poate fi analizat numai cu elemente caracteristice războiului clasic, deoarece el nu face parte din categoria conflictelor armate cu care ne-a obişnuit istoria militară. Documentele militare româneşti combat acele tendinţe ale unor specialişti care susţin că războiul cil din Spania „nu contribuie cu nimic, sau aproape cu nimic, la lărgirea învăţămintelor strategice, postulat care este greşit şi primejdios“[3]. Eroarea provine din faptul că specialiştii au privit ciocnirea armatei din Peninsula Iberică, ca un război al forţelor internaţionale. Din punct de vedere strategic operaţiunile militare se pot împărţi în patru etape, respectiv în două faze fiecare dintre ele având fizionomia sa proprie şi prezentând caractere speciale în raport cu operaţiunile prevăzute într-un război regulat. Analizat din punct de vedere militar, războiul civil din Spania cuprinde patru etape, după cum urmează:

I. Anarhică (iulie - jumătatea lui august 1936);
II. Coloanelor (jumătatea lui august - septembrie 1936);
III. Stabilizării diferitelor fronturi (octombrie 1936- decembrie 1936);
IV. De durată (ianuarie 1937 - mai 1938)[4].

Etapa I marchează începutul conflictului civil din Spania, şi este caracterizată prin revolta unităţilor militare şi formaţiunilor politice antirepublicane împotriva guvernului „Frontului Popular“ şi a grupărilor politice de extremă stângă, care au dat naştere la lupte care, treptat, s-au generalizat pe întreaga suprafaţă a ţării. Operaţiunile militare din această etapă, s-au înfăţişat sub aspectul „luptelor de bande“ duse în fiecare sat şi oraş al Spaniei, „urmărindu-se atât deoparte cât şi de cealaltă, distrugerea adversarilor politici şi asumarea autorităţii de conducere în fiecare localitate“[5].

Pe toată perioada acestei etape, atrocităţile în rândul populaţiei civile s-au instalat la fiecare pas, „fiecare individ devenind inamicul real, sau prezumtiv al celuilalt“[6]. Această etapă este considerată ca fiind cea mai „dureroasă“ parte a conflictului spaniol; s-a considerat că perioada anarhică a ameninţat nu numai Spania, ci şi întregul continent european. Odată conflictul izbucnit, luptele s-au desfăşurat între adversarii izolaţi s-au grupări mici, fără o conducere militară. Din punct de vedere militar, operaţiunile duse în această etapă nu prezintă o importanţă prea mare, deoarece condiţiile în care au fost purtate aceste lupte, materialele folosite, efectivele întrebuinţate, precum şi situarea lor în timp şi spaţiu, au fost cu totul diferite faţă de operaţiunile unui război normal. Fizionomia acestei etape, este imprimată de unele elemente ca: „situarea în spaţiu a adversarilor; ideile politice care au dus la declanşarea războiului; scopul operaţiunilor întreprinse; mijloacele materiale şi armamentul de care s-a dispus; lipsa unei cooperări intime între diferitele forţe sau grupări de forţe“[7].

---

[1] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, Fond 5417, dosar nr. 757/1937, fila 224.
[2] Idem, dosar nr. 747/1937, f., 33.
[3] *Ibidem*, dosar nr. 760/1938, f., 14.
[4] *Ibidem*, dosar nr. 757/1937, f., 168.
[5] *Ibidem*, f., 226.
[6] *Ibidem*, f., 229.

În legătură cu primul element (situarea în spaţiu a adversarilor) dacă în cazul unui război normal, beligeranţii se găsesc masaţi pe teritorii întregi formând state sau coaliţii de ţări care nutresc aceleaşi idei, în cazul războiului civil din Spania, forţele militare s-au aflat în întreaga ţară, în fiecare oraş, sat, iar de foarte multe ori, chiar fiecare casă a adăpostit adversari din fiecare tabără.

Din momentul izbucnirii conflictului luptele s-au desfăşurat între adversari izolaţi sau grupări mici, fără o conducere generală sau după principii înscrise în tactica armatelor moderne. În ceea ce privesc ideile politice se poate menţiona că războiul civil din Spania a evidenţiat cele două curente politice europene de atunci[8]. Referitor la scop, s-au urmărit în general distrugerea adversarilor politici şi îndeosebi a iniţiatorilor şi a capilor mişcării. Fasciştii urmăreau să înlăture autoritatea „Frontului Popular“, iar republicanii să-şi menţină poziţiile câştigate în urma ultimelor alegeri[9] Motiv pentru care evenimentele nu puteau să aibă o altă fizionomie în afară de cea specifică unui război civil. Situarea în spaţiu a adversarilor în timpul primei etape, şi posibilităţile pe care le aveau, nu le putea permite să dispună de materiale şi armamentul de război decât într-o măsură foarte redusă şi anume de cel „deţinut de unităţile militare, sau de cel găsit prin arsenalele garnizoanei“[10]

Un alt element care a imprimat primei etape a războiului o anumită fizionomie, îl constituie lipsa unei cooperări între diferitele forţe care s-au datorat inexistenţei unei conduceri superioare, ceea ce a împiedicat desfăşurarea unor acţiuni cu caracter continuu, noţiunea de front neexistând. Se poate aprecia că operaţiunile militare ale primei etape, prezintă o importanţă minimă (în comparaţie cu un război normal) în care forţele sunt organizate în unităţi, bine comandate şi în perfectă legătură unele cu altele. În prima etapă fasciştii au obţinut unele succese faţă de forţele republicane, datorită faptului că au fost condamnate şi ascultând de o singură persoană precum şi datorită faptului că au luptat ordonat. În acelaşi timp, „efectivele republicane au fost lipsite de şefi experimentaţi şi bine instruiţi“[11].

În etapa a II-a, a Coloanelor, beligeranţii şi-au unificat forţele „formând coloane volante sau de asalt“[12] Fasciştii au atacat pe toate direcţiile, trupele guvernului republican. În această etapă s-au format două grupuri:

- De Nord – sub comanda Molla format din 45 de mii de oameni;
- De Sud – sub comanda generalului Quiepo de Lano care a fost alcătuită din circa 30 de mii de oameni[13]

---

[7] *Ibidem*, f., 230.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, f., 231.
[11] *Ibidem*, f., 233.
[12] *Ibidem*, f., 234.
[13] *Ibidem*, f., 236.

În această etapă acţiunile s-au purtat, fie izolat, fie sub forma coloanelor, războiul căpătând fizionomia unor „războaie coloniale"[14], în care forţele s-au prezentat risipite, în grupări izolate care au acţionat numai pe unele trasee, forţele militare fiind răspândite pe suprafeţe mari, iar luptele purtându-se în aşa fel încât nu a fost posibilă efectuarea unui efort comun. Operaţiunile purtate în etapa a II-a, au scos în evidenţă necesitatea unui element şi anume mijlocul de transport motorizat.

Etapa a III-a început în momentul în care operaţiunile au luat aspectul stabilizării fronturilor, când grupurile Naţionaliste de la Nord şi Sud au reuşit să facă joncţiunea în Valea Fluviului Tajo. Începând de la această dată trupele naţionaliste, după ce s-au instruit sub comanda generalului Franco, au hotărât să continue operaţiunile spre Est, urmărind cucerirea capitalei. Grupul de Sud, după mai multe lupte a cucerit Toledo, iar la începutul lunii noiembrie 1936 a reuşit să ajungă sub zidurile Madridului, în regiunea cetăţii Universitare. După mai multe atacuri forţele Grupului de Sud s-au fixat, iar luptele în această parte au căpătat aspectul războiului de poziţii, cu perspective de durată. În această etapă superioritatea naţionaliştilor faţă de republicani s-a datorat faptului că trupele lui Franco (70 de mii de oameni) au fost compuse din persoane aparţinând, în majoritate, armatei regulate din Spania; astfel din cei 15 mii de ofiţeri care au aparţinut acestei armate, 2/3 aderaseră la forţele naţionaliste. Cu acest personal calificat s-au format centre de instrucţie pentru pregătirea rapidă a forţelor contrarevoluţionare. Grupul de Sud a acţionat în această etapă de-a lungul fluviului Tajo iar cel de Nord s-a deplasat de la Nord-Est spre Sud-Est. Republicanii s-au rezumat la o ofensivă generală cu forţe mici şi neînsemnate, cele mai importante acţiuni ofensive fiind operaţiunile purtate pentru recuperarea insulei Majorca şi contraofensiva din 29 octombrie 1936 de la Madrid. În acest caz, republicanii au constituit, „un corp de debarcare a 3000 de oameni"[15] dotat cu cele mai puternice mijloace.

Din examinarea atentă a operaţiunilor militare desfăşurate în timpul celei de-a III-a etape, se desprind două concluzii:

- prima se referă la înaintarea spre est a fasciştilor, acţiunile purtându-se sub forma unui război de mişcare în timpul căruia s-au urmărit, în general, obiective teritoriale (Toledo şi Madridul).
- a doua s-a caracterizat prin evoluţia de la războiul „de stabilizare", la cel „de poziţie". Republicanii s-au dovedit mai puţin pregătiţi pentru un război de mişcare[16] fiind lipsiţi de o conducere corespunzătoare. Trupele republicane s-au dovedit superioare în ceea ce erau specializate (lupta în localităţi şi „în războiul baricadelor"[17]). O altă caracteristică a acestei etape o constituie prezenţa pe câmpul de luptă al armamentului străin, pus la dispoziţia beligeranţilor, pe deoparte, de fosta Uniune Sovietică şi Franţa, iar pe de altă parte, de Germania şi Italia.

Etapa a IV-a a început în momentul în care fronturile se delimitaseră, iar operaţiunile căpătaseră aspectul stabilizării. În timp ce rebelii urmăreau ruperea frontului pentru cucerirea Madridului. Republicanii dimpotrivă urmăreau menţinerea teritoriului aflat sub controlul lor. Pentru a cuceri Valencia, rebelii au concentrat „60 de mii de oameni, 120 de avioane şi 100 de tancuri“[18]. Elementele care au imprimat acestei etape o fizionomie nouă faţă de etapele anterioare (I, II, III) au fost legate de intervenţia statelor europene în conflict.

---

[14] *Ibidem*, f., 237.

[15] *Ibidem*, f., 240.

[16] *Ibidem*, f., 241.

[17] *Ibidem*, f., 242.

Conflictul spaniol, deşi a apărut şi s-a dezvoltat pe teritoriul şi în interiorul unei singure ţări, îşi are totuşi, „rădăcinile sale împinse în afara fronturilor acestei ţări“[19]. În urmărirea acestui obiectiv şi ca rezultat al primelor evenimente provocate de reacţia rebelilor, Uniunea Sovietică nu s-a mulţumit numai cu unele intervenţii de ordin diplomatic, ci a început să ia parte activă în acest conflict prin trimiterea unor materiale de război (avioane, artilerie, tancuri şi efective militare)[20] republicanilor. Pe de altă parte italienii şi germanii, pentru a da o ripostă „comunismului Moscovit“ au intervenit de partea rebelilor punându-le la dispoziţie efectivele şi materialele de război necesare.

Un alt element care se desprinde clar, din consultarea documentelor militare româneşti îl constituie experimentarea unor armamente şi materiale de război de către ţările intervenţioniste. Acestea urmăreau, de altfel, „verificarea noilor armamente şi materiale de război“[21].

Războiul civil din Spania a pus la dispoziţia statelor care au intervenit direct, un teren pentru experimentarea diferitelor arme noi, adică a dat posibilitatea de a face „o repetiţie generală“, tuturor forţelor combatante[22].

Conflictul naţional din Spania, a luat aspectul internaţional, deghizat, în care s-au angajat unele Mari Puteri europene, ceea ce a făcut ca potenţialul de război al ambelor tabere să crească, iar războiul „de mişcare“ să se transforme într-unul de „stabilitate“.

O altă caracteristică a constituit-o folosirea pe câmpurile de luptă a celor mai moderne mijloace tehnice: aviaţie, artilerie, materiale antitanc, care au făcut ca războiul de mişcare să devină mult mai greu. Perioada în care s-a desfăşurat războiul civil din Spania, din punct de vedere militar mai poate fi împărţit în două faze:

a. Faza spaniolă - care corespunde etapelor I şi a II-a a războiului (iulie septembrie 1936) care a avut un aspect local, luptele purtându-se între rebelii răsculaţi, a căror armată a fost compusă, în majoritate, din forţe regulate şi între guvernul republican care îşi improvizase armata. Operaţiunile din timpul acestei faze s-au executat cu mijloace reduse.

b. Faza intervenţiilor care corespunde etapelor a III-a şi a IV-a, care a început în octombrie 1936 când ambele tabere s-au întărit cu forţe internaţionale. Intervenţia acestor forţe a fost aşa de puternică „încât elementul om şi material de origine spaniolă aproape că a dispărut“[23]

Războiul a căpătat în această fază un aspect politic internaţional, iar Spania a devenit un poligon de experimentare al materialelor fabricate după primul război mondial şi al experimentării metodelor de luptă atinse după 1918.

---

[18] *Ibidem*.

[19] *Ibidem*, f., 249.

[20] *Ibidem*, f., 250.

[21] *Ibidem*, f., 253.

[22] Idem, fond 876, dosar nr. 399/1937, f., 1, Raport nr. 398/1937 al Ataşatului militar la Londra.

[23] Idem, Fond 5417, dosar nr. 762/1938, f., 21.

Alte particularităţi ale războiului civil din Spania rezultă din analiza tehnicii militare şi a materialelor autohtone şi străine, folosite şi experimentate în timpul războiului, fie de către republicani, fie de către rebeli. Astfel, în ajunul izbucnirii rebeliunii, efectivul armatei spaniole, fără ofiţeri, număra 40 de mii de soldaţi la care se adăugau 25 de mii aflaţi în Maroc. La cei 65 de mii de soldaţi funcţionau 11 mii de ofiţeri (1700 în Maroc) şi 8000 de subofiţeri (1600 în Maroc)[24]

Forţele de pe continent erau grupate în 8 Divizii de infanterie, aflate la: Madrid, Sevilla, Valencia, Barcelona, Saragosa, Burgas, Valladolid şi Caragnia. La aceste forţe se mai adăugau: 2 regimente care de luptă uşoare (în total 100 de care); o Divizie cavalerie, la Madrid şi Barcelona; 2 brigăzi mixte de munte; câteva Baterii antiaeriene; 200 avioane; câteva corpuri forţe poliţieneşti (2500 de ofiţeri şi 71 de mii soldaţi)[25]

Experienţa războiului civil din Spania, desfăşurat în condiţii dezavantajoase din punct de vedere al dotării tehnice pentru Republicani, a dovedit că arma cea mai bună în război este **omul animat de un adevărat patriotism**, care de multe ori poate să egaleze unele tehnici militare superioare. Nenumăraţi patrioţi spanioli, mulţi dintre ei fiind oameni simpli din popor sau intelectuali, s-au afirmat fără egal în luptele împotriva rebelilor şi a aliaţilor lor. Astfel, din cadrul Regimentului V, s-au afirmat conducători militari ca: „Modesto, Galan, Juanito, Mera“[26] şi mulţi alţii care, în condiţii deosebit de grele, au reuşit să obţină victorii strălucitoare asupra fasciştilor. Războiul a demonstrat că în rândul armatei republicanilor, eroismul a luat proporţii de masă. Luptele care s-au desfăşurat în Spania în timpul războiului civil, permit să se formuleze unele concluzii privitoare la armele folosite şi la tehnica respectivă, în sensul că:

- Printre materialele militare străine întrebuinţate în Spania un loc important l-au ocupat cele germane, italiene şi sovietice. Dacă unele materiale din punct de vedere al tehnicităţii, erau considerate vechi şi deci cunoscute încă din timpul primului război mondial, altele însă, **au fost scoase din arsenal în jurul anului 1938 şi supuse la grele încercări** în timpul războiului (printre care menţionăm carele de luptă, armele antitanc şi apărare antiaeriană).

- Deoarece nici rebelii şi nici republicanii nu au dispus de tehnica de luptă, deţinută de unele state europene, ei s-au văzut nevoiţi să recurgă la ajutorul militar străin ca urmare a cooperării cu unele state ca: Germania, Italia, fosta U.R.S.S. şi altele.

Rebelii în timpul războiului au utilizat: carul uşor de 4-5 tone (model german) şi carul rapid „ansaldo fiat“ de 2,5 tone (model italian), viteză 45 km/oră. Republicanii, la rândul lor au întrebuinţat material sovietic după cum urmează: carul mijlociu BT de 12 tone, viteza 55 km/oră şi carul greu T. 28 de 18 tone cu viteza de 40 km/oră.

- Pe lângă scopurile de ordin economic s-au ideologic urmărite de ţările care au cooperat cu rebelii, ori cu republicanii spanioli, în timpul războiului civil, se mai desprind şi altele de ordin militar, în sensul experimentării unor materiale şi arme create în urma primului război mondial.

Din documentele militare româneşti, referitoare la studiul tehnicii militare, şi din observaţiile serviciilor istorice, rezultă că „tipurile de arme şi materiale întrebuinţate de cei 2 adversari în timpul războiului civil, sunt foarte avariate"[27] Majoritatea tipurilor de arme folosite fie de către rebeli, fie de către republicani, au făcut parte din loturile de tehnică militară, pe care furnizorii le-au fabricat nu numai pentru ei în vederea unui viitor război, ci şi din acelea care deja îşi făcuseră stagiul (fiind considerate depăşite) în interiorul ţărilor respective, urmând a fi locuite prin noile modele. Experimentarea armelor respective, a tehnicii militare în Spania, ca urmare a colaborării cu Germania, Italia, fosta U.R.S.S. şi Franţa au avut o mare importanţă, deoarece acele arme au fost create în urma primului război mondial şi deci ele nu făcuseră cunoştinţă cu câmpul de luptă. În urma acestor experimente, o primă concluzie care s-a desprins, a constat în faptul că arma automată a triumfat, tot aşa după cum triumfase şi în anii primului război mondial.

---

[24] Idem, dosar nr. 759/1938, f., 24.

[25] *Ibidem*, f., 26-32

[26] Idem, dosar nr. 762/1938, f., 18.

- Cooperarea Spaniei franchiste cu Germania şi Italia a imprimat conflictului un caracter special, el transformându-se într-un război naţional împotriva rebelilor din ţară şi din afară. Ceea ce presa a numit „voluntari", germanii şi italienii au fost în realitate forţe ale armatelor regulate aparţinând celor două state, care au fost plătite de guvernul rebel cu solde destul de mari. Astfel, un soldat german primea în bani româneşti 14.000 lei pe lună motiv pentru care „voluntarii" îşi permiteau un mod de viaţă strălucit[28]

Războiul civil din Spania, cu toate urmările lui negative pentru evoluţia generală a poporului din această ţară, constituie unul din evenimentele din cele mai importante ale istoriei contemporane universale. A fost un război civil, dar care s-a generalizat prin intervenţiile externe transformându-se într-un conflict european. Spania a fost prima arenă, unde s-au înfruntat blocuri adverse, unde s-au folosit şi experimentat materiale şi arme de luptă (mitraliere, tunuri, puşti, mortiere, grenade, tancuri de diferite mărimi, avioane de vânătoare de bombardament şi cercetare,[29] arme care au fost folosite în timpul primului război mondial de către ţările respective). Documentele militare extrase din Arhiva Ministerului Apărării Naţionale - fondurile: 5417 (secţia a II-a Informaţii), 5418 (secţia a III-a Operaţii), 876 (ataşaţi militari) şi 5451 (serviciile istorice) conţin referiri directe nu numai la România ci şi la alte state europene şi confirmă în mod evident, ajutorul masiv acordat de Germania şi Italia franchiştilor, precum şi de fosta Uniune Sovietică, republicanilor.

Din aceleaşi documente, rezultă că după aproape 32 de luni de război, numărul victimelor s-a ridicat la aproape 1 milion.

Concluzii

Războiul civil din Spania, cu toate urmările lui negative pentru evoluţia generală a poporului din această ţară, constituie unul din evenimentele din cele mai importante ale istoriei contemporane universale.

Spania a fost prima arenă, unde s-au înfruntat blocuri adverse, unde s-au folosit şi experimentat materiale şi arme de luptă, care au fost folosite în timpul primului război mondial de către ţările respective.

---

[27] Idem, dosar nr. 762/1938, f., 11.

[28] Arhivele M. A. N., fond 5417, dosar nr. 752/1937, f., 12.

[29] Idem, dosar nr. 880/1938, f., 92-98.

Războiul civil din Spania a fost şi al poporului român, fapt explicat prin participarea în rândul „Brigăzilor Internaţionale“ a peste 600 de voluntari, dintre care 70 se odihnesc „pe veci“ în pământul Spaniei.

LES PARTICULARITÉS DE LA GUERRE CIVILE D'ESPAGNE (1936-1939) DANS LA VISION DE QUELQUES DOCUMENTS ROUMAINS INEDITS

Résumé

La guerre civile d'Espagne, malgré de toutes conséquences négatives pour l'évolution générale du peuple de ce pays, constitue l'un d événements très importants de l'histoire contemporaine universelle.

L'Espagne a été la première aréne, ou sont affronté des groupes adverses, où sont utilisé et s'expérimente des matèriales et des armes, qui ont été utilisées dans la première guerre mondiale de pays en question.

La guerre civile d'Espagne a été aussi la guerre du peuple roumain, événement explique par la participation en „Brigade Internationale“ plus de 600 volontaires, desquels 70 se reposent „par éternité“ dans la terre d'Espagne.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

GHEORGHE TĂTĂRESCU – AMBASADOR LA PARIS

TEODOR CIOFLAN[*]

La sfârşitul anului 1938, guvernul a luat unele hotărâri menite să evidenţieze importanţa excepţională pe care România o acorda relaţiilor cu cele două state occidentale Franţa şi Anglia. La 20 decembrie 1938, N. Petrescu-Comnen a fost înlocuit din fruntea Ministerului de externe, cu Grigore Gafencu, diplomat cu întinse relaţii, mai ales în Anglia. Legaţia română din Paris a fost ridicată la rang de ambasadă, iar ca ambasador a fost numit Gheorghe Tătărescu[1].

Miercuri 22 februarie 1939 la ora 9 la Tătărescu, Victor Slăvescu este pus la curent cu ceea ce a făcut la Paris, după ce la 9 decembrie 1938, legaţiile României la Paris şi Franţei la Bucureşti au fost ridicate la rang de ambasade, pentru a marca importanţa deosebită, în respectivul context internaţional, a relaţiilor cu Franţa, Gheorghe Tătărescu, consilier regal, a depus jurământul de ambasador la Paris, prezentându-şi scrisorile de acreditare la 26 decembrie 1938. Revenise la Bucureşti pentru consultări[2]

Paralel cu aceste măsuri, guvernul român a căutat să amelioreze relaţiile cu Germania. Unui asemenea obiectiv i-a slujit atitudinea binevoitoare faţă de intrarea Germaniei în Comisia europeană a Dunării la 1 martie 1939. La începutul anului 1939 au fost trimişi în Germania, cu misiuni de informare, Gh. Brătianu, Atta Constantinescu şi N. Malaxa, care au purtat discuţii cu M. Göring şi Wohlthat; de asemenea Gr. Gafencu a avut convorbiri la Bucureşti cu Stelzer şi Gerstenberg, privind încheierea unui acord economic de lungă durată, între cele două ţări, care să ţină seama de cerinţele Reichului. În schimb Germania urma să garanteze graniţa de vest a României şi să nu mai sprijine pretenţiile revizioniste ale Ungariei.

Delegaţia economică germană condusă de Wohlthat a sosit la Bucureşti în ziua de 13 februarie fiind primită în aceeaşi zi de Carol al II-lea, care şi-a exprimat sprijinul pentru încheierea cu succes a tratativelor. Pretenţiile germane au descoperit însă pe rege, întrucât nu era vorba de un tratat încheiat între două ţări suverane, ci de subordonare economică a ţării noastre; în acest scop, delegaţii germani au propus „adaptarea" economiei româneşti la nevoile Berlinului, mai ales în ceea ce priveşte agricultura; dezvoltarea unei industrii germano-române de petrol, exploatate în comun a resurselor subsolului şi a pădurilor din România ş.a.[3].

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş.

[1] Aron Petric şi colab., *Istoria României între anii 1918-1981*, Ed. Didactică şi pedagogică, 1981, p. 195.

[2] Victor Slăvescu, *Note zilnice*, Magazin istoric, anul XIII, nr. 1(262), ianuarie 1989, p. 42.

Delegaţia română la tratative opunea o rezistenţă dârză, când la 14 martie 1939 trupele naziste au invadat Cehoslovacia, încălcând în picioare Acordul de la München, iar la 15 martie Hitler a intrat în Praga. Anglia şi Franţa, deşi garantaseră noile graniţe ale Cehoslovaciei stabilite la München, sau mulţumit să facă declaraţii , aceasta era ultima agresiune pe care o mai tolerau[4]

Privind acordul economic cu Germania, la 19 martie 1939 lordul Lloyd preşedinte la British Council, organism creat în 1934 însărcinat cu dezvoltarea relaţiilor şi schimburilor cu Marea Britanie şi celelalte ţări ale lumii îi scria lui Halifax: „Am avut ieri seară o lungă întrevedere cu V. Tilea, ambasadorul României la Londra care mi-a spus că ultimatumul economic german a fost dat României. Gh. Tătărescu ambasadorul României la Paris i-a comunicat telefonic ştirea, iar Bonnet a confirmat-o... După părerea mea, Gafencu nu este un om ferm şi a fost tot timpul înclinat să facă concesii Germaniei[5] De altfel în primele săptămâni ale anului 1939, francezii nu încetaseră să prezică că România va fi foarte curând subjugată de Germania.

Profitând din plin de climatul politic creat prin ocuparea Cehoslovaciei, Germania va impune guvernului român acceptarea unui tratat care să ducă la subjugarea economică a României. În ziua de 22 martie Wohlthat a declarat lui Gr. Gafencu că era hotărât să părăsească în ziua următoare România, ameninţând cu ruperea tratativelor. După discuţii încordate, desfăşurate în prezenţa şefului guvernului Călinescu, în noaptea de 22/23 martie s-a ajuns la semnarea tratatului economic.

Pentru a demonstra că România nu se consideră subordonată celui de-al treilea Reich, guvernul român a încheiat acordurile economice româno-francez din 31 martie şi româno-englez din 12 iulie 1939. La 13 aprilie, guvernul englez şi cel francez au declarat public că vor garanta securitatea României, precum şi a Greciei, dar aceste discuţii erau lipsite de conţinut şi ca atare de eficacitate[6].

Manifestarea după 15 martie 1939 a intenţiilor guvernelor Chamberlain şi Daladier de a înjgheba noi alianţe politice a fost întâmpinată cu rezerve din partea statelor din sud-estul Europei. Politica müncheneză a Angliei şi Franţei, pe de o parte, caracterul foarte vag al ofertelor de asistenţă anglo-franceză din zilele de după căderea Cehoslovaciei, respingerea din nou de cele două puteri occidentale a măsurilor formulate de Uniunea Sovietică în vederea preîntâmpinării războiului, pe de altă parte, au creat incertitudine în ceea ce priveşte modul în care Marea Britanie şi Franţa concepeau sprijinirea concretă a ţărilor sud-est europene ca şi participarea nemijlocită a operaţiilor militare pe un eventual front balcanic[7].

---

[3] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, 1919-1939, Editura militară, Bucureşti, 1969, p. 215.

[4] Aron Petric şi colectiv; *Istoria României între 1918-1981*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 195.

[5] Cristian Popişteanu, „Cazul Tilea" în Magazin istoric, anul IX, nr. 10(103) octombrie, 1975, p. 20.

[6] Aron Petric şi colectiv, *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura didactică şi pedagogică, 1981, p. 196.

[7] Viorica Moisuc, *op. cit.* p. 215.

Conciliabilele Londra-Paris-Varşovia din ultima decadă a lunii martie 1939 asupra chestiunii reorganizării europene au adoptat în cele din urmă formula garanţiilor unilaterale franco-britanice pentru Polonia şi România, aceste garanţii nu aveau rostul să precizeze modul de concretizare a asistenţei militare occidentale în favoarea celor două ţări, ci să angajeze în relaţii de ajutor reciproc Polonia şi România în cazul oricărei agresiuni. În această situaţie România este nevoită să renunţe la aceste garanţii.

În condiţiile în care trupele germane se apropiau vertiginos de graniţele României, iar presiunile pentru semnarea acordului economic româno-german cunoşteau punctul culminant, ministrul român la Londra, V.V. Tilea s-a prezentat încă din data de 17 martie 1939 la Foreign Office, informând guvernul britanic că hitleriştii au dat României ultimatum economic şi întreba dacă România se poate sprijini pe ajutor britanic, guvernul român a negat existenţa ultimatumului şi a apreciat intervenţia lui Tilea ca inoportună.

Gh. Tătărescu declara privitor la această situaţie astfel:

„Eu, ca ambasador al ţării la Paris, am fost prin acţiunea mea, prin negocierile şi demersurile de fiecare zi, copărtaş la realizarea acestui important act politic. Ziua de 23 martie 1939, când mi s-a comunicat la Quai d'Orsay că ministrul afacerilor străine este autorizat de guvernul Republicii Franceze să declare guvernului român că, în caz de agresiune neprovocată, împotriva României, Franţa ne va sprijini cu toate forţele sale – ziua aceasta a fost pentru mine prilej de înaltă satisfacţie sufletească. Nu cu inima uşoară am lăsat deci să se sfarme actul la făurirea căruia lucrasem cu atâta însufleţire şi, numai pentru a pregăti rezistenţa împotriva cele mai primejdioase ameninţări din istoria neamului nostru, am acceptat la renunţarea la graniţele franco-britanice. Cred însă că actul acesta grav nu poate fi, nu trebuie să fie din partea nimănui, obiect de speculaţie demagogică"[8].

Referindu-se la situaţia creată României în ipoteza unui atac combinat din partea Germaniei şi Ungariei horthyste, la conjunctura internaţională din primăvara anului 1939, primul ministru, Armand Călinescu arăta în cadrul unei conferinţe cu regele: „Nu se poate preciza dacă vor încerca Germania şi Italia să mai împingă spre răsărit, asmuţind Ungaria şi Bulgaria asupra României, sau vor încerca să obţină neutralitatea aici şi se vor întoarce cu toată greutatea spre apus, în Mediterana. În orice caz, am sentimentul că nu vom scăpa de încăierare. Poziţia de neutralitate pentru noi e bună". Pericolul agresiunii din partea puterilor axei, ce plana asupra statelor balcanice şi neîncrederea în asistenţa franco-britanică, determinau într-o formă sau alta prudenţă. Toate aceste elemente explică respingerea din partea României a ideii pactului de asistenţă mutuală.

Comunicările verbale făcute de ministrul de externe Gr. Gafencu miniştrilor Franţei şi Marii Britanii la Bucureşti, în zilele de 20 şi 21 martie, dar şi telegrama nr. 18255, trimisă din Bucureşti la 20 martie, ambasadorului Gh. Tătărescu la Paris arătau: „România s-a ferit şi se fereşte să urmărească o politică faţă de Germania care ar putea fi privită provocatoare"[9]

---

[8] Sanda Tătărescu - Negropontes, *Gh. Tătărescu, Mărturii pentru istorie*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 272.

[9] V. Moisuc, *op. cit.* p. 223.

La sfârşitul lunii martie şi începutul lunii aprilie 1939 situaţia în Balcani se caracteriza printr-o puternică confruntare între cele două grupări de mari puteri anglo-franceză şi germano-italiană, fiecare căutând să-şi întărească poziţiile în această zonă. Pe de o parte Anglia şi Franţa, după ce au încheiat la 31 martie un tratat de asistenţă cu Polonia, au dat la 13 aprilie, guvernelor României şi Greciei, prin declaraţii unilaterale, asigurarea că dacă va fi întreprinsă o acţiune punând în pericol independenţa lor iar cele două ţări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forţă, ele vor da „de îndată toată asistenţa care le stă în putere". Garanţiile au produs un puternic pesimism la Sofia[10]. Totodată Anglia şi Franţa au iniţiat în această perioadă tratative cu guvernul turc, care vor duce într-o primă etapă la semnarea unor declaraţii anglo-turce (12 mai) şi franco-turce (23 iunie) şi, în final, la un acord tripartit anglo-franco-turc (19 octombrie), prin care părţile se angajau la o strânsă cooperare şi consultare privind problemele din Mediterana Orientală şi Balcani.

Pe de altă parte, ofensiva puterilor Axei în sud-estul Europei s-a concretizat printr-o creştere a influenţei lor asupra politicii guvernului de la Budapesta, prin impunerea acordului economic oneros de la 23 martie 1939 României şi prin ocuparea de către Italia, la 6 aprilie a Albaniei.

Ca urmare a acestei situaţii internaţionale în sud-estul Europei a crescut importanţa Bulgariei în stabilirea raportului de forţe din această parte a continentului şi de aceea, ambele grupări de mari puteri au încercat să şi-o apropie: Germania şi Italia opunându-se unei colaborări a acesteia cu Înţelegerea Balcanică şi încurajându-i revendicările teritoriale: Anglia şi Franţa, dimpotrivă, încurajând colaborarea Bulgariei cu ţările din Înţelegerea Balcanică şi manifestând o atitudine „înţelegătoare" faţă de revendicările teritoriale ale acesteia[11].

Activitatea diplomatică a României la Londra prin V. Tilea şi Paris prin Gh. Tătărescu, cât şi misiunea încredinţată de Gafencu lui Al. Cretzianu, urmăreau deopotrivă şi o rezolvare a chestiunii prevenirii armamentului. Practic, în situaţia sa internaţională România nu era în măsură a opune unele agresiuni decât propriile sale forţe militare, insuficient dotate. Oricăror asigurări diplomatice se spunea în finalul instrucţiunilor pentru misiunea lui Al. Cretzianu „preferăm să ni se dea arme". La sfârşitul primei decade a lunii aprilie agravarea situaţiei internaţionale a României a determinat cercurile conducătoare româneşti să pună mai deschis şi categoric soluţionarea chestiunii garanţiilor. La 11 aprilie în cadrul audienţelor separate acordate ambasadorului Franţei, Thierry şi ministrului Marii Britanii, Hoore, ministrul de externe român a criticat violent noile încercări ale guvernelor francez şi englez de a tergiversa luarea unei hotărâri. În urma consfătuirilor secrete de după 10 aprilie 1939 dintre Anglia şi Franţa, la 13 aprilie, Chamberlain în Camera Comunelor şi Daladier în Palatul Bourbon au declarat: „Guvernul englez şi guvernul francez atribuie cea mai mare importanţă prevenirii oricărei modificări impuse prin forţă, sau prin ameninţarea forţei, statu quo-ului în Mediterana şi Peninsula Balcanică. Având în vedere circumstanţele speciale puse în evidenţă de ultimele săptămâni, cele două guverne au dat în consecinţă României şi Greciei, asigurarea că dacă va fi întreprinsă o acţiune punând în pericol independenţa lor în aşa fel încât cele două ţări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forţă, guvernul englez şi guvernul francez se angajează să le dea de îndată toată asistenţa care le stă în putere[12].

---

[10] Ion Calafeteanu, *Diplomaţia românească în faţa expansiunii fasciste, în Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 364.

[11] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 53. *Instrucţiunile date de Gr. Gafencu lui Al. Cretzianu în ziua de 7 aprilie 1939, în vederea misiunii sale la Londra şi Paris.*

La 18 aprilie după ce a primit acordul guvernelor de la Belgrad şi Atena, Gafencu a informat pe premierul bulgar de intenţia celor patru guverne de a invita Bulgaria să participe la lucrările Consiliului Economic al Înţelegerii Balcanice. Kiosseivanov – „satisfăcut de acest demers a declarat lui Eugen Filotti ministrul român la Sofia că nu vede, nici un motiv de a participa, dar nu a dat un răspuns definitiv. Când la 27 aprilie, Filotti a avut o discuţie cu directorul politic din ministerul de externe bulgar asupra aceleiaşi probleme el a observat că cercurile oficiale bulgare „socotind schimbată situaţia în Balcani... nu considera utilă participarea la lucrările economice ale Înţelegerii Balcanice“.

În ultimele zile ale lunii aprilie, Gafencu va face o vizită la Paris ministrului de externe al Franţei, Bonnet şi secretarului general al Quai d'Orsay, care s-au interesat de posibilitatea stabilirii unei înţelegeri cu Bulgaria „pe baza unor concesii din partea noastră“. Răspunsul lui Gafencu a fost ferm: „suntem hotărâţi să nu facem nici o concesie de ordin teritorial“ referindu-se la cererea lui Kiosseivanov pentru satisfacerea chiar parţială a revendicărilor sale, Dobrogea de sud, pentru ca Bulgaria să adere la un bloc al tuturor statelor balcanice.

În situaţia internaţională complexă de maximă tensiune din lunile martie-aprilie 1939, când unele state din Europa erau ameninţate în chiar fiinţa lor naţională, unii oameni politici români, din necesitatea impusă de desfăşurarea evenimentelor, au hotărât mobilizarea tuturor forţelor naţiunii pentru apărarea independenţei şi suveranităţii patriei, unirea cu forţele celorlalte popoare din sud-estul Europei într-un front de luptă împotriva Germaniei naziste, şi au înclinat în scopul realizării acestui deziderat, să încheie cu Bulgaria „un pact de amiciţie perpetuă“. Armand Călinescu a prezentat la 24 aprilie 1939, un plan regelui în acest sens[13]

Un consiliu de coroană desfăşurat la 15 aprilie 1939, a analizat şi politica Bucureştilor faţă de Ungaria. Bunele intenţii faţă de Budapesta au reieşit şi din faptul că mai multe contingente, concentrate la graniţa de vest, au fost lăsate la vatră. La 12 aprilie, Ungaria se retrăsese din Liga Naţiunilor, Istvan Csaky declarând în faţa comisiilor parlamentare de politică externă, că ţara sa „va lua măsuri militare pentru respectarea drepturilor milenare?“. Deşi nu inspiră încredere, constată premierul Călinescu, am decis demobilizarea fără „a slăbi vigilenţa şi forţa de acoperire, pentru a da un semn de destindere“[14]

Din păcate Ungaria nu dovedea acelaşi fair play. La 16 aprilie 1939, Csaky i-a înmânat lui Bossy o notă diplomatică. În document, în locul expresiei sugerate la Bucureşti, „guvernul ungar va respecta frontiera română“ se găsea fraza „guvernul ungar a dat ordin trupelor sale încă de la începutul ocupării Ucrainei subcarpatice, de a respecta, ca în trecut, toate frontierele României"[15]

---

[12] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Situaţii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 237.

[13] Ion Calafeteanu, *Eforturile diplomaţiei româneşti în vederea realizării unităţii de acţiune a statelor din sud-estul Europei în faţa expansiunii fasciste (martie 1938 - iulie 1939)*, în *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, Bucureşti, 1977, p. 371.

[14] V.F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920-1947*, Ed. Viitorul Românesc, p. 151.

La sfârşitul lunii mai 1939, Secţia Operaţii a Marelui Stat Major de la Bucureşti a procedat la o analiză a alianţelor militare ale României şi a colaborării sale cu aliaţii.

O alianţă importantă a României era aceea cu Iugoslavia, prin protocolul confidenţial din 22 februarie 1939, încheiat la Bucureşti, convenţia de alianţă defensivă româno-iugoslavă din 1921 a fost prelungită pe încă 5 ani. Pentru punerea la punct a convenţiei militare, Marele Stat Major de la Bucureşti s-a adresat la 14 mai organismului omolog iugoslav, căruia i-a cerut să facă cunoscut punctele de vedere şi să prezinte modalităţile privind încheierea unui protocol special destinat să materializeze Convenţia militară din 1922. Între semnele de întrebare pe care Marele Stat Major de la Bucureşti le încerca, două erau esenţiale: 1) În ce măsură se putea conta, în acel moment, pe cooperarea Iugoslaviei contra Ungariei; 2) Care ar putea fi atitudinea Poloniei în eventualitatea unei agresiuni ungare şi apoi ungaro-germane în contra României exclusiv?[16].

Raportul cu numărul 358/c adresat de Gh. Tătărescu din Paris la 30 mai 1939, regelui Carol al II-lea face o recapitulare a evenimentelor desfăşurate în ultimele cinci luni şi are drept obiectiv considerarea scopurilor şi mijloacelor acţiunilor noastre diplomatice în legătură cu noua situaţie internaţională. Această situaţie este dominată de crearea a ceea ce diplomaţia britanică a numit „frontul păcii". Desfiinţarea Cehoslovaciei şi anexarea Albaniei au provocat rând pe rând reacţiuni şi temeri, care au dus la organizarea unei noi linii de rezistenţă, onorată prin următoarele acte:

Constituirea blocului anglo-franco-polon
Constituirea blocului anglo-franco-sovietic
Constituirea blocului anglo-franco-turc
Garantarea de către Anglia şi Franţa a României şi Greciei.

La aceste acte trebuie adăugate:

Redresarea internă a Franţei cu corolarul ei, amplificarea până la maximum a mijloacelor militare.

Înarmarea prodigioasă a Marii Britanii şi transformarea ei, prin introducerea serviciului militar obligatoriu, în puterea militară terestră.

Orientarea din ce în ce mai hotărâtă a Statelor Unite ale Americii pentru a sprijini puterile occidentale şi care şi-au găsit manifestarea concretă în deschiderea uzinelor de război americane în favoarea Franţei.

Toate aceste acte, au adus schimbări profunde în orientarea politicii externe a statelor europene şi au adus schimbări radicale în raportul de forţe dintre sistemul defensiv al puterilor occidentale şi blocul germano-italian cu anexa lui Ungaria[17].

Gh. Tătărescu în continuarea raportului său afirma că posibilităţile războiului au scăzut. Barajul de forţe organizat de puterile occidentale, ciclul actelor de agresiune poate fi considerat pentru moment închis. Graţie reţelei de alianţe încheiate sau în curs de încheiere, care acoperă azi toate punctele nevralgice ale Europei, un act de agresiune se transformă, automat pentru unele cazuri, quasiautomat pentru altele, în război general ca o soluţie sigură a revendicărilor sale. Războiul e încă posibil, dar războiul nu mai e probabil. Dacă şansele războiului au scăzut, au sporit însă şansele Conferinţei generale de lichidare, pe care am întrevăzut-o în toate rapoartele mele.

---

[15] *Ibidem.*

[16] Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, p. 201.

[17] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 71, 1920-1941, *Franţa, Relaţii cu România, 1939*, vol. 69, Sanda Tătărescu – Negropontes, Gh. Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 221.

În ultimele săptămâni de tensiune, Marile Puteri antagoniste au negociat şi negociază indirect între ele şi pregătesc terenurile de compromis, fie pentru înţelegeri parţiale şi limitate, fie pentru o lichidare generală. Iniţiativele preşedintelui Roosevelt şi a suveranului Pontif sunt manifestările vizibile ale acestei mentalităţi, care începe să stăpânească tot mai mult cercurile de înrudire ale tuturor Marilor Puteri[18].

Pregătirea poziţiunii României în faţa unei asemenea eventualităţi trebuie să fie azi ţelul principal al întregii noastre acţiuni diplomatice.

În desfăşurarea acestei acţiuni trebuie în primul rând să căutăm, în cadrul posibilităţilor noastre, să împiedicăm convocarea unei asemenea conferinţe generale. A favoriza negocierile şi compromisurile cu obiect limitat ale Marilor Puteri. Trebuie să ne pregătim – în cazul ţinerii unei conferinţe de lichidare generală – să participăm la lucrările şi hotărârile ei. Dacă va avea loc această acţiune, cred că trebuie să luăm în considerare că Germania şi Italia vor veni la masa de conferinţă ipotecate de legăturile şi angajamentele luate faţă de unguri şi bulgari şi că susţinători ai intereselor României nu pot fi decât Anglia, Franţa şi Statele Unite. Nu trebuie nesocotite, în această ordine de preocupări, sforţările făcute de bulgari, care caută stăruitor bunăvoinţa puterilor occidentale în favoarea revendicării lor[19]

Dacă, acum cinci luni „dezarmarea ostilităţilor germane" era prima preocupare a acţiunii noastre externe, azi această preocupare trebuie să aibă drept ţel adâncirea şi strângerea legăturilor cu puterile occidentale, care, în urma recentelor regrupări europene, reprezintă forţele hotărâtoare pentru organizarea păcii. Această politică nu este incompatibilă cu politica de colaborare economică cu Germania. Tratatul economic cu Germania trebuie, în chiar interesul României, executat loial, fireşte, cu grija constantă de a nu primejdui nici unul din posturile noastre de comandă economică şi de a nu crea în favoarea acestei puteri posibilităţi de hegemonie sau baze de înrâurire asupra vieţii noastre naţionale. În finalul raportului Gh. Tătărescu concluziona: Dacă totuşi – cu toate sforţările noastre de a ne feri de această alternativă – vom fi puşi în faţa unei situaţii, în care să fim siliţi să alegem între întărirea raporturilor noastre cu Germania cred – judecând şi cumpănind toate consecinţele – că nu trebuie să avem o clipă de ezitare: acţiunea noastră externă trebuie să se alinieze pe acţiunea puterilor occidentale.

În acest timp, guvernul român a încercat să obţină o ameliorare a relaţiilor cu Uniunea Sovietică, în vederea încheierii unui pact de neagresiune româno-sovietic pe baza recunoaşterii statu-qou-lui teritorial. La 8 mai 1939, Gr. Gafencu a avut o discuţie la Bucureşti cu Potemkin, adjunctul comisarului poporului pentru afacerile externe, în cadrul căreia ministrul român şi-a exprimat dorinţa îmbunătăţirii relaţiilor dintre România şi Uniunea Sovietică[20].

---

[18] *Ibidem*, p. 222.

[19] *Ibidem*.

Carenţele planurilor anglo-franceze de organizare a securităţii ameninţate în Europa răsăriteană au făcut tot mai actuală necesitatea consolidării mijloacelor de rezistenţă şi apărare pe plan local. În cadrul Înţelegerii Balcanice, un rol important îl avea Turcia, atât prin poziţia sa strategică cât şi prin relaţiile sale externe. Din punctul de vedere al cercurilor conducătoare româneşti dezvoltarea colaborării cu Turcia privea câteva aspecte esenţiale: întărirea Înţelegerii Balcanice, ca organism antirevizionist şi de apărare a statu-quo-ului teritorial în Balcani; împiedicarea acţiunilor agresive revizioniste ale guvernului Bulgariei şi eventuala raliere a acestuia la pactul Înţelegerii Balcanice; posibilitatea folosirii strâmtorilor pentru operaţiuni militare în caz de război şi în special pentru aprovizionarea şi transportarea forţelor militare occidentale în ajutorul României; mijlocirea guvernului de la Ankara în chestiunea dezvoltării relaţiilor României cu Uniunea Sovietică.

Convorbirile oficiale de la Istambul din zilele de 8 şi 9 aprilie, între miniştrii de externe ai Turciei şi României au exprimat îngrijorarea celor două state faţă de evoluţia situaţiei internaţionale[21].

La 20 mai, la deschiderea lucrărilor Consiliului Economic al Înţelegerii Balcanice de la Bucureşti, Gr. Gafencu îşi exprima părerea de rău că nu sunt prezenţi reprezentanţii poporului bulgar. „Noi – arăta ministrul de externe român – nu ne pierdem totuşi nădejdea de a putea convinge Bulgaria, de care ne apropie Acordul de la Salonic, că participarea la lucrările Înţelegerii Balcanice n-ar strica prestigiul lui nici viitorului şi nici intereselor fireşti“.

La 21 mai, în discuţii pe care Gafencu le-a avut cu omologul său iugoslav la Orşova, s-a hotărât, de asemenea, continuarea eforturilor de atragere a Bulgariei, în sfera de influenţă a Înţelegerii Balcanice.

În raportul asupra politicii externe sovietice prezentat la 31 mai, ministrul de externe Molotov definea astfel obiectivele U.R.S.S. „Cum determinăm sarcinile noastre în actuala situaţie internaţională? Socotim că ele coincid intereselor celorlalte ţări neagresive. Ele constă în a opri extinderea agresiunii şi, în acest scop, în crearea unui front defensiv, eficient şi de nădejde al puterilor neagresive.

La 7 iunie, nota Slăvescu că la minister l-a primit pe R. Franasovici, ambasadorul nostru la Varşovia, cu care a discutat condiţiile noului contract de tunuri antitanc ce s-au comandat în Polonia. Vorbesc apoi cu Franasovici de Tătărescu, pe care l-am văzut ieri la deschiderea Parlamentului, destul de rău dispus. Mi-a spus că se va întoarce în ţară în toamnă, dar că până atunci mai rămâne la Paris. Trebuie să aştept liniştit evenimentele favorabile, debarasându-se între timp de legături, îţi fac mai rău.

În discursul despre politica externă a României rostit în Parlament la 9 iunie, ministrul de externe român sublinia: ...„principiul integrităţii teritoriale care e la temelia politicii noastre externe, este un principiu general de ordine şi pace europeană...

---

[20] Aron Petric şi colab., *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 197.

[21] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 230.

suntem hotărâţi să apărăm cu armele hotarele şi neatârnarea ţării. La orice atingere a acestor bunuri ne vom bate.

Guvernul Călinescu şi opinia publică din România şi-au pus mari speranţe în succesul negocierilor politice şi militare anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, care ar fi zăgăzuit acţiunile războinice ale Germaniei. Dar negociatorii nu au putut depăşi suspiciunile reciproce şi interesele lor stricte, ceea ce a făcut ca dialogul să se încheie fără rezultat şi să se accepte în culise discuţii cu agresorul.

Rostul pactului de neagresiune pe care România dorea să-l încheie cu U.R.S.S. se lega nemijlocit nu numai de rezistenţa pe frontul de vest în eventualitatea unui atac germano-horthyst, ci şi chestiunea caracterului lărgit al angajamentelor de asistenţă franco-engleză prevăzute în declaraţiile de garanţie din 13 aprilie, ce decurgea atât din acordurile Turciei cu Anglia şi Franţa şi din pactul în curs de negociere între Turcia şi Uniunea Sovietică, cât şi din tratatul de asistenţă dintre Anglia, Franţa şi U.R.S.S. ce se pregătea.

Convorbirile oficiale româno-turce de la Ankara din iunie şi august 1939 au subliniat necesitatea colaborării Uniunii Sovietice la apărarea securităţii în sud-estul Europei, dezbătându-se şi amănuntele tehnice ale acţiunilor militare comune în diferite ipoteze. Îmbunătăţirea şi lărgirea raporturilor Turciei şi României cu Uniunea Sovietică, ca şi realitatea acordurilor anglo-turc şi franco-turc subminau interesele urmărite de Germania nazistă şi Italia fascistă în sud-estul Europei. Reacţia puterilor axei şi în special a Germaniei împotriva României s-a manifestat prin forme clasice: de la demersuri diplomatice şi avertismente, la ameninţări şi campanii de presă în centrul cărora stăteau revendicările teritoriale horthyste pe scena României[22].

Demersurile repetate ale ministrului german Fabricius la Ministerul de Externe aduceau guvernului român „acuzaţia“ de a fi participat la aşa zisa „politică de încercuire“ a Germaniei prin asocierea Turciei la garanţiile franco-engleze şi intenţia acesteia de a încheia un pact cu U.R.S.S.

Acestea sunt reflectate în convorbirea dintre Gafencu şi Fabricius din zilele de 6, 12 şi 16 iulie 1939. De altfel la sfârşitul lunii aprilie, guvernul român a făcut o nouă propunere guvernului german referitoare la o declaraţie din sursă autorizată germană venind sub o formă sau alta care dacă nu să ne garanteze măcar să ne recunoască integritatea infirmând astfel în public asigurările ce ne-au fost date de repetate ori în enunţuri particulare“. Primind sugestia, Wohlthat a transmis părerea lui Göring că o asemenea declaraţie ar fi nespus de mult înlesnită“ de o lămurire prealabilă din partea României, precizând într-un chip oarecare, fie chiar printr-un articol într-un organ oficios, dar în mod deosebit şi de notorietate publică că România nu înţelege nici într-un caz să intre în vreo combinaţie îndreptată principal împotriva Reich-ului, răspunsul guvernului român n-a întârziat. La 28 aprilie ziarul „Timpul“ publica articolul „Vizitele D-lui Gafencu“, unde se inserase precizarea cerută de Göring: „Alianţele pe care le-a contractat şi garanţiile ce le-a primit (România) în vederea oricărui atac eventual împotriva graniţelor sale, au un caracter strict defensiv. Ele nu pot să fie vreodată îndreptate principal împotriva altei puteri. De fapt în diferite variante, ideea fusese prezentă şi în discursurile politice rostite de primul ministru, A. Călinescu (la 30 iulie) de ministrul de externe (cu ocazia vizitei sale la Ankara şi Atena), de regele Carol al II-lea (11 mai). Dar şi de această dată, încercarea cercurilor conducătoare româneşti de a obţine o garanţie sau o recunoaştere a statu-quo-ului teritorial al României din partea Germaniei naziste, a eşuat[23].

---

[22] Viorica Moisuc, *Imperativul organizării securităţii şi păcii europene şi politica externă a României în ultimele luni de pace (aprilie-august 1939)*, în Studii privind politica externă a României, Editura Militară, Bucureşti, 1969, p. 256.

Cu a doua mare putere raporturile României, datorită prezenţei celor două state în constelaţii politico-diplomatice diferite. Gafencu a efectuat o vizită la Roma, unde a conferit cu Mussolini şi Ciano. Ducele şi-a arătat nemulţumirea faţă de garanţiile primite de România care, afirma el, aveau drept scop „de a disocia Axa şi de a se opune intereselor italiene şi germane". La rândul său Ciano i-a vorbit lui Gafencu despre „ambiţia Italiei de a-şi asigura unele avantaje pe Dunăre şi în Balcani, care să ducă la crearea unei alianţe „opuse" Antantei Balcanice. După şeful Consultei, în alianţă urmau să intre Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria, guvernul italian jucând rolul unui protector localnic. Din raportul confidenţial al ministrului ungar de la Roma, Villani, din 5 mai, rezultă că ducele şi Ciano, i-ar fi spus lui Gafencu „Din nou, în mod categoric să caute să reglementeze raportul cu noi (n.a. ungurii), deoarece drumul de la Roma la Bucureşti trece prin Budapesta. Italia ca şi Reich-ul, nu are decât interese economice în România. Raporturile dintre cele două ţări sunt normale, o strângere mai mare a acestora nu reprezintă urgenţă"[24]. Echivocul şi tensiunea ce au caracterizat relaţiile dintre marile puteri spre sfârşitul perioadei tratativelor tripartite anglo-franco-sovietice, perspectiva înrăutăţirii situaţiei internaţionale a României au creat o serioasă derută în cadrul cercurilor conducătoare de la Bucureşti. De la Londra, Paris, Roma, Berlin se acumulau veşti despre iminenta organizare de O.K.W. a unei ofensive spre Balcani, vizând petrolul românesc şi strâmtorile. Ambasadorul S.U.A. Bullit, în trecere spre Paris îi relatase ministrului român Tilea la Londra la 29 iulie 1939 – după cum informa acesta – că „Hitler nu va provoca un război pentru o chestiune aşa minimă ca Dantzig, ci va face lovitura în Europa centrală şi de sud-est". Din Berlin ministrul României Djuvara anunţa, la mijlocul lunii august, că „Germania şi-a schimbat obiectivul militar, de la Dantzig la Dardanele, via România".

În contextul creşterii primejdiei agresiunii naziste spre sud-est, apărea foarte puţin probabilă materializarea angajamentelor de asistenţă armată de Anglia şi Franţa prin declaraţiile de garanţie din 13 aprilie. În adevăr, în cursul lunilor iulie-august, între guvernul român şi cel al Marii Britanii s-a dezbătut din nou chestiunea interpretării noţiunilor de „independenţă" şi „integritate teritorială". La 18 august, în condiţiile agravării situaţiei internaţionale, guvernul român a cerut în mod expres guvernului englez prin scrisoarea trimisă de ministrul V. Tilea şi celui francez prin scrisoarea trimisă ambasadorului Gheorghe Tătărescu, semnată Gafencu să-şi lămurească punctul de vedere cu privire la interpretarea care o dau valorii, înţelesului şi limitelor garanţiilor[25].

În luna iunie cu prilejul vizitei la Londra a lui Wohlthat acesta a purtat discuţii cu Horace Wilson, Joseph Boll şi Anton Gwotkin, cu care prilej au fost reluate discuţiile cu caracter economic întrerupte în luna mai. Reluate discuţiile la 28 iunie sau prelungit până la începutul lunii august, fără alt rezultat practic decât acela de a fi sporit suspiciunile Uniunii Sovietice, care devenise mai atentă față de reacțiile Berlinului în legătură cu tratativele anglo-franco-sovietice, cât şi față de unele avansuri pe care i le făcea guvernul german. Discuțiile începute în decembrie 1938, când s-a semnat la Berlin (19 decembrie) o convenție privind extinderea acordurilor comerciale şi de plăți sovieto-germane, până la sfârşitul anului 1939, au continuat începând din februarie 1939. Drept rezultat, la 21 august se semna la Berlin Tratatul economic sovieto-german, iar la 23 august 1939, în condițiile agravării presiunilor germane asupra Poloniei, precum şi a bătăliilor înverşunate sovieto-japoneze de la Halhin-Gol, s-a semnat la Moscova, de către Ribbentrop şi Molotov, „Tratatul de neagresiune dintre Germania şi Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste"[26].

---

[23] *Ibidem*, p. 258.

[24] V.F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris, 1920-1947*, Ed. Viitorul Românesc, p. 153.

[25] V. Moisuc, *op. cit.*, p. 261.

Încheierea pactului sovieto-german a creat României o situație de o gravitate fără precedent, schimbându-i radical poziția politico-militară şi micşorându-i considerabil posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opțiunile proprii. Prinsă între U.R.S.S. şi Germania, legate printr-un tratat pe multiple planuri, România nu mai avea nici o posibilitate de manevră diplomatică care să-i permită menținerea în afara evenimentelor şi păstrarea integrității teritoriale.

Ca urmare directă a pactului Ribbentrop-Molotov la 1-3 septembrie 1939 s-a declanşat cel de-al doilea război mondial, prin agresiunea Germaniei asupra Poloniei, atacată de la 17 septembrie şi de Armata Roşie. La 28 septembrie 1939, se încheia la Moscova Tratatul de prietenie şi frontieră între U.R.S.S. şi Germania. Granița dintre cele două țări urma cursurile râurilor San şi Bug.

În pofida angajamentelor precise şi a faptului că la 3 septembrie 1939 nu declaraseră război Germaniei, nici Franța, nici Marea Britanie nu au întreprins vreo acțiune militară care să oblige O.K.W.-ul să aducă în vest unități de pe frontul polonez. Agresiunea Armatei Roşii împotriva Poloniei nu a fost în nici un fel sancționată de cele două puteri europene, care la această dată nu au mai declarat război Uniunii Sovietice. „Evitarea unui conflict cu sovietele rămăsese unul dintre obiectivele politice externe franco-britanice"[27] – observa cu dreptate Gh. Tătărescu.

În asemenea împrejurări deosebit de grave şi amenințătoare pentru statul român, guvernul de la Bucureşti a dat la 13 septembrie 1939 un comunicat prin care înştiința Moscova că în virtutea statutului său de neutralitate, pe care l-a adoptat la 6 septembrie, va continua să păstreze raporturi paşnice cu toți vecinii săi: guvernul sovietic a răspuns că va urma „o politică de neutralitate față de România"[28]

Prăbuşirea Poloniei priva România de singurul său prezumtiv sprijin, prevăzut în sistemul alianțelor țării împotriva unei agresiuni din răsărit (alianța din 1926 cu Polonia avea drept scop prevenirea unei agresiuni sovietice). Atitudinea binevoitoare a României față de poporul polonez în acele cumplite zile de tragedie a creat o stare de nemulțumire la Berlin, urmată de presiuni, amenințări şi ingerințe. În legătură cu acest fapt amintim că la 11 şi 12 septembrie 1939 în prezența premierului Armand Călinescu, cât şi la 3 decembrie 1939, acasă la Gr. Gafencu, a avut loc o consfătuire cu miniştrii Angliei şi Franţei, Hoore şi Thiery, la care s-a discutat planul de distrugere a industriei române de petrol, în eventualitatea unei invazii germane în România.

---

[26] Gh. Zaharia, *În preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, 1977, p. 397.

[27] Gh. Tătărescu, *Memoriul privind politica externă a României în perioada septembrie 1939 – iunie 1940 (redactat Poiana-Gorj, 1 mai 1943)*, în V. Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 178.

[28] *Universul din 19 septembrie 1939.*

Imediat după declanşarea celei de-a doua mari conflagraţii, România a adoptat neutralitatea. Atitudinea de neutralitate a României a găsit la Roma aprobarea cercurilor politice italiene. Declaraţia de neutralitate a României a fost însoţită de un mesaj călduros adresat Romei. Regele Carol al II-lea i-a declarat lui Pelegrino Ghici că politica italiană era determinată pentru păstrarea păcii în Balcani. Gafencu credea că Italia se afla în condiţii mai favorabile (după declaraţia de nonbeligeranţă a lui Mussolini) pentru a-şi afirma propria influenţă economică şi politică şi a recupera terenul pierdut în confruntarea cu Berlinul.

Consiliul de coroană întrunit în palatul de la Cotroceni a anunţat în ziua de 6 septembrie că „faţă de părţile participante la actualul conflict, România va respecta strict principiile neutralităţii stabilite de convenţiile internaţionale“ „dar să fie neutralitate demnă şi onestă. Intervenţiile necontenite ale domnului Fabricius care nu are spirit, nici simţul realităţilor, trebuie să se termine odată“ declara Nicolae Iorga. Publicul nu vrea război - nu vrea însă biruinţa Germaniei. Dorim cu toţii încetarea unui regim de teroare în Europa /.../ Să ne gândim şi la sfârşitul acestui conflict. Va fi un congres de pace. Nu ne putem da concursul pe care am fi dorit să-l dăm Franţei şi Angliei. Trebuie ca neutralitatea noastră să fie astfel păstrată - de cercurile conducătoare, de public, de presă - ca să nu jignim prietenii noştri. Aceleaşi idei a exprimat şi Gh. Tărărescu,[29] insistând asupra necesităţii conservării prieteniei cu puterile occidentale.

Poziţia guvernului român n-a scăpat observaţiei Berlinului. Pe această linie se înscrie asasinatul politic de la 21 septembrie 1939 când primul ministru Armand Călinescu, exponentul cercurilor care se opuneau expansiunii Germaniei hitleriste, a căzut victimă unei echipe criminale de legionari veniţi de la Berlin, unde fuseseră instruiţi de Gestapo. În locul preşedintelui ucis, în aceeaşi zi a fost desemnat ca şef al guvernului generalul Gheorghe Argeşanu, care, - ajutat de noul ministru de interne Gabriel Marinescu - întreprinde aspre măsuri de pedepsire a Gărzii de Fier, prin lichidarea unui mare număr de şefi legionari din conducerea centrală şi locală. După 8 zile, pentru a neutraliza eventuale noi contrareacţii naziste, în fruntea guvernului care suferea puţine şi nesemnificative modificări, a fost adus Constantin Argetoianu, cunoscut pentru legăturile lui cu băncile germane. La 23 septembrie 1939 Victor Slăvescu relata în Notele sale zilnice că a cerut să îl vadă pe Urdăreanu, căruia i-a comunicat despre cele vorbite cu Lupin membru al comisiei guvernamentale germane şi cu Klugkist, în privinţa livrării de materiale şi armament polonez. M-a întrebat de soluţia ce se va putea da, odată cu dispariţia bietului Armand Călinescu. Îi spun că soluţia Argeşanu nu poate fi decât un provizorat care trebuie să se termine imediat. Nu văd decât pe Argetoianu ca preşedinte al Consiliului, cu un guvern remaniat şi cu preocupări de destindere. Soluţia Tătărescu - proaspăt ieşit din Ambasada de la Paris nu poate fi luată în seamă. Ceilalţi consilieri regali nu contează[30].

---

[29] Gh. Zaharia, *Cu privire la politica externă a României în prima etapă a celui de-al doilea război mondial*, în Anale, an 12, nr. 5, 1966, p. 32.

[30] V. Slăvescu, *op. cit.* p. 34.

Toate aceste remanieri de guvern, deşi reflectau o anumită instabilitate şi derută în câmpurile cercurilor guvernante, n-au fost însoţite atunci de modificări în orientarea politică de ansamblu. Experienţa poloneză ca şi demersurile făcute ulterior de guvernul român la Paris şi Londra au dovedit că, pentru o perioadă de timp, ţara noastră nu putea conta pe sprijinul puterilor occidentale. Aceasta impunea României, ca şi aliatelor ei din Înţelegerea Balcanică, găsirea unor soluţii noi în politica externă, care, pe de o parte, să întârzie antrenarea zonei sud-estului european în conflict, iar pe de altă parte, să asigure crearea unor pârghii de rezistenţă suplimentare în faţa agresorilor potenţiali.

În acest climat s-a născut planul închegării unui aşa zis „bloc al neutrelor", care urma să reunească statele neutre şi nebeligerante din Balcani şi din afara acestei regiuni geografice. Diplomaţia română a jucat, de la început, un rol foarte activ atât în elaborarea planului creării blocului, cât şi în tratativele asidue purtate, mai ales în lunile septembrie - noiembrie 1939, între guvernele statelor interesate.

Ideea în sine nu era nouă. Încă înaintea declanşării războiului o serie de state mici şi mijlocii se pronunţaseră în favoarea creării unei grupări neutrale, un fel de a treia forţă care să facă posibilă organizarea rezistenţei comune. Atitudinea unor mari puteri a alimentat şi ea, la început, speranţele în reuşita închegării blocului.

Consultate de guvernul român prin intermediul Turciei, apoi direct, Marea Britanie şi Franţa au dat, încă în cursul lunii septembrie, un răspuns favorabil, crezând că la bloc s-ar fi putut ralia şi Bulgaria şi Ungaria, state care tindeau altfel să cadă sub influenţa totală a Axei[31]

Calculele asemănătoare - bineînţeles prin prisma intereselor proprii - şi-au făcut şi cercurile conducătoare naziste. În blocul neutrelor, Berlinul a văzut un pas important în direcţia scoaterii Înţelegerii Balcanice de sub influenţa Marii Britanii şi a Franţei. La Ankara, von Papen desfăşura în acest scop o susţinută activitate printre diplomaţii români, iugoslavi, greci, turci, bulgari etc. În eventualitatea aderării Bulgariei şi Ungariei la Blocul Neutrelor, Germania vedea, în opoziţie cu puterile occidentale, un mijloc în vederea sporirii propriei influenţe asupra sud-estului european.

Italia fascistă nemulţumită de rolul partener minor al Reich-ului şi urmărind să-şi creeze în Peninsula Balcanică un fief propriu, a vrut să profite de faptul că Germania era angajată în război şi de slăbiciunea puterilor occidentale pentru a-şi asuma rolu de conducător în proiectatul bloc al neutrelor. Însemnările contelui Ciano, ginerele lui Mussolini şi ministru al afacerilor externe sunt relevatoare în acest sens. „În această dimineaţă de 15 septembrie ducele a reluat ideea construirii unui bloc al neutrilor, cu ţările dunărene şi balcanice, şi de a se pune în fruntea acestui bloc.

În ceea ce priveşte raporturile româno-sovietice au cunoscut în continuare o evoluţie tot mai tensionată. Cu prilejul vizitei la Moscova a ministrului de externe turc, Sanacioglu (23 septembrie - 18 octombrie 1939), acesta a fost întrebat de Stalin: „Care va fi atitudinea Turciei în cazul în care s-ar ivi un război între România şi alt stat?". Peste câteva săptămâni, ambasadorul sovietic de la Ankara îi repetă întrebarea în mod şi mai clar: „ce va face Turcia în cazul în care Rusia Sovietică ar fi silită să ia măsuri militare împotriva României?".

---

[31] Al. Cretzianu, *Politica de pace a României faţă de Uniunea Sovietică*, în România cu şi fără Antonescu (editor Gh. Buzatu), Editura Moldova, Iaşi, 1991, p. 60.

Guvernul de la Moscova pregătea un atac împotriva României încă în toamna anului 1939. La 15 octombrie 1939, generalul Palasse, ataşatul militar la Moscova, a confirmat informaţiile deţinute de Statul Major Român despre concentrarea a trei grupuri de armată în apropierea frontierei ruso-române, primul la nord de Cernăuţi, al doilea cu şase divizii şi alte unităţi la 140 km, la răsărit şi al treilea în lungimea căii ferate Tiraspol-Odesa[32].

Însărcinatul român cu afaceri la Riga, Gr. Niculescu - Buzeşti, transmitea, la 4 noiembrie 1939, afirmaţiile făcute de Isakov, locţiitorului comisarului pentru marina militară, potrivit cărora „la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acţiune sovietică în contra Basarabiei şi că în acest scop se găsesc deja importante contingente concentrate în zonele militare Harkov şi Odesa[33]

De natură să neliniştească şi mai mult Bucureştiul, a fost articolul lui Boris Stefanov, secretarul general al C.C. al P.C.R. Războiul imperialist şi România, apărut în numărul 10 al revistei „Internaţionala Comunistă" şi în cuprinsul căruia erau evocate, în tipica manieră propagandistică sovietică, consecinţele „pozitive" ale tratatelor de ajutor reciproc încheiate de U.R.S.S. cu Estonia, Letonia şi Lituania. În articol se arăta: „Toate aceste fapte, pe de-o parte, şi presiunile exercitate asupra României de către burghezia imperialistă din Anglia şi Franţa cu scopul de a atrage România într-un război - pe de altă parte, demonstrează cât se poate de clar că interesele popoarelor României, dezvoltarea lor liberă şi paşnică, viitorul lor mai bun sunt imposibile fără încheierea imediată a unui tratat de ajutor reciproc cu U.R.S.S., după tipul tratatelor intervenite între Uniunea Sovietică şi statele baltice[34].

În acest timp după asasinarea lui A. Călinescu au loc acţiuni pentru formarea unui nou guvern, după demisia lui Argetoianu, la 23 noiembrie 1939. Din „Notele zilnice" ale lui Victor Slăvescu aflăm: „Pe data de 23 noiembrie 1939, la 11 dimineaţa sunt chemat de Urdăreanu care îmi face rugămintea de a-mi da demisia din guvern. Se pune problema să i se ceară demisia lui Argetoianu. Se va forma probabil un guvern Tătărescu, cu oarecare schimbări în departamente. Pe la $11^{1/2}$ noaptea sunt chemat la Tătărescu acasă (pe strada Polonă). Cum mă vede cu glasul lui teatral şi răsunător, îmi spune că, pe temeiul prieteniei vechi care ne leagă, să-i dau concursul lucrând mai departe la Ministerul Înzestrării Armatei"[35].

Păstrarea, în linii mari, mai ales a departamentelor cheie, a fizionomiei guvernului A. Călinescu a provocat nemulţumirea reprezentanţilor Germaniei. La 29 noiembrie 1939 un raport informativ al prefecturii poliţiei municipiului Bucureşti consemna: „Legaţia germană din capitală a trimis un raport la Berlin, cu exprimarea programului noului guvern făcută aseară la radio de către domnul Gh. Tărărescu. Comentariile ce au însoţit raportul dovedesc că cercurile oficiale germane sunt convinse că noul guvern nu intenţionează să fie mai amabil faţă de Germania decât guvernul Argetoianu. În cursul zilei de azi domnul Clodius, şeful misiunii germane, a fost la Legaţie, unde a avut o lungă convorbire telefonică cu Berlinul. Se crede în general, că nici Reichul nu va ceda din pretenţiile sale, sperând că până la urmă, printr-o nouă serie de presiuni şi intervenţiuni, să obţină cele trebuincioase, fără a mai ţine seama de condiţiile impuse de guvernul român"[36].

---

[32] Ion Şiscanu, *Raptul Basarabiei 1940*, Editura Ago-Dacia, Chişinău, 1993, p. 16-25.

[33] V.F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Institutul European, Iaşi, 1995, p. 14.

[34] *Ibidem*., p. 1537.

[35] V. Slăvescu, *op. cit.* p. 37.

Toate aceste remanieri guvernamentale care au sfârşit cu numirea la 24 noiembrie 1939 a lui Gh. Tătărescu, deşi reflectau o anumită instabilitate şi derută în rândurile cercurilor guvernante, n-au fost însoţite atunci de modificări în orientarea politică de ansamblu. Ca unul dintre iniţiatorii planului neutral al statelor balcanice şi dunărene, România a atras şi mai mult ostilitatea Reichului. Noile concesii economice făcute Germaniei la sfârşitul anului 1939 şi în prima parte a anului 1940 au mai amânat, dar nu pentru multă vreme, ziua scadenţei. Încă de la 29 noiembrie 1939, într-o convorbire cu Mihai Popovici, Fabricius avertizează că „...multe cercuri germane cred că neutralitatea României va fi cât de curând un obstacol pentru Germania"[37]

---

[36] Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, 1970, p. 342.

[37] Arh. M.A.I., dosarul nr. 10176, vol. 2, p. 223, Nota S.S.I. din 29 noiembrie 1940.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

VINTILĂ V. BRĂTIANU PE FRONTUL ANTISOVIETIC

VASILE TUDOR*

Unul dintre iluștrii descendenți ai marii familii de patrioți și politicieni ce s-au tras de la Florica-Ștefănești, județul Argeș, a fost și slt. av. (r) Vintilă V. Brătianu, căruia cei apropiați i-au spus Vintilică. El s-a născut în București la 21 octombrie 1914[1], fiind fiul lui Vintilă Brătianu, cel care a studiat exploatarea minelor la Paris, unul dintre marii economiști și politicieni ai României. După studiile necesare, Vintilică a devenit inginer, lucrând pentru început la Camera de Comerț și industrie a Capitalei.

Pasionat pentru zborul cu avionul în anul 1937, a început să învețe pilotajul acestora la școala ARPA (Asociația Română pentru Propaganda Aviației) București, după care în anul 1939 a primit brevetul de pilot Gr. II. Un an mai târziu, împreună cu magistratul Ion Istrăteanu și ing. Nicolae Polizu-Micșunești, proveniți cu toții dintre piloții de turism și rezerviștii de la Geniu, au ajuns piloți pe avioanele de vânătoare[2] Antrenându-se în continuare pe avioanele PZL-11F, au contat ca ofițeri de rezervă în aeronautică.

În ianuarie 1941, a fost încadrat în Escadrila 52 Vânătoare, comandată de cpt. av. Ghica Marin, urmând un program de antrenament stabilit de comun acord cu Grupul german de vânătoare, aflat atunci în România. Cu ocazia aceluia a zburat împreună cu Mucenica, Mălăcescu, Dicezare, Lungulescu, toți ași ai aeronauticii române, făcând trecerea pe faimosul avion de vânătoare german Messerschmitt Bf-109 E. Apoi, încadrat în Grupul 7 Vânătoare al cărui comandant a fost lt. comandorul Al. Popișteanu, a luat parte la luptele purtate în anul 1941 pentru readucerea Basarabiei la sânul Patriei mame[3]. Efectiv, el a făcut parte din Escadrila 56 comandată de cpt. av. Gheorghian Constantin, de fel din Cernăuți, unul dintre eroii căzuți pentru pământul său străbun.

Din activitatea de război a demnului urmaș al Brătienilor, se poate reține că pilotând acele minunate aparate care au fost avioanele Bf-109 E a doborât patru avioane sovietice în prima campanie, fiind și el avariat de mai multe ori. A scăpat de fiecare dată, ceea ce înseamnă că îngerul său păzitor a fost întotdeauna pe aproape. În 4 iulie 1941 a trebuit să aterizeze forțat la Roman din lipsa benzinei pe care o consumase zburând în jurul avioanelor de bombardament ce se deplasau cu o viteză mai mică decât cea a avionului său. La fel, în 9 august, după ce a doborât un avion sovietic, a trebuit să aterizeze la Chişinău, cu avionul avariat din luptă. De asemenea, în 13 august 1941, la ora 7,30, când au fost atacaţi de 20 avioane sovietice Rata, se afla deasupra regiunii din jurul localităţii Fomina Balka împreună cu o formaţie aeriană comandată de cpt. av. Vasiliu. Cum era normal, aviatorii români au ripostat. După mai multe viraje şi încrucişări de tiruri, Vintilică a reuşit să se plaseze pe direcţia unui avion inamic, deschizând imediat focul de la cca 100-150 m. Fiind foarte aproape de adversar, a văzut cum l-a lovit cu proiectilele trimise de cele două tunuri ale avionului său, ca în momentele următoare inamicul să fie cuprins de o flacără ce izbucnise de sub motor. Nu peste mult timp, avionul inamic s-a prăbuşit la pământ, lăsând doar o dâră de fum pe acel petic de cer plin cu avioane ce se căutau vijelios într-un înfiorător urlet de motoare, amplificat de necontenitul ţăcănit metalic al armelor de bord. Avionul inamic s-a găsit căzut în regiunea Fomina Balka-Hadjibeyschi Liman, la nord de Odesa, fiindu-i astfel confirmată victoria[4]. Apoi, în 17 august 1941, a aterizat forţat la Tiraspol, fiind din nou lovit în lupta aeriană susţinută. Că războiul aerian cu sovieticii nu a fost uşor o dovedeşte faptul că la numai câteva zile avea să cadă, doborât în flăcări, însuşi lt. cdor. Al. Popişteanu, comandantul Grupului 7 Vânătoare de care Vintilă Brătianu fusese foarte ataşat.

---

* Pitești.

[1] Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu, Răsboiul, 1914-1919*, Editura Universul, 1937, p. 153.

[2] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 29, p. 749.

[3] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 33, p. 89.

La 5 septembrie, a decolat la alarmă în fruntea unei patrule din care au făcut parte unii dintre cei mai de seamă vânători români: adj. şef N. Burileanu, adj. I. Mucenica şi adj. I. Panaite. Ajunşi în sector, au găsit mai multe avioane inamice de bombardament, însoţite de avioane de vânătoare care le asigurau protecţia. Zburătorii noştri ar fi dorit să atace avioanele de bombardament însă reacţia vânătorilor sovietici a fost categorică. Dar şi aşa, Mucenica, un mare pilot de vânătoare, s-a strecurat totuşi în preajma bombardierelor, iar ceilalţi s-au ocupat de vânătorii adversari. Procedeul a fost bun, deoarece Mucenica a doborât un avion de bombardament chiar în periferiile Odesei. Tot acolo însă a fost lovit în motor de artileria a.a. şi V. Brătianu, ceea ce l-a obligat iarăşi să aterizeze forţat cu avionul Bf-109 E nr. 16, la 1 km sud-vest de Vigoda.

Misiunile vânătorilor noştri erau tot mai solicitate. Astfel, în 5 octombrie 1941, lt. av. (r) N. Polizu a zburat împreună cu patrula sa, acoperind din aer zona cuprinsă între localităţile Suhoj-Tatarka-Dalnik, având de urmărit şi mişcările trupelor inamice. După cca. o oră de patrulare, au observat apariţia unui grup de avioane I-16 care au trecut la atacul localităţii Klein Liebenthal. Deşi se aflau aproape de limita benzinei din rezervoare, aviatorii români au plonjat asupra lor. După două-trei atacuri aviatorii sovietici au recurs şi la intrarea în nori al căror plafon era la 800 m. La un moment dat Polizu, care se pregătea de un nou atac, a surprins pe un vânător sovietic ce patrula în dreptul unui norişor. Adversarul se afla în viraj, prezentându-i chiar spinarea avionului. Ori o asemenea ocazie nu-i putea scăpa lui Polizu, care, trăgând din apropiere l-a lovit în plin, încât i-a aruncat în aer şi plexiglasul de la cabină. A reţinut locul unde a căzut şi s-a grăbit să ajungă la aerodrom, deoarece se aprinsese becul roşu care avertiza limita de combustibil. Au aterizat cu toţii bine şi N. Polizu a solicitat omologarea victoriei. Era nevoie de confirmare, dar nu aveau piloţi la dispoziţie şi nici cine să piloteze avionul de legătură. Atunci, V. Brătianu, care aterizase cu puţin înaintea lor, venind dintr-o altă misiune de luptă, a uitat de oboseală şi de faptul că avionul de legătură nu era înarmat, oferindu-se să decoleze imediat pentru a confirma sau infirma victoria camaradului său.

---

[4] Arh. M.Ap.N., fond 1456, dosar nr. 1020, p. 882.

Vintilă Brătianu s-a aflat în misiune şi în 9 octombrie. După o recunoaştere rapidă a situaţiei din sectorul încredinţat, împreună cu adj. av. I. Panaite, coechipierul său, în jurul orei 11 au întâlnit şapte avioane Rata şi trei Jak, toate de vânătoare, care mitraliau trupele terestre amice într-o zonă din sudul localităţii Gniliakovo. Angajând lupta, la un moment dat Brătianu a prins în vizor un avion inamic. Declanşând armele de la bord, în secundele următoare a văzut cum proiectilele intrau în motorul şi fuselajul avionului cu stele mari roşii pe aripi. Lovit, pilotul sovietic s-a ferit imediat printr-o răsturnare, dar aşa s-a expus şi mai mult. Reluând tirul cu cele două tunuri, vânătorul nostru l-a lovit din nou. Însă avionul inamic a început să zboare la orizontală. Probabil că pilotul încerca să-l redreseze pentru a părăsi lupta. Oricum, Vintilică se pregătise pentru a-i mai trimite câteva rafale, dar înainte ca el să apese butoanele respective, l-a observat picând pe verticală şi sfărâmându-se de pământ la nord de Dalnik. Însă, în timp ce slt. av. Brătianu era concentrat asupra adversarului, unul dintre aviatorii sovietici a ajuns în spatele avionului său, de unde putea să-l doboare cu uşurinţă. Atunci a intervenit cât se poate de rapid adj. av. Panaite care, după câteva focuri, l-a forţat să renunţe la atacul asupra şefului său. În schimb, a trebuit ca imediat să se apere de un altul, care, virând spre el, a căutat să-l nimerească cu trasoarele sale trimise din atac frontal. Dar nu a fost aşa, ci din contră! Lovit cu precizie, avionul sovietic s-a întors pe spate. Crezând că vrea să rupă lupta, Panaite a continuat să-l urmărească. În cele din urmă avionul sovietic s-a izbit de sol în regiunea Fomina Balka. După cele două victorii obţinute au mai continuat răpăitul gurilor de foc încă zece minute şi în urma cărora aviatorii noştri puteau să primească lovituri care nici măcar nu le fuseseră adresate. Adversarii erau numeroşi şi încercau să-şi dovedească supremaţia aeriană. Unul dintre ei chiar a reuşit să-l atace pe Panaite, însă atent, adj. şef N. Burileanu a fost la post făcându-l să se îndrepte spre liniile sale pentru a scăpa de salvele acestuia[5].

Trecându-se la executarea ordinului secret al Ministrului Subsecretar de Stat al Aerului, generalul Gh. Jienescu, din 2 octombrie 1941, care a permis reîntoarcerea ofiţerilor şi subofiţerilor din rezerva aviaţiei la ocupaţiile anterioare războiului, V Brătianu a fost demobilizat. El a revenit la Bucureşti de la Saltz-Odesa în 20 octombrie 1941, la bordul avionului cu care luptase în ultima vreme. Odată cu el sosind şi ceilalţi camarazi ai săi din Gr. 7 Vt. pentru refacere. În afara lui cu avioanele s-au mai înapoiat numai lt. av. Polizu şi Bocşan.

În vara anului 1942, a fost din nou mobilizat şi în septembrie era deja pe frontul Stalingradului, cu acelaşi Grup 7 Vânătoare, unde a reuşit să mai doboare încă un avion sovietic. A acţionat de pe terenurile de la Morozovskaja, Tuzov, Voroşilovka şi Karpovka. Pe acesta din urmă a fost încercuit împreună cu întregul Grup în seara zilei de 21 noiembrie 1942. Nemaiavând avion disponibil pentru a participa la misiuni, a fost trimis cu primul avion de transport sosit acolo pentru a scoate piloţii în afara încercuirii, sosind astfel la Tazinskaja. În acest fel şi-a încheiat Vintilă V. Brătianu o activitate de război strălucită pe frontul de Est. Aceasta deoarece la începutul anului 1943 a revenit de pe front în Flotila 1 Vânătoare, unde şi-a continuat antrenamentul de zbor.

---

[5] *Ibidem*, p. 1003.

Avându-se în vedere importanţa strategică a zonei petrolifere, vizată de altfel de Aliaţi, Comandamentele militare române şi germane au luat măsurile care se impuneau încă din primăvara anului 1943. Astfel, de comun acord, s-a stabilit ca aviaţia de vânătoare germană să aibă amplasate în zonă trei escadrile de zi, dotate cu avioane Bf-109, bazate la Mizil, iar forţele aeriene române, cinci escadrile amplasate pe aerodromurile de la Mizil, Bucureşti, Târgşor (Ploieşti) şi Constanţa. De asemenea, pe lângă unităţile de artilerie a.a. mai erau prevăzute încă două escadrile de vânătoare de noapte germane cu avioane Bf-110 şi o escadrilă de noapte română, cu aceeaşi dotare, ce se afla în curs de înfiinţare pe aerodromul de la Ziliştea.

Ca urmare acestora, a fost adusă la Târgşor Escadrila 53 Vânătoare, aflată până atunci pe litoral, care şi-a început imediat antrenamentul în vederea pilotării avioanelor de vânătoare Bf-109 G2 cu care urmau să lupte cât de curând cu avioanele americane pentru apărarea zonei petrolifere şi a zonei interioare a ţării.

Cum la sfârşitul lunii februarie 1943, Vintilă V. Brătianu a fost repartizat la Escadrila 53 Vânătoare să urmărim cele ce s-au scris în Registrul istoric al Flotilei 1 Vânătoare pe luna aprilie 1943 referitoare la acea unitate:

„... Escadrila 53 Vânătoare.

În ziua de 1 aprilie 1943, personalul escadrilei a sosit de la Târgşor, cu antrenamentul pe avionul de vânătoare Bf-109 E terminat. S-a procedat imediat la instalarea în barăci şi organizarea administrativă a escadrilei. Din punct de vedere tactic şi tehnic escadrila s-a organizat exact după modelul celor germane, intrând în compunerea Grupului 4 German. Sub comanda acestuia, ea va colabora la apărarea zonei petrolifere. După instalarea, sub supravegherea cpt. Hoch, comandantul german, s-a trecut la cunoaşterea noului tip de avion Bf-109 G. Fiind timpul nefavorabil, nu s-au executat zboruri.

La 11 aprilie 1943, s-a executat primul tur de pistă cu noul avion. Toţi piloţii au zburat în bune condiţii, cu excepţia slt. av. Ioan Andrei, care, având pană de motor, a reuşit să aterizeze bine lângă gara Mizil. Mai rău a fost de adj. şef Andrei Rădulescu, care „furat“ la aterizare, a rupt avionul.

12-13 aprilie. S-a zburat intens, executându-se ture de pistă, însă cu două accidente de zbor; slt. av. Ioan Andrei şi slt. av. (r) Vintilă Brătianu, ambii piloţi neatinşi. În zilele următoare zborul a continuat, trecându-se la şcoala celulei şi patrulei. Adj. stj. av. (r) Ştefan Greceanu a aterizat forţat în pană de motor pe aerodromul din Braşov. Între timp, personalul tehnic român a dublat pe cel german, iar în timpul liber, efectivul escadrilei a contribuit, prin toate mijloacele, la strângerea legăturilor cu piloţii germani, în vederea colaborării viitoare.

La 15 aprilie, escadrila a fost inspectată de generalul Gh. Jienescu, ministrul SSA, iar la 18 aprilie a sosit comandorul Traian Pâclea, şeful aviaţiei de vânătoare române.

În ziua de 19 aprilie s-a făcut pentru prima dată trageri în ţintă terestră şi rezultatele au fost mulţumitoare. Apoi s-au făcut zboruri la înălţime mare, folosindu-se inhalatorul de oxigen.

Sosind sărbătorile de Paşti, s-a dat un mic repaus, chiar dacă escadrila se afla în toiul unei rodnice activităţi. În prima zi, populaţia din Mizil, îmbarcată în patru camioane, a venit la aerodrom în frunte cu primarul şi oficialităţile civile, aducând coşuri încărcate cu ouă roşii, cozonaci şi damigene cu vin. Odată cu ei a sosit şi muzica oraşului. Impresionat, Comandantul Grupului german a mulţumit, iar în cea de-a treia zi de Paşti, germanii au invitat escadrila noastră la o masă comună.

După sărbători, activitatea s-a reluat cu zborul la înălţime mare şi cu şedinţe de trageri. S-a remarcat adj. stj. av. (r) Şt. Greceanu, care din 100 cartuşe a băgat în ţintă 89. Numărul piloţilor escadrilei s-a redus cu unul. Slt. av. (r) Vintilă Brătianu, desconcentrat...[6]. S-a considerat, probabil, că două campanii pe frontul de Est îi erau suficiente, deoarece de atunci nici nu a mai fost solicitat.

La scurtă vreme după terminarea războiului, din partea PNL, Vintilică s-a încorporat în Mişcarea naţională de rezistenţă, condusă de generalul Aldea Aurel după care, în urma persecuţiilor politice aplicate de noul regim comunist, a trebuit să părăsească ţara. A revenit în anul 1990, însă bătrân şi bolnav a decedat în anul 1994, fiind înmormântat la Florica-Ştefăneşti, judeţul Argeş.

---

[6] Arh. M.Ap.N., fond 3393, dosar nr. 102, p. 283.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

SOSIREA MISIUNII MILITARE AERONAUTICE GERMANE ÎN ROMÂNIA

VASILE TUDOR[*]

Având în vedere politica războinică a Germaniei hitleriste, în anul 1939, România îşi pusese speranţele în constituirea unui bloc al neutrilor din Balcani, dar nu s-a reuşit. Ci din contră, expansiunea economică a acesteia a devenit tot mai intensă asupra României, iar odată cu pregătirile ei de război, divizarea statelor antirevizioniste ce făceau parte din Înţelegerea Balcanică a fost urmărită metodic. De asemenea, interesul ei pentru petrolul românesc a fost continuu amplificat, în paralel cu cererile de revizuiri teritoriale din partea Ungariei şi Bulgariei. Mai mult, sprijinind ocuparea Ucrainei subcarpatice, Germania a reuşit să „îmbrăţişeze“ o parte însemnată din graniţele României. Apoi alături de acestea, masările de trupe maghiare la hotarele cu România, au făcut ca la 27 mai 1940, prin acordul economic româno-german, prima să-şi subordoneze extracţia de petrol şi o parte din economie intereselor celui de-al treilea Reich.

Toate au culminat cu nota ultimativă din 25 iunie 1940 a Uniunii Sovietice, prin care ne-a fost smulsă Basarabia şi Bucovina de Nord şi cu renunţarea de către noi la garanţiile anglo-franceze şi, în sfârşit, cu scrisoarea în termeni ultimativi ai lui Hitler către Carol al II-lea.

Încurajaţi corespunzător de Germania, mai ales după vizita unor demnitari de-ai lor pe la München, revizioniştii maghiari au devenit foarte activi şi ameninţători, încât nu au acceptat o bază de discuţie constructivă în tratativele de la Turnu Severin, forţând intervenţia Axei, care a impus raptul de la 30 august 1940. Deşi nul din punct de vedere juridic, el a fost garantat de Germania şi Italia, care nu însemna altceva decât o formă mai mult sau mai puţin voalată de trimitere a trupelor germane în România[1]. Numai că dorinţa fusese reciprocă, deoarece Carol al II-lea ridicase problema acestora încă din 12 iulie 1940, la întâlnirea lui de la Palat cu şeful Legaţiei Germaniei la Bucureşti şi cu ataşatul militar al acesteia. Acolo, regele a precizat că era foarte hotărât să meargă alături de Germania. Pentru a întări cele spuse, a cerut acestora să transmită Înaltului Comandament al Wehrmachtului şi Aviaţiei Militare rugămintea lui oficială „de trimitere a unei misiuni militare după cum el deja a propus Führer-ului ...“[2] dacă se putea cât mai urgent, deoarece dorea ca experţi dintre ofiţerii germani să instruiască pe cei români, mai ales tanchişti şi aviatori.

---

[*] Piteşti.

[1] Savu, Al. G., *Dictatura regală*, Editura Politică, Bucureşti, 1970, p. 389.

[2] ***, *Relaţiile militare româno-germane (1939-1944)*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2000, p. 25.

Datorită ameninţărilor din partea vecinilor problema trimiterii Misiunii militare germane a fost reluată mai insistent de generalul Ion Antonescu cu ocazia vizitei generalului lt. von Tippelskirch şi a col. Gerstenberg, ataşatul militar al aviaţiei la Bucureşti. Cu acea ocazie, şeful statului român a apreciat lipsa de pregătire a armatei române, fapt pentru care se impunea o seamă de măsuri. În privinţa lipsurilor el a solicitat încă odată aducerea unor unităţi germane care să instruiască armata română în folosirea tehnicii militare germane.

În 16 septembrie, în formaţia de mai sus, plus generalul Ioaniţiu şi col. av. Gh. Jienescu, subsecretar de stat al aerului, a avut loc o altă întâlnire în care şeful statului a repetat cererea pentru trimiterea unei misiuni militare germane în România. Ca şi în trecut şi de acea dată s-a precizat ca aceasta să fie alcătuită din unităţi de aviaţie, de apărare a.a. şi motomecanizate, insistând ca dotarea acelora să fie predată armatei române contracost, după plecarea ei.

Ca urmare acestor discuţii, în 17 septembrie 1940, s-au elaborat propunerile Guvernului român pentru trimiterea acesteia în care se prevedea scopul Misiuniii germane, compunerea şi funcţionarea, precum şi colaborarea în caz de război. Pentru staţionarea acestora în România, s-a acordat o zonă cuprinsă între Sibiu - Rm. Vâlcea - Bucureşti - Buzău - Ploieşti - Braşov, hotărându-se ca sosirea primelor unităţi să se producă după circa 20 de zile. S-a mai discutat şi despre acordul lui Hitler legat de acea Misiune, precum şi de felul cum va fi ea transportată pe apă şi pe calea ferată[3].

Cât priveşte interesul vecinilor noştri, o dovedeşte faptul că nici nu se terminaseră discuţiile la Bucureşti când corespondentul postului de radio New-York din Budapesta, „primise" ceva informaţii total neadevărate. Astfel, în seara zilei de 17 septembrie 1940, la ora 19^{30}. Acesta a transmis că în Budapesta circulau zvonuri despre unităţi germane care au sosit în România şi că tehnicienii germani preluaseră conducerea fabricii de avioane de la Braşov, ceea ce era un fals grosolan.

Prima şedinţă a comisiei Româno-Germane pentru aranjarea drepturilor şi situaţia juridică a Misiunii militare germane, a avut loc în 17 octombrie 1940. aceasta a stabilit modalitatea în care întreţinerea Misiunii şi a unităţilor ei va fi suportată de statul român şi va fi stabilită de comun acord între guverne. De asemenea, hrana urma să fie procurată de guvernul român în natură şi pregătită de germani, soldele şi plăţile, transporturile de serviciu pentru materiale, unităţi sau persoane, urmau a se face în contul statului român. La fel transmisiunile telefonice cu Germania, asigurarea spaţiilor pentru desfăşurarea activităţii, chestiunile de vamă, toate erau în seama statului român.

Pe nota M. St. M. din 18 octombrie, care reda sumarul primei şedinţe a Comisiei Româno-Germane, generalul Antonescu a pus următoarea rezoluţie:

„se va redacta un proiect de convenţie pentru toate capitolele. În proiect se va fixa limita numărului ofiţerilor, subofiţerilor şi soldaţilor germani, care vor fi aduşi. Durata şederii lor. Pentru vamă şi poştă, scutiri se vor stabili după instrucţiunile ce voi da ..."[4].

---

[3] *Ibidem* p. 37.

[4] *Ibidem*, p. 47.

De reținut că Antonescu, pe protocolul provizoriu pentru aranjarea chestiunilor ce decurgeau din prezența în România a misiunii germane, la 24 octombrie 1940, cerea să se stabilească precis efectivele acesteia, cât va dura prezența ei, atrăgând atenția că, în principiu, dorește „a nu transforma o bună intenție politică și militară, într-o ruină financiară și economică pentru România“[5]

Primul avion german cu o asemenea destinație sosit în România, a fost unul de tip „Ju-52“ de transport, apărut mai întâi la Arad și apoi la București în 15 octombrie 1940. În 16 au sosit alte patru de același tip, în 17 încă trei, în 18 au ajuns la un număr de cinci, după care, în fiecare zi, au continuat să sosească între două și patru asemenea avioane. În 23 octombrie s-a prezentat un general, împreună cu suita și odată cu el încă șapte avioane de transport iar la 1 noiembrie a sosit ministrul von Papen.

Cele dintâi avioane de vânătoare, conform documentelor și celor scrise de lt. Adolf Dickfeld în memoriile sale folosite pentru un articol publicat în revista franceză „Avions“ nr. 104/2001, au sosit în 12 octombrie, venind din Germania, prin Ungaria, direct la București. Ele luaseră parte la Bătălia Angliei și după o scurtă refacere au fost trimise în Est. Fiind avioane de vânătoare, desigur că au fost alimentate cu combustibil la Viena și Kecskemet în Ungaria, după care au aterizat la Pipera - București. Însă alte avioane, tot de vânătoare, au sosit pentru prima dată pe terenul de la Balomir, urmând Valea Mureșului, teren aflat atunci în lucru și văzut mai înainte de un ofițer german în 13 octombrie. Au fost așteptate de o echipă de alimentare cu 40 t benzină de aviație, cu cisterne, tren de combustibil garat în Sebeș, pompe și alte ustensile de aerodrom. O escadrilă germană compusă din opt avioane Me-109 E a aterizat în 14 octombrie la ora 18^{20}. două dintre ele au executat manevra bine, trei s-au avariat ușor la aterizare iar trei au fost distruse, fără ca personalul navigant să aibă de suferit. Unul dintre cele din urmă, se pare că a venit mai lung la aterizare sau a fost „furat“ de pe direcție. Deviind necontrolat a omorât doi oameni și a rănit pe alții doi dintre cei care lucrau la noul aerodrom, distrugând o remorcă și o cisternă.

O zi mai târziu, adică 15 octombrie, au sosit încă 12 avioane care împreună cu cele trei dintre avioanele Me-109 sosite cu o zi mai înainte, la ora 16 au plecat la București. De reținut că alte patru avioane Me-109 au aterizat tot la Balomir în 3 octombrie, odată cu alte 23 de avioane de recunoaștere și că tot atunci un avion Me-109 rămăsese în pană la Budapesta[6].

Cât privește impresia noilor sosiți, vom folosi doar un mic extras din amintirile pilotului german Dickfeld, pomenit mai sus, redate de revista franceză „Avions“, de asemenea amintită, care la pagina 14 scrie:

„... Ne duceam în mod regulat la București, unde magazinele erau pline cu lucruri ce nu se mai găseau la noi, de multă vreme: salamuri lungi de un metru, cutii mari cu pateu, hrană de tot felul etc. Era în rezumat țara unde curgea laptele și mierea ...“.

Desigur că, în afara avioanelor au sosit și alte trupe germane, ceea ce au făcut ca opinia publică să comenteze mai mult sau mai puțin favorabil, precum și armata. Față de toate acestea, la 30 octombrie 1940, generalul de Corp de Armată Ion

---

[5] *Ibidem* p. 62

[6] AMR, fond 4923, dosar nr. 305, p. 169.

Antonescu, de această dată în calitate de ministru al apărării naţionale, a dat un ordin prin care arăta rostul trupelor germane în România, precizând:

„... Am chemat trupele germane să vă înveţe folosirea noului armament, pe care îl vom primi din Germania; le-am chemat să vă înveţe procedeele de luptă întrebuinţate de ei, cu rezultate atât de strălucite în ultimele războaie.

După ce îşi vor îndeplini ,misiunea, ei se vor înapoia în ţara lor. ... Ostaşi! Sunt sigur că acum, când cunoaşteţi rostul venirii trupelor germane la noi, veţi şti să le întindeţi mâinile frăţeşte, veţi şti să-i faceţi să simtă, cu o clipă mai curând, cât de mult preţuim camaraderia lor“[7].

Al doilea lot de avioane germane, sosite la 3 noiembrie tot acolo la Balomir şi după aceea la Bucureşti, a cuprins 29 de avioane. Dintre acelea, patru au fost de vânătoare tip Me-109, 23 de recunoaştere şi observare şi două de comandament. După acelea au urmat altele. Unul dintre avioanele Me-109 abia ajunse la Pipera-Bucureşti, în 7 noiembrie, a căzut în apropierea gării Brăneşti. Pilotul aceluia, al cărui semn personal era 24-53539, a fost accidentat mortal la contactul cu pământul. Era bine să fi fost ultimul, deoarece peste aproape două săptămâni, mai precis în seara zilei de 24 noiembrie, a avut loc o altă catastrofă aviatică la postul de radio-emisie de la Băneasa, care a făcut să vuiască întregul Bucureşti.

Cum s-a întâmplat? La ora 17^{10} un avion german He-111, ce se întorcea dintr-o misiune de sondaj meteo, a venit scurt la aterizare şi s-a lovit de unul dintre pilonii de susţinere ai antenei postului mai sus amintit. Pilonul a fost îndoit de la aproximativ 20 m înălţime, iar una dintre aripile avionului a rămas agăţată de el. Avionul a căzut la circa 200 m depărtare, unde a făcut explozie, luând foc. În traiectoria lui, avionul a rupt cablurile pentru alimentarea cu energie electrică, întrerupând astfel şi emisia. Cei cinci membrii ai echipajului au fost carbonizaţi în incendiul declanşat, iar oficialii au dat asigurări că în ziua următoare postul va funcţiona provizoriu, recurgându-se la pilonul secundar.

De reţinut că până la sfârşitul lunii noiembrie a anului 1940 Misiunea Aeronautică Germană avea la Bucureşti mai multe escadrile de aviaţie, aflate pe terenurile din jurul acestuia. Numărul lor însă a crescut. Astfel, la 30 noiembrie 1940 de pe aerodromul de la Arad au decolat pentru a ajunge la Bucureşti 18 avioane Me-109, 2 avioane He-111 şi un avion trimotor Ju-52. Situaţia efectivelor şi materialelor Misiunii Aeronautice Germane în România la 15 ianuarie 1941 era următoarea: 3 generali, 91 de ofiţeri, 37 funcţionari civili, 480 subofiţeri şi 1524 trupă. Iar numărul total al avioanelor era de 2 avioane Ju-52, 5 avioane Bf-108, 61 de avioane de vânătoare Bf-109 E, 1 Fw-58, 7 Fi-156, 1 W-34, 2 Go-144, 1 W14 şi 24 Hs-126, aflate în continuare numai pe terenurile de la Bucureşti. Pentru deservirea acestora Misiunea mai avea 85 autoturisme, 195 autocamioane, 55 autospeciale cu 66 remorci, 17 tractoare şi 34 motociclete cu ataş[8].

Ce au primit? Personalul misiunii a fost cazat în 77 de camere la hotelul „Ambasador“ şi în alte 50 de camere aflate în alte două hoteluri, iar pentru trupă s-au folosit barăci montate acolo unde au dorit. Cu toţii au primit 50 de lei alocaţie pentru hrană, combustibil pentru avioanele şi mijloacele auto sosite. Solda a fost echivalentă cu cea primită de omologii lor din aeronautica română, deoarece germanii nu au făcut cunoscută valoarea celei pe care o primeau în țara lor.

---

[7] *Op. cit.* p. 62.

[8] AMR, fond 5476, dosar 38, p. 119.

Cum toate acestea au fost suportate de statul român, sumele cheltuite într-o lună cu toți aceștia în conformitate cu tabelul de mai jos s-au ridicat la următoarele valori:

„Tabel recapitulativ de cheltuieli cu misiunea germană.

Detalii	**Cheltuieli**	**Explicațiuni**
Personal	7.263.000	Calculul pe o lună de zile în ipoteza a 50 lei alocație pe zi pentru întreg efectivul.
Cazare	1.407.000	Calculul pentru 30 zile la Hotel Ambasador, Stănescu și Union.
Combustibil avioane	24.194.260	S-a calculat pentru 2 ore de zbor pe zi de avion (ulei și benzină) costul total pe lună a 60 de ore.
Întreținere avioane	60.000	Lunar
Combustibil auto	26.009.250	Calculat consumul de ulei și benzină pe o lună pentru numărul total de autovehicule.
Cheltuieli de întreținere, lunare, cancelarie, curățenie.	3.000.000	Lunar
Cheltuieli diverse de materiale și lucrări în curs de execuție pentru instalare.	18.880.000	Calculul pe baza cererilor formulate până azi. Sunt de întrevăzut și alte cheltuieli.

Nota 1. Pentru cheltuielile de instalare suma de 18.880.000 lei va fi sigur depășită, cererile urmând să fie formulate pe măsura necesităților și în raport cu trupele ce vor veni. Dacă fondul nu se cheltuiește, sumele vor rămâne disponibile.

2. Misiunea germană a cerut prin Ministerul Economiei Naționale ca Subsecretariatul de Stat al Aerului să le facă un depozit de 10.000 t benzină octană de aviație al cărei cost este de 270.000.000 lei“[9].

Ce au oferit? Cursuri la Centrul de Instrucție al Aeronauticii pentru piloții de vânătoare, observare și recunoaștere, precum și a celor de pândă și alarmare. Totodată au instalat piese de artilerie a.a. germane la București, Ploiești, Băicoi și Giurgiu, colaborând la instruirea artileriștilor noștri. De asemenea, au propus să facă o aplicație cu blindatele în fața regelui și a lui Antonescu. Dar cum nu aveau să ne lase acele mașini de luptă, se pare că aceasta nu a mai avut loc. Paralel cu toate acestea, au ținut la Academia de Război un ciclu de 19 conferințe, iar pentru aviație s-a organizat instruirea în comun a unor unități care aveau în dotare material volant german și cursuri pentru observatori.

Cu ocazia acestora, au făcut cunoscută doctrina aviației germane, care se deosebea de cea pe care o foloseam noi până atunci. Adică, în principiu aviația română se informa, transmitea, acoperea spațiul și lupta. Ori cea germană lupta, distrugea, informa, transporta şi aproviziona. În ce priveşte felul în care erau însuşite cunoştinţele militare, ei susţineau că trebuie urmărită specializarea până la automatizare şi intrarea în reflex a executării misiunilor concrete, restrânse şi directe ce reveneau fiecărui element al personalului navigant, care nu trebuia pregătit multilateral şi superficial, ci unilateral şi până la perfecţiune[10].

---

[9] *Ibidem*, p. 281.

Înainte de cel de-al doilea război mondial, aeronautica română adoptase doctrina franceză de cooperare cu celelalte arme. Însă regulamentele elaborate pe baza aceleia erau depăşite, iar în privinţa celor petrecute pe frontul din Spania, specialiştii militari români încă nu ajunseseră la un punct de vedere concludent. La fel, experienţa obţinută în anii 1939-1940 nu avusesem timp s-o folosim. În acea situaţie ne-am văzut nevoiţi să ne bucurăm de primele unităţi aeriene abia sosite în România şi la 1 noiembrie 1940 să înceapă primele colaborări. Însă acestea ne-au pus la dispoziţie doar extrase din regulamentele lor şi experienţa unităţilor germane prezente. Astfel am fost sprijiniţi în instruirea, după modelul lor, a unui Grup de aviaţie de vânătoare dotat cu material german. Cu ajutorul instructorilor germani, s-a stabilit ca o parte dintre piloţii români să participe la un curs scurt comun de formare a piloţilor de vânătoare în timp de război.

În conformitate cu cele precizate în mai multe ordine secrete, prima serie a piloţilor români s-a prezentat la 5 noiembrie 1940, orele 10^{30}, în faţa postului de comandă al Grupului german, aflat pe aerodromul Pipera de lângă Bucureşti, unde au fost primiţi de maiorul Handrick. Li s-a explicat modul de lucru, precizându-se că instruirea primei serii se va termina la 18 decembrie 1940. după vizitarea avioanelor germane, s-a trecut la programul de instrucţie propriu zis, ce s-a început prin aclimatizarea cu aparatul, aterizări la punct fix, aterizări scurte şi pe terenuri necunoscute, etc. S-a continuat cu zonele de maniabilităţi şi zboruri acrobatice, antrenându-se apoi în zboruri ca perechi şi zboruri în formaţie strânsă de două avioane, exerciţii de atac la sol şi luptă aeriană, zboruri la joasă înălţime. După toate acestea , s-au executat zboruri în patrulă, în formaţie strânsă şi de luptă, în faimosul circ aerian(zbor în şir indian, după capul formaţiei). S-a insistat mult pe exerciţiile de atac ale unor obiective terestre, pe instrucţia tragerilor contra avioanelor izolate ori în formaţie. După acestea, au urmat zborurile în escadrilă şi cele de tactică aeriană, ca vânătoarea liberă, protecţia avioanelor de bombardament. Nu a fost omis nici atacul la sol în formaţii masive şi chiar misiunile solitare, etc.[11]

Începând pregătirile de luptă într-un ritm mult mai intens, necazurile nu au întârziat nici la Bucureşti. Astfel, în 6 noiembrie 1940, avionul Me-109 nr. 5 pilotat de adj. av. I. Marinescu, a fost adus la aterizare fără să scoată roţile. Însă nu a trecut prea mult şi pe aerodromul Pipera a avut loc un accident care putea să se termine destul de grav. Cpt. av. Virgil Trandafirescu, după primul zbor de aclimatizare, a venit la aterizare cu o priză scurtă, în limită de viteză şi înclinat. Chiar şi după ce a mărit turaţia motorului, avionul ce a avut nr. 3 a continuat să se încline până când a lovit pământul cu planul stâng. În urma izbirii, l-a ridicat până la circa 5 m pe o direcţie ce era perpendiculară pe cea iniţială. Reducând motorul pentru aterizare, avionul s-a înclinat pe dreapta luând contactul cu pământul placat şi numai cu jamba dreaptă, care a cedat, rotindu-l cu aproape 150°. Au rămas întregi doar stabilizatorul şi cele două planuri care mai puteau fi reparabile[12].

---

[10] *Ibidem*, p. 351.

[11] AMR, fond 3393, dosar 30, p. 195.

La scurtă vreme de la acest eveniment nedorit, în 4 decembrie, ne-a fost dat să pierdem pe cpt. av. Dumitru (Pufi) Popescu, poate cel mai dotat dintre piloţii noştri militari. Era comandantul Escadrilei 57 Vânătoare şi în acea zi, aflat la bordul avionului Me-109 nr. 1 a luat parte la un zbor în patrulă, împreună cu adj. Şef Victor Stănescu, coechipierul său, alături de o celulă germană. Se înţeleseseră de jos să mai facă un viraj, în afară de primul executat după decolare, urmând ca apoi să se îndrepte spre Ploieşti. La un moment dat, cpt. av. Pufi Popescu, aflat în stânga cpt. Hörnich, a trecut în dreapta acestuia, dar cum toţi ceilalţi şi-au păstrat locurile, a intenţionat să revină la poziţia iniţială, lovind ampenajul avionului german. Ciocnirea a avut loc la circa 400 m înălţime şi probabil că elicea, deformată ori ruptă, a produs vibraţii puternice, încât s-au desprins conductele de benzină, deoarece la aproximativ 150-200 m înălţime s-a văzut foc la bordul avionului. Pufi Popescu, în acea situaţie a încercat să se salveze cu paraşuta, însă nu s-a putut desprinde de avion, deoarece aceasta s-a agăţat de cupola cabinei care nu a fost largată ori de pilonul antenei de radio, izbindu-se de pământ împreună cu avionul şi pierzându-şi viaţa într-un mod groaznic. Pilotul german lovit a reuşit să aterizeze bine[13]

Cu toate acestea, Dickfeld, în amintirile pomenite mai sus arată că în ciuda traversării unor perioade dificile, mulţi dintre piloţii români erau aviatori excelenţi, adevăraţi artişti.

Între timp s-au tipărit 150 de extrase din Regulamentul german de zbor şi s-au trimis 15 echipaje de bombardament la şcoală în Germania, mai precis pe terenul de la Aspern de lângă Viena, la „Blindflug Schule“ nr. 4, în perioada 4-16 ianuarie 1941, unde au învăţat să zboare fără vedere în afara cabinei şi radioghidat. Şi, în sfârşit, în luna decembrie a anului 1940, s-a înfiinţat o secţie de legătură cu Misiunea germană, condusă de generalul Constantin Argeşanu care trebuia să se ocupe de cazarea, aprovizionarea, baracamentele şi programul de lucru al acesteia.

Comportarea germanilor, care erau conştienţi de statutul lor în România, nu a întârziat să dea probleme. Au cerut noi baracamente, iar la Popeşti Leordeni au preluat restaurantul aerodromului. De asemenea crescându-le numărul de avioane au mai cerut noi depozite, aşa cum a fost cel din Crângul lui Bot, iar la Giurgiu şi-au amplasat baracamentele printre bateriile a.a. La Braşov, unde din 24 octombrie primiseră toată cazarma Gr. 4 Apărare a.a. cu totul, noi păstrând doar depozitul de benzină, au refuzat să o ia în primire. Pentru aceasta nici nu au întreţinut-o corespunzător şi nici nu au înlocuit geamurile care se spărseseră din vina lor. Nu au făcut curăţenie, au permis să dispară din lenjerie, au solicitat multă benzină fără bon, au cerut femeie care să le facă curat în dormitoare, etc. Cât priveşte depozitele de benzină, pe cele mai multe le-au solicitat la Craiova, Caracal, Roşiori, Călăraşi etc., deoarece benzina a fost produsul pentru care au avut cea mai mare grijă.

Dar cum situaţia lor în România era totuşi una preferenţiată faţă de cea a aviaţiei române, aceasta l-a obligat pe generalul av. C. Celreanu, comandantul Forţelor

---

[12] AMR, fond 5476, dosar 654, p. 208.

[13] Idem.

Aeriene Militare să raporteze generalul av. Gh. Jienescu, ministrul SSA cu nr. 704/5 dec. 1940 următoarele:

„Cu toate îndrumările ce s-au dat şi continuă a se da trupei, nu este posibil a se ascunde diferenţa de tratament dintre trupele germane şi române. Astfel, în garnizoana Braşov, unde se află multe unităţi germane ai căror soldaţi circulă pe străzi în mare număr şi li se permite a frecventa toate restaurantele de lux şi localuri de noapte până la ore târzii, precum şi de a face cumpărături scumpe şi abundente.

Condiţiile civilizate de care se bucură soldaţii germani din punct de vedere al echipamentului (având ţinute speciale pentru corvoadă, instrucţie şi sport) al repausului raţional, al cazării confortabile şi igienice, la care se adaugă în special simpatia cu care sunt înconjuraţi de populaţia săsească din localitate, sunt factori care prin comparaţie influenţează într-o măsură apreciabilă starea de spirit a trupelor noastre.

Faţă de cele de mai sus vă rog dispuneţi“[14].

În rezoluţie, generalul Jienescu a apreciat că totuşi nu este bine să le atragem atenţia, contând pe faptul că situaţia era cunoscută de comandanţii lor care o vor limita la strictul necesar. Totodată, cerea să se urgenteze confecţionarea combinezoanelor de lucru pentru aeronautica noastră şi să se mărească alocaţia de hrană a trupelor.

Ori, în ciuda celor petrecute, trupele germane au continuat să vină în România încă trei ani şi mai bine. Şi ca o ironie a soartei, cât de curând aveam să le schimbăm cu cele sovietice, mai sărace în civilizaţie şi mult mai dure în comportare. Acestea din urmă, străjuind la instaurarea regimului comunist au stat pe banii poporului român o perioadă de aproape 15 ani, înfometându-l şi jefuindu-l cu bună ştiinţă.

---

[14] AMR, fond 5476, dosar 38, p. 213.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

HIDROAVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN EST (PARTEA II-a)

NICOLAE PETRESCU*

În aprilie 1942 Flotila de Hidroaviație era încadrată în Corpul Aero-Marină subordonat Marinei Militare. Schema de organizare, după unele modificări operate la sfârșitul celor șase luni de război, se prezenta astfel[1]:

1. Comanda Flotilei
    - comandant (pilot prim)
    - biroul 1 organizare, informare și contrainformare
    - biroul 2 informații și servicii

2. Escadrila 101 Hidro-patrulare - prima forță combativă.
    - comandant (pilot prim)
    - 7 ofițeri piloți și observatori
    - 10 adjutanți piloți primi și secunzi
    - 11 maiștrii și subofițeri
    - 6 mecanici de bord
    - 3 ofițeri și 8 maiștri radiotelegrafiști
    - 1 adjutant major șef bombardament și mitraliere de bord
    - 5 sergenți mitraliori de bord
    - 2 mecanici de bord
    - 1 maistru armurier
    - 1 sergent major mecanic auto

3. Escadrila 102 Hidro-informații - a doua forță combativă
    - comandant (pilot prim)
    - 15 ofițeri piloți și observatori
    - 1 ofițer și 8 maiștri radiotelegrafiști
    - 4 mecanici de bord (1 subofițer, 1 sergent și 2 caporali)
    - 2 adjutanți șefi bombardament și mitraliere de bord
    - 6 mitraliori de bord (2 sergenți, 2 caporali și 2 soldați)
    - 1 medic (sublocotenent rezervist)

---

* Pitești.

[1] Arhivele Militare Române. Fond Flotila Hidro. Dosar 187, f. 232-233.

- 1 mecanic auto (sergent major)
- 1 maistru armurier

4. Secția foto
   - comandant ofițer navigant
   - 3 tehnicieni (mecanic foto, subofițer electrician și un mecanic auto)

5. Baza Flotilei de Hidroaviație
   - personal navigant (10 ofițeri și un subofițer mitralior de bord)
   - 1 ofițer (administrație)
   - 1 subofițer (administrație)
   - 1 ofițer echipaje
   - 13 subofițeri.

Pentru anul 1942 zona de responsabilitate a bombardamentului Aero-Marină și itinerariile hidroavioanelor „K.A.N.T." și „Savoia" au fost stabilite după cum rezultă din graficul următor[2]:

Cele două escadrile hidroaviație (101 și 102) aveau baza la Mamaia cu hidroscala principală pe lacul Siutghiol (v. schema). Se mai dispunea și de o hidroscală de lucru pe lacul Hadgi-Bey (Odessa) folosită ca ajutor pentru hidroavioanele ce s-ar fi aflat în pană în apropierea acestei zone.

Hidroaviația a îndeplinit în anul 1942, importante misiuni de luptă, printre cele mai importante fiind:

- căutarea și vânătoarea de submarine până la Odessa;
- escorta antisubmarină;
- supravegheri și recunoașteri în zona litoralului românesc;
- căutarea de nave, mine și pete de ulei;
- legături aeriene Constanța-Odessa și înapoi, Odessa-Cetatea Albă și retur;
- raiduri legături de comandament Constanța-București și București-Constanța
- transporturi de materiale, alimente și personal la Șagani și la hidroscala de rezervă de la Hadgi-Bey și pentru hidroavionul Savoia 55 nr 1 rămas în pană pe lacul Sinoe.

Documentele de arhivă consemnează reușita unei misiuni a locotenent-comandorului Borcescu Gheorghe, din 4 octombrie 1942:

Pentru deplasarea operativă, eventuală, a hidroavioanelor românești pe coasta de nord a Mării Negre erau necesare anumite informații cu caracter militar. Pentru aceasta ofițerul a executat, la ordin, o recunoaștere din zbor pe itinerariul Constanța-Sevastopol - Novorosisk, fiind îmbarcat pe unul dintre hidroavioanele germane de transport „B.W." care avea ca line aeriană Constanța - Sevastopol - Novorosisk - Voroșilomsk și înapoi. Informațiile culese, importante din punct de vedere al acțiunilor de luptă, au fost analizate de către Statul Major al Marinei Militare Române stând la baza stabilirii misiunilor următoare ale hidroaviației pe frontul maritim[3].

Ca evenimente mai deosebite în acest an a fost amerizarea forțată a unui hidroavion românesc, în ziua de 9 mai, în portul Constanța. Acesta a capotat în dreptul danei numărul 5 rupându-se în două. Din fericire echipajul s-a salvat însă hidroavionul a trecut la capitolul pierderi.

---

[2] Arhivele Militare Române. Fond F. N. M. Dosar 288, p. 173-174.

[3] Arhivele Militare Române. Fond Flotila de Hidroaviație, Dosar 182, p. 353.

În registrul istoric al Hidroaviației din anul 1942 este consemnată activitatea de înalt profesionalism a ofițerilor de marină observatori aerieni care au participat la misiunile Escadrilei 101 Hidro-patrulare și a Escadrilei 102 Hidro-informații. Sunt citați căpitanii Bădescu Mircea, Giurgea Constantin, Gheorghiu Filimon, Botezatu Ștefan, Simionescu Gh., Râmniceanu Cristian, locotenenții Ciobanu Teodor, Nicolaescu Dan, Nuțu Pavel, Petrescu Francisc, Panait Dumitru și Grigoriu Mihai.

Pe parcursul anului 1942 au avut loc diferite fluctuații în ce privește efectivele de cadre și trupă, numărul hidroavioanelor din dotare, și al mitralierelor de la bordul acestora. În ultimul trimestru al anului existau ca operative 5 hidroavioane K.A.N.T.-Z. 501 (purtau numerele 1, 4, 8, 9, 10) și 18 mitraliere. Se mai aflau în dotarea Flotilei de Hidroaviație 2 avioane Fleet (pentru școală) 6 hidroavioane Savoia (55, 56, 62 bis), 4 hidroavioane K.A.N.T. 501, 10 hidroavioane Heinkel, 6 șalupe (pentru transport sanitare, manevră, remorcă și de salvare la mare), 3 puiuri[*] și 2 bărci de metal pentru transport materiale, un feribot și 32 de aparate foto „Nistri“, 30 și 21[4].

În anul 1943 activitatea operativă a Hidroaviației începe cu luna martie. Din cauza lacului Siutghiol înghețat în lunile ianuarie și februarie nu s-a executat nici o misiune de război.

Prin Ordinul General de Operațiuni nr. 2/1943, al Diviziei de Mare pentru Escadrilele 101, 102 Hidro se stabilesc următoarele misiuni:

1. Escadrila 102 Hidro-informații:

a) La ordinul comandamentului Aero-Marină, lucrând cu Escadrila 101 Hidro-patrulare de la baza Siutghiol și cu o secție de hidroavioane de la hidroscala Hadgi-Bey (Odessa) va acționa în largul coastei Mangalia - Oceacov. Pentru a economisi timp de zbor și pentru a se asigura escortele până la căderea serii, Escadrila va studia și pune în lucru cât mai repede hidroscale auxiliare în regiunea Sulina - Sf. Gheorghe și lacul Burnas (satul Tuzla, Odessa);

b) La ordinul comandamentului Aero-Marină va interveni la alarmă, pentru căutarea submarinelor sau a unor obiecte suspecte, raportând ulterior cine a declanșat misiunea și rezultatele obținute;

c) Va ataca cu bombe, numai la ordinul comandamentului Aero-Marină, contra navelor de suprafață;

d) Va ține permanent contactul cu Comandamentul Aero-Marină și va informa continuu despre navele de suprafață, care se identifică sau chiar răspund semnalului de identificare, raportând prin radio.

2. Escadrila 101 Hidro-patrulare avea aceleași misiuni ca și Escadrila 102, lucrând însă numai de la hidroscala Siutghiol. Prin acest ordin Bazei Flotilei de Hidroaviație îi revenea ca misiune să asigure paza terestră a unităților Comandamentului Aero-Marină.

În conformitate cu cerințele războiului pe mare Escadrila 101 Hidro-patrulare și Escadrila 102 Hidro-informații au îndeplinit, în anul 1943, numeroase misiuni de război folosind hidroscala permanentă de la Mamaia și hidroscala Hadgi-Bey (Odessa).

---

[*] Ambarcațiune de dimensiuni mici propulsată cu rame.

[4] Arhivele Militare Române. Fond Flotila de Hidroaviație, Dosar 193, p. 20-22.

Principalele activități operative ale hidroavioanelor de pe hidroscala Hadgi-Bey au constat în:

- asigurarea protecției aeriene și antisubmarine a convoaielor vaselor de transport pe rutele Chilia - Constanța, Insula Sahalin - Sulina, Oceacov - Odessa, Sulina - Insula Șerpilor, Odessa - Sulina, Odessa - Oceacov, Bugaz - Odessa, Crimeea - Odessa, Cap Tandra - Odessa.
- recunoașteri de coastă Odessa - Cap Tandra, Sulina - Odessa etc.

Pe timpul misiunilor de protecție aeriană a convoaielor au avut loc numeroase angajamente de luptă. Piloții și mitraliorii de la bordul hidroavioanelor au condus aparatele cu măiestrie și dăruire, au folosit eficient armamentul din dotare reușind să avarieze și să disperseze avioanele inamice. În ziua de 22 noiembrie 1943, hidroavionul He. 114 nr. 2 de la hidroscala Hadgi-Bey a fost atacat de trei avioane sovietice în timp ce asigura protecția unui convoi de nave transportoare. Lupta desfășurată într-un net raport de inferioritate a fost violentă. Cu 40 de găuri în flotoare, cu aparatura de pilotaj distrusă și pilotul ușor rănit hidroavionul a continuat angajamentul cu avioanele inamice reușind să le disperseze. Peste o săptămână același hidroavion decolând de la hidroscala Hadgi-Bey a intrat în pierdere de viteză deasupra apei și capotând s-a scufundat. Echipajul nu a suferit pierderi reușind să se salveze. Avarii a suferit și hidroavionul He. 114 nr. 42 prin spargerea la amerizare a flotorului din dreapta. Amerizări forțate s-au produs și pe Limanul Nistrului. Multe dintre misiunile de protecție s-au desfășurat în condiții meteo nefavorabile. Nu de puține ori lacul Hadgi-Bey a fost montat de vânturi puternice care au pus probleme deosebite folosirii hidroavioanelor. De exemplu, în ziua de 2 septembrie 1943 vântul puternic și valurile mari au smuls hidroavioanele de la geamandură fiind în pericol de scufundare. Numai prin intervenția curajoasă a echipajelor s-a reușit, cu multă muncă și mare greutate, ca aparatele să fie aduse la mal unde au fost bine asigurate. Eforturile militarilor au fost mai mari și pentru faptul că șalupa cu motor nu a funcționat iar puiul nu a putut fi folosit din cauza furtunii. Numeroase misiuni au îndeplinit în anul 1943 și hidroavioanele cu baza la Mamaia (Constanța). Secția operativă de aici, având în dotare 2 hidroavioane He. 114 și 3 hidroavioane K.A.N.T. în stare de luptă a executat recunoașteri asupra litoralului maritim în zonele Constanța, Tuzla, Mangalia, Sf. Gheorghe, Sulina, Insula Șerpilor, Odessa. Centrul de greutate al activității Secției Operative de la Mamaia l-a constituit escorta antisubmarină și aeriană a convoaielor de nave transportoare pe rutele Constanța - Sevastopol, Sevastopol - Constanța, Constanța - Sulina, Sulina - Constanța; Sevastopol - Sulina, Bosfor - Constanța, Sf. Gheorghe - Sevastopol, Bugaz - Odessa, Odessa - Sevastopol.

Un eveniment mai deosebit s-a consumat în ziua de 7 octombrie 1943 în timpul misiunii de escortă contra submarinelor și a aviației inamice a convoiului format din vasul „Prodromos“ și 5 R - B pe ruta Sf. Gheorghe - Sevastopol. La orele 21^{23}, 3 avioane torpiloare sovietice au atacat formația de nave lansând 3 torpile asupra vasului „Prodromos“ 2 prin pupa și una prin prova fără a lovi însă ținta. Hidroavionul He 114 nr 7 din escortă s-a angajat în luptă cu toate armele de la bord reușind să îndepărteze avioanele atacatoare și să asigure continuarea marșului de către convoi.

Un document din arhivele militare Pitești înregistrează pentru hidroavioanele operative de la Mamaia 9 misiuni de escortă în luna noiembrie 1943 pe rutele Constanța - Sevastopol și Sevastopol - Constanța. Au fost asigurate convoaiele formate din distrugătoare, R-B, U.J. M.F.P.[5], vânătoare de submarine puitoare de mine şi vase de transport printre care s-au aflat „România“, „Ardeal“, „Santa F“, tancul „Bacus“. La 17 decembrie 1943 au sosit din Germania 13 hidroavioane He. 114 A, ambarcate în 37 de vagoane.

În luna noiembrie 1943 Escadrila 101 Hidro-patrulare se transformă în Escadrila 101 Hidro-informare având ca material volant 3 hidroavioane K.A.N.T.-Z: 2 hidroavioane He 114 şi 2 avioane Fleet. Mai târziu se mai primesc de la Escadrila Hidro-Patrulare încă 5 hidroavioane He 114. Un angajament aerian de luptă se desfăşoară în ziua de 14 decembrie 1943. Convoiul de transport format din 2 distrugătoare, purtătorul de mine „Amiral Murgescu“ 3 R-B, 1 vânător de submarine (V. S.) şi vasul „Cassa“, a fost atacat pe ruta Constanţa - Sevastopol, la orele 15, 20 de avioane torpiloare sovietice. De remarcat că una dintre torpilele lansate a fost bombardată şi explodată de un hidroavion He 114 comandat de căpitanul aviator Rădulescu, având ca observator un tânăr locotenent.

Printre ofiţerii de marină observatori aerieni, care au luat parte la realizarea misiunilor operative ale hidroaviaţiei în anul 1943 s-au distins prin însuşirile lor deosebite aspiranţii: Vlădescu Emil, Bâru Eugen, Gheorghiu Adrian şi Stepancovski Chiril.

Flotila de Hidroaviaţie a fost dotată în anul 1944 cu hidroavioanele He 114 A sosite din Germnania şi montate în ţară, aparate moderne, serie nouă, bine înzestrate cu arme de bord şi de performanţă superioară[6]. Hidroavionul He 114 A era foarte manevrier, în măsură să execute zboruri în picaj până la 50° situaţie din care putea lansa bombele din dotare. Acesta s-a dovedit un bun vânător contra avioanelor şi hidroavioanelor marinei sovietice din Marea Neagră[7].

Misiunile operative au gravitat în special în jurul acţiunilor de escortă antisubmarină a convoaielor care devin numeroase şi presante ca urmare a succeselor forţelor sovietice atât pe teatrul maritim cât şi la uscat şi a evacuărilor masive din Peninsula Crimeea şi din Odessa. Principalele rute de navigaţie ale convoaielor asigurate şi cu hidroavioane au fost: Odessa - Constanţa şi invers, Sevastopol - Odessa, Sevastopol - Sulina, Sulina - Constanţa, Constanţa - Varna şi invers, Odessa - Sulina, Constanţa - Bosfor. S-au executat zboruri de la hidroscala Hadgi-Bey, pentru dislocarea Escadrilei 102 la Cetatea Albă, organizarea de noi hidroscale de lucru, inspectarea unităţilor de pe fronturile de luptă, căutarea navelor dispersate de furtună.

În luna aprilie 1944 Escadrila 101 a realizat 51 de misiuni la care au participat 59 de hidroavioane[8]

Flotila de Hidroaviaţie s-a remarcat pe timpul operaţiunilor de luptă şi datorită Comandantului Hidroaviaţiei comandor Georgescu Constantin (iulie 1940 - noiembrie 1943), pilot de înaltă clasă, care a dovedit pricepere şi abnegaţie în conducerea hidroaviației. Cu un număr redus de aparate, față de cerințele războiului, acesta a reușit să îndeplinească exemplar misiunile ce au revenit hidroaviației. Din noiembrie 1943 și până în decembrie 1944 la comanda Flotilei de Hidroaviație s-a aflat căpitanul comandor Borcescu Gheorghe. Hidroaviația a beneficiat și de un corp de piloți excepționali, în afară de ofițerii de marină cu îndelungată practică în domeniul observării maritime și fluviale. Documentele de arhivă, referitoare la activitatea hidroaviației, cuprind numeroase însemnări care evidențiază curajul și priceperea de care au dat dovadă piloții căpitan Chiriac Mircea, căpitan Teodorescu Dumitru, locotenent Chiriță Dumitru, aspirantul Panait Dumitru și adjutanții șefi Diaconescu Aurel, Iliescu Dumitru, Petrescu Dumitru, Sandu Ion, Ioniță Petre etc. care prin acțiunile lor, lovind în plin numeroase nave inamice pe Dunăre și pe mare le-a scufundat sau avariat obligându-le să părăsească lupta, au scos din funcțiune prin bombardare, baterii inamice de pe litoralul maritim și fluvial. Dovedind sânge rece aceștia au sfidat puternicele atacuri ale aviației, hidroaviației și navelor sovietice. S-au angajat în luptă aeriană cu un inamic superior, de multe ori într-un raport de forță de doi la unul, reușind să doboare s-au să avarieze mai multe avioane și hidroavioane inamice.

---

[5] R. B. = vedete dragore, U.J. = vânătoare de submarine, M.F.P. = pontoane de transport armate

[6] Principalele caracteristici ale hidroavionului He 114 A: biloc, monomotor, sequi plan, pe flotoare, 240 km / h viteză practică, armament 2 tunuri de 20 mm calibru,1 mitralieră fixă în planuri, în capotă, 1 mitralieră mobilă pentru observator, 2 bombe a câte 50 kg greutate cu focos electric, reglabil instantaneu antisubmarin, economie de zbor 3 ore.

[7] Arhivele Militare Române. Fond Subsecretariatul de Stat al Marinei (S.S.M.) Statmajor, Hidroaviaţie, Dosar 3051, p. 3.

[8] Arhivele Militare Române, Registrul Istoric al Escadrilelor 101, aprilie 1944.

Este relevant succesul obținut de către adjutantul șef Iliescu Dumitru care în ziua de 19 august 1941, printr-o manevră reușită a dat prilej echipajului să doboare un hidroavion inamic din cele două cu care s-a angajat în luptă.

De asemenea adjutantul șef Sandu Ioan a reușit sub un foc violent al inamicului să atace cu mitraliera de la bord mai multe barcaze cu trupe sovietice în rada portului Odessa. La 27 octombrie 1941 a fost accidentat și rănit grav.

Adjutantul șef Ioniță Petre, un foarte bun pilot pentru hidroavioane, a executat numeroase misiuni sub focul inamicului. În ziua de 28 iulie 1941 prin manevre precise a ajutat echipajul să atace cu bombe și să scufunde o navă inamică de suprafață.

În timpul confruntărilor aeriene unele hidroavioane au amerizat forțat pe mare sau pe lacuri. În arhivele Flotilei de Hidroaviație este consemnat cazul aparatului He 114 nr 4 din Hidroscala de la Vâlcov care în ziua de 23 aprilie 1944 a căzut și s-a avariat lovindu-se de prova monitorului „Bucovina". În acest nefericit accident pilotul și-a pierdut viața iar observatorul a fost grav rănit.

Adjutantul D. Panait a avariat cu două bombe o canonieră rusească la gurile Dunării și prin focul mitralierelor a obligat două barcaze inamice să se întoarcă din drum echipajele refugiindu-se în deltă. Pentru faptele lor de bravură mulți ofițeri, adjutanți și grade inferioare din Flotila de Hidroaviație au fost distinși cu înalte ordine și medalii românești și germane.

După evenimentele de la 23 august 1944 toate mijloacele auto ale Comandamentului Aero-Marină și ale Flotilei de Hidroaviație, carburanții și banii au fost ridicate fără forme legale de către comandanții trupelor sovietice intrate în Dobrogea. Hidroavioanele au rămas la baza hidroscalei cu dispoziția fermă că zborul lor este interzis. Flotila de Hidroaviație mai dispunea de două escadrile (C 101 și 102), fiecare având câte 11 hidroavioane care se numeau Heinkel 114 făcând parte din Comandamentul Aero-Marină cu punctul de comandă la Mamaia Palazu[9].

---

[9] Arhivele Militare Române, Fond (S.S.M.) Statmajor, Hidroaviație, Dosar 3051, p. 3.

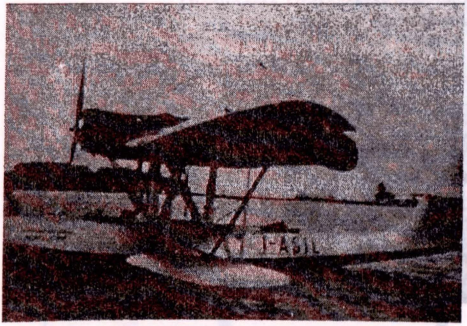

Hidroavion K. A. N. T. 501

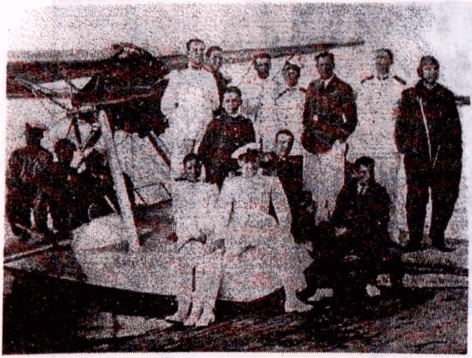

Hidroavion de şcoală „Savoia Marchetti 56"

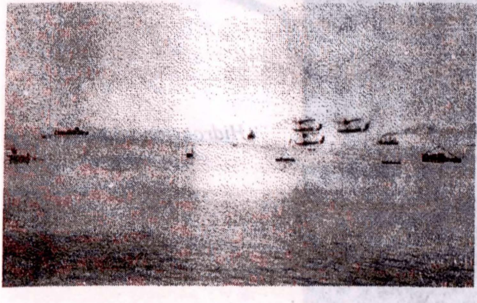

Hidroavioane în cooperare cu nave militare

Hidroavion „Savoia Marchetti 59" la apă

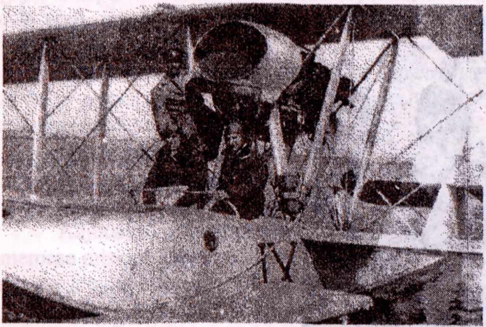

Hidroavion „Savoia Marchetti 59"

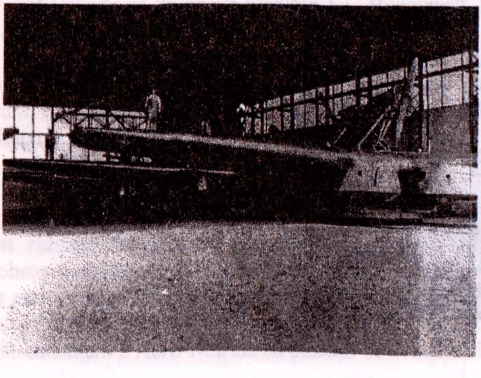

Hidroavion „Savoia 55" în hangar

Dispunerea Hidroscalei Flotilei de Hidroaviaţie
PALAZU MARE - MAMAIA 1941-1944

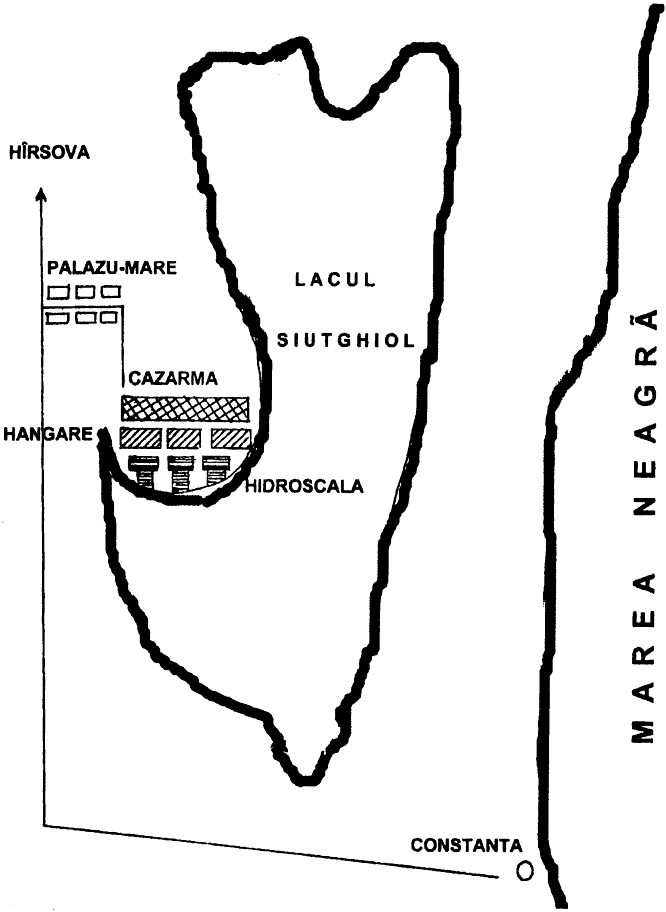
HÎRSOVA
PALAZU-MARE
LACUL
SIUTGHIOL
CAZARMA
HANGARE
HIDROSCALA
MAREA NEAGRĂ
CONSTANTA

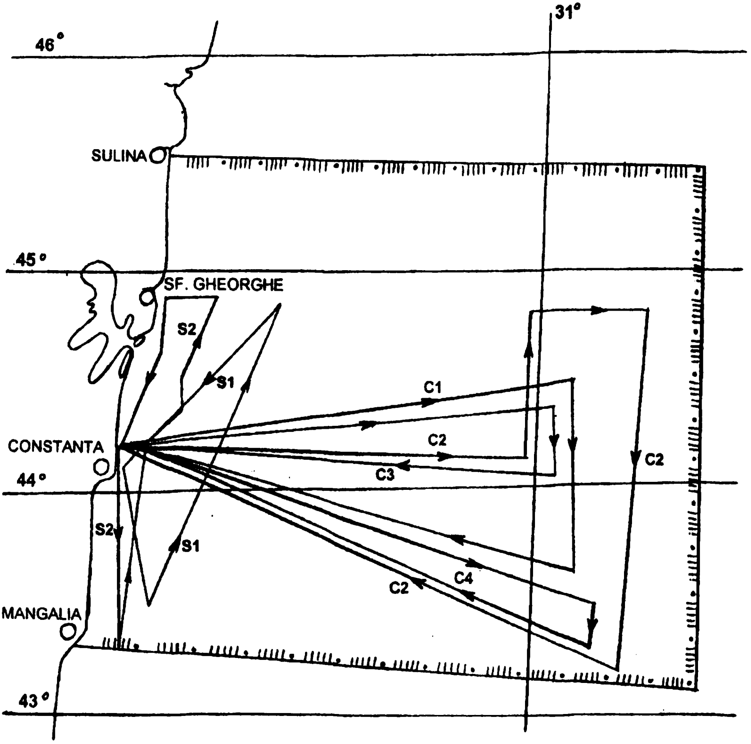
31°
46°
SULINA
45°
SF. GHEORGHE
S2
S1
C1
C2
CONSTANTA
44°
C3
C2
S2
S1
C4
C2
MANGALIA
43°

Zona de responsabilitate a Comandamentului Aero-Marină
şi itinerariile hidroavioanelor „C. A. N. T."

Legenda
C1 Mamaia = φ 44°5', λ 31°37', φ 43°20', λ 31°37', φ 41°15' Mamaia
C2 Mamaia = φ 44°5', λ 31°22', φ 44°45', λ 31°52', φ 44°15' Mamaia
C3 Mamaia = φ 44°33', λ 31°37', φ 44°10', λ 31°37', φ 44°15' Mamaia
C4 Mamaia = φ 43°50', λ 31°37', φ 43°30', λ 31°37', φ 44°15' Mamaia
S2 Mamaia = pe litoral între Mamaia, Mangalia, Sf. Gheorghe, Mamaia
S1 Mamaia = φ 43°40', λ 29°00', φ 44°00', λ 29°30', φ 45°00'
·IIII·IIII·IIII·IIII = Zona Comandamentului Aero-Marină.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

PROBLEME DE ORDINE PUBLICĂ ÎN ARGEŞ ŞI MUSCEL (1940 – 1942)

MIHAELA ORJANU[*]
ALIN SPÂNU[**]

Regiunile Argeşului şi Muscelului au o conotaţie aparte în istoria României. Aici se află emblemele apariţiei statului muntean –capitala de la Curtea de Argeş, biserica domnească din acelaşi oraş – dar şi leagănul unor personalităţi care şi-au lăsat urme vizibile în politica ţării. De aici au pornit făuritorii istoriei moderne a României, Brătienii, şi tot de aici au pornit mai târziu, printre alţii, I. Mihalache, A. Călinescu, mareşalul Antonescu şi prof. Mihai Antonescu. Din punct de vedere al ordinii publice cele două judeţe nu s-au confruntat niciodată cu probleme deosebite. Nu se aflau pe graniţă, nu aveau mulţi minoritari şi nici nu se puteau plânge că nu dispun de resurse, de la bogăţii naturale la dezvoltarea unor ramuri economice.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial, la 1.09.1939, prin atacarea Poloniei de către Germania, a avut repercusiuni atât asupra României, cât şi asupra judeţelor Argeş şi Muscel. În primul caz este vorba de tranzitarea teritoriului românesc de către tezaurul naţional polonez pentru a fi evacuat prin Constanţa în Marea Britanie, precum şi despre primirea unui mare număr de refugiaţi polonezi, în timp ce al doilea se referă la primirea ca oaspete şi cazarea la castelul din Dragoslavele-Muscel a şefului statului polonez, mareşalul E. Smigly-Ridz. Pentru paza obiectivului a fost detaşat un detaşament de jandarmi şi au fost instituite 3 posturi de santinelă. După o scurtă perioadă de la sosirea mareşalului Smigly-Ridz, Comandamentul Corpului de Jandarmi (C.C.J.) a dorit să pună la conducerea detaşamentului un ofiţer eficient şi competent care să cunoască şi două limbi străine. În cele din urmă, după mai multe selecţii, a fost ales slt. (r) H. Georgescu care cunoştea limbile germană şi franceză. Supravegherea efectuată asupra musafirilor, alături de mareşal aflându-se o suită compusă din 2 militari (col. S. Wenda şi mr. J. Krezekoski) şi 2 civili (F. Wiazowski - valet personal şi H. Kutnik - şofer), era riguroasă, orice dorinţă a polonezilor fiind supusă aprobării conducerii Corpului de Jandarmi. La 15.07.1940 Regimentul 2 Jandarmi „Bucegi» comunică la C.C.J. dorinţa mareşalului „ca să-l viziteze în fiecare zi câte o oră D-na Georgescu din comuna Dragoslavele, pentru a-i preda lecţii de limbă franceză»[1], iar peste două săptămâni, la 29.07.1940, răspunsul vine, pozitiv, dar cu specificarea de „a se lua măsuri pentru supravegherea d-nei Georgescu, care va fi sfătuită să nu se preteze la nici un joc al Domnului Mareşal»[2]. Trebuie remarcat că d-na Georgescu era, după cum afirma un raport local, „o persoană onorabilă în etate de 50 ani»[3]. Chiar şi o dorinţă aparent banală, aceea de a picta, este raportată ierarhic, iar rezoluţia C.C.J. prevedea că mareşalul „poate picta oricât, în curtea castelului»[4].

---

[*] Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.

[**] Bucureşti.

[1] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), fond IGJ, dosar 22/1940, f. 8.

Odată cu venirea generalului Antonescu la putere (4.09.1940), Corpul de Jandarmi se transformă în Inspectoratul General al Jandarmeriei (I.G.J.), Regimentul 2 Jandarmi „Bucegi» devine Inspectoratul de Jandarmi Bucureşti, măsurile de pază şi protecţie de la Dragoslavele se întăresc, însă, de regulă formula privind pe cei din castel era standard: „La Dragoslavele linişte. Ofiţerii poloni nu au făcut plimbări şi nici vizite nu au primit»[5]. Se pare că polonezii nu se simţeau prea bine în România şi, fie de teama că ar putea să cadă în mâinile germanilor, fie nemulţumiţi de regimul ce li se aplica, au hotărât să evadeze. În ziua de 18.12.1940, la ora 18:00, Inspectoratul de Jandarmi Bucureşti anunţă la I.G.J. că „la orele 17 Comandantul Lagărului Dragoslavele raportează că Mareşalul Smigly şi Colonelul Wenda au dispărut din lagăr azi-dimineaţă, fără a le da de urmă până în prezent»[6]. Câteva ore mai târziu o telegramă urgentă din Dragoslavele confirmă că „cei 2 ofiţeri poloni dispăruţi n-au fost prinşi până în prezent»[7], ceea ce a atras furia generalului Antonescu. Imediat, generalul Topor, adjunctul comandantului Jandarmeriei, este trimis la faţa locului pentru a ancheta evadarea celor 3 polonezi, între timp se descoperise şi lipsa şoferului Kutnik, şi a identifica vinovaţii. Ancheta, efectuată pe 22.12.1940, a scos la iveală că mareşalul a fugit în seara zilei de duminică 15.12.1940, iar colonelul Wenda şi şoferul Kutnik au evadat luni noapte, 16.12.1940, „între orele 21-24 în timpul schimbului frt. Diaconu Nicolae care obişnuit lipsea din post în acest timp»[8] Fruntaşul Diaconu nu-şi executa serviciul deoarece devenise ordonanţa slt. Georgescu, comandantul detaşamentului, care a dispus scoaterea lui din serviciul de santinelă şi a lăsat astfel un post de pază descoperit. Concluzia generalului Topor, în urma anchetei întreprinse, l-a acuzat direct pe slt. Georgescu deoarece „se face vinovat de călcare de consemn, căci din ordinul său s-a desfiinţat postul de santinelă Nr.3»[9], adică tocmai pe acolo pe unde au evadat cei 3 polonezi. La începutul lunii februarie 1941 Tribunalul Militar al Corpului 1 Armată l-a condamnat pe slt. (r) Georgescu prin sentinţa penală nr. 160 la 5 ani închisoare corecţională, destituire şi 1000 de lei cheltuieli de judecată „ca singurul vinovat de evadarea fostului Mareşal Smigly Ridz şi a colonelului Wenda, întâmplat în zilele de 15 şi 16 Decembrie 1940»[10]. Tot atunci generalul C. Z. Vasiliu, comandantul Jandarmeriei, comunica generalului Antonescu pedepsele pe care le-a dispus contra superiorilor sublocotenentului (r) Georgescu. Astfel, mr. V. Dinescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Muscel, a fost mutat disciplinar la Centrul de Instrucţie Jandarmi din Timişoara, col. N. Pavlid, şeful Inspectoratului de Jandarmi Bucureşti, a primit 10 zile de arest, iar col. M. Iliescu, fost şef al Inspectoratului Bucureşti şi cel care l-a numit pe slt. Georgescu comandant la Dragoslavele, a fost pedepsit cu 20 de zile de arest.

---

[2] *Ibidem*, f. 11.
[3] *Ibidem*, f. 8.
[4] *Ibidem*, f. 9.
[5] *Ibidem*, f. 98.
[6] ANIC, fond IGJ, dosar 23/1940, f. 16.
[7] ANIC, fond IGJ, dosar 22/1940, f. 117.
[8] ANIC, fond IGJ, dosar 23/1949, f. 10.
[9] *Ibidem*, f. 11.
[10] *Ibidem*, f. 313-314.

Coabitarea dintre Jandarmerie şi Mişcarea Legionară, în timpul cât aceasta din urmă s-a aflat la conducerea ţării (14.09.1940 – 21.01.1941), nu a fost una lină şi lipsită de probleme. Legionarii, mai ales cei intraţi în mişcare cu speranţa unor câştiguri materiale deosebite, provocau conflicte şi comiteau abuzuri ce trebuiau aplanate de jandarmi. În ultima zi a rebeliunii, 24.01.1941, Preşedenţia Consiliului de Miniştri a transmis nota nr. 440/M către Marele Stat Major prin care a ordonat „să fie urgent arestaţi foştii prefecţi legionari din Judeţele: Argeş, Muscel şi Iaşi»[11], probabil zonele cu organizaţiile legionare cele mai puternice şi membrii numeroşi. Într-o dare de seamă ulterioară, privind activitatea Jandarmeriei, se evidenţia contribuţia la lupta antilegionară specificându-se: „Rebeliunea din 21-23 Ianuarie 1941 a demonstrat că Siguranţa Internă se bazează în mare parte pe aportul Jandarmeriei şi a făcut dovada dezorganizării aparatului poliţienesc la care s-a ajuns în urma reformelor puse în aplicare de regimul legionar»[12].

După rebeliunea legionară (21-24.01.1941), I.G.J. a emis ordinul nr. 42980/941 prin care cerea „înaintarea situaţiei numerice de indivizii vinovaţi de furturi, abuzuri, samavolnicii şi omoruri», începând cu 6.09.1940 şi „rămaşi necercetaţi de justiţie»[13]. Legiunea Argeş a comunicat că nu a avut cazuri ceea ce a determinat un sever reproş din partea col. N. Bucur, şeful Inspectoratului Bucureşti, care menţiona: „Am atras atenţiunea Comandantului Legiunii că este exclus să nu fi avut cazuri»[14], precizând totodată că a intervenit la Parchetul Argeş pentru a i se comunica abuzurile reclamate. În schimb, Legiunea Muscel a raportat că în perioada menţionată au avut loc 6 abuzuri (câte unul la Mihăieşti, Schitu Goleşti, Pietroşani, Coşeşti, Godeni şi Mărăcineni) şi 5 samavolnicii (în Domneşti, Corbi, Ciumeşti, Coşeşti şi Jugur), totalizând un număr de 11 infracţiuni. Legiunea Argeş va reveni după noi cercetări şi va descoperi, pentru perioada 6.09.1940-1.03.1941, un total de 13 abateri, împărţite în 5 abuzuri şi 8 samavolnicii.

Tot despre abuzurile şi ilegalităţile comise de legionari se va interesa Preşedenţia Consiliului de Miniştri, care a cerut nu situaţii, ci exemple concrete. Legiunea Muscel a raportat, sub semnătura comandantului, mr. O. Ursuleanu, despre 10 cazuri în care cetăţenii au avut de suferit de pe urma legionarilor. În comuna Schitu Goleşti Ad. Pop a fost legat de un stâlp şi bătut de I. Brănescu, primarul localităţi, pe 12.01.1941, iar P. Toader din Bădeşti a fost ameninţat cu moartea „pe motiv că ar fi contra intereselor legionare»[15] de către N. Năstase din Cândeşti, fost pretor, în noiembrie 1940. D. Antonescu, agent de percepţie, din com. Ciumeşti, a fost victima a două atacuri: primul, în decembrie 1940, când studentul C. Demetriade „sub teroarea revolverului l-a forţat să-şi dea demisia»[16], iar al doilea, pe 7.01.1941, când Gh. Andriţoiu din Godeni, şeful poliţiei legionare din Câmpulung, l-a arestat 5 ore pentru a-şi da din nou demisia după care l-a eliberat. Tot Gh. Andriţoiu, alături de C. Durdun din Măţău, secretarul poliţiei legionare din Câmpulung şi avocatul P. Protopopescu din Coşeşti i-au sechestrat câteva ore pentru a-şi da demisia, în ziua de 6.01.1941, pe O. Mestecăneanu şi pe notarul I. N. Popescu din Coşeşti. În 12.12.1940 învăţătorul I. Chiriţescu din Mărăcineni s-a dus la D. Ivaşcu din aceeaşi localitate pe care „terorizându-l în mod forţat i-a luat 5 000 lei sub pretext că avea să-i dea o datorie veche»[17]. Acest nărav, de a lua bani, îl mai practicase I. Chiriţescu şi în decembrie 1940 când a deposedat „prin teroare»[18] pe P. Miloş, A. Vîlcu şi Gr. Savu de 3 500 lei, 1500 lei, respectiv 1 400 lei. Ap. Arsenie din comuna Jugur i-a reclamat pe consăteni săi I. Manole şi Gh. Cercel, de profesie agricultori, că în luna decembrie 1940 „l-au legat cu mâinile la spate ţinându-l 3 ore la stâlp»[19] Ultimul caz prezentat de Legiunea Muscel s-a petrecut tot în decembrie 1940, în comuna Poenari, atunci când agricultorul N. Antonie „a legat-o cu mâinile la spate de un stâlp, bănuind-o de furt»[20] pe femeia Maria Pârâescu.

---

[11] ANIC, fond PCM, dosar 71/1941, f. 5.

[12] ANIC, fond PCM, dosar 77/1940, f. 12.

[13] ANIC, fond IGJ, dosar 74/1940, f. 83.

[14] *Ibidem*, f. 83.

[15] ANIC, fond PCM, dosar 250/1940, f. 19.

La câteva zile după înăbuşirea rebeliunii legionare I.G.J. a emis ordinul nr. 41221/29.01.1941 privind înfiinţarea de posturi fixe de control „pentru controlul persoanelor urmărite şi a vehiculelor, cum şi a armamentului deţinut clandestin»[21] cerând totodată o evidenţă cu instalarea noilor posturi şi tăria lor. În judeţul Argeş au fost instalate asemenea posturi la Braduri, Cerbureni, Rociu, Costeşti, Jiblea, Câineni, Gorunu şi Olanu, în timp ce Legiunea Muscel a dispus înfiinţarea a doar două posturi, la Mărăcineni şi Dragoslavele, fiecare dintre acestea având un efectiv de 4 jandarmi.

Direcţia Poliţiei de Siguranţă din cadrul Direcţiei Generale a Poliţiei a raportat la 9.04.1941 Preşedenţiei Consiliului de Miniştri abuzurile legionare descoperite „pentru comunele urbane şi municipiile din ţară»[22]. Singurul caz prezentat de D.P.S. în cele două judeţe a avut loc la 21.11.1940 în Câmpulung, victimă fiind I. Lucescu, iar agresorii B. Stănescu, licenţiat, M. Leţu, student, I. Preoţescu, şofer şi C. Calotă, tâmplar, fiind acuzaţi de „sechestrare şi ameninţare cu împuşcarea»[23]

Activitatea informativă pe teritoriul rural era eficientă şi se dovedea un barometru corect al stării de spirit a populaţiei. În a doua jumătate a lunii februarie 1941 I.G.J. cunoştea, de pildă, că „muncitorii de la minele Godeni-Muscel şi întreprinderile petrolifere din regiunea Urlaţi-Prahova cer mărirea salariilor»[24] şi propunea verificarea salariilor, contractului colectiv de muncă şi a producţiei realizate pentru a putea fi soluţionate aceste cereri. În luna martie 1941 agenţii acoperiţi ai Legiunii Muscel, plt. An. Tomescu şi plt. Gh. Iorga, şi-au desfăşurat activitatea pe două direcţii. A fost cercetată posibila acţiune de reorganizare a nucleelor comuniste în întreprinderile carbonifere din Godeni şi Schitu Goleşti, în perioada 6-16. 03.1941 şi, apoi, s-a urmărit, între 22-26.03.1941, dacă legionarii din comunele Nămăeşti, Lereşti şi Bughia au pus la cale înfiinţarea unei aşa-zise „Echipe Mute», în scop de teroare şi asasinate contra conducerii statului[25].

---

[16] *Ibidem*, f. 19.
[17] *Ibidem*, f. 19.
[18] *Ibidem*, f. 19.
[19] *Ibidem*, f. 19.
[20] *Ibidem*, f. 19.
[21] ANIC, fond IGJ, dosar 74/1940, f. 116-120.
[22] ANIC, fond PCM, dosar 250/1940, f. 33.
[23] *Ibidem*, f. 41.
[24] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 32.

I.G.J. a emis la 14.04.1941 ordinul de informaţii nr. 59 prin care se cerea legiunilor de jandarmi să verifice dacă „s-ar fi primit instrucţiuni de la Comitetul central al Partidului Comunist din România, pentru a se iniţia în fabrici şi ateliere comitete de acţiune care să grupeze muncitorii şi să le satisfacă revendicările profesionale»[26]. Atât comandantul Legiunii Muscel, mr. O. Ursuleanu, cât şi cel al Legiunii Argeş, mr. Gh. Stroescu, au raportat, în urma cercetărilor, la 16 şi respectiv 26.04.1941 inexistenţa unor asemenea instrucţiuni în cele două judeţe.

Apropierea spectrului războiului producea la nivelul conducerii statului un interes mărit în ceea ce privea ordinea publică şi, în mod special, asupra mişcării comuniste. I.G.J. revine cu un nou ordin de informaţii, nr. 73, privind comuniştii care „au ordin de la Moscova pentru a porni, o intensă activitate, cu scopul de a revoluţiona masele, speculând orice nemulţumire»[27] şi cere o informare serioasă în această problemă. Legiunea Argeş raportează la 10.06.1941 că a identificat 3 comunişti „care deşi îşi au obârşia din judeţul Argeş, domiciliază în Bucureşti»[28] iar „rudele şi familiile lor se ţin sub supraveghere»[29], în timp ce Legiunea Muscel, la 12.06.1941, comunică despre lipsa unor asemenea activităţi pe raza judeţului.

Ca fapt divers să notăm că pe 21.07.1941, ora 15:30, în parcul din faţa Prefecturii judeţului Argeş din Piteşti a avut loc o dublă dramă. Conform Buletinului informativ al Inspectorului Bucureşti, atunci „s-a sinucis prin împuşcare jandarmul serg. maj. Sârbu Ioan de la postul Costeşti, înainte împuşcând-o pe d-ra Ioana Vârtiş din com. Costeşti»[30], cauza principală fiind gelozia care îl domina pe tânărul militar.

Tot în luna iulie I.G.J. este informat despre pagubele, distrugerile şi victimele cauzate de inundaţiile râurilor Argeş şi Topolog. Judeţul Argeş a fost unul din cele mai afectate, în comunele limitrofe celor două râuri înregistrându-se 25 de victime umane, alături de 586 animale, 3204 păsări de curte, 94 stupi de albine şi un eleşteu cu peşte distrus; din punct de vedere agricol au avut de suferit 9556 ha. semănături, 6150 kg porumb, 4482 m. steri de lemne, 58 m^3 scânduri de stejar şi un ha. de vie, alte pagube fiind 260 case distruse, 183 avariate, 28 magazii, 148 grajduri, 4 piue, 15 joagăre, 31 mori de apă, 14 pluguri, 90000 bucăţi de cărămidă, 3 linuri de stors struguri, 53 vase diferite şi 13 căruţe, toate luate de ape[31] De asemenea au fost afectate căile de comunicaţii, reţeaua telefonică, parţial scoasă din funcţiune, iar 112 poduri au devenit inutilizabile[32]. În Muscel efectele produse de revărsarea râului Argeş au fost mai reduse, fiind constatate distrugerea liniei ferate între Clucereasa şi Schitu Goleşti, ruperea podului de la Mihăeşti şi pagube mari la căile de comunicaţii[33]

---

[25] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 68.
[26] *Ibidem*, f. 101.
[27] *Ibidem*, f. 125.
[28] *Ibidem*, f. 125.
[29] *Ibidem*, f. 125.
[30] ANIC, fond IGJ, dosar 43/1941, f. 172.
[31] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 134.
[32] *Ibidem*, f. 134.

Începutul ostilităţilor a dus, cum era şi firesc, la reţinerea persoanelor cunoscute pentru activitatea lor subversivă, fie de stânga, fie de dreapta. În perioada 1.07.-15.08.1941 în Argeş au fost arestaţi 3 comunişti C. Frâncu, lucrător, din Grebleşti (la el descoperindu-se şi broşuri intitulate „Proletari din toate ţările uniţi-vă»precum şi mai multe numere din ziarele „Ecoul» şi „Criza»), I. Căpăţână, cizmar, din Olanu şi Gh. Nicolae, tot cizmar, din Costeşti Vâlsan[34] Legiunea Muscel a reţinut, în aceeaşi perioadă, 4 comunişti şi 215 legionari. Comuniştii erau croitorul R. Vochin din Rădeşti, cazangiul C. Manda din Stâlpeni, cizmarul Gh. Mitriţă din Davideşti şi zidarul T. Cristenco din Stăneşti, în timp ce la legionari lista este deschisă de prof. P. Vălimăreanu din Călineşti, iar printre cei arestaţi se aflau 18 preoţi, 6 ingineri, 21 învăţători, 31 muncitori, 17 agricultori, ş.a.m.d.[35] Nu numai legionarii, dar şi simbolurile pe care le foloseau aceştia au devenit subiect de cercetare. Generalul Em. Leoveanu, şeful Direcţiei Generale a Poliţiei, a ordonat la 31.07.1941 cercetarea tuturor firmelor cu numele de „Biruinţa», „Biruitorii», „Cuibul», culorile în care sunt vopsite (verde, cu gratii, etc.), dar şi „cine sunt proprietarii şi ce vederi [politice –n.a.] au»[36]. Peste o lună şi jumătate, la 16.09.1941, Inspectoratul Regional de Poliţie Bucegi raportează că pe raza sa nu se află asemenea firme dar „la Piteşti a fost un singur caz şi anume magazinul de parfumerie al lui A. Lăzărescu din str. Şerban Vodă care la început avea firma „La cuibul nostru» în fond verde, iar în ultimul timp o schimbase cu „Axa» scrisă tot pe fond verde»[37]. Problema a rămas de urmărit în continuare şi, peste un an, la 1.10.1942, D.G.P. era informată că „pe raza poliţiilor Piteşti şi Câmpulung Muscel n-au fost asemenea cazuri»[38], de magazine sau firme cu titluri subversive sau vopsite în verde.

O altă consecinţă a războiului au reprezentat-o prizonierii sovietici, capturaţi în număr mare în prima parte a războiului. În Argeş au fost instituite două lagăre de prizonieri, la Oeşti şi Corbeni, de unde, la 30.10.1941, într-o notă informativă, se evidenţia că soldaţii sovietici aflaţi acolo „nu regretă faptul că au ajuns prizonieri»[39], dar erau nemulţumiţi „că sunt rău cazaţi şi trăiesc în mizerie»[40]. Datorită sau nu mizeriei din lagăre unii dintre prizonieri au evadat fiind, după un timp, prinşi. Legiunea Muscel comunica la 1.10.1942[41] că a prins pe raza judeţului 15 prizonieri evadaţi din diferite centre din ţară, între 15.12.1941-5.09.1942, pe care i-a înaintat Lagărului nr.10 din Corbeni-Argeş.

La sfârşitul anului 1941 se remarcă o activitate legionară ceva mai susţinută. Între 7-14.12.1941, în urma unor percheziţii, la Gh. Stanciu din Viştea de Jos şi la V. Băncilă din Ucea de Jos au fost descoperite două revolvere şi o carabină maghiară.

---

[33] *Ibidem*, f. 137

[34] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 234-235.

[35] *Ibidem*, f. 245-246.

[36] ANIC, fond DGP, dosar 79/1941, f. 3.

[37] *Ibidem*, f. 29.

[38] *Ibidem*, f. 139.

[39] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 295.

[40] *Ibidem*, f. 295.

[41] ANIC, fond IRJ, dosar 31/1942, f. 108.

Primul dintre ei mai predase un revolver şi o carabină după rebeliunea legionară, iar acum „a adoptat o atitudine plină de cinism, afirmând că a rămas legionar şi că a oprit armele pentru a le folosi într-o eventuală acţiune a mişcării»[42]. Chiar în timpul Crăciunului, pe 26.12.1941, au fost identificaţi 5 studenţi legionari care se adunaseră în parcul Grui din Câmpulung, de unde au plecat pe muntele „Mateaşul», asupra lor găsindu-se la anchetă „materiale cu caracter subversiv»[43]

Referitor la soldaţii veniţi în permisie de pe front, comandantul Legiunii Argeş, mr. V. Niculescu, a trimis o notă la 26.08.1942 în care trăgea un semnal de alarmă asupra unor nemulţumiri. Se preciza că ostaşii veniţi acasă se întreabă „cu ce s-ar alege ei vreodată din aceasta, căci văd că acasă familiile lor nu au nici un avantaj, ceva mai mult că duc lipsa de hrană zilnică şi că ei pe front sunt băgaţi să lupte cu inamicul prin cele mai periculoase locuri, iar germanii ocolesc liniile de bătaie periculoase pentru a nu fi sdrobiţi»[44]

Semestrul al doilea din 1942 aduce cererea I.G.J. de a se trimite dări de seamă cu indivizii din curentele politico-sociale ce trebuie supravegheaţi. Legiunea Argeş raportează că legionarii erau „tot acelaşi nr. de 2150»[45] (2147 bărbaţi şi două femei), dar că populaţia satelor „nu priveşte cu ochi buni pe foştii legionari, în special pe acei ce au luat parte la rebeliunea din Ianuarie 1941»[46], în timp ce comuniştii supravegheaţi erau numai 3, probabil tot aceiaşi din 1941. În Muscel erau urmăriţi 1472 de legionari (1458 bărbaţi, 13 femei şi unul de altă naţionalitate) şi un număr infim de comunişti, 5, din care unul de altă naţionalitate[47].

În încheiere putem afirma că în perioada prezentată ordinea publică din Argeş şi Muscel, deşi nu s-a confruntat cu probleme deosebite, a fost ţinută sub control de organele abilitate, Poliţia în oraşe şi Jandarmeria în mediul rural. Bine informate, judicios organizate, cu acţiuni eficiente în domeniu, cele două instituţii au reprezentat un pilon de bază al siguranţei naţionale a României, încă de la începutul epocii moderne şi până în acest, atât de fierbinte, prezent.

PUBLIC ORDER ISSUES IN ARGEŞ AND MUSCEL

-Abstract-

The activities of the Romanian Gendarmerie in Argeş and Muscel are presented in this workpaper, which is about the guarding of same objectives and the undercovered missions. At 1940, the Gendarmerie assured the protection of marshal E. Smigly-Ridz, the former president of Poland, refugee in Romania. He was imprisoned at Dragoslavele-Muscel, from where be escaped in December 1940. Another subject of this workpaper is about the „Iron Guard“ and communists actions, which have affected the public order. Last, but not least, are presented the damages caused by the flood of july 1941 and the situation of the prisoners held in the camps of the two counties.

---

[42] ANIC, fond IGJ, dosar 83/1941, f. 311.

[43] *Ibidem*, f. 326.

[44] ANIC, fond IRJ, dosar 31/1942, f. 87.

[45] ANIC, fond IRJ, dosar 30/1940, f. 263-264.

[46] *Ibidem*, f. 262-264.

[47] *Ibidem*, f. 295.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

VIAŢA COTIDIANĂ ÎN URBEA PITEŞTI ÎN TIMPUL BOMBARDAMENTELOR AMERICANE
1943 - 1944

NARCIS GHERGHINA[*]

Războiul ca fenomen este cauza multor suferinţe şi sfârşitul multor destine. Nici acest război, al doilea mondial, sau mai bine zis, acesta mai mult ca oricare altul, nu a scutit populaţia civilă de dramele sale. Mica comună urbană a Piteştilor care număra în mod normal 30.000 de locuitori[1], datorită dezastruoasei derulări a evenimentelor, avea să primească în sânul său mulţi alţi refugiaţi.

În acest război, atât Piteştiul, cât şi Câmpulungul nu constituiau obiective speciale, la momentul respectiv ne-având nici o industrie de importanţă strategică pentru economia războiului. Cu toate acestea, atât cele două comunităţi urbane, cât şi restul teritoriului aferent lor, nu au fost ocolite de „stolurile" de păsări cu ciocul de fier.

La nivel naţional, Guvernul României pentru a avea o evidenţă mai riguroasă a rezultatelor pagubelor produse de aviaţia inamică, a divizat judeţele în plăşi, iar judeţul Argeş avea opt asemenea plăşi: Titeşti, Argeş, Jiblea, Stoileşti, Dudeşti, Piteşti, Costeşti şi Rociu.

Atacul american de la 1 august, deşi a afectat din punct de vedere material prea puţin, dacă nu chiar deloc, pe piteşteni, care au „beneficiat" doar de o bombă incendiară, şi aceea neexplodată, între Magaziile de Subzistenţă (ridicată cu promptitudine de către soldaţii Secţiei de Pompieri), din punct de vedere psihic a creat numeroase probleme. Aceasta se datora mai cu seamă şi faptului că, dacă oraşe importante precum Ploieşti, Bucureşti, Braşov erau apărate de zeci de baterii antiaeriene grele ori uşoare şi de numeroase baze aeriene unde se aflau cantonate avioanele de vânătoare, Piteştiul nu se putea „lăuda" decât cu o singură baterie antiaeriană şi aceea plasată în afara oraşului – la podul de peste râul Argeş în satul Bănănăi, singurul obiectiv major din zonă.

Evenimentele care avuseseră loc în ultimele trei luni pe frontul de Est şi pe frontul de Sud, faţă de succesele armatelor nord-americane, engleze şi sovietice au făcut ca populaţia din Piteşti şi Câmpulung (ca dealtfel şi în alte oraşe ale ţării) să fie pesimistă, mai ales că armata roşie se apropie de graniţa de est a României.

În acelaşi timp, avertismentele date României de către Radio „Londra", au adus aceeaşi îngrijorare în rândurile populaţiei, mai ales că în acest timp avusese loc bombardamentul american asupra Văii Prahovei. De asemenea, bombardarea Constanței în ziua de 28 septembrie 1943 a făcut ca populația acestor orașe să fie îngrijorată, deoarece în cursul verii fuseseră date avertismente prin Radio Londra că și Câmpulungul va fi bombardat având depozite militare instalate la fabrica de hârtie și depozite de carburanți în comuna Furnicoși – Muscel, la o distanță de circa 25 km de orașul Câmpulung Muscel. În aceeași situație se găsea și Piteștiul, care la mai puțin de 8 km distanță avea depozitele de muniții de la Bascov.

---

[*] Piteşti.

[1] Arhivele Naţionale. Direcţia Judeţeană Argeş, Fond *Prefectura Argeş*, dosar 15/1944, f. 91.

În plus, concentrările masive din cursul lunii septembrie erau văzute de către populație cu pesimism, întrucât se credea că trimiterea trupelor în Transilvania nu este decât o manevră din partea germanilor, care intenționau trimiterea lor imediată dincolo de Nistru pentru a lupta contra armatelor rusești[2].

Deși cu teamă, populația își va relua treptat, activitatea cotidiană. În scopul de a determina o scădere a producției în uzine sau întreprinderi industriale, și pentru a influența moralul populației, Aliații au recurs la zboruri cu 1-3 avioane la mare altitudine, făcând ca să se producă alarme false. Teama era mare, mai ales că acțiunea americanilor din 1 august persista în memoria multor locuitori ai țării.

Tot datorită „Valului Nimicitor" și mai cu seamă apropierii bazelor aeriene, autoritățile statale române luând din ce în ce mai mult în calcul eventualitatea unor atacuri asupra României, au trebuit să perfecționeze și să aplice conceptul protecției populației civile și bunurilor materiale de valoare prin camuflarea, stingerea luminilor și masarea lor în construcții și amenajări speciale.

Problema devenise o preocupare a autorităților de stat, odată cu înființarea *Protecției populației civile* în 1929, însă o reglementare juridică, fundamentată teoretic și cu trimiteri la rezolvări practice, va fi asigurată prin *Regulamentul apărării pasive contra atacurilor aeriene*, aprobat prin I.D.R. nr. 468/21.02.1930. Preluând aceste prevederi după șase ani, Legea pentru apărarea aeriană activă și pasivă a teritoriului, prevedea între atribuțiile organelor de apărare pasivă și „camuflarea cât mai bine posibil a obiectivelor terestre de vederea aeronavelor, prin stingerea luminilor, camuflajul luminilor și diferitelor obiective sensibile"[3]

În pliantul de buzunar editat în tiraj de masă intitulat „Măsuri de apărare pasivă obligatorii pentru populație" și difuzat în a doua jumătate a anului 1942, la capitolul „Stingerea și ascunderea luminilor" se arăta: „Toți locatarii imobilelor de orice fel (publice sau particulare) care nu au ferestrele prevăzute cu jaluzele sau obloane, sunt obligați să-și procure și să aplice deasupra geamurilor interioare hârtie neagră, cartoane, perdele negre groase, pături, etc. și să se asigure totodată că mijlocul întrebuințat pentru ascunderea luminilor nu permite să răzbată în afară nici o rază de lumină"[4]

Atât cât se poate în timpul unui război, viața cotidiană își relua cursul obișnuit. Astfel, ca urmare a cererii formulate de Centrala Evreilor din România (înființată prin D.L. nr. 3415/1941 și 319/1942), în 20 septembrie Marele Stat Major emite un ordin prin care se făcea cunoscut că activitatea detașamentelor evreiești locale și exterioare era suspendată în zilele de 30 septembrie, 1, 8 și 9 octombrie1943 cu ocazia sărbătorilor evreieşti. Totodată, pentru a nu reduce randamentul de lucru şi pentru a se putea recupera ceea ce se pierduse în timpul acestor zile de pauză (în total 28 ore), evreii trebuiau să presteze ore suplimentare de două ore pe zi timp de două săptămâni. Interesant este faptul se că interzicea cu desăvârşire folosirea evreilor în funcţia de curieri[5] şi aceasta din două motive: funcţia aceasta nu se încadra în normele de muncă obligatorie, iar apoi exista teama de a fi sabotaţi.

---

[2] Idem, Fond *Primăria Orașului Câmpulung Muscel*, dosar 38/1943, f. 1.

[3] Gh. Florea-Creangă, *Istoria apărării civile*, Galați, 1993 , p. 423.

[4] *Ibidem*, p. 424.

Tot în luna octombrie au fost tipărite de către municipalitate un număr de 4500 exemplare conţinând instrucţiunile Subsecretariatului de Stat al Aerului – Comandamentul Apărării Pasive[6] intitulată sugestiv „Cum să ne apărăm viaţa şi avutul împotriva bombelor" Ele au fost împărţite populaţiei civile în mod gratuit prin intermediul comandanţilor de străzi. Titlurile capitolelor erau formulate ca maxime, tocmai pentru a atrage atenţia asupra măsurilor ce trebuiau luate: „Omul cu minte şi cu adăpost, îşi face din vreme adăpost", „Dacă ţii la viaţa ta, ascultă povaţa mea", „Întunericul te apără, lumina te dă de gol" Încă de la prima pagină editorii au ţinut să întărească sentimentul naţional şi crezul în ducerea războiului: „Crede în puterea noastră şi în a armatelor noastre; Fii Român întreg şi tare la suflet. Respinge cu dezgust valul minciunilor prin tăcere respecţi jertfele nenumărate ale celor care pregătesc biruinţa; Nu da crezare flecarilor, nu-i asculta; în faţa lor, nu te lăsa tras de limbă, că de multe ori pot să fie spioni; Nu da crezare cu uşurinţă minciunilor duşmane; Nu alerga după ştiri, după veşti, după şoapte ieftine"[7]

Datorită stării materiale precare a multora dintre locuitorii acestui oraş, Municipalitatea vine în sprijinul familiilor nevoiaşe prin înfiinţarea unei cantine şcolare. Prima cantina, având controlul Doamnelor din Comitetul de Patronaj, fusese deschisă după terminarea vacanţei şcolare în localul Scolii Primare nr. 1 de Băieţi, şi era locul unde 320 de elevi săraci puteau mânca, aceştia fiind aleşi după propunerea directorilor de şcoli primare,. Fondurile erau puse la dispoziţie de către Comitetul local de Patronaj (preşedinte fiind prefectul col. Emil Poruţiu), iar alocaţia zilnică la început era de 20 lei[8].

La 1 noiembrie 1943 era înfiinţată de către Primărie cu concursul Comitetului local de Patronaj, o a doua cantină, de data aceasta muncitorească în localul salubrităţii comunale, unde serveau masa 56 de persoane. Raţiunea înfiinţării acestei cantine era aceea ca muncitorii să aibă o masă totdeauna caldă, gătită igienic şi în acelaşi timp substanţială şi ieftină[9]

Cum ţara se găsea în război, iar unele oraşe suportaseră deja un bombardament, oficialităţile oraşului au trebuit să se gândească la măsurile ce trebuie luate pentru a pune la adăpost populaţia oraşului în cazul unor atacuri similare. De aceea s-a trecut la executarea unor adăposturi publice care deşi rudimentare sperau să fie de folos populaţiei. În 15 decembrie 1943, comandantul Zonei 7 A. P. Ploieşti, comandor Niţescu Nicolae, a inspectat oraşul Piteşti din punct de vedere al apărării pasive la instituţiile publice, particulare, şcoli primare şi secundare. După inspecţia făcută la adăposturile publice întreţinute de Primărie, Liceul „I. C. Brătianu“, Liceul Teoretic de Fete ori şcolile primare s-a constatat că acestea sunt acoperite şi întreţinute în regulă, concluzia fiind aceea că oraşul se afla pe drumul cel bun din acest punct de vedere[10].

---

[5] Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), Fond 1272, dosar 36, f.. 303.

[6] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Prefectura judeţului Argeş*, dosar 16/1944, f 187.

[7] *Ibidem*, dosar 28/1944, f. 4.

[8] Idem, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 18/1944, f. 172.

[9] *Ibidem*, f. 190.

Din 30 decembrie1943 intra în vigoare Ordinul Marelui Stat Major – Secţia Operaţii cu privire la funcţionarea alarmelor aeriene. Oraşele trebuiau să fie alarmate cu 10 minute înainte de prezenţa avioanelor inamice la verticala lor, adică la distanţa de 80 de km. În localităţile centre industriale alarma era precedată de pre-alarmă (ce era dată telefonic numai industriilor interesate) – semnale speciale de atenţie mărită de trei grade: gradul I – numai pentru regiunea petroliferă, gradul II – când inamicul se afla la 40 de minute de centrul sensibil = 270 km, şi gradul III – când inamicul se afla la 20 de minute de centrul sensibil = 130 km[11].

Războiul continua, şi pe cât de „calmă” era situaţia în ţară, pe atât de disperată devenea cea de pe front, aceasta deteriorându-se constant pentru axişti. A doua zi după Anul Nou 1944, Postul de radio Bari anunţa că „în urma bombardamentului împotriva Sofiei, atacul aerian asupra Budapestei a devenit iminent. Populaţia părăseşte capitala Ungariei. Multe servicii nu mai pot funcţiona din cauza plecării funcţionarilor“[12]. Această veste se va potrivii perfect cu situaţia oricărui oraş mai mare din România după 4 aprilie 1944. În acelaşi timp, Postul de radio „Glasul Americii“ amintea românilor cuvintele marelui bărbat de stat Take Ionescu din 1917, când armatele Kaiserului ocupau România: „Cred în victoria Aliaţilor ca şi în lumina zilei“[13].

Într-un *Comunicat* al şefului Marelui Stat Major – generalul Ilie Şteflea din 5 ianuarie 1944, se făcea constatarea plină de îngrijorare că inamicul executase în ultimul timp bombardamente repetate cu formaţiuni puternice în Bulgaria şi că avioane inamice au atins şi chiar depăşit linia Dunării. În aceste condiţii se făcea aprecierea că oricât de bine apărat ar fi un oraş ori un obiectiv industrial, avioanele inamice, graţie superiorităţii numerice, tot ar putea ajunge deasupra lui şi bombarda. În atare situaţie, măsura cea mai indicată era de întărire a apărării pasive în teritoriu[14]. Un asemenea apel fusese lansat încă din 18 decembrie 1943 şi de către Primăria oraşului Piteşti, iar în spiritul educării populaţiei , în lunile ianuarie şi februarie aveau să fie desfăşurate mai multe şedinţe: în prima lună două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe” - şi una - „Primul ajutor sanitar în locuinţe” şi alte patru şedinţe în a doua lună a anului 1944: două şedinţe - „Stingerea incendiilor în locuinţe” şi două şedinţe „Asistenţa sanitară”[15].

Într-un raport din 3 ianuarie 1944 se face cunoscut că toate clădirile ce ar putea reprezenta interes militar erau vopsite în alb, aceasta începând cu clădirea Primăriei, Teatrului Comunal, Judecătoriei, Oficiului P.T.T. şi până la cele ale Poliţiei, liceelor industriale, Şcolii Normale de Fete ori Spitalului I.C. Brătianu. În acelaşi timp, toate clădirile care serveau apărării pasive se cerea a fi vopsite în negru[16]

---

[10] *Ibidem*, dosar 16/1944, f. 244.
[11] *Ibidem*, dosar 18/1944, f. 9.
[12] A.M.R., Fond 5417, dosar 1239, f. 21.
[13] *Ibidem*, f. 45.
[14] Idem, Fond *1272*, dosar 6/1944, f. n.
[15] *Ibidem*, dosar 7/1944, f. n.
[16] *Ibidem*, dosar 2/1944, f. n.

Pe aceeaşi linie a apărării pasive, în conformitate cu Ordinul Comandamentului Apărării Pasive Bucureşti din 7 ianuarie, oraşul Piteşti primea sarcina de a construi şase noi tranşee adăpost (de 30 metri lungime şi acoperite) care urmau să fie amplasate în următoarele puncte ale oraşului: pe terenul din B-dul Elisabeta, proprietatea cetăţeanului Gh. Stoenescu; pe terenul din Piaţa General Cristescu în curtea depozitului de lemne I. Stavre; pe terenul Honoriu Bănescu din str. Lascăr Catargiu, pe terenul I. Blendea din str. Negru Vodă; pe terenul St. Dumitru din str. Maior Şonţu, unde se afla deja un tranşeu; pe terenul Lascăr Coletta din str. Doaga, colţ cu str. Exerciţiu. Lucrările aveau să fie executate având la dispoziţie materialul lemnos din Zăvoi şi suma angajată în acest scop de Biroul Contabilităţii Comunale din fondul Apărării Pasive, însumând 100.000 lei[17] Totodată, s-au înmulţit controalele având ca obiect respectarea normelor de apărare pasivă, exemplu constituindu-l camuflarea luminilor noaptea.

Şi dacă Guvernul plănuia evacuarea Ministerelor din Capitală, acelaşi lucru se întâmpla şi cu efectivele Garnizoanei piteştene, căror li se repartizase anumite localităţi pentru dislocarea unităţilor militare în caz de mobilizare: Regimentul 4 Dorobanţi: Prundu – Bănănăi – Geamăna – Dealul Viilor – Băsăngeşti; Col. Transport Hipo: Bradul de Sus; Regimentul 8 Pionieri Moto: Smeura de Sus şi Jos, Viilor – Surdeşti; Ambulanţa Divizionară: Papuceşti; Cartierul Diviziei: str. Trivale – Piteşti; Regimentul 1 Vânători: Găvana – Valea Rea; Regimentul 6 Artilerie: Bascov - Moara Mierească; Escadrila 3 Cavalerie: Budeasa – Mărăcineni – Gropeni; Corpul Teritorial Argeş: Valea Mare – Isvorani – Lesnicioarele – Vieroşi – Enciuleşti – Târgul Dealului – Ştefăneşti.

În luna februarie se continuă cu şi mai mare febrilitate măsurile preventive de apărare pasivă în eventualitatea unui bombardament executat de aviaţia inamică. Garnizoana oraşului în cooperare cu Primăria Piteşti au pus la punct un program de activitate din punct de vedere al apărării pasive. Astfel, Regimentul 8 Pionieri Moto punea la dispoziţia Primăriei 30 de pionieri pe timp de şase zile pentru terminarea şanţurilor de adăpost antiaerian. Regimentele 1 Vânători, 4 Dorobanţi, 6 Artilerie puneau la dispoziţia Subzonei Apărare Pasivă Argeş câte un lemnar pentru terminarea adăpostului Comandamentului. Pentru ca ajutorul sanitar să fie cât mai eficace, mijloacele teritoriale se întăreau cu cele ale armatei, la activitatea sanitară putând lua parte şi medicii evrei civili. Regimentul 8 Pionieri Moto puneau la dispoziţia municipalităţii 20 de pionieri împreună cu sculele necesare, care să fie folosiţi ca gropari la cimitirul ortodox al oraşului. Serviciul Auto avea în grijă ca maşinile să fie evacuate cât mai rapid afară din oraş, iar Serviciul Intendenţei avea grijă să disperseze cuptoarele Brutăriei de campanie într-una din comunele vecine Piteştiului[18]. Aceste măsuri îşi vor dovedii eficacitatea o dată cu începerea bombardamentelor aliate din primăvara şi vara anului 1944.

Din motive de insuficienţă a spaţiului de cantonare Regimentul 1 Vânători (ca dealtfel şi alte unităţi militare), care avea repartizată ca zonă de dislocare comunele Găvana şi Valea Rea, a cerut noi spaţii de cartiruire pentru încă 451 soldaţi şi 784 cai în comuna Bascov, comună ce urma să fie scoasă din planul de evacuare a populației civile[19]

---

[17] *Ibidem*, dosar 5/1944, f. 319.

[18] *Ibidem*, dosar 6/1944, f. n.

Situația se va clarifica în cele din urmă odată cu venirea Ordinului nr. 697543/ 11 martie 1944 prin care se făcea cunoscut că persoanele ce urmau a fi evacuate din Capitală nu vor mai fi găzduite în localitățile din lungul căii ferate Leordeni – Câmpulung Muscel. Consecința acestui lucru era că zonele repartizate unităților militare rămâneau doar pentru acestea[20].

Pentru populația refugiată din toate zonele țării, perioada aceasta de exod avea să fie îndulcită de reprezentații teatrale sau corale date de actori sau de simplii copii de școli. Așa este și șezătoarea artistico – literară dată de Asociația Refugiaților și Expulzaților Ardeleni – Secția Argeș-Pitești – în sâmbăta de 25 martie 1944. Această manifestare se bucura de concursul profesorului N. I. Herescu – președintele Societății Scriitorilor Români și al mai multor preoți și scriitori precum și al fetelor de la Școala Normală , Liceul Teoretic, Gimnaziul Industrial Casnic și al băieților de la Liceul Industrial din localitatea Pitești.

Din păcate, martie avea să fie ultima lună liniștită pentru toți locuitorii sudului țării. Începând cu aprilie aviația anglo-americană avea să înceapă raidurile sistematice pentru cinci luni de zile asupra industriei românești și a locuitorilor țării, cu scopul de a paraliza economia țării și de a provoca o revoltă antinazistă.

Primele atacuri au început în cursul lunii februarie 1944, vizând centrele industriale importante din sudul Europei extinzându-se în lunile următoare și asupra Bulgariei, Ungariei și în cele din urmă și asupra României.

Hotărârea Comandamentului Aliat din Mediterana de a extinde ofensiva aeriană asupra României a fost luată în strânsă legătură cu mersul operațiunilor pe frontul de Est și cu invazia trupelor rusești pe teritoriul Basarabiei și Moldovei.

În România, pe plan local, oficialitățile dădeau tot concursul pentru a ameliora suferința celor plecați de la casele lor la fel cum făceau și locuitorii orașului Pitești, ori cei din provincie. O mostră de umanism îl reprezintă articolul apărut în ziarul local „Argeșul" din 2 aprilie 1944, cu două zile înaintea primului raid american asupra României:

„Asprimea vremurilor trebuie să ne facă grijulii nu numai față de nevoile noastre, ci și față de durerile semenilor noștri. Nimeni nu mai poate spune că trăiește numai pentru el însuși și că tot ceea ce se întâmplă în jur privește restul lumii.

Timpurile grele nu sunt făcute să înrăiască și să risipească pe cei de un sânge și de-o lege, ci dimpotrivă să-i strângă într-un mănunchiu. Bucuriile, ca și durerile împărtășite, deosebesc pe oameni de animale.

Copii, bătrâni și femei din felurite unghiuri ale țării vin și vor mai venii printre noi. Să-i primim nu ca pe niște străini și nici măcar ca pe niște oaspeți, ci ca pe niște rude scumpe, niște rude de-ale noastre.

Să le ștergem lacrimile și să le mângâiem frunțile obosite. Mai mult decât o strachină de mâncare venită la timp, face puțină căldură pornită din inimă, un cuvânt întăritor, o mână alinătoare mângâind umărul celui pribeag.

---

[19] A.M.R., Fond 2265, dosar 2329, f. 32-34.

[20] *Ibidem*, f. 110.

Să-i facem pe fraţii noştri să simtă că nu sunt în refugiu, ci printre ai lor , în casele noastre ca în casele lor. Să nu cruţăm nici o sforţare care ar putea alina suferinţele lor.

Puterea de a te dărui pentru potolirea suferinţelor altuia este una dintre cele mai frumoase virtuţi, dintre cele cu care ne-a înzestrat Dumnezeu. Nimeni nu are dreptul să întoarcă faţa de la suferinţă, care e a tuturor, care trebuie împărtăşită.

Bătăile inimilor noastre să bată aceeaşi măsură ca şi ale inimilor fraţilor refugiaţi. Primindu-i în braţele noastre, însă nu tânguielile fără rost să răsune, ci îndemnul întăritor: Sus inimile!“[21].

Refugiaţii chiar aveau nevoie de toate acestea căci începea cea mai neagră perioadă din acest război pentru populaţia civilă. Acum războiul se mutase deasupra caselor lor şi nu mai era undeva acolo departe, unde soţii şi copii lor îşi dădeau vieţile.

Deşi bombardamentele Aliate asupra României în luna aprilie aveau să producă doar pagube minore asupra Piteştiului (în ziua de 24 aprilie un avion cvadrimotor american a căzut în curtea Regimentului 1 Vânători) , numeroasele şi prelungitele alarme aeriene zdruncinau necontenit nervii tensionaţi ai populaţiei civile.

În 21 aprilie, Ministerul de Război făcea cunoscut că intra în vigoare Ordinul General nr. 1/8 aprilie 1944, în baza căruia toţi ofiţerii, subofiţerii şi trupa erau obligaţi să dea tot concursul, „ajutând şi contribuind chiar cu sacrificiul vieţii”, pentru salvarea celor în nenorocire. Ordinul venise ca urmare constatărilor făcute de mareşalul Antonescu după vizita acestuia în cartierele sinistrate ale Bucureştiului după atacul din 4 aprilie 1944, şi când cadrele militare au atras atenţia mareşalului prin indiferenţa lor. Această atitudine a fost considerată ca ne-conformă cu educaţia militară a spiritului ostăşesc[22].

Bombardamentele se mutaseră acum în Valahia, iar refugiaţii aveau să înfrunte şi pe aici vitregiile sorţii. Numai că unii locuitori ai acestui oraş, ca şi alţii din întreg judeţul, au încercat să îmbuneze situaţia grea în care se găseau aceşti năpăstuiţi. Un astfel de personaj este şi cetăţeanul Ion Sima, considerat de către redactorii ziarului „Argeşul“ un adevărat Mecena al refugiaţilor:

„De câteva săptămâni aproape în fiecare zi are câte cinci, şase refugiaţi sau inşi în trecere. Au fost zile când a găzduit până la douăzeci. I-a găzduit cum a putut, culcându-i pe paturi, pe jos, în salon, în holuri, în sufragerie, în camerele de serviciu, unde au încăput. Şi găzduirea domnului Sima nu e numai cu dormitul, ci aproape întotdeauna şi cu masa. De câte ori n-a ospătat mai mult de 20 de persoane într-o zi! Şi refugiaţii cunoscuţi vin la el ziua şi intră fără să-l mai întrebe, sosesc seara pe întuneric, bat la miezul nopţii, în zori de zi, fără alegere. Ba se mai întâmplă ca şi autorităţile să-i mai trimită pe deasupra pe cineva, cum s-a trezit odată cu un bătrân paralitic de la Botoşani...“[23]

Şi relatarea poate continua...

După „Sâmbăta neagră” din 6 mai 1944, populaţia îndoliată a oraşului era foarte derutată, înspăimântată şi furioasă pe Aliaţi, care le provocaseră atâta durere. O caracterizare obiectivă a stării de spirit a populaţiei o face şeful poliţiei oraşul Piteşti în ziua de 8 mai 1944:

---

[21] „Argeşul“, 1944, Anul III, Nr. 118, p. 1.

[22] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 161.

[23] „Argeşul“, 1944, Anul III, Nr. 120, p. 3.

„Starea de spirit a populaţiei este foarte îngrijorătoare. Deprimaţi de situaţia în care se găsesc de a fi supuşi celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noştri din Apus, parte din cetăţenii Oraşului se plâng unii altora de neputinţa în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură şi opinează în acelaşi timp pentru suportarea oricăror sacrificii, numai să se găsească o soluţie pentru a scăpa de această teroare aeriană“[24].

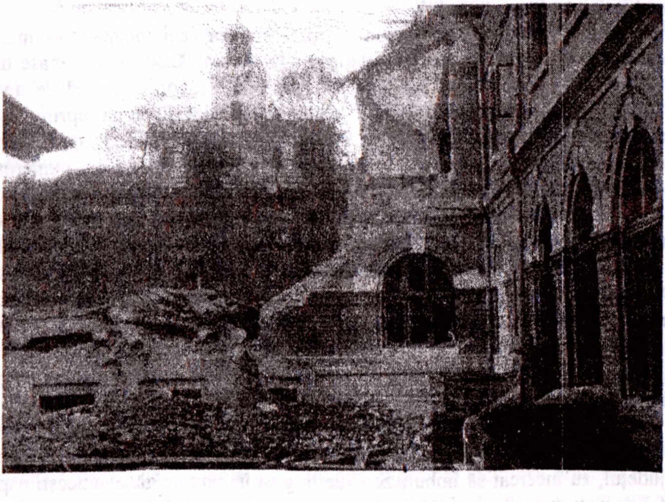

Internatul Liceului „I. C. Brătianu“ după bombardamentul din 6 mai 1944.

Într-o „Situaţie” a Primăriei Piteşti se arată că majoritatea populaţiei oraşului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simţitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacţiile de vite[25].

Dar pentru o perioadă Piteştiul va ieşi din vizorul americanilor.

În 13 mai la Piteşti şi Giurgiu au fost înmormântaţi aviatorii americani cu onoruri militare. S-a apreciat că responsabilii pentru aceste funeralii care au considerat aceste fapte criminale drept acte de vitejie, nu numai că au greşit, ci au şi dat dovadă de insuficientă demnitate şi mândrie ostăşească. Drept urmare, înmormântarea aviatorilor anglo-americani va fi făcută de la această dată şi până la sfârşitul raidurilor aeriene fără parade şi onoruri, cadrând astfel cu înmormântarea prizonierilor de război[26].

---

[24] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 15/1944, f. 316.

[25] *Ibidem*, f. 225.

[26] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 239.

Datorită neregulilor constatate în organizarea A. P. după ultimele bombardamente, în 19 mai, mareşalul Antonescu a ordonat ca toate echipajele de A. P. aparţinând întreprinderilor industriale, comerciale şi de stat să rămână la posturile lor în permanenţă chiar şi în cazurile de sărbătoare pentru a putea intervenii în timp util. Pentru respectarea acestui ordin trebuiau organizate echipe care să facă cu rândul serviciul de pază. Totodată, era obligatorie prezenţa pe teren a tuturor autorităţilor (comandant de Garnizoană, Prefect, şef Serviciu Sanitar, Poliţie, etc). de la alarmă şi până la terminarea operaţiunilor de combaterea sinistraţilor. Se atrăgea atenţia că Mareşalul Antonescu inspecta personal oraşele atacate imediat după bombardament pentru a verifica activitatea celor menţionaţi mai sus.

În ceea ce priveşte construcţiile, dacă în 12 mai 1944, mareşalul Antonescu potrivit Ordinului Nr. 10.924 suspenda executarea oricăror lucrări publice, în 23 mai se revine asupra acestui ordin precizându-se că lucrările începute pot continua, însă numai până la conducerea lor într-un stadiu de bună conservare, aceasta pentru a nu se degrada ceea ce era executat până la acea dată[27]

Ca şi cum vremurile nu erau şi aşa destul de grele, în ziua de 20 mai Corpul 1 Teritorial era nevoit să dea o veste proastă refugiaţilor, transmiţând că: „în raport cu noile prevederi ale D. L .nr. 975 din 2 mai 1944 referitoare la *Măsurile excepţionale pentru ajutorarea sinistraţilor de bombardamente aeriene* publicat în Monitorul Oficial nr. 103 din 3 mai 1944, Armata **nu mai intervine** (s. n.) pentru hrănirea sinistraţilor, ci numai pentru cazarea sinistraţilor, care nu mai au posibilitatea de cazare în oraş. Hrănirea sinistraţilor cade în sarcina organelor comunale şi consiliilor de Patronaj local“[28].

În buletinul său informativ din ziua de 26 mai, postul de radio „Budapesta“ anunţa că „la Piteşti, în România, avioanele anglo-americane în atacurile lor teroriste au mitraliat pe ţăranii care-şi vedeau de munca lor şi pe cetăţenii care s-au refugiat în afară de oraş, pe câmpuri. Teroriştii au atacat fără excepţie, toate persoanele din apropierea lor considerându-le probabil obiective militare“[29]

Şi dacă după distrugerea Spitalului Z. I. Nr. 116 din incinta Liceului „I. C. Brătianu“, americanii s-au scuzat că era aproape imposibil de văzut însemnul Crucii Roşii de la altitudinea de bombardament, acest lucru se va întoarce curând împotriva lor. În acest sens, deosebit de interesantă este ştirea emisă de „Radio Berlin“ în ziua de 31 mai, care suna astfel:

„Ca răspuns la pretenţiile anglo–americanilor că nu se bombardează în România decât obiective militare, se anunţă că prizonierii americani răniţi aflaţi într-un spital românesc au cerut în cursul unui bombardament american să fie imediat duşi în adăposturi. Medicul şef al spitalului le-a răspuns atunci că se află într-o clădire bine marcată cu semnul Crucii Roşii şi le-a amintit propriile lor afirmaţii că americanii nu lovesc ţinte de acest fel. La acestea, americanii au reînceput să insiste să fie imediat duşi într-un adăpost“[30]

---

[27] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, dosar 16/1944, f. 22.

[28] A.M.R., Fond 4321, dosar 1202, f. 7.

[29] Idem, Fond 5417, dosar 1324, f. 328.

[30] Idem, Fond 5417, dosar 1324, f. 342.

La sfârşitul lunii mai fusese deschisă o a doua cantină – cea pentru refugiaţi, evacuaţi şi sinistraţi, care funcţional alături de cea muncitorească. Această a doua cantină era întreţinută din fondurile Comitetului Local de Patronaj şi din fondurile puse la dispoziţie de Comisariatul General al Refugiaţilor. În cursul acestei luni, la cantina muncitorească fuseseră servite 2.100 raţii de mâncare în sumă de 126.000 lei, iar la cea a refugiaţilor şi sinistraţilor 3.000 de raţii în valoare de 180.000 lei.

Tot legat de bombardamentul american din 6 mai, în ziua de 4 iunie, Postul de radio „Bratislava“ anunţa că „reprezentantul Crucii Roşii Internaţionale a vizitat oraşul Piteşti care a avut multe de suferit de pe urma atacurilor teroriste anglo-americane. Impresionat, acesta a cerut informaţii detaliate şi şi-a exprimat întreaga sa indignare faţă de faptul că, în loc de obiective militare, criminalii americani au atins 4 biserici, un gimnaziu şi alte instituţii“[31].

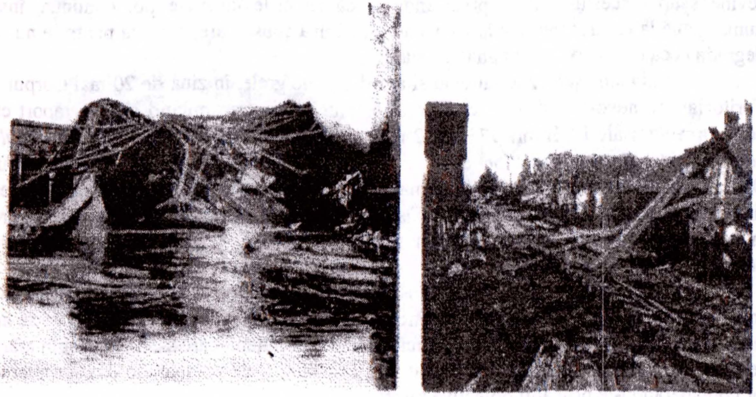

Depoul C.F.R. Piteşti – Gara Piteşti, rezultatele raidurilor americane.

În ciuda acestei poziţii, americanii erau dispuşi să repete această infamie, pentru că numai peste două zile vor bombarda iar Piteştiul. Atacul care n-a durat mai mult de un minut, a produs şi de data aceasta numeroase avarii în cartierele de locuit (B-dul Elisabeta, străzile Unirii şi Craiovei) şi implicit asupra reţelelor de comunicaţii şi canalizare.

Dacă pentru restabilirea legăturilor telefonico-telegrafice Primăria nu a avut nevoie de concursul armatei, echipele de lucrători ale S. A. R. T. şi P. T. T. fiind suficiente[32], alta era situaţia la canalele de colectare ale oraşului. Aceste avarii de ordin public, constând în astuparea canalului colector în câteva locuri, punea în pericol salubritatea oraşului în cazul neintervenţiei în timp util prin revărsarea apelor la suprafaţă. Datorită aceloraşi bombardamente, oamenii erau fugiţi din oraş, astfel că

---

[31] A.M.R., Fond 5417, dosar 1324, f. 377.

[32] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 458.

Primăria Piteştiului nu dispunea de braţe de muncă necesare efectuării acţiunilor corespunzătoare după un bombardament. În afară de această problemă se mai ridica o alta, aceea a insuficienţei fondurilor pentru plata muncitorilor în cazul în care aceştia ar fi fost găsiţi. În această situaţie, Primăria, în ultimă instanţă, lansa un apel către garnizoana oraşului pentru a-i pune la dispoziţie 200 de soldaţi pentru a degaja canalul şi de a-l astupa acolo unde reparaţiile făcute de tehnicienii municipalităţii erau terminate[33] Confirmarea că garnizoana a pus la dispoziţia municipalităţii cei 200 de soldaţi era făcută într-o „Dare de Seamă" din ziua de 9 iunie 1944.

După bombardamentele de la 6 mai şi 6 iunie asupra Piteştiului, s-a constatat că adăposturile ordinare ale oraşului nu mai erau folosite de către populaţie din cauza faptului că acestea nu prezentau nici o siguranţă de apărare contra bombelor aruncate. După inspecţia generalului Gh. Marinescu, comandantul A. P. au fost făcute recomandări pentru construirea de adăposturi galerii-mină în terasele oraşului, care din punct de vedere al A. P. erau cele mai sigure[34].

Ca urmare a atacurilor aeriene din 6 mai şi 6 iunie asupra oraşului Piteşti şi a numeroaselor alarme începute în 4 aprilie 1944, Centrala Evreilor din România solicita cu stăruinţă, din nou, administraţiei judeţene ca să se permită ca şi populaţia evreiască să se poată evacua în comunele rurale. Se motiva că mulţi enoriaşi evrei au fost sinistraţi direct prin distrugerea totală sau parţială a locuinţelor, iar alţii, în special copii şi femei, şocaţi fiind, au suferit puternice tulburări nervoase. Se considera că rămânerea mai departe în oraş a copiilor, femeilor şi bărbaţilor care ar fi putut să se refugieze în comunele rurale, ar fi agravat crescând situaţia lor[35]

Se ştie că regimul hitlerist ducea o politică puternic antisemită, iar regimul Antonescu nu a putut face mai mult pentru aceştia decât să le stabilească domiciliu forţat în unele oraşe în care aceştia prestau servicii. Bineînţeles această situaţie, oricât de gravă părea, era oricum de preferat internărilor în lagărele de exterminare din interiorul Reich-ului german.

Ca urmare a atacurilor repetate ale aviaţiei Aliate şi a procentului destul de ridicat al bombelor neexplodate (care puteau fi mult mai periculoase decât cele explodate – numai în situaţia în care acestea cădeau pe câmp – prin faptul că puteau ucide pe cel care încerca să le dezamorseze, specialist sau nu, din curiozitate sau din obligaţie de serviciu) Biroul A. P. Piteşti a efectuat în cursul lunii iunie mai multe instrucţii care au avut ca obiect dezamorsarea bombelor. Primul exerciţiu a fost executat în ziua de 1 iunie la ora 7^{00} la întreprinderea „Textila Românească" din Găvana, participanţi fiind echipele de combaterea şi stingerea incendiilor. Instrucţia a constat în dezamorsarea a 3 bombe tip american şi sovietic. Exerciţiul a fost repetat în ziua de 15 iunie, ora 16^{00}, la Secţia de Pompieri. La acest exerciţiu alături de cei 400 de membrii ai echipelor interesate, au mai luat parte 500 de persoane piteştene în mod benevol. În acelaşi mod s-a procedat şi în ziua de 20 iunie 1944, când a fost dezamorsată o bombă de 250 kg la Secţia de Pompieri Piteşti[36].

---

[33] *Ibidem*, f. 321.

[34] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, dosar 16/1944, f. 401.

[35] Idem, Fond *Prefectura Judeţului Argeş*, dosar 24/1944, f. 177.

[36] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 16/1944, f. 68.

În 22 iunie, printr-un „Comunicat", Prefectura Judeţului Argeş făcea cunoscut că începând cu data de 25 iunie, camuflarea luminilor pe întreg teritoriul juridic al Comandamentului se făcea între orele 20.30-4.00 [37]

Tot din această zi, Primăria făcea cunoscut că pentru ca pe viitor populaţia să mai fie surprinsă de atacurile aviaţiei Aliate, se luase măsura ca în oraş să se dea şi prealarma. Aceasta era dată cu aproximativ 40 de minute înainte ca avioanele inamice să ajungă la verticala oraşului, numai prin moto-sirena de la Secţia de Pompieri. După prealarmă se suna alarma, care era sunată prin toate sirenele electrice şi de mână existente ca şi până atunci[38].

În 25 iunie Comisia pentru Ajutorarea Sinistraţilor de pe urma Bombardamentelor, al cărei preşedinte era vice-primarul Victor Dumitrescu, a distribuit unul din multele ajutoare pentru sinistraţii complet săraci. Până la această dată fuseseră ajutate 130 de familii, cărora li se distribuise suma de 1.300.000 lei - bani trimişi de Ministerul de Interne prin intermediul Prefecturii Argeş[39]

În scopul ajutorării şi siguranţei oamenilor Legii, Primăria oraşului făcea cunoscut în 28 iunie că Întreprinderile Comunale Piteşti puneau la dispoziţia Jandarmeriei un număr de 20 de tuburi de beton cu diametrul de 75 cm ce urmau a servii la construirea de adăposturi pentru posturile de jandarmi[40]

Peste numai o săptămână, pe 4 iulie, în Piteşti avea să se petreacă o nouă dramă. De această dată, cel mai greu lovit a fost efectivul Bateriei a.a. 128 Oerlikon ce asigura protecţia podului de peste Argeş din satul Bănănăi. Datorită pierderii tuturor celor 14 componenţi ai Secţiei a II-a, Bateria avea să se retragă pentru refacere la Braşov. În locul ei venea Compania 200 a.a. care prelua spre îngrijire cele 14 morminte ale bravilor ostaşi ai Bateriei 128 aflate în cimitirul comunei Prundu, făcându-se totodată şi slujbele religioase conform rosturilor creştineşti[41].

S-a constatat că după fiecare bombardament, numărul victimelor a fost în scădere deoarece alarmele erau date cu circa 40 de minute înainte de apariţia avioanelor inamice, timp în care populaţia avea timp să se disperseze în afară de oraş. Dispersarea era necesară datorită faptului că oraşul Piteşti nu dispunea încă de nici un fel de adăpost care să prezinte siguranţă contra bombardamentelor aeriene[42]. Respectarea normelor de apărare pasivă arau acum respectate cu stricteţe de populaţie nu atât din cauza ameninţării cu diverse amenzi sau internări de către autorităţi, ci mai cu seamă datorită instinctului de autoconservare al fiecăruia.

A doua zi după atac, miercuri 5 iulie, profesorul Mihai Antonescu, vicepreşedintele Consiliului de Miniştrii, însoţit de mai multe personalităţi din conducerea statului a inspectat judeţele Dâmbovita, Muscel şi Argeş. La Piteşti acesta a cercetat cartierele sinistrate şi satul Bănănăi. Vizita acestuia s-a încheiat la Corbeni, unde de trei ani se construia un sat model Antoneşti[43]

---

[37] Idem, dosar 20/1944, f. 179.
[38] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr.128, p. 2.
[39] *Ibidem*, p. 4.
[40] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 13/1944, f. 249.
[41] A.M.R., Fond 4499, dosar 1064, f. 100.
[42] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond *Primăria Oraşului Piteşti*, vol. 4, dosar 20/1944, f. 18.
[43] „Argeşul", 1944, Anul III, Nr. 131, p. 1.

În urma unui „Ordin“ al Corpului I Teritorial din 14 iulie, curentul electric nu mai era oprit în oraşe pe timpul alarmelor aeriene, însă camuflajul trebuia respectat cu stricteţe[44].

La începutul lunii, în 2 august, pentru a face şi mai bine auzit sunetul lugubru al alarmelor aeriene, Comandamentul A.P. Piteşti a mai primit alte două sirene electrice de 4,7 Kw de la firma „Britania“ din Timişoara, care au fost montate pe clădirea Penitenciarului Piteşti şi pe Uzina Electrică[45]

În 11 august a fost luată decizia ca întreaga cantitate de fier beton ce era destinată construcţiei Grupului Industrial Piteşti (Colibaşi) să fie dată autorităţilor şi întreprinderilor dispersate sau evacuate în urma bombardamentelor pentru construirea de adăposturi antiaeriene. Această măsură a fost luată deoarece s-a considerat că nu este neapărată nevoie la momentul respectiv de tot acest material[46]. Privind retrospectiv evenimentele din vara anului 1944, considerăm că măsura era luată tardiv, lucru pe care cei de atunci nu aveau să-l ştie. Toate aceste măsuri vor fi inutile de acum înainte, căci până la 23 august asupra oraşului Piteşti nu va mai fi dat nici un atac aerian. De altfel nici nu mai aveau ce să bombardeze...

La sfârşitul raidurilor aeriene anglo-americane, oraşele Câmpina şi Ploieşti erau prefăcute în ruine. Nici Piteştiul nu stătea mai bine. Cu numeroase locuinţe distruse, cu populaţia refugiată în comunele învecinate, cu puţini funcţionari la posturi, oraşul nu avea să-şi reintre în ritmul său obişnuit prea curând. Traumele fizice cauzate de bombele lansate, cât şi cele psihice provocate de repetatele alarme aeriene aveau să se vindece greu.

---

[44] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 622.

[45] Arh. Naţ. Dir. Jud. Argeş, Fond Primăria Oraşului Piteşti, dosar 18/1944, f. 146.

[46] A.M.R., Fond 5487, dosar 6054, f. 18.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM XI, 2002**

CONSIDERAŢII ASUPRA MORALULUI ARMATEI ŞI AL POPULAŢIEI ÎN CONTEXTUL „GREVEI REGALE“ (AUGUST 1945 – IANUARIE 1946)

AURELIAN CHISTOL*

După instalarea forţată, cu sprijin sovietic, a guvernului dr. Petru Groza viaţa politică românească a devenit deosebit de tensionată. Noul Cabinet, total nereprezentativ, a început procesul de politizare şi de „democratizare“ al armatei, care urma să devină o copie în miniatură a Armatei Roşii. Cadrul organizatoric ce permite transformarea armatei române într-una „democratică“ este asigurat de ordinul nr. 29 al ministrului Răşcanu prin care era creată „Direcţia Superioară a Culturii, Educaţiei şi Propagandă“ condusă de gen. Victor Precup, care la 2 octombrie, prin ordinul nr. 113 va deveni „Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă“[1].

Această situaţie a determinat o scădere a moralului armatei române, obişnuită printr-o tradiţie constituţională veche de aproape un secol să se ţină deoparte de tumultoasa scenă politică.

Abuzurile şi nereprezentativitatea guvernului român, i-au determinat pe anglo-americani, cu ocazia Conferinţei de la Potsdam (17 iulie - 2 august), să solicite reorganizarea imediată a guvernelor din România şi Bulgaria, prin includerea reprezentanţilor tuturor forţelor politice[2].

În acest context, în 17 august, reprezentantul politic al SUA, Roy Melbourne a remis o notă diplomatică regelui, conform căreia guvernul american nu recunoaşte guvernul Groza, motiv pentru care nu va relua relaţiile diplomatice cu România. Secretarul particular al regelui, Mircea Ioaniţiu îl informează pe Melbourne de intenţia regelui de a demite guvernul, pe cale constituţională, pentru a se evita izbucnirea unor ciocniri[3]

De aceea, pe 19 august, la ora 9^{00}, premierul Groza s-a prezentat în audienţă la rege, care-l informează că va începe consultări individuale cu liderii partidelor pentru a discuta formarea unui nou guvern, care să nu se confrunte cu problemele interne actuale şi care să fie recunoscut de către administraţia americană. În replică, Groza a precizat că poziţia guvernului este solidă, că beneficiază de sprijin sovietic şi că nerecunoaşterea sa de către S. U. A. nu e importantă. În cadrul acestei audienţe, regele va cere premierului de 3 ori să demisioneze, dar acesta a refuzat categoric, fapt unic în istoria modernă a României şi de o deosebită gravitate[4]

---

* Universitatea din Piteşti

[1] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, Bucureşti, 1999, p. 269.

[2] M. Nedelea, *Istoria României în date: 1940 – 1995*, Bucureşti, 1997, p. 51.

[3] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Bucureşti, 1995, p. 92.

În replică, începând din 21 august, regele va refuza să semneze decretele şi legile propuse de guvernul Groza, rupând orice legătură oficială cu acesta şi neparticipând la parada şi la recepţia oficială consacrată sărbătoririi zilei de 23 august[5].

Guvernul se va întâlni pe 24 august într-o şedinţă specială consacrată situaţiei politice nou-create prin greva regală, în cadrul căreia premierul îşi informează colegii de faptul că „guvernul U.R.S.S. se opune categoric demiterii guvernului Groza şi a notificat acest lucru la Londra şi Washington"[6]. Cu acelaşi prilej, Groza confirmă că armata „nu face politică", felicitând-o pentru modul în care s-a desfăşurat parada de 23 august. Scopul acestei declaraţii era acela de a se interzice orice influenţe printre militari venite din partea opoziţiei, în special PNŢ şi PNL, deşi politizarea sa fusese demarată oficial de câteva luni[7].

Foarte liniştiţi, membrii guvernului îşi vor continua activitatea de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, fără să răspundă pentru activitatea lor decât în faţa U.R.S.S. Acesta a fost probabil şi motivul pentru care, în 4 septembrie, o delegaţie guvernamentală condusă de primul-ministru a plecat la Moscova, pentru a lua legătura cu guvernul sovietic şi a discuta o serie de probleme cu acesta[8]

Toate aceste evenimente politice nu vor rămâne fără urmări în privinţa stărilor de spirit ale armatei şi populaţiei. De aceea, modul în care s-au derulat acestea, ca şi plecarea delegaţiei române la Moscova în aceste momente au fost de natură să genereze o serie de comentarii în rândurile nu numai ale populaţiei civile, dar şi în cele ale ofiţerilor armatei române.

Astfel, în seara zilei de 10 septembrie un grup de ofiţeri de diferite arme ce se aflau în faţa Palatului telefoanelor, discutau sensurile plecării delegaţiei guvernamentale române la Moscova. Ei considerau că se încearcă obţinerea sprijinului sovietic pentru a se menţine la putere, dar şi că doresc căutarea de cantonamente pentru a se refugia în U.R.S.S., în eventualitatea că guvernul nu se va mai putea menţine la putere din cauza presiunii anglo-americanilor şi a regelui. O altă idee exprimată de ofiţeri, era cea conform căreia, „momentul prielnic pentru formarea unui nou guvern este acum, în lipsa din ţară a delegaţiei guvernamentale. În acest caz, Petru Groza şi cu miniştrii plecaţi la Moscova vor rămâne exilaţi"[9]

În aceeaşi ordine de idei, în ziua de 12 septembrie, la Spitalul Militar Regina Elisabeta, col. (r) Slăvescu discuta despre disensiunile dintre Coroană şi guvern într-un cerc mai larg de ofiţeri. Toţi şi-au manifestat încrederea în sprijinul anglo-american acordat Coroanei[10].

---

[4] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare*, Bucureşti, 1999, p. 16 – 17.

[5] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 93.

[6] Apud I. Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente. 1945*, Bucureşti, Arhivele Statului, p. 337.

[7] Al. Duţu, *Între Wehrmacht şi Armata Roşie*, Bucureşti, 2000, p. 276.

[8] I. Lăcustă, *41 de luni care au schimbat România (23 august 1944 – 30 decembrie 1947)*, Bucureşti, 1999, p. 94.

[9] Arhivele Militare Române (A.M.R.), fond M.St.M, Secţia a II-a, Dosar 1427, f. 15-16.

[10] *Ibidem*, f. 34.

De asemenea, în notele informative ale Secţiei a II-a a M. St. M se mai preciza că „în unele cercuri civile şi militare din Capitală se discută că scopul delegaţiei guvernamentale la Moscova ar fi fost, pe lângă cele arătate în comunicatul din ziare, încheierea unui tratat de alianţă secret între România şi U.R.S.S“[11].

Vizita la Moscova s-a încheiat pe 13 septembrie, când delegaţia română s-a întors în Bucureşti[12]. Cu acest prilej, populaţia a putut constata că „manifestanţii n-au strigat niciodată pe timpul parcursului „Trăiască Regele“ şi nici un portret al MS Regelui nu era purtat de manifestanţi, care purtau numai portretele lui Lenin şi Stalin“[13].

În acest timp, la Londra se desfăşurau lucrările Conferinţei Miniştrilor de Externe (11 IX -2 X 1945),[14] care au dat multe speranţe românilor. Astfel, în rândurile armatei „se aşteaptă şi se trăieşte în atmosfera că guvernul va fi remaniat în curând în urma intervenţiilor şi discuţiilor ce se duc la Londra între cei 5 miniştri de externe“[15] Din păcate, nici de această dată nu s-a reuşit rezolvarea crizei politice de la Bucureşti.

Nu doar militarii îşi exprimă ataşamentul faţă de Coroană, ci şi populaţia civilă, care a găsit modalităţi originale de a se manifesta Spre exemplu, în 16 septembrie, „la deschiderea meciului de fotbal Steaua Roşie Belgrad cu reprezentativa oraşului Bucureşti s-a remarcat un mare entuziasm pentru Coroană. În timp ce muzica intona Imnul Naţional, publicul a manifestat frenetic pentru MS Regele. Nu a avut loc nici un incident“[16] Mai îngrijorate erau autorităţile de faptul că grupările paramilitare din rezistenţă continuau să se manifeste, aşa cum s-a întâmplat în Ardealul de N cu Organizaţia „Avram Iancu“ ce a reuşit să lanseze un manifest în care se arăta printre altele: „Militari, jandarmi, poliţişti, dacă în voi bate inimă de români şi vă iubiţi Ţara, Neamul şi Regele, ridicaţi armele contra trădătorilor!“[17]

În ciuda acestor manifestări de simpatie faţă de rege, guvernul şi-a continuat nestingherit activitatea; chiar dacă nici la Londra nu se găsise o soluţie pentru România. Acest nou eşec a determinat în cercurile militare şi civile multă îngrijorare. Se pare că „un ofiţer care face gardă permanentă la Palatul Regal din Calea Victoriei şi care nu a putut fi identificat, într-un cerc de ofiţeri, a afirmat că în urma refuzului de a demisiona, situaţia Regelui e foarte confuză. Situaţia e cu atât mai dificilă, cu cât circulă insistent zvonul că dr. Petru Groza ar intenţiona să-şi însuşească prerogativele regale. În aceste condiţii, regele n-a exclus posibilitatea <<să abdice şi să părăsească ţara>>“[18]

Pe fondul acestor tensiuni politice, situaţia armatei române s-a deteriorat, lucru constatat şi de autorităţi: „disciplina trupei lasă foarte mult de dorit din cauza interpretării greşite a sensului democratizării armatei“[19] Una din cele mai grele situaţii se semnalează în Dobrogea, unde: „zilnic se văd ostaşi în ţinută neregulamentară, ruptă, descheiată şi în atitudini neostăşeşti. Nu salută şi merg pe stradă în grupuri dezorganizate", iar ofiţerii şi subofiţerii evită a-şi saluta superiorii[20].

---

[11] *Ibidem*, fila 29.

[12] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 53.

[13] A.M.R., fond M. St. M., Secţia a II-a, Dosar 1427, fila 35 – 36.

[14] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 95.

[15] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1427, fila 35.

[16] *Ibidem*, filele 43 – 44.

[17] *Ibidem*, f. 70 – 71.

[18] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1426, fila 15.

[19] *Ibidem*, fila 82.

Spre sfârşitul lunii octombrie, deşi situaţia politică rămânea nerezolvată „un ofiţer din Garda Palatului a afirmat că guvernul dr. Petru Groza va fi recunoscut, în curând, de către anglo-americani, bineînţeles în urma unei remanieri pe care trebuie s-o facă şi înglobând elemente din PNŢ. A mai afirmat că a auzit discutându-se între persoane influente ce vin la Palat, că în curând se vor ţine alegeri libere, la care vor participa toate partidele"[21].

Pentru a constata adevărata stare de lucruri din România, preşedintele Truman a anunţat că-şi va trimite un reprezentant să ne viziteze ţara, în persoana lui Mark Ethridge. Atât structurile informative militare, cât şi cele civile constată faptul că liberalii şi ţărăniştii pregătesc cu mare seriozitate întâlnirea cu reprezentantul american. Structurile militare, precizau în 23 octombrie că „în unele cercuri politice şi printre militari circulă cu insistenţă zvonul că naţional-ţărăniştiii şi liberalii (brătieneştii) vor organiza mari manifestaţii, cu ocazia sosirii în Bucureşti a observatorului american, pentru a arăta acestuia că poporul român simpatizează pe aceste partide politice"[22].

Şi Serviciul Special de Informaţii confirmă printr-o notă informativă din 3 noiembrie, faptul că liberalii şi ţărăniştii „au lucrat împreună la strângerea materialului informativ ce formează memoriul ce va fi prezentat d-lui Mark Ethridge"[23]. De asemenea, SSI mai avertizează asupra faptului că liberalii vor organiza şi o manifestaţie în ziua de 8 noiembrie cu scopul „de a arăta delegatului american popularitatea de care se bucură Partidul Liberal, în masele largi ale poporului"[24]

Autorităţile au organizat în întreaga ţară manifestaţii în cinstea zilei de 7 noiembrie, fără a avea loc incidente majore. La Bucureşti, mitingurile s-au desfăşurat în 3 puncte: Piaţa Victoriei, Piaţa Naţiunilor şi Piaţa Universităţii. La manifestări au luat parte alături de reprezentanţi sovietici, membrii guvernului, reprezentanţi ai partidelor guvernamentale şi ai sindicatelor controlate de comunişti[25]

A 2-a zi, era sărbătoarea Sf. Mihail şi Gavril. În ciuda eforturilor guvernanţilor de a împiedica mitingul de solidaritate cu regele, acest lucru s-a dovedit imposibil şi datorită ingeniozităţii celor ce pregăteau manifestaţia: astfel, încă din seara de 7 noiembrie numeroşi cetăţeni au fost sunaţi la telefon spunându-li-se: „Dacă eşti român, mâine la 10 să fii în Piaţa Palatului"[26].

Evenimentele din 8 noiembrie sunt astăzi bine cunoscute şi ele evidenţiază duritatea cu care noul regim reprimă orice mişcare opoziţionistă. Toată vina asupra celor întâmplate acolo a fost aruncată în spatele PNŢ şi PNL, printr-un comunicat oficial al Ministerului de Interne din 10 noiembrie[27]

Această înfrângere a forţelor democratice româneşti a încurajat apariţia a o serie de manifestări extremiste ale unor reprezentanţi ai minorităţii maghiare. Un astfel de caz a avut loc în 25 noiembrie, atunci când elevii secţiei maghiare de la Liceul „M. Eminescu" din Satu Mare au batjocorit tablourile MS Regelui şi a MS Regina Mamă Elena, fiind străpunse în dreptul frunţii, nasului şi a pieptului. De asemenea, au rupt tricolorul românesc care împodobea tablourile, punând în locul lui tricolorul maghiar[28].

---

[20] *Ibidem*, fila 111 – 112.

[21] *Ibidem*, fila 138.

[22] *Ibidem*, fila 126.

[23] I. Scurtu, *op. cit.*, p. 383.

[24] *Ibidem*, p. 388.

[25] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 100.

[26] I. Scurtu, *op. cit.*, p. 405.

[27] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 101.

Astfel de manifestări au contribuit la demoralizarea populaţiei româneşti din zonă în condiţiile în care la Cluj circula deja zvonul printre maghiari că „Ardealul ar fi dat ungurilor de către anglo-americani", şi se mai spune că la viitoarea pace „se va înfiinţa un Ardeal independent sau o parte din Ardeal va fi cedată Ungariei, cu condiţia ca toţi ungurii să fie transferaţi acolo"[29].

Din punct de vedere politic, luna decembrie debutează cu Conferinţa Generală a P.S.D. în cadrul căreia se adoptă rezoluţia conform căreia partidul va merge singur în alegeri, ceea ce determină cercurile politice din jurul PNL şi al PNŢ să comenteze cu multă satisfacţie această intenţie a P.S.D.[30]

În această perioadă continuă să circule o mulţime de zvonuri, inclusiv acela conform căruia PNŢ-ul va dispărea, motiv pentru care ofiţerii din rezervă din Asociaţia „Regele Mihai I" sunt dispuşi să adere la Frontul Naţional Democrat al Luptătorilor din Războaie de sub preşedenţia gen (r) Popescu-Corbu şi că asociaţia va lua parte la viitoarele alegeri.

Şi în această lună, populaţia din Ardealul de N continuă să fie demoralizată şi indignată de faptul că se „continuă vechea administraţie ungurească. Populaţia maghiară din Ardealul de N nu respectă întru nimic administraţia românească. Se păstrează încă titulatura şi ştampilele ungureşti la diferite instituţii publice. Prin atitudinea ce o adoptă, ungurii provoacă populaţia românească, atingând sentimentele naţionale ale acesteia şi dând naştere la incidente regretabile"[31] În aceste condiţii, în care nici măcar economia nu dădea semne de revigorare pare firesc faptul că în continuare „starea de spirit a ofiţerilor, subofiţerilor, maiştrilor militari şi funcţionarilor civili ai armatei se menţine la nivel scăzut". De aceea, „pentru a face faţă nevoilor zilnice foarte mulţi ofiţeri şi subofiţeri se dedau la diferite expediente, vânzându-şi chiar obiecte şi bunuri personale"[32].

Starea grea materială nu afecta doar armata, ci şi întreaga populaţie românească. Din cauza exasperării, oamenii încearcă să ceară socoteală guvernului, aşa cum s-a întâmplat pe 2 decembrie la Giurgiu unde au fost găsite lipite afişe cu lozinci care proferau insulte la adresa guvernului[33].

În aceste momente în care guvernul beneficia de un foarte mic sprijin popular autentic, vizitase ţara noastră ca şi pe Bulgaria, reprezentantul preşedintelui american Mark Ethridge (19-30 noiembrie). Acesta s-a întors la Washington, unde pe 7 decembrie prezintă un raport în care face şi comparaţii între România şi Bulgaria. El precizează printre altele că „la o mai îndeaproape examinare, totuşi Frontul Patriei în Bulgaria şi F.N.D. în România se dezvălui nu ca guverne de coaliţie în adevăratul înţeles al cuvântului, ci ca regimuri dominate în mare măsură de partidul comunist, deşi acesta este minoritar în ambele ţări"[34].

---

[28] A.M.R., fond. M.St.M., Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1425, f. 64.

[29] *Ibidem*, f. 67.

[30] *Ibidem*, fila 2.

[31] *Ibidem*, fila 3.

[32] *Ibidem*, fila 4.

[33] *Ibidem*, fila 7.

Lipsa de încredere a românilor în guvernanţi şi în instituţii este demonstrată de un fapt deosebit de grav cu care se confruntă posturile de jandarmi ce „întâmpină mari greutăţi la predarea ordinelor de concentrare ostaşilor aflaţi la vatră, întrucât aceştia nu vor să răspundă la aceste ordine, majoritatea ascunzându-se în diferite locuri atunci când, jandarmul se prezintă la locuinţele acestora pentru înmânarea ordinelor şi pentru a fi trimişi la unităţile respective"[35]

La toată această situaţie grea ţării se mai adaugă şi împovărătoarea ocupaţie sovietică, ce a declanşat izbucnirea a numeroase incidente între cetăţeni români şi ostaşi sovietici. Din păcate, statul român în loc să-şi protejeze cetăţenii ia măsuri tot împotriva lor. În incidente nu sunt implicaţi numai civili şi ofiţeri de armată, ci şi de poliţie. Un astfel de caz s-a întâmplat la Inspectoratul General de Poliţie al Moldovei de N din Iaşi, unde căpitanul Ionescu din Cercul Teritorial Baia s-a manifestat ca un element contra bunelor relaţii cu U.R.S.S. „Acesta, în lipsa sublocotenentului pandur Dăscălescu de la acelaşi cerc, a rupt steagul sovietic atârnat pe perete"[36]. Adesea, între români şi sovietici se iscă scandaluri şi bătăi, aşa cum se întâmplă în Berăria de pe Calea Griviţei, situată la nr. 156, în apropierea unui Comandament Militar Sovietic. Aceasta e frecventată atât de ostaşi români, cât şi sovietici, motiv pentru care conflictele au o frecvenţă îngrijorătoare[37].

Autorităţile apreciază ca fiind total necorespunzătoare din punct de vedere al relaţiilor româno-sovietice şi situaţia de la Şcoala Superioară de Război, unde, conform unei note informative din 10 decembrie, „se cultivă în cel mai înalt grad spiritul reacţionar, anticolaborarea cu U.R.S.S., precum şi tendinţele contra actualului regim. Marea majoritate a ofiţerilor bravează în a-şi expune făţiş ideile încadrate în spiritul menţionat. Prin Corpul Didactic se găsesc ofiţeri cărora li s-a cerut îndepărtarea din armată, dar care, din motive necunoscute, continuă să învenineze de la catedră spiritul ofiţerilor elevi"[38]

Uneori, ca replică la ocupaţia sovietică se acţionează şi mai tranşant, aşa cum s-a întâmplat în noaptea de 9/10 decembrie, când „partea superioară a troiţei eroilor sovietici din centrul oraşului Tg. Secuiesc a fost dinamitată şi aruncată în aer"[39].

Criza politică de la Bucureşti nu-i preocupa doar pe români, ci, mai ales, pe sovietici care doreau să le impună anglo-americanilor recunoaşterea guvernului Groza, chiar dacă aceştia cunoşteau situaţia reală din ţara noastră, graţie raportului întocmit de Mark Ethridge. De altfel, la Clubul Avocaţilor din Cotroceni se discuta deja că raportul „asupra situaţiei din România a fost atât de nefavorabil actualului guvern, încât nici nu s-a dat publicităţii". De asemenea, mai observau avocaţii că „pe timpul vizitei sale, dl. Ethridge a vorbit mai mult cu domnii Maniu, Brătianu şi Gh. Tătărescu şi că a dat prea puţină atenţie coaliţiei de stânga. La despărţire, dl. Ethridge s-ar fi exprimat faţă de dl.

---

[34] Apud Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 70 – 71.

[35] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1425, fila 12.

[36] *Ibidem*, f. 30.

[37] *Ibidem*.

[38] *Ibidem*, fila 38.

[39] *Ibidem*, fila 41.

Maniu: „<<Opoziţia din România a câştigat 100%>>"[40]. Cu toate acestea, americanii se vor dovedi mult mai toleranţi faţă de sovietici cu prilejul Conferinţei Consiliului Miniştrilor de Externe de la Moscova, ale cărei lucrări s-au desfăşurat în perioada 16 – 26 decembrie 1945[41].

Această toleranţă americană fusese intuită de liderii opoziţiei, chiar înainte de începerea conferinţei, lucru evidenţiat de o notă informativă din 14 decembrie: „În cercurile PNŢ şi PNL, există depresiunea morală că după informaţiile din sursă anglo-americană, deţinute de membrii acestor partide, guvernul P. Groza va fi recunoscut cu prilejul Conferinţei de la Moscova. Ca efect al acestei recunoaşteri, în România va urma o politică de destindere şi se va încerca lărgirea bazelor de concentrare democratică. Cercurile sus-numite, sunt deprimate pentru motivul că cel puţin 2 ani vor guverna în România guverne de stânga, în special de nuanţă comunistă"[42]. În schimb, în cercurile PNL - Gh. Tătărescu domnea un optimism moderat privind soluţia ce se va adopta la Moscova. Aici „se speră că formula viitoare va aduce o lărgire a bazelor de colaborare politică. În partid se discută despre preluarea de către Gh. Tătărescu a funcţiei de preşedinte al Consiliului de Miniştri, iar din guvernul remaniat să facă parte domnii, dr. N. Lupu şi M. Ghelmegeanu. Operaţiunea de remaniere s-ar produce până la sfârşitul anului"[43]

Zvonurile privind recunoaşterea guvernului au constituit un nou prilej pentru ca românii să-şi manifeste neîncrederea în cabinet. Un astfel de caz s-a petrecut pe 16 decembrie la Rm. Vâlcea, unde „s-au afişat pe case şi grajduri manifeste: <<Vrem guvern Maniu-Brătianu>>, <<Trăiască Marea Britanie>>, <<Jos Groza şi guvernul>>, <<Jos Partidul Comunist>>, <<Moarte Anei Pauker>>, <<Jos F.N.D.>>"[44].

Întrucât populaţia nu era informată în legătură cu activitatea regelui, au început să apară o serie de zvonuri şi privind situaţia sa. Spre exemplu, în Ardealul de N „unii spun că ar fi sechestrat în palatul său în vederea transformărilor pe care guvernul le pregăteşte. În cercurile intelectuale se spune că guvernul sub influenţă străină, ar lucra la un plan pentru detronarea regelui şi proclamarea republicii"[45].

Îngrijorările românilor privind recunoaşterea guvernului de către Conferinţa de la Moscova vor fi confirmate. Singura modificare în structura guvernamentală era dată de obligativitatea cooptării în guvern a câte unui reprezentant al PNŢ şi PNL, alţii decât Dinu Brătianu, Iuliu Maniu sau dr. N. Lupu, ceea ce nu schimba cu nimic situaţia[46].

În ceea ce-l priveşte pe rege, acesta a aflat de la Radio Moscova (emisiunea în limba română), că o comisie cu reprezentanţi ai S.U.A., Marii Britanii şi U.R.S.S. va sosi la Bucureşti pentru a-l sfătui în problema recunoaşterii guvernului. Deşi se bucura că „greva" sa va lua sfârşit, Mihai I era îngrijorat de misiunea comisiei şi, mai ales de faptul că, Vâşinski va fi reprezentantul U.R.S.S. Regele se va duce pe 30 decembrie la

---

[40] *Ibidem*, f. 57 – 58.

[41] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 55.

[42] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1425, filele 43 – 44.

[43] *Ibidem*, fila 49.

[44] *Ibidem*, fila 54.

[45] *Ibidem*, fila 67.

[46] Ş. Rădulescu-Zoner, D. Buşe şi B. Marinescu, *op. cit.*, p. 104.

Bucureşti, iar a 2-a zi au sosit delegaţii U.R.S.S. (Vâşinski); Marii Britanii (Sir Archibald Clark-Kerr) şi S.U.A. (Averell Harriman)[47]

În Mesajul radiodifuzat de Anul Nou, suveranul încearcă să insufle oamenilor mai mult optimism, precizând că poporul român nu ar trebui să se neliniştească, în condiţiile în care a ştiut să se alăture popoarelor care au câştigat războiul şi cu ajutorul său deloc neglijabil „Noul an se deschide sub semnul păcii şi al nădejdilor de mai bine, la care omenirea are dreptul în urma victoriei Naţiunilor Unite asupra forţelor asupririi, intoleranţei şi agresiunii. Să înălţăm primul gând către Dumnezeu Atotputernicul, care a învrednicit şi poporul nostru ca după drumul deschis la 23 august 1944 să-şi poată aduce cu hotărâre şi curaj, în limitele mijloacelor noastre, partea de contribuţie la această victorie“[48].

Se pare că acest mesaj „a produs o adâncă impresie în masa populaţiei româneşti. Reluarea raporturilor de colaborare între rege şi guvern e privită cu mare încredere de către toţi ofiţerii armatei, aşteptându-se în acest fel satisfacerea tuturor chestiunilor ce stagnau până în prezent“[49]

Negocierile dintre membrii Comisiei şi factorii politici români au durat câteva zile, întrucât soluţia propusă la Moscova nu putea mulţumi opoziţia, care ar fi avut o prezenţă pur decorativă în guvern. Din păcate, soluţia era definitivă şi acceptată de anglo-americani. În 2 ianuarie, cu ocazia unei întâlniri Harriman-Maniu, americanul i-a declarat românului următoarele: „Nu vă faceţi prea mari iluzii; noi am făcut tot ce se putea face la Conferinţa de la Moscova. Mai mult nu s-a putut face. Anglia şi America vor recunoaşte guvernul Groza. De altfel, pentru multă vreme nu vom mai putea analiza situaţia României, Naţiunile Unite având de rezolvat probleme mult mai importante“[50] Aceste discuţii erau urmărite cu mare interes în ţară, întrucât „soluţionarea crizei politice este aşteptată cu mare nerăbdare de către toate cercurile civile şi militare“[51]

Criza se va încheia în mod oficial pe 7 ianuarie, când au fost numiţi prin decret regal în guvernul Groza, ca miniştri fără portofoliu: Mihail Romniceanu (P.N.L.) şi Emil Haţieganu (P.N.Ţ.)[52].

Încheierea „grevei regale“ a mai destins oarecum atmosfera politică în România, apreciindu-se printr-o notă informativă din 8 ianuarie că populaţia „aşteaptă ca din această concordie naţională să rezulte pentru ţară o îndreptare a situaţiei economice şi politice“[53].

În ciuda detensionării parţiale a vieţii politice, continuă să existe printre români un mare număr de sceptici purtători ai unor zvonuri ce se vor dovedi mai mult sau mai puţin adevărate. În această perioadă „atât în lumea militară, cât şi în cea civilă circulă cu intensitate versiunea că se vor face noi deblocări în armată. Se afirmă că vor fi deblocaţi aproximativ 8000 de ofiţeri şi subofiţeri, inclusiv invalizi ce mai prestează serviciul activ“[54]. Alături de acestea, umblă şi zvonuri de-a dreptul alarmiste, conform cărora, în primăvară România va fi implicată într-un nou război între sovietici şi anglo-americani[55] Persistenţa acestor zvonuri, demonstrează continuarea existenţei unei stări de demoralizare a populaţiei româneşti, care, în ciuda promisiunilor guvernanţilor continuă să privească spre viitor cu îngrijorare.

---

[47] A. Gould Lee, *Coroana contra secera şi ciocanul*, Bucureşti, 1998, p. 217.

[48] Apud I. Lăcustă, *op. cit.*, p. 123.

[49] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, fila 2.

[50] I. Scurtu (coord.), *România. Viaţa politică în documente. 1946*, Bucureşti, Arhivele Statului, 1996, p. 62.

[51] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, fila 10.

[52] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 59.

[53] A.M.R., fond M.St.M., Secţia a II-a, Dosar 1642, f. 16.

Etapa „grevei regale“ reprezintă unul dintre cele mai tensionate momente politice din istoria României moderne. Prin „greva“ sa, regele Mihai I a încercat să tragă un semnal de alarmă în privinţa comunizării forţate a ţării. Din păcate, acţiunea suveranului s-a încheiat cu un eşec, în ciuda aparentului său succes. Constrânşi de înţelegeri mai vechi, anglo-americanii au cedat în faţa dorinţelor sovietice şi pentru a nu se compromite total în faţa românilor care-şi puneau mari speranţe în ei, au creat iluzia unei îndreptări a situaţiei politice a României, printr-o falsă remaniere guvernamentală, care nu schimba practic nimic. De altfel, atât în timpul „grevei regale“, cât şi după aceea, procesul de sovietizare a României va continua într-un ritm alert, până în anii ’60, când datorită noului context internaţional creat prin moartea lui Stalin se va trece la un timid proces de destalinizare a ţării.

---

[54] *Ibidem.*

[55] *Ibidem*, fila 26.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

REVOLUŢIONARII IUGOSLAVI ANTITITOIŞTI DIN ROMÂNIA

VICTOR MARTIN*

Propaganda de izolare a Iugoslaviei titoiste a antrenat pe lângă Uniunea Sovietică şi celelalte state comuniste din estul Europei, într-o măsură mai mare sau mai mică. Rolul pe care Stalin îl atribuia României era unul important. Acesta era consecinţa mai multor factori. Poziţia geografică a României este unul din factori, graniţa dintre celor două state era de circa 250 kilometri. România era socotită, datorită acestei graniţe, o bază de pornire împotriva „trădătorului Tito".

Situaţia din conducerea Partidului Muncitoresc Român este un al doilea factor ca importanţă în decizia Moscovei. În conducerea Biroului Politic al P.M.R. existau mai multe grupuri rivale ce încercau să obţină acceptul lui Stalin de a elimina contracandidatele. Încă din ultimii ani ai războiului în România se cristalizase grupul comuniştilor autohtoni, conduşi de Gheorghe Gheorghiu-Dej, ce controla Comitetul Central şi grupul moscovit, venit odată cu Armata Roşie şi impus de Stalin în punctele cheie ale aparatului politic, grup ce avea ca reprezentanţi pe Ana Pauker, ministrul de Externe şi Teohari Georgescu, ministru Afacerilor Interne. Mizând pe rivalitatea tacită a celor două grupuri Stalin a impus României să adopte o atitudine dură împotriva lui Tito. Situaţia internă din conducerea Partidului Muncitoresc Român era o oportunitate excelentă pentru planurile sovietice. De frica eliminării fizice liderii comunişti de la Bucureşti au acţionat pe linia dictată de Stalin.

Mărturiile unor participanţi la evenimente, nesusţinute prin documente[1], afirmă că Stalin era informat că Gheorghiu-Dej nu este de acord cu Rezoluţia Biroului Informativ, şi drept pedeapsă l-a pus să citească raportul de „condamnare" a politicii Partidului Comunist Iugoslav. Meritul lui Gheorghiu-Dej a fost că şi-a cerut iertare în faţa lui Tito explicându-i atitudinea sa ca fiind rezultatul presiunilor exercitate de Stalin asupra Comitetului Central al P.M.R..

Situaţia creată odată cu condamnarea conducerii de la Belgrad şi izolarea Iugoslaviei, i-a oferit lui Gheorghiu-Dej şansa de a-şi elimina adversarii din fruntea partidului, aceştia fiind acuzaţi de troţkism şi deviaţionism de dreapta. Astfel lui Teohari Georgescu, fost ministru al Afacerilor Interne i s-a imputat deviaţionismul de tip troţkist-titoist, iar în capetele de acuzare din procesul Pătrăşcanu, s-a insistat pe colaborarea acestuia cu agenţii capitalişti, la fel cu proceda în Iugoslavia şi Tito. Totodată a fost ocazia perfectă pentru liderii comunişti de a începe colectivizarea

---

[*] Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti" Piteşti.

[1] Neagu Cosma, *Cupola Securităţii văzută din interior*, Editura Globus, Bucureşti, f. a., p. 89.

forțată, sârbii din Banatul românesc căzând victime acestui act. Aceştia se constituiau în comunități agricole puternice şi era greu de crezut că vor adopta sistemul cooperatist.

Încă din anii celui de-al doilea război mondial la recomandarea autorităţilor sovietice au fost reluate relaţiile cu Iugoslavia şi în special cu Comitetul de Eliberare a Iugoslaviei condus de Tito. Actul de la 23 august 1944 a oferit armatei iugoslave posibilitatea de a se regrupa pe teritoriul României. În septembrie aceluiaşi an Tito se afla la Craiova, organizându-şi forţele în vederea eliberări Iugoslaviei de trupele germane. Contactele avute cu comandanţii militari sovietici l-au determinat să grăbească acţiunea de despresurare a Belgradului, fiind conştient de pericolul ce se prefigura dacă trupele sovietice ar ajuns primele în Capitală.

Armata mareşalului Tito a beneficiat de aportul voluntarilor români de origine sârbă. Aceştia erau mândri de faptul că pot lupta alături de marele erou. Reîntorşi în ţară au reprezentat motorul cea a permis reluarea relaţiilor româno-iugoslave. În toată societatea românească acţiunea de eliberare a Iugoslaviei de către Tito a fost privită cu simpatie, iar în rândul sârbilor din Banat sentimentul paniugoslav s-a dezvoltat, mergând până la acţiuni antiromâneşti.

Voluntarii români din armata lui Tito au fost beneficiarii unei legislații speciale. Stagiul petrecut în armata iugoslavă a fost recunoscut şi au beneficiat de dreptul de împroprietărire a veteranilor de război[2] Totodată prin legea 547 din 12 iulie 1945 a fost reglementată problema privind stagiul militar, perioada petrecută în armata iugoslavă fiind recunoscută ca parte din obligaţiile militare faţă de statul român. Prin înscrierea masivă a acestora în Partidul Comunist Român au avut acces la funcţii de conducere din administraţia locală.

După modelul sovietic a luat fiinţă la Timişoara Asociaţia România-Iugoslavia şi Editura „Cartea iugoslavă" Totodată s-au înfiinţat ziare în limba sârbă pentru comunitatea din Banat.

Organizarea „lagărului ţărilor democratice" a sporit contactele bilaterale. Crearea Biroului Informativ al partidelor comuniste, ca organ de informare asupra situaţiei din ţările în care comuniştii erau la putere, a crescut prestigiul Partidului Comunist Iugoslav. Astfel sediul Biroului Informativ şi al ziarului editat de acest organism a fost stabilit la Belgrad. Revista editată de Birou, a fost intitulată în mod sugestiv, la propunerea sovietică, „Pentru pace durabilă şi democraţie populară" şi avea în conducerea redacţiei „tovarăşi ruşi şi iugoslavi"[3]

Conflictul ideologic între Belgrad şi Moscova are multiple şi variate cauze, acestea cristalizându-se în jurul a două aspecte:

1. Influenţa crescută a lui Tito în mişcarea comunistă internaţională punea în discuţie rolul politic dominant al Moscovei.

2. Amestecul insistent şi din ce în ce mai brutal a Uniunii Sovietice în viaţa internă a Iugoslaviei a fost stopată dur şi categoric de liderii comunişti din Belgrad.

Aliniindu-se la politica trasată de Stalin, România comunistă şi-a luat în serios rolul încercând să se facă utilă în ochii liderului de la Kremlin.

---

[2] Arhivele Militare Române (se va prescurta A.M.R.), fond Direcţia Justiţiei Militare, d. 2687, f. 5 şi 87.

[3] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (se va prescurta A. N. I. C.), fond Relaţii Externe, d. 21/1947, f. 1.

În mai 1948 echipa de volei a armatei a efectuat un turneu în Iugoslavia. Din darea de seamă al ofiţerului politic al echipei A. S. Armata, înaintată Direcţiei Politice sunt surprinse în mod obiective aspecte din viaţa cotidiană a Iugoslaviei şi în special a Belgradului[4] Din informaţiile furnizate se observă că opinia publică iugoslavă nu era informată de schimbul de scrisori dintre Belgrad şi Moscova, Tito considerând acuzele aduse de conducerea sovietică ca un simplu reproş ce poate fi soluţionat la nivel înalt. Căpitanul Dulămiţă Ioan, ofiţerul cu pregătirea politică a echipelor armatei surprinde în documentul următor aspecte din societatea iugoslavă: „Dare de Seamă asupra observaţiunilor din Iugoslavia cu ocazia turneului de volley-ball A. S. Armata.

De la data de Vineri 14 mai a. c. până Vineri 21 mai a. c. cât am stat împreună cu echipa în Iugoslavia am făcut următoarele constatări:

1. Politice. R. F. P. Iugoslavă păşeşte hotărât pe drumul democraţiilor populare spre socialism. În toate ocaziunile cetăţenii, indiferent dacă erau civili sau militari, vorbeau cu însufleţire despre noua politică a ţării lor, accentuând prietenia cu popoarele iubitoare de pace în frunte cu U. R. S. S.

Pentru popoarele Iugoslaviei, Tito este omul cel mai iubit şi am auzit cetăţeni spunând: „Când spunem Tito simţim Patria şi când spunem Patria îl simţim pe Tito".

În ceea ce priveşte situaţia din ţara noastră ei au suficiente cunoştinţe despre mersul evenimentelor şi despre realizările regimului de democraţie populară. Locuitorii vorbesc cu deosebită plăcere despre încheierea tratatului de prietenie şi asistenţă mutuală între popoarele noastre şi despre modul cum a fost primit Mareşalul Tito în România.

Despre Armata Română Democratică, militarii şi civilii au cunoştinţe că este o armată nouă, educată în spirit democratic şi privesc cu deosebită simpatie apariţia militarilor români în mijlocul lor.(...)"

Raportul are referiri destul de precise la situaţia economiei iugoslave, subliniind lipsurile şi starea de înapoiere a vecinilor de la sud-vest de Dunăre. În perioada războiului Belgradul a fost aproape distrus de bombardamentele aviaţiei germane. Printr-un program naţional, bazat în special pe brigăzi de voluntari, a început construcţia „Oraşului Copiilor" la marginea Belgradului. Acest proiect este mândria populaţiei iugoslave[5]"

Punctul 4 al raportului se referă la situaţia armatei iugoslave. Sunt remarcate lipsurile din dotarea unităţilor militare.

„(...) Mijloacele de educaţie sunt: ziarul „Armata Populară" care apare de două ori pe săptămână şi revista ilustrată „Frontul". Armata Iugoslavă nu are o tipografie proprie. Am dus redacţiei „Armata Populară", Conform ordinelor Direcţiei Politice, câteva exemplare din ziarul „Glasul Armatei". Au rămas impresionaţi de conţinutul şi forma ziarului şi de faptul că armata R.P.R. mai are şi ziarele regiunilor, ale armelor şi revista „Armata"

(...) Armata Iugoslavă nu este echipată cu haine noi ca armata R. P. R. Echipamentul ei este vechi şi uzat. Începând de la 1 mai a.c. funcţionarii civili ai armatei poartă uniformă militară fără epoleţi.

Armata R. F. P. I. îşi pregăteşte cadre la Moscova şi Leningrad.

---

[4] *Ibidem*, d. 1453, f. 9-11.

[5] *Ibidem*, f. 10.

Se acordă o deosebită atenție sportului în armată: (...) Propuneri: Pentru a satisface dorința ofițerilor din redacția ziarului „Armata Populară“ propun să se trimită prin Ambasada Iugoslavă ziarele şi revistele Armatei R.P.R. pentru Redacția ziarului „Armata Populară“ şi „Casa Centrală a Armatei Iugoslave“; Pentru a se satisface dorința jucătorilor echipei „Partizan“ propun ca să fie invitată, echipa de volley-ball a acestui club, la noi în țară, după terminarea campionatului național“[6]

Documentul prezentat reflectă o situație generală a țărilor aflate în „sfera de influență“ a Moscovei, copierea în societate a modelului sovietic şi formarea aparatului de stat prin şcolarizarea cadrelor în Uniunea Sovietică. Starea de spirit a cadrelor şi a trupei față de tratatele de asistență mutuală semnate de România a fost subiectul unui chestionar, realizat în 1948, de către Direcția Politică a Armatei. Rezultatele au fost raportate şi centralizate de Inspectoratul General al Armatei pentru Educație. Concluzia acestui chestionar este prezentată în adresa următoare[7]: „În urma realizării unor chestionare referitoare la starea de spirit în armată s-a constatat că militarii, şi în special ofițerii, au o părere foarte bună despre semnarea tratatului de asistență mutuală cu R. F. P. Iugoslavă. Tratatul cu U. R. S. S. a dat un sentiment de siguranță, dar a creat şi oarecare îngrijorare văzând în acesta atragerea României într-un eventual conflict între cele două mari puteri“.

Se observă o maturizare a corpului ofițeresc român conştient de iminenta angrenare a armatei naționale într-un posibil conflict S. U. A. - U. R. S. S.. Apropierea lui Tito de țările de pe cele două maluri ale Atlanticului de Nord a servit principala armă politrucilor români în munca de „demascare a călăului“ Prietenia cu Iugoslavia a creat adesea sentimente de exaltare în rândul armatei, sentimente care vor fi cu greu modelate în cursul anilor următori. Munca de „demascare“ a lui Tito se preconiza a fi o misiune foarte grea şi urma să facă multe victime în rândurile celor care nu numai că refuzau să înțeleagă justețea hotărârii Biroului Politic al Partidelor Comuniste, dar au desfăşurat acțiuni de sabotaj.

Campania antititoistă declanşată de Stalin s-a desfăşurat pe mai multe planuri. Deoarece o posibilă suprimare fizică a liderului de la Belgrad avea puține şanse de a se materializa, Tito învățase de la inamicul său toate metodele de protecție- iar Stalin nu-şi asuma riscul să-l transforme pe Tito într-un martir. În situația dată Stalin a decis să-l discrediteze în fața opiniei publice din Iugoslavia şi din țările satelite Uniunii Sovietice. Astfel s-a orientat către vechii membri ai Partidului Comunist Iugoslav pentru ai determina să declanşeze o revoltă interne în cadrul partidului ce l-ar fi debarcat pe Tito de la conducere. Reacția promptă a acestuia, materializată printr-un val de teroare declanşat împotriva opozanților, a declanşat un fenomen amplu de exil politic. Aceştia au fost folosiți de Stalin în încercarea de al debarca pe Tito. În vederile lui Stalin pe lângă vechii comunişti, din perioada Cominternului, au intrat nemulțumiții regimului dar şi foarte mulți oportunişti. Ei se constituiau într-o masă docilă dar fără forța necesară în al debarca pe „trădător“

Gruparea prosovietică din conducerea Partidului Comunist Iugoslav era foarte puternică. Convinşi că socialismul se poate realiza doar cu ajutorul Uniunii Sovietice i-a determinat să „demaşte“ alunecarea Biroului Politic spre „deviaționism şi troțkism“

---

[6] *Ibidem*, f. 11.

[7] *Ibidem*, d. 1717, f. 9.

Ca vechi spioni în slujba Moscovei la declanşarea conflictului au acţionat în folosul şi sub acoperirea comunismului internaţional. În exilul lor ei se călăuzea de „lumina de la Moscova". Majoritatea emigranţilor iugoslavi aveau halte mai scurte sau mai îndelungate în ţările vecine Iugoslaviei. În România refugiaţii politici iugoslavi au apărut la sfârşitul anului 1948. Ei erau preluaţi de Securitate, unde erau anchetaţi, verificaţi şi cazaţi. Emigranţii au fost folosiţi în furnizarea de informaţii referitoare la „reţelele" de sabotori şi spioni titoişti. Astfel într-un material pus la dispoziţia Comitetului Central al P. M. R., intitulat sugestiv „Sinteză a problemei iugoslave"[8] emigrantul politic Paulevici Slobodan, fost ofiţer în U. D. B. (Securitatea iugoslavă), declara că acţiunile de informare şi spionaj au început în 1945 şi se desfăşurau prin intermediul etnicilor sârbi din România[9] Acesta informa că locuitorii din localităţile de graniţă erau racolaţi ca informatori ai serviciilor de spionaj iugoslave cu ocazia tranzitului transfrontalier determinat de muncile agricole. Mulţi dintre ei au furnizat informaţii cu caracter militar şi economic.

Agenţii iugoslavi aveau misiuni de organizare a agitaţilor antiromâneşti în Banat. Alte focare ale propagandei titoiste în România erau Ambasada R. F. P Iugoslave şi A. P. F. (Administraţia Porţilor de Fier). Prima edita un „Buletin de Presă", folosit în opinia autorului Sintezei, pentru a „transmite propagandă mincinoasă atât în Bucureşti cât şi în teritoriu"[10] Frontul Popular Iugoslav din Bucureşti, (F. P. I) organizaţie afiliată Biroului Informativ, a fost obiectul de acţiune al agenţilor din Ambasada Iugoslaviei. Aceştia încercau să-i convingă, oferind adesea avantaje materiale. Să rămână de partea lui Tito. Secretarul organizaţiei F. P. I. Latici Bosco, funcţionar în cadrul Ambasadei Iugoslave, făcea presiuni asupra celor 162 membrii ai organizaţiei pentru a se implica în difuzarea ziarelor şi revistelor venite de la Belgrad[11]

De ziua lui Tito, (n. n. – în 1949), au participat la festivităţile organizate de Ambasadă 150 persoane. Printre aceştia se infiltraseră agenţi ai Securităţii, preocupaţi de a identifica spionii titoişti. În urma acţiunilor organizate de Ministerul Afacerilor Interne al R. P. România au fost descoperiţi ca spioni Saier Stanco, Otasevici Svetovar, Bosneak Milan, Branco Trculici[12] Din declaraţiile emigranţilor iugoslavi, surprinse în documentul amintit, autorităţilor române li s-a confirmat informaţia că armata Iugoslavă este pe picior de război încă din septembrie 1948, totodată executându-se lucrări de fortificaţi, comasând trupe dotate cu rachete şi mitraliere la graniţa comună[13]

Autorul Sintezei concluziona şi recomanda forului superior al Partidului Muncitoresc Român următoarele[14]: „Concluzii: (...) 2. Ambasada iugoslavă este un centru troţchist de dirijare a activităţilor dăunătoare regimului nostru; 3. Între emigranţii iugoslavi există elemente trădătoare ale cauzei socialismului, agenţi ai lui Tito; 4. Clica troţchistă a lui Tito dispune şi în prezent de agenturi pe teritoriul nostru, mai ales în mijlocul populației sârbești din Banat, deși o parte dintre acestea au fost descoperite; 5. A. P. F. din Orșova constituie un important centru troțchist titoist. Propuneri: 1. Să se ducă o temeinică muncă de lămurire în rândul populației sârbești, întrebuințând, eventual, și pe emigranții iugoslavi cinstiți, în această activitate; 2. Să se studieze posibilitatea expulzării din țară a elementelor dușmănoase de la A. P. F. și a câtorva membrii ai Ambasadei Iugoslave".

---

[8] Corneliu Ciucanu, Daniel Onişor, *Deteriorarea raporturilor româno-iugoslave. Un raport al Serviciilor secrete româneşti din 25 iunie 1949*, în *Omagiu istoricului Dan Berindei*, coord. Horia Dumitrescu, Editura D.M. Press, Focşani, 2001, passim.

[9] *Ibidem*, p. 538.

[10] *Ibidem*, p. 541.

[11] *Ibidem*, p. 542.

[12] *Ibidem*, p. 543.

[13] *Ibidem*, p. 545.

[14] *Ibidem*, p. 547- 548.

Organizarea în România a unui centru al emigranților politici iugoslavi s-a dovedit o problemă stringentă și de maximă importanță Comuniștii iugoslavi „democrați" trebuiau să beneficieze de asistență materială și de sprijin ideologic din partea P. M. R. Această problemă a fost dezbătută la cel mai înalt nivel Biroul Politic al Partidului recomandând Marii Adunări Naționale elaborarea unei legi în acest sens. Crucea Roșie din România s-a ocupat de problemele emigranților în perioada noiembrie 1948- aprilie 1949[15]

În 15 aprilie 1949 Marea Adunare Națională a emis Decretul numărul 161 prin care se legifera sprijinul României pentru victimele regimului condus de „călăul Tito"[16]

„Prezidiul Marii Adunări Naționale a R. P. R.
Decretul nr. 116

Art. I R. P. R. acordă drept de refugiu cetățenilor R. F. P. Iugoslave urmăriți pentru activitatea lor democratică; Art. II. Cetățenii iugoslavi refugiați pe teritoriul României vor putea dobândi cetățenia română fără stagiu, conform art. 11, aliniatul 3, punctul 4 din Decretul nr. 125 pentru cetățenia română, din 7 iulie 1948; Art. III Cetățenii iugoslavi refugiați, militari activi, care vor dobândi cetățenia română, vor putea fi primiți în cadrul activ sau de rezervă al armatei R. P. R., cu gradul pe care l-au avut în armata iugoslavă; Art. IV. Cetățenii iugoslavi refugiați vor putea fi admiși în școlile de orice grad, potrivit normelor care vor fi stabilite de către Ministerul Învățământului Public, cu derogare de la regimul special al echivalării diplomelor sau certificatelor de studii obținute în străinătate; Art. V. Cetățenii iugoslavi refugiați vor fi încadrați în locurile disponibile din întreprinderi și instituții prin derogare de la articolul 4, litera a), al Decretului nr. 29 pentru reglementarea drepturilor și îndatoririlor salariaților administrativi și personalului tehnic de conducere din instituții și întreprinderi de stat și cooperative de orice fel, din 19 ianuarie 1949.(...)

semnat C.I. Parhon
ministrul Justiției
Al. Bunaciu

semnat M.F. Ionescu
ministrul Finanțelor
V. Luca".

Decretul prezentat avea un puternic substrat politic. Noii cetățeni români vor intra în Partidul Muncitoresc Român și vor fi folosiți de partid. Prezența ofițerilor și subofițerilor iugoslavi în rândurile armatei române era determinată de necesitatea obținerii de informații privind organizarea armatei iugoslave și a sistemului defensiv.

---

[15] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R. Relații Externe, d. 11/1949, f 56 și fond Cancelarie, d. 26/1948, f 11.
[16] A.M.R. fond 3227, d. 2034, f. 104,

Totodată era reliefată dorinţa lui Stalin de a forma militari pentru perioada posttitoistă. Importanţa lor creştea cu atât mai mult cu cât Stalin hotărâse invadarea Iugoslaviei[17]

Prin hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R. din 18 aprilie 1949 a luat fiinţă Organizaţia Emigranţilor Politici Democraţi din România[18]

„Secretariatul C. C. al Partidului hotărăşte:

1. Este de acord cu cererea tovilor iugoslavi emigranţi în R.P.R., de a se crea o organizaţie a emigranţilor comunişti iugoslavi din R.P.R.; 2. Este de acord cu cererea tovilor iugoslavi emigranţi în R.P.R., cerere exprimată în scrisoarea sub semnătura tov. Duşco Novacov, de a se edita un ziar emigranţilor politici iugoslavi din R. P. R.; 3. Confirmă ca redactor- şef pe tovarăşul Duşco Novacov. Se exprimă pentru acordarea unui larg ajutor tovarăşului Novacov în formarea unui colectiv de redacţie care va fi ulterior confirmat de Secretariat; 4. Numeşte pe tovarăşul Jifcovici din Secţiunea Externă (sectorul iugoslav) al C. C. ca locţiitor al tov. Novacov; 5. După formarea redacţiei, în înţelegere cu tovii iugoslavi, se va putea acorda ajutoare şi în alţi oameni din P. M. R. şi îndeosebi se recomandă tovarăşa Olga Deutsch. Tov. Deutsch, în interesul muncii, să-şi schimbe numele; 6. Titlul ziarului să fie: „Sub steagul internaţionalismului"; 7. Obligă Editura de Partid prin tov. Pandele de a asigura redacţia ziarului cu mijloace de tipar şi hârtie; 8. Ziarul să apară de două ori pe lună, primul număr să apară cel târziu la 15 mai; 9. Cu răspândirea pentru difuzarea ziarului în Iugoslavia este însărcinat tov. Bandi Roman. Tovarăşul Chişinevschi este însărcinat cu conducerea directă din partea C.C. al P.M.R. a acestei munci şi va face rapoarte informative periodice asupra mersului acestor activităţi şi va supune aprobării Secretariatului un proiect de lege. 18 aprilie 1949".

Organizaţia Emigranţilor Politici Comunişti Iugoslavi (OEPCI) se va confrunta în decursul activităţii sale cu lupte interne violente, ce au determinat lichidări şi totodată este responsabilă de programul sârbilor din Banat[19] Într-o notă scrisă se Iosif Chişinevschi şi adresată Secretariatului se recomandă pentru funcţii de conducere în cadrul celulei P.M.R. din OEPCI a lui Duşan Novacov şi Alexandru Opaco. De altfel pe toată durata funcţionării organizaţiei Novacov s-a identificat în liderul sârbilor din România.

„C.C. al P.M.R. consideră potrivită candidatura lui Duşan Novacov şi Alexandru Opaco.

S-a făcut verificarea lor atât cât a fost posibil. Activitatea la emigraţie, rezultatele sunt bune, de asemenea muncesc bine şi se bucură de autoritate.

Semnat Chişinevschi
Semnat A. Pauker
Semnat Gheorghiu-Dej"[20]

Emigranţii comunişti au ajuns în România în urma eşecurilor înregistrate în acţiunile întreprinse împotriva autorităţilor iugoslave. Din declaraţiile unor refugiaţi ei priveau România ca o ţară de tranzit către Uniunea Sovietică. Totodată în aceste declarații sunt prezentate mijloacele de acțiune a „patrioților iugoslavi“ împotriva lui Tito și implicarea reprezentantului Cehoslovaciei la Belgrad în desfășurarea propagandei antititoiste.

---

[17] Mircea Chiriţoiu, *Cum s-a impus modelul stalinist*, în „Document" nr. 2-3/1998, p. 66 şi în „Dosarele Istoriei", nr 19.

[18] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R., Cancelarie, d 154/1949, f. 1.

[19] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R. Relaţii Externe, d. 11/1949, f. 42-43.

[20] *Ibidem*, fond Cancelarie, d. 96/1950, f. 93.

„Activitatea ilegală a grupului din Beciki Petrovaț.

Grupul ilegal a fost înființat la finele lunii martie 1949. Grupul a fost înființat de Andrei Kopciak din Beciki Petrovaț care s-a aflat la studii la Belgrad. Grupul a avut ca sarcină să difuzeze materialul ilegal primit și să trimită legăturilor superioare (din Belgrad), material care demască pe titoiști.(...). Grupul a funcționat până în 24 iunie 1949. Deoarece membrii grupului au fost compromiși ca aderenți ai Rezoluției au fost arestați. Până la 1 august 1949 am fost ascuns la Belgrad de familia Meisner. Împreună cu tov. Andrei Kopciak am plecat cu vaporul în România. Cu ocazia plecării în R.P.R., tov. Meisner ne-a spus că în România să anunțăm imediat organele Securității, ca Securitatea să informeze imediat pe tov. Chișinevschi și că acesta va pregăti plecarea noastră în R.P. Cehoslovacia. Sosind la Orșova am procedat conform instrucțiunilor.

20.01.1950 Ion Gaşpar“[21]

Declarația sa este complectată de Andrei Kopciak, acesta fiind de fapt principalul element al grupului ilegal.

„Despre activitatea grupului ilegal de la Belgrad.

În februarie 1949 tov. Branislav Sirko. Student la filozofie, Ian Gajo, student la Facultatea de Științe Naturale și matematici și Andrei Kopciak au înființat un grup ilegal cu scopul de a demasca clica lui Tito. (...) În martie 1949 grupul intră în legătură cu atașatul cultural al Ambasadei Cehoslovaciei la Belgrad, Jiri Meisner. Acesta a furnizat materiale propagandistice, „Pentru pace trainică...“, „Nova Borba“, „Pentru Iugoslavia socialistă“, „Pravda“ (organ al minorității iugoslave din R.P.R.) și diferite broșuri. Acest material a fost difuzat în facultăți și diferite locuri publice. Totodată au fost adunate materiale privind trădarea lui Tito.(...) Ian Gajo s-a opus înființării unui grup antititoist al slovacilor din Beciki Petrovaț. Grupul a început să furnizeze informații pentru presa și radioul din străinătate.(...) În iunie 1949, după arestarea grupului din Beciki Petrovaț, am dizolvat grupul. Ian Gajo a fost urmărit de U.D.B. și arestat. Ajunși în R.P.R. am cerut trecerea în Cehoslovacia pentru a contribui mai bine la propaganda antititoistă.

27.01.1950 Andrei Kopciak“[22]

Cele două grupuri au atras membrii marcanți ai comunităților de slovaci din Voievodina și din Belgrad. Aderarea la Rezoluție s-a făcut ca urmare a tendințelor de discriminare a slovacilor, aceștia neavând acces la funcțiile de conducere din Partid. Totodată aderența în rândul studenților este rezultatul propagandei sovietice privind internaționalismul proletar.

Un important element al propagandei antititoiste îl reprezenta postul de radio „România Liberă“ În colectivul redacțional au fost cooptați emigranți iugoslavi ce se bucurau de încrederea Partidului Muncitoresc Român. Materialele prezentate se refereau în special la exterminarea interetnică la care au recurs trupele U.D.B.-ului împotriva albanezilor, românilor[23] Emigraţia iugoslavă a fost repartizată Secţiei Externe a Comitetului Central al P.M.R., constituindu-se un sector special. În 1950 existau rapoarte informative despre 248 membrii ai OEPCI. Au fost organizate cursuri de învăţământ politic şi în special de istoria P.C.(B.) al U.R.S.S.. Din materialul trimis spre informare consilierului sovietic au probleme de educaţie politică este ilustrat nivelul slab de pregătire politică al cursanţilor[24]

---

[21] *Ibidem*, d. 139/1950, f. 1-4.

[22] *Ibidem*, f. 10-11

Luptele interne din interiorul emigraţiei iugoslave se caracterizau prin fracţionarism, polemică ideologică şi delaţionism. Notele informative trimise Cancelariei P.M.R. abundă în acuzaţii împotriva unor membri importanţi ai emigraţiei scopul lor fiind suprimarea fizică a adversarilor. Despre unii membrii importanţi ai emigraţiei, Liuba Pavicevici, emigrat în România în decembrie 1949,[25] scria[26]: „Despre activitatea lui Bandi, Olga şi Jifcovici în colectivul emigraţiei din Bucureşti. Despre Bandi: în decembrie 1948 - ianuarie 1949, când 13 membrii ai emigraţiei au studiat Istoria P.C.(B.) al U.S. Bandi s-a arătat dezinteresat. În povestirile sale despre perioada când a stat în Uniunea Sovietică, foloseşte cuvinte defăimătoare referitor la viaţa din U.S. Acuzat că în cadrul organizaţiei are oameni care îl informează pe ascuns a replicat că: „aceştia sunt comunişti adevăraţi iar ceilalţi nevertebrate“

Când în Uprava s-a discutat atitudinea lui Milanici şi Andreici, descoperiţi ca spioni titoişti infiltraţi, a stat pasiv şi nu a reacţionat cum trebuia. În cadrul organizaţiei îi plac luptele politice dintre membrii şi îi instigă pe tovarăşi. Nu a combătut cu energie şi nu a salutat procesul desfăşurat în Bulgaria împotriva spionilor titoişti Kostov- Hagi-Pantzov. După 1 decembrie 1949 agenţii titoişti (oameni din colectiv), nu arată nici o nervozitate când sunt în preajma lui Bandi.(...)“[27]

În opinia autorului Bandi să făcea vinovat de fracţionarism şi titoism nefiind recomandat de rezultatele obţinute pentru a ocupa o funcţie importantă. Este clar că se urmărea eliminarea unui adversar redutabil acestuia acuzele fiind numeroase. În cazul Olgăi Deutsch, recomandată de C. C. pentru a ajuta desfăşurarea activităţii din organizaţie, pe lângă defectele personale, se încearcă avansarea ideii că este labilă psihic, i se aduceau aceleaşi acuze ca şi lui Bandi Roman[28]: „A acţionat pentru fracţionarea E. P. R. I., implicându-se în desfăşurarea conflictelor; în redacţia ziarului „Sub steagul internaţionalismului“ a susţinut sistemul de lucru sectar (necolectiv), alături de Novacov; textele pe care le trimite la emisiunile de radio în limba sârbă, din Bucureşti, sunt strecurate greşeli politice cu caracter titoist (întâmplătoare sau conştient); a creat alături de Novacov şi Dobrasinovici o facţiune ce duce o politică dictatorială împotriva celorlalţi membrii ai redacţiei. (...)“ Jifcovici era acuzat de slabă pregătire politică pentru funcţia de redactor-şef adjunct al ziarului De asemenea, el: „este un tip fracţionar, secretos şi-a făcut un obicei din a pregăti materialele separat excluzând ceilalţi membrii ai redacţiei.

28 iunie 1950 Liuba Pavicevici“ [29]

---

[23] Dino Kosiev, *Tittoiştii fără mască*, Editura Consiliului Central al Sindicatelor, 1953, passim.

[24] A.N.I.C., fond C. C. al P. C. R., Cancelarie, d. 125/1950, passim.

[25] *Ibidem*, d. 182/1950, f. 11.

[26] *Ibidem*, d. 183/1950, f. 6-11.

[27] *Ibidem*, f. 6-9.

[28] *Ibidem*. F 10-11.

[29] *Ibidem*, f. 11.

Din raportul informativ despre Pavicevici[30] descoperim că semnatarul delaţiuni a sosit în România cu primul val de refugiaţi politici iar în 15 decembrie 1949 a devenit ca mulţi alţi emigranţi politici iugoslavi, membru al P.M.R.. A fost căpitan în armata iugoslavă. În cadrul redacţiei ziarului sârb este redactor responsabil cu probleme de politică. Responsabilul de sector ce a întocmit rapoartele despre emigranţii iugoslavi concluzionează despre el că: „atitudinea lui caracterizată de schimbarea de opinie bruscă, dă de bănuit că ori suferă de o boală mintală ori că este în slujba duşmanului“[31] În viziunea Partidului Liuba Pavicevici nu era un element de încredere, declaraţia sa neavând urmări.

Beneficiind de art. IV din decretul nr. 116 membrii Emigranţilor Politici Iugoslavi au beneficiat de şcolarizare din partea statului român. Prezenţa a numeroşi membrii la „Universitatea Ştefan Gheorghiu“ avea ca scop pregătirea lor politică în vederea ocupării unor funcţii de conducere în viitorul aparat politic al Iugoslaviei. Dintre aceşti caracterizări interesante au avut următorii: 1. Droboslaviev Slavco: înscris în P.M.R. în decembrie 1949. Îndeplinea funcţia de secretar al organizaţiei de bază a Partidului din E. P. C. I.; 2. Coiovici Voioslav: din decembrie 1949 conduce munca de agitaţie şi propagandă din organizaţie[32]; 3. Rodici Milorad: este revizor la revistă. Nu a mărturisit că între 1945-1948 a fost colaborator al U. D. B.- ului[33]; 4. Gruici Constantin este unul dintre redactorii serioşi ai revistei; 5. Panaiotovici Mihai este redactor la Radio „România Liberă“[34]; 6. Opoievlici Alexandru: membru în organizaţia de bază, a fost maior de aviaţie în armata iugoslavă, fapt ce i-a oferit posibilitatea de a studia doi ani la Moscova[35] Într-o prezentare mai largă acesta este prezentat ca un om de bază al Partidului ce a reuşit să reorganizeze emigraţia şi să elimine luptele fracţionare[36]; 7. Dobrasinovici Ivan este membru în consiliul de redacţie. În timpul luptelor din organizaţie a dus o muncă neconvingătoare din punct de vedere politic. A colaborat cu Ambasada Iugoslaviei la Bucureşti lucru pe care îl neagă[37]; 8. Poznan Milan este un om retras. A îndeplinit în cadrul emigraţiei diferite funcţii administrative, printre care şi de casier, de care s-a achitat foarte bine[38]; 9. Un alt membru important şi de bază pentru acţiunile P.M.R. era Duşco Novacov. Acesta s-a impus treptat ca lider al emigraţiei politice iugoslave din România[39]

Responsabila sectorului iugoslav, din Secţia Externe, Lidia Lăzărescu, informa conducerea superioară a Partidului că până în iunie 1950 în cadrul Organizaţiei s-au desfăşurat lupte fracţionare. Nu precizează măsurile care au fost luate pentru stoparea acestora. Referindu-se la unii membrii ea remarcă că au existat voci care au dorit mutarea organizaţiei în Uniunea Sovietică, punând semne de întrebare referitoare la capacitatea R.P.R. de ai ajuta în munca lor. Totodată unii au avut o atitudine sfidătoare faţă de P.M.R.. Trăsăturile psihice ale majorităţii sârbilor sunt aroganţa şi îngâmfarea. Mulţi sunt foarte violenţi[40]

---

[30] *Ibidem*, d. 182/1950, f. 11

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*, f. 1-2.

[33] *Ibidem*, f. 3.

[34] *Ibidem*, f. 4.

[35] *Ibidem*, f. 10.

[36] *Ibidem*, f. 84-85.

[37] *Ibidem*, f. 12.

[38] *Ibidem*, f. 13.

[39] *Ibidem*, f. 87

Este de remarcat că pentru Partidul Muncitoresc Român munca cu emigranţii iugoslavi nu a fost uşoară, în mare parte şi datorită imixtiunilor consilierilor sovietici. Nici pe plan propagandistic rezultatele nu au fost spectaculoase. Emigraţia a oferit posibilitatea demarării colectivizării forţate a etnicilor sârbi din Banat şi eliminarea liderilor spirituali ai Biserici Sârbe din Timişoara[41]. Reorganizarea Organizaţiei, din iunie 1950, cu scopul de a oferi mia multe informaţii cu caracter militar despre Iugoslavia titoistă a avut de asemenea rezultate modeste.

Din 1950 Organizaţia a acceptat tutela P.M.R. manifestându-şi recunoştinţa faţă de acesta cu prilejul ocaziilor avute. În nota nr. 570/492 din 1950 revoluţionarii Iugoslavi Emigranţi în R.P.R. adresau conducerii partidului şi Guvernului felicitări cu ocazia zilei de 23 august[42]:

„Către Consiliul de Miniştri al R.P.R.

Adunaţi în şedinţă solemnă în cinstea zilei de 23 august noi emigranţii politici iugoslavi în R.P.R., vă trimitem salutul nostru fierbinte şi vă felicităm pentru cea de-a şasea aniversare a eliberării poporului român.

Suntem plini de recunoştinţă şi mulţumiri pentru posibilitatea ce ne-aţi acordat-o ca, alături de poporul român, să contribuim la construcţia socialismului în R.P.R., în felul acesta contribuind la lupta pentru pace, care se identifică cu lupta împotriva bandei de trădători şi spioni Tito-Rancovici. (...)

Bucureşti 22 august 1950 Revoluţionari Iugoslavi Emigranţi Politici În România".

În mesajul trimis Comitetului Central al P.M.R. se afirma: „(...) În această măreaţă zi noi emigranţii politici iugoslavi refugiaţi în R.P.R., ne luăm angajamentul că ne vom înarma cu ştiinţa atotbiruitoare a lui Marx, Engels, Lenin şi Stalin, că vom intensifica lupta pentru crearea noului Partid Comunist Iugoslav (...), ca o condiţie de bază pentru doborârea regimului uzurpatorilor tito-fascişti pentru eliberarea ţării noastre şi pentru reîntoarcerea ei în lagărul unit al păcii şi al socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică.(...)"[43]

Activitatea emigraţiei iugoslave a fost întreruptă în 1954. Moartea lui Stalin şi ineficienţa măsurilor antititoiste, la care s-au adăugat problemele de ordin financiar au fost suficiente motive pentru conducerea P.M.R. A existat preocuparea pentru conservarea acestor cadre ale opoziţiei iugoslave, pentru ale folosi şi cu alte ocazii. Prin nota nr. 1634 din 18 decembrie 1954 Direcţia Treburilor C.C. al P.M.R. raporta Secretariatului rezolvarea problemei iugoslave[44]:

„În cursul lunii octombrie a.c., în urma reorganizării muncii emigraţiei iugoslave, a suspendării ziarului „Sub steagul internaţionalismului" şi a clubului emigranţilor, sectorul care s-a ocupat de îndrumarea şi controlul acestor probleme a fost reorganizat primind alte însărcinări. Emigranţii care au rămas disponibili în urma suspendării ziarului au fost repartizaţi în alte munci. Însă o serie de probleme au necesitat preocuparea continuă a unui organ, cum ar fi cazuri de boală, pensie, încadrare în învăţământ, asigurarea cu muncă şi locuinţă a celor care continuă să vină din Iugoslavia sau sunt eliberaţi din închisori. Cu această muncă începând din luna octombrie se ocupă Crucea Roşie".

---

[40] *Ibidem*, passim.

[41] Corneliu Ciucanu, Daniel Onişor, *op. cit.*, passim.

[42] *Ibidem*, d. 174/1950, f. 1.

[43] *Ibidem*, f. 2.

[44] *Ibidem*, d. 90/1953, f. 20.

Nota are rezoluţia lui Gheorghe Apostol, prin care se clasează favorabil această problemă.

Emigraţia iugoslavă pe lângă latura umanitară a problemei, a avut şi o latură exclusiv politică. Situaţia internaţională, raporturile româno-sovietice, au transformat această problemă într-un act de siguranţă naţională. Fonduri imense, facilităţi şi gratuităţi au fost puse la dispoziţia tovarăşilor iugoslavi, oamenii pe care Stalin se baza că va aduce Iugoslavia înapoi în lagăr.

Complexitatea situaţiei generată de conflictul din „lagărul comunist" este determinată de decizia Statelor Unite ale Americii şi a Marii Britanii de a sprijini Iugoslavia şi de a o proteja împotriva unei agresiuni venite dinspre statele comuniste. Pentru România graniţa cu Iugoslavia devenea un obiectiv de importanţă deosebită, fiind identificat ca primul bastion de apărare împotriva agresiunii capitaliste.

REVOLUTIONARY'S YUGOSLAV, ANTITITOIST FROM ROMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Abstract

Ideological and political conflict between Stalin and Tito has represented the first division produced in the "camp" of communist's country. Extremely active, but not enough efficient, advocates from Yugoslavia of international communism promoted by U.R.S.S., they were complied clour Tito's reaction to emigrate.

In Romanian, it was set up, in 1949, the Association of Yugoslav political revolutions from Romanian controlled by Central Committee of Romanian Labor Party, the association will make up in the center of antititoiste's activity developed by Romanian's authority.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

SENTINȚA NR. 11 DIN 12 FEBRUARIE 1962 A TRIBUNALULUI MILITAR DE REGIUNE BUCUREȘTI - ÎN DEPLASARE ÎN GARNIZOANA PITEȘTI

VASILE NOVAC*

„Tribunalul Militar de Regine Militară București, Colegiul de Fond compus din:

Președinte - locotenent colonel de justiție Branovici Ion
Judecător - maior de justiție Munteanu Fănică
Asesori populari - maior Brat Iosif
- maior Chivu Nicolae
Procuror militar - maior de justiție Molea Marian
Secretar de ședință - Cârstea Marin", în ședința din 12 februarie 1962, judecă și condamnă, cu unanimitate de voturi, pe următorii inculpați: Arsenescu I. Gheorghe, Bivol Nicolae, Poștoacă Ion, Buduluca Gheorghe, Buduluca Maria, Poștoacă N. Apostol, Poștoacă Floarea și Poștoacă Elisabeta. Judecă și absolvă de pedeapsă pe Alexiu N. Petre, fiindcă a mai fost judecat și absolvit pentru aceleași acuzații, pe Catrinu Daniel și pe Sulca Ioan.

În ziua de 13 decembrie 1963, a fost grațiat de „restul pedepsei ce mai avea de executat Poștoacă Nic. Apostol", iar la 24 iulie 1964 Poștoacă Ion și Alexiu Petre. La 9 aprilie 1964, Consiliul de Stat grațiază și pe: Poștoacă Elisabeta, pe Buduluca Gheorghe, pe Buduluca Maria, pe Poștoacă Floarea și pe Bivol Ion Nicolae de restul pedepsei[1].

Arsenescu I. Gheorghe este condamnat la moarte, confiscarea averii și plata a 1500 de lei cheltuieli de judecată; Bivol Nicolae, la 10 ani temniță grea, cinci ani degradare civică, confiscarea averii și 1000 de lei cheltuieli de judecată; Poștoacă Ion, la 15 ani muncă silnică, șapte ani degradare civică, confiscarea totală a averii și 1200 de lei cheltuieli de judecată; Buduluca Gheorghe, la 15 ani temniță grea, şapte ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 1200 lei cheltuieli de judecată; Buduluca Maria, la 10 ani muncă silnică, cinci ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 1000 lei cheltuieli de judecată; Poştoacă N. Apostol, la cinci ani temniţă grea, trei ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată; Poştoacă Floarea, la 12 ani muncă silnică, şase ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată; Poştoacă Elisabeta, la cinci ani muncă silnică, trei ani degradare civică, confiscarea totală a averii şi 500 de lei cheltuieli de judecată[2].

---

* Muzeul Județean Argeș.

[1] *Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Tribunalul Militar de Regiune Militară București,* 1962, vol. 1, Sentința nr. 11, p. 1, și 41-43.

Despre Arsenescu I. Gheorghe, se consemna că s-a născut, în Câmpulung, la 31 mai 1907, din părinţii: Ion şi Elena, că locuia pe strada Târgoviştii nr. 28, că era divorţat, că avusese gradul de colonel şi că absolvise Şcoala Superioară de Război[3]

Sentinţa arată că Arsenescu Gheorghe a fost arestat, în ianuarie-februarie 1960, de către organele Securităţii, imputându-i-se că a fost membru P. N. L. Tătărescu şi că, în 1948, fugar fiind, a iniţiat o bandă teroristă. Conform aceleiaşi sentinţe:

„În primăvara şi vara anului 1948, ca urmare a propagandei instigatoare, duse de cercurile reacţionare din ţară şi peste hotare, unele elemente duşmănoase ca: legionari, ofiţeri deblocaţi, chiaburi, foşti moşieri sau industriaşi, foşti membrii ai partidelor „istorice", au început să se organizeze în bande teroriste, în nordul fostelor judeţe Argeş şi Muscel, pentru a desfăşura activitate contrarevoluţionară împotriva regimului democrat popular din R. P. R.

Astfel, în cursul anului 1948, din iniţiativa şi sub conducerea legionarului Apostol Dumitru, mai mulţi legionari s-au constituit într-o bandă teroristă în nordul regiunii Argeş. În acelaşi timp, în fostul judeţ Muscel, din iniţiativa inculpatului Arsenescu Gheorghe, o serie de elemente duşmănoase, printre care: Hachentzelner Gheorghe, Săndescu Vasile, Banu Constantin, Suicescu Victor, toţi legionari, Purnichescu Ion, Purnichescu Gheorghe, Vasilescu Ion, Vasilescu Sever, foşti industriaşi şi membrii P. N. L., Enescu Nicolae şi Constantinescu Ion, foşti moşieri şi deputaţi... P. N. L. s-au constituit într-o altă bandă teroristă, care a întreţinut legături pe linia activităţii criminale, cu banda condusă de Apostol Dumitru, până în 1949, când aceasta a fost depistată de către organele de stat"[4].

La sfârşitul anului 1948, au fost arestaţi câţiva membrii ai grupării lui Arsenescu. Colonelul a plecat la Bucureşti, stabilind legături cu Niţu Nicolae, fost industriaş, membru P N- Ţ, cu Dumitrescu Ion, fost moşier şi membru P. N. L., Andrei Gheorghe, fost industriaş legionar, cu Vişoianu Iosif, paraşutat clandestin în ţară şi „Arnăuţoiu Toma, fost chiabur şi ofiţer în armata burghezo-moşierească, s-au constituit într-o a doua bandă teroristă"[5]

După câteva şedinţe conspirative, în care s-au discutat măsuri de organizare, s-a hotărît crearea unei organizaţii cu caracter militar, care urmărea „răsturnarea, prin violenţă, a orânduirii sociale şi de stat, instaurată în ţara noastră.

---

[2] *Ibidem*, p. 41-43.

[3] *Ibidem*, p. 1

[4] *Ibidem*, p. 4-5

[5] *Ibidem*, p. 5.

Această bandă teroristă urma să-şi desfăşoare activitatea, la început, în zona muntoasă din sectorul comunei Nucşoara, întrucât terenul le oferea multe posibilităţi de acţiune şi ascundere...
Pentru realizarea scopului propus, inculpatul Arsenescu Gheorghe şi Arnăuţoiu Toma (condamnat), în luna martie 1949, s-au deplasat în comuna Nucşoara, stabilind legături subversive, cu o serie de legionari, P.N.Ţ.-işti şi P N. L-işti, fugari, urmăriţi de către organele de stat, printre care: Arnăuţoiu Ion, chiabur, fost şef de sector P. N. L., Drăgoi Ion, legionar, Arnăuţoiu Petre, legionar, Marinescu Virgil, P N- Ţ-ist, Chirca Ion, autor al unei crime săvârşite în 1946, Popoescu Constantin, P. N. L-ist, fugar, urmărit pentru activitate de sabotaj, Jubleanu Titus, Milea Beniuc şi alţii, toţi în prezent condamnaţi.

Punând în practică planurile lor criminale, inculpatul Arsenescu Gheorghe, împreună cu ceilalţi membrii ai bandei şi-au procurat arme, muniţii şi alimente de la mai mulţi favorizatori, au constituit ascunzători în munţi, unde au stat fugari, au depus jurământ de credinţă, au săvârşit acte de teroare şi jafuri împotriva unităţilor economice şi a gospodăriilor cetăţenilor, tâlhării şi asasinate, hotărînd, totodată, ca în cazul dezlănţuirii unui război din partea cercurilor imperialiste, să sprijine forțele intervenţioniste, prin acţiuni violente împotriva organelor de partid şi de stat"[6]

Colonelul Arsenescu şi colaboratorii săi mai sunt acuzaţi de asasinarea bestială a plutonierului Apăvăloaie Constantin şi a sergentului major Florea L., din partea Securităţii, care au vrut să-i prindă, în vara anului 1949. Retraşi în munţi, Arsenescu i-a felicitat pe autorii omorului, printr-un „ordin de zi", înălţându-i în grad. Mai sunt acuzaţi de terorizarea unui grup de patru femei şi de jefuirea a 100 de cetăţeni care coborau din munţi, obligându-i să „strige lozinci contrarevoluţionare"[7]

În vara anului 1949, Arsenescu Gheorghe a împărţit „banda" în două, pentru o mai uşoară aprovizionare. Organele de securitate au încercat, de două ori, în cursul lunii octombrie, să-l prindă pe colonelul Arsenescu. Scăpând, s-a refugiat „în apropierea oraşului Câmpulung, unde a stat ascuns la diferite gazde, până în februarie 1960, când a fost descoperit şi arestat"[8]

După retragerea sa, grupul condus de Chirca Ion a mai acţionat, până în „noiembrie 1949, când a fost lichidat, iar celălalt grup condus de teroristul Arnăuţoiu Toma, până în anul 1958, când de asemenea a fost lichidat, după ce a săvârşit o serie de acte de teroare" Alte acuzaţii comune, puse în seama lui Arsenescu şi Arnăuţoiu:

„În anul 1949 şi vara anului 1950, membrii bandei teroriste, iniţiată şi condusă de Arsenescu Gheorghe, iar din octombrie 1949 de către teroristul Arnăuţoiu Toma, au împuşcat mortal pe numitul Banu Gheorghe, membru P. M. R., preşedintele cooperativei din comuna Nucşoara şi, concomitent, a rănit grav pe Băncescu Ion, salariat al acestei cooperative.

În august 1950, teroriştii din această bandă au împuşcat pe locotenentul major de miliţie Ghiță Alexandru şi pe caporalul de miliție Bălciu Ion, care acţionau în vederea prinderea membrilor bandei.

---

[6] *Ibidem*. p 5-6.
[7] *Ibidem*. p. 6.
[8] *Ibidem*. p. 7.

În septembrie 1950, banda teroristă „Arsenescu-Arnăuţoiu“ au atacat în munţi un grup de cinci turişti, pe care i-au împuşcat mortal“[9] Turiştii, de fapt, erau securişti care i-au atacat cu arme de foc, în momentul în care-şi spălau rufele.

În perioada de urmărire şi lichidare a grupului de partizani, între anii 1948-1960, au fost capturate de la ei: 5 puşti semiautomate, 24 puşti mitraliere, 16 pistoale automate, 25 pistolete, una ladă cu grenade, un pistol pentru rachete şi mii de cartuşe pentru acest armament. La Capturarea lui Arsenescu, s-au mai găsit două pistoale semiautomate cu muniţie şi materiale de propagandă.

„Inculpaţii: Bivol Nicolae, Buduluc Gheorghe, Poştoacă Apostol, Poştoacă Floarea, Poştoacă Elisabeta, Poştoacă Ion, Buduluc Maria şi Sulea Ion au întreprins acţiuni de favorizare a inculpatului Arsenescu Gheorghe, cât şi a unora din membrii bandei“[10]

Sentinţa nr. 11/12 februarie 1962 dă şi alte detalii despre colonelul Arsenescu. După trecerea în cadrul disponibil, în vara anului 1948, i s-au intentat două procese de sabotaj economic. Pentru a nu fi arestat, s-a refugiat la Schitul „Cetăţue“ din comuna cetăţeni Muşcel, fiind sprijinut de stareţul Pimen Bărbierul. La începutul anului 1948, luând legătura cu: Enescu Nicolae, Constantinescu Ion, Pimen Bărbieru, Ion şi Gheorghe Purnichescu, au hotărît „să constituie o bandă înarmată“[11] Lui Arsenescu îi revenea misiunea conducerii şi înarmării grupului, fraţilor Purnichescu aceea a aprovizionării cu alimente, iar lui Enescu să ţină legătura cu „elementele fruntaşe din fostele partide politice burgheze, cât şi cu anumiţi reprezentanţi ai legaţiilor capitaliste din Bucureşti.

După această şedinţă, au plecat toţi la „Cetăţue“, unde au semnat textul unui jurământ, pe care l-au rostit şi semnat fiecare“[12]

Colonelul Arsenescu a recrutat pe: Predoiu Longin, Săndescu Vasile, Hachentzelner Gheorghe şi alţii, care s-au deplasat la Muntele Roşu, unde Arsenescu pregătise, din timp, adăposturi şi provizii. Prin intermediul lui Predoiu Longin, au mai fost recrutaţi: Zichil Ion, Zichil Gheorghe, Alexandrescu Alexandru, Burtea Toma, Burtea Dumitru, Negoescu Maria , Catrinu Alexandru şi alţii.

„Concomitent cu recrutarea de membrii, inculpatul Arsenescu Gheorghe a primite de la o serie de ofiţeri şi subofiţeri deblocaţi, cât şi de la alte elemente reacţionare ca: Andreescu Ion, Şuicescu Vasile, Cojocaru Petre, Ivan Alexandru, Buduluc Gheorghe şi alţii: 7 pistoale automate, 2 puşti mitraliere, 3 pistolete, 2 arme Z. B., o puşcă semiautomată, cu muniţia respectivă şi 50 de grenade“[13]

Colonelul Arsenescu a ţinut legătura cu favorizatorii din Câmpulung: Săndescu Vasile, Săndescu Ion, Buduluc Gheorghe, Cojocaru Elena şi alţii. Prin Ion şi Vasile Săndescu, a luat legătura cu grupul lui Apostol Dumitru, la marginea oraşului Câmpulung şi la Suslăneşti, informându-se reciproc asupra acţiunilor, efectivelor şi potenţialului militar şi uman, precum şi asupra acţiunii viitoare, în cazul izbucnirii unui război.

---

[9] *Ibidem.*

[10] *Ibidem*, p. 8.

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, f. 9.

[13] *Ibidem.*

În octombrie 1948, oamenii lui Arsenescu au părăsit munţii, pentru a-şi găsi diferite gazde, iar armamentul l-au dus la locuinţa lui Ciolan Gheorghe din Suslăneşti. Arsenescu şi Alexandrescu Alexandru s-au ascuns la locuinţa lui Cojocaru Petre din Câmpulung. De aici, a ţinut legătura cu Gheorghe Hachentzelner şi cu Miron Gheorghe[14]

Arsenescu Gheorghe a luat legătura cu maiorul Dumitrache Ion, propunându-i să constituie un grup, care să-i procure armament şi muniţii şi care să fie gata a prelua conducerea oraşului, în caz de război. „Ca urmare a indicaţiilor primite, Dumitrache Ion a şi constituit un grup subversiv din rândurile militarilor, grup care şi-a desfăşurat activitatea până în martie 1949, când a fost descoperit de către organele de stat, iar membrii acestuia diferiţi justiţiei şi condamnaţi“[15] În decembrie 1948, cu ajutorul fostei soţii, s-a ascuns în Bucureşti, întreţinând relaţii, prin intermediul lui Dumitrescu Ion, cu Popescu Decebal, Bosie Gheorghe, Andreescu Ion şi alţii. A mai luat legătura cu: Enescu Nicolae, Constantinescu ion şi Purnichescu Gheorghe, hotărând să-şi reia activitatea, în primăvara anului 1949. În ianuarie 1949, este informat de către Miron Gheorghe despre arestarea unor membrii ai grupului din Muşcel, ceea ce-l determină să-şi facă alt plan. Ia legătura cu: Andrei Gheorghe, Niţu Nicolae, Dumitrescu Ion-Lazea, Vişoianu Iosif, Arnăuţoiu Toma şi alţii, hotărînd „crearea unei bande teroriste, care să fie organizată milităreşte, înarmată...

Cum Niţu Nicolae şi Arnăuţoiu Toma cunoşteau topografia locului şi munţii de pe valea Râului Doamnei, în apropierea comunei Nucşoara, au hotărît ca banda să-şi desfăşoare activitatea în aceste locuri.

După ce au stabilit amănuntele referitoare la organizarea, înarmarea, aprovizionarea şi activitatea bandei, care urma să-şi desfăşoare activitatea sub conducerea inculpatului Arsenescu Gheorghe la începutul anului 1949, teroristul Arnăuţoiu Toma, împreună cu Niţu Nicolae, au plecat în comuna Nucşoara, unde se fixase zona de acţiune a bandei teroriste.

La Nucşoara, Arnăuţoiu Toma şi Niţu Nicolae au luat legătura cu Drăgoi Ion, cunoscut ca element duşmănos regimului şi cu Chirca Ion, cărora după ce le-a făcut cunoscut hotărîrea de constituire a bandei, le-a dat dispoziţiuni să construiască adăposturi în munţi pentru cazarea teroriştilor şi să creeze condiţii pentru alimentarea lor“.[16]

În martie 1949, Arsenescu şi Arnăuţoiu vin la Nucşoara, adăpostindu-se, iniţial, la Arnăuţoiu Ion şi la Arnăuţoiu Petre. Colonelul Arsenescu, sprijinit de fraţii Arnăuţoiu, de Drăgoi Ion, Chirca Ion şi alţii a recrutat noi membrii: Petrică Luca, Şuţu Gheorghe, Şuţu Luca, Drăgoi Cornel, Samoilă Constanţa, Jubleanu Titu, Preda Ion, Moldoveanu Alexandru, Marinescu Virgil, Rizea Gheorghe, Jubleanu Constantin, Niţu Iosif, Milea Benone, Milea Nicolae, Plop Maria, Popescu Constantin, Popescu Verona, Păţiti Ioan, Păţitu Nicolae, Chirca Gheorghe, Chirca Eugen şi alţii (toţi condamnaţi)...

Pentru a întări încrederea membrilor bandei în realizarea scopului propus, inculpatul Arsenescu Gheorghe a afirmat că asemenea bande ar exista în toate regiunile muntoase, că el are legături cu astfel de bande şi că face parte chiar din Comandamentul care conduce aceste bande, având sediul la Bran.

---

[14] *Ibidem*, p. 10.

[15] *Ibidem*, p. 11.

[16] *Ibidem*, p. 12.

Totodată, a afirmat că are legături cu Legaţia S. U. A. din Bucureşti, de la care ar fi urmat să primească armament şi muniţiuni, bani, echipament şi alimente, în momentul declanşării războiului"[17]

Colonelul Arsenescu a mai procurat armament şi muniţii, cu ajutorul lui: Niţu Iosif, Niţu Nicolae, Samoilă Constantin, iar muniţii, a procurat prin: Chircă Marina, Chircă Aurelia şi Simion Ana. A mai făcut rost de medicamente şi un aparat de radio. Mai multe şedinţe s-au ţinut, în luna martie, la: Arnăuţoiu Ion, Rizea maria şi Arnăuţoiu Petre. Colonelul Arsenescu şi Toma Arnăuţoiu au decis ca o parte să fie membrii activi, dacă erau în pericol de a fi arestaţi, iar ceilalţi să se ocupe de aprovizionare şi să facă acţiuni de informare asupra intenţiilor inamicului.
Pe baza acestei hotărîri, se deplasează, în munţi, la Izvorul Grosului: Arsenescu Gheorghe, Arnăuţoiu Toma, Arnăuţoiu Petre, Chirca Ion, Plop Maria, Chirca Elena, Chirca Eugen, Chirca Gheorghe, Jubleanu Titus, Jubleanu Constantin, Jubleanu Maria, Popescu Constantin, Milea Benone şi Costea Aurelia.

Arsenescu Gheorghe şi Toma Arnăuţoiu „au organizat şedinţe educative şi de instrucţie militară, precum şi şedinţe de trageri cu puşca". Le-a acordat: grade, funcţii militare şi nume conspirative[18] Arnuţoiu Toma a primit gradul de căpitan şi ajutor al lui Arsenescu, cu numele de Mereanu, iar Jubleanu Titus şi Chirca Ion, membrii al Comandamentului. La 19 iunie 1949, Arsenescu Gheorghe, fraţii Arnăuţoiu Chirca Ion şi Milea Benone au fost surprinşi de Securitate, în casa lui Ion Arnăuţoiu, când au fost ucişi cei doi subofiţeri amintiţi mai sus[19] Se pare că loviturile în plus s-au datorat lui Milea Benone, care dorea să-şi arate ataşamentul faţă de grup, asupra lui plănuind anumite bănuieli.

„În toamna anului 1949, pentru o mai uşoară aprovizionare a bandei, inculpatul a împărţit-o în două grupe: una condusă de Arnăuţoiu Toma , din care făcea parte: Arnăuţoiu Petre, Plop Maria, Jubleanu Titus, Jubleanu Constantin şi Jubleanu Maria, iar cealaltă, condusă de Chirca Ion, din care făcea parte: Benone Milea, Popescu Constantin, Chirca Eugen, Chirca Elena, Ciolan Nicolae şi Mămăligă Gheorghe - grupe care continuau să ţină legătura între ele, ambele fiind sub conducerea inculpatului Arsenescu Gheorghe"[20]

Sentinţa reflectă punctul de vedere al securităţii asupra luptei de partizani care avea, într-adevăr scopul de a înlocui regimul comunist şi de a scăpa ţara de ocupaţia sovietică, în urma unui război, pe care sperau să-l înceapă statele occidentale.

Ea este importantă şi pentru că aduce informaţii asupra principalelor grupuri de partizani, care s-au format şi au acţionat în Munţii Argeşului şi Muşcelului. Din ea reiese, legătura avută de grupul Arsenescu şi grupul lui Dumitru Apostol, legătură confirmată nouă şi de informaţiile date de domnul Diaconescu, actualmente din Corbeni, care n-a putut fi arestat decât după 1964, când s-a prezentat singur, care a făcut parte din Grupul Apostol, dar care l-a cunoscut bine şi pe colonelul Arsenescu, care ar fi vrut să-l rețină pe lângă el.

---

[17] *Ibidem*, p. 12-13.
[18] *Ibidem*, p. 13-14.
[19] *Ibidem*, p. 14-15.
[20] *Ibidem*, p. 15.

Sentința ne dă şi informații despre faptul că Grupul celor şapte ofițeri şi subofițeri din Câmpulung, care făcuseră planul de preluare a puterii în oraşul Câmpulung, prin ocuparea Prefecturii Primăriei, Uzinei Electrice şi a celorlalte puncte strategice şi predarea acestora colonelului Arsenescu, în cazul începerii unui război a fost înființat, tot la propunerea lui Arsenescu.

Toate grupurile amintite în Sentință, cu excepția celui creat de Dumitru Apostol, cu care a colaborat, au fost create şi conduse un timp de colonelul Arsenescu.

Aşa cum pretindea el, se pare că făcea parte şi dint-un Comandament general al grupurilor de partizani, care ar fi avut centrul la Bran. Nu este exclus să fi avut legături şi cu unele legații străine, ca cea americană.

În mod sigur, n-a avut legătură sau n-a putut fi dovedită de Securitate cu altă grupare de partizani din Capul Piscului şi Aninoasa, formată şi sprijinită aproape exclusiv din țărani şi minieri, Gruparea Şerban - Voican, care a activat între anii 1950 şi 1958.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

EVOLUŢIA ISTORICĂ A UNIUNII MONETARE EUROPENE

ANDREEA DRĂGHICI
ANDREEA TABACU[*]

Istoria monetară europeană demonstrează faptul că statele membre ale Comunităţii au conştientizat în mod progresiv necesitatea de a stabili în mod complementar pieţei comune şi o Uniune Economică şi Monetară. Uniunea economică se corelează aproape indispensabil cu Uniunea Monetară în cadrul unui sistem armonizat într-un mod particular[1]. Acest proces se va realiza într-o perioadă îndelungată, cu eşecurile şi succesele inerente oricărui proces complex.

Izbucnirea primului război mondial a făcut ca Europa să intre într-o perioadă de mari dezordini monetare. Această perioadă s-a agravat şi în timpul celui de al doilea război mondial. În aceste condiţii, între 1914-1945 principala caracteristică a fost autarhia, protecţionismul, controlul valutar şi nu cooperarea monetară.

Încercările de cooperare monetară internaţională au fost abandonate odată cu izbucnirea marii crize economice din anii '30 care a dus la suspendarea convertibilităţii în aur a monedelor europene. În acest context au apărut zonele monetare (grupuri de ţări dominate economic de una dintre ele, în cadrul cărora convertibilitatea monedelor este nelimitată, cursurile la schimb sunt fixe iar rezervele sunt administrate în comun). Prima încercare de cooperare s-a materializat după cel de-al doilea război mondial prin acordurile de la Bretton Woods (iulie 1944) care au instaurat o nouă ordine monetară. Astfel, S. U. A. şi ceilalţi aliaţi din coaliţia antihitleristă (fără China şi statele din lagărul socialist) au înfiinţat o instituţie monetară internaţională, Fondul Monetar Internaţional (F. M. I.), conceput ca organ de supraveghere a evoluţiilor internaţionale.

În aprilie 1948 a fost creată Organizaţia pentru Cooperare Economică Europeană însărcinată cu eliminarea barierelor comerciale[2]. Această organizaţie a devenit un forum de dezbatere şi analiză economică. Deşi obiectivul său principal nu este integrarea monetară, în mod indirect această organizaţie facilitează cooperarea monetară, printre problemele economice discutate putând fi incluse şi cele monetare.

În domeniul monetar, pentru remedierea situaţiei s-a încercat încheierea unor acorduri multilaterale de *clearing* (compensaţie) care să permită statelor care nu dispuneau de valută convertibilă să facă comerţ cu celelalte state europene. Aceste acorduri s-au dovedit însă necorespunzătoare în condițiile legate de devalorizarea generală a monedelor din anul 1949. În aceste condiții, în iunie 1950 a fost înființată Uniunea Europeană de Plăți (U. E. P.).

---

[*] Universitatea din Piteşti.

[1] Ion P. Filipescu, Augustin Fuerea, *Drept instituţional comunitar european*, Ed. Actami, Bucureşti, 2000, p. 168.

[2] O. C. E. E., devenită în 1961 O. C. D. E. a fost creată în 1948 de către 17 state europene şi a devenit treptat un forum larg de dezbatere şi analiză economică.

Primul proiect concret de unificare monetară, proiectul Werner, s-a materializat prin încheierea Tratatului de la Roma care a fost semnat de şase state europene (Franța, R. F G., Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg). Acest proiect a prevăzut convertibilitatea reciprocă a monedelor europene, fără să prevadă însă crearea unei zone monetare europene, ci doar o coordonare a politicilor economice a statelor Comunității Europene.

În 1964 a fost creat Comitetul Guvernatorilor Băncilor Centrale care a pus baza cooperării monetare, însă hotărârea de a se constitui o Uniune Economică şi Monetară (U. E. M.) a fost luată în decembrie 1969 la Haye când a fost stabilit un termen precis: 1980. Raportul Werner (1971) a stabilit principalele coordonate ale U. E. M., şi anume: liberalizarea treptată a mişcărilor de capitaluri şi instituirea unor parități fixe. Obiectivul principal al acestui raport a fost însă o monedă comună şi o Bancă Centrală Comunitară.

În februarie 1971, cele 6 state ale Pieței Comune și-au manifestat dorința de a crea U. E. M., pornind ca bază de la proiectul Werner, care nu a prevăzut însă modul în care se va face trecerea la etapa următoare, lăsând acest lucru pe seama Comisiei de la Bruxelles. Cu toate acestea, raportul de la Bruxelles a stârnit o serie de reacții nefavorabile.

Prima aplicare fermă a recomandărilor cuprinse în raportul Werner s-a concretizat printr-o rezoluție adoptată la 21 martie 1972 de Consiliul Comunității Europene, urmată de un acord între Băncile Centrale încheiat la 10 aprilie 1972 la Bassell. În conformitate cu această rezoluție s-a decis că: monedele europene vor oscila una față de alta cu cel mult ±2,25%, iar țările europene să limiteze fluctuațiile monedelor față de dolarul american la ± 2,25%. Pentru realizarea acestui obiectiv s-au utilizat mai multe metode, cum ar fi: cumpărarea sau vânzarea de valută. Băncile centrale s-au angajat să se sprijine reciproc prin credite pe termen scurt acordate una alteia în propria lor monedă națională.

În iunie 1973 a fost instituită o unitatea de cont europeană (European Currency Unit) care se va regăsi la baza Sistemului Monetar European (S. M. E.) creat la Paris în martie 1979[3] Acest sistem a permis o dezvoltare deosebită a stabilității monetare în Europa şi a favorizat treptat uniformizarea politicilor economice naționale.

Proiectul de unificare monetară europeană s-a concretizat, prima dată, în Cartea Albă adoptată de şefii de state europene la reuniunea acestora de la Luxemburg în decembrie 1985. Acest acord încheiat aici poartă denumirea de Actul Unic European (A. U. E.) şi reprezintă prima revizuire a Tratatului de la Roma. El a prevăzut ca obiectiv principal crearea până la sfârşitul anului 1992 a unei pieţe interne unice în Comunitatea europeană, pe care a definit-o ca *un spațiu fără frontiere interioare, în care este asigurată libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor şi capitalurilor* Acest obiectiv al A. U. E. a eşuat din păcate. Necesitatea înfăptuirii acestui obiectiv a determinat la 27-28 aprilie 1988 reluarea de către şefii guvernelor ţărilor din Comunitate a discuţiilor privitoare la unificarea monetară şi de stabilire în mod ferm şi precis a etapelor necesare pentru a se ajunge la U. E. M.

---

[3] Toate statele membre ale comunității au devenit membre ale S.M.E. Vechii membrii au participat la Mecanismul Ratelor de Schimb (M.R.S.) chiar de la început, cu excepția Marii Britanii care s-a alăturat acesteia abia în 1990

Raportul Delors[4] născut în urma acestor discuţii avea un obiectiv precis: crearea U. E. M. În acelaşi timp, el indică etapele necesare pentru a se atinge acest obiectiv precum şi metodele şi măsurile ce trebuie aplicate pentru realizarea sa. Raportul Delors susţine că obiectivul principal (crearea U. E. M.) trebuie realizată cu menţinerea independenţei naţionale. Acest proces are un caracter continuu şi progresiv, cuprinzând trei etape asemănătoare cu cele prezentate de Tratatul de la Maastricht (elaborat în 9-10 decembrie şi semnat la 9 februarie 1992). Acest tratat constituie o nouă modificare a tratatului de la Roma şi cuprinde trei principii esenţiale: principiul monedei unice; principiul convergenţei (în trei faze: 1. Crearea pieţei unice şi libera circulaţie a capitalurilor; 2. Uniformizarea politicilor economice; 3. Dispariţia pieţelor valutare, politica monetară unică, înlocuirea monedelor naţionale prin EURO); principiul ireversibilităţii procesului.

La 29 martie 1996, s-a deschis la Torino Conferinţa Interguvernamentală a U. E. având ca sarcină punerea în aplicare a Tratatului de la Maastricht. La 2-3 mai 1998 a avut loc Summitul de la Bruxelles unde s-a confirmat lansarea monedei unice, EURO, la 1 ianuarie 1999. Liderii U. E. au aprobat lista celor 11 ţări participante la primul val[5]: Austria, Belgia, Finlanda, Franţa, Germania, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania. Marea Britanie, Danemarca şi Suedia au optat pentru amânarea participării la moneda unică.

U. E. a decis în cadrul Summitului de la Helsinki din 10-11 decembrie 1999 să lanseze în februarie 2000 negocierile de aderare a încă şase state: Slovacia, Letonia, Lituania, România, Bulgaria şi Olanda. Aceste state se vor alătura celorlalte state care au început deja negocierile: Ungaria, Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Estonia şi Cipru.

Importanţa Uniunii Monetare este aceea că oferă Europei menţinerea stabilităţii preţurilor în interiorul zonei EURO. Abandonul monedei naţionale în favoarea monedei EURO va consolida identitatea comunitară creând sentimentul apartenenţei la o Uniune Europeană care grupează şi uniformizează identităţile naţionale. Înfăptuirea Uniunii Monetare susţine opinia conform căreia economia mondială tinde să fie organizată după o structură tripolară: Statele Unite pe continentul America, Japonia pe continentul Asia şi Uniunea Monetară în Europa.

---

[4] Comitetul Delors căruia i-a fost încredinţată misiunea de a propune etapele concrete şi ferme de a se ajunge la crearea U. E. M. Comitetul a fost prezidat de J. Delors, preşedintele în exerciţiu al Comisiei Europene. A fost format din 12 guvernatori sau preşedinţi de bănci centrale din ţările comunităţii, la care s-au adăugat 3 experţi numiţi cu titlu personal: M. Boyer, fost ministru spaniol, A. Lamfalussy, director general B. R. I. şi N. Thygensen, economist şi profesor danez.

[5] Lista propusă în martie 1998 de Comisia Europeană, în aşa-numitul „raport de convergenţă"

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI

FUNCȚIUNEA DE APĂRARE ȘI ROLUL EI ÎN EVOLUȚIA ORAȘULUI CÂMPULUNG

CARMEN OPRESCU[*]

Închegate în lupta împotriva dominațiilor străine, statele române au fost permanent silite să-și apere existența. „După cum «întemeierea» însăși, care în chip tradițional e identificată cu înfruntarea militară decisivă... a fost realizată prin înlăturarea stăpânirii marilor puteri care dominau spațiul carpato-danubian în secolele XIII-XIV, tot astfel și conservarea rezultatului obținut a impus un excepțional efort militar, fără de care statele nou-create ar fi fost sortite dispariției“[1]

Puterea militară a reflectat fidel organizarea social politică a celor două state, continuă autorul, enumerând și principalele surse constitutive ale oștii:

1. Stăpânii de domenii, îndatorați la slujba militară în schimbul pământului concedat de domnie. Conținutul esențial al formulei „dreaptă și credincioasă slujbă“ era exprimarea acestei datorii de a participa la oaste.

2. Țăranii liberi, ei păstrând în această epocă urme încă puternice ale vechilor legături comunitare. În contextul acestor observații este plauzibil ca orășenii, stăpâni de domenii, beneficiari ai confirmării proprietății asupra vetrei și ocolului așezării lor, dar și ca apărători redutabili ai mentalității comunitare, să fi avut, o contribuție pe măsură la constituirea oștii.

La primejdii limitate interveneau cetele de *slujitori (slugi)* sau *curteni* organizate în jurul curților domnești, cea centrală, unde se afla domnul însuși, sau cele teritoriale (din județe/ținuturi), în timp ce la primejdie deosebită era chemată *oastea cea mare*, alcătuită din toți luptătorii.

În contextul tuturor acestor realități istorice Câmpulungul poate fi considerat direct implicat, mai mult chiar decât celelalte așezări în curs de urbanizare de la sudul Carpaților, în organizarea militară: aici fost o curte domnească și obștea câmpulungeană poate fi considerată stăpână a unei considerabile moșii[2]

Capacitatea de apărare a celor două țări era cunoscută peste hotare. „Teama inspirată de forța militară a Țării Românești l-a determinat pe Carol Robert să amâne expediţia împotriva lui Basarab atunci când, după restabilirea puterii centrale în Ungaria, logica efortului său de restaurare integrală a poziţiilor pierdute de regat l-ar fi îndemnat să întreprindă campania la sud de Carpaţi"[3] Din anii premergători campaniei lui Carol Robert, continuă Ş. Papacostea, un izvor de recentă descoperire semnalează că un nobil, cuman de origine, de la curtea lui Carol Robert l-a ponegrit pe acesta afirmând că „puterea domnului nostru regele nu poate întru nimic să stea împotrivă şi să se compare cu puterea lui Basarab"[4] Semnificativ pentru puterea militară a Ţării Româneşti, remarcă autorul, este faptul că după înfrângere „regalitatea ungară nu a mai întreprins o mare campanie spre a realiza ţelurile celei eşuate în 1330: anihilarea statului românesc dintre Carpaţi şi Dunăre şi restaurarea dominaţiei sale directe în acest spaţiu"[5]

---

[*] Universitatea din Pitești

[1] Ș. Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, Editura Corint, București, 1999, p. 148. La nota 20 autorul citează: R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Buc, 1947.

[2] Vezi precizarea întinderii teritoriale a proprietăților obștii câmpulungenilor în: Gh. Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung Muscel (1215-1799)*, vol.I, Editura Semne, București, 1990, p. 11-15.

În viziunea unor istorici şi arheologi, a rămas constant valabil rolul primordial al funcţiunii de apărare în geneza oraşului medieval, existenţa fortificaţiilor explicând evoluţia urbană (pornind de la faza preurbană) a aşezărilor dezvoltate la adăpostul cetăţilor[6], mai cu seamă în cazul oraşelor dunărene.

Modul în care este implicată funcţiunea de apărare a oraşelor extracarpatice în evoluţia lor a generat o ipoteză aparent justificată de imaginea care s-a putut creiona, în stadiul actual al studiilor de istorie a vieţii urbane de la noi: ipoteza lui T. O. Gheorghiu că până în sec. al XVI-lea ele s-au încadrat într-un proces înscris în fenomenul de urbanizare vest, central şi nord european, prin iniţierea unei acţiuni de fortificare a întregii aşezări, cu exemplele: Suceava, Siret, Baia, Iaşi Târgovişte *probabil* Bucureşti, Buzău, Câmpulung, *dublat* (sublinierile CO) de sistemul defensiv punctual al cetăţii/curţii domneşti, pentru ca, din secolul al XVI-lea până în sec. al XIX-lea, fortificaţiile urbane să dispară (cu excepţia Târgoviştei) şi termenul de referinţă să devină oraşul oriental, cu precădere cel balcanic[7] Fără a comenta această ipoteză, se poate lua în atenţie doar cazul Câmpulungului.

Topografia oraşului, evoluţia însăşi a structurii interne, a modului de ocupare a terenului, a amplasării diverselor nuclee urbane (curtea domnească, mănăstirea şi biserica catolică, zona rezervată orăşenilor înşişi, zona desfăşurării târgurilor) trebuie corelate, dimpreună cu modul cum sunt îndeplinite şi alte funcţiuni ale oraşului Câmpulung Muscel, şi cu funcţiunea de apărare.

În condiţiile evidenţiate de importanţa drumului de comerţ ce trecea pe aici, din punct de vedere macro-economic şi politic, transformând oraşul în obligatoriu popas pentru negustorii care circulau spre/de la Braşov, dar mai cu seamă în condiţiile în care, chiar şi temporar, aici a funcţionat una din curţile domneşti de prim rang ale ţării – funcţiunea de apărare, în secolul întemeierilor statale, pare a fi fost deosebit de importantă pentru Câmpulung.

---

[3] Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 149.

[4] M. Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în „Cronica pictată"*, în: „Studii. Revistă de istorie", tom 20, 1967, 1, p. 42-43, articol citat de Ş. Papacostea, *op. cit.*, p. 150

[5] *Ibidem.*

[6] Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăţile dunărene şi dezvoltarea unor centre urbane din Ţara Românească*, în „Historia Urbana", tom IV, nr. 1-2, 1966, p. 114; *Idem, Cetăţi medievale din Ţara Românească. Secolele XIII-XVI*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

[7] Teodor Octavian Gheorghiu, *Particularităţile apărării oraşelor medievale româneşti extracarpatice. Elemente de dinamică a morfologiilor urbane*, în: „Historia Urbana", tom IV, nr. 1-2, 1966, p. 97-113. Vezi şi idem, *Cetăţile oraşelor. Apărarea urbană în centrul şi estul Europei în Evul Mediu*, Editura Simetria, Bucureşti, 2000.

Lipsind dovezile istorice directe, se poate presupune că ea se baza în primul rând pe valorificarea condiţiilor naturale, condiţiile geografice particulare ale depresiunii Câmpulungului dar şi pe caracteristicile topografice ale teritoriului orăşenesc, care făceau valul de pământ cu şanţ foarte eficiente. În afara descoperirilor arheologice de la castrul roman Jidava şi a informaţiilor oferite de cele de la mănăstirea Negru Vodă, nicăieri în oraş nu au fost semnalate urme ale vreunei amenajări cu funcţie de apărare – dar nici nu au fost efectuate cercetări arheologice decât în imediata vecinătate a zidurilor unora dintre biserici sau, uneori, în interiorul acestora[8]

Pe de altă parte nici documentele istorice nu oferă, până în prezent, date concludente şi nici memoria oraşului sau structura lui urbană nu evidenţiază vreun semn că ar fi existat aici, vreodată, alte amenajări defensive decât cele de la Jidava şi cele de la mănăstire.

Singura menţiune documentară luată în considerare până în prezent este cea de la 1431, când voievodul Dan al II-lea se adresează „*cetăţii* de la Câmpulung şi tuturor celorlalte târguri şi vămi şi altora“[9] Poate fi vorba, de fapt, tot de o incintă fortificată a curţii domneşti. Arheologul Gh. I. Cantacuzino a semnalat în 1975 doisprezece metri de zid de piatră, aflat la est de casa egumenească din sud-vestul incintei, demolat anterior celei de-a doua jumătăţi a sec. al XV-lea când, deasupra lui, se afla un mormânt de copil[10]

Unele dintre relatările călătorilor străini sugerează obiceiuri foarte vechi ale câmpulungenilor de a utiliza tainiţe şi cărări ascunse în codru ca posibilităţi de apărare:

La 1603 un anonim italian notează despre Câmpulung că era pe „un loc între munţi, într-o vale foarte strâmtă, fortificată nu numai de natură dar şi de voievozi Şi acolo, ca fiind un loc foarte sigur, îşi ţinea [Radu Şerban] soţia şi lucrările sale cele mai de preţ“[11]

La 1658, Paul de Alep notează şi el: „Egumenul mânăstirii avea o ceată de servitori devotaţi şi credincioşi ce păzeau drumul la distanţă. Când au aflat de venirea tătarilor, au dat de veste. Noi trimiseserăm mai dinainte tot bagajul în munţi, sub mâna şi încrederea numitului egumen, care dădu câte un pachet, două din lucrurile noastre fiecărei cete de ţărani cu chiria lor, ca să le păstreze şi să le ascundă în pivniţe şi ascunzători cunoscute de ei în vârful munţilor... Fiecare familie are o ascunzătoare de acest fel, cunoscută numai de ei...“[12]

În condiţiile interdicţiei construirii sau menţinerii fortificaţiilor deja existente, în oraşele teritoriilor româneşti extracarpatice funcţiunea de apărare a fost transferată către diferite alte programe de arhitectură: mănăstiri, curţi, hanuri, biserici, locuinţe-culă. Au apărut, astfel, amenajări specifice ale obiectivelor respective: beciuri sau reţele de galerii subterane, uneori impresionante[13] - existente probabil nu numai în principalele centre comerciale din întreaga Moldovă ci şi în oraşe din sudul Carpaţilor[14] - metereze, ziduri de incintă, turnuri întărite, zidării masive.

---

[8] Lipsa de interes pentru asemenea preocupări a determinat, de pildă, răscolirea întregii suprafeţe interioare a bisericii Sf. Ilie unde, se pare, apariţia ciupercii *Merulius lacrimans* la lemnul pardoselii a provocat operaţiuni efectuate în mare viteză (scoaterea pardoselii, a pământului de sub ea, dezgolirea temporară a bazei zidurilor, refacerea pardoselii) care, în mod firesc ar fi implicat supravegherea atentă a lucrărilor de un specialist, dacă nu chiar iniţierea unor cercetări sistematice.

[9] *DRH*, seria D, vol. I, p. 278.

[10] Gheorghe I Cantacuzino, *Cronica săpăturilor arheologice efectuate de D. P C. N. in anul 1975*, în „Buletinul Monumentelor Istorice“, nr. 2, 1975, p. 27.

[11] *Călători străini* vol. IV, p. 318.

[12] Preot Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gheorghe Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 16.

La Câmpulung asemenea amenajări au fost semnalate la baza turlelor unor biserici (*Marina, Schei, Şubeşti*) unde ferestrele sunt prelungite cu fante înguste şi lungi (ambrazuri) folosite cândva ca guri de tragere[15].

Lipsa zidurilor de incintă este deja considerată o caracteristică generală a oraşelor româneşti extracarpatice. În recentul tratat de Istorie a Românilor ea este considerată drept efect al faptului că însăşi geneza lor a fost un proces treptat, al faptului că au avut o poziţie mult mai precară decât cele transilvănene şi drept cauză a pronunţatului lor caracter semiagrar, lipsa unei centuri fortificate făcând posibilă extinderea pe orizontală a teritoriului urban[16].

Ansamblul mănăstirii Negru Vodă şi funcţiunea de apărare a oraşului.

La construirea mânăstirii Negru Vodă, Matei Basarab a prevăzut-o cu ample fortificaţii, exact ele conferind unitatea spaţială şi funcţională a structurării unui ansamblu ce adăpostea, de fapt, multiple funcţiuni.

Ansamblul are, clar, acces către două drumuri intens circulate, unul la vest, orientat spre oraş, unul la est, pe malul râului. Pentru drumul de la vest au fost considerate suficiente zidurile groase, cu ferestre de tragere, de la construcţiile grupate, desigur nu întâmplător pe această latură: turnul de intrare şi casa domnească din timpul lui Matei Basarab, casa din epoca Brâncovenească (fig. 1).

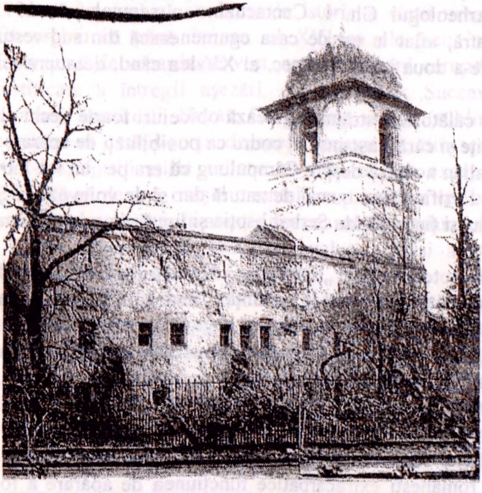

Fig. 1. Casa domnească din sec. al XVIII-lea şi turnul principal. de intrare la Mănăstirea Negru Vodă. Foto C. Oprescu, 1980.

---

[13] Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoşani*, Editura Muzeul Naţional de Istorie, Colecţia Ansambluri Istorice Arhitecturale, Bucureşti, 1981., p. 78

[14] Ileana Bârnea, *Călăraşi - un système défensif moins connu*, în „Historia Urbana", tom IV, 1-2, 1996, p. 134-138

[15] Horia Teodoru, *Meterezele bisericilor câmpulungene*, în „BCMI", 1943, p. 84-101. Vezi şi C. Moisescu, *Biserica cu hramul „Intrarea în biserică" din Scheiul Câmpulungului*, în „Studii şi comunicări", VI, 2001, Câmpulung Muscel, p. 63.

[16] ****Istoria Românilor*, vol. IV, Editura Academiei, Bucureşti, 2001, p. 76.

Este însă evident că apărarea dinspre est punea cele mai mari probleme, indicând şi un traseu de circulaţie, pe malul râului, poate cel mai frecvent utilizat de cei ce veneau din afara oraşului, pentru cei ce nu aveau intenţia să de a zăbovi în oraş mai mult decât îi purtau interesele, pentru cei ce veneau în grupuri masive, cum veneau negustorii în timpul târgului/iarmarocului anual sau armatele/pâlcurile armate. Aici au fost ridicate unul sau poate chiar două turnuri de poartă dar şi turnuri de apărare suplimentare, legate între ele de ziduri masive, poziţia lor fiind avantajată şi de panta iute a terenului ce cobora spre drum, şi de la drum spre albia râului (fig. 2).

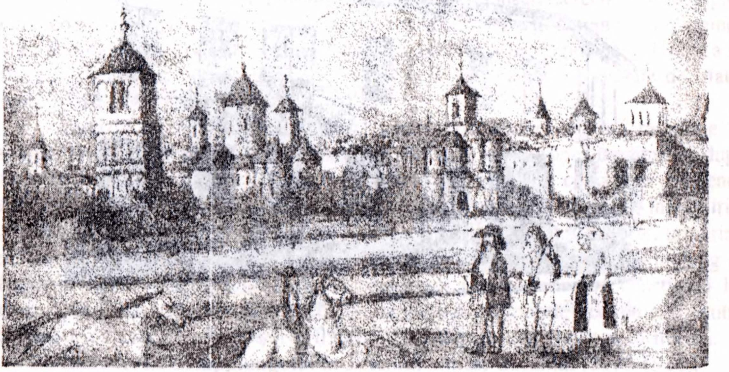

Fig. 2. Imagine publicată de I. Răuţescu cu legenda „ Mănăstirea Negru Vodă după un tablou pictat pe la jumătatea secolului trecut", reprezentând latura de est a ansamblului, prevăzută cu mai multe porţi de acces şi cu turnuri de apărare, de-a lungul Râului Târgului. Personajele aflate în prim plan indică existenţa unui drum pe malul râului. În marginea dreaptă a imaginii se distinge o moară, probabil tot proprietatea mănăstirii.

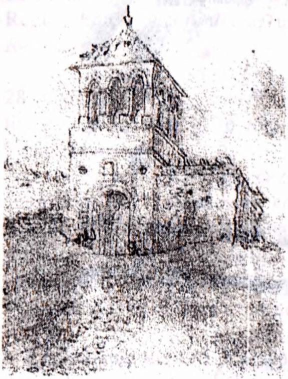

Una dintre intrări era pe sub turnul hanurilor, care apăra accesul în incinta special prevăzută de Matei Basarab pentru activităţi comerciale. El presupunea acces pentru circulaţia „grea" (care şi căruţe cu marfă), cu legătură imediată spre drumul Târgoviştei, peste podul Ţigăniei. Este turnul ce s-a mai păstrat până către sfârşitul secolului al XIX-lea (fig. 3), menţionat de catagrafiile mănăstirii[17].

Fig. 3. Mănăstirea Negru Vodă. Desenul lui Isler reprezentând turnul hanurilor, pe latura de est a incintei. După P. Chihaia.

---

[17] S. Cristocea, Şt. Trâmbaciu, *Construcţiile ansamblului feudal Negru Vodă din Câmpulung Muscel în catagrafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Studii şi Comunicări", Câmpulung, II, 1982, p. 64.

Dinspre sud accesul la mănăstire se făcea printr-un drum desprins din cel principal – din actuala stradă Negru Vodă – în dreptul unei vechi cruci de piatră atribuită de Răuţescu epocii lui Mihai Viteazul[18]. De altfel această cruce pare a marca joncţiunea dintre drumul de pe malul Râului Târgului şi drumul Braşovului, ce traversează oraşul prin mijloc. În aceiaşi intersecţie se află un vechi „hotel", Velescu, marcat şi pe planul din 1926 al lui Rădulescu-Codin. (fig. 4, 5).

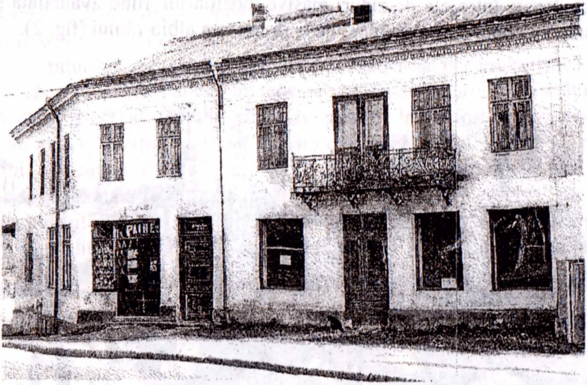

Fig. 4. Hotel Velescu. Foto C. Oprescu, 2001.

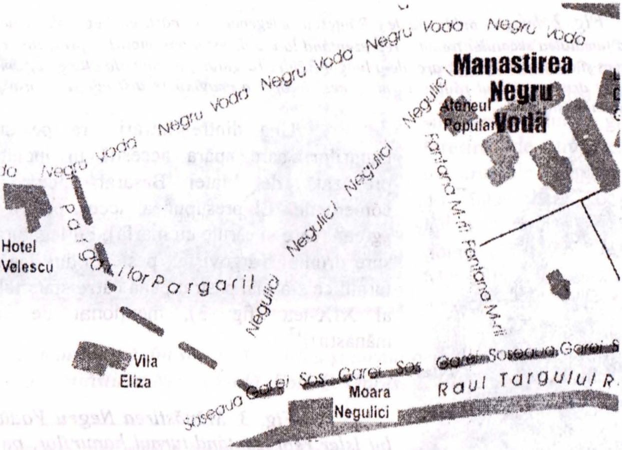
Negru Vodă Negru Vodă Negru Vodă Negru Vodă Negru Vodă
Manastirea Negru Vodă
Ateneul Popular
Hotel Velescu
Pargaril
Negulici
Fantana M-rii
Vila Eliza
Soseaua Garei
Sos. Garei
Moara Negulici
Raul Targului R

Fig. 5. Poziţia hotelului Velescu în reţeaua stradală. Detaliu din planul de la 1926. Cu linie întreruptă e marcat drumul care, probabil, trecea pe la sudul ansamblului mănăstirii. Prelucrare computerizată C. Oprescu.

---

[18] Pr. Ioan Răuţescu, *op. cit.*, p. 357.

Astfel amplul ansamblu fortificat își dezvăluie poziția strategică, controlând direcțiile majore de acces în oraș, fapt ce explică frecvența atacurilor externe ce au vizat acest obiectiv, distrugerile repetate ale acestui sistem defensiv urmate de ruinarea lui, pornind exact de pe laturile de est și nord. Ocuparea de către „țigănie" a laturii nordice, amenajarea aici a dughenelor administrate de mănăstire, care nu mai avea astfel nici un interes de a rezidi această latură a incintei, au fost urmate de ridicarea clădirilor Liceului Dinicu Golescu. Pentru asanarea zonei, pentru imaginea orașului, amplasarea aici a liceului a fost, în momentul inițierii acțiunii, soluția ideală.

Din păcate, însă, ea a blocat pentru totdeauna șansele cercetării arheologice de a mai contribui la cunoașterea acestei arii a ansamblului Curții Domnești din vremea primilor Basarabi exact pe zona pe care ultimele cercetări arheologice par a indica a se fi aflat casa domnească din secolul al XIV-lea și incinta hanurilor hotărâte de Matei Basarab.

Decizia lui Matei Basarab a însemnat transformarea acestei reședințe în ansamblul multifuncțional echivalent marilor mănăstiri ale Europei medievale, după cum a încercat să demonstreze arh. Anca Brătuleanu că ar fi fost concepute asemenea ansambluri valahe. Nu putem decât deduce intențiile marelui domn după înfăptuirile lui, mai greu putem deduce modelele ale căror sugestii le-a urmat. Cert este, urmărind obiectivele cercetării noastre, că gestul lui ctitoricesc are pentru Câmpulung o covârșitoare importanță, acționând ca un catalizator pentru formarea conștiinței lui istorice, pentru viața socială, pentru cea culturală, cea religioasă, economică, pentru funcțiunea de apărare pe care orașul ar fi trebuit să o asigure el însuși locuitorilor lui.

Includerea Câmpulungului în sistemul militar național (1876-1916).

În epoca modernă Câmpulung a fost integrat în sistemul strategic național. Aici a fost repartizat, în 1876, un batalion de dorobanți condus de maiorul Dimitrie Giurescu. Mort pe câmpul de luptă în Războiul de Independență, în onoarea maiorului Giurescu a fost inaugurat, în anul 1898[19], cu onoruri deosebite, un monument executat de același sculptor câmpulungean D. D. Mirea și amplasat chiar în curtea Cazarmei Regimentului. Aducându-se un alt batalion de dorobanți din Pitești, s-a format *Regimentul 4 Argeș*.

În aprilie 1880 a fost creat *Regimentul 30 Dorobanți*, care a primit drapelul la 28 noiembrie 1880. Din 1891, adăugându-i-se două companii de la Regimentul 3 de linie, el își ia numele de *Regimentul 30 Muscel*. Primul comandant a fost colonelul Ștefan Șișman[20]

Se pare că, inițial, cazarma dorobanților s-a aflat în zona pieței orașului. Din octombrie 1883, în vederea construirii halei, am înregistrat o mențiune referitor la demolarea cazarmelor dorobanților din piața comunală, ce erau mutate pe alt amplasament „dat de stat în favoarea județului"[21] Probabil în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea au fost construite și cele două pavilioane ale Cazarmei Regimentului ce apar pe ilustratele de epocă (fig. 6)[22]

---

[19] Gheorghe Chița, *Câmpulung și județul Mușcel*, Editura Ars Docendi, București, 2000, p. 22.

[20] Mulțumim domnului mr. Marius Ștefan pentru informațiile pe care ni le-a oferit, culese de la Arhivele Militare din Pitești.

[21] ANJA, fond PC, dosar 1/1883, f. 343.

[22] Alte informații despre edificarea acestor pavilioane sau despre arhitectura lor nu am întâlnit în cursul cercetărilor noastre în arhivele argeșene.

Probabil în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea au fost construite şi cele două pavilioane ale Cazarmei Regimentului ce apar pe ilustratele de epocă (fig. 6)[23].

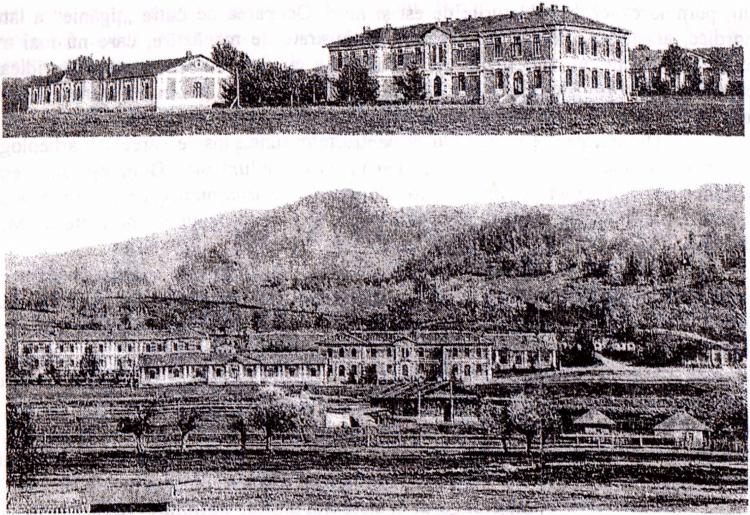

Fig. 6. Cazarma Regimentului în anul 1909. b. Imagine generală din anul 1923. Ilustrate din colecţia ing. Gh. Chiţa.

Prezenţa ofiţerilor şi soldaţilor regimentului, a elevilor Şcolii de Ofiţeri Rezervă care a funcţionat aici, a marcat şi ea viaţa oraşului. Pe de o parte sunt de evidenţiat relaţiile directe între administraţia Regimentului şi primăria oraşului impuse de programul şi de plata „muzicii militare" din Grădina Publică şi, temporar, din parcul băilor. În 1883, primăria plătea 500 lei pe lună pentru *„muzica regimentului 30 Dorobanţi"* – în timp ce salariul primarului era de 250 de lei[24].

În iunie1895 se aprobă mărirea cu 500 lei a alocaţiei bugetare către regimentul 30 Muscel la fondul muzicei, pentru că formaţia s-a refăcut, copiii de trupă ce cântau până atunci urmând să se libereze[25]. În 1901 „subvenţiunea muzicii ce cântă în grădina publică şi în parcul Băilor" era de 3500 lei[26], iar între anii 1905 şi 1908 era de 2500 lei[27].

Pe de altă parte, locurile şi localurile de agrement şi de petrecere a timpului liber şi chiar de cazare din oraş trebuiau să răspundă şi solicitărilor acestora, nu numai vizitatorilor sezonieri ai Câmpulungului.

---

[23] Alte informaţii despre edificarea acestor pavilioane sau despre arhitectura lor nu am întâlnit în cursul cercetărilor noastre în arhivele argeşene.

[24] ANJA, fond PC, dosar 1/1883, f. 20.

[25] ANJA, fond PC, dosar 1/1895, f.149.

[26] ANJA, fond PC, dosar 6/1901 f. 80.

[27] ANJA, fond PC, dosarele 13/1905 şi 13/1906-1908 cuprinzând bugetul comunal pentru anii respectivi.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CÂMPULUNG-MUSCEL. CRONICĂ[*]

MARIA MULŢESCU
ALEXANDRU MULŢESCU[**]

Aşezare. Municipiul Câmpulung Muscel are următoarele coordonate geografice: paralela 45°15', latitudine nordică şi meridianul 25°39' longitudine estică. El este amplasat în depresiunea subcarpatică a Câmpulungului, căreia i-a dat chiar numele, depresiune formată acum circa 60 de milioane de ani, în perioada cretacicului superior, a erei mezozoice când o zonă de cristalin s-a prăbuşit de-a lungul unor planuri de falie, afundându-se până la câteva mii de metri. Depresiunea este străbătută de Râul Târgului pe ale cărui maluri este amplasat municipiul. Altitudinea aşezării este de 578 m deasupra nivelului mării. Nucleul iniţial al localităţii s-a format pe malul drept al Râului Târgului şi s-a extins pe direcţia Nord-Sud apoi pe ambele, maluri.

Aflat la intersecţia unor drumuri importante, el nu era iniţial traversat ca azi de aceste drumuri. Harta de la aproximativ 1790 ne arată cum drumurile accedeau în oraş în zona târgului şi plecau din el tot din această zonă. Aceste drumuri sunt: cel ce leagă Dunărea cu Transilvania prin pasul Bran; cel ce leagă localitatea din zona subcarpatică a Munteniei cu gurile Dunării (Brăila în speţă). Câmpulungul se afla prin aceste drumuri: la 165 km de Bucureşti, la 230 km de Giurgiu, la 51 km de Piteşti pe DN 73, la aproximativ 45 km de Târgovişte pe 702A, la aproximativ 340 km de Brăila prin Târgovişte, la 45 km de Curtea de Argeş, la 81 km de Râmnicu Vâlcea pe 703-704, la 76 km de Braşov.

Delimitare. Municipiul Câmpulung se învecinează cu următoarele comune: Schitu Goleşti la Sud, Godeni şi Bughea de Jos la Vest, Albeştii de Muscel la Nord-Vest, Lereşti la Nord, Valea Mare Pravăţ la Nord-Est, Mioarele la Est, Poienarii de Muscel la Sud-Est. Oraşul este încadrat pe direcţia Nord-Sud, de dealuri paralele numite în zona muscele. Pe Râul Târgului spre Nord se deschide drumul către masivul Iezer-Păpuşa al Făgăraşilor.

Vegetaţie. Muscelele au ca vegetaţie dominantă plantaţiile de pomi fructiferi, pădurile, păşunile şi fâneţele. Culmile lor sunt acoperite cu păduri prin care doar potecile fac legătura între văile paralele.

---

[*] Această lucrare a avut rolul de „Memoriu de cercetare în Studiul de fundamentare pentru delimitarea zonelor protejate cu valoare deosebită culturală, istorică, arhitectural-urbanistică în Municipiul Câmpulung Muscel", parte a „Planului Urbanistic General al Municipiului Câmpulung Muscel"

[**] S. C. Proiect Argeş S. A. Piteşti.

Clima. La începutul secolului, clima Câmpulungului era comparată cu cea a Davosului din Elveţia şi oraşul era recomandat pentru aceasta celor care erau bolnavi de plămâni. Temperatura medie anuală este de + 8,1 grade Celsius. Maximele din iulie-august ating + 28 grade – + 30 grade Celsius iar minimele din ianuarie-februarie sunt între 16 grade – 20 grade Celsius. Numărul zilelor însorite este mare. Industrializarea a făcut ca această climă ideală să fie parţial alterată de noxe.

Subsolul. Zona Câmpulungului posedă numeroase resurse minerale. Între acestea amintim cărbunele exploatat şi folosit în prima parte a secolului la centrala electrică de la Schitu Goleşti - furnizorul de electricitate al capitalei (azi părăsită şi jefuită). Alte resurse sunt calcarul, gipsul, sarea. Apele minerale sunt şi ele prezente la Bughea, Valea Romaneştilor, Apa Sărată etc. Câteodată cum e cazul la Bughea, acestea au fost folosite pentru tratament.

Istoric. Cercetările de până acum au scos la iveală cele mai vechi urme de viaţă omenească din zona Câmpulungului şi ele datează din epoca bronzului timpuriu. Necropola de la Pescăreasca datată între 1700 şi 1600 a. H. Este desigur dovada existenţei unei aşezări apropiate, nedescoperită încă, din această epocă.

Felul în care trăiau oamenii în această perioadă este lămurit parţial şi de alte descoperiri din zonă fie că acestea sunt mai apropiate sau mai depărtate de oraş, cum ar fi Albeştii, Malul cu Flori, Valea Dâmboviţei cu Cetăţenii din Deal etc.

Pe aceeaşi arie - nordul vechiului Muscel - se dezvoltă în secolele următoare cultura geto-dacică. Studiile de până acum probează o masă demografică cu o dinamică fermă şi extensivă pe parcurs de cel puţin patru secole (III a. H. – I d. H.) şi cu o civilizaţie unitară perfect integrată în conţinutul vieţii geto-dacice de pe întreg teritoriul ţării. În Câmpulung se disting două arii de locuire, una în cartierul Olari-Sf. Gheorghe şi alta la Apa Sărată (târzie). În apropiere trebuie să numim Bughea de Sus şi marele centru de la Cetăţeni. Dovezile materiale din epocă atestă o intensă viaţă de schimburi economice cu zone mai apropiate dar şi foarte îndepărtate şi mărturisesc încă de pe acum vocaţia comercială exemplificată secole la rând de activitatea câmpulungenilor până în zilele noastre.

La începutul secolului al II-lea în zonă apar romanii. Ei ridică un castru de pământ pe care însă îl părăsesc destul de repede deoarece Hadrian, urmaşul împăratului Traian, pentru o mai sistematică exploatare a Daciei, părăseşte zona de Est a Munteniei până la Olt. Pe vremea împăratului Commodus (180-192) se construieşte castrul de piatră de la Jidava (întâmplător sau nu la 300 m de cel de pământ iniţial). El va fi folosit până la Gordian al III-lea (238-244) şi va fi integrat sistemului de apărare numit Limes Transalutanus. Foarte bine păstrat până la 1948, castrul a fost ras cu buldozerul pentru ca pe teritoriul său să se aşeze birourile proaspăt înfiinţatei Întreprinderi miniere - de stat - la naţionalizare. Azi el este cercetat sistematic, iar partea lui sudică a fost parţial reconstruită pentru a exemplifica muzeistic cum arăta şi funcţiona o astfel de întăritură. După venirea primelor valuri migratoare, limesul transalutan îşi pierde importanţa. Construcţiile lui sau părţi din ele sunt folosite de populaţia civilă în secolele următoare.

Câmpulungul rămâne în afara traseului Brazdei lui Novac care delimitează Muntenia bizantină de restul mai accesibil migratorilor. Se locuia în aşezări cătune deschise cu puţine case, iar conducătorii militari întăreau unele din aşezări cu şanţ din care cauză acestea se chema „fossatum“ - sat.

Venirea slavilor determina o clarificare privind organizarea teritorială a zonei deoarece este adaptat tipul de administrare „opole“ devenit românescul „câmpulung“ - o într-ajutorare pe vale condusă de juzi, cnezi şi voievozi. Ceva din această organizare se reflectă şi mai târziu în istoria feudală a oraşului şi a ţării.

Prin pasul Bran, prin potecile şi munţii care-l străjuiesc Câmpulungul a fost legat strâns totdeauna de Ardeal. E posibil ca zona să fi făcut parte dintr-o organizaţie statală care să cuprindă şi Sud-Estul Ardealului şi care a subzistat până pe la 1290. Ea a coexistat cu dominaţia pecenegilor, cumanilor şi tătarilor în zonele limitrofe dacă nu cumva a fost chiar supusă acestora. La înaintarea ungurilor (prin reprezentanţii lor - saşi) o parte din românii din această statalitate migrează la Sud de Carpaţi. Acesta este momentul istoric pe care tradiţia l-a botezat „Descălecat“. Descălecatul este sfârşitul procesului prin care, odată cu românii, pe acest traseu comercial important se infiltrează şi saşi din zonele atribuite lor în sudul Ardealului în detrimentul românilor, de către regii unguri.

Încă înainte de 1300, saşii câmpulungeni sunt organizaţi într-un comitat, îşi construiesc o biserică gotică „Sf. Iacob“, se atribuie călugărilor dominicani un teren cunoscut azi sub numele de „Zona Cloaşterului“ pe care aceştia construiesc o mănăstire. Mănăstirea dominicană din Câmpulung întemeiată (posibil) în secolul al XIII-lea, în a doua jumătate, este o instituţie modernă pentru vremea aceea (ţinând cont de faptul că ordinul a fost înfiinţat la Toulouse în 1215 de Sfântul Dominic). Deşi se cunosc puţine lucruri despre ea deoarece săpăturile arheologice au fost neconcludente, iar terenul a fost şi el lotizat după 1948 pentru a fi folosit la construcţia de locuinţe, interpretarea puţinelor date ne duce la concluzia că prima construcţie a fost romanică (de la ea se păstrează sculptura unei căprioare plasată azi în faţada Mănăstirii Negru Vodă, lângă turn).

Intrarea definitivă a zonei câmpulungului în componenţa Ţării Româneşti după 1330 şi aşezarea unui scaun domnesc aici este pentru oraş un progres însemnat. Domnia nu îi exclude pe saşi din viaţa politică şi economică. Organizarea oraşului cu jude şi pârgari (burgeri) e păstrată dar realităţile etnice se impun prin succesiunea anuală a unui jude sas şi a unuia român de aici înainte, câteva secole la conducerea oraşului. Tot domnia, către 1345, sprijină refacerea Cloaşterului care este transformat într-o construcţie gotică - de fapt cea mai amplă construcţie a epocii din toată Ţara Românească.

Concomitent se construieşte acolo unde drumurile de pe partea stângă a Râului Târgului o coteau prin vad şi ajungeau în oraş pe malul drept o curte domnească cu două incinte, curte a cărei capelă devine necropola pentru doi mari domni: Basarab I şi fiul său Nicolae Alexandru. Ştim că după moartea lui Nicolae Alexandru, curtea câmpulungeană nu mai are importanţa din vremea tatălui său şi a sa. Biserica curţii devine biserica pentru cliros iar casele se pare că vor dăinui până la Matei Basarab care aşează în ele o tipografie. Odată cu reconstrucţia zonei de către acest domnitor configuraţia curţii se va schimba şi orice construcţie anterioară va dispare. Dar importanţa oraşului e departe de a descreşte. Vechile privilegii ale orăşenilor sunt recunoscute de Mihail I (1392) fiul lui Mircea cel Bătrân şi asociatul acestuia la domnie şi reconfirmate de numeroşi domnitori după aceea.

Câmpulungul e un oraş important în care se face comerţ, domnitorii îl vizitează pentru a aşterne ordinea în ţară şi câteodată e vizitat şi de străini care nu sunt neapărat negustori. La 1385 trec pe aici pelerinii germani care veneau din Sud iar la 1395, în Câmpulung coboară regele Sigismund al Ungariei, aliatul lui Mircea cel Bătrân în luptele cu turcii, care de la 1369 încep incursiunile în Țara Românească.

Între construcțiile de piatră care pot data din această epocă amintim Biserica Mucenița Marina (naos și altar) și eventual Biserica Sf. Gheorghe - Olari dar este clar că fiecare cartier al orașului avea la această dată cel puțin o biserică de lemn. Orașul avea încă de la începuturi doisprezece pârgari pentru cele douăsprezece cartiere ale sale. Secolul al XV-lea este tot o perioadă de dezvoltare pentru Câmpulung, astfel încât pe la 1500, din actele comerciale ale Sibiului și Brașovului reiese că orașul se plasează între primele locuri în ceea ce privește schimburile comerciale.

Secolul al XVI-lea consacra această dezvoltare. Începând cu 1521 se poate recompune lista judeților Câmpulungului până la 1831 când instituția se desființează prin Regulamentul Organic. Este semnificativ faptul că de la primul cunoscut pe această listă, județul Neacșu Lupa, se păstrează una din primele scrieri în limba romană, scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către județul Brașovului.

Începutul Reformei este și începutul unei perioade de desnaționalizare pentru sașii din Câmpulung. La 1525 se desființează mănăstirea care fusese preluată de franciscani. Parte din catolici care nu vor să treacă la reformă devin „schismatici" deci ortodocși și astfel se rup de comunitatea săsească.

Pentru anii 1530 și 1548 avem vești despre Biserica din Scheii Câmpulungului unde, la prima dată se instalează un clopot cu o inscripție latină iar la a doua e instalată o piatră de mormânt a Magdalenei. E posibil ca Biserica din Schei să fie de acum o biserică de zid.

La 1552 se construiește prima ediție din zidărie a Bisericii Șubești de către Oprea și Stanciu Bojea cu fiii. Tot cam acum se așează la Biserica Fundeni o piatră de mormânt (1558) care va fi curând folosită ca ancadrament pentru o fereastră. Se crede că anul 1562 care apare într-o inscripție de la Biserica Valea (azi dispărută) ar fi chiar anul zidirii acesteia.

În sfârșit, la 1567, Petru Voievod, fiul lui Mircea Ciobanul și mama acestuia Doamna Chiajna, ridica Biserica Domnească din centrul orașului cu Hramul Sf. Nicolae și care e cunoscută și sub denumirile de Biserica Târgului sau „a Grecilor".

Este interesant faptul că o localitate care la 1580-1590 are 900 de case din care 49 sătești are cel puțin șapte biserici de zid la care se adaugă Biserica fostei Curți Domnești și ea de zid și o Biserică papistășească căreia cândva în secolul al XV-lea i s-a dărâmat corul și în locul lui s-a zidit un elegant cor gotic cu nervuri de piatră și console pentru nașterile nervurilor sculptate foarte îngrijit.

Domnia lui Mihai Viteazul e marcată azi în Câmpulung doar de trei cruci, una în curtea Bisericii Șubești, alta la intersecția actualelor străzi Negru Vodă cu Oncica și a treia pe strada Vasile Alecsandri. O biserică, Biserica Bradu ridicată în acești ani și reedificată pe la 1766 nu mai există astăzi. Luptele cu turcii din timpul lui Mihai Viteazul aduc distrugeri mari și orașului. La începutul secolului al XVII-lea, cartierele Câmpulungului sunt: Scheiul (cu biserica de zid), Valea (cu biserica de zid), Marina (cu biserica de zid), Sf. Nicolae de Sus, Bradu (cu biserica de zid), Popa Savu (nume mai nou), Târgul (cu Biserica Domnească), Marginea (Sf. Ilie), Sf. Troiță, Popa Ene (cu două biserici de zid și anume Fundenii și Surbetii), Sf. Gheorghe - Olari (cu biserica de zid) și Malu (actuala Bughe). Această împărțire teritorială se menține până la 1831. De fiecare cartier se ocupa un pârgar. Ei împreună cu judele erau chemaţi să apere şi privilegiile orăşenilor care constau în scutiri de taxe şi corvezi, interzicerea înstrăinării din moşia oraşului, doar orăşenii având dreptul să cumpere terenuri unii de la alţii, stingerea datoriilor orăşenilor prin vânzarea bunurilor datornicilor numai către orăşenii câmpulungeni şi interzicerea intervenţiei în judecata orăşenilor a altui for decât a judelui şi pârgarilor oraşului. Aceste privilegii vor fi reactualizate aproape la fiecare domnie.

Prima construcţie de biserică din secolul al XVII-lea este Sf. Ilie (1626) ctitorită de jupan Ghinea pe vremea lui Alexandru Coconul. După doi ani (1628) se prăbuşeşte parţial din cauza vechimii şi a cutremurului Biserica lui Basarab I şi necropola în care sunt îngropaţi acesta şi fiul său Nicolae Alexandru Voievod. Pietrele acestei biserici (prima din piatra de talie în arhitectura Ţării Româneşti) vor fi refolosite de constructori lui Matei Basarab care va demara amplul său program de construcţii chiar cu Biserica Mănăstirii Negru Vodă - mănăstire ridicată pe amplasamentul Curţii Domneşti din câmpulung.

Alături de Mănăstire, Matei Basarab construieşte şi un han cu antrepozite şi mută locul de desfăşurare a Târgului tradiţional de Sf. Ilie de pe locul actualei pieţe (lângă Biserica Sf. Ilie şi mai înainte lângă Biserica Domnească - a Târgului - a Grecilor) chiar lângă Mănăstire. Este orânduit stareţ Melchisedec. Acesta reface după incendiul din 1640 mănăstirea folosind pietre din zidurile Cloaşterului care astfel dispare. Cu această ocazie este construit turnul mănăstirii unul din cele mai înalte (dacă nu cel mai înalt) turnuri din Ţara Românească. Piaţa din faţa acestui turn era şi devine un loc simbolic în ritualul alegerii judeţilor oraşului. În ziua alegerilor, a treia zi de Paşti, pârgarii (care propuneau candidaţii) şi poporul se adunau la locuinţa candidaţilor la postul de judeţ şi de aici porneau în alai la mănăstire (înainte de zidirea acesteia se mergea la biserica anterioară bisericii lui Matei Basarab).

În „Piaţa Judeţului“, cea din faţa turnului, aveau loc dezbateri. Câteodată lupta verbală se schimba în bătaie. Cei mai numeroşi intrau pe poarta mănăstirii în frunte cu alesul lor în sunetul clopotelor şi al mulţimii. Protopopul, îmbrăcat în odăjdii, având în mâini Evanghelia şi sfânta cruce, însoţit de doi copii cu sfeşnice aşteptau în pragul bisericii venirea alesului. Acesta se închina obiectelor sfinte în sunetele imnului „Cuvine-se cu adevărat“. Noul judeţ intra în Biserică urmându-l pe protopop, se închina la toate icoanele şi jura înaintea altarului că va păzi dreptatea şi drepturile oraşului. Protopopul întreba mulţimea din uşile împărăteşti ale altarului „vrednic este?“ iar mulţimea răspundea „vrednic este“. La ieşirea din biserică, pârgarii ridicau pe braţe pe noul judeţ şi strigau de trei ori: „să trăiască jupan judeţ“, iar poporul striga „să trăiască“. Tot alaiul străbătea drumul până la Crucea jurământului prin spatele Bisericii Domneşti. Aici în piaţă, judeţul repeta jurământul din biserică şi era aclamat din nou cu urarea „să trăiască jupan judeţ“ şi ridicat de pârgari de trei ori. Crucea jurământului a fost edificată din piatră pentru prima oară la Crăciunul (25 decembrie) anului 1674. Ea e înlocuită azi de o copie iar cea veche e montană în zidul casei Ionescu Berechet. Pârgari şi alte înalte feţe conduceau pe judeţ la el acasă unde era petrecere. Uneori, pârgari primeau o hârtie de la judeţ prin care acesta comanda pentru fiecare cartier câte o petrecere la o cârciumă. În ziua alegerii, judeţul primea şi pecetea oraşului care stătea sigilată şi se folosea numai în prezenţa pârgarilor care o desigilau. Cunoscătorii de carte erau în Câmpulung mai numeroşi decât în alte oraşe. Matei Basarab instalează la

Mănăstire o tiparniţă prin mijlocirea lui Petru Movilă. Sunt construite din zid şi alte biserici. Prima e Sf. Troiţă (azi dispărută). Se măreşte Biserica Sf. Marina cu un pridvor şi se refac bolţile.

Pe la 1650, numărul locuitorilor oraşului era de circa 2000. Oraşul avea 12 biserici, grădini cu pomi, mori, etc. Catolicii aveau două biserici (?).

Viaţa nu e uşoară. La 1658, tătarii sunt pe aproape de oraş. Orăşenii se evacuează. Tătarii, deşi aşteptaţi, nu intra în oraş dar prădă împrejurimile. Lucrurile evacuate erau ascunse de orăşeni în puţuri speciale şi hrube din fundul acestora şi ascunzătoarea era a unei familii şi ştiută numai de acesta.

Sunt ridicate între 1660 şi 1667 mai multe cruci din care azi se păstrează cea de la Grădiştea (apa Sărată), încă două din vremea lui Grigore Ghica tot la Apa Sărată, încă una tot la apa Sărată, o cruce aflată azi pe str. Mărăşeşti, una la Biserica Marina, una la Biserica din Schei şi una pe calea Bughii de Jos. Acestea sunt atât documente istorice cât şi dovezi ale meşterilor pietrari din Albeştii apropiaţi.

La 1669 ia fiinţă la Câmpulung şcoala domnească întemeiată de Antonie Vodă din Popeşti.

O domnie importantă, cea a lui Şerban Cantacuzino se termina cu venirea la Câmpulung a unor oşti austriece în frunte cu generalul Veterani care e totuşi convins să se întoarcă şi să ierneze cu oştile la Braşov. La începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu alte oşti traversează ţara şi trec prin Câmpulung spre pasul Bran. Toate aceste manevre înseamnă pentru orăşeni pierderi şi pagube precum şi refugii. Viaţa se aşează însă în cadrul unei domnii bogate şi plină de iniţiative.

La 1708 se zideşte din piatra Biserica Sf. Nicolae - Nicuţ. Actuala Biserică Popa Savu îşi capătă şi ea porecla de azi de la un popă ce slujeşte aici în acest timp. El e prădat de nişte şcheieni din Braşov.

La 1711, la Bătălia de la Stănileşti pe Prut ia parte şi Preda Drugănescu de 16 ani care va deveni mai târziu ispravnic de Muscel şi mare proprietar în oraş deşi nu era câmpulungean.

În noiembrie 1714 trece prin Câmpulung regele Suediei Carol al XII-lea împreună cu 1500 de oşteni, în retragerea sa către casă. El venea de la Piteşti prin Budeasa Mare. Va trece în Ardeal prin pasul Bran străbătând Dragoslavele şi Rucărul.

Curând după instalarea de Crăciunul anului 1716 a Domnului Nicolae Mavrocordat în Câmpulung îşi fac apariţia oşti austriece comandate de prinţul Eugeniu de Savoia pentru a asigura graniţa Ardealului şi a lua contribuţii de război din Ţara Românească. E o vreme de bejenie „prin munţi, cu patima rea şi cu lacrimi“ scrie cronicarul. Cu toate greutăţile, la 5 iulie 1718 se termină de zidit Bolniţa Mănăstirii Câmpulung, ridicată pe locul uneia mai vechi, din lemn, de la Matei Basarab.

Anul 1719 este un an de foamete mare şi ciumă.

La 8 iulie 1721 se termină lucrările de rezidire a Bisericii Domneşti. O consemnare într-un act de la 20 aprilie 1734 ne încunoştiinţează de fapt că la acea dată Preda Drugănescu amintit mai sus, cumpără nişte „case de piatră cu pivniţă“ pe 300 de taleri, deci în Câmpulung, alături de alte feluri de case existau şi case de piatră. Una din acestea este cuprinsă în nucleul actualei Case Ştefănescu; Muzeul de etnografie din str. Republicii nr. 5 ce va fi restaurată la 1934 de arhitectul D. Ionescu Berechet şi va fi premiată la Expoziţia de la Paris.

Tot Preda Drugănescu, acum Vel vornic şi ispravnic de Muscel, compara în 1735 un loc vecin cu casa de piatră cumpărată anterior şi înconjoară întreaga proprietate cu un zid de piatră.

Războiul ruso-austro-turc din anii 1736-1739 duce în iulie 1737 la arderea oraşului. Totul începe de Bâlciul de Sfântul Ilie când soldaţii austrieci intră în Câmpulung, iau în stăpânire mănăstirea şi o fortifică. Oştile turceşti vin şi pentru a recuceri mănăstirea şi oraşul, le incendiază. Sunt omorâţi mulţi orăşeni bănuiţi de simpatie pentru nemţi. E arsă şi Bărăţia. De la 1737 până la 1742 oraşul rămâne aproape pustiu. Mulţi orăşeni pribegesc fie în satele din jur fie în Ardeal sau Moldova. Pentru a repopula oraşul, domnia face eforturi, renunţă la unele dări din partea orăşenilor, le creează avantaje, etc. Egumenul Nicodim Beleteanul reface în scurt timp viaţa mănăstirească de la Mănăstirea câmpulung. Cu toate acestea la 1746, mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei spune că prăpădul de la 1737 a dus până şi la desfiinţarea târgului de Sf. Ilie. La 1747 e creată „Pânza oraşului“ care este o transcriere a 37 de hrisoave domneşti ce cuprind privilegiile orăşenilor câmpulungeni. E şi aceasta o reacţie la prăpădul din 1737.

După un timp reîncepe activitatea de construcţii importante. La 5 septembrie 1757 se termină de zidit Biserica (azi dispărută), ctitorie a preoţilor Oancea şi Ion. La 10 iulie 1760 se resfinţeşte Bărăţia. La 1765 e terminată construcţia Schitului Mărculeşti numit azi Flamanda, Schitul a fost ctitoria lui Dimitrie Hagi Marcu Rosetti, ispravnicul judeţului Muscel.

La 1766 este refăcută Biserica Bradului. Cu tot noul război ruso-turc început la 1768 şi terminat prin păcile de la Focşani şi Bucureşti (1772 şi 1773), în cartierul Vişoi al oraşului, cartier de refugiaţi din Ardeal, se ridica Biserica Sf. Gheorghe şi Sf. Apostoli Petru şi Pavel la 1774. cu tot refugiul din 1770 când prin oraş trec în bejenie mulţi boieri către Ardeal, în 1772 se reia târgul de Sf. Ilie. Dar la 1774 începe o nouă răzmeriţă şi o nouă bejenie.

Înainte de anul 1779 este reconstruită Biserica din Schei iar în acest an se reconstruieşte Biserica Şubeşti de către arhimandritul Dositei, egumenul Mănăstirii şi Trandafir logofătul.

După 1785, în oraş îşi fac apariţia mulţi refugiaţi transilvăneni, participanţi la răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan. Ei se aşează în cartierul Vişoi şi în satele Voineşti şi Valea Mare. Ei se învoiesc să plătească moşnenilor orăşeni câte 40 de bani pe an de fiecare casă ca dijmă şi clacă.

În 1787 începe un nou război ruso-turc. Austria se alătură ruşilor la 1788. Încă din 1787, turcii devastează Biserica Fundeni şi probabil şi cartierul dacă nu cumva şi oraşul. Însoţitoare permanente ale războaielor, apar „lingoarea“ şi alte boli precum şi foametea. În 1788, martie, trupe austriece coboară în Câmpulung. Ele sunt gonite de turci. Cu această ocazie sunt arse multe case şi multe biserici între care şi Muceniţa Marina, Schitul Flămânzeşti, Mănăstirea, etc. Toate se dreg greu. Deşi reparat la 1789, Schitul Flamanda este din nou prădat şi ruinat. Ctitorul, aflat la Constantinopol îl va repara la 1792. Către sfârşitul anului 1790, după plecare turcilor, bisericile pângărite de aceştia au fost din nou târnosite.

În conjunctura politică a anilor 1787-1790, puterile, ce-şi disputau supremaţia în zona ţărilor române, alcătuiesc statistici, hărţi şi alte materiale referitoare la teritoriile pe care şi le disputa. Cu această ocazie, armata austriacă face ridicările pentru harta manuscris ce se află actualmente în posesia Bibliotecii Academiei Române (cota D - XXVII - 6) denumită curent „harta austriacă“. Această hartă oferă multe elemente de interes. Oraşele sunt reprezentate destul de amănunţit, fapt care ne permite cunoaşterea fazei de evoluţie a acestora la începutul veacului al XIX-lea. Oraşul Câmpulung Muscel apare delimitat la sud de râpa perpendiculară pe Râul Târgului ce trece pe sub bisericile Sf. Gheorghe şi Fundeni, la vest de poalele platoului Grui, la est de Râul Târgului, iar la nord de drumul spre Bughea, denumit şi drumul Scânteii. Aceasta denotă că aşezarea de azi nu a renunţat la nici una din zonele oraşului medieval da la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Schema stradală, adaptată fâşiei înguste de teren, cuprinsă între poalele Gruiului şi râu, se compune din două străzi longitudinale traversate de numeroase ulicioare, prelungite cu fundături. Racordarea schemei stradale la reţeaua marilor drumuri de comerţ medievale, care uneau Braşovul cu principalele oraşe ale Ţării Româneşti se face prin traversarea râului şi demonstrează faptul că şi în această perioadă câmpulungul îşi păstrase rolul însemnat în schimbul de mărfuri dintre Transilvania şi Dunăre.

Se remarcă faptul că principalele direcţii de tranzit se concentrează spre centrul oraşului, delimitat probabil în acea epocă de strada care are cap de perspectivă biserica Domnească sau a Târgului, numită actualmente strada Caragiale, spre sud, şi de strada ce trece pe lângă biserica Sf. Nicolae - Popa Savu la nord. Din oraş ies şi alte drumuri, dar de interes local, cum este cel ce pleacă spre Bughea sau prelungirile celor două străzi principale longitudinale până la intersecţia lor cu şoseaua spre Piteşti – Curtea de Argeş.

Din acelaşi plan al oraşului se pot trage concluzii privitoare la tipul de locuinţă şi felul parcelei de locuit. Locuinţa apare în general izolată, însă totdeauna amplasată către stradă, fie paralel, fie perpendicular pe axul străzii, iar partea din fund a parcelelor, liberă de clădiri, este folosită probabil ca grădină sau livadă. Moştenire din această epocă, oraşul are şi azi circa 980 parcele, neluând în seamă zonele modernizate în care textura parcela s-a şters. După cum se mai poate vedea, Câmpulungul avea mai multe cartiere de meseriaşi grupate în jurul bisericilor de breaslă; aceste cartiere sunt uşor de identificat pe planul austriac datorită semnului convenţional reprezentând biserici.

Se remarcă patru incinte întărite pe cornişa râului Târgului. Enumerând aceste obiective dinspre sud spre nord, putem nominaliza biserica Sf. Gheorghe sau biserica Fundeni, mănăstirea Negru Vodă, ansamblul Bărăţiei şu biserica Sf. Nicolae - Popa Savu. Alte obiective identificabile ar putea fi: biserica Şubeşti, biserica Domnească, modificată în secolul al XIX-lea, biserica Sf. Troiţă azi dispărută, biserica Sf. Ilie, iar pentru capătul de nord al oraşului biserica Mucenița Marina şi biserica Sf. Nicolae Nicuţ. În cazul acestor două ultime obiective este posibilă şi varianta ca bisericile dinspre nord să fie biserica din Schei şi biserica Valea, dispărută şi ea azi.

Peste râul Târgului pot fi recunoscute biserica Flamanda şi biserica din Vişoi. Planul austriac nu ajunge să indice prin nucleele lui toate cele 12 „despărţiri“ ale oraşului, de care se ocupă până la 1831 (anul introducerii Regulamentului Organic) câte un pârgar, şi anume: Scheiul; Valea; Marina; Sf. Nicolae de Sus sau Nicuţ; Bradu; Popa Savu; Târgul sau Biserica Domnească; Marginea sau Biserica Sf. Ilie, Popa Stoica sau biserica Sf. Troiţă; Popa Ene sau Fundeni şi Şubeşti; Sf. Gheorghe; Malu.

Acelaşi plan oferă şi schema posibilităţilor de apărare a oraşului dinspre sud-vest. Unul din obstacolele importante în calea duşmanilor era constituit de râul Târgului, dublat spre oraş de iazul Morilor. Urma apoi malul râpos al râului de unde apărătorii dominau pe atacatori şi unde erau plasate şi cele patru incinte întărite având şi turnuri. Concomitent apărarea era asigurată şi de numeroasele biserici cu elemente de fortificaţie ale oraşului.

Sintetizând, putem spune că, spre deosebire de situaţia din alte oraşe, harta austriacă reprezintă zestrea arhitecturală a oraşului Câmpulung în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea ca o grupare de clădiri în cartiere de meseriaşi şi agricultori, fiecare cu nucleul său, dispuse de-a lungul importantelor artere de tranzit comercial european.

Planul tratează oraşul omogen şi, deşi consemnează, nu evidenţiază vechile trei componente ale oraşului din punct de vedere al proprietăţii şi anume: obştea orăşenilor, proprietăţile mănăstirii Negru Vodă şi proprietăţile Bărăţiei (ultimele două lipsesc din „despărţirile“ oraşului). Pentru oraşul Câmpulung, caracterizat prin cele anterior spuse, ultimii ani ai secolului al XVIII-lea par a fi de refacere după marile distrugeri suferite în timpul războiului ruso-austro-turc, precum şi din cauza epidemiei de ciumă.

Trebuie semnalat în pragul secolului al XIX-lea şi un fapt cultural pozitiv ce demonstrează interesul pentru instruirea tineretului: înfiinţarea la 1796 a şcolii de la Flamanda.

Cronica evenimentelor cu repercusiuni asupra vieţii şi mediului construit al oraşului în secolul al XIX-lea debutează cu marele cutremur de la 14 octombrie 1802. Seismul a făcut să se prăbuşească numeroase locuinţe, a avariat clădiri de cult, a păgubit numeroşi locuitori. Cu această ocazie crapă şi cupola bisericii mănăstirii Negru Vodă, monument important al oraşului ridicat de Matei Basarab pe locul şi cu piatra bisericii Curţii Domneşti din Câmpulung şi zugrăvit de zugravul Pârvu Mutu. Acestui eveniment nefericit i se datorează pierderea definitivă peste câţiva ani atât a monumentului de arhitectură cât şi a picturii lui.

În acelaşi an avem cunoştinţă de prezenţa în oraş a unui „chirurgus“, numit Iosephus Ziegler, care îşi desfăşura probabil activitatea în afara celui mai important stabiliment de sănătate al Câmpulungului, care era bolniţa mănăstirii înfiinţată în secolul al XVII-lea, reînnoită între altele cu o frumoasă capelă la 1718 (lucru amintit anterior).

La cererea comandamentului trupelor de ocupaţie ruseşti, în 1810 se alcătuieşte prima catagrafie pe care o cunoaştem pentru secolul al XIX-lea. Din ea aflăm că oraşul avea circa 2500 de locuitori sau circa 525 de familii şi 469 de case. Din totalul locuitorilor, 969 erau bărbaţi, iar 1062 erau femei, în toate parohiile, în afară de Sf. Troiţă care cuprindea 35 de familii de ţigani (probabil că aceştia lucrau pe lângă meseriaşii fierari care au dat numele străzii fierari de lângă mănăstire şi care îşi ţineau steagul de breaslă în această biserică). Pentru a aprecia sintetic creşterea populaţiei oraşului până la primul război mondial, intercalăm aici tabelul tuturor recensămintelor cunoscute de noi pentru această perioadă.

Nr crt.	Anii	Case total	Din care de catolici	Familii de ţigani	Total suflete

1	1810	524	20	35	2.500
2	1811	733	-	-	3.430
3	1838	1.494	-	-	6.266
4	1840	744	20	-	3.000
5	1855	835	-	-	6.215 (8.999)
6	1860	1.841	-	-	-
7	1865	-	-	-	8.283
8	1872	-	-	-	9.890
9	1897	-	-	-	11.222
10	1899	-	-	-	13.439

Continuând enumerarea evenimentelor, aflăm că la 1813, din cauza epidemiei de ciumă, cunoscută sub numele de ciuma lui Caragea, tradiționalul târg de Sf. Ilie din Câmpulung este oprit.

În anul 1814, consulul englez Wilkinson face o vizită prin țară, oprindu-se și la Câmpulung. Acestei vizite îi datorăm o descriere făcută de consul mănăstirii Negru Vodă ale cărei ziduri erau în ruină. Dealtfel nu peste mult timp, în anul 1819, o parte a bolții deja crăpate a bisericii mari a mănăstirii se prăbușește. Pentru a face față nevoilor de cult, în același an, probabil bolnița mănăstirii este lărgită și începe să suplinească biserica mare, ca spațiu. Apamias Beldiman, egumenul mănăstirii Negru Vodă, scrie următoarele despre domnia lui Grigore Ghica: „multe podoabe [...] au împodobit poliția București cum și patria sa". Vrem să înțelegem prin aceasta că țara trăia în acele timpuri momente de refacere, de reconstrucție. Același Apamias moldovean de origine - egumen al mănăstirii cu începere din 1813, pornește și desăvârșește lucrările de reconstrucție a acesteia. Încredințate arhitectului Johan Freywald, lucrările se eșalonează din 1827 până în 1831. Probabil lucrările de la mănăstire au avut o oarecare influență asupra ritmului construcției și aspectului clădirilor contemporane. Arhitectura de influență occidentală – stil Empire întârziat – a clădirilor oficiale nu înlocuiește însă definitiv arhitectura tradițională, chiar în cazul clădirilor mai ample. O clădire ce datează probabil din această perioadă este casa din str. Negru Vodă nr. 141 care are scrijelit pe buiandrugul de lemn al gârliciului pivniței data 179...

Catagrafia din 1831 menționează pentru prima dată orașul împărțit în mai puțin de 12 „despărțituri". Conform acestei catagrafii, cartierele orașului erau: mahalaua Scheiul, mahalaua Popa Savu, mahalaua Bisericii Domnești, mahalaua Șubești, mahalaua Sf. Gheorghe, alături de mahalalele din afara trupului orașului cum ar fi: Curelari, Malu, Mărcuș, Vișoi, Bărbușa și Bughea.

La 1832 orașul este reîmpărțit administrativ pe culori sau vopsele: Roșu (centru) cu enoriile Domneasca, Sf. Ilie, Sf. Vineri, Sf. Troiță, Popa Savu; Negru (sud) cu enoriile Șubești, Sf. Gheorghe, Fundeni și Mănăstirea; Albastru (nord) cu enoriile Bradu, Marina, Valea, Sf. Nicolae de Sus, Schei; Verde (mahalalele Mărcuși și Bughea).

Cutremurul din noaptea de 12 noiembrie 1836 se adaugă la seria evenimentelor nefericite ale timpului. S-a găsit însemnarea că în acea noapte „s-au tras singure clopotele la biserici".

În același an începe la Câmpulung construcția primei școli de stat ce se va inaugura la 8 septembrie 1836.

La 1837, pictorul I. Negulici, proaspăt întors de la Paris, începe să picteze cunoscutul *Peisaj din Câmpulung*. Lucrarea rămâne neterminată. Azi, colţul din oraş pictat de artist este neschimbat. În acelaşi an, cererea de schimbare a împărţirii administrative a oraşului nu este aprobată de către consiliul edililor.

Un alt cutremur devastator are loc la 11 ianuarie 1838. Se păstrează înscrisul că „multe biserici şi alte ziduri mari s-au stricat". Probabil că desenele lui M. Bouquet, executate la 1840, înfăţişează în mare parte rezultatele dezastruoase ale cutremurului, deoarece starea clădirilor Câmpulungului prezentată de artist este descurajatoare.

Anul 1840 este anul unei noi catagrafii ale cărei rezultate sunt prezentate în tabelul de mai sus. Aflăm din acesta că oraşul are circa 3000 de locuitori şi 741 de case.

Dintr-o consemnare de epocă (1843) aflăm, de asemenea, că drumul de la Câmpulung la Bucureşti se făcea în circa 4 zile cu diligenţa. Caii poştei păşteau în ceairul de peste Râul Târgului în faţa mănăstirii. Un desen contemporan păstrează pentru cei de azi silueta oraşului văzută din ceairul Poştei. În planul de dincolo de râu, mănăstirea Negru Vodă, ale cărei turnuri şi ziduri marchează cornişa platformei oraşului, se vede complet. Între turnurile mănăstirii se profilează, e dealul Gruiului, pe Măgura şi pe fundalul de munţi, turlele celorlalte biserici ale oraşului cuprinse în unghiul de vedere şi anume: Şubeşti, Sf. Troiţă, Biserica Domnească şi poate chiar turnul Bărăţiei. Adăugăm la elementele surprinse de desen o moară pe iazul morilor şi un pod peste Râul Târgului, cam în zona actualului pod modern ce uneşte oraşul cu Valea Romaneştilor. Călătorii şi călăreţul din primul plan păşesc pe vechiul drum al Piteştiului şi Curţii de Argeş, azi str. Mărăşeşti de dincolo de râu. Alături de stampele lui Bouquet, acesta este unul din puţinele documente cunoscute ce ne prezintă imaginea oraşului.

Din arhitectura caracteristică epocii ne-au parvenit o suită de clădiri la care nu există bariera între un neoclasic timid şi o meşteşugită preluare de elemente populare din arhitectura tradiţională cum ar fi: cornişe evazate peste intrări sau balcon, baluştri strunjiţi din lemn, foişor cu geamlâc spre curte etc.

În 1842 pe tronul Ţării Româneşti urca domnitorul Gheorghe Bibescu. Acesta va vizita Câmpulungul, care începuse să aibă o oarecare faimă turistică, între anii 1844-1846. În acest interval oraşul suferă o suită de prefaceri ce par a fi în avantajul său. Astfel, piaţa este mutată de pe locul actualei grădini publice, pe amplasamentul ei de azi. Cu această ocazie se amenajează probabil pentru prima dată o grădină publică în oraş şi se realizează promenada centrală. Arhitectura construcţiilor Câmpulungului capătă o tentă romantică prin apariţia de ornamente neogotice din ipsos pe faţade şi din lemn traforat la partea de sus a geamlâcurilor. Există o dovadă a acestui stil - poarta dintre incinta bisericii şi cea a bolniţei mănăstirii şi care se datorează probabil arhitectului curţii I. Schlatter. În anul 1844 oraşul este reîmpărţit administrativ în cartierele: Vişoi de la limita sa nordică până la actualul tribunal; Târgul - de la tribunal până la biserica Fundeni; Bughea; Malu; Mărcuş. Câmpulungul este descris în anul 1851 de călătorul englez I. H. Skeene, care vizitează atât Bărăţia cât şi mănăstirea Negru Vodă.

C. D. Aricescu publica în 1855 primul său volum, iar în 1856, al doilea din „Istoria Câmpulungului", una din primele lucrări de acest fel apărută în ţară.

Catagrafia oraşului, alcătuită în aceşti ani, ne dă următoarele date referitoare la populaţie şi case: populaţia totală este de 6215 locuitori, iar numărul de case în oraş este de 835. Oraşul este din nou împărţit administrativ în cartiere botezate pe culori astfel: Galben cuprinzând Scheiul şi Vişoi; Roşu - tot centrul; Verde - sudul oraşului şi Mărcuşul; Albastru - Bughiile şi Malu.

Pentru a ne orienta în ceea ce priveşte dezvoltarea economică a oraşului, amintim aici că în 1855 funcţionează în oraş 19 mori, opt fabrici de piei, cinci poverni, opt pive, şapte dârste etc.

În 1860 ia fiinţă la Câmpulung oficiul telegrafic. Vestea o găsim însemnată şi pe un aghiasmatar al bisericii Sf. Ilie. În acelaşi an este chemat pictorul Gh. Tăttărescu pentru a executa pictura în bolniţa mănăstirii Negru Vodă. Vrem să ne exprimăm cu această ocazie regretul că porţiuni mari din această pictură, extrase cu grijă în timpul restaurării construcţiei, au fost abandonate şi s-au degradat în curtea mănăstirii. Din această perioadă se păstrează mai multe desene ale unor clădiri executate de către pictorul Tăttărescu.

În anul imediat următor aşezării de ţară nouă se organizează în judeţ şi oraş o anchetă socială sub conducerea lui Dionisie Pop Marţian. Între rezultatele acestei statistici, se găsesc ştirile referitoare la construcţiile oraşului. Iată mai jos câteva date culese cu această ocazie. Casele înalte reprezentau la 1860 circa 10,7% din clădiri în mediul urban pe judeţ şi reprezentau un număr de 182 de clădiri. În Câmpulung regimul de înălţime era conform tabelului de mai jos:

Case cu:	3 caturi	2 caturi	1 cat	Din care bordeie
Câmpulung	-	126	1.715	21

Constatăm că procentul locuinţelor cu 2 caturi reprezintă 6,8% din totalul locuinţelor, situate ce se va modifica mult către sfârşitul secolului al XIX-lea.

Sistemele constructive cele mai răspândite sunt exprimate statistic astfel:

Case şi acareturi cu pereţi din:	Zid	Lemn	Pământ	Total
Câmpulung	312	3.120	50	3.512

Se constată la mijlocul secolului trecut un foarte mare procent de construcţii din lemn în cadrul oraşului. Acest recensământ este un ghid important în urmărirea şi selecţionarea valorilor arhitecturale muscelene deoarece momentul în care s-a realizat reprezintă o etapă importantă în evoluţia casei muscelene. Dacă vom dori să păstrăm clădiri document, pentru această epocă trebuie să ţinem seamă neapărat de rezultatele acestei statistici.

În 1864 se reface Spitalul Judeţean. Recensământul din acelaşi an ne arată că populaţia oraşului atingea cifra de 8.283 de locuitori.

În anul 1868 se modernizează drumul spre Giuvală, ceea ce face ca drumul către Braşov să devină mai uşor accesibil. Carol Popp de Szatmary realizează cunoscuta panoramă fotografică a oraşului, un excelent ghid pentru cei ce studiază oraşul acelor vremi.

Cam în această perioadă regele Carol I vrea să cumpere un mare teren pentru construirea unui palat de vară pe Creţişoara, dar obştea câmpulungeană nu acceptă vânzarea. Astfel Câmpulungul ratează în favoarea Sinaiei aşezarea aici a capitalei de vară a României.

În 1870, Carol Isler face câteva desene în Câmpulung. Se păstrează din această perioadă imaginea bulevardului Negru Vodă - promenada oraşului fotografiată înainte de incendiul ce avea să-i schimbe fața la 1885. Din acești ani datează câteva construcții câmpulungene ce demonstrează redeșteptarea interesului publicului pentru ornamentul neogotic. În această categorie se înscriu Biserica Domnească, casa de peste drum și anul din centrul orașului.

În 1875 pictorul Teodor Aman realizează o pânză reprezentând o porțiune din centrul orașului cu turnul Bărăției. Compoziția este pitorească și caracteristică. Același colț de oraș atrage în aceiași perioadă pe pictorii Carol Popp de Szathmary și Nicolae Grigorescu de la care se păstrează două lucrări cu subiectul amintit.

După mai mulți ani, în ziua de Sf. Dumitru (Simedru, sărbătoare musceleană cu rădăcini probabil în perioada romană și care se caracterizează prin aprinderea de focuri la intersecțiile de ulițe unde mahalagii se cinstesc cu diverse băuturi și aperitive) a anului 1885, un puternic incendiu cuprinde casele din centrul orașului între Bărăție și biserica Sf. Nicolae - Popa Savu. Incendiul produce pagube mari. În locul clădirilor arse sau avariate sunt ridicate actualele clădiri centrale ale Câmpulungului, stilul acestora este același cu cel al clădirilor ce se construiesc în toată țara de la Drobeta - Turnu Severin la Dorohoi. Ornamentul, mai simplu la început, devine din ce în ce mai bogat, mai imaginativ și mai integrat funcțiunii fațadei. Datorită faptului că se inspiră din arhitectura mai multor epoci, acest stil a fost numit eclectic.

La 1 iulie 1887 se pune în circulație trenul pe calea ferată Câmpulung-Golești. Construcția gării și a căii ferate antrenează modificarea intrării în oraș dinspre sud, prin crearea sau modernizarea unui drum paralel cu calea ferată. Noul local al spitalului este dat în funcție la 1890. Grădina publică existentă, adiacentă promenadei centrale, este reamenajată după gustul epocii în același an.

La 1892 se pune piatra fundamentală pentru localul Școlii normale „Carol", înființată în 1867, în București și transferată la Câmpulung. Construcția acestui important edificiu cultural durează până la 1897. Proiectul a fost întocmit de către arhitectul Ion N. Socolescu în stil neoromânesc incipient. Stilul ei influențează arhitectura locală. Se răspândește gustul pentru fațade compuse din panouri de cărămidă și moloane de colț, lucru vizibil la numeroase construcții de locuințe ridicate în aceiași vreme. În același timp se impun și atribute ornamentale ale arhitecturii vechi românești cum ar fi cărămida smălțuită, bumbii smălțuiți, arcul în acoladă etc. ca la casele Manolescu de pe Matei Basarab și Negulici în Parcul Mirea.

Bustul lui Radu Negru, prima operă de artă plastică cu destinație publică a orașului, este dezvelit la 1898 în părculețul din fața Primăriei și ea o clădire în stil neoromânesc.

După anul 1900 urmează o mare campanie de construcții importante. Bilanțul efortului constructiv al secolului se face la Câmpulung în ajunul primului război mondial, când orașul capătă o parte din aspectul său de azi. Dacă încercăm o clasificare a construcțiilor executate către sfârșitul secolului, surprindem influențe ale eclectismului la clădiri ca Tribunalul, construit la 1900, hotelul „Muscelul", hotelul „Florian Nicolescu", casa de pe strada I. Negulici, vila Mirea ș.a. La aceste construcții, respectul pentru tradiție se remarcă la curțile interioare în care nimic nu contrazice arhitectura tradițională. Stilul discipolilor lui Ion Mincu se recunoaște la clădiri ca primăria, construită între anii 1904-1907, pe locul caselor închiriate pentru primărie de la familia Gheorghiu, la casele Drăghiceanu, Stătescu, Golescu, casa de pe strada Elena Doamna, nr. 8, clădire presupusă a fi proiectată chiar de către arhitectul Ion Mincu etc.

Stilul Secession se contopeşte cu cel naţional şi dă naştere unei arhitecturi exuberante, de o mare varietate de forme ce înglobează elemente ale casei tradiţionale cum ar fi: foişorul, sala, parterul înălţat, jocul de lemnărie traforată şi marea suprafaţă albă, impunându-le epocii. Exemple de clădiri construite în acest stil sunt casa Oprea Iorgulescu, casa N. Constantinescu cunoscută şi sub numele de „Casa poloneză", Şcoala de muzică etc. Unele din formele născute din contopirea stilurilor Secession şi românesc se mai perpetuează şi azi, demonstrând marele lor prestigiu în faţa publicului. Acesta este cazul foişoarelor marcate de acoperişul independent supraînălţat. În ultimii ani ai secolului al XIX-lea se deschide peste râu strada Cuza Vodă.

Numeroase edificii de cult sunt modificate în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, fără ca transformările să le îmbogăţească volumetric şi artistic. Sub târnăcopul înnoirilor cad monumente a căror lipsă o regretăm. Între acestea amintim numeroase case în stil tradiţional şi bisericile Sf. Troiţă, Bradu, Sf. Vineri, Valea (acestea din urmă din lipsă de enoriaşi). Începutul primului război mondial înseamnă pentru oraşul Câmpulung un sfârşit de epocă de prosperitate.

Ales de Regele Carol I pentru a deveni capitala de vară a României atât pentru trecutul istoric cât şi pentru clima şi natura de o mare frumuseţe oraşul îşi ratează şansa datorită opoziţie obştii târgoveţilor dar acest lucru nu înseamnă că afluenţa de turişti şi viligiaturişti nu e destul de mare.

Atât Câmpulungul cât şi Dragoslavele şi Rucărul sunt la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor localităţi cu o mare vogă. Aşa cum am mai menţionat, la Davos, în Elveţia, era afişată lista localităţilor cu aceeaşi climă cu a acestui oraş, climă binefăcătoare pentru bolnavii de plămâni. Câmpulungul era pe această listă la loc favorizat.

Războiul a devastat zona Câmpulungului. Retragerea, bombardamentele, bolile, refugiul locuitorilor au adus nenumărate pagube. Este de remarcat eroismul şi demnitatea cu care acestea au fost suportate. După război înflorirea este mai timidă. Cu toate acestea se construieşte destul. Între primele zidiri enumerăm Liceul de Fete (1920), Casa Anastase (1921), Casa Diaconescu (1925), Ateneul popular de lângă mănăstire (1927), toate datorate arhitectului Dumitru Ionescu - Berechet şi în stilul neoromânesc evoluat. Biserica mănăstirii Negru Vodă este cercetată la 1925 de arheologul Virgil Drăghiceanu şi astfel lumea ştiinţifică ia cunoştinţă de planurile bisericilor ce s-au succedat pe amplasament.

La 1928, Patriarhul Miron Cristea reface Mănăstirea Câmpulung ca instituţie religioasă dar un mare incendiu la 8 mai 1934 distruge turnul, acoperişurile caselor şi o parte din chiliile ce adăposteau şcoala pentru copii orfani ai preoţilor căzuţi în război (aici au studiat Patriarhul Justin Moisescu în copilărie şi mulţi alţi preoţi distinşi ai bisericii române). Focul distruge şi cartierul apropiat până la Biserica Şubeşti. Refacerea cartierului se face sub patronajul Regelui Carol al II-lea şi e o mostră de cartier de locuinţe în stil neoromânesc. Axate pe Str. Nicolae Alexandru Voievod de la intersecţia cu strada de lângă Maternitate unde se realizează chiar o piatetă cu o cruce comemorativă (după obiceiul Câmpulungului) în centru, construcţiile sunt variate şi specifice zonei.

În 1934 este terminată Prefectura Judeţului Muscel, clădire reprezentativă pentru opera arhitectului D. Ionescu - Berechet, în stil neoromânesc. În acelaşi stil se construieşte şi actuala Şcoală nr. 1 „Oprea Iorgulescu" în 1938 de către acelaşi arhitect din donaţia filantropului căruia îi poartă numele. În anul 1940 este reconstruită Biserica Schitului Flamanda de către arhitectul G. M. Cantacuzino.

În apropiere la Bilceşti, se începe construcţia unui amplu conac, al familiei Alimănişteanu, construcţie proiectată de arhitectul Octav Doicescu (?) şi a cărei capelă (de fapt o biserică) este pictată de Cecilia Cuţescu Storck. Ansamblul, înconjurat de un parc impresionant ar fi urmat să devină proprietatea Regelui Mihai I, la moartea proprietarului care nu avea urmaşi. Sunt de menţionat în Câmpulung şi câteva construcţii art-deco pe str. Negru Vodă şi vile modernizate.

Războiul al doilea mondial şi rezultatele lui nefaste pentru România, au afectat şi viaţa oraşului Câmpulung. Opoziţia anticomunistă şi antisovietică a făcut ca asupra oraşului să curgă o ploaie de arestări, desfiinţarea judeţului Muscel şi decăderea economică. Naţionalizarea a avut şi ea efectele scontate: distrugeri de întreprinderi, clădiri, plantaţii etc.

Prima construcţie importantă, păstrată şi azi realizată după război a fost blocul din piaţa actualei primării (fosta prefectură) care închide perspectiva din piaţă spre munţi. Arhitectul autor este Leon Garcia.

Alte câteva blocuri centrale au fost construite în anii 1960 de arhitectul Radu Răuţă. Fondul principal de construcţii a rămas aproape intact. Când industrializarea accelerată a făcut necesară construcţia de blocuri de locuinţe, acestea au fost amplasate dincolo de Râul Târgului în cartierul Vişoi datorită arhitecţilor câmpulungeni Radu Răuţă şi Maria Mulţescu.

În anul 1988, la o survolare a oraşului cu elicopterul, N. Ceauşescu constata că la Câmpulung „Epoca de aur“ nu fusese marcată îndeajuns prin blocurile centrale caracteristice şi ordona un detaliu de sistematizare cu demolarea întregii zone centrale. Din fericire, detaliul nu este pus în practică şi centrul Câmpulungului se păstrează şi azi dar supus de data aceasta ameninţărilor datorate reflexelor întârziate ale ignoranţei şi dispreţului pentru valorile trecutului. Ansamblul Câmpulungului rămâne şi azi extrem de susţinut valoric, unitar şi aş putea spune unic în întreaga zonă a Munteniei şi e de datoria noastră să-l păstrăm şi să-l valorificăm cape un foarte valoros unicat[*]

---

[*] „Studiul de fundamentare pentru delimitarea zonelor protejate cu valoare deosebită culturală, istorică, arhitectural-urbanistică în Municipiul Câmpulung Muscel“ cuprinde alături de memoriul de cercetare, propuneri pentru regulamentul urbanistic privind zonele de protecţie istorico-arhitecturală şi monumentele de arhitectură, lista principalelor evenimente legate de istoria Câmpulungului (publicată parţial în volumul *Momente istorice din Judeţul Argeş - destin şi viitor - 2000*), lista clădirilor propuse pentru clasare pe lista monumentelor istorice definită în vederea completării informaţiilor necesare clasării de noi monumente, regulament general pentru zona istorică a oraşului, clasificarea zonelor protejate, un regulament specific zonelor arheologice precum şi circa 36 planşe cu studii urbanistice şi arhitecturale.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ZIARISTUL PITEȘTEAN IOAN G. VALENTINEANU (1834-1898) ȘI EVENIMENTELE ISTORICE DIN ANII 1848-1900*

PAUL I. DICU**

Pe „cartea de vizită" a lui I. G. Valentineanu „citim" următoarele repere biografice: revoluționar pașoptist, militant unionist, istoric, traducător, literat și om politic (șef al Siguranței Statului în timpul domniei lui Cuza).

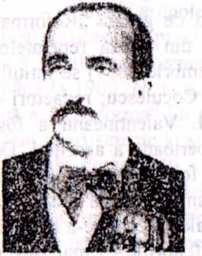

A făcut parte din grupul ziariștilor profesioniști care s-au remarcat prin participarea la marile evenimente istorice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prin înființarea unor importante publicații apreciate de cititori: C. A. Rosetti (1816-1885), „Românul", piteșteanul Ion C. Fundescu (1836-1904) „Telegraful", Nicolae T. Orășanu (1833-1890), „Nichipercea", „Ghimpele" ș. a[1].

Câteva date din documentele de stare civilă. S-a născut în orașul Pitești, județul Argeș, la 5 iulie 1834, fiu al lui Gheorghe și al Joiței Valentineanu. Nu am depistat documente suficiente și certe referitoare la ascendenții și descendenții neamului său, ai familiei sale. Viața ziaristului s-a încheiat în mod tragic, la 23 noiembrie 1898 (nu 1910), în București, la Spitalul Colțea, unde s-a sinucis[2]. Nu se cunosc motivele suicidului.

---

* Comunicare prezentată în sesiunea anuală a Muzeului Județean Argeș, din Pitești, 2-3 noiembrie 2001. Cuprinde și extrase din volumul *Personalități și alți oameni de seamă din municipiul Pitești*, manuscris pregătit pentru tipărire.

** Pitești

[1] Pentru date și aspecte biobibliografice vezi: Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea...*, București, 1940, p. 881; C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, Edit. Științifică, București, 1966, p. 8 și urm., ed. a II-a, 1970; *Bibliografia Istorică a României*, (BIR), III, secolul XIX, Tomul 5, Edit. Academiei, București, 1974, p. 8 (nr. 1936, 1937), 100 (nr. 2619), 309 (nr. 9466), 322 (nr. 9768); *Enciclopedia Istoriografiei Românești*, (EIR), Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 338; *Dicționarul Literaturii Române. De la origini până la 1900* (DLR → 1900), Editura Academiei, București, 1979, p. 881; Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859-1877)*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 47, 57, 70-71, 102, 136, 155-156, 168-169, 306, 345; Paul I. Dicu, *Contribuții la istoria teatrului din Pitești* (2), în „Argeș", Pitești, XXIII, aprilie 1988, nr. 4 (199), p. 5; idem, *Militanți piteșteni pentru Unire* [1859], în „Argeșul liber", Pitești, III, 1992, nr. 535, p. 2; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Edit. Academiei, București, 1988, p. 193, 199; Octavian Sachelarie, *Ioan G. Valentineanu*, în *Argeșeni în spiritualitatea românească*, vol. 2, Biblioteca Județeană Argeș, Pitești, 1988, p. 114-115; Spiridon Cristocea, *Argeș. Dicționar de istorici*, Pitești, 2002.

[2] Primăria Municipiului București, Registrul Stării Civile pentru Morți, nr. 6820, din 26 noiembrie 1898 (decedat în ziua de 23 noiembrie 1898); data decesului reconfirmată prin adresa nr. 31 424/24 iulie 1992, la

Studii. După absolvirea claselor primare a frecventat cursurile secundare la Colegiul „Sf. Sava“ din Bucureşti (clasele I-V). În ultimele clase a participat la manifestaţii, iar la finele clasei a V-a s-a aflat în primele rânduri ale revoluţionarilor din 1848. Este arestat şi exilat în Ucraina, la Kiev. Revine în ţară în anul 1856. Nu se ştie dacă a continuat studiile. Era considerat om cult, autodidact, poliglot (franceză, italiană, germană, rusă, slavonă, greacă ş. a.).

Activitatea publicistică[3] A fost unul dintre cei mai competenţi şi combativi ziarişti profesionişti din perioada 1856-1898, „cu un condei incisiv“, critic predominant negativist, pamfletar talentat, liberal independent, fără angajament la una din cele două grupări politice liberale – radicală şi moderată.

După repatriere s-a consacrat gazetăriei. Începând cu 1856 colaborează la rubrica literară a săptămânalului „Timpul“, apărut în trei serii (1854-1861), şi la alte periodice: „Secolul“, „Naţionalul“, „Românul“, „Dâmboviţa“, „Concordia“, „Telegraful“ etc. La „Telegraful“ era prim-redactor (1871), iar N. T. Orăşanu răspundea de rubrica umoristică; ulterior piteşteanul Ioan C. Fundescu a devenit redactor, redactor-şef (1877), director şi proprietar (1879).

Numele lui I. G. Valentineanu este indiscutabil legat de gazeta „Reforma“ (1859-1888), tipărită cu întreruperi şi schimbări de titluri din cauza repetatelor suspendări, procese de presă şi arestări. Primul număr (6 septembrie 1859) se intitula „Reforma, diarŭ politicŭ, judiţarŭ şi literarŭ“. Fondator – N. Coculescu; redactori – I. G. Valentineanu şi I. A. Comăneanu. În realitate, I. G. Valentineanu a fost redactorul-şef, directorul şi proprietarul gazetei pe întreaga perioadă a apariţiei. De asemenea, fondator, împreună cu N. Coculescu. Titulatura nu a fost aleasă întâmplător, ci în legătură cu marile transformări şi reforme structurale iniţiate după realizarea Unirii Principatelor Române, proiecte şi acţiuni pe care I. G. Valentineanu le-a susţinut cu energie. Au intervenit două schimbări de titlu: „Popolulŭ“ (10 aprilie - 7 mai 1861); „Constituţionalulŭ“ (16-24 iulie 1866). Ediţia în limba franceză: „La Réforme. Revue hebdomadaire de la Roumanie et de l' Étranger“ (23 octombrie 1863 - 14 martie 1864; octombrie - 7 decembrie 1865).

La „Reforma“ au colaborat personalităţi ale culturii româneşti, politicieni: I. H. Rădulescu, Gr. Alexandrescu, V Alecsandri, C. A Rosetti, D. Bolintineanu, Iosif Vulcan, C. D. Aricescu, Simion Fl. Marian, Gr. H. Grandea, Constanţa Dunca, D. Papasoglu ş. a. Sunt tipărite fragmente traduse din *Contractul social* de J. J. Rousseau (la propunerea lui D. Bolintineanu); necrologul redacţiei şi cuvântările lui C. A. Rosetti şi M. Pascaly la moartea lui I. Câmpineanu; scrisoarea lui Alberto Quintana către V Alecsandri şi cuvântul preşedintelui juriului concursului de la Montpellier (27 mai 1878); traduceri din Horaţiu (*Odă la ţară*, D. Bolintineanu); din Mickiewicz (Gr. H.

---

cererea noastră, înreg. sub nr. 1543 - C/23 VII 1992 şi prin extras din Registrul de decese pentru uz oficial, obţinut prin Serviciul Stării Civile de la Primăria Municipiului Piteşti. Anul 1910, trecut în multe tipărituri, pentru deces nu este real Pentru deces v. „Timpul“, XX, 1898, p. 258. *Calendar pentru toţi românii* Bucureşti, 1874-1906, p. 476 (4-5); Calendarul ilustrat român..., Bucureşti, 1909, 937 (6-7).

[3] Pentru publicaţiile menţionate în text, vezi: Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiile periodice româneşti*. Tom I, Catalog alfabetic 1820-1906, Bucureşti, 1913; C Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, (1871-1877), Edit. Eminescu, Bucureşti, 1987 („Reforma“, p. 93; v. şi alte publicaţii la care a colaborat I. G. V); I. Hangiu, *Dicţionar al presei literare româneşti* (1790-1982), Edit, Şt. Enc., Bucureşti, 1987, p. 259 („Reforma“; v şi alte publicaţii); idem, ed. a II-a, Bucureşti 1996.

Grandea), din Uhland (Mihail Strajan, junimist, scriitor, fost profesor la Gimnaziul din Piteşti, 1873/1874), din Schiller, Musset ş. a. În gazetă apare un document important pentru gândirea politică şi sociologică românească, pentru istoria literaturii, necunoscut sau puţin cunoscut: conferinţa tânărului cărturar Titu Maiorescu, de 19 ani, intitulată *Ceva despre comunism şi socialism*, ţinută în Bucureşti la 20 sept. 1859, în două numere, din 24 şi 27 sept. 1859. Prof. G. Călinescu, în articolul *Titu Maiorescu socialist!?*, publicat după 1944, la „Rubrica optimistului", nu aminteşte de această cuvântare. I. G. Valentineanu, în comentariile referitoare la conferinţa tipărită, scria: „Acest orator june şi dotat de un talent rar, dezvoltă cu multă elocinţă marea idee ce ocupă în timpul modern spiritele şi frământă cele dintâi capacităţi din lumea europeană, principiul sau întinsa idee a comunismului şi socialismului"[4] În articolul arătat mai sus, G. Călinescu argumenta că T. Maiorescu nu a fost influenţat de ideologia socialistă şi comunistă, dar a cunoscut tipărituri, în anii de studii şi ulterior în care sunt prezentate aceste teorii. Totodată, în anii 1875-1888, în paginile ziarului „Reforma" au apărut creaţii eminesciene sau materiale referitoare la viaţa şi opera lui Eminescu (v. *Bibliografia Mihai Eminescu*, I, Editura Academiei, 1976, p. 21 şi urm.).

Unele articole (pamflete) i-au cauzat lui I. G. V. numeroase neplăceri: arestări (10), procese de presă (21), condamnări la închisoare, amenzi, confiscări şi suspendări ale ziarului, avertismente, ameninţări etc. A fost unul dintre cei mai persecutaţi ziarişti până la 1900. N. Iorga, în volumul *Istoria presei româneşti* (1922, p. 120) recunoaşte că «... „Reforma" lui I. G. Valentineanu ziarist plin de iubire pentru meseria sa, trece prin avertismente şi suprimări necontenite ...». La procesele de presă a fost apărat de cei mai competenţi avocaţi. În 1859, fiind acuzat de calomnie, avocatul bănăţean Vasile Maniu (1824-1901), scriitor, istoric, viitor membru al Academiei Române, deputat, senator, magistrat, i-a asigurat apărarea în faţa instanţei[5] În multe articole a criticat pe miniştrii, pe primii miniştri şi chiar pe domnitorii Cuza şi Carol. A denunţat nedreptăţile sociale sub lozinca „dreptate - naţionalitate - adevăr"

I. G. Valentineanu a intervenit atunci când dr. N. Kretzulescu, şef al guvernului şi ministru de interne, a demis din funcţia de efor (director) al Eforiei Spitalelor Civile (27 iulie 1862) pe scriitorul Gr. Alexandrescu, în urma unor neînţelegeri, fără explicaţii şi aviz. Poetul a trimis o petiţie domnitorului, solicitând o altă funcţie corespunzătoare, însă nu a primit răspuns. Toamna, probabil la îndemnul lui I. G. Valentineanu, a hotărât să publice în presă situaţia grea în care se află. În „Reforma (nr. 37/6 sept. 1862) s-a tipărit o scrisoare a fabulistului, însoţită de comentariul redactorului şef I. G. Valentineanu, intitulat *Examen medical* (aluzie la profesia de medic a premierului N. K.): „O repetăm – dezaprobăm cu desăvârşire tot ce s-a urmat în această cestiune şi am dori ca medicii noştri, pe lângă medicină legală, să posede o mai mare doză de bun simţ, de simpatie şi de respect către bărbaţii aceia care au ilustrat patria noastră. Un om de stat care prin seriozitatea şi onestitatea sa se bucură de opiniunea oamenilor serioşi ai naţiunii noastre, un om care ţine astăzi întâiul grad în statul român, cade într-o slăbiciune care nu ar putea fi iertată nici chiar unui june fără experienţă şi expus patimilor sale"[6] Dezvăluirile presei au avut un puternic ecou în conştiinţa cititorilor (poetul fiind binecunoscut şi stimat), iar orgoliul primului ministru a fost serios afectat.

---

[4] *Condiţiile istorice ale apariţiei şi dezvoltării clasei muncitoare din România*, Edit. Politică, Bucureşti, 1984, p. 171-172.

[5] Vasile Maniu, *Pledoriu D-lui advocatŭ B. Maniu în apărarea lui I. G. Valentineanu acuzatŭ de prepuitorŭ şi calomniatorŭ prin scrieri tipărite*. Publicată de I. G. Valentineanu, Bucureşti (Impr. leŭ Adolf Ulrich). 1859, 32 p (I 14 759), v. *Bibliografia Românească Modernă* (BRM), 1831-1918, vol. III (L-Q). Edit. Şt. Enc./ Soc. de Şt Filologice din România, Bucureşti, 1989, p. 177 (nr. 34.095); Victor Neumann. *Vasile Maniu. Monografie istorică*, Edit. Facla, Timişoara, 1984, (Valentineanu, p. 38-39, 124, nota 31)

Acelaşi guvern condus de dr. N. Kretzulescu a suspendat ziarele „Românul" (C. A Rosetti) şi „Nichipercea" (N. T. Orăşanu). I. G. Valentineanu împreună cu C. A. Rosetti, N. T Orăşanu, Gr. Serurie, Em. Kinezu ş. a., au organizat o întrunire în sala Bossel din Bucureşti (27 sept. 1862), pentru a protesta. Participanţii au fost arestaţi şi judecaţi. Principalul apărător a fost Mihail Kogălniceanu[7] Mulţi cititori şi chiar specialişti nu cunosc activitatea juridică a marelui om politic, Inculpaţii au fost judecaţi şi eliberaţi datorită priceperii avocatului angajat. Într-un editorial din „Reforma", din 15 oct. 1863, I. G. Valentineanu a cerut cu insistenţă înfăptuirea reformei agrare. A criticat şi apostrofat pe deputaţii şi senatorii care se împotriveau şi pe cei care tărăgănau lucrările. Pentru acest articol a primit un avertisment de la Ion Ghica.

În anul 1858, I. G. Valentineanu, a convins pe scriitorul-tipograf Petre Ispirescu să tipărească corespondenţa secretă a principelui Vogoride, fără aprobarea cenzurii. Poliţia a aflat şi a confiscat volumele tipărite, iar Ispirescu a fost arestat timp de trei săptămâni. Prin intervenţii s-a dispus eliberarea în ziua deschiderii Adunării ad-hoc, însă a găsit postul ocupat de altă persoană. Prin justiţie l-a redobândit[8]

I. G. Valentineanu în „Reforma" şi în alte publicaţii, pe lângă problemele economice, administrative etc., o atenţie deosebită a acordat situaţiei grele a populaţiei româneşti aflate sub stăpânire străină. În unele articole a denunţat măsurile restrictive şi represive luate de către autorităţi imperiale[9]

Activitatea politică. A participat efectiv la acţiunile întreprinse în perioada pregătirii şi realizării Unirii. În zilele „fierbinţi", de maximă tensiune, 22-24 ianuarie 1859, I. G. Valentineanu s-a aflat în fruntea populaţiei din Bucureşti şi din împrejurimi, pe Dealul Mitropoliei şi în alte sectoare ale Capitalei, împreună cu avocatul piteştean Nicolae Dimancea (1838-1921); avocatul Constantin T. Grigorescu (1824-1903), născut în Piteşti, însă domiciliat în Ploieşti Prahova, primar al Ploieştilor; doi reprezentanţi ai Goleştilor - Al. C. Golescu-Albu (1818-1873) şi Constantin Racoviţă (1830-1891); ziaristul oltean Nicolae T. Orăşanu (1833-1890, Negreni - Olt) ş. a., pentru a susţine alegerea lui Cuza ca domnitor[10] Presiunea maselor şi abilitatea

---

Documente şi manuscrise literare, vol. I, Edit. Academiei; Bucureşti, 1967, p. 30 (nota 9).

[7] BRM, III, p. 1079 (nr 49318) *Protestulŭ către Înalta Curte al Acuzaţilorŭ de la 28 Septembrie*, [Bucuresci, 1859]. Semnează: N. T Orăşanu, I. G. Valentineanu, C. A. Rosetti ş. a., 7 p. (I 102.227).

[8] *Documente şi manuscrise literare*, vol. II, Edit. Academiei, 1969, p 193 (date biografice I. G. V., la p. 209, nota 29).

[9] Apostol Stan, *op. cit.*, p. 155-156.

[10] Paul I. Dicu, v. articolele despre Unirea din 1859, în Spiridon Cristocea, *Argeş, Dicţionar de istorici*, Piteşti 2002; Paul I. Dicu *Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Piteşti, militant pentru Unire şi Independenţă*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, X, 2001, p. 555-556 (v. şi notele). La 23 ianuarie 1859, căimăcămia formată din Emanoil Băleanu, Ion Manu şi Ioan Al. Filipescu, a emis decretele 45, 46 şi 47 „către superiorii mânăstirilor Tismana şi Motru, spre a primi ca arestaţi pe Nicolae şi Ştefan Golescu, C. A. Rosetti, Dumitru şi Ion Brătianu, C. D. Aricescu, N. Orăşanu şi I. G. Valentineanu bănuiţi ca tulburători ai ordinei publice" (C. D. Aricescu, *Scrieri alese*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1982, p. 301)

diplomatică a unor oameni politici din gruparea liberală unionistă (piteşteanul Ion C. Brătianu, Vasile Boerescu ş. a.) şi din gruparea conservatoare (Barbu Catargiu ş. a.) au înfrânt rezistenţa sau oscilaţiile antiunioniştilor, veleităţile unor contracandidaţi propuşi de gruparea conservatoare.

I. G. Valentineanu s-a bucurat de încrederea domnitorului Al. Ioan Cuza. Aşa se explică numirea lui în funcţia de mare răspundere - şef al Siguranţei Statului[11] Şi atunci înaltul demnitar avea rang de ministru. Nu am găsit documente care să răspundă cu certitudine la întrebările: când şi cum a fost organizată instituţia (serviciul) Siguranţei Statului ? Cei mai mulţi istorici nu cunosc persoana care a îndeplini această importantă misiune în timpul lui Cuza. În perioada respectivă instituţia şi persoana care-i asigura conducerea nu erau mediatizate, popularizate. Lovitura de stat din 11 februarie 1866 a fost minuţios pregătită de către „monstruoasa coaliţie“ realizată între liberali şi conservatori. Expresia „coaliţie monstruoasă“ s-a creat şi utilizat în anii 1862-1863/1864, în cursul dezbaterilor cu privire la reforma agrară. S-a afirmat că I. G. Valentineanu a fost, dacă nu primul, printre primii ziarişti care a folosit-o în articolele din „Reforma“

Cum a acţionat şi dacă a acţionat şeful siguranţei înainte şi în timpul complotului împotriva domnitorului? Istoricul C. C. Giurescu, în volumul *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă* (1966) descrie în felul următor actul detronării: „... Complotiştii fixară ca dată a acţiunii noaptea de 11/23 februarie. În seara zilei de 10, pe la orele 7, un tânăr transilvănean, Gheorghe I. Dogărescu, din serviciul lui Cezar Bolliac, fu trimis de acesta cu o scrisoare către Cuza în care îi anunţa complotul şi iminenţa unui atac asupra palatului. Introdus „cu mari greutăţi“, tânărul predă scrisoarea chiar lui Cuza în mână. Principele, impresionat mai ales de faptul că mesagerul refuzase să ia bani - o liră - pe care i-i oferise, chemă pe comandantul pieţei, colonelul Zefcari, şi pe şeful siguranţei I. G. Valentineanu. Aceştia îi spuseră că nu ştiu nimic de un asemenea atac, că nu poate fi vorba de revoluţie, deoarece poporul e liniştit. Principele, fără să cerceteze mai amănunţit şi să ia alte măsuri, dădu ordin să se dubleze garda palatului; nu ştia că însăşi garda era câştigată de adversari. Între timp, complotiştii puseseră la punct ultimele detalii ale acţiunii. Pentru a îndepărta orice bănuială, se organizează în casă la C. A. Rosetti o recepţie care durează toată noaptea, luminile arzând continuu; iar prefectul poliţiei capitalei, Beldiman, este antrenat la un joc de cărţi şi lăsat să câştige spre a i se distrage atenţia. Mult după miezul nopţii, trupe din Regimentul 7 de linie şi două baterii de artilerie se îndreaptă spre palat. Aici garda, comandată de maiorul Lecca, îi aştepta. Un grup de ofiţeri şi de civili întră în clădire, ajung la uşa încăperii în care dormea Cuza, o forţează şi pătrund înăuntru. Cuza nu se opune, deşi avea pistoale la îndemână şi când grupul de ofiţeri, cu revolverele în mâini, îi cer să abdice şi-i prezintă decretul respectiv, el îl iscăleşte pe spatele unuia din complotişti, căpitanul Pilat. Acest decret avea următorul cuprins: „Noi, Alexandru Ioan I, conform dorinţei naţiunei, depun astăzi 11/23 februarie 1866 cârma guvernului în mâna unei locotenenţi domneşti şi a ministerului ales de popor“[12]

---

[11] În timpul facultăţii, în 1946, efectuam cercetări în arhiva Operei Române din Bucureşti, urmărind elaborarea unei bibliografii cu tipăriturile acestei instituţii şi despre această instituţie, în cadrul catedrei de bibliologie condusă de profesorul N Georgescu - Tistu. Într-un dosar am găsit scrisori şi adrese în care se menţiona calitatea lui Valentineanu de şef al Siguranţei Statului (documentele se refereau la tipărirea şi difuzarea libretelor de opere, traduse de I. G. V.). Am anunţat pe prof. C. C. Giurescu şi l-am întrebat dacă ştie ceva despre organizarea şi funcţionarea siguranţei statului în timpul lui Cuza. Nu a putut să dea un răspuns satisfăcător şi clar. M-a rugat să extind cercetările şi la Arhivele Statului, ceea ce am şi făcut. Au intervenit însă evenimente neplăcute în viaţa prof. Giurescu. După revenirea la catedră (1956/57) a fost reluată rezolvarea problemei respective.

La 36 de ani, I. G. Valentineanu s-a înrolat voluntar în unităţile garibaldiene care au luptat în războiul franco-prusian din 1870 alături de armatele franceze, aşa cum au procedat şi alţi români (circa 900), între ei aflându-se căpitanul-inginer Titus Dunca (? 1903, Piteşti), publicist, scriitor, viitor membru în conducerea filialei argeşene a Societăţii „Carpaţii“, care milita pentru eliberarea teritoriilor româneşti de peste munţi, econom (intendent) la spitalul judeţean din Piteşti.

Activitatea de traducător. A constituit o preocupare îndelungată pentru I. G. Valentineanu, probabil şi datorită faptului că învăţase mai multe limbi străine în etapa copilăriei. A tradus singur şi în colaborare un număr apreciabil de lucrări, cu predilecţie librete scrise pentru operele muzicale ale unor reputaţi compozitori: Verdi, Donizetti, Bellini ş. a. Amintim libretele operelor Rigoletto, Trovatore (Trubadurul), Ernani, Lucreţia Borgia, Africana, Robert Diavolul, Lucia di Lamermoor, Favorita Don Pascuale, Maria de Rohan, Norma, Machbeth (în colab. cu M. A. Canini), Nabucodonosor (în colab. cu Nicolae Filimon, scriitor, primul critic şi cronicar muzical român). Alte traduceri: Lăutarul (cu M. A. Canini); din A. Karr (*Amorul unei femei*); din P Féval (*Misterele Londrei*); din Al. Dumas (*Istoria unui mort narată de el însuşi*); melodrama lui Anicet - Bourgeois şi Ph. Dumanoir (*Doctorul negru*) ş. a. Unele librete au fost utilizate la pregătirea şi prezentarea spectacolelor de operă în Bucureşti. Un număr însemnat de traduceri au fost publicate de editura. Leon Alcalay din Bucureşti, majoritatea fiind difuzate de librăriile din ţară sau prin comenzi directe făcute de biblioteci şi cititori[13]

Activitatea literară. I. G. Valentineanu a scris versuri, povestiri, schiţe etc. În 1890 a tipărit o culegere intitulată *Cugetări, maxime şi proverbe. Cânturi naţionale şi politice din toate provinciile române*. Creaţiile proprii au un nivel estetic redus.

Din lipsă de documentaţie aprofundată nu ne putem pronunţa asupra relaţiilor dintre Valentineanu şi Eminescu. Se admite că pe linie profesională, în calitate de ziarişti, între ei s-au stabilit relaţii normale, colegiale, întrucât în ziarele „Timpul“ şi „Reforma“ nu au apărut polemizări, aşa cum s-a întâmplat cu alţi doi piteşteni: Ion C. Fundescu şi Nicolae Dimancea. În plus trebuie să ţinem seama că Valentineanu a deţinut mult timp funcţia de preşedinte (decan) al sindicatului ziariştilor, la sediul sindicatului având posibilitatea să se întâlnească cu Mihai Eminescu de câteva ori în timpul unui an.

La finele lunii martie şi începutul lunii aprilie 1889, deoarece starea sănătăţii lui Mihai Eminescu s-a înrăutăţit, forurile medicale şi juridice au început formalităţile pentru punerea sub interdicţie şi constituirea consiliului de familie.

În lipsa membrilor familiei sau a rudelor apropiate, în consiliu au fost cooptaţi cei mai apropiaţi prieteni şi cunoscuţi; Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, I. G.

---

[12] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 374-375.

[13] Libraria Alcalay trimitea adrese şi prospecte la primăriile din oraşe, propunând cumpărarea unor cărţi pentru bibliotecile şcolare şi pentru acordarea premiilor la serbarea anuală (Paul Dicu, *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr 3 „Ion Pillat“ din Piteşti*, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, pentru 44, 45.

Valentineanu, D. A. Laurian şi M. Brăneanu[14]. Intrarea lui Valentineanu în consiliul de familie este încă o dovadă că raporturile dintre marele poet şi ziaristul piteştean erau amicale sau colegiale, cu toate că opţiunile lor politice erau diferite.

I. G. Valentineanu, istoric. Cu toate obiecţiile formulate de către anumiţi cercetători cu privire la valoarea ştiinţifică a scrierilor sale în care prezintă evenimente şi personalităţi, totuşi aceste lucrări sunt frecvent utilizate de mulţi autori.

În 1859 publică pamfletul politic *Biografia oamenilor mari scrisă de unŭ oamŭ micŭ*, Paris, Place de Panthèon, 138 p. (autorul este menţionat pe ultima pagină); Bucureşti, Tip. Copainig, 1859. În volum critică pe reprezentanţii reacţiunii, pe antiunionişti şi evidenţiază pe militanţii pentru Unire şi democraţie. Mai târziu a tipărit

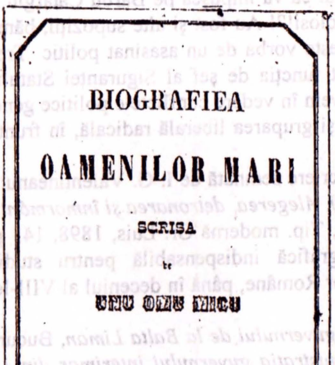

BIOGRAFIEA

OAMENILOR MARI

SCRISA

de

UNU OMU MICU

PARIS.

Place du Panthèon

—

1859.

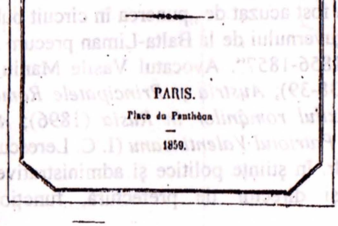

— 138 —

Наcneam de тpȣsȣpe, mapeam de nevoѣ,
Dap nam oul Ꙟn лamo, Mitpononitȣ paиȣ?!
De ачеа опiъ пъ влагословeскȣ,
Шi ка вапȣ лa nocipa въ непъцеоскȣ;
Кънd ведеці natȣpa въ ua нъ dъ naчe,
Плекаці не лa ciilapi, не ȣnde въ плаче,
Шi сфiнтеле maiчi сe въ potoлoвеcкъ,
Apxeionpea noфiъ чea dȣsilovеacкъ,
Ка съ съпаці sapвa, къчi вocieu c'a dacȣ.
Кънd о афлатȣ лашеа de up'an nonъ iancȣ.!

(съвскрiсȣ) NIФON.
секретарȣ *N. Чeleцнeckь.*

I. G. Valintiucanu.

ФINE.

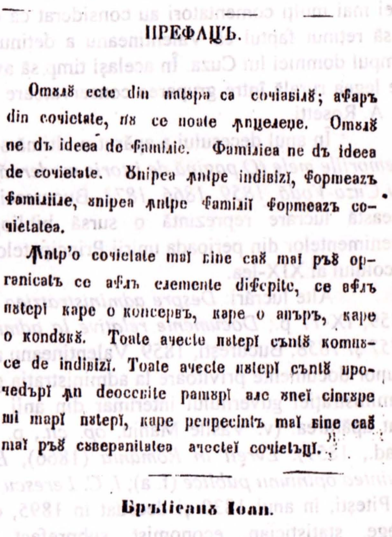

ПРЕФАЦЪ.

Омȣлȣ есте din natȣpa ca coчiaвiлȣ; афаръ din coчietate, nȣ ce noate Ꙟцелеџе. Омȣлȣ не дъ ideea de фamiлie. Фamiлiea не дъ ideea de coчietate. Ȣnipea Ꙟtpe indiвizї, формеазъ фamiлiiлe, ȣnipea Ꙟtpe фamiлiї формеазъ coчietatea.

Ꙟtp'o coчietate maї вine caȣ maї ръȣ opganicatъ ce aфлъ елементе diфepite, ce aфлъ пȣtepї каре о консервъ, каре о апъръ, каре о кондȣкȣ. Toate aчecte пȣtepї сънtȣ komпȣce de indiвizї. Toate aчecte пȣtepї сънtȣ пpoчедъpї Ꙟn deocceвite pamȣpї ale ȣneї cingȣpe шi mapї пȣtepї, каре pепpesintъ maї вine caȣ maї ръȣ cȣвepanitatea aчecteї coчietъцї.

Брътianȣ Ioan.

Aчелеашї cimцiminte noвiлe, aчелеашї квалitъцї фpȣmoace каракtepiceazъ шi пe жȣneлe Ionȣ Брътianȣ, ка шi пe фpateлe съȣ Dȣmitpȣ. Пentpȣ Брътianї ce noate zice кȣ dpentȣ кȣвжntȣ къ сжntȣ anoctolii кълдȣpошї aї Pomънieї, жȣniї вipцinaлї aї лiвepтъцiї цepeї шi aї вiitopȣлȣї фpȣmocȣ че i ce deckide. Eї nȣ c'a пътatȣ Ꙟn coчietatea nocipъ кȣ nічi ȣna din kapiepiлe antinaцionaлe, nȣ c'a aлincȣ de broşuri politice, grupate într-o serie de memorii: *Din memoriile mele (caetul al 8-lea). Adevărul asupra uciderii lui Barbu Catargiu. Istoria politică contimporană. Cine e asasinul lui Barbu Catargiu? Cauza nepedepsirii ucigaşului în timpul de 34 de ani. Bucureşti,* Tipo-lit. Eduard Wiegand et Comp., 1896, 23 p. În anul următor a fost retipărită cu titlu prescurtat: *Uciderea lui Barbu Catargiu fost ministru Preşedinte. Cine e asasinul? Causa nedescoperirii ucigaşului în timp de 34 de ani.* Bucureşti, Tipo-lit. Ev. Wiegand, 1897, 23 p. Despre personalitatea omului politic Barbu Catargiu (1807-1862) şi despre asasinarea lui la 8 iunie 1862 s-au scris şi tipărit multe pagini[15]. Valentineanu în broşurile menţionate mai sus a susţinut că presupusul asasin, Iosif Dunca, un naţionalist extremist, i-ar fi declarat că va împuşca pe Barbu Catargiu şi că i-a arătat pistolul cu cremene de care se va folosi!?! Au fost şi alte supoziţii, bănuieli. Cei mai mulţi comentatori au considerat că este vorba de un asasinat politic. Trebuie însă reţinut faptul că Valentineanu a deţinut funcţia de şef al Siguranţei Statului în timpul domniei lui Cuza. În acelaşi timp să avem în vedere conflictele politice generate de legea rurală între gruparea conservatoare şi gruparea liberală radicală, în frunte cu C. A. Rosetti.

---

[14] M. Eminescu, *Opere*, XVI, Edit. Academiei, Bucureşti, 1989, p. XLII (Cronologie 1850-1889).

În anul decesului a apărut o ultimă scriere semnată de I. G. Valentineanu: *Din memoriile mele (O pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea şi înmormântarea lui Cuza-Vodă 1859, 1866, 1873.* Bucuresci, Tip. modernă Gr. Luis, 1898, 143 p. Şi această lucrare reprezintă o sursă bibliografică indispensabilă pentru studierea evenimentelor din perioada unirii Principatelor Române, până în deceniul al VIII-lea al secolului al XIX-lea.

Alte lucrări: *Despre administratziea guvernului de la Balta Liman*, Bucureşti, 1859, IX-77 p.; *Documente relative la administraţia guvernului interimar din 1856, 1857 şi 1858*, Bucureşti, 1859. Valentineanu a fost acuzat de „punerea în circuit public a unor documente privitoare la administraţia guvernului de la Balta-Liman precum şi a administraţiei guvernului interimar din anii 1856-1857“ Avocatul Vasile Maniu i-a luat apărarea. (v. Vasile Maniu, *op. cit.*, p. 38-39); *Austria şi Principatele Române* (trad., 1859): *Evreii în România* (1866); *Exilul românilor în Rusia* (1896); *Apel înaintea opiniunii publice* (f. a); *I. C. Lerescu, Patriotul Valentineanu* (I. C. Lerescu, n. în Piteşti, în anul 1830 şi decedat în 1895, dr. în ştiinţe politice şi administrative la Liège, statistician, economist, subprefect şi director de prefectură, funcţionar ministerial, profesor în Brăila şi Bucureşti).

Legăturile în oraşul Piteşti. Valentineanu, în limita timpului disponibil, a menţinut relaţii cu oraşul natal. Aici venea uneori ca vizitator, dar şi pe linie profesională, ca ziarist. A sprijinit funcţionarea şi dezvoltarea activităţii teatrale. În ziarul „Naţionalulŭ“, I, din 27 nov. 1858, p. 394, a publicat articolul intitulat *Teatrele Române* în care informa pe cititori că „astăzi se află un teatru naţional în mai multe oraşe ale României“ Menţionează teatrul de la Câmpulung-Muscel, înfiinţat de C. D. Aricescu, care la data respectivă nu mai funcţiona. Apoi s-a referit la teatrul din Piteşti: „În Piteşti de asemenea, se afla un teatru naţional. Sunt câţiva ani de când bravul român d. A. N. Coculescu [iniţiala A este trecută eronat] inspirat de nişte frumoase simţăminte, luă singur iniţiativa şi cu fondurile sale creă un teatru, formă o trupă şi luptă din toate puterile pentru realizarea dorinţei sale şi susţinerea teatrului din oraşul său. Dar, din nefericire, izolat şi nesusţinut de nimeni din compatrioţii săi cu mijloace, teatrul nu putu să se susţie totdeauna. Acum reîncepe din nou prin concursul junelui actor D. Slăniceanu, care luă direcţiunea şi reuşi cu multe dificultăţi a forma o trupă"[16] Valentineanu a asistat la reprezentarea piesei *Kir Zuliaridis* de V. Alecsandri, „... care fu jucatŭ cu destul succes" Reţinem şi faptul că I. G. Valentineanu a conferenţiat în Piteşti, la invitaţia filialei Ateneului Român, înfiinţată în 1866.

---

[15] *Cazul Barbu Catargiu* vol. ed. de Stelian Neagoe, Edit. Scripta, Bucureşti, 1992.

În încheiere ţinem să subliniem necesitatea elaborării unei monografii I. G. Valentineanu şi a ziarului „Reforma", pe baza investigării tuturor surselor arhivistice centrale şi locale. Pentru perpetuarea memoriei sale am propus ca o arteră de circulaţie din Piteşti să poarte denumirea de „Strada I. G. Valentineanu"

---

[16] Un rezumat al articolului din ziarul „Naţionalul" a fost inclus în *Bibliografia analitică a periodicelor româneşti*, vol. II (1851-1852), partea a II-a, Edit. Academiei, Bucureşti, 1972, p. 1135 (nr. 21229).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

DISCURSURI ROSTITE LA MOARTEA LUI C. A. ROSETTI

ELENA ROTARU
VASILE NOVAC*

Lucrarea de faţă se vrea o continuare la o temă anterioară având ca subiect funeraliile lui C. A. Rosetti.

Întrucât moartea sa, la 8 aprilie 1885 a îndurerat întreaga ţară, în ciuda recomandărilor făcute de defunct, prin testament, ca înmormântarea să fie cât se poate de simplă, funeraliile au luat proporţii naţionale.

Întreaga societate românească a ţinut să-şi arate durerea, deoarece Rosetti fusese cel ce i-a învăţat pe români „respectul ce se datoreşte omului; întotdeauna el a căutat să-i deprindă cu ideile mari de libertate, de progres.

Cu afabilitatea lui, cu energia lui, a ajuns să vadă în ţara lui realizându-se toate acele dorinţi care la început păreau a fi doar visuri."[1]

Prezentându-se un prea mare număr de cereri, de a se rosti discursuri la înmormântarea defunctului şi fiind materialmente imposibil a se satisface toate aceste dorinţe, s-a luat hotărârea de a se citi numai trei discursuri, celelalte, fiind comunicate publicului prin presă[2]

Aşa cum am arătat în prima parte a acestui subiect, s-a acordat cinstea de a rosti prima cuvântare, lui Mucenic Dinescu, delegatul sătenilor din Argeş care spunea între altele:

„Durere mare este în ţară, văile noastre au răsunat întristat. Ţărănimea plânge amar... Sătenii au cunoscut pe Rosetti, pentru că dânsul i-a cunoscut, i-a iubit şi i-a ajutat... Mult ne-a iubit şi multe a suferit pentru noi.
De aceea, zdrobiţi suntem în suflet astăzi când sprijinitorul nostru pleacă dintre noi.... Lacrămile săteanului vor încălzi neîncetat mormântul marelui patriot....

Şi facă Cerul ca actele Marelui Cetăţean să inspire şi pe alţii să meargă pe calea grea şi spinoasă pe care a deschis-o şi a mers Părintele Patriei, ilustrul Rosetti"[3]

Nicolae Ionescu, unul dintre cei mai vechi şi mai distinşi membri ai Parlamentului, care l-a cunoscut pe Rosetti la Paris în anii 1846-1847 se referă la începutul activităţii poetice şi la lupta sa politică, scoţând în relief însemnătatea testamentului său. Din spusele lui relevăm mai întâi:

---

* Muzeul Judeţean Argeş

[1] „Românulu", miercuri, 10 aprilie, 1885, p. 323.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*.

„Omul politic s-a arătat până şi în numele ce a dat fiilor săi, născuţi după libertatea înviată din anul mântuirii 1848. Fiilor săi le-a pus nume luate din istoria patriei: Mircea, Vintilă, Horia,- reamintesc numele unor persoane istorice din analele patriei"

Concluzia celor spuse de Nicolae Ionescu, credem că se rezumă la următoarele cuvinte rostite către sfârşitul discursului:

„Numai restul vieţii materiale se înmormântează pe veci; partea cea nepieritoare, partea eternă a vieţii, partea cea bună din-trânsul rămâne aici, rămâne ca un sacru legat pentru generaţiunile viitoare.

Cununa ce el însuşi şi-a împletit-o prin faptele sale va rămânea în etern strălucitoare şi va lumina calea posterităţii luminoase a patriei, ca un far străluminos şi în veci nestins"[4]

Din partea comercianţilor, Tănăsescu scotea în evidenţă, în afară de durerea şi jalea adâncă faptul că nici-o clasă nu datoreşte o mai mare recunoştinţă marelui cetăţean decât „clasa comercianţilor şi industrialilor"

„El, al cărui mare suflet a conceput emanciparea şi ridicarea României, el, şi-a început glorioasa carieră lepădând titlurile şi prerogativele clasei boiereşti din care ieşise şi îmbrăţişând clasa din care face parte, numele său ilustru, se văzu alături cu ale noastre, pe o firmă comercială.

Spiritul său puternic şi creator, călit de focul sacru al patriotismului, voia să pregătească naţiunea la luptă pentru emancipare şi această pregătire el o începu prin ridicarea burgheziei.

El veni între noi şi, începând un apostolat în care nu s-a dezminţit un singur moment până la mormânt ne învăţă şi care sunt drepturile noastre cetăţeneşti [ale] unei ţări libere şi care sunt datoriile noastre"[5].

În încheierea discursului său reprezentantul comercianţilor susţine că:

„C. A. Rosetti fu sufletul şi cel mai mare apostol al partidei liberale, fu geniul binefăcător al României Contimporane....

Numai iubirea a fost viaţa lui, atât de mănoasă în mari rezultate pentru România. Şi-a iubit ţara, a iubit libertatea, a iubit poporul, cum numai el ştia să iubească. Mare cetăţean, soţ cu aşa mari calităţi, încât se poate zice că ele erau la nălţimea soţiei sublime ce avusese fericirea de a găsi, părinte de o duioşie nesfârşită, nimic n-a lipsit aureolei marelui om, după care ţara plânge astăzi...

Să ne facem toţi un cult din amintirea virtuţilor sale. Să ne iubim între noi, să ne iubim ţara în amintirea exemplelor ce el ne-a dat şi acesta va fi omagiul cel mai dulce al sufletului său"[6]

Din partea presei N. Bordeanu arăta între altele:

„Adevăratul creator al ziaristului politic la noi, el a luptat fără preget aproape o jumătate de secol pentru libertatea presei...

Aprig apărător al drepturilor naţiunii, pe care o iubea mai presus de orice în lume, el ştia că nu ne putem cuceri decât prin libertatea absolută a presei...

---

[4] *Ibidem*, duminică, 14 aprilie, 1885, p. 337

[5] *Ibidem*, sâmbătă, 13 aprilie, 1885 p. 333.

[6] *Ibidem*.

În numele Societății Presei, venim dar să depunem aci tributul nostru de recunoștință ilustrului ei Președinte[7]

Adresându-se generației tinere, D. Giani arăta că deviza lui C. A. Rosetti a fost: „Voiește și vei putea“

Comentând această deviză, Giani își încheia astfel, cuvântarea:

„Rosetti a voit și presa română, pentru a cărei libertate a luptat până și în urmă, s-a întemeiat.

A voit - și școala s-a dezvoltat și limba s-a purificat și teatrul a luat naștere și comerțul și-a luat zborul și țăranul a răsuflat și femeia română s-a înălțat și a căpătat drepturile sale și democrația s-a întemeiat și libertatea a prins așa rădăcini, încât nimeni nu va cuteza măcar a i le atinge“[8]

I. G. Bibicescu adresându-se, în numele colaboratorilor, învățătorului, părintelui și amicului - arăta că se obișnuiseră a-l crede nemuritor. Îl roagă ca din Cer să vegheze „încă asupra țării și asupră-ne și șoptește ale tale mărețe cugetări și aspirațiuni“[9]

Discursul din partea Academiei rostit de Ion Ghica subliniază, la început, că C. A. Rosetti „a fost nu numai un patriot mare, un cetățean ilustru, care a luptat mai bine de o jumătate de secol pentru țară și libertate, dar a fost un scriitor neobosit și energic a cărui operă va avea totdeauna un loc însemnat în literatura României“ În încheierea discursului, se susținea pe bună dreptate:

„Academia Română nu va uita că îi datorează, în mare parte ființa ei. În mijlocul vijeliei care amenința țara la 1866, Rosetti, atunci Ministrul Instrucțiunii Publice a venit la Palatul Locotenenței Domnești și a adus în Consiliul de Miniștri întâiul germen al înființării Societății Academice, astăzi devenită Academia Română“[10]

Iorgu Radu, delegatul județului Suceava, susținea că „marea idee a libertății, care conține în ea idealul de fericire al omenirii, a avut în iubita noastră țară, una din cele mai puternice pârghii în C. A. Rosetti, căci prin pana și graiul său, s-a adus la cunoștința multora din noi, această mare și frumoasă idee - Libertatea. Vedeți fraților, el „a vrut și a putut“; să avem și noi deviza că: „a voi este a putea“[11]

Vicepreședintele Camerei, Dimancea i se adresa pentru ultima oară, astfel: „Națiunea română, odinioară îmbucătățită a devenit astăzi stat român, prin agerimea luptelor tale. Statul român Independinte și-a pus Coroana Regală pe cap, prin stăruința voinței tale. Regatul Român se bucură de Constituțiunea cea mai liberală datorită silințelor și nestrămutatelor tale convincțiuni“[12]

Deputatul Romanescu susținea că C. A. Rosetti a fost mare fiindcă a iubit poporul și omenirea, suferind pentru el, pentru că, suferind a luptat cu credință nestrămutată și cu pasiune nemărginită pentru bine și libertate. În încheiere arăta că:

„Tu, vei fi, pentru viitorime, steaua iubită care o va călăuzi în mersul ei, spre a putea întemeia, în sfârșit, acea Românie voită de vasta ta cugetare, unită, propășindă, în plină posesiune de sine şi dusă la limitele însăşi, ale dreptăţii, ale idealului tău politic şi social"[13]

---

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem.*

[9] *Ibidem*, vineri, 12 aprilie, 1885, p. 329.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem.*

Era firesc, ca ceremonia funebră a unui om de valoarea lui C. A. Rosetti să adune un imens buchet de cuvinte frumoase, pentru tot ceea ce însemnase el în viaţa României.

Poate, pentru noi, cei ce trăim la începutul secolului XXI, frazele rostite la moartea lui Rosetti par un pic exagerate, un pic exaltate chiar.
Dar, de fapt, ele sunt pagini autentice ale filozofiei şi fiziologiei sociale, din cea de a II-a jumătate a secolului al XIX-lea.

C. A. Rosetti însuşi a fost un sentimental, un tip frenetic, exaltat, agitat, cu o percepţie acută a realului, dar şi cu predispoziţie romantică spre reverie, din orice"[14].

Dincolo de latura romantică a discursurilor ţinute la funeraliile lui C. A. Rosetti, mulţimea adunată, formată din muncitori tipografi, deputaţi ţărani, prieteni din clasa sa socială, dovedesc preţuirea de care s-a bucurat C. A. Rosetti printre contemporani, apreciat de ei, ca unul din marii oameni politici ai României.

---

[13] *Ibidem*, sâmbătă, 10 aprilie, 1885, pag. 321

[14] Marin Bucur, *C. A. Rosetti*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 129.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

DESPRE ŞCOLILE PARTICULARE DIN PITEŞTI ŞI DIN FOSTUL JUDEŢ ARGEŞ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA[1]

SPIRIDON CRISTOCEA[*]

Printre judeţele care au jucat un rol important în viaţa social-economică, politică şi culturală a Ţării Româneşti se află şi Argeşul. Intensa activitate culturală desfăşurată în Argeş a fost favorizată de o serie de factori, dintre care amintim: existenţa aici a primelor reşedinţe domneşti şi a primului scaun mitropolitan, numărul mare de ctitorii ecleziastice care au reprezentat adevărate focare de cultură, intensa activitate comercială ş. a. Forma cea mai eficientă pentru răspândirea culturii şi a ştiinţei de carte au constituit-o şcolile care au funcţionat atât la oraşe cât şi la sate din iniţiativă domnească sau boierească, pe lângă mănăstiri şi biserici, prin eforturile sătenilor ş. a. Deşi şcolile publice s-au deschis după adoptarea Regulamentului Organic[2], în unele sate din Argeş şi în Piteşti au fiinţat şcoli şi din iniţiativă particulară[3] La 16 decembrie 1835 Departamentul Trebilor din Lăuntru (în continuare: Departamentul) poruncea Ocârmuirii Judeţului Argeş (în continuare: Ocârmuirea) „să cerceteze câte şcoale particulare şi cu ce număr de şcolari în fieşcare să află în coprinsul acelui judeţ, atât acolea în capitală i prin târguri, cât şi prin satele judeţului” Întrucât trebuia ca în „cinsprezece zile cel mult să raportuiască Departamentului”, Ocârmuirea a transmis porunca subocârmuitorilor plăşilor şi plaiurilor din judeţ (Argeş, Aref, Găleşeşti, Loviştea, Olt, Piteşti, Topolog) ca şi Poliţiei Piteştiului, care au răspuns destul de repede, cu excepţia celui de la plaiul Arefului care ori n-a răspuns, ori

---

Pentru această problemă vezi: Spiridon Cristocea, *Biserica şi şcolile particulare*, în „Lumină lină”, Episcopia Argeşului, III, 1992, nr. 4, p. 1, 7; Idem, *Slujitori ai bisericii în şcolile particulare*, în „Lumină lină”, IV, 1993, nr. 3-4 (18-19), p. 8-9.

[*] Muzeul Judeţean Argeş .

[2] Şcoala Naţională din Piteşti, numită după 1838 şi Şcoala Normală, a fost deschisă la 5 februarie 1833, iar şcolile publice săteşti au fost deschise în 1838/1839

[3] Despre şcolile particulare din Argeş din prima jumătate a sec. al XIX-lea vezi. Marin Branişte, *Câteva ştiri despre şcolile din oraşul Piteşti înfiinţate pe lângă biserici înainte de Regulamentul Organic*, în „Mitropolia Olteniei”, XVII, 1965, nr. 3-4, p. 173-185, Idem, *Primele sedii ale Şcolii Publice din Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIV, 1972, nr. 1-2, p. 70-80; Idem, *Şcoli particulare - dintre care unele pe lângă biserici - în veacul al XIX-lea*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIV, 1972, nr 3-4, p. 252-265; Constantin Dumitrescu, Emil Răcilă, *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti (până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Piteşti, 1969, p. 237-246; Idem, *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti*, în „Tribuna şcolii argeşene”, Piteşti, 1970, p. 5-8; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1988, p. 186-187

raportul său nu se păstrează în arhivă[1]. Din raporturile subocârmuitorilor reiese că şcoli particulare nu existau decât în oraşul Piteşti, în plăşile Găleşeşti şi Topologului. La 31 decembrie 1835, Poliția Piteştiului înainta Ocârmuirii lista cu cele trei şcoli care existau la acea dată în oraş, indicându-se „numele dascălilor", „numărul şcolarilor" şi „ce învață"[2] Prima şcoală, având ca dascăl pe Nicolae Mitilineu, era frecventată de 45 de şcolari care învățau „elinica", a doua, cu dascălul Grigore, avea 12 şcolari ce învățau „elinica şi franțozăşte", iar a treia, cu dascălul Apostol, avea 25 de şcolari ce învățau „greceşte şi rumâneşte"

Din lista trimisă de Ghiță Badea, subocârmuitorul plăşii Găleşeşti, la 21 ianuarie 1836, reiese că aici existau numai două şcoli: la Suseni[4], cu 12 şcolari, şi la Şerbăneşti[5], cu 15 şcolari, însă numele dascălilor nu este menționat[3]

Cele mai multe şcoli din județ existau în plasa Topologului, aşa cum aflăm din lista trimisă la 19 ianuarie 1836 de subocârmuitorul acestei plăşi[4] Cele şase şcoli sunt indicate după satul din care era dascălul: Şuici Cărpeniş[5] (patru şcolari[6], dascăl „diiaconu Savul ot Şuici Cărpenişi"), Cepari Urlueşti[7] (cinci şcolari[8], dascăl - „Ioniță Popescu ot Cepari Urlueşti"), Bărseştii Vlădeşti[9] (opt şcolari[10], dascăl - „popa Ioniță ot Bârseştii Vlădeşti"), Lumini[11] (trei şcolari[12], dascăl - „Ion diiaconu Gheorghe Băran ot Lumini"), Izbăşeşti[13] (şase şcolari[14], dascăl „diiaconu Costandin ot Izbăşeşti"), Goleşti[15] (cinci şcolari[16], dascăl - „Ion scriitorul ot satul Goleştii"). Di cei 31 de copii care frecventau cele şase şcoli, opt erau fii de diaconi, şase de preoți, 1 - croitor, 1 - pârcălab, 1- cârciumar, pentru ceilalți neindicându-se profesia părinților, care desigur erau agricultori. De asemenea, se poate constata că unele şcoli erau frecventate de elevi din alte sate. Astfel, la şcoala unde era dascăl popa Ioniță din Bârseştii Vlădeşti învățau Costandin Neculae Drăguț şi Ion diacon Matei din Ceparii Ungureni, la cea unde era dascăl Gheorghe Băran din Lumini învăţau Matei sin Stan Neaţă şi Marin sin Ilie Neaţă din Ioniceşti[17], ca şi Marin sin Pătru Voiculescu din Alimăneştii de Jos[18], la cea unde era dascăl diaconu Costandin din Izbăşeşti învăţau Ştefan sin prioteasa Neacşa şi Ioniţă sin diacon Dumitru din Piatra[19], Marin sin popa Dumitru şi Ion brat din Bălceşti[20], Ion sin popa Pătru din Corbi[21] şi Tudor sin Stan din Lumini.

---

[1] Direcția Județeană Argeş a Arhivelor Naționale, fond Prefectura Județului Argeş, dos 147/1835-1836, f. 1.

[2] Ibidem, f 7

[4] Suseni, sat com Rociu, jud. Argeş

[5] Şerbăneşti, sat. com. Rociu, jud. Argeş.

[3] Direcția Județeană Argeş a Arhivelor Naționale, fond Prefectura Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 14.

[4] Ibidem f. 12

[5] Şuici, sat, comuna, jud Argeş; Cărpeniş, sat, com. Cepari, jud. Argeş.

[6] „Iordache al lui Ştefan idem, Gheorghe al lui Solomon idem, Vasile al diconesii idem, Ion sin Grigore croitor idem"

[7] Ceparii Pământeni, sat, reşedința com. Cepari, jud. Argeş; Ceparii Ungureni, sat, com. Cepari , jud. Argeş; Urluieşti, sat com. Cepari, jud. Argeş.

[8] Vasile sin Din Nosea ?, Gheorghe nepotul popii Ion idem, Ion sin diiacon Vasile idem, Gheorghe sin Stan pârcălabul idem, Vasile sin State idem.

[9] Bărseştii de Jos, Bârseştii de Sus, sate, com. Tigveni, jud. Argeş; Vlădeşti, sat, com. Tigveni, jud. Argeş.

[10] „Dumitru diiaconului Ştefan idem, Ion brat idem, Preda Ion cârciumarul idem, Ion sin Ion Nedelcu idem, Ştefan sin Ene Moroacă idem, Matache sin popa Ion idem, Costandin Neculae Drăguț ot Ceparii Ungureni, Ion diiacon Mate idem"

[11] Luminile, sat, com. Morăreşti, jud. Argeş,

[12] „Matei sin Stan Neață ot Ioniceşti, Marin sin Iliie Neață idem, Marin sin Pătru Voiculescu ot Alimăneştii de Jos"

[13] Izbăşeşti, sat, com. Milcoiu, jud. Vâlcea.

[14] „Ştefan sin prioteasa Neacşa ot Piiatra, Ioniță din diiacon Dumitru idem, Marin sin p<opa> Dumitru ot Bălceşti, Ion brat idem, Ion sin popa Pătru ot Corbi, Tudor sin Stan ot Lumini"

[15] Goleşti, sat care în 1900 făcea parte din com. Goleşti, plasa Topologului, jud. Argeş.

[16] „Costandin sin Barbu Piele idem, Pavel Dumitru Iotreanul idem, Pătru sin dieconeasa Nița idem, Ion sin diiacon Din Beldiman idem, Ion sin diconeasa Nița idem"

La 31 ianuarie 1836, Departamentul trimite Ocârmuirii o nouă poruncă prin care cerea să întocmească listă „pentru toate şcoalile cele particulare şi după la bisericile du prin sate şi oraşe câţi copii au intrat la cutare şcoală din cutare loc, câţi au eşit de la învăţătură, spre a face cunoscut Mării Sale lui Vodă”[22] După transmiterea poruncii de către Ocârmuire, subocârmuitorii au răspuns într-un termen relativ scurt. Potrivt listei[23] întocmite la 25 februarie 1836, la Piteşti fiinţau aceleaşi şcoli ca la 31 decembrie 1835. Dar spre deosebire de prima listă unde se menţiona că la şcoala lui Nicolae Mitilineu se învăţa „elinica”, în aceasta se consemna că se învăţa „greceşte şi rumâneşte”. În privinţa şcolarilor, la şcoala lui Mitilineu se preciza „toată suma intraţi - 62, eşiţi - 11, în fiinţă - 41”, la a lui Apostol 34 - 4 - 30, şi la a lui Grigore 10 - 0 - 10.

În plasa Găleşeşti, acelaşi Ghiţă Badea raporta că funcţionau aceleaşi şcoli, iar în privinţa şcolarilor, la Şerbăneşti intraseră 15, ieşiseră 11 şi mai rămăseseră 4, iar la Suseni se aflau tot 12, cât intraseră[24].

La a doua poruncă a Ocârmuirii a răspuns, la 18 februarie 1836, şi subocârmuitorul plăşii Piteşti: „prin toate satele din coprinsul aceştii plăşi nu s-au dovedit a fi în vreun sat şcoale particulare sau pă la biserici, făr decât numai în satul Valea Rea[25] învaţă cinci copii ai oamenilor lăcuitori într-acel sat iarna, câte o lună sau cel mult dooă, şi iarăşi să lase, unblând după vite şi alte ale lor trebuinţe”[26]

La 23 februarie 1836 şi apoi la 4 martie 1836, subocârmuitorul plaiului Arefului[27] raporta despre „şase şcolari ce urmează la învăţătură de carte rumânească la mânăstirea schitului[28] Berislăveşti”[29] În listă subocârmuitorul menţionează numele şcolarilor şi satele de unde erau: „ Iliie sin Grigoriie ot Berislăveşti, Ghiţă, Neculae sin Ştefan logofătu idem, Pătru popii Mihai ot Rădăcineşti[30], Ion sin diiacon Costandin ot Berislăveşti, Ion Enăchioiu idem”

---

[17] Ioaniceşti, sat, com. Poienarii de Argeş, jud. Argeş.

[18] Alimăneştii de Jos, veche denumire a satului Găbrieşti, sat desfiinţat, înglobat la satul Ioaniceşti, com. Poienarii de Argeş, jud. Argeş.

[19] Piatra, sat, com. Ciofrângeni, jud. Argeş.

[20] Bălceşti, sat, comună, jud. Vâlcea.

[21] Corbii din Vale, sat care în 1899 făcea parte din com. Corbii Mângureni, plasa Topologului, jud. Argeş.

[22] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 23.

[23] Ibidem, f. 35.

[24] Ibidem, f. 30.

[25] Valea Rea, veche denumire a satului Stejari, com. Băiculeşti, jud. Argeş

[26] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 31.

[27] Ibidem, f. 36,39.

[28] În legătură cu şcoala de la acest locaş ecleziastic vezi: Spiridon Cristocea, *Despre şcoala de la schitul Berislăveşti - judeţul Argeş*, în „Păstorul ortodox”, Piteşti, 1997, nr. 1, p. 109-113.

[29] Berislăveşti, sat, com. Berislăveşti, jud. Vâlcea.

[30] Rădăcineşti, sat, com. Berislăveşti, jud. Vâlcea.

Din raportul subocârmuitorului plăşii Oltului[31], înaintat la 20 februarie 1836, aflăm că o şcoală funcţiona şi în satul Păroşi[32]. Potrivit „foiţei"[33] care însoţea raportul, iscălită de „Ioniţă dascălu ot satu Păroşi", la această şcoală învăţau patru şcolari din Păroşi, unul din Topana[34] şi unul din Ciomăgeştii de Jos[35]

Potrivit documentelor prezentate mai sus, în anii 1835-1836 în fostul judeţ Argeş funcţionau 14 şcoli particulare: trei în Piteşti, şase în plasa Topologului, două în plasa Găleşeşti, una în plasa Piteşti, una în plasa Oltului şi una în plaiul Arefului.

Dacă în anul şcolar 1835/1836 în Piteşti funcţionau numai trei şcoli particulare, pe parcurs s-au mai deschis şi altele, astfel că în 1846 numărul lor ajunsese la opt. Două din şcolile din 1835/1836, cea condusă de Nicolae Mitilineu, deschisă în 1820, şi cea a lui Grigorie Ardeleanu, înfiinţată în 1834, funcţionau şi în 1846.

La 28 aprilie 1846, Toma Serghiescu, profesor al Şcolii Naţionale din Piteşti între 1843 şi 1848, răspunzând poruncii 223/30 mai 1846 a Eforiei Şcolilor Naţionale (în continuare: Eforia) înainta acesteia „Relaţie sau catagrafie de toate şcoalele private şi pensioane de orice limbă ce se află în Piteşti..." Pentru a întocmi catagrafia, Toma Serghiescu a inspectat toate şcolile private, cerând profesorilor să răspundă în scris la unele întrebări adresate de el, cinci din aceste „apologhii" însoţind raportul său[36]

Prezentăm în continuare cele mai importante date referitoare la cele opt şcoli particulare care funcţionau în 1846 la Piteşti.

1. Institutul de Fete Karol Buholtzer. Deschis în anul 1843, în urma unei înţelegeri cu o parte din orăşeni, institutul era frecventat de 13 fete, împărţite în trei „clasuri" care învăţau limba română cu Ioan Rădulescu, profesor la Şcoala Naţională din Piteşti, şi limba germană cu Karol Buholtzer. La cererea părinţilor, nouă fete învăţau şi limba franceză, iar celelalte patru - limba greacă, ambele limbi cu profesorul Grigore Ardeleanu. De asemenea, sub îndrumarea soţiei şi cumnatei lui Karol Buholtzer, fetele se mai îndeletniceau cu „iconomiea casnică şi la tot felul de lucrul şi cusături de lână danţul şi muzica instrumentală (chitară)".

Potrivit constatării lui Toma Serghiescu metoda folosită în acest aşezământ „este oarecum după o sistimă regulată", iar cunoştinţelor fetelor le acordă calificativul „binişor"

---

[31] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 147/1835-1836, f. 32-33

[32] În 1901 com. Păroşi din plasa Topologului, jud. Olt, era compusă din satele Marloveşti, Mijlocul şi Ştefăneşti.

[33] „Foiţă arătătoare pentru câţi copii am la învăţătură, acum la 1835, la satul Păroşi, după cum la vale să arată pre larg, anume: 1 Iordache sin Dincă ot satul Păroşi au învăţat până la ceasuri şi pe vecerniţa cea mică şi 3 glasuri şi să află acum la învăţătură. 2. Badea sin Duminică, tot din satul Păroşi, şi au învăţat tot asemenea. 3. Dumitru sin popa Marin au învăţat până la psalmul de seara şi s-au dat acasă, tot aici în satul Păroşi. 4. Ion sin diiaconu Preda, tot din satul Păroşi, şi au învăţat până la psalmul de dimineaţa şi au fugit şi să află la Piteşti la părintele protopopul Samfir. Satul Topana din plasa Săpeţii. 1. Tănasiie sin Andrei idem au învăţat până la psalmul de seara şi este în fiinţă. 2. Vasile sin capitanu Gheorghiie de la Ciumăgeştii de Jos au învăţat până la ceasuri şi au fugit acasă. 1836 fevruarie 20. Spre încredinţare m-am iscălit, Ioniţă dascălu ot satu Păroşi"

[34] Topana, sat, comună, jud. Olt.

[35] Ciomăgeşti, sat, comună, judeţul Argeş.

[36] Arhivele Naţionale Bucureşti, Fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dos. 1705/1845.

2. Pensionul de Fete Fany Regelsberg. Stabilită la Piteşti în anii 1830, Fany Regerlsberg, de origine germană, a fost timp de 12 ani guvernantă prin diferite case boiereşti din oraş, pentru ca în 1843 să deschidă acest pension. Acte pentru cunoştinţele pe care le poseda n-a putut prezenta, arătând însă că „şi-au primit învăţătura şi creşterea în Cloşterul de la Sibiu“.

Cele zece fete (trei interne şi şapte externe) învăţau limba germană cu Fany Regelsberg, limba franceză cu Grigore Ardeleanu şi limba română cu un tânăr Alecse, la prima deprinzându-se „binişor a vorbi şi a citi“, iar la celelalte două fiind de „un grad mai slab“ La cererea părinţilor unele fete învăţau clavirul cu un „artist care în ceasuri deosebite vine dă le dă lecţii“ După aprecierea profesorului, metoda folosită „este mai mult o imitaţie de pension fără disciplină“.

3. Şcoala Grecească Ioan Arghir. Fără să se precizeze când a fost deschisă, şcoala era frecventată de 27 şcolari împărţiţi în trei clase. În clasa I se aflau 14 şcolari începători, în a doua cinci şcolari învăţau să citească şi să scrie, iar în a treia - opt elevi îşi însuşeau gramatica şi traducerea din elină în limba greacă „vorbitoare“.

Ioan Arghir, care de-abia vorbea româneşte, folosea „sistemul vechi neavând nici un fel de regulă la întocmirea şi învăţătura şcolarilor“

4. Şcoala Grecească Nicolae Nicolau Mitilineu. Născut în anul 1788 în oraşul „Mitilini“ din Grecia, Nicolae a venit în 1800 la Iaşi, la vârsta de 12 ani, împreună cu unchiul său. Aici a urmat Şcoala Domnească în limba greacă, având ca profesori pe călugării Grigorie şi Paisie, şi tot aici, într-o şcoală particulară, a învăţat limba română. În 1817, s-a mutat la Bucureşti unde a deschis o „şcoală privată de începători“ care a funcţionat până în 1820, când s-a mutat la Piteşti. În urma unei înţelegeri cu orăşeni din Piteşti de a le învăţa copii în limba greacă „vorbitoare“, fără să fie oprit de vreo autoritate, a deschis în 1820 o şcoală care a funcţionat „neîncetat până în zioa de astăzi“ (1846 n. n.).

Inspectând şcoala, Toma Serghiescu a găsit zece şcolari care învăţau după „metodul vechi“, fără să fie prea înaintaţi la învăţătură, cei mai buni citind „puţintel“, dar neînţelegând la gramatică. Din „apologhia“ lui Nicolae Mitilineu aflăm că şcolarii din „clasul“ I deprindeau silabismul pe pedagogii şi scrierea pe tăbliţe, iar cei din „clasul“ al II-lea învăţau pe abecedare greco-româneşti, eclogarii traduse în româneşte, gramatica şi cele patru lucrări de aritmetică. Nicolae Mitilineu se hotărâse să introducă silabismul cel nou după „metodul lui Lancaster“ folosit în clasele începătoare de la Şcoala Normală.

5. Şcoala Grigore Ardeleanu. Din „apologhia“ prezentată lui Toma Serghiescu, aflăm că Grigore Ardeleanu s-a născut în anul 1780 la Bucureşti. A studiat în capitala ţării, la Şcoala Domnească din Doamna Bălaşa, cu dascălii Dumitru Athanasie Vogoridie şi Vardalah Egipteanul, învăţând limba greacă, iar dintre ştiinţe, aritmetica şi geografia. După obiceiul timpului, a învăţat şi franceza în şcolile particulare, afirmând că „aceste doaă limbi le cunosc fondamental“ Chiar şi Toma Serghiescu consemnează: „Acest învăţător este de trei limbi: rumâneşte, franţozeşte şi greceşte“

Stabilit la Piteşti a deschis în 1834 o şcoală care a funcţionat continuu, fără să ceară aprobare de la vreo autoritate. Inspectându-l, Toma Serghiescu a găsit numai trei şcolari care învăţau cele trei limbi menţionate mai sus „dar întru toate sunt începători de tot" După cum constată profesorul, metoda folosită este cea veche şi „fără regulă sistematică"

6. Şcoala Românească de la Biserica Sfânta Vineri a lui Dimitrie Românişteanul. Inspectat la 28 martie 1846, Dimitrie Românişteanul a prezentat profesorului, pe lângă „apologhia" sa, şi diploma de studii eliberată la 10 octombrie 1843 de Seminarul Sfintei Mitropolii din Bucureşti, semnată de profesorii Nicolae Bălăşescu şi Zaharia Boerescu.

Fiu al diaconului Radu din satul Româneşti, judeţul Muscel, de unde şi numele de Românişteanul, tânărul Dimitrie, născut la 1820, a urcat timp de cinci ani, între 1836 şi 1841, cursurile seminarului menţionat. Venit la Piteşti, a deschis, la 15 ianuarie 1841, la Biserica Sfânta Vineri, unde era cântăreţ, şcoală „după propunerea mahalagiilor", fără să ceară aprobare vreunei autorităţi. Cei 51 de şcolari erau împărţiţi în două clase: în clasa I se aflau 30 care învăţau numai să citească, iar în clasa a II-a, 21 care ce învăţau atât să citească, cât şi să scrie.

Cu ocazia inspecţiei, Toma Serghiescu constată că numai la silabism foloseşte puţin metoda nouă, la celelalte aplicând pe cea veche. De asemenea, profesorul consemnează că din toţi şcolarii, cinci-şase erau mai avansaţi la citire, scriere şi puţin la catehism şi adunare-scădere.

7. Şcoala Românească de la Biserica Sfântul Ilie a lui Athanasie Popescu. Fiu de preot, Athanasie Popescu s-a născut la Piteşti şi a învăţat să citească, să scrie, puţin din cele patru lucrări de aritmetică şi cântările bisericeşti. Înainte de 1 decembrie 1845, când a deschis şcoală în curtea bisericii Sfântul Ilie unde era cântăreţ, a învăţat copiii la el acasă. După mărturisirea sa, cei 24 de copii care urmau şcoala învăţau să citească pe manuale de silabism şi catehism, pe ceasloave şi psaltiri, scrierea pe tăbliţe de piatră şi pe hârtie, precum şi cântările bisericeşti. Cu ocazia inspecţiei, profesorul constată că folosea metoda veche, iar în privinţa nivelului de învăţătură erau şi şcolari care citeau oarecum, dar la scris nici n-au început.

8. Şcoala Românească de la Biserica Maica Precista Mavrodolu a lui Marcu Marinescu. Cântăreţ la această biserică, Marcu Marinescu, născut în Piteşti, a redeschis aici, nu ştim când, şcoala care funcţionase şi mai înainte, dar care, din cauza morţii învăţătorului, se închisese. Cunoştinţele lui Marcu Marinescu, după mărturisirea sa şi constatarea lui Toma Serghiescu, constau din citire, scriere, cele patru lucrări de aritmetică şi cântările bisericeşti. Cei 16 şcolari care frecventau şcoala învăţau aceleaşi cunoştinţe pe care le poseda învăţătorul, însă Toma Serghiescu constată că „nu erau înaintaţi bine la citit şi scris" Cu excepţia cititului şi scrisului unde folosea puţin metoda de la clasele începătoare din Şcoala Naţională, la celelalte întrebuinţa pe cea veche.

În catagrafie sunt indicate de către Toma Serghiescu manualele folosite în fiecare şcoală, pe care, pentru a economisi spaţiu, nu le mai menţionăm, deşi n-ar fi fost lipsit de importanţă.

Din prezentarea acestor şcoli, se poate constata că trei din ele funcţionau pe lângă bisericile din oraş, fiind deschise de către cântăreţii acestora, iar pentru celelalte cinci nu se precizează localurile unde îşi desfăşurau activitatea.

Dacă în cazul a două aşezăminte (Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg) se menţionează că erau destinate fetelor, pentru celelalte nu se indică nimic, însă, cu siguranţă, aici predominau băieţii, numărul total al şcolarilor fiind de 141.

Din cei opt dascăli, doi (Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg) erau germani, (Nicoale Mitilineu şi Ioan Arghir) erau greci şi patru români (Grigore Ardeleanu, Dimitrie Românişteanul, Athanasie Popescu, Marcu Marinescu). Dintre ei, prin studiile pe care le urmaseră, se remarcă Nicolae Mitilineu şi Grigore Ardeleanu, ultimul predând, în afară de şcoala sa, şi în pensioanele lui Karol Buholtzer şi Fany Regelsberg.

În privinţa conţinutul învăţământului, în cele două pensioane accentul se punea pe însuşirea de către fete a unei culturi care să le permită intrarea în societate şi a unor cunoştinţe practice ca să poată deveni soţii şi mame bune, iar în şcolile greceşti pe însuşirea acestei limbi. În cele patru şcoli româneşti, prin învăţarea cititului, a scrisului şi a celor patru operaţii aritmetice, se urmărea pregătirea tinerilor pentru cerinţele de atunci ale societăţii.

După primirea catagrafiei, Eforia scrie lui Toma Serghiescu, la 13 iunie 1846, că întreprinzătorii şi învăţătorii şcolilor particulare pot ţine asemenea aşezăminte cu condiţia respectării următoarelor obligaţii. Astfel, copiii trebuiau să înveţe după cărţile trimise de Eforie, iar învăţătorii erau datori, ca pe lângă limba străină, să introducă citirea şi scrierea în româneşte, după metoda şcolilor publice. De asemenea, şcolarii urmau să dea examen public, odată pe an, la care puteau să participe atât părinţii cât şi Comitetul de Inspecţie, iar prin profesorul Şcolii Normale, învăţătorii trebuiau să trimită Eforiei cataloage cu numele copiilor şi nivelul cunoştinţelor.

Funcţionarea în 1846 la Piteşti, în afară de Şcoala Normală, a opt şcoli particulare denotă înţelegerea de către părinţi a menirii acestor aşezăminte care trebuiau să pregătească copiii pentru viaţă, dar şi nivelul de cultură existent în acest oraş argeşean.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

I. L. CARAGIALE, REVIZOR ŞCOLAR LA PITEŞTI PENTRU CIRCUMSCRIPŢIA ARGEŞ - VÂLCEA (1882-1883)[*]

PAUL I. DICU[**]

Anul 2002 - „Anul I. L. Caragiale" cuprinde momente importante din viaţa scriitorului: 150 de ani de la naştere (30 ianuarie - 1 februarie 1852), 120 de ani de la numirea în funcţia de revizor şcolar la Piteşti (februarie 1882), 90 de ani de la deces (9 iunie 1912)[1].

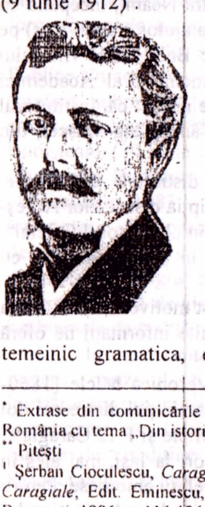

Totodată, în anul 2002 se împlinesc 150 de ani de la inaugurarea Teatrului Naţional din Bucureşti (31 decembrie 1852) şi 150 de ani de la înfiinţarea şi inaugurarea primei stagiuni a Teatrului Naţional din Piteşti (toamna anului 1852)[2].

Cei mai mulţi cititori ştiu că, pe parcursul deceniilor, I. L. Caragiale a fost nevoit să presteze diferite ocupaţii, inclusiv în domeniul învăţământului: revizor şcolar (1881-1883), profesor de istorie în Bucureşti (1886-1887, 1890-1891, 1893) la Liceul „Sf. Gheorghe" Preocupările celui mai mare dramaturg român referitoare la şcoală, la educaţia copiilor şi a tinerilor au fost incluse în mai multe articole şi schiţe, publicate în ziare şi reviste, îndeosebi după anul 1893[3].

Viitorul literat, exigentul „Moş Virgulă", studiase temeinic gramatica, ortografia şi punctuaţia în clasele elementare (1859/1860-

---

[*] Extrase din comunicările prezentate la şedinţele Filialei din Piteşti a Societăţii de Ştiinţe Istorice din România cu tema „Din istoria şcolilor şi învăţământului în judeţul Argeş", ms. 1955-1975.

[**] Piteşti

[1] Şerban Cioculescu, *Caragialiana...*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1974, p. 199-203; idem, *Viaţa lui I. L. Caragiale*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1977, p. 80-89; idem, *Viaţa lui I. L. Caragiale*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 116-126, 211-212 (v. şi alte lucrări elaborate de Şerban Cioculescu, inclusiv bibliografia din aceste volume); *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1979, p. 157 şi urm.; Paul I. Dicu, *Caragiale revizor şcolar la Piteşti*, în „Concret", nr. 76, Piteşti, 6-12 mai 1992, p. 4; idem în *Contribuţii la monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat" din Piteşti (1873-1998)*, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 235-239. (Partea a V-a. Schiţe biografice. Articolul de faţă cuprinde textul de la p. 235-239, cu unele completări şi modificări).

[2] *Istoria teatrului în România*, vol. II, Edit. Academiei, Bucureşti, 1971, p. 42, 50 (fig. 38); la p. 21, inaugurarea Teatrului cel Mare din Bucureşti (31 decembrie 1852); Paul I. Dicu, *Contribuţii la istoria teatrului din Piteşti*, 2, în rev. „Argeş", XXIII, 4 (199), Piteşti, aprilie 1988, p. 5; XXIV, nr. 5 (212), mai 1989, p. 12 (Contribuţii ... *Actorul Ion Anestin la Piteşti*).

[3] I. Cremer, *Scriitorii noştri clasici şi problemele şcolii*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1956, p. 86-119 şi bibliografia trecută în notele de la subsolul paginilor.

1863/1864) la Şcoala Domnească (Şcoala Primară de Băieţi nr. 1) şi la Gimnaziul din Ploieşti, îndeosebi sub îndrumarea institutorului transilvănean Basil (Vasile) Drăgoşescu (1825-1886), care în anii 1853-1858 funcţionase în Piteşti, la Şcoala Naţională Domnească (Şcoala Primară de Băieţi nr. 1 din Piteşti, înfiinţată în 1833, sub direcţia profesorului Nicolae Simion Colan-Simonide, fost elev al lui Gh. Lazăr şi coleg cu Ion H. Rădulescu)[4] În schiţa intitulată *Peste cincizeci de ani*, publicată în ziarul „Universul“ din 18 mai 1909, I. L. Caragiale a elogiat pe eminentul său dascăl de la Ploieşti (din cl. a III-a, 1861-1862) şi, totodată, a evocat vizita domnitorului Cuza în şcoala respectivă, la început de an şcolar. Impresionantă întâlnire!: un moldovean (domn al Principatelor Române Unite); un transilvănean (institutor, autentic patriot); un muntean (elev, la maturitate excepţional dramaturg)[5]

Anii copilăriei şi adolescenţei au trecut şi, în 1870, după moartea tatălui, tânărul Caragiale a trebuit să asigure cele necesare vieţii pentru el, pentru mama şi sora sa.

În anul 1881 s-a aflat într-o situaţie dificilă, fără serviciu. În urma unor demersuri a reuşit să obţină postul de revizor şcolar la circumscripţia şcolară alcătuită din judeţele Neamţ şi Suceava, cu reşedinţa (cancelaria) în Piatra Neamţ, începând cu 1 octombrie 1881. La Piatra Neamţ, în anii 1881-1882, a avut ca ajutor (subrevizor) pe institutorul Ion Parhon, transilvănean, originar din Cetatea de Baltă, tatăl viitorului savant endocrinolog, prof. univ. dr. Constantin I. Parhon, membru al Academiei Române. Adjunctul său efectua toate lucrările de cancelarie. De reţinut că, institutorul I. Parhon a funcţionat la Şcoala Primară de Băieţi nr. 1 din Câmpulung-Muscel, din anul 1875. În acest oraş s-a născut fiul său, dr. C. Parhon.

După aproape cinci luni de la numirea ca revizor în districtele moldovene, scriitorul a cerut să fie „permutat în aceeaşi calitate la circumscripţia districtelor Argeş-Vâlcea“ Prin Decretul nr. 448, din 22 februarie 1882, publicat în „Monitorul Oficial“, nr. 264, din 26 februarie / 10 martie 1882, a fost transferat în postul solicitat, cu reşedinţa în Piteşti[*****]

Cum se explică această mutare neaşteptată? Care au fost motivele renunţării la postul din Moldova? La aceste întrebări, unele documente şi alte informaţii ne oferă posibilitatea de a face anumite precizări.

În februarie 1882, Mihai Eminescu s-a împăcat cu Veronica Micle (1850-1889), oscilanta doamnă a visurilor sale. Întreruperea bruscă a amiciţiei dintre cei doi îndrăgostiţi a fost cauzată de legăturile intime dintre Veronica Micle şi I. L. Caragiale. Revizorul şcolar de Neamţ-Suceava o vizitase pe poetesă deseori la Iaşi, mai ales în iarna 1881-1882. Din Bucureşti, Eminescu aflase despre aceste relaţii amoroase. Pentru „a evita posibile acte de violenţă“ din partea fostului său prieten de la redacţia ziarului „Timpul“ (Eminescu avusese crize puternice în lunile precedente) şi pentru a se îndepărta de Iaşi, dând dovadă de discernământ (posibil şi la îndemnul lui Titu Maiorescu), dramaturgul a cerut transferul la circumscripţia şcolară Argeş-Vâlcea, cu sediul în Piteşti. Nu este exclus ca tentaţia apropierii de Bucureşti să fi impulsionat transferarea la noul post.

---

[4] Gh. M. Franţescu, *Câteva pagini din trecutul Şcoalei primare domneşti, azi Şcoala primară de băieţi Nr. 1 din Piteşti*, ..., Piteşti, 1936, p. 58-59.

[5] Paul I. Dicu, *Cuza şi Unirea*, în „Tribuna Şcolii Argeşene“, II, Piteşti, 1970, p. 65-69.

[***] În anii 1881-1883, miniştri ai M. C. I. P au fost V A. Urechia (10 aprilie 1881-31 iulie 1882) şi Petre S. Aurelian (1 aug. 1882-22 iunie 1884).

În unele tipărituri autorii au afirmat că reşedinţa circumscripţiei şcolare Argeş-Vâlcea era în oraşul Curtea de Argeş[6] Eroarea a apărut în scrisoarea lui Mihai Eminescu, cu data de 21 februarie 1882, adresată versatei Veronica Micle, din care redăm următorul fragment: „... Apropos! Domnul în cestiune (I. L. Caragiale - n. n.) aud că, după cererea sa proprie, va fi permutat la Curtea de Argeş, în aceeaşi calitate în care e la Neamţ. Această cerere a făcut-o acum opt sau zece zile la Ministeriu şi i s-a acordat...“ Din textul scrisorii reiese că Eminescu era bine informat! Greşeala sus menţionată a fost preluată din scrisoarea lui Eminescu de către istorici şi critici literari, fără a cerceta organizarea revizoratelor şcolare interjudeţene în perioada anilor 1881-1883. Sediile (cancelariile) revizoratelor şcolare interjudeţene erau stabilite de către minister în oraşele reşedinţe de judeţe, cele mai mari şi cele importante, sub toate aspectele. Indiscutabil că oraşul Piteşti întrunea aceste condiţii, aşa cum atestă şi corespondenţa (titulatura instituţiei pe adrese, cu indicarea localităţii Piteşti).

Precizăm că I. L. Caragiale cunoscuse oraşul Piteşti înainte de anul 1882, încă din etapa adolescenţei, atunci când însoţise trupa de actori condusă de unchiul său, Iorgu Caragiale, cu ocazia turneelor prin ţară.

Revizoratul şcolar era subordonat direct Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice (în continuare: M.C.I.P.), însă colabora cu reprezentanţii autorităţilor judeţene (prefect, subprefect, director de prefectură) şi orăşeneşti (primar, ajutor de primar, consilieri). În anii 1882-1883, prefecţi ai judeţului Argeş au fost: colonelul Alexandru Budişteanu (30 iunie 1881 - 13 ianuarie 1883); (fratele său, colonelul, ulterior generalul Constantin Budişteanu, consilier judeţean, deputat şi senator de Argeş) şi G. Boian (13 ianuarie 1883 21 octombrie 1883); primari: N. Viişoreanu (1880-1883, cu întreruperi), fost prefect de Argeş (în 1861 şi 1867); Ioan I. Rădulescu, primar cu delegaţie (în 1882 şi 1883), pe anumite intervale de timp, însă primar în 1884, profesor de istorie şi geografie la gimnaziu, până în 1879, apoi deputat (deputaţii şi senatorii erau obligaţi să demisioneze din funcţiile bugetare avute înainte de alegeri). Pe lângă problemele de învăţământ, revizorul şcolar răspundea şi de activitatea culturală.

În conformitate cu prevederile legale, cu regulamentele şi instrucţiunile în vigoare, revizorul şcolar efectua inspecţii şi anchete, conducea conferinţa anuală a învăţătorilor programată vara, lua parte la diferite manifestări culturale, sărbători legale şi naţionale etc. Desigur că revizorul I. L. Caragiale a procedat în activitatea sa în funcţie de condiţiile existente în judeţul Argeş[7] Este regretabil faptul că arhiva Revizoratului Şcolar Argeş-Vâlcea din Piteşti a fost distrusă în întregime în timpul primului război mondial. De asemenea cea mai mare parte din arhivele Prefecturii județului Argeş, Primăriei oraşului Piteşti, poliției, arhivele şcolilor primare (mai puțin o anumită cantitate din arhiva Şcolii de Băieți nr. 1). Numai câteva documente izolate, emise de revizoratul şcolar, s-au păstrat în alte fonduri. Până la această dată, cu toate că s-au efectuat cercetări minuțioase, timp de câteva decenii, nu am găsit nici un act elaborat şi semnat de revizorul I. L. Caragiale, în anii 1882-1883, la Piteşti. Sediul revizoratului era în localul Şcolii de Băieți nr. 1 din Piteşti, str. Şcoalelor, azi bulevardul I. C. Brătianu[8]

---

[6] Augustin Z. N. Pop, *Din istoria culturii argeşene*, Piteşti, 1965, p. 85: „... Începând din februarie 1882, I. L. Caragiale a funcţionat puţină vreme ca revizor şcolar peste judeţele Argeş şi Vâlcea, având cancelaria la Curtea de Argeş“

[7] Revizorul şcolar avea obligaţia de a efectua lunar un număr mare de inspecţii, în fiecare din cele două judeţe (pe teren 17-20 de zile), la care se adăugau foarte multe anchete. Condiţiile de deplasare erau foarte grele la şcolile săteşti izolate, îndeosebi pe timp nefavorabil. Despre o anchetă în judeţul Argeş, I. L. Caragiale relata: „... Am ajuns plouat şi îngheţat la şcoală unde am găsit ce se găseşte la o şcoală de sat – mizerie, neagră mizerie, mizerie română!“ Învăţătorul reclamat nu primise leafa de aproape un an şi „ducea o viaţă chinuită, împreună cu familia sa“ Autorul scrisorii anonime, trimisă în dublu exemplar la minister şi revizorat, era băiatul popii, care urmărea să ocupe postul învăţătorului, ca să nu fie încorporat (supra nota 3, p. 90)

În paginile referitoare la Şcoala Primară Privată de Băieți din curtea bisericii Mavrodolu şi la Şcoala Primară de Băieți nr. 3 din Piteşti am arătat că I. L. Caragiale a îndeplinit funcția de revizor şcolar într-o etapă foarte importantă din istoria acestor unități de învățământ şi anume, în anii 1882-1883, când şcoala privată, subvenționată parțial şi cu intermitențe de primăria oraşului urma să fie trecută în bugetul statului, adică să fie transformată în şcoală publică subordonată M.C.I.P. În anii respectivi s-au întreprins numeroase demersuri la forurile locale şi centrale, inclusiv la revizoratul şcolar, de către unitățile amintite sau de către părinți, alți cetățeni şi chiar de către reprezentanți ai autorităților. În arhiva primăriei s-au păstrat numai câteva acte semnate de revizorul precedent, I. Em. Culoglu, şi de succesorul lui Caragiale, institutorul Gh. I. Arsenescu. Până în prezent, nu au fost depistate documente semnate de către revizorul şcolar I. L. Caragiale, în legătură cu acordarea în anul 1882, a titlului de institutor provizoriu, solicitat de preotul Ioan Petculescu (1846-1908) institutor şi director al Şcolii primare private de băieți din curtea bisericii Mavrodolu, care funcționa cu titlul de „institutor suplinitor"

Revizorul şcolar, conform prevederilor legii instrucțiunii, era preşedinte al juriului. Într-o notă biografică destinată lui Dumitru Bârzotescu (1857-1937), fost institutor (1888-1910) şi director (1904-1910) al Şcolii Primare de Băieți nr. 2 din Piteşti, alcătuită de institutorul D. Dinescu, director al acestei şcoli (1929-1942), aflată în registrul cu date şi aspecte din istoria şcolii respective, se relatează următoarele: „... D. Bârzotescu a făcut seminarul de la Argeş (cu patru clase). A dat concurs în anul 1882 pentru catedra clasei I primară din Curtea de Argeş. Concursul l-a dat la Piteşti, la Prefectura județului. Între membrii comisiunii au fost: I. Caragiale, care era revizor şcolar al județului, N. Dumitrescu şi I. Drujan (corect: Mihail Drugianu n. n.), profesori ai liceului „I. C. Brătianu" (corect profesori ai Gimnaziului Clasic din Piteşti, iar din 1894 şi ai liceului - n. n.). După multe piedici puse la minister, este numit institutor la Şcoala Primară din Curtea de Argeş, în toamna anului 1882". Aceste informaţii au fost primite de institutorul D. Dinescu direct de la Dumitru Bârzotescu. În timpul revizoratului au mai fost programate şi alte concursuri.

---

[8] În anii 1881-1883 la Şcoala Primară Băieți nr. 1 Piteşti au funcționat următorii institutori: Sebastian Hernea (1837, Braşov - 1895 Piteşti) la cl. A IV-a, director; pr. Nicolae P. Boerescu (1845, Piteşti-1922 Piteşti), la cl. I; Mihail D. Chițescu (1855/56, Piteşti - 1904, Bucureşti), la cl. II-a; Ion S. Teodorescu (1850, Tigoiu-Jideni, j. Rm. Sărat - 1931, Piteşti), la cl. A III-a (era tatăl scriitorului şi ziaristului Tudor Teodorescu - Branişte). Sebastian Hernea şi I. S. Teodorescu efectuau şi lucrările de cancelarie ale revizoratului şcolar, uşurând munca de birou a revizorului I. L. Caragiale (date biografice despre institutori, v. supra, nota 4, p. 63-67); Ion M. Dinu, *Figuri de dascăli argeşeni*, [I], Piteşti-Goleşti, 1991, p. 18-20, 23-26; Paul I. Dicu, *Contribuții la monografia Şcolii Nr 3 Piteşti* (Schițe biografice, Mihail Chițescu, p. 208). Pentru a pregăti apariția ziarului local „Dorința Argeşului", Mihail Chițescu a mers de mai multe ori la redacția ziarului „Timpul" din Bucureşti, unde a solicitat explicații redactorilor M. Eminescu şi I. L. Caragiale. Din cauza lipsei de mijloace financiare, gazeta s-a tipărit de-abia în 1886.

Lacunele din fondurile arhivistice amintite, referitoare la activitatea revizorului de Argeş-Vâlcea, I. L. Caragiale, în anii 1882-1883, s-ar explica şi prin posibile sustrageri de documente de către unele persoane interesate[9]

În anul 1882, scriitorul Caragiale era cunoscut în cercurile intelectualilor din Piteşti. La Bucureşti, în seara zilei de 18/30 ianuarie 1879, avusese loc premiera comediei *O noapte furtunoasă* (în distribuţie: Grigore Manolescu (Chiriac), Aristizza Romanescu (Spiridon), Ştefan Iulian (Ipingescu) ş. a.). reprezentaţiile ulterioare din Bucureşti şi din provincie s-au bucurat de acelaşi mare succes, inclusiv pe scena Teatrului Naţional din Piteşti, înfiinţat în anul 1852.

La Piteşti, dramaturgul a avut mulţi cunoscuţi apropiaţi, dintre care amintim pe amicul său intim de petreceri Ion Trifonescu (1852-1900), avocat, profesor de istorie la gimnaziu, ajutor de primar şi ofiţer al stării civile în 1883-1884, necăsătorit ca şi revizorul Caragiale; pe Toma Trifonescu (1856-1930), frate cu Ion Trifonescu, distins profesor de limba română, director al gimnaziului, avocat, preşedinte de tribunal, deputat de Argeş, în casa căruia revizorul a fost invitat de multe ori; pe Ion Rădulescu[10], profesor de istorie-geografie, avocat, primar, deputat, conducător al filialei argeşene a Societăţii „Carpaţii“ (împreună cu Nicolae Dimancea, avocat, deputat), prieten şi colaborator al lui Titu Maiorescu; pe locotenentul Gheorghe Chicoş, profesor de instrucţie militară şi gimnastică la gimnaziul piteştean în anii 1880-1882, al cărui nume de familie, Chicoş, a fost reţinut şi atribuit de scriitor cunoscutului personaj Mariu Chicoş Rostogan - pedagog absolut, prezentat şi ironizat în schiţele şi articolele sale pe teme educative[11] Locotenentul Gh. Chicoş era prieten cu locotenentul Ioan Antonescu, tatăl viitorului mareşal Ioan I. Antonescu, născut în Piteşti, la 2 iunie 1882. Lt. Gh. Chicoş a fost martor la întocmirea şi semnarea actului de naştere al viitorului mareşal la Primăria oraşului Piteşti. La sărbătorirea evenimentului au participat şi cei doi amici: lt. Gh. Chicoş şi I. L. Caragiale, în casa lui Gh. Dobrian, bunicul noului născut (informaţii de la Ştefan Chicoş, fiul ofiţerului Gh. Chicoş).

Caragiale a menţinut relaţiile amicale cu Gh. Chicoş (avansat ulterior, până la gradul de colonel) şi cu fiul acestuia, Ştefan Gh. Chicoş (viitor jurist şi economist, profesor univ. dr. la Academia Comercială din Bucureşti), după retragerea sa din funcţia de revizor şcolar de Argeş. În anul 1904, la Berlin, dramaturgul şi fiul său Mateiu, au reîntâlnit pe Ştefan Gh. Chicoş (1881-1963), care se pregătea pentru obţinerea doctoratului în ştiinţe sociale şi economice. Într-o zi, tatăl şi fiul au audiat conferinţa ţinută de doctorandul piteştean Ştefan Chicoş în cadrul manifestărilor organizate de către Societatea Academică şi Societatea „România Mare" din Berlin, societăţi înfiinţate de studenţii şi doctoranzii români, de alţi intelectuali români din întreaga Germanie, care militau pentru înfăptuirea Marii Uniri. Caragiale şi fiul său Mateiu au devenit membrii ai acestor societăţi. Societatea „România Mare" activa în ilegalitate, nefiind autorizată[12]

---

[9] În anii 1944-1946 am întrebat pe institutoarea pensionară Tatiana Petculescu Bobancu, (1874-1948), fiica preotului institutor Ioan Petculescu, (1846-1908), despre arhiva Şcolii Primare Particulare de Băieţi de la biserica Mavrodolu, dacă ştie unde se păstrează. A răspuns că a fost distrusă în timpul primului război mondial; o copie a procesului verbal încheiat de revizorul I. L. Caragiale pe care o păstrau în casă, s-a pierdut în aceleaşi împrejurări. Pentru bacalaureat am ales ca autor preferat pe Caragiale, în 1945.

[10] Avocatul şi profesorul Ion I. Rădulescu din Piteşti (coleg cu C. Bacalbaşa, la facultate) era tatăl actriţei Fany Rebreanu, soţia lui Liviu Rebreanu, şi al Mariei Scorbul, soţia dramaturgului. Cele două surori au avut un frate: avocatul Ionel I. I. Rădulescu (cei trei I sau cei trei R, cum li se mai spunea), primar, prefect, deputat (bunicul a fost tot avocat). I. I. Rădulescu (II) a avut un frate: medicul Gh. Rădulescu, primar, deputat, şi el un cunoscut apropiat al lui I L. Caragiale.

[11] Informaţii primite de la fiul său, Ştefan Chicoş, în anii 1945-1949 (I. Cremer, *op. cit.*, p 105 şi urm). I. L. Caragiale i-a spus ofiţerului că va folosi numele său într-o lucrare, ceea ce s-a şi întâmplat

În perioada revizoratului, dramaturgul a locuit în Piteşti, în cea mai mare parte a timpului, la hotelul-restaurant „Dacia" din strada Şerban Vodă, local central de categoria I, cu saloane şi separeuri în restaurant, cu sală de spectacole, club, bar, cafenea, cofetărie, grădină de vară cu scenă şi ring de dans. Localul se situa la nivelul celor similare din Bucureşti. Hotelul „Dacia" era renumit şi prin spectacolele de varietăţi susţinute de talentaţi actori profesionişti români şi străini.

Se ştie că revizorul Caragiale dispunea de o mare capacitate analitică, susţinută de un spirit fin de observaţie şi bazată pe o bogată experienţă de viaţă. În aceste condiţii a înregistrat multiple aspecte din oraşul Piteşti şi din alte localităţi argeşene. A avut prilejul să cunoască şi să studieze o varietate de tipuri temperamentale, anumite caractere şi comportamente umane. Aceste particularităţi individuale au fost „prelucrate" de maestrul Caragiale în „laboratorul" său literar, pentru a recrea cunoscutele personaje din apreciatele sale piese, schiţe şi articole[13]

Pe baza unor informaţii plauzibile se poate susţine că, în perioada revizoratului de la Piteşti, I. L. Caragiale a definitivat capodopera sa literară, inegalabila comedie *O scrisoare pierdută*, a cărei premieră a avut loc la 13/25 noiembrie 1884, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti[14]

Activitatea revizorului şcolar I. L. Caragiale a încetat la Piteşti în primăvara sau vara anului 1883. Prin jurnalul Consiliului de Miniştri, publicat în „Monitorul

---

[12] Ioana Ursu. Dimitrie Preda, *Biografia unei conştiinţe - Ioan Ursu*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 36, 37. 47. 48. 254 Societatea „România Mare" din Berlin a fost înfiinţată de doctorandul Ioan Ursu (n. 1875, Caţa - m. 1925. Târnava Mare). viitorul profesor universitar doctor, şeful catedrei de istoria românilor de la Universitatea Bucureşti. succesorul lui D. Onciul, membru corespondent al Academiei Române, militant pentru Marea Unire din 1918. căsătorit cu Lucreţia, fiica generalului Eremia Grigorescu, prieten cu Ştefan Chicoş la specializare şi în ţară. Decesul a fost cauzat de o toxiinfecţie alimentară în Piteşti, în timp ce prezida comisia de bacalaureat de la Liceul „I. C. Brătianu", sesiunea din vara anului 1925. infecţia s-a dovedit a fi febră tifoidă. Moartea prematură (la 50 de ani) a savantului a constituit o grea pierdere pentru istoria noastră şi a impresionat profund pe contemporani; Paul I. Dicu, *Visul nostru secular a devenit realitate* [Societăţi culturale argeşene în favoarea Unirii din 1918], în „Argeş", 1989, nr. 2, p. 5; idem, *Ştefan G. Chicoş (1881-1963)*, în „Concret", Piteşti, 10-16 februarie 1993, nr. 113, p. 4 (partea I) şi 17-23 februarie 1993. nr. 114. p. 4 (partea a II-a).

[13] Unii autori (Augustin Z. N. Pop) consideră că geneza unor creaţii (*Năpasta*, *Bubico* ş. a.) poate fi localizată în spaţiul argeşean. Vezi şi D. Udrescu, *Contribuţii la istoricul şcoalelor din Curtea de Argeş*, Bucureşti, 1938. p. 211-213. 244.

[14] Informaţii obişnuite de la fraţii Ion şi Toma Trifonescu de către colegii lor şi de unele persoane apropiate, care mai târziu (1942-1960) au fost comunicate autorului acestui articol. Dintre aceştia amintim pe profesorul universitar N. Bănescu, savant bizantinolog, academician, fost profesor la Liceul „I. C. Brătianu" din Piteşti (1898-1904) şi revizor şcolar de Argeş (1907-1910); profesor Stelian Rădulescu şi C. Albu, de la acelaşi liceu ş. a. Au fost identificate prototipurile unor personaje: (Farfuridi – avocatul şi deputatul Nicolae Dimancea, v. articolul publicat în ziarul „Curentul" de Stelian Rădulescu). Autorul articolului a reuşit să identifice pe Tipătescu, Zoe ş. a. Despre Farfuridi: Paul Dicu, *Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Piteşti. militant pentru Unire şi Independenţă* în „Argessis", seria istorie, X, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2001. p. 553-561).

Oficial", nr. 188, din 23 martie / 4 aprilie 1883, institutorul Gheorghe I. Arsenescu, de la Şcoala Primară de Băieţi nr. 2 din Piteşti, a fost numit provizoriu revizor şcolar al judeţelor Argeş şi Vâlcea. În „Monitorul Oficial", nr. 23 din 1/13 mai 1883, s-a publicat numirea definitivă. Documentele depistate şi studiate de autorul acestor rânduri, în care se confirmă exercitarea funcţiei de revizor de către institutorul Gh. I. Arsenescu, datează din anul 1883. În consecinţă nu mai poate fi reţinut anul 1884 ca an de încetare a misiunii de revizor a dramaturgului I. L. Caragiale, an menţionat în unele tipărituri. Nu se ştie dacă Gh. I. Arsenescu a luat în primire postul de revizor la data numirii provizorii sau la data numirii definitive. E posibil ca institutorul să fi rămas la clasă până la finalizarea examenelor (iunie 1883), eventual până la începerea noului an şcolar 1883-1884 (16 august 1883)[15].

După anul 1883, I. L. Caragiale a revenit de mai multe ori la Piteşti, inclusiv în etapa directoratului său la Teatrul Naţional din Bucureşti (1888-1889).

Scriitorul s-a stabilit definitiv cu familia la Berlin în anul 1905, însă vizitele sale în ţară n-au încetat. În anul 1908 a însoţit la Piteşti şi în alte oraşe pe Take Ionescu, şeful Partidului Conservator-Democrat, într-un „turneu electoral"[16]. Cu această ocazie a revăzut prietenii şi alţi cunoscuţi din reşedinţa judeţului Argeş.

Marele dramaturg a încetat din viaţă în Berlin, la 9 iunie 1912, în etate de 60 de ani.

Stânga sus: Sevastian Hernea; Dreapta sus: Vasile Drăgoşescu;
Stânga jos: Ion S. Teodorescu; Dreapta sus: Mihail Chiţescu.
Hernea, Teodorescu, Chiţescu - institutori Şc. I Piteşti

---

[15] Paul I. Dicu, în *Contribuţii la monografia Şcolii Nr. 3 din Piteşti...*, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 26-27, 28, 48, 81, 141, 235-239.

[16] Vezi colecţia ziarului „Epoca" (1908).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

VINTILĂ I. BRĂTIANU ŞI IMPLICAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE LEGII MINELOR

VALERIU FLORIN DOBRINESCU[*]
REMUS PETRE CÎRSTEA[**]

Legația Britanică de la Bucureşti adresa, la 22 februarie 1923, un Aide-memoire guvernului român prin care îşi arăta neliniştea în legătură cu intențiile Bucureştilor de a naționaliza subsolul. În document se sublinia „interesul viu“ al guvernului de la Londra deoarece exista „o mare cantitate de capital englez, plasat în întreprinderile româneşti“[1] Reprezentanța britanică s-a adresat din nou la 18 mai şi 6 iunie guvernului în legătură cu proiectul Legii Minelor[2] Herbert Dering informa, la 6 iunie, că preşedintele sindicatului O. P. Q., vicontele de Long of Wraxhall, ar dori să facă propuneri guvernului român[3] Chestiunea preocupa, de altfel, cercurile financiare din țară. În ajunul plecării sale în Anglia, Vintilă Brătianu se arăta nemulțumit de noul demers englez, considerând că statul român era pus într-o „situație delicată“ Faptul se datora propunerii, din 6 iunie, prin care un sindicat era pus să hotărască într-o chestiune în care România „nu şi-a arătat normele după care înțelege să facă această exploatare“ şi că noi nu am dorit să se repete procedura de la San Remo“[4]

Noile intenții ale Bucureştilor în domeniul industriei petroliere nu erau agreate nici de cercurile americane, îndeosebi de la Departamentul de Stat, care se plângeau de politica României față de capitalurile străine[5] Comunicatul oficial al guvernului de la Bucureşti a fost atacat de J. D. Greenway, preşedintele Societății „Steaua Română Britanică“, în termeni „puțin corecți“, el exprimându-şi speranța că „noile autorități nu vor sta prea mult timp la putere“[6]

În legătură cu noul proiect al Legii Minelor, multe ziare din Marea Britanie au exprimat puncte de vedere antiromâneşti, campania fiind dusă de „Pall Mall Gazette“, „Morning Post“ şi „Daily Mail“, gazete care atacau politica financiară şi economică a

---

[*] Universitatea din Craiova.

[**] Muzeul Județean Argeş.

[1] Ministerul Afacerilor Externe al României, Arhivele Diplomatice (în continuare se va cita: A. M A E. R. A. D.), fond 71, Dosare speciale, vol. 58, f. 8.

[2] Ibidem, f. 45.

[3] *Ibidem*, f. 65, (Nota Legației Britanice, nr. 108. din 6 iunie 1923).

[4] *Ibidem*, f. 48.

[5] *Ibidem*, f. 229 (telegrama nr. 1078, 11 aprilie 1923. Djuvara către Externe).

[6] Idem, vol. 63, f. 34. (telegrama nr. 1721, 16 aprilie 1923, de la Washington, semnată de Anton Bibescu).

Bucureştilor[7] Articolele din unele ziare britanice erau considerate de M. Djuvara drept „fanteziste şi denaturate“[8] Existau însă şi păreri favorabile României. Astfel, Sir Ed. Mandwille, preşedintele Companiei de petrol „Phoenix“, „a elogiat România combătând ştirile tendenţioase apărute în presa britanică“[9] Titulescu scria, la 10 mai 1923, că această campanie era, deocamdată, „fără efecte mari“, şi aprecia că ea porneşte „de la anumiţi indivizi nemulţumiţi în afacerile lor cu România“. Ministrul român era de părere să nu se exagereze rostul campaniei de presă străine şi propunea „măsuri de apărare“, deoarece, în salvgardarea independenţei noastre economice „încă n-avem uri, ci numai convingere şi tenacitate“[10] Drept măsuri pentru contracararea campaniei antiromâneşti, el propunea o „propagandă serioasă, nu numai prin articole şi broşuri, dar şi prin invitarea unor britanici în România, şi crearea unor posturi de lectori de civilizaţiei română, la universităţile britanice“[11]

Ministrul a intervenit pe lângă Lordul Rothermere, proprietarul cotidianului „Daily Mail“ şi Lordul Astor, regretând apariţia, în presa britanică, a unor ştiri false difuzate la adresa României.

În mai 1923, reprezentanţii societăţilor petroliere engleze au predat Legaţiei României de la Londra o notă solicitând răspunsul formal asupra guvernului I. I. C. Brătianu de a da o lecţie care să stabilească un anumit control sau anumite limite de participare în întreprinderile din domeniul apărării naţionale. Titulescu a replicat că „nu se poate forţa un guvern să-şi facă cunoscute intenţiile sale legislative înainte de a fi comunicat propriului său parlament şi nu se poate face proces de intenţie pe simple intenţii“[12]

Legaţia Angliei din Bucureşti s-a adresat, la 24 august 1923, din nou guvernului, atrăgându-i atenţia asupra „salvării capitalurilor britanice, în baza articolului 19 din noua constituţie a României“[13]

Depeşele diplomatice şi scrisorile adresate în această vreme de Titulescu, ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, şi lui Vintilă Brătianu, evidenţiau că şi pe prietenii britanici ai României i-a aflat „tulburaţi“, când e vorba de interesele lor personale, fiind foarte greu „să se trateze cu ei“[14]

Proiectul Legii Minelor a provocat animozităţi între Londra şi Bucureşti. Guvernul englez, prin nota din 9 octombrie 1923, sublinia că „prin drepturi câştigate“ el înţelegea toate concesiile câştigate, indiferent de valorificarea lor şi cu dreptul de a le reînnoi în condiţii rezonabile[15] Răspunsul dat de Vintilă Brătianu, în 27 octombrie 1923, sublinia: „Statul român, cum s-a declarat în diferite rânduri, este călăuzit în chestiunea Legii Minelor de preocuparea ca să acorde toată solicitudinea sa pentru că asigură în cadrul principiilor enunţate în Constituţie o dezvoltare raţională a industriei de petrol în România. Soluţia definitivă va fi dată de Parlament. Cel mai bun răspuns de dat unor asemenea intenţii repetate (...) *asemenea proceduri sunt incompatibile cu relaţiunile obişnuite între statele independente* (s. n.)"[16]

---

[7] *Ibidem*, f 224 (telegrama nr. 857, de la Londra, 22 martie 1923, Titulescu către Externe).

[8] *Ibidem*, f. 37 (telegrama nr 1261, 28 aprilie 1923, Djuvara către Externe).

[9] *Ibidem*, f 38 (telegrama nr 1302. 2 mai 1923, Diuvara către Externe).

[10] *Titulescu şi strategia păcii*, coord. Gheorghe Buzatu, Editura Junimea, Iaşi, 1982, p. 375 (scrisoarea lui Titulescu către Duca, de la Londra, 10 mai 1923).

[11] *Ibidem*, p. 376.

[12] *Ibidem* (telegrama din 16 mai 1923, Titulescu către M.A.S. şi Vintilă Brătianu).

[13] A. M. A. E. R A. D. 2. Convenţii A 10 (telegrama nr. 775, de la Londra, 18 martie 1923).

[14] *Titulescu şi strategia* , p. 377 (scrisoarea lui Titulescu către Vintilă Brătianu, de la Londra, 3 noiembrie 1923).

[15] A. M. A. E. R A. D., Dosare speciale, vol. 63, f. 97 (Nota nr. 181 din 9 octombrie 1923).

Ministrul român de la Paris, Victor Antonescu, a înţeles, dintr-o discuţie cu B. Zaharoff, că în Anglia există „o ostilitate vădită faţă de România"[17] Atitudinea britanică era, adeseori, „rigidă şi vexatorie"[18] Cercurile de afaceri britanice erau neliniştite de un discurs al ministrului român de justiţie, ţinut odată cu promulgarea legii din 14 decembrie 1923. Faţă de această situaţie, la 23 ianuarie 1924, Titulescu era autorizat să declare că Bucureştii nu au intenţia „să se depărteze de litera şi spiritul convenţiilor încheiate la Londra şi Manchester"[19] Prin interviuri, articole de presă, comunicări verbale, el a reuşit să pună „oarecare frâu campaniei tendenţioase dezlănţuite de presa cercurilor internaţionale ostile nouă"[20] Astfel, articolului nefavorabil, apărut în „Daily Express", ziar depinzând de grupul Lordului Beaverbroook, i s-a răspuns printr-un comentariu aparţinând profesorului Gerothwohl, tipărit în „Daily Telegraph"[21], care „aprobă politica de independenţă economică a României, dar spune că niciodată această politică nu a însemnat pentru România un refuz de colaborarea capitalului străin"[22]

În mai 1924, I. G. Duca a fost solicitat să insiste că în proiectul Legii Minelor participarea capitalului străin la societăţile miniere să fie extinsă de la 40 la 45 %. În această direcţie, Sir Herbert Dering exprima, la 25 iunie 1924, la cererea Londrei, nemulţumirea în legătură cu terenurile petrolifere. Guvernul român, se arăta în răspunsul din 27 iunie 1924, „nu prejudiciază societăţile străine. Singura inovaţie, dacă vor în viitor să cumpere terenuri petrolifere care aparţin statului, trebuie să accepte în zece ani, o colaborare cu capitalul naţional. Aceasta este o preocupare dictată de *grija întăririi pieţei economice şi apărarea noastră naţională*" (s. n.)[23] La Foreign Office, relata Djuvara, s-a creat o atmosferă defavorabilă prin trecerea în Senat a proiectului Legii Minelor. Diplomatului român i s-a spus că, „dacă legea trece, se va produce o mişcare contra noastră"[24] O discuţie cu un caracter asemănător a purtat Nicolae Titulescu şi cu Miles Lampson[25] Departe de a fi ideal, regimul minier liberal, promulgat la 3 iunie 1924, a fost un act de maturitate al politicii economice româneşti interbelice, netăgăduit superior regimului minier precedent, favorizând în largă măsură, progresul industriei miniere, îndeosebi a celei petroliere[26]

---

[16] *Ibidem*, f. 108 (Nota 155967, 27 octombrie 1923, Vintilă Brătianu către Ministerul de Finanţe).

[17] B. C. S., fond Al. St. Georges. Arh. V, Antonescu, CVIII, 5-18. (telegrama nr. 265. 9 noiembrie 1923, Victor Antonescu către Duca).

[18] A. M. A. E. R., A. D., Dosare speciale, vol. 59, f. 19

[19] *Ibidem*, f. 21

[20] *Titulescu şi strategia*.... p. 380 (telegrama lui Titulescu către Duca, de la Londra, 6 iunie 1924).

[21] *Ibidem* (telegrama din 23 mai 1924. Titulescu către M. A. S. şi Vintilă Brătianu)

[22] *Ibidem* (Barbu Ştirbei şi N Titulescu către I. G. Duca, de la Londra, 26 mai 1924).

[23] A. M. A. E. R., A.D., Dosare speciale, vol. 59, f. 143.

[24] *Ibidem*, f. 151

[25] Great Britain, P R. O., F O., 371-9981, f. 185.

[26] Gheorghe Buzatu, *Rezultatele aplicării Legii Minelor din 1924 în industria petrolului din România*. în „A I I. A. I", XII, 1975, p 734

Votarea Legii Minelor în Parlament a provocat „o vie agitaţie" la Londra şi a mobilizat grupurile „Royal Dutch Shell", strâns legate de Rotschild[27] Au revenit, printr-o scrisoare, la 23 octombrie 1924, la Nicolae Titulescu, care le-a declarat că nu primeşte „nici un fel de observaţie oficială împotriva unei legi votate de Parlamentul român, oricare ar fi ea"[28]

Cu toate presiunile exercitate, trusturile internaţionale, între care şi „Royal Dutch Shell", nu au ajuns, între 1924 şi 1926, să abroge Legea Minelor, în perioada următoare profitând de prilejul oferit de angajarea de către România a unor tratative pentru contractarea unui mare împrumut financiar extern necesar stabilizării, ele vor insista şi vor obţine revizuirea legii din 4 iulie 1924. Până atunci, comunica Nicolae Titulescu la Bucureşti, în 1925, trusturile petroliere interesate se pregăteau în vederea unei ofensive puternice, la care „nu se ştie cum va rezista România"[29] De altfel, în acel an, din cele 56 de societăţi străine care aveau interese în industria noastră extractivă, 30 erau engleze, 22 franceze, belgiene şi italiene şi 14 olandeze. Capitalul societăţilor engleze era de 214.510.879 lei aur[30] Campania contra legii a continuat: şeful diplomaţiei Bucureştilor considera acest lucru ca „interesat şi nedrept"[31] Modificarea Legii Minelor se afla în centrul preocupărilor societăţilor petroliere, existând însă şi opinii favorabile României, precum acelea exprimate în „Financial News"[32] Unul din efectele acţiunii trusturilor engleze a contribuit la campania de depreciere a leului[33]

În vara anului 1928, capitaliştii străini au trecut deschis la ofensivă pentru a obţine revizuirea Legii Minelor înainte de a acorda împrumutul solicitat prin convenţia din iulie 1928 de la Bucureşti, bancherii străini au căutat să obţină de la guvernul Vintilă Brătianu asigurarea fermă că dispoziţiile legii, pe care ei le considerau prea „dure", vor fi modificate, în acest scop, grupul de bancheri britanici, participanţi la negocierile pentru împrumut, trimiţând o scrisoare primului ministru român. Ei propuneau lui Vintilă Brătianu să primească la Bucureşti pe unul din reprezentanţii lor pentru ca, împreună, să studieze „cauzele nemulţumirii" companiilor petroliere străine, calea fiind deschisă astfel unei soluţionări reciproce, avantajoase"[34] Paralel cu aceste demersuri, s-au produs intervenţiile lui Sir Herbert Detering pentru modificare Legii Minelor din 1924.

În perioada când se punea problema împrumutului de stabilizare, în Anglia se remarcau două campanii de presă, conduse cu „dibăcie şi tenacitate" împotriva României. Prima era cea a Lordului Rothermere, iar a doua, mai periculoasă, era dirijată de societăţile petroliere care urmăreau modificarea regimului minier"[35] O parte din diplomaţii englezi aveau o atitudinea de expectativă la adresa României (R. G.

---

[27] A. M. A. E. R. A. D., Dosare speciale, vol. 63, f. 135.

[28] *Ibidem*, f. 136.

[29] Gh. Buzatu, *România şi* p. 152.

[30] *Ibidem*, p. 210.

[31] „Independenţa economică", an X, iulie-septembrie 1927, nr. 3, p. 146.

[32] Arhivele Naţionale Bucureşti (în continuare se va cita: A. N. B.), fond Regenţă Mihai, dosar 34, 1928, f. 4-6.

[33] A. M. A. E. R. A. D., Dosare speciale, vol. 59, f 99

[34] Gh. Buzatu, *La probleme du petrole dans le negociations financieres de la Roumanie pour la conclusion de l'emprunt de stabilisation de 1929*, în „R. R. H.", nr.2 /1972, p. 315.

[35] A. N. B. Fond Regenţă Mihai, dosar 34, 1928, f. 4.

Lindsay, O. Sargent, Al. Cadogan)[36] Orme Sargent, de pildă, se temea că Marea Britanie „să nu fie exclusă din comenzile ce se vor face în contul împrumutului care se va negocia". Totodată, la englezi exista teama vizibilă a acaparării pieţei româneşti de către Germania "[37]

Vintilă Brătianu i-a cerut lui Titulescu ca Legaţia de la Londra să sprijine „energic" acţiunea guvernului de la Bucureşti[38] Ministrul român acreditat la Londra avertiza că „opoziţia din ţară acţionează riguros şi s-ar putea crea pericolul conjugării campaniei lor cu cea a Lordului Rothermere"; el se declara partizanul lui Vintilă Brătianu care îi spusese la Veneţia că intenţionează să modifice Legea Minelor „ca o politică a statului român, dar nu admite să i-o dicteze bancherii străini"[39] Sosit la Londra, Tancred Constantinescu a realizat un acord cu delegaţii bancherilor britanici care cereau guvernului liberal, ca o condiţie primordială pentru obţinerea împrumutului de stabilizare solicitat, să facă importante concesii capitaliştilor străini în punctele esenţiale ale Legii Minelor[40] Aranjamentul perfectat nu obliga guvernul de la Bucureşti la o revizuire integrală a regimului minier, adoptat cu patru ani înainte. Concomitent, Nicolae Titulescu s-a interesat de stadiul negocierilor în cadrul împrumutului ce urma să se acorde României la băncile Hambros, L. Brothers[41]

De la Londra, Titulescu observa că noul guvern român, în problema împrumutului de stabilizare a monedei, a schimbat condiţiile ce se fixaseră de precedentul, acum „costul" împrumutului fiind mai mare[42] La 29 ianuarie, el se adresa lui Virgil Madgearu, căruia îi promitea că va depune toate eforturile în problema împrumutului care „interesează aşa de mult ţara" Titulescu era convins că cea mai bună soluţie era apelul la Liga Naţiunilor sau „desăvârşirea" tratativelor iniţiate de guvernul precedent, pentru a se obţine imediat împrumutul, ca să nu se schimbe condiţiile ofertanţilor. Apreciind că România era angajată „numai faţă de vechile condiţii", reprezentantul român la Londra considera că ceea ce importă astăzi este ca România „să obţină cele mai bune condiţii pe calea ce şi-a dorit-o"[43]

Contractul împrumutului de stabilizare a fost semnat la 2 februarie 1929. Ajuns la putere, guvernul Iuliu Maniu a făcut cunoscut că va proceda, fără întârziere, la revizuire tuturor legilor economice făcute de liberali în anii precedenţi. Noua Lege a Minelor a intrat în vigoare în 28 martie 1929. Ea punea capăt politicii petroliere instaurată de Partidul Naţional Liberal după primul război mondial, care dăduse rezultate în ceea ce priveşte încurajarea capitalului, a muncii şi a iniţiativei autohtone în industria petrolului. Regimul minier din 1929, elaborat în spiritul cel mai larg al „porţilor deschise", a mărit considerabil, în raport cu perioada precedentă, pericolul acaparării petrolului de către trusturile petroliere internaţionale. Vintilă Brătianu, promotorul politicii „prin noi înşine", observa cu justeţe că revizuirea Legii Minelor din 1924 putea conduce la o situaţie „care să dea trusturilor străine controlul factorilor principali de energie ai ţării noastre"[44].

---

[36] A. M. A. E. R, fond 71, Anglia, vol, 36. f. 103.

[37] A. N. B., fond Regenţă Mihai, dosar 34, 1928, f. 4-6.

[38] *Titulescu şi strategia* p. 443 (scrisoarea lui N. Titulescu către D. N Ciotori, de la Veneţia, 21 septembrie 1928).

[39] *Ibidem* (scrisoarea lui Titulescu către Vintilă Brătianu, de la Veneţia, 22 septembrie 1928).

[40] Gheorghe Buzatu, *România şi trusturile petroliere internaţionale până la 1929*, Editura Junimea, Iaşi, 1988, p. 218-220.

[41] *Titulescu şi strategia* , p. 444.

[42] *Ibidem*, p. 445.

[43] *Ibidem* (telegrama lui Titulescu de la Londra, 28 ianuarie 1928, către M. A. S. şi Virgil Madgearu).

---

[44] Gheorghe Buzatu, *România* p. 228; Valeriu Florin Dobrinescu, *Relaţii româno-engleze. (1914-1933)*, Iaşi, 1986, p. 130

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

UN PORTRET NETERMINAT AL LUI LIVIU REBREANU, ÎN COLECȚIA DE LA VALEA MARE

ELENA ROTARU*

La mai bine de jumătate de veac de la dispariția fizică a lui L. Rebreanu, opera lui continuă să fie mai vie ca oricând, dovadă stând operele sale tipărite de diferite edituri și prezente pe rafturile librăriilor din țară. Multe dintre aceste lucrări au intrat și în patrimoniul Casei Memoriale „Liviu Rebreanu", ca o continuare a ideii după care a fost realizată tematica acestui muzeu, aceea, a păstrării cu sfințenie, a oricărui document care contribuie la cunoașterea vieții și operei marelui scriitor.

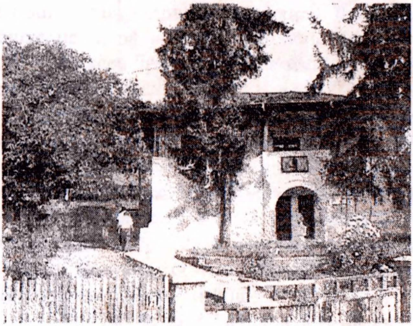

Casa memorială „Liviu Rebreanu".

Deși colecția prezentată la deschiderea oficială a expoziției memoriale, din 27 mai 1969, era bine închegată, totuși și după această dată au continuat eforturile pentru creșterea patrimoniului. Și aici trebuie amintit faptul că în anii de după inaugurarea muzeului grija personalului de specialitate a fost mult ușurată de familia scriitorului. Fanny Liviu Rebreanu (până în 1977) și Puia Florica Rebreanu (septembrie 1997) au făcut numeroase donații care au completat colecția deschisă în 1969.

Mai cu seamă Puia Florica Rebreanu, ea însăși membră a Uniunii Scriitorilor, s-a ocupat în permanență după moartea ilustrului părinte, de strângerea tuturor mărturiilor referitoare la viața și opera lui Liviu Rebreanu, făcând donații în egală măsură Casei Memoriale „Liviu Rebreanu" din Valea Mare, Casei memoriale „Liviu Rebreanu" din Prislop, (actualul sat Liviu Rebreanu din județul Bistriț-Năsăud), Muzeului Literaturii Române și Academiei Române. Încă din timpul vieții, casa Puiei Rebreanu de pe Bulevardul dr. Gh. Marinescu, în care fiica scriitorului a locuit până în ultima clipă a devenit o filială a Muzeului Literaturii Române putând fi vizitată încă de pe atunci. Deci iată încă o casă memorială, de data aceasta în Bucureşti, care va rămâne deschisă în continuare publicului, lipsită însă de sufletul său din ultimii ani - Puia Rebreanu. Toate instituţiile culturale amintite vor resimţi puternic dispariţia inimoasei fiice a scriitorului care prin munca ei extrem de meticuloasă a contribuit enorm la completarea colecţiilor respective.

---

* Muzeul Județean Argeș

În ceea ce priveşte donaţiile Puiei Rebreanu făcute casei memoriale din Valea Mare, trebuie menţionat că acestea nu s-au limitat numai la corespondenţă, apariţii editoriale, etc., ci a donat şi o mulţime de obiecte tridimensionale, între care icoane pe sticlă, ştergare, piese de mobilier, tablouri, pe care uşor le-ar fi putut oferi spre achiziţionare, pe preţuri bune.

Între aceste donaţii aş vrea să mă opresc asupra uneia dintre ele şi anume un tablou, ulei pe pânză, lungimea 72 cm, lăţimea 60 cm reprezentând portretul neterminat al scriitorului Liviu Rebreanu. Acesta a fost donat Casei Memoriale „Liviu Rebreanu" împreună cu alte obiecte şi publicaţii, în anul 1979, de Puia Rebreanu. Din păcate Puia Rebreanu nu a putut da prea multe amănunte legate de realizarea acestui portret neterminat, decât faptul că aparţine pictorului Jean Al. Steriadi.

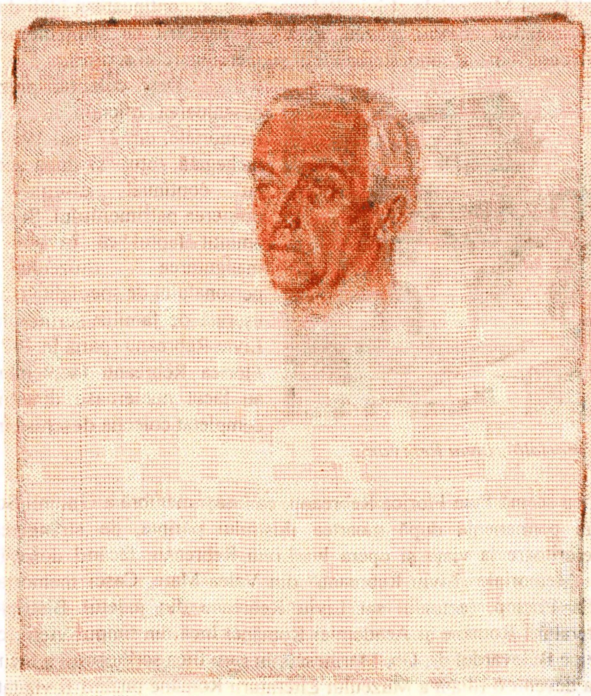

Se cunoaşte faptul că Liviu Rebreanu a avut relaţii de amiciţie statornică cu pictorul Jean Al. Steriadi. Şi aceasta s-a înfiripat încă de la stabilirea lui Rebreanu în Bucureşti. În orice caz în vremea primului război mondial, relaţia s-a cimentat puternic şi Rebreanu nu va putea uita gestul pe care l-a făcut Jean Steriadi, ascunzându-l mai multe zile, în Muzeul Kalinderu, unde acesta din urmă lucra. Arestat de austrieci ca dezertor, Rebreanu a fugit de sub escortă şi a peregrinat prin mai multe locuinţe, în Bucureşti. Într-una din ele, găsită cu ajutorul muzicianului Mircea Chiriac, aflată pe strada Sfinţii Voievozi, acelaşi pictor Jean Steriadi, îi aduce în taină pe Puia, pentru a o vedea. Locuinţa din Sf. Voievozi nu oferea însă prea multă siguranţă şi Jean Steriadi, îi propune lui Rebreanu să vină la el, la muzeu, pentru câteva zile cel puţin. Rebreanu revine adesea asupra acestor întâmplări, în memoriile sale, socotindu-le cu adevărat, între cele mai importante din viaţa sa. Mai târziu Liviu Rebreanu şi Jean Al. Steriadi vor frecventa acelaşi cerc de prieteni, între care aş aminti pe Ion Theodorescu-Sion, Marcel Iancu, Camil Ressu, Costin Petrescu, Iosif Iser, Al. Poitevin-Scheletti.

Analizând mărturiile despre firea bonomă a artistului am putea găsi explicaţia, poate, pentru care acest portret despre care vorbim a rămas neterminat.

Criticul George Oprescu care i-a fost şi un constant prieten spunea în 1933: „Azi se găsesc în Bucureşti un număr destul de însemnat de locuinţe în care se întâlnesc zece şi chiar douăzeci de pânze iscălite de Steriadi, din toate epocile, una mai frumoasă decât alta". George Oprescu menţiona „anume cercuri sceptice" pentru care Steriadi „era un simplu diletant extrem de inteligent, un boem simpatic, fără prea multă tragere de inimă la lucru" părere la care se raliază, într-un târziu, criticul însuşi, pomenind „acea lipsă de griji a artistului, care îl poartă uneori pe toate căile, numai pe cele ale picturii nu"[1]

Cert este că Jean Steriadi avea o opinie proprie asupra activităţii unui artist şi trebuie subliniat faptul că el lucra în salturi, concentrând în perioade scurte rezultatele unor deliberări interioare prilejuite şi de permanentul său contact cu arta şi muzeul. Şi aici aş menţiona faptul că în 1909 ocupă funcţia de director la Muzeul Kalinderu.

Personalitatea socială a artistului l-a purtat în numeroase funcţii, jurii şi comisii, care nu trebuiesc judecate neapărat din unghiul strâmt al mondenităţii şi cultivării relaţiilor, ci mai degrabă din perspectiva unei acumulări continue de informaţie profitabilă artistului.

Activitatea sa didactică a fost de asemenea extrem de solicitantă. Din 1939 este numit profesor de pictură la Şcoala de belle-arte din Bucureşti, în 1944 director al aceleaşi instituţii, iar mai târziu, din 1951, deci după moartea lui Rebreanu, va fi profesor titular la catedra de litografie de la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu" din Bucureşti. Posibil ca fiind solicitat pe atâtea planuri, să tot amâne definitivarea acestui portret, fără să mai găsească momentul potrivit pentru a-l termina. Nu trebuie respinsă nici posibilitatea apariţiei unei răceli în relaţia sa de prietenie, cu Liviu Rebreanu.

Deşi neterminat, tabloul impresionează prin vigoarea şi precizia desenului. Chipul de o frumuseţe austeră şi de o mare distincţie, mai ales în anii maturităţii, trăsături menţionate de toţi cei ce l-au cunoscut pe scriitor, este redat în cele mai mici detalii.

---

[1] Călin Dan, *Steriadi*, Ed. Meridiane, 1988, p. 33.

De altfel, Jean Al. Steriadi, ajuns în plină desfăşurare a talentului realizează un număr impresionant de portrete, fie în ulei, creion, tuş, cerneală, guaşă, gravură sau litografie, toate remarcabile atât prin nuanţarea psihică, prin realismul şi veridicitatea imaginii, cât şi prin tratarea originală, plină de savoare şi umor. Chipurile ce-l inspiră pe artist aparţin celor mai diverse categorii sociale. Lesne de recunoscut, portretele lui reflectă un stăruitor spirit de observaţie aţintit asupra persoanei, o atentă reţinere a datelor esenţiale pe care le exprimă apoi în forme sintetice, expresive, cu o vervă sclipitoare.

Asemenea trăsături ale portretisticii sunt puse cu elocvenţă în lumină de chipul suferind al lui Luchian (1912), de cel al poeţilor Macedonski (1918) şi Vlahuţă (1919), al pictorului Dumitru Ghiaţă (1923), al mamei artistului (1926), sau al lui Paul Zarifopol (1929)[2]

Există şi o suită extrem de bogată de desene-şarjă, portrete şi auto portrete, care prin linii vioaie, jucăuşe şi nervoase, trase continuu sau cu întreruperi, spontan sau cu reveniri, definesc sintetic figuri de pictori, actori, oameni de ştiinţă sau de litere, etc.

Aceste trăsături se întâlnesc şi în portretistica în ulei, mai ales la pânzele înfăţişând pe actorul Ion Brezeanu (1920 şi 1921), pe Gala Galaction (1931), precum şi pe regizorul Paul Gusti (1926).

Tabloul ce-l înfăţişează pe Liviu Rebreanu nu poartă nici o semnătură, sau vreo altă însemnare. Culoarea părului (albă) nu poate fi un indiciu, cunoscut fiind faptul că Rebreanu a trecut foarte repede de la blondul „cam spelb“ din tinereţe, cum îl descrie Octavian Tăslăuanu sau Mihail Dragomirescu, la argintiul sclipitor, pe care l-a avut până la sfârşitul vieţii. Chiar dacă nu este terminat, chiar dacă nu este datat, chiar dacă există numeroase lucrări semnate Jean Steriadi în multe locuinţe particulare şi instituţii de cultură, toate acestea nu ştirbesc cu nimic valoarea pânzei deţinute de muzeul din Valea Mare.

Arta lui Jean Steriadi a cunoscut încă de la început şi neîntrerupt un succes de public care, fără să frizeze nicicând popularitatea i-a asigurat admiratori discreţi şi fideli, precum şi satisfacţii materiale corespunzătoare. Artistul nu a avut nevoie de sprijinul confraţilor, după cum omul de lume s- a deplasat cu cea mai mare uşurinţă prin capcanele existenţei.

Pentru o situare corectă a pictorului între contemporanii săi, trebuie să dăm cuvântul lui George Oprescu, acela care i-a fost prieten apropiat, exeget şi admirator, un observator implicat şi totuşi echilibrat al mediului în care a trăit: „Oricine ar încerca să determine contribuţia românească la arta secolului al XX-lea, n-ar putea să o facă fără a acorda o largă parte acestui eminent pictor, care aducea în mijlocul grupului dintre cele două războaie un element superior de creaţie, în care intra imaginaţie, sensibilitate, spontaneitate, sinceritate, un optimism sănătos şi persistent, un rar spirit de observaţie pătrunzând dincolo de aparenţe, umor şi o pregătire profesională de mare clasă deşi, în prima jumătate a secolului, ţara noastră a avut parte de o pleiadă de foarte buni artişti, puţini, foarte puţini, au fost cei care ar fi putut, nu să întreacă, dar să se compare ca varietate şi seriozitate a însuşirilor, cu Steriadi“[3]

---

[2] Gh. Poenaru, *Jean Al. Steriadi*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1964, p. 5.

[3] George Oprescu, *Jean Al. Steriadi desenator*, în „Arta Plastică“, 1, 1958, p. 41.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM XI, 2002

MILLAN – VISĂTORUL DE PE DEALUL SÂN NICOARĂ

OCTAVIAN UNGUREANU*

Evocarea personalităţii artistice a lui Emil-Millan Ivănescu (1910-1972) se doreşte ca o subliniere, mai apăsată a ideii ce ne îndeamnă de mult timp, chiar prin publicarea ocazională a unor note şi comentarii, fie adresate direct, fie în relatări despre fratele său mai mic, Vasile, pictor şi el de reputaţie naţională, membru al Uniunii Artiştilor Plastici din România, sau unele consideraţii mai ample în monografia Keber (1996) şi inserarea unui studiu în „Argeşul“, spre aducerea în circuitul public a unui remarcabil artist argeşean şi a operei sale purtătoare de sonorităţi romantice, armonii cromatice şi lirism, totul izvorând dintr-o neclintită fidelitate faţă de figurantul tradiţional românesc.

Arta picturală a lui Millan se reazemă, indiscutabil, pe trecutul strămoşesc glorios şi pe credinţa nestrămutată în virtuţile neamului, care i s-au relevat din vestigii, scrieri şi tradiţii orale, ca cele despre Posada şi Cetatea de la Poenari, dar mai cu seamă deschizând ochii pe ruinele din Cetatea de scaun, cu monumentala Biserică Sf. Nicolae, cea dintâi catedrală mitropolitană ortodoxă la noi, din altarul căreia Mitropolitul Iachint de Vicina întărea credinţa românilor în ortodoxia Răsăritului, coborâtori din obştea moşnenilor argeşeni, una dintre acele comunităţi din viaţa rurală, care stăpânind ţarina, pădurile şi apele, în devălmăşie, au pus şi consolidat piatra de temelie a începutului de Ţară Românească. Şansa unică de a deschide ochii pe ruinele medievale ale cetăţii şi ale Bisericii Sân Nicoară, care a dat şi numele colinei pe care a fost ridicată, în vremea lui Basarab I (1330-1352), de către doamna Marghita, soţia Întemeietorului, sau doamna Clara, soţia lui Nicolae Alexandru (1352-1364), zisă şi „catolica“, cu rosturi în răspândirea liturghiei papale de la Roma. Zbenguidu-se pe deal, printre ruine, şi pe malurile râului ce şerpuia printre tufişurile Văii Doamnei, Millan îşi umplea sufletul cu frumuseţile de basm ale acestor locuri încărcate de istorie şi legende, sub privirile îngăduitoare ale mamei Maria, din prispa casei de peste uliţa îngustă ce dă pe în două dealul Sân Nicoară. Pe urmă, la anii adolescenţei, e încredinţat, împreună cu fratele său mai mic Vasile, lui Iosif Keber din Târgu-Jiu, pe învăţătură în pictura fresco pe găzduire, hrană şi plată. Maestrul Keber lucra atunci în Capitală la Biserica Popa Chiţu şi la ctitoriile Spirea Veche, Delea Veche, Delea Nouă şi Precupeţii Vechi, ca să încheie periplul pictural bucureştean cu înveşmântarea inegalabilă de la Sf. Elefterie, alături de maestrul Iosif Keber şi fiul acestuia, Adrian, lucrare de întinse proporţii, în

---

[*] Piteşti.

strălucirile divine ale iconografiei ortodoxe neobizantine. Talentul de restaurator al lui Millan s-a evidențiat de timpuriu, cu prilejul reproducerii în mărime naturală a icoanelor a 12 episcopi ai Argeșului, lucrare îndrăzneață, încredințată lui de episcopul Nichita. În paralel cu restaurările de înaltă finețe și răbdare, fie cu echipele sale de lucrători, fie în colaborare cu alți maeștri, Millan a creat o largă și de neuitat paletă de șevalet. „La fântâna lui Manole, peisaje cu case țărănești", autoportrete și splendida scenă istorică – „Bătălia de la Șelimbăr" (1599) după care, la 1 noiembrie, Mihai Viteazul intră triumfal în Alba-Iulia. A colaborat – pe când era student la Școala Superioară de Belle Arte din București – la „Marea Frescă" (1934-1937) de la Ateneul Român.

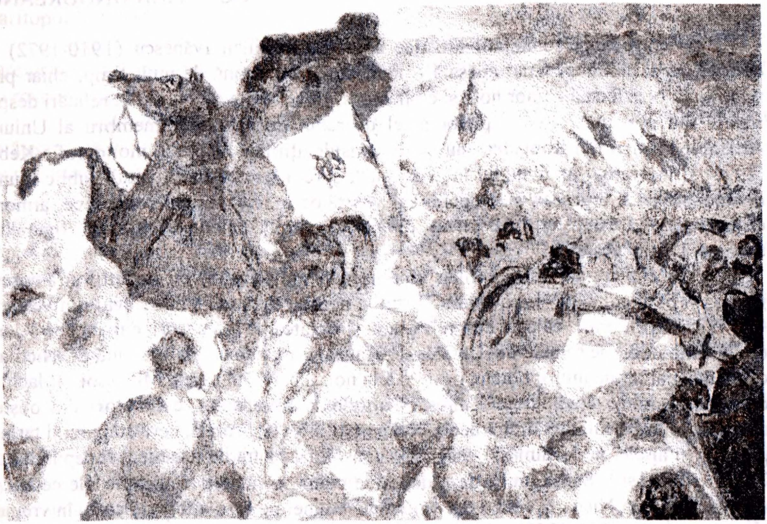

Campania din Transilvania a lui Mihai Viteazul. Lupta de la Șelimbăr este pornită de Mihai cu încuviințarea împăratului Rudolf al II-lea. Aici au operat oștile oltene ale lui Radu Buzescu și Udrea Banul. După înfrângerea cardinalului Andrei Báthory, Mihai intră triumfător în Alba-Iulia (Bălgrad) la 1 noiembrie 1599.

Iar pentru a da un relief mai pronunțat acestei admirabile personalități din sfera culturii noastre naționale subliniem și faptul că un artist de valoarea lui Millan poate fi, în anumite privințe, la fel cu noi, oamenii obișnuiți, în cotidianul vieții, dar se deosebește de noi prin universul trăirilor și în creațiile cu care ne înnobilează viața de toate zilele. Uneori, sensibilitatea fragilă a artistului se poate deteriora, cum s-a întâmplat de timpuriu cu Șt. Luchian, în fața brutalității, neînțelegerii sau nepăsării celor din jur și de multe ori impactul cu maliția îl rănește mai mult decât ne închipuim, sau îl însingurează. Millan a fost și el un singuratic, dar ca unul care-și alina tristețile și necazurile personale, trudind fără răgazuri - pe schelele picturi monumentale - sau dinaintea șevaletului, din care izvodea splendide tablouri-icoane sau mirifice compoziții istorice înălțătoare de inimi, încălzire de suflete și meditații patriotice. Bătălia de la Șelimbăr prin care Mihai Vodă Întregitorul de Neam și Țară, demonstrează indubitabil marile sale creații, în notă artistică originală. Și nu forțăm deloc nota afirmând aici că Millan se aliniază cu brio pleiadei românești a plasticienilor Camil Ressu, Jan Steriade, în atelierul căruia lucrează, Costin Petrescu care-l angajează temporar ala Marea Frescă de la Ateneul Român, și Keber la Biserica Sf. Elefterie din București, Iser, Paul Molda, cel care a pictat Mausoleul lui Vasile Alecsandri de la Mircești, Teodorescu Sion și altora, care urmau linia lui Manet, Pissaro și Renoir, trecând, apoi, în avangarda postimpresioniștilor și inundând cu străluciri de culoare portretele și compozițiile sale, ca să dea întregii opere o dimensiune poetică.

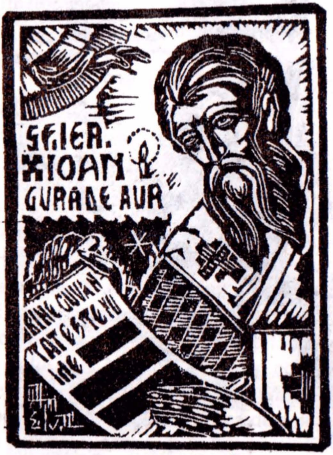

În echipa lui Dumitru Norocea, împreună cu fratele Vasile, trudește pe schelele Catedralei din Chișinău și a celei din Bălți - Basarabia - la solicitarea Mitropolitului Visarion Puiu, care-i cunoștea de la Curtea de Argeș, când păstorea ca episcop în cea mai veche eparhie românească.

În 1943, Millan este invitat de Ministerul Cultelor și Artelor, ca împreună cu Paul Constantinescu, C. Mihalcea și Anatol Vulpe, să scoată copii după 23 icoane din Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș pentru Tâmpla Bisericii românești din Berlin, obținând atunci, pentru această lucrare premiul I și o sumă importantă pentru vremea aceea - 5000 lei. De menționat tot aici și achiziționarea, în 1940, de către Juriul Salonului Oficial de Toamnă, gravurii „Mironosițele la Mormânt“ pentru colecțiile satului, după ce expusese cu un an înainte, tot la Salonului Oficial de Toamnă (desen, gravură, afiș) și-n fiecare an după aceea. Millan își continuă activitatea de pictor bisericesc, implicându-se cu deosebit curaj în concursuri pentru obținerea de lucrări monumentale, cum singur ne lămurește în tabelele ce urmează, din memoriul său justificativ cerut - se pare - de Ministerul Cultelor și Artelor.

„MEMORIU

De lucrări bisericești executate personal: 1. Biserica catedrală din Târnăveni în anii 1936-1937; 2. Biserica comunei Broșteni-Dâmbovița în 1937 (tempera); 3. Schitul Sf. Ana-Orșova 1938-1939 (fresco); 4. Capela Institutului Samarinean București 1939-1940; 5. Biserica comunei Batiz-Hunedoara 1940 (fresco); 6. Biserica comunei Lăceni-Argeș 1944-1945 (tempera); 7. Biserica din comuna Stârci-Argeș 1945 (tempera); 8. Biserica din comuna Valea Ungureni-Olt 1946 (tempera); 9. Biserica din comuna Bărcănești-Olt 1946 (tempera); 10. Biserica din comuna Humele-Argeș 1947 (tempera); 11. Biserica din comuna Jiblea Nouă-Argeș 1947 (fresco); 12. Biserica din

comuna Băiculeşti-Argeş 1950-1951 (tempera); 13. Biserica Sf. Dimitrie Curtea de Argeş; 14. Biserica Mănăstirii Capu Dealului.

Lucrări de restaurare la Biserica Domnească de la Curtea de Argeş.

PICTURĂ NOUĂ ÎN ASOCIAŢIE: Biserica Călugăreni-Vlaşca, asociat cu Leon Biju, în 1936: Biserica din comuna Suseni-Argeş asociat cu Stoica Nicolae, în 1945; Biserica din comuna Bărcăneşti-Olt, asociat cu Dim. Hornumg.

RESTAURĂRI DE MONUMENTE ISTORICE: 1. Biserica din comuna Vâlsăneşti-Argeş, 1939-1940; 2. Biserica din comuna Tătărăi-Olt, 1945; 3. Biserica din comuna Deagu de Sus-Argeş, 194; 4. Biserica din Deagu de Jos-Argeş, 1949; 5. Biserica din comuna Corbeni I-Argeş, 1950; 6. Biserica din comuna Corbenii II-Argeş.

În afară de acestea am participat la concursurile de la Biserica Sf. Elefterie din Bucureşti, reuşind al 2-lea[1]

La biserica Sf. Vineri – Basarab, reuşind 1-ul (fiind nevoit să refuz lucrarea, ministerul, dându-mi un asociat cu care, ştiam că nu voi reuşi să o duc la bun sfârşit).

La Catedrala din Lugoj, reuşind al 3-lea, de asemenea în 1943, Ministerul Cultelor mi-a încredinţat scoaterea în mărime naturală a 23 copii după vechile picturi din Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, lucrări pentru editarea unui album în culori, care n-a mai apărut.

În 1937-1938 am executat în asociaţie cu decedatul pictor D. Belizarie, icoanele din catapeteasma bisericilor de la Ierusalim şi de la Iordan, iar în iarna anului următor catapeteasma Liceului „Mihai Viteazul" din Bucureşti.

Am ilustrat multe cărţi şi reviste bisericeşti pentru Editura „Fântâna Darurilor" în anii 1935-1939.

În 1936 am colaborat la lucrările de pictură (pronaos şi tindă) la Sf. Patriarhie cu D. Belizarie şi la repictarea capelei de la cimitirul Belu-Bucureşti cu A. Verona şi D. Belizarie.

În 1946 şi 1947 am ilustrat calendarul Eparhiei Argeşului."

În decursul celor 600 de ani de la zidire, iconografia celui dintâi locaş de închinare de rit bizantin, cu rost şi de simbol al creştinătăţii ortodoxe, în veacurile ce-au urmat în Ţara Românească, a fost restaurată de mai multe ori: 1747-1751 de zugravul Radu Sân Mihai Dascălul, în stil Brâncovenesc; 1827 de Pandelimon, cu intervenţii stilistice şi adaosuri în trăsături nedibace; 1916-1923, cu importante consolidări de ziduri, începând încă din 1911-1914 de cunoscutul muralist Dumitru Noroceos instruit în Italia şi la Muntele Athos, şi echipa sa din care au făcut parte maeştrii I. Mihail, G. Teodorescu şi Paul Molda, care a reprodus în culori bijuteriile din mormintele voievodale din biserică şi cea de a patra restaurare - reparaţii de fresce din 1943, la care au participat cunoscuţii plasticieni: Emil Millan Ivănescu, în fotografia noastră, alături de Paul Constantinescu, pe scara bisericii, iar pe a doua treaptă, în picioare C. Mihalcea, Anatol Vulpe, lângă ei şi Titu Stoica, intendentul.

Şi-n final, ţin să-i asigur pe cititorii rândurilor dedicate lui Millan, că dacă nu vor găsi în cuprinsul lor emoţiile, datele şi înţelesurile de le aşteaptă, vor afla în schimb momentele cele mai semnificative din viaţa şi creaţia unui visător, pe nedrept uitat, şi consideraţiile jurnalistului, amic al fiului său arhitect şi pictor el însuşi Eugen Ivănescu, personalitate de relief în spiritualitatea argeşeană.

---

[1] Concursul a fost câştigat de fostul său mentor, Iosif Keber, care în anii 1936-1938 a realizat o splendidă iconografie monumentală, în frescă, la Sf. Elefterie-Bucureşti.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CONSIDERAȚII PRIVIND STATUTUL FEMEII ÎN SOCIETĂȚILE TRADIȚIONALE

FILOFTEIA PALLY[*]

Numeroase aspecte sociale, deși contradictorii, coexistă și se impun atenției cercetătorului, ilustrând mentalități și practici din antichitatea păgână alături de valori creștine și științifice: industrii moderne s-au afirmat și dezvoltat în țări în care încă se călătorește cu tracțiune animală; teritorii în care se păstrează tradițiile se învecinează cu zone total modernizate; coexistă religii fundamental opuse, apartenența religioasă servind identificării etnice.

Cercetările de teren evidențiază aspecte comune, dar și adevărate rupturi culturale, interesul cercetării datorându-se, în mare măsură, coexistenței acestor diferențe cu elemente unitare - ansamblu valoric rezultat dintr-o îndelungată istorie, în multe privințe comună.

Demersul nostru își propune să analizeze statutul femeii în cadrul comunităților tradiționale dintr-o dublă perspectivă: etnică și religioasă.

În cercetarea etnică, ne-am limitat la aria populațiilor balcanice, unde condițiile dificile, marcate de răsturnări spectaculoase, de conflicte și revendicări nesatisfăcute, au determinat întemeierea de școli care au creat mari curente culturale.

Importanța acestor populații în cadrul istoriei universale este considerabilă, motiv pentru care ele au fost studiate de nume consacrate: Ami Boue, Nicolae Iorga, Jovan Cvijic, Paul H. Stahl, Gjecov, Valentini etc.

În cadrul analizei noastre, un loc special îl deține societatea albaneză, amplu prezentată de Gjecov și Valentini. Din consemnările acestora aflăm că *femeia, atâta timp cât se află în casa soțului, este considerată ca un burduf care primește poverile și truda...un obiect viu, menit să care, să procreeze, să se ocupe de treburile casei...* Condiția ei de povară este stabilită chiar din familia părinților ei - se spune că la nașterea unei fete *plâng până și grinzile casei* - principiu valoric înscris și în Codul lui Lek Dukagjin, care definește femeia drept *un lucru de prisos*[1]

Desconsiderarea ei ca persoană se reflectă și în imposibilitatea reprezentării oficiale, ea neputând fi martor sau parte civilă în instanță, neavând drept de vot sau de moștenire. Separarea pe sexe este atât de riguroasă, încât la sărbători sau la biserică femeile sunt grupate separat. Aceeași situație o întâlnim și la înmormântări, ostilitatea față de femeie depășind granița vieții: la moartea unei femei nu se poartă doliu, dispariția ei fiind lipsită de semnificație - *ce durere poate provoca o ființă de care bărbatul poate dispune după bunul lui plac?*

---

[*] Complexul Muzeal Golești

[1] Stjefen Gjecov, *Codice di Lek Dukagjini*, Roma, 1941.

O consemnare din secolul al XIX-lea menționează: *Femeile lor, cele mai multe fără educație, nevorbind decât propria lor limbă, sunt considerate asemenea vitelor și sunt folosite ca atare; cu excepția celor de rang superior, ele sunt obligate să muncească și adesea sunt pedepsite cu bătaia...De altfel, cum în cea mai mare parte a regiunilor țării femeile nu sunt la fel de numeroase ca și celălalt sex, adesea nu femeia aduce zestre soțului, ci bărbatul femeii; el trebuie să adune o mie de piaștri înainte de a spera să-și găsească soție...*[2]

Mireasa era cumpărată, uneori, de la naștere, la vârsta de 12-16 ani fiind obligată să meargă în familia soțului. Refuzul acesteia de a da curs contractului matrimonial atrăgea grave consecințe asupra părinților care, cel mai adesea, o obligau să își urmeze bărbatul ales de ei. Și dacă bărbatul este cel care decide la căsătorie, tot el decide și la divorț, având drept de viață și de moarte asupra femeii care a comis adulter sau a trădat ospitalitatea.

A fost practicat și leviratul; femeia, fiind cumpărată, trebuia să rămână în familia soțului, la moartea acestuia devenind nevasta fratelui sau a unui alt membru din familie.

Situația dificilă a femeii se îmbunătățește la nașterea primului băiat, datoria ei fiind aceea de a aduce pe lume cât mai mulți copii, mai ales băieți. Aprecierile la adresa ei se referă la fecunditate și abia apoi la modestia, hărnicia și farmecul ei. Femeia sterilă poate fi repudiată, în locul ei fiind luată o a doua sau chiar o a treia nevastă, bigamia și trigamia, deși condamnate de biserică, fiind practicate.

Un destin neobișnuit urmează fetele care decid să rămână pe veci *fecioare*, după ce depun jurământ într-o biserică sau o moschee. Decizia luată ca urmare a refuzului de a se căsători sau a decesului părinților și, implicit, a asumării responsabilității față de ceilalți frați, le conferă acestora un statut onorabil, având dreptul la moștenire, devenind stăpână a gospodăriei, ceea ce îi conferă dreptul de a participa la adunările bărbaților.

Toate consemnările de la începutul secolului al XX-lea, până în anii `80, semnalează prezența *fecioarelor* la adunările bărbaților, acestea purtând vestimentație bărbătească și arme, cu drept de a participa la război și chiar de a-și schimba numele.

Studiile de actualitate din Albania ilustrează și astăzi că doar în 20 % din cazuri se face alegerea liberă a partenerilor de căsătorie; în 18 %, prin decizia părinților și, în 62 % prin intermediul pețitorilor. Căsătoriile care unesc persoane între care există o diferență mare de vârstă tind să dispară, vârsta la care se căsătoresc cei mai mulți fiind cuprinsă între 20 și 30 ani.

Se poate vorbi despre o schimbare evidentă, care permite să se afirme că tendința de renunțare la tradiționalism este tot mai conturată, corespunzând exigențelor societății moderne europene.

Ca și în Albania, în lumea slavilor din sud, situația femeii este la fel de vulnerabilă. În 1845, Blanqui afirmă că *„femeia este, în mod evident, în starea de minoritate permanentă în întregul Orient. Creștină sau musulmană, ea pare mai*

---

[2] J C Hobhouse, *A Journey through Albania*, Londra, 1813, p. 145.

degrabă victima decât tovarăşa bărbatului. Ea nu este chemată niciodată prin nume, nici la turci, nici la creştini[3]

Situaţia femeii slave este extrem de dificilă în Muntenegru, unde Gopcevic arată că femeia este sclava bărbatului. Expresii de genul *Iertaţi-mă, soţia mea* sau *Femeile noastre sunt catârii noştri* arată că ea era considerată o vită de povară, care execută toate muncile. Ea are toate obligaţiile şi nici un drept[4]

Dintre toate obligaţiile, maternitatea este cea mai importantă în caz de sterilitate ea putând fi repudiată, chiar dacă vina aparţine soţului.

La bulgari, situaţia femeii pare să fie mai bună, mai apropiată de cea a femeii romänce sau grecoaice. Kanitz, la 1882, prezintă astfel bulgăroaica: *pe cât de cântată este în cântecele de dragoste,...pe atât de obositor de greu este rolul ei de nevastă. Împovărată de munci, ea nu are o clipă de răgaz. Dacă nu e la câmp, se ocupă de treburile gospodăriei, alăptând sugarul în timp ce-i pune la treabă pe cei mari. Ea spală, înălbeşte şi vopseşte, pregăteşte mâncarea familiei; ea toarce, brodează, ţese, cârpeşte şi coase, ea supraveghează grajdul, se ocupă de vite, de capre, de oi. Ea trebuie să aibă grijă să astupe crăpăturile casei cu lut, să văruiască faţada, folosind o piele de oaie drept bidinea, să împletească nuielele pentru colibe; tot ei îi revine îngrijirea grădinii de zarzavaturi, din care nu lipsesc niciodată florile...*[5]

În mare parte, toate aceste caracteristici ale statutului feminin se regăsesc şi în Grecia. Didika Nikki sublinia că, în regiunea Messa Mani, 49 % dintre bărbaţi ştiau să citească şi să scrie, în timp ce, la femei, proporţia de ştiutoare de carte era de numai 5,47%. Femeia purta numele său de origine înainte de căsătorie şi numele soţului după căsătorie, rolul principal al ei fiind acela de procreare şi de muncă. Dacă îşi înşela soţul, dezonoarea cădea asupra familiei de origine, tatăl sau fraţii, ca protectori fireşti, fiind obligaţi să o ucidă pentru adulter[6]

Este confirmat şi aici vechiul obicei al cumpărării miresei, logodna tinerilor jucând un rol important în stabilirea relaţiilor dintre cele două familii. În caz de deces, văduva care are copii rămâne în familia soţului, recăsătorirea ei nefiind posibilă fără acordul acesteia.

Responsabilităţile ei gospodăreşti sunt însemnate, ea realizând activităţi pe care, în alte părţi, le execută bărbatul.

În perioadele de criză, într-o vendetta, grecoaicele luptau alături de soţi, valorificând la maximum protejarea acestora în faţa duşmanilor. Codul vendettei apără integritatea fizică a femeii, de orice parte a baricadei s-ar fi aflat, fapt pentru care ea servea, uneori, drept scut soţului aflat în ofensivă care, protejat de corpul femeii sale, putea trage din spatele ei în duşman, ochindu-l mortal[7]

Şi aici, sterilitatea femeii conduce la o bigamie specială, în care copilul celei de a doua femei devine fiul primei soţii, mama naturală devenind mamă vitregă şi doică, totodată.

---

[3] M. Blanqui, *Voyage en Bulgarie pendant l'annee 1841*, Paris, 1845, p. 280.

[4] Spiridon Gopcevic, *Montenegro und die Montenegriner, Leipzig*, 1877, p. 75.

[5] Frantz Kanitz, *La Bulgarie danubienne et le Balkan. Etudes de voyage 1860-1880*, Paris, 1882, p. 32.

[6] Niki Didika, *Vathia, un village de Mani (Peloponese). Structures sociales archaiques*, Paris, 1977

[7] Earl of Carnarvon, *Reminiscences of Athens and the Morea*, London, 1869, p. 146.

Dim. A. Petropoulos (1952) menţionează acelaşi obicei în Creta, unde chiar şi biserica se implică, acceptând divorţul bărbatului de femeia sterilă şi unind noul cuplu, chiar dacă, din perspectiva creştină, noua căsătorie este nelegitimă. Lordul Carnarvon, care vizitează regiunea în 1839, descrie un asemenea caz: „*Bărbatul era, într-adevăr, căsătorit dar, neavând copii de la nevasta lui, i se permitea, cu consimţământul ei, se spune, şi cu binecuvântarea unui preot, să se însoţească cu altă femeie...Dacă va avea un băiat din această a doua însoţire, în Mani (regiune din Grecia), băiatul va fi considerat legitim, prima nevastă putând fi repudiată.... La întrebarea mea a reieşit că din prima căsătorie se născuseră, de fapt, trei fete; dar, informatorul meu repeta că astea nu sunt copii – în aşa măsură fetele erau socotite drept un lucru de nimic în acest ţinut...ce vreţi să facă un bărbat cu o nevastă care nu-i dăruieşte băieţi...?*[8] Statutul social al româncei se înscrie, în mare măsură, în limitele aceleiaşi inferiorităţi, principiul masculin aservind, pe lungi traiectorii istorice, existenţa feminină. Versurile rostite la nunţile ţărăneşti, de mire sau de nuntaşi, evidenţiază funcţia femeii în casa soţului:

Deschide, maică, uşa / Că îţi aduc nevasta / Blidele ţi le-o spăla / Şi-n casă ţi-o mătura. / Hoarele ţi le-o griji / Holdele ţi le-o plivi / Viile ţi le-o săpa / Şi ajutor mult ţi-o da.. Ziua bună, mamă bună / Iacă-ţi aducem nora / Să-ţi ajute a lucra / Ca să ai la lucru spor ...Mulţămesc lui Dumnezeu / Că s-o`mplinit gândul meu / Ce-am gândit am dobândit / Că mai am pe cineva / Să-mi ajute a lucra[9]

Aprecierile legate de calităţile feminine fac referire la puterea ei de muncă, o femeie fiind frumoasă pentru că este puternică, muncitoare; ea se trezeşte dimineaţa prima şi se culcă ultima, servindu-şi la masă familia, fără a sta cu ei. Grijile ei au legătură cu casa şi curtea, dar, în mod paradoxal, deşi este supusă bărbatului, acesta o învredniceşte cu responsabilitatea financiară, încredinţându-i banii. Aproape fără excepţie, în comunităţile tradiţionale, femeia era (şi este) casierul şi coordonatorul bugetului de familie, banii fiind ascunşi sau îngropaţi în locuri secrete, doar de ea ştiute.

Descendenţa familiei este o problemă deosebită şi pentru români, casa în care s-au născut doar fiice fiind considerată nefericită. Remediul este o căsătorie uxorilocală - situaţie de excepţie, care nu are nimic comun cu matriarhatul, femeia fiind doar un mijloc de perpetuare a gospodăriei, rolul principal jucându-l tot bărbatul.

În situaţia în care familia nu are copii, se recurge la adopţii în cadrul neamului, dar femeia stearpă este considerată vinovată, existând credinţa că aceasta *nu este iubită de Dumnezeu.*

Sexele şi vârstele sunt separate de o strictă ierarhie, soţul fiind capul gospodăriei, respectat inclusiv prin formula de adresare: *dumneata, mata.* El dirijează viaţa şi munca tuturor, la nevoie, chiar prin forţă, violenţa, fără excese, faţă de nevastă, fiind considerată o atitudine normală, recunoscută de vechile coduri de legi.

Afecţiunea celor doi soţi nu se etalează în faţa satului, participarea la evenimentele obşteşti făcându-se pe grupuri de sexe. Până către sfârşitul secolului trecut, în sate, femeile mergeau pe drum doar în spatele bărbatului, ferindu-se cu sfială din calea trecătorilor străini. Nu rare erau zonele unde nevestele sărutau mâna bărbatului, în semn de adânc respect şi supunere.

---

[8] *Ibidem*, p. 198-199

[9] Petre Vancu, *Monografia comunei Maderat*, Arad, 1905, p. 75.

Cu toate acestea, situaţia româncei faţă de a celorlalte femei din societăţile tradiţionale balcanice şi, mai ales, musulmane, era mult mai bună şi ea pare să fi existat de mult timp, numeroşi călători străini de la începutul secolului al XVII-lea consemnând aceste aspecte. Tommaso Alberti, străbătând Moldova, constată că femeile coordonează activităţile gospodăreşti, având dreptul de a discuta în public sau în particular, fără reţineri, purtându-şi feţele neacoperite de voaluri.

Griselini, în 1780, remarcă faptul că femeile îşi servesc soţii la masă, chiar dacă sunt invitaţi, ele asistând la masa soţului, în picioare, asemenea unor servitoare, onorate de cinstea pe care o au.

Situaţia de inferioritate a femeii faţă de soţ şi de bărbaţi, în general, începe înainte de a se naşte, pentru că oamenii îşi doresc un băiat – scria P. Stahl, în 1987[10] În faţa preotului, soţul ocupă locul din dreapta, cel mai demn de cinste; el ocupă, la masă, locul de onoare şi este servit primul.

În credinţele ţăranilor, inferioritatea femeii îşi are obârşia la începuturile lumii şi aceasta justifică starea de inferioritate la care femeia este condamnată din totdeauna.

În societatea hindusă, plină de clasificări, poziţia femeii este subordonată şi esenţială, totodată. De la naştere şi până la moarte, femeia hindusă se defineşte prin raportarea la un bărbat: în copilărie, de tată; în tinereţe, de soţ; la moartea bărbatului, de fiii ei.

Femeia se afirmă cu precădere în universul domestic. Simbolul puterii sale în calitate de stăpână a casei este faptul că ea are în grijă mănunchiul de chei, printre care se află şi cea de la frigider, din care servitorii ar putea fi tentaţi să fure pentru a-şi hrăni familia. Dar aici, ca şi în alte situaţii, influenţa femeii prevalează în faţa puterii. Influenţa de care se bucură este considerabilă şi de mare ajutor femeilor a căror stare poate părea ingrată, ba chiar nedreaptă şi mizerabilă.... Fiecare e sigură, în sinea sa, că, fără ele, nimic nu ar merge. Soţul depinde de ea ca un copil. Ea îi pregăteşte hrana, îi masează picioarele obosite când se întoarce seara acasă. Ea este paznicul bunei lui dispoziţii diurne - sukha - *şi nocturne* – kama. *Bineînţeles că acest rol protector şi binefăcător cuprinde şi copiii, precum şi întregul cămin, familia unită. Cel mai mare nenoroc al femeii este sterilitatea, dar atunci când aduce pe lume un urmaş, mai ales un fiu, ea îi permite soţului său, asigurându-i continuitatea, să se achite de datoria faţă de strămoşi. În aceste împrejurări, soţia nu este numai soţie, ea este mama (ma, mata). Statutul ei este înălţat şi chiar soacra sa este obligată să ţină seama de aceasta*[11]

Cultul mamei este emblematic, expresii obişnuite ca *„India, mama noastră"*, *„Ganga (Gangele), mama noastră"*, *„Vaca, mama noastră"* dovedind veneraţia cuvenită şi închinată, în India, mamei.

Surprinzător este că, în iconografie, zeiţele nu au copii, contrastul cu amintitul cult al mamei fiind consemnat de mai mulţi indianişti, spre deosebire de *Fecioara cu pruncul*, care celebrează maternitatea în Occidentul creştin.

---

[10] Paul Stahl, *op. cit.*, p. 125.

[11] Jean Delumeau, *Religiile lumii*, Bucureşti, 1996, p. 387-388.

Rolul femeii în viața religioasă hindusă este mai dificil de conturat, informațiile în acest sens fiind deosebit de sumare. Ea nu contribuie la conturarea marilor direcții doctrinare, dar conservă și transmite tradiția până la ultimul detaliu. În sacrificiile solemne de altădată, deși juca un rol secundar, era de neînlocuit, prezența sa alături de *sacrificant* (capul familiei) fiind condiția *sine qua non*. Un văduv aparținând castei superioare trebuia să se căsătorească imediat după perioada de doliu, activitatea rituală fiind temeiul întregii sale vieți religioase.

Femeia indiană a câștigat mult în privința autonomiei spirituale prin apariția curentului devoțional bhakti și, mai ales, a cultului Zeiței sau Puterii divine. Ea are dreptul să profeseze culturile celor cinci zeități: Vishnu, Shiva, Ganeșa, Surya, Marea zeiță. Asimilând-o Zeiței, tradițiile sectare hinduiste acceptă de câteva secole existența *femeii guru*, ceea ce în concepția a numeroși antropologi reprezintă o mare victorie, o adevărată revoluție feminină.

În timpul sărbătorilor religioase, femeia se ocupă de preliminariile ritualului, fetele tinere virgine jucând un rol însemnat doar în unele ritualuri. De același privilegiu se bucură și femeile la menopauză și, dacă li se interzice participarea la unele forme de cult, ca acela al *amonitului sacru (salagrama)*, în replică, ele au datoria de *a sufla în scoică* (simbol al lui Vishnu) și de a face să se audă *chemarea bufniței* (dimineața și seara).

Eroticul (kama) ocupă primul loc în seria celor opt sentimente fundamentale și a celor opt plăceri estetice. În acest context, un rol esențial joacă mirosurile produse de căldură; iasomia, santalul sau tămâia, îmbătătoare sau dezagreabile, semnifică fondul dorinței senzoriale, care dă conținut specific vieții indiene. *Atunci când, pe înserat, tinerele femei se plimbă, purtând în păr ghirlande de iasomie, nu numai frumusețea vizuală este atrăgătoare, ci și parfumul amețitor*[12], comportament permis doar fetelor necăsătorite.

Șanticrele arheologice de la Khajurao sau Konarak, templul vaisnavit de la Lakshmana, cele două temple și vaite de la Kandariya și Vishvanath etalează basoreliefuri erotice mărețe ca semn al politicii de revigorare a instinctului sexual într-o societate slăbită și obosită de influența asceților detașați de cele lumești. Lingayoni, cele două simboluri frecvente în temple, reprezintă iconografia stilizată a hinduismului, pe care le centralizează șarpele Kundalini, ca energie sexuală sublimată, în scopul obținerii eliberării.

Cea mai mare onoare a femeii căsătorite în relația cu Kama (erotismul) o reprezintă *sindhur-ul* roșul aprins, aplicat pe cărarea mediană a pieptănăturii ca simbol transparent acceptat și declarat, instituționalizat și ritualizat. Versurile din Rgveda elogiază simplitatea sănătoasă și vigoarea exemplară a feminității într-un limbaj frust și expresiv (*o femeie cu fese atrăgătoare*).

Interesant este și statutul curtezanelor, în India veche cele de rang inferior fiind disprețuite, în vreme ce acelea de rang superior erau respectate, instruite și cultivate, având șansa ca, prin convertire, să devină *slujitoare ale zeului (devadasi)*, oficiante atașate templului.

---

[12] *Ibidem*, p 390

Trebuie precizat că funcţia erotică a femeii nu excludea asumarea valorilor morale în relaţiile de cuplu, mariajul realizându-se în patru forme tradiţionale şi patru periferice, în funcţie de scara descrescătoare a demnităţii. Indiferent de statut social, logodnicul se adresează logodnicei prin versurile, de acum consacrate: *Eu sunt ceea ce eşti / Tu eşti ceea ce sunt / Eu sunt Cerul iar tu Glia / Tu eşti strofa, iar eu melodia / Urmează-mă în fidelitate / Să ne căsătorim / Să zămislim urmaşi / Să avem mulţi fii/ Care să trăiască până la adânci bătrâneţi.*

Ritualul celor şapte paşi făcuţi în jurul focului din altar va uni definitiv tânărul cuplu.

Mariajul, fiind religios şi celebrat de brahmani, se va consuma doar după trei zile de abstinenţă, procrearea şi naşterea copiilor fiind principalul scop (primul fiu era o obligaţie, al doilea era copilul iubirii).

Interesantă este poziţia femeii - văduve în cadrul societăţii hinduse. Dacă ar fi avut onoarea de a muri prima, ar fi primit titlul de *sumangali.* În ipostaza de văduvă, ea îşi pierde statutul de *cineva* în sensul religios al cuvântului, revenind la starea iniţială, lipsită de demnitate virtuală. Toate avantajele estetice îi sunt luate: roşul aprins al pieptănăturii, sari-urile multicolore, brodate cu fir de aur sau argint, bijuteriile, chiar raderea părului. Dacă este tânără, tot restul vieţii va purta un sari alb, însemn al doliului, trăind într-o dependenţă cvasi-totală. Bătrână fiind, ea va renunţa, obligată sau de bunăvoie, la familie, cerşindu-şi hrana în pelerinaje la locurile sfinte.

Tratatele *dharma* explică decăderea femeii prin vina de a nu-şi apăra şi întreţine soţul, faptele ei reprobabile, săvârşite într-o viaţă anterioară, atrăgând ca un blestem moartea partenerului. De aceea, văduva este *ucigaşa soţulu*, călăul care i-a determinat stingerea. Această gravă responsabilitate a condus la excese, consemnate încă din anul 510 î.e.n., sub forma practicii *sati (satee),* prin care soţia supravieţuitoare era jertfită pe rugul soţului decedat, ca şansă de recuperare a onoarei.

Obiceiul, deşi interzis de englezi din 1829, mai este întâlnit şi astăzi, în Rajahstan, evenimentul de la Deorala, din 1987, amplu mediatizat, dovedind că auto-jertfirea văduvei este o prelungire a sacrificiului originar sau a aceluia săvârşit de războinicul yogin pe câmpul de luptă.

Analizând *religiile africane*, etno-antropologii încă nu au găsit termenul potrivit pentru a le denumi. Animism, tradiţionalism, tribalism – toate au încercat să identifice esenţa spirituală a credinţelor africane . *Elementul totodată propriu şi comun în cel mai înalt grad religiilor Africii Negre este mai mult ca probabil ancestralizarea şi cultul strămoşilor*[13], textele miturilor şi legendelor fondatoare oferind un soclu tradiţiilor orale, practicilor religioase şi practicilor culturale, indiferent dacă vorbim de africani musulmani, creştini sau fetişişti.

În cadrul religiilor negro-africane, femeia ocupă un rol deosebit de important, unele funcţii sacerdotale precise fiindu-i rezervate exclusiv. În majoritatea confreriilor, prestigiul ei este la fel de bine cotat ca şi al bărbatului, chiar şi în confreriile religioase masculine existând posturi rezervate femeilor, este adevărat, la o vârstă venerabilă (la populaţiile Yoruba şi Iya-agan), pentru oficierea cultului strămoşilor.

---

[13] *Ibidem*, p. 607

În culturi domestice sau familiale, foarte active în Africa, în mod frecvent *oficiantul femeie* aduce ofranda pe altarul strămoşilor sau al divinităţilor tutelare ale clanului. Şi tot ei îi revine obligaţia de a sacrifica micile animale (nu şi pe cele mari) sau de a arunca cele patru cotiledoane de *cola* care, după felul cum cad pe pământ, arată că ofranda a fost sau nu acceptată.

Trebuie precizat că preotesele, cu unele excepţii, sunt femei ajunse la menopauză, fie ca efect al îndepărtării de funcţia sexuală, fie ca efect al maturizării calităţilor ei spirituale.

Statutul femeii descinde din imaginea transmisă prin mituri, unde are un rol important. În mitul Dogon, prezenţa cuplurilor de divinităţi *Nommo anagonno* şi a cuplurilor de oameni *Anagonno bile* atestă bisexualitatea originară, chiar dacă soţiile zeilor sau ale oamenilor nu au fost create în acelaşi mod.

Mitul Yoruba şi mitul Fali nu fac distincţie între crearea bărbatului şi cea a femeii şi nu stabilesc o ierarhizare a sexelor, diferenţele dintre ele asigurând tocmai complementaritatea în procrearea geniului uman. Singura ipostază inferioară a femeii este temporară, legată de ciclul lunar şi care o plasează în starea de necurăţenie, peste tot în Africa existând *coliba femeii necurate*, în care se autoizolează până la încetarea manifestărilor fiziologice impure (ciclul menstrual).

În relaţia cu sexualitatea se consemnează şi aici starea de abstinenţă (alături de cele alimentare şi verbale) ca o condiţie anterioară dezvoltării capacităţii spirituale înaintea săvârşirii unor rituri. Acest gen de sacrificiu se întinde temporal de la câteva zile până la câteva luni (atunci când este vorba de iniţiere religioasă), fără ca aceasta să antreneze celibatul permanent.

În privinţa maternităţii, rolul femeii africane, în plan social, este semnificativ, fără însă a antrena repere religioase.

Maternitatea nu înseamnă stare de necurăţenie; ea este asociată cu sintagma *a coace iarăşi trupul mamei*, echivalentul reîntoarcerii la fragilitatea tinerelor vlăstare ale plantelor. La unele etnii, placenta, ca semn palpabil al legăturii dintre mamă şi copil, face obiectul unei atenţii deosebite, toate funcţiile ei magico – religioase transformând-o în protectoare a celor doi, ea fiind îngropată într-un *loc umed şi reavăn, ştiut doar de mamă.*

Sub aspect religios, puterea maternităţii îi conferă mamei africane un rol special, binecuvântarea sau blestemul ei atrăgând consecinţe faste sau nefaste în soarta copiilor săi. Dacă, în general, orice blestem inspiră teamă, aici, blestemul mamei este înspăimântător, ceea ce conduce chiar la concluzia unei nete superiorităţi a femeii în plan emoţional şi social.

Astăzi, femeile africane se confruntă mai puţin cu rigorile religiilor tradiţionale, miturile şi credinţele ancestrale fiind concurate de probleme de supravieţuire, faţă de care ele adoptă o atitudine mai realistă decât bărbaţii. Contradicţiile inerente diverselor roluri atribuite femeii, mai puţin vizibile altădată, sunt tot mai puternic reliefate de societatea africană, zdruncinată în structurile ei intime.

În Evanghelie sunt destul de puţine informaţii referitoare la sexualitate, Iisus, fără a ţine cont de indicaţiile tradiţionale, primindu-i la el pe adulteri şi prostituate, relativizând legăturile familiale şi tratându-i în mod egal pe bărbaţi şi pe femei. Vremea dinaintea căsătoriei este denumită drept *timp al răutăţii inimii* iar fidelitatea devine un concept profund biblic. În acest sens, *porneia* (adulterul) distruge legătura conjugală, el fiind comis chiar şi numai prin considerarea teoretică a femeii drept obiect al plăcerii.

Venirea lui Mesia anulează obligaţia procreării, în acest mod celibatul fiind anticipat şi profetizat. Sfântul Pavel îl recomandă ca semn eschatologic, el interpretând nunta în spiritul Cântării Cântărilor, o mare taină dintre Cristos şi Biserică, dintre Dumnezeu şi poporul său (Efes, 5, 22-30).

Iisus îi binecuvântează pe copii, evocând femeia care, după ce a născut, *nu-şi mai aduce aminte de durere, pentru bucuria că s-a născut om în lume (Ioan, 16, 21).*

Patriarhul Athenagora afirma în enciclica Humanae Vitae că nu trebuie date legi, ci doar amintită semnificaţia iubirii, castitatea însemnând integrarea erosului într-o relaţie durabilă şi jertfelnică. Iubirea nu poate fi o singurătate în doi, ci slujirea celuilalt pentru a-şi desăvârşi propria vocaţie.

Preotul, după cum cer epistolele pastorale, trebuie să fie *bărbat al unei femei (Tit, 1, 6)*, viaţa lui de familie reprezentând un model, în care postul înglobează şi abstinenţa sexuală, impusă preotului înainte de a sluji Sfânta Euharistie.

Considerând că prin căsătorie omul ia parte la unirea irevocabilă a lui Dumnezeu cu poporul său, biserica ortodoxă poate ierta divorţul, neîndepărtându-i pe cei divorţaţi şi recăsătoriţi. În schimb, avortul este ferm condamnat, cerându-se o căinţă profundă, fiind considerat un păcat mai uşor doar în situaţiile limită, femeile obligate să recurgă la această soluţie trebuind a fi consolate prin cuvinte de adâncă înţelegere.

La baza viziunii masculine în raporturile de cuplu (*bărbatul trebuie să domine femeia*) se impune cuvântul-cheie *autoritate* - bazat pe tema primei creaţii, ca model al lui Dumnezeu – imagine a apropierii de perfecţiune şi putere. În sfera vieţii de familie, această concepţie a condus la reflecţii oficiale privind slăbiciunea şi inferioritatea naturii feminine, ceea ce le conduce la nestatornicie. Replica masculină impune protecţie şi supraveghere, drumuri bine controlate – biserică, spălătorie, cuptor public sau fântână. *A păzi şi a ţine femeile ocupate în interiorul caselor, acesta este, aşadar, idealul masculin nedesluşit. El impregnează orientarea sarcinilor ce le sunt atribuite.... Rotiţe esenţiale în buna funcţionare socială, femeile care îşi asumă pe de-a-ntregul rolul garantează asimilarea armonioasă a produselor activităţii masculine. Orice exces în consumarea lor afectează tot corpul social şi ansamblul schimburilor. De aceea, legile având drept scop reducerea cheltuielilor şi veghind la păstrarea semnelor ordinii sociale se înverşunează împotriva abaterilor feminine. Fala deşartă, lăcomia, desfrâul sunt păcate nutrite de o dezordine a poftelor pe care viaţa casnică, însufleţită de soţii, ar trebui, dimpotrivă, să le stăvilească şi să le elimine*[14]

Dacă activitatea din cadrul familiei se justifică economic şi etic, apariţia activităţii în afara familiei, determinată de starea matrimonială sau pierderea protecţiei familiale, îi conferă femeii un mai mare grad de autonomie, atrăgând dispreţul social pentru *condiţia feminină independentă de cadrele căsătoriei.* Şi chiar dacă femeia a rămas o rotiţă subordonată reproducerii familiale, prin evoluţia autonomiei cuplului în interiorul grupului de rude, starea de subordonare a femeii a devenit tot mai des discutată, justificată, explicitată.

---

[14] Jacques Le Goff, *Omul medieval*, Iaşi, 1999, p. 281.

Interesant este că înseşi femeile sunt cele care reproduc raportul de inegalitate între sexe, dominaţia bărbatului fiind explicit formulată şi susţinută nu doar de bărbaţi, ci chiar de către femei, dovada cea mai elocventă fiind conţinutul educaţional diferit al fetelor faţă de cel al băieţilor.

Cercetările psihologilor au remarcat faptul că aşa-numitele relaţii tradiţionale între bărbaţi şi femei se dovedesc mai puţin generatoare de conflicte, afirmarea femeii pe piaţa muncii exercitând presiuni asupra rolului bărbatului în familie şi în societate, educat în spiritul concepţiei de superioritate masculină. Coexistenţa celor două teorii, generate de acelaşi spirit feminin, restructurează familia tradiţională, proiectând-o într-un complicat univers bipolar.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

MEMORIILE PROFESORULUI NAE DUMITRESCU

FLORENTINA COJOCARU[*]

Din elita dascălilor care și-au desfășurat activitatea în Pitești, la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX, face parte și Nicolae Dumitrescu, cunoscut bine în urbe sub numele Nae Dumitrescu: profesor de geografie la Liceul „I. C. Brătianu", director al acestui așezământ, primar al orașului Pitești în perioada 1907-1911, senator, fost membru în consiliul de administrație și apoi prezident al Băncii Românești din Pitești, membru în consiliul de administrație și apoi președinte al Societății „Electrica-Pitești", membru fondator al Ateneului popular „Ionescu-Gion", autor de manuale școlare de geografie.

S-a născut la 15 septembrie 1857, în localitatea Răceni-Muscel, din părinți „țărani înstăriți, având titluri de boierie-postelnici, date de stăpânirea de atunci, bucurându-se de oarecari drepturi față de ceilalți săteni"[1]

A făcut parte dintr-o familie numeroasă, afiliată cu timpul unor cunoscute familii muscelene.

Bunicul patern, Ion Grossu Dumitrescu a avut cinci copii: Maria - căsătorită cu Ion Vișoiu din Vișoi, Ioana - căsătorită cu preotul Poinăreanu din Poinărei-Muscel, Ecaterina căsătorită cu Iosif Luca din Vișoi, Gheorghe căsătorit cu Maria Cornățeanu, sora preotului Ion Cornățeanu din localitate, iar după moartea acesteia, cu văduva Isbășescu din Albești-Muscel și ultimul, Nicolae.

Nae Dumitrescu a fost penultimul copil din cei 7 realizați de Gheorghe Ion Dumitrescu și Maria Cornățeanu.

Rămas orfan la vârsta de 8 ani, și-a început cursurile primare la școala din sat, iar după un an a fost transferat la Școala nr. 1 din Câmpulung-Muscel, avându-l printre dascăli și pe Dimitrie Scurei, fostul coleg de clasa întâi al marelui Mihai Eminescu.

După absolvirea celor 4 clase în Câmpulung, urmând povața lui Bucur Spirescu din Mățău și a lui Costache Nicolau, prefectul Muscelului, Nae Dumitrescu se înscrie în anul 1870 la examenul de bursă pentru Liceul „Matei Basarab" din București, pe care l-a promovat cu succes, absolvindu-l după 7 ani.

Trecând prin greutăți financiare mari, tatăl său pierzând o mulțime de bani și vite cu judecățile pe care le-a avut, Nae Dumitrescu ocupă la început o mică slujbă la Ministerul Instrucțiunii, apoi, reușește la concursul de profesor pentru Gimnaziul din

---

[*] Muzeul Județean Argeș

[1] Nae Dumitrescu, *Din firul vieții mele*, manuscris, Muzeul Județean Argeș inv. 6374, p. 1

Brăila unde a profesat un an, se transferă la Bacău şi de aici, în anul 1881, la Gimnaziul din Piteşti.

În toamna anului 1890, Nae Dumitrescu pleacă la Paris pentru aprofundarea studiilor de geografie, obţinând cu succes diploma de licenţiat al Secţiei generale de economie politică, istorie-geografie şi diplomaţie a Universităţii Sorbona.

Reîntors de la Paris, şi-a reluat activitatea de profesor numai la catedra de geografie, limba elină pe care a predat-o înainte de plecare, fiind preluată de profesorul titular Nicolae Alexandrescu.

Alături de unele obiecte şi documente care i-au aparţinut, în colecţiile Muzeului Judeţean Argeş se află şi un manuscris intitulat „Din firul vieţii mele“, semnat Nae Dumitrescu - 2 septembrie 1944, redactat deci, la vârsta senectuţii, când împlinise venerabila vârstă de 87 de ani.

Ultima însemnare din registru, fără să fie legată de conţinutul manuscrisului, este o ciornă a unei cereri din anul 1945 adresată prefectului, în care se spunea: „Casa mea din Bulevardul Ferdinand 33, fiind rechiziţionată pentru nevoile armatei sovietice, după cum rezultă din certificatul Poliţiei, am onoarea a vă ruga să binevoiţi a mi se plăti chiria cuvenită pe durata rechiziţiei, începând de la 8 septembrie 1945, la apartamentul ocupat de D-l Maior Boris Ermolenco şi compus din: salon, birou, sufragerie plus verandă, acces baie şi bucătărie, cu mobila respectivă şi aşternuturi de pat"

Manuscrisul impresionează prin coerenţă cronologică, redând atmosfera citadină piteşteană a sfârşitului de secol XIX şi începutul secolului XX, autorul fiind implicat direct în viaţa publică în problemele importante ale învăţământului, culturii, administraţiei şi în viaţa cotidiană, desigur, păstrând nota de subiectivism proprie acestui gen de document.

În memoriile sale sunt adunate informaţii de un interes deosebit. Aici se perindă o serie întreagă de personalităţi istorice pe care le-a cunoscut, aproape întreaga elită intelectuală a oraşului şi judeţului, de care s-a apropiat în cei 47 de ani desfăşuraţi la catedră sau în funcţiile pe care le-a deţinut. Găsim de asemenea, referiri şi judecăţi cu şi fără patimă asupra autorităţilor: prefecţilor şi primarilor, medicilor, procurorilor, funcţionarilor publici şi a oamenilor de rând.

Pe când era elev în clasa a IV-a Nae Dumitrescu a avut prilejul să-l cunoască pe Ion Ghica. Momentul întâlnirii este relatat astfel: „tatăl meu m-a luat cu poştalionul fiindcă pe atunci nu exista cale ferată, la Bărăgan pe Ialomiţa, unde avea în arendă o moşie de 200 pogoane de la Ion Ghica. Mergând la Ghergani a oprit caii şi am mers împreună la casa lui Ion Ghica şi văzându-mă, m-a întrebat câte clase am făcut, îndemnându-mă a învăţa mai departe la liceu. Cu tatăl meu care-i era prieten, a avut o convorbire mai lungă din care am reţinut că el stăruia să procopsească pe tatăl meu, vânzându-i moşia ce o avea în arendă cu preţul de 500 galbeni şi-i zicea mereu: „dragă Gheorghe vinde din vite că ai destule şi cumpără moşia că ai copii. Tatăl meu nu a ascultat, iar moşia în scurtă vreme a fost cumpărată de generalul Maicanu. Ajungând la moşie, am văzut că acolo era mare bogăţie: turme de oi, herghelii de cai, cirezi de vite, arături pline cu grâne, mei, pepeni etc. Din pepeni m-am îmbolnăvit de friguri şi m-a adus acasă"[2]

---

[1] *Ibidem* p. 2

Evenimentele de la 1877 au produs o înrâurire deosebită asupra tânărului elev al Liceului „Matei Basarab“, amintirea lor fiind consemnată în memorii: „În internat când eram în cursul superior am avut ocazia să văd Garda imperială rusă care trecea spre Plevna în 76-77.

Atunci când a căzut Plevna, noi cei din cursul superior am ieşit din internat şi împreună cu universitarii şi toate şcolile superioare, însoţiţi de multe muzici militare am făcut o mare manifestaţie cu torţe la Palat, împăratului Alexandru II care se întorsese de la război şi trăsese la Palatul regal unde se afla numai regina Elisabeta. Acolo muzicile au început să cânte iar noi care umpleam întreaga curte a Palatului, am început în cor să strigăm, să trăiască împăratul şi să-l chemăm în balcon. După câtăva vreme, tot strigând mereu a ieşit regina Elisabeta să ne mulţumească, iar împăratul era la fereastră galben ca ceara, fiindu-i frică de vreo revoluţie. Dar mulţimea a început a striga şi mai tare, atunci regina intrând din balcon a luat pe împărat la braţ şi abia l-a scos pe balcon. Un tânăr student, Culcer de la Târgu-Jiu, ridicat pe braţe, i-a ţinut un discurs în limba franceză, el a mulţumit şi împreună cu regina s-au retras, iar mulţimea cântând a făcut acelaşi lucru“[3]

Cu Ion Brătianu, contacte au avut loc atât la Florica cât şi la Bucureşti, iar cu fiii acestuia Dinu şi Vintilă a legat prietenii încă din perioada studiilor la Paris.

Într-una din plimbările pe care adesea le făcea peste râul Argeş, până la casele Gubavu din Ştefăneşti, însoţit de colegul de cancelarie Ion Crivăţ, l-a întâlnit pe Ion C. Brătianu. Momentul plin de farmec este descris astfel: „După ce l-am salutat (mă cunoştea personal), m-a întrebat de camaradul meu şi i-am răspuns că se numeşte Ion Crivăţ - profesor de la Piatra Neamţ. Ah zice el, dumneata eşti băiatul prefectului meu. El i-a răspuns că este nepotul prefectului şi atunci adresându-se mie mi-a zis: ascultă dascăle, tot aţi plecat voi la plimbare, nu aţi avea plăcere să mă însoţiţi până acasă. Cu plăcere D-le Brătianu, şi aşa am plecat cu el spre casă şi ne-a arătat curtea, păsările, apoi staulele cu vite şi în fine, am ajuns aproape de casă lângă care era o mică magherniţă, crama viei. Aici a strigat pe Ilinca, bătrâna lui servitoare şi i-a poruncit să-i aducă cheile. În cramă era o masă mică, 4 scaune albe şi un butoiaş cu ţuică. Ne-a poftit la masă, iar el cu un ciocănel a început să scoată ţuică, aşa că ne-a cinstit şi a băut şi el cu noi, apoi, a urmat o a doua ţuică şi apoi a treia. Terminând cu ţuica ne-a întrebat unde luăm masa, i-am răspuns că la Micloş, apoi ne-a întrebat dacă bem vin curat şi fără a-i mai răspunde, ne-a oferit câte două sticle cu vin zicând: cred că nu vă este ruşine să luaţi aceste sticle până la birt, cu condiţia însă să-mi trimiteţi sticlele înapoi. Luându-ne ziua bună, am plecat şi abia ajunşi la birt, ne-am pomenit cu finul său Drăghiceanu, care ne-a adus şi o damigeană cu pelin. La dejun se afla Nicu Manu – prefect, apoi Pârâianu – procuror şi alţi prieteni, care până seara am dat gata şi sticlele şi damigeana şi le-am expediat la vie goale“[4]

Înainte de plecare la Paris, în 1890, Nae Dumitrescu trece pe la Clubul liberal din Bucureşti. „Acolo era strânsă o mulţime de deputaţi şi senatori dintre care n-am cunoscut decât pe Teodor Capitanovici. După câteva minute a sosit şi bătrânul I. C. Brătianu. Toată adunarea s-a sculat în picioare iar el zâmbind i-a întrebat: ce faceţi dumneavoastră aici? Colegul cel mai apropiat i-a răspuns că discută pe cine trebuie să pună candidat la Senat – Colegiul II din Bucureşti, iar bătrânul i-a întrebat: ei, ei şi ce-aţi hotărât dumneavoastră? I s-a răspuns că pe Haşdeu. La acest răspuns, bătrânul a ridicat mâna supărat şi le-a zis: atâta om de carte avem şi noi în ţară, vroiţi să-l băgaţi în politica voastră, să nu vă mai aud cu asemenea propuneri"[5]

---

[3] *Ibidem* p. 5

[4] *Ibidem* p. 10.

Ajuns la Paris, Nae Dumitrescu a urmat cursurile unor renumiţi profesori unde accesul străinilor era considerat o favoare. În acest fel, a avut prilejul să cunoască mari profesori francezi care i-au luminat cariera didactico-geografică: profesorul geograf Lavosseurc de la Şcoala de ştiinţe, Butmy de la College de France, Himly – rectorul Universităţii Sorbona, Dubois Marcel – profesor de geografie la Sorbona, profesorul Vandal şi alte somităţi.

Cunoştinţelor teoretice li s-au adăugat excursiile documentare făcute în vacanţe la: Vichy, Lyon, Aix les Baine, Geneva, Marsillia, Carlsbad, Bruxelles, Anvers, Montdior etc.

Tot aici, s-a aflat adesea în anturajul tinerilor români aflaţi la studii: Dinu şi Vintilă Brătianu, Simion Mehedinţi, Obreja, Duma, Vlădoianu, Alimănişteanu, E. Antonescu etc.

„Din această frumoasă companie – spunea el – la restaurant eu m-am ales cu deprinderea de-a mânca stridii, învăţat de Dinu Brătianu, iar fratele său Vintilă fiind la un Caffe pe Bulevardul cel Mare, m-a învăţat să beau absint, pe care mai târziu l-am lepădat fiind foarte periculos"[6]

Cu fraţii Brătianu a conlucrat apoi în ţară, aceştia sprijinindu-l în realizarea unor obiective de importanţă deosebită pentru Piteşti: construcţia teatrului şi a băii comunale, a pieţei comerciale, a Şcoalei nr. 1 şi a Uzinei de apă.

Pentru teatru şi baie, autorul memoriilor mărturisea că şi-a dăruit salariul de primar pe un an de zile, lucrarea terminându-se în anul 1913, în vremea primarului Alexandru Dumitrescu, iar Ionel şi Vintilă au dăruit la pornirea construcţiei câte 2000 lei fiecare, devizul ridicându-se la 86.000 lei, pe parcurs lucrările crescând la 360.000 lei.

Pentru că manuscrisul este foarte dens în informaţii legate de istoria Piteştiului, ne vom opri în continuare numai la consemnările legate de învăţământ, pe care l-a slujit timp de 47 de ani, până la ieşirea la pensie în anul 1928.

La 23 martie 1898 Nae Dumitrescu a fost numit directorul liceului pentru care se impunea construirea unui local corespunzător.

Despre construcţia acestui local Nae Dumitrescu face numeroase referiri.

„În anul 1898 s-a pus temelia noului local în prezenţa domnului Dimitrie Sturdza – preşedintele Consiliului de Miniştri, fiind prezent Haret şi episcopul de Argeş, Gherasie. În acelaşi an, localul era aproape terminat, dar cele două aripi erau constituite numai cu un etaj şi fiindcă se schimbase guvernul, am alergat la Sinaia unde am găsit pe noul ministru al Instrucţiunii, domnul Tache Ionescu, căruia i-am demonstrat că se face o mare greşeală pentru viitor de nu se vor completa cele două aripi cu un al doilea etaj şi cu un laborator de fizică-chimie. Am fost norocos, căci ministrul a dat ordin a se completa cele 2 aripi, aşa că în 1901 am inaugurat acest frumos local, botezându-l cu numele celui mai ilustru bărbat al Ţării – Ion C. Brătianu.

---

[5] *Ibidem* p. 13.

[6] *Ibidem* p. 20

Inaugurarea s-a făcut în prezenţa domnului inspector Miculescu, prefect fiind Ion Comăneanu şi primar Hagiescu. Am telegrafiat M. S. Regele Carol care ne-a răspuns şi familiei Brătianu, apoi mi-am dat demisia. Nu după multă vreme am fost numit din nou"[7]

Interesante sunt şi demersurile pe care Nae Dumitrescu le face pentru înfiinţarea Societăţii de literatură „Junimea" a liceului cu, o revistă proprie, a Ateneului liceului care prin stăruinţa lui a găzduit „pe cei mai distinşi profesori: Gr. Tocilescu, V A. Urechia, Nicolae Iorga, prezenţe deosebite la conferinţele duminicale unde participau nu numai elevi ci şi lumea aleasă a oraşului"[8]

În calitatea de director, Nae Dumitrescu a fost preocupat încă de la început de înfiinţarea bibliotecii liceului, devenită la scurt timp una din cele mai mari biblioteci şcolare, o bibliotecă destinată studiului elevilor şi profesorilor, deschisă şi publicului piteştean.

Despre începuturile acestei biblioteci autorul consemnează: „Am stăruit ca marea bibliotecă donată tribunalului local să fie dată liceului nostru şi s-a admis, apoi acelaşi lucru l-am făcut pe lângă senatorul Vericeanu al cărui singur copil murise, să dăruiască o sumă pentru o bibliotecă modernă care să-i poarte numele fiului său. Biblioteca aceasta a fost pusă sub direcţia profesorului Nicolae I. Apostolescu care a comandat la Paris toate cărţile mai importante şi mai noi pentru suma de 5000 lei, donată de Vericeanu. Cam în acelaşi timp, murind regretatul Gion, am stăruit pe lângă familie ca biblioteca, ca fiu al oraşului nostru, să fie donată liceului, lucru care s-a şi îndeplinit tot de profesorul Apostolescu, iar noi ca recunoştinţă am contribuit a-i ridica un bust din bronz care şi azi se găseşte în grădina publică a oraşului"[9]

Bustul lui Gh. Ionescu-Gion este opera renumitului sculptor Frederic Storck, astăzi se află în curtea Colegiului Brătianu.

Biblioteca liceului a dispus chiar de la început de un fond documentar valoros; literatură română şi străină, cărţi ştiinţifice, didactice, foarte multe în limba franceză iar Zoe Apostolescu - soţia eruditului profesor N. I. Apostolescu, profesoară de franceză, a îndeplinit funcţia de bibliotecară, paralel cu activitatea desfăşurată la pensioanele Urlăteanu şi Batist.

Dorinţa sa testamentară consemnată la sfârşitul memoriilor cât şi în testamentul legalizat a fost aceea ca una din bibliotecile personale ce le avea, cu toate cărţile de geografie şi de şcoală să fie dăruită Liceului „Brătianu" „unde am păstorit 45 de ani, va purta numele meu şi o fotografie pe frontispiciu, atlasele şi globul"[10]

După moartea profesorului, (1948), cărţile au rămas moştenire fiicei sale Constanţa, căsătorită cu Petrişor Vişoianu. Împreună au donat-o mai târziu Bibliotecii Judeţene Argeş, astfel orice cititor interesat de acest domeniu o poate consulta în sala de lectură, biblioteca constituind o colecţie personală de carte şi mobilier, cu ediţii rare şi legături deosebite, un act cultural generos pe care urmaşii l-au făcut oraşului Piteşti.

Atmosfera din cancelaria liceului este prezentă adesea în amintirile profesorului.

---

[7] *Ibidem* p. 20.

[8] *Ibidem* p. 27

[9] *Ibidem* p. 27

[10] O ciornă a testamentului aflată la sfârşitul memoriilor, pagină n. n.

„Pentru bunul mers al liceului şi pentru legarea şi înfrăţirea profesorilor, am organizat agape la care contribuiam cu toţii şi sâmbătă seara sau în ajunul unor sărbători petreceam cu toţii, unii cântând, alţii jucând, iar alţii ţinând discursuri până la miezul nopţii. Parcă văd şi azi pe Brânzeu cu Popovici şi Popescu jucând ardeleneasca în cancelaria cea mare în jurul mesei.

Mai târziu, când un profesor ieşea la pensie îi dam o masă la despărţire ţinând câte un logos. Cu modul acesta am strâns pe cei mai recalcitranţi profesori împrejurul liceului, solidari şi mândri, care au dăruit ţării oameni luminaţi, cinstiţi şi morali – căci de aici au plecat cei mai distinşi militari, profesori, jurişti, oameni de stat"[11] fapt remarcat şi de ministrul Haret care cu prilejul unei vizite pe care Nae Dumitrescu i-o face acasă acesta îi spune: „D-le Dumitrescu eu nu ştiu ce faci d-ta pe acolo, că până astăzi, n-am primit nici-o reclamaţie de la vreun profesor din Piteşti.

În alte părţi ale ţării am fost nevoit să fac câte două cancelarii profesorilor, atât sunt de înverşunaţi unii contra altora. I-am răspuns că eu am făcut pact cu toţi profesorii mei ca discuţiile politice şi animozităţile să lipsească din cancelarie, să le lase la poarta liceului, iar cei ce fac politică militantă să facă bine să fie mai moderaţi, să fie de exemplu celor simpli, iar profesorul să-şi ţină demnitatea oriunde ar fi, căci numai aşa va fi şi el considerat"[12]

Pentru activitatea desfăşurată la catedră şi în alte demnităţi profesorul Nae Dumitrescu a fost decorat cu „Răsplata muncii" clasa I, „Coroana României" în grad de cavaler şi „Steaua României"

Prin multitudinea relatărilor legate de evenimente şi oameni care au trăit aici, memoriile profesorului Nae Dumitrescu coroborate cu alte documente, reprezintă un preţios izvor pentru cunoaşterea istoriei locale.

---

[11] *Ibidem* p. 28.

[12] *Ibidem* p. 31

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

OBICEIURI ŞI DATINI TRADIŢIONALE DIN COMUNA ŞUICI, JUDEŢUL ARGEŞ

GEORGE GEORGESCU*

Tradiţia poporului român e unică în lume şi unitară în ţară, variantele locale fiind adaptări secundare ale celor comune, esenţiale. Datinile şi obiceiurile româneşti sau folclorul prin care s-a păstrat fiinţa neamului sunt jumătate păgâne, jumătate creştine, ultimele fiind o încreştinare a celor păgâne. Majoritatea acestor creaţii artistice ale poporului nostru au fost culese şi publicate de marii noştri folclorişti dintre care, cu privire la tradiţii, amintim pe Simion Fl. Marian, Tudor Pamfile, El. Niculiţă Voronca şi Arthur Gorovei, ultimul publicând şi o parte din credinţele şi superstiţiile din satul Rudeni al comunei Şuici, ca reprezentative pentru zona Argeşului, fiind culese şi publicate mai întâi în „Şezătoarea", în 1902, de preotul Gh. Rudeanu din Rudeni[1] Datini şi obiceiuri din satul Şuici a publicat la Londra şi englezul Donald I. Hall[2], care a locuit prin anul 1932 la familia Nicolae Dumitrescu-Piţigoi din acest sat.

Aceste manifestări populare româneşti sunt legate atât de natură sau anotimpuri şi se numesc calendaristice sau anuale, cât şi de ciclul vieţii omului, cunoscute sub numele de obiceiuri bătrâneşti sau familiale. Deoarece obiceiurile zise şi familiale[3] se aseamănă cu celelalte argeşene din zonă, în care comuna se încadrează şi a căror păstrătoare este, vom prezenta numai pe cele anuale care au şi unele deosebiri locale specifice comunei şi văii Topologului din judeţul Argeş.

Astfel, în seara de Anul Nou – pe lângă urarea copiilor care umblă cu pluguşorul plesnind (pocnind) din bice şi sunând din clopote ori vuvuind din buhai şi a colindelor cu lăutari ce cântă la ferestre „Seara Sfântului Vasile" – este obiceiul ca tinerii, ce vor să-şi cunoască ursitul sau ursita, să pună sub perna pe care dorm busuioc, ca să-l viseze sau să privească în oglindă sau în vadra cu apă, deoarece se crede că „i se arată" şi-l poate vedea cum este. Tot acum, spre a se şti cât de ploioasă va fi vremea în timpul anului, se pune calendarul cepelor, adică se presară sare pe 12 coji sau felii de ceapă, după numele şi numărul lunilor anului la rând şi care felie sau coajă e mai apătoasă dimineaţa, acea lună va fi mai ploioasă. Mai recent, pe lângă cele amintite s-a introdus şi obiceiul de a umbla cu capra, ca în Moldova. De asemenea, obiceiul de a petrece noaptea de Anul Nou cu veselie sub numele cunoscut din Apus de Revelion –

---

* Şuici.

[1] *Credinţe şi superstiţii ale poporului*, 1915.

[2] *Romanien Furrow*, Londra, 1933.

[3] Acestea au fost expuse de noi în *Cartea despre Şuici*, lucrare în manuscris.

deşi a doua zi trebuie să se trezească de dimineaţă, întrucât persistă credinţa că dacă vei dormi mult la Anul Nou, vei fi somnoros tot anul. În ziua de Anul Nou, copiii umblă pe la case cu „sorcova“, sorcovind gazdele şi primind în schimb daruri şi bani. La 6 ianuarie, de „Bobotează“, când e „gerul Bobotezii“, dar şi în seara Sfântului Ion, de la 7 ianuarie, echipe de tineri, în număr de 12 umblă noaptea prin sat sub numele de „iordănitori“, adică „cu Iordanul“, ridicând de trei ori în sus pe gazde, zicând „hoop, hoop, hoop“, în timp ce cântă „iordanul“ (troparul Bobotezei) şi stropind cu apă cu busuiocul din căldăruşă, luând şi de urechi pe cei cu numele de Ion cărora le urează „La mulţi ani“, cântându-le şi „Seara Sfântului Ion“. A doua zi, de Sfântul Ion, din câştigul de daruri şi bani, organizează o masă cu cântece şi jocuri. Fetele mari obişnuiesc a lua pentru noroc câte un fir de busuioc de la căldăruşă când preotul umblă „cu botezul“ prin sat, în Ajunul Bobotezei, zi în care se posteşte sau „ajunează“ La 16 şi 17 ianuarie sunt Filipii de iarnă şi Lanţul Sfântului Petru sau Sân Petru de iarnă, patronul lupilor, când este rău de lupi. Se zice că în această noapte de 16 ianuarie Sân Petru adună lupii şi-i trimite pe fiecare la ce oaie să se ducă s-o mănânce. Gh. Selaru din Valea Podenilor povesteşte că a auzit de la mama sa bătrână că acest lucru se întâmplă la noi la 30 ianuarie, de „Trisfetiţe“, când sunt tot Filipii de iarnă: „Odată, un cioban, nevrând să creadă fără să vază aşa ceva, s-a pitit în podul unei troiţe din Plai spre încredinţare. Şi cum sta el acolo, în troiţă, din poiana Peteului, numai ce vede că se adună lupii şi apoi cum Sfântul Petru îi trimite pe fiecare unde să se ducă după pradă – căci se crede că lupul când vine la oi „este trimis“ Mai la urmă, venind şi un lup şchiop şi întrebând el ce să facă, Sfântul Petru i-a spus: Tu să mănânci pe omul acesta din troiţă. Acesta de frică a strigat ciobanii care au venit şi l-au luat de acolo şi povestindu-le cele auzite, l-au băgat într-un butoi şi l-au pus în căruţă să-l ducă acasă. Pe drum le-a ieşit înainte lupul cel şchiop şi a speriat boii de au luat-o la fugă şi a căzut butoiul rostogolindu-se şi spărgându-se, iar ciobanul căzând şi el a fost mâncat tot de lupul şchiop cum a fost ursit“

La 10 februarie, de Sfântul Haralambie, apărător de ciumă şi lingoare, se ung pomii cu coliva de la biserică ca să rodească. La 24 februarie – Dragobete – Cap-de-Primăvară; cine lucrează în această zi, cântă ca toate păsările cum cântă pasărea numită „Dragomir Florea“, adică graur zis şi grangure, care fluierând îşi spune numele. Tot în februarie, după cum cade Paştele, după Pascalia cea nouă, are loc seara „lăsatul secului“, adică începutul Postului Mare sau „Păresimile“, prin oprirea de la bucate de dulce, făcându-se un ospăţ îmbelşugat ca la nuntă, de la care a rămas şi zicala satirică: „La lăsatul secului e nunta năvlegului“. Acest eveniment e precedat de Săptămâna Brânzii, când se taie burduful de brânză păstrat în boabe de cu toamna, săptămână de care se leagă şi expresia: „Du-te cu a brânzii nouă“ sau „Du-te nouă mii de ani, să nu mai vii, să nu te mai văd“

Între 1 şi 9 martie, sunt zilele babei Dochia, zâna iernii cea cu nouă cojoace pe care le leapădă pe rând, fiind din zăpezi moi de lapoviţă şi ninsoare de scurtă durată, însă capricioase sau friguroase, deşi se iau sau trec topindu-se repede; ele se numesc: ale mieilor, cucilor, berzelor, lupilor etc. În acest interval e obiceiul a se alege câte o zi sau babă spre a se vedea cât e de bună sau rea cu persoana care şi-a ales-o pentru anul în curs. Tot acum este şi timpul tradiţionalului mărţişor din fir roşu şi alb, care se dă mai ales fetelor de către băieţi în dar, deoarece şi băieţii primesc de la fete mărţişoare lucrate de mâna lor.

La 9 martie sunt „Măcinicii", când se fac tăiţei sau covrigi mici fierţi cu zahăr şi sâmburi de nucă. În această zi începe curăţitul grădinilor şi arderea gunoaielor peste foc sărindu-se, spre a prinde putere. Despre luna lui Marte sau „Fe-Marte", pentru că e tot schimbătoare şi rece, se spune „Marte din post nu lipseşte", iar pe 25 martie, fiind zi de dezlegare la peşte, s-a păstrat altă zicală de umor: „În ziua de Blagoveşte tot românul mâncă peşte şi ţiganul ce găseşte" Fiind o lună de post al Paştelui, sâmbetele se numesc ale „moşilor de iarnă" şi se fac parastase pentru morţi. Prima sâmbătă din post este numită „a lui Toader", când se face grâu fiert sau colivă. Se vorbeşte de „caii năzdrăvani ai lui Sân Toader, care te calcă dacă nu-i păzeşti sau nu ţii ziua"; legaţi de versurile ce se zic ca descântec în această zi: „Cresc cozile fetelor cât cozile iepelor, / Pletele flăcăilor cât coamele cailor. / Toadere, Sân Toadere, dă codiţe fetelor / Cât cozile iepelor şi plete flăcăilor, / Cât coamele cailor...".

De Sân Toader se culege iarba mare sau omanul şi spânz pentru spânzirea vitelor. La 1 aprilie e ziua păcălelilor însoţite de cuvintele: „păcăleală (sau păcălează) de zi-ntâi, la tine sub căpătîi" La 23 aprilie, de Sfântul Gheorghe, se obişnuieşte a se pune la porţi câte o creangă mare de fag înfrunzit, numit „Sângiorz" sau „sânjor" În noaptea de Sf. Gheorghe se crede că „joacă banii", ca şi la Paşti şi alte zile mari, şi cel care însemnează locul va găsi a doua zi comoara în pământ. Tot în această noapte se fac fel de fel de vrăji şi descântece, cum făcea Lina Ancuţa lui Iancu Luţi Florescu, care da cu bobii şi descânta de deochi, de bubă, de dragoste, de dălac şi ştia să puie şi cuţitul vrăjit înfipt în pământ înaintea duşmanilor, spre a muri din această cauză. Tot în aceeaşi zi, încep arăturile şi semănăturile. Înainte de a pune plugul în brazdă, bătrânii se aşezau jos pe pământul gol şi dacă îl simţeau îndestul de cald, arau, dacă nu, nu – arându-se după anotimp, chiar pe la Sfântul Constantin. De Florii înfloresc pomii; dacă plouă în această zi, va ploua şi la Paşti şi la Înălţare sau Ispas şi la Rusalii, când sunt ploi mari cu vijelii.

În Vinerea Paştilor se roşesc şi încondeiază ouăle, iar la Paşti e obiceiul a se ciocni „pe luate" de către cel cu oul mai tare, despre care se crede că e mai norocos şi trăieşte mai mult. Tot acum de Paşti, în sat lumea se da, până nu de mult, în dulap şi tiribombă, învârtite manual, la preţul de un leu sau un ou roşu, lângă hanul sau prăvălia din sat, în sărbători ştiut fiind că sătenii se adunau la cârciumă la petrecere cu cântece şi jocuri. În prezent jocul sau hora satului are loc la Căminul Cultural, lângă care sunt şi „popicele", şi se mai practică de către unii şi alte jocuri de noroc, ca zarul şi „prinsorile", numite şi rămăşaguri de câştiguri.

La 1 mai, luna florilor, e ziua de Armindeni, când se merge după flori şi se sădesc pomi. La 21 mai, de Sfântul Constantin, are loc urcarea oilor la munte. În sâmbăta Rusaliilor sunt moşii de vară, când se obişnuieşte a se schimba ulcelele pline cu fructe, mai ales între tinere, zicându-se: „Vrei surată pân-la moarte? – Vreau surată până la moarte!" şi-şi dau mâna ca la frăţia de cruce. În noaptea de Rusalii (vechea Rosalia romană) dacă auzi că te strigă cineva pe nume să nu răspunzi, pentru că sunt ielele şi te pocesc – de la care a rămas şi vorba „a rămas aşa de la Rusalii" sau „a văzut jucând ielele şi l-a pocit". Se obişnuieşte a se ţine şi marţea, a treia zi de Rusalii, de teama „pocitului"

Când e secetă, copiii spun, luând o cărămidă în mână: „Cărămidă nouă / Dă Doamne să plouă", şi când ploaia nu mai conteneşte, zic: „Cărămidă rea / Dă Doamne să stea", sau până nu de mult mergeau prin sat încinşi numai cu bozii, cu „Paparuda", zicând pe la case: „Paparudă rudă / Vino şi ne udă / Cu găleata leata / Peste toată ceata. / Cu ciubăru băru, / Peste tot poporu / Să înceapă ploile / Să crească holdele“. Gazda, aşteptând ploaia, vărsa o găleată cu apă pe ei. Nu s-a obişnuit „Caloianul“. La zile de secetă se aduceau prin sate moaştele Sfintei Filofteia de la Argeş.

La lună nouă e bine să ai bani în buzunar. În acest timp se obişnuieşte a se spune către lună: „Lună, lună nouă, / Taie pânea în două / şi ne dă şi nouă / Ţie jumătate, / Mie jumătate, / La vară bucate“. În lună se crede că ar fi, după cum se vede, un păstor cu oile. La 11 iunie se ţine ziua Sfântului Vartolomeu, deoarece e rău de vârtej, cum spune şi zicala: „Înapoi Bartolomei c-a rămas un bob de mei“ La 24 iunie este Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul, cunoscută în popor sub numele de „Sânziene“, de la floarea de Sânziene care e bună pentru guturai. În această noapte, se crede că înfloreşte iarba fiarelor cu care se descuie orice încuietoare numai prin atingere. De la 29 iunie sau Sân Pietru nu mai cântă cucul nici pupăza, care te spurcă când le auzi prima dată pe nemâncate. La 17 iulie este „Marina“, când e rău de bube, şi nu se lucrează. La 22 iulie, Magdalena „Opârlia“, rău de pârlit. La 23 iulie, Foca, rău de foc. Aceste zile oamenii le ţin ca „semisărbători“, adică pot lucra câte un conac pe zi, mai mulţi la un loc, „de clacă“, fără bani. Clăci se fac până azi, mai ales în serile lungi de iarnă, la tors, când au loc adevărate şezători de transmitere a folclorului. Vara se fac clăci la sapă şi la coasă, iar toamna, la strânsul recoltei, cum este la „curatul (curăţatul) porumbului“, seara, când se spun glume, se cântă din fluier şi se joacă, se mănâncă porumbi fierţi şi se bea rachiu la terminare. Se făceau şi se mai fac clăci numai de joc, în loc de „baluri“

La 27 iulie, de Sfântul Pantelimon, în Rudeni, mai demult, iar acum în Şuici, se face tradiţionalul târg anual, precum cele de la Sfânta Maria şi Sfântul Dumitru, de la Argeş, ori Sfântul Ilie de la Titeşti, din Loviştea. Între 15 august şi 8 septembrie se zice că brumele dintre Sfinte Mării sunt rele. La 29 august, fiind Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul, nu se taie nimic, că e rău de friguri.

La 8 septembrie, de Sfânta Maria Mică, în urma numărătorii oilor sau „răvăşitului“ (slobozitului) cu socoteala păşunatului şi împărţirea brânzei, are loc coborârea oilor de la munte, după cum spune cântecul: „La Sfântă Maria Mare, / Tulesc oile la vale / Şi se duc şi nu mai vin / Pân-la Sfântu Constantin “. În sat, la sosire, se face „alesul“ lor din turmă de către fiecare, cunoscându-le după unele semne sau cresteze la urechi sau coarne sau după boiaua roşie cu care se vopsesc pe spate.

La 14 octombrie, la Vinerea Mare, păleşte codrul pe poale şi până în ziua de 26 octombrie, de Sfântul Dumitru, se adună recolta şi se face focul de ardere a buruienilor uscate, ca la 9 martie, foc cunoscut sub numele de focul de Sân Medru.

La 30 noiembrie este ziua Sfântului Andrei. Se crede că în această noapte vorbesc toate animalele, iar cine ascultă, moare. Fiind început de iarnă, s-a păstrat zicala: „La Sfântul Andrei, iarnă temei“. În această zi este obiceiul a se pune grâu în glastre spre a încolţi şi răsări repede şi a creşte mare până la Anul Nou. Acest lucru se face şi la 12 decembrie, de Sfântul Spiridon făcătorul de minuni.

La 6 decembrie e Sfântul Nicolae cu barba albă, adică cu zăpadă. Este credinţa că Sfântul Nicolae face daruri în bani fetelor de măritat, cum se spune în biografia hagiografică a sfântului, că a făcut daruri în bani la trei fete spre a se căsători. Tot „Sfântul Nicolae“ mai e numită şi nuiaua din cui cu care mamele ameninţă copiii când nu sunt cuminţi zicând: „Acu pui pe voi pe Sfântul Nicolae să vă dea o mamă de bătaie“ La 20 decembrie este Ignatul, când se taie porcii despre care se crede că visează acest lucru în noaptea acestei zile. La 24 decembrie, seara şi dimineaţa, în Ajunul Crăciunului, umblă copiii prin sat „în colindeţe“, strigând pe la case de trei ori la o comandă: „Bună dimineaţa la Moş Ajun“, pentru care primesc în schimb daruri de colăcei sau colindeţe de unde şi numele colindului, sau covrigi, de unde zicala: „Colindeţ că îngheţ, covrig că mi-e frig“. În cele trei zile ale Crăciunului, dintre 25 şi 27 decembrie, copiii umblă cu steaua, ca „stelari“, cântând cântece de stea şi spunând piesa de teatru religios cu cei trei crai de la răsărit, cunoscută sub numele de Irozi sau Vicleem. Tot de Crăciun se face şi tradiţionalul „pom de Crăciun“, împodobit şi încărcat cu tot felul de daruri aduse de Moş Crăciun, ce simbolizează anul care a trecut.

Fără dată calendaristică, adăugăm aici şi câteva credinţe sau superstiţii, mai ales din satul Rudeni al comunei Şuici: – Bani, când te mănâncă stânga iei, dreapta, dai. Ouă sub clocă, fără soţ să pui, ca să iasă toate. Când cineva varsă cafeaua din întâmplare, câştigă în ziua aceea. Când face cineva casă nouă, după ce a aşezat căpriorii, face „adălmaşul“, adică pune în vârf un prosop sau batistă şi o ploscă cu rachiu şi covrigi, iar cine se suie le ia şi se cinstesc cu toţii. Codobatură când vezi dând din coadă, bâţâi şi tu toată vara.

Primăvara, dacă vezi întâi numai o barză, vei fi singur toată vara. Când cineva trece peste altul, să treacă înapoi că rămâne mic, nu mai creşte şi dacă cel peste care a trecut înnoadă cheutoarea, nu mai creşte cel ce a trecut. Când o vacă fată întâi i se pune un fir roşu în coadă ca să nu se deoache. Când ţiuie tăciunii în sobă, se ceartă duşmanii sau te vorbeşte cineva de rău. Când vorbeşte cineva seara de pui de vrabie, îi mănâncă furnicile. Când cântă găina cocoşeşte, se taie pentru că prevesteşte o nenorocire. Când cineva aude ielele cântând şi va spune că le-a văzut, amuţeşte. Când cineva mănâncă cu coada lingurii, face limbarniţă sub limbă. Când îţi pare rău de un lucru pierdut, nu-l mai găseşti. Când un lucru dat cuiva nu ţine, se pierde sau se strică, se spune: ţi-a părut rău de el, d-aia n-a fost să fie cu noroc.

A treia marţi după Paşti, e Ropotinul ţestelor şi atunci se făceau ţestele de pământ pentru copt. Dacă strici muşuroiul de furnici, va ploua. Nu se mănâncă capul de ţipar şi de bibilică, că se zice că e de şarpe. Când îţi iese cineva cu gol, se zice: mi-ai ieşit cu gol, nu-mi merge bine... şi se răspunde: n-are nimic, golul se umple. Când ai ghinion la ceva se spune „ai călcat greşit cu stângul“ sau „n-ai dormit bine astănoapte“. Când dă laptele în foc, să pui sare ca să nu crape ţâţele vacii. Când cineva umblă desculţ de un picior, atâţia ani va umbla văduv. Găinuşa popii, încotro va zbura din palmă, într-acolo se va căsători cel sau cea care suflă să zboare. Când mergi prima dată undeva, sau vezi ceva nou, să iei o piatră în gură ca să nu te deochi. Când vezi întâi boboci de gâscă sau pui de păsări sau animale, să nu te miri ci să scuipi asupra lor zicând: „ptiu! Să nu se deoache“ La vederea sau auzul a ceva nemaiîntâlnit sau de pomină, se scuipă în sân sau se face cruce „se cruceşte“, ca să nu se sperie sau să viseze noaptea. Pe locul unde stai, când te scoli, să scuipi ca să nu-ţi ia cineva norocul. Când greşeşti numele cuiva se spune „să-mi dai ceva, că m-ai botezat din nou“ Apa din urechi, la râu, se scoate ţinând o piatră caldă la ureche şi sărind într-un picior pe acea parte ca să iasă apa. Nu e bine ca femeia să meargă înaintea omului ori să comande, că nu e cruce întreagă, ca bărbatul. Dacă râzi de patima cuiva, dai şi tu în ea, că se spune „e boală care să ia“. Din ce te laşi la boală, din ce e mai rău; şi cu cât te gândeşti sau bagi în seamă toate, cu atât îţi faci mai mult inimă rea.

Dacă faci rele pe lumea asta ai parte de ele pe lumea ailaltă, deşi se mai spune că păcatele „aici le faci, aici le tragi“ Despre vară şi iarnă se spune: „vara trece ca o pâine, iarna vine ca un câine“ Despre viaţa de dincolo se spune: „De, nu se ştie, că n-a mai venit nimeni să ne spuie cum e; dar se vede din viaţa de aici că e după cum faci după faptă şi răsplată; cum faci aici, aşa găseşti dincolo“

Lecuirea, în casă, se face cu ajutorul buruienilor de leac, din care se fac şi cele mai multe medicamente; plantele medicinale având darul vindecător şi chiar „nemuritor“, în medicina strămoşilor noştri geto-daci. Astfel, boala cea mai frecventă fiind junghiul sau răceala, pe lângă statul la soare vara, iarna se fac băi calde cu sare la picioare, cărămidă caldă, sau săculeţ cu sare caldă, pe locul dureros, usucul de lână, pielea de iepure, oblojeli cu suc de plante fierte sau plămădite în vin sau ţuică, frecţii sau masaje şi chiar ventuze, deoarece se crede că „năduşala aduce dar şi scoate răceala; apoi - mâncare şi mişcare“, laptele şi mierea ştiut fiind că e cu toate vitaminele - adică în toate cumpătare, „nici prea-prea, nici foarte-foarte, potrivit, care e lucrul cel mai nimerit“ Pentru orice leac se lua apă din „pârâul de leac“, unde se întâlnesc cele două văi ale Peteului, la piatra cu urmă de căprioară pe ea.

Între jocurile de copii aminti mai întâi, descântecul melcului, ca să scoată coarnele, zicând aşa cum s-a păstrat din vechime: „Melc, melc codobelc / Scoate coarne boiereşti / Şi te du la baltă / Şi bea apă caldă / Şi te du la Dunăre / Şi bea apă tulbure. / Şi te suie pe buştean / Şi mănâncă leuştean

Apoi, jocul cunoscut de toţi „de-a baba oarba“, în care cel ce ţine locul babei, legat la ochi, trebuie să prindă sau să atingă pe cei din jur, ce râd şi bat din palme, iar cel prins rămâne în locul celui ce l-a prins. Alt joc, „Pitulicea“ sau „Ascunselea“, la care, în timp ce mai mulţi se „pitulă sau se pitesc (ascund)“, unul cu mâna la ochi, lângă un copac, ca să nu vadă, numără până ce se ascund ceilalţi zicând „gata“; şi plecând după ei, cel care nu poate să vină să scuipe unde a stat acesta, rămâne în locul lui, jocul constând în a se piti fără a fi găsit. „Alergata“, cere a se alerga până se prinde, ca la „baba oarba“. „Pietricica“, este cea care se ascunde în palme şi cel ce o caută spre a „ghici“ în ce mână este, rosteşte cuvintele: „M-a trimis mama şi tata să ghicesc unde e piatra piatra este în mâna asta“; şi dacă nu e, face acest lucru, până o găseşte, iar cel la care s-a găsit, rămâne în locul lui să ghicească în continuare.

Mai recent, s-au introdus, şotronul, coarda şi jocul cu mingea, care mai înainte se făcea din păr de vacă sau „băbiţă“, ori „trenţe“ cusute, jocurile de copii fiind tot mai mult influenţate de cele din şcoală. Cu vitele, la iarbă, la păscut pe izlaz, pe lângă sărituri şi alergături de tot felul, cu „bâza“ şi „trânta“, se obişnuieşte a se juca „ţurca“ şi „clenciul“, o bucată de lemn, care era lovită cu bâta, ca pe minge, şi „purceaua“, o piatră mică, care trebuia băgată într-o gaură, cu ajutorul bâtelor, care nu rareori loveau şi picioarele, de unde a rămas şi expresia „te-a muşcat purceaua“ Se obişnuia şi „de-a veveriţa în copaci“, o alergată spre a se prinde pe sus şi cel atins cu mâna rămânea ca „prinzător“ până atingea şi el pe altul, ca la „alergata“ de jos. Şi, cum se ştie pentru toţi, vara la râu, la scăldat, şi iarna pe „deluş la săniuş“ Obiceiul cu luatul umbrei cuiva, când se zideşte o casă, nu s-a păstrat, dar se crede că „în casele pustii locuiesc stafii“

Pe scurt, obiceiurile şi datinile tradiţionale de la Şuici, ca şi arta şi folclorul sunt tipic argeşene, de stil topologean, combinat, în care se resimte şi influenţa Sibiului, prin venirea „ungurenilor“ în jurul anilor 1800. Aceste comori, de moştenire tradiţională, izvorăsc din geniul creator al neamului nostru, pitoresc şi artistic.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

UN CULEGĂTOR DE FOLCLOR ARGEȘEAN, NICOLAE (NICU) GEORGESCU

CORNELIU TAMAȘ*

Muzica populară reprezintă genul de manifestare artistică foarte îndrăgit. Izvoarele nesecate ale folclorului au dat la iveală comori de frumusețe, păstrate din generație în generație, cu venerația pe care omul o are față de simțirea colectivă, față de un bun transmis de la strămoși pentru a fi liantul sufletesc, esența etnicității noastre. La păstrarea ființei naționale a românilor, alături de limbă, pe lângă alți factori culturali și artistici, cântecul ocupă un loc esențial. Cântecului îi datorăm apropierea dintre oameni, trăirile comune care rămân permanențe ale vieții, el potolind dorul și suferințele omului. În cântec el și-a vărsat focul, prin el și-a povestit necazurile și bucuriile, dragostea și temerile, el fiind suportul atâtor lucruri importante trimise de la o vârstă la alta, ca o înlănțuire în coloana fără de sfârșit a vieții[1].

Județ cu o bogată, variată și tradițională viață folclorică, Vâlcea a atras întotdeauna cercetători[2] Trebuie amintit în primul rând elevii de la renumitul seminar „Sfântul Nicolae“ din Râmnic, ca și pe normaliști care vor deveni de-a lungul vremii înfocați folcloriști. Menționăm pe Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, C. F. Ciaușeanu, Teodor Bălășel, N. I. Dumitrescu, Ioan N. Popescu, Constantin Ciobanu, I. I. Buligan, Gh. Gh. Fierescu[3], cât și pe Nicolae Georgescu.

Nicolae (Nicu) Georgescu s-a născut la 10 iunie 1895 în comuna Dobrești, județul Mușcel, astăzi jud. Argeș, ca fiu al lui Dinu și Elena de profesie agricultori. Școala primară a urmat-o în comuna natală și s-a înscris apoi la Seminarul Teologic din Râmnic, foarte renumit pe acele timpuri. Îl găsim retras în clasa a VII-a în anul 1919[4]. A fost coleg de clasă cu viitorul preot folclorist Gh. N. Dumitrescu-Bistrița și prieten toată viața. În legătură cu studiile făcute, el însuși menționează într-o scrisoare adresată fostului său coleg, adică „popei Georgică“, că „Mi-am terminat studiile mele documento-religioase, morale, pastorale tot la Râmnic. Am ținut mult să le termin tot unde le-am început. Așa că diploma de seminar mi-am luat-o după vreo 15 ani de studii serioase. După ce mi-am terminat stagiul la aplicația seminarului în 1923, m-am transportat la Tg. Mureş ca profesor suplimentar la lucru manual. În 1926 după câteva examene severe „á la Burtică“, şi în urma unor inspecţii, m-a hirotonisit profesor titular şi astăzi funcţionez ca profesor titular la Şcoala Normală din Tg. Mureş. Şi mai am şi o catedră tot de aceeaşi specialitate la liceul militar de aici. N-am devenit celebru până acum, dar posteritatea va avea grijă de prea onorată mea persoană“[5]

---

* Râmnicu Vâlcea.

[1] C. Ceaușu, *Jos pe Valea Oltului. Cântece din vatra folclorică a Drăgășanilor*, Edit. Almarom, Rm.-Vâlcea, 2001, p. 5.

[2] Constantin Apostol, N. Ciurea-Genuneni, Alexandru Stanciu, *Comori*, Râmnicu-Vâlcea, 1969, p. 12.

[3] Idem, p. 15.

[4] Arhiva Episcopiei Râmnicului, fond Seminarul Teologic „Sf. Nicolae“ Rm.-Vâlcea, registre matricole 1918-1919

Nicu Georgescu arată că s-a fuduluit faţă de un prieten la Cluj că a fost coleg şi este prieten cu Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, menţionând că păstrează şi în 1956 albumul muzical cu dedicaţia, şapilografă cu semnătura „Georgică N. Dumitrescu, seminarist“[6] Menţionează că s-a pierdut în lucruri banale şi mărunte, dar totuşi a mai cules şi folclor. În 1919 i-a trimis un cântecel, care i-a stârnit atenţie când l-a auzit executat de două voci drăguţe, dar crede că este bun de publicat[7] Tot în 1919 îi scrie lui Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, că „După Crăciun îţi voi trimite câteva cântece, printre care două sârbe cu cuvinte pe care le-ai juca să sară „chinca din chicior“[8], ca în 1957 să-i comunice că „După Paşti îţi trimit un cântec de pe Mureş“[9] Nicu Georgescu arată că niciodată nu s-a încurajat muzica populară pentru că, cunoscătorii muzicii nu o simt, iar cei care o simt nu o pot scrie: „Într-o ţară de măgari ori ei latră ca un câine, ori ei zboară ca o vacă“[10] Ţăranii sunt firi domoale, oameni cumsecade, dar pătura pseudointelectuală e formată din semidocţi răi, parveniţi şi ticăloşi[11]

Nicolae Georgescu ne-a lăsat o interesantă mărturie peste ani privind originea binecunoscutului cântec „Maria, neichii Marie“[12] Acest cântec l-a auzit în anul 1920 de la scriitorul I. C. Visarion, lângă care a trăit un crâmpei de vreme, cu care a fost şi a rămas prieten. „Este creaţia lui în întregime. Auzindu-l, i-a cerut voie să-l scrie pe note, a pieptănat puţin versurile fără să se abată de la esenţă şi le-a trimis pe 13 februarie la „Izvoraşul“[13] În toamna anului 1920 el arată că stabilindu-mă la Râmnicu Vâlcea, am luat cu mine şi cântecul[14] A plăcut atât de mult încât erau familii care mă căutau mereu pentru a-l asculta. La familia Lupaş, de care mă leagă amintiri atât de duioase, se făceau adevărate serate muzicale, de la care nu puteam lipsi nici eu, nici „Maria“ Doamna Lupaş, care era o mare amatoare de muzică, mă ameninţa la masă că nu-mi dă să mănânc până nu-i cânt „Maria neichii, Marie“ Succesele obţinute le-am comunicat şi lui nea Iancu – aşa îi zic eu scriitorului I. C. Visarion - care în decembrie 1920 mi-a răspuns „Dacă Maria (NR, cântecul) pe care mi-a luat-o un german, de am rămas cu buzele umflate, a făcut furori la Râmnicu Vâlcea, ce efect ar avea cântecul când ar auzi-o chiar Maria“[15] De la Râmnicu Vâlcea prin mine îi scrie el lui Gh. N. Dumitrescu-Bistriţa, de la Bistriţa prin tine, a început să pribegească şi să fie răsfăţată şi acostată de toţi iubitorii de muzică românească. La radio o aud foarte des fără autor, compozitorul Sabin Drăgoi a armonizat-o şi nu mai aminteşte nimic de originea ei. I. G. Visarion locuia la Costeştii de Dâmboviţa, lângă Titu, şi de aceea se considera scriitor „ţăran"[16] Avea o droaie de copii şi la botez le-a dat prenume acestora pe cel al marilor savanţi ai lumii, de se crucea şi popa când îi băga în cristelniţă. Avea foarte mulţi prieteni din rândul scriitorilor. George Călinescu îl consideră drept un „Maxim Gorki al României"[17] În afară de copii, a mai avut, după mărturia lui Nicu Georgescu, şi o legătură sentimentală care l-a făcut să „ardă" Fiorii dragostei au dat aripi muzei inspiraţiei şi scriitorul şi-a pus „oful" pe hârtie. Zeci de generaţii au trăit şi vor gusta în continuare farmecul acestui cântec născut dintr-o iubire neîmpărtăşită[18] Din corespondenţa cu preotul Dumitrescu de la Bistriţa reiese clar şi dorinţa lui de a face cunoscut „Izvoraşul", revistă de folclor scoasă de prietenul lui în diferite medii din ţară. El vorbeşte despre profesorul Maximilian Costin, directorul Conservatorului de Muzică din Târgu-Mureş. La Dobreşti s-a întâlnit cu Ion Mihalache, care a rămas plăcut surprins de activitatea depusă la „Izvoraşul". Revista a fost recomandată profesorului Ilie Patraulea, directorul Şcolii Normale din Câmpulung-Muscel, considerat ca un mare sprijinitor al muncii pentru valorificarea specificului românesc şi ridicarea satelor[19] Aminteşte şi de Vică Muşatescu, pe care l-a văzut când Nicu Georgescu era profesor la Câmpulung şi i-a aflat urma la Suslăneşti şi a aterizat într-o duminică când avea nuntă cu una dintre fetele lui, unde a petrecut ca nuntaş toată noaptea[20]

---

[5] Nicolae Chipurici, *Tezaur epistolar „Izvoraşul“*, vol I, Drobeta-Turnu-Severin, 2001, p. 169

[6] Idem, p. 173

Idem, p 167

[8] Idem, p. 168.

[9] Idem, p. 174.

[10] Idem, p 168.

[11] Idem, p 169.

[12] Corneliu Tamaş, *Povestea unui cântec „Maria neichii, Maria“*, în „Vâlcea Magazin de la A la Z“, martie 2002, nr 9, p 27

[13] N. Chipurici, *op. cit*, p. 171.

[14] Corneliu Tamaş, *art. cit*, p. 27

[15] N. Chipurici, *op. cit*, p. 171

Din informaţiile din corespondenţă reiese că s-a însurat cu o severineancă, care i-a făcut introducerea în rândul oamenilor aproape cumsecade. Nu ştim dacă a avut sau nu urmaşi şi nici locul şi anul decesului. Ultima scrisoare publicată în volum datează din 19 aprilie 1957, când G. N. Dumitrescu-Bistriţa i-a cerut o fotografie ca să o publice în revistă. Nicu Georgescu cu umorul ce-l caracterizează a ripostat: „Pentru ce? Pentru că am fost printre primii abonaţi? Pentru ca ţi-am trimis şi eu la publicat pe „Maria neichii Mărie" a lui I. C. Visarion? Pentru că sunt admiratorul vostru... Ţi-oi trimite o fotografie ţie personal. Vei constata că sunt ceva mai bătrân ca acum 20 de ani, dar nu prea mult, fiindcă am vorbit cu pozarul s-o potrivească din creion cu câţiva ani în urmă. E o apucătură de cucoană, dar treci cu vederea"[21]

Nicu Georgescu a fost unul din numeroşii absolvenţi de seminar care a încercat cu puterile lui să contribuie la strângerea şi difuzarea folclorului românesc de pe tot întinsul ţării. În decursul zbuciumatei sale existenţe, poporul român şi-a zămislit cântecul ca să-i fie podoabă vieţii, să-i aline amarul şi să-i fie sprijin şi îmbărbătare, în ceas de cumpănă să-i fie îndemn şi ajutor, în lupta lui fără preget spre mai bine. Melosul popular, adevărată verigă ce ne leagă de istorie, înseamnă trecut, prezent, viitor, el reprezintă pentru poporul român, de-a lungul veacurilor acel liman spre fericire şi spre eternitate, pe care sufletul său frumos şi sensibil a aspirat şi l-a unit cu Dumnezeu în faţa durerilor vieţii[22]

---

[16] Corneliu Tamaş, *op. cit*, p. 27.

[17] George Gălinescu, *Istoria literaturii române, de la origini până în prezent*, Fundaţia europeană Drăgan, 1900, p. 644.

[18] Corneliu Tamaş, *op. cit.*, p. 27

[19] N. Chipurici, *op. cit.* p. 172.

[20] Idem, p. 173.

[21] Idem, p. 170.

[22] C. Ceauşu, *Sus pe deal la Drăgăşani*, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 9.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ION I. POPESCU – PREOCUPĂRI ETNOLOGICE

MIHAIL M. ROBEA[*]

Învățătorul Ion I. Popescu este unul din galeria acelor intelectuali patrioți și entuziaști de la începutul secolului nostru care au contribuit considerabil la culturalizarea țărănimii și la tezaurizarea din producțiile ei spirituale. El s-a născut la 23 ianuarie 1891, în comuna Brătieni (Brădulețu), jud. Argeș, ca unicul copil al soților Ileana și Ion Popescu, „muncitori de pământuri"[1] A urmat școala primară, timp de 5 ani (1899-1904), cu distinsul învățător Nicolae Minculescu, în satul natal, o veche așezare subcarpatică de păstori, situată într-o depresiune argeșeană. Copil inteligent și sensibil, Ion I. Popescu, dorind să contribuie la ridicarea țărănimii și la schimbarea propriei sale condiții sociale, a urmat spre a deveni învățător cursurile școlii normale, vreme de 6 ani (1904-1910), câte se făceau pe atunci, un an școlar (1904-1905) la Școala Normală din Craiova și restul de 5 ani (1905-1910) la Școala Normală „Carol I" din Câmpulung Muscel. În cadrul ultimilor studii i s-a accentuat treptat dragostea puternică față de valorile producțiilor populare. La acest proces au contribuit în mod deosebit lecțiile însuflețite ale profesorului de limba română și îndemnurile lui insistente, în preajma vacanțelor, de a culege texte folclorice. Din asemenea îndemnuri și din altele interioare a reținut el în vacanța anului 1905 un florilegiu de cântece.

Absolvind școala normală în anul 1910[2], tânărul învățător a ocupat postul de învățător tocmai de la 1 ianuarie 1912 la școala primară, cu un singur post, din comuna Gliganu, județul Argeș. În urma participării țării noastre la primul război mondial, el este mobilizat și participă având gradul de sergent, la operațiunile lui militare. La demobilizare, era sublocotenent în rezervă. La începutul perioadei interbelice, în 1919, i s-a realizat un vechi ideal: transferarea ca învățător în satul natal, după mai multe peripeții și schimbări de școli argeșene (Valea Danului, Galeșu)[3]

Ca învățător și director al școlii din așezarea natală, Ion I. Popescu, intelectual legat puternic de destinele țărănimii a asigurat baza materială modernă a funcționării instituției (construirea localului de școală) a pregătit temeinic pentru viață, prin școală, mai multe serii de absolvenți, a contribuit efectiv la culturalizarea consătenilor și a participat intens la rezolvarea multor probleme economice și sociale stringente ale obști prin constituirea unor unități economice (cooperativă, bancă). În categoria ultimelor acţiuni se înscrie, de asemenea, rezolvarea definitivă printr-o acţiune trudnică, în cursul anului 1920, a complexei chestiuni a stabilirii şi legiferării drepturilor de proprietate a numeroşilor membri ai obşti săteşti locale. Acţiunea sa epuizantă a constat în elaborarea lucrării *Aşezământul Obştei moşnenilor Brătieni-Argeş*, o carte care prezentată ca „lucrare personală" la examenul de grad, îi va aduce, la 1 septembrie 1942, gradul I didactic[4] Pentru unele rezultate valoroase obţinute în viaţa culturală şi social-obştească a satului i s-au conferit două distincţii importante („Coroana României, în gradul de cavaler", 1924, „Răsplata muncii pentru construcţii şcolare", cl. II, 1936)[5]

---

[*] București.

[1] Datele biografice sunt extrase din *Autobiografie*, redactată la cererea noastră la 21 iunie 1969.

[2] I. Gh. Marinescu, *Trei pătrimi de veac de activitate*, București, 1943, p. 972.

[1] Arhivele Naționale - București, Ministerul Învățământului Public, dos. 475/1942, f. 72.

În anul 1947, după o intensă activitate didactică şi social-culturală în cursul unei perioade de 38 de ani, Ion I. Popescu se pensionează pentru limită de vârstă. Însă în primăvara anului 1969, când am discutat cu dânsul despre anumite preocupări folclorice din tinereţe şi ne-a redactat o autobiografie, omul, înalt, uscăţiv şi cu privirea visătoare, era încă destul de lucid şi interesat de noutăţi culturale. A murit în satul său, la 11 noiembrie 1980.

În cadrul preocupărilor sale culturale, Ion I. Popescu ne-a lăsat două lucrări interesante, deşi modeste ca întindere, una publicată şi alta inedită, în manuscris.

Prima lucrare este *Aşezământul moşnenilor Brătieni-Argeş cu sediul în comuna Nucşoara, judeţul Muscel*, Câmpulung, Tip. Gheorghe N. Vlădescu, 1940, cu 96 de pagini. În cartea sa, compusă din două părţi („Prefaţă" şi tabloul genealogic), autorul, bazat pe numeroase documente în limbile slavonă şi română, stabileşte cu fermitate, genealogiile, de la origine şi până astăzi a actualilor moşneni, lucrare foarte grea, dar care, a dat apoi putinţa misiunii sibice să lucreze pentru stabilirea în mod precis a drepturilor ce se cuvin fiecărui moşnean în această proprietate[6], ceea ce a condus implacabil la stingerea proceselor dintre consăteni. Cartea are o valoare istorico-sociologică.

A doua lucrare o constituie o colecţie inedită de folclor notată într-un carnet cu formatul 10,50 x 17, cu foaie velină, într-o scurtă perioadă 5 ianuarie - iunie 1905. Manuscrisul s-a conservat o vreme în arhiva posesorului şi apoi în cea a ginerelui său pr. I. Bărbulescu, dirijorul corului local, care i-a împrumutat texte poetice pentru repertoriul acestuia. De altfel, carnetul l-am descoperit la ultimul. Răsfoit şi utilizat des manuscrisul, redactat cu cerneală albastră, s-a deteriorat evident şi unele foi chiar i-au dispărut.

În general, colecţia e transcrisă cu oarecare neglijenţă, textele sunt inserate nesistematic şi cu omisiunea titlurilor, dar numerotate în manuscris. La cântece li se indică sporadic numele informatorilor şi data culegerii. Evident, elevul „normalist" din clasa a IX-a a notat textele poetice la îndemnul autoritar al profesorului său de limbă şi literatură română, ale cărui sfaturi metodologice le-a reţinut şi aplicat parţial.

În forma consultată de noi, carnetul numără 63 de texte (nr. 2-9, 12-66), plus alte 5 piese (nr. 5-6, 11, 13-14) pe foi volante, ultimele transcrise cu creionul, care par însă a aparţine unui al doilea manuscris, cu o nouă numerotaţie a cântecelor. Textele provin de la informatori din Muntenia şi Oltenia, în special din judeţele Dolj şi Argeş.

---

[4] *Ibidem*, f. 159.

[5] *Ibidem*, f. 159, 161

[6] Ion I. Popescu, *op. cit.*, p. 1

Informatorii îi sunt - cu puţine excepţii - colegi de şcoală din aceste părţi de ţară: Deca Ilie, Diaconu S. Ion din Vasilaţi (Ilfov), Diaconescu Constantin Dealul Bradului (Argeş), Enache I. Marin - Sel. Cruci (Dolj), Florescu Octavian, Rădulescu Aurel Risipiţi (Dolj), Tomescu Nicolae (Olt) şi alţii pe care-i omite. Numai unui singur text i se indică sursa din „carte" În contextul absenţei indicării sursei tuturor pieselor e extrem de greu de stabilit dacă Popescu a cules un anume ciclu de cântece din satul natal. Cum tânărul culegător nu disociază cântecele propriu-zise în unităţile lor ideatice şi arhitectonice din textele mai întinse, multe dintre ele, uneori chiar în număr de 2-3 (nr. 13: 13^a şi 13^b; nr. 28^a, 28^b şi 28^c etc.), se află înlănţuite în interiorul aceluiaşi text.

Cântecele, în ordinea transcrisă de culegător în manuscris, dar cu titlurile date de noi în spiritul uzanţei se configurează în următorul sumar:

I. În carnet: 2. *mută-ţi, neică, poteca* - I. I. Popescu, Brătieni, 23 mai 1905; 3. *La cruciuliţa de piatră*; 4. *Of, of, of, ţaţă Ileană!*; 5. *Plânge codru după mine*; 6. *Toată lumea că mă-ntreabă*; 7. *Pentru mândra care-mi place* - 1905, mai 20; 8. *Mă urcai-n deal la viei;* 9. *Ia vezi doru ca un câine* - 1905, martie 20; 12. *Colea-n vale-n pădure* - Florescu Iulian; 13. *Tinerel sânt, vai de mine* - Diaconescu Constantin, Dealul Bradului - Argeş, 20 mai 1905; 14. *Aş vrea, puică, ca să fiu i* - Diaconescu Constantin, Popescu I. Ion, 1905, mai 22; 15. *Mândro, cum să facem noi* - Rădulescu Aurel, Risipiţi Dolj; 16. *Cucule pană tăciune*; 17. *Şi-mi pleci, mândră, de la mine*, Enache I. Marin Sel. Cruci Dolj; 18. *Mariţo cu ochii verzi* - Diaconu S. Ion - Vasilaţi - Ilfov; 19. *Plină-i casa de voinici*; 20. *Pune Doamne lume nouă*; 21. *Cântă cucu să mă duc*; 22. *Luncă, luncă, lunculiţă*; 23. *Toate trec, toate se duc*; 24. *Frumos cântă cucu-n deal* - 1905, iunie 6; 25. *Păsărică după lac*; 26. *Afară plouă de varsă* - 1905, iunie 6; 27. *Vii tu puică, vii ori nu viii* - Tomescu N. (Olt); 28. *Pe deal pe la Corneţel*; 29. *De ce n-a lăsat Hristos* - 1905, iunie 9; 30. *Aş muri da' nu acum* - 1905, iunie 9; 31. *Lina neică-i cea dorită* - 1905, iunie 9; 32. *Vâlvâie lunca de nor* - 1905, iunie 9; 33. *De-ai fii neicii drăguliţă*; 34. *Puică cum să facem noi* - Aureliu Rădulescu, Risipiţi - Dolj; 35. *Venii seara de la sapă* - 9 iunie 1905; 36. *Ochii noştri, topiţi de plâns*; 37. *La balta cu liliacu*; 38. *Şi când zic mă duc, mă duc*; 39. *De trei zile n-am mâncat* - 1905; iunie 9; 40. *Cine tea-a făcut pe tine*; 41. *Sărmana inima mea*; 42. *Pe deal pe la Vişoianu* - 9 iunie 1905 - scrise de Deca Ilie, cl. II normală, Craiova; 43. *Trecui aseară călare*; 44. *Mult mi-e drag*; 45. *La fântâna din plai* - 9 iunie 1905, Craiova; 46. *Lighioană mititică*; 47. *Cine n-are ibovnică*; 48. *Ibovnică de demult* - 9 iunie 1905; 49. *Când oi zice bobuleţ*; 50. *Leliţă, leliţă* - 10 iunie 1905; 51. *Bine e cu nevestică*; 52. *Că n-a lăsat Dumnezeu*; 53. *Miţo nu te mărita*; 54. *Neică, cât trăieşti pe lume* - 10 iunie 1905; 55. *Ce fel de dragoste aveam*; 56. *Di, di, di, murgule, di!*; 57. *La casa cu trestioară*; 58. *Pe marginea drumului* - scris până la 9 iunie [1905]; 59. *Du-te, române, la moară*; 60. *Puică, sprâncenele tale*; 61. *Să le fac, să nu le fac* - 10 iunie 1905; 62. *Ioana neicii din Ionele*; 63. *Arză-te focu ca para*; 64. *Mângâie-mă, puică, bine*; 65. *Marioară, părul creţ* - „poezie în carte"

II. Pe foile volante: 5. *De-ar fi mândra-n deal la cruce*; 6. *Eu copil şi tu copilă*; 11. *La fereastra din obor*; 13. *Of, of, fată de cantaragiu*; 14. *Aoleo, frate peline!*

Spre a nu pierde cu totul şi a fi tezaurizată, colecţia aceasta se publică acum pentru prima dată. Dar pentru a fi publicată şi receptată, ea a trecut - în spiritul ştiinţific al valorificării moştenirii folclorice - prin severe şi trudnice operaţii de individualizare, de clasificare şi de ortografiere a cântecelor, fără însă a le altera cu ceva structura şi forma. În primul rând, cum tânărul culegător începător păstrase - în majoritatea cazurilor - mai multe cântece într-un singur text, s-a efectuat, după o analiză atentă a conţinutului.textelor, separarea lor în producţii independente. Au fost astfel afectate un număr de 50 de texte dintr-un total de 68, obţinându-se câte 2 cântece dintr-un text amplu, la 25 de piese[7] (nr. 5^a, 5^b; 15^a, 15^b; 18^a, 18^b; 19^a, 19^b; 20^a, 20^b; 22^a, 22^b; 24^a, 24^b; 30^a, 30^b; 31^a, 31^b; 32^a, 32^b; 33^a, 33^b; 31^a, 31^b; 38^a, 38^b; 39^a, 39^b; 40^a, 40^b; 42^a, 42^b; 48^a, 48^b; 49^a 49^b; 51^a, 51^b; 53^a, 53^b; 55^a, 55^b; 56^a, 56^b; 61^a, 61^b; 64^a, 64^b; 5^a, 5^b; 14^a, 14^b); câte 3 cântece la 3 texte (nr. 17^a, 17^b , 17^c; 28^a, 28^b , 28^c; 37^a, 37^b , 37^c); câte 4 cântece la 2 piese (nr. 7^a, 7^b , 7^c, 7^d; 58^a, 58^b , 58^c, 58^d); câte 5 cântece la un text (nr. 13^a, 13^b , 13^c, 13^d, 13^e); şi câte 6 cântece la 1 text (nr. 34^a, 34^b , 34^c, 34^d, 34^e, 34^f). un număr de 18 texte, constituind producţii poetice independente, au rămas neschimbate. Cântecele desprinse au o independenţă ideatică şi o structură compoziţională adecvată, clară, desfăşurată pe 4-15 versuri. Nebulozitatea tematică le-a dispărut. Spre a fi mai uşor identificate, toate cântecele au primit un titlu primul ori, dacă posedă o formulă iniţială, al doilea vers. Textele cântecelor au fost transcrise potrivit ortografiei şi punctuaţiei actuale. În al doilea rând, toate cântecele au fost clasificate într-un spirit modern, obţinându-se 8 subspecii lirice. În concordanţă cu apartenenţa producţiilor la speciile folclorice şi cu aria lor de circulaţie, colecţiei i s-a dat titlul *Cântece populare din Muntenia şi Oltenia*. În noua sa structură, accesibilă cititorului contemporan, colecţia arată astfel:

Cântece populare din Muntenia şi Oltenia

I. Cântece sociale şi de revoltă

1. *Cântă cucu să mă duc* (21), 2. *Du-te, române, la moară* (59), 3. *Ş-am să las cu jurământ* (13^d), 4. *M-a făcut mama voinic* (62^b).

II. Cântece de cătănie şi război

5. *Mă urcai în deal la vie* (8), 6. *Aoleo, frate peline* (14 f. v.), 7. *Fire-ai al naibii de trin* (14^b f. v.), 8. *La cruciuliţa de piatră* (3), 9. *Mariţo, cu ochii verzi* (18^a), 10. *Maică, măiculiţa mea* (18^b).

II. Cântece de înstrăinare

11. *Fie pâinea cât de bună* (17^b).

IV. Cântece de codru

12. *Cuculeţ de primăvară* (64^b), 13. *Lighioană mititică* (46), 14. *Se ceartă cucu cu corbu* (32^b), 15. *Şi când zic: mă duc, mă duc* (22^b).

V. Doine şi cântece de dragoste

16. *Am fost mică n-am ştiut* (53^b), 17. *Busuioace nu te-ai coace* (58^c), 18. *Dragostele din ce se-ncepe?* (58^b), 19. *Să le fac, să nu le fac* (61^a), 20. *Neică cât trăieşti pe lume* (54), 21. *Că n-a lăsat Dumnezeu* (52), 22. *Plină-i casa de voinici* (19^a), 23. *Puică sprâncenile tele* (60), 24. *Lina neicăi cea dorită* (31^a), 25. *Trecui aseară călare* (43), 26. *Când oi zice bobuleţ* (49^a), 27. *Of, of! Fată de cantaragiu* (23, f. v.), 28. *Fă-mă, Doamne, o cărăbuşe* (58^d), 29. *Fă-mă, Doamne, un porumbel* (24^b), 30. *Aş da tot ce e pe mine* (19^b), 31. *Aş muri, dar nu cumva* (30^a), 32. *De-ai fi neicii drăguliţă* (33^a), 33. *Am auzit c-o să mori* (13^e), 34. *Cine te-a făcut pe tine* (40^a), 35. *Aş vrea, puică, ca să fiu* (14), 36. *Am un dor la inimioară* (39^b), 37. *Pe deal pe la*

---

[7] Între paranteze. fenomenul individualizării producţiilor e marcat prin cifre, care indică nr. textului cu diferite cântece înlănţuite din sumarul prim al colecţiei, şi prin litere, care relevă producţiile separate.

Vişoianu (42^{a}), 38. *Vino, puico, colea-n vale* (40^{b}), 39. *Pe marginea drumului* (58^{a}), 40. *Vii tu, puică, vii ori nu vii* (27), 41. *Mândro, cum să facem noi?* (15^{a}), 42. *Puico. cum să facem noi* (34^{a}), 43. *Să vii, măi băiete, sâmbătă* (15^{b}), 44. *Marioară, părul creț* (65), 45. *La balta cu liliacu* (37^{a}), 48. *Di, di, di, murgule, di!* (56^{a}), 49. *Leliță, leliță* (50), 50. *Pe deal, pe la Cornețel* (28^{b}), 51. *Sus, pe malu Oltului* (61^{c}), 52. *Luncă, luncă, lunculiță* (28^{b}), 53. *Luncă, luncă, lunculiță* (28^{a}), 54. *Păsărică după lac* (25), 55. *Mângâie-mă, puică, bine* (64^{a}), 56. *Pentru mândra care-mi place* (7^{a}), 57. *Nu e deal, nu e şosea* (7^{b}), 58. *A cui eşti tu, puiculiță* (28^{c}), 59. *Vâlvâie lumea de noi* (32^{a}), 60. *Mult mi-e drag* (44), 61. *Spune, puică, adevărat* (38^{b}), 62. *Ioana neicii din Ionele* (62^{a}), 63. *Pune, Doamne, lună nouă* (20^{a}), 64. *Lina mea cea mult dorită* (31^{b}), 65. *Doamne, să nu mă omori* (20^{b}), 66. *Se ceartă Ioana cu Dina* (30^{b}), 67. *Fir-ar ceasu afurisit* (7^{c}), 68. *Afară plouă de varsă* (26), 69. *Bine e cu nevestică* (51^{a}), 70. *Colea-n vale-n pădurice* (12), 71. *Nici noaptea nu pot să dorm* (34^{f}), 72. *Nu ți-e, stăpâne, păcat?* (56^{b}), 73. *Când oi zice mărgărit* (49^{b}), 74. *Şi când zic,„ mă duc, mă duc“* (38^{a}), 75. *Tinerel sunt, vai de mine* (13^{a}), 76. *Păstrează-mă, puică, bine* (34^{d}), 77. *Fir-ai al naibii de amant* (34^{b}), 78. *Mițo, nu te mărita* (53^{a}), 79 *Mută-ți, neică, poteca* (2), 80. *Ochi negri, topiți de plâns* (36), 81. *Plânge codru după mine* (5^{a}), 82. *Arză-te focu ca para* (63), 83. *Toată lumea că mă-ntreabă* (6), 84. *Toate trec, toate se duc* (23), 85. *Bate, Doamne, doi părinți* (34^{c}), 86. *Fir-ar, că n-ar fi să zic* (7d), 87. *Şi-mi placi, mândră, de la mine* (17^{a}), 88. *Du-te, neică, ducu-ți doru* (17^{c}), 89. *De ce n-a lăsat Hristos* (29), 90. *Cine n-are ibovnică* (47), 91. *Of! of! of! țațo Ileană* (4), 92. *Sărmană inima mea* (41), 93. *Ce fel de dragoste aveam* (55^{a}), 94. *Cucule, pană - tăciune* (16), 95. *Ibovnică de demult* (48^{a}), 96. *De trei zile n-am mâncat* (39^{a}), 97 *Prea am fost un om frumos* (61^{b}), 98. *Părinte, sfinția ta* (33^{b}), 99. *De-ar fi mândra ca moartea* (5^{b}, f. v.), 100. *Cum ne iubeam noi amândoi* (37^{b}), 101. *Ş-am să las la moartea mea* (13^{c}), 102. *Ş-am să las cu jurământ* (13^{d}), 103. *Eu aş vrea să mor de azi* (13^{b}), 104. *La casa cu trestioară* (57), 105. *Şi-am lăsat cu jurământ* (48^{b}).

VI. Cântece de dor

106. *Cine n-are dor în trup* (37^{c}), 107. *Şi-mi veni un dor de-acasă* (42^{b}), 108. *La fântâna din plai* (45), 109. *De oftatul meu şi-al tău* (55^{b}), 110. *Eu de dor sunt prididit* (51^{b}), 111. *La fereastra din obor* (11, f.v.), 112. *Dorul de la mândra mea* (5^{b}), 113. *De-ar fi mândra-n deal la cruce* (5^{a}, f.v.).

VII. Cântece satirice

114. *Venii sara de la sapă* (35), 115. *Ia vezi doru ca un câine* (9).

VIII. Romanțe populare

116. *Eu copil şi tu copilă* (6, f. v.).

Cele opt categorii lirice dețin fiecare câte un număr inegal de piese. Astfel, cântecele sociale şi de revoltă, care rețin unele aspecte sociale nemijlocite din existența trudnică a țăranilor de la începutul secolului al XX-lea, dar şi accente directe de revoltă şi luptă, numără 4 piese. Cu 2 piese în plus, urmează cântecele de cătănie şi război, care evocă câteva momente din vechea cătănie şi din eroismul ostaşilor noştri pe liniile frontului. Numai la cântecele de înstrăinare s-a reținut un singur cântec, destul de percutant prin vibrația sentimentelor. La cântecele de codru se întâlnesc patru piese, care au o largă difuzare. Într-o compoziție puternic geometrizată se află cântecul *Se ceartă cucu cu corbu*.

Însă într-un număr impresionant de ridicat, cu cele mai numeroase piese dintre toate subspeciile, cu 60 de texte, se află doinele şi cântecele de dragoste. Fiind atât de numeroase, ele compun literalmente o monografie artistică amplă, într-o viziune net populară, a dragostei. Şi această complexă monografie debutează cu definirea poetică a dragostei: „Iubitul e lucru mare,/ Nu-ţi dă stare la mâncare/ Şi odihnă la culcare" (*Am fost mică n-am ştiut*). Se continuă cu relevarea primilor ei fiori (*Plină-i casa de voinici, Puică, sprâncenele tale*), cu dorinţa tainică şi reciprocă a întâlnirii (*Pe deal, pe la Vişoianu, Vii tu, puică, vii ori nu vii?, Să vii, măi băiete, sâmbătă*), cu scenele duioase ale dragostei (*Di, di, di, murgule di, Sus, pe malu Oltului, Mângâie-mă, puică, bine*), cu episoadele dramatice ale despărţirii, dar şi cu intenţia iertării şi împăcării (*Tinerel sânt, vai de mine, Miţo, nu te mărita, Ce fel de dragoste aveam*) şi se încheie cu dorinţe testamentare (*Ş-am să las la moartea mea, Ş-am să las cu jurământ*). Cum aceste cântece reflectă nemijlocit sentimentele şi atitudinile tinerilor îndrăgostiţi de la începutul secolului trecut, ele au cunoscut, în cursul timpului, o longevitate variată. O primă categorie de doine şi cântece (*Di, di, di, murgule, di!, Fir-ai al naibii de amant*) care nu mai corespundea gustului şi sensibilităţii noilor generaţii de flăcăi şi fete, s-a stins. În schimb, o altă categorie de doine şi cântece (*Cine te-a făcut pe tine, Trecui aseară călare, Pe marginea drumului etc.*), care s-a potrivit vădit sensibilităţii lor prin motivaţii durabile, au ajuns integral sau fragmentar în repertoriul contemporan al acestora. Astfel, cântecul *Cine te-a făcut pe tine* - cu textul: „Foaie verde trei măsline,/ Cine te-a făcut pe tine/ Aşa-naltă şi subţire,/ Parcă m-a întrebat pe mine./ Frumoasă eşti tu la stat/ Şi dulce la sărutat,/ Şi la stat şi la privit,/ Cum e bine la iubit", apare astăzi în arhicunoscuta sa variantă *Cine te-a făcut pe tine, Tudoriţo nene?* Şi mai multe cântece şi motive din această categorie le identificăm uşor în ţesătura repertoriului contemporan al speciei din Valea Vâlsanului - Argeş. În fine, ultima categorie de doine şi cântece de dragoste (*Aş vrea, puică, ca să fiu, Toată lumea că mă-ntreabă*) conţin în textul lor anumite intervenţii, de altfel infime din partea informatorilor. Ele se concretizează printr-o infinită gamă de procedee artistice.

Subspecia este urmată de cântecele de dor, cu care are numeroase şi intime legături. Cele 8 cântece reţin pregnant manifestările esenţiale percutante ale dorului faţă de ceilalţi membrii ai familiei şi faţă de tinerii îndrăgostiţi. În mai multe texte, omul ne apare copleşit de intensitatea dorului, oricare ar fi geneza lui: „Şi iar verde bob năut,/ Cine n-are dor în trup/ Vie la neica să-i vândă,/ Că la neica e dor mult,/ Izvorât ca din pământ", (*Cine n-are dor în trup*). Unirea dorurilor celor doi tineri ar putea secţiona piatra munţilor înalţi, atâta e de uriaşă forţa lor pe plan estetic: „Mândro, dorul meu şi-al tău/ Face-s-ar d-un ferăstrău,/ Ferăstrău cu pânza nouă,/ Să reteze munţi-n două,/ Ferăstrău are pânza lată/ Să reteze munţi de piatră", (De-ar fi mândra-n deal la cruce). Detaliindu-se în alte piese, dorul îi copleşeşte pe oamenii îndepărtaţi vremelnic de familiile lor şi pe tinerii îndrăgostiţi. Multe cântece de dor din colecţia aceasta supravieţuiesc în repertoriul contemporan, cel puţin în cel din Valea Vâlsanului.

Ultima subspecie de cântece din culegerea lui Ion I. Popescu o constituie **cântecele satirice**. În cele două creaţii ample se satirizează pe de-o parte lenea şi indolenţa femeii (*Venii sara de la sapă*), iar pe de altă parte - imoralitatea unor fete (*Ia vezi doru ca un câine*). Din romanţele populare s-a cules una singură.

Colecţia de cântece populare a lui Ion I. Popescu reţine fapt de altfel anticipat - producţii de factură autentică. Ea nu este absolut lipsită de virtuţi artistice.

Cu câteva excepţii, cântecele se desfăşoară pe spaţiul a 4-10 versuri, o caracteristică cunoscută a liricii muntene. Un număr infim atinge 18-22 de versuri (*Mă urcai în deal la vie, Puică cum să facem noi?*, *Mărioară părul creţ*).

Aproape întotdeauna doinele şi cântecele acestea debutează cu formula iniţială (*Foaie verde, foi de nuc, foaie verde de negară, Foaie verde lin pelin* etc.), care în majoritatea covârşitoare a cazurilor, concordă cu mesajul lor. Ele cunosc în construcţia lor, în chip variat, toate tipurile compoziţionale specifice speciei. O primă serie de producţii, cea mai numeroasă, exact o treime prin numărul de 38 de piese din totalul lor, se ridică compoziţional prin tipul confesional, potrivit exprimării directe şi spontane, precum în *Am un dor la inimioară*: *„Foaie verde sălcioară,/ Am un dor la inimioară,/ Căci iubesc o fetişoară./ E frumoasă ca o floare/ Şi cu privirea visătoare./ Foaie verde de bujor,/ Ia mă face ca să mor*". Într-o altă serie de producţii, foarte apropiată statistic de cea precedentă, având 36 de cântece, ele se constituie în compuneri după tipul pseudodialog, în care cântăreţul se adresează unui interlocutor imaginar: *„Şi iar verde mărăcine,/ Mângâie-mă, puică, bine,/ Până stau pe lângă tine,/ Că mâine ordin vine/ Şi mă ia de lângă tine,/ Rămâi, puică, fără mine*" (*Mângâie-mă, puică, bine*). La aceste două tipuri compoziţionale apelează cel mai frecvent cântăreţii populari ai colecţiei lui Popescu. La celelalte tipuri se apelează mai rar, fiecare dintre ele aflându-se la câte o jumătate din primele, căci 13 cântece (*Du-te, române, la moară, Cuculeţ de primăvară, Leliţă, leliţă* ş.a.) se ridică prin tipul dialogat, alte 13 texte (*La baltă la liliacu, Se ceartă Ioana cu Diana, Cine n-are ibovnică ş.a.*) - prin tipul obiectiv şi în fine, alte 14 cântece (*Mă duc în deal, la vie, Sus pe malu Oltului, De-ar fi mândra-n deal la cruce* ş.a.), prin cel mixt. Fiind mai complexe şi mai puţin la îndemâna cântăreţilor populari, se recurge mai rar la aceste trei modalităţi compoziţionale. Oricum, prezenţa tuturor tipurilor compoziţionale la compunerea cântecelor relevă varietatea modalităţilor de exprimare corespunzător sensului mesajului lor.

În funcţie de ideea exprimată şi de tipul compoziţional preferat, este selectată modalitatea de exprimare - expunere, dialog. Artistic, ele pot căpăta forme complexe întrucât modurile de comunicare pot deveni enunţiative, paralelistice ş. a., precum în cântecele *Fie pâinea cât de bună, Nici noaptea nu pot să dorm, Şi-am lăsat cu jurământ*. Pentru sublinierea caracteristicilor componentelor universului ţărănesc se valorifică procedeele stilistice cunoscute (epitete, metafore, repetiţie ş.a.) din arsenalul folcloric în ipostazele locale.

Colecţia *Cântece populare din Muntenia şi Oltenia* a lui Ion I. Popescu se prefigurează astfel ca o culegere autentică şi înzestrată cu virtuţi ideatice şi estetice. Alături de alte culegeri de folclor ale vremii, ea lărgeşte considerabil orizontul de cunoaştere a epocii şi tezaurizează motive poetice vechi de la sfârşitul secolului al XIX-lea. În zonă, aceasta se numără printre primele culegeri de folclor poetic, ceea ce îi urcă valoarea.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

SÂMBRA OILOR, O INSTITUŢIE ORIGINALĂ DE METROLOGIE

NICOLAE LEONĂCHESCU*

1. Introducere. Sărbătoarea populară numită „Sâmbra oilor" a fost cercetată de etnologi care au descris-o cu lux de amănunte în lucrările lor[1] Ea se desfăşoară în fiecare an, la începutul lunii mai, numai în satele cu oi. În satul Bixad din judeţul Covasna, ea se desfăşoară la dată fixă, în ziua de 10 mai.

Cercetând îndeaproape scenariul şi elementele acestei sărbători, se constată că esenţa ei este *metrologia*. Partea folclorică, jocurile, cântecele, parada costumelor etc. constituie suprafaţa, elementul adăugat, secvenţial, spre a da culoare esenţei.

La începutul lunii mai, se constituie turmele pentru păşunatul alpin, iar proprietarii de oi intră în relaţii cantitative cu ciobanii, cu bacii şi cu stăpânul de munte. Ambele părţi formulează condiţii, negociază şi stabilesc un „contract economic".

Datorită arhaismului acestei îndeletniciri – creşterea şi păşunatul oilor – atât ciobanii cât şi proprietarii de oi au pus la punct norme metodologice, standarde nescrise, care să regleze raporturile dintre ei. Astfel a luat naştere sâmbra oilor care este, în fondul ei, o instituţie originală de metrologie. Toate oile satului se adună într-o poiană din vecinătatea localităţii spre a se întocmi turma sau cioporul de oi şi, în final, stâna. Cu acest prilej are loc un muls demonstrativ pentru a se vedea cât lapte se obţine de la oi. În unele zone, sâmbra oilor se mai numeşte *măsurişul laptelui* sau simplu, *măsuriş*.

Astăzi, nu toate oile se mulg la sâmbră; este imposibil în majoritatea cazurilor. În anul 1960, satul Vaideeni din judeţul Vâlcea avea 30.000 de oi în sectorul cooperativizat şi 70.000 oi în cel particular. Cum să mulgă atâtea oi într-o zi?!

Printr-o experienţă milenară, ciobanii au ajuns la ceea ce, în mod ştiinţific, se numeşte *eşantion reprezentativ*. Din turma de oi aflată în poiană se selectează acest eşantion format din 50, 10 şi 6 oi.

2. **Unităţile de măsură**. Se confruntă două grupuri de interese: proprietarii lasă oile nemulse câte 2-3 zile înainte de sâmbra lor spre a obţine, în final, produse lactate (brânză de burduf, unt, urdă etc.) în cantitate mai mare; ciobanii ştiu acest lucru,

---

* Universitatea Politehnică Bucureşti

[1] V Butură, *Străvechi mărturii de civilizaţie românească*. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti. 1989, P N. Panaitescu, *Răbojul, Studiu de istorie economică şi socială la români cu o hartă a răbojului în Europa*. Bucureşti, 1946.

dar ei pasc oile pe păşuni alpine cu iarbă grasă, mult mai hrănitoare şi obţin lapte mai mult. Cele două surse de erori metrologice se vor corecta în limitele admise de toţi.

Nici ciobanii nici sătenii nu dispun de un institut de metrologie. Cu mii de ani în urmă, ei au pus la punct institutul lor original de metrologie, care le-a permis să rezolve problemele legate de măsurarea cantităţii de lapte obţinută de la oi.

Unităţile lor de măsură pentru capacitate nu au etaloane verificate şi păstrate în condiţii standard; definiţia acestor unităţi de măsură nu are exactitatea impusă astăzi de Sistemul Internaţional. Părţile au constatat, de multă vreme, că nu este nevoie de aşa ceva costisitor şi greoi pentru păstorii care se deplasează cu oile tot timpul. Au reţinut numai necesitatea raportului relativ pe care au aplicat-o corect. De asemenea, sistemul de compensaţie a erorilor adoptat de părţi funcţionează şi în zilele noastre.

Crăciunoiu Vasile, cioban din Bixad, judeţul Satu Mare, ne-a relatat că păstorii care mulg oile la sâmbră iau drept unitate de măsură o oală numită CUPĂ a cărei capacitate variază între unu şi trei litri (1 litru = 1 dm^3), reprezentând *cantitatea de lapte mulsă într-o zi de la o oaie.* Nimic fix, absolut. Cu oala respectivă se stabilesc doi submultipli (ceanoc şi picur) şi un multiplu (măsura), cu simbolurile lor grafice. Astfel, scara capacităţilor este următoarea: **X** măsura = 10 cupe; -- CUPA ≈ (1   3 litri); ceanoc = 0,25 cupe; • picur ≈ 50 grame.

CUPA este, deci, denumirea unităţii de măsură şi etalonul care-o reproduce poate fi valabil numai în acel sat şi numai în acel an. În satul Negreşti-Oaş, din judeţul Maramureş, scara aceasta are o altă înfăţişare şi anume: **X** măsura = 10 ceanoace; -- CEANOC ≈ (1 litru); - fele = 0,5 ceanoc; • picur ≈ 50 grame.

Ne aflăm, deci, în faţa unui sistem metrologic arhaic, absolut original. El este mobil, operant, ieftin, exact, simplu şi comod în utilizare şi, mai ales, ingenios. În funcţie de numărul oilor şi de cantitatea de lapte dată de fiecare oaie (determinată pe eşantionul experimental) se vor împărţi produsele lactate la coborârea oilor din munte, la răvăşitul lor.

În satele bătrâneşti cercetate de inginerul Petre N. Panaitescu, măsurile de capacitate folosite la sâmbra oilor sunt deosebit de interesante din punct de vedere metrologic[2]

Unitatea de măsură pentru capacitate are o definiţie: *cantitatea de lapte ce dă o oaie la o mulsătură.* Deoarece această cantitate variază, unitatea de măsură nu este fixă şi admite corecţii. În munţii Poiana Ruscă, judeţul Severin, avem următoarea situaţie: măsura mare = 20 (uneori, 25) hargane; măsura mică = 10 (uneori, 25) hargane; cupa = 100 hargane; găleata = 10 hargane; HARGANUL (≈0,4 litri), deci = 0,25 hargan. În Poieniţa Voinii, judeţul Hunedoara, situaţia este mai nuanţată: mirţa = 50 pliuri; măsura mare (găleata; strungăreaţa) = 20 pliuri; măsura mică (fela veche) = 18 pliuri; cupa = 10 pliuri; cincitura = 5 pliuri; literu sau litera = 1 litru (1 dm^3) = 10/6 pliuri; PLIUL (≈ 0,6 litri); deci = 1/6 pliu. Oierii din Zlatna, judeţul Alba, folosesc următoarea gamă de multipli şi submultipli: Cupa = 4 sfârtaie; Felea = 2 sfârtaie; SFÂRTACUL (≈ 0,5 litri); Pontierul (ponteriu) = 0,5 sfârtac. În acest judeţ aproape fiecare proprietar de oi are sfârtaie făcute din tinichea.

---

[2] P. N. Panaitescu, *Satul bătrânesc. Ce-au găsit ungurii la venirea lor în Transilvania?*, Sibiu, 1944. Extras din: „Transilvania", anul 75, nr. 1., P. N. Panaitescu, *Răbojul, Studiu de istorie economică şi socială la români cu o hartă a răbojului în Europa*, Bucureşti, 1946.

Tot atât de interesante sunt şi măsurile de capacitate din alte sate ale judeţului Hunedoara unde LINGURA este unitatea de măsură: măsura mare (cupa) = 10 linguri; măsura mică = 8 linguri; LINGURA· (≈ 0,5 litru); deci = 0,2 lingură. Oierii din Elveţia folosesc, de asemenea, LINGURA drept unitate de măsură pentru capacitate dar cu alte valori: 1 Löffel (= lingură, în germană) = 100 grame; 1 Cuillerée (= lingură, în franceză) = 125 grame. Termenul latin LINGULA, care a dat românescul LINGURA (sau invers!), se foloseşte, deci, în traducere germană şi franceză în Elveţia! De altfel şi celelalte măsuri de lapte sunt similare cu cele folosite de ciobanii noştri[3]

Iată, deci, unitatea de măsură: harganul, pliul, sfârtacul, lingura etc. având echivalentul între 0,4...0,6 litri, esenţa sistemului de măsurare a cantităţii de lapte dată de oi.

3. **Corectarea erorilor**. Ce corecţii se făceau în măsurarea cantităţii de lapte obţinute de la oi?

1. *Corecţia de LACTAŢIE*, care depinde de momentul mulgerii şi de caracteristicile hranei pentru oi. Durata păşunatului se împarte în două perioade: de la Rusalii până la Sfântul Ilie (20 iulie) şi de la Sfântul Ilie până la Vinerea Mare (Cuvioasa Paraschiva, 14 octombrie).

În prima perioadă, oile se mulg de trei ori, iarba este mai hrănitoare, iar oile sunt în putere şi dau lapte mai mult şi mai gras. Această perioadă se numeşte *Măsura I* sau *Brânza mare* şi în timpul ei se foloseşte, de exemplu, măsura mare = 10 linguri (jud. Hunedoara). În a doua perioadă, condiţiile climatice se înrăutăţesc; iarba este mai proastă, iar oile slăbesc şi se mulg numai de două ori pe zi. Acum se foloseşte măsura mică = 8 linguri (jud. Hunedoara), iar perioada se numeşte *măsura a II-a* sau *Brânza mică*.

2. *Corecţia pentru RASA de oi*. În general, într-un anumit sat se află o singură rasă de oi. De la zonă la zonă, rasa de oi poate fi diferită şi, deci, producţia de lapte nu este identică. Oierii noştri au rezolvat problema adoptând ETALONUL MOBIL: 1 hargan = 400 grame, în Munţii Poiana Ruscă; 1 sfârtac = 500 grame, în Zlatna; 1 pliu = 600 grame, în Poieniţa Voinii etc., reprezentând cantitatea de lapte obţinută la o mulsoare de la o oaie, în aceste localităţi.

3. *Corecţia erorilor provocate de MULGĂTOR*.

Într-un fel mulge un cioban bătrân şi altfel mulge un proprietar nespecialist şi de aici diferenţe în producţia obţinută. Eroarea se corectează adoptându-se mulsul prin rotaţie: fiecare proprietar de oi trebuie să mulgă toată turma când îi vine rândul. A mulge 400 de oi de trei ori pe zi nu este o treabă uşoară.

La sâmbra oilor, ritualul mulgerii diferă de la o zonă la alta. De obicei, mulge întâi păcurarul şi apoi proprietarii: prima mulsoare se face seara şi o execută păcurarul pe un anumit eşantion sau pe toată turma; celelalte două mulsori se fac în ziua următoare, dimineaţa şi la amiază, de către proprietarii de oi (băcionii) pe eşantioane sau pe toată turma.

În alte variante, se adoptă o singură mulsoare, duminică la amiază şi se înmulţeşte cu trei spre a se determina cantitatea de lapte obţinut într-o zi.

---

[3] P. N. Panaitescu, *Răbojul, Studiu de istorie economică şi socială la români cu o hartă a răbojului în Europa*, Bucureşti, 1946.

4. *Corecția SOCIALĂ*. Uimitor este şi faptul că românii au un sistem arhaic de protecţie socială şi de întrajutorare reciprocă. Într-o turmă sunt proprietari care vin cu zeci şi chiar sute de oi, iar alţii au doar câteva oi. Pentru cei săraci, care sunt şi ei obligaţi să mulgă toată turma când le vine rândul, ciobanii sau stăpânul muntelui adoptă măsuri stimulative. Una din aceste măsuri este să i se dea în prima perioadă şi laptele din a doua perioadă!

4. **Răbojul**. O altă problemă rezolvată în mod original de ciobani este cea a „actelor" întocmite de părţi. Ei n-au umblat cu instrumentele de scris după ei. N-au avut hârtie, cerneală, stilou, condei, piele de căprioară, sugativă etc. Nici n-ar fi putut păstra astfel de înscrisuri pe hârtie la ei pe timp de ploaie, prin munte, în condiţii aspre de climă şi de trai. Au avut la îndemână cuţitul sau briceagul (brişca), cu care făceau minuni, şi lemn din belşug. Aşa a apărut RĂBOJUL numit şi bâtă, răvaş sau ţâncuş.

Este făcut dintr-o creangă de alun, care poate ajunge şi la 2,50 metri lungime şi chiar mai mult. Ea se taie şi se finisează sub forma unei prisme cu secţiunea dreptunghiulară sau pătratică.

Pe răboj, ciobanii îşi notează totul. Astfel, cantităţile de lapte obţinute la mulsul demonstrativ se trec în ordinea strict descrescătoare a valorilor. Proprietarul cu cel mai mare număr de oi este înscris primul pe răboj, însemnându-se câte măsuri, câte ceanoace, fele şi picuri de lapte dau toate oile sale, precum şi numărul acestora; apoi este trecut proprietarul cu oi mai puţine şi aşa mai departe. Simbolurile sunt simple, uşor de memorat şi de reprodus cu briceagul sau cuţitul.

După ce s-a întocmit răbojul, fiecare proprietar primeşte o copie: un răboj mic, pe care apar datele personale, specifice oilor lui ca şi în răbojul general al satului. Răbojul individual îl ia fiecare gospodar şi îl păstrează la ele acasă, iar când oile coboară de la munte, îl prezintă la răvăşit spre a-şi primi drepturile. Răbojul satului se depune la primărie, la loc vizibil şi este consultat şi verificat de toţi cei interesaţi în tot timpul anului. Controlul obştesc este, aici, deosebit de eficace.

În problema răbojului, legile sunt foarte dure: cine-l pierde nu mai are nici un drept, pierde şi oile. Ai carte, ai parte! Toţi ştiu asta şi păstrează răbojul cu sfinţenie, ca o lege a părţilor. În caz contrar, apare violenţa, răzbunarea, crima. Ca să demonstrezi că ai oi şi drepturi trebuie să prezinţi răbojul. Acesta se confruntă cu cel aflat la primărie şi când îl primeşti şi când îl prezinţi. Fără el nimeni nu te recunoaşte pentru că răbojul se poate fura sau vinde şi apar şi alţi pretendenţi cu el în mână şi ciobanul trebuie să-l onoreze! La fel şi în caz de deces. Pe răboj, ciobanul crestează cu briceagul simbolurile corespunzătoare cantităţii de lapte pe care o dau oile unui proprietar. Simplu şi eficace!

În ceea ce priveşte limbajul folosit de ciobani în întocmirea răboajelor, menţionăm că este un limbaj specializat, criptic, specific. Limbaje specializate au folosit în trecut şi alţi meseriaşi: plutaşii, căruţaşii, abagii, boiangii, hotarnicii, constructorii, meşterii medievali etc. Lăptarii folosesc şi azi trei semne simple cu următoarele semnificaţii: | = 1 litru; **O** = 5 litri; **X** = 10 litri (ca pentru MĂSURĂ)

Pe răboajele ciobanilor întâlnim, deci, un sistem de memorizare, numeric. În trecut, răbojul se folosea în satul românesc arhaic pe o scară mult mai largă[4] Inginerul

---

[4] *Ibidem*; Silvia Păun, *Grafica semnelor răbojului comparativ cu cea a unor scrieri vechi*, în „Cântarea României", nr. 9, 1984; T. A. Stoianovici, *Un funcţionar sătesc: pomojnicul*, în „Sociologie românească", 1942, p. 485-493.

Petre P Panaitescu a efectuat, pe această temă, cercetări ample, cunoscute de specialişti[5] Semnalăm, cu titlu de exemplu, că răboajele serveau în trecut pentru operaţii vaste de recenzare. Pe cele patru feţe ale răbojului se treceau: Faţa A proprietăţile (vite, oi, jugăre de pământ); Faţa B - dările (zloţi, libre de produse, zile de muncă) faţă de stăpânire; Faţa C - numerele caselor din sat; Faţa D - numărul oilor.

Alegerea primarului din Suseni-Argeş[6] este însoţită de predarea răbojului; la Bercioiu - Argeş, răbojul are funcţii sociale[7] etc. În principiu, indiferent de varianta constructivă şi de destinaţia lui, răbojul este un document oficial şi se constituie într-o sursă documentară cu caracter economic, într-o arhivă. Simbolistica răboajelor a evoluat, deci, de la un simplu sistem mnemotehnic (limbaj specializat) spre un sistem general de comunicare (limbaj comun). Aceasta este o problemă mai delicată ce depăşeşte limitele temei ce ne-am propus să evidenţiem.

Inginerul Petre P. Panaitescu şi arhitecta Silvia Păun au ajuns la concluzia[8], că răbojul românesc este foarte vechi, moştenire de la daci, strămoşii noştri. Simbolurile folosite pe el de către aromânii din Peninsula Balcanică şi de valahii din Moravia sunt originale şi datează din vremea de dinaintea cuceririlor romane. Există răboaje şi la alte popoare, dar pe ele apar semne grafice specific romane, mai târzii. Popoarele migratoare n-au avut răboj şi l-au asimilat de la păstorii localnici, o dată cu meseria. Răboajele elveţienilor, francezilor, italienilor, spaniolilor etc. au denumiri latine[9] Aurelia Bălan-Mihailovici a demonstrat[10] că termenii *răboj* şi *răvaş* sunt autohtoni şi au origine tracă.

Răboajele au fost folosite şi de englezi. O cameră întreagă din Casa Lorzilor era plină până la tavan cu ele. În anul 1834 le-au ars pe toate, din nefericire. Din cauza sobelor încinse a ars toată clădirea Parlamentului. Iată o mică „Bibliotecă din Alexandria" arsă în plin ev modern!

Românii şi-au păstrat obiceiurile lor arhaice indiferent de stăpân. În anul 1662, contele Nicolae Bethlen scria[11]: „Aceşti păstori trăiesc de veacuri în fundul văilor, ca în nişte republici mici separate, ai căror membri nu au nici o legătură cu ceilalţi locuitori ai Ardealului. Capul de familie este, în acelaşi timp, preot, jude, care, dimineaţa şi seara stă la rugăciune cu casnicii săi, ţinând şi judecată între ei. Aceşti oameni trăiesc slobozi."

Astăzi, la sâmbra oilor, aceste vechi obiceiuri sunt încă operante. Până când ciobanii stabilesc toate datele cantitative (eşantionul reprezentativ; mulsul demonstrativ; răbojul general, pentru care fiecare proprietar se prezintă când îi vine rândul; răboajele individuale etc.), ceilalţi participanţi nu au ce face, se plictisesc. Aşa ia naştere spectacolul folcloric; oamenii se distrează, cântă etc. iar când sunt strigaţi, se prezintă în fața ciobanilor cu oile, desprinzându-se din rândul celor care petrec spre a se implica în substanța metrologică a sâmbrei.

---

[5] P N. Panaitescu, *op. cit.*

[6] T A. Stoianovici, *op. cit.*

[7] P. N. Panaitescu, *op. cit.*

[8] P N. Panaitescu, *op. cit.*, Silvia Păun, *op. cit.*

[9] P. N. Panaitescu, *op. cit.*

[10] Aurelia Bălan Mihailovici, *Semn, specificaţie, structuri semantice stabile: răboj şi a răbda*, Comunicare la Societatea Cultural-Ştiinţifică „Getica", Bucureşti, 20 mai 1955.

[11] *Memoires historiques du Comte Bethlen*, Amsterdam, 1736; A. Veress, *Bibliografia româno-ungară*, Vol. I-III, Bucureşti, 1931-1935, p. 18.

O chestiune greu de rezolvat este cea a întâmplării. Pe durata pășunatului alpin, unele oi mor, altele sunt mâncate de lupi sau de urși, iar pe altele le mănâncă ciobanii. Când pe munte sau pe drum se întâlnesc două turme și se amestecă, au loc acte de violență iar ciobanii mai puternici iau din turma străină oi în plus, cu care-și acoperă lipsurile. Așa se face că, la răvășitul oilor, după ce fiecare proprietar își ia oile, identificate după semnul de la ureche, mai rămân în târlă oi ale nimănui, un surplus care se cheamă **caracașic**. Proprietarii care au oi lipsă sunt despăgubiți din caracașic. O asemenea practică se întâlnește și azi în Stroești-Argeș.

Dacă oile au fost mâncate, ciobanii au obligația să aducă semnele de la ureche spre justificare. Evident, justificările, incriminările, acuzațiile sunt prezente și de o parte și de alta. Păgubașul cu o mie de păcate, iar hoțul cu unul singur!

Adunarea oilor sau împreunarea lor spre a constitui o turmă, aflată sub conducerea unui stăpân, operație denumită **sâmbra oilor**, a generat o familie de cuvinte. Sunt în țară localități care poartă pecetea acestei origini cum sunt: satul Zâmbreasca, din județul Teleorman (cândva, i s-a Zis Sâmbrasca) și satul Sâmbriaș, din județul Maramureș. De la sâmbra oilor derivă termenii: sâmbrieș, sâmbrie, simbrie etc. Multe persoane au numele de familie derivat de la sâmbră, răvaș, răboj; țăncuș: Răboj, Răbonțu sau dublat gen Munteanu-Răboj etc.

Trebuie să constatăm, în final, că limbajul specializat al răboajelor folosite de ciobani este arhaic și folosirea lui astăzi în multe sate, chiar dacă în fază crepusculară, este o dovadă a permanenței românilor pe aceste meleaguri.

În același timp, toate operațiile metrologice care se fac la sâmbra oilor poartă pecetea arhaicului, prezente astăzi într-o lume modernă și sofisticată. Sâmbra oilor este dovada continuității de viață și tradiții a locuitorilor acestui spațiu mioritic.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

EVOLUŢIA ŞCOLII DIN PISCANI, JUDEŢUL ARGEŞ, ÎN PERIOADA 1865-1940

TEODOR DINA[*]

Legea instrucţiunii publice instituită la 5/17 decembrie 1864 a redus considerabil numărul şcolilor săteşti desfiinţându-se cele cu un număr mic de elevi, aceştia fiind şcolarizaţi la şcolile din satele vecine. Conform noii legi, învăţământul primar de 4 ani devine gratuit şi obligatoriu pentru copii de ambele sexe cu vârste cuprinse între 8-12 ani.

Obligatorii erau şi: predarea citirii şi scrierii, religia, noţiuni de igienă, de gramatică, de geografia şi istoria românilor, noţiuni de aritmetică etc.

La 22 februarie 1865, ca urmare a aplicării legii instrucţiunii publice, revizorul şcolar al judeţului Muscel, P. Constantinescu, raporta Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice (M. C. I. P.) că „prin unirea comunei Piscani cu Negreni, judeţul Muscel, învăţătorul celei din urmă, Vasile Retevoiescu, rămânând în disponibilitate am onoarea a vă ruga să binevoiţi a aproba transferarea sa la şcoala din comuna Miceşti..."[1]

Aşadar, începând cu data de 1 martie 1865, şcoala din Negreni îşi încetează activitatea timp de 70 de ani, elevii din acest sat fiind nevoiţi să parcurgă zilnic 6-7 km, dus-întors, până la şcoala din Piscani[2]

Învăţătorul acesteia, George Toroncea, care obţinuse numirea definitivă în anul 1863, se remarcase prin rezultate bune obţinute, şcoala din Piscani având înscrişi în acest an 57 de copii, o cifră record în comparaţie cu alte şcoli din zonă, unde frecvenţa era foarte slabă.

În anul 1870 tânărul dascăl al şcolii din Piscani intră în opoziţie cu organele locale care manifestau dezinteres pentru susţinerea şcolii. Deşi prin noua lege a instrucţiunii publice (1864) se trecuse la organizarea învăţământului gratuit şi obligatoriu, în care scop primăria avea obligaţia să asigure învăţătorului o indemnizaţie bănească care să acopere cota-parte din produsele pe care acesta le primea înainte de apariţia legii, cât şi diferite sume pentru reparaţia localului, pentru mobilier şi cumpărarea de cărţi pentru elevii săraci, organele locale, respectiv Consiliul comunal, nu satisfăcea nici în totalitate, nici la timp, cererile tot mai repetate ale acestuia aducând diferite justificări de natură să îngreuneze procesul de învăţământ al şcolii.

---

[*] Piscani

[1] Arhivele Naţionale Centrale (în continuare A. N. C.) M. C. I. P dosar nr. 285/1865, f. 85.

[2] Localul şcolii din Piscani, construit în anul 1860, era amplasat în partea de sud-vest a satului, pe Linia Belului, cam pe locul unde este acum Casa Victor Moldoveanu.

În luna mai 1870 - reţinem dintr-o adresă a prefecturii de Muscel către Ministerul Instrucţiunii - erau înscrişi la şcoala din Piscani 46 de copii (36 băieţi şi 16 fete), dar frecventau doar 23 (20 băieţi şi 3 fete) localul de şcoală neavând suficient spaţiu pentru a-i cuprinde pe toţi cei înscrişi[3]

La începutul anului şcolar 1870/1871 contradicţiile dintre Consiliul comunal Piscani şi învăţătorul George Toroncea se adâncesc, la 31 octombrie acelaşi an Prefectura Muscel făcea cunoscut Ministerului Instrucţiunii următoarele: „Cu raportul d-lui subprefect de Râuri, nr. 17. 672, primindu-se alăturatul proces verbal *pentru neglijenţa în serviciu a învăţătorului şcolii din Piscani* (subl. ns.) subsemnatul am onoare a vi-l înainta spre cele de cuviinţă"

Prefect , Voiculescu[4]

La 11 noiembrie 1870, Direcţia Şcoalelor adresa (ca răspuns la raportul Prefecturii) Revizoratului Şcolar Muscel-Dâmboviţa, recomandarea de a propune alt învăţător la şcoala din Piscani[5]

Cu toate greutăţile întâmpinate, învăţătorul George Toroncea continuă să rămână la şcoala din Piscani încă 4 ani.

Anul 1874 a fost ultimul din cariera sa de învăţător. Intrat în dizgraţia Consiliului comunal (mai ales a notarului Grigore Popescu cu care era mai demult în litigiu) George Toroncea a fost tot mai des reclamat organelor superioare pentru neglijenţă în serviciu şi lipsă de preocupare în pregătirea elevilor.

Duşmanii săi, fiind singuri că îl vor scoate din învăţământ, îi găsesc înlocuitor, încă de la 15 martie 1874 (cu trei luni înainte de încheierea anului şcolar!) în persoana viitorului preot Constantin Predescu[6]

La începutul lunii iulie 1874, Consiliul comunal Piscani încheia următorul proces verbal pentru înlocuirea lui Toroncea.

Proces verbal

Încheiat astăzi, 4 iulie 1874, de noi subsemnaţii, membrii ai Consiliului comunal Piscani plasa Râurilor, judeţul Muscel. După convocarea făcută de capul comunei (sic) astăzi întrunindu-ne majoritatea prescrisă de lege şi adunându-ne în cancelaria primăriei pentru a întâmpina arătarea mai multor locuitori că D-l George Toroncea, învăţătorul şcolii rurale a acestei comune, de mai mult timp de zile se ocupă de vânzarea băuturilor spirtoase cu amănuntul, în cârciuma sub care posedă licenţă. În vederea celor de mai sus, transportându-ne la acea cârciumă, l-am găsit pe numitul că vinde în continuu.

---

[3] A. N. C. Ministerul Învăţământului Public (M. I. P.) dosar nr. 23/1870, 53.

[4] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 23/1870, f. 108.

[5] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 23/1870, f. 109.

[6] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 2486/1874, f. 89. Se pare că încă din 1870 Toroncea avea deschisă o cârciumă cu băuturi alcoolice de care se ocupa destul de mult pentru a-şi întreţine numeroasa familie formată din vreo zece persoane.

Deosebit de aceasta, numitul învăţător, când a fost să facă examen general cu elevii din şcoală, în ziua de 23 iunie (1874), a strâns puţini elevi şi eleviţe, împodobind puţin şcoala cu flori, zicând că face examenul, care mergând la şcoală, după cum am fost chemaţi, am găsit şi o parte din locuitorii comunei aşteptând, pe când numitul învăţător se ocupa cu examinarea prezenţilor şcolari, pe care am văzut că-i ascultă şi le dă lecţiuni pe care să le citească.

Asemenea, nu trece mult timp după aceea şi ne pomenim că zice numitul învăţător că „a venit timpul ca să dăm flori la şcolari", la cei pe care d-lui îi scoseseră premianţi. Noi am urmat după cum ne-a arătat, şi după ce am dat florile ne-am răspândit toţi pe la casele noastre.

În ziua de 29 iunie am aşteptat ca numitul învăţător să facă examenele, după lege. Nu s-a făcut, căci mai înainte tot numitul învăţător a pus în vedere elevilor şi eleviţelor ca să nu mai vie la şcoală în ziua de 29 iunie (ziua de Sf. Petru, n. n.) că nu mai face alte examene, şi numitul în acea zi s-a ocupat de cârciumă şi de alte interese ale d-sale, şi la şcoală n-a mai venit.

Toată ziua am aşteptat la şcoală, dar nu am avut cu cine ţine examenele.

Astăzi (4 iulie 1874) vine în cancelaria primăriei şi cere notarului să facă formalităţile de examinare conform anului şcolar expirat, zicând aceasta cu scopul că d-lui şi-a făcut datoria şi examenul s-a ţinut în acea zi, de 23 iunie, iar alt examen nu mai face.

Având în vedere că numitul învăţător este şi vechi în funcţia d-sale în această comună, că în anul acesta şi niciodinioară n-a mai urmat pe timp de iarnă, şi mai întotdeauna a fost absent de la şcoală, iar pe timp de vară se ocupă de interese personale, iar de la un timp încoace se ocupă şi de cârciumă, în care şi astăzi se constată că vinde:

- considerăm că din toate cele cuprinse de noi, în care numitul învăţător şi-a călcat datoriile sale, că i s-a tolerat toate şi nu s-au dat la cunoştinţa d-lui revizor şcolar, iar acum cu ocazia examenului elevilor şcolii, ce nici pe acestea numitul nu l-a făcut în asemănarea legii şi a ordinului d-lui subprefect local nr. 2406, şi urmat de al d-lui prefect cu nr. 3639, numitul nu mai poate fi lăsat în funcţiile sale.

Pentru care am dresat prezentul proces verbal.

Primar, Ioniţă Tudor
Aj. Primar, Mitică Niţa
Membrii, Ghiţă Ion Voinea
Ioniţă Gh. Savu
Secretar, Grigore N. Popescu[7]

Procesul verbal încheiat de Consiliul Comunal Piscani, la sugestia notarului Grigore N. Popescu (care l-a şi redactat, n. ns.) a fost înaintat Revizoratului Şcolar Muscel, care la rândul său, aprobă destituirea învăţătorului George Toroncea şi înlocuirea lui cu preotul Constantin Predescu.

---

[7] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 2486/1874, f. 90. Scrisul aparţine notarului Grigore N. Popescu, de la care s-au păstrat multe însemnări pe cărţile bisericii din Piscani, unde a fost şi dascăl între anii 1872-1920.

Redăm integral adresa prin care Revizoratul Şcolar Muscel solicită Direcţiei Şcoalelor destituirea lui George Toroncea:

Revizoratul Şcolar Muscel
Nr. 124/4 august 1874

Domnule Ministru,

Cu onoare se înaintează D-voastră, în original, suplica preotului Constantin Predescu din com. Piscani, plasa Râurile, primită cu ordinul nr. 3070 a.c. prin care cere a fi numit învăţător la şcoala Piscani, în consideraţiune că învăţătorul actual are cunoştinţă numai de 3 clase primare, şi acestea pe la 1857/1858. Şi totodată primind anexatul proces verbal al Comitetului şcolar respectiv, pentru finele anului şcolar expirat, cu adresa d-lui subprefect de Râuri nr. 2985, din care se constată neglijenţa d-lui învăţător titular George Toroncea, precum şi puţina seriozitate cu care voieşte d-sa a-şi îndeplini datoriile şcolare.

Astfel, că după cum rezultă din procesul verbal, d-sa nedistingând întru nimic solemnitatea distribuirii de premii la examenele generale, la apariţia în şcoală a comisiei examinatoare, în ziua de 23 iunie, în loc să asculte elevii, spune în faţa tuturor că a venit timpul să împartă flori ca (şi) cum acesta ar fi fost scopul şcolii, (el) ocupându-se cu comerţul de băuturi spirtoase.

Pentru care cu onoare supun la cunoştinţa D-voastră D-le Ministru că am fost silit (sic) să cer înlocuirea numitului cu preotul Constantin Predescu, la care am obţinut consimţământul D-lui prefect local prin adresa nr. 5449/3 august curent şi totodată, vă rog respectuos să binevoiţi a da cuvenita aprobare.

AVIZ Revizor, M. Dobrescu[8]

Pentru cele arătate de d-l revizor,
Consiliul aprobă înlocuirea învăţătorului
Comunei Piscani cu pr. C. Predescu.
22 august 1874. Director, (indescifrabil)

Câteva zile mai târziu (cererea este nedatată) George Toroncea adresa şi el Ministerului Instrucţiunii o cerere în care arăta „en detail" cauzele care au condus la destituirea sa din învăţământ.

Domnule Ministru,

Subsemnatul, sunt numit învăţător comunal la şcoala Piscani, plasa Râurile, Muscel, încă din anul 1860 noiembrie 28, prin ordinul Onor Eforii nr. 3405. Astăzi, văzându-mă destituit de d-l revizor şcolar şi înlocuit cu un preot, fără nici un motiv, pe cât cunosc este numai atât că d-l revizor mi-a trimis vorbă (sic) să mă duc pe la d-sa, ceea ce cred că nu va tăgădui, nu ştiu pentru ce m-a chemat în luna mai (1874, n. n.).

Subsemnatul, necugetând a părăsi şcoala şi a umbla pe drumuri, nu m-am prezentat atunci şi am lăsat a mă prezenta cu invitaţie, când îmi spune că dacă n-am venit când m-a chemat, de aceea m-a dat afară.

Domnule Ministru, să las că niciodată nu a venit să viziteze şcoala, să vadă progresul elevilor şi să-mi satisfacă plângerile ce am avut contra autorităţilor comunale, care nu voiau să-mi dea concursul de a aduce la şcoală elevii şi a procura şcolii cele necesare, din care cauză d-l primar m-a şi raportat d-lui revizor că n-am ţinut examen, ceea ce este un neadevăr, căci d-sa nici n-a voit să participe, conform ordinelor ce posedă, ba încă în unire cu notarul comunei, care este şi rudă bună cu preotul mai sus zis, şi paracliser la biserică, s-a pus (sic) să mă persecute spre a face loc discordiei, şi primarul fără ştiinţă de carte a crezut toate.

---

[8] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 2486/1874, f. 88. Pentru biografia învăţătorului George Toroncea, vezi: Teodor Dina - Să cunoaştem satul Piscani, judeţul Argeş, Editura TIP NASTE PITEŞTI, 2001, p. 52.

Domnule Ministru, văzându-mă pe nedrept destituit de d-l revizor şi înlocuit cu altul, după un timp de 14 ani de serviciu la şcoală, în care timp mi-am îndeplinit cu exactitate toate datoriile, după cum se poate proba prin condica de serviciu a şcolii, unde fiecare domn revizor şi vizitator a fost mulţumit de progresul ce am făcut cu elevii, ci numai dintr-un arbitraj al d-sale, că poate a voit a-mi cere ceva (!) şi eu n-am îndrăznit a părăsi şcoala şi a mă duce după chemare.

Aceasta se poate proba că a mai făcut (şi alt învăţător, n.n.) din judeţul Buzău şi a fost destituit de d-l ministru (Christian) Tell. Vă rog cu tot respectul să binevoiţi a nu proba destituirea mea şi a mă lăsa (în continuare) în postul în care mi-am îndeplinit datoria căreia m-a şi devotat.

Prea plecat şi supus serv. George Toroncea[9]

Argumentele arătate de George Toroncea nu au fost de natură să convingă nici pe ministru, nici pe directorul general al ministerului. Oricum, adevărul plana undeva la mijloc! Zarurile fiind aruncate cu dibăcie de Zavracu, notarul comunei, cererea i-a fost respinsă, fiind îndepărtat pentru totdeauna din învăţământ.

Rămas fără slujbă, fostul învăţător se ocupă în continuare cu vânzarea băuturilor alcoolice, în cârciumă, din al cărei venit îşi întreţine numeroasa familie. Prin 1878 îl găsim dascăl la biserică, alături de rivalul său, fostul notar Grigore N. Popescu, şi de preotul Constantin Predescu, înlocuitorul său (pentru 1 an) în 1874.

Destituirea din învăţământ a lui George Toroncea (1874) a avut drept urmare pentru şcoala Piscani un declin de aproape un deceniu şi jumătate, timp în care i s-au succedat la catedră nu mai puţin de cinci învăţători. Fluctuaţia mare a cadrelor didactice a avut la rândul său, drept urmare, consecinţe negative în ceea ce priveşte evoluţia şcolii, respectiv progresul elevilor la învăţătură.

În anul şcolar 1874/1875 a fost învăţător preotul Constantin Predescu, propus de Consiliul Comunal Piscani şi aprobat de Ministerul Învăţământului cu ordinul 3070/1874. nu cunoaştem modul în care s-a achitat de această sarcină. Înclinăm să credem că evoluţia a fost satisfăcătoare, avându-se în vedere prestigiul de care se bucura în rândul sătenilor (ca viitor preot al lor), având şi sprijinul Consiliului Comunal, care îl propusese.

Anul şcolar următor (1875/1876) şcoala a fost încadrată tot cu un suplinitor, documentele sunt păstrate, puţine şi foarte sărace în conţinut, nu ne precizează anume. Este probabil să fi rămas în continuare tot pr. C. Predescu, deşi în fişa sa biografică, întocmită la 10 iunie 1909, menţionează că a fost învăţător doar 9 luni, înainte de a fi încadrat preot al bisericii Sf. Nicolae din Piscani[10]

---

[9] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 2486/1874, f. 103. George Toroncea a decedat prematur, la 6 aprilie 1884, în vârstă de numai 48 de ani.

[10] Fişa biografică, original, în colecţia autorului.

La 14 iulie 1876, după încheierea anului şcolar, Ministerul Învăţământului adresa Revizoratului şcolar Muscel următoarea notă:

D-lui Petrescu D. Revizor şcolar Muscel,

În vederea raportului Dumneavoastră către Prefectură, se publică pentru concurs şcolile: Pucheni, Dragoslavele, Piscani (subl. ns.) şi Miceşti conf. Art. 372 din Legea instrucţiunii, pentru data de 25 august.

La concursul care a avut loc la Câmpulung, la data de 25 august 1876, postul de învăţător suplinitor la şcoala Piscani a fost obţinut de „D-l Oprea Popescu, seminarist, fiind numit cu începere de la 1 septembrie 1876“[11]

La 18 octombrie 1876, în plin an şcolar, când seminaristul Oprea Popescu îşi părăsise postul de învăţător suplinitor la Piscani, Revizoratul Şcolar Muscel adresându-se Ministerului Învăţământului, făcea următoarea propunere pentru completarea postului vacant:

„În urma ordinului Dumneavoastră nr. 10062, subsemnatul am onoare a vă ruga să binevoiţi a aproba numirea de învăţători suplinitori pentru candidaţii arătaţi în raport la nr. 13 şi 16/31 august curent, care funcţionează în această calitate încă de la 1 septembrie în comunele arătate în raport.

Însă fiindcă învăţătorii (sic) de la şcolile de băieţi (!) din comuna Piscani, plasa Râurilor, Muscel (care) şi-au abandonat postul am onoare a vă recomanda pentru suplinire pe d-l Nicolae Muşetescu“

Revizor şcolar, I. Braşoveanu[12]

Prezenţa învăţătorului Nicolae Muşetescu la catedra şcolii din Piscani se pare că a durat până în anul 1880 când, probabil la cerere, a fost înlocuit cu învăţătorul Ion Olteanu[13]

Din răspunsul la chestionar, întocmit la cererea Revizoratului Şcolar Muscel în 1905, de învăţătorul Constantin Nicolescu, reţinem că: „de la 1880 şi până la 1886 a fost învăţător (la Piscani) Ion Olteanu, absolvent a 4 clase seminariale“[14]

Perioada de 6-7 ani cât a funcţionat ca învăţător la şcoala din Piscani a fost, se pare, fructuoasă în ceea ce priveşte evoluţia şcolii respectiv progresul elevilor la învăţătură, Ion Olteanu remarcându-se ca un bun pedagog, bine pregătit pentru vremea respectivă, dar foarte exigent. De altfel şi transferul său obligatoriu la şcoala din satul Purcăreni (com. Miceşti) în anul şcolar 1886/1887, s-a datorat faptului că „a bătut foarte rău pe juna Păuna Trandafir Iordache“[15]

După transferarea lui Ion Olteanu la şcoala din Purcăreni (la 4 iulie 1887 era într-adevăr învăţător la acea şcoală) postul de învăţător la şcoala Piscani a fost suplinit, până la 1 noiembrie 1887, de preotul Constantin Predescu.

---

[11] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 3059/1876, f. 76, 92 şi 152.

A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 3059/1876, f. 189

Lipsa materialului documentar (de arhivă) îngreunează foarte mult stabilirea exactă a datelor. Arhiva şcolii din Piscani nu a fost depusă la filiala Arh. Naţ. Din Piteşti, iar informaţiile găsite în fondul Prefecturii Muscel sunt puţine şi sărace în conţinut.

[14] Ciorna răspuns la chestionarul lansat de Revizoratul Şcolar Muscel în anul 1905, completată de înv. Constantin Nicolescu, original, găsit în podul şcolii vechi la 1 august 1979.

[15] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 3901/1887, f. 15

La 1 noiembrie 1887 a fost numit suplinitor la şcoala din Piscani învăţătorul Constantin Nicolescu. Prezenţa lui ca învăţător la şcoala Piscani în acest an este dovedită printr-o adeverinţă din care rezultă următoarele:

Subsemnatul învăţător al şcolii din comuna Piscani, constat prin aceasta că am primit de la primăria com. Miceşti (pentru şcoala Piscani, n. ns.) o carte intitulată „Prescurtare la istoria sacră" Pentru care dau aceasta,

Învăţător, C. Nicolescu, profesor[16]

Pentru anul şcolar 1888/1889 postul lui Constantin Nicolescu la şcoala din Piscani este disputat de un alt candidat, învăţătorul Nicolae Ştefănescu, „transferat de la şcoala Domneşti-Călţuna, judeţul Ilfov, cu toate drepturile sale, la şcoala de gr. 1 din com. Piscani, judeţul Muscel, care actualmente este numai suplinită (de Constantin Nicolescu, n. n.) începând cu data de 15 septembrie viitor"[17]

Între timp, Nicolae Ştefănescu găsind un post vacant în oraşul Câmpulung, la 13 octombrie 1888, deci după începerea anului şcolar, Revizoratul Şcolar Muscel făcea Ministerului Învăţământului propunerea pentru rămânerea în continuare a lui Constantin Nicolescu ca suplinitor la şcoala din Piscani:

„În locul înv. N. Ştefănescu de la Şcoala de gr. 1 din comuna Piscani, care s-a permutat la Şcoala Primară Practică de pe lângă Şcoala Normală Carol I (...) vă recomand respectuos spre aprobare, ca suplinitor, pe normalistul C. Nicolescu, care a ieşit bine la concursul ţinut în septembrie (1888, n. ns.) şi care a mai suplinit această şcoală"[18]

La 1 februarie 1889, în urma concursului susţinut la Câmpulung, Constantin Nicolescu obţine titlul de învăţător provizoriu la şcoala din Piscani, numirea definitivă ca învăţător la această şcoală obţinând-o, tot pe bază de concurs, abia la 15 octombrie 1897.

Încă de la începutul carierei sale de învăţător la şcoala Piscani, Constantin Nicolescu, ca şi înaintaşul său, George Toroncea, se confruntă cu o serie de greutăţi, generate în special de nepăsarea organelor locale care refuzau orice sprijin.

După multe insistenţe, luând în considerare că localul de şcoală (construit în anul 1866) era aproape ruinat, Consiliul Comunal Piscani întocmea următorul,

DEVIZ DE REPARAŢII
ce urmează a se face şcolii Piscani în anul 1887.

15000 Şiţă mare de Câmpulung	75	Lei,
15 kg. Cuie de sârmă	9	Lei,

---

[16] A. N. C. filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr. 18/1887, f. 302. Materialul documentar privind evoluţia şcolii din Piscani l-am cercetat la Arhivele Naţionale Centrale, în 1976, împreună cu regretatul profesor Ion Olteanu din Stâlpeni, decedat fulgerător în urma unui accident de automobil la data de 17 aprilie 1976. acest articol se doreşte a fi un modest omagiu adus regretatului profesor Ion Olteanu.

În ce-l priveşte pe omonimul său, învăţătorul Ion Olteanu, originar din Voroveni-Muscel, care a suplinit postul de învăţător la şcoala Piscani, între anii 1880-1886, este doar o coincidenţă de nume.

[17] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 3888/1888, f. 31

[18] A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 4388/1888, f. 75.

200 Ocale (!) var	10	Lei,
Construitul a 3 bănci	4,5	Lei,
Două lacăte şi două verigi, la uşi	2,4	Lei,
Bătutul şiţei, văruitul şcolii etc.	15	Lei,
Construirea unei sobe cu material nou	6,60	Lei,
Total	122,50	Lei.

Primar, Gh. Ciobănescu[19]

La 13 februarie 1890 în că nu se rezolvase problema reparaţiilor localului şcolii şi a mobilierului. În acest scop Constantin Nicolescu adresa Revizoratului Şcolar Muscel următoarea cerere:

Învăţătorul şcolii Piscani
Nr. 10/1890 febr. 13

Domnule Revizor,

Subsemnatul, cu onoare vin a vă ruga să faceţi D-voastră paşii cuviincioşi către Onor Comitet Permanent spre a trece în buget din oficiu suma necesară pentru construirea a 10 bănci, una catedră, a unui dulap pentru arhiva şcolii, precum şi pentru construirea unei latrine (WC) deoarece Consiliul Comunal nu va trece în buget decât suma de 30 lei pentru reparaţia şcolii, şi 10 lei pentru cumpărarea de cărţi pentru elevii săraci şi pentru premii.

Asemenea a mai trecut (în buget) suma de 40 lei pentru lemne de foc, pentru şcoală, dar aceasta şi pentru primărie, aşa că suma este numai pe jumătate.

Vă rog a insista cât se poate de mult pentru construirea de bănci, fiindcă eu cu multă stăruinţă nu mi s-a construit anul acesta decât 4 bănci. La facerea bugetului, dacă l-am rugat pe primar să treacă în buget suma trebuincioasă pentru cele mai sus arătate, mi-a răspuns că n-are de unde fiindcă a mărit salariile la funcţionarii primăriei.

s-a adăugat la salariul primarului, de la 270 la 350 lei, la al notarului de la 400 la 500 le, casierul comunal, care este tot notarul, de la 80 la 120 lei, ajutorul de primar de la 40 la 50 lei şi aşa mai departe, iar şcoala fiind pentru ei un fel de gogoriţă, (sperietoare !) au lăsat-o la voia întâmplării.

Servitorului şcolii i s-a trecut în buget numai 10 lei pe an, în loc de 20 de lei, cât era până acum, zicând că-l plăteşte şi locuitorii cătunului Piscani.

În cătunul Piscani sunt 50 de familii (cu copii la şcoală, n. n.) care îi dau câte 50 de bani de familie, prin urmare pe an 25 de lei, şi cu 10 lei (din bugetul primăriei, n. n.) fac în total 35 de lei pe an, din care să se îmbrace, să mănânce etc.

După cum vedeţi, D-le Revizor, şcoala este cu totul lăsată la voia soartei. Pentru un număr de 50 de copii (!) nici n-am mai insistat a-i aduce la şcoală deoarece nu avem bănci.

Încă odată vă rog, D-le Revizor, să binevoiţi a interveni către Onor Comitet Permanent ca la cercetarea bugetului să treacă din oficiu suma necesară pentru construirea obiectelor arătate.

Învăţător C. Nicolescu[20]

A N C filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr. 19/1887, f 420.

Chiar a doua zi (14 februarie 1890) după primirea cererii lui Nicolescu, revizorul şcolar al judeţului Muscel se adresează Comitetului Permanent arătând „culpabila nepăsare a Consiliului Comunal Piscani faţă de şcoală, faţă de progresul ştiinţei de carte în localitate“

„Este indignător a vedea arată revizorul şcolar în raport cum d-lor, impulsionaţi de un strâmt şi josnic egoism, nu cugetă decât a-şi trage profituri personale din posturile încredinţate lor spre binele obştesc, mărindu-şi propriile retribuţii în detrimentul mijloacelor mai mult decât modeste alocate în bugetul comunei pentru serviciul şcolii“[21]

Dar intervenţia energică a lui Constantin Nicolescu la Revizorat, pentru a arăta neajunsurile cu care se confruntă în problema localului de şcoală şi a mobilierului, a atras nemulţumirea organelor comunale care încep să-i urmărească activitatea reclamându-l, la rândul lor, organelor superioare ale şcolii.

La 18 ianuarie şi la 23 februarie 1893, Şcoala Piscani este vizată de revizorul Gheorghe Ionescu care, profund nemulţumit de cele constatate, înaintează Ministerului Învăţământului următorul raport:

Revizoratul Şcolar Muscel
3 martie 1893

Domnule Ministru,

Respectuos vă comunic că anchetându-se (!) cazul d-lui învăţător C. Nicolescu din comuna Piscani, am găsit la 23 februarie, ora 10,00 absent pe d-l învăţător, clasele în dezordine.

Ascultând elevii am constatat învăţământul mai tot aşa de înapoiat ca la inspecţia ce-i făcusem la 18 ianuarie a. c. şi notată ca „nemulţumitoare“ în procesul verbal, după cum se vede în alăturata copie. Arhiva şcolii este ţinută într-un mod blamabil (!), matricola pătată şi cu multe rosături. Unele note nu coincid cu cele din cataloage.

Cercetând după plângerea sătenilor acuzatori (sic) contra d-lui învăţător se confirmă în ceea ce priveşte faptul de tulburător în comună, că îndeplineşte sarcini incompatibile funcţiei sale, după cum urmează:

- D-l învăţător a ocupat funcţia de jurat în comună, ca atare a căutat a-şi atrage bunăvoinţa şi simpatia unui locuitor cu un intelect mărginit, dar cu oarecare poziţiune. Acest locuitor era în proces cu femeia Despina Niţa, care câştigase contra bătrânului o sentinţă, nr. 53, rămasă definitivă, investită cu titlul de executor încă din anul 1886.

D-l învăţător, povăţuit de interesul său propriu mai mult ca de justeţea cauzei, a reformat la 7 februarie a.c. această sentinţă în calitate de jurat, în deliberare cu un altul fără ştiinţă de carte. În urma acestui fapt, bătrânul (Şerban M. Trocan n. ns.) adoptă la 20 februarie a.c. prin tribunal, de fiu, pe d-l învăţător, străin de neamul său, şi chiar de localitate, deşi (bătrânul, n. ns.) mai avea un frate împovărat de familie şi lipsit

---

[20] A. N. C. filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr. 20/1890, f. 30. În anul 1890 era primar Profir Boncescu, ajutor de primar Gheorghe Mogoasă, notar Nicolae Diaconescu, conf. Registrului de stare civilă pe acest an.

[21] A. N. C. filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr 20/1890, f. 31.

de mijloace de trai. Faptul acesta, evident, i-a înstrăinat simpatia ce cucerise în trecut. Adaug că, dealtfel, nu-i lipseşte cunoştinţele şi aptitudinea pedagogică.

Faţă de cele arătate găsesc necesar pentru onoarea şi demnitatea corpului didactic, a se cenzura.

Revizor, Gh. Ionescu[22]

Raportul revizoratului şcolar către minister, precum şi consecinţele ce au urmat acestuia, au avut darul de a-l trezi la realitate pe învăţătorul Constantin Nicolescu.

Stabilit în Piscani în urma adopţiei făcute de Şerban M. Trocan la 20 februarie 1893, Nicolescu încearcă o apropiere, atât faţă de noii săi consăteni, cât şi faţă de organele locale, care îl vor sprijini atât la mobilizarea elevilor cât şi la remedierea unor neajunsuri privind localul şcolii şi mobilierul. Cu sprijinul Consiliului comunal reuşeşte să convingă forurile superioare ale şcolii despre necesitatea construirii unui nou local pentru şcoală, ceea ce se şi rezolvă în anul 1897, când se construieşte în centrul comunei local nou pentru şcoală şi pentru primărie[23]

Pentru eforturile depuse este recompensat cu suma de 180 lei.

În perioada de la încadrarea lui C. Nicolescu, ca învăţător suplinitor (1 nov. 1887) şi până în anul 1906, evoluţia Şcolii Piscani ne este cunoscută din chestionarul lansat de Revizoratul Muscel în anul 1905, completat de acesta, după cum urmează:[24]

1 În această comună şcoala a fost înfiinţată pentru prima dată în anul 1839.

2. Numărul elevilor până la anul (şcolar) 1887-1888 nu se poate şti întrucât arhiva şcolii nu există nici matricolă, nici catalog.

3 De la anul 1887, numărul copiilor (care frecventează) este:

În anul 1887-88	48,	în anul 1894	71,	în anul 1900	79,
În anul 1889	40,	în anul 1895	75,	în anul 1901	75,
În anul 1890	48,	în anul 1896	65,	în anul 1902	74,
În anul 1891	65,	în anul 1897	68,	în anul 1903	.105,
În anul 1892	53,	în anul 1898	75,	în anul 1904	93,
În anul 1893	90,	în anul 1899	80,	în anul 1905	98.

4. După recensământul numărului copiilor de vârstă şcolară este:

În anul 1891	146,	în anul 1896	157,	în anul 1901	143,
În anul 1892	143,	în anul 1897	153,	în anul 1902	149,
În anul 1893	150,	în anul 1898	153,	în anul 1903	143,
În anul 1894	152,	în anul 1899	145,	în anul 1904	141,
În anul 1895	149,	în anul 1900	136,	în anul 1905	135.

5. Personalul didactic de la 1839 şi până în prezent, este:

De la 1839 şi până la 1860 a fost dascălul bisericii Din Popa (Constantin Vasilescu n.n.)[25]

A N C (M. I. P.) dosar nr 34/1892, f 25

[23] Pe locul şcolii vechi construită în anul 1930.

[24] Ciorna răspunsului la chestionar, original, găsit în podul şcolii vechi din Piscani la 1 august 1979.

[25] Constantin Vasilescu a fost învăţător la şcoala din Negreni în perioada 1842-1847 şi 1858-1862.

De la 1860 la 1875 şcoala a avut ca învăţător pe Gheorghe Toroncea, cu cursul primar de pe vremuri.

De la 1875 la 1880 şcoala a fost desfiinţată (!).

De la 1880 la 1886 a fost învăţător Ion Olteanu, absolvent a patru clase seminariale.

De la 1886 până la 1 noiembrie 1887 a fost preotul Constantin Predescu.

De la 1 nov. 1887 şi până în prezent (1905) funcţionează subsemnatul, absolvent al Şcolii Normale a Societăţii Bucureşti.

6. Data construirii localului de şcoală e anul 1897-1898. Localul a fost construit din fondurile comunei şi cu listă de subscripţie.

7. Clădirea şcolii e după cum urmează: sala de clasă are 9,20 m lungime, 5,40 m lăţime şi 2 m înălţime , ceea ce dă 144 m^3 Cancelaria are 2,67 m lungime, 2,20 m lăţime, şi 2 m înălţime.

8. În tot timpul cât a funcţionat şcoala a fost pe seama statului (evident, după 1865, n. ns.)

9. Şcoala are o mică grădiniţă spre răsărit (924 m^2) pe care se cultivă zarzavaturi, din fiecare specie câte ceva, spre a servi ca model şcolarilor.

10. Anual comuna a cheltuit cu şcoala după cum urmează:

În anul 1894	45 lei,	în anul 1900	120 lei,
În anul 1895	45 lei,	în anul 1901	184 lei,
În anul 1896	120 lei,	în anul 1902	45 lei,
În anul 1897	224 lei,	în anul 1903	195 lei,
În anul 1898	240 lei,	în anul 1904	192 lei,
În anul 1899	189 lei,	în anul 1905	229 lei.

11. Şcoala poartă denumirea de „Şcoala Primară Rurală".

12. Până la orariul tip, n-am găsit în arhiva şcolii niciunul.

13. Mai demult, de la 1880 încoace, ne-am servit de „Citirile învăţătorilor asociaţi, Gramaticile de Manoliu, Stoicescu şi Sarajan, Aritmeticile de Mihăilescu, Crapeleanu şi Mirescu, Istoria Românilor de Tocilescu, Florenţiu şi Secăreanu".

14. Biblioteca şcolii este înfiinţată în anul 1890 şi are 52 de volume.

15. Bănci populare nu avem în comună[26]

Evenimentele anului 1907, legate de marea răscoală a ţăranilor, i-a adus învăţătorului C. Nicolescu suspendarea din învăţământ pentru aproape 4 ani.

Din raportul adresat Ministerului de Interne de către prefectul judeţului Muscel, Tiberiu Cocăneanu, reţinem următoarele date în legătură cu învăţătorul C. Nicolescu:

„Răspunzând ordinului D-v nr. 20. 413 curent, am onoare a vă relata că încă din prima zi a sosirii mele în acest judeţ (12 martie 1907, n. ns.) mi s-a semnalat oarecare începuturi de tulburări care ar fi putut da naştere la răscoale ţărăneşti.

Din arestările făcute în primul moment şi din cercetările făcute de parchetul Muscel s-a putut dovedi că în aceste tulburări erau amestecaţi:

---

[26] Banca populară Râul Doamnei din Piscani a fost înfiinţată în anul 1907

- învăţătorul C. Nicolescu din comuna Piscani,

învăţătorul Ion Petrescu din comuna Ţigăneşti, (ultimul) fiind găsit în gara Leordeni îndemnând pe soldaţii rezervişti la rebeliune. Amândoi aceşti învăţători, care dealtfel, au şi rele purtări în societate, au fost depuşi (arestaţi, n. n.) iar Tribunalul Muscel le-a confirmat mandatele de depunere...

În urma instrucţiei făcute înv. C. Nicolescu a fost pus în libertate pe cauţiune, iar înv. Ion Petrescu se află încă depus în arestul preventiv aşteptând judecata sa"[27]

Prefect, Maior Tiberiu Cocăneanu.

La 27 mai 1907, revizorul şcolar al judeţului Muscel, C. Tudosiu, raporta şi el Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii despre situaţia învăţătorilor din judeţ implicaţi în evenimentele răscoalelor ţărăneşti:

A mai fost deţinut la poliţie - citâm din raport - înv. C. Nicolescu din Piscani pe baza raportului primarului[28] acestei comune şi a unor informaţii deţinute de d-l prefect.

În urmă el a fost arestat, nu ca instigator, căci n-a ieşit aceasta din instrucţie, ci pentru abuz de încredere, însuşire de bani publici destinaţi încălzitului şcolii şi pentru cumpărarea de cărţi pentru elevii săraci..."[29]

În urma acestui raport, şi ca urmare a intervenţiei directe a lui Ion I. C. Brătianu (ministrul de interne) către Spiru Haret, ministrul Instrucţiunii, înv, C. Nicolescu a fost scos din învăţământ timp de 4 ani, până la 1 aprilie 1911, timp în care a fost înlocuit cu Nicolae Ţârlescu[30]

Reâncadrarea în învăţământ a lui C. Nicolescu, în 1911, a coincis cu înfiinţarea celui de al doilea post de învăţător. Nicolae Ţârlescu rămânând în continuare diriginte al şcolii Piscani până la 1 octombrie 1914, când a fost transferat la şcoala din satul natal, Coşeşti-Argeş[31]

De remarcat faptul că în anul şcolar 1913/1914 (început din motive bugetare abia la 25 octombrie 1913) când au funcţionat, în paralel, ambii învăţători, şcoala a fost frecventată de 142 de elevi, din cei 181 de copii de vârstă şcolară, la sfârşitul anului fiind absolvenţi 22 de copii din ambele sate Piscani-Negreni[32]

În timpul ocupaţiei germane (1916-1918) localul şcolii a fost ocupat de ostaşii Comandaturii Zonale de Etapă, cursurile au fost întrerupte o lungă perioadă de timp, redeschiderea oficială a şcolii având loc, credem, după 20 noiembrie 1918.

La 2 decembrie 1918, locuitorii din Piscani puternic influenţaţi de ecoul Marii Adunări de la Alba Iulia, au organizat la şcoală o mare serbare populară la care şi-au manifestat adeziunea pentru unirea Transilvaniei cu patria mamă[33]

Mihai Roller - *Documentele răscoalei din 1907*, Bucureşti, 1948, p. 420.

[28] Era primar al comunei Piscani, Gheorghe Lăzărescu.

A. N. C. (M. I. P.) dosar nr. 825/1907, f. 34.

[30] Se spune că la trecerea prin gara Clucereasa a trenului special în care călătoreau Ion I. C. Brătianu, ministrul de interne, şi TiberiuCocăneanu, prefectul de Muscel, înv. C. Nicolescu însoţit de câţiva acoliţi ai săi i-au huiduit pe aceştia. Informare de la Nicolae Gh. S. Voinea şi Nicola Gh. I. Voinea, octogenari în anul 1980.

Buletinul oficial al M. C. I. P. nr. 1/1915, p. 508

A. N. C. filiala Argeş. Prefectura Muscel. dosar nr. 51/1914, f. 26.

[33] Gheorghe Deaconu şi colaboratori - *Momente din istoria luptei maselor populare pe teritoriul judeţului Argeş*. Piteşti, 1973, p. 121

Odată cu reluarea cursurilor, cu începere deci, a noului an școlar 1918/1919, în postul II al școlii Piscani a fost încadrat învățătorul Ion Manolescu, proaspăt absolvent al Școlii Normale din Câmpulung.

La începutul anului 1919 școala a fost vizitată de istoricul și folcloristul C. Rădulescu-Codin, revizor școlar, care a rămas plăcut impresionat de istoria acestor locuri, „cu amintirea unui schit de călugărițe - Schitul Pisculești - și multe acte vechi, printre care și patru documente scrise pe piele de iepure, găsite la familia locuitorului Tudor Piscanu...“[34].

Înv. C. Nicolescu

Cu prilejul acestei vizite la Piscani, înv. C. Nicolescu i-a prezentat revizorului C. Rădulescu-Codin un raport scris în care arăta stricăciunile ce au fos cauzate localului școlii în timpul ocupației germane: distrugerea pardoselilor, a dulapurilor, a mobilierului, precum și a arhivei școlii.

La 9 februarie 1919, revizoratul Școlar Muscel înainta prefecturii raportul în cauză cu rugămintea de a fi satisfăcut[35].

Ca urmare a creșterii numărului de elevi și eleve, a creșterii gradului de cultură pe plan local, după 1920 Ministerul Instrucțiunii aprobă înființarea a încă un post de învățător pentru școala Piscani, numărul cadrelor didactice fiind în 1922 de trei: Constantin Nicolescu, Ion Manolescu și Chirachița Chițu. La 17 decembrie 1923, înv. Ion Manolescu dirigintele școlii adresa prefecturii Muscel următoarele:

Cu respect vă aduc la cunoștință că pe luna expirată nu a absentat nici un învățător de la cursuri fără concediu. Nu se poate face control la postul D-lui înv. C. Nicolescu fiindcă d-sa funcționează într-un local închiriat la distanță de 1 km, departe de școala primară.

Diriginte, Ion Manolescu[36].

În anul 1925, la școala Piscani funcționau tot trei cadre didactice: Ion Manolescu dirigintele școlii, Chirachița Chițu și Elena Ciolpan, fiica lui Constantin Nicolescu[37].

La 7 februarie 1927, înv. Ion Manolescu adresa prefecturii Muscel un raport în care arăta că „Școala Piscani se găsește într-o stare cu totul deplorabilă. Tavanul claselor a început să se prăbușească punând în pericol siguranța elevilor și a învățătorilor...“. roagă respectuos conducerea județului să aprobe o sumă de bani din fondul despăgubirilor de război, pentru a se putea începe o reparaţie a localului de şcoală[38]

---

[34] C. Rădulescu-Codin, - *Muscelul nostru*, 1922, p. 48.

[35] A. N. C. filiala Argeș, Prefectura Muscel, dosar nr. 5/19190, f. 19.

[36] *Ibidem*, dosar nr. 18/1924, f. 17.

[37] Învățătorul Constantin Nicolescu, originar din Jupânești-Argeș, a decedat la 1 aprilie 1924 în vârstă de 52 de ani.

Un an mai târziu, la 31 decembrie 1928, acelaşi Ion Manolescu, dirigintele şcolii Piscani, raporta Prefecturii Muscel că „actualul local pentru şcoală este nehigieni, impropriu şi neâncăpător pentru populaţia şcolară şi e supus prăbuşirii. Urmând ca în primăvara anului 1929 a se începe construcţia unui nou local pentru şcoală, în care scop s-a şi confecţionat 50.000 buc. cărămidă, s-a cerut lemnăria necesară şi s-a contractat un împrumut de la Casa Şcoalelor în sumă de 30.000 lei“[39]

Noul local pentru şcoală, pentru realizarea căruia învăţătorul Ion Manolescu a făcut adevărate sacrificii (cum rezultă din dosarul lucrării) a fost construit în anul 1930, având două săli de clasă şi cancelarie, a fost inaugurat la 15 septembrie acelaşi an odată cu începerea noului an şcolar 1930/1931

Demn de remarcat este faptul că imediat după încheierea lucrărilor la noul local de şcoală de la Piscani, s-au făcut demersurile necesare pentru construirea unui local pentru şcoală în satul Negreni, (în acest sat şcoal fiind desfiinţată încă din anul 1865) local care a fost construit (pe un teren donat de permanentă. Grigore P Olteanu) şi dat în folosinţă în anul 1935[40]

După transferul înv. Ion Manolescu la şcoala dinNegreni (1935), la şcoala din Piscani au funcţionat învăţătorii: Aurel Dogărescu, Ion Enescu, Aurelia şi Dumitru Mateescu, ultimii doi învăţători, soţii Mateescu, fiind transferaţi de la şcoala Negreni la cea de la Piscani în anul 1940, când se încheie şi acest modest studiu, urmând ca într-un viitor studiu să abordăm şi cea de a treia etapă a evoluţiei şcolii, din anul 1940 şi până în zilele noastre.

---

[38] A N C filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr 104/1927, f 21

A N C filiala Argeş, Prefectura Muscel, dosar nr 143/1927 f. 12

[40] Procentul deosebit de redus al populaţiei şcolare din acest sat a făcut ca şcoala Negreni să fie închisă în anul 2000, elevii claselor I-IV fiind transferaţi la şcoala din Piscani. Pentru prima etapă de funcţionare a şcolii din Piscani, de la înfiinţarea sa în anul 1839 şi până în anul 1865, vezi Teodor Dina - Şcolile din satele Piscani şi Negreni, judeţul Argeş între anii 1839-1865, în Argessis X, Studii şi comunicări, Piteşti, 2001, p. 269-281

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ÎNVĂŢĂMÂNTUL ÎN FOSTELE JUDEŢE ARGEŞ ŞI MUSCEL ÎN PERIOADA 1892-1914

SEVASTIAN TUDOR*

În ultimele decenii al secolului XIX-lea s-au adoptat mai multe legi şcolare, învăţământul fiind pus pe baze moderne, în concordanţă cu cerinţele epocii, în general, şi cu nevoile societăţii româneşti, în particular.

Dezvoltarea învăţământului primar a dus la creşterea numărului ştiutorilor de carte, de la 22%, în anul 1889, la 39,4% în anul 1909. Învăţământul secundar s-a dezvoltat şi el în această perioadă, astfel că în anul 1909, în România existau: 19 licee şi 24 gimnazii de băieţi, 9 şcoli secundare de gradul I şi 2 de gradul al II-lea pentru fete, 10 şcoli normale pentru băieţi, două pentru fete, 5 seminarii teologice, 2 licee militare, 2 şcoli superioare de meserii şi mai multe şcoli profesionale şi de meserii.

Legile de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi contribuţia lor la dezvoltarea învăţământului primar. Spre sfârşitul secolului al XIX-lea a devenit o necesitate înlocuirea legii din 1864, deoarece multe articole fuseseră schimbate iar cele rămase erau în urmă în raport cu situaţia social-economică, cu nevoile şi cu aspiraţiile societăţii.

Legea pentru organizarea administraţiei şcolare (1892) a consfinţit desfiinţarea Consiliului general al instrucţiei; şcolile primare se împărţeau în trei categorii: de cătun, inferioare şi superioare. Şcoala primară inferioară constituia tipul şcolii rurale şi era organizată în fiecare comună. Aceasta avea patru clase, cu un singur învăţător. Şcoala primară superioară se înfiinţa în comunele cu peste 80 de elevi, având între 2-4 învăţători (art. 27). Dar se agrava sciziunea între şcoala primară urbană şi cea rurală, deoarece în şcoala rurală se predau cunoştinţele cursului inferior şi mediu, adică 2/3 din programa şcolii superioare (art. 23). Şcoala primară superioară se înfiinţa în comunele cu peste 80 de elevi, având, fiecare, între 2-4 învăţători[1], se folosea aceeaşi programă ca la şcolile urbane, dar era împărţită pe cinci clase, faţă de cele de la oraşe care aveau numai patru clase.

Totuşi, aşa cum am amintit, Legea era discriminatorie, ţinând departe o mare parte a copiilor de săteni. Astfel, în anul 1893, din cei 547.263 de copii de vârstă şcolară din mediul rural urmau la şcoală 93.332, funcţionând 3210 şcoli, dar numai 90 avea peste 80 de elevi[2] În anul școlar 1893/1894, în județul Argeș, erau 149 de școli, din care: 2 de cătun, 145 școli cu învățător și 2 cu 2 învățători[3], ceea ce confirmă afirmația că școli primare superioare erau foarte puține la sate. Cadrele didactice erau, pe bună dreptate, nemulțumite pentru legea care a adus „dezorganizarea învățământului primar“[4] Pentru completarea instrucției primare rurale se înființau școli complementare și cursuri de repetiție. Și școlile rurale erau împărțite în două categorii: pentru învățători și pentru institutori.

---

* Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional Argeş.

[1] Erau: un învăţător la un număr până la 80 de elevi, doi învăţători la 81-140 elevi, trei învăţători la 141-200 elevi şi patru învăţători la 200 elevi şi patru învăţători la 201-260 elevi, la şcolile primare rurale (art. 27).

Constantin Dobrescu-Argeș a susținut în Adunarea deputaților, la 4 martie 1893 să fie „o singură școală normală“ , „un singur soi de învățător“, egal la număr atât la sat cât și la oraș, cu o remunerație potrivit muncii lor[5]

Totuși, legea, cu toate lipsurile ei a înlăturat unele deficiențe ale celei din 1864, căutând să dezvolte un învățământ practic, prin înființarea atelierelor școlare și a practicii agricole, prin mai buna organizare a instrucției primare.

Legea învățământului primar și normal din 1896. Această lege, pregătită de Petru Poni, ministrul instrucțiunii publice și a cultelor, a marcat un pas important pentru dezvoltarea învățământului românesc. Se revenea la organizarea învățământului primar într-un singur fel de școală, cu același volum de cunoștințe la orașe și sate, ca și în satele care aveau cel puțin 40 de copii de vârsta școlară (art. 20), cu durata școlară de 5 ani la sate și 4 ani la orașe. În cursurile normale, copiii care nu avea 14 ani împliniți erau obligați să mai urmeze încă 2 ani cursurile complementare, câte 2 ore săptămânal, având o frecvență obligatorie. S-a prevăzut și înființarea cursurilor pentru adulți și a grădinițelor de copii.

Cadrele didactice, în timpul discutării proiectului de către camerele legislative, au făcut numeroase propuneri, printre care: mărirea salariilor, unificarea școlii normale, construirea localurilor de către stat etc. Printre semnatarii memoriului învățătorilor din întreaga țară au fost și învățătorii argeșeni: Gh. Prichindel, M. Moțoescu, B. Folescu, I. Albescu, P Petrescu, P. Rădulescu, C. Cuprian, T. Diaconescu[6]

C. Dobrescu-Argeș a cerut să se acorde o mai mare atenție laturii educative a instrucției și creșterii numărului învățătorilor. „Ce fel de reformă este aceasta, care o faceți Dumneavoastră, fără a cheltui o centimă mai mult?... Pentru ce n-am cheltui atâtea sute de milioane cu școala populară cât cheltuim cu armata?“, se întreba el, pentru că „un om luminat e mai mult decât un soldat, este un cetățean, este un patriot, este un luptător, un apărător convins al patriei și al progresului“[7]

Legea, aplicată de la 1 septembrie 1896, a fixat cadrul instituțional al învățământului primar până după primul război mondial. La această lege a contribuit și Spiru Haret, care a preluat din legislația anterioară ce a fost bun, în opera sa resimțindu-se influența ideilor marelui pedagog Pestalozzi.

Frederic Dame, *Recensământul copiilor in vârsta de școală la comunele rurale. Raport prezentat Domnului*. MCIP București, 1895

Ibidem

Memoriul Societății Corpului Didactic din Iași, asupra proiectului de lege pentru învățământul primar, prezentat de D. Ministru Take Ionescu, Iași, 1893, p. 8.

[5] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1892-1893, p. 694.

„Școala poporului“ I, 6 ianuarie 1896, p. 130-131

[7] *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1895-1896, p. 794.

De altfel, Legea lui Poni din 1896 a primit modificările de rigoare ale lui Spiru Haret în anii 1901, 1908 şi 1909, rămânând în vigoare până în anul 1924.

Haretismul. Pentru a înţelege şi observa mult mai clar dezvoltarea învăţământului în perioada de care ne ocupăm, se cuvine să analizăm acest fenomen *haretismul*, pe care marele pedagog şi om de ştiinţă, reformator al învăţământului românesc Spiru Haret l-a creat. El a preconizat ridicarea în primul rând a nivelului intelectual şi de cultură al claselor de jos, prin şcoală, rolul instrucţiei şi al educaţiei fiind hotărâtor asupra întregului popor, asupra tuturor claselor sociale. „Sistemul şcolar al unei ţări să fie oglinda fidelă a trebuinţelor, aspiraţiilor, caracterului naţional al poporului care o locuieşte“, susţinea el. Haret a preconizat, ca legislaţia şcolară să contribuie la realizarea unui învăţământ unitar, armonios, de la cel primar până la cel universal[8]

Legea învăţământului secundar şi superior din 1898 înlocuia învăţământul clasicist, teoretic, care nu ţinea seama de nevoile concrete ale ţării pe teren economic şi cultural, cu un învăţământ în care ştiinţele trebuiau să joace un rol foarte important. Haret a împărţit şcoala secundară în trei secţii: reală, clasică şi modernă (trifurcarea). De asemenea, a înlocuit bacalaureatul cu concursul de absolvire (introdus după 1925), a introdus concursul de admitere în clasa I gimnazială, s-a preocupat de pregătirea şcolară a fetelor, a introdus pentru prima oară în învăţământul românesc, programele analitice şi a reunit o comisie pentru elaborarea programelor şcolare.

Legea din anul 1898 a însemnat un pas înainte pe calea dezvoltării învăţământului mediu şi superior din ţara noastră (a durat până în anul 1928). Legea învăţământului profesional din anul 1899 a urmărit înfiinţarea cât mai multor şcoli meşteşugăreşti elementare în mediul rural. Învăţământul profesional se împărţea în patru ramuri: învăţământul agricol, silvic, de meserii şi comercial.

Legea pentru organizarea Ministerului Învăţământului din anul 1910, a modificat structura acestuia, făcându-l mai flexibil şi mai creativ iar Legea asupra învăţământului secundar şi superior din 1912 a creat cadrul şi organizarea instituţiilor anexe de pe lângă facultăţi. Seminariile pedagogice care pregăteau personalul didactic sunt declarate institute universitare de experimentare pedagogică.

În afara acestor legi, Spiru Haret, a fost creatorul Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice (1898), a Muzeului Pedagogic (1910) şi a pus în centrul întregii sale activităţi cadrele didactice, organizând cursuri pentru adulţi, şezători, cămine culturale, conferinţe practice, cămine culturale, biblioteci populare, publicaţii pentru săteni; a mai contribuit la legea pentru meserii (1901), la legea învăţământului privat (1904), legea învăţământului profesional pentru fete (1911) etc.

În reformele şi ideile sale a promovat cultura naţională, legarea şcolii de viaţă, de practică, ceea ce se va resimţi şi în dezvoltarea învăţământului românesc, deci şi în Argeş şi Muscel, mai ales după anul 1898, reuşind ca în anul 1909 din 6,7 milioane de români, să ştie carte aproape 2 milioane (adică 40%)[9]

A intuit raportul dintre şcoală şi societate, succesul evolutiv al acestuia, legând şcoala de viaţă, de practică, pentru a se integra dezvoltării economice, social-politice a ţării, progresului ştiinţific şi tehnic.

---

[8] Eugen Orhidan, , *Spiru Haret, reformator al învăţământului românesc*, Bucureşti, 1994.

[9] *Ibidem*.

A fixat cadrul legal al funcţionării şi dezvoltării învăţământului modern românesc, cu toate greutăţile materiale. A creat un nou tip de dascăl cu o înaltă pregătire profesională care să poată lupta cu pasiune, cu dragoste, pentru ridicarea culturală şi materială a poporului, redându-i acestuia demnitatea. În aceasta constă mare parte din ceea ce s-a numit pe bună dreptate haretism.

Învăţământul public primar. În anul şcolar 1896/1897 erau în judeţul Argeş 158 şcoli primare rurale, 182 săli de clasă, în care încăpeau 34,68% din copiii de vârstă şcolară, iar peste un an erau 163 localuri şcolare, dintre care 76 bune, 46 mediocre şi 41 rele. Situaţia era precară, cele mai multe şcoli erau „o dărâmătură, în care de abia încap câţiva copilaşi", scria „Şcoala rurală" la 1 iulie 1898.

Învăţământul privat la sfârşitul secolului al XIX-lea. Şcolile private au funcţionat după Legea din 1864 şi Regulamentul din 1885, îmbunătăţit prin Regulamentul pentru şcolile private din 1896, prin care şcolile private erau puse sub autoritatea şi controlul statului. Cele mai multe şcoli aparţineau comunităţilor etnice (evrei, germani, maghiari), dar pregătirea elevilor nu era „pe deplin satisfăcătoare" Astfel, în anul şcolar 1895/1896, din cei 25 de elevi înscrişi în clasa a III-a a Şcolii romano-catolice, numai şase au promovat[10], iar în anul următor din cei 22 de elevi nu a promovat nici unul[11] în timp ce la Şcoala Evanghelică, din 42 de elevi care au frecventat şcoala, numai 6 au reuşit să treacă examenul de sfârşit de an[12]

Şcoala condusă de AL. Teodosiade, înfiinţată în anul 1880, la Piteşti, numai pentru băieţi a reuşit să se apropie, atât prin programa şcolară cât şi prin procesul instructiv educativ de şcolile de stat. Astfel, la examenele de sfârşit de an, care se susţineau în faţa unor comisii formate din institutori ai şcolilor publice, toţi elevii au reuşit[13]

Institutul de fete condus de Teodora Gheorghiu, din Piteşti îşi continuă activitatea cu rezultate bune, având un număr mare de fete, deşi taxele erau ridicate. În această privinţă procentul reuşitelor la examene era destul de ridicat[14] Aici se afla şi o grădiniţă de copii unde începând cu anul şcolar 1897/1898 se aflau 4 băieţi şi 14 fete[15]

Institutul de fete condus de Dochia Tomescu, din Piteşti, a început să funcţioneze din anul şcolar 1895/1896. În anul şcolar 1897/1898 frecventau şcoala 7 elevi şi 36 de eleve, şcoala devenind mixtă[16]

Au mai funcţionat şi alte şcoli private, dar pe o perioadă scurtă. În oraşul Curtea de Argeş erau câţiva elevi pregătiţi în familie şi chiar în comunele rurale erau pregătiţi elevi în familie. Astfel, în anul şcolar 1896/1897 erau pregătiţi în acest fel 350 de copii (301 băieţi şi 49 de fete)[17] Şcolile private din această perioadă au fost mai bine organizate şi mai controlate. Dacă în anul 1881 erau în Piteşti 6 şcoli primare

---

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 335/1896, f. 252.

[11] *Statistica învăţământului privat*, 1897-1898, p. 35.

Ibidem

Statistica învăţământului privat, 1897-1898, p. 33

[14] *Ibidem*, 1891-1892, p 2; 1896-1897, p 23-36.

Ibidem, 1897-1898, p. 27, 39

Ibidem, 1896-1897, p 36, 1897-1898, p. 27,39

Ibidem 1896-1897, p 480-481

private cu 25 cadre didactice şi 210 elevi, în anul 1897 funcţionau 7 şcoli private cu 265 elevi[18]

Învăţământul secundar privat cunoaşte o dezvoltare rapidă. Astfel, în oraşul Piteşti funcţionau: Institutul de fete Teodora Gheorghiu (Popescu) aflat pe strada Brătianu nr. 63, cu grădiniţă, şcoală primară şi secundară. Dacă în anul şcolar 1896/1897 frecventau cursurile 16 elevi din care au promovat 11[19], în anul şcolar 1897/1898, numărul elevilor a crescut la 31 , din care au promovat doar 12[20]

Institutul de fete Dochia Tomescu se afla tot pe strada Brătianu, funcţionând din anul şcolar 1895/1896, având 26 de eleve la început, toate promovate[21], iar în anul 1897/1898, 36 de eleve, dintre care au promovat 26[22]

Institutul de băieţi „Alexandru Teodosiade, aflat pe strada Bucureşti la nr. 10, având în anul şcolar 1896/1897 14 elevi, toţi promovaţi[23], iar în anul următor 11 elevi toţi promovaţi[24], ceea ce denotă seriozitatea procesului de învăţământ.

Totuşi, şcolile private secundare erau frecventate de puţini elevi din cauza taxelor ridicate.

În Câmpulung-Muscel au funcţionat şcoli organizate de dascăli particulari, cum au fost şcolile de fete conduse de Mariţa Cătăneasca, respectiv de preotul N. Diaconescu. În acest oraş, funcţiona la sfârşitul secolului al XIX-lea şi o şcoală catolică condusă de parohul Francisc Sirucek, având-o ca maestru de lucru pe Giulia Morandino, care fusese numită aici în noiembrie 1897.

Învăţământul secundar public. Gimnaziul din Piteşti a rămas cea mai importantă instituţie de învăţământ din judeţul Argeş. După 1892, s-au luat măsuri pentru construire unui nou local, primăria promiţând un teren[25] Din anul 1894, s-a înfiinţat şi clasa a V-a, făcându-se un pas important spre liceu. După discuţii îndelungate, la 5 octombrie 1857, în prezenţa ministrului instrucţiunii publice Spiru Haret s-a pus piatra de temelie a clădirii liceului piteştean, iar la 26 octombrie 1899 s-a inaugurat, având cea mai mare clădire din oraş[26]

Numărul cadrelor didactice a crescut simţitor, dacă în anul 1893/1894 erau 12 profesori, dintre care 9 licenţiaţi, în 1897/1898, din 19 profesori, 15 erau licenţiaţi[27] Dacă în anul 1894 se aproba înfiinţarea clasei a V-a, în anul şcolar 1896/1897, liceul funcţiona cu toate clasele. Liceul piteştean a primit numele lui Ion C. Brătianu, în anul 1898[28]

În scurt timp s-a mărit numărul de elevi, ajungând în anul 1896/1897 la 443[29], aceştia provenind majoritatea din judeţele Argeş şi Muscel: 74 din Piteşti, 30 din comunele judeţului Argeş, 27 din judeţul Muscel, 11 din Olt, 1 din judeţul Vâlcea, 2 din Teleorman, etc.[30] Ei proveneau din următoarele categorii sociale: 39 de agricultori, 19 comercianţi, 11 meseriaşi, 1 rentier, 7 funcţionari, 24 alte profesii şi 5 orfani[31]

---

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem*, 1896-1987, p. 48.

[20] *Ibidem*, 1897-1898, p. 52.

Ibidem, 1896-1897, p. 48.

[22] *Ibidem*, 1897-1898, p. 52.

[23] *Ibidem* 1896-1897, p. 47

[24] *Ibidem* 1897-1898, p. 51.

[25] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 42/1892.

[26] *Ibidem*, dos. 14/1899.

[27] *Anuarul M.C.I.P.*, 1893, p. 37; 1897-1898, p. 77,78.

[28] M. Bădescu, N. Mateescu, *op. cit.*, p. 12-77

[29] *Ibidem.*

Seminarul din Curte de Argeş s-a dezvoltat, începând cu anul 1893 conform Legii clerului mirean şi a seminariilor. Seminarul avea mobilier şi material didactic deficitar, dar beneficia de o bibliotecă ce poseda 546 de volume în anul 1897[32]. Numărul profesorilor a fost a fost în medie de 4 în fiecare an. Seminarul a fost frecventat de un număr mare de elevi, fiind accesibil unor categorii sociale mai largi, iar absolvenţii puteau să fie preoţi, părinţii angajându-se ca fiii lor după absolvire să funcţioneze acolo unde va fi nevoie[33]

Din anul 1893, la Curtea de Argeş era un seminar inferior (de 3 ani), programa fiind dominată de disciplinele laice. Seminarul a fost desfiinţat la 1 septembrie 1901[34], el având un rol important în desfăşurarea procesului de învăţământ, mulţi absolvenţi ajungând învăţători, preoţi, sau ocupând alte funcţii în societate, contribuind la ridicarea ţărănimii din punct de vedere cultural şi economic.

Şcoala Normală de Învăţători „Carol I" din Câmpulung-Muscel. Începând cu 26 octombrie 1892 a început la Câmpulung-Muscel, construcţia localului acestei şcoli, care a durat până în anul 1895. În toamna anului 1896, şcoala şi-a deschis cursurile în noul local[35], o monumentală clădire, cu parter şi 2 etaje şi cu frumoase detalii arhitecturale. (Planul construcţiei a aparţinut arhitectului Socolescu, iar lucrările au fost dirijate de Giovanni Batista Dreina).

Liceul „Dinicu Golescu" din Câmpulung-Muscel, a luat fiinţă în toamna anului 1895, dar a funcţionat ca gimnaziu până în anul 1917, când s-a transformat în liceu[36] Dintre profesori îi amintim pe: E. Teohari, profesor de matematică (1894-1896), Paul Coculescu, profesor de matematică (1896), Alexandru Muşatescu, profesor de latină şi elină (1896-1901), Alexandru Bărcăcilă, I. U. Soricu, prozator şi poet, iar dintre elevi, nume ilustre ca: dramaturgul Tudor Muşatescu, academicianul Dan Simonescu, matematicianul şi poetul Ion Barbu, Sorin Nicolaescu-Bugheanu, inginer, Aurel Săndulescu, doctor, Gh. Mitu, eminent profesor de fizică şi chimie[37] Numele de „Dinicu Golescu" a fost atribuit gimnaziului în anul 1898, prin decret-regal. Gimnaziul a funcţionat în primul an (1894/1895) numai cu clasele a I-a şi a II-a, apoi, în anul următor i s-a adăugat clasa a III-a şi din 1896/1897 şi clasa a IV-a[38]

Examenele de admitere şi de premiere erau deosebit de exigente. Învăţământul profesional. Până spre sfârşitul secolului al XIX-lea, această componentă a învăţământului a fost cea mai neglijată. Aşa se face că şcoala profesională din Piteşti, deschisă în anul 1882 n-a rezistat decât până în toamna anului 1892, când din lipsă de

---

Ibidem, p. 114

[31] *Statistica învăţământului*, 1881-1882, p. 24.

[32] Arhivele Naţionale filiala Argeş, Seminarul din Curtea de Argeş, pachet 38, dos. 486.

[33] *Ibidem*, pachet 27, dos. 33.

[34] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C I.P dos. 669/1901, f. 38.

[35] N Nicolaescu, Al. Bunescu, Gh. Pârnuţă, *Monografia Liceului pedagogic Câmpulung-Muscel (1867-1967)*, Bucureşti, 1967.

[36] Gh Pârnuţă, I. Şucu, *Liceul „Dinicu Golescu"* Câmpulung, 1974.

[37] *Ibidem*

[38] Arhivele Nationale filiala Argeş, fond Liceul „Dinicu Golescu" Câmpulung-Muscel, dos. 1/1894-1895, f. 24

fonduri, dar mai ales din reaua voinţă a unor membri ai Consiliului Judeţean, a fost desfiinţată.

Şcoala Profesională de Fete, de gradul I din Piteşti, a fost înfiinţată la 1 septembrie 1897 de către Primăria oraşului Piteşti, care a suportat toate cheltuielile de întreţinere până la 1 septembrie 1899, când a trecut în seama Ministerului Instrucţiunii Publice, şi plata personalului, rămânând în sarcina Primăriei numai chiria localului şi combustibilul necesar[39] În anul 1898/1899, şcoala va funcţiona cu un număr de 33 de eleve în clasa I-aşi 32 eleve în clasa a II-a[40]

La 1 noiembrie 1899, Maria Dimitriu-Teiuleanu a donat pentru şcoală un imobil în oraşul Piteşti, în strada Târgul din Vale şi moşia „Funia Domnească“ de 800 de pogoane în comuna Teiu, judeţul Argeş, cu obligaţia ca şcoala să se mute în acest imobil[41]

La 26 octombrie 1900, şcoala şi-a început cursurile în noul imobil, fiind trecută în bugetul Ministerului Instrucţiunii Publice[42]. Şcoala se va numi „Şcoala profesională de fete „Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu“ până în anul 1935. Şcoala avea două ateliere, unul de croitori şi altul de lenjerie[43]

În afara acestora, mai funcţionau următoarele şcoli de meserii: Şcoala medie tehnică de comerţ, din Piteşti, înfiinţată în anul 1889, Şcoala de tâmplărie de 3 ani, de la Câmpulung, înfiinţată în anul 1895, cu secţii de: tâmplărie, dulgherie, construcţii, sculptură în lemn şi împletituri.

Învăţământul public primar între anii 1901-1914. În expunerea situaţiei judeţului Argeş pe anul 1901 se arată că cea mai mare parte a clădirilor şcolilor rurale nu întruneau condiţiile cerute, iar în unele comune nici nu existau. Dintre localuri, 9 erau foarte bune, 69 bune, majoritatea neavând decât o sală, 52 erau mediocre, multe erau la un loc cu primăriile, 36 erau rele, „cu totul improprii şi dăunătoare sănătăţii copiilor“[44]

În anul 1913, localul şcolii nr.2 din Mozăceni se afla într-o stare deplorabilă[45], iar localul şcolii Fâlfani era „un adevărat mormânt“, în care „se stinseseră multe vieţi fragede, care venind să capete lumină îşi găsiseră aci moartea“[46] Asemenea situaţii se întâlneau şi la şcolile din Silişteni, Muşăteşti, Şerboeni, Prundu, Brădet, Buzoieşti, Ţiţeşti[47], sau „o cocioabă“ ca la Fedeleşoiu, „o şandrama“ ca la Galicea, „o dărâmătură“ ca la Robaia, ori „o coşmelie“ ca la Valea Porcului[48] Pentru îndreptarea acestei stări de lucruri au intervenit atât autorităţile (prin ministrul Spiru Haret, care a impulsionat autorităţile locale pentru ridicarea şcolilor), dar şi locuitorii comunelor rurale. Astfel, la 24 mai 1901, ministrul Spiru Haret comunica prefecţilor să construiască localuri şcolare, în funcţie de posibilităţile materiale fără a mai respecta normele riguroase impuse de Casa Şcoalelor în anul 1897[49]

---

[39] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala profesională de fete „Teiuleanu“ Piteşti, dos. 1/1897-1898, f 8.

[40] *Ibidem*, dos. 2/1898-1899, f 2

[41] *Ibidem*, dos. 49/1925-1926, f. 48-50.

[42] *Ibidem*.

[43] *Ibidem*, dos. 2/1898-1899, f. 2.

[44] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe anul 1901*, Piteşti, p. 30.

[45] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala populară Mozăceni, dos. 32/1913

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 733/1913, f. 5.

[47] *Ibidem*, dos. 141/1905, f. 2

[48] Voinţa Argeşului“, Piteşti, I, 4/11 mai 1914, p. 2.

Având libertatea alegerii materialelor de construcţii şi a fondurilor necesare, prefecţii au reuşit să se apuce de treabă, scăzând costul unui local şcolar, cu peste 15.000 lei la trei săli şi cu peste 25.000 lei la patru săli[50] Pentru asigurarea sumelor necesare au fost lansate liste de subscripţii, s-a cerut ajutorul proprietarilor. S-a reuşit ca prin eforturi conjugate să se construiască numai în perioada 1897-1901, 144 de localuri şcolare[51] în judeţul Argeş, cheltuindu-se fonduri în valoare de 960.904 lei. Dintre aceştia, 277.404 lei au fost aportul proprietarilor, concretizat prin: lemne, terenuri, bani, dintre aceştia amintind pe: I. C. Brătianu, pentru şcoala din Tigveni[52], I. Lahovari pentru şcoala din Budeşti[53], Ion Bălăceanu pentru şcoala din Isbăşeşti[54], Spirache Profirescu pentru şcoala din Valea Mărului, I. Florescu, pentru şcoala din Cicăneşti[55] N. Arsenescu pentru şcoala din Richiţele[56] etc. Printre localurile moderne amintim: Muşăteşti, Şuici, Hârseşti, Bradu, Izvoru de Sus, Ciofrângeni, Găvana, Săpata de Sus, Vâlsăneşti, Valea Iaşului.

În anul şcolar 1910/1911 situaţia localurilor şcolare din comunele rurale era următoarea: din 184 localuri, 150 (80,64%) erau în stare bună, 24 (12,9%) erau în stare mediocră, 10 (5,46%) în stare rea, 11 (6%) erau la un loc cu primăriile[57] Acest lucru arăta un progres evident faţă de ultimii ani ai secolului al XIX-lea. Cele 184 şcoli aveau 282 săli de clasă, cu o suprafaţă de cca. 12400 mp faţă de 5610 mp în anul şcolar 1896/1897 În acest fel, spaţiul de şcolarizare a crescut de 2,21 ori, în mai puţin de 15 ani, dar el încă nu putea cuprinde nici jumătate din numărul copiilor de vârstă şcolară.

Şcolile primare urbane se aflau într-o situaţie mult mai bună, astfel că în anul şcolar 1902/1903, cele 8 localuri şcolare erau împărţite astfel: 5 în stare bună, unul în stare mediocră (Şcoala de fete din Curtea de Argeş) şi 2 în stare rea (Şcoala de băieţi nr 1 din Piteşti şi Şcoala de băieţi din Curtea de Argeş)[58]

Consiliul comunal a construit un nou local la Piteşti pentru Şcoala de băieţi nr. 1, care a costat 93.371 lei şi care a fost inaugurat la 15 septembrie 1909[59] Şi la Curtea de Argeş s-a construit în anii 1913-1914 un local nou pentru Şcoala de băieţi, iar în anii 1913-1914 un alt local pentru Şcoala de fete din oraş[60]

La Câmpulung, principalele şcoli primare erau: Şcoala nr. 2, care avea un local corespunzător, aşa cum se arăta la 15 octombrie 1904[61], Şcoala nr. 3, înfiinţată în cartierul Schei încă din anul 1896, Şcoala de fete nr. 1, care avea un local propriu,

---

[49] *Operele lui Spiru Haret*, I, Bucureşti, p. 241-243.

[50] *Ibidem*, p. 223

[51] *Statistica localurilor de şcoli rurale construite în toată ţara de la înfiinţarea Casei Şcoalelor până în prezent (1897-1913)*. Bucureşti, 1910.

[52] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C.I.P dos. 141/1905, f. 22.

[53] *Ibidem*, dos 231/1906, f. 10.

[54] *Ibidem*, dos 142/1904, f. 31.

[55] Statistica localurilor. *op. cit.*, p. 2-5.

[56] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, 1901, p. 31.

[57] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P , dos. 232/1911

[58] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 13/1909, 39/1913, 13/1900.

[59] N. Gh. Franţescu, *op cit* p. 91

[60] D. Udrescu, *op. cit* p 65,222.

Expunerea situaţiunii judeţului Muscel, Câmpulung, 1914, p. 14.

Şcoala de fete nr. 2 (unde au funcţionat printre altele: Elisabeta Rădulescu, Maria Poenaru, Eliza Ionescu, Florica Beştelei, Maria Sachelarie, Haralambie Luca, Ecaterina Georgescu[62]

În schimb, mobilierul era insuficient în multe şcoli normale, fiind vechi şi uzat. Chiar şi Spiru Haret confirmă această concluzie, arătând că mobilierul era vechi, ruinat, rău făcut, „instrument de tortură pentru copii", sau lipsea cu totul[63]

Aprovizionarea şcolilor cu lemne de foc a constituit şi ea o problemă pentru unele, care au fost chiar închise o perioadă. „Şcoala rurală" confirmă în paginile sale că în multe şcoli din Argeş şi Muscel elevii tremurau de frig iarna din lipsa lemnelor, de multe ori ei aducând câte un lemn de acasă[64] Sumele înscrise în bugetele comunale pentru întreţinerea şcolilor erau mici, la fel ca şi cele pentru remunerarea omului de serviciu.

TABEL PRIVIND SITUAŢIA ÎNTREŢINERII LOCALURILOR ŞI A MOBILIERULUI

Anul şcolar 1898/1899	
Nr. şcoli	164
Locuinţa diriginte	190
Chiria localului pt. şcoală	1256
Întreţinerea localului	777
Mobilier	2774
Lemne de foc	4596
Om de serviciu	5377
Ajutor copii săraci	3048
Cantina	19
Total lei	19833

Anul şcolar 1902/1903	
Nr. şcoli	165
Locuinţa diriginte	-
Chiria localului pt. şcoală	480
Întreţinerea localului	-
Mobilier	2624
Lemne de foc	3335
Om de serviciu	5512
Ajutor copii săraci	1735
Cantina	10
Total lei	13520

Dacă pentru o şcoală revenea în Argeş suma de 121 lei, în anul şcolar 1897/1898, iar în Muscel 169 lei (pe ţară suma era de 404 lei),[65] în anul şcolar 1902/1903 suma a scăzut pe judeţ la 102 lei. Această situaţie s-a datorat bugetelor mici ale comunelor şi de multe ori atitudinii ostile faţă de şcoală a unor primari sau consilieri comunali.

Cadrele didactice. Situaţia acestora s-a îmbunătăţit în această perioadă ca şi sistemul de numire şi promovare a lor. Astfel, de la 162 învăţători câţi erau în anul şcolar 1896/1897, în judeţul Argeş, s-a ajuns la 256 în anul 1913/1914, ceea ce arată o creştere de 15% în numai 17 ani. Argeşul ocupa un loc fruntaş între cele 32 de judeţe ale României[66] Încă din anul 1901, prefectul se declara mulţumit că „sub raport pedagogic" şcolile primare erau încadrate bine, majoritatea învăţătorilor fiind absolvenţi ai şcolilor normale[67]

---

[62] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I P., dos. 833/1903, f. 3.

[63] *Operele lui Spiru Haret*, IV, p. 39.

[64] „Şcoala rurală", I., 1/1 iulie 1898, p. 7

[65] *Statistica învăţământului primar*, 1897-1898, p. XVIII.

[66] *Anuarul oficial al M.C.I.P pe anul 1912*, Bucureşti, 1913, p. 170.

[67] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, 1901, p. 30.

Un rol important pentru perfecţionarea cadrelor didactice l-au constituit conferinţele generale ale învăţătorilor. Aici se discutau, printre altele, modificările introduse în programa limbii române, instrucţiunile privind cercurile culturale, albinăritul etc.[68] în anul 1903, iar în anul 1905 se discuta despre rolul învăţătorilor în mişcarea economică[69]

Cu ocazia conferinţelor din 1904 s-au evidenţiat: Eufrosina Tunegaru (Curtea de Argeş), Elisa Capitanovici, Aretia Coculescu (Piteşti), P. Rădulescu (Muşăteşti), D. Georgescu (Uda de Sus), Teodora Munteanu (Ciofrângeni), P Ştefănescu (Brădet), I. Marinescu (Pădureţi) şi D. Rădulescu (Oarja), Stan Glonţ (Stolnici), Stanciu Stănciulescu (Aref), Chiriţă Prichindel (Cerbu), Andrei Marinescu (Prundu), C. Constantinescu (Bascov)[70]

O mare importanţă pentru învăţământ l-au avut conferinţele, învăţătorii înscrişi la examenul pentru institutori (înaintare pe loc), trebuind să desfăşoare o activitate susţinută în acest sens[71] După răscoala din 1907 ele au început să scadă în importanţă, tematica lor fiind limitată la probleme metodologice[72]

În anul 1901, Spiru Haret a oficializat cercurile culturale[73] Regulamentul pentru aplicarea legilor învăţământului primar din martie 1904, stabilind modul de organizare şi funcţionare a cercurilor culturale. În judeţul Argeş şi Muscel, cercurile culturale s-au înfiinţat prin ordinul ministrului la 1 martie 1900, fiecare cerc având 10-15 învăţători, care se întruneau o dată pe lună de regulă duminica prin rotaţie, la fiecare şcoală a cercului. Aici se discutau probleme pedagogice se ţineau lecţii practice, dar erau şi întâlniri publice la care luau parte şi locuitorii satului.

În martie 1900 erau în judeţ 15 cercuri culturale cu câte 5-15 şcoli fiecare. În anul 1911, numărul cercurilor a ajuns la 27[74] Ele au constituit un mijloc de ridicare şi perfecţionare a pregătirii cadrelor didactice. Astfel, în anul şcolar 1910/1911, la cercul cultural de la şcolile din Piteşti s-au discutat temele: „Mijloacele cele mai nimerite prin care puteau avea în clasă ordine şi disciplină“, „Ce este spiritul de observaţie şi care sunt cele mai potrivite mijloace de a-l cultiva şi dezvolta la copii“, „Principalele caractere ale memoriei copiilor şi aplicaţiunile pedagogice care decurg“, „Lucrul manual în şcolile primare şi ce loc trebuie să ocupe şi ce caracter trebuie să aibe“[75]

O altă cale care a contribuit la ridicarea pregătirii corpului didactic a fost aceea a cursurilor de repetiţie, organizate pe lângă şcolile normale şi la ele participau învăţătorii găsiţi în neregulă în cursul anului în ceea ce priveşte pregătirea profesională şi cea metodică. Învăţătorii şi institutorii din Argeş şi Muscel au fost repartizaţi la şcoala normală din Câmpulung-Muscel[76] În anul 1903 şi 1904 au fost trimişi la cursurile de repetiţii: I. Angelescu (Cuca), I. Tomşanu (Ioneşti), C. Rădulescu

---

[68] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Buzoeşti, dos 5/1902, f 48.

[69] *Ibidem*, Fond Şcoala Primară, Podu-Broşteni, dos 1 /1904, f. 81

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C.I.P., dos. 144/1904, f 96.

[71] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C I P., dos 318/1906, f 13

Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Silişteni, dos 1/1909.

[73] I Bibiri, C Lascăr, *Colecţiunea legilor, regulamentelor, programelor şi diferitelor deciziuni şi dispoziţiuni generale ale M C.I P iunie 1901- iulie 1904*, Bucureşti, 1904, p. 546.

[74] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C I.P., dos. 617 II/1913, f. 18.

Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoală Primară de Băieţi nr 1 Piteşti, dos. 2/1910.

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C.I P dos. 78/1900, f. 2.

(Richițelele de Sus), Ene Bădescu[77] (Moşoaia),M Postelnicescu (Băbana), B. Bărbulescu (Mozăceni), M. Meculescu (Vâlcelele), M. Miulescu (Mălureni), Fl. Mihăilescu (Cerşanele) Gh. Pățescu (Valea Ursului), A. Pițigoi (Pârvu Roşu), M. Micescu (Piteşti)[78] La sfârşitul cursurilor participanții susțineau un examen, urmând ca cei reuşiți să-şi preia catedrele, ceilalți pierzându-şi calitatea de învățători sau institutori[79] Totuşi numărul mic al participanților din județele Argeş şi Muscel la aceste cursuri demonstrează că în această perioadă ei erau mult mai bine pregătiți decât în anii trecuți.

Revistele locale de pedagogie au avut un rol important în dezvoltarea învățământului. Cele mai importante au fost: „Biserica şi şcoala", „Şcoala populară", „Gazeta țăranilor", „Şcoala rurală" Astfel „Gazeta țăranilor" din Muşăteşti a realizat în anul 1903 rubrica „Dialectica", în care au apărut planuri de lecții, indicații pedagogice, dezbateri. Articolele erau scrise de învățători renumiți din județ cum erau: Constantin Dobrescu-Argeş, Al. Valescu, P Rădulescu, Gh. Marinescu, N. Teodorescu, C. Glonț[80]

O revistă care s-a impus în mişcarea pedagogică a fost „Învățătorul satelor (1908-1911) ca organ al Asociației învățătorilor din județul Argeş"[81], având-l ca redactor pe Andrei Marinescu, iar ca administrator pe Nicolae Teodorescu (din Stroeşti). În anul 1911, se va numi „Învățătorul" (1911-1913), având-l ca redactor pe Ilie Iliescu, directorul Şcolii de băieți nr.3 iar din comitetul de redacție făceau parte: T Diaconescu, I. Dobrescu (Deduleşti), P. Ştefănescu (Brădet), I. Albescu (Fedeleşani), N. Teodorescu (Stroieşti) şi alți 32 de membri[82].

Salariile învățătorilor au continuat să rămână mici. De multe ori „Gazeta țăranilor" a luat apărarea acestora, sprijinindu-i în revendicările lor[83] De abia în anul 1908 salariile au fost mărite ajungându-se la 90 lei (învățătorii), 130 lei (învățătorii înaintați pe loc) şi 190-215 lei (institutorii). În aprilie 1911, salariile învățătorilor au crescut la 110 lei iar ale institutorilor la 235 lei, suplinitorii primind 80 lei[84] Totuşi, salariile au rămas modeste, lucru recunoscut şi de către autorități[85]

În privința drepturilor şi îndatoririlor învățătorilor şi institutorilor se remarcă o mai mare stabilitate. Ei au obținut şi dreptul de a avea locuri de casă şi loturi de cultură, până la 11 pogoane[86] Cei care se distingeau în activitatea profesională şi extraşcolară erau decorați cu medalia „Răsplata muncii", Spiru Haret arătând că învățătorii şi institutorii „merită atențiune" atât prin greutățile deosebite cu care au a lupta, cât şi prin puținele mijloace de recompensă de care dispuneau în favoarea lor[87] Era o recunoaştere a situației grele în care se aflau învățătorii, dar şi o confirmare a rolului pe care-l jucau aceştia în societate.

---

[77] *Ibidem*, dos. 124/1903, f. 1-2.

[78] *Ibidem*, dos 156/1904, f. 98. 220.

[79] *Ibidem*, dos. 124/1903, f 16.

[80] „Gazeta țăranilor" VIII, 39.40/1901. X. 1. 15/1903. XIII. 3.5.9.10/1905.

[81] „Învățătorul satelor . I, 1908. I, august. p. 2-3.

[82] *Ibidem*.

[83] Arhivele Naționale filiala Argeş. fond Şcoala Primară Silişteni. pachet I, dos I

[84] Arhivele Naționale Bucureşti, fond M C.I.P., dos. 48/1909. f 193; 93/1912, f. 115-119.

[85] *Expunerea situației județului Argeş* , Piteşti, 1907, p. 14.

[86] *Operele lui Spiru Haret*, III, p. 74.

[87] *Ibidem*, I., p. 303.

Un număr mare de învăţători şi institutori au fost distinşi cu medalia „Răsplata muncii“, o dovadă că în această perioadă foarte mulţi dintre ei au fost valoroşi, distingându-se prin activitatea pe care au desfăşurat-o în aceşti ani. Au fost decoraţi, printre alţii, învăţătorii: St. Bradu (Geamăna), R. Balea (Suseni), G. Constantinescu (Valea Ursului), D. Cimpoca (Tutana), G. Dobrinescu (Deduleşti), Al. Duţeanu (Albeşti), D. Georgescu (Uda de Sus), Ilie Ionescu (Hinţeşti), Iordache Marinescu (Bradu de Jos), M. Moţoescu (Vlăşcuţa), Andrei Marinescu (Prundu), Al. Marinescu (Izvoru), Gh. Prichindel (Cerbu), P. Rădulescu (Muşăteşti), C. Ratea (Oarja), N. Teodorescu (Stroeşti), D. Rădulescu (Oarja) şi institutorii: M. Andreian, Eliza Capitanovici, N. Boerescu, Iosif Damian, Victoria Furduiescu, Al. Furduiescu, Ilie Iliescu, G. Lăzărescu, T. Munteanu, I. Petculescu, I. Teodorescu, Maria Sisilică (Piteşti), O. Căprescu, I. Căprescu (Curtea de Argeş).

Reţeaua şcolară s-a dezvoltat continuu în această perioadă; de la 166 şcoli existente în anul şcolar 1897/1898 s-a ajuns la 186 în 1913/1914, în mediul rural din judeţul Argeş[88] De la 173 învăţători câţi erau în 1897 s-a ajuns la 254 învăţători în 1913, în numai 16 ani[89] Dacă legea s-ar fi aplicat întocmai (din 1896), atunci ar fi trebuit să fie 276 şcoli primare rurale şi 461 învăţători, în realitate fiind 67% din şcolile necesare şi 55% din numărul de învăţători necesar.

Cele 186 de şcoli din comunele rurale din 1913/1914 se împărţeau în funcţie de numărul copiilor de vârstă şcolară, astfel [90]:

Nr. Crt.	Şcoli după număr catedre	Câte ar fi necesare	Copii de vârstă şcolară care revin la un învăţător	Învăţători		Obs.
				Câţi sunt	Câţi ar trebui	
1	Cu o catedra	16	40-80	125	16	
2	Cu 2 catedre	53	81-140	110	106	
3	Cu 3 catedre	52	141-200	15	156	
4	Cu 4 catedre	44	201-260			
5	Cu 5 catedre	12	261-320	-	60	
6	Cu 6 catedre	3	321-380		18	
7	Cu 7 catedre	2	381-440		14	
8	Cu 8 catedre	2	441-500	-	16	
9	Cu 9 catedre	2	501-560	-	18	
	Total	186		254	580	

Cele 186 de şcoli existente, în anul şcolar 1913/1914 se împărţeau astfel, după numărul elevilor înscrişi la începutul anului[91]

---

[88] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, Piteşti, 1913.

Ibidem

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P dos. 139/1914, f. 1-10

[91] *Ibidem*

Nr. Crt.	Şcoli			Copiii înscrişi revin conform legii	Învăţători	
	După număr posturi	Câte sunt	Câte ar fi necesare		Câţi sunt	Câţi ar fi necesari
1	De cătun	28	3	1-40	28	5
2	Cu o catedra	97	43	41-80	97	43
3	Cu 2 catedre	55	99	81-140	110	198
4	Cu 3 catedre	5	34	141-200	15	102
5	Cu 4 catedre	1	6	201-260	4	24
6	Cu 5 catedre	-	1	261-320	-	5
	Total	186	186	-	254	375

Deci, 254 de învăţători predau pentru 375 de învăţători necesari numărului de elevi înscrişi.

De aceea şi numărul cererilor de înmulţire a catedrelor şi de transformare a şcolilor de cătun în şcoli comunale era destul de mare[92], în anul 1905 fiind 25[93] Aceste cereri întemeiate erau sprijinite de revizorii şcolari, dar ele n-au fost aprobate în totalitate. Se observă o conştientizare a sătenilor pentru rolul şcolii în dezvoltarea societăţii şi în educarea copiilor.

Şcolile nu funcţionau întotdeauna în tot cursul anului, din lipsa lemnelor de foc sau din cauza bolilor molipsitoare. Astfel, în anul şcolar 1908/1909 au fost închise următoarele şcoli din cauza bolilor Oarja – 5 zile, Albeşti – 25 zile, Sămara – 30 zile, Bârlogu 30 zile, Cotmeana – 40 zile, Teiu – 60 zile, Negreşti – 60 zile, Răteşti – 75 zile, Brătieni 90 zile, Slobozia 150 zile[94]

Metodele de perfecţionare s-au dezvoltat continuu la aceasta contribuind şi intensificarea inspecţiilor revizorilor al căror număr s-a mărit începând cu anul 1908. S-au înmulţit şi acţiunile care aveau ca obiect modernizarea predării. Astfel, învăţătorii de la şcoala din Hârseşti, doreau să strângă fonduri pentru un „aparat de filmat care să-i ajute la educarea intelectuală şi morală a elevilor“ [95], iar M. Andreianu, directorul Şcolii de băieţi nr. 2 din Piteşti, a înfiinţat în anul 1905, un muzeu şcoală pentru „uşurarea predării lecţiilor“ [96] S-a ajuns ca în anul şcolar 1914/1915 să fie 11 muzee la şcolile săteşti[97]

Programa şcolii primare a devenit mai stabilă ca înainte, acordând o mai mare importanţă lucrului manual şi practicii agricole. În judeţul Argeş, numărul învăţătorilor care s-au evidenţiat în predarea lucrului manual a fost mic: Ilie Ionescu (Hinţeşti) la cartonaj şi împletituri de nuiele[98], P Ştefănescu (Brădet), specialist în frânghii, care a înfiinţat şi un atelier pentru comercializare[99], A. Bunescu (Zărneşti), la pălării din pai, T Iliescu (Brădet) la pălării de pai şi frânghii[100] Şcolile rurale în care s-a predat lucru manual era mic până în 1910 când a devenit obligatoriu: 10 în 1902/1903 şi 28 în 1906/1907[101]

---

[92] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P dos. 773/1912, f 13.

[93] *Ibidem*, dos. 141/1905, f. 17-50.

[94] *Ibidem*, dos. 750/1908, f. 1, 24, 27.

[95] *Ibidem*, dos. 699/1914, f. 2.

[96] *Rapoartele delegaţiilor însărcinaţi cu studierea diverselor chestiuni privitoare la învăţământul şi economia naţională în anul 1905*, Seria I, Tipografia ziarului „Cronica", Bucureşti, 1906, p. 65

[97] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, Piteşti, 1915, p. 12.

[98] *Buletinul oficial al M.C.I.P* III, 1894-1895, p. 273.

Lucrul în grădinile şcolare (practica agricolă) a fost mai dezvoltat decât lucrul manual. În anul 1901/1902 s-au înfiinţat 37 grădini şcolare, dar în 1906/1907 existau 106 grădini şcolare şi 8 şcoli care aveau loturi experimentale[102] Pe lângă unele şcoli s-au înfiinţat ateliere de olărie şi ţiglărie (la Mălureni, de către învăţătorul I. Marinescu) cu o durată destul de lungă[103]

Câţiva învăţători argeşeni au fost autori de manuale şcolare: C. G. Mielcescu (Piteşti), colaborator la elaborarea unui manual de geografie al judeţului, Andrei Marinescu (Prundu), Iordache Marinescu (Bradu de Jos), D. Rădulescu (Oarja) şi C. Ionescu (Deaguri), autori ai manualului de geografie al judeţului[104] P. Rădulescu autorul unui manual de geografie, Tatiana Boblancu (Piteşti), autoarea unui abecedar [105], Ilie Iliescu (Piteşti), autorul unui manual de geografie.

Numărul elevilor a crescut simţitor în această perioadă, învăţământul primar rural, dezvoltându-se într-un ritm mai susţinut decât cel primar urban, aşa cum reiese şi din tabelul de mai jos:

Nr. Crt.	Indicatori	Anul şcolar	Rural	Urban	Obs.
1	Numărul elevilor care au frecventat	1896/1897	137%	263%	
		1913/1914	375%	257%	
2	Numărul elevilor la 100 locuitori în medie	1895/1896	4,3	9,3	Faţă de 1864/1865
		1901/1902	4,4	5,2	
		1909/1910	6,7	5,2	
3	Numărul locuitorilor la un cadru didactic	1895/1896	1103	500	
		1901/1902	1076	683	
4	Numărul claselor la un cadru didactic	1909/1910	895	806	
		1895/1896	52	45	
		1901/1902	47	38	
		1909/1910	63	43	

În ceea ce priveşte înfăptuirea principiului obligativităţii învăţământului, realitatea era următoarea: procentul frecventării şcolilor rurale a crescut de la 27,63%

„Gazeta ţăranilor", X, 38/28, septembrie 1903, p. 2

[100] *Statistica învăţământului primar 1897/1898*, p. 626 - 627

Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P , dos 1010/1906, f. 114.

[102] *Ibidem*

[103] *Ibidem*, dos. 120/1908, f 30, „Învăţătorul satelor", II, 33/1 noiembrie 1908, p. 6.

[104] *Geografia judeţului Argeş de învăţătorii asociaţi*, Câmpulung, 1897.

[105] Arhivele Naţionale filiala Argeş, Şcoala Primară Tutana, dos. 74/1914.

(45,59% la băieţi şi 4,86% la fete) în 1896/1897 la 63,17% (77,75% băieţi şi 47,11 fete) în 1913/1914 din copiii de vârstă şcolară. În mediul urban însă de la un procent de 88,51% (94,24% băieţi şi 79,49% fete) în 1896/1897 s-a ajuns la 80% (83,48% băieţi şi 66,18% fete) în anul şcolar 1914/1915[106]

Şi numărul absolvenţilor a fost în creştere de la 235 (228 băieţi şi 7 fete) în anul şcolar 1896/1897 s-a ajuns la 1973 (1393 băieţi şi 580 fete) în anul şcolar 1913/1914. în mediul rural creşterea a fost de 840% iar în mediul urban de 117%, de la 232 (161 băieţi şi 71 fete) în anul 1896/1897, ajungându-se la 275 (179 băieţi şi 96 fete) în anul 1910/1911.

În anul 1913/1914, judeţul Argeş se afla pe locul al XXIII-lea în ceea ce priveşte numărul de învăţători la 100 de şcoli (129), pe locul al XX-lea în ceea ce priveşte numărul copiilor de vârstă şcolară care reveneau unui învăţător (84), pe locul I din punct de vedere al numărului elevilor cu frecvenţă regulată care reveneau unui învăţător (47), locul al III-lea în ceea ce priveşte numărul absolvenţilor ce reveneau la un învăţător (5), locul al XVI-lea în privinţa procentului copiilor înscrişi faţă de cei de vârstă şcolară (63), locul al IV-lea la procentul absolvenţilor faţă de numărul elevilor de vârstă şcolară[107] Aceste rezultate arată că judeţul Argeş ocupa unul din locurile fruntaşe în domeniul învăţământului în această perioadă.

Totuşi, aşa cum recunoştea şi prefectul în localurile şcolare nu puteau încăpea „decât cel mult două treimi din numărul copiilor înscrişi şi obligaţi a urma şcoala"[108] Lipsa învăţătorilor, răspândirea satelor şi cătunelor pe o rază mare de peste 3 km între ele, ca şi lipsa de mijloace materiale a părinţilor au fost cauze care au „reţinut" mulţi copii în afara şcolii. Cea mai gravă cauză era totuşi sărăcia, cum recunoaşte şi Spiru Haret[109] O măsură importantă pentru atragerea elevilor a fost înfiinţarea cantinelor şcolare în comunele formate din mai multe cătune îndepărtate. Dintre cantinele cele mai bine organizate amintim pe aceea de la Muşăteşti, care a funcţionat între anii 1902/1904, cu 20-23 elevi având şi internat[110]; cele de la şcolile Hârseşti, Vlăşcuţa, Boişoara, încă din anii 1900-1901[111] Societatea cantinelor şcolare din judeţul Argeş, înfiinţată în anul 1902 a avut un mare rol în strângerea fondurilor pentru înfiinţarea cantinelor şcolare. Astfel, în 1902, Societatea a înfiinţat o cantină şcolară pentru elevii şcolilor primare din oraşul Piteşti, avându-l ca preşedinte pe I. Teodorescu, directorul şcolii de băieţi nr. 1[112] În decembrie 1903 la cantină serveau masa zilnic între 150 şi 300 de elevi[113] Cantinele şcolare n-au fost viabile la sate din cauza lipsei de fonduri.

S-a extins ajutorarea elevilor săraci cu manuale, încălţăminte, îmbrăcăminte, dar nu a fost cuprinsă şi în bugetele comunelor. Numărul proprietarilor care au sprijinit această iniţiativă a fost destul de mic: I. Dumitraşcu (Budeşti) – 35 lei în fiecare an, M. Fabos (Vâlsăneşti) – 40 lei în 1903, N. Arsenescu (Richiţelele de Sus) – 30 de lei în

---

[106] „Revista generală a învăţământului" IX, 6;7/1914.

[107] *Ibidem*, p. 318.

[108] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, Piteşti, 1907, p. 17.

[109] *Operele lui Spiru Haret*, II, p. 239.

[110] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Muşăteşti, pachet 7, dos. 70, f. 16,69.

[111] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, Piteşti, 1900, p. 50.

[112] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 12/1902.

[113] „Trivale", Piteşti, 22/21 decembrie 1903, p. 2.

1903, Grigore T Coandă (Piteşti) – 7 lei în 1904, Elena Perticari (Izvoru de Sus) – 50 costume haine şi alte daruri în 1914[114]

Cu toate progresele realizate în această perioadă în dezvoltarea învăţământului, numărul copiilor de vârstă şcolară care rămâneau în afara şcolii era ridicat, deci şi procentul de analfabetism.

Până în anul 1899, Argeşul era în grupa a II-a a judeţelor, alături de: Mehedinţi, Gorj, Dâmboviţa, Buzău, Bacău, Fălciu, Roman, Suceava, Botoşani, care se încadra între 16-20% ştiutori de carte[115]

În anul 1905, Argeşul ocupa locul al 17-lea în România, în privinţa ştiutorilor de carte, cu 31 bărbaţi şi 5 femei ştiutori de carte la 100 de locuitori[116]

În anul 1912, la populaţia rurală din Argeş, de la 8 ani în sus erau ştiutori de carte 33,1% (53,9% bărbaţi şi 13,1% femei), faţă de cifrele de pe plan naţional (32,6%: 42,4 bărbaţi şi 15,8% femei)[117] Populaţia urbană din Argeş ştia carte în proporţie de 62,76% (71,% bărbaţi şi 50,6% femei). Pentru a avea o imagine edificatoare asupra ştiutorilor de carte în perioada 1899-1912 în comparaţie cu situaţia pe ţară, am alcătuit acest tabel[118]

	Populaţia de la 8 ani în sus care ştie carte, la 100 locuitori					
	Bărbaţi		Femei		Total	
	1899	1912	1899	1912	1899	1912
Argeş - populaţia rurală	28,1	53,9	2,3	13,1	13,1	33
România - populaţia rurală	25,7	49,4	4,5	15,8	15,8	32
Argeş - populaţia urbană	63,2	71,9	38,9	50,6	48,9	62
România-populaţia urbană		54,3		23,2		39
Argeş - populaţia urbană-rurală		56,3		16,7		36

Procentele ştiutorilor de carte din Argeş, din mediul rural erau apropiate de cele pe ţară, diferenţele mai mari în defavoarea judeţului fiind în rândul femeilor, ştiutoare de carte.

Între anii 1899-1912, numărul ştiutorilor de carte s-a dublat, dar procentul de analfabetism se menţinea totuşi ridicat (67%). S-a micşorat şi raportul procentajului ştiutorilor de carte de la oraş şi sat, astfel, că dacă în 1899 era de 32/10, în 1912 a ajuns de 19/10 în favoarea oraşului. Aşa cum reiese şi din tabelul următor numai 36,6% din populaţia Argeşului, după 48 de ani de învăţământ primar obligatoriu ştia să scrie şi să citească.

Copii sub 7 ani	Bărbaţi	Femei	Total

---

[114] *Buletinul oficial al MCIP*, vol. VIII, nr. 190/1901, p. 2603, IX, 206/1903, p. 3159.

[115] „Gazeta ţăranilor", XIII, 14/3.04.1905, p. 3

[116] „Convorbiri didactice" XI, 1/aprilie 1905, p. 7-8.

[117] *Statistica ştiutorilor de carte din România, intocmită pe baza rezultatelor definitive ale recensământului general al populaţiei din 19 decembrie 1912, Stabilimentul de arte grafice Albert Baer*, Bucureşti, 1915.

[118] *Ibidem*, p. 195

		Ştiu carte	Nu ştiu carte	Ştiu carte	Nu ştiu carte	Ştiu carte	Nu ştiu carte
Populaţia rurală	22944 F 22349 B	45016	38509	11239	75829	56255	114338
Populaţia urbană	1782 F 1746 B	9333	3639	4815	4686	14148	8235
Populaţia rural-urbană	24726 F 24095 B	54349	42148	16054	80515	70403	122663

Activitatea extraşcolară a învăţătorilor şi a institutorilor. După 1900, Spiru Haret a sprijinit activităţile extraşcolare şi mai ales iniţiativele învăţătorilor. La început s-au înfiinţat băncile populare, la care şi-au adus un aport deosebit şi învăţătorii: Andrei Marinescu (Prundu), fondatorul unei cooperative pentru industrializarea laptelui[119], P. Rădulescu (Muşăteşti) şi alţii.

În 1911 în Argeş erau 133 bănci populare cu 2.096.594 lei capital cu 16793 depunători (14.959 plugari, 268 comercianţi, 487 meseriaşi, 432 funcţionari, 239 proprietari, 211 preoţi şi 197 învăţători)[120]

Cercurile culturale au contribuit la ridicarea stării morale a sătenilor, prin cultivarea sentimentelor frumoase şi „prin îmbogăţirea minţii cu cunoştinţe practice"[121]

Şezătorile săteşti se ţineau seara, mai ales în lunile de iarnă, fiind iniţiate de către învăţători. Primele şezători săteşti s-au organizat în Argeş, în anul şcolar 1902/1903, pe lângă 6 şcoli, unde s-au ţinut 21 de şedinţe la care au participat 557 auditori. În timpul desfăşurării acestora s-au lucrat cusături naţionale, împletituri, s-au citi basme, nuvele, legende.

Şcolile de adulţi s-au înfiinţat în 1896, P. Rădulescu cerând ca ele să devină adevărate universităţi populare, iar frecventarea lor să fie obligatorie[122] În Argeş s-au înfiinţat numai şcoli de prima categorie (în care se predau materiile din învăţământul primar). În anul 1901/1902 au fost 13 şcoli de adulţi cu 321 cursanţi[123], în 1902/1903, 43 de şcoli[124], iar în 1906/1907 erau 67 şcoli cu cca. 2000 de cursanţi[125]

Un mare număr de tineri frecventau aceste şcoli, deşi ele nu au dat rezultate scontate, mai ales că învăţătorul era „prea împovărat" şi nu era prea bine plătit[126]

Bibliotecile populare s-au înfiinţat începând din anul 1898, ajungând în anul 1901/1902 la 47, care aveau 1400 de volume, deci câte 30 de volume de fiecare[127], iar în 1906/1907 ajungând la 97[128] şi în 1914/1915 crescând la 128[129] Primele 10 biblioteci înfiinţate în judeţul Argeş au fost: Albeşti, Bascov, Costeşti, Hârseşti, Muşăteşti, Rociu, Oarja, Şuici, Tigveni[130]

---

[119] „Învăţătorul satelor", I, 1/august 1908, p.2

[120] *Anuarul băncilor populare şi cooperativelor săteşti din România*, Bucureşti, 1912, p. 2-11

[121] *Operele lui Spiru Haret*, II, p 140

[122] „Gazeta ţăranilor", XIV, 4913 decembrie 1909, p. 2.

[123] Raport privitor la activitatea revizorilor

[124] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 84/1903, f. 99.

[125] *Ibidem*, dos 1010/1906, f. 114.

[126] *Ancheta învăţământului primar*, I, p. 218-219.

[127] Raport privitor la activitatea revizorilor

[128] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P dos. 84/1903, f. 99.

[129] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe anul 1914*, Piteşti, 1915, p. 2.

Serbările şcolare au luat amploare dup 1900, atât cu ocazia şedinţelor cercurilor culturale cât şi a încheierii anului şcolar pentru strângerea fondurilor necesare construirii localurilor şcolare. Serbări apreciate au avut loc la: Stroeşti, Ţuţuleşti, Buneşti, Mozăceni etc. Corurile săteşti (53 în anul şcolar 1906/1907[131]), teatrele societăţile culturale au devenit cunoscute pe plan naţional.

Societăţile cultural-economice au constituit un mijloc de manifestare a potenţialului creator al cadrelor didactice, dintre acestea amintind: „Şcoala nouă", cu sediul la Domneşti, „Înaintarea ţăranului", cu sediul la Hârseşti[132], „Vâlsanul", „Topologul", „Buneşti", „Steaua satelor", Râul Doamnei", „Podgoria"[133]

În anul 1909 s-a înfiinţat societatea culturală „Solidaritatea", formată mai ales din învăţători. Scopul acesteia era organizarea de conferinţe publice, serbări şcolare, biblioteci săteşti, abonarea la reviste şi ziare[134] Societatea avea ca organ de presă revista „Învăţământul satelor" În ianuarie 1910, societatea a organizat la Piteşti o serbare la care a vorbit şi marele istoric Nicolae Iorga[135] În decembrie 1910 ea şi-a schimbat denumirea în „Societatea corpului didactic primar din judeţul Argeş, cu scop cultural şi filantropic,[136] printre care şi acordarea de subvenţii elevilor săraci ţi înfiinţarea unui internat pentru fiii cadrelor didactice[137]

Activitatea extraşcolară a fost bine apreciată în judeţul Argeş de către prefectul Nicolae Brînzeu, profesor de liceu. În anul 1909 el spunea că „de activitatea extraşcolară a D-lor învăţători am fost foarte satisfăcut şi le aduc, pe această cale, mulţumirile noastre"[138]

De altfel, reprezentanţii cadrelor didactice argeşene şi-au adus contribuţia la buna desfăşurare a congreselor corpului didactic primar. Astfel, la congresul corpului didactic din 1-3 iulie 1901 au participat: Emil Moţoescu (Hîrseşti) şi P Rădulescu (Muşăteşti)[139], iar la congresul din 28-30 decembrie 1905 s-au evidenţiat învăţătorii argeşeni: P. Rădulescu, Andrei Marinescu şi I. Diaconescu[140]

La congresul din 3-5 iulie 1909, Gh. Dobrinescu din Deduleşti a cerut ca jumătate din sumele provenite din amenzile şcolare să fie date ca ajutor elevilor săraci, iar P Rădulescu a vorbit despre activitatea extraşcolară [141], iar în 1910 a vorbit despre necesitatea obligativităţii învăţământului pentru adulţi[142] Multe din propunerile argeşenilor au fost reţinute în documentele oficiale adoptate de congrese.

---

[130] *Buletinul oficial al M.C.I.P* 15 august 1898-15 august 1899, p. 51.

[131] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P dos. 1010/1906, f. 114.

[132] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Mârghia, dos. 131/1900.

[133] C Rădulescu-Codin, *Şcolile din judeţul Muscel în timpul războiului şi ocupaţiunii (1916-1918)*, Câmpulung, 1916, p. 86.

[134] „Gazeta ţăranilor" XVIII, 14 / 4 aprilie 1910, p. 3.

[135] „Învăţământul satelor" 6 / 15 ianuarie 1910, p. 3

[136] *Ibidem*, III, 15 decembrie 1910, p. 4

[137] *Ibidem*, 6-7, / 1911, p. 4.

[138] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş*, Piteşti, 1909, p. 25.

[139] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Isbăşeşti, dos. 6 / 1900, f. 19.

[140] Anuarul Congresului al doilea..., 1905, Bucureşti, 1906, p. 42, 56-59.

[141] *Ibidem*, XVII, 29-30 / 1909, p. 3.

[142] *Ibidem*, XVIII, 29-30 / 1910, p. 2.

Învăţământul primar privat s-a dezvoltat continuu mai ales în cele 3 oraşe: Piteşti, Câmpulung şi Curtea de Argeş. Institutul de băieţi „“Progresul“ din Piteşti, înfiinţat în anul 1897 avea un număr de elevi mic, din 1908 servind ca internat pentru elevii şcolilor publice[143]

Şcoala romano-catolică îşi continuă activitatea cu două secţii: maghiară şi germană, avându-i ca directori pe W. Kaluga (1900-1911) şi G. Müller (1912-1914)[144] A funcţionat ca şcoală mixtă, iar cursurile erau predate în limbile germană, maghiară şi română. Predarea limbii române şi a istoriei erau neglijate, iar elevii erau „“extrem de slabi la mai toate obiectele“ spunea inspectorul G. Costescu în 1909[145]

Şcoala evanghelică-luterană, aflată pe Bulevardul Elisabeta, nr. 4 din Piteşti era mixtă, având un număr mare de elevi şi trei cadre didactice. Elevii, în anul 1909 / 1910 erau, după naţionalitate: 12 români, 32 austrieci, 9 unguri, 2 italieni, 1 bulgar 1 polonez, 1 armean, 2 greci şi 6 evrei[146]

Şcoala calvină (reformată) – ungară funcţiona pe strada Şerban Vodă, nr. 107 la Piteşti, avându-i ca directori pe: G. Gaboy (1901-1905), T Laszlo (1905-1911) şi L. Varga (1911-1914)[147], fiind şcoală mixtă, cursurile desfăşurându-se uneori după sistemul din Ungaria, cu şase clase, într-o singură sală. Elevii au fost găsiţi „“slab pregătiţi“ şi în anul 1913 / 1914[148]

Şcoala israelită a funcţionat ca şcoală mixtă, cu programa statului. La inspecţia făcută în anul 1914 în şcoală era „“progres şi disciplină, iar la mai toate obiectele elevii au răspuns cât se poate de satisfăcător“[149]

Institutul de fete „“Dochia Tomescu“, şi-a continuat activitatea, având programa statului, cu eleve interne şi externe. Era bine organizată, dar taxele erau ridicate. Cadrele didactice erau recrutate de la şcolile publice. Aici se mai predau în plus faţă de şcolile publice limba franceză, limba germană şi pianul. La inspecţii „“şcoala era curată, elevele au dat răspunsuri satisfăcătoare, era disciplină, iar hrana elevelor era bună“[150]

Institutul de fete „“Teodora Gheorghiu“, situat pe strada Brătianu, nr. 65 din Piteşti era o şcoală de prestigiu. Până în anul 1905 a fost condus de Teodora Gheorghiu (Popescu), din 1906 /1907 a fost condus de Elena Bănescu şi din 1907 a luat-o alături pe Ecaterina Constantinescu[151] Datorită taxelor ridicate a fost frecventată de puţine eleve, având şi o grădiniţă de copii.

Alţi copii erau pregătiţi în familie şi în luna iunie susţineau examene la şcolile publice[152] Aşa proceda în anul 1902 poetul Ion Pillat care solicita ca fiul său Nicolae şi fiica sa Florica, pregătiţi în familie să fie repartizaţi la şcoala de băieţi nr. 1 din Piteşti pentru a-şi susţine examenele pentru clasa I, respectiv clasa a II-a în iunie 1902[153]

---

[143] *Catalogul şcoalelor particulare*, Inst. de arte geografice „Carol Göbl“, Bucharest, 1910, p. 5.
[144] *Statistica învăţământului privat*, 1898 / 1899, p. 5, 1900 / 1901, p. 11
[145] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Primară Romano-Catolică Piteşti, dos. 6 / 1912.
[146] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond MCIP, dos. 1429 / 1909, f. 11
[147] *Statistica invăţământului privat*, 1901 / 1902, p. 42.
[148] *Ibidem*, 1907 / 1908, p. 383, 1909 / 1909, p. 85, 1909 / 1909, p. 9
[149] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C I.P dos. 1430 / 1909, p. 4.
[150] *Ibidem*, dos. 412/ 1902, f. 9
[151] *Ibidem*. Dos. 1084 / 1905, f. 6.
[152] *Ibidem*, dos. 776 / 1903, f 82; 19918 / 1912, f. 27-35.
[153] Arhivele Naţionale filiala Argeş, Şcoala Primară Băieţi nr. 1 Piteşti, dos. 1 /1911

La Curtea de Argeş s-a înfiinţat în anul 1911 şcoala primară a societăţii „"Argeş", iar în 1912, în mahalaua Flămânzeşti, şcoala primară a societăţii forestiere „"Argeş" din Cumpăna[154] Aici învăţau atât copiii din cartier cât şi cei ai funcţionarilor străini de la fabrica de cherestea din oraş.

În mediul urban, învăţământul privat primar a luat amploare, numărul elevilor ajungând numai în Piteşti în anul şcolar 1899 / 1900 la 221 iar în 1913 / 1914 la 274 elevi[155] Numărul promovaţilor a devenit mai mare, ajungând ca în 1907 din 102 elevi prezenţi la examen să reuşească 99, deci peste 97%[156]

Învăţământul secundar. Învăţământul public secundar din judeţul Argeş a fost reprezentat până în anul 1912 de o singură şcoală la Piteşti şi una la Câmpulung.

Liceul din Piteşti, a beneficiat de un nou local începând cu 1899. Numărul profesorilor a crescut continuu, de la 20 (8 definitivi şi 12 suplinitori) în 1898 /1899 ajungându-se la 29 în 1911 /1912, toţi titulari[157] Mulţi dintre ei s-au remarcat pe plan naţional: N. Apostolescu, doctor în litere la Sorbona, I. Tutuc, autor de manuale de aritmetică, algebră, geometrie, I. Baiulescu, „profesor de vocaţie", Emil Ludwig, profesor universitar de fizică-chimie, Virgil Lupescu, autor de manuale de istorie, M.Căprescu, profesor de istorie, „cel mai bun şi mai inteligent profesor pe care l-am avut la Piteşti", îşi amintea fostul său elev, cunoscutul chimist Dan Rădulescu[158], Teodor Băjenaru, profesor de muzică, dirijorul celui mai bun cor de elevi din ţară.[159]

Liceul a avut două secţii: clasică şi modernă, cei mai mulţi optând pentru secţia reală, care, începând cu 1909 a înlocuit-o pe cea clasică[160]

Accesul la învăţământul secundar era dificil, nu toţi părinţii permiţându-şi să-şi ţină copiii. Astfel, în anul şcolar 1908 / 1909 elevii se împărţeau după originea socială a părinţilor astfel: 80 săteni agricultori (ţărani înstăriţi), 1 fabricant, 8 meşteşugari, 55 comercianţi, 77 mari proprietari funciari,
144 funcţionari publici şi comercianţi, 51 preoţi, 8 militari, 18 liber profesionişti şi 18 orfani[161]

În anul 1897 elevii au înfiinţat societatea de lectură „Junimea", cu scopul „lărgirii cercului de cunoştinţe câştigate în şcoală"[162], printre semnatari fiind şi viitorul poet Ion Minulescu, elev în clasa a VI-a a liceului „I. C. Brătianu" În anul 1902, elevii au înfiinţat societatea „Doina" iar în 1910 societatea sportivă a elevilor, condusă de maestrul de sport V Mândru[163] Din iniţiativa profesorului Remus Macarie, cunoscut constructori de viori, s-a înfiinţat un Quartet de coarde (Remus Macarie – violină, I. Stănescu Delar violina a doua, Gh. Mutu – violă şi C. Albu – violoncel)[164]

---

[154] *Ibidem*, fond Şcoala Primară de Băieţi Curtea de Argeş, dos. 1 / 1911

[155] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 1622 / 1914, f. 4.

[156] *Ibidem*, dos 1282 / 1907, f. 10.

[157] M Bădescu, T Popescu, *op. cit* , p. 44.

[158] D Rădulescu, *Din memoriile mele*, Bucureşti, 1974, p. 34.

[159] *Ibidem*

[160] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Liceul „I. C. Brătianu", dos. 55 / 1908, p. 104.

[161] *Statistica învăţământului public şi particular pe anul şcolar 1908 / 1909*, Bucureşti, 1912, p. 48-64

[162] M Bădescu, N Mateescu, *op. cit.*, p. 142.

[163] *Ibidem*, p 161

[164] *Ibidem*, p 23

Din anul şcolar 1904 / 1905, când liceul de 8 clase a fost complet, el a funcţionat până în anul 1910 cu 9 clase de elevi, având divizionară numai clasa I. Erau cuprinşi în clase între 448 de elevi în anul 1905 / 1906 şi 491 în anul şcolar 1909 / 1910[165] Din 1910„ Ministerul aprobă înfiinţarea clasei a II-a divizionare,[166] iar în 1914 /1915 exista şi clasa a III-a divizionară[167] Înfiinţarea claselor divizionare era impusă de creşterea continuă a elevilor care ajunsese la 601 în anul şcolar 1914 / 1915, în cele 11 clase existente atunci în şcoală. Dintre acestea, şapte clase aveau efective între 55-77 elevi[168] Prin activitatea culturală desfăşurată de profesorii de liceu în cadrul Ateneului din Piteşti şi a Legii culturale, precum şi activitatea profesională a elevilor şi profesorilor au situat liceul din Piteşti printre cele mai bune din ţară.

Liceul „Dinicu Golescu" din Câmpulung – Muscel a funcţionat ca gimnaziu până în anul 1917 când s-a transformat în liceu[169] Dintre profesorii gimnaziului din această perioadă amintim: Alex. Muşatescu, profesor de latină şi elină, Ion Nicolaescu-Bugheanu, profesor de latină şi elină, C. Zamfirescu, profesor de matematică, E. Dinescu, profesor de latină şi franceză, Gh. Şapcaliu, profesor de română şi istorie, Dem Niţulescu, profesor de geografie, Dumitru Baciu, profesor de franceză şi română, iar dintre elevii gimnaziului: dramaturgul Tudor Muşatescu, Dan Simonescu, Ion Barbu, etc.[170] Tot la Câmpulung au mai fost şi 2 gimnazii industriale şi unul comercial.

Şcoala medie. În anul 1912 a fost sancţionată Legea pentru înfiinţarea şcolilor medii de băieţi şi fete în oraşe şi comune mai mari[171] Pe 1 septembrie 1912 s-a înfiinţat la Piteşti şcoala medie, numai clasa I, ca profesori fiind numiţii: Gh. Stănescu-Delar, institutor, ca profesor de litere şi director, Ilie Iliescu, institutor, pentru partea ştiinţifică[172] Numărul elevilor care au frecventat şcoala a fost mic, ceea ce întăreşte concluzia lui Eliodor Constantinescu care spunea că ele nu corespundeau nevoilor reale ale progresului nostru în această perioadă[173] Această şcoală n-a însemnat decât un gimnaziu, mai prost organizat şi încadrat, un refugiu pentru elevii care nu reuşeau la admiterea în liceu, aşa cum reiese şi din tabelul următor[174].

Anii şcolari	Clasa	Elevii			
		înscrişi	retraşi	eliminaţi	promovaţi
1912 / 1913	I	72	9	9	54
1913 / 1914	I	54	14	8	23
1913 / 1914	II	18	-	-	17
1914 / 1915	I	28	5		20
1914 / 1915	II	6			4
1914 / 1915	III	11	-		8

---

[165] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fonf Liceul „I. C Brătianu", dos. 50 / 1906, f. 75; dos. 55 /1909

[166] *Ibidem*, dos. 57 / 1910, f. 175.

[167] *Ibidem*, dos. 55 / 1909, f. 84.

[168] *Anuarul liceului pe anul şcolar 1914 / 1915*, p. 25.

[169] Gh. Pârnuţă, I. Şucu, *op. cit*

[170] *Anuarul Liceului „Dinicu Golescu"* Câmpulung-Muscel, 1969.

[171] Rădulescu, Formoc, S., *Colecţia legilor, regulamentele programelor*..., Bucureşti, 1912, p. 62-64

[172] Eliodor Constantinescu, *Şcoala medie după trei ani de funcţionare*, Bucureşti, 1915, p. 5.

[173] *Ibidem*, p. 11, 17.

[174] *Ibidem*, p. 14

Şcoala Normală „Carol I" din Câmpulung – Muscel a continuat să rămână una dintre cele mai importante din ţară. Printre profesorii săi amintim: Toma Dicescu, doctor în filozofie la Leipzig, Ion G. Marinescu, Dimitrie Scurei, Ion Popescu Voiteşti, doctor în geologie la Paris, Alexandru Muşatescu, eminent profesor de limba română, Ion Nicolaesu-Bugheanu, profesor de geografie, iar dintre absolvenţii şcolii amintim: Ion Mihalache, om politic, I. C. Petrescu, Iosif Gabrea, profesor universitar, Aurel Moise Marinescu, Ion G. Nicolaescu-Măţău[175]

Învăţământul privat secundar s-a dezvoltat în continuare. Mulţi elevi au fost pregătiţi în particular într-un număr tot mai mare, aşa cum rezultă şi din tabelul următor, mai ales datorită lipsei unor şcoli.

Anii şcolari Şcoala	Institutul Progresul	Institutul Tomescu	Institutul Gheorghiu
1898/1899	13	32	19
1899/1900	18	47	39
1900/1901	28	74	35
1901/1902	20	32	38
1902/1903	17	42	35
1903/1904	-	29	30
1904/1905	-	43	-
1905/1906	-	40	29
1906/1907	-	57	13
1907/1908	-	57	32
1908/1909	-	56	8
1909/1910	-	50	30
1910/1911	-	56	21
1911/1912	-	75	44
1912/1913	-	51	33
1913/1914	-	76	41

Institutul „Progresul" pregătea elevi numai pentru clasele gimnaziale şi numai băieţi, având o existenţă destul de scurtă.

Insitutul de fete „Dochia Tomescu" a avut clase inferioare şi superioare, având profesori de la liceu şi alte şcoli publice din Piteşti[176] Rezultatele au fost satisfăcătoare, la examenul din iunie 1913, din 51 eleve înscrise promovând 43[177]

Institutul de fete „Teodora Gheorghiu", care din 1908 /1909 s-a numit „Elena Batist" pregătea eleve pentru şcoala secundară de gradul I, fiind cunoscută ţi în alte judeţe (în 1907 / 1908 avea 8 eleve din alte judeţe)[178] Procesul de învăţământ s-a desfăşurat în condiţii mai bune, astfel că în iunie 1906, din cele 29 eleve prezente la examen au promovat 28,[179] în iunie 1913, din 33 eleve au promovat 28[180]

---

[175] M. I. Dinu, *Figuri de dascăli argeşeni*, Complexul Muzeal Goleşti, 1991, p. 333.
[176] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 1426 / 1909. f 2.
[177] *Anuarul Liceului „I. C. Brătianu"*, 1912 / 1913, p. 26-28.
[178] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M C I P dos. 1224 /1910, f. 12.
[179] *Ibidem*, dos. 1650 / 1908

Învăţământul profesional. Legea asupra învăţământului profesional a fost aprobată în martie 1899, atât de Adunarea deputaţilor cât şi de către Senat. S-a dat o mai mare importanţă practicii. Legea a creat cadrul instituţional care a contribuit la înfiinţarea unui mare număr de şcoli profesionale, elementare şi inferioare.

Şcolile profesionale. Şcoala elementară de comerţ (gradul I) Piteşti s-a deschis la 3 octombrie 1899, într-o aripă a liceului, apoi în localul Camerei de Comerţ[181] Şcoala, condusă de Grigore Coandă era ajutată cu mici fonduri de către Camera de Comerţ şi primărie.[182] În anul 1902 au absolvit şcoala 17 elevi din cei 41 câţi intraseră în 1895. În anul 1902, Camera de Comerţ, pe lângă local şi încălzit, a votat o subvenţie de 2000 lei anual pentru materialul didactic şi ca o modestă răsplată a muncii profesorilor, iar primăria a votat o subvenţie de 500 lei anual.

Din 1906, şcoala şi-a încetat activitatea, Ministerul având o nouă şcoală, la început cu 3 profesori, apoi cu 5 în 1906 / 1907[183] şi cu 12 în 1911 / 1912[184] Numărul elevilor a fost ridicat: 41 elevi în 1909 / 1910 din judeţul Argeş şi 23 din alte judeţe[185] Numărul promovaţilor a fost şi el modest: 61 din 135 elevi înscrişi în 1912 / 1913[186] şi câte 8 pe an între 1907 şi 1913[187] Materiile studiate erau: limba română, contabilitatea, mărfuri, geografia, istoria, caligrafia, productologia şi practica[188] Elevii făceau practică în fiecare câte 3 ore, la magazinele din oraş, după amiaza. La 1 noiembrie 1907 s-au deschis cursurile şcolii de adulţi cu 36 de tineri, majoritatea de la magazinele din oraş,[189] dar participarea lor a fost îngreunată de patroni. Şi în anii următori numărul elevilor şcolii de adulţi a fost mic: 11 în 1910 / 1911, 9 în 1912 / 1913 şi 2 în 1913 / 1914[190]

Şcoala Inferioară de Meserii din Piteşti a fost înfiinţată de institutorul Ilie Iliescu, la 1 septembrie 1900, obţinând un credit de la primărie de 200 de lei „pentru subvenţionarea şcolii". Şcoala de meserii (de ucenici) a funcţionat într-o sală a liceului, la început având mai mult un caracter practic, elevii lucrând în atelierele particulare din oraş[191] De la 1 octombrie 1902 şcoala a fost preluată de minister, fiind reorganizată ca şcoală inferioară de meserii cu trei secţii: lăcătuşerie, tâmplărie şi tinichigerie[192] Şcoala a funcţionat în diferite case închiriate, neavând un local propriu, de aceea şi procesul de învăţământ a avut de suferit, mai ales în ceea ce priveşte activitatea practică, de atelier. Şcoala avea câte un atelier pentru fiecare secţie, unde se lucrau obiecte necesare procesului de învăţământ sau comenzi pe bază de contract, iar beneficiul net se împărţea astfel: 30% pentru fondul şcolii, 50% elevilor şi 20% personalului[193]

---

[180] *Anuarul Liceului „I. C. Brătianu"*, *1912 / 1913*, p. 25.

[181] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 14 / 1899

[182] Arhivele Naţionale filiala Argeş fond Şcoala Comercială Piteşti, dos. 1 / 1902.

[183] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 424 / 1907, f. 7.

[184] *Ibidem*, dos. 1284 / 1912, f. 5-6.

[185] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Comercială, dos. 527/ 1909

[186] *Ibidem*, dos. 1 / 1913.

[187] *Ibidem*, dos. 1 / 1913.

[188] *Ibidem*, dos. 527 / 1909, 535 / 1915.

[189] *Anuarul Şcolii elementelor de Comerţ*, 1906 / 1907, p. 7.

[190] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala Comercială, dos. 528 / 1910; 529 / 1911; 530 / 1912

[191] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos 670/1901, f. 1-2.

[192] *Anuarul Şcoalei de Arte şi meserii din Piteşti, 1902-1932*, Piteşti, 1932, p. 15.

[193] Arhivele Naţionale Bucureşti, fond M.C.I.P., dos. 1736/1913, f. 9.

Pentru popularizarea școlii, la sfârșitul fiecărui an școlar se organizau expoziții cu vânzarea obiectelor confecționate de elevi[194]. Numărul absolvenților era mic în comparație cu cei înscriși în clasa I. Între anii 1907-1917 școala a dat 124 absolvenți (28 tinichigerie, 29 tâmplari și 67 lăcătușerie)[195] Între anii 1909-1912 au fost înscriși în clasa I, 377 elevi și au absolvit școala 119 (32%). Acest procentaj mic se datora sărăciei unor părinți care-și retrăgeau copiii de la școală în timpul cursurilor.

Ajutorul dat de autoritățile locale a dat un impuls școlii, reușind să se înființeze o întovărășire, care avea 12 absolvenți care au organizat un atelier de tâmplărie și altul de tinichigerie.

Școala Inferioară de Meserii din Curtea de Argeș a fost înființată de către Ministerul Instrucțiunii Publice în octombrie 1901, școala funcționând în localul fostului seminar, cu trei secții: ceramică, împletituri și tâmplărie, având condiții mai bune decât cea de la Pitești[196] Din 1906 s-a mai creat o secție, sculptura în lemn[197] În afara studiilor teoretice se mai predau în plus muzica vocală și desenul. Școala a început cu 56 de elevi, dar pe parcurs numărul elevilor a scăzut, ea fiind frecventată de copiii săraci. Cea mai populată secție a fost tâmplăria. Numărul absolvenților a fost mai mic decât la școala din Pitești.

Gimnaziul Industrial de Băieți sau „Școala Inferioară de Meserii" a luat ființă în anul 1902 la Câmpulung-Muscel, având patru secții: tâmplărie, curelărie, pălărieri și pietrărie. Aici a funcționat și o cantină pentru elevii din comunele îndepărtate. Din obiectele lucrate de elevi s-au încasat bani buni, astfel că în 1907 se strânseseră 13.392 lei[198]

Gimnaziul Industrial de Fete din Câmpulung-Muscel s-a înființat la 1 septembrie 1905 ca școală profesională de gradul I, cu trei secții: croitorie, rufărie și țesătorie. Școala a fost condusă de Maria Sfetea (1905-1911) și Matilda Niculcea-Popescu (1911-1920). Neavând un local propriu, școala a ajuns și în fosta vilă Drăghiceanu de pe Grui. Școala era organizată pe cinci ani de studiu. În anul 1907 prefectul județului Muscel aprecia importanța școlii.

Gimnaziul comercial de băieți din Câmpulung-Muscel a luat ființă în anul 1911, în localul gimnaziului „Dinicu Golescu", iar din 1912 în localul pompierilor. Pe lângă materiile obișnuite la gimnaziu, se mai predau: contabilitatea și producția.

În anul 1901 a luat ființă o școală elementară agricolă la Dobrogostea, ca urmare a impulsului dat de legea din 1901, iar în 1903, o Școală elementară de meserii la Racovița. Școala elementară de agricultură de la Dobrogostea și-a deschis porțile în octombrie 1908, fiind preluată de minister. Și-a început activitatea cu 12 elevi, în 1904 s-au mai înscris 8, iar în 1905 erau 16 elevi în trei clase[199] Școala „mergea prost" se arăta într-o adresă a Ministerului din 29 mai 1907, deoarece nu avea un corp profesoral „destoinic", unelte și vite de muncă în număr suficient față de suprafața terenului[200]

---

[194] Arhivele Naționale filiala Argeș, fond Liceul industrial.

[195] *Anuarul Școalei de arte și meserii*, p. 60-64.

[196] Arhivele Național București, fond M.C.I.P dos. 2218/1909, f. 4.

[197] D. Udrescu, *op. cit.*, p. 285

[198] Gh. Pârnuță, *Câmpulung-Muscel ieri și azi*, Câmpulung, 1974.

[199] *Expunerea situației județului Argeș*, Pitești, 1907, p. 37-38.

[200] Arhivele Naționale București, fond M.C.I.P., dos. 1206/1907, f. 1

Din 1908, i s-a dat o organizare similară şcolilor elementare de agricultură, cu durata de 2 ani. Se predau: agricultura, gospodăria rurală, horticultura, pomicultura, viticultura, aritmetica şi contabilitatea, restul timpului fiind afectat practicii[201] Şcoala nu şi-a atins scopul, fiind absolvită de doar 18 elevi între 1909-1911, dintre care numai 3 şi-au continuat studiile la şcoala inferioară de meserii, 4 practicând agricultura pe domeniile particulare şi 10 făceau „agricultură în gospodăriile lor"[202]

Şcoala Elementară de Meserii din comuna Cacaleți-Zărneşti a fost înființată de minister în anul 1905, cu o singură secție dogărie, funcționând la început în localul primăriei, apoi în casele învățătorului T Diaconescu[203] Numărul elevilor a fost mic, între 10-25 pe an. Durata cursurilor era de trei ani. Şcoala avea cantină, subvenționată de Casa Şcoalelor cu 700 lei pe an. Beneficiile elevilor au fost mici iar şcoala nu a corespuns aşteptărilor, nefiind plasată într-o zonă propice meseriei.

Şcoala Elementară de Meserii din comuna Mozăceni a fost înființată de minister în anul 1910, într-un local propriu construit din fondurile județului, având secția de tâmplărie-rotărie, avându-l ca director pe N. Candidatu (în acelaşi timp şi maistru tâmplar-rotar) şi ca învățător pe T Popescu[204] Numărul elevilor a oscilat între 15-24. şcoala a avut şi o cantină, dar, din lipsa fondurilor a funcționat cu întreruperi mari[205] Nici elevii n-au primit sume însemnate din lucrările pe care le-au făcut[206]

Atelierul de olărie din comuna Mălureni a luat ființă pe lângă şcoala primară, la inițiativa învățătorului I. Marinescu. G. Hizu, inspectorul învățământului profesional l-a ajutat, arătând în raportul lui din 26 mai 1908 că învățătorul este un „pictor în toată puterea cuvântului, cu studii în străinătate şi cu o expoziție la Bucureşti"[207] Totuşi, întrucât exista un atelier similar la Curtea de Argeş, la numai 15 km distanță nu i s-a acordat sprijinul solicitat. I. Marinescu a continuat să-şi dezvolte atelierul prin forțe proprii. Nici propunerile privind înființarea unei şcoli elementare de meserii (dogărie) la Săpunari-Drăguțeşti, propunere susținută de prefectul județului N. Brânzeu la 25 mai 1908 n-a fost acceptată, cum nici înființarea unei şcoli de meserii în comuna Cepari n-a avut sprijin[208], în anul 1911.

În anul 1911, apare atelierul de industrie casnică de la Nămăieşti, sprijinit de Ministerul industriei şi comerțului.

Şcoala Profesională de Fete din Piteşti, înființată la 1 septembrie 1897 a primit de la familia Teiuleanu 800 pogoane de pământ şi o pereche de case în Piteşti[209], un gest rar întâlnit. După 1900, şcoala a fost preluată de către stat. Şcoala avea durata de 5 ani şi două secții: rufărie şi croitorie, la care, în octombrie 1908 prefectul a reuşit să înființeze şi un atelier de țesătorie şi broderie națională[210]

---

[201] *Ibidem*, dos. 1124/1910, f 16-18.

[202] Arhivele Naționale filiala Argeş, fond Prefectura Argeş, dos. 3/1911

[203] Arhivele Naționale Bucureşti, fond M.C.I.P.., dos. 1174/1907, f. 32.

[204] *Ibidem*, dos. 1233/1911, f. 6; 17992/1912, f. 2.

[205] Arhivele Naționale filiala Argeş, fond Prefectura Argeş, dos. 3/1911

[206] Arhivele Naționale Bucureşti, fond M.C.I.P.., dos. 1233/1911, f. 6; 1141/1912, f. 4, 10, 17

[207] *Ibidem*, dos. 1363/1908, f 32.

[208] Arhivele Naționale filiala Argeş, fond Prefectura Argeş, dos. 3/1911

[209] Arhivele Naționale filiala Argeş Bucureşti, fond M C I P dos 972/1907, f. 12.

[210] Arhivele Naționale filiala Argeş, fond Liceul „Teiuleanu", dos. 6/1908

Numărul elevelor era ridicat, fiind mai ales din clasele sociale de mijloc. Astfel, în anul şcolar 1903-1904 erau 43 de eleve în clasa I (32 din mediul urban şi 11 din mediul rural), în 1909/1910, 41 eleve în clasa I (26 din mediul urban şi 14 din mediul rural), pentru ca în anul 1913/1914, numărul lor să ajungă la 45 eleve în clasa I, dintre care 24 erau din oraş şi 21 din mediul rural[211] Majoritatea elevelor erau din judeţul Argeş, 26, alte 17 provenind din alte judeţe (1903 / 1904), pentru ca în 1913 /1914, 31 eleve erau din Argeş şi 14 din alte judeţe (elevele din clasa I)[212] Numărul promovatelor a fost destul de mare faţă de alte şcoli: 75 din 143 eleve în anul 1901 / 1902 (deci, 52%), 94 din 122 în 1904 / 1905 (77%), 105 din 130 în 1918 în 1918 / 1919 (80%)[213] Multe absolvente s-au încadrat în diferite fabrici şi societăţi economice, altele ca maestre de lucru manual la şcolile primare rurale.

În anul 1911 a luat fiinţă Atelierul-şcoală de ţesătorie, broderie naţională şi tricotaje, cu sprijinul Camerei de Comerţ şi Industrie din Piteşti. La început şcoala a fost frecventată de 40 de eleve. A fost condusă de Filofteia Segărceanu, diplomat al şcolii speciale din Milano. Între 26 iunie –1 iulie 1911 a organizat o expoziţie cu produsele confecţionate,[214] dar după 1913, dispare din documente[215]

Şcoala de economie casnică din comuna Teiu. Încă din 1908, (4 iulie) prefectul judeţului Argeş cerea Ministerului Întreţinerii Publice să înfiinţeze o şcoală de economie casnică la Schitul Trivale din Piteşti,[216] dar s-a opus P.S. Episcopul de Argeş care n-a dorit să cedeze acest loc[217] După intervenţii la Minister, acesta consimte să mute şcoala de economie casnică de la Budişteni (Muscel) în comuna Teiu[218] Localul, construit de judeţ a costat 34.765 lei[219] Numărul elevilor a fost scăzut, doar 25, din lipsa locurilor la internat[220]

Alte şcoli. Şcoala de cântăreţi bisericeşti din Piteşti şi-a deschis porţile la 1 octombrie 1897, din iniţiativa preoţilor din judeţ, organizaţi în societatea „Frăţia"[221] Şcoala a funcţionat în localul protoieriei, la început, iar din 1899 în chiliile bisericii „Greci"[222] La 14 noiembrie 1905 a fost inaugurat noul local al şcolii, pe strada Brătianu, nr. 17, având trei săli de clasă şi o cancelarie[223] Personalul şcolii era format din preoţi, numiţi de către episcop, pe baza recomandării protoieriei în înţelegere cu conducerea societăţii, sau pe baza examenului. În anul 1912 şcoala din Piteşti a fost desfiinţată, deoarece erau prea multe şcoli de cântăreţi într-o eparhie.

Şcoala de Cântăreţi de la Curtea de Argeş. Problema mutării şcolii acolo unde era şi sediul episcopiei a fost pusă încă din anul 1901, dar ea a început să funcţioneze din 1 octombrie 1910 în casele bisericii Flămânzeşti[224] De-abia în anul 1915 s-a construit un local propriu pentru şcoală. Aici se studiau: muzica vocală, muzica bisericească, istoria testamentului, morala şi liturgica, la care s-au adăugat limba română, istoria românilor şi dreptul cetăţenesc. Şcoala avea o durată de trei ani şi era populată de copii de ţărani, deoarece beneficiau de întreţinere gratuită.

---

[211] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Liceul „Teiuleanu", dos 353 / 1903, 359 /1910, 366 / 1914.

[212] *Ibidem*. dos. 353 / 1903, 358 / 1908, 362 / 1912.

[213] *Ibidem*, dos 351 / 1899, 354 / 1904, 357 / 1908, 363 / 1912.

[214] *Ibidem*. fond Şcoala Primară de Băieşi, nr 1, Piteşti, dos. 3 / 1911

Ibidem. fond Primăria Piteşti, dos 39 / 1913

Arhivele Naţionale Bucureşti fond M C.I.P dos. 1333 / 1908, f 36

[217] *Ibidem*, f. 37

[218] *Ibidem*. dos. 1188 / 1909, f. 2.

[219] *Ibidem*. dos. 2628 / 1911, f. 11.

[220] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Prefectura Argeş, dos. 3 / 1911

[221] Diacon Aurel O. Popescu, *Şcoala de cântăreţi bisericeşti din Curtea de Argeş*, Câmpulung-Muscel, 1935, p. 5.

[222] *Ibidem*, p. 6

[223] *Ibidem*. p. 9

Şcoala de Notari din Curtea de Argeş a fost înfiinţată în octombrie 1908, funcţionând în casele lui Pandele Ionescu[225] Şcoala avea o durată de un an, iar elevii puteau să facă practica agricolă pe câmpul de cultură pe care-l avea şcoala, în suprafaţă de 10 hectare[226] La examenul de absolvire care se ţinea în faţa unei comisii formate din profesorii şcolii şi preşedintele consiliului administrativ judeţean sau delegatul acestuia puteau participa şi elevi pregătiţi în particular, numai dacă erau în funcţia de notar[227] Numărul elevilor a fost destul de mare. Şcoala a contribuit la pregătirea unui număr însemnat de notari, ceea ce a contribuit la mai buna funcţionare a primăriilor comunale. Redăm în tabelul de mai jos participarea elevilor la cursurile şcolii[228].

Anii şcolari	Elevii			Obs.
	Înscrişi	Urmat	Pregătiţi particular	
1908 / 1909	53	46	-	
1909 / 1910	56	35	-	
1910 / 1911	51	37	30	
1911 / 1912	46	25	16	
1912 /1913	44	36	23	
1913 / 1914	49	43	15	
1914 /1915	54	46	13	
1915 / 1916	42	36	10	
TOTAL	395	304	107	

În afara şcolilor prezentate din domeniul învăţământului profesional au mai existat în judeţele Argeş şi Muscel şi altele, dintre care amintim: Şcoala medie tehnică de comerţ din Piteşti (1889-1955), Gimnaziul industrial de băieţi Curtea de Argeş (1911-1942), Gimnaziul industrial de băieţi Călineşti (Muscel) (1919-1948), Şcoala elementară de meserii Gorganu (Muscel), înfiinţată în 1910, Gimnaziul industrial „Elena colonel P. Maca“ Miroşi (1913-1949), Şcoala de meserii „C. Minculescu“ Şuici (1910-1944), Şcoala comercială de băieţi Câmpulung-Muscel (1911-1950).

Concluzii. Din datele prezentate, consider că în perioada analizată (1892-1914), învăţământul a cunoscut o mai rapidă dezvoltare decât în perioadele anterioare. A crescut numărul şcolilor în învăţământul primar rural de la 96% în 1896 / 1897 la 113% în 1913 / 1914, la fel şi numărul învăţătorilor care a crescut cu 55%, iar al elevilor cu peste 217%. S-a dezvoltat şi învăţământul secundar şi liceul s-a consolidat, numărul elevilor crescând de la 448 în 1898 / 1899 la 609 în 1913 / 1914, iar al claselor de la 7 la 11. A apărut şi o nouă şcoală secundară, şcoala medie în anul 1912.

---

[224] *Ibidem*, p. 27

[225] Arhivele Naţionale filiala Argeş, fond Şcoala de Notari din Curtea de Argeş, dos. 1 / 1908, f. 1.

[226] *Ibidem*, dos. 6 / 1908, f. 15.

[227] *Ibidem*, dos. 29 / 1911, 39 / 1913.

[228] *Ibidem*, dos. 1 / 1908, 45 / 1915.

S-au pus bazele învăţământului profesional, care a cunoscut o dezvoltare rapidă, înfiinţându-se numeroase şcoli de meserii care au contribuit la dezvoltarea industriei casnice, agriculturii, comerţului şi a culturii. S-a observat şi un salt calitativ al învăţământului, îmbunătăţindu-se pregătirea, perfecţionarea şi recrutarea cadrelor didactice, care trebuiau să fie absolvente ale şcolilor prevăzute în legile şcolare adoptate în această vreme. S-au îmbunătăţit şi perfecţionat programele, orarele şi organizarea procesului de învăţământ de toate gradele, în pas cu dezvoltarea ştiinţei şi economiei moderne.

Un rol important pentru aceste realizări l-a avut legislaţia şi mai ales marele pedagog şi om de ştiinţă Spiru Haret. De altfel, această perioadă se poate numi fără a greşi perioada Spiru Haret, omul care a pus bazele învăţământului românesc modern, practic şi eficient, lucru ce s-a simţit şi în zona Argeşului şi a Muscelului. În această perioadă a luat amploare activitatea extraşcolară a cadrelor didactice, care a contribuit la ridicarea pe o treaptă superioară a şcolii primare, dar mai ales, la ridicarea nivelului cultural şi material al poporului, mai ales a satelor.

În acest sens, învăţătorii argeşeni şi musceleni au scris o pagină valoroasă, cu iniţiative şi realizări în istoria pedagogiei moderne româneşti, activitatea extraşcolară creând acea generaţie mândră de dascăli care avea să facă epocă în istoria culturii noastre: generaţia învăţământului haretist. Aşa cum remarca un învăţător: „N-a fost niciodată în România o mai mare revărsare de lumină asupra satelor, o mai nobilă activitate umană şi naţională ca aceea desfăşurată de învăţători sub conducerea lui Haret. De aceea, amintirea lui trebuie să fie necontenită în sufletul nostru“[229] Desigur, au existat multe greutăţi, lipsuri, dar constatăm că învăţământul argeşean a fost în continuă dezvoltare. În acest sens, o serie de cadre didactice argeşene şi muscelene s-au făcut cunoscute pe plan naţional, fiind apreciate prin activitatea pe care au desfăşurat-o.

Dintre profesorii şi învăţătorii din această perioadă care şi-au desfăşurat activitatea în şcolile din Argeş şi Muscel amintim: Remus Macarie, profesor de ştiinţe naturale, constructor de viori, N. I. Apostolescu, doctor în litere la Sorbona, I. Tutuc, distins profesor de matematică, C. Albu, profesor de muzică, I. Gavriliu, Gh. Şapcaliu, profesor de română şi istorie, Ion Ţicăloiu, doctor în filologie romanică, Ion Popescu Voiteşti, doctor în geologie la Paris, Toma Dicescu, doctor în filozofie la Leipzig, Alexandru Muşatescu, profesor de limba română.

O serie de elevi care au urmat cursurile şcolilor argeşene şi muscelene au ajuns peste ani personalităţi marcante în diferite domenii: învăţământ, cultură, politică, literatură etc. Amintim câţiva dintre ei: Ion C. Petrescu şi Iosif Gadrea, profesori universitari, dramaturgul Tudor Muşatescu, academicianul Dan Simonescu, poetul Ion Barbu, Sorin Niculescu – Bugheanu, inginer, director Aurel Săndulescu, profesorul universitar Mihail Ghelmegeanu, scriitorul George Ulieru, Ion N. Angelescu, profesor şi rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale din Bucureşti, poetul Ion Minulescu, Dumitru Mihalache, criticul literar Ion Trivale, folcloristul Dumitru Udrescu, poetul Ion Pillat, fostul prim-ministru Armand Călinescu, călătorul Mihai Tican-Rumano, marele solist de muzică populară Marin Teodorescu – Zavaidoc, filozoful Petre Ţuţea şi alţii.

---

[229] D. V. Toni, *La douăzeci de ani de la moartea lui Haret*, în „Şcoala şi viaţa“. An III, XI, XII, 1932, p. 37

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CĂRŢI BISERICEŞTI DIN COLECŢIA MUZEULUI JUDEŢEAN ARGEŞ

GABRIEL BĂDESCU PLETEA[*]

Dinamismul neîncetat al lumii reprezintă un fapt esenţial în procesul de conservare-restaurare deoarece această permanentă transformare determină modificări în structura obiectelor pe suport de hârtie. În 1973 Preşedintele Federaţiei Internaţionale a Asociaţiilor Bibliotecilor spunea: „Cartea este totul; cartea face parte din patrimoniul cultural ca şi componentă a avuţiei naţionale, valoarea sa exprimă specificul naţional iar starea ei explică modul cum se tratează această moştenire culturală"

Cărţile în mod special dar şi întreg suportul papetar implică cerinţele unei conservări ştiinţifice ceea ce determină o analiză a factorilor care acţionează asupra acestora. În aceste condiţii ştiindu-se şi faptul că responsabilitatea asupra intervenţiei revine restauratorului şi că propunerile de restaurare sunt aprobate conform codului deontologic şi principiilor de restaurare de către comisia de restaurare, cartea trebuie privită şi altfel decât un obiect de studiu sau ca un obiect istoric şi anume ca un obiect viu care suportă diferite tratamente în laboratorul de patologie a cărţii de unde poate intra în circuitul expoziţional.

Conservarea obiectelor pe suport de hârtie necesită o atentă îngrijire faţă de măsurile pentru neutralizarea factorilor ce determină degradarea obiectelor şi anume păstrarea umidităţii în limitele normale 45-65 % şi o temperatură aproximativ constantă, de asemenea eliminarea iluminatului natural şi flourescent din orice sală în care se află un obiect organic, ştiindu-se ca suportul papetar suportă aproximativ 50 de luxi fiind în grupa I de iluminare. Un alt factor de care trebuie să ţinem cont este poluarea atmosferică ca rezultat al arderii combustibililor care conţin bioxidul de sulf acesta fiind absorbit de materialele poroase din bibliotecă, acţionând ca element hidrofil. Odată cu apa din atmosferă se reţin şi mici cantităţi de fier formând oxidul de fier şi acidul sulfuric. Lipsa ventilaţiei în depozit sau expoziţie determină condiţii prielnice pentru dezvoltarea de microorganisme.

În Muzeul Judeţean Argeş se remarcă o preocupare continuă în sensul conservării patrimoniului pe suport de hârtie, având în vedere faptul că, indiferent dacă este vorba de carte istorică, istoria cărţii sau orice alt fel de carte aceasta reprezintă în fond arhiva culturală. Condiţiile de conservare sunt permanent îmbunătăţite şi aduse la zi de către personalul muzeului iar achiziţionarea cărţilor, documentelor, şi a altor lucrări pe suport papetar reprezintă o prioritate. Muzeul poate pune oricând la dispoziția vizitatorilor dar și a cercetătorilor documente inedite legate de istoria orașului sau a județului.

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti

Colecția de cărți a secției de istorie cuprinde un număr însemnat de cărți și documente de valoare. Aș putea exemplifica cu cele 3 volume ale „Expunerii Părinților Greci în Psalmi“, o carte scrisă în jurul anilor 1820-1825 pe hârtie manuală și care pentru apariția ei în primă ediție în anul 1646 a primit acordul împăraților europeni ai acelor timpuri. Cartea a fost scrisă în ateliere lui Baltasar Moreti în limbile latină și greacă pe coloane paralele. Interesul atât dogmatic cât și ecumenic pe care l-au manifestat cei trei împărați Ferdinand al III-lea, Leopold al II-lea și Maximilian I publicând o asemenea carte se extinde peste timp și în județul Argeș. Spun acest lucru deoarece pe tomul I există o inscripție datată: „ghenarie 1868“ prin care această carte este dăruită „Domnului Deputat Scarlat Turnavitu“ de către „Arhimandrit Hyppollitu Demitrescu“. Scarlat Turnavitu a fost o personalitate a județului Argeș elev al școli din Golești 1826-1830, administrator al județului Râmnicul Sărat și secretar al adunării ad-hoc din Țara Românească care a participat în mod direct la revoluția de la 1848 și de atunci la toate mișcările vieții naționale renăscute.

O altă carte de valoare din colecție secției de istorie este o carte românească, un „Ceaslov“ din 1784 tipărită în timpul lui Mihail Constantin Șutzu de asemenea pe hârtie manuală cu caractere slavone în roșu și negru. Pe copertă sunt imprimate diferite figuri geometrice și chiar și o icoană care îl reprezintă pe Iisus Hristos. În interiorul cărții întâlnim mai multe notări cum ar fi : „Școala de cântăreți Moisescu I. Corneliu 1906 ianuarie 9 Câmpulung“; sau o altă însemnare de la pagina 21 care este începutul mărturisirii de credință: „Crezu într-unu Dumnezeu“; ori „Noembrie 1871 Ione Cercelu; Domnule subprefect al comuni“; și mai jos: „Argeșu“ însemnare care, se pare, că face parte dintr-o petiție folosită în încercarea de a se reface pagina. Există de asemenea în acest „Ceaslov“ o însemnare de la 1821 un în scris de mâna care se refera la revoluția lui Tudor Vladimirescu: „La leat 1821 ghenarie 8 s-au ridicat un Tudor din județul Mehedinți și au jefuit toată Țara Rumânească și pă urmă au ieșit turcii și pă mulți din oameni au tăiat și au robit. Și-n acel an la mai 21 am intrat în țara Ardealului în cetatea Sibi și am ieșit 22 de z…“ semnată „Silvestru ieromonah“ .

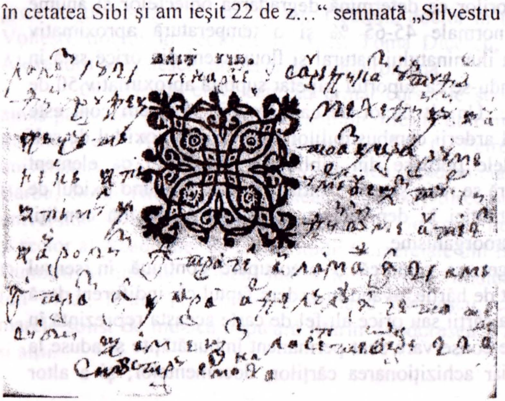

O a treia carte care face parte din patrimoniul secției de istorie a Muzeului Județean Argeș este o „Psaltire“ din 1779 tipărită în timpul domniei lui Alexandru Ipsilante de Kir Kesarie episcopul Râmnicului. Cartea este tipărită pe hârtie manuală pusă pe orizontal cu filigrane în zone diferite ale paginii semn că pagina a fost mult mai mare ea fiind ulterior împărțită în șase sau opt. Tipăritura s-a realizat cu cerneală de culoare neagră având un chenar pe margine. „Psaltirea" este scrisă în limba română cu caractere chirilice. Scoarţele sunt de lemn îmbrăcate în piele. Se pare că s-a încercat o restaurare a volumului, pielea fiind ulterioară, deoarece pe coperta din faţă pe lângă simboluri geometrice şi semnul sfintei cruci există imprimat cu litere latine şi textul: „Legat cu (lipsă piele) Preotul Radu Comănescu" Pe coperta din spate sunt imprimate diferite simboluri geometrice. Cotorul interior şi de asemenea unele pagini au fost reconsolidate cu hârtie de ziar după câte se pare în prima jumătate a secolului XX. Pe hârtia originală întâlnim pete de ceară, ceea ce ne duce cu gândul că această carte ar fi putut fi fost cândva un bun cultural bisericesc După această refacere a copertei, cartea a maí suferit o încercare de restaurare, de data aceasta, empirică fiind cusută prin exterior coperta din faţă de cotor.

Cărţile sunt mărturii ale unor tradiţii de dezvoltare a tiparului, a artei pe parcursul mai multor secole. Aceste vestigii întruchipează valori inestimabile şi sunt o expresie a istoriei, a vieţii şi credinţei românilor din acest judeţ.

Lăcaşele de cult au păstrat mici colecţii de obiecte bisericeşti încă din sec. al XVIII-lea. În perioada interbelică Nicolae Iorga considera că pentru salvarea monumentelor culturale ale bisericii de la distrugere şi înstrăinare este necesar să se creeze muzee de profil. Reînfiinţarea Ministerului Culturii şi Cultelor în 2002, asemenea perioadei interbelice a făcut ca muzeele judeţene şi municipale să poată să se ocupe mai atent de patrimoniul bisericesc, acestea având personal calificat în conservarea obiectelor. Din această relaţie, patrimoniu - muzeu - public cel care câştigă este spiritul românesc şi de aceia orice efort pentru a renaşte obiectul şi a-l pune în lumina expoziţiei este insuficient atâta timp cât nu se asigură o supraveghere profesională, a stării de conservare şi valorificarea lui, prin expoziţii. Muzeul este rădăcina înfiptă adânc în pământul istoric al ţării, care ne ajută să recuperăm ordinea de profunzime a obiectelor împiedicând destrămarea şi defăimarea unei culturi, transformate radical, în prezent. Muzeul de istorie este un spaţiu activ unde poţi să fugi în timp, să te reîntorci în istorie, să pătrunzi în spiritul vremii, să trăieşti şi să respiri împreună cu obiectele expuse, să crezi şi să te legi spiritual cu întreaga comunitate.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ISTORIOGRAFIE ROMANĂ ÎN SECOLELE REGALITĂŢII ŞI REPUBLICII

Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.
(Fără mare trudă, viaţa n-a dat oamenilor nimic.)
Horatius, *Satire*

PETRE POPA*

Maxima fixată pe frontispiciul acestui capitol este o expresie a convingerii că toate realizările din perioada romanităţii s-au datorat, în primul rând, marilor iniţiative şi acţiuni umane, istoria răsplătind eforturile semenilor noştri de atunci prin includerea faptelor săvârşite de ei în eternitate.

Şcoală istoriografică latină s-a constituit concomitent cu stabilirea şi evoluţia tipologiei instituţionale proprie structurilor romane, având ca suport intelectual, metodologic şi ideatic înfăptuiri similare din Orientul antic, dar mai ales pe cele din vechea Grecie si din perioada Elenismului.

Ca dovadă, pentru câteva secole, scrisul istoric roman a fost elaborat de autori greci, aceştia continuându-şi apoi activitatea pentru o vreme, concomitent cu cei latini. De asemenea, tematica unor opere din noua generaţie s-a inspirat cu succes din cele precedente aparţinând spiritualităţii eline sau spaţiului temporal imediat următor. Începutul istoriografiei clasice latine se poate plasa sub forma analelor elaborate frecvent în veacul III î. Hr.

Statul roman a avut o existentă reală de 1229 de ani, de la 753 î. Hr., reper acceptat de istorici ca reprezentând întemeierea „Cetăţii Eterne“ până la 28 august 476, atunci când marele oraş a cunoscut începutul domniei primului conducător barbar, generalul de neam germanic Odoacru (476-493). Acesta a fost ucis de Teodoric cel Mare, rege al ostrogoţilor (475-526), în urma „victoriilor italice“ obţinute, succesiv, la Aquileia şi Verona. De-a lungul timpului, în Roma antică au existat: structuri regale (753-509 î. Hr.), instituindu-se regimul politic-administrativ specific democraţiei militare, structuri republicane (509-27 î. Hr.), puterea aparţinând, de regulă, celor doi magistraţi (consuli) aleşi prin comiţiile centuriate şi investiţii cu puteri absolute, structuri imperiale (27 î. Hr. - 476), şeful marelui stat bucurându-se de calităţi sacrosante.

---

* Universitatea din Piteşti.

În succesiunea veacurilor, istoria peninsulei este dominată, inițial, de etrusci. În mileniul I î. Hr. Aceştia locuiau regiunile Nord-Vestice, numite Etruria, astăzi Toscana unde, supunând pe italici, au înființat 12 oraşe, influențând puternic zonele Romei antice pentru secolele VI-V î. Hr. La rândul lor, vor cunoaşte însă dominația definitivă a latinității. Ca sens al acestei simbioze, renumitei lucrări de artă etruscă „Lupoaica Capitolină“ i s-au adăugat Gemenii „Romulus şi Remus“, contopirea simbolică dintre două importante etnii ale erei vechi concretizându-se apoi în fapte istorice răsunătoare. „Lupoaica“ a fost instalată pe Capitoliu pe la anul 500 î. Hr., este realizată din bronz şi a devenit simbolul perpetuu al Romei.

Spiritul pragmatic al romanilor, preluarea experienței aborigenilor cu notabile realizări în toate domeniile, infuziile culturale din partea altor popoare, au constituit premizele demarării, de timpuriu, a sistemului istoriografic, devenit pe parcursul anilor unul dintre cele mai bogate şi riguroase ale lumii antice. La aceasta au contribuit, totodată, factori adiacenți, care vor da patină demersului spre universalitate. Astfel, constituirea şi dezvoltarea impunătorului oraş Roma pe Septimontium s-a transformat într-o adevărată celebritate, oglindită pregnant în scrierile istorice. Cele şapte renumite înălțimi: Palatino (43 de metri altitudine față de Tibru locuită de latini), Quirinale (55 de metri, locuită de sabini), Campidoglio (50 de metri, aflată între cele două coline amintite anterior, denumită şi citadela Arx locul unde s-a edificat Capitoliul, Caelio (51 de metri, locuită de luceresi şi etrusci), Aventino (64 de metri, locuită de plebei), Esquilino (65 de metri, aflată la baza teatrului Colosseum. cucerită de latini) şi Viminale (58 de metri, inițial nepopulată), au inspirat numeroase pagini de istorie, geografie, etnografie sau literare. Ulterior, în perimetrul urbei au intrat Ianiculul (94 de metri) şi Vaticanul (63 de metri).

De asemenea, în lucrările anticilor s-au prezentat marile porți de intrare în Roma: Porta Carmentalis, aflată la poalele Capitoliului, Porta Trigemina, amplasată la baza Aventinului şi Poarta Capena. din imediata apropiere a înălțimii Caelio, de unde pornea Via Appia care ducea în Latium, regiune suburbană înfloritoare (17.200 de km^2), populată de latini încă din mileniul II î. Hr.

Istoria Romei antice a consemnat succesiunea la tron a celor şapte regi legendari, de origine latini, sabini, etrusci, ale căror nume s-au transmis până în contemporaneitate, îngemănate fiind cu o bună parte a faptelor lor. Îi amintim pentru a întregi tabloul începător al existenței oraşului-stat, condus 244 de ani prin: Romulus (753-717 î. Hr.), Numa Pompilius (717-673 î. Hr.), Tullus Hostilius (662-641 î. Hr.), Ancus Marcius (639-616 î. Hr.), Tarquilinius Priscus (616-579 î. Hr.), Servius Tullius (578-535 î. Hr.), ucis de un complot organizat de patricieni, şi Tarquinius Superbus (535-509 î. Hr.), izgonit din Roma pentru modul tiranic de conducere al „Populi Romani“

În Italia, regalitatea antică a fost precedată de alte etape istorice, cele mai vechi urme datând din Paleolitic, atribuite ligurilor nordici şi siculilor sudici. Pe la mijlocul mileniului II î. Hr. au venit din Europa Centrală italicii, respectiv triburile de latini, sabeli şi umbrii, constituind împreună o comunitate de factură urbană, organizată sub denumirea de „Liga Perpetua“, ce avea un sanctuar comun pentru toate etniile. La 754 î. Hr., în acelaşi timp cu fundarea Romei, a început în zonele sudice colonizarea grecească. Sunt constituite renumitele centre meşteşugăreşti şi comerciale: Cumae, Sybaris, Crotona, Tarent (unica aşezare întemeiată de Sparta), Siracuza (devenită între

485-478 î. Hr. cel mai important centru economic, politic şi cultural sicilian, pe timpul tiraniei lui Gelon).

Prin intermediul acestor colonişti, care au contribuit la ceea ce istoriografia elină denumeşte Grecia Magna, s-au transferat spre Italia componente esenţiale din spiritualitatea înfloritoarelor polisuri, cu deosebire scrierea. Alfabetul grec a fost cunoscut şi folosit iniţial de etrusci, preluat apoi de latini care, treptat, l-au adaptat specificului limbii lor, îmbunătăţindu-i grafierea şi structura. De aceea, primele inscripţii sau opere de factură istorică s-au realizat în limba elină, multe având însă conţinut latin. Cea mai veche epigrafie, cu litere asemănătoare celor greceşti, este datată în jurul anului 600 î. Hr., pe vremea regalităţii.

Tot din această perioadă, bine determinată din punct de vedere istoric, există mărturii privind creaţiile populare orale latine, constând din descântece, imnuri religioase, preziceri, satire, anale, cântece de petrecere şi familiale, mici exerciţii poetice prezentate la serbările organizate cu ocazia strângerii recoltelor etc. Ele au influenţat, împreună cu spiritualitatea grecească şi elenistică, structurile şi tematica întâlnite în epica, lirica, dramaturgia, istoriografia şi în alte lucrări cu caracter umanist din ampla etapă a culturii clasice romane.

Un loc important în asemenea cadru temporal îl ocupă însă legendele, asemănătoare cu cele întâlnite în oralismul elin. Ca o prelungire a poemelor homerice se înscrie legenda referitoare la Enea (Aeneus) care suprapune perioada istorică de început a constituirii comunităţii latine. Tradiţia plasează pe Enea, fiul lui Anchise şi al zeiţei Venus, în finalul Războiului Troian din secolul al XIII-lea î.Hr. care, după căderea oraşului Ilion, a plecat spre Italia pentru a întemeia un oraş. Ajungând aici după multe peripeţii, s-a stabilit în Latiuim, unde se va căsători cu fiica regelui Latinus, erou eponim al latinilor, Enea devenind astfel fondatorul gintei romane. Ideea va fi reluată în creaţia lui Vergilius.

Cei 472 de ani cât durează Republica la romani (509-27 î. Hr.) s-au dovedit fertili pentru istoriografia de anvergură a marelui stat. Este perioada când, conform aprecierilor elaborate de Raymond Bloch şi Jean Cousin, au avut loc Aventura Terestră (509-269 î. Hr.) şi Aventura Maritimă (268-133 î. Hr.). În prima dintre acestea, romanii au ocupat întreaga Peninsulă Italică, după trei războaie purtate cu Samniţii, care s-au dovedit a fi cei mai viteji dintre triburile sabelilor, asemănător sabinilor. În cea de a dona, ei au transformat Marea Mediterană într-un Lac Interior, ocupând Sardinia, Corsica, Sicilia, Cartagina, Macedonia (148 î. Hr.), Grecia (146 î. Hr., numită apoi Achaia), Hispania, Gallia, Cyprus, Syria, Numidia (Africa Nova), Illyria, Egyptus şi alte importante teritorii, transformate în provincii. Elenismul a încetat, noua perioadă fiind cea a Romanităţii. Asemenea extensie nu putea să rămână în afara preocupărilor istoricilor vremii, unii dintre aceştia fiind de origine şi limbă greacă, ajunşi însă în slujba Romei. Cuceritorii, constituiţi atunci într-un nou „pol de putere", erau conştienţi de marele lor rol civilizator, ce se impunea să fie imortalizat prin scrierea unor opere glorificatoare. Analizând retrospectiv, se poate aprecia că istoriografia romană, în ansamblul său, este cuprinzătoare şi definitorie pentru cultura din perioada republicană, valenţele conţinutului operelor elaborate devenind izvoare primare ale formării multor popoare din lume, cu deosebire din Eurasia.

În tradiţia istoriografiei romane unul din primele nume este, probabil, cel al lui Appius Claudius Grecus, care în versurile sale a integrat elemente reale din vremea constituirii neamurilor italice, la cumpăna dintre protoistorie şi antichitate. Apoi, întâiul poet latin clasic, Livius Andronicus (c. 280-204 î. Hr.), convins de valoarea istorică a poemelor homerice, a tradus „Odiseea", realizând astfel, în plin elenism, transferul de spiritualitate fundamentală elină spre lumea romanităţii republicane (240 î. Hr.).

Un moment important îl constituie lansarea în cultura universală a operei lui Cnaeus Naevius (c. 270-200 î. Hr.). Scriitor latin, născut în Campania, el a creat tragedii cu subiecte din lumea romana în aşa-numita manieră „Fabula Praetexta". Tot lui i se datorează un poem epic intitulat „Războiul punic", având referiri directe la apriga încleştare militară dintre Roma şi Cartagina, derulată între 246-241 î. Hr., numită şi „tatonarea forţelor marilor rivale"

La începutul anului 200 î. Hr., a apărut prima operă romană cu conţinut istoriografic indubitabil, având titlul „Annales", scrisă în limba greacă de senatorul Quintus Fabius Pictor (c. 254-200 î. Hr.). Originalul s-a pierdut în întregime. Prin această lucrare, autorul a deschis calea demersului prozei istorice, specific poporului roman, concepţiei sale de a-şi înţelege trecutul. De altfel, asemenea prezentări enunţiative, nu neapărat analitice, numite simplu „Anale", se vor realiza frecvent în lumea republicană sau imperială, demonstrând înclinarea unei bune părţi a cititorilor romani spre stilul lapidar, lipsit deseori de concluzii.

Valenţe istorice prezintă şi lucrările lui Quintus Ennius (239-169 î. Hr.), poet latin, adept al cunoaşterii în Italia antică a culturii greceşti şi elenistice. A evocat în poemul epic „Analele" istoria Romei, folosind apreciate figuri stilistice. De asemenea, tragediile sale, inspirate din Euripide, includ momentele de referinţă din existenţa şi sporirea puterii republicane, la care se adaugă numeroase epigrame, satire etc.

Istoriografia romană a înregistrat, prin activitatea politică şi ştiinţifică realizată de Marcus Porcius Cato Maior, cunoscut mai ales sub numele de Cato cel Bătrân (234-149 î. Hr.), un mare succes. Este vorba de elaborarea primei opere istorice scrise în limba latină, intitulată semnificativ „Origines". Devenit consul în 195 î. Hr., apoi cenzor în 184 î. Hr., autorul a avut posibilitatea să emită judecăţi de valoare din interiorul structurilor statale pe care le-a condus, cu sensuri generalizatoare pentru toată istoria romană supusă analizei. Riguros şi selectiv în prezentarea faptelor, Cato cel Bătrân, care era de origine plebee, evită în mare măsură istoria aristocrată adresându-se tuturor categoriilor sociale. Introduce în contextul lucrării discursurile, dovadă că a cunoscut operele marilor istorici greci, este favorabil tradiţiilor romane bazate pe comportamentul uman sincer şi demn, formulează critici la adresa începuturilor decăderii moravurilor civice şi politice din societatea ce-l înconjura, susţine extensia influenţei statului său prin cuceriri.

Invocând aspectul că republica romană devenise o mare putere, Cato cel Bătrân invita oamenii de cultură să-şi elaboreze lucrările în limba latină, renunţându-se la limba greacă, ceea ce a avut efect în mai multe cazuri. Totodată, maniera de a aborda realist tradiţia şi contemporaneitatea de la întemeierea Romei până în vremea lui, depăşindu-se astfel conjunctura, va influenţa tematica sau structura operelor istorice viitoare, devenite mai explicite şi mai convingătoare în ceea ce priveşte analiza cauzelor, desfăşurării ori urmărilor evenimentelor, cu nuanţări pentru cultivarea sentimentelor de ataşament faţă de comunitate sau ţară. Autor şi al unui „Tratat de Agricultură", cel ce ne-a lăsat „Origines" conferă scrisului în limba latină valoare esenţială, îmbinând istoria cu activitatea economică de bază a statului roman, adresabilitatea fiind accesibilă atât celor de la temelia piramidei sociale cât şi altora, aflaţi pe alte trepte ierarhice.

Cel mai strălucit enciclopedist al Romei republicane este considerat Marcus Terentius Varro (116-27 î. Hr.), recunoscut erudit. Pe lângă tratatele sale privind agricultura („Ecomomia rurală") sau filologia („Despre limba latină"), a realizat şi satire. În anul 56 î. Hr. i-a apărut capodopera „Antichităţile", adevărată frescă a societăţii clasice romane, mult mai analitică şi complexă comparativ cu alte lucrări similare elaborate de diverşi autori. Conţinutul riguros al scrierii a favorizat folosirea ei ca izvor istoric deoarece, neimplicându-se în viata politică, opiniile lui M. T. Varro s-au detaşat de tonul oficial, demersul „Antichităţilor" având valenţele proprii creaţiilor marilor oameni de ştiinţă.

Cronologia scrisului roman cu tematică istorică ori apropiată acesteia determină aprecierea contribuţiei lui Marcus Tullius Cicero (106-43 î. Hr.) la îmbogăţirea istoriografiei. În calitate de consul a demascat Conjuraţia lui Catilina (108-62 î. Hr.) împotriva Senatului roman prin celebrele discursuri „Catilinarele", replică peste secole, ca stil de pledoarie, dată lui Demostene şi „Filipicelor" sale. Prin spiritul lui de înaltă ţinută intelectuală, Cicero a contribuit vizibil la sporirea calităţii prozei şi elocintei latine, implicit la modul în care logica sau naraţia se va exprima în scrierile istorice posterioare lui. Asasinat din porunca lui Antonius, rămâne una dintre cele mai elevate personalităţi ale antichităţii. Dintre operele sale amintim, în mod special, scrierea filozofică platonică „Despre natura zeilor" şi „Despre îndatoriri", având conţinut civic.

Contemporan cu Cicero este Caius Iulius Caesar (100-44 î. Hr.), om politic, general, scriitor şi orator. Prin faptele sale de arme este considerat unul dintre cei mai străluciţi strategi ai antichităţii. În anul 60 î. Hr. a constituit Primul Triumvirat împreună cu Cneius Pompeius Magnus (106-48 î. Hr.), om politic şi general roman, şi Marcus Licinius Crassus (115-53 î. Hr.), politician remarcat mai ales pentru înfrângerea răscoalei lui Spartacus. Consul în 60 î. Hr., Caesar a devenit apoi guvernator al provinciei Gallia Narbonensis (58 î. Hr.), cucerind ulterior toată Galia pe care a transformat-o în provincie romană. Venirea sa dinspre Nord, peste râul Rubicon, afluent al Padului, prin depăşirea în 49 î. Hr. a graniţei cu Galia Cisalpină, va marca începutul războiului civil, declanşat de Caesar împotriva adversarilor săi politici, cu deosebire împotriva lui Pompeius. Acesta a fost înfrânt la Pharsalos (48 î. Hr.), iar adepţii lui sunt surclasaţi definitiv la Thapsus (46 î. Hr.), ulterior la Munda (45 î. Hr.).

În cartea „De vita XII Caesarum", istoricul Suetonius reproduce cuvintele lui Caesar la trecerea Rubiconului (49 î. Hr.): „Alea iacta est" (Zarurile au fost aruncate). În conformitate cu legile republicane romane, nici un general roman nu trebuia să traverseze acest râu, venind dinspre Nord, în fruntea armatei pe care o comanda. Atitudinea lui Caesar, din anul 49 î. Hr., încălca normele de drept ale statului în etapa istorică respectivă.

Ca singur stăpân al statului roman, Caesar a instaurat de fapt, o dictatură personală, ceea ce îi va grăbi sfârşitul, survenit la 15 martie 44 î. Hr. (Idele lui Marte) când survine uciderea sa în Senat pusă la cale de conjuraţia în fruntea căreia s-au aflat Brutus (fiul său adoptiv) şi Cassius.

Prin lucrările „De bello gallico" şi „De bello civili", Caesar a contribuit la îmbogăţirea istoriografiei romane dar şi a celei universale. Scrierile au fost într-o formă literară sobră, elegantă şi atractivă pentru cititorii de limbă latină clasică. Aşa cum arată şi titlurile, aceste opere sunt consacrate prezentării, sub forma comentariilor, a războiului purtat de Republica Romană pentru supunerea Galliei, devenită o stavilă în extinderea marii puteri spre Europa Centrală şi de Vest, precum şi a luptelor interne dintre grupările politice existente în sistemul civil propriu celei de a doua jumătăţi a secolului I î. Hr. Pentru ambele evenimente un rol covârşitor l-a avut armata.

Descrierea campaniilor prelungite din Gallia (58-49 î. Hr.) urmăreşte reliefarea potenţialului militar considerabil al statului roman din acele vremuri, ce reprezenta, în esenţă, poporul dornic a-şi arăta superioritatea comparativ cu neamurile vecine. Discursurile au o doză considerabilă autobiografică şi memorialistică, autorul însuşi apărând în prim planul acţiunilor, evitându-se însă referirea directă asupra sa, folosindu-se frecvent persoana a treia. Realizate din centrul strategic pe care Caesar l-a condus direct, ori pe seama prelucrării altor surse demne de toată încrederea, comentariile referitoare la luptele cu Gallii (grecii i-au numit Celţi) s-au bazat, deci, pe o documentare temporală, în foarte puţine cazuri intermediată. Asemenea aspect sporeşte valoarea operei, cu deosebire pentru posteritate. Dovedind talent şi rigoare de istoric, Caesar a conexat la naraţia de bază multe aspecte ce dau culoare scrierii sale, extrase din: cadrul natural galez, comportamentul duşmanilor în faţa învingătorilor romani, modul de viaţa de dincolo de graniţele Republicii, apelurile la virtutea ostaşilor prin filtrul discursurilor, îndemnurile la susţinerea eforturilor de război pentru gloria Cetăţii Eterne, toate acestea, precum şi multe altele, rezistând criticilor şi mileniilor.

Comentariile la „bello civili" surprind confruntările militare interne din anii 49-48 î. Hr., favorabile lui Caesar. Ca sens istoric, lucrarea degajă realism şi seriozitate, însă spiritual politic agresiv faţă de adversari nu a convins întrutotul pe contemporanii săi, cu atât mai mult pe pacifiştii sau democraţii secolelor următoare. Comparând aceste lucrări, prima rămâne cea mai valoroasă, fiind considerată şi astăzi ca un model memorialistic transmis posterităţii. Interesul istoriografic faţă de Caesar, din punctul nostru de vedere, a sporit pe măsura cunoaşterii operelor sale, cu atât mai mult cu cât în paginile lor se vorbeşte despre hotarele dacilor şi se fac referiri la puterea regelui Burebista. În acelaşi an cu Caesar s-a născut, probabil, Cornelius Nepos (c. 100-24 î. Hr.), istoric important de limbă latină, care a scris concomitent cu o serie de autori greci stabiliţi la Alexandria şi Roma. Datorită lucrărilor lui, istoriografia Republicii va egala, într-o bună măsură, pe cea elenistică referitoare la lumea Italiei antice. Deşi a elaborat un elegant crochiu universal, totuşi, opera ce l-a impus atenţiei cititorilor şi specialiştilor pe Cornelius Nepos rămâne „De viris illustribus" („Despre bărbaţii celebri"), în care un spaţiu apreciabil este consacrat modelării personalităţii umane. Dorind să ofere cât mai multe detalii referitoare la figurile ilustre ale acelor timpuri, autorul conturează îndeosebi portrete şi analizează sumar ca demers istoric faptele eroilor săi.

Un nou mod de a concepe şi a elabora istorie fundamentală, cu specific roman, îl va impune Caius Sallustius Crispus (86-35 î. Hr.). Cunoscut iniţial ca om politic, sabinul Sallustius, născut la Amiternum, a devenit colaborator al lui Caesar, care îl va propulsa ca proconsul al provinciei Africa Nova (Numidia), înfiinţată în anul 46 î. Hr.

După dispariţia protectorului, a revenit la Roma şi, retrăgându-se din alte activităţi, se consacră scrisului, abordând, cu predilecţie, evenimente cunoscute nemijlocit.

În istoriografie, Sallustius a pătruns prin trei lucrări importante. Prima dintre acestea este „Despre conjuraţia lui Catilina" („De conjuratione Catilinae"), eveniment derulat în anul 63 î.Hr. şi finalizat cu victoria Senatului. Autorul a denunţat calităţile sale politice şi militare, devenind analist al cauzelor şi efectelor momentului, circumscrise unei arii mai ample a vieţii romane republicane. Concepută iniţial ca o relatare informativă, scrierea conţine elemente care şi-au dovedit realismul şi rigoarea, ceea ce a transformat-o într-o adevărată frescă a societăţii din timpul respectiv, calitate ce rămâne un merit incontestabil al lui Sallustius. În cuprinsul cărţii se află reproduse şi câteva discursuri, după moda grecilor, vigoare deosebită demonstrând oratoria lui Catilina, una dintre cele mai redutabile reproduceri ale antichităţii întâlnită într-o operă istorică.

Cea de a doua lucrare este intitulată „Războiul lui Iugurtha" („De bello Jugurthino"). Face ample referiri la campaniile militare romane din Numidia, finalizate prin transformarea acestei zone în provincia Africa Nova. Rege între 118-105 î. Hr., Iugurtha a fost învins de generalul Caius Marius în urma unor lupte sângeroase din anii 107-105 î. Hr., găsindu-şi sfârşitul în captivitatea de la Roma în 104 î. Hr. Fost combatant şi administrator al Senatului în actuala Algerie, autorul a cunoscut starea de spirit a „barbarilor" de aici, rămânând impresionat de tenacitatea lor. Asemenea constatare îl determină cu atât mai mult să evidenţieze calităţile armatei romane şi ale comandantului său, generalizându-le astfel la nivelul tuturor trupelor marii puteri. În partea introductivă, Sallustius face unele referiri la cel de al doilea război punic (218-201 î. Hr.), luat ca suport tematic pentru ilustrarea eforturilor învingătorilor lui Iugurtha. Interesante sunt judecăţile de valoare privind suprapunerea planurilor comportamentale de la Roma cu cele din Africa. Autorul dezaprobă aristocraţia din capitala statului comparativ cu sacrificiul de care au dat dovadă soldaţii pe câmpul de luptă. Ca manieră profesională, se remarcă analiza izvoarelor de sorginte africană, adevărată premieră în istoriografia romană.

Ultima lucrare valoroasă lui Sallustius rămâne „Historiae", considerată apogeu al demersului său ştiinţific. Era structurată în cinci cărţi, din care s-au păstrat însă numai fragmente disparate. Epicentrul operei îl constituie grupajul de evenimente derulate între anii 78-67 î. Hr., cu deosebire în spaţiul geografic subordonat administraţiei republicane romane sau devenit clientelar acesteia. Esenţa unor asemenea momente se compune din: continuarea războaielor mithridatice, izbucnirea şi înfrângerea răscoalei lui Spartacus, lichidarea legislaţiei lui Coernelius Sylla, consolidarea puterii romane asupra zonelor Pontului Euxin etc. În acest context, Sallustius a scris şi despre geţi, localizaţi de-a lungul fluviului Danubius, „numele pe care Istru îl poartă în cursul său superior, unde îmbrăţişează pământul germanilor", iar spre vărsare, străbătea teritoriul locuit de moesi, ce sunt tot una cu vechiul neam aprig al geţilor". Pe lângă aspectele cronologice, în „Historiae" autorul analizează posibilitatea extensiei înaltelor principii morale din lumea romană, dezavuează fuga după îmbogăţire, se ridică împotriva personalităţilor lipsite de calităţi reale pentru conducerea structurilor statale, susţine tradiţia conlucrării sociale în scopul evoluţiei Republicii. La tratarea fenomenologiei istorice, Sallustius a fost influenţat de scrierile greceşti, în mod special de sensul şi stilul prezente în opera lui Thucydides. Lucrările lui sunt cunoscute în spaţiul românesc direct în limba latină, sau prin traduceri. Astfel, în anul 1840 Alexandru Zane a îngrijit o primă ediţie intitulată „Războiul catiliniar sau conjuraţia lui Catilina şi a soţilor săi“, ulterior tipărindu-se şi altele.

La sfârşitul erei precreştine, spiritualitatea romană este îmbogăţită prin creaţia realizată de Publius Vergilius Maro (70-19 î. Hr.). Acesta s-a remarcat mai ales ca poet enciclopedist, în sensul că a abordat o tematică diversificată, inclusiv de factură istorică.

Aflat iniţial sub atracţia liricii alexandrinilor, Vergilius a devenit, treptat, un admirator al literaturii clasice greceşti, finalizând prin a se apropia de concepţiile lui Lucreţiu. Protejat de Octavianus Augustus şi ajutat pentru finalizarea proiectelor literare de Caius Cilnius Maecenas (c.70-78 î. Hr.), Vergilius s-a dovedit atât un excelent poet naturist, prin „Bucolicele“ (scrieri de factură pastorală), cât şi moralist „Georgicele“, adresându-se mai ales oamenilor mediului agrar.

Deosebită pentru istoriografia universală este însă epopeea „Eneida“, structurată pe 12 cărţi, unde autorul a glorificat vechile virtuţi eroice romane, mizând pe relansarea acestora la începutul principatului, a cărui existenţă oficială, ca formă de stat, este inaugurată la 16 ianuarie 27 î. Hr. Creaţia cu tematică istorică s-a realizat de Vergilius prin studierea atentă a lucrărilor predecesorilor romani Cnaeus Naevius şi Quintus Ennius, dar adaptată talentului şi timpurilor proprii.

Demn de reţinut este aspectul particular că, în „Eneida“, marele poet latin versifică despre „Gradivus tatăl, / Cel care veghează geticele ţarini“ În asemenea mod, aşa-numita „epopee naţională a Romei antice“ a devenit izvor istoric pentru perioada geto-dacilor, alături de creaţia lui Publius Ovidius Naso (43 î. Hr.-17 d. Hr), mai ales „Tristele“ acestuia, unde se aminteşte „getul care se închină la Marte“

Vergilius s-a născut în apropiere de Mantua, iar eroul preferat a devenit Aeneus, (Eneas) întemeietorul legendar al poporului latin, apropiindu-se astfel, prin tematica istorică abordată, de Homer, contopind viziunea asupra trecutului în mitologie şi eroism.

Poetul prezintă rătăcirile maritime ale lui Eneas, erou troian, oprirea sa mai îndelungată în Cartagina, unde regina Didona se îndrăgosteşte de el, sosirea în Italia şi luptele purtate pentru întemeierea oraşului Lavinium, din care va fi format megalopolisul Roma. Fiul lui Eneas este Iulius, străbunul lui Octavianus Augustus, fondatorul dinastiei Iulia-Claudia (14-68 î. Hr.). În cartea a VI-a, Vergilius ajunge cu Eneas, simbolic, în Câmpiile Elizee, unde eroul său realizează o interesantă introspecţie în existenţa poporului roman, relevând rolul personalităţilor care i-au dat măreţie.

De altfel, încă din primele versuri, autorul schiţează tematica epopeii prin cuvintele: „Armele cânt şi pe acel bărbat care întâiul de soartă / Dus de pe al Troiei liman, a venit pe-a Lavinului coastă-n / Ţara Italiei: mult asvârlit pe uscat şi pe mare“. Aşadar, între Eneas şi Ulise, eroul din „Iliada“, există multe similitudini, ceea ce demonstrează perpetuarea poemelor homerice în literatura romană de factură istorică.

Spiritul delicat, admirator al naturii, înzestrat cu talentul specific marilor oameni de spirit din Roma antică, Vergilius nu a reuşit, spre insatisfacţia celor ce l-au citit şi admirat, să finalizeze „Eneida“. Cu toate acestea, capodopera sa este considerată şi astăzi de istoriografi ca lucrare fundamentală pentru descrierea evoluţiei neamului din care el a făcut parte.

Spre sfârşitul perioadei republicane, la Roma, s-a întemeiat în anul 40 î. Hr. prima bibliotecă publică, iniţiativă aparţinând consulul şi istoricului C. Asinius Pollion (c.77 î. Hr.-3 d. Hr.), cunoscut, de asemenea, ca orator, poet şi prieten cu Vergilius, Horaţius şi alţii. Este anul (40 î. Hr.) când la Brundisium s-a reînnoit cel de-al doilea triumvirat, Antonius primind Orientul, Octavianus - Occidentul şi Lepidus - Africa, eveniment istoric ce va grăbi însă instaurarea unei noi forme de stat, respectiv Imperiul. Cu aceşti ani sunt contemporani mai mulţi autori, care au dovedit reale calităţi de analişti, desprinzându-se de partizanat, ceea ce le-a creat un adevărat nimb din partea altor generaţii.

Cel mai reprezentativ istoric de la interferenţa epocilor pre şi post creştină, în lumea romană, a fost Titius Livius (59 î. Hr.-17 d. Hr.). Născut la Pataviam (Padova), el a început, chiar din întâiul an de domnie al împăratului Octavianus Augustus (27 î. Hr.-14 d. Hr.), elaborarea şi publicarea primelor cărţi din „Ab urbe condita“ Asemenea eveniment editorial coincide cu edificarea la Roma a Pantheonului, consacrat tuturor zeilor, având ca adevărat ctitor pe generalul Marcus Vipsanius Agrippa (c. 63-12 î. Hr.), remarcat în bătălia de la Actium ca susţinător al lui Octavianus. Datorită expunerilor sale foarte clare, într-un stil considerat încă de atunci ca strălucit, Titus Livius a devenit unul dintre cei mai cunoscuţi şi apreciaţi istorici ai antichităţii. Opera „Ab urbe condita“ („De la întemeierea cetăţii“) se preocupă de prezentarea zonelor latine începând cu 753 î. Hr., an fixat, prin consensul preoţilor, oamenilor politici şi al celor de ştiinţă ca fiind cel al aşezării pietrei fundamentale a Romei antice până în 9 î. Hr. Marele istoric a conceput lucrarea în 142 de cărţi din care s-au păstrat numai 35, sub formă fragmentară sau rezumativă. Concomitent cu elaborarea acestora, Titus Livius a dat la iveală scrieri de filozofie, retorică, dialoguri etc., fiind integrat grupului intelectualilor de elită încurajaţi şi sprijiniţi moral, ori material, de renumitul Mecena. S-a cunoscut îndeaproape cu Vergilius, creaţia cu conţinut istoric a poetului folosindu-i ca sursă de inspiraţie.

Deoarece nu a participat activ şi direct la viaţa publică romană, preocupările sale au fost îndreptate, prioritar, spre studiul tradiţiilor, esenţiale ale marii puteri, cu deosebire a oraşului stat de pe Tibru. De aceea, Titus Livius a militat în scris pentru respectarea adevărului istoric, arborând seriozitatea subiectului, tratat în consens cu dorinţele romanilor de a-şi vedea patria, din nou, glorificată, puternică, organizată prin înţelepciune.

Printre ideile majore întâlnite în opera sa menţionăm: relevarea rolului istoriei în definirea personalităţii umane, a popoarelor în ansamblul lor, folosirea exemplelor pozitive sau negative, extrase din tradiţie, pentru a deveni necesare contemporanilor şi urmaşilor romanilor, relevarea succeselor concetăţenilor săi ca o îmbinare a eforturilor pământenilor cu voinţa zeilor, mai ales în cazul conducătorilor statului.

De asemenea, în cărţile lui Titus Livius, prezentarea evenimentelor este împletită cu multe referiri la: structurile sociale proprii acelor vremuri, rolul armatei, al religiei şi politicii, al bogăţiei si sărăciei pentru caracterizarea etapelor istorice, importanţa relansării virtuţilor străbune ce vor corecta moravurile, raportul dintre puterea Romei şi a zonelor învecinate, evidenţierea superiorităţii statului său de origine latină etc.

Apariţia vastei lucrări „Ab urbe condita“ constituie apogeul istoriografiei romane republicane, atât ca sens esenţial, cât mai ales ca valoare ştiinţifică. Triumful şcolii istorice de limbă latină asupra scrierilor elaborate în limba greacă, referitoare la lumea romană, devenea astfel deplin, ireversibil si cu importanţă covârşitoare pentru spiritualitatea universală. Fără să se anuleze reciproc, dimpotrivă, completându-se, istoriografia elenistică şi romană au făcut un mare pas înainte, prioritar în: alegerea tematicii, respectarea adevărului, analiza cauzelor evenimentelor, folosirea izvoarelor, apropierea de cititori, penetraţia peste secole şi permanenta lor contemporaneizare. De-a lungul anilor Regalităţii şi ai Republicii Romane, o anumită contribuţie la definirea istoriografiei au avut actele oficiale ale statului, legile, mitologia, memoriile unor persoane importante şi alte înscrisuri devenite surse de informare. Din acest unghi de vedere, se remarcă densele consemnări personale ale tribunului poporului Caius Sempronius Grachus (154-121 î. Hr.), cunoscut om politic roman, provenit dintr-o familie de plebei, cel ce a încercat să rezolve criza agrară prin acordarea de pământ săracilor, fiind însă ucis de complotul aristocraţiei senatoriale. De asemenea, memoriile rămase de la generalul Lucius Cornelius Sylla, consul în anul 88 î.Hr., conducător al campaniei orientale din 87 î. Hr. şi victorios, în calitate de şef al grupării politice a optimaţilor contra popularilor lui Caius Marius, conferă importante posibilităţi de a analiza etapele temporale respective.

Prin opera „Istoria Universală", realizată în anul 20 î. Hr, istoricul Cneius Pompeius Trogus (secolul I î. Hr.-secolul I d. Hr.) devine un important autor atât al erei vechi, republicane, cât şi al celei noi, imperiale. Având 44 de cărţi, dar păstrate fragmentar într-un „Compendium" alcătuit de Justinius în secolul III, lucrarea oferă judecata de valoare conform căreia „dacii sunt un vlăstar al geţilor", aspect ce demonstrează concluziv extensia cunoştinţelor învăţaţilor vremii asupra locuitorilor din sud-estul continentului european.

Devenit Imperiu la interferenţa de epoci, milenii şi secole, statul roman a avut încă multă vreme o importantă cardinală pentru omenire, ceea ce se va reflecta pregnant în scrierile istorice ulterioare.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

DESPRE ISTORIA UNUI IMPORTANT INSTRUMENT JURIDIC CAMBIA

ANDREEA TABACU*

În accepțiunea doctrinei cambia este prototipul titlurilor de credit, care sub aspectul conținutului său conferă posesorului legitim dreptul la plata unei sume de bani; este înscrisul denumit ca atare, prin care o persoană dă dispoziție altei persoane să plătească o sumă de bani, la scadență, unei alte persoane sau la ordinul acesteia. Cambia reprezintă un titlu de credit, întrucât posesorul titlului are dreptul de a încasa suma din înscris şi înainte de scadență, beneficiind astfel de credit.

Ea se deosebeşte astfel de valorile mobiliare, care conferă titularilor drepturi complexe, patrimoniale şi nepatrimoniale (de pildă acțiunile şi obligațiunile societăților comerciale şi de titlurile reprezentative al mărfurilor care conferă titularilor drepturi reale (de proprietate sau de gaj) asupra mărfurilor aflate în depozite, docuri, antrepozite, magazine generale sau încărcate pe nave pentru a fi transportate, titluri care sunt: *conosamentul, recipisa de depozit şi warantul*)

Sub aspectul modului în care circulă, cambia este un titlu de credit la ordin, în sensul că dreptul conferit de înscris poate fi exercitat numai de o persoană determinată (primul beneficiar) sau cea desemnată la ordinul acestuia, ca urmare a transmiterii dreptului printr-o formalitate specială, numită gir, prin care o altă persoană exercită drepturile la ordinul beneficiarului anterior.

În sfârşit cambia este un titlu abstract, întrucât este independent de cauza obligației fundamentale care a generat raportul cambial, spre deosebire de titlurile cauzale, care se fundamentează pe cauza obligației ce le-a generat cum sunt acțiunile societăților comerciale, conosamentele, etc.

Dar pentru a ajunge la trasarea acestor caracteristici, necesare circuitului comercial, este important a se determina modul în care a apărut, s-a format şi a evoluat acest concept juridic, izvorul unei vaste doctrine şi a unei legislații de talie internațională.

S-a căutat originea cambiei în antichitate, în Codul lui Hamurabi, la egipteni, în reglementarea Asiriană, la arabi, la greci şi apoi, la romani, fără ca cercetătorii să ajungă la un rezultat care să nu fie contestat[1]

---

* Universitatea din Piteşti.

[1] A se vedea prof. univ. dr. Stanciu D. Cărpenaru, *Drept comercial român*, Editura All Beck, Bucureşti, 1996, p. 450; prof. univ dr. Petru V. Pătrăşcanu, în lucrarea citată, p. 2; Pentru dezvoltări, D. Gălăşescu-Pyk, *Drept comercial român*, curs universitar, vol. 1, Bucureşti, 1930, p. 2-40; dr. E. Cristoforeanu, Tratat de Drept

S-a spus că institutul cambial nu s-a născut la un anumit moment ca invenție a unui comerciant, bancher sau comercialist de renume, ci își are originea în contractul civil (*permutatio sau cambium*[2]-prin care se efectua schimbul de marfă contra marfă, marfă contra monedă și de monezi), și care inițial satisfăcea exigențele unui comerț local, redus.

Datorită intensificării și dezvoltării comerțului, internaționalizării sale cu implicațiile plății în monede străine și deplasării numerarului pe distanțe mari, *cambium* a început să fie folosit numai în operațiile al căror obiect erau banii, numerarul, adică schimbul de monede.

Comerciantul interesat să realizeze operații într-un alt loc, de cele mai multe ori în alt stat, era nevoit să apeleze la serviciile unui corp profesional de bancheri[3], numite *cambiatores* sau *campsores*. Un astfel de cambiator după ce primea de la comerciant suma necesară afacerii pentru care călătorea, îi remitea, în schimb o scrisoare către un cambiator din localitatea în care se deplasa (și care de regulă îi era debitor remitentului scrisorii), prin care îl invita să-i plătească comerciantului suma indicată în scrisoare[4]. Un secol mai târziu chiar și particularii apelau la bancheri, când erau nevoiți să trimită copiilor bani pentru desăvârșirea studiilor în universități din străinătate[5].

Potrivit acelorași surse însăși biserica catolică a recurs la serviciile bancherilor pentru încasarea impozitelor datorate papalității în schimbul unui comision pentru *distantia loci* sau *diferență de curs*.

La origine prin scrisoarea pe care cambiatorul o încredința celui interesat (*cambium per cartam*, *per litteream*, *schedula cambiaria*) se evita transportul numerarului dintr-un loc în altul (*cambio trajettitio*), astfel că alteritatea locului de primire și de plată a banilor constituia o condiție esențială a contractului de schimb, a cărei lipsă atrăgea considerarea sa ca lipsit de cauză și deghizând o convenție uzuară prohibită și sancționată de dreptul canonic. Tradiția acestei alterități a fost consacrată legislativ și mai târziu în epoca modernă.

Înainte de a deveni un instrument de credit cambia s-a perfecționat ca instrument de plată în bâlciurile (târgurile) comerciale internaționale medievale, în care bancherii și comercianții de pretutindeni își puteau lichida afaceri anterioare sau încheiate în timpul bâlciului; lichidarea se efectua nu în bani ci prin compensație, iar cambiile emise pentru aceste afaceri se prezentau celor însărcinați cu plata să le accepte în timpul bâlciului, când aveau și scadența[6]

După unii doctrinari, înscrisul cambium era redactat de notar și cuprindea obligația bancherului de a plăti comerciantului sau celui însărcinat de acesta o sumă

Cambial, vol. I; *Legea asupra cambiei și biletului la ordin din 1 Mai 1934*, București, Ed. Curierul Judiciar, S. A., 1936, p. 37-40.

[2] A se vedea pentru o prezentare mai extinsă a istoricului cambiei, D Gălășescu-Pyk, *op. cit.*, p. 38-89; E. Cristoforeanu, op. cit., p. 38-40; M. Hacman, *Drept Comercial Comparat*, vol. II, Ed. Curierul Judiciar, București, 1932, p 212-237

[3] A se vedea D. Gălășescu-Pyk, *op. cit.*, vol. I, p. 66-70; E Cristoforeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 38-40.

[4] Primele exemplare de cambii s-au găsit în Italia datând din sec. XII iar recurgerea la *cambiatores* începuse în anul 1156, D. Gălășescu-Pyk, *op. cit.*, vol. I, p. 67; E. Cristoforeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 30.

[5] Thaller-Percerou, citat de D. Gălășescu-Pyk, *op. cit.*, vol. I, p. 67-68, relevă astfel de operațiuni în 1230 și 1270 în Bologna.

[6] A se vedea E. Cristoforeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 39-40.

egală cu cea primită de el la epoca stipulată şi pe o altă piaţă. Acest înscris era astfel un bilet domiciliat, cuprinzând o obligaţie abstractă, care cuprindea clauza la ordin[7]

Într-o altă opinie[8], în secolul XIII apare pe lângă acest înscris un alt înscris sub semnătură privată, numit iniţial *lettera di accompagnamento* şi care era o scrisoare de plată pe care, la cererea posesorului înscrisului notarial, bancherul însărcina pe asociatul sau corespondentul său, căruia îi era adresată să plătească celui ce o prezenta, însoţită de documentul notarial. Acest înscris însoţitor *lettera di pagamento*, *lettera de cambio*, conţinea o delegaţie de plată în favoarea prezentatorului şi servea ca piesă de recunoaştere în faţa destinatarului şi ca mijloc de identificare a persoanelor care participau la executarea în fapt a operaţiunii, dar nu se putea exercita nici o acţiune în justiţie în contra destinatarului care ar fi refuzat plata, rămânându-i atunci prezentatorului alternativa de a restitui emitentului înscrisul însoţitor şi de a se întoarce împotriva acestuia cu acţiune, în baza documentului autentic. Se opinează că această scrisoare de plată ar sta la originea cambiei directe (biletului la ordin), întrucât cu timpul s-a renunţat la documentul notarial care necesita formalităţi şi cheltuieli. Atunci când exista şi o alteritate între locul emiterii scrisorii şi al plăţii emitentul indica o altă persoană corespondent al său ori asociat să facă plata, iar primitorul său ca reprezentant pentru a încasa -în această formă avându-şi originea *cambia trată*.

În sfârşit, într-o altă opinie, se susţine că încă din secolul al XIII-lea nu era utilizată decât *lettera di cambio*, înscris privat, care în realitate reprezenta o trată adresată celui care trebuia să facă plata sumei înscrisă în ea şi pe o altă piaţă, nefiind chestiunea promisiuni de plată. Se motiva că nu era nevoie de intervenţia notarului pentru valabilitatea sa[9]. La aceeaşi concluzie s-a ajuns in doctrină şi pe baza consideraţiei că scrisorile de afaceri ce interveneau între comercianţi şi corespondenţii lor din alte ţări ar sta la originea cambiei. Cambia ar fi fost cuprinsă în aceste scrisori sub forma unui mandat sau aviz de încasare, care mandat s-a redactat ulterior separat, bucurându-se de forţă executorie, posesorul lui putându-se îndrepta conform uzurilor comerciale, împotriva semnatarilor.

Dacă astfel s-a constituit la nivelul relaţiilor comerciale conceptul de cambie, devine importantă observarea consacrării sale la nivel legislativ, deoarece facta sine jura sau relaţia socială cu conţinut juridic care nu dobândeşte recunoaştere normativă nu poate spera către o justă soluţionare în sistemul nostru de drept, în care legea scrisă constituie singurul izvor de drept.

Cambia a fost creată pentru a rezolva problemele circulaţiei monetare pe alte pieţe, aflate de multe ori dincolo de graniţele teritoriale statale. Existenţa unor diferenţe între uzurile practicate în diferite state şi uneori chiar între pieţele interne ale aceluiaşi stat au impus nevoia legiferării comerţului şi a cambiei.

Evoluând în raport cu nevoile impuse de celeritatea şi siguranţa comerţului, cambia a fost fără îndoială la început o creaţie a practicii, care prin repetare şi acceptare de către participanţii la operaţiunile cu monedă a constituit un uz comercial. În Italia, unde s-au descoperit primele exemplare de cambii din secolul al XII-lea, au apărut şi primele încercări de colecţionare a uzurilor în această materie, precum şi primele lucrări doctrină[10]

---

[7] Sayous, *L'histoire universale de droit commercial*, Rev. Historique du droit françoise, 1833, p. 66 şi urm. citat de D. Gălăşescu-Pyk, p. 63-64 şi 68-69.

[8] Goldschmidt citat de D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit.*, vol. I, p. 69-70.

[9] Sayous, *op. cit.*, citat de D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit.*, vol I, p. 70-71.

Între precedentele cutumiare ale cambiei sunt de menţionat după statutele comunelor italiene *Ordonanţa din Barcelona* (1394), care instiuia înscrierea refuzului de acceptare al trasului direct pe cambie, *Ordonanţa din Bologna* (1569), *Cutumele din Anvers* (1578), *Statulele din Florenţa, Geneva şi Ancona* (1588) şi *Uzurile din Lagon*[11]

În Anglia cambia a fost uzitată cu reguli influenţate de pe continent, de unde a fost primită, dar a fost recunoscută în dreptul englez abia la începutul secolului al XVII-lea, când cutuma comercială a fost încorporată in *common-law*. Cutuma comercială engleză a recunoscut iniţial numai cambia externă (*outbound bill*), care putea fi utilizată de comercianţii străini în raporturile cu englezii, dar mai târziu, a recunoscut în comerţul intern şi *inlaw bill*, cambia internă care mai apoi putea fi folosită de orice persoană şi nu doar de comercianţi[12]

La început legiferarea s-a făcut prin ordonanţe[13], care preluau normele deja fixate pe cale cutumiară, şi introduceau uzurile pe cale de formare, în scop de unificare a lor în dreptul intern.

În Franţa *L'ordonance du commerce de terre* intrată în vigoare în 1673 a fost primul act legislativ care a disciplinat cambia până la Codul comercial din 1807, şi a servit ca izvor de inspiraţie *Ordonanţei de la Bilbao* din 1737 aplicabilă timp de 150 de ani comerţului din Spania şi coloniilor sale.

În Italia, până în secolul al XVIII-lea s-au aplicat legile statutare, apoi contribuţii regale (1723 şi 1770) sau reglementări ducale (1782), până când în urma victoriilor napoleoniene a fost introdusă în mare parte legislaţia franceză.

În Confederaţia Germană a secolelor XVII-XVIII doctrinarii[14], reevaluând concepţiile privind cambia, au pregătit terenul intervenţiei legislative, care a avut rolul unei unificări a celor 56 de reglementări existente în ordonanţe asupra cambiei de la Leiptzig din 1848, recunoscută în 1849 de toate statele confederaţiei şi reexaminată în 1857 cu ocazia discutării proiectului de cod comercial.

În Anglia, statutele acceptate de common-law şi deciziile judecătoreşti în materie de cambie au subzistat până la prima consacrare legislativă a unor chestiuni privind biletul la ordin după 1702 şi prin *Bill of Exchange Act* din 1882.

La noi în ţară[15], s-a susţinut că primele poliţe ar fi apărut în Muntenia şi Moldova între 1777 şi 1780, însă este certă utilizarea lor la începutul sec. XIX sub influenţa austro-germană. Prima reglementare a constituit-o capitolul XI din *Condica lui Caragea* de la 1817, iar ulterior în 1840 se introduce în Muntenia *Condica de comerciu a Ţării Româneşti*, tradusă după codul civil francez de la 1807 şi extinsă după unirea principatelor din 1859 şi în Moldova.

---

[10] A se vedea E. Cristoforeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 39.

[11] A se vedea D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit*, vol. I.

[12] A se vedea D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit*, vol. I., p. 85-88.

[13] A se vedea D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit*, vol. I., p. 88-90.

[14] Între cei mai de seamă trebuie amintiţi Heineckens şi Einert care au afirmat caracterul literal al legislaţiilor cambiale, precum şi caracterul negociabil al titlului cambial construind o teorie contrară celei franceze; a se vedea D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit*, vol. I., p. 92-94.

[15] A se vedea M Hacman *op. cit.*, vol II, p. 425-427

Epocii ordonanțelor i-a urmat codificarea din rațiuni de unificare legislativă internă a comerțului și deci a cambiei.

Primul cod este cel francez de la 1807, care după ce preluase dispozițiile ordonanței de la 1673, a fost unificat în 1894 și 1922 în materia dreptului cambial.

Sistemul codului francez, a fost preluat de Codul comercial italian de la 1865 precum și în codurile belgian, olandez și spaniol.

Cel mai evoluat sistem, cel german, continua ordonanța cambială din 1848, modificată prin *Novelele de la Nüremberg* din 1857 și devenită lege a imperiului în 1871, a apropiat cambia de hârtia monedă a comercianților fără a o asimila, îndeosebi după novela din 1908 privind protestul, care a exercitat o influența covârșitoare asupra legislațiilor bazate pe sistemul codului francez încât concepția sa a fost preluată de legislatorul italian prin Codul comercial de la 1883, care a stat la baza Codului comercial român de la 1887, realizându-se astfel o reașezare a instituției sub influența sa primară.

Legea engleză de la 1882 nu mai condiționează valabilitatea cambiei de mențiunea obligatorie a cauzei (consideration), se apropie de sistemul german al obligației cambiale abstracte. Așadar, în Europa, legile cambiale se reduceau până la începutul secolului la două tipuri: francez și italo-german.

Lucrările de codificare internă din statele continentului în secolul trecut au constituit un prim pas necesar în realizarea unificării reglementării cambiale, impusă de nevoile intensificării și internaționalizării comerțului.

Asociațiile, instituțiile și cercurile interesate în înfăptuirea unificării au desfășurat o activitate intensă de pregătire prin conferințe, studii și cercetări, a convocării unei conferințe internaționale având ca scop întocmirea unei convenții internaționale încă din 1863. O astfel de lege[16] adoptată sub auspiciile Ligii Națiunilor de Conferința Internațională de la Geneva din 7 iunie 1930 la care au aderat 32 de state, a realizat un compromis între sistemele cambiale francez și german și a constituit pasul decisiv în uniformizarea reală și completă a reglementării cambiale[17]

Codul comercial român de la 10 Mai 1887, a reprodus Codul italian de la 1883. Eliminând caracterul executoriu al cambiei și punând la dispoziția creditorilor cambiali o acțiune specială, legiuitorul paraliza pe cale procesuală eficacitatea cambiei în paguba creditului comercial. Această eroare legislativă a fost înlăturată prin Legea nr. 58 din 1 Mai 1934, asupra cambiei și biletului la ordin[18], care a constituit în același timp în contextul Legii Uniforme de la Geneva o lege de unificare cambială pe teritoriul reunit, în care funcționau patru reglementări[19]

---

[16] "National Association for the Promotion of Social Science" a avut această inițiativă încurajată de "Association for the Reform and Codification of the Law of Nations" care a determinat consfătuirea de la 1876 de la Bremen, unde prin cele 27 de reguli s-au fixat principiile normelor de bază ale Legii Uniforme, întocmit la Congresele de la München 1882 și Bruxelles 1885 (zădărnicit de neînțelegerile participanților), a fost urmat de conferințele de la Haga din 1910 și 1912, zădărnicit la rândul său de război.

[17] A se vedea pentru dezvoltări: D. Gălășescu-Pyk, *op. cit.*, vol. I, p. 99-121; E. Cristoforeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 41-44.

[18] Publicată în Monitorul Oficial nr. 100 din 1 Mai 1934 și modificată prin ordonanța nr. 11/1993 publicată în Monitorul Oficial nr. 201 din 23 August 1993 aprobată prin Legea nr. 83/1994 publicată în Monitorul Oficial nr. 292 din 14 Octombrie 1994.

[19] A se vedea E. Cristoforeanu, *op. cit.*, p. 45-46.

Legea de al 1 Mai 1934 a fost o traducere a decretului lege italian din 14 decembrie 1933, care a pus în executare Legea Uniformă de la Geneva. Ea a fost criticată în doctrină, dar a constituit şi o lege reformatoare a creditului în condiţiile în care legile excepţionale postbelice l-au zdruncinat prin ocrotirea şi încurajarea debitorilor în nerespectarea obligaţiilor comerciale[20]

---

[20] Pentru critica acestei traduceri şi a modificărilor inexplicabile în doctrină a se vedea: D. Gălăşescu-Pyk, *op. cit* vol. I, p. 134-142.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

AUTORI ŞI CĂRŢI ARGEŞENE, 2002

SILVESTRU VOINESCU*

Istoricului Florian Tucă i-a ieşit de sub tipar cea de a 60-a carte. La sfârşitul anului 2002, Editura „Europa Nova" din Bucureşti a scos de sub tipar volumul de 350 de pagini *Români în Europa şi în lume. Mărturii pentru eternitate*. Apărută sub auspiciile Fundaţiei „General Ştefan Guşă", cartea poartă semnăturile a doi cunoscuţi istorici militari: colonel (r) dr. Cristache Gheorghe şi general (r) dr. Florian Tucă. Numele celor doi istorici constituie un gir pentru orice carte scoasă de ei, dar volumul de care ne ocupăm mai poartă un gir - şi încă unul de mare rezonanţă istorică - pe acela al regretatului academician Ştefan Pascu.

Această carte, aşa cum a fost gândită şi realizată, este un unicat în literatura noastră istorică şi umple în mod nesperat un gol ce nu putea fi acoperit în nici un fel. Au trecut câteva decenii până a fost posibilă apariţia sa, timp în care autorii, odată cu scrierea altor cărţi, şi-au adunat materialul necesar pentru întocmirea acestuia. Au trebuit cercetate un număr mare de ziare şi reviste de specialitate, cărţi, arhive militare, acte de stare civilă şi multe alte surse pe care autorii, probabil, şi le-au fişat de-a lungul anilor. Nu este, cred, lipsit de interes să mai spun, şi aici, că istoricul Florian Tucă a creat în istoriografia românească o adevărată literatură a monumentelor militare şi a însemnelor memoriale, domeniu în care a scris mult, singur sau în colaborare.

În sfârşit, pentru documentarea acestei cărţi, autorii au călătorit în ţările vecine, sau chiar mai îndepărtate, unde se află monumente ridicate în memoria ostaşilor români care şi-au jertfit viaţa sau chiar cimitire româneşti în care se află un număr impresionant de eroi. Faptul acesta ne îndreptăţeşte să credem că au fost nevoiţi să poarte o corespondenţă, uneori susţinută cu ambasadele noastre sau cu servicii specializate din unele ministere ale apărării naţionale. Cartea este sugestiv ilustrată, deşi este evident faptul că în cele mai multe cazuri fotografii au fost autorii înşuşi.

După ce în primul capitol, de 268 de pagini, autorii se ocupă de peste 125 de monumente şi însemne memoriale, în capitolul II vor fi prezentate „Cimitire ale eroilor români de pe teritoriile altor ţări". E un capitol cutremurător. Autorii au strâns în evidenţele lor aproape 95000 de eroi români cărora le putrezesc oasele prin ţări străine, la care trebuie să mai adăugăm câteva zeci de mii pentru care s-au ridicat monumente, unii dintre ei aflându-se în gropi comune, în sfârşit, aşa cum o spun şi autorii, în ştiinţă de cauză, câte mii de eroi români nu vor fi mai zăcând neştiuţi de nimeni ?! Şi dacă la toate acestea vom adăuga jertfele oştilor lui Mircea, Iancu de Hunedoara, Ştefan cel

---

* Biblioteca Judeţeană Argeş.

Mare şi Mihai Viteazul care au oprit cu piepturile lor puhoiul turcesc ce vroia să înghită Europa, atunci poţi să nu te întrebi unde e obrazul acestei Europe care ne pune azi să aşteptăm la rând şi ne trimite cohorte de târgoveţi civilizatori"?

La sfârşit, cartea are şi un al treilea capitol intitulat „Cimitire, monumente şi alte însemne memoriale aparţinând altor state, aflate pe teritoriul României"

Cimitirele cu cei mai mulţi eroi străini aflaţi pe teritoriul ţării noastre sunt cele germane şi ruseşti, pentru că mulţi ostaşi ai acestor ţări au căzut pe pământul nostru. Aici îşi dorm somnul de veci şi câteva sute de ostaşi francezi care au luptat alături de ostaşii noştri în primul război mondial, când trupele germane şi austro-ungare ne ocupaseră cea mai mare parte din ţară. Cimitirele acestor eroi sunt bine îngrijite şi se bucură de tot respectul pe care îl merită.

Personal am citit această carte cu un mare interes, şi, aşa cum spuneam la început, am aflat o mare cantitate de informaţii pe care numai aici le-am putut găsi.

Voi încheia acest articol cu afirmaţia din titlu. Este pentru a 60-a oară când istoricul Florian Tucă - doctor în istorie şi general în rezervă, laureat al Academiei Române - îşi pune semnătura pe o carte. A scris multe cărţi singur şi tot atât de multe în colaborare. Au mii de pagini tipărite care se citesc cu interes şi foarte adesea cu emoţie.

Dându-i Cezarului ce este al Cezarului, trebuie să recunoaştem, cu mândrie chiar, că Argeşul zilelor noastre dă spiritului românesc încă un mare scriitor, de data aceasta un scriitor militar care ne lipsea din palmares şi căruia trebuie să-i adresăm întreaga noastră gratitudine.

Să trăiţi Domnule General!

*
* *

O nouă monografie sătească apărută recent în judeţul nostru. Judeţul Argeş are o veche şi interesantă tradiţie în domeniul monografiilor de localităţi şi de instituţii. Afirmaţia aceasta se bazează atât pe numărul mare al unor astfel de lucrări cât şi pe vechimea unora dintre ele. La ora actuală sunt tipărite peste 50 de monografii de localităţi, pe primul loc aflându-se *Istoria Câmpulungului...*, apărută în două volume în anii 1855 şi 1856, opera lui Constantin Aricescu. Este în acelaşi timp şi prima monografie a unui oraş din România (Ţara Românească).

Nu putem să nu semnalăm aici că trei din cele patru monografii întocmite de preotul Ioan Răuţescu - pentru Dragoslavele, în 1937, Topoloveni, în 1939, şi pentru Câmpulung, în 1943, au fost premiate de Academia Română.

Răspunzând unui apel făcut de ministrul de interne, Vasile Lascăr, pentru întocmirea de monografii săteşti, în judeţul Argeş au apărut în 1904, două monografii, cea a comunei Priboieni, întocmită de Rădulescu-Codin, şi cea a comunei Mozăceni, întocmită de preotul Ioan Musicescu. Cunoscând aceste două monografii care au apărut în 1904 şi care răspundeau unui chestionar întocmit de numitul minister, ne vom putea da seama cât de mult au evoluat cunoştinţele întocmirii unei monografii, mai ales după anul 1930, după ce apar îndrumările în materie ale unor cărturari cum au fost Dimitrie Gusti, H. H. Sthal, care publică, în 1934, *Tehnica monografiei sociologice* şi N. A. Constantinescu, care la rândul lui publică, în 1935, *Planul unei monografii de istorie locală*, în anul 1937 H. H. Sthal a publicat lucrarea *Monografia unui sat. Cum se alcătuieşte spre folosul Căminului Cultural.* Prefaţa acestei lucrări a fost scrisă de Dimitrie Gusti.

Ne explicăm acum cu uşurinţă cum a reuşit preotul Ioan Răuţescu să realizeze trei monografii de o asemenea valoare. Trebuie să mai precizăm că a fost un istoric pasionat şi un paleograf de excepţie.

La monografia istorică a Topolovenilor, prefaţa a fost scrisă de Ion Mihalache, renumitul politician, care se vede că era la curent cu opiniile autorizate privind monografia unei localităţi. „Cunoaşterea trecutului, spunea el, înseamnă cunoaşterea de sine; cine eşti, ce reprezinţi, ce poţi, ce nevoi ai, ce năzuinţi, ce posibilităţi. Nu poţi păşi spre viitor cu toată siguranţa dacă nu ştii de unde vii, pe unde ai mers, ce bagaje porţi cu tine, ce puteri îţi stau la îndemână".

Monografiile preotului Răuţescu au însemnat un adevărat ghid pentru mulţi dintre cei care s-au încumetat să realizeze astfel de lucrări pentru localităţile lor. Printre acestea, o serie sunt deosebit de valoroase şi-mi face plăcere să semnalez câteva: *Comuna Corbi şi locuitorii săi*... de Constantin Rădulescu-Codin, în 1922. (De precizat că această comună va mai avea două monografii), *Muşăteşti*... de învăţător emerit N. Gh. Teodorescu, *Rucăr* de prof. dr. Gh. Pârnuţă, *Colibaşi* de col. farmacist Săvulescu, *Berevoieşti* de prof. univ. Hera, *Davideşti* de prof. Ion Băcanu, *Boţeşti* de prof. Constantin şi Niculina Dinu, împreună cu fiica lor, prof. Elena Stănescu, *Bascov*, ediţia II, de învăţătorii cu gr. I Sevastiţa Găiseanu şi Sever Moiceanu, *Teiu* de prof. Vasile Fălcescu şi altele.

La data de 7 septembrie 2002 a fost lansată la Căminul Cultural *Monografia satului Bădeşti*, aparţinând comunei Pietroşani, cu prilejul împlinirii a 650 de ani, din 1352, când este pentru prima dată atestat documentar. Autorul monografiei, prof. ing. Eugeniu Drăguşanu a făcut cercetări de profunzime a îndelungatei istorii a satului muscelean încărcat de evenimente şi tradiţii, iar în ultimele două secole, de oameni de ispravă şi instituţii.

Istoria satului este legată de istoria Mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung, care îi şi facilitează apariţia atât de timpurie în documentele scrise. A fost iniţial sat domnesc, cu care Nicolae Alexandru Basarab Voievod a dăruit ctitoria sa şi a părintelui său, făcând ca Bădeştii să rămână sat mănăstiresc de-a lungul întregului ev mediu românesc.

Autorul monografiei urmăreşte evoluţia aşezării muscelene de-a lungul celor 650 de ani, cu suişurile şi coborâşurile sale, dar având întotdeauna în faţă documentul pe care şi-a bazat cercetarea.

Monografia domnului Drăguşanu oferă în cea mai mare parte a sa o lectură pasionantă. Personal, am citit cartea cu mare plăcere. Am constatat şi câteva scăpări de corectură. Bunăoară: la pagina 30, se spune despre Grigore Tocilescu „A fost istoric şi arheolog, **epigramist** şi folclorist român". La aceeaşi pagină însă se face precizarea că Tocilescu este „considerat întemeietorul epigrafiei româneşti". Alte câteva scăpări de corectură, de felul celei de mai sus, nu pot ştirbi cu nimic valoarea lucrării ale cărei merite sunt evidente.

Monografia satului Bădeşti are totuşi un capitol care trebuia să lipsească: „Glosar". Ar fi fost nevoie de acest capitol dacă el ar fi explicat nişte cuvinte locale, necunoscute în afara zonei. Dar noi găsim în acest glosar: „Alba Iulia, Antonescu Ion, Austro-Ungaria, Ion I. C. Brătianu, Călinescu Armand, Decebal, Etiopia, Iorga Nicolae"... până şi „Manciuria".

Toate aceste denumiri de localităţi, oameni sau ţări, trebuie căutate în dicţionarele de specialitate sau enciclopedice, nu în glosarul unei monografii săteşti. Parcurgând acest glosar, am avut şi o surpriză: cuvântul „Arhiereu" este explicat aşa cum îl explică şi *Dicţionarul explicativ al limbii române* adică „Denumire generală dată gradelor superioare ale clerului".

Păi nu este aşa... Dar nu-mi pot îngădui să lămuresc lucrurile aici.

Eliminându-se „Glosarul", monografia satului Bădeşti este o lucrare meritorie, pentru care autorul ei, prof. ing. Eugeniu Drăguşanu, trebuie să primească toată lauda. Intelectualii şi tineretul din Pietroşani pot fi mândri că unul din satele componente ale comunei lor are o astfel de monografie.

IN MEMORIAM. EUGEN MARTIN (1922 - 2002)

ELENA ROTARU[*]

În 6 septembrie 2002, în vârstă de 81 de ani, ne-a părăsit Eugen Martin, contabil-şef la Muzeul Judeţean Argeş, timp de 17 ani.

S-a născut în ziua de 14 martie 1922 la Tighina, în Basarabia, ca fiu al lui Teodor şi Claudia Martin, ale căror nume, ca semn de cinstire şi perpetuare a neamului, le va dărui fiului şi respectiv, unicei nepoate.

Certificatul eliberat în data de 15.02.1944 atestă că a absolvit cursurile prestigiosului liceu teoretic din oraşul Chişinău, „Bogdan Petriceicu Hasdeu". În 1942 este încorporat, iar în anul 1946 este lăsat la vatră.

La 24 iunie 1948 se căsătoreşte cu Zenovia Udrescu, născută în Călineşti, jud. Argeş, stabilindu-se de la această dată în localitatea Călineşti. Căsătoria este binecuvântată cu doi copii: Lidia, născută în 1949, şi Petre Teodor, în anul 1951.

Tot din anul căsătoriei - 1948 - se angajează ca funcţionar în diverse instituţii ale judeţului Argeş, toate situate prin apropierea comunei Călineşti. Prima angajare este la Primăria comunei Gorganu, apoi la comuna Vrăneşti, urmând Sfatul Popular Topoloveni, sau Comisariatul Militar Raional Topoloveni. Din Topoloveni trece, pentru o perioadă mai lungă, la Călineşti, ca angajat la Spitalul Raional, ce funcţiona în această localitate, pe post de contabil principal. Din ianuarie 1965 se angajează la Muzeul Regional Argeş, unde îşi va pune întreaga competenţă profesională pentru rezolvarea problemelor financiare ale acestei instituţii.

Poate unii se vor mira de prezenţa acestor câteva rânduri în paginile revistei „Argesis" dedicate unui contabil - fie el şi şef - într-o instituţie culturală, cu profil de conservare, evidenţă şi cercetare a patrimoniului cultural din zonă. Şi, dacă nu se vor mira, vor considera că sânt câteva vorbe de bine, convenţionale, conform dictonului bine cunoscut „despre morţi numai bine".

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş.

Nu exclud o mică doză de convenţionalism, dar peste toate rămân cei 17 ani de muncă în această instituţie, în care a învăţat de la colectiv şi a învăţat colectivul, o mulţime de lucruri.

A fost în toată această perioadă - 1965-1982 - decanul de vârstă al colectivului Muzeului Judeţean Argeş. Fără să aibă studii superioare, venea însă cu cunoştinţe solide dobândite într-un liceu teoretic serios şi cu o zestre de Acasă, dobândită în familie sau adunată din diversele situaţii în care l-a dus viaţa. De o francheţe, care uneori putea deranja, spunea întotdeauna ce gândea, convins că are dreptate. Nu ţinea supărare, încercând adesea printr-o glumă să atenueze efectul, de obicei dur, al adevărului.

Cu o asemenea personalitate era firesc să nu se bucure totdeauna de simpatie, dar, sigur, a avut şi prieteni de nădejde. Cu toţii însă i-am respectat priceperea şi străduinţa cu care s-a alăturat eforturilor colectivului Muzeului Judeţean Argeş în toţi aceşti 17 ani, când orice acţiune întreprinsă depindea enorm de situaţia financiară, de regulă precară.

Şi prin străduinţele sale s-au realizat cele mai importante acţiuni ale muzeului din această perioadă: Casa Memorială „Liviu Rebreanu“ de la Valea Mare în mai 1969, Galeria de Artă Naivă - unică în ţară - în februarie 1971, iar în mai, acelaşi an, Galeria de Artă, Expoziţia de bază a Secţiei de Istorie în 1974 şi Expoziţia de bază a Secţiei de Ştiinţele Naturii în 1977, sesiuni naţionale, simpozioane, expoziţii temporare, dotări de laboratoare.

Pe lângă munca migăloasă a muzeografilor care au gândit şi au realizat aceste obiective, era obligatoriu necesară susţinerea materială, pentru care „s-a bătut“ – Eugen Martin.

Participând la atâtea momente importante din istoria muzeului, devenise încet şi sigur un **om de muzeu,** plin de înţelegere şi de entuziasm în rezolvarea obstacolelor financiare, frecvente în activitatea noastră.

La pensionarea din 1982, ascultând toastul ţinut de inspectorul Iulian Rizea şi el trecut în eternitate.

Nu exagerăm considerând prestaţia lui Eugen Martin la Muzeul Judeţean Argeş drept remarcabilă - motivul principal pentru care, iată, o remarcăm şi noi, cei ce am lucrat cu el - în aceste câteva vorbe.

Şi după anul pensionării, 1982, a păstrat legătura cu instituţia Muzeului Judeţean Argeş şi cu vechiul colectiv, care, încet-încet, prin pensionări, devenea tot mai puţin cunoscut lui Eugen Martin. Acest lucru nu l-a împiedicat să răspundă la toate invitaţiile adresate de colectiv de a participa, atunci când sănătatea i-a permis, la sesiuni, la zilele onomastice sau de naştere, ale unora dintre colegii noştri.

Ultima aniversare la care a participat a fost în februarie 2002, la sărbătorirea celor 65 de ani de viaţă ai directorului general Radu Stancu - alături de care şi-a început activitatea la muzeu. Marcat de boală, în mod evident, a fost prezent alături de colectiv atât la partea oficială - unde invitat fiind în prezidiu a refuzat orgolios şi dornic să dovedească tuturor că este încă „verde“ scaunul oferit numai lui, toţi ceilalţi stând în picioare - cât şi la cea neoficială a petrecerii, iar, numai la câteva săptămâni i-am sărbătorit împreună cu familia cei 80 de ani de viaţă.

Următoarea aniversare, promisă nouă de el, nu va mai avea loc.

Pentru tot ce ne-a dăruit, rămâne viu în amintirea familiei, a prietenilor şi a colegilor din Muzeul Judeţean Argeş.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI, 2002**

PREOTUL MILITAR GENERAL (REZERVĂ) GHEORGHE I. BARBU (1903-1976)

TOMA RĂDULESCU*

Unul dintre cei mai cunoscuți preoți militari din deceniile patru și cinci ale secolului trecut a fost Gheorghe I. Barbu, care datorită meritelor sale, a ajuns la cele mai înalte trepte ale demnității militare.

Viitorul preot s-a născut la 30 mai 1903 în casa învățătorului Ion Barbu, din Coșovenii de Sus, și a Mariei Barbu[1], descendenți dintr-o veche familie de moșneni. Dar iată ce preciza C. D. Fortunescu, președintele Societății Culturale „Prietenii Științei" din Craiova, despre învățătorul Ion Barbu, la trecerea sa la cele veșnice:

„Ion N. Barbu, învățător gradul I (căpitan în rezervă Regimentul I Vânători „Principele Ferdinand"). Bibliografie - născut în anul 1881 septembrie în comuna Coșovenii de Sus, fiu de țărani. A funcționat între anii 1901-1915 ca învățător și director al Școlii Primare comuna Malu Mare, între anii 1918-1922 ca învățător și director la Școala Primară din Coțofenii de Sus, dând în ambele sate lumină și îndemnuri spre învățătură. Ca mulții fii de țărani a făcut campania din Bulgaria în anul 1913 și războiul pentru întregirea neamului din 1916-1918 ca ofițer în Regimentul I Vânători. Rănit de două ori în lupte, prin I. D. R. nr. 197 din 13 martie 1917 i s-a acordat ordinul „Coroana României" cu spade și panglică de virtute militară cu gradul de cavaler pentru bravura și priceperea cu care și-a condus plutonul în luptele din Cheile Oltului și Jiului distingându-se pe Dealul Cărbunaru, iar prin I. D. R. nr. 3877/1931 i s-a acordat furajera „Mihai Viteazul". Și-a iubit mult satele și școala în care a propovăduit ca învățător. În satul său natal a înființat căminul cultural, cooperative. Din anul 1922 și până în anul 1935 a activat cu mult suflet în cooperație ca subinspector de îndrumare și control. A închis ochii pentru totdeauna în ziua de 22 aprilie 1936 ca un adevărat luptător atât pe ogorul vieții, cât și pe altarul onoarei și al muncii[2]

Soția învățătorului și mama viitorului preot și-a îndrumat pe unicul său fiu (a mai avut o fiică) spre cinul preoțesc, acolo unde era convinsă că-i este locul. După absolvirea ciclului primar în satul natal sub directa supraveghere a tatălui său și-a continuat în mod strălucit studiile timp de opt ani la Seminarul „Sfântul Nicolae" din Râmnicu Vâlcea.

---

* Muzeul Olteniei, Craiova.

[1] Detalii vezi în *Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Tipografia Sfintei Mitropolii a Olteniei, Râmnicului și Severinului, Craiova 1941, p. 214-215.

[2] Text aflat pe paspartoul fotografiei din proprietatea familiei Barbu (Virginia, Nicolae, Macrina și Rodica), cărora le mulțumim și pe această cale pentru amabilitate.

Fire deprinsă cu munca asiduă şi lipsit de mijloace materiale, Gheorghe I. Barbu, până la absolvirea Facultăţii de Teologie din Bucureşti în anul 1931, fiind dotat cu o voce deosebită şi certe înclinaţii spre muzica cultă[3], a absolvit cursurile de teorie solfegii clasa domnului D. I. Kiriac şi armonie clasa domnului profesor I. Norma Otescu (promoţia 1932). În perioada studiilor la Opera Română a candidat alături de prestigiosul tenor Joseph Schmit pentru un post de solist, Gheorghe I. Barbu fiind declarat câştigător deoarece avea o voce aproximativ la fel de cultivată ca şi a celui amintit mai sus, dar cu un fizic nai plăcut (Joseph Schmit era scund şi supraponderal). Din această perioadă a rămas bun prieten cu Egisio Massini. În calitate de solist al Operei Române a fost în echipă cu Ana Roja Vasiliu şi Traian Grozăvescu şi foarte apropiat de compozitorii Vinicius (cunoscut pentru aranjamentul poeziei „Limba noastră" de Mateevici), George Simonis şi Dimitrie Botez. O prietenie pentru tot restul vieţii a menţinut cu vestitul bas Petru Ştefănescu Goangă. Dotat cu putere de muncă deosebită, a fost cântăreţ şi dirijor de cor la biserica Sfinţii Voievozi (Biserica Albă) din Bucureşti (1 nov. 1924 - 1 dec. 1930), bibliotecar al Ministerului Cultelor şi Artelor (1925-1928), cântăreţ la Teatrul de Operă (15 sept. 1926 - 31 dec. 1927 şi 1 iunie 1928 - 31 iulie 1930), funcţionar al Consiliului Central Bisericesc (1926-1927).

Având certe calităţi pedagogice a fost profesor de muzică la Liceul „Regele Mihai I" din Capitală (20 februarie 1929 - 31 iulie 1929), profesor suplinitor de muzică şi de ştiinţe religioase la Seminarul din Curtea de Argeş în anii 1930-1938. Dar iată ce nota inspectorul secundar Gheorghe I. Ionescu în ziua de 25 mai 1931: „Explicarea Evangheliilor - oră făcută de domnul Gheorghe Barbu - profesor suplinitor cum arată cu această ocazie prin întrebări bine lămurit puse că elevii prind mulţumitor materia predată în cursul anului.. "[4]

La 24 august 1931 s-a căsătorit cu Florica, născută Locusteanu, alături de care şi-a purtat cu demnitate crucea în vremuri de restrişte. Florica Barbu era fiica preotului Locusteanu de la mănăstirea Jitianu de lângă Craiova, descendentă din familia cunoscutului om politic şi mecenat Nică B. Locusteanu[5] Nuni le-a fost Virgil Potârcă, fost ministru, deputat şi senator P N. Ţ[6]

Episcopul Râmnicului Noul Severin, Vartolomeu Stănescu, i-a încredinţat funcţia de diacon III al Episcopiei de Râmnic şi de profesor la Şcoala de Cântăreţi de la Mănăstirea Cozia (1 sept. 1931 - 31 dec. 1932).

Iată ce spunea arhiereul său: „Zelosul şi distinsul diacon în teologie Gheorghe Barbu, care a trecut şi prin Conservatorul de Muzică de la Bucureşti, care a fost

---

Fiicele sale, Macrina şi Rodica, au moştenit talentul tatălui, prima fiind profesoară de muzică la Colegiul Naţional „Fraţii Buzeşti" iar cealaltă solistă în diverse coruri şi la opereta din Craiova

[4] Date din arhiva personală puse la dispoziţie de Nicolae Barbu, fiul acestuia.

[5] Detalii despre revoluţionarul paşoptist romănăţean, prieten cu Heliade căruia i-a închinat o minunată monografie, vezi în studiile şi cărţile publicate de cercetătorul craiovean Paul Barbu. Mama soacră, născută Vrăbiescu, se înrudea şi cu boierii olteni Brabeţianu.

[6] Despre sfârşitul tragic al acestuia în anul 1952 în închisoarea de la Sighet vezi pr. Gheorghe Pătraşcu, *Zile de încredere şi de har Amintiri din închisoare*, Editura „Serafica", Roman, 2002, p. 47-49. Adept al familiei creştine cu mulţi copii, a avut 7 fii (Virginia, Ionică, Macrina, Florin, Victor, Nicolae) din care 4 sunt în viaţă

profesor suplinitor la Curtea de Argeş, unde a propovăduit ştiinţele religioase şi muzica timp de doi ani la seminarul local şi care este la această sfântă mănăstire Cozia directorul central al Şcoalei de Cântăreţi locali cum şi diacon la Biserica catedrală a reşedinţei episcopale". (conf. pr. v./27 august 1932)[7] Ca director titular al şcolii de la Cozia (1 ianuarie 1933 31 martie 1934) a ridicat nivelul de cultură muzicală al viitorilor ieromonahi la cele mai înalte cote de profesionalism. Înclinaţia sa spre armată este marcată şi de faptul că a fost profesor la Şcoala Copiilor de Trupă, iar după hirotonisirea sa a fost confesor onorific al garnizoanei Craiova (4 apr. 1931 1 apr. 1936) şi cu soldă (1 apr. 1936 - 1938), fapt care i-a permis să afirme ulterior cu bună dreptate că avea cea mai mare vechime ca preot militar în această parte de ţară.

Un nou moment de vârf în viaţa tânărului preot este marcat de redeschiderea bisericii catedrale Sfântul Dumitru din Craiova, fiind primul paroh numit la 15 octombrie 1933 cu puţine zile înainte de sfinţirea sa (26 octombrie 1933)[8] Ca preot paroh a fost preocupat printre multe altele de dorinţa de a procura un clopot cu potenţe muzicale de la o întreprindere specializată din Oradea. De remarcat că preotul Gheorghe I. Barbu cu ajutorul unui diapazon i-a verificat în fiecare punct rezonanţa, amănunt care a făcut din acesta în anii 1934-1974 un reper pentru locuitorii Craiovei şi ai împrejurimilor care ştiau că la orele şapte dimineaţa şi cinci după amiază la Sfânta Catedrală Mitropolitană începe slujba sau vecernia zilnice. Clopotul devenise atât de nesuferit pentru regimul comunist ateu încât a fost scos din funcţiune şi dus la topire sub pretextul că ar fi fost crăpat, desigur o minciună grosolană aşa cum preciza cu amărăciune la sfârşitul vieţii sale pământene părintele Barbu.

Ca urmare a meritelor sale, preotul Gheorghe Barbu a fost înălţat de episcopul Vartolomeu la înaltul rang de iconom stavrofor.

Părintele Barbu a adunat numeroase liste de donaţii cu importante sume de bani pentru finalizarea lucrărilor Căminului Cultural al Societăţii Preoţeşti „Renaşterea" care era dotat ultramodern pentru acel timp cu săli de conferinţă şi birouri spaţioase, unde până în anul 1948 şi chiar după aceia s-a desfăşurat o bogată activitate care consta în conferinţe ţinute de nari teologi, spectacole de muzică sacră organizate de seminarişti şi studenţii teologi şi mai ales pentru ajutorarea celor năpăstuiţi de soartă (bătrâni, orfani, văduve, săraci). Inaugurarea noului edificiu a avut loc în ziua de duminică 30 septembrie prin sfinţirea sa de episcopul Vartolomeu în prezenţa doctorului Constantin Angelescu, - ministrul instrucţiunii publice şi al cultelor, şi pe lângă care vrednicul părinte intervenise pentru aplanarea situaţiei conflictuale existente între arhiereul său şi liderul liberal[9] De altfel, soarta i-a hărăzit ca şi în multe alte situaţii datorită caracterului său integru să intervină în conflictele care se iscau între superiori şi militari şi mai ales între regele Mihai şi mareşalul Antonescu.

Pentru activitatea sa pe tărâm cultural a fost distins după inaugurarea Căminului Preoţesc „Renaşterea" din Craiova cu Ordinul „Meritul cultural clasa a II-a"[10]

---

[7] Conform arhivei familiei.

[8] Anuarul Mitropoliei Olteniei, p. 145.

[9] Vezi scrisoarea P S. Vartolomeu din 17 sept. 1934 adresată permanentă. Gh. I. Barbu din colecţia Muzeului Olteniei.

[10] Conf. I. D. R. 3315 / 8 dec. 1934.

În anii 1934-1935 şi-a împlinit visul oricărui bun creştin - acela de a cunoaşte Locurile Sfinte şi nu numai, căci, alături de dr. C. Angelescu, şi el oltean de origine, a organizat comunitatea monahală română de acolo pe care au înzestrat-o cu cele necesare şi mai mult a reuşit prin generozitatea spiritului său să capete bunăvoinţa patriarhului grec al Ierusalimului cu care a întreţinut o vastă corespondenţă.

Bun cunoscător al limbilor sacre greacă şi slavă (cunoştea latina şi alte patru limbi moderne la perfecţie) impresiona auditoriul prin ţinuta de înaltă prestaţie artistică la care ajunsese Sfânta Liturghie şi alte momente importante care demonstrau o largă deschidere despre întreg spaţiul ortodox. De la Ierusalim părintele Barbu a adus o icoană a Maicii Domnului pe care a expus-o la intrarea în biserica Sfântul Dumitru, fapt care a determinat creşterea numărului de credincioşi pentru care acesta era un reper sacru. Tot lui i se datorează aducerea pentru o bună perioadă de timp de la mănăstirea Bistriţa Olteană, ctitoria Craioveştilor, a Sfintelor Moaşte ale Sfântului Grigore Decapolitul, menite şi ele să apere oraşul de secetă şi de toate necazurile care se puteau abate asupra sa în vremurile grele ale începutului de război mondial.

Alături de diaconul catedralei Ion Popescu Cilieni a fost unul dintre cei mai dinamici luptători împotriva proliferării sectelor, fiind numit misionar onorific pentru combaterea sectelor din eparhia Râmnicului[11]

Pentru meritele sale a fost răsplătit cu ordinul Coroana României, grad de cavaler[12]

Alături de C. S. Nicolaescu Plopşor, Virgil şi Constantin Potârcă, Gheorghe I. Brătianu, Ion Popescu-Cilieni, Gheorghe şi Emanoil Tătărăscu, dr. C. Angelescu, I. B. Georgescu şi mai mulţi alţii, părintele Barbu a avut un rol decisiv în reînfiinţarea Mitropoliei Olteniei. Ca răsplată pentru osârdia sa a devenit primul protos al clerului catedralei mitropolitane (1939-1940), a contribuit la determinarea familiei Potârcă ca să doneze pentru Mitropolia Olteniei o vie în Plaiul Vulcăneşti de lângă Craiova, vie aflată şi în prezent în proprietatea mitropoliei oltene.

În anul 1939 a absolvit ca şef de promoţie primele cursuri speciale pentru confesorii unităţilor militare, iar de la 9 februarie 1940 a activat în cadrul Regimentului 26 Dorobanţi Rovine cu gradul de căpitan. Ulterior a ajuns confesor al Corpului I Armată, fapt care a atras invidia unor confraţi preoţi cu convingeri legionare, care la 27 noiembrie 1940 în timpul guvernării legionare solicitau generalului Ion Antonescu înlăturarea sa: „Preotul Gheorghe Barbu este cunoscut luptător împotriva Mişcării Legionare pentru care şi-au dat viaţa atâţia martiri în frunte cu căpitanul Corneliu Zelea Codreanu" şi ca atare nu merită încrederea acordată.

În anii 1935-1940 preotul Gheorghe I. Barbu a organizat pelerinaje la Maglavit cu intenţia de a transforma minunea arătată ciobanului Petrache Lupu într-un reper european în care creştinul popor român să fie evidenţiat ca atare.

În cadrul garnizoanei Bucureşti părintele Barbu în anii 1940-1947 a devenit confesorul Regimentului de Gardă, funcţie deosebit de dificilă în condiţiile în care această unitate militară apăra regele României, guvernul şi alte instituţii centrale ale statului român. Calitatea de preot al Regimentului de Gardă i-a adus înalta

---

Conf. adresa nr. 3339/1938 din colecţia Muzeului Olteniei. Printre altele părintele Barbu a adus la ortodoxism un protestant german impresionat de ţinuta morală şi intelectuală a acestuia.

[12] Conf. I. D. R. nr. 1113/10 mai 1939

responsabilitate de a fi ani de zile duhovnic al regelui Mihai I şi al mareşalului I. Antonescu, de a căror stimă s-a bucurat din plin.

În ziua de 21 ianuarie 1941, când a primit vestea că la Craiova s-a născut o fiică, Rodica Maria, a fost sfătuit de un apropiat din serviciul de siguranţă al statului să nu vină acasă căci este pus pe lista celor care urmează a fi asistaţi în timpul rebeliunii legionare. Fire dinamică şi cu accente de autentic eroism n-a acceptat să rămână în Bucureşti la adăpost de primejdie, ci la cerere a plecat pe front în calitatea de confesor al Ambulanţei Diviziei a 3-a, comandată de prietenul său de-o viaţă, generalul Ilie Şteflea. Părintele Barbu a înţeles că declanşarea la 22 iunie 1941 a războiului împotriva Uniunii Sovietice este un moment crucial pentru poporul român şi ca atare trebuie păstrat în memoria neamului ca o adevărată cruciadă împotriva comunismului. Impresionant este raportul numărul 26 din 30 august 1941 alcătuit de acesta şi semnat împreună cu alţi 3 preoţi căpitani[13] Sub îndrumarea generalului Ilie Şteflea a pregătit sufleteşte trupele, botezându-le în catedrala de la Chişinău în ziua de 1 august 1941 pentru a trece Nistrul în urmărirea fiarei bolşevice. La punctul Vadul lui Vodă în noaptea de 2 spre 3 august 1941 trei zile şi trei nopţi botează trupele de la comandant de regiment până la ultimul ostaş. Constatând „că ostaşii simţeau oarecare gol sufletesc din cauza necunoscutului geografic şi etnografic spre care mergeau totuşi“, preotul Barbu trece Nistrul înaintea trupelor cu Evanghelia şi cu Sfânta Cruce în mână. Alături de el la trecerea trupelor în Ucraina, aşa cum se poate observa şi din toate jurnalele de actualităţi ale timpului, se aflau generalul Ion Antonescu însoţit de generalii Ciupercă, Sorin, I. Şteflea, I. Arhip, de misiunea germană şi de întreg statul major. Ectenia şi rugăciunea de bunăvoinţă le-a rostit tot preotul căpitan Gheorghe Barbu. „D-l general Conducător a sărutat Sfânta Cruce şi Sfânta Evanghelie, prezentate de părintele căpitan Gh. Barbu, botezându-se şi filmându-se această măreaţă solemnitate religioasă care face cinste clerului militar“[14]

Într-o impresionantă procesiune religioasă duminică, 3 august 1941, părintele Barbu şi cu cei trei colegi ai săi au trecut Nistrul cu steaguri, prapori, sfinte icoane şi împreună cu românii transnistreni au străbătut comunele Pârâta, Coşniţa, Plosca, Timuş, Progrebi etc. unde „ca în vremurile primare ale misionarismului creştin“ au botezat şi împărtăşit peste 4000 de prunci şi tineri neîncreştinaţi până acum. Aceşti prunci au fost însoţiţi de părinţii lor cât şi de întreaga populaţie a satelor care stătea în genunchi în timpul serviciului divin. Pruncii au fost ţinuţi în braţe de către ostaşi şi ofiţeri până la comandantul diviziei noastre, d-l general I. Şteflea care însuşi le-a dat prin preotul căpitan Barbu Gh. Un mare număr de bani ce au fost înmânaţi părinţilor ca dar din partea d-sale“

Urmând exemplul generalului I. Antonescu, care la fel ca şi în primul război mondial când personal a asigurat îngroparea creştinească a eroilor căzuţi pe câmpul de luptă şi apoi a depus o bogată şi strălucitoare strădanie pentru ridicarea unor mausolee la Oituz, Mateiaş, Predeal, Mărăşti, Mărăşeşti etc. mai ales prin colectă publică (aici este de remarcat activitatea soţiei sale Maria Antonescu în cadrul Societăţii Femeilor Ortodoxe), preotul Gh. I. Barbu a adus de pe câmpul de luptă de la cota 102 peste 400 de ostaşi şi ofiţeri morţi pe care i-a înmormântat într-o movilă după modelul străvechi creştin. De remarcat că mareşalul I. Antonescu încă de la începutul conflictelor militare a dat numeroase ordine severe şi precise, şi dacă a fost nevoie a pedepsit pe cei delăsători, prin care a stabilit în amănunt cum se organizează cimitirele de eroi prin aducerea din zonă a celor căzuţi pentru patrie, prin confecţionarea ori de câte ori s-a putut a unor cruci de piatră la intrarea în cimitirele respective, construirea unei capele etc.; totodată mareşalul a ordonat ca toate crucile indiferent de gradul celui decedat să fie egale şi să aibă înscrise numele eroului şi unitatea din care provenea. Iată ce spunea părintele Barbu atunci: „Am înălţat o frumoasă troiţă de stejar, iar movila încadrată cu cruci individuale, fac astăzi un frumos mausoleu în mijlocul unui câmp de lupte groaznice, cu numeroase gropi de obuze şi branduri în care am găsit corpurile lor sfârtecate, i-am identificat şi i-am aşezat în morminte individuale, punând fiecărui erou crucea respectivă pe care am încrustat numele lor“ Preotul Barbu încuraja pe soldaţii şi ofiţerii răniţi chiar şi în sala de operaţie a ambulanţei şi le explica nobila misie pusă sub semnul Sfintei Cruci de salvare de ateismul bolşevic[15] Părintele Barbu în tot timpul războiului a procurat cărţi poştale pentru ca fiecare ostaş să poată păstra legătura cu cei de acasă, mânca împreună cu aceştia şi le binecuvânta mesele. El a convins pe ciobanul misionar Petrache Lupu să meargă pe front ca să vorbească ostaşilor despre necesitatea salvării civilizaţiei europene de ciuma roşie[16]

---

[13] Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *1941-1945. Preoţi în tranşee*, Fundaţia general Ştefan Guşă, p. 45-48, doc. nr. 26 din 30 august 1941.

[14] *Ibidem*, p. 46.

Ca răsplată pentru eroismul arătat a fost distins cu ordinul „Crucea Regina Maria“, clasa a II-a, prin ordinul de zi 130/18 septembrie „pentru că a executat ordinul operativ special 13/20 august 1941 al comandantului, sub tirul artileriei inamice, a făcut asanarea câmpului de luptă la Cota 102. Apoi şi-a îndeplinit funcţiunea de pastor, atât la ambulanţă, cât şi în mijlocul populaţiei, botezând 800 de copii şi peste 4000 de bărbaţi şi femei şi predici, a instalat în casele ucrainene Sfânta Cruce în locul statuilor lui Lenin“[17] Preotul erou a propus Sfântului Sinod să trimită în Transnistria şi Ucraina o „armată misionară apostolică“ „Ce folos că noi am ridicat troiţe şi am sfinţit biserici, dacă nu-i nimeni să slujească în ele în duminici şi sărbători. De aceea ar trebui ca acolo unde în ţară sunt 2-3 preoţi la o biserică să fie aduşi pe front pentru două trei săptămâni care să organizeze capele, să aducă iconiţe, cruciuliţe şi cărţi. Nu o facem noi acum, nu o face Biserica ortodoxă, o vor face sigur Biserica catolică sau poate sectele care întotdeauna au fărâmiţat conştiinţa unui popor!“, concluziona părintele căpitan[18]

După un scurt concediu petrecut în ţară părintele Barbu a revenit în cursul anului 1942 în calitate de confesor al Regimentului 82 Infanterie. În ziua de 27 martie 1942, ziua unirii Basarabiei cu România, a participat la slujba din Catedrala Sfintei Mitropolii de la Chişinău alături de arhiepiscopul Efrem Enăchescu, care a fost ultimul mitropolit al Basarabiei şi care prin grija sa în primăvara anului 1944 a fost adăpostit cu binecuvântarea mitropolitului Nifon Criveanu la mănăstirea Jitianu de lângă Craiova. Duminică 29 martie (Floriile) a oficiat „un scurt serviciu religios“ şi a împărţit „ostaşilor şi ofiţerilor ramuri de salcie luate de la sfânta biserică“ În Săptămâna Sfintelor Patimi oficiază Sfânta Liturghie, împărtăşeşte soldaţii, cântă Prohodul

---

[15] *Ibidem*, p. 46-48.

[16] *Ibidem*, p 69-71, doc. nr 39 - raportul nr. 6 semnat de pr Căpitan Gheorghe I Barbu.

[17] *Ibidem*, p. 61, doc. nr 38.

[18] *Ibidem*, p. 71

Domnului şi asigură serviciul divin al Sfintei Învieri - primul după 25 de ani pe pământul Ucrainei - folosind pe lângă limba română şi pe cea ucraineană[19]

Evenimentele de la 23 august 1944 l-au surprins alături de col. Marcel Olteanu, comandant al Regimentului I de Gardă, şi el tot craiovean de origine. În zilele de 24, 25 şi 26 august 1944 s-a evidenţiat în timpul luptelor de la Băneasa fapt care a determinat pe gen. Marcel Olteanu să-i poarte toată viaţa o nemăsurată admiraţie[20]

Înălţat succesiv în grad (maior, locotenent-colonel, colonel şi apoi general), părintele Barbu a fost alături de trupele române la trecerea Tisei când le-a botezat cu gândul la revenirea Ardealului de Nord în graniţele ţării. A participat şi la luptele din Cehoslovacia şi a fost distins cu medalia sovietică „Pobeda"

După război a fost şef al serviciului religios al comandamentului 7 teritorial (1946) şi şef la serviciul religios al Regiunii I Militare (1946-1947). La 1 septembrie 1947 a fost trecut în rezervă şi pensionat. Dar nori negri se abăteau asupra României. Iată ce scria pe Noul Testament prietenul său de o viaţă, pr. col. Emanoil Păsculescu, confesorul cavalerilor Ordinului „Mihai Viteazul", preotul bisericii Mihai Vodă din Bucureşti la 29 octombrie 1948:

„O, frate Barbule,

Îngenunchiaţi în faţa Atotputernicului să-l rugăm pentru liniştirea sufletelor noastre, înfrângerea vrăjmaşului, pacea lumii şi împlinirea visului"

Dar de binemeritata pensie nu s-a bucurat prea mult după trecerea sa în rezervă căci, chipurile, nu se încadra în prevederile decretului stalinist 360/1949, fiind obligat să-şi vândă lucrurile din casă, iar copii săi, deoarece erau muritori de foame, să apeleze la mila socrului, preotul Ion Locusteanu. Dar calvarul a început într-o noapte de aprilie a anului 1950 când, în casa sa de pe bulevardul Ştirbei Vodă, numărul 22, construită printr-un împrumut pe termen de 15 ani de la Casa Oştirii, au năvălit la intrarea principală şi au început să bată în uşă 5-6 ofiţeri şi subofiţeri de Securitate. Fără să ţină seama, ca de obicei, de cei 4 copii minori care se speriaseră au început o percheziţie severă în întreaga locuinţă din pod până în pivniţă. Documente de excepţională valoare arhivistică au fost arse sau confiscate, dispărând cu această ocazie şi multe alte obiecte personale dintre care sabia sa de gardă, ba chiar şi un buzdugan luat ca suvenir de la Băile Olăneşti. Întreaga operaţiune a durat până la orele 4,30 dimineaţa când curajosul preot s-a adresat soţiei cu cuvintele: „Florico, eu mă duc, să ai grijă de copii!" Pentru intimidare, când părintele a fost urcat în dubă, au tras un foc de revolver şi apoi l-au dus la sediul Securităţii, de pe strada Câmpia Izlaz (fosta casă Eschenazi), într-o pivniţă cu mici ferestrui, cu umiditate crescută şi cu şobolani care circulau în voie. În timpul anchetelor a fost bătut personal de căpitanul de securitate Constantin Oancă, unghiile i-au fost smulse, a fost lovit la rinichi şi stomac cu bastonul de cauciuc. De tovarăşii de suferinţă a fost sfătuit să cedeze căci altfel va fi omorât. În sfârşit a semnat, iar o comisie de procurori militari l-a întrebat: „Ei, Barbule ce ai declarat aici?", iar acesta le-a răspuns: „Scrisul e la meu, conţinutul nu-mi aparţine!" Anchetele, aproape neîntrerupte au continuat până la 24 iunie 1950. Familia îngrijorată n-a ştiut nimic dacă mai trăieşte sau nu şi unde se află, acest lucru aflându-l întâmplător de la o prietenă care la rândul ei era prietenă cu soţia ofiţerului de securitate care participase la arestare. Căpitanul de securitate Constantin Oancă urmărea să atribuie venerabilului preot crime de război împotriva populaţiei civile din Uniunea Sovietică. Ulterior a trecut şi prin anchetele securităţii din Bucureşti, atunci când se afla la colonia de muncă de la Bragadiru[21]

---

[19] Fin psiholog, într-un raport amplu descrie starea de spirit a oştenilor care luptau departe de ţară şi propune tipărirea în Ucraina a Noului Testament şi a unor cărţi de rugăciune. Detalii pe larg vezi în darea de seamă a acestuia din 9 apr. 1942 (conf. doc. nr. 104, *op. cit.*, p. 173-181).

[20] Despre unele aspecte vezi pe larg *Preoţii şi oştirea la români (1930-1948)*, având ca autor pe comandorul (r) dr. Ilie Manole, Bucureşti, 1998. Printre altele a fost acuzat pe nedrept într-un articol apărut în „Magazin Istoric" că în calitate de confesor la executarea lui Filimon Sârbu (acuzat cu acte de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice) că ar fi aruncat pământ în groapă peste acesta deşi era încă viu (lucru incompatibil cu un duhovnic şi necunoscut până în prezent în istoria execuţiilor).

Peste trei luni familia primea o carte poştală de 12 rânduri de la Cernavodă în care spunea: „Aflaţi de mine că sunt la înfăptuirea canalului Dunăre-Marea Neagră împreună cu alţi tovarăşi" Din perioada cât a fost reţinut la canalul Dunăre-Marea Neagră amintim episodul povestit de Eugen Mendel, proprietarul evreu al celui mai mare magazin de bijuterii din Craiova de pe strada Unirii, care a fost şi el la canal, când comandantul lagărului de muncă a cerut echipei în care acesta era încadrat să muncească pentru construirea socialismului. Cu mult curaj pr. Gh. Barbu a cerut voie să vorbească în numele colegilor săi, promiţându-le că nu vor avea probleme şi-şi vor organiza bine munca; în final, după obiceiul militar, a încheiat cu cuvintele: „Să trăiţi!", la care comandantul a răspuns „Eu nu vă spun să trăiţi, ci să muriţi pentru că sunteţi duşmanii clasei muncitoare!" La canal a salvat un profesor şi un preot trecuţi de 70 de ani muncind pentru ei, pentru ca să-şi poată primi mizerabila raţie de mâncare. La Canal s-a întâmplat o adevărată minune din care părintele a supravieţuit după ce a fost grav rănit, iar alţii omorâţi cu prilejul exploziei dinamitei de la cariera de piatră folosită pentru calea ferată care se construia. Ca mulţumire, părintele a adus acasă acea piatră care i-a salvat viaţa. Se pare că se urmărea asasinarea sa, căci a mai fost rănit o dată grav de o explozie şi Dumnezeu l-a salvat a doua oară. Alt episod, care trebuie menţionat, este de un realism cutremurător: când deţinuţii se întorceau de la carieră şi treceau pe lângă viile G. A. S. din cauza foamei cumplite au rupt rândurile ca să mănânce câteva boabe de struguri şi atunci au fost bătuţi cu patul armei de cei care îi păzeau. Vocea pătrunzătoare a fostului mare tenor a făcut linişte în îmbulzeala creată şi cu demnitate, dar convingător, le-a spus călăilor că lipsa de hrană şi munca epuizantă i-a adus în această situaţie. Toţi cei de faţă au rămas fără replică şi şi-au continuat drumul spre baraca unde erau închişi.

După închiderea Canalului, la fel ca alţi confraţi, a fost în colonia de muncă de la Bragadiru, la construirea hidrocentralei V I. Lenin de la Bicaz şi a termocentralei Oneşti-Borzeşti unde, datorită calităţilor sale, era numit „inginer" şi a fost şef al echipei

---

Într-o adresă a Direcţiei justiţiei militare către fiica sa Popescu Macrina Georgeta din 13.01.1994 se precizează că a fost arestat la data de 29 octombrie 1949 „pentru şantaj şi insulte aduse conducătorului guvernului (a făcut politică P N. Ţ Şi a fost simpatizant legionar)" - lucru neadevărat, căci a fost ajutat de familiile de evrei Grümberg, Iser şi Mendel pentru că au fost salvaţi în timpul guvernării legionare. Conform deciziei M. A. I din 24. 07 1950 şi a adresei 364/9 noiembrie 1995 adresată fiicei sale Virginia Barbu se arată că a fost arestat la data de 24 07 1950 pentru manifestări duşmănoase contra regimului comunist şi a fost încadrat într-o colonie de muncă pe timp de 18 luni începând cu data de 24. 07 1950 fiind eliberat la data de 22 august 1953. În realitate fusese arestat cu trei luni înainte, iar într-un proces din 10 iunie 1953 al Tribunalului Regional Craiova era citat la Colonia de muncă Bragadiru, Regiunea Bucureşti în calitate de inculpat Era o încercare de a-i prelungi reţinerea abuzivă, fapt împiedicat de mărturiile unor ofiţeri din fosta Divizie Tudor Vladimirescu" care cunoşteau eroismul preotului militar de mineri, magaziner, normator, şef al echipei de construcţii căii ferate, şef de şantier al coloniei de muncă Bicaz-Dodeni, aşa cum însuşi mărturisea într-un memoriu din anul 1955. Printre altele, amintim că la Bicaz la solicitarea sa, împreună cu alţi colegi demni de toată încrederea, a tăiat lemne pentru construirea unor barăci mai apropiate de minimul existenţial şi i-a determinat pe cei care îi păzeau să aibă mai multă încredere în ei. Deşi se considera ca într-o staţiune, din cauza foamei a mâncat răşină de brad care i-a distrus laringele de tenor de mare sensibilitate şi care, în final, i-a provocat un neoplasm la sfârşitul vieţii (avea o tumoare care din benignă a devenit malignă cu toate intervenţiile terapeutice).

În tot timpul detenţiei, familia i-a fost alături. La Canal, Bicaz sau Oneşti, soţia sa, Florica Barbu, l-a întovărăşit, iar la Bragadiru a venit şi fiica cea mai mare Virginia, învăţătoare expulzată în Bărăgan, în satul Nicolae Bălcescu, unde a suferit multe mizerii. Cu un modest pachet alcătuit dintr-un pui fript, brânză, pâine proaspătă şi o sticlă de lapte bătut, tânăra învăţătoare a bătut la uşa lagărului de la Bragadiru şi a cerut să-şi vadă tatăl. Îmbrăcat în haine albe, de nerecunoscut din cauza suferinţelor îndurate, părintele se impusese cu apelativul „preotul acela care cântă aşa de frumos“ chiar şi în faţa gardienilor, şi ei oameni de la ţară. Dialogul între tată şi fiică n-a durat decât 5 minute, căci santinela i-a impus ca supremă umilire să-i facă ghetele în faţa fiicei sale. Resemnat, acesta a executat ordinul în tăcere. Întoarsă la şcoală, învăţătoarea Virginia Barbu era să fie exclusă din învăţământ pentru îndrăzneala de a-şi fi vizitat tatăl.

În preajma zilei de 23 august 1953 a fost chemat de către un procuror pentru a fi pus în libertate. Atunci acesta i-a spus: „Tovarăşe Barbu, că toţi suntem tovarăşi, ce caută un domn ca dumneavoastră aici?!

– Pe mine mă întrebaţi tovarăşe procuror.

– Prietenii şi rudele te-au băgat aici“[22]

Replica era perversă pentru că acesta în libertate să devină colaborator al regimului, chipurile nevinovat, şi să se răzbune pe cei din jur. Într-o seară familia a rămas surprinsă de venirea tatălui iubit. Rodica, una din fiicele sale, desculţă a alergat noaptea câţiva kilometri ca să-şi vestească bunicii materni că ginerele li s-a întors din gulagul comunist şi că va fi din nou în mijlocul familiei.

La întoarcerea din închisoare n-a avut nici un mijloc de subzistenţă decât acela de corist cu o jumătate de normă la Ansamblul artistic de stat „Nicolae Bălcescu“ din Craiova şi de intendent al Liceului „Fraţii Buzeşti“. Dragostea pentru Sfânta Biserică căreia îi slujise cu atâta devotament l-au făcut să se adreseze fără succes pentru a solicita un post în administraţia Sfintei Mitropolii sau o catedră de muzică la Şcoala Eparhială de Cântăreţi de la Mofleni[23]

Ca profesor de muzică a predat la Şcoala Generală nr. 9 din Craiova şi la Colegiul Naţional „Fraţii Buzeşti“ de unde s-a pensionat la 1 septembrie 1965[24] Şi după pensionare a continuat să activeze în diferite coruri craiovene. Toată viaţa a avut nostalgia că nu mai putea îmbrăca veşmintele preoţeşti (a făcut-o de câteva ori la biserica din Morunglav, unde slujea cuscrul său). Ca orice bun creştin a cunoscut momentul despărţirii de viaţa pământeană şi şi-a anunţat soţia iubită, la 23 noiembrie 1976 trecând la cele veşnice şi fiind apoi înmormântat la cimitirul Ungureni din Craiova[25]

---

[22] Vezi biletul de eliberare nr. 3875/1953 al Direcţiei Lagăre şi Colonii de Luncă Formaţiunea 0665 Oneşti.

[23] Vezi cererea părintelui Barbu I. Gheorghe adresată mitropolitului Firmilian şi înregistrată la nr. 2760/1955. Desigur în spatele acestui refuz se afla tot fosta Securitate.

[24] Vezi cartea de muncă seria M. n., nr. 124790.

Evocarea părintelui Gheorghe I. Barbu are menirea să sublinieze înaltul nivel de profesionalism şi credinţă al unuia din preoţii de seamă ai Catedralei Mitropolitane şi ai armatei române.

---

[25] Certificatul de deces nr 44 759 din 24 noiembrie 1976.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

ADDENDA

SOCIETATEA PETROLIERĂ „CONCORDIA“
1907-1948

DAN PINTILIE[*]

Societatea Petrolieră „Concordia“ a luat fiinţă în anul 1907, cu sediul la Bucureşti, prin fuzionarea societăţilor petroliere „Buştenarii“, cu sediul la Bucureşti, „Telega“ OIl Co. Ltd., cu sediul la Londra, „Italo-Română“, cu sediul la Bucureşti , şi „Aligemeine Petroleum Industrie Aktien-Gesellschaft“, cu sediul la Berlin, şi d-nii Al. G. Radovici, Otto Petersen şi H. O. Schlave. Dintre acestea, aportul cel mai mare la capitalul social l-a adus Societatea „Buştenarii“ cre a depus 14.230.000 lei şi primea 28.460 acţiuni. Era urmată de Societatea „Telega Oil Co. Ltd.“ cu 8.500.000 lei pentru care primea 17.000 acţiuni. Totalul capitalului social la înfiinţare se ridica la 25.000.000 lei.

Scopul era extragerea petrolului brut, a ozocheritei şi a altor produse similare care s-ar găsi în terenurile petrolifere aparţinând societăţii, în cele luate cu arendă şi atât în cele dobândite, cât şi în cel ce s-ar mai dobândi pe orice cale legală“[1]

Încă din primii ani producţia obţinută a fost mare. Astfel, în anul 1909 ea se ridica la 96.283 tone, iar beneficiul realizat la 2.746.776.01 lei.

Societatea „Concordia“, care se afla sub controlul grupului bancar german „Disconto Geselllschoft“ - „S. Bleichröder“, a fost trecută în 1918, puţin înainte de capitularea Germaniei, sub controlul societăţii „Terra“ din Elveţia, care a preluat 98% din capitalul acesteia. Era, de fapt, o operaţie fictivă prin care băncile germane urmăreau să camufleze, participaţiile lor la Societatea „Concordia“. Îndată după război, acţiunile deţinute de firma elveţiană au fost cumpărate de „Campagnie Financiàre Belge des Pétroes“ (Petrofina), întreprinderea franco-belgiană, care ca întreprindere aliată, aa cerut şi a obţinut scoaterea de sub sechestru a Societăţii „Concordia“.

Societăţile „Vega“ şi „Creditul Petrolifer“, care aparţineau aceluiaşi grup german ca şi „Concordia“ au trecut în urma unor operaţiuni asemănătoare de camuflaj, sub controlul trustului francez „Campagnie Financiàre Belge des Pétroes“

În 1922 „Concordia“ a absorbit prin fuziune Societăţile „Vega“ şi „Creditul Petrolifer“, devenind una din cele mai mari întreprinderi petrolifere din ţară. Societatea era controlată de trustul franco-belgian „Petrofina“ condus de Léon Wenger, care lucrase mult în industria petroliferă din ţara noastră.

---

[*] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, Piteşti.

[1] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, (D. J. A. N.) fond „Societatea Concordia“, dosar 1/1907

Din averea Societăţilor Concordia", „Vega" şi „Creditul Petrolifer" evaluată la trei miliarde de lei, statul român n-a primit decât 50.000.000 lei despăgubiri.

După primul război mondial, în anul 1919, operaţiile societăţi aşa cum se arată în raportul Consiliului de Administraţie pe acest an „au fost influenţate de mişcarea muncitorimei, în special de greva generală din industria petroliferă din iulie.

În urma acestei greve, care a ţinut mi bine de şase săptămâni, societatea a făcut lucrătorilor concesiuni considerabile. Afară de sporurile însemnate ale salariilor lucrătorilor s-a recunoscut ziua de lucru de opt ore, fapt ce a atras introducerea sistemului de lucru în trei schimburi pe zi a câte opt ore în loc de două schimburi pe zi a câte 12 ore. În consecinţă şi numărul lucrătorilor a trebuit să fie sporit cu aproape o treime"[2]

Totuşi, beneficiul realizat a fost de 1.739.940,78 lei. Anul 1922 este anul în care se face fuzionarea cu Societăţile „Sirius" şi „Creditul Petrolifer" Capitalul social era în acest an de 150.000.000 lei, producţia înregistra 148.485 tone[3], iar în anul următor capitalul se ridica la 245.000.000 lei, funcţionau 75 sonde, s-au forat 15.289 m., producţia a fost de 297.525.756,94 lei[4]

După acest an, producţia începe să scadă. Acest lucru se datora aşa cum precizau rapoartele Consiliului de Administraţie, faptului că declinul normal al sondelor vechi nu a fost compensat cu ajungerea la petrol a sondelor noi, iar pe de altă parte, trei sonde de exploatare ale Societăţii „Internaţionala Română" al căror debit iniţial cu caracter eruptiv pronunţat permitea scontarea unei puternice sporiri a producţiei, au încetat de a produce[5] Astfel, în anul 1927, aceasta se ridica la numai 74.015 tone, iar beneficiul realizat la 69.841.074,36 lei, spre deosebire de anul 1926 când a fost de 135.617 782,62 lei. Acest fapt s-a datorat totodată şi scăderii preţurilor produselor petroliere pe piaţa mondială.

În aceşti ani, şantierele din Arbănaşi (judeţul Buzău) şi Buştenari (judeţul Prahova) au continuat să dea rezultate satisfăcătoare, mai puţin cele de la Moreni, Băicoi şi Runcu (judeţul Prahova)[6]

Situaţi aceasta nu a fost de lungă durată însă. Astfel, în nul 1928, producţia creşte iar la 221.919 tone. Societatea ave în acest an un capital de 500.000.000 lei. În acelaşi timp s-a cedat şantierul arbănaşi pe motiv că era prea îndepărtat de centrul de rafinărie şi de reţeaua de conducte, ir şantierele Moreni, Buştenari şi Runcu au dat rezultate foarte bune. S-a mărit totodată şi parcul de vagoane-cisternă la 668. De asemenea, pentru a se facilita exportul produselor s-au extins instalaţiile de înmagazinare, în special la cele din portul Constanţa[7]

În 1930, Societatea „Concordia" a devenit continuatoarea Societăţii „Internaţionala Română" din Amsterdam-Olanda cu sediul în Bucureşti str. Domniţei 48. Fuziunea a fost publicată în M. O. nr. 185 din 1930[8] Directorul Societăţii „Internaţionala" era G. I. Duqué devenit apoi director la „Concordia"

Ibidem, dosar 7/1920. f 3.

Ibidem, dosar 15/1922, f. 19. dosar 3/1924, f. 226.

[4] *Ibidem*, dosar 3/1924-1947, f 226

[5] *Ibidem*, f. 221

Ibidem, f 205-206.

[7] *Ibidem*, f 198.

[8] *Ibidem*, dos 8/1907-1948, f 270.

În anii următori, producţia continuă să crească vertiginos. La acest fapt a contribuit şi deschiderea în anul 1929 a unui nou şantier la Lilieşti (judeţul Prahova), iar în afară de rafinăria „Vega“ s-a mai comandat o nouă rafinărie cu op capacitate de 80 de vagoane pe zi. La această dată, rafinăria „Vega“ distila 553.680 tone ţiţei şi pentru fabricarea uleiurilor 21.670 tone pe an. În 1930 capitalul social era de 650.000.000 lei divizat în 250.000.000 acţiuni de câte 250 lei valoare nominală fiecare, emise în titluri reprezentative de 1, 10, 20, 50 sau 100 de acţiuni.

Criza economică din anii 1929-1933 a lovit greu şi industria petroliferă. Cu toate acestea însă producţia a fost în 1931 de 859.727 tone, deoarece preţurile de vânzare ale principalelor produse rafinate a scăzut, iar Societatea a fost nevoită să mărească producţia, pentru a reduce preţul de cost. Beneficiul s-a ridicat însă decât la 51.355.972 lei[9]

În anul 1932, producţia ajunge la 1.028.545 tone, iar în 1934 la 1.163.346 tone. În aceşti ani s-au terminat lucrările de exploatare întreprinse în regiunea Gura Ocniţei (judeţul Dâmboviţa), s-au forat 33.255 m. şi s-au achiziţionat importante terenuri de exploatare pentru a se mări rezervele şi a înlocui terenurile care nu mai erau rentabile. Cea mai mare parte a producţiei s-a exportat prin filialele societăţii „Petrofina“, care patrona „Concordia“, iar pentru vânzarea în ţară s-a încheiat un acord cu societatea „Distribuţia“ la începutul anului 1934[10]

În această situaţie, cu o producţie de 1.229.838 tone în anul 1935, Societatea „Concordia“ avea un procent de 14,67% din producţia totală a ţări 8.348.000 tone), iar în 1936, 13,71%. Tot în acest an, fuzionează cu societatea anonimă „Electrica“[11]

În anul următor, odată cu scăderea simţitoare a producţiei de ţiţei a ţării (7.147.037 tone), producţia societăţii scade la 912.330 tone, ceea ce reprezintă 12,77% din producţia totală. Tot acum s-a pus în exploatare noul şantier de la Lilieşti - Ţintea (judeţul Prahova) cu rezultate bune, s-au forat 41.914 m., s-a creat un nou Departament numit „Departamentul Minier“, care se ocupa de punerea în valoare a zăcămintelor metaliere, s-au achiziţionat totodată numeroase terenuri miniere şi s-a luat o importantă participare într-o nouă societate „Concordia Auriferă“[12].

De asemenea, în anul 1938 Societatea a absorbit societăţile miniere „Lignitul“ şi „Schitu Goleşti“, mărindu-şi capitalul la 1.015.000.000 lei. În acest an, minele de cărbuni ale celor două societăţi absorbite au avut o producţie de 115.714 tone, iar lucrările de prospecţiuni ale ţinutului minier concedat „Concordiei Aurifere“ au fost fixate la o suprafaţă de 31.000 ha[13]

După declararea războiului, în septembrie 1939, preţul produselor la export a crescut, societatea şi-a menţinut locul al doilea pe ţară în ceea ce priveşte producţia şi a continuat să-şi dezvolte şi să-şi consolideze patrimoniul de terenuri. În acelaşi timp a achiziţionat, în urma rezultatelor expertizelor făcute, concesiunile miniere în suprafaţă de 62 ha ale Societăţii Anonime Baia de Arieş, judeţul Turda, alte concesiuni în suprafaţă de 135 h şi s-au cerut statului perimetrele de exploatare în suprafaţă de 3.200

---

[9] *Ibidem*, f. 1.

[10] *Ibidem*, f. 177

[11] *Ibidem*, f. 156, 163, 170.

[12] *Ibidem*, f. 142, 149.

[13] *Ibidem*, 135, 136.

ha. S-au făcut de asemenea prospecţiuni geologice detaliate pentru a se determina zonele unde s-ar găsi zăcăminte de aur[14]

Anul 1940 a fost un an foarte agitat, datorită evenimentelor politice internaţionale, ca urmare a intensificării şi extinderii războiului în Europa. Cel mai mare cumpărător al produselor societăţii a devenit Germania. Acestea au trebuit să fie dirijate atât pe Dunăre, cât şi pe căile terestre. Exportul în acest an a fost de 403.321 tone. Pentru transportul ţiţeiului de l locul de producţie la rafinărie, la această dată, societatea dispunea de o reţea de conducte în lungime de 600 km.

În ceea ce privea „Departamentul uzinelor metalurgice (Ploieşti) cu un număr de 3000 de lucrători, eforturile au fost dirijate pentru fabricarea uneltelor necesare industriei petrolifere, al căror import din America devenise imposibil, precum şi fabricării muniţiilor şi tunurilor necesare armatei. De asemenea, s-a trecut la specializarea pentru fabricarea maşinilor rutiere.

În acelaşi timp, s-au pus bazele exportului în Elveţia încheindu-se livrarea de 12.500 tone cărbune.

Activitatea „Concordiei Aurifere“ a fost concentrată în şantierul Baia de Arieş. Pentru punerea în valoare a minereului aurifer s-a terminat studierea şi proiectarea unei uzine de flotaţie. Deşi maşinile au fost comandate din cauza evenimentelor nu u putut fi aduse.

De asemenea, prin cedarea părţii de nord a Transilvaniei, societatea a pierdut exploatările miniere şi concesiunile miniere din ţinutul Munţilor Gurghiului, la care societatea avea o participaţie importantă. Însă în prima jumătate a anului, societatea a reuşit să achiziţioneze Societatea „Topliţa Măgura Concordia“ - societatea care deţinea terenuri aurifere în ţinutul Munţilor Apuseni şi anume 623 ha concesiuni pentru exploatarea aurului şi perimetre de exploatare în jurul concesiunilor în suprafaţă de aproximativ 800 ha în regiunea Băiţa (judeţul Hunedoara)[15]

În cursul anului 1941, Societatea a dus tratative cu Societatea „Foraky-Românească“ cu care fuzionează la 1 ianuarie 1942. Fuziunea a mărit capitalul la 1.470.000.000 lei şi patrimoniul în terenuri, materiale şi instalaţii. Totodată, noua lege a petrolului a creat condiţii favorabile atât pentru găsirea unor noi rezerve petrolifere, cât şi pentru exploatarea cât mai raţională a petrolului. Scurgerea produselor petroliere spre ţările aliate şi în special spre Germania, a devenit foarte activă, mai ales prin punerea în funcţiune a noilor conducte spre Giurgiu.

Pentru perioada 1940-1944 nu se poate da însă situaţia exactă a producţiei. Se cunosc numai fluctuaţiile intervenite datorită evenimentelor din timpul războiului.

La 12. 12. 1942, S. A. „Combustibilul“ fuzionează cu Societatea „Concordia“, care indirect va controla prin „Foraky“ şi Societatea „Moldonophta“, majoritatea capitalului fiind deţinut de „Forky“

Trebuie menţionate aici pagubele enorme cauzate de bombardamente şi în special cel din 1 august 1943, când au fost distruse instalaţiile din departamentele Petrol, Uzine Metalurgice şi Electrice. În acest sens, o situaţie întocmită la această dată arăta că la Departamentul Petrol - Vega - acestea se ridicau la suma de 449.358.376 lei,

---

[14] *Ibidem*, 129

[15] *Ibidem*, 119, 120

Departamentul Electrica 11.495.300 lei, Atelierele Metalurgice 34.387.000 lei, în total 495.240.676 lei.

Cu toate acestea însă, producţia şi forajul au depăşit realizările anului precedent, fapt care arată un început de nominalizare a activităţii. Acelaşi lucru se poate spune şi despre activitatea de prelucrare a ţiţeiului, deşi instalaţia de cracare şi parcul de rezervoare fuseseră grav avariate. De bombardamente. În acest an s-au livrat la export 409.462 tone, iar pe piaţa internă 145.871 tone.

Rezultate importante s-au obţinut şi pe şantierul baia de Arieş cărui producţie a fost de 7.547 tone minereu şi din care după prelucrare au rămas 642 tone concentrate cu un conţinut de cca. 35,9 kg aur fin. De asemenea, societatea afiliată " Topliţa - Măgura Concordia" a exploatat 3.676 tone minereu din care s-au extras cca. 10,3 kg aur fin[16]

Din registrul acţionarilor înfiinţat la 5 martie 1945, reiese că în cest an existau 997 acţionari, se menţiona domiciliul, naţionalitatea, numărul de acţiuni, valoarea. În total 2.299.124 acţiuni[17]

La 31 decembrie 1948, Societatea "Concordia" fuzionează cu Societatea "Sovrompetrol", iar la 15 ianuarie 1949 erau predate acestuia titlurile fără valoare aflate în tezaurul societăţii precum şi arhiva[18]

---

[16] *Ibidem*, f. 112.

[17] *Ibidem*, f. 92.

[18] *Ibidem*, dos. 335/1943, f. 1.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

INSTRUCŢIUNI REFERITOARE LA RECEPŢIONAREA ŞI REPARTIŢIA MATERIALELOR RUSE, AFLATE ÎN ROMÂNIA, ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

VIOREL CĂRĂMIZARU[*]

Această lucrare îşi propune să scoată în evidenţă aspecte mai puţin cunoscute ale colaborării româno-ruse în primul război mondial, colaborare care s-a manifestat şi în privinţa armamentului de război rusesc, livrat în baza acordurilor încheiate cu Antanta, în 1916.

Ca urmare a dispoziţiilor luate de Guvernul României, în a doua jumătate a anului 1917, în baza Convenţiei încheiate cu Antanta, materialul de război rusesc, care sosise în România, fusese repartizat conform acordurilor semnate în august 1916. Existau însă mai multe divergenţe privind distribuirea şi repartiţia materialelor, la diferitele unităţi. Marele Stat Major al Armatei Române a dat în acest sens mai multe dispoziţii, problema trebuind reglementată într-un mod cât mai urgent.

În baza unui raport al Ministerului de Război, în deplin acord cu Comandamentul Rus, se luase decizia de a interzice cu desăvârşire unităţilor militare, societăţilor civile, persoanelor militare sau civile, societăţilor constituite şi oricărui alt organ român sau străin de a cumpăra efecte, materiale sau muniţii de război, care se găseau pe teritoriul României. Persoanele particulare care luaseră sau primiseră în dar materiale de război trebuiau să le înapoieze, după normele elaborate de Comandamentul Rus, cu consimţământul Marelui Cartier General Român. De asemenea, întreg materialul rusesc ce se găsea pe teritoriul României şi al Basarabiei rămânea proprietatea statului rus, fără a putea fi scos din graniţele teritoriului în care se găsea, până la noi dispoziţiuni[1]

Materialul pe care îl primise Armata Română de la ruşi pentru noile formaţiuni, prin intermediul Misiunii Franceze, se prelua de către delegatul român, împreună cu delegatul francez.

Pentru materialele de care Armata Română avea nevoie şi nu erau procurate prin Misiunea Franceză se recurgea la rezerva de materiale, care se găsea în acel moment la dispoziţia Rusiei, sub autoritatea Aliaţilor şi sub paza trupelor române.

În a treia intervenţie (Adresa nr. 3696 din 6/19 februarie 1918) anexată în copie se arăta că restul materialului furnizat Armatei Ruse de către Aliaţi şi neplătit atunci trebuia să rămână în proprietatea Aliaților. Ca urmare a loviturii de stat bolșevice din 25 octombrie 1917 exista riscul dezmembrării trupelor ruse și în consecință lăsarea în deplină debandadă a materialului de război. Marele Cartier General Român, prin Ordonanța nr. 6669 din 9. 02. 1918, cerea formarea cu insistență de comuniuni franco-ruso-române pentru a face recensământul materialului rus părăsit[2]

---

[*] Muzeul Judeţean Argeş.

[1] Arhivele Militare Române, Piteşti, fond Marele Cartier General, dosar nr. 1111.

Direcția Superioară a Armamentului comunicase, în prealabil, dispozițiuni cu privire la unele observații în ceea ce privește calitatea armamentului rusesc. Astfel, la materialul Divizionului 35 Obuziere, se constată următoarele: închizătorul cu pană orizontală, frâna hidraulică cu armurile recuperatoare, iar pentru ochirea în direcție, afetul se mișca în jurul unui pivot. La Divizionul 36 Obuziere, erau semnalate observații la: închizătorul cu șurub, ca la tunul de câmp de 75 mm francez, frâna cu aer comprimat pentru ochirea în direcție, iar afetul se mișcă pe osie. Conform rezoluției generalului subșef de Stat Major, pusă pe referatul acestui dosar se cerea intervenția ca la toate divizioanele de obuziere să se dea materialul care să fie de același sistem, măsurile urmând a fi comunicate la Marele Cartier General[3]

Direcția Superioară a Armamentului comunica, de asemenea, că materialul de război aflat la Tulucești sosise la Dăcăneasa în dimineața zilei de 26 ianuarie și începuse repartiția la unități. Șeful Statului Major însărcinat cu comanda Armatei Române, general de corp de armată adjutant Prezan, intervenise să se trimită 100 de oameni la Intendență, pentru a aduce de acolo 39 de tunuri de 76,2 mm, chesoane de 76,2 mm, un tun de 150 mm, două loje portative, trei ambulanțe, o trăsură de bagaje, două bucătării de companie și 834 cai cu harnașamentul lor. Transportul se făcea pe jos și a sosit la destinație în seara zilei de 29 ianuarie. Transportul cu trenul se făcea în același interval de timp. Pentru completarea trăsurilor lipsă ale Regimentului 33 Artilerie, care nu puteau fi date de Misiunea Franceză, s-a intervenit și s-a completat de la parcul de trăsuri al Armatei I-a. Misiunea Militară Franceză a propus Marelui Cartier General să se dea Artileriei Grele materialul rusesc: două baterii de tunuri de 42 linii (calibrul 107 m/m) cu tragere rapidă.

La Comandamentul Armatei I-a, Biroul „Organizări" prin Ordinul No. 5870 din 8. I. 1918 și No. 5880 din 9. I. 1918 se prevedea ca materialul de artilerie cu care va fi completat Corpul I de Armată să fie dat de către Misiunea Franceză prin colonelul Lafont.

În această privință, au existat unele divergențe privind ordinul de mai sus, între comandantul Armatei I-a, Corpul 36 Rus și delegatul Misiunii Franceze, colonelul Lafont. Astfel, dintr-un extras al Ministerului de Război se constată că Divizia a II-a nu trebuia să trimită delegatul pentru a lua materialul direct de la ruși, acesta, urmând să fie predat de colonelul Lafont, cu care delegații Corpului I Armată trebuiau să încheie procesele verbale de predare și primire.

De asemenea, se constată că Marele Cartier General se afla în situația să intervină pe lângă Corpul 36 Rus și că acest lucru nu era în conformitate cu ordinele date, intervenția trebuind să fie făcută de colonelul Lafont, delegatul Misiunii Franceze, iar materialul predat Diviziei a II-a. Ministerul a trimis, în acest sens, un ordin care prevedea ca formalitățile de predare și primire între colonelul Lafont și delegatul

---

[2] Ibidem.

[3] Ibidem

Corpului I Armată să fie terminate, iar procesele verbale să fie înaintate Marelui Cartier General, conform ordinului dat[4]

Misiunea Militară Franceză comunică faptul că cele 24 de tunuri ruseşti de 76,2 mm destinate Regimentului 32 Artilerie şi aflate la Arsenal, pentru a fi revăzute şi completate, erau gata de a fi distribuite acestuia, urmând ca Regimentul să trimită un delegat şi oamenii necesari, pentru a primi tunurile. Materialul urma să fie transportat pe calea ferată, până la gara cea mai apropiată de reşedinţa regimentului şi de aici, pe jos, până la Surgoni-Ceoeşti, la 9 km sud de Podul Floricăi, unde se găsea staţionat regimentul.

Se cerea printr-o notă Ministrului de Război, comunicarea de instrucţiuni, cu privire la materialul rămas de la ruşi. Misiunea Franceză a făcut mai multe intervenţii către Marele Cartier General. În prima intervenţie (Adresa Nr. 3460 din 1/24 ianuarie 1918) se face cunoscut că Guvernul Francez nu lua în sarcină şi deci nu putea fi făcut răspunzător decât pentru materialul necesar artileriilor celor trei Divizii şi pentru completarea artileriilor diviziilor: 2, 4 şi 11. Se arăta că restul materialului aparţinea Rusiei şi trebuia să fie înapoiat Armatei Ruse, de îndată ce va fi încetată starea de anarhie. În a doua intervenţie, prin adresa no. 3649 din 30 ianuarie - 12 februarie 1918, se cerea formarea de comisiuni mixte franco-ruso-române, pentru a se ocupa de restul[5]

Se observă, în baza acestor noi date şi informaţii scoase la lumină, că în ciuda numeroaselor greutăţi, datorate condiţiilor de război, comandamentele Armatei Române au făcut faţă cu brio numeroaselor divergenţe, legate de materialele de război ruseşti, acutizate, mai ales, în urma loviturii de stat bolşevice şi a încheierii păcii separate de la Brest- Litowsk, dintre Rusia Sovietică şi Puterile Centrale[6]

Merită subliniată abilitatea şi diplomaţia ofiţerilor români, asistaţi de aliaţii francezi, în detensionarea acestei situaţii.

În concluzie, putem considera că, în ciuda divergenţelor intervenite în raporturile de colaborare ale autorităţii ruseşti cu Armata Română, prin eforturi depuse de ambele părţi, conflictele au fost rezolvate, în cele din urmă.

LES INSTRUCTIONS LIEES DE RECEPTION ET REPARTISSIONS DE MATERIAUX RUSSE, QUI SE TROUVE EN ROUMANIE, PENDANT DE LA PREMIERE GUERRE MONDIALE

Résumé

L'auteur de cet article a essayé par une série de nouveautés et des observations qui sont extras dans la lumière des dattes et des sources, une série des aspects de la collaboration russe-romain pendant de la première guerre mondiale liés de matériaux russes de guerre, situés sur le territoire de Moldavie.

---

[4] *Ibidem.*

[5] Paul Oprescu, *Întreruperea operaţiunilor militare pe frontul românesc (noiembrie 1917 - martie 1918), şi relaţiile României cu Aliaţii*, în „Studii şi materiale de storie modernă", VI, 1979, p. 308.

[6] *Ibidem*, p. 309.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XI**, 2002

CONTRIBUŢII FRANCEZE LA CREAREA INDUSTRIEI AERONAUTICE ROMÂNEŞTI. UZINELE I. A. R.

ANDREI NICOLESCU*

După numeroase contracte în care s-au vehiculat sume imense şi care au lăsat, până la urmă, aviaţia militară română tot într-o lipsă acută de aparate de zbor, factorii de decizie de la Bucureşti au hotărât crearea unei industrii aeronautice proprii. Acesta urma nu doar să ferească statul român de acorduri dezavantajoase, ci şi să aducă României o independenţă extrem de necesară în cazul unui conflict. Primul război mondial dovedise că aprovizionarea cu tehnică de luptă din statele aliate funcţionase defectuos în condiţiile de campanie, acestea urmărind în primul rând asigurarea necesarului propriu şi apoi, dacă se mai putea, dotarea aliaţilor.

Noile soluţii tactice adoptate de curând de armatele lumii ofereau aviaţiei un rol extrem de important, dovedindu-se că lipsa unei forţe aeronautice puternice putea provoca mari distrugeri şi chiar pierderea unor lupte. Aviaţia, pe lângă rolul său de armă ofensivă, trebuia să asigure şi protecţia teritoriului naţional şi a obiectivelor strategice aflate în spatele frontului (fabrici, reţeaua de căi ferate etc.)

Din aceste considerente, guvernul român include în proiectul de lege privitor la întreprinderile industriale în legătură cu apărarea naţională şi crearea, în iunie 1925, fabricilor I. A. R.[1].

Nici această iniţiativă nu porneşte sub cele mai bune auspicii. Deputatul V. Madgearu, în contextul scandalului cu firma britanică Armstrong, face, prin intermediul unei interpelări parlamentare (din 27 noiembrie 1925), trimitere şi la viitoarea fabrică de avioane: „Între timp, domnilor, se întemeiază mult trâmbiţata fabrică de avioane. Condiţiunile în care s-a întemeiat această fabrică precum şi comanda nouă care s-a dat caselor franceze prin intermediul acestei fabrici de avioane transformată într-un rol de intermediar, constituie un al treilea scandal, care va izbucni în curând în aviaţia românească“[2].

În această atmosferă se constituie la 21 octombrie 1925 societatea Industria Aeronautică Română, având ca principali acţionari, din partea capitalului românesc statul român, cu 18 milioane lei, şi societatea Astra (Arad) cu 40 milioane lei, iar din partea capitalului francez societatea Lorraine-Dietrich cu 25 milioane lei şi societatea

---

* Universitatea din Piteşti.

[1] Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare a României în contextul european interbelic (1919-1939)*, Bucureşti, Editura militară, 1981, p. 78.

[2] A. M. R., fond Ministerul de Război, Cabinet, dosar 497, f. 751.

Bleriot cu 25 milioane lei. Capitalul stabilit inițial, de 120 milioane lei, era completat de mici acționari, diverse bănci, ponderea părții române fiind de 66,6 % iar a părții franceze de 33,3 %[3] Această societate avea ca obiect de activitate principal fabricarea de avioane, celule şi motoare pentru acestea şi drept obiect secundar, construcția de automobile, camioane şi alte articole din ramurile apropiate.

Prin actul de constituire se specifica faptul că 7% din beneficiu revenea acționarilor statul fiind obligat să completeze suma necesară plății acestui procent în primii 5 ani, în cazul în care societatea nu ar fi putut să-l realizeze[4]

Partea franceză impune precizarea în contract a faptului că nou înființata fabrică era obligată să răscumpere de la casele Lorraine şi Bleriot toate licențele pentru materialele fabricate în România[5]

Contractul prin care fabricile I. A. R. încep să funcționeze este semnat de ministrul de Război, generalul Mărdărescu, şi din partea Societății anonime pentru Industria Aeronautică Română de către L. Fabre şi M. Cioc. În ideea de a se sprijini crearea unei industrii aeronautice româneşti competitive, ministerul acceptă condițiile net dezavantajoase propuse de reprezentanții I. A. R. Astfel, Ministerul de Război comandă 100 de avioane Spaa 61, în valoare de 21 297 650 franci francezi[6], iar pe viitor este obligat să comande fabricilor 100 de avioane pe an, să execute prin I. A. R. toate reparațiile importante, să prescrie societății pentru 6-15 ani cel puțin jumătate din necesarul de avioane al ministerului, să-i comande cel puțin jumătate din autovehiculele necesare armatei timp de 15 ani, instituțiile de stat să fie autorizate să comande cel puțin jumătate din automobilele şi camioanele necesare timp de 15 ani. Societatea I. A. R. se obliga prin acest contract să producă anual, după primul an de la constituire, 100 celule de avion, iar după al doilea an, 100 de motoare şi să înființeze şi o şcoală de pilotaj[7]

Deşi condițiile de încheiere a contractului (se prevedeau chiar şi scutiri de taxe vamale) avantajau în mod evident societatea I. A. R., derularea acestuia a fost făcută în mod mai mult decât defectuos.

Apar situații în care statul român plăteşte pentru recepționarea avioanelor, cumpărate din Franța prin intermediul uzinelor I. A. R., de două ori, recepția fiind făcută de reprezentanții Ministerului de Război din Franța pe socoteala lui şi se mai plăteşte şi societății un procent de 10% din valoarea aparatelor de zbor, instituit tocmai pentru cheltuielile de livrare.

În conformitate cu prevederile contractului, Ministerul de Război, pe parcursul anilor 1925 - 1929, comandă societății I. A. R. 260 de avioane şi 362 motoare, din care era prevăzut a se realiza în țară 143 avioane şi 102 motoare, iar în Franța 117 avioane şi 230 motoare. Statul român a plătit în contul acestor comenzi, în valoare de 737 494 921 lei, suma de aproximativ 650 de milioane lei, primind materiale în valoare de doar 400 milioane lei[8]

---

[3] Idem, dosar 506, f. 234.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, f. 233

Ibidem, f 225

Ibidem, f 236.

[8] *Ibidem*, f. 238.

Diversele semnale de alarmă, ce ajung în anul 1929 la oficialii guvernului, determină trimiterea la fabricile I. A. R. a unui reprezentant militar, în persoana generalului V Rudeanu, numit Comisar al Guvernului. Concluziile anchetei sale sunt evident defavorabile societăţii I. A. R. În raportul trimis superiorilor din minister, generalul Rudeau dezvăluia faptul că „La uzinele I. A. R. se pot fabrica celule de avion, aducând însă anumite accesorii din străinătate; uzina poate monta şi controla motoare de aviaţie; aproape totalitatea materiilor prime necesare fabricaţiei, precum şi a pieselor forjate, turnate, degrosisate, matrisate sunt aduse din străinătate"[9] Concluziile ofiţerului român cu privire la această situaţie sunt extrem de dure: „Industria noastră aeronautică este la un mare grad de dependenţă de străinătate, (...) ea va trebui să-şi înceteze lucrul în ziua în care fruntariile ţării vor fi închise, cum se poate întâmpla în caz de război; sacrificiile materiale de tot felul ce statul a consimţit pentru a avea o industrie aeronautică naţională nu sunt justificate; se face o greşeală economică fiindcă se plăteşte materialul comandat de Industria Aeronautică Română mult mai scump decât în străinătate, fără ca cel puţin banii daţi să rămână în ţară (...)" De asemenea se arăta că „... societatea I. A. R. a neglijat complet obligaţiunea de a instrui şi forma personalul român în străinătate, cum prevede actul fundamental şi, din contră a adus lucrători străini la Braşov ceea ce desigur reprezintă o cheltuială mai mare, fiindcă lucrătorii români trimişi în străinătate urmau să fie plătiţi de către industriile franceze, unde ei aveau să lucreze"[10]

Nici preţurile de producţie nu avantajau armata română. De exemplu, un avion Morane-Saulnier 35 costa cu aproximativ 300 000 de lei mai mult decât dacă ar fi fost comandat direct în Franţa[11]

Concurenţa acerbă de pe piaţa aeronautică face ca date despre situaţia „neplăcută" de la I. A. R. să ajungă la concurenţii partenerului francez din uzinele româneşti, care se grăbesc să facă oferte tentante guvernului român pentru înlocuirea firmelor franceze. Ataşatul naval de la Londra, căpitan comandor Niculescu, informează Ministerul de Război de la Bucureşti că „un contract cu firma Vickers ar facilita acordarea de împrumuturi în Marea Britanie, iar alineatul 3 se referă la reorganizarea I. A. R., reorganizare pe care Vickers ar lua-o în condiţiile impuse de guvernul român"[12]

Uzinele I. A. R. nu au avut succesul dorit. La un moment dat se punea problema, chiar după imensele investiţii făcute, de a fi închise, fiind considerate adevărate „hemoragii" în bugetele pentru apărare din acei ani. În corelaţie cu finanţele extrem de sărace ale statului, rezultatele slabe de la I. A. R. s-au repercutat negativ asupra dotării aviaţiei miliare române în perioada interbelică.

Aflate sub controlul capitalului francez, care nu avea nici un interes să-şi piardă o piaţă importantă de desfacere şi să creeze un competitor valoros, uzinele I. A. R. au reprezentat un semi-eşec în planul extrem de ambiţios de dotare a armatei române cu o industrie de armament competitivă şi care să-i asigure un grad sporit de independenţă. Din păcate, această situaţie nu a fost singulară, ea repetându-se aproape în toate cazurile de tentative pentru crearea unei industrii militare proprii.

---

[9] *Ibidem*, f. 239.

[10] *Ibidem*, f. 242.

[11] Idem, dosar 526, f. 146.

[12] Idem, dosar 517, f. 297.

Către cititori

După ce timp de şapte ani revista de studii şi comunicări a Muzeului Judeţean Argeş s-a numit ***Argessis*** (nr. VII/1995, VIII/1999, IX/2000, X/2001), începând cu numărul de faţă aceasta se intitulează ***ARGESIS***. Vechea denumire s-a datorat influenţei exercitate de mediul cultural local, reprezentat în special de genul literar şi publicistic, fără a avea însă justificare istoriografică. Motivarea acestei schimbări este tocmai respectarea tradiţiei şcolii româneşti de istorie şi arheologie întemeiată de Vasile Pârvan, conform căruia forma antică a hidronimului Argeş era **Argesis* („Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice" seria III, I, 1923, 1, p. 12-16; *Getica*, ediţia 2, editura Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 33, 51, 141), formă acceptată de reputaţi istorici şi arheologi: Radu Vulpe (*Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 57, 71, 125), Alexandru Vulpe (*Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, I, Bucureşti, 1994, p. 91); Constantin C. Petolescu („Argessis", seria istorie, X, 2001, p. 21-23).

Comitetul de redacţie

100 0004